

Magyarországi tudósok levelezése

Benkő József levelezése

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Benkő József levelezése

Benkő József levelezése

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

COMMERCIA LITTERARIA ERUDITORUM HUNGARIAE

Magyarországi tudósok levelezése

I. kötet

Szerkeszti

TARNAI ANDOR

Készült az ELTE Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékén

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Megjelent a „Történelmi és kulturális emlékeink feltárása,
nyilvántartása és kiadása” című kutatási program támogatásával

Benkő József levelezése

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

(99)

A Magyar Tudományos Akadémia
Irodalomtudományi Intézete
1988

A leveleket összegyűjtötte
és a jegyzeteket szerkesztette
SZABÓ GYÖRGY ÉS TARNAI ANDOR

Az előszót írta
SZABÓ GYÖRGY

Országos Széchényi Könyvtár

1989

© A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete, 1988

© Szabó György, Tarnai Andor, 1988

ISBN 963 222 152 4

ISBN 963 222 153 2

ISSN 0238-678x

Felelős kiadó: Klaniczay Tibor
az MTA Irodalomtudományi Intézet igazgatója
Megjelent a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó gondozásában

A szerkesztésért felel: Szalai Anna
Műszaki vezető: Dr. Martonné Vágó Magdolna
Műszaki szerkesztő: Szabó György István
A borítógrafika Szabó György István munkája

Formátum: B/5 - Terjedelem: 43,4 A/5 ív

Betűtípus: New Times

Kiadványszám: R-9785

88-1501 Pécsi Szikra Nyomda

Felelős vezető: Farkas Gábor igazgató

Előszó

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Nem lehet véletlennek tekinteni, hogy Benkő József kiterjedt levelezést folytatott. Magyar nyelvterületen az írásbeliség már a XVI. század második felében széles körben általánossá vált, és ez a folyamat a következő két évszázadban mind nagyobb arányokat öltött. Benkő korában a levelezés egészen más szerepet töltött be, mint manapság. Abból kell kiindulnunk, hogy kevés volt a tudományos intézmény, alig létezett folyóirat, mely fenntarthatta volna az egymástól olykor roppant távolságra élő szaktudósok között a kapcsolatot, s az emberek nagyobb elszigeteltségben éltek, mint napjainkban, mikor a közlekedés fejlettsége, a rádió, a televízió, a sok napilap és tudományos kiadvány meg a többi vívmány nemcsak egyazon ország, hanem a különböző világrészek lakosai között is összeköttetést hoz létre és ápol. A XVIII. században, pontosabban annak második felében jórészt a levelezés biztosította a tudományos érintkezést.

Benkő József széles körű levelezésének mozgatója elsősorban a tudományos érdeklődés: leveleiben kifejti személyes véleményét azokról a kérdésekről, amelyek akkoriban éppen foglalkoztatták; beszámol eredményeiről, s levelezőtársaitól választ vár: ösztönzést további tevékenységéhez, adatokat készülő könyveihez.

Ilyen szempontból elsősorban a *Transsilvania specialis* jön számításba. Nemcsak azért, mert a fennmaradt levelek jelentős része a *Transsilvania generalis* megjelenése utáni években keletkezett, hanem azért is, mert a kapott értesüléseket – egészükben vagy lerövidítve – Benkő beépítette hatalmas munkájába. Ezt az adatszerző módszert azonban már a *Transsilvania generalis* írásakor is hasznosította. Ennek a latin nyelvű könyvének az Olvasóhoz intézett előszavában azt írja, hogy mintegy ötszáz levelet küldött „az erdélyi mágánásokhoz, nemesekhez, lelkészekhez és másokhoz”, s ezekre csaknem ugyanannyi választ kapott.

A számadat – mintegy ezer levél – legnagyobb levélíróinkat, például Kazinczyt juttatja eszünkbe; ezt a csaknem ezer levelet azonban, mint utaltunk rá, kiegészítik a *Transsilvania generalis* közrebocsátása utáni időkben szétküldött és kapott levelek. A kötetünkben található anyag egyik részét ezek a levelek alkotják.

Korántsem állíthatjuk, hogy ez a kötet Benkő József teljes levelezését adja az olvasó kezébe: a hiányok roppant nagyok. Nemcsak arra gondolunk, hogy e kötetbe felvettük a dátum szerint ismert ama leveleket, amelyeknek a tartalmára is következtetni lehet a válasz alapján, hanem azokra a levelezőtársakra is, akikről tudomásunk van. A *Transsilvania specialis*-ban említi Benkő,¹ hogy „Eperjesi András megtisztelte leveleivel”; ugyanonnan értesülünk arról, hogy Medgyes szabad királyi városra nézve Georg Daniel Duldner tanár szolgáltatott adatokat.² Vagy: Martin Hochmeisternek, a kor jeles nagyszabasi nyomdászának

és könyvkereskedőjének csak egyetlen levele található a gyűjteményben, holott Benkő szoros kapcsolatot tartott fenn vele. Egy kéziratgyűjtemény jegyzékéből tudunk arról, hogy levelezett Cserei Józseffel.⁵

Példaként említhetjük a Teleki Sámuellel és Aranka Györggyel folytatott levelezést is. Még ha feltételezzük is, hogy a főrangú, hazulról gyakran távollevő Teleki és az állásánál fogva elfoglalt Aranka nem válaszolt minden levélre, mely a középajtai paplaktól indult útjára, akkor is aránytalanul nagy a különbség az írt és kapott levelek száma között. Egyébként a veszteség méreteit mutatja az is, hogy Benkő – az 1789. január 15-i levél tanúsága szerint – a hozzá jutott leveleket bekötötte és lapszámmal látta el. Nos, a sokszor idézendő Mike-gyűjteményben található levelek egy része ebből az eredetileg Nagyenyedre került bekötött anyagból tevődik össze, s a legmagasabb ismert lapszám 563, amiből következtetni lehet a pusztulás arányaira is.⁴

Talán helyénvaló – épp itt, ahol a veszteségekről emlékeztünk meg – a levelek tartalmi ismertetése előtt néhány számadatot közölni. Kötetünk leveleiből kettő nem Benkőtől vagy Benkőhöz íródott: egyikben Benkőné közvetlen hangon köszönetet mond férje barátjának, Koppi Károlynak; úgy véljük, hogy e kiadatlan levél tartalmilag gazdagítja a kötetet. A másikban Abats János püspök jelenti Benkő halálát az Egyházi Főtanácsosnak, tehát mondhatnánk, Benkő pályájának lezáródását jelzi. Olyan további levelek, amelyeket keltezés, sőt tartalom szerint ismerünk (és így beilleszthetünk volna az időrendi sorrendbe), nem maradtak fenn. Van ezenkívül számos „sajtólevél”, amelyek útján Benkő az akkori hírlapok olvasóit tájékoztatta szűkebb pátriája, a Székelyföld érdekesebbnek látszó eseményeiről ugyanabban a kötetlen hangnemben, amilyent levelezőpartnereivel használt. E sajtótudósítások nélkül a kötet és a belőle kirajzolódó Benkő-arckép hiányosabb, kevésbé árnyalt volna.

Mellőzve a Guberniumot és az Egyházi Főtanácsot, amelyekkel állásügyei és tiltott esketési miatti vád alá helyezése miatt számos levelet váltott, négy levelezőpartnert emelünk ki a sok közül, akiknek a névsorában ott találjuk a már országos híru Kazinczyt, Révai Miklóst, Gyöngyössi János erdélyi költőt, Weszprémi Istvánt, Cornides Dánielt.⁵ Mennyiségileg is, a fontosság szempontjából is az első hely Teleki Sámuelre illeti meg, a marosvásárhelyi Teleki-könyvtár jeles alapítóját, Janus Pannonius verseinek egyik kiadóját, a tudós főurat, aki mindig szívesen sietett Benkő segítségére. Levelezésüket olvasva az a véleményünk alakul ki, hogy Benkő biztonságosabbnak érezte a társadalomban, és azon belül a református egyházban elfoglalt helyzetét azáltal, hogy közvetlen, gyakori kapcsolatot tartott fenn Telekivel. Leveleiben mindig megadja mecénásának az illó tiszteletet, de sohasem alázkodik meg, hanem önérzetesen ír, sőt néha némi hetykeséggel. Rendszeresen beszámol Telekinek művei állapotáról, történelmi kutatásairól, és több ízben könyveket, másolatokat kér kölcsön a gazdagon felszerelt Tékából. Amikor – egyetlen alkalommal – nézeteltérés van közöttük néhány könyv visszaszármaztatása miatt, Benkő a történész alaposságával tárja fel bizonyítékait: a szóban forgó könyveket már visszajuttatta. Mint egyik legbefolyásosabb, a bécsi udvar felé is tekintélyes protestáns főúrhoz fordul akkor, amikor javaslatot terjeszt elő a református klérus szellemi színvonalának emelésére, az egyházi szertartások, imaszövegek egységesítésére (1783. március 14.). Sőt felhívja a figyelmet a református lelkészek sérelmeire is. Ebből a szempontból különösen fontos egy keltezés nélküli levél,⁶ melyben a háromszéki reformátusok helyzetéről ír.

A Telekivel folytatott csaknem két évtizedes, a fennmaradt levelek bizonyossága szerint 1777. május 8. és 1795. augusztus 25. közé eső írásbeli kapcsolat

természetesen nem korlátozódik a történész problémáira, könyvek, kéziratok kölcsönzésére. Van olyan levél, amelyben Benkő Teleki anyagi támogatását kéri maga vagy a fia számára, máskor köszönetet mond a segítségért. Kapronczai Ádámot, a tehetséges nyomdászt ajánlja Telekinek, akiről tudjuk, hogy rendbe szedte a trieszti örmény nyomdát. Két alkalommal szerencsekívánatait fejezi ki Telekinek: a Janus Pannonius-kiadás megjelenésekor, valamint akkor, amikor új tisztsége Telekit Bécsbe rendeli.

Koppi Károly piarista tanárral Benkő 1780. november 18. és 1783. augusztus 11. között összesen tizennégy levelet váltott, nem számítva Benkő feleségének kedves magyar nyelvű levelét. Míg a Telekivel váltott levelekben – Benkő öntudatos hangja ellenére – valamelyest mindig érezhető a főrangú személy és a falusi lelkész közti távolság, amelyet a múlt iránti közös rajongás nem tudott teljesen áthidalni, s ami főleg a Benkőtől gyakran használt – egyébként ebben a korban általános – udvariassági szölamokban nyilvánult meg, a szerzetes Koppi felé Benkő hangja – a latin nyelv szordinója ellenére – sokkal közvetlenebb, intimebb. Az udvariaskodás vagy teljesen elmaradt, vagy alig észlelhető, sőt a két különböző egyházhoz tartozó papi személy – a katolikus szerzetestanár és a falusi református lelkész – között kimondottan meleg emberi kapcsolat létesült. Erre mutat nem csupán egymás kölcsönös megajándékozása, hanem az is, hogy Koppi vállalta Benkő egyik gyermekének a kereszttapaságát (1782. április 8.). Természetesen e családias, baráti hangon túlmenően a levelek fő témája a történelmi tárgyú könyvek cseréje, egymás kimerítő tájékoztatása a megjelent vagy valahol kapható szakkönyvekről.

Gyakori volt a levélváltás Benkő és a kolozsvári református kollégium tudós tanára, Pataki Sámuel között. Ha eltekintünk egy levélről, amelyben Benkő virág- és egyéb magvakat ígér a címzettnek, továbbá tiszteletpéldányt a *Milkoviá*-ból, a többi levélben rendszerint beszámol célkítűzéseiről, kutatásairól, tanácsot kér. Kapcsolatukban volt egy több éves szünet is, mert egyik kései levélben a levelezés felújításáról esik szó (1792. október 16.). Bár a levelezésből alig derül ki, mégis valószínűnek látszik, hogy Benkő úgy tekintett Patakira, mint akinek módja van sokat segíteni rajta. Gondolunk arra, hogy éveken át Pataki vezette a kolozsvári református kollégium nyomdáját, tehát rajta is múltott, hogy kinek a könyvét nyomtassák ki vagy halasszák jobb időkre.⁷

Utoljára hagytuk – az időrend kedvéért is – Benkő és Aranka György kapcsolatát. A levelek zöme 1791-ben és 1792-ben íródott, ezekben az években olyan nap is akadt, amikor Benkő két levéllel kereste meg az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság titkárát. A levelezést csaknem végig a történetírás problémái töltik ki, régi historikusok műveiről készített rövid jellemzések, műveik esetleges kiadására vonatkozó javaslatok. Nem számítva két-három esetet, amikor Benkő mások érdekében támogatásért fordult Arankához a nemességet fölülvizsgáló, küszöbön álló akcióval kapcsolatban (1792. június 4., június 15.). Benkő rendszerint anyagot küld Marosvásárhelyre, beszámol készülő dolgozatairól vagy felvilágosítást kér helyesírási kérdésekben. Arról máshonnan van tudomásunk, hogy az ambiciózus Aranka az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság gyűjteményeit Benkő anyagával kívánta gazdagítani, ellenben a támogatás, amelyre Benkő annyira rászorult, inkább jelképes volt,⁸ mint tényleges. Végső fokon Aranka segítsége lemérhető azon, hogy Benkő történészi tevékenysége semmivel sem jutott előbbre Aranka révén, akár kutatómunkáját vizsgáljuk, akár publikációit. Ellenkezőleg, Aranka, amikor 1797 nyarán székelyföldi utazást tett, mások mellett Benkőtől is gazdag anyagot szerzett a Társaság gyűjteménye részére, s ily módon növelte a saját tekintélyét, Benkő pedig – a

huszonegy tételben felsorolt könyvekért és kéziratokért – jegyzőkönyvi köszönetet kapott, valamint sürgetést a felajánlott anyag mielőbbi beküldésére.⁹

Ha a következőkben nem a főbb személyeket vesszük szemügyre, akikkel Benkő gyakrabban levelezett, hanem megkíséreljük felvázolni a levelek tematikáját, akkor elsősorban Benkő pályafutásának egyes kérdéseinél kell elidőznünk. Ismeretes, hogy Benkő domidoctus volt, Erdélyből szinte soha ki nem tette a lábát. Volt azonban egy idő, mikor még dolgozott benne a becsvágy, és számított arra, hogy annyi sok erdélyi társához hasonlóan, ő is meglátogathatja a nagy híró külföldi akadémiákat. Mikor aztán megházasodott, állásba lépett és gondoskodnia kellett egyre szaporodó családjáról, többször felmerült nemcsak benne, hanem jóakaróiban is az a gondolat, hogy az ismereteinek, képességének és szorgalmának megfelelő munkakörbe jusson. Először kátyúba esett a Szebenbe tervezett növényteni előadássorozat és a kolozsvári botanikai katedra,¹⁰ székelyudvarhelyi tanársága rövid ideig – 1787 ősztől 1789 tavaszáig – tartott,¹¹ s keserű tapasztalatokkal zárult. Egy alkalommal Kendeffi Elek szeretete volna jobb álláshoz juttatni, máskor az a lehetőség körvonalazódott, hogy a gazdag tordosi egyházközségben töltsen be a lelkipásztori tisztséget,¹² vagy ő legyen az egyházi főjegyző (generalis notarius), esetleg borbereki pap.¹³ Mindezekből azonban semmi sem valósult meg, Benkő maradt Középpajtán, illetve egy ideig Köpecen.

Pedig nem hiányoztak belőle az adottságok: ezt bizonyítja nyomtatásban megjelent és kéziratban művei, a tömérdek másolat, amelyet régi történetírók, naplóiírók műveiről személyesen vagy mások közreműködésével készített. Az idézendő példa jól érzékelteti áldozatkész magatartását: Bethlen Farkas történeti művének kiadásához öt különböző példányt olvasott össze fiával, akivel emiatt egy évre abbahagyatta az iskolát.¹⁴ Erre mutat továbbá az, hogy ellátta lelkészi teendőit, gondját viselte háza tájának és botanikus kertjének, törődött gyermekeivel, akiknek az eltartása nem kis anyagi terhet rótt rá. S mindemellett maradt energiája egyébire is. Például állandóan figyelemmel kísérte, hogy a különböző külföldi tudományos intézmények milyen pályatételeket tűztek ki, bizonyára nemcsak a dicsőség végett, hanem a várható anyagi előnyökért is. Nem mehetünk el szó nélkül amellett sem, hogy negyvennégy éves korában nyelvmestert fogadott, mert fel akarta frissíteni német tudását (1784. augusztus 26.).

Egy idő után azonban kezd elszigeteltségről panaszkodni. Sokat rontott anyagi helyzetén, s lelkierejét is erősen próbára tette az 1784 őszen esett tűzvész, mely nagy károkat okozott javaiban, s visszavetette munkájában. Még nem volt ötvenéves, amikor már készen volt hagyakozása könyvei, iratai, gyűjteményei sorsáról arra az esetre, ha váratlanul meghalna (1789. november 8.). Körülbelül attól az időtől fogva, amikor Arankával szorosabbra fűződött a kapcsolata, egyre többször olvassuk anyagi helyzetéről panaszait. Halálfélelem, szorongás, rossz sejtelmek csendülnek ki egyik-másik leveléből; érdemes néhány sort idéznünk: „tsak a' biztatás van iminnen amonnan; és nints egyéb, vagy igen kevés; igen drága pedig az idő, és a' mi jó nekem, koránt sem elég szűkölve is. A' Tks Társaság, a' menyiben tudom, szépen segíthetne: de onnan még tsak szót sem kaptam.”¹⁵ Lakását „füstös kalibá”-nak nevezi – s helyzetének nehézségét tetézi hűségeseleltársa, Csoók Mária halála 1805-ben.

Pedig voltak időszakok, amikor bizakodva tekintett a jövő elé. Ír arról, hogy elkövetkezett „a bölcsek uralma” („philosophicum regnum”) (1781. március 29.), máskor derűlátással tekintve a jövőbe, így fogalmaz: „bizony lesznek olyan idők, melyekben a' Tudományok meg-betsültetnek, és a' jó Könyvek elé kelnek”.¹⁶ Még régebben emlegette „e boldog és tudományokra alkalmas század”-ot,¹⁷ vagy arról írt, hogy enyhült a könyvek cenzúrája.¹⁸

A XVIII. században egész Európa valóban szellemi erjedésnek indult, és ami bennünket közelebből érdekel, Benkőnek tudomása volt a kor leglényegesebb szellemi, technikai vívmányairól. Elegendő egy pillantást vetnünk a könyvlistákra, amelyeket levelezésében olvashatunk,¹⁹ hogy meggyőződünk: Benkő otthonosan mozgott századában, benne élt a kor áramlataiban. Elsőnek honosította meg a magyar tudományosságban Linné botanikai rendszerét; hallott Laurence Sterne-ről, aki Yorick álnéven tette közzé írásait; tudomása volt a Montgolfier testvérek Európa-szerte szennációt keltett léggömb-próbálkozásairól.

Erdemes a levelezés alapján nyomon kísérni Benkő nagyszabású latin nyelvű művének, a kéziratos másolatokban fennmaradt *Transsilvania specialis*-nak a sorsát.²⁰ Először arról kapunk hírt, hogy már nyomtatják ezt a könyvet, amelyet szerzője a *Transsilvania generalis* folytatásának szánt (1782. június 11.). Pár hónap múlva kifejezi azt a reményét, hogy a következő évben könyve elhagyja a sajtót (1782. november 19.). Ugyanilyen szellemben nyilatkozik újabb két hónap, majd másik kettő elteltével.²¹ Fél esztendő múlva azt halljuk, hogy igyekeznek befejezni a *Transsilvania specialis*-t, amiből arra lehet következtetni, hogy a már kidolgozott részeket nyomdába adta, mielőtt az egészet megírta volna.²² Megint eltelik fél esztendő, és ismét csak azt olvassuk, hogy dolgozik a *Transsilvania specialis*-on. Néhány hónap múltán a nyomdász, Kurtzböck is sürgeti.²³ És ekkor fordul a könyv sorsa: II. József új vármegyei beosztást rendelt el, s Benkő arra az elhatározásra jutott, hogy az egész könyvet átdolgozza.²⁴ Végül aztán abbahagyta a nyomdai munkálatokat „a mostani sok változások miatt”, s visszakérte a módosítások miatt a kéziratot is, anélkül hogy végleg lemondott volna a kiadásról (1786. december 30.). Másfél év elteltével megint csak készülő könyvei között emlegeti, bár az is lehet, hogy ezt csak *captatio benevolentiae*-nak szánta az egyházi főhatóság felé, amellyel akkoriban hadilábon állott (1790. április 17.). Különböző megjegyzendő, hogy egyik levelezőtársának, Molnár János apátnak közlése szerint – s aki egy keveset ismeri a kor nyomdai, könyvkiadói viszonyait, igazat ad neki – a nyomdász előbb azokat a könyveket veszi munkába, „melyek néki kenyeret hoznak az asztalára”,²⁵ nyilván Kurtzböcknek is ez volt az álláspontja, bár az ügy hátterét nem ismerjük.

Fontosak és érdekesek azok az adatok, amelyeket a nyomdákra, a könyvnyomtatásra nézve olvashatunk a levelekben. Ebből a szempontból utalunk a Kurtzböckkel, Ajtaiával és Kapronczaiával folytatott levelezésre. Kurtzböckhöz írt levele azért ébreszt figyelmet, mert a levél végén utasításokkal látja el a nyomdászt, vagy megmagyarázza a kéziratában használt jelzéseket: mit akart azzal, hogy aláhúzott egyes szavakat, mi az értelme a két vonallal történt aláhúzásnak, az idézőjelnek stb.; a végén jókívánságait fejezi ki a szedőnek (1777. február 22.).

Ajtai Dávid Mihály kolozsvári református kollégiumi nyomdászát cserélte fel a bécsi katolikus polgár státusával: megunta, úgymond, a piaristákkal való örökös kocódást. Arról is ír, hogy Bécsben a nyomdásznak kijár a „tekintetes” megszólítás, mert „az Typographiai Mesterség Bétsb[en] Nobilizál mindeneket”. Majd ezeket írja: „itt erigálok Ő Felsége kegyelmességéből egy Magyar, Déák, Frantzia, és más idegen nyelvekre szolgáló Typographiát oly moddal hogy Charactereim az egész Világ előtt kellemetes legyen”. A továbbiak bizonyára kellemesen érintették a botanikus Benkót: „az Erdélyben lévő plántákat melyek más Országokban nem találtnak Kuprumban metzván s metzettetvén ad vivum illuminályam”.²⁶

Kapronczai, a harmadik nyomdászlevelező arról küld értesítést, hogy Marosvásárhelyt telepedett le, és ott nyit nyomdát; közli Benkóval, hogy elsősorban

milyen könyveket szándékozik kinyomtatni, s további pártfogását kéri (1786. január 1.). Kapronczai korábban Bécsben és Kolozsvárott élt és dolgozott. Meglepő az, hogy bár levelezésükben a legutolsó levél 1786. január 1-jén kelt, Benkő mégis egy korábbi, az 1782. június 14-i dátumot viselő levél végére írta oda megjegyzésül: „Jó Barátom, emberséges Typographus, M. Vásárhelyen, az hol Typographiát állít vala fel, meghala.” Ugy látszik, Benkő rendezgette levelezését, s mielőtt a későbbi, a marosvásárhelyi letelepedést hírül adó levél a kezébe került volna, már ráírta erre a korábbira Kapronczai sorsának beteljesedését. Végül megemlítenek egy töredékesen fennmaradt levelet 1778-ból, amelynek ismeretlen szerzője a nagyszebeni nyomdászatról közöl értékes adatokat.

A levelek felvilágosításokat nyújtanak Benkő szövegkiadói elveire nézve is. Nem ért egyet Cornidesszel, aki azt hirdette, hogy csak „akkor adjunk ki valamit, a' mikor annyira viszsük, hogy éppen hiba nélkül valónak találja a' tudós Világ”; inkább Bod Péter felfogásához csatlakozik, aki azt tartotta, hogy „ha szintén esik is hiba, jobb sietni valaminek ki-adásával, mintsem örökké el-múlják a' munkásnak halálával. Mert akár mint igyekezzünk, és halogassuk a' több-több jobbításért: de tsak találnak az utánnunk következők is, a' mit az effélék körül véghez vigyenek, és jobbitsanak is.”²⁷ A kiadásnál Benkő módszere a történeti szövegek fennmaradt példányainak egybevetése és kijavítása. Példaként említhetjük azt, hogy Bethlen János történeti művének folytatását sajtó alá rendezve – amiről a levelezésben ugyancsak sok szó esik – szinte öröm fogta el, amikor hibákat pécézhettek ki, s rámutatott arra, hogy ezek nem az eredeti kéziratból származtak, hanem a másolók, összeolvasók figyelmetlenségének a következményei.²⁸

Egy olyan században, amelyben a katolikus Habsburg-birodalomban élő protestánsoknak, és főleg papjaiknak mindegyre nehézségekkel kellett megküzdeniök, szép vonása Benkőnek, hogy feltűnően jó viszonyban volt más vallású lelkészekkel. Elég hivatkoznunk az evangélikus Paul Rothra, a piarista Koppi Károlyra vagy Csíkszentdomokos római katolikus plébánosára, Tankó Mátyásra: a velük váltott levelek hangja roppant szívélyes, s ugyanolyan, ha az említettekről véleményt mond egy harmadik személynek.²⁹ Michael Denis könyvtárigazgató, császári tanácsos főleg azért kedveli Benkőt, mert írásaiban egyaránt dicséri a jót „vallás megkülömböztetése nélkül minden Íróbann”.³⁰ A szintén evangélikus Rát Mátyást Benkő nevelőnek ajánlotta Teleki József gyermekei mellé.³¹

A témákat hosszasan lehetne folytatni: javaslat az ecetfa széles körű hazai termesztésére, hogy ily módon az államnak ne kelljen drága pénzen külföldről importálnia a cserzőanyagot; megjegyzendő, hogy egyike volt ez Benkő kevés sikeres kezdeményezéseinek, amennyiben a Gubernium, miután a szakértőkkel véleményt mondatott, húsz dukát értékű aranyéremmel jutalmazta a javaslattevőt.³⁶ Ilyen tekintetben Benkő még pályafutása vége felé is fölemelte szavát: értesítette a Guberniumot, hogy Sepsz székben ezüstlelőhelyet fedeztek föl, javasolja a kitermelés beindítását. S még mennyi sok – fontosabb vagy kisebb fontosságú, mindenesetre érdekes – problémát ölel fel Benkő levelesládája, csak találomra ragadunk ki néhányat mutatóba: a Brassó környékén észlelt déliláb leírása, a patikanyitás lehetőségeinek számbavétele, a román nép gazdag ismeretei a gyógygyógyományokról.³² Vagy – hogy ne csupán a levelek tartalmára figyeljünk, hanem szubjektív töltetere is – nem megható-e az, hogy Koppinak tömlőtúrót, Kapronczainak haricskalisztet küldött ajándékba, pedig annyi éhes száját kellett táplálnia.

Külön csoportba kíváncsoznak azok a levelek, amelyekkel Benkő székelyföldi hírekkel látta el a magyar hírlapokat. Ezek a sajtótudósítások, amelyeket Benkő 1780 és 1789 között szorgalmasan küldözgetett, nem tekinthetők ugyan igazi

értelemben leveleknek, mégis úgy éreztük, hogy a Benkő levelezését bemutató kötetből nem hiányozhatnak. A levelek elég tetemes hányada nem viseli Benkő aláírását, a szerzőséget azonban meg lehet állapítani: vagy abból, hogy középajtai keltezésűek, mint sok olyan levél, amelynek a végére a szerkesztő kiírta a szerző nevét, vagy abból, hogy szűkebb hazájának, a kicsiny Miklósvár széknak az ügyes-bajos dolgai elevenednek meg bennük. Más esetekben az szól Benkő szerzősége mellett, hogy olyan személyekről, eseményekről, természeti jelenségekről számol be, akik és amelyek más leveleiben, egyéb műveiben is előfordulnak.

Figyelmen kívül hagyva azokat a tudósításait, amelyekkel az olvasót különböző veszedelmes természeti csapásokról tájékoztatta (mint amilyen a sáskajárás, árvíz, fagykár, a Nemere dühöngése, a hólyagos himlő és az ellene foganatosított intézkedések), vagy hírt adott a tisztségekben bekövetkezett személyi változásokról (tisztújítás vagy halál esetén), kiemelendőnek tartjuk először is a botanikai tárgyú írásokat. Egy alkalommal részletesen beszámol Erdély különböző vidékein végzett nyári növénytani kutatójáról. A híradás másnap írt folytatásában az erdélyi üvegházakról, díszkertekről értesíti a lapot, valamint azokról, akik értékes növénytani könyveket szereztek be.³³ Ide kívánczik Benkőnek arról szóló örvendező híradása, hogy a nagyenyedi kollégiumba bevezették a természetrajz tanítását „az ifjúságnak nagy kedvével”, s nemsokára Kolozsvár is követi a példát „ezen kies tudomány” népszerűsítésében.³⁴

Nem egy olyan sajtólevelet találunk, amelyben Benkő jeles kortársait értékeli, felhívja a figyelmet munkásságukra. Közéjük tartozik Ion Molnar-Piuaru, a híres román szemorvos³⁵ vagy Fogarasi Pap József marosvásárhelyi filozófiaprofesszor, aki már harmadízben nyert díjat külföldi tudományok pályázatain.³⁶

Természetesen egy olyan ember tudósításaiból, aki egész életében a múlt feltárását tekintette legfőbb céljának, nem hiányozhatnak a történelmi kérdésekkel foglalkozó levelek sem. Egyikben felhívással fordult mindazokhoz, akiknek a birtokában feljegyzések vannak régi erdélyi történetírók műveiről; kéri az illetékeseket, hogy adott esetben juttassák el ezeket annak, aki kérni fogja.³⁷ Máskor beszámol a nagyszebeni Hochmeister-nyomda egyik könyvújdonságáról: Bethlen Farkas művének folytatásáról, továbbá több más készülő könyvről.³⁸ Bizonyára a kortársak nagy érdeklődéssel fogadták az erdélyi könyvbarátokról, könyvtárakról, múzeumokról, éremgyűjtőkről két részletben közölt levelet. Általában alig van olyan levél, amelyben Benkő vagy partnere ne foglalkozna történelmi kérdésekkel.

Végül külön kiemeljük azt a személyes élményekkel átfűtött, csaknem drámai sodrású írást, amely a Középajtat sújtó tűzvész pusztításáról nyújt szemléletes képet.³⁹

Benkő József és barátai levelezéséről egészében azt mondhatjuk, hogy hű képet tárnak elénk magukról is, a korról is, amelyben éltek. Sem Benkő, sem azok, akikkel kapcsolatban volt, nem maradnak a kor színvonala alatt. Ellenkezőleg: benne élnek mindazokban a szellemi, politikai áramlatokban, amelyek földrészünk akkori arculatát meghatározták, más szóval: aki akart, tudott tartalmas életet élni akkor is (fordítás, könyv- és kéziratgyűjtés, tankönyvírás, kertészkedés stb.). Egy kicsi háromszéki faluban, Középajtan is lehetett európai távlatokban gondolkodni, az egyszerű falusi lelkész is el tudott jutni – mutatis mutandis – az Értől az Óceánig, a vidéki elszigeteltségtől az egyetemes emberiség törekvéseinek tükrözéséig.

Hátra van az, hogy e rövid bevezető után néhány szóban ismertessük azokat a fontosabb szempontokat, amelyek a közlésnél vezérfonalul szolgáltak.

Benkő József levelezése negyvenhat évet ölel fel. A gyűjtemény, amelyet ez a kötet nyújt, tartalmazza a teljes hozzáférhető anyagot. Hozzáférhetőt írtunk, mert vannak olyan levelek – például a nagyszombati Brukenthal-gyűjteményben –, amelyekről tudomásunk van, de a megfelelő leltári jelzet híján nem lehet nyomukra bukkanni. A levelezés nagyobb öröket mutat az 1788-1790. és 1793. években; feltehető, hogy a további kutatások során még elő fognak kerülni levelek ezekből az évekből. Azt viszont természetesnek kell tekintenünk, hogy 1797 után minden évből csak két-három levelet ismerünk: a hatóságokkal való sorozatos összetűzései, gazdasági nehézségei, betegeskedés miatt Benkő elkedvetlenedett, nyilván kapcsolatai leszűkültek.

A tartalmuknál fogva kevésbé jelentős levelekről csak regesztát közöltünk. Ugyanezt tettük az olyan levelekkel is, amelyek elkallódtak ugyan, de a fennmaradt levelekből megállapítható a keltezésük és hozzávetőleges tartalmuk. Az olyanokat viszont, amelyeknek a keltezésére nincs semmilyen támpontunk, elhagytuk még a tartalom ismerete esetén is, mert időrendi besorolásuk nehézségeket okozott volna.

Ha valamelyik levélnek a lelőhelye nem volt megállapítható, nem bocsátkoztunk feltevésekbe („elvesztett” vagy „lappang”), hanem egyszerűen azt jeleztük, hogy a lelőhely ismeretlen.

A magyar hírlapokban megjelent levelek esetében a szerkesztő olykor közölte Benkő levelének keltezését: ilyenkor a levelet behelyeztük a megfelelő időrendbe. Máskor a levél keltezése hiányzik: ebben az esetben csak a hónapot írtuk ki, a napot megkérdőjeleztük, két-három hetet számítva arra, hogy a levél Középajtáról eljutott Pozsonyba.⁴⁰ Lehetséges, hogy Benkő egyes leveleit több részletben közölték; ezeket külön levelek gyanánt kezeltük, mert más lapszámban, más keltezéssel láttak nyomdafestéket. Olyan tudósítás is akad, amely minden valószínűséggel Benkő tollából származik, de a szerkesztőség átírta: ezek jó részt elvesztették eredeti jellegüket, Benkőre jellemző vonásaikat.

A közlés módjában imitt-amott megfigyelhető ingadozás oka az, hogy van sok olyan levél, amelynek eredetijéhez vagy korabeli másolatához nem jutottunk hozzá, hanem átvettük mások, például Mikó Imre, Szabó Károly közléséből vagy Kemény József átirásából; márpedig ők az esetek többségében kisebb-nagyobb mértékben eltérnek Benkő írásmódjától, illetve a ma alkalmazott közlési eljárás-tól. Olykor egyazon levélben belül maga Benkő is másként írja ugyanazt a szót.

Végül néhány szót Benkő helyesírásáról. Ebből a szempontból az újságok levelei külön csoportba sorolandók, mert ezekben a szerkesztői elvek érvényesültek. Így például a *-ban*, *-ben* rag a *Magyar Hírmondó*-ban mindig *-bann*, *-benn* formában olvasható, holott Benkőnek kételyei voltak e téren. A história szót egyszer rövid, máskor hosszú *o*-val írja, a *mely*, *olyan* szavakban az *ly*-et néha megkettőzi, néha nem. Eltérés az is, hogy legtöbbször az *alázatoson*, *bizodalmason* alakot használja, ellentétben a ma elterjedt írásmóddal: vagy: a *be* igekötőt néha az erdélyi nyelvjárássra jellemző *bé* formában írja. Ellenzi a túlzott purizmust: hibának tartja, ha kiirtanánk nyelvünkben az olyan latin eredetű szavakat, amelyek már gyökeret vertek (1791. március 1.).

A leveleket azzal a reménnyel bocsátjuk útnak, hogy ezáltal valami keveset törlesztettünk abból, amivel a hányatott életű nagy tudós, Benkő József emlékének tartozunk. Illesse köszönet mindazokat, akik e kötet megjelenését segítették.

Szabó György

**Benkő József
levelezése**

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

**1 Benkő József a középajtai református gyülekezetnek
Nagyenyed, 1766. október 28.**

Bibliai idézetekkel és más vallásos érvekkel bizonygatja, hogy még nem foglalhatja el a Középajtán neki felajánlott és apjától, Benkő Mihálytól negyvennyolc évig betöltött lelkeszi tisztséget, mert föltette magában, hogy alaposabb fölkészülése érdekében előbb külföldi tanulmányutat tesz. Ígéretet kapott Bethlen Gergely alezredestől, hogy ebben támogatni fogja.

Közép-Ajtai Réformata szent és Nemes Eklé'sia; Minden becsületre méltó, 's a' Kristus Jéusban a' mi Édes Idvezitónkben Szerelmes Drága Atyám-fiai!

Mindenestől fogva igaz, mert az Igasságnak Szájától, Jéustól származott Beszéd ez: *Egy Próféta-is nem kedves a' maga Hazájában.* Luk. 4.24. De más felől a' bé-vételre mindenestől fogva a szükséges Beszéd az-is, a' mit a Nemzetségeknek Apostola Szent Pál igen hathatósan ki-mondott a' maga példájában mind azoknak, valakik az Évangéliomnak szolgálatjával KRISTUS követségét akarják viselni, hogy tudni-illik *az Isten Szolgainak kell magokat viselni, sok türésben, nyomorúságokban, szükségekben, szorongatásokban, háborúságokban, ditsőség és gyalázat által, szidalom és ditséret által.* 2. Kor. 6.¹ En-is azért tapasztalván magamban az én ki-mondhatatlan méltatlanságomhoz és időtlenségemhez képest az Egyházi Szolgálatra gerjesztő Isteni Hívatalt, ennek a' Menynyei Jutalmat sok Isteni Igéretekből tsalhatatlanul váró Egyházi Szolgálatnak hol ditséretes, hol gyalázatos terhétől félnem és magamat vonnom, bélyeges hitetlenségnek tartottam; és egyetemben inkább választottam, magamnak, *hogy az Isten' Népével együtt nyomorúságokkal illettem, hogy nem mint a' bűnnek ideig-való haszná-
val élnek,* a' Világ dolgaira való ereszkedésemmel. *Ugymint, ki nagyobb gazdagságnak itélem lenni a' KRISTUSért való gyalázatott, nézvén,* a' Szent Mó'ses okulárján, a' *Jutalomnak fizetésére, hogy nem mint, e' világ Egyiptomának kintseit.* 'Sid. 11. 25, 26. De azonban az Isteni Kegyelemhez-való bizodalommal erőssen feltettem magamban, hogy mind addig az ISTEN' nyájának Pásztorlására magamat ne alkalmazzassam; mig a' külső Országoknak Tudománybéli Kintseiből ha tsak valami kevés részt-is nem vennék, a' mi Nemzetünkhöz nagy Lelki Indulatot viselő Akadémiákban; és így magamat alkalmasabb Eszközzé készíteném valamelly szegény Hazánkbeli Eklésiának Legeltetésére; melly igyekeztemnek fel-segítésére minden érdemem nélkül méltóztatott, szép Ígéretet-is vettem Kegyes Pátronusom, Méltóságos Gróff és Vice-Colonellus Bethleni BETHLEN GERGELY Ur Ö Nagyságától.

Nem azért tehát, mintha kedvetlen vólnék ahoz a' Népes és Szent Eklésiához, mellyből én-is eredetemet vettem, és a' mellynek betsületes Tagjai, nagyobbára Vér szerént való, mindnyájan pedig a' JÉBUS KRISTUSban és Lélekben buzgón

szerető Atyámfiain, 's a' Kikért én átok-is kész volnék lenni, Róm. 9. v. 3. hanem az említett okra nézve, ha ISTENnek kegyelmesen tetszik, még ezen fényes hírt viselő Nagy Enyedi Böltsesség' HAZÁban maradnom énnékem szükséges lévén egy ideig, én azon Szent Hivatalra bé nem mehetek. A' Szent Eklésiának pedig nagy szeretettel gerjedező Szívből és Lélekből köszönöm, és meg-hálálni, míg e' Világ engemet testben tartóztat, igyekezem, hogy mind engemet, ki az én Hívséges URAM JÉSZUS KRISTUS *Saruja' kötőjének meg-oldására, ezerképen méltailan vagyok, meg-tisztelt, mind pedig szemeinek fogyatkozási miatt, negyven-nyóltz Eszteni-deig való Papi Hivataljának le-folyása után, már többet az ISTEN' Oltára körül nem szolgálható Tiszteletes Öreg ATYÁM* uramat az én hivatalommal megvidámitotta. Mellyben némü némüképen a' jelent-ki, hogy én kedves Próféta Fiú volnék magam Hazámban: mellyet háladatoson említek. Azonban azt kívánom ISTEN előtt meg-jelenő Könyörgésemmel, a' mit nagy esedezéssel kíván vala ISTENTől a' Szent Mó'ses az Izrael' Gyülekezetének, így szóllván: *Az UR. a' Lelkeknek és minden Testnek ISTENE, rendeljen Férjfiat a' KÖZÉP-AJTAI Gyülekezetnek. A' Ki ki-menjen Ő-elöttök, és a' ki bé-menjen Ő-elöttök; a' Ki ki-vigye Őket, és a' ki bé-vigye Őket; hogy ne légyen az UR' Gyülekezete olyan mint a' Juhok, mellyeknek nintsen Pásztorok, 4. Mós. 27. 16. 17.* Ezen buzgó kívánsággal maradok

A' Szent Eklésia' minden betsültre méltó Nagyobb és Kisebb Tagjainak, nagy részben Vér szerént való, mindnyájan pedig a' KRISTUS-ban szerető Atyámfiainak hóltig háládatos szívet viselni kívánó
Szolgájok és Atyjokfiok
Közép-Ajtai BENKÓ JÓSEF
Nagy-Enyedi Theologus Deák.

Nagy Enyed. 1766.
Mind' Szent Havának
28-dik Napján.

2 Csiszér József Benkó Józsefnek
[Dés] 1769

Tájékoztatást nyújt Dés fontosabb köz- és magánépületeiről, másolatot közöl több latin nyelvű, az építkezésekre vonatkozó, XVI-XVII. századi feliratról.

A magyarok kápolnájáról (Dés városán kívül a Szamos mellett) ezt írhatom, hogy a napkeleti oldalának közepin ilyen írás vagyon:

Hunnus de Scythicis digressus sedibus hospes
Pannoniae glebam transfert, huc gramen et undam
Ter clamans DEUS, hac liceat tellure potiri
DESIACAMQUE Dei dixit de nomine terram.¹

1578

Haec Fabius renovat Iudex monumenta Nepoti,
Cum Lucas Desius pascit ovile Dei.

Felyül a párkány alatt ilyen írások vagynak:

Regn[ante] Cels[simo] Prin[ci]pe D[omino] D[omino] Christophoro Báthori
A[nno] 1571. Ren[ovata].

Regn[ante] Cels[issimo] Prin[ci]pe D[omino] D[omino] Michaelae Apafi
A[nno] 1678. Ren[ovata].

A napnyugati oldalán pedig ilyen írás vagyon:

Magna Theresia, Romanorumque Imperatrix
Sceptra tenet, regit, et septem Castra potenter
Interioris item Szolnok moderatur habenas
Paulus stirps Comitum, atque heroibus editus Haller,
Supra mille annos et septem secula quando
Quinquaginta octo numerares messor aristas,
Restaurat rursum lapsum hac aetate sacellum
Ductor Nobilium, Bonis hunc dixere Johannem.
A[nn]o 1758.

Mindjárt a kápolnán túl, a Szamos parton vagyon az a kő,² melyről azt mondják, hogy a hét kapitányok azon ültenek, melyet holmi németek a Szamosba befordítottanak, de ugyan ő vélek ki is vétették, mintegy 30 pár ökör húztaki, a németeknek is sokba került; mások azt mondják, hogy nem németek, hanem valami csintalan legények vetették bé.

A reformátum templom alól vagyon egy elpusztult templom; maga idejében igen pompás, és fényes készületűnek kellett lenni amint az utcákon heverő szép faragású kövei bizonyítják. Erről ezt tudom: régentén lakoztanak benne 12 augustinianus barátok, kik infidelitásban találtattanak, és per hanc notam mindenek Báthori fejedelemtől confiscáltatott, magokis exiliumba küldettek.³ Ezután a fejedelem annak a sessionak egy részét donálta egy Kádár nevű embernek, aki sine semine deficiálván, adta az ecclesiának, mert az iskola vagyon rajta, s benne lakik Dombi. A más részén vagyon a Haller udvar, és házai.⁴

3 Kapronczai Ádám Benkó Józsefnek [Bécs] 1773. november vége

Felszólítja Benkót, hogy az erdélyi történelemre vonatkozó gyűjteményét küldje Bécsbe kinyomtatni; tiszteletdíj gyanánt felajánl harminc példányt.

4 Adam Chenot Benkó Józsefnek [Nagyszeben] 1773. november 30.

Felvilágosítást kér egyes növényekről, különös tekintettel gyógyhatásukra.

5 Benkó József Adam Chenot-nak [Középajta] 1774 eleje

Megkapta a Crantz-féle botanikai műveket. Bejelenti, hogy decembertől április végéig nem tud botanikával foglalkozni, mert anyagot gyűjt Erdélyi történetének megírásához, és felszólítást kapott Kapronczai Ádamtól, hogy művét küldje Bécsbe kiadásra. Chenot kérésére válaszolva közli, hogy vidékükön nem terem meg a gyapjűfeszítő fű, csak Brassó környékén ismeretes; a festőbuzér honos növény náluk is, ezzel festik a húsvéti tojásokat. Ír más növényekről is, amelyekből festékanyag nyerhető vagy felhasználható a gyógyászatban. Külön kitér egy ritkább növényre, a fenyő korpafűre, amelyet a nép gyomorbántalmak ellen alkalmaz, de több kárral, mint haszonnal; leírja, hogy a nadragulya főzetétől egy asszony esztét veszítette. Megemlíti végül, hogy ásványgyűjteménye van.

Exellentissimo ac undique Doctissimo Domino, Philosophiae, et Medicinae
Doctori Experientissimo, Rei Sanitatis Transsilvaniae Consiliario Physicoque
Regio etc. etc. Domino, Domino

Summo conatu suorum Fautori, salutem ac geminata millies bona precatur Josephus Benkő.

Litteras TVAS, Excellentissime Domine, ultima Novembris anni elapsi datas, ineunte licet labentis Januario acceperim, et paucis post interpositis diebus, etiam duo Cranczianorum Operum Botanicorum tomi¹ ad me allati fuerint: officii tamen me mei immemorem ne quo pacto pronuncies, perquam humillime TE obtestor; nulla enim mihi Coronam vel Cibimum fida expediendi occasio suppeditata fuit. Est mihi consolatio ingens, quod Vir tantus, ac eximiae procul dubio humilitatis, homuncionem me observare supra opinionem dignatur. Quot profecto verba TVA, tot consilia, ea quidem ambabus a me manibus amplexa: TE tamen celare non me decet, nisi atro ingratitudinis lapillo² notari me velim, praeterito a Decembri, Aprilis ad exitum, esse me navum Botanices cultorem haud posse. Aliquot scilicet abhinc annis, quum studiorum causa *Enyedense* incolerem *Collegium*, inchoaveram res Transsilvaniae, patriae meae, colligere, ex iisque ejus Notitiam publicae exponere luci destinaveram; nec ab hac collectione in hodiernum usque diem destiti. Viderat meum hoc propositum quidam contubernalium meorum, juvenis bonae spei patriarumque rerum amantissimus, typographiae nunc Vienne in Aulico Typographeo operam navans;³ collectionesque meas non ubique (absit verbo arrogantia) obvias observaverat; datis ille ad me literis exeunte Novembri anni praeteriti, haud contemnendis sollicitavit rationibus, quatenus opus meum festine Viennam mitterem, ejusque impressionem indubie promisit, transquietoque esse me jussit animo, super 30 (sat certe paucorum) exemplarium, in mearum compensationem fatigationum, donatione. Facile assensi; ac in id diligenter incubui, vt dictum laborem absolverem ante, quam Vegetabile revivisceret Regnum: triginta iam phyliras descripsi, totidem adhuc circiter restant. Dum atmosphaeram Transilvanicam descripsissem, TVIS, Doctor Doctissime, vitulis, maximam partem, arare ausus sum: ne tamen inscio TE id fecisse videar, en, acclusam eam operis mei particulam transmissi, cogniturus sincere, an non mihi controvertas?⁴ In describenda interim atmosphaerae cognitione instituti ratio non me sivit prolixiorum; quum aliquot centenae rerum varietates describendae mihi fuerint. His ita perspectis, ne me Prometheum,⁵ ne in horas varium putes, velim: tantum enim abest ad Transsilvano-Geographicum opus quantocius absolvendum. Sed nec possum interim non aliquid temporis suffurari,volvendoque Praestantissimi Domini Cranczii operi consecrare. Sed tempus jam est interrogationes TVAS attigendi. Isatidem Sedis nostrae circulus non procreat, nec alibi reperi: Dominus *Becker* Pharmacopoeus Coronensis in quadam Districtus Barciae parte versus *Ó Sántz* sita frequentem crescere asserit, mihiq; eam, vt et Arnicae promisit. *Rubia Tinctorum* non paucorum hac regione rusticorum in pomariis locum invenit, et tingendis⁶ ovis,⁷ ceu lignum Brasilianum et Pernambucum aliis in locis, inservit. Habeo alias quoque plantas coloribus sacras, quarum e numero est etiam *Rubioides* Linnaei, sed nihil fere adhucdum colorum expertus sum, TVIS jam consilii experturus. Vino quidem et spiritibus, reliqua inter tentamina, *Helianthi annui* (Corona Solis Tournefert) seminibus cortice nigricantibus, rubrum conciliare colorem, sic satis quidem elegantem ad tenacissimum, proprio didici experimento; non aliter, quam maceratis in quolibet spiritu, iisdem semimibus. Hoc itaque meum dico inventum, quatenus vel nusquam legi, vel meam observatio effugit diligentiam. Linteo vero expresso e baccis Phytolaccae

succo imbuto *Tornam* solis imitatus sum; at elegans ille color in liquidis inconstans est. *Parietaria* circa Coronam vulgaris est. *Glycyrrhizam* in Háromszék non observavi, in sede Udvarhely aliquot locis, prout etiam Bethlen Szent Miklósini in horto Illustrissimi Comitiss et Vice Colonelli Gregorii Bethlen dudum et copiosam vidi, questus tamen gratia, licet bene posset, non colitur. *Rhoem coriariam* bene multi magnatum in Transsilvania horti suppeditant; ea vero spontanea multiplicatione se propagat, ut *Olasztelekini* ac *Nagy-Ajtae* videre est. *Rhaponticum* e montibus Passum Ojtozensem respectantibus copiosum adportari curabat quatuor abhinc annis, *Schnel* quidam Apothecarius Coronensis: sed communicata ab eo mecum radix jam fere exsucca vitam meo in horto resumere potuit minime. *Rhebarbari* seu *Rhei* vero semina Coronae maturata habeo, praesenti decrescente mense terrae committenda. Viventem *Jovis florem* vidi nunquam. Porro dum *TVAM* de plantis noxiis et suspectis monitionem considerassem, occasionem arripui⁸ *TIBI* mittendi ac declarandi plantam non ubique nascentem, scilicet *Selaginem* Linnaei *Lycopodii Speciem*, cujus ingentem in montibus sedem Bardotz a Csík discriminantibus copiam cum fratre meo reperi; hanc vulgus *Részeg György füve*, id est *Herbam Georgii ebrii* nominat, juxta Pagum Parajd habitantibus autem *Serke fű* audit. Decocto hujus, in obstinatissimis chronicis quibusque morbis alvum sollicitare, rusticis harum regionum in more positum ac ordinarium ferme est: vi sua tormenti instar agente ac mortalium vix non latera (vt Reverendus Genitor meus, juvenis tentaminis reus, saepe meminit)⁹ extrudente, profuit quibusdam, nocuit pluribus. Idem multi factitant cum tantillo radices *Belladonnae* decocto, quo praeterita proxime aestate rationem omnem port aliquot horas redeuntem et vitam prope, mulier quaedam hac mea in patria amiserat. – Miras illa habuit imaginationes disturbationem rationis suae initio. Quantum ad *mineralia*: Ea quoque mihi perplacent, habeoque quasdam Lapideo e Regno collectiones. Aliquod hujus, juxta ac *Regni Animalis* specimen, in praememorato meo de Transsilvania opere, dedi. Fortassis plura, Deo juvante, aetas, quam 33 annorum habeo, mihi suggeret, dum aliquem aliquando habeam, cum quo talia conferre valeam.

6 A Gubernium Benkó Józsefnak Nagyszeben, 1775. január 12.

A Gubernium felszólítja Benkót, hogy nyilatkozzék: milyen feltételek mellett tarthatna előadásokat a gyógynövényekről Nagyszebenben és Brassóban. 1775. július 1. és szeptember 15. között sor kerülhetne a nagyszebeni, 1776 ugyanazon időszakában a brassói tanfolyamra.

Reverendissimo Josepho Benkó Ecclesiae Reformatae Középpajtaensis Parocho.

Repraesentatum est Gubernio ab Inclita Sanitatis Commissione Dominationem Vestram in explorandis herbis salutiferis ad materiam medicam pertinentibus, ac Re Botanica singularem acquisivisse notitiam, et ex adepta herbarum cognitione amore Patriae ad communicanda quaevis advenientibus singulis se exhibere proclivum; quo non sine singulari complacentia intellecto Gubernium, Dominationi Vestrae perscribendum, insimul ejusdem informationem hauriendam existimavit, an publicas in hac arte Praelectiones Cibinii et Coronae (cum in his duabus Civitatibus numerosiora habentur Pharmacopolia) suscipiendi animum habeat, ita quidem ut illas 1ma Julij usque 15ma Septembris Anni 1775. Cibinii ordiendo, sequente tandem Anno 1776. easdem Coronae continuare illis itidem Mensibus posse credat; praestolatur proinde Gubernium circa praemissa

Dominationis Vestrae declarationem, quibus sub conditionibus, quove tempore hujus generis praelectionibus vacare possit, ut accepta illa, de ulteriori Instituti hujus promotione dispositiones fieri queant. Cibini, die 12a Januarii. 1775.

Sonnenberg

7 Benkő József a Guberniumnak

Köpec, 1775. március 12.

Örvend a Gubernium megkeresésének, mert ebből látja, hogy a felsőbb szervek gondot fordítanak a botanika tudományának előmozdítására. Feltételeit pontokba szedve közli. I. 1775-ben nem tud vállalkozni arra, hogy előadásokat tartson, mert gondoznia kell kertjét, s főleg azért, mert elkészí és egyházkerületi jegyzői munkája lehetetlenné teszi, hogy két és fél hónapig egyfolytában távol legyen falujától. Ezzel szemben vállalja, hogy májustól szeptemberig kéthetenként, tehát megszakításokkal előadásokat tart. II. A Középajtától való nagy távolság miatt javasolja, hogy az előadások színhelye Brassó legyen, ahol a sok fiatal gyógyszerész az ő irányításával gyógynövényeket gyűjthetne. III. Nagyszebenben is vállalja, hogy előadásokat tart, de csak abban az évszakban, amely botanizálásra alkalmas. IV. Javasolja, hogy az előadások kezdete ne 1775-ben legyen, mert így maradna ideje az alaposabb felkészülésre, továbbá arra, hogy botanikai kutatásokat folytasson, főleg Nagyszeben környékén. V. Mivel papi állására helyettest kell fogadnia, s az utazgatás is költséges, kéri a Gubernium jóindulatát. VI. Az előzőekben vázolt jövőbeli működésével hasznára kíván lenni a) a gyógyszerészetnek, b) a gazdasági életnek és c) a művelődésnek.

Excellentissime Domine Liber Baro, Regie Plenipotentiarie et praeses, Excelsum Regium Magni Principatus Transilvaniae Gubernium, Domine, Domini Benignissimi, Gratosissimi!

Commissionales Excelsi Regii Gubernii sub numero 9942, ex repraesentatione Inclitae Sanitatis Commissionis, ad me indignissimum datae, et humillimo obsequii cultu 28. Februarii acceptae, ingenti me adfecere gaudio, non ex eo solum, quod Supremus magni hujus Principatus Magistratus, *cum singulari complacentia*, quantulamcunque in *Re Botanica meam notitiam*, et ex ea, *ad communicanda quaevis, advenientibus singulis, proclivitatem*, juste intelligera non dedignatus fuerit; sed, et maxime quidem, quod paterna prorsus sollicitudine ad promovendam Botanicem, scientiam videlicet utilissimam, sed hac in Provincia adeo hactenus neglectam, curas converterit. Hoc namque felici et composito ad Scientias Seculo, dum omnibus ferme Europae angulis, *Vegetabile* ac reliqua duo Naturae Regna ad leges et notitiam complurium composita conspiciatur; nostra sane Transilvania, paucis Eruditorum exceptis, quid *Historiae Naturalis* nomine intelligendum veniat, haud medioori scholasticae imprimis juventutis damno, ignorare cogitur.

Quanto itaque, hac in ora, Scientia Botanica est jejuniore; tanto mihi, naturali licet ductu scientiaeque tam amoenae utilitate ad eam proclivi, ejus cultura extitit difficilior, nec ideo ultra Botanophili nomen adsurgere mihi licuit: diligenti tamen plantarum sponte nostra regione provenientium et in hortis cultarum investigatione, Botanicorumque recentiorum lectione, vt et plantarum nonnullarum hoc solo non crescentium in hortum meum conquisitione, adjutus, eam me adquisivisse notitiam, qua huic se scientiae addicentibus aliquid prodesse possim, non sine erubescencia quidem, at ad benignum Excelsi Regii Gubernii jussum, ingenue confiteor. Nec diffiteor interim, magnum mihi continuandi hujus studii calcar additum fuisse Comissionalibus Excelsi Regii Gubernii anno 1773. 12. Junii datis, quibus ex providentissimo MATRIS AUGUSTAE mandato, praeter aquarum soteriarum explorationem, herbarum quoque specialium inquisitio, quoad fieri posset, circulis omnibus injungebatur, simulque curiosis rerum Naturalium amatoribus,

earundem investigatione, opportuna bene de Patria merendi occasio offerebatur. Tunc proinde Declarationem ego quoque meam Excelso Regio Gubernio devote submiseram.

Nunc ad Commissionales Ejusdem Excelsi Regii Gubernii, quibus quaeritur: *an publicas in arte Botanica Praelectiones Cibinii et Coronae suscipiendi animum habeam, ita quidem, ut illas a 1ma Julii usque ad 15tum Septembris Anni 1775. ordiendo, sequente tandem anno 1776. easdem Coronae continuare illis itidem Mensibus posse credam, quibusque sub conditionibus hujus generis Praelectionibus vacare possim?*

Declarationem meam, punctis sequentibus exhibeo humillime:

I. Licet nihil mihi prius sit, quam Superiorum voluntati obsequi, publicaeque utilitati, in Re cumprimis Botanica, si quid valeam, consulere: juxta tamen praescriptam Normam, pro anno praesente, obligare fidem meam capax non sum. Praeter enim curas minores, domesticas videlicet et hortenses illas, quas plantis in hortum meum illatis dicare soleo, Pastoratus, simulque in Dioecesi Erdóvidékensi Notariatus officium, *dimidium, et duos continuos Menses* me abesse haud sinunt. – Totidem tamen Mensibus *partite supputatis*, dimidiatis scilicet, *Majo, Junio, Julio, Augusto et Septembri*, Rem Botanicam pro publica me tractaturum utilitate, juxta sequentia puncta, prompte promitto: cum hunc in modum Sollemnioribus Officiorum meorum negotiis adesse possim.

II. Quum igitur distantior loci situs tot mihi vicibus Cibinium eundi occasionem praeccludat: facile patet, non ultra Coronam Praelectionum mearum Sphaeram, hoc saltem, prout dixi, anno, extendere me posse; Coronae vero, aut hoc anno praesente modoque praemisso, aut juxta punctum IVtum me vel maxime velle. Et est in his idonea quaedam ad promovendum Institutum commoditas, tam quod Coronae *Herbariorum vivorum* compositio apud juniores quosdam Pharmacopolas, me ductore, sub incude sint, quam quod ante 1mum Julii plantae quaedam vel prorsus evanescant, vel absolvant fructificationem, ex qua essentiales characteres peti debebant.

III. Sed ne me Cibinio abstrahere velle, et fallere fidem meam, eludereque paternam Excelsi Regii Gubernii Intentionem videar; dummodo mandetur mihi, veniam omnino anno labente Cibinium, ea aestatis parte, quae pro herbationibus erit opportunior, commoraborque ibidem, quamdiu plantas in territorio Civitatis reperibiles, discere aventibus, pro specimine monstrabo, cum iisque de tractando Studio Botanico, de comparandis Botanicis Auctoribus et huc pertinentibus aliis circumstantiis consultando conferam, et ulteriorem Excelsi Regii Gubernii dispositionem intelligam, meque ad futura determinare valeam.

IV. Obligatam punctis Imo et IIdo fidem meam solvere licet paratus sim: praestaret tamen, vt mihi quidem videtur, currente anno 1775to instituere *Adparatum*, quo futuris temporibus, negotium Botanicum utilius tractari posset. – Forte scilicet praestaret, si cum puncti IIIii et Vti implemento, quasdam adhuc *excursiones botanicas* et itinerationes, locis nondum a me perlustratis, et maxime Cibinio advicinantibus facerem; plantas (immo quasdam etiam *Opes Lapidei et Animalis Regni*) colligerem non hactenus repertas sed fors reperundas, *Siccos Hortos* sive Herbaria, et unum quidem pro Dicasterio Rei Botanicae curam gerente, aliud pro Auditorio Cibiniensi construerem, sicque Cibinium aliquando adirem ditior: cum enim non omnes ferat tellus Cibiniensis plantas, nec discentibus, peregre pro herbarisationibus abesse contingat; consequitur, utilius cum hoc aut simili Adparatu subjectum Institutum fore processurum.

V. Esset certe gaudium ingens mihi, si gratuitam in his negotiis operam,

taliterque meum erga patriam amorem ardentissimum contestare liceret: ast quoniam pastoralis meae functioni aliquis mercede per me conducendus et substituendus, porroque itinerum et excursionum, similiter et fatigationum ac expensarum molestiae mihi devorandae futurae sint; non possum AUGUSTISSIMAE MAJESTATIS et Excelsi Regii Gubernii Benignitati, ex beneplacito suo prorsus quidem promananti, non me commendatum velle humillime.

VI. Postquam Regia fultus fuero Benignitate, praelectionumque et investigationum botanicarum occasione munitus; vt in dies rationem reddam occupationum mearum, dabo sollicitam omnino operam, dabo et industriam, vt curae meae, aliquid saltem tandem aliquando conferant.

a) *In usum Pharmaceuticum* (Officinis scilicet Coronensibus) quatenus plantae nondum Pharmacopolis notae, quarum virtutes Celebres Medici forsan, vt fieri consuevit, elicient, et in Officinas inferent, manifestabuntur; aut vulgo commendatae, monstrabuntur. Exempli gratia: *Petasites* de radice non pridem commendata et ab Excelso Regio Gubernio publicata, nostro vicinisque circulis nota nemini, a me monstrata erat.

b) *In usum Oeconomicum*. Ne plura dicam: intra decursum anni labentis docebo forte, *Rhoem coriariam*,¹ non raram in Transsilvania, nec cultura difficilem plantam, cerdonibus vero maxime commodam; et *Rhoe Cotino*, vulgo *Szkumpia* dicta, – a Reverendissimo Patre Fridwaldsky² laudabili industria reperta, usibus coriariis longe aptiorem, qua cerdones Hispani, ac precipue *Cordubenses* (unde pelles hac planta paratae *Kordovány* dici consueverunt) utuntur, oeconomicum exhibere usum.

c) *In usum Litterarium*; erudito siquidem Orbi Naturalis Transsilvaniae status et decus nativum, his similibusque mediis innotescat.

Jam demum, cum praemissae declarationis, meique ipsius indignissimi, in Benignitatem et Gratiam Excelsi Regii Gubernii submissione emoriar

Excellentiae Vestrae et
Excelsi Regii Gubernii

servus humillimus
Josephus Benkó
Parochus Ecclesiae Helveticae
Confessionis Közép-Ajtensis
m.p.

Köpetz, 1775. 12. Mart.

8 A Gubernium Benkó Józsefnak
Nagyszeben, 1775. szeptember 1.

A Gubernium véleménye az, hogy az előadásokat nem Nagyszebenben és Brassóban, hanem Kolozsvárt kellene tartani, ahol a botanika az orvostképzés szolgálatában állana a már létesített sebész és a létesítendő orvosprofesszori állással együtt. Benkót felszólítják, vállalkozik-e a kolozsvári botanikai előadásokra.

Domino Josepho Benkó Ecclesiae Reformatae Közép-Ajtensis Parocho, Cibirii 1mo 7bris 1775.

Ad demissam Gubernii Repraesentationem, quoad praelectiones circa Rem Botanicam per Dominationem Vestram Cibirii et Coronae instituendas Majestati Suae Sacratissimae sub 6ta Julii anni currentis substratam, dignata est Altissima Eadem media benigni Decreti Aulici 9na Mensis Augusti anni currentis emanati

Gubernii Regii opinionem depromendam benigne jubere: an non, considerato eo, quod Juventus Artem Medicam et Chyrurgicam addiscere volens Claudiopoli, ubi Magister Chyrurgiae jam stabilitus et Professor quoque Medicinae juxta Intentionem Regiam successu temporis constituetur, facilis huic quoque studio vacare possit, Cathedra Botanices Dominationi Vestrae potius Claudiopoli, cum minori omnium, qui in hac scientia progressum facere intendunt aggravio anno futuro assignanda esset? Cujus supremae Ordinationis Regiae tenorem Dominationi Vestrae cum in finem communicandum duxit Gubernium: quatenus Declarationem suam, an ex recensitis in Regio Decreto rationibus tradendas in Re Botanica praelectiones potius Claudiopoli, quam Cibinii aut Coronae suscipiendi animum habeat? Gubernio quantocyus submittere haud intermittat.

Sonnenberg

9 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak
Nagybacon, 1775. szeptember 18.

Részletes tájékoztatást ad a kerület református egyházainak állapotáról, különös tekintettel a hívek és lelkészek sérelmeire. Itt-ott javaslatokat terjeszt elő a helyzet orvoslására.

Erdélyi Nagy Fejedelemségbeli Méltóságos Fő Consistorium, Kegyes Patronus Uraink!

Excellentiátok és Nagyságotok még Juliusban költ Mlgs Levelét éppen 6ta Septembris alázatos engedelmisséggel vévén, legottan két Papok, a *Miklósvár* és *Bardotz* Székekbéli Tekintetes Continua Tábuláktól kérettetett Adsistensekkel együtt, Tractusunkat Eklésiánként el-járták, és elkészítették ezen *adcludált* két Tabellákat,¹ úgy mint, a' Felséges Királyi Guberniumnak submittálandót *de Püis Foundationibus*; és a' Mlgs Fő Consistoriumba alázatosan bé-adandót *de Proventibus et Salariis Ministrorum*, még pedig ezt olyan és annyi Rubricákkal, hogy egyszeribe egészen szemlélni lehessen belőle, miképen és minémü környül álló dolgok között légyenek Eklésiáink.

Igen nagy örömkre esett pedig az, hogy ily jó alkalmatosság adaték nékünk Eklésiáink felől való panaszainknak, melyek Lelkeinken vagynak, Excellentiátok és Nagyságtok kegyessége eleibe való ki-öntésére. Ugyan is:

1. *Miklósvárán*, hol is 1718dik Esztendő előtt egészen a' mi Vallásunk virágzott, és miénk volt a' Templom 's Parochia: akkoron Kálnoki Ádám Ur által ezek elfoglaltatván, mái napiglan a' Plebania fenn áll, és a' Pápastáknak, kiket az említett Ur erőszakoson 's kinsásokkal hajtott el Vallásunkról, számok szapardott: mindazonáltal mostan is az ott lévő Magyaroknak fele Reformatusokból áll. Ezek szegények nem tsak titkon nyögnek, hanem magok állapotjokat siralmason előnkbe is terjesztették sok rendben; minthogy közökbe Papnak bé menni éppen nem bátorságos az Functiora, és sok időktől fogva még is szünt ott a' Reformatusok részéről való publicus Cultus, annyira, hogy tsak annyira sem bátorzkodott más, mint a' Közép-Ajtai Pap, a' ki ottan ebben az esztendőben egyet Keresztelt, és az előtt egy Hallgatóját oda való Reformátával copulálta. Terjesztettük mi is ezeknek a' Szegény Lelkeknek állapotjokat a' Mlgs Fő Consistorium eleibe, sőt a' Császári Felség eleibe is, azon árva Eklésiának Instantiájával egyetemben; de még eddig semmi vigasztalást nem nyerhetvén, unszoltatunk szüntelen, hogy Excellentiátoknál és Nagyságtoknál zörgessünk alázatosan. Bátorkodunk is zörgetni mind azért, hogy a' Hazának efféle dolgokra néző Törvényét, mind eddig az Uralkodó Felség és az Haza Mlgs Statussai nem cassálták, mind pedig azért,

hogy példát sem tudunk az egész Hazában, hogy valamely Faluban ennyi Reformatus Lelkek lévén, hozzájuk Pap ne járhasson bé; sőt nagy Papista Eklésiával együtt, látunk Részünken való Papot kevés Lelkeknek legeltetésére azon egy Faluban szolgálni, mint Udvarhely Széken *Dobófalván* 's egyebütt. Méltóztassanak azért Excellentiátok és Nagyságtok, ezeken a' Lelkeken a' ki telhetőségig könyörölni, és nékiek az Evangéliomnak mezejére utat nyitani. Mert ennyi időtől fogva meg szünve lévén ott a' mi részünkről való functio, nem bátorzkodhatunk (leg alább magunktól) közökbe Papot küldeni.

2. Az Három-Széki Eklésiákban, ez előtt egy néhány Esztendővel, meg kezdették vonni a' Kepét a' Catholicusok a' mi Egyházi Rendeinktől, és kezdték adni magok Religiójokon lévő Papoknak; holott a' mi Vallásunk Sorsossai, kik Catholica Eklésiákban laknak, a' Plebanusoknak képeznek. Ki-harapodzott ez a' hiba, három Esztendő alatt Erdővidéki némely Eklésiákra is, nevezetesen *Köpetzre, Bibartzfalvára, Olasztelekre és Fülére*; holott is, a' mint végére járhattunk, a' Baróti Tszls Plebanus sem vészen semmit Vallása Sorsossaitól, hogy annál inkább elszokjanak azok a' mi Papjaink fizetésének meg-adásától: jóllehet vagynak még némelyek az említett Eklésiákban is, kik magokat a' fizetéstől nem vonogatják. Minémü igasságtalanság legyen ez, bizonyítják a' Baróti, de az ő náloknál sokkal számosabban lévő Miklósvári Reformatusok is, kik a' kepét oda fizetik.

3. *Bölönben* és *Nagy-Ajtán* együtt lévén a' Reformata és Unitaria Eklésiák; a' két közön egyik felé sem fizetnek a' Catholicusok, holott a' mi Papjainknak tartoznának Kepével: minthogy Miklósvárán Vnitariusok nem lakván, bért sem adnak, a' miéink pedig adnak a' T. Plebanusnak, kiknek is Hallgatóinak reputáltatnak a' Bölöni 's Nagy-Ajtai Catholicusok.

4. Vagyon ilyen casus is Olaszteleken, hogy Mlgs L. Baronissa Dániel Lórintzné Aszszonynak Udvarában, egy Catholicus, más Vnitarius, harmadik Reformatus, Személyek laknak, de házaik és oeconomiáik vagynak a' Faluban; még is Házok népére a' Kepét megadni nem akarják, tsak az okon, hogy magok Udvari Szolgák. Maga a' Mlgs Aszszony Ő Nsga is ezen dologban requiráltatott, de minden haszon nélkül.

5. Minémü tsekély fizetése legyen a' Nagy-Ajtai Papnak, meg-mutatja a' Tabella. Felette igen szükséges volna pedig oda az illendő fizetés, nem tsak azért, hogy az idegen Vallásuak között tisztességesebbetske móddal élhetne, hanem főképen azért, hogy az alkalmasabb fizetéssel mindenkoron alkalmasabb Pap tartattatván, a' mi Részünkön valók ne tsak ne fogynának, de szaporodnának is. Jegyezve látjuk, hogy régen 30. Forint járt volna e' végre, a' Mlgs Fő Consistorium Rendeléséből, de ma egy pénz sem jó.

6. Vagynak némely Eklésiákban oly nyakasságok, hogy sem a' sok rendbéli intésekkel, sem a' Tractualis Visitationak törvényes fenyegetéseivel nem gondolván, a' Parochiának romlásait meg-újítani nem akarják. El-fogjuk rövid időn próbálni némely helyen a' Canon szerént való büntetést; de Bölönben miképen lehessen a' Reparatiokat véghez vitetni, nem látjuk: minthogy ottan a' miéink kevesebben, az Unitariusok pedig számosabban lévén, talám közöttök és miattok, gyaláztatni fogna Religiónk, ha a' Szent Functio, (ámbar a' Keresztelésen kívül) Canon szerént, meg-akadályoztatnék, vagy hasonló büntetés tétettetnék. Az effélékben való panasznak is pedig, a' Militaris részről kivált, végét nem érhetjük.

7. A' Nagy-Ajtai Eklésia az Vnitariusokból szedegettetvén, Törvény szerint a' Parochialis Fundusból és Appertinentiákból a' maga proportionata Részét

kivánhatja: mert régen mind azok Catholica Parochiához tartozók lévén, ezeknek Elei is oly részesek voltanak benne, mint amazoknak Elei. Ennek meg-mozdításánál egy szükségesebb dolog nem volna Nagy-Ajtán; mivelhogy teljességgel mindeneket az Vnitariusok bírnak.

8. Ürmösre, kevés Hallgatóinkhoz Pap és Cantor szolgál Vasárnaponként; még is a' miénktől az Unitárius Ministereknek mégyen a' Kepe.

9. A' Száraz-Ajtai Eklésiának szintén annyi Fundussa van, mint a' több egész Tractusunkbéli Eklésiáknak; még is mindazáltal a' Proventus ahoz képest kevés, a' költés pedig rendetlenül bőv. Nagy fogyatkozás itt az, hogy helyt lakó Immunis Nemes ember egy sinsen; és minthogy minden a' lakós Katonák kezeken forog, a' pénz jövedelemből hir nélkül is némely Tisztjeik *ad interim* participálnak, Commandónak ki-fizetésére 's egyebekre. Ebben pedig az a kár volt, hogy az olyan pénz haszon nélkül állott; de ezután sokkal érezhetőbb károk fognak következni. Azért, sok gondolataink után is nem találhattuk ennek jobb orvosságát, mint ha méltóztatnék a' Mlgs Fő Consistorium, az Egyházi Rendből, ezen Tractusból, valamely oly Személyt oda Inspectornak rendelni, valamely illendőtske Saláriummal, ki gyakorta oda látogatna, 's maga Salariumát több gyümölsözéssel fordítaná meg.

Instálunk mint ezekhez képes igen alázatosan a' Mlgs Fő Consistoriumnak, méltóztassék kegyesen, ezen mi erőnknel nagyobb tehetséget kívánó törésekre állani, az Istennek Ditsóségeért. Magunkat pedig Nagy Méltóságu Patronus Urainknak Kegyes Gratiájokba ajánlván, vagyunk

Nagy-Batzonban 1775.
18. Sept.

Excellentiátoknak és Nagyságtoknak
alázatos szolgálai az Erdővidéki
Ref. Tractusnak Insp. V[ice] Curatorai
és Esperestje.
Benkó József Tractualis Not[arius]
által.

10 Benkó József Pataki Sámuelnak
Középajta, 1775. október 8.

Tanácsot kér a címzettől: vállalja-e a kolozsvári megbízatást vagy sem. Egyszersmind kifejtí elképzeléseit arról, hogy mit, milyen tankönyvek alapján adna elő.

Tiszteletes Doctor és Professor Uram! nékem minden érdemem és isméretségem nélkül méltóztatott nagy Jó Fautor Uram!

A Kegyelmed drága szép könyveinek olvasását és azokból sok árkos írásoknak kiszedését, ezelőtt nem kevés napokkal elvégezvén, valóban utánna vigyáztam az alkalmatosságnak, melyen visszaküldhetem vala, de mintsem annyi kézen forduljon meg, jobbnak tartám várakozni egy kevés ideig (azonkívül is az idő, mely ezen könyvekhez tartozott volna, már eltelvén) valami Árkosi ember után, kinek az Unitarium Collegiumban tanuló fijához bizonyosan útja leszen éppen Kolosvárra. Alázatosan kérem azért Tiszteletes Professor Uramat, muljék el ellenem méltán származhatott nehézsége. Szégyenlem is, de bánom is, hogy kételenségből így betévém magam előtt kegyelmed megnyílt ajtaját.

Mégis mindazáltal ugyan azon zörgetni bátorkodom újabban is más színű és fontos dologban: nóha eléggé képzelem, hogy én soha semmivel magamnak nem kötelezvén Tiszteletes Professor Uram kegyességét, nagy szemtelenség és orczátlanság nélkül ezt nem cselekedhetem. A dolog ez: Felséges Aszszonyunknak

submitálván a Felsőges királyi Gubernium maga szándékát, mely szerint Szebenben és Brassóban *Botanica Praelectiones* akarna általam tétetni nyári holnapokon, inkább tettsett Ő Felsőgének, hogy a Tanulóknak jobb kezek ügyiben léteért Kolosváratt lennének a Praelectiones, és 9-dik Augusti költ Rescriptum által akarja kegyelmesen nékem adsignáltatni az ottani Universitásban való *Botanica Cathedrát*. Erre való válaszat siettet a Felsőges királyi Gubernium, és ugyan azont javallja Tiszteletes Málnási Uram¹ is Szebenből, de nem olyan siető hogy tanácskozás nélkül tégyem azt. Magamtól ha tanácsot kérdek, a tsak abból áll, biztatom-é magamat? A Szebeni Praelectionra már kigondoltam volt az Ideát; választottam vala magamnak Manualist is, ú. m. *Reussii Compendium Botanicum*.² ez a Tubingai Professor tavaly 28 árkoson in 8-vo kiadott munkájában, *Terminológiát* ad elő, igen jól és világosan, s Németül is exprimálván a Botanicus Terminusokat *Linnaeus* „Philos[ophia] Botanic[ae]” és *Lipp*-nek „Enchiridion”-ja szerint, azután *Plantas Germaniae indigenas*³ (de a mint látom, korántsem mind) recenset secundum Classes Linnaeanas, úgy pedig, hogy mindenik occurált plantának először *genericus caractereit, juxta Genera Plantarum Linnaei* előadja, s mindjárt mindenik genusnak utánna vetegeti a Német földön találtatott *Specieseket* a Linnaeus descriptióival, oda tévén Német neveit, virágása idejét, termő helyét, Ereit, s Oeconomicus hasznait. Ugy tartatik, hogy *Institutióra* in Re Botanica, ennél jobb ki nem jött; ezt pedig jól értem, másokkal is megértetni tudom: annyi plántát is talám találok Erdélyben, mint benne vagynak feljegyezve. De hiszem, ha tsak két, háromszáz félét esmérthetnék is most elsőbben másokkal, szinte elég volna ezen a földön. Nem kívánnák, hogy a Linnaeus Systemájában valókat, melyeket ő maga sem látott mind egyig, mind eltanítsam, hanem tsak az Erdélyben valókat. Ha pedig kert jó móddal erigáltatnék, a mi oda másunnan megszerezhetnék, azonnal meg lehetne ismérni. Tudom ugyan, hogy a kik ez előtt ismértek engemet, nem gondolhatják hol tanulhattam volna; de tudja az én sok fáradságom, tanulásom és ezek mellé ragasztott sok költségem: jóllehet én bizony nem oly gondolattal tselekedtem ezeket, hogy a Botanica Chatedrával tsak álmodozni is tudtam volna eleve. De ez az én magamnak való felelésem igen tsonka, mivelhogy ha egy részről sok serkentő okaim láttatnak, másfelől sok akadékok tűnnek előmbe a conditionnak amplexálása felől. Én azért tsak titkosan, Édes Tiszteletes Professor Uram, a Kegyelmed jó Lelkétől várok (Szebenből is két Suffragiumot még ehez várok, és úgy kívánok concludálni) egy egyenes és minden simítás nélkül való tanácsot, melyet minden más tanácsoknak bizonyosan elejékké tészek. Valyon mit tselekedjem? Lenne-é ott kert, lakni való jó alkalmatosság, Reformátusnak bátorság és tsendesség? Én feleséges, Gyermekes ember vagyok, igen kevés költéssel nem élhetek, avagy tsak a közepes becsületre vigyáznom kell. Tudom, hogy a Chyrurgiae Professor-nak 400 Rh[énes] forint rendeltetett. Rendeltetik nem sokára (a királyi Rescriptum tenora szerint) Medicinae Professor is, de nem íratik fizetése. Nékem is arról semmi emlékezet nem tétetett. A sok egyéb difficultásokat elhallgatom, melyeket Tiszteletes Professor Uram nálamnál százszor is jobban meg tud hányni, vetni.

Mit kell hát tselekednem?

Igen bizodalmason és alázatos szívből kérem Tiszteletes Doctor és Professor Uramat, ne sajnálja e dologba belé tekinteni, és tanácsát velem a Postán Brassóra közleni, által adván a becsületes Typographus Legénynek Közép-Ajtai Szabó Györgynek (kinek is e felől írtam) a Levelet, hogy Ő kegyelme a maga pénzín feltégye.

Kevés hegyet völgyet járhattam meg a nyáron, azért kevés olyan plántákra is akadtam, melyeket eddig nem találtam volna. Találtam ugyantsak a napokban *Marsileam Natantem*, ezelőtt pedig: *Stelleram Passerinam*, *Lythrum hyssopifolium*, és a tavaszon *Soldanellam alpinam*, *Triglochin palustrem* (de talán ezeket más levelemben is írtam vala) és még vagy kettőt.⁴

Várván Tiszteletes Professor Uramnak ingyen való kegyes favorát, és abban magamat bizodalmas szívvel ajánlván vagyok

Tiszteletes Professor Uramnak

Nagy Jó Fautor Uramnak

Közép-Ajtán,

8. October 1775.

kegyességével meg-kötelezett
alázatos szolgálja

Benkő József,

Közép-Ajtai Ref. Pap m.k.

11 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak

Brassó, 1775. október 27.

Tanácsot kér, vállalja-e a kolozsvári megbízatást. Serkenti ambíciója, tudományszeretete, ugyanakkor visszariasztják az anyagi és más természetű nehézségek.

Erdélyi Nagy Fejedelemségbeli Méltóságos Fő Consistorium, Nagy Méltóságú Kegyes Atyák; igen Kegyes Patronus Uraim!

Az Apostoli Felségnek, és a Felséges királyi Guberniumnak nagy kegyelmessége, melyel, a mint vélem, nem valami *periodica*, hanem *perennis Botanica Chatedrát*, méltóztatott számomra a Kolozsvári *Universitásban* el rendelni, a mint tsudálatos előttem, ki ezen Hazánál külyebb alig léptem, úgy megköszönhetetlennek is tetszik. A Fűvészség előttem igen kedves volt, és talám mind időt, mind pedig tsekély állapotomhoz képest költséget tölem többet édesgetett ki, mint kellett volna, kiváltképpen, minekutánna a Szentséges Udvarnak és a Felséges királyi Guberniumnak, az hasznos vizek és orvos füvek aránt való Parantsolatját megizelitettem volna! de nem gondoltam, hogy éppen ilyen következése légyen. Mostan azért nem kevés gondolatok foglalták el elmémet, mit kelljen tselekednem ebben az érdemem felett való megtiszteltetésemben. Mert jóllehet, méltó akadályokat kell képzelnem nékem, ki falura való telepedésem után, egy ilyen Universitást megillető dolgokban magamat keveset foglaltam, és idegen éggel az előtt is magamat nem simogattam: mindazáltal az a kies Tudomány és annak másokkal való közlése engemet rettenteni nem tud; de másfelől sergesleg jőnek előmbe nékem Papnak, Feleséges és Gyermekek embernek, hazámban lakó s illendő betsületben lévő és a Falusi életnek alkalmatosságaival s könnyebbbségeivel meg szövötkezett személynek, az akadályok, melyek a jövődő „kitudjá”-val fenyegetnek; szemembe tűnnek egyszersmind magától a Fűvészség Tudományából származó nehézségek is, bizonyost nem tudván az aránt, ha valjon az ahöz kívántató kertre való költség, és legszükségesebb dolgok a Fűvészség Tudományához, avagy tsak szűkölve is és a dolognak kitsin kezdetéhez képest, megadattnak-é vagy sem. Ellenben nintsen nagy ösztönök nélkül az Hivatallal való kegyelmes királyi megkínálás is, mind annak az hasznos, de szokatlan Tudománynak megkezdéséért, mind pedig annak, Reformatus ember számára való elintéztetéséért, a mineműhöz hasonlót más Tudomány nyerjen-é, alig hihető. Mind ezek, ezt az Író férget sok kételkedő gondolatokkal felfüggeszttve tartják, és maga tanácsánál sokkal magosabbakra szoritják.

Alázatosan könyörgök azért Kegyelemességteknek és Nagyságtoknak, méltóztassanak nékem kegyesen meghatározni, vagy legalább ujjal való mutatást tenni, mit kelljen tselekednem. Valyon egy alázatos háláadó Megköszönéssel véget vessek-é ezen Hivatalnak, és az ebből következő s Nagy Emberek fáradságát kívánó foglalatosságoknak; vagy pedig, oly erősnek kelylyen a Földi Istennek kegyelmes szavát, (melyhez én, mint Sámuel nem szokott vala elein a Mennyeinek szavához,¹ nem szoktam) tartanom, hogy egyenesen az előmbe mérettetett útba álljak. Fogok Kegyelemességteknek és Nagyságtoknak oly laptája lenni, ki a mely felé repítetem, arra szárnyalok; és a ki igen alázatos engedelmességgel Grátiájokba örökösön megmaradni igyekezhvén, vagyok

Kegyelemességteknek és Nagyságtoknak

alázatos és tiszta engedelmességü
szolgája, Benkő Josef, m.k.

Brassóban,
1775. 27. Octobr.

Közép-Ajtai Pap.

12 Kovács Tamás Benkő Józsefnak
[H. n.] 1775. december 28.

Adatokat közöl a Csíkszereda és Zsögöd közt fekvő Mikóváráról.

Mikóvára vagyon a zsögödi határnak Csíkszereda felől való szélén. Vagyon közönséges emlékezetben ezen szék lakosinál, hogy Mikó Ferenc a fejedelem ellen való vétekbe esett volna, de hogy ezen várat azért elrontották volna, arról semmi emlékezetet még eddig nem hallottam. Láttam pedig ezen Mikó Ferenc ideje után való időkről is oly irásokat, melyekből világos, hogy Mikó után még ezen vár fenn állott. Láttam a régibb protocollumainkban egy oly conscriptioját ezen várnak, mellyben a házoknak készületit, vagyis ami házbeli portékákat illeti, felírták, és ebben egyik bástyáját Aranyas bástyának írják; a házak felírása után falúnként egy néhány azon várhoz szolgáló jobbágyokat is írnak fel, kiknek familiája úgyis az olyan nevezetű emberek, azon falúkbán, ma szabad székelyek. – Találtam különös kéznél egy Lustra-könyvet de an[no] 1654. 6. Julii, melly Mikóvárán íratik, hogy ottan akkor esküdtettek a fejedelem hűségére, subscribálja *Domokos Tamás Fő Király Bíró*, innen is azt hozom ki, hogy Mikó Ferenc halála után is a vár nem hanyottatott vala el. – Olvastam, ez előtt 40 esztendővel költ historiát is ezen Mikóváráról, miként ennek helyét megkedvellén [!] Mikó (ki elébb csak kocsis, de talám lovászmesterinek inkább kellett volna írni, volt volna a fejedelemnek) néki adta a fejedelem, oda várat építvén, s elébb tovább meggazdagodván, a fejedelmet kívánta s próbálta volna is méreggel elveszteni, de rajta tanáltatván, megölettetett, s a várit legottan elhányottatott. De ennek hitele nem lehet mindazért, hogy Mikó Ferenc ideje előttis meg volt, mind pedig ő utánais sok időig éppen állott. – Midőn Apafit fejedelemségre vitte a török, akkor Ali Basa Csíkszéket elrontotta, máig is sok familiák siratják ezt, azt állítván, hogy Mikóvárát is ekkor égették, rontották, mert ottan való fenn állásáról van emlékezet, azután nincs. Volt ezen Ali Basa járása idején *Petki István* Csíki Főkapitány, a kinek Lázárfalván igen szép nagy kőháza volt (volt Somlyónis, de nem olyan, mint Lázárfalvánban) s kétség kívül ő a Miklósvárának [!] nem oly gondviselője volt, mint a maga házának, meg is maradtott volt a Lázárfalvi abban. Most időmben hullá el a fedele Toroczka és Béli urakra szállván, nem igen gondolnak vele. Ezen Mikóvárát a közelebbi mult revolutio¹ után építette fel Carolus VI. Római Császáruk,² akkor az én atyám Moldovában

lévén, bizonyos katonasággal a Vajda elfogására (mikor Pivoda elis fogta volt a havasalföldit)³ írt ezen várbeli német Commendánsnak, és azt írja a levelének külső felére: *Mikóvár*ra, hogy t.i. oda vigyék. Válosszában azt írja a Commendáns, „dudum erat hoc quando erat *Mikóvár*a, modo Szeredavára”. Azután azis volt. Az előbbi seculumban olvastam ilyen nevét is: *Mikóújvár*a, talám újtották, vagy hogy csak ugyan régi romlott elhagyott állapotjából Mikó kiépítvén, úgy vett volt illy nevet. – Traditióból meg lehet hinni, hogy mind Mikóvár, mind pedig Várhegy a főkapitányoknak tisztekkal járó jószágok, és főtiszti residentiák voltak; mi okon pedig ezen csíki várnak maradott neve Mikóvár? aztat én nem írom. Lehetett abbólis, ha Mikó Ferenc a több akkori csíki főkapitányoknál vagy hosszasobban tiszteskedett, vagy egyéb nevezetesebb emlékezéséül tette.

13 Kovács Tamás Benkő Józsefnek
[H. n.] 1775

Adatokat közöl Csík széki helységekről, történelmükről.

Magam házom leveleit hányogatván, egy procuratoriai constitutiót találok, mely így kezdődik: „Nos Andreas Lázár de Szárhegy, et Michael Szemere de Szent Király. Judices Regii trium sedium Csík, Gyergyó et Kászon. Memoriae commendamus etc. Datum in Csík Gömröcsfalva (Göröcsfalva) feria V prox[ima] post Epiphaniam 1593.”¹ A közepin egy pecsét, és illyen subscriptio: „Joannes Literatus Notarius Juratus Sedis Siculicalis Csík”.

Fel Csíkon Madéfalvát a régibb Protocollumainkban *Amadé-falvának* írni láttam.

Egy 1712-beli inquisitorio-relatoriában egy 70 esztendőös valló, a ki ezen hámnak rationalistája vala, ezeket feleli szóról szóra: „Tudom azt, hogy az ifjú Rákóczi György fejedelem² vita durante bírta a hámost, ő Nagysága decessusán Barcsai Ákos, és ő Nagysága confereálván néhai Petki István Úramnak, és ő Kegyelme az Ali Basa járásáig bírta. Annakutánna boldog emlékezetű Apafi Mihály fejedelem³ életéig, ő Nga holta után Bánfi György Gubernátor uram. Én hámmori rationalista lévén olvastam Zsigmond király idejétől fogva minden fejedelmektől való privilegiumokat a Hámmorosiaknak, a mely is Bíró Sámuel úr, vagy Köllösséri uram kezénél vagyon; abból kitetszik propriétása kié volt a hámnak.”

14 Kerekes János Benkő Józsefnek
Szászváros, 1775 [?]

Egy meg nem nevezett ref. pap levelét küldi meg Szászváros környékének ókori romjairól és feliratairól.

„Non possum silentio praeterire, hic etiam Saxopoli, me deprehendisse antiquitatis Romanae vestigia, a nemine hactenus relata, penes Fornicem¹ laterariam; crebri et ingentes rivi vulgo Bétz dicti eluviones, anni 1739 et 1740, aperuerunt ac denudarunt nobis fundamentum arcis, ex lateribus ad formam Sardiensium² longis et latis inceptum, verum aliqua de causa interruptum; rudera prope fundamentum in cumulos sparsa et spinis obsita, fuisse aliquam Romano-

rum operam loquuntur. Conjectare licet, fuisse *Petrovium*, cujus titulum, in Templo Saxopolitano superesse monet Fassching³ p.m. 40. Ad vicum Sebesély, inter orientem et septemtrionem, in summitate montis coni instar festigiati, hodieum superest acropolis, cujus muri longinquitate temporum parum sunt debilitati: opinor ego ibi fuisse Excubias Romanorum; qualium munitio in cacumine montium locatarum ruinis abundat nostra Dacia. Adjacent rivo *Városviz* (ab oppido *Szász-Város* nomen adepto) vocato, inter vicum Szereka et *Városviz*, Saxopoli fere unico milliari germanico dissito, ad austrum, parietinae cum fundamentis moenium ex terra prostantium, quae priscorum Romanorum in condendia Urbibus industriam perhibent.”

Idem schedarum Auctor, producit raram quamdam Inscriptionem, quae sic habet:

ΑΚΛΗΠΙΩ ΚΑΙ ΑΓΙΕΙΑ
ΘΕΟΙΣ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΟΙΣ
ΑΞΙΟΙ ΑΙΛΙΑΝΟ ΝΕΩΤΕΡΟCEY
ΧΑΡΙCΤΗΡΙΟΝ
ΙΟΝΙΟC

censetque vocem ΑΓΙΕΙΑ, scribendum verius ΥΓΕΙΑ, ex Inscriptionibus antiquis; et subnectit: „Haec Inscriptio reperta a nobis in Boldogfalva, in Villa Illust. Domini Ladislai Kendeffi, occasione funerationis Ill. quondam Gabrielis Kendeffi.” NB: *Axius Aelianus* fuit sub Trajano Procurator Aurariorum, *Seiv.* p. 3, 117, 118.⁴[...]

In territorii Oppidi Sárd, valle fluvii Apuli, Lateres omnino in hunc diem eruuntur, magna saepe copia, ut perhibet memoratarum quoque Schedarum Auctor, inquires: „Ille ipse vidi Lateres plurimos, ingentis longitudinis et latitudinis, qui ruebantur ex dumetis juxta Apulum ad meridiem, e regione molendini Sardiensis; conjiciebam, praesentibus oculis haec fideliter lustrans, ex opere, binis ordinibus laterum, ab invicem non longe distantium, constante, fuisse Aquaeductum Romanorum” etc.

15 Benkő József a Guberniumnak
Középajta, 1776. január 29.

Családi és anyagi nehézségei miatt, valamint azért, mert a feladat kellő színvonalon való megoldásához orvosdoktori végzettségre volna szükség, nem vállalja a felkínált kolozsvári botanikai tanszéket, de hajlandó minden támogatást megadni a kinevezendő professzornak. Vállalja a Nagyszébenbe, Brassóba tervezett előadásokat, sőt ezzel a céllal más városokba is elutazna, ahol tanulóifjúság vagy gyógyszertár található.

Excellentissime ac Illustrissime Domine liber Baro et Praeses! Excelsum Gubernium Regium! Domini, Domini Patroni Gratosissimi!

Acceptis debita humilitate, elapso jam pridem Septembri superioris anni, Excelsi Gubernii Commissionibus, super Altissima Intentione, qua Augustissima Pallas Austriaca, Scientiarum antehac in Transsilvania intractatarum culturam providentissime exorsa, Botanicam quoque Cathedram, in Vniversitate Claudiopolitana instituendam, eamque, deprompta super hoc Excelsi Gubernii opinione, mihi forte adsignandam Decreto clementissimo censuerit; postquam ingentem in me Benignitatem Caeseo-Regiam summa devotione homagiali veneratus fuisset, simulque Excelsi Gubernii Interrogationem: *an ex recensitis in Regio Decreto rationibus, tradendas in Re Botanica Praelectiones, potius Claudio-poli, quam Cibinii aut Coronae suscipiendi animum haberem?* mecum volvissem:

tum sane perspexi, insuperabiles ad obeundam Cathedram difficultates, non in domesticis modo rebus meis, quatenus (praeter reticendas alias rationes) uxoratus sum, et educandis in hac patria mea libris, nisi proprio haerediolo, ob statum, cui eatenus adscriptum sum, militare, carere voluerim, mancipatus; sed insuper in ipsamet etiam Cathedra, quae omnino, pro dignitate Vniuersitatis Caesareo-Regiae, exigit Doctorem Medicinae, ex praxi gnarum Materiae Medicae, cujus ego theoreticam ferme ex Medicorum scriptis notitiam, quam potui, historicae Herbarum cognitione junxi. Quibus hic cognitis, Botanicam illam Cathedram Viro relinquere cogor hinc atque illinc me expeditioni.

Quantum vero ad periodicas illas adtinet praelectionis, quas jam antea, Cibinii et Coronae locum habituras, Excelsum Gubernium offerendas mihi duxerat: eae sane per quam sapienter ab Eodem excogitatae fuerant; et tantum abest, ut has, post stabilitam etiam Claudiopoli Cathedram Botanicam, intermittendas putemus, vt potius insigniter eidem famulaturas persvasum habeamus. Sic namque fiet, ut praeter Claudiopolim, aliis etiam Transsilvaniae partibus, ad amoenam et proficuum olim futuram scientiam animi accendantur, herbarumque in iisdem reperiundarum cognitio et natalis locus, ad Vniuersitatis Cathedram pervolvatur. Certum enim est, notitiam hanc, quam ferat plantam quaelibet Transsilvaniae regiuncula, non minus esse necessariam, quam ipsam in Vniuersitate, ad scrutanda regni vegetabilis mysteria, Cathedram Botanicam. Et hinc videmus, eruditioris Europae Provinciis, jam herbarum sponte provenientium collectam notitiam ac recensionem, in *Floris*, ita dictis, comparuisse.

Si proinde pro publica re, labor, quem monitus promitto, videatur utilis; jussus ego, benigno innixurus stipendio, temporibus convenientissimis, Coronae, Cibinii, imo occasione investigationis et passim collectionis herbarum, si Superiorum tandem jusserit voluntas, aliis quoque successive locis, ubi vel Scholastica Juventus, vel Pharmacopolia habebuntur, praelectiones in re herbaria temporarias, pro virili instituere, simulque futuro Claudiopoli Botanices Professori, re ita poscente, plantas rariores passim obventuras, ac earum semina transmittere haud praetermittam.

Ad extremum, declarationis meae, ob varios circa praemissa animi fluctus nimium procrastinatae veniam, humillime juxta ac enixissime oro, atque Gratiis Patrum Patriae commendatus emoriar

Excellentissimi ac Illustrissimi Domini Praesidis Excelsique Gubernii Regii
que Gubernii Regii

Közép-Ajta 1776.

29 Januar.

humillimus ac devotus Servus Josephus
Benkó, Parochus Ecclesiae Helveticae Con-
fessionis addictae Közép-Ajtensis, et
Tractus Erdővidékensis Notarius m. pr.

16 A Gubernium Benkó Józsefnak
Nagyszeben, 1776. március 5.

A Gubernium, megértve Benkó nehéz helyzetét, elfogadja azt a javaslatot, hogy Benkó időnként tartson botanikai előadásokat Nagyszebenben. Azért esett a választás erre a városra, mivel az erdélyi főorvos is ott székel, továbbá a vidék síkságai, havasai sok hasznos növényt teremnek. Egyben a Gubernium kéri Benkót, közölje a javadalmazására vonatkozó igényeit és más feltételeit.

Domino Josepho Benkó Ecclesiae Reformatae Közép-Ajtensis Parocho.
5a Martii 1775.

Cum ex illa, quam Dominatio Vestra in Complementum Decreti Gubernialis sub 1a Mensis Septembris anni proxime praeteriti exarati submitit, Repraesentatione luculenter patuisset, Eandem continuis in Civitate Claudiopolitana praelectionibus in Re Botanica suscipiendis ex allegatis rationibus vacare non posse, a tradendis vero in Civitatibus Cibiniensi aut Coronensi Periodicis Instructionibus, rariorumque in hac Provincia Plantarum subministrationibus alienam haudesse, hinc etiamsi Gubernium facile agnosceret, majorem ex continuatione praelectionis in publicum utilitatem, Artisque Botanicae incrementum accessurum, quia tamen Dominatio Vestra tum ob incumbentis Officii Ecclesiastici obligationem, tum ob enumeratas rei domesticae rationes per totius anni Decursum a Domo Sua non abessendi declarasset; ex altera autem Parte id quoque, et vel maxime veniret in Considerationem, quod Cognitio Herbarum scientifica, in hac Provincia hactenus non usque adeo fuerit exulta, ejusque uberiores culturas ad promovendam, quae jam suscepta est in Arte Medica, Chyrgica, et Pharmaceutica Meliorationem necessariam esse factae, Dominationis Vestrae Declarationi accedendum et periodicas, ad quae se paratum offert, praelectiones admittendas, pro instituendo autem Tentamine, ob vel maxime ea de Causa, ut de Incremento hujus Instituti a proximiori fieri possit Dijudicatio, Rem eo disponendam esse decrevit Gubernium: ut, cum Protho Medicus Cibinii resideat, campi etiam et montes, alpestres herbas salutiferas proferentes prope adiaceant, praelectiones quoque et demonstratio herbarum per Dominationem Vestram in Civitate Cibiniensi suscipiantur, moneri proinde Eandem: ut non tantum Modalitatem suscipiendarum Praelectionum; verum etiam Quantitatem Remunerationis pro suscipiendo hoc fatigo convenientis explicet, et Gubernio perscribat.

Sonnenberg

Vidit Hutter d. 19. Martii.

Missus ad Exp. editionem 20. Mart. 1776.

Expedit Enyetter d. 22da Martij.

17 Benkő József a Guberniumnak
Középajta, 1776. május 7.

Beküldi *Scintilla botanica* című értekezését, amelyből az illetékesek megtudhatják, milyen módszert fog követni nagyszombati botanikai előadásai során, az érdeklődők pedig tájékoztatást nyernek a szükséges botanikai szakirodalomról. Közli, hogy költségeire naponta két forintot kér, de nem fog többet tanítani két és fél hónapnál; ezenkívül kéri a fuvardíj megtérítését. Július 11-én érkezik Nagyszombatra.

Excellentissime Praeses, Excelsum Gubernium Regium, Domini Patroni Gratosissimi!

Ad tenorem Commissionarium Gubernialium Mense Martio datarum et Aprili mihi admanuatarum, quibus monebar, ut tam de *Modalitate*, quam *Remunerationis quantitate* Praelectionum botanicarum, Cibinii ubi a proximio Tentaminum dijudicatio fieri, queat, a me suscipiendarum, mentem meam explicarem, humillime eam nunc submitto.

Quoad primum: Dominus Protomedicus, cui jam Res herbaria, quam status Cibiniensis cominus constat, ex adnexa *Scintilla*¹ sibi transponenda et censenda animum meum cognoscens, quae Loca *Praelectionum* ac *Demonstrationum*, quamque *Methodum* in iis sequendam, auspiciis Excelsi Gubernii, mihi Cibinii tandem comparenti, monstrabit, iis me indubie adcommodabo. Tempus primum hujus anni Praelectionum, ab 11ma Julii continuis quatuor hebdomadibus

labori impendendum sat longum censeo; adhuc enim, qui forte discendi animum habebant, nec a Libris botanicis ita sunt instructi, nec tempus suum praestituerunt, ut prolixiore spatio opus sit: at ubi semel viderint studium botanicum effective inchoatum, partita fortassis juxta anni partes tempora optabunt et capillata occasione fruentur. Qui, vt juxta Benignam Magnae Principis et Excelsi Gubernii Intentionem, eo ardentius ad delicias aequae ac Vtilitates Scientiae hactenus neglectae excitentur, Opusculum adclusum ideo concinnavi, ut (nisi Excelso Gubernio indignum et alienum videatur) typis excusum, ad manus Adolescentum perveniat, eosque tam de Regia et Guberniali Intentione, quam mea, vel dicam Botanicorum methodo doceat, et ad Scientiam, comparandaque media, exigat: certum enim est Juventutem Transsilvanicam adeo esse hospitem in Historia Literaria Botanices, vt nisi hac, vel simili via, oculi ejus, hoc in negotio aperiantur, prorsus non novit, quos comparet Auctores, et quibus modis ad amoenam Scientiam se adcingat.

Quoad alterum: Pro vitae meae statusque conditione, et instituendorum laborum, sudorumque natura, duos Rhenses expeto ad quoslibet dies, quibus non Cibinii duntaxat Instituto incubuero, sed etiam alibi ita rei botanicae vacavero, ut dignum Regia remuneratione laborem perfecisse judicatus fuero: dies tamen remunerationis, non ultra duos et medium menses, quod videlicet temporis intervallum priores Excelsi Gubernii Commissionales fixerant, extendi per annum cupit; et ad hos ita, si laborem praestitero. Cogor vero et aliam humillime submittere conditionem, quae versatur circa *Vecturam*, juxta Regulamenta a me exsolvendam: propria enim occasione iter peragere nequeo, tam ob alias rationes, quam ob hanc, ut hoc pacto iter ejusque expensae prorsus duplicarentur.

Promissis denique laboribus meis, Excelsum Regium Gubernium, ita uti dignetur, si ad intentum scopum, expeditiorem et magis proficuam viam pro Interim, quispiam non pandit: sic jussus ad 11mam Julii anni currentis Cibinium me conferre haud intermittam, perennaturus

Excellentiarum Vestrarum

Közép-Ajtae 1776. 1ma Maji

humillimus ac devotus servus

Josephus Benkó

Parochus Közép-Ajtensis m. pr.

18 Benkó József Gyöngyössi Jánosnak
Középjata, 1776. július 26.

Adatokat kér a tordai lelkészekről, valamint általában Tordáról és lakosságáról.

19 Paul Roth Benkó Józsefnek
[Brassó] 1776. augusztus 2.

Adatokat közöl a kétévnyként sorra kerülő brassói bíróválasztásról s arról, hogy a régi választási eljárás mennyiben módosult. Értesíti Benkót, hogy a feketehalmi vár romjai nem pusztultak el.

Nihil nobis constat de Iudicis Marienburgensis praesentia ad Iudicis Coronensis electionem necessaria, vel unquam requisita. Iudex Coronensis olim 26. Decembris eligi solebat. Hodie quocunque tempore, finito functionis biennio eligitur, cessantibus plerisque ceremoniis olim fieri solitis. Praesentes tamen esse solebant officiales totius districtus, non autem solus Iudex Marienburgensis, cum quaestor Urbanus redderet publicam rationem omnium proventuum, et sumptuum, publicorum; fiebat autem hoc eo tempore, quo universa contributio curabatur a

Magistratu. Nova Contributionis norma etiam illum sustulit morem. Iudicem Coronensem defunctum hodie quoque ad sepulchrum deferre juvant quatuor iudices oppidani, non solus Marienburgensis, qui tamen inter illos quatuor primum obtinet locum.

Rudera Castelli Feketahalom-Schwarzenburg, cuius mentionem Timon ad annum 1268 facere videtur,¹ visa sunt a Czeidensibus fide dignis, mihi, quominus ea lustrarem, nuper pluvia erat impedimento.

20 Gyöngyössi János Benkó Józsefnak
Újtorda, 1776. szeptember 9.

Adatokat közöl Torda igazgatásáról, a főnemesek ottani házairól, birtokairól, a római emlékekről. Benkó kérésére külön ír Keresztesmezőről. Jelenti, hogy a tordai főispánok névsorát most nem tudja küldeni.

Tiszteletes Notarius Uram, Kedves Jó-akaró Uram!

T. Uram Klmednek 26a Julij költ levelét vettem 10a Augusti. Úgy gondolom, sokféle gondolatok jöhettek T. Uram elméjére felőlem, mi az oka, hogy még eddig válaszomat nem vehette. De késedelmemnek helyes okais adom. A' reám bizott dolgok olyanok nagy részént, mellyeket sok tudakozásokból, kérdésekből lehet megtudni, sőt ex archivis et protocollis kellene ki-keresni, ha az ember nem csak beszédet, és közönséges nyelven forgo relatiot, hanem fundamentomos igassagot akar írni, és örök emlékezetben tenni. Igen sok utánna való járásokat tettem, a' Város Hadnagyán, Notariusan és a' V[ár] Megyén, még-is egy kis munkára nem vehettem reá őket sok, szükségesebb dolgaik miatt. Igérték, fogadták, napról napra halogatták, mind a' máj napig még-is semmit se excerpaltanak a' Protocollumokból, a' mellyeket reá biztam. Ezeket vártam, ezért késtem. Igen jó-is lett volna édes T. Uram, ha még jó-előre, míg a' munka készen nem volna, tudositott volna T. Uram engemet, mert ha így nem nem volnék T. Uramtól szorittatva, és elégséges időm volna (minthogy az e' félélkre az-is kívántatik) sok szép relatiot ex documentis fide dignis tehettem volna T. Uramnak, és excerpalthattam volna ezen maga idejében nevezetes helysegéről Erdélynek, mellyek nintsenek fel-jegyezve, és emlékezetben közönsegesen téve. Ha valaminek utánna járok-is, ha valamihez e' félélhez fogok-is, ezen Eklésiáb[an] lévő igen terhes szolgálat majd minden orában félben-hagyatja, és hagyatta igyekezetemet külömbféle intermediumokkal. Ha Brassóban küldöttem volna levelemet ki tudja, ott meddig hevert volna, 's el-is tévelyedhetett volna; ha T. Prof. Szegedi Uram kezébe küldöttem volna-is eddig, csak e'táján küldhette volna-el, hamarabb nem igen. Vártam azért, ezen sokadalmat mellyre szoktanak ki-jöni Háromszékiek-is. Vagynak-is Vargyasiak, 's mások egyenesebben meg-ye-n-meg levelem. Most azért, küldöm T. Uramnak válaszomat, mellyel ex humanitate tartoztam, de csak azt sajnálom, hogy ennyi időre-is csak ennyiről tudositatom T. Uramat, mintha ez előtt három, négy héttel válaszoltam volna a'miatt, hogy sem a' V[árme]lgye, sem a' Város Tiszteit egy kis munkára reá nem vehettem.

A' Tordai Papok Catalogussát a' mi nézi, T. Batz Uram a' mostani Ó Tordai fungens Pap, a' mennyire lehetett, ki-dolgozta az ó Tordait. Maga keze irását küldöm T. Uram kezébe, és annak hátára én-is reá irtam az Új Tordaiakat,

a' mennyire csak lehetett nyomozni. Többre egyik-is közzülünk nem mehetett. Tordát a' mi illeti, a mint a' T. Uram levelében a' kérdések vagynak rendelve, azokat fel-veszem, és felelek reájok. A' két Tordát azon-egy Magistratus igazgatja, minekutánna in A[nn]o 1672 a' két Város bizonyos conditiók alatt egyg[e]-lett. Azokat a' Conditioakat igyekeztem ki-iratni, vagy magam ki-irni (mind kértem-ki avagy csak Apafi fejedelemnek arról költ levelét az Archivumból, mind eddig ki nem kaphattam). De ígérték hogy ki-adják, és excerpálván azon punctumokat el-fogom T. Uramnak küldeni. Tudom én, hogy a' Supplementumát azon munkának ez után két hónappal se leszen késő Betsbe küldeni. Addig pedig még egy relatiót csak tészek T. Uramnak azokról, a' mellyek most el maradnak. A' Hadnagyok és Adessorok vagy Tanátsban ülő Személylek választásában semmi proportió nem tartatik. A' mellyiket a' Votum találja akármellyik Tordában, a' helysége tekintet nintsen, noha úgy tartom, a' Conditioik között vagyon ez irant valami determinatio, de azt per usum longum már a' Tordaiak el-hagyták. A' határa a' két Tordának annyira egyé lett, hogy még a' pascuumra nevezve sem különbözik, egyik a' másik határan legeltethet. Ebben az egyben még-is Új Torda különbözik Ó Tordától, hogy Ó Torda dézmás hely, a' Quartat ad, melly most jár kétfelé a' Catholicus és Ref. Papnak; Új Torda pedig valamint régen-is, miolta Bethlen Gabor ujjabban bé-plantalta volt semmi Dézmát leg-kissebbet nem adott úgy most-is attól immunis post unionem. Ó Tordai ember szabadon vehet Új Tordai határon szena-füvet, szántó földet, szőlőt, de dézmát rola nem ad. De ha Új Tordai Ó Tordai határon mivellet valamit a' quartat tartozik ki-adni. Ez az egy különbség van a' két határ között. De egyebként semmi tisztségek a' leg-alább való-is valami proportiót hol ki mellyik városban lakják, nem observál. A' két Város piatza a' héti Vásárra nézve Ó Tordában vagyon. Ott vagyon a' Tanáts gyűlése-is. Új Tordának-is vagyon *jus fori*a, de a' maga különös piatzában csak a hét sokadalmát ejti. A' héti Vására amoda által-mehet, an usu, aut pacto, még végére nem mehettem, meg-mutatja az *Unionis levél*, mikor meg-olvashatom. A' két Várost, a' mint ma az emberek tartják, igaz az, hogy a' Sospatak nevezetű patakotska a' mint le-folyván éjszak felől délre, el-tsavarodik nap-nyúgot felé; az a' tsavarodása a' derekán van a' városnak, és a' tsavargo folyása tartatik metának de csak ott a' hol van az a' folyás; de vagyon még mind napkeletre mind Napnyugotra feles része a' két városnak; ott-is vagyon határa ex usu mind a' kettőnek, úgy-mint napkelet felé az Aknai út, napnyugot felé, vagy inkább napnyúgot és del-között lévő része felé a' Lutheranium Templomon felyül lévő sikátorotskától linéat vonvan a' Tek. Pünkösti Mihály Uram telekén által épen a' szőlő hegyig. De nb. hogy ezen közelebb említett határa a' két Városnak praecise bizonyos linéával nintsen meg-határozva, annyival-is inkább, mivel ott a' házak és telkek össze-vagynak foglalva. De közönségesen azon említett sikátorotska a' Lutheranium Templom mellett, a' melly által nyulik a' Varga utzára, és az utzan által a' Pünkösti Uram telekje tartatik azon a' felén a' Városnak metául. Az Egyházfalvi régi Templom az, a' melly ma a' Paulinusoké. Nintsen ugyan az Aranyas partján, de nem-is igen messze esik tőle, és a' mint a' Catholicusoktól meg-tudakoztam a' Sz. Háromság tisztességére vagyon fel-szentelve. Egyebeket már T. Uram Tordáról nem kerdet, hanem a' régi Romaiak Várát, melly régen *Salinae*-nak neveztetett. Azt ma a' Tordaiak közönségesen csak *Várnak* hívják, sőt az a' szántó föld-forduló, melly most annak helyyén fekszik, *Várnak* neveztetik a *Contractusokb[an]*. Leány-Várnak-is hívták azt, a' mint az Új Tordai Ekl[esi]a Protocollumából olvastam. de ma ezen nevezet nem igen hallatik. Volt ez a' Vár inkább Ó Torda

felett azon a' hegyetskén fekvő planitiesen, mellynek situssa esik nap-nyúgot és dél-között a' mostani Varosra nevezve. Ma azon Várnak a' föld színe felett semmi nyoma nintsen, mind szántó földek azok, hanem a' Vár árkanak valami mellysége mostan-is tetszik. E' felett a' szántó földekből mint e' máj napig külön-kül[ömb]-féle monumentumok, kö-fundamentumok, *urnák*, és kő koporsók ásattattnak-ki, és hányattattnak-fel. Nevezetes az, hogy abban a' Várban volt per lateritium canalem aquae ductus bé-vive a' föld alatt igen mélyen épen Koppándról egy szép forrásból. Ez a' canalis volt ki-tsinálva szép nagy téglakból, mellyeket ma-is bővön hánytak-ki azon canalisból hol egyszer, hol maszszor. Az Enyedi Theca padimentoma azon téglakból való, mellyek azon canalisból hányattattak vólt-ki. Még azt-is kérdezi T. Uram, ha vigeal-a ma a' lakosok között Egyházfalvának nevezete. Többet T. Uram Egyházfalváról nem kérdez. Jollehet itt Egyházfalvának Ó Tordával való uniojáról-is sok dolgok vagynak, de tsak ezen egyre felelek. Ma Egyházfalva nevezete nem hallattatik; épen Contractusokb[a] fogják a' helyek situssaira nézve olykor, azt sem mindenkor inserálni. Ugyan tsak minden ember tudja itt azt, hogy az a' része Ó Tordának Egyházfalvának hajdon neveztetett, és külön helység vólt.

Második a' *Keresztes Mezeje*, melly iránt T. Uram tudakozodik nemelly kérdésekkel. A' mi azt nézi, annak két része vagyon, egyik Torda felől, e' kisebb és az Aranyas partja az határa, 's neveztetik Magyar Keresztesnek. A' más része sokkal nagyobb. El-választja egy patak, vagy aranyasi szakadék Magyar Keresztestől éjszak felé; határa pedig délre a' Köves hágó Nap-kelet felé Polyán; Napnyúgot-felé Sz. Mihályfalva. Ma az egész Keresztes mezejét birják két felé. A' tulsó Keresztest birja a' Mlgs Nalátzi familia egészen. A' Fiscus azt praetendálja hogy Inscriptiob[a] vólna, és most, a' mint hallom, perb[en] vagyon. Ez az a' része Keresztesnek, melly a' patakon tul van a' Köves hágóig. Mikor, és mimodon vette által a' Nalátzi familia azt, kérdeztem ide való Tisztétől, de nem tudja, hanem ha fog tetszeni T. Uramnak, instáljon levele által Báró Nalátzi Károly Ur ö Ngának Bábolnára, és ott lévén a' familia Levelei. communicálja Klddel. A' falu pedig, melly Oláh Keresztesnek hivattatik. azután épült, hogy a' Nalátzi familia birja. Torda felől való része pedig Keresztesnek Tordához tartozik, bir abban a' fiscus is, fogadoja van rajta, és egyéb appertinentiák. Ebből szokott fel-osztatni egy nagy rész a' Tordaiak számára törökbuza földnek. Az egész Keresztes-mezőnek hossza valami másfél fertály mértföld (a' mint ma van), szélessége pedig egy fertály mintegy. A' Lager ott volt delinealva tavaly a' Nalátziak Keresztesén, holott kivált a' kor egy kútat ástának, melly nagy és bőv forrasu, igen derék vize, és azt a' Tordaiak Császár Kútjának nevezték.

Hátra volna még a' Torda V[ár]Megyei Fő Ispanyok Catalogussa. De az ordinarius Notarius ide haza nem vólt, hogy a' Protocollumokból ki-kereshettem volna. Most jött haza. Ez-is meg léssen. A' Tordai Hadnagyoké-is meg-lészen, a' dig 'sémbelek a' Hadnagyunkon. Ugy a' Varosnak tzmerei és a' V[ár]Megyeé-is. Ezeket azután minél hamarébb el-készitem és el-küldöm, tsak hogy most siettem a' válaszszal, hogy T. Uram kétségb[e] ne essék valahogy kevés humanitasom iránt. Ugy a' melly Uraságok itt birnak Tordán, ezek: G. Bethlen Laszló, Baro Josika Mosesné, Baro Nalátzi Istvánné, Báro Bornemisane a' Thesaurariusné féle. G. Teleki Ádám, G. Torotzkai, Báro Kemény Miklosné, Baro Korda György, G. Bánffi György. Ezeknek itt mind hazaik, és örökségeik vagynak. szőlejek, szántó-földek. Ide valok Mlgs Intzedi Samuel mostam Fő Birája a' V[ár]Megyének, és a' Tek. Vér familia, melly itt igen régi, most birja az

ide való portiojokat Vér András Urfi. Nemesek pedig itt, a' kik derekasok, olyan sokan birnak, hogy alig lehet elé-számlálni.

Bogáthi, Korodi, Ferentzi Urak, kiket emleget Kld, már meg-holtanak.

En ezeket igen sietve iram-le, a' sokadalmi sok féle akadallyok miatt. Alig tudok időt lopni. A' többiről-is tudositom T. Uram Kldet. Ajánlván magamat T. Uramnak

Tiszteletes Notarius Uramnak

Új Torda 9a Sept. 1776.

igaz köteles szolgálja

Gyöngyössi János

m.t.k.

[A levél melléklete:]

Batz István Gyöngyössi Jánosnak

Ótorda, 1776. augusztus 22.

Közi az ó- és újtor dai református lelkészek névjegyzékét.

Tiszteletes Uram!

Kik voltak az Ó Tordai Papok kívánja tudni, az a' Tiszt. Atyafi; de írásba nem tetetett a' Nevek, hanem holmi Collationalisok és Levelekből ezeket tanulhattam ki hirtelen:

Imo Mig Egy-ház-falva¹ külön Eccl[esi]a volt, 1608ba vólt ennek Papja Vásárhellyi János. Ezt onnan tudom, hogy Bathori Gábor Fejedelem ennek conferalta az 500 ötszáz kö söt, a' Tordai só Aknáról, hogy esztendőnként ki adják, és akárholott is az Országba Portusi árron² eladhassa 1608ba 19 Junij.

2do Ó Tordához foglaltatván Egyházfalva, 1610be volt Papja Békési János, most ennek conferalta ugyan Bathori Gabor Fejedelem az Ó Tordai Határon termeni szokott mindenféle gabonának a' Quartaját 1610be 15dik Julij, melyet 1614be ugyan ennek adott nova Dona[t]i[ti]oval Bethlen Gábor Fejedelemis 7ma Junij. E meddig elt és Paposkodott Ó Tordán, a' successorai is kik voltanak? A' homályos régiség eltemette, hanem hogy Matko Vásárhellyi István 1674be Ó Tordai Pap volt 's 75be innen vitték Kolosvárra, bizonyos egy Testamentom Levélből, kinek tsak hamar succedalt Tornyi György ki jó vénséget élt³ és a' Kurutz világba, a' mint referalják az öregek ki bujdosott Magyar Országra a' lakosokkal; kinek kevés ideig succedalt Söményfalvi⁴ János 's volt Pap itt 1709-ig a' mikor osztan hozták a' Nagy Hunyadi Mártont 1710ben⁵ ide, volt 37tig Pap meghalván e' 7berbe succedalt ennek a' nagyobbik Fia, T. Ifjabb Abats v[agy] Hunyadi Márton Uram, ki folytatta itt Papságát egész életébe, míg életet végezte 1768ba Őszszel.⁶ – 69be Martyi [!] engem hoztak ide. En ennél többre nem mehettem most hirtelen, mert a' regi Matri[cul]a ha meg volna a' melybol renovalta a' Nagy Hunyadi v[agy] Abats Márton 19be a' mostani Matriculat, aból talan töbre mehetnenk, de ennek én nyomaba nem akadhattam. Vagyok

Tiszt. Uram Kglmed Joakaro köteles kész szolg[ája] sat.
Ó Tord[a] 1776. 22dik Aug.

B. Batz István.

Az Új Tordai Papok' Laistromanak, a' mennyire már végére lehetett menni, az ennyiben vagyon. Volt itt Pap 1630ban *Ketzeli András*, mivel ennek idejében conferalta Bethlen István fejedelem az Új Tordai Ref. Papok számára esztendőn-

ként 500 kö-sót, 's neve ezen Papnak belé van téve a' Diplomában. 1631ben asztán Első Rákotzi György azon conferalt So beneficiumot confirmalta, és abban a' Levélben a' melly Papnak fel van téve a' neve, Küköllő-Vári Balás. Ezen Levelek itt nálunk tartatnak. Azon innen series szerint kik voltanak Uj Tordai Papok, nyomában nem akadhattam, hanem itt a' temetőben vagyon Dadai János nevezetű Papnak koporsó-köve, ki-is holt-meg, a' mint a' kő mutatja. 1678ban. Ezután még hihető lehettenek Papok Posgai Samuelig, ki-is itt fungalt, a' mint az Ekl[esi]a Protocollumabol ki-nyomoztam, 's még öreg emberek-is vagynak, a' kik esmérték, circa 1700, és 1702. Ezután volt, ugy mondják, Sövényfalvi János, és innen vitték-le Ó Tordaba. Circa 1714 volt Tzompó Vásárhelyi Mihály. Ennek succedalt Gidofalvi János 1717. Ezt követte Putnoki István, ki-is volt ezen Enyedi Tractusnak Notariussa, és holt-meg 1751-ben. Ezután hozták Papnak T. Zágoni Márton Uramat, ki-is még életben vagyon, de egészen minden functionját le-tette az erőtlenség miatt.

21 Petrichevich Horváth Kázmér Benkő Józsefnak
Árkos, 1776. október 9.

Adatokat közöl a Petrichevich Horváth családról

Reverende Domine Notarie, Domine mihi Singulariter Colendissime!

Hogy illy későre Válasszomot küldöm oka az, hogy a' Dolognak valójában végire kívántam járni, azt pedig örökös emlékezettel köszönöm hogy nem sajnálotta Titt. Uram rollam és Familiámrol jól emlékezni, kérem továbbra is azon Joságát mű tollunk megnevezészekasztani.

A' mi a' mű Petrigyevits Horváth Familiánkot illeti, ezek származtanak sok száz esztendőkkal ezelőtt (Dalmatziából mint Fő Uri Emberek Erdélyben, az mint hogy tavallyi Esztendob[en]is irt Dalmátziából Mlgs Horváth Boldisár Urnak egy Cancellarius Petrigyevits Horváth,¹ a' kereszt nevit el felejtettem, 's tudakozodik Leveleib[en] Familiánk iránt) az a' szó, Petrigyevits nem Várostit vagy Falut téssen, hanem Nevet, és így a' Familia Negligentiája miatt ma se tudjuk mitsoda nevezetű helyről Dalmátziából[an] iratta magát a' Familiánk, elég az hogy eleitől fogván így irattatott Petrigyevits Horváth 's az Kereszt Neve utánna, de így azt tartjuk, hogy a' Petrigyevits a' Cognomen a' Horváth pedig Agnomen, ma pedig, mivel Erdélyben lakunk de Széplak: én a' többit bizom Titt. Uram böltsességére 's örökösön kívánom ezen Barattságát meg szolgálni, 's különös Tisztelettel vagyok permanens

Reverendissimae V[est]rae
Árkos 9na Octobr. 1776.

obligatissimus Servus
Casimirus P. Horváth m. p.
S[ic]ularum V[ig]iliarum Praefectus.

NB. Hogj ha Tiszteletes Uram már valaholott Cosmusnak titulált, hadd maradjon meg, ut supra.²

[C í m z é s:]

Admodum Reverendo ac Erudito Viro Domino Josepho Benkő Ecclesiarum in Venerabili Tractu Miklósvár et Bardutz Reformatae Religioni addictarum Notario Eminentissimo, Venerabilis item Ecclesiae Reformatae Közep-Ajtaien-

sis Verbi Divini Praeconi Diserto et Facundissimo, Domino mihi Singulari
Reverentia Colendissimo,

à
Közép-Ajta.

[A borítékon:]

Gegenwärtiger brif solle sicher befördert werden.

Horváth m. p.
Obristmajor

22 A Gubernium Benkó Józsefnek
Nagyszeben, 1776. október 14.

A hivatal válasza Benkó Józsefnek a botanika ügyében.

23 Hollaki Pál Benkó Józsefnek
[H.n] 1776. október 26.

Adatokat közöl Zaránd vármegye történetéhez.

Zaránd vármegye nem együtt szakadott el Közép Szolnokkal, és Krasznával Magyarországtól, hanem későbbben, és azis azon okból, hogy az Modenai Hertzeg¹ elválván az austriai Udvarból, ellenkezővé lett, a' mellyért az az előtt Zarándban birt jóságátis elveszté, és ő felsége áruban botsátván, a' magyarországi Urak addig az 500.000 forintot letenni nem akarták, miglen ő felsége az erdélyi Jurisdictio alól mind a' zarándi, mind a' Borosjenői, Districtusokat, és Processusokat magyarországi Juridictio alá nem veté, melly volt in anno, ha jól emlékezem, 1745, vagy 1746ban, melly alkalmatossággal nem lévén Arad Vármegyének Fő Ispánja, hanem csak administratora, tehát resolválá ő felsége Arad Vármegye Főispányának G. Kratalkovics Antal² Urat, kinek directioja alá adá Arad vármegyét, és melléje egygút a' Zarándi processust, és a' Borosjenőit is, melly szerént már most egygút a' kettő teszen egy szép vármegyét, és nagyot, mi pedig csak a' Halmágyi és Brádi Processusokkal maradánk, de a' Zarándi nevet csak viseljük, noha Zaránd Aradhoz applicáltatott. – Én értemre volt Zaránd Vármegyének Főispánja B. Száva Mihály,³ utánna B. Barcsai Gergely, és most szolgálatjára magam. Naláczi István és Lajos Urak csak talán csak administratorai lehettenek Zarándnak, mert akkor csak a Brádi Processusból állott Zaránd vármegye, mivel Halmágy és Jenő Török birodalom alatt voltak, a' Zarándi processus pedig pusztá volt, hanem a' Török el távozván, és a' pacificatio a' kurucokkal meg lévén, ugy kezdék az erdélyi lakosokból a' Zarándi processust impopulálni, a' hol most sok ezer lakos vagyon, erdélyi emberekből álló.

24 Kapronczai Ádám Benkó Józsefnek
Bécs, 1776. november 24.

Adatokat közöl Bod Péter munkásságáról.

Bod Péter két nagy Tomust küldött volt fel ide egy Agenshez, hogy Hollandiába szolgáltassa, az egyik felment, abba vagynak jobb részént minden munkáji, mellyeket maga apránként ki adott, abból nyomtattatta ki T. Sófálvi Úr: *Histo-*

riam Unitariorum etc. abban vagyon Histor[ia] Reformationis in Hungaria et Tran[ssilva]nia¹ s több egyéb is. A másik Tomus Ms. a mint hallatik, még itt lappang.

25 Huszár Mihály Benkő Józsefnek
Olthévíz, 1776

Adatokat közöl Olthévíz múltjáról és az ottani lelkészek tevékenységéről.

A' vár vagyon a falutól ad occidentem az Óltól egy álgyu lövésnire valami fen való dombos tér helyen, quadrangularis formára, a' mellynek ruderaí mind a' négy oldalán megvagynak, hol fél, hol egy és több ölnyi magasságra, a' ben való spatiuma vagyon oljan nagy, hogy most azt szántván, megterem benne circiter 200 kalandja gabona; köves ugyan, de mégis mindenkor jó gabona terem benne, telyes a' földje ném csak kövekkel, hanem cserép 's vastag téglá darabokkal, s vastag fazék cserepekkal, a' mellyekbe kétség kívül szokták volt tenni a' holtaknak hamvait, ilyenek pedig a váron kívül jó távol való helyeken is bőven láttatnak. Beszélük a' mostani lakosok a' régiektől hallott hírből, hogy a' várnak közepén lett volna egy méj kút, de e' bizonytalan traditio, azt bizonyosabban beszélik hogy onnan sok faragott köveket hordottanak el ide s tova. Az udvarban csak egy kő vagyon, a' melly bizonyoson onnan való; a' kő quadranguláris,

mindenik oldala 3 arasznyi, magassága 6 arasznyi ilyen formában , az inscriptioján DOM-----EXA-----RKTA.FVS---C---

Mellyik században fogytanak el innen azok a' pogányok, a' monétákból azt ítélhetjük, hogy a' harmadiknak végén, vagy a' negyediknek elején, mivel a' melly monetákat kaphattunk mind én, mind N. Vásárhelyi Uram, azok a' később való Imperatorok között Gordianusé, Philippusé, Diocletianusé, Maximianusé, ezeknél későbbieket nem láttam, ezek pedig a' 3dik seculum' végén uralkodtak. Vásárhelyi Uram kapott volt consularis pénzeketis, de én csak az Imperatorokét. – A falu végétől nem messze vagyon egy *forrás* ad meridiem egy kerék dombos helynek a' gödrében, melly a' földből jön fel annyi helyen, mint egy háznak negyed része, a' mellynek feljövése, és folyása mindenkor egy forma ugy annyira, hogy akár melly kemény hideg' idején, vagy sokaig tarto szárazságban nem lehet observálni változását, s folyván el dacos kőből való kősziklás helyen valami 120, vagy 130 lépésnire hajt 3 kerékü malmot, minthogy azon kősziklás helynek ottan vagyon olyan praecipitiuma, hogy a' kősziklából vágatatván a' viznek alveusa, a' felső kerékről szökik a' viz a' második kerékre, és arról megint a' harmadikra, és egyszersmind mind a' hármát elhajthatja. Ezen malmon kívül, a' falu között hajt 3 malmat, 's az ötödiket ott, a' hol befoly az Oltba. A' forrás folyása alatt vagyon valami *kőjuk* keresztül orientem versus, a' mellybe jártak mostan életben lévő két molnárok is, 's ugy beszélük, hogy vagynak ottan sok *cavernák*, néhol olyan, mint egy ház, néhol mint két ház' s nagyobb is, 's egyikből a' másikba szoros helyen lehet által menni, ők egynéhányba jártanak, 's többetis még láttanak, hogy vagyon, de nem mertek mind végig járni.

A' mi Ecclesiánknak fundusát a' mi nézi, vagyon 4000 és több forintis. – A' reformatio kezdődött in anno 1726, reformálódván elsőben egy bújdosásból Hévízre haza jött ember feleségestől, és azután mások is annak példáját követték

ugy annyira szaporodván hamar, hogy az A[lsó] Rákosi Pap mint filiába kezdett oda járni functióra, de in anno 1727 állittatott au actualis papság, hozatván akkor ide T. Vásárhelyi János Uram. – T. Vásárhelyi Uram is anno 1734 elhívatatván S[epsi]Sz[ent] Györgyre, következett Diószegi János, ez csak esztendeig lévén, in anno 1735 succedált Gyujtó János, utánna in anno 1737 Rácz Kelemen, in anno 1742 Veres György, in anno 1746 néhai Bod Péter Uram, viselvén annak előtte 3 esztendőkkkel az udvari papságot, 's akkor osztán mind a' kettőt, in anno 1750 én succedáltam, 's én is a' 3 első esztendőkből az udvari szolgálatis viseltem, 's azután jött az Udvarban T. Málnási Uram.

**26 Michael von Heydendorf Benkő Józsefnek
Medgyes, 1776**

Benkő Józsefhez intézett levél formájában feldolgozta Medgyes szék történetét.

**27 Benkő József Cserei Farkasnak
Középajta, 1777 eleje [?]**

Megtudva, hogy a készülő Transsilvania specialisnak Cserei Farkas lesz a cenzora, írt neki.

**28 Benkő József Joseph Kurtzböcknek
Középajta, 1777. február 22.**

Elküldötte Bécsbe a Transsilvania specialis első részét, amely egy kötetbe belefér; a fennmaradó rész, amelyet még le akar tisztázni, alkotó a második kötetet. Kéri Kurtzböcköt, segítse, hogy a könyv hamar essen át a cenzúrán és a nyomdai munkálatokon. Számít arra, hogy a sok új adat miatt a közönség tetszéssel fogja forgatni a könyvet idehaza is, külföldön is. A levél hátlapjára tíz pontba szedve megjegyzéseket írt, amelyeket a szedő figyelmébe ajánl.

Perillustris ac Celeberrime Domine, Domine mihi Colendissime!

Jam tandem operis mei *Partem Specialem Transsilvaniae* absolvi¹ quam tamen non integram *Vestrae Illustritati* hac occasione transmissi, sed primum tantum Librum *Terram Hungarorum* complectentem, et XIII Capitibus absolutum, in 45 philiris: certus enim sum ex epistola Tit. Domini Kaprontzai *Partem Generalem* jam in duos tomos divisam esse, et intuitu hujus considerationis, hic *primus Liber* pro uno Tomo sufficiet. Reliqui duo Libri breviores sunt divisim, quam his primus, ita, ut in unum Tomum excudi queant, si placuerit: sin minus vero, *Terra Sicularum* in alteri, *Terra Saxonum* in tertio Tomo prodeant. Paratos habeo alios quoque duos Libros, quemadmodum hunc, quem mitto; sed ut in iis schedae seu appendices, correctiones et cancellationes (quales in hoc Libro conspiciuntur) caveantur, de novo describam intra paucas hebdomadas, donec Primus hic Liber sub Censura et Prelo desudabit, pariter Viennem transmissurus. Rogo confidentissime Illustritatem Vestram, dignetur operam dare, qua tam Censura, quam impressio hujus aequae ac reliquorum Tomorum admaturretur. Meo quidem iudicio tenui, res quam plurimae in hoc Tomo comparent, quae partim e tenebris in lucem revocavi, partim in oblivionem ire non sivi; ut proinde nihil dubitem, lucubrationes has meas gratiam apud Hungaros Transsilvanosque, imo etiam apud alios, adepturas. Paragraphos scripsi pro Lectoribus extraneis, qui notarum lectionem praetermittere possint, ipsas autem Notas, variis rarisque observationibus plenas pro Hungariae civibus, ac cumprimis popularibus meis Transsilvanis, qui hujusmodi Observationibus miro modo delectantur, sed hactenus paucas et

jejunas in Geographicis nostris Libellis reppererunt. Sunt complures in ipsis Notis observationes, quae ceteros quoque Europaeos Lectores Eruditos adlicient. Scripsi Illustrissimo Domino Wolffgango Cserei de Nagy-Ajta, Consiliario Aulico *Tit.* Epistolam, cujus admanuationem Domino Kaprontzai commendavi: edoctus enim sum Eundem Illustrissimum Dominum futurum esse Censorem *Partis Specialis* mei Operis. Notationes quasdam, alteri folio hujus epistolae adposui, quas Dominus Typotheta observare debebit sedulo. Nunc adeoque me, pariter et Scripta mea, favori Illustritatis Vestrae commendo cordicitus, Illustritatem autem Vestram et Inclytam Domum Suam Divinae Benedictioni in perpetuum, perennoque Illustritatis Vestrae

Közép-Ajtae 1777.
22. Febr.

Servus humillimus
Josephus Benkő, m. pr.
Verbi Divini Minister Közép-
Ajtensis in Transsilvania.

[A hát lapon:]

Observanda

1. Pagina 11. haec verba: LIBER I. DE TERRA HUNGARORUM, pariter pag. 12. 279. et 307. ubi SECTIO PRIMA. DE COMITATIBUS etc. leguntur, majoribus characteribus imprimantur, quam ceteri tituli Capitum.

2. Voces, quas una linea subdixi (exempli gratia: *mens*), cursivis excudantur.

3. Quas duabus lineis subdixi voces atque literas (ut: DEUS pietas) majusculis imprimantur, ut: DEUS, Pietas.

3. [!] Compluribus in locis, voces quasdam duabus lineolis notavi, sed postmodum alteram lineam transfixi aliquoties, ut pag. 159: *Wolf. de Bethlen*; quo significare volo, tales voces non majusculis, sed cursivis tantum imprimendas esse.

4. Litteram *ſ* – et *s* in initio vocum soripsi, sed Dominus Typotheta, pro more communi, litteram initialem minusculam *s* semper exprimat per longum *ſ* hunc in modum: *ſ* olus, *ſ* alus, etc.

5. Saepe usus sum hic notis (") Gallis *Guillemet* dictis. Observandum probe, ubi Auctorum sententias his notis clausi, uti pag. 20, haec verba: „*Anno praenotato.*” forsan adcuratius ante punctum eadem notulae ponentur, sic: „*Anno praenotato.*” ut sic cognoscatur has notas ad praemissa, non ad sequentia referri. Exempli gratia in 3tia philyra *Partis Prioris*, pag. 35. linea 17. ante voces *Et mox*, habentur hae notulae, quasi ad has voces referrentur, cum tamen ad vocem *noscuntur* pertineant.

6. Signum „” notat dividendas esse voces prope nimium calami errore notatas, exempli gratia ad” dictum, addictum.

7. Signa parentheos (: :) et exclusionis (: :) probe obseventur, nec invicem permutentur.

8. In *Parte Priore* Litteras *y* et *ii*, rubro colore notaveram, quo magis errores praecaverentur, hoc modo: *y* *ii*. Sed hoc in Tomo hunc colorem adhibendum supervacaneum censui; cum absque hoc etiam Dominus Typotheta et Domini Correctores, menda evitare facile queant.

Nb. Hae Observationes tenebuntur in sequentibus quoque Libris, quos dehinc transmissurus sum.

9. Aliquot locis ita *Notas* concinnavi, ut praeter numeros 1, 2, 3 etc. adhibuerim etiam *a, b, c*, etc., ut patet pag. 13 et sequentibus. Hae ergo Litterae non ad marginem ponantur, ut (pag. 13.) 2), sed interius, ut (eadem in pagina) *a*. Ego quidem in scriptis meis hunc modum non ubique observavi; sed poterit Dominus Typotheta observare. Si tamen aliter placuerit Illustritati Vestrae, libenter adsentior.

10. Ubi lineolas interjeci, sic: — — — — diligenter adhibeantur, nec usquam omittantur.

Domino Typothetae precor Bona omnia cumulatissime!

Írtam volt ezt a Bétsi Typographusnak Kurtzbeck Úrnak (Úr; mert sok ezrekkel bír, és Bétsi Nemes Ember), ki is az én munkáimat nyomtatta.

Notandum pag. 180. §. 107 *not.* 4. habentur haec verba: *Quoniam in dato Catalogo — — — texere plenior.* Sed, si Catalogus Rectorum Scholae Claudiopolitanae Unitariorum, e Supplementis meis *notis* §phi CCLXV Partis I. insertus est; tum *not.* b. quae continet eundem Catalogum, omittatur; et verba haec sic mutantur:

Quoniam in dato Catalogo Pastorum Claudiopolitanorum Unitariorum, plurimum Superintendentium mentionem fecimus: placet eorum quoque (licet Part. I. dederimus) Catalogum nunc texere plenior. Compareant ergo Nomina Superintendentium: I. *Franciscus Davidis* etc.

29 Benkó József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1777. május 8.

Történelmi és nyelvészeti felvilágosításokat kér Küküllő vármegyéről.

Méltóságos R. Sz. B. Groff és Fő Ispány Úr, Nagy Méltóságú Kegyes Uram!

Erdély' ismérettségéről készítettem öt Darabotska Munkát,¹ melynek elsője már ki-nyomtatott, és a' második is nyomtatatik Bétsben Kurtzböck József Uram Műhelyében. Az harmadik Darabban, mely is magában foglalja a' Nemes Vármegyék Leírását, meg-írtam, kik voltak Küküllő Vármegyei Fő Ispány Urak, vagy is csak némelyekről, u. m. 17 ilyen Személyekről emlékeztem; nem találhatván négy esztendőktől fogva való olvasásaimban többeknek neveire, és Küküllő Vármegyei némely Jó Uraimra is fogamat nélkül bizván mind eddig, hogy a' Nemes Vármegye Emlékező-Könyveiben találtató Fő Ispányi Nevek' Rendét számomra ki-írnák az esztendők száma szerint, melyet én az általam irattatott Névrend helyébe tétettnék, míg annak ki-nyomtatása következne.

Mostan azért, miért szegyenleném Nsgdat megkeresni alázatosan ilyen szükségemben? melyről Nsgd annál jobb kedvel fog tenni, egy ahoz értő Törvény-Táblai Személy által, mentől inkább szokta szeretni a' sok egyéb Tudományok között Hazánknak Historiáit is; melyekre nem keveset használnak az ilyen Névrendek. Némely Vármegyéknek, Főispánnyain kívül, még Fő-Bírait, Vice-Ispánnyait és Notariussait is be-tettem illendőképen; melyet Küküllő Vármegyével is örömmel tselekedném, ha valaki ki-irogatná, és nem sok késedelmezzel velem közleni nem sajnállaná.

Kivánnám továbbá azt is tudni, miért neveztetett az a' Vármegye *Küküllőnek*, vagy inkább ezen nevet a' Vármegyével közlő Folyó-Vizek? Adtam én erről valami tsekély Vélekedéseket Munkámban,² de azok bizonytalanok; és új gondolatra ösztönöz egy *Diaetalis Articulus*, melyben *Küküllő-köböl*ről van emlékezet. Ha a' Küküllő köblön le-folyóig avagy tetézve mért és töltött köblöt

kellene értenem; meg-hinném bátratskán, hogy a' Küküllő Vizek is a' ki-kelésről vagy folyamjokból gyakran ki-áradó és széledő vóltokról neveztettek *ki-kelők*-nek, 's onnan azután *Küküllők*nek.³

De ennél több históriai értelem származnék annak megfejtéséből, miért vagyon a' Vármegyéknek mostani Rendjek; hogy *Fejér-Vármegye* után légyen *Küküllő* 's a' t? Valyon ez a' Vármegyék Földének és Helyeinek Menyiségétől van é? Vagy az Adónak több és kevesebb vóltától? Vagy hogy mig fegyvert kellett a' Vármegyéknek viselni, egyikből több Katona mehetett ki, mint a' másból? Vagy valyon, a' Fő Ispány Urak Személyeinek nagyobb és kisebb méltósága nem okozott é, avagy csak valamit, ebben a' rendben? Akármelyik kérdésre feleljek erősítéssel; találok ellenkezést is benne, és így eleget nem tehetek magam kérdésemnek. Látom, hogy régen, hol egyként, hol másként, volt a' rend; 1595-ben, mindjárt Küküllő után vólt Hunyad. De valyon ma is nem változható é ez a' rend? és igaz rend é az, melyet a' *Titularekban*⁴ látunk, és a' melyhez alkalmaztattam én is Irásomnak folyását?

Végezetre, sok okom van az arról való gyanakodásra, hogy talám némely *Medgyes* és *Selyk* Széki (mert ezek régen meg-külömböztetve vóltak) Szász Faluk nem adattattak vólt a' Szászoknak 1224ben és az előtt, a' Magyar Királyoktól, hanem azután tsusztanak oda Fejér- és főképpen Küküllő-Vármegyéből; de valyon ezt ki-tudná hitelesen meg-mutatni?

Ha Nsgd, mint Magános Tudós foglatatosságaitól, mind a' közönséges Fő-hívataltól úgy el nem lészen köteleztetve, hogy kérdéseimre vagy egy órátskáig elméjét fordithassa; és ha nékem méltóztatik ezek aránt holmit tanátsolni: nagyon hiszem, hogy lészen, a' mivel valamit ujithassam (egyébképpen egészen már meg-irt) Munkámat. Nsgd Jegyzéseit akár Enyedről Tiszteletes Professor Kováts Uramtól, akár Hoszszu-Aszóról Tekintetes Ifju Baló László Uramtól, akár M[aros]Vásárhelyen a' Generalis Synoduson, akár azután a' Bonyhai Paptól Tiszteletes Köpetzi Sámuel Uramtól, bizonyoson kezemhez vehetném. Alázatos kéréseimet és méltatlan személyemet Nsgd Kegyeségébe ajánlván, vagyok

Mlgs R. Sz. B. Gróf és Fő Ispány Ur
Nagyságodnak

Közép-Ajtán 1777.

8. Maji.

alázatos szolgálja

Benkó József.

Közép-Ajtai Pap, és
Erdővidéki Notarius m. k.

30 Benkó József Körösi Györgynek
Középajta, 1777. július 23.

Kölcsonkéri Szalárdi János történeti művét, és felvilágosításokat kér Szalárdiról, Heltai Gáspárról, valamint a címzett tevékenységéről.

31 Benkó József Kovásznai Sándornak
Középajta, 1777. szeptember [18. előtt]

Felvilágosításokat kér több erdélyi történet- és emlékiró munkásságáról.

32 Kovásznai Sándor Benkó Józsefnek
Marosvásárhely, 1777. szeptember 21.

Adatokat közöl erdélyi történetírók, emlékiratírók kiletéről, legrésztesebben foglalkozva Szamosközyvel. Több részletet idéz saját leveleiből, amelyeket Gottfried Schwarz rintelni szuperintendenshez idézett.

Tisztelets Notárius Uram, Nagy jó Uram és Jó-akaróm!

Vettem levelét Tiszteletes Uramnak 18 Septembris, és elolvassván abban lévő kívánságait, mindjárt ki-küldöttem a' levelet Sáromberkére, hogy Mélt. G. Fő Ispán Ur ó Nga¹ lássa, és minthogy én többire azonn punctumokra majd semmit sem tudtam volna felelni, ó Nga pótolja ki ezenn én tehetetlenségemet; Jollehet pedig beteg állapottal volt Nga, mind az által azt a' kegyelmességét mutatta, hogy nem sajnállaná azon kérések közüll sokakra bölts feleletet írni és hozzám egybe bé küldeni. Én azért helyyesnek tartottam ezenn levelét ó Ngának, egészszen Tiszt. Notárius Uram kezéhez küldeni; és a' mellett, ha mit azokhoz tudok adni, ugyan azonn Numerusok szerént mellyek a' Tiszt. Uram leveléb[en] vagynak, ezenn levelemben fel-jegyezni. Minthogy pedig az ó Nga hozzám méltoztatni szokott minden leveleit tartom, azonn kérem Tiszt. Notarius Uramot, hogy ezenn levele-is ó Ngának ne vesszen el; hanem hadd jöjjön vissza kezemhez.² A' mi azért az első Numerust illeti 1) Leonardus Unciusról nem tudok semmit, hanem, ha Erdélyi volt Protestans Szásznak kellett lenni; mivel nem igen hihető, hogy ha Catholicus lett-vólna, munkáját Kovatsocinak dedicálta-vólna. De e' tsak pusztá conjectura. 2) Vévén levelét T. Uramnak, mindjárt ki-küldöttem a' Szabédi Unitarius paphoz a' hol tudtam egy Kunitsot, és mint emberséges ember, mindjárt kezemhez küldötte; itt azért nállam lévén ki-irom egészszen a' Titulusát: *Dacica Siculia, brevi compendio exhibita. Laureatis honoribus Perillustrium, Reverendorum, Nobilium, Excellentium ac Doctissimorum Dominorum Artium Liberalium et Philosophiae Neo-Magistrorum. Cum in Alma Regio-Principali Academia Societatis Jesu Claudiopolitana suprema Philosophiae Laurea condecorarentur, per R. P. Franciscum Kunics e Societate Jesu, Artium Liberalium et Philosophiae Doctorem ejusdemque Professoremeritum nec non inclytæ Facultatis Philosophicæ p. t. Seniore. ab Oratoria facultate Claudiopolitana oblata. Anno MDCCXXXI, mense Julio, die 19. Claudiopoli typis Academiae Societatis Jesu per Simonem Thaddaeum Weichenberg.*³ A' honnét ki-tetszik mely accurate elméjében tartotta ezen dolgot a' Mélt. G. Fő Ispán Ur! Továbbá a' *Lakatos Siculiáját*⁴ és a' *Gesta Nicetae*-t tsak hallásból tudom.⁵ Kornidesnek kétség kívül meg-van. 3/ Szamosköziről most így itélek: Vólt neki Magyarull neve Szamosközi, Székelyüll Szomosközi, mert a' Székely Szomosnak hívja a' vizet, melly Magyarull Szamos. Továbbá nem kételkedem én abba semmit, miért változtatta légyen Szamosközi a' maga nevét *Zamosius*nak; mert *Zamosius* van az *Analectáknak* mind Pataviumi mind pedig a' *Francofurti* editióban.⁶ Ezt a' változtatást a' maga nevében azért tette, hogy tudós ember lévén, Olasz Országb[an] ez a' név *Szamosközi, Barbarum nomen* lett vólna, mivel a' K. és Sz. Magyar betűk benne vóltak, és így hijáb[a] irta vólna magát Szamosközinek, mert parasztull és a' Deák szónak természetivel nem egyenlő lett-vólna. Jól tudjuk pedig mely supersticiosusok vóltak abban az időben a' tudósok, hogy a' magok neveket (mint *Sambucus*) és mások vagy Deák és Görög formára változtattak, vagy Deakull és Görögüll tették ki, mint a' Magyarok közüll *Tophaeus, Siderius* és más véghetetlenek. Ebben nintsen semmi kétség, mivel minden tudja. Egy Név azért a' kettő; Szamos-közi Magyarull, Szomosközi Székelyüll, *Zamosius* Deáko-

sonn. A' feljebb való időkben Tiszt. Swartz Urammal levelezvén, a' többi között irtam vólt ó Klmének hogy a' Pentadum Auctor Szamosközi egy az Analectanak editorával; jóllehet hoszszatska a' dolog, de ide-is Tiszt. Uramnak ki-írom, a' mit akkor ó Keméhez küldött levelemben irtam vólt. Anno 1773 Juniusb[an] ezt irtam vólt: *Venio nunc ad Samoscasium Czvittingeri,*⁷ *quod nomen tam corrupte ac depravate exaratum ab eo fuisse, mirum videri poterat, nisi si cogitemus ab homine Hungaricae linguae non satis perito eam scripturam esse profectam. Male quoque Schmeitzelio in MS. Historiae Transsilvaniae ZAMOSHÁZI vocatur; ubi ait, Zamos-házi Pentades rerum Transsilvanicarum sub initiis statim ab Illustri Franckio*⁸ *commemorari, sibi vero plane ignotas. Nihil enimvero certius est, quam dicendum aequae atque scribendum id vocabuli esse hunc ad modum: Szamos-közi, vel et Szomos-közi. Quippe pagi nomen est Szamos-köz, a flumine ita dicti. Si quidem unum in Hungaria, duo in Transsilvania sunt flumina, quibus nomen est Szamos vel Szomos, quod si Germanorum ore pronuntiare velis, hoc pacto sonandum esset, ac si scriberetur: Samosch vel Somosch. Latine Samusius appellatur. Köz autem est intervallum, unde existit sententia vocabuli, Szamos-köz, quasi tu dicis: Intervallum Samusii sive ab Samusio interceptum. Videsis Nicolai Olahi Hungariam cap. 17. ibique notulam Beli*⁹ *ad litteram (y), etsi hic quoque non satis accurate scribatur SÁMOS -Köz. Utrum autem Stephanus Szamosközi, Hungaria an Transsilvania fuerit oriundus, dicere non habeo. Illud certissimum, nec unquam satis deplorandum, ejus Pentades tantum abesse, ut lucem olim publicam viderint, ut potius sicubi hodie MS. earum reperiatur, (nam autographum scriptoris exemplum jam pridem periisse puto) faedissime mutilatum sit, sic, ut membra potius dilaniata ac disjecta, quam corpus ipsum te videre existimes. Vidi ego manibusque tractavi exemplum, quod prioribus desideratis, incipiebat in Sigismundi fere Batorii temporibus Pentadis V. Lib. 4. atque ad aetatem G. Bastae procedebat. Stilo utitur Latino quidem illo, sed paullo tumidiore et declamatorio, nec ideo condendis historiarum monumentis satis accommodato.*¹⁰ Más levelet küldöttem ugyan azonn esztendőben Novemberben Schwartz Uramnak Rintelbe, melyben Szamosköziről ezeket irtam: *Incipiendum a Szamosközio putem, tum quod ejus auctoritate Betlenius idem tuus idemque noster utatur,*¹¹ *tum vero quia, id, quod tibi justissimam adtulit dubitationem, non modo exterarum gentium viros doctissimos pene omnes in transversum egerit, verum etiam hos ipsos, qui in media Transsilvania commentationes ad rem Hungarorum litterariam pertinentes evulgarunt, in errorem certissimum praecipitavit. Ansam errori dedisse suspicor immutatam in Italia nominis Szamosközii Scriptionem, eaque re principio factum esse, ut, cum noster Szamosközius Analectis suis lapidum vetustorum, et aliarum Daciae Antiquitatum Patavii edendis illustre sibi nomen apud eruditos peperisset, et eadem fere tempestate, summi illius Herois Poloni ZAMOSCII gloria Europam pervagari pariter caepisset, utriusque vocabuli similitudine initio librarii, mox etiam alii in fraudem inducti, Szamosközium nostrum, alium atque scriptorem Analectorum, et praedicti Johannis Sarii Zamoscii, qui opusculum De Senatu Romano (a plerisque tamen ipsi Sigonio tributum)*¹² *composuit, cognominem existimarint. Hinc exempli gratia Jöcherus in Lexico eruditorum Germanica lingua publicato, Polonico planissime vocabulo Analectorum auctorem appellat Zamosky, vel Zamoscium; et Johannem Sarium Zamosky, Zamoiski, Samoscium vel Zamosium. Iam vero haec apud Jöchenum legerim, quid aliud, quaeso, in mentem venire potest, et cogitandum relinquitur, quam ut eadem ex gente pagoque Zamosi oriundus uterque fuerit horum virorum? Prodiit in patria nostra anno 1766 liber patrio sermone confectus ad diligentissimo dum vita manebat homine Petro Bod, verbi divini ministro*

*Igeniensi, qui liber inscribitur: Magyar Athenas. Hoc in libello peraeque et loco et nomine distinguuntur SZAMOSI ISTVÁN Analectorum conditor et SZAMOSKÖZI ISTVÁN scriptor Pentadum rerum Transsilvanarum, quod jam magis forte mirandum in viro fuerit Transsilvano, eodemque harum rerum peritissimo. Sed nimirum nihil tam est humanum, quam labi, errare, falli, quod in his maxime conspicitur, quorum cogitationes in tam varias sunt minutaeque res distrahendae dividendaeque. – Sed utcunque sit de nomine, illud haud dubium est, Szamosközium nostrum qui Pentades contexuit, unum omnino esse, eundemque hominem, atque illum, qui Analecta lapidum Patavii ediderit, id quod ego jam argumento unico quidem illo, sed omni exceptione, ut spero, majore confirmabo. Quod enim certius indicium postulare, ad hanc rem in luce meridiana collocandam possumus, quam si ipsomet Szamosközio nostro teste, peridoneo sane, multoque locupletissimo, id quod volumus, evincere detur? Atquin ex ejus verbis explorata res est. Nam in Pentadum ejus fragmentis MSS. Anni 1603 historiam persequens, haec inter cetera memoriae commendavit: „Basta e campis Panensibus omnem Hajdonum manum, qui ad octingentos ferebantur – – – duce Ludovico Rakotzio dimittit, negotiumque dat illi, ut omni captata opportunitate, cum Polonis et Ungaris manus conserat. Forte Barbeliani, praemissa magna impedimentorum carrorumque multitudine, qui per saltum Ferreae portae¹³ angustias trajicerent, ipsi in citiore parte ad Gradistiam Valachorum vicum stativa castra fecerunt, ut ab exploratorum ac nunciorum fide tempus opportunum ad transmittendas angustias legerent. Est ad Gradistiam Vlpiae Trajanae ingens ruina, ubi murorum vasta fundamenta, concamerata hypogea, elaboratorum lapidum, antiquarum inscriptionum, sepulcrorum, idque genus aliarum rerum perantiqua supersunt monumenta. Cujus urbis nomen tam manifeste marmora istic ex antiquis ruderibus residua loquuntur, ut nullus supersit dubitationis locus, id quod late in Analectis lapidum Daciorum nostris Patavii editis explicuimus. Dicta est Ulpia Trajana ab Ulpio Trajano Imperatore, qui Dacias in formam provinciae redegit; non qui condiderit urbem, sed qui victo Decebalo Daciae rege, novis colonis impleverit. Nam ante Trajanum vocata est Sarmis Egethusa, id est Sarmis Getica. Abest Ulpia Trajana a Ferrea porta quatuor tantum passuum millibus. Ex iisdem vallibus effunditur Sargetius, rapidissimus amnis, qui apud Dionem memoratur. Nomen huic a Sarmide, Decebali regia, et Getia sive Getarum regione datum est. Is in Marisum praecipitat, ubi Aurum pagus ab edito et in se collecto colle subjugatur etc”.*¹⁴ *Ex his pro vero compertoque haberi potest, Analecta ista lapidum ad hunc unum eundemque Szamosközium auctorem esse referenda. Excerpsi haec e MS. Szamosközio Illustrissimi Comititis Samuelis Teleki, qui non solum possidet bibliothecam praestantissimorum omnis generis librorum, quos nuper admodum in Helvetis, Belgis, Galliis, Germaniis, impenso pretio, nullis parcens sumtibus paravit, copia refertam et instructissimam, qualem nulli privato homini esse cuncta Transsilvania novi, sed etiam omnes scriptores illos, quos tibi nuper indicavi, mirabili industria collectos, tenet. Is enim, ut eruditionem non vulgarem et tralatitiam, sed veram et interiorem cum facili comitate et inusitata quadam naturae benignitate conjunxit; ita mihi magna hujusmodi deliciarum penuria laboranti continuo succurrendum putavit. Sed de hoc tali tantoque patriae nostrae decore et ornamento et unico Musarum praesidio, plura alias ad te si vivo. Ceterum quod de stilo Szamosközii ante ad te scripseram, illud ego judicii non ex Analectorum dedicatione, legenda, sed ex his ipsis Pentadum fragmentis, neque satis maturo fortasse consilio, etsi profecto nihil de summa viri doctissimi eruditione detrahendi studio, feci. Tanti enim ejus Pentades duco, ut quoties faedum in modum lacerata et disjecta earum*

membra contemplor, tam indigne habitum opus nobilissimum ab injuria temporum, lacrimas mihi excutere videndum; quod si integrum ad nos pervenisset, nae haberemus, quod praestantissimis quibusque gentium aliarum historiis opponere possimus;" 's a' t. Ezeket, jóllehet sok van benne, a' mely nem tartozik a' dologra, ide írák, hogy mind a' Szamosközi szavait lássa meg T. Uram, mind pedig az én argumentumomat. Ezt az egyet még ide teszem, hogy mikor Bod Uram a' Botskai testamentomáról emlékezik a' Szamosközi historiájának ki-nyomatatása iránt, nem írja oda Kemény Jánosból a' testamentum executorait. Én a' Schwartz Uramhoz küldött levelemb[en] Kemény Jánosból ki-irtam volt így: „*Quo in MSto Kemenyiano praemissum invenitur quoque testamentum Botskaianum patrio sermone conceptum. Unde nonnulla ad Szamosközium spectantia excerpere et civitate Latina donata tibi mittere juvat, illustratura fortasse aliqua ex parte, illa, quae hac de re in tuis litteris annotata reperi. Verba igitur Principis Botskai testamentaria de scriptis Szamosközii huc redeunt. Ad historiam luci publicae committendam, quam Stephanus Szamosközi historicus, de rebus cum nostro, tum eorum Principum tempore gestis qui ante nos fuerunt, monumentis consignavit, testamento legavimus e Conventu Claudiopolitano expendenda septem florenorum millia. Cujus editionem summa ope, cura atque diligentia perficiendam et exequendam testamentariis nostris commisimus et injunximus, ut in ea re tanquam in animorum suorum aeterna salute obtinenda versarentur. Quod nisi quam diligentissime et fidelissime hanc perfecissent, eos ego ad Dei Optimi Maximi tribunal provocavi. Testamenti executores a Principe designati fuerunt Petrus Alvintzi, a sacris in ejus aula concionibus, Paulus Örvendi, Consiliarius et Quaestor; denique Simon Pétsi a secretis, Est autem Testamentum Cassoviae conscriptum anno 1606. Utóljára azt-is lehet tsudálni, hogy Betlen Farkas mikor emlékezik Szamosköziről a' feljebb elé hozott helyben, láttatik azt magának tulajdonítani, és a' mit Szamosközi így ír: in *Analectis nostris* cet. Bethlen magáról szólván így fejezi be: *de quibus videri potest liber De Analectis lapidum Dacicorum Patavii editus*. Eddig Szamosköziről. Ugyan azon 3dik Numerus alatt írja Tiszt. Uram, hogy olyan rendeltést tett, hogy Prayt és Szeredai Ur' munkáit ide hozzám tegyék-bé. Én jó szível bé-fogadom és annak idejében kezéhez szolgáltatam Tisz. Uramnak. A' Zamosius Analectai Laziussal együtt (mely az Francfurti editio A. 1596) és a' Ginterus Inscriptioi igen drágáltatnak, nem én töllem, hanem másoktól, a' kiknek akarójok nélkül nem lehet megvennem. 4) Doctor Horváth Uramnak mutatván Tiszt. Uram levelét, ő Kegyelme ezt iratja én általam erre a' negyedik numerusra: Horváth Sámuel, Erdélyi, Maros-Vásárhelyi Magyar, Doctoráltatott 1776dik esztendőben Ultrajectomb[an], irt Dissertatiót, *De diversa aëris in corpora diversa agendi ratione*. 5) Somogyi Ambrus, Szalárdi János, Kemény János, Forgács Ferenc, Betlen János, Szamosközi István, Betlen Miklós, Böjti Gaspár, Mikó Ferentz, Borsos Tamás, és más Erdélyi Historicusoknak írásai hol légyenek ma Originálban, semmit sem tudok rólla; hanem azt tartom én hogy ezeknek autographumjok most nintsen meg talám sehol. Illyen bóldogtalan Haza ez a' miénk! 6) Heltainak én sem hallottam soha a' Mátyás Király viselt dolgairól való könyvét.¹⁵ A' Bonfinusból való fordítását láttam. Hihető, hogy Bod Uram vette Czvittingerből, e' pedig confundálta, és kettőt tsinált az egyből. 7) Tökölyi pénze nállunk nintsen. 8) A' Gróf Teleki Sámuel Fő Ispán Ur ő Nga Turotziya iránt és János Pannonius készüllete iránt miben légyen a' dolog, ebből az ő Nga leveléből meg-értheti Tiszteletes Uram. 9) Nádudvari éppen a' tájba 39ben lett ide való professor; mert az Inauguralis Oratiójába azt írja magáról, hogy Enyedi pap lett 1731. 21. Januar. Ott pedig mintegy tiz esztendeig volt pap, mikor*

vette a' Consistorium leveleit hogy ide jöjjön professornak. Károly Tsászár felett orált itt 1741. Az ide való Kollegyom könyvibe úgy van hogy volt itt professor ab A[nno] 1741 ad A[nnum] 1745. Ezek mind eddig bizonyosok, de még sem tudom épen accurate meg-írni az esztendőket hanemha a' Kollegyomb[an] lévő Könyvnek egy-általáb[an] hiszünk, a' melyb[e] a' van hogy 1741b[en] jött ide. Elég az hogy ha 39re tette-is Tiszt. Uram, kevés hiba. 10) Mosa Kapitány Ur igazán mondotta hogy itt maradtak valami levelek, mellyek a' MSb[a] bé-voltak téve tsak úgy kötetlen; ezeket én azután vettem észre, hogy egy könyvben tettem volt, ne hogy bajlódjam véle és ki-huljanak mikor olvasom; eddig el is küldöttem volna haza ha alkalmatosság lett-vólna. Meg-vagynak azért mind egy betűig; és kezéhez küldöm vagy Tiszteletes Uramnak vagy Kapitány Uramnak. Kár-is vólna azoknak elveszni, kivált azért a' mi vagyon benne G. Rhédei János Generál vallás tételéről és kísértetéről, a' mely nyomtatást érdemelne. 11) A' Thecariusnak meg-adtam a' tzedulát. 12) A' Theca írásait ott hagyhatjuk a' míg kívántatik, mert most semmi olyas szükség rájuk nintsen. Ceterum hozott le Tiszt. Tsiki Uram Bétsből valami fű magokat Tiszt. Uram számára; mondtam hogy tsak küldje ide, mert én el-küldöm Tiszt. Uramnak. Én, a' mi töllem ki-telhetik mindenkor jó szível kívánok szolgálni Tiszt. Notárius Uramnak. Mert ha ki valamit tselekedhet-nék 's még sem akarna ilyen tisztességes dologb[an], nem tartom, nem tsak jó lelkű embernek de jó Haza fiának-is. Én úgy örülök Tiszteletes Uramnak, hogy nem-is mondhatom ki; hogy ennyi Papista apróság könyvek után olyan munkát irt Tiszteletes Uram. Erdélyről, a' mely egy summáb[an] mind azokat sokkal feljül haladja. Mert én nem tudom, mit tsudáljak abban inkább, szép Deák nyelvét-e vagy a' dolgoknak öszve szerzésében való kimondhatatlan fáradságot és szorgalmatosságot. Az Ur Isten tartsa meg Tiszt. Uramot jó egésségben, szívesenn kívánom, hogy ezután-is tovább-tovább menvén azonn jó szándéká-ban, több ilyen szép és hasznos munkákat készíthessen! Ezekkel vagyok és maradok továbbra-is

Tiszteletes Notarius Uramnak

jó akaró szolgálja és barátja
Kovácsnai Sándor m.t.k.

Íram Maros-Vásárhelyt 1777. 21 Septembr.

33 Benkó József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1777. december 3.

Gratulál Teleki Sámuel kinevezéséhez. beszámol saját munkásságáról, terveiről, s Teleki figyel-mébe ajánlja Kapronczai Ádámot mint jól felkészült nyomdászt.

Méltóságos R. Sz. B. Groff és Consiliarius Ur, nékem Kegyes és Nagy Jóltévőm!

El-gondolván, Nsgdnak mint Mlgs Levelével, mind Maros-Vásárhelyen hoz-zám személyesen mutatni méltóztatott Kegyeségével, mind pedig Tiszteletes Professor Kovácsnai Uramhoz e' folyó Esztendőbéli Szent Mihály Havának 18dik napján Sáromberkén beteges (mely is a' Nsgd hozzám való Kegyelmességét annál inkább meg-műtatta) kézzel és könyvek nélkül, némely könyvek felől, tsuda nagy *memoriával* irt Levelében az én érdememet nagyon feljül haladó emlékezetével nevelt örömemet; az engemet arra bátorit, hogy ezen hosszas Levelem által ismét Nsgd előtt meg-jelenjem. Azért leg-

Elsőbben, Nsgd mostani Kedves Változása és az Erdélyi Fő Tanácsba lett bemenetele felől alázatosan jelentem, hogy ez én bennem sok gondolkodásbéli küszködést szerzett: mert *egy felől* láttattam sajnállani Nsgdat, hogy Hazánknek közönséges tereh-viselései, ugyan a' köz jóra szélező sok tudós fel-tételeitől fogják el-vonni; de más felől meg-győztem magamat, és nem csak magamat, hanem egész Hazámat vigasztalni láttattam azzal, hogy nem olyan szűk a' Nsgd példás szorgalmatossága előtt az idő, hogy a' midőn a' Felső Uralkodónak, és az Hazabéli Külső 's Belső Allapotoknak szolgál, azonnal a' különösséget szerető nevezetes Tudományoktól és Nemzetünk Historiájának fundamentumos vizsgálásától és rendbe szerkeztetésétől el-fogattassék. Már azért írja Nsgd naponként, a' mit mások tselekedtek; és tselekszik olyakat, a' miket mások emlékezetre örömmel fogadnak meg-írni.

Annakokáért, Oh hogy nem lehetek én *Cicero* mostan, midőn Nsgd *Curio*, sőt nálánál nem kevéssel nagyobb! Mert bezzeg valóban tökéletes indulattal írnam, a' mit ő irt *Lib. II. Epist. 6:* „– ut sempiternae laudi TIBI sit iste Tribunatus, exopto! TE que hortor, ut omnia gubernes, et modereris prudentia TVA, ne TE auferant aliorum consilia. Nemo est, qui sapientius TIBI svadere possit TE Ipso; nunquam labere, si TE audies. Non scribo hoc temere: cui scribam, video. – – TECum loquere, TE adhibe in consilium, TE audi, TIBI obtempera.”¹

Tsak azért bátorkodám Postán írni most ez egyszer, hogy ezen első Punctummal tovább ne kessem.²

Másodszor. A' mi az én tsekély munkámat illeti, és a' Nsgd tudós Levelét, melyben Tszls Prof. Kovásznai Uramhoz az én oktattatásomra sok szép dolgot fel-tenni méltóztatott:

Már a' 2dik Tomus³ is ki-jött; de sem az elsőnek, sem ennek *Titulussa, Praefatioja, Supplementuma* és *Indexe* hozzám meg nem érkezett; későre is fog érkezni az Hozó miatt, a' ki *Academiákról* jövő útjában hozza. Exemplarokat pedig talám Tavasznál elébb nem tudok le hozatni; mert még semmi módot rea nem találtam. Mind ezen ki-jött, mind pedig (talám) kijöendő *Tomusok* írásában, bizony mint regulát, úgy tartottam Petrarchanak ama mondását: *Si posteris profuturus scribis, nihil satius; si tibi nudum nomen quaesiturus, nihil vanius. Dialog 44.* Irtam, és irogatok magamnak és házamnak szegényítésével, kitsin jövedelem mellett; mi jutalomért? sok nyughatatlanságért, gyalázatért, sat. Midőn a' 2dik Tomus kezébe fog Nsgnak kerülni, és látándja' Mlgs Teleki Familiának le-írását,⁴ ha mikben hibáztam, egyenesen és egyedül várom Mstól az *emendatior*. Nsgdról bizonynyal más formán írnék ma, mint az hogy már ki jött Leveleimen irtam: de ezután e' részben is kívánok eleget tenni alázatos háláadó indulatomnak, és a' dolog valóságának.

Az *Uncius* nevérol, melyet Poëtai szabadsággal formáltatottnak lenni itél Nsgd, igen helyesnek vélem a' gondolatot. *Kunics Dacica Siculiájának* (mely nálam valami kevés hiánossággal van) *Titulussát* már meg-találtam. *Lakatos István Siculiáját* soha nem láttam, nem találhatom; hanem Írásban van valami belőle nálam. *Gesta S. Nicetae* nálam találtatik; jött ki Kolosváratt 1750ben ('s ily hamar mely ritka lett ezen kis könyvetske!), midőn P. Steph[anus] Pongráz promote-alna (talám ő is az Auctor) ottan; a' *Titulus* nem vala az én exemplaromban, de már azt is meg-szerzettem. Helyes oka volt Nsgdnak arra, hogy *Szalárdi János* Papnak lenni gondolta; de az 1666dikbéli tavaszi 's őszi *Diaetalis Articulusokból* ki-találtam, hogy külső és szép állapotbeli ember volt, u. m. Kolosvári fizető Mester, Perceptor, sat. az előtt pedig volt Rákótz Györgynek *Secretarius*sa, a' mint a' mi Papi *Privilegiumunk* bizonyítja. Már ki jött a' *Szalárdi emlékezete* is a' 2dik Tomusomban.⁵

Midőn az én 2dik Tomusom Nsgd kezére kerülend, fog abban Nsgd olyan MSmokát és némely *Monumentumokat* látni, melyeket Nsgd is parantsol le-iratni. Várnám is én szívesen azt az időt: mert vélem, hogy oly formán meg-adósíthatom Nsgdat (vagy hogy mondjam ki?), és valami kevés érdem formát szerezhetek a' Nsgd azon Kegyességére, mely szerint teljességgel ingyen való Gratiából méltóztatta Nsgd meg ígérni a' Maga ritka *MScriptumaihoz* való közel-eresztetésemet. Talám már Szebenbe tsak bé is kívánczik a' Nsgd drágalátos Bibliothecája, 's én is közelebb esem hozzá; melyből tsak egy nap is óh mely sok hasznót tudnék én venni magam tzéломra! Leg-hamarább kívánnám én meg-szerezni *Sam[uel] Grondsokit*.⁶

Harmadszor, alázatosan instálván azon, hogy Nsgd az ilyen színű dolgokban, minden esztendőben bár két Levelemet méltóztassék kegyesen el-fogaadni; azon Leveleimnek mintegy fundamentumárul, és a' Nsgd azokhoz járulandó Tanátsainak bizodalmas útjául, alázatosan jelentem, hogy az én *Transsilvaniámnak* (mert a' *Princeps Dacicus* helyett, ily titulust adtam) öt Tomussain kívül, készülétem van 1.) A' *Milkovai Püspökségnek* le-írására', melyre *P. Praynak in Hierarchia Hungariae*⁸ harmadáni készüléte sem vólt, mint van nékem; egy hólnap alatt könnyen el-végezném, ha rea adnám magamat; fogok is véllé sietni. *In Compendio* ugyan bé foglaltam ezt a' materiát is a' ki jött 2dik Tomusomban.⁹ 2) Az Erdélyi 's Magyar Országi *MScta Historiákról* való nevezetes Jegyzésekre. 3) Az Erdélyi Tudósoknak Le-írásokra,¹⁰ Czwittingerből, Magyar Athenásból, Horányiból sat. több curiositással akarom, mint az említett Irók, a' kiknek üszőjökön már nékem könnyebb szántanom: ezen *materiát* ugyanis a' *Transsilvaniámban* tsak compendiose illetem. 4) Az Erdélyi *Groffok*, 5) Erdélyi *Bárók* Familiáinak le-írásokra ex *Diplomatibus* etc. 6) Az Erdélyi *Nemességnek* le-írására. 7) Az Erdélyből származott és Erdélyben 's Magyar Ország ide tartozó Részében élt *Vitézek* életének le-írására: ebbe sok szép Curiosumat akarok rakni; 's a' végéhez Appendixül ragasztani a' régi 's nagy hírű Kornis Sigmond Catalogussát, melyben le-irta a' nevezetes Erdélyi Urakat és Nemesseket, a' kik a' 16dik Seculum vége felé, és a' 17diknek elején való sok háborukban el-hullottanak.¹¹ Itt kellek voltaképpen le-írni a' néhai nagy emlékezetű Groff Nagy Teleki Mihály Generalis Urat, a' kinek hogy feje Adrinápolyba vitetett vólna, nem tudom honnan vette *Schmüth in Imperat[oribus] Ottom[annicis] ad an[num] 1690*.¹² Mostan ki jött munkámban nem lehetett meg-támadnom néhai Cserei Mihály Urat (tudtam ugyan is, hogy Mlgs Consiliarius Cserei Farkas Ur Bétsben lakik),¹³ a' ki még virtussait is gyalázólag említette annak az nagy embernek: de meg léssen ez ott, az hol a' Msta Historiákat egy különös Könyvben recensealom. Nóha bizony én Cserei Mihály Urat is igen betsüllöm; nagy eszű 's szorgalmatosságu ember vólt; és collectioi engemet sok dolgokban segítettek. 8) Vagynak egyéb *Argumentumokra* is *Collectiotskáim*, de megeshetik, hogy mind ezekből semmi sem születik köz világosságra, gonosz és irigy lévén a' világ, én pedig halandó és egy választott szegény legény.

Negyedszer. Jóllehet tulajdon magamra nézve sintsen semmi érdemem Nsgd előtt; de még is bátorodom alázatosan instálni Nsgdnak Másért is. Ez, *Kaprontzai Ádám* Uram, Bétsben mulató, tökéletesen el-készült Typographus, és külömben is egy igen érdemes Legény, a' kinek bizony Hazája javára buzgósa igen nagy van. Ennek dolgában a' Fgs Guberniumból semmi Informatio fel nem menvén, Ó Fge már újabb parantsolatot küld (ha eddig le nem jött), hogy néki az Haza statust rendeljen. Sok gondolkodásaim után is tsak nem láthatom én által, hogy hasznos ne lenne Ó Kglmét az Enyedi Collegium mellé bé

fogadni, Privilegiummal. Mert a' Collegiumra nézve igen nevezetes helyly lévén az, majd egy Pápista Legény a' Városra bé ülhet Typographiai Privilegiummal, 's hasonló Successori lésznek sat. Kaprontzai Uramon kezdődvén pedig a' dolog, Vallásunk szerént való successori lehetnek. Hasznót könnyű lenne hajtani a' Collegiumnak a' Typographiából. Nem is jó ok az, hogy a' Kolosvári Typographia kevés hasznu: mert nem foly illendő módon. *Dávid Mihály*,¹⁴ a' kit a' mi Statusunk segite, catholizálván Consiliarius Cserei Urral jó-le: tagadja maga Vallás-hagyását, de erősítik mások. *Hochmeister Márton* nevű Szebeni Compactor is Catholizált Bétsben, Typographiára 's Bibliopoliumra nyert Privilegiumért. Kaprontzai Uramnak is lett volna alkalmatossága effélére sokszor, 's nevezetesen, midőn a' Budai Universitas Typographeumába hívta *P. Pray*; de ez egy állhatatos ember. Alázatosan bátorkodom azért instálni Nsgdnak, méltóztassék Szegénynek segiteni, 's általa is a' köz jót nevelni.

Végezetre magamat is igyekezeteimet Nsgd Kegyelmességébe ajánlván, vagyok sok kötelességgel

    Mlgs R. Sz. B. Groff és
Consiliarius Ur Nagyságodnak

alázatos Szolgája
Benkó József
Közép-Ajtai Pap. m. k.

Közép-Ajtán 1777. 3. Dec.

34 Körösi György Benkó Józsefnek
Nagyenyed, 1777. december 14.

Megindokolja, miért nem küldi Szalárdi művét lemásolásra; fr Szalárdi, Szamosközi, Heltai tevékenységéről, végül beszámol saját tanári munkásságáról.

N[agy] Enyeden. 14. Decemb. 1777.

Tiszteletes Notarius Uram!

Különös Kedves Jo Uram!

Igazán bezzeg ideje hogy azon Levelére Tiszteletes Kedves Jo Uramnak már valaha válaszoljak, melyet még 23dik Julii datalt, 's hozzám indítani nem sajnálott. Késedelmem okaival semmi Gyönyörűséget nem szerezhethnék Tiszteletes Uram Kegyelmednek, azért azokat le sem írom: hanem inkább Kivánságának avagy tsak valami részeire is meg felelek, ezen Levelemben, míg a dolgoknak teljességével felelhetnék.

Iben. A mi nézi a *Szalárdi* Munkáját, én ezt még ez előtt el küldöttem volna, és el küldeném leg felyebb most, a Kegyelmed kivánságára, de ebben az esztendőben kívánván az Erdélyi Historiat egy kisség lehető accuratioval tanítani, ezen Könyvnek kiváltképpen való hasznát képzelem szándékom telyesítésére. Ugy is a hol *Szalárdi* bővebben kezdi beszélni az Erdélyi dolgokat, már ott, majd minden más Irok, a kik kezünkben vadnak rövidebbek. Igyekeztem volna azon hogy hová hamarabb által esvén magam a Könyv olvasásán, Tiszteletes Uram Kegyelmednek szolgáljak véle; de akármint iparkodjam, minthogy szakadatlanul ebben nem dolgozhatom, el halad dolgomnak e Könyvvel való el végzése, tova Husvét feléig. Ne végye azért rosz nevet [!] édes Tiszteletes Notarius Uram Kegyelmed, hogy egy azon idő tájig a *Szalárdi* Munkáját bé nem küldhetem. Ezt pedig ígérem igassággal, 's ígéretemnek ez a Levél leszsz bizonyosága, hogy akkor, tudniillik Husvétkor, vagy leg felyebb Pünköstkor a Könyvet Tiszteletes Uram Kegyelmednek csálhatatlanul keziben szolgáltatom; még pedig úgy, hogy osztán

a le íratást nem kellett siettetni, hanem a mikorra lehet tsendes, és hiba nélkül való írot találni, akkor kell kezére adni. Egy szóval nem bánom annakutánna, ha esztendeig, 'sőt kettőig tartya is magánál Tiszteletes Uram Kegyelmed. Ezen pedig menyire nyugtatya meg magát, és én mihez tartsam annak idejében magamat, kérem ne sajnálja engemet tudositani.

2szor. A' mi a Szalárdi Munkája kezdetének 's végének Epocháját illeti: Kezdi ugyan ő a M[agyar]Országi és Erdélyi Historiát az 1526dik Esztendőn; de úgy hogy tsak röviden említse a dolgokat, az egész 16dik Száznak folyásában 's tovább is, a *Bátori Gábor Fejedelemségének végéig*. Ott már és azontul beszédit bőviti, és inclusive 1662dik esztendeig minden Erdélyi dolgokrol úgy látzik, telyesen ír, leg alább sokat, mert még nem olvastam, meg vallom ruminalva 's mulatva a nagy Chronikát. Végzi azért Munkáját 1662dik esztendőben.

Ki lett légyen Szalárdi János gondoson jártam utánna, nevezetesen az el mult Nyáron R. Sz. B. Groff Teleki Samuel Ur ő Nga Bibliothekájában a miből gondoltam valamit tanulni rolla, meg néztem mind, de tsak abban határozodék Tudományom, hogy meg nem tudnám ki 's mitsoda Karbeli ember lett légyen. A mely Exemplárja a Szalárdi Kronikájának ő Nagyságánál vagyon, annak a végén két predikazio vagyon a Jeremias Siralmából: Az első Predikazionak márgojara e van írva: *Mondottam el S[áros]Patakon* etc. Ha ezt maga írta, annyival inkább, ha maga mondotta el Szilárdi, úgy kétség kívül Pap volt. Talám rövid időn többet tanulunk rolla.

A *Heltai* nyomtatott Magyar Historiáját¹ a Collegiumon kívül ki kérték, 's meg nem írhatom Tiszteletes Uram Kegyelmednek ezért mostani Levelemben, mi hijja még a 197dik foliuson tul. Gondom leszsz réá szorossan, nem felejttem el, 's meg írom minél hamarább.

A Szamosközi Pentádesseit akármikor le lehet íratni a Groff Teleki Samuel Ur ő Nga Bibliothekájából; különben Bethlen Farkas in Libris IX, X. et XI jó rendin ki szedte belöllek a nevezetesebb dolgokat. *Oltardini*, *Lupinus* et *Fuchsius*² együtt nállam vagynak, egybe öntetett ez a három ember keze között költ munka, 's most egy Corpusba van, hoztam el a Groff Teleki Samuel Ur ő Nga Könyvei között, 's le íratom magam is. A mely Munkáját emliti Tiszteletes Uram Klmed Schmeizelnek ilyen titulus alatt: *Martini Schmeizel Notitia Principatus Transilvaniae, Geographice et Historice etc. delineata*,³ meg fog nékem egy résziben lenni, de még is kedvesen veszem, ha az egészszet ki küldi Kegyelmed, és közli velem, úgy lehet hogy le íratom.

A mi az én Letzkéimat nézi a melyeket a Magyar és Erdélyi Historiában le írtam, nem érdemlik meg Tiszteletes Uram Kegyelmes Attentiojat, 's köszönöm pedig, hogy nem sajnálja rollak gondoskodni. Még én Titulust nem írtam nekik, ha írnék talám tsak e lenne: *Praelectiones in Historiam Hungaricam, et Transilvanicam, publice recitatae in Collegio N[agy] Enyediensi Annis 1776, et 1777*. Kezdettem ott a hol Pray; (lévén Manualis Auctorom *Severini*, a ki Prayt compendizalta) és így anno [!] A[nno] N[ativitatis] C[hristi] 210. Hoztam már most usque ad A[nnum] 1600, a mikor *Mihály Vajda* egy kis Pünkösztí Királyságot tartott Erdélyben. Czéлом az hogy egészszén a mi időnkig hozsam. Az Universalis Historiamat Offerhaus⁴ ductussa szerint, kezdván ab Orbe Condito hoztam Carolus Vtusig; a mennyire lehetett, ipsos consului fontes. Engedje meg Tiszteletes Uram Kegyelmed, 's meg ne ítéljen ezen vanitasoméért hogy az Univers[alis] Historiamot coniungalom a Patriae Historiammal, mert nekem az első nem áll kissebb fáradságomban, mint az utolso, sőt talám nagyobbban. Bethlen Farkast már nem nyomtatya a Bétsi Bibliopola, mivel kevesen találkozz-

tak Subscribensek; hanem a mint hallám privatus Urak fognak immár költséget suppeditalni a ki nyomtattatásra. En magamot ajánlom Tiszteletes Uram Kegyelmed tapasztalt Szeretetiben! Tégye által az Ur Isten Kegyelmedet Házával együtt az Innepi sz. Napokra szerentsésen, és adjon örömöt minden részeiben. Az ujj esztendőt is engedje békével élni, és adjon sokakat számlálni Kegyelmednek, a Közönséges Jonak elő mozdítására! En mig élek lések minden tisztelettel

Kedves Tiszteletes Notarius Uram Kegyelmed

kész kötelességü szolgálja, barátja

Körösi György m. k.

N[agy]Enyed. 1777.

35 Benkő József Sófalvi Józsefnek
Középajta, 1777. december

Különböző – szakmai és családi – ügyekben felvilágosításokat kér a címzettől.

36 Keresztes Máté Benkő Józsefnek
Kézdivásárhely, 1777

Adatokat közöl Kézdi szék egyes helységeiről.

Kantának igaz neve *Alsó Volál*, mint *Karamának Közép Volál*, azon felyül *Felső Volál*. – *Volál* rác szó, melly mind egy a' toth és orosz nyelvvel, *Oroszfaluban*, *Kantában*, *Karathnán*, *Felső Volálban Ráczok* vagy *Óroszok* telepedtek volt meg, azértis az egy *Oroszfalún* kívül, Vármegyéhez foglaltattak, *Oroszfalú* pedig magát privilegisáltatta, és Székhez foglaltatta, szép privilegyiumi vagynak. *Volál* pedig ráczul vagy totul „falut” teszen.¹ Mind a' három Volál a' Torja vize mellett vagyon egymás után. *Alsó Volálban*, melly ma *Kantának* neveztetik, valakik laknak, mind egytől egyig jövevények egy familián kívül, melly rácz familia, az ő régi eredetiről mais megtartván a' Rácz nevet. A' többi 50, 60 esztendeje alig vagyon, hogy oda telepedett. Élnek sokan olyan emberek a' kik *Kantában* csak egy deszka kápolnát értenek, a' mellett is hol volt barát, hol nem, a' körülette valo helyet pedig nem lakták, mellyen most sűrű házak vagynak, nagyobb részint néhai *Barabás György* Uram kaszáltatta, a' barátoknak is jóságát szaporította pénzért. Még ma is szokásban vagyon a' *Kézdi Vásárhelyiek*nél, hogy mikor *Kantának* arra a' részire mennek, a' mellyen régen is laktak, ha kérdezik: hová megy? azt felelik: a' *Ráczokba*. *Kantainak* neveztetett a' *Kantárosságról*.²

37 Keresztes Máté Benkő Józsefnek
Kézdivásárhely, 1777

Adatokat közöl Kézdivásárhely történetéről.

Csak ráfogás, hogy Torja régibb volna Kézdi Vásárhelynél. Kézdi Vásárhely élen fekszik; s ezen az élen mindenütt kőfal volt, a' mint mais a' városnak napkelet felől valo oldalán, a' temetőn és a' mezőn mindenütt elmegyén a' fundamentuma. De kőházak nem voltak, mert olyan fundamentum nem találta-tik. Volt tehát ez obstaculum, és szüntelen való exubiának helye. A' holott úgy itélik, hogy a' római katonák deszka házacskákban töltötték statiojokat, és onnan neveztetett a' hely *Asserculi*-nak, hogy megkülömböztessék a' *tentorialis* excubi-

áktol. Mert azt a' nevet (*Asserculi*) nem adta Magyar a' helynek, mikor sokáig még déákul se tudott. Hát ha az *Asserculit* a' maga nyelve szerént *vásár* helynek. Hát ha *Torja* neveztetett *ex ten-toria*,¹ a' mint elszokta a' magyar törni a' déák szót, mint in *carnationis* Karácson, *exaltatio* áldozó sat.² Melly szerint volt tehát a' fő fortalitium Bálványos vára Torján fejül, a' tentorialis *Torja*, és az *Asserculi* Kézdi Vásárhely; a' hová a' tentoriálisokis lejártnak, ide a' változni nem lehető excubiákra fogadók, és élésházok kezdvén építetni, innen neveztetett *Torja-Vásárának*. Es mikor az a' hadakozó római nép megtelepedett, elébb meg nem telepedett Torján, mint K[ézd]i Vásárhelyt.

38 Szei József Benkő Józsefnak
Székelyzsombor, 1777

Adatokat közöl a kőhalmi várról.

Kőhalom vára a' városnak felső része oldalába álló kősziklás hegy tetején áll éjszak felől és a' hegy neveztetik csak *Várhegyének*. Innen vette e' *Rupes* nevezetét ezen város, nem é? azt Vice Director Medve Úr tudja magánál lévő régi hiteles documentumokból megmondani, a' hol az is meg fog lenni, hogy Kőhalom szék hajdon Segesvárhoz tartozott volna. – A' Kőhalomi vár 3 darabból áll, az alsó, középső, és felső várbol. Mindenikben csak egy egy vár őrző (nem *Castellanus*) vagyon, mindenikben csak gabonát, szalonnát, féltő portékákat tartanak a' városiak, többnyire majd mindennek egy egy kamarája lévén ott. Vagynak szép épületű, de már romló félben lévő lakóházak is. Romladozó állapotban lévő Király bíró, – Polgármester, – Székbiro, – Notarius, – Szék, – és tanács-házaikat mais mutogatják, a' mellyekben tatár futásokban laktak. Némelly faluis némellyik bástját magáénak tartja. – A' felső és középső vár kőszálon áll, ez amaszt körülveszi, de az also vár vagyon a' középsőnek napkeleti, egy kisség éjszak felől való oldalában kőszál nélkül. Az also várban vagyon egy igen jó vonó-kút, melly felett való tornác, avagy Filegóriában ezt lehet olvasni:

Habenas Regni moderante Serenissimo, ab Potentissimo Principe, ac Domino D[omi]no Gabriele Bethlen Dei Gratia S. R. Imperii, Transylvaniaeque Principe, Partium Regni Hungariae Domino, Siculorum Comite, ac Opuliae, Ratiboriaeque Duce, Munio Gubernatoris Fideliter exequente Illustri ac Magnifico D[omi]no, D[omi]no Stephano Bethlen de Iktár, Comite Comitatum Hunyadiensis, ac Marmarosiensis Perpetuo, Serenissimi Principis intimo Consiliario: ad Gubernacula Reipublicae Kőhalmensis sedentibus G[eneroso] Prud[enti] atq[ue] Amplissimo Domino *Davide Weirauch Iudice Regio, Civium Magistro Iacobo Fabricio, Sedis Iudice Michale Tot*, Reg. Substituto Luc[a] Pel, Vilico Iacobo] Serrario, Johanne Lamperti, Matth[ia] Pel, Iud[ice] Opp[idi] Notario Mart[in]o] Bautz et Deo duce, comiteque fortuna opus hoc fontale diu desideratum, multum votis expetitum 26 die Martii Anni MDCXIII feliciter auspicatum, et 29 Aug. ejusdem Anni prospere ad umbilicum perductum est.

A tornác' ajtaján kívül ezen esztendő szám áll: 1624. – Innen a' középső várba felmenet, az also kapu mellett a' bástyán jobb kézt illy inscriptio vagyon:

A[nn]o 1659 fundatur, et erigitur industria Prudentum, ac Circumspectorum Dominorum *Georgii Pellionis Iudicis Regii, Petri Roth Magistri Civium, et Marci Falck Sedis Iudicis Sedis Sax[onica] Kőhalm*.

A kapu felett pedig:

A[nn]o 1659 Deo duce exstructa sunt haec moenia per Ampliss[imum] Virum Petrum Roth Regium Iudicem, et Circumsp[ectum] D. Georgium Pellio Consulem Kőhalm.

A középső vár' felső kapuján Sövényszeg felől ezt olvashatni nehezen:

Exis[tit] Off[icio] Prud[entium] Dom[inorum] Georg[ium] Pellionis Regii Iudicis, Petr[um] Roth, Mag[istri] Civium, Mar[ci] Falk Sedis Iud[icis].

Ezen kapu között fenn a' kapu felett keresztül fekvő gerendákon függ két igen nagy olyan vas, a' millyenekbe a' foglyokat szokták vetni, és erről illy traditio vagyon: Hogy Király biro *Weirauch David* Constantinápolyban fogva lévén, ennek nagyobbikába, a Darabontja, kiis inas gyanánt volt mellette, pedig kissebbikébe lett volna ott verve. Eletek veszedelembé forogván, a' Darabont Urát maga mellé egy köpenyegre felültette, és ezen köpenyeg szárnyain egy éjszaka az aérben ide haza repültek volna száznál több mértföldnyire, és itt lefeszvegetvén lábaikról a' vasat, ennek emlékezetére hagyatnának ott fel függesztve a' rozsdától megemésztetni. –

Ezen kapu alól bé akarván lépni a' középső várba, jobb kéz felől a' föld színén a' kőfalhoz támasztva vagyon egy kő, a' millyeneket szoktak a' kapuk' közé tenni, hogy a' tengely meg ne akadjon, hanem a kerék le szívdjon, és ezen kőbe illy szók vagynak belé vágva:

Anno 1678 én *Bánffy András* itt fogva voltam die 25 Julii.

A' felső vár oldalán a' kapu felett bal kézt, így a' város felől is a' következő Inscriptio olvasható:

Renovatur D[omi]no Off[icio] exist[entibus] Ampl[issimis] Prudent[issimis] et Circumsp[ectis] D[ominis] Mart[in]o Pildner Iudice Regio, Andr[ea] Helvig Consule, Georgio Artz Sedis Iud[icis] mense Maio et Iunio 1721.

A' felső várnak Garat felől való régi magos kőfalán csak ezt lehet még olvasni: 1619. exstruct[a] opera et industria Ampl[issimi] Senatus Reipub[licae] Rup[ensis].

A' többi kimosta az eső.

Hogy Praesidium lett volna valaha ezen várban, nem hallottam, álgyu pedig most is van egy, régi paisok, és szakállasok igen sokak.

39 Dési György Benkő Józsefnek
Városhalva, 1777

Adatokat közöl Városhalváról és a környező falvokról.

Nem utolsó kérdés, hogy Városhalva miért neveztetik így, és ha valami várnak rudusa itt nem láttatik-é? – talám ok nélkül így nem neveztetett, de ezt a' ki nevezte, leg jobban a' mondhatná meg. Tudom pedig azt, hogy itt nem csak várnak rudusa nem látszik, sőt 1659 esztendő előtt templom sem volt, hanem addig ezen falu, mellyen 24dik esztendőt számlálók, járt Isteni szolgálatra H[omoród] Sz. Péteri templomban, hová volt köttetve *Jankófalva* is, melly most praedium, a' H[omoród] vize folyása mellett éjszak felől alól mindjárt Sz. Péteren esik. De ha traditiokra ki kell terjeszkedni, vagyon Városhalván alól a' déli részen *Magos mart* nevű helység, úgy mondják, hogy itt valami falu lett volna, és néha szántás közben olyas régi formátlan durva pénzeketis találtak volna, de én egyet se láttam. Megjegyzésre méltó: ezen helységben a Kénosi familiának van egy szántó földje, melly egyebütt nem köves, hanem a' felső végén, a' hol a' hely darabosabb a sok apró kövecs miatt, a' mint meg mértem, valami tizenkét ölnyire

mindenfelé, nem lehet telyességgel szántani, itt tartják, hogy valami vár lett volna, de archivumokból is nem mutathatják. Ismét ezen helynek belső felin a' kaszáló rét szélében vagyon egy vár nevű szénafű a' Sándor familia birtokában, mellyis igen vizenyős helyben vagyon. Minthogy azért bizonyos okát még eddig Városhalva maga nevezetének nem adhatta, hogy vár nélkül ne lenne, félyebb mult 1762. és 1763ban templomát és temetőjét várral másfél ölnyi magosságuval békerítette.

Nagyobb és szükségesebb kérdésnek látszik nékem az: *ha valjon Darocz nem tartozott é valaha Városhalvához, és következés képpen nem Székelyföldé volt é?*¹ A Daroczi ecclesiasticum archivumhoz nehezen vehettem magamnak utat s járulást, de telyességgel erről halgat. 1508ban Darocz és Jánosfalva közt métalis költ, a' határhalmok most-is meg vagynak, 's tartatnak; nem külömben Dályával vagyon Darocznak régi métalissa, mellyekből látszik, hogy akkor Darocz Székelyföldé nem volt, hanem megengedhető traditio tartja, hogy a' Daroczi és Dersi lakosok egy más helyében által költöztenek volna, akkor kellett Dersnek a' szászokhoz tartozni, Darocznak pedig Székelyföldnek lenni; innét a' Dersi lakosok egy darab határok felől tartván, hogy a' szomszéd Bögözi határhoz szakasztatott volna, most abban forognak, ha Daroczban, vagy Kóhalomban valami írást találhatnának, mozdítatván erre illyen gondolattal, hogy Dersben régen Darocziak laktanak volna.

40 Benkő József Szegedi Györgynek
Középajta, 1778. január 24.

A volt jezsuitától a rend a kolozsvári rektorainak névjegyzékét kéri, és felvilágosítást a doktoravatásokról, valamint a kolozsvári jezsuita egyetemről.

41 Benkő József Paul Rothnak
Középajta, 1778. március 7.

Adatokat kér a milkói püspökségről.

Laboro, multum laboro de situ Episcopatus seu Episcopii Milkoviensis, an videlicet Milkovia Oppidum fuerit¹ in Moldavia, vel Valachia? in partes abeunt enim scriptores. Et an hodie Milkovia seu Oppidum seu pagus superet?² dic – et eris mihi plus quam Apollo. Valachi et qui Valachiam a vobis adire solent, forte aliquid respondere valerent.

42 Sófálvi József Benkő Józsefnek
Nagyszeben, 1778. március 17.

Válaszolva Benkő előző év decemberében írott levelére, ír rokon kapcsolatukról, könyvek küldéséről, a cenzúráról, új könyvekkel kapcsolatos hírekről. Beszámol saját irodalmi munkásságáról is.

Tiszteletes Nagy Jó Uram!

A' mult Decemberben hozzám botosított levelét Kldnek Januarius közepén egész tisztelettel vettem. Engedelmet kérek mindeneknek előtte illy hoszsos késedelmemről, hogy rész szerént az alkalmatosságnak ritka volta, rész szerént pedig a' mikor egy vagy kettő elő adta magát, akkori foglalatosságom miatt válasz írásom által tartozó kötelességemet véghez vinni mind eddig halasztottam. A' minap Jantsó Jó'sef Kedves Ötsém el menetelekor épen nem vala időm az írásra;

azután jelentette magát nálam egy betsületes ember, a ki a' Brassai város katonájának és Kld sogorának lenni mondotta magát, igérvén hogy elmenetele előtt egy nappal hirt tézen, hogy választ irhassak. De az időtől fogva nem láttam; hanem most a' Háromszékre Commissioba deputált Urak menetele által bizonyos alkalmatosságom adódván, kívántam magamot ezen köteleztetésem alól fel szabadítani.

Nem emlékezem hogy valaha lehetett volna szerentsém személyesen tisztelni T. jó Uramat; mindazáltal, mivel mind ennekelőtte mások előtt tudva lévő érdeme, mind pedig mostan közelebből ki botsátott hasznos és közönséges ditséretet nyert munkája által a' köz jónak elő mozditására törekedő szorgalma^a tossága régen esméretes előttem; különös nyereségemnek tartom azért, hogy hozzám botsátott levele által maga nyitott énnékem utat a' közelebből való esmérkedésre, a' ki, a' mint ez előtt tsak kevés hetekkel a' T. Zalányi Péter Uram beszédéből észre vettem, másképen is az édes Anyámnak egy szerentsétlen testvére által Kldhez valami connexioval vagyok a' sogorság jussán.

Meg vagyom azért mind a' Klddel való esmérkedés kívánására, mind pedig a' tölem kitelhetőkben szolgálatjára való készségem a' mellyet ennekutánna bővebben igyekezem meg bizonyítani. Tsak hogy arra kérem T. jó Uramat, hogy ha hivatalomnak terhe, és egyéb akadályaim miatt nem olyan képen tellyesithetem a' Kld parantsolatját a' mint azt ohajtanám, a' mint arra ez az első és világos példa: azt ne az én restelkedésemnek vagy nem akarásomnak, hanem egyedül a' foglatatosságnak tulajdonítsa.

Emlékezik levelében T. Uram a' Kaprontzai Uramtól Bétsből Hochmeister nevű Compactor által Kld számára küldetett paquetrol. Azt nékem is előre meg irta azon jó Barátom; mellyre nézve, meg érkezése után a' Compactornak vagy két három óra mulva kezemhez is vettem. Nem adatván más alkalmatosságom az el küldésére, ajánlottam Fogarasi Prédikátor T. Baló Bálint Uramnak, a' ki szinte akkor tájba járván itten, mondotta, hogy ő Klmének lészen módja kezéhez szolgálatni azt Kldnek. Kedvesen fogom venni, ha kezéhez vévén tudosit engemet aránta. A' T. Bod Uram Unitariusokrol irt Historiájának első darabját, mellyet Leydában botsátottam ki, ¹ Jantsó Jo'sef Ötsémtül el küldöttem kívánsága szerint T. Uramnak. Jó szivel kedveskedtem volna Kldnek magának is véle; de a' mi keveset hoztam magammal, az után mind el osztogattam, úgy hogy Erdélybe tsak három érkezett bé 's az is oda van. A' más részét nem hozhattam el magammal, mivel Leydából való el indulásomkor nem volt egészen készen, hanem ott maradtott barátomra, Sövényfalvi Uramra² bízam corrigálását, és a' mint leveléből tudom, régen készen van. Mi légyen annak contentuma; azon Conspectusbol, mellyet tsináltam az egész munkára, és a' Praefatio után ki-nyomtattattam, meg láthatja Kld. Az utolsó Caputba igen kevés vagyom; de ezután igyekezem meg bőviteni, ha olyan szerentsétlen nem lenne, mint ez. Mert bé sem érkezett volt tsak az első fele is a' hazába; és már Bétsben el vévén egyet tölem censurára a' Revisor, Szebenbe jöve telem előtt le jött ide aránta a' Decretum, hogy prohibéaltattott, és egy barátomtól el is vették Posenba.

Sárdi Uramtól tudakoztam ki irta a' Német Indexet a' Dictionariumba. Nem Felmer, se nem Filts Uram, hanem a' Szász Sebesi Rector; a' kinek neve nem jutott jól eszébe, de nem Nuszbaumernek, hanem kételkedve Franciscus Cremernek mondotta; már meg holt az a' Rector. Ezután bizonyosabban végére megyek. A' mi Királyi parantsolatok ezután ki fognak nála jöni, gondom lesz a' meg szerzésére. Azt mondja, hogy mások is sokan kérték, hogy a' mi eddig ki jött, adna belőle; de nem colligalhatja.

Az én tsekély munkátskámrol tett emlékezetett T. Uramnak már ki bocsátott munkájában különös szeretettel köszönöm, a' mellyre mindazáltal nem lett volna méltó. Sajnálom hogy helyesen nem informáltatott volt aránta Kld. Akkor tájba az a' darabja volt Kolosvárt sub prelo, a' mellyet már látott Kld, és *Erköltsi Elmélkedéseknek* neveztetik; az a' része pedig, a' mellynek ez a' titulussa: *A' Természet Szépségeiről való beszéllgetések*, még most Karátson előtt szabadult fel a' Censura alól, és még most fog lenni prelum alatt. Az Auctor nevét is hibáson irták, mert a' mint már láthatta Kld, *Sulzer*, nem *Schultzer*.³ Most többet nem irhatok, hanem ezekkel magamat Favorában ajánlván, maradok állandóul T. Jó Uram Kldnek.

N[agy]Szeben, 1778. 17. Martii.

mindenkori hiv szolgája
Sófalvi József
Consistorialis pap⁴

43 Benkó József Mária Teréziának
Középajta, 1778. március 20.

Segélyt kér az udvartól, hogy a Transsilvania kiadása után folytathassa tevékenységét.

Sacratissima Caesarea Regiaque Apostolica Maiestas, Domina, Domina ac Princeps Clementissima!

Magnum Transilvaniae Principatum, sacratissimae Maiestati Vestrae haereditarium, a nullo unquam Auctore congrue descriptum, ac ideo apud plerasque gentes ferme incognitum, historico geographicoque scribendi genere, rudi ego calamo periclitatus, ad Jura Augustissimae Domus Austriacae, immensamque providentiam et Clemetiam Sacratissimae Maiestatis Vestrae, ac Divorum SVORUM Majorum, in felicitatem hujus Regionis praestitam, singulis ferme paginis complexus, graves sane et insomnes labores ab aliquot annis sustinui, et tantes impensas ad collectionem Litteralium Instrumentorum Operi meo inservientium feci, ut mihi profecto, parum proventus habenti, domesticisque meis vel ad victum ac amictum, res angusta manserit.

Sacratissimae igitur Majestatis Vestrae Benignitatem, quae bonis conatibus fidelium subditorum, in omni institutorum genere, celebrando per omne aevum exemplo, favere non desinit, ego etiam, dum aliquas jam laborum meorum primitias cum publico communicavi, et ad plura quoque intenderem, supplex oro, quo Sacratissima Majestas Vestra, conatus meos in rebus Patriae illustrandis promovere, et aliquod subsidium elargiendo, me consolari clementer dignetur. Deum interim immortalem precibus ardentissimis invoco, ut Majestatem Vestram Sacratissimam, in decus Orbis, Imperii Augustaeque Domus gloriam, et populorum salutem, diu sospitet; fideque nunquam emoritura perenno

Sacratissimae Majestatis Vestrae

humillimus perpetuoque subditus
Iosephus Benkó, Transsilvano Siculus.

44 A Gubernium Benkó Józsefnek
Nagyszeben, 1778. március 31.

Bekéri Benkó munkáját, hogy véleményezhesse a császári segély kiutalásáért Mária Teréziához intézett kérést.

Josepho Benkő, Cibinii die 31a Martii 1778.

Quum Sua Majestas Sacratissima preces Dominationis Vestrae respectu impertiendi sibi pro continuando opere historico geographico subsidii Altefatae Eidem substratas penes benignum summ de 11a decurrentis Mensis exaratum Decretum Aulicum fine depromendae opinionis Gubernio huic Regio transmittere dignata sit, opus autem illud per Dominationem Vestran elaboratum, hic exhibitum necdum reperiatur: committi Eidem Dominationi Vestrae, ut illud Gubernio Regio praesentare nullatenus intermittat.

Brukenthal

[Az irat alján:]

Expedivit Samuel Lénárd die 11. Aprilis 1778.

45 Bánffy Dénes Benkő Józsefnak
1778. március 31.

Kifogásolja Benkő Transsilvania generalisának egyik passzusát; felvilágosításokat ad családjá történetéről, különösen Bánffy Dénes kivégzéséről.

46 Benkő József Kendeffi Eleknek
Középajta, 1778. április 5.

Családtörténeti adatokat és iratokat, valamint támogatást kér, hogy Transsilvaniájáért jutalmat kapjon a kormánytól. Bejelenti, hogy hamarosan nyomdába kerül Milkoviája.

Méltóságos Groff és Consiliarius Ur, Gratosus Patronus Uram!

Erdélyről való tsekély, de sok fáradsággal és költséssel készült *Transsilvania* nevű Munkámnak, a' mint már nyomtatásban ki jött *Második Darabjában*, az hol a' Tudós Erdélyi Emberekről irtam, sok Méltóságos Familiákat irtam le; úgy a' ki-jöendő 3dik és 4dik, sőt még az 5dik Darabban is, ismét sok Uri Familiákat rajszolok-le *Genealogica Deductiókkal* 's egyéb szükséges, és (az hol lehet) ritka dolgokkal. De ezenkívül, mindennap készülgetnek és, szükséges jó dolgokkal szaporodnak, három Darab Munkáim, melyek közzül az *Első* lészen az Erdélyi Mlgs *Groffi Familiákról*, melyben le-irattatnak egész *Genealogica Deductiókkal* a' Famliák minden Ágakra való ki-szélesztéssel, ugy a' Groffi Diplomák is. A *Genealogica Deductiókban* szorgalmatosan kívánok vigyázni ez 4. dolgokra: 1) Hogy az esztendő, melyekben éltenek avagy tsak az érdemesebb Személyek, fel-tétessenek. 2) Mind azok az Familiabéli Személyek, kik vagy Provincialis, vagy Militaris Tisztségeket viseltetnek, vagy valami emlékezetes dolgokat vittének véghez, vagy nevezetes ajándékokat 's adományokat nyertének a' Királyoktól és Fejedelmektől 's a' t. érdemeikhez képest meg-jegyeztessenek. 3) Ugyan az érdemesebb Személyek mely helyeken laktanak inkább, mely nevezetesebb Jóságokat birtanak, és birnak a' mostaniak is, minémű nagy szerentsékben vagy szerentsétlenségekben forgottanak, el ne hallgattassanak. 4) Mindenki Familiában az leg-kisebb Személyek is, úgy kinek Felesége is, írásba tétessenek. A 2dik Darab a' *Mlgs Bárákról*, az 3dik a *Nevezetes Nemesekről* lészen.

Illyen tzelomra már sok felől ki-nyertem, többire pedig örömmel adó kezektől, a' le-irt szükségekhez való dolgokat; annyival inkább pedig reménységem vagyon

Nagyságodnak ebbéli Gratiajához; minthogy a' Nagyságod Kegyessége még Deák koromban is kiváltképpen való volt, én hozzám.

Annakokáért, Méltóságos Consiliarius Ur, a' mint nagy alázatossággal, nem kevesebb reménységgel, bátorodom instálni Nagyságodnak, hogy tulajdon Groffi Diplomájának maga épségében való Mássát, és Mlgs Familiájának mind azokat az dolgait, melyeket Nsgd szükségesnek ítél, velem közleni méltóztassék. Sőt, Nagyságos Uram! ha méltóztatnék Nsgd adni valami régi (vagy újabb) Donatiókat, Collationalisokat, Statutoriákat és egyéb hasonlókat, nem sok idő múlva; azt tselekedném, hogy az holott az 3dik Tomusomban a' Kendeffianum Haerediumokról emlékezeteket tettem, azon helyekre, az hová az említett Levelek közül valamelyik tartoznék, még bé tellegetném, mig azon Tomusom ki jó. Sok efféle drága Régiségeket raktam majd minden Vármegyéknek le-írásokban; 's ezek fognak idővel, a' mint leg kedvesebbek, úgy leg-hasznosabbak lenni, a' Maradék Nemzetségnél.

Ki jött Tomussaim között (melyekből mostan Exemplárral nem udvarolhatok Nagyságodnak, igen sajnálom: de nékem még eddig annál az egynél több nintsen, melyet correctiora apránként Postán küldögettenek le) a' 2dikban, pag. 482 et 485. hogy eleve való hír tétel nélkül Nagyságodról holmiket Világ eleibe adni méreszlettem, arról nagy alázatossággal bocsánatot kérek.

Végezetre, Mlgs Consiliarius Ur, Gratosus Patronus Uram! Közönséges Jóra tzelőző minden igyekezeteimet ajánlom Nsgd Gratiájába, és nevezetesen alázatosan instálok azért, hogy Felsőges Aszszonyunknak tsekély Munkámról való kérdésére, melyet 20 Martii a' Felsőges Királyi Guberniumhoz le bocsátott Kegyelmesen, méltóztassék Nagyságod az én meg-segítetésemre való kegyes gondolatját adni:¹ mert ámbár semmi érdememet nem találok Munkámban, nem is Jutalomról való gondolatokkal kezdtem Írásomhoz, hanem Hazánkhoz való szeretetemből; de igaz, hogy a' külömb-külömb Dolgoknak sokaságokhoz képest teméntelen sok fáradságimban és házamat szegényítő költségeimben áll énnékem. Nem tsak ez pedig, hanem egyéb, rész szerént kész, rész szerént készülendő Munkáim is, a' minémű most hamar prelum alá menendő MILKOVIAM, a' Milkoviai Püspökségről, melyről soha eddig világot nem látott sok Bullákat és Instrumentumokat (melyek valóban sok költsésem és Munkám által kerültek kezemhez egynehány felől) vagyok közlendő a' Tudós Világgal.

Illyen alázatos jelentésekkel, és ily nagy reménységekkel, ajánlván magamat és igyekezeteimet Nagyságod Kegyelmességébe, vagyok sok kötelességgel

Méltóságos Groff és Consiliarius Ur,
Gratosus Patronus Uram,

Nagyságodnak

Közép-Ajtán 1778.

5. Aprilis.

alázatos szolgálja
Benkó József m. k.
Közép-Ajtai Ref. Pap.

[C í m z é s:]

Illustrissimo atque Magnifico Dominom Domino ALEXIO Comiti KENDEFFI de Malomviz, Sacratissimarum Caesarearum Regiarum et Apostolicarum Majestatum Excelsi Regii Magni Principatus Transsilvaniae Consiliario Actuali Intimo, Domino, Domino mihi Patrono Gratosissimo per quam humillime.

Cibinium

[A boríték hátoldalán:]

Anno 1778. 5a April. Tiszteletes Benkö Josef Uram.
A' Familiámrol a' mi nevezetes hogy meg irjam.

47 Benkö József Bánffy Farkasnak
Középajta, 1778. április

Családtörténeti adatokat kér a címzettől.

48 Benkö József Bánffy Farkasnak
Középajta, 1778. május 2.

Két genealógiai táblázatot terjeszt elő helyesbítés céljából, családtörténeti felvilágosításokat kér.

Méltóságos Liber Báró és Consiliarius Ur, Kegyelmes Patronus Uram!

Ámbár tsak a' közelebb múlt Hólnapban botsátottam Excellentiádhoz Könyörgő Leveletem; mindazáltal ismét bátorkodom alázatos Jelentésemet és Könyörgésemet tenni.

Ugyan is, Kegyelmes Uram! az Erdélyi Mlgs, főképpen Grofi és Bárói Familiákról, nemtsak e' mi Erdélyünkről készült Munkámnak Specialis Parsában kívántam ki telhetett Irással emlékezni, hanem minden naponként szaporodik és készülget egy darab Munkám a' Grófi, más a' Bároi Familiákról: nints azért annyi fejem, hogy a' Mlgs Bánfi Familiáról léjendő Irásomat Excellentiád hire 's meg-látása nélkül ki-adjam; de ha akarnám is, nem tselekedhetném, mert tudatlan vagyok Azon Mlgs Familiának Genealogica Deductiójában: mivelhogy a' mit tudtam is, és ez előtt Irásba tettem volt (jöllehet már ma annál többetskét tudok), a' mint az ide rekesztett Irás *sub n/umer/o 1mo* meg-mutatja; abbéli tudományotskám felől is kétségeskedésbe ejtett néhai Zejk Móses Úrnak egy Irása, melyet ezen levél mellett alázatosan el-küldöttem, *sub n/ume/ro 2do*.¹

Mostan azért, Kegyelmes Uram! nagy alázatossággal instálok Excellentiádnak, oly sok és terhes foglalatossági között is Mlgs Hivatalainak, méltóztassék hozzám im' ezen Kegyelmességeit mutatni:

1) Egybe vetni az említett kétféle Genealogica Deductiót, és vagy meg-egyeztetni (minthogy nem éppen látom edgyezéseket; jóllehet gyanitom meg-egyeztéseket), vagy a' jobbikot helybe hagyni.

2) Velem közleni a' Mlgs Familiának minden Ágaira néző Deductioját; főképpen pedig az Excellentiád Ágazatját: mert a' Dionysiana Lineát, néhai Mlgs Gubernator és fia felett elmondott Halotti Actiókból 's Mikolából alkalmasint látom: de a' többiket nem. Keresem, de nem találtam és nem tudom, kinyomtaták é vagy nem a' Néhai Mlgs Tabulae Praeses Bánfi Farkas Ur ó Nsga felett elmondott Actiókat, melyekből talám valamit tanulhattam volna.²

Az ilyen Familiae Deductiókban ezekre vigyázok: 1) Valakik tsak éltenek a' Fiui's Leányi Ágon vagy is Nembenn most élnek, hogy le-irjam. 2) A' Tiszt Viselt Személyeknek Hivatalaikot meg-emlitsem; mint ezt máig, mind az elsőt a' menyiben lehet az esküvőknek fel-jegyzéseivel tselekedem. 3) Az hol kiváltképpen láttak a' régiek, és az hol vannak [?] az élők, meg nevezzem. A' mik ezek közzúl véghez mehetnek könnyű szerrel, tsak azokat méltóztassék Excellentiád az én tzelomnak fel segítésére kegyelmesen meg-tselekedni: mert azokat Excellentiád leg tökéletesebben fogja tudni. Közönségesen is sok Nagy Emberek

engemet az Erdélyi Familiák dolgairól való tudományért Excellentiához, és Tit. Medve Urhoz igazítanak.

3) Méltóztassék Excellentiád a' Maga Lineájabéli Baronatus Diplomának igaz Mássát velem közleni: mert azt, és a több Mlgs. Familiák ilyen Leveleit (melyekből igen [sokat] meg-szerzettem) szándékozom, sokaknak ezen tzelomat helybe hagyó itéletekhez képest, ki-nyomtattatni.

Ha az Excellentiád sok foglalatosságai vagy egyéb okok miatt, ezeknek meg nem nyerések által szerentsétlen találnék lenni, legyen az a' szerentsém Kegyelmes Úram! hogy az én nagy bátorságomról és terhelésemről Excellentiádtól kegyelmes botsánatot nyerjek, a' ki magamat egyenes bizodalommal ajánlom Excellentiád Nagy Kegyelmességébe, és vagyok engedelmes szivü

Méltóságos L. Baro Consiliarius Ur

Kegyelmes Patronus Uram

Excellentiádnak

Közép-Ajtán 1778.

2da Maji.

alázatos szolgája
Benkó József m. k.
KAjtai Ref. Pap.

49 Benkó József Bánffy Dénesnek
Középjata, 1778. május 15.

Foglalkozik a levélírónak a Transsilvania generalis egyik helyét bíráló megjegyzésével. Közli, milyen iratai vannak a kivégzett Bánffy Dénessel kapcsolatban, további iratokat, valamint családtörténeti adatokat kér a címzettől.

Excellentissime atque Illustrissime Domine Comes, Summe Consiliari,
Domine, Domine mihi Patrone Gratiissime!

Mos meus est, Epistolae de characteribus mihi ignotas ita aperire ad me perlatas, ut Nomina eorum, a quibus scribuntur, celem ipse, nec prius inspiciam, quam perlegam integras; sic scilicet iudicii humani imbecillitatem, qua non laborare nequeo, quantum possum emandaturus: saepe namque contingere posse semper arbitratus sum, vel ab auctoritate alicuius nominis subscripti, vel ab exilitate alterius, facile alioquin, de non perlectis adhuc praejudicium enasci. Hac itaque consuetudine, Excellentissime Domine Comes, TVARVM pridie Calend. Aprilis anni currentis¹ ad me gratiose datarum, et 25. Aprilis perlatarum lectioni intentum, tantum (me Dius Fidius!) desiderium e summa eruditione et aureo cultu orationis, protinus occupavit, ut ab usitato more discedendum mihi fuerit.

Verba mihi desunt, Excellentissime Domine Comes, quibus gaudium exprimere possim, gratumque animum meum, cujus dem de *Magno Transsilvaniae Principatu* exile Opus conceptis verbis tantus Heros laudaverit, ingens jam me praemium reportasse, certe pro [...] laetor: Vestra enim Excellentia, postquam variis gravibusque Officiis ac Dignitatibus exacte gestis, et rebus patriis omnigenis ex theoria juxta atque praxi animo collectis, jam e summi quasi montis cacumine statum omnem Provinciae nostrae, instar viatoris relictis itineris spatia respicientis, prudens intuetur, vel se minimum laudis meis lucubrationibus impertita fuisset; id tamen sententiam multitudinis facile vinceret.

Vnde etiam sapientissimum monitum, quo Excellentia Vestra, in recensionibus historicis, occasione §. 106. not. c. lin. 15, 16, 17. me cautiorem reddendum

benigne censuit,² humillima gratiarum actione amplexus sum, sequarque diligenter in scriptionibus meis ad pertractandas res Transsilvanicas destinatis: quas, vel inter res meas angustas, nullo vitae die, dum vires animi corporisque suppetant, intermittere volo. Sudantem eo magis Excellentiae Vestrae de ipsa *Transsilvaniae Administratione* calamum, a quo eximium admodum in Patriam nostram profectum promanari, extra dubitationem totius Transsilvaniae est, partum Divini ingenii in lucem eniti, votis ardentissimis vixque moram ferre valentibus, opto, peropto: ego enim, qui pauca de Transsilvaniae regimine commentatus sum, ei nae, publicis in negotiis minus versatum, comparo, qui epulas per aliquas ostii rimas inspectat; cum Excellentia Vestra ei non adsimilari nequit, qui non modo intra limina constitutus est, sed ipsis etiam epulis summo subsellio adsidet.

Apologiam, ad tutandam Proavi Excellentiae Vestrae, Transsilvaniaeque Summatis Illustrissimi, DIONYSS BANFFI crudelliter decollati innocentiam, per *Stephanum Pataki* concinnatam, quod adinet: Possideo copiam Apologiae, Magnifici illius Dionysii Banffi (una cum litteris ejusdem tribus, per modum Supplicis libelli exaratis, quarum primas anno 1674. 18. Novembris Caudiopoli dedit ad Principem Apafium, alteras ad Eumdem 23. Novembris ejusdem anni, tertias eodem die ad Status et Ordines Transsilvaniae) Nominis subscriptione anno 1674. 7. Decembris ex arce Bethlen (quae, ut audivi, per Laurentium Pekri, sed quoto anno destructa sit, nondum certo ediscere potui) datae, et punctis 31, ad totidem Adcusationis puncta, pariter apud me exstantia, absolutae; cujus initum est: *Az Tekintetes, Nemes Ország, az mely Punctumokat az ellenem való vádakraúl ide küldeni méltóztatott; azokra az meddig az én mind testemben, 's mind meg-háborodott Lelkemben lévő erőtlenségem engedi, alázatossan így resolválok: Ad Imum, Sőt az én emberi gyarloságom szerint, az mint lehetett, mindeneknek betsületet tenni etc.* Excellentiam Vestram vix puto carere exemplo hujus Apologiae; quam, quia innocentis Herois nomen subscriptum continet, proprium Ejusdem Opus complures censent; nec falso quidem, cum materiem Excusationum Stephano Pataki dictaverit: Scriptum tamen forma memorata concinnatum, altera saltem sui parte, Patakio debetur; quod nunquam Statibus perlectum esse accepi.

Idem Patakus porro, Apologiam illam, per singula puncta, paraphrastice, juridicis, theologicis etc. rationibus (sed forte post fata Magni Herois) exposuit;³ et ad hoc potissimum Opus eius digitum intendi, ut fecerat etiam in Athenis Hungaricis Clarissimus Petrus Bod, apud quem mihi videre illud datum fuerat anno 1767: quod tamen fuit non proprium ejus, sed Parochi Krakkoënsis (sive Karkoënsis) Tóldi vocati, jamque vita functi. Hoc igitur Opusculum exstare apud aliquem nunc nescio, nec reperitur meas inter Collectiones; e quibus si priorem illam Apologiam (a qua posterior nihil essentialiter differt), aut quaevis alia Instrumenta, Excellentia Vestra sibi describenda et transmittenda, per Cursorem publicum Coronensem, vel occasionem aliquam, jusserit; quam promptissime omnino faciam, et in lucro meo deputabo.

Ego vero, qui nunc potissimum desudo in elucubrandis Tomis tribus, quorum *primo Comitum Transsilvanorum*, *secundo Baronum*, *tertio Nobilium Familias* decibendas sumsi, jamque in iis haud exiguum profeci; praeter notificationem diei Decembris, quo Magnus Dionysius obtruncatus est, mihi ignoti, illud humillime oro Excellentiam Vestram, de Copiis Diplomatum, quorum virtutibus Baronum et Comitum Dignitas Magnificae SVAE lineae collata est, mecum communicandis, meque Gratiis suis fovendo, dignetur Illustrissimo Filio, Magnifico Domino Consiliario, gratiose scribere: universa enim talia Diplomata

Magnatum nostrorum, cum amplis Genealogicis Tabulis, plurimisque rebus raris et memorabilibus, Opus meum ingrediuntur. Jam demum Excellentiam Vestram incolumem diu vigere ex animo desidero, meque et meos conatus Excelsis Gratiis submisce commendo, ac perenno

Excellentissime atque Illustrissime Domine, Domine Comes et Consiliari,
Excellentiae Vestrae

humillimus et devotus servus
Josephus Benkó m. pr.
Parochus Közép-Ajtensis.

Közép-Ajtai in Sede Siculicali Miklósvár,
15. Maji, 1778.

50 Szegedi György Benkó Józsefnak
Marosvásárhely, 1778. május 20.

Benkó kérésére küldi a XVIII. századi jezsuita tanárok névjegyzékét, közli a baccalaureusok és magisterek avatásával kapcsolatos eljárást, továbbá felvilágosításokat nyújt a kolozsvári, Báthory Istvántól alapított egyetem történetéről. A levélhez csatolt melléklet névsor azokról, akik a kolozsvári jezsuita egyetem élén állottak.

Clarissime, ac Eruditissime Vir, Domine mihi Colendissime!

Litterae Tuae de 24 Ianuarii anni currentis perlatae sunt fideliter, et tanta cum humanitate acceptae, quantam humanitas Tua, et Eruditio postulabat, licet, quod fateri cogor, mihi ne quidem de nomine notus fueris antea, quod meae oscitantiae adscribo. Legi autem proxime in Ephemeridibus Vindobonensibus¹ nomen Tuum celeberrimum, et editos duos Tomos, quos coram intueri cuperem. Reperisti me promptum ad ea praestanda, quae petisti, quantum quidem memini; sive studio augendae Tuae notitiae ac Eruditionis, seve Academiae illius amore, in qua Literas Humaniores, Philosophiam, ac Theologiam Polemicam docui, et quam ut Rector Academicus annis octo gubernavi, annis autem quinque Iuventutem Dacicam rexi in Convictu, postquam Gracij, Tyrnaviae, ac Cassoviae (ubi etiam Rectorem tribus annis egi) Scholas Theologicas docuissem. Nec mirari istud debes, nam in Societate JESU 46 annos ipsos exegi, ab anno nempe 27mo hujus saeculi ad 73tium quo universa societas miserabili, glorioso tamen fato perivit, postquam supra duo saecula, annis triginta tribus, Doctrina, Sanctitate, et omni Virtutum genere florisset, ut Tu ipse, etsi religione differas, fateri debes.

Ut porro ordinate respondeam ad interrogata, Rectorum Catalogum hujus saeculi Tibi submitto ab anno 1717mo, tunc enim primum postliminio reducta Societas crevit ad eum numerum, qui necessarius est pro collegio; prius autem fuit tantum Residentia. Catalogum illum Rectorum ab Anno 1717 ad annum 1773 sub Litera A submitto.

Anno 1773 Rectore ultimo R. P. Iosepho Szendrej, Universa Societas JESU, ut dixi, miserabili, glorioso tamen, quia innocens, nec citata, nec conducta, fato perivit.²

Quod 2dum punctum attinet, observa Promotiones Philosophorum et Theologorum in Magistros, sive Doctores factas fuisse per Patres Societatis Jesu in Universitatibus Tyrnaviensi, Cassoviensi, Claudiopolitana (idem intellige in Germania Viennae Austriae, et Gracij Styrorum) in omnibus autem promotionibus pro more consveto spargebatur in Auditores Liber aliquis, sive Novus, sive repressus, cujus tamen Author raro scilicet ipse Promotor, quanquam et hoc interdum acciderit, ignoto tamen nomine.

2do: Promotis efferebatur liber, et quidem Baccalaureis a Schola Humanitatis, sive Poësi, Magistris autem Philosophiae a Schola Rhetoricae. Unde cum legeris: Obtulit Schola Humanitatis, vel Rhetoricae, semper intellige Authorem esse Professorem illius Scholae, nomen tamen Professoris numquam apponebatur: quod dolendum est, multa enim praeclarissima opera prodiverunt, quin nomen auctoris sciatur. Unde Ortus et Progressus Collegij Academici Societatis Jesu Claudiopolitani Author est P. Georgius Daróczi,³ non autem Gestorum Sancti Nicaetae P. Stephanus Pongrácz,⁴ sicut nec Libelli: In Idola Orbis Terrarum Actio, P. Andreas Peringer.⁵ Nec P. Jánosi⁶ nec P. Illia,⁷ nec P. Csernovics,⁸ eorum, quorum meministi Libellorum, etsi omnes hi Viri egregie docti fuerint, et quidem in humanioribus, ac Philosophicis, P. Nicolaus Jánosi autem etiam in Mathematicis, qui edidit Architectonicam Militarem et Civilem Claudiopoli impressam.⁹

Porro me Promotore prodivit 1747. liber: Fragmenta Ungaricae Historiae auctore autem P. Ioanne Korneli Viro Eruditissimo, et Universitatis Cassoviensis Cancellario. Utopiam Sapientis mihi quam Professore Metaphysicae obtulit Professor Rhetoricae.¹⁰ Adeoque nolim me habeas pro horum librorum auctore, imo nec illius alterius, sed neque P. Repszéli fecit Synechematicon in adventu Episcopi Klobusiczki,¹¹ licet P. Repszéli fuerit vir valde eruditus, praesertim in Canonibus, edidit autem syntagma Iuris Ungarici,¹² rexitque Collegium Cassoviense, ac Claudiopolitanum.

Denique, quod Universitatem Claudiopolitanam attinet: fundata est haec a Principe Transylvaniae, simulque Rege Poloniae Stephano Báthori, ac Fratre ejusdem Christophoro 1579no Summi Pontificis Gregorij XIII. consensu, Societatis Jesu Generali Everardo Mercuriano, attributa pro fondatione Abbatia Beatae Mariae Virginis de Colos Monostra, quae antea Patrum Benedictinorum fuerat, cum Pagis Monostor, Bács, Kajántó, Praedio Tiburc, Bogártelke, et Jegeny, aedificato insuper nobili Collegio in ipsa Urbe Kolozsvár, platea Farkas Utca, Monasterio desolato Patrum Sancti Francisci, quod nunc Helveticae confessioni addicti possident. Addidit subinde idem Princeps Contubernium Nobilis, et Plebeae Iuventutis, cui in sustentationem annuam attribuit Censum Cathedralum a Pastoribus Augustanae Confessionis solvi solitum. Huic fundationi, quam Leopoldus Maximus restituit, ac confirmavit, saeculo praesenti Comes Stephanus Apor addidit florenorum Ungaricorum Millia 30 pro Nobili Iuventute ac Clero. Praeter haec Summus Pontifex Gregorius XIII. Anno 1582do pro Iuventute Dacica Claudiopoli educanda contulerat in quindecim annos Scuta Aurea 1200 annua. At fundatio haec pontificia nullo sui relicto vestigio, cum Societas e Dacia expulsa est, interijt. Reliquae fundationes durant etiamnum, sub cura Patrum Piarum Scholarum.

Haec brevissime, Vir Eruditissime, Tibi rescribenda habui. Quod autem serius, quam oportuisset, veniam dabis, et adscribes partim occupationibus meis, partim invaletudini. Servet Te Deus Incolumem Literis, et bono publico. Clarissimae Dominationis Tuae

Servus humillimus

Georgius Szegedy de Alba Iulia, et Mikeszásza,

Canonicus et in annum 5tum Administrator Parochiae hujatis.

M[aros]Vásárhely, 20. Maj. 1778.

P.S. Serius, quam adscripserim, expedio, et fors jam inutiliter, si Tomi Tui impressi sunt. Peto veniam, ac rogo ut me operis Tui participem facere dignebis, adminus pro legendo.

[Melléklet:]

Mox a sua per Bathoreum fundacione Rector Collegij Academici 1mus Pater Iacobus Vangroviczus, sive aliter Virna,¹³ qui subinde in decende Principe Sigismundo Báthori adhuc juvene, successit Patri Ioandi Lelesz, viro praeclarissimo, qui primus e Patribus Societatis Jesu in Transylvaniam venerat ad Chrystophorum Báthori, cuius Filio Instructor datus est; et instruxit Principem in omni scientiarum genere, donec illi valetudo admisit.

Secundus Rexit Collegium Claudiopolitanum Ferdinandus Capetius, qui cum 19 socijs 1586to ex peste obiit.

De pluribus illo saeculo Rectoribus mihi non constat, quia Historiam Societatis JESU prae manibus non habeo. Saeculo autem 17mo Societas e Transylvania exul, ut nosti ex Aprobatis Constitutionibus,¹⁴ Veste Clericali tecta occulte rebus Catholicis invigilavit, scholasque docuit, donec tandem 1700mo, Magni Leopoldi favore postliminio reducta fuisset in Urbem Claudiopolim, ubi in Veste Jesuitica usque ad Annum 1717mum ita crevit, ut Rectorem nancisceretur R. P. Andream Horváth et consequenter alios hoc ordine subsecutos.

R. P. Emericus Körmendi. Hic maxime celebrabatur ab arte dicendi pro concione.

R. P. Ioannes Rajcsáni. Edidit multa opuscula Polemica.

R. P. Emericus Görgei e Nobili Ungarica Görgeiorum de Görgény familia.

R. P. Andreas Sigrái ex Familia Baronum Sigrái, celebratur a vitae sanctitate. Rexit post hoc Collegium Cassoviense.

R. P. Adamus Fitter pariter a vitae sanctitate celebratus, qui deinde rexit Collegium Cassoviense; ac subinde Tyrnaviense. Hujus, et prioris nempe Sigrái edita est Vita Tyrnaviae.¹⁵

R. P. Franciscus Osztrovics magnae prudentiae vir.

R. P. Georgius Rajcsáni, qui praeter Scholas Philosophicas, docuit Theologiam speculativam annis 8. Tyrnaviae, ubi etiam Rector fuit, et Cancellarius Universitatis.

R. P. Antonius Mindszenti, Magnae doctrinae vir, docuit Theologiam multis annis, et fuit Cancellarius Cassoviae.

R. P. Andreas Patai Zelo propagandae Divinae gloriae plenus.

R. P. Ioannes Baptista Szegedi,¹⁶ e Nobili in Ungaria familia. Excelluit in Scientia Iuris Ecclesiastici, et Ungarici. Edidit Tyrocinium Iuris; item in compendio Decreta Regum Hungariae cum Notis. Fecit item Glossas ad noviter impressum Corpus Iuris Ungarici.

R. P. Emericus Tolvaj ex Comitum Tolvaj familia ortus, octo Annis prius Romae egit Paenitentiarium in Basilica Sancti Petri. Rexit etiam Collegium Iaurinense.

R. P. Patai, qui prius.

R. P. Andreas Gál Siculus, prius Professor Theologiae Cassoviae.

R. P. Ladislaus Repszéli. Insignis Theologus et Canonicus item.¹⁷ Edidit Syntagma Iuris Ungarici et Transylvanici.

R. P. Stephanus Dobner Transylvanus ex Comitatu Hunyad, vir magnae prudentiae.

R. P. Georgius Szegedy. *Ego sum ille Tuus benevolus.*

R. P. Christophorus Muessert. Fuit prius Romae Paenitentiarium.

R. P. Georgius Szegedy qui prius.

R. P. Iosephus Szendrei. Magnae virtutis homo, in eo infelix, quod sub illius Rectoratu Societas IESU finem acceperit.

51 Benkő József a Guberniumnak
Középajta, 1778. május 27.

Pironkodva küldi a Transsilvania generalist, megjegyezve, hogy korrektori példány és sok helyen mocskos, de más példánya nincs. Egyben megismétli a segély iránti kérését.

Excellentissime Domine L. B. Gubernator Regie!
Excelsum item Magni Principatus Transsilvaniae Regium Gubernium!
Domini, Domini Patroni Gratosissimi!

Iuxta benignas Commissionales Excelsi Regii Gubernii, EIDEM Excelso Regio Gubernio, humillime submitto operis mei, *Transsilvaniae* titulo insigniti, exemplar, et quidem, quoniam praeter hoc unicum nullum adhuc aliud ex Typographieo longinquo obtinere quivi, non sine verecundia mea, maculosum illud, cujus philyrae partitim et diversis vicibus a Typographo ad auctorem pro revisione transmissae, multa labe per diversas manus adpersae sunt. Supplex autem oro, Excellentiam Vestram, et Excelsum Regium Gubernium, dignentur benigne ponderare, quo loco, quasque inter res angustas, et quam innumeris sollicitudinibus, tenue licet, at pro Juventute Transsilvanica non prorsus inutile hoc elucubraverim, errataque operis pro commissis non reputare, sed potius gratiosa sua opinione, ad sublevandos conatus et promovendos adparatus meos, quos non in tres tantum Tomos Partis Specialis hujus submissi Operis, sed in alia quoque argumenta Rerum Patriarum, institui, clementissimas manus Regias aperire, pro subsidio, et quidem, si fieri possit, in annualibus Pensionibus. benignissime mihi impertiendo; qui devota et confisa mente Excelsis Gratiis commendatus perenno Excellentiae Vestrae et Excelsi Regii Guberni

Közép-Ajtae 1778.
27. Maji.

humillimus servus
Iosephus Benkő m. pr.
Parochus Közép-Ajtensis.

[C í m z é s :]

Ad Excellentissimum Dominum, Dominum Liberum Baronem Gubernatorem Regium, et Excelsum Gubernium Regium Magni Principatus Transsilvaniae, Dominos, Dominos Patronos Gratosissimos
Supplex Libellus Iosephi Benkő Parochi Közép-Ajtensis.

52 Bánffy Farkas Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1778. június 10.

Adatokat közöl a Bánffy család származásáról, címeréről.

Tiszteletes Uram!

Tiszteletes Uram levelét becsülettel vettem; kívánsága szerint Tisz. Uramnak az Familiam eredetiről, és ágazásairól egy Excerptumot communicálni kívántam;

melly iránt, hogy mind azok felett, a mellyek eddég a Losonczy Bánffi Familiáról íratattak ez leg-nagyobb hitelt érdemeljen, az iránt Tiszteletes Uram bizonyos lehet; az véllem communicált két írás között mellyik edgyezzen inkább-meg, ezenn Excerptumban található Deductioval, Tisz. Uram azoknak collatiojából által láthattya; A' Zejk által communicaltatott Jegyzések egy, két positiot ki-vévén, jó rendin ezzel edgyezhető; de az Mikola László¹ declaratioja se quoad originem familiae, se pedig a' deductiora nézva a' valósággal nem edgyezik; az igaz, hogy a' Bánffi nevezet az officiumról vette maga eredetit, de hogy mind azok, kik az két Magyar-Hazában ugyan azonn egy Bánffi nevezet alatt vóltanak, mind egy Nemzettségből valók lettenek légyen, azt meg-bizonyítani, hogy lehessen, alig hiszem; közönséges vélekedés ugyan, Turoczy vagy azon scriptor után, a' kiből Turoczy maga Historiáját compilalta, hogy az Bánffi Nemzettségnek eredetét ad Generationem *Haholt* vigyék;² de én meg-vallom, ennek fundamentumát még eddig semmiféle Ok Levelekből nem láthattam, sőt ellenben: ugy tapasztaltam, hogy a' Losonczy Bánffi, Lindvai Bánffi, és Nagy-Mihályi Bánffi Familiáknak külömb külömb Nemzettségekbe lett származása, és nevezetesen a' Losonczy Bánffiak az Tomoy Nemzettségbe vették eredeteket, és az Bánffi nevezetet különösön, és nevezetesen a' Lossonczy Diénes, ki Zsigmond Császár idejében Dalmata, és Horváth Országoknak Bányia volt, Lossonczy Diénes Maradéki, mondom, vették-fel, és tartották-meg; ugyan ezenn excerptumból által láthattya Tisz. Uram azt-is, melly nagyon hibázott légyen Mikola László, mikor azt irta, hogy Lossonczy Istvánban, ki 1552-ben, mint Comes Temesiensis vitézül el-esett, deficiált volna a' régi Bánffi Nemzettség in Virili Sexu, és a' mostani Bánffiak az irt Lossonczy István Leányitól születettek, és per praefectionem nyerték volna a' Bánffi nevezetet; igaz ugyan az, hogy a' sokszor nevezett Lossonczy Istvánnak Fiú Ag Maradéka nem maradt, és Familiáknak az a' Lineaja, melly a' Lossonczy Tamás István nevű Fiától származott, és a' Lossonczy nevet más egyébb nevezett nélkül tartotta, őbenne, és az ő Testvér Bátyjában Lossonczy Antalban in Virili Sexu deficiált, az-is igaz, hogy ezeknek Leányai, minthogy defectusok éppen azonn időben történt, midőn Ferdinándus, és Isabella között való villongások tartottanak, és Familiáknak mostan-is fenn-álló Lineaja Jóságira nézve az Isabella pártyan lenni kéntelenített, in Virilem Sexum praeficial-tattak, de hogy a' mostani Bánffiak a' meg-nevezett Leányok által vették volna a' Bánffi eredetet, az tellyességgel nem igaz, sőt ellenben: ezen accludalt Literale Documentum³ nyilvánosságosan bizonyította, hogy a' mái Lossonczy Bánffi Familia azonn egy Törzsökből ugyan származván, de különös Lineat formálván, az irt Lossonczy István Defectussakor is in Virili Sexu perduralt, és azonn Praefectionak contradicalt: Minthogy azért Mikolának azonn hibás Vélekedése más Scriptoroknak-is alkalmatosságot adott arra, hogy Familiáknak ágazattáról hasonló tévelygésben essenek. kedvesen fogom venni Tisz. Uramtól, ha annak alkalmatosságával, midőn maga munkájában Familiámról emlékeztet fog-tenni, Mikola László írásának hibás voltát világosságra hozni nem sajnálja: Ugy tettszik, elég fundamentuma lészen Tisz. Uramnak annak ezen accludalt Literale Instrumentumból való refutatiojára. Ha Tiszteletes Uram Szándékát elébb tudhattam volna; az Bathori Familiáról és de Generatione *Kaplyon*, mellyből Magyar és Erdély Országban egy néhány nagy nevezetű Familiák, és nevezetesen közelebből, a' még most-is virágzó Gróf Károlyi, és ugyan az még fenn álló Bagosi (mellyből az édes Anyám származott, nem külömben az nem rég in Virili deficiált Csomakózi és Vetési Familiák származtanak, neminémi Lument adhattam volna, de illy hirtelen sok dolgaimra nézve ki-dolgoznom nem

lehetett; Ezt talám ha Tiszteletes Uram azonnalkalmatossággal, midőn Belső Szolnok Vármegyében, Désshez nem messze lévő, és most a' Méltóságos Haller Familia által ex Testamento Principis Stephani Bocskay birató *Kaplyon* nevezetű Helységről fogna emlékezni, jelentené, hogy az régenten *Generationis Kaplyon* mellyből a' még most-is Fiu ágon fenn álló Bagosi és Gróff Károlyi Familiák származtanak, olim praefuerit, és nevezetét ab ipso Possessore Nomen sumserit, alkalmatosságot adna arra Tisz. Uram, hogy ezen rövid fel-tételét idővel bővebben illustralhassa, vagy legalább a' Méltóságos Károlyi Ház fel-indíttassék, nálla lévő sok, és a' régi Magyar Historiát nagyon illustralható Monumentumoknak közlésére.

Ezen Excerptumot, magyar lévén az Oratio, csak magyarul írtam ki,⁴ és talám bővebben, mint sem a' Tisz. Uram céljára kellett volna; Tisz. Uram, ha tetszik, contrahattya [!].

Ha Isten segít, szándékom, hogy azonn Oratit per extensum ki-nyomtattassam, és az abban el-mondott Genealogica Deductiot bizonyos notak által jobban is illustraltathassam.

Tisz. Uram valójában Hazájától, sokat érdemel, hogy maga ki-adott és ki-adandó Munkája által utat nyit az Haza dolgaiban szereshető bővebb esmerettségre; kívánom, hogy Isten ő Szent Felsége Tiszteletes Uramnak adjon továbbra is erőt a' Közjóra célozó Szándékának elébb mozdítására: én részemről, ha Tiszteletes Uramnak szolgálattya lehetek, örülni fogom [!], maradván egész becsülettel Tiszteletes Uramnak kész-köteles szolgálja

Szeben die 10a Junij 1778.

Bánffi Farkas

P. S. Familiam a' Griff címert mikor vette légyen, arról valamit írni nem tudok, hanem, mivel amint Tisz. Uram ezen Excerptumból megláthattya, Familiamnak három különös ágazattya, úgymint: az Lossonyczý, Desőffi Lossonczý és Bánffi Lossonczý nevezetet viselő Lineak 1300nak az elejin váltanak-el egymástól, és mindenik az Griff Czimert meg tartotta; következés képpen ki-hozhatni, hogy a' Griff Czimer Familiamban igen régi, és mivel a' Tomoi Nemzettség az *Anonimus Belae Notarius*nak Historiaja szerent a' Byssenusok Nemzetéből származott Fejedelmi Vitéztől származott, a' régi Byssenusok pedig az régi Traczianak Lakóssai között valók vóltanak, vallyon a' Griff Czimer nem az régi Tracziai Czimerből vette-é első erdetét? lehet talám gyanakodni; ha Tisz. Uramnak ideje vólna ezenn kérdést ex antiquis Historiarum Monumentis jobb világosságra hozni igen szeretném.

53 Benkó József Szász Pálnak
Középajta, 1778. október 1.

Adatokat kér a vízaknai királybíró és a sóvágó társaság hatásköréről.

54 Ismeretlen Benkó Józsefnek
Medgyes, 1778. október 18.

Adatokat közöl Holdvilágról és Medgyesről.

Nomen territorii illius, in quo Siculi tempore belli Rákócziani peremti sepulti sunt, peculiare habere nomen mihi non liquet, est vero in planitie non multis

passibus a pago sedis Schaesburgensis ripis fluvii Küküllő contiguo Holdvilág septemtrionem versus distante obvium et duobus ni fallor tumulis cadaverum in hunc usque diem conspicuum.

Ab uno Dominorum Senatorum nostrorum certior factus sum exstare instrumentum quoddam literale, quo Civitati Mediensi honor Regiae Liberaeque Civitatis collatus sit, illud autem, omni adhibito opera, et sollicitatione, a nemine hominum nostrorum, nec in copia, nec in autographo obtinere mihi licuit, alterius interim de restitutione sedis Mediensis per Comites Siculorum a septem sedibus Saxonicalibus abalienatae, sed non a Sigismundo, sed a Carolo Rege Hungariae emanati, in copia, verum non ex autographo, quod habere non potui, sed itidem ex copia attamen cum illo collata ex benigna Generosi Domini Michaelis de Heidendorf communicatione descripsi, hic occlusum transpono.¹

55 Ismeretlen Benkő Józsefnek
Nagyszeben [?] 1778

Adatokat közöl a Sárdi, Jüngling, Barth és Hochmeister család nagyszebeni nyomdaipari tevékenységéről.

Volt egy privatus embernek egy néhány betűje, mellyel holmi apróságot nyomtatott. Ennek ollyas maradékja nem lévén, a' város ezen betűket magáénak tartotta halála után, és ki adta árendába egy embernek, a' kinek neve nem jut eszébe Sárdi Uramnak. Addig nem sokat ügyeltek reá ez előtt vagy 60 esztendőkel¹ forgó háborúk között. Ennek halála után egy Brassóból jött *Jüngling*² nevű vette árendába. Ez a' mostani ifjú Barthnak a' nagy atyát, a' ki Brassóból jött ide, maga mellé vette, és tanította. Meg halván *Jüngling*, Barth elvette az özvegyét, és árendába tartotta a' typographiát 50 forintba. Ez a' Barth Sárdi Uramat vette legénynek, és szolgált nálla 7 esztendeig. Azonban a' fia is felnevekedvén, a' ki a' most élő öregebbik Barth, el küldötték experiálni. Vissza jövéen nem egyezett az atyával, hanem maga külön typographiát állított fel, betűket 's azután matrixokat is hozatván. Sárdi Uram pedig az öreg' halála után árendába vette a' typographiát,³ fizetvén 500 forintokat. Így ketten voltak Typographusok mintegy 13 esztendeig, mindenik akadály nélkül gyakorolván mesterségét. Sárdi Uram az alatt maga is nevelte a' Typographiát, a' lőcsei matrixokat is meg vette, úgy, hogy a' városnak nálla lévő jossága kevesebb lett mint a' magáé. Látván, hogy non est operae pretium annyi arendát fizetni azon hitvány portékáért, ez előtt 3 esztendővel,⁴ u. m. 1775. Julius, Augustus táján resignálta a' városnak. Akkor Barth Uram mindjárt ki vette árendába nem 500, hanem 200 forintba. Ez így esvén, azon igyekezett, hogy mivel nálla vagyon, a' mit eddig publica typographiának hivat, Sárdi uramnak ne legyen szabad nyomtatni semmit. Meg is nyerte a' szebeni tanácstól, a' melly a' Sárdi uram typographiáját bé pecsételtette. Ekkor folyamodott a' Guberniumhoz, szabadságot instált repraesentálván, hogy a' míg ő kegyelme tartotta az arendát 13 esztendeig, soha leg kisebb akadályt sem tett a' Barth Uram' privata typographiájában. A' Guberniumtól meg nyerte, hogy dolgozhassék, vivén a' resolutiót a' tanácshoz, reluctált, nem nyitotta fel a' typographiát. Másodszor is panaszolván a' Guberniumnak, keményen parancsolt a' tanácsra, hogy immediate vegye le az nap a' pecsétet, a' melly azután meg is

lett. Ez után recurrált az Udvarhoz, hogy holtig szabad legyen dolgozni, és maga társának vévén Hochmeister, együtt nyertek privilegiumot.

56 Szász Pál Benkő Józsefnek
Vízakna, 1778 vége

Benkő kérésére adatokat közöl a vízaknai királybíró, városbíró és a sóvágó társaság hatásköréről.

Tiszteletes Uram, nékem Drága Jó Uram!

Ima Octobris dátált Levelét Tszts Uramnak a' 6 forintokkal együtt egész szeretettel vettem, melyben lévő két vagy három punctumokból álló kérdéseire Tszls Uramnak mindenkor azolta szoros kötelességemnek tartottam felelni, de az erre való feleletet, az alkalmatosság éppen mostanra halasztván, kívántam e' szerént felelni: 1mo. A' mi itten a' Király Bíró Tisztit illeti, a' nagyobbára áll, és forog a' Iudiciumokon való praesességekben, de e' felett extendál az egész Magistratus, és Bíró körül való vigyázásra is. A' Tekéntetes Szentpáli Familiának pedig olyan öröksége ez, melyhez hasonló, az eő Felsége Ditioiban nincsen; mert itten az Házhoz vagyon köttetve a' Királybírótság, és nem a' Personához, mely szerént, a' ki ezen itt lévő Geréb Házat bírja, akár Férfiú, akár Léány legyen az, aztot illeti a' Királybírótság, melyet sok esztendőktől fogva mind az Erdélyi Királyi Tábla, és Királyi Gubernium előtt, nem külömben Bétsben is meg nem ronthatnak; melynek dispositiojában egész hatalma vagyon Szent-Páli Sándor Urnak, annak transponálni, a' kinek akarja; a' mint hogy ad certum tempus nékem transponálta is. 2do. A' mi illeti pedig a' Városi Bíró tisztit, és hivatalját, az extendál az Oeconomicumokra, tsak egyedül a' Városiakon, úgy a' Iudiciumokra is három forintig a' mi pedig három forinton fellyül való dolog, az nem illetvén a' Iudicatum, minthogy az Bíró 3tio se Iudicatusnak tartatik az Statuta szerént, a' melyel mi is élünk, tehát az ezeken kívül való dolgok, az Unio és a' Statuta szerént a' Magistratus, és Király bíró eleibe szokta menni. 3tio. A' mi illeti pedig a' Sóvágói társaságot, azon a' Városi Birónak semmi dispositioja nincsen in Personalibus, hanem in realibus vagyon egy kevés még eddig; nékiek pedig magoknak vagyon különös Tisztjek, Kapitányok, Birájok, Dekánnyaik és hitesseik, a' kiknek a' felső Tisztek utánn dispositiojoktól függenek; holott ezek is a' Fejedelemekek privilegiumai szerént, ez előtt circiter mint egy 70, vagy 80 esztendőekkel, mind a' Városi Bírótól függöttek, minthogy akkor a' Városi Bíró volt a' Só vágató Bíró; de azt az idő, és az időnek változásai meg változtatván, ma actu a' Városi Bíró és Tanács, csak által adják a' Só vágókat a' Tiszteknek, és ők vágatják, mind addig, míg invalidáltatván, ujra rejiciáltatnak a' Városiak közti. Melyek után midőn a' Tiszteletes Uram affectiojába ajánlanám magamot, vagyok és maradok Tiszteletes Uramnak

kész szolgája
Sz[emeriai] Szász Pál
V[ízaknai] K[irály] B[író]

[C í m z é s:]

Admonum Reverendo Domino Iosepho Benkő Ecclesiae Reformatae Közép-Ajtensis Verbi Divini Ministro Tit. Tit. Domino mihi Benevolo humillime colendo, Közép-Ajta.

Notandum: A' Levélben meg írt 6 forintot Közép-Ajtai Nagy István, Getse

Josef és Getse István küldötték bizonyos Summának, melyel itten Joszágot örökösítették, pótlására; azért a' Levelet nékiek által adtam, 's úgy kelle magamnak Copiáját írnom.¹

57 Benkő József Szentkereszti Sámuelnak
Középajta, 1779. február 15.

Az erdővidéki ref. esperesség mentségei elszámolási és adóügyekben.

Méltóságos L[iber] Baró, Tanulae R[egiae] Adsector és Fő Curator Ur, Kegyes Jó Patronus Uram!

Három hibák tulajdonittatván mostanság Erdővidékének, ezen Vener[abilis] Tractusnak nevével és rendeléséből, azok felől való mentségünket im ezekben terjesztem alázatosan Nagyságod eleibe:

1) A' kepékről való *Relation*kat még az el-múlt nyár elein meg-készítettük volt azzal a' tenorral szintén, a' mint *in duplo exemplo* Mlgs Curator Daczó József Ur által Nsgodnak submitáltuk kevés napokkal ez előtt, hogy azok között egyik a' Felséges Királyi Guberniumba, a' más a' Mlgs Fő Consistoriumba mennyen: de Szebenből az utólsori ez aránt való Commissio az ide való Inclytus Curatoratus-hoz jöven, jobbnak ítéltetett volt, oly formában tenni a' *Relatiot*, a' melyben Szebenből vissza küldtetetett. Ezen kívül valahány Relatiót kellett Szebenbe tennünk, bizonyoson mindenkor elől jártunk azoknak teljesítésekkel, 's tovább is igyekezőnk.

2) A' Rétyi Vener[abilis] Communitasban való meg nem jelenésünknek oka a' volt, hogy a' Currentalisknak többire negligenter lenni szokott hozzánk érkezése szerént, most is akkor jött Batzonba, mikor már Rétyen kellett volna lennünk, 's még azután Közép-Ajtára: a' mely is Tractusunknak nagy kárával esett, főképpen a' repartitiora nézve; mert 3széken lévő Tszls Atyáinkfiai között tekintet, és relaxatio volt, azokra a' kik lege vagy Immunisok lévén a' Nemességgel együtt is conferáltanak, vagy Adó alatt vagynak Jószágaik, vagy táborba mentenek Fiaik; de Erdővidéke ezen tekintet alá nem vétetett volt, holott itt is vagynak a' Nemesség között conferált, vagynak adót adó, vagynak táborba Fiaikat küldött Atyafiak, többetskén talám, mint a' Venerabilis Communitas gondolhatta volna.¹ az Hétfői terminus éppen nem jó azonkívül is a' Confluxusra, a' Vasárnap [miatt.] még is többire Hetfőn celebráltatnak a' Communitasok.

3) Mind Nsgodtól, mind pedig Bardotz Székre nézve az Udvarhely Széki Mlgs L[iber] B[aro] Fő Király-bíró Urtól, már a' Rétyi Communitas előtt, lévén Tszls Esperestünk[től] rendelés arról, hogy az Atyafiak convocáltatván, gratuitum oblat[umuk?] felől declaratiót tennének; convocáltassanak 's a' mi szegény helységi. .... képest hiven offeráltanak és adtanak. Látván azért, hogy a' Ré[tyi]..... Communitas a' spontaneumot elégnék nem tartaná, hanem töb..... már azt többire, az itt való Atyafiak szégyenlással és meg-illetődött ..... ték, informatusok lévén a' Rikán kívül lévő Tractusok oblatu-mán[ak]. .....ségéről és annak fel-szedésének módjáról. Melyekhez képest min. .... mind keményébbetskén is el-próbálá sokszor Tszls Esperestünk ó Kg[elme]. .....nak fel-szedését, próbálá Tks Curator Baló László Úrral együtt ir. .... talissal is próbálá Executionak (mely által, adná Isten, hogy vala[mi]. ..... szereztenék a' Fgs Udvarnak meg-bántódására) ki-küldésével i. .... eddig éppen tökéletességre nem ment a' dolog; mert sűrűn hallattatik az e' féle szó, hogy a' Clerusra nézve nints a' Fgs Udvarnak ilyen rendelése, nem

publicáltatván az sem a' Flgs Gubernium, sem Mlgs Consistorium, sem Tszls Püspökségek által, nem is adattatván rea példa mindenik Catholicus Archi-Diaconatusok által. Ugyantsak Tszls Esperest Uramnak rend felett való sok tribulatioi által annyira ment a' dolog, hogy a' mely részetskéket fel nem lehetett némely mentségeket elő adó Fungens Atyafiakon venni, azoknak pótlásokra fordítatván az a' néhány pénz, melyet a' nálunk lévő igen kevés és majd semmi számu Vacuusok 's Özvegyek nagy erőltetésre adtanak, ki tölt a' Rétyen ki irt 86 Rh. Forint és 56 Krajtzár, 1 Rh. Forint és 38 Krajtzár héján, melyek miatt hogy Tractusunk ne gyalázatoskodjék, pro interim magaméból ki tettem. Alázatosan, igen alázatosan, kérem azért és kérünk Nagyságodtól botsánatot meg esett késedelmünkről, és szegény Tractusunka[t] közönségesen Nsgd Gratiájába alázatos bizodalommal ajánljuk; a' mint én különösön is alázatossággal és bizodalommal abba ajánlván magamat vagyok tökéletes engedelmességgel Méltosagos L[iber] B[aro] Fő Curator Ur Nagyságodnak

Közép-Ajtán 1779.
15. Febr.

alázatos szolgálja
Benkó József. m. k.
Erdővidéki Ref. Notarius

[C í m z é s:]

Ad Illustrissimum atque Magnificum Dominum, Dominum Samvelem Szent-Kereszti, Liberi Baroni de Zágon, ad Inclytam Tabulam Sacrae Caesareae Regiae et Apostolicae Majestatis in Magno Principatu Transsilvaniae Regiam Judiciariam Adsessorem Actualet Primicerium, et Venerabilis Communitatis Ecclesiasticae Háromszékensis et Erdővidékensis Curatorem, Inspectorem Supremum, Dominum, Dominum mihi Gratosissimum, humillime

Zágon

[Feljegyzések a borítékon:]

1. Relationes officialium Harom Székiensium..... in puncto statutorum tyronum et equorum.

2. A' Tyrok statutu .....ját illetett irások; valamelly haszontalan ..... Admonitorio Relation.....ák, és más apróság jegyzések, keveset érők.

3. NB. E levelet csak borítékul használták!²

58 Jakob Bayer Benkó Józsefnek
Kaca, 1779. március 18.

Válasz Benkó levelére, amelyben a segesvári lelkészek, konzulok, királybírók névsorát kérte; mentegetőzik, hogy miért nem tett eleget a kérésnek. Felel Benkó három kérdésére: 1. A kóhalmi káptalant miért hívják Kóhalmi Helytartóságnak? 2. A lelkészi tisztségben való megerősítésért kinek kell fizetni? 3. A székesegyházi adót évente vagy kétevenként kell fizetni?

Katzae die 18 Martii 1779.
Plurimum Reverende Domine, Domine Fautor et Amice Colendissime!
Litteras Tuas, quibus Seriem Pastorum, Consulum, Judicum iterum Regionum

et Sedis Schaesburgensium expetebas, iam pridem accepi, quin imo in eo etiam fui occupatus, ut voto Tuo facerem satis. Seriem Pastorum quod attinet, eam ex Matricula Pastoratus Schaesburgensis exscripseram, una cum Serie Consulum et Regiorum Judicum Tibi transmittendam. Cum vero consignationem memoratorum Consulum etc. etc. habere hucusque non potuissem, siquidem Schaesburgi nulla existit Matricula, in qua nomina Officialium Schaesburgensium sigillatim et per seriem congesta essent, adeo, ut ista Consulum etc. Series ex Archivi Schaesburgensis scriptis hinc inde colligenda et eruenda esset; cum praeterea Notarius Schaesburgensis Publicus, qui mihi hanc operam promisit, promissis suis hucusque nondum stetit, in posterum vero, ut spero, dato tempore commodiori stabit: petitam illam consignationem Tibi transmittere non potui; exscriptam vero Pastorum Consignationem, quippe quam cum consignatione Consulum etc. simul et semel Tibi exhibere intendebam, aliquo inter reculas meas, nescio quo, seposui, vel propediem curatius quaerendam, vel Schaesburgi denuo describendam.

Nunc ad triplicem Tuam Quaestionem:

1. quae ratio, quod Capitulum Rupense nominetur *surrogatia Rupensis*?
2. pro Confirmatione in Parochiis cui solvatur?
3. census Cathedralis an omnibus, an alternis annis exigatur?

Responsio ad

1) Olim praeter Pastores Ecclesiarum Sedis Rupensis, Pastores aliqui Sedis Schenkensis, ut Baranykutensis, Jacobfalvensis, Centumcollitanus, Neustadensis, Seligstadensis, Rosaevallensis, Prosdorfensis, Rethensis, Capitulum *Cosdense*, (seu ut ab aliquibus scriptum deprehenditur, *Cozdense*) constituebant. Pertinebant adhuc ad hos, et iis subjecti erant fratres aliqui tractus inferioris, ut Magariensis, Abadiensis, Zalatniensis, Begendorfensis, et Ravásdiensis. Hi collectim constituebant unicum, Cosdense Capitulum. Imo istud Capitulum in hoc ad nostra usque tempora statu perstitit, praeterquam quod 5. isti fratres posteriores, propriis suis juribus gaudere cupientes, intra proximos annos a reliquis prisci sui concubernii fratribus sese separarint, vel saltem separare attentarint; est enim de hac separatione adhuc sub iudice lis.

Cum vero isti Fratres per Sedes Rupensem et Schenkensem valde dissiti longe ab invicem distarent, adeoque confluxus ad Decanum suum difficilis esset, haec ordinabatur constitutio; scilicet, Capitulum Cosdense in 2 *potiores* abibat partes, quarum *unu* Fratribus Ecclesiarum Rupensium, *altera* fratribus Ecclesiarum Schenkensium absolvebatur. Alterutra per biennium gaudebat Decano suo vero seu actuali, altera ejusdem Capituli parte Decanum tantum Vices Decanales gerentem habente. Haec ratio hodie adhuc observatur, ita, ut, si sub defluxu hujus biennii Decanus sit ex fratribus Ecclesiarum Rupensium, eodem fluente biennio Fratres Schenkenses habeant Vice-Decanum, nobis vulgo *Officiale* dictum. Et vice versa, si subsequente biennio fratres Schenkenses in suo medio habent Decanum, nos Rupenses subsumus Vice-Decano, quod fit quovis biennio alternatim. Jam iste Vice-Decanus, quisquis sit, *Decanus Surrogatus* audit; quod ipsum partibus Capituli nomen *Surrogatarum* dedit. Est itaque *Surrogatia Rupensis, Surrogatia Schenkensis*.

Invaluerant olim etiam appellationes: Surrogatio Superior (quae est Rupensis), Surrogatio media, (Schenkensis) Surrogatio infima, 5. fratribus supra dictis, Magariensi etc. constans, ex qua vero surrogatia nec Decanus nec Officialis unquam est creatus.

Si itaque: *Capitulum Rupense* alicubi legisti, fuit adpellatio impropria, et incommoda, nisi forte haec denominatio desumta est a parte Capituli potiori et majori, quae est Rupensis, dici enim debebat: Surrogatia Rupensis. Homines autem plebei hoc discrimen non adeo attendunt.

ad 2) Taxa confirmationalis a Neo Pastoribus primo, saepe altero pastoratus sui anno per Decanos exigitur, Decano generali, vel Superattendenti transmittitur; a quo Fisco Regio defertur.

ad 3) Censu Cathedralis singulis annis circa festum Georgii numeratur.

Haec erant, quibus Tibi nunc officiose inservire debui; aliis aliis, si potero, inserviam. Prospera quaeque Tibi adprecans et amicitiae Tuae me commendans persisto

Plurimum Reverende Domine TIBI

addictissimus
Jacobus Bayer m. p.
Pastor Katzensis

[C í m z é s:]

Plurimum Reverendo atque Doctissimo Domino, Domino Josepho Benkő Ecclesiae K[özép]Ajtensis Confessionis Helveticae addictae Pastori Fidelissimo, Amico mihi Colendissimo, K[özép]Ajtai.

59 Benkő József Paul Rothnak
Középajta, 1779. április 5. [körül]

Adatokat kér a szász evangélikus egyház szervezetéről, főleg a lelkészek beiktatásáról és különböző egyházi adók fizetéséről.

60 Paul Roth Benkő Józsefnek
Brassó, 1779. április 16.

Küldi a barcasági dékánok névsorát. Részletes felvilágosításokat nyújt a lelkészek beiktatásáról, ahol a fejedelem küldöttei is jelen szoktak lenni; egy idő óta a fejedelmi udvar írásban közölte hozzájárulását a kinevezéshez. Ír az egyház szervezetéről, a zsinatok tartásának módjáról, a tized fizetéséről és más egyházi adókról.

Vir Clarissime, Amice plurimum Dilecte,
Quae hebdomade superiore scire ex me cupiebas, ea jam, Preidtio et Draudtio consultis, quod fieri potuit expedita accipe.

Decanorum Barcensium Seriem, e Draudtii scheda descriptam, lectam, correctam, videas.¹ Lacunas suas habet, et fieri vix umquam poterit, quin eas retineat. Si quas earum implere posses, gratum nobis faceres. Potuisse quasdam earum a se quoque sarciri, adfirmat concinnator, si conjecturis uti voluisset. Verum non nisi certa atque explorata referre in hanc seriem voluit. Si quando reperires duo diversos Decanos Barcenses ejusdem anni: ejus rationem inde repetas necesse est, quod Barcensis Decanus quotannis die Sancti Georgii eligi solet; saltem circa diem illum.

Confirmatio Pastorum Barcensium, eaque ecclesiastica, fit ordinarie per Decanum; eo autem impedito, etiam per alium Capituli Socium. Decanus ante altare, adsistentibus ab utroque latere duobus Capitularibus, confirmando autem

flexis genibus ante Decanum existente, habet orationem confirmatoriam (Bes-taettigungsrede), qva finita peragitur confirmatio, praesentibus semper, atque a latere prope altare sedentibus duobus, Senatoribus Coronensibus, qvos, a celebri qvondam Decano Luca Colbio, Principis Delegatos (Fürstliche Herren Delega-ten) in hoc actu dici, ipse ego audivi. Finitur tandem confirmationis actus, impositis, primo a Decano, deinde successive ab adsistentibus ei Fratribus duobus, manibus confirmato bene precandi caussa. Hujus confirmationis res-pectu nullas dare solet Decanus litteras confirmationales. Neque ab Aula Augusta ullas acceperere Barcenses et Cibinienses ante Annum 1753. Hoc anno introducta etiam in his duobus Capitulis est confirmatio aulica. Ab hoc igitur tempore, Decanus Taxam, qvam dicunt, confirmationalem, a qvolibet confirmato exactam, cum Testibus vocationis ejusdem, transmittit Decano Generali, qvi eam Cancellariae Cibiniensi administrat. Qvolibet biennio adferuntur ex Aula Au-gusta litterae confirmationales, qvibus omnes Pastores, illo biennio promoti simul confirmantur; qvae litterae in Sede Superintendentis adservantur. Vides igitur, recens aliquod exemplum litterarum confirmationalium suppeditari a nobis non posse. Confirmationem eodem modo, qvod ad assentialia adtinet, apud reliquos Saxones fieri existimamus. Apud Cibinienses hanc differentiam accidentalem esse novimus, qvod quisque Capitularium, successive in sua serie, adeoque non semper, aut ordinarie Decanus, uti apud nos fieri solet, peragat actum confirmati-onis habeatque unum ex Fratribus Capituli adsistentem; inter qvem et Confir-mantem, durante oratione confirmatoria, medius stat confirmandus, genibusque inflexis tantum impositas manus et benedictionem reliquorum duorum excipit. Qvisque Pastorum toties confirmatur, quoties ad novam transfertur Parochiam.

Testamenta sunt et hodie in usu; at apud illos tantum, qvi olim Jurisdictioni Episcopi Albensis fuere subjecti. Utrum apud hos omnes, non liquet.

Decanus Cibiniensis est Universitatis Ecclesiae nostrae Orator natus.

Domus Universitatis Ecclesiae Cibinii hac aetate nulla cognita nobis est. Est vero Cibinii locus, in qvo congregari Capitulum solet, qvem, der Koscherhof, dicunt; utrum ea domus olim fuerit Universitatis, ignoramus. A qvo synodi non habentur Cibinii, in solo Birtalbino cognita est domus Universitatis.

Decimae in Barcia jam, more novo, in gelimis redduntur. *Decanus Primarius*, non est terminus in curia Ecclesiae usitatus. Qvem Decanum primarium Cibinien-sem in Actis qvibusdam legisti, is forte fuit fungens eo tempore Decano, a qvodam emerito forte hoc addito distinctus. Decanus generalis is, qva Cibiniensis esse non potuit. Generalis Decanus enim semper est Mediensis. Aut forsan Cibiniensis dictus est primarius, qvia primus est Decanorum omnium, post Generalem, qvem, qva orator, immediate sequitur.

Census Cathedralis ab aliis procul dubio qvotannis solvitur. A Cibiniensi et Barcensi Capitulis singulis solummodo bienniis. Barcense scilicet qvolibet anno, aequali numero notato, exempli causa 1778. 1780. in universum solvit hungaricos florenos 80. Cibiniense aliquanto minorem summam.

Coronae, die 16. Apr. 1779.

Vale etiam atque etiam
Paullus Roth.

61 Wespzprémi István Benkó Józsefnek
Debrecen, 1779. május 20.

Közli Benkóval, hogy mi lesz *Biographia*-ja harmadik részében. Kifejti, hogy Selyei Balog István, II. Rákóczi György udvari papja nem azonos Sellyei István pápai prédikátorral, sem Gyulay Pál, az orvos, a történetíróval. Válaszol Benkónek a szemészetre vonatkozó kérdéseire is.

Debrecz[en], ad diem 20. Maji 1779.

Tiszteletes 's tudos érdemem felett való nagy joakaro Uram!

Valójában irom, hogy különös öröömre és megújításomra volt, hogy tegnapon olvashattam a' Kgl'd hozzám bocsátott barátságos Levelét: érdemetlen vagyok azokra, a' mellyeket ir abban én magam személyem felől, de azomban köszönöm egész obligatioval a' Kgl'd hozzám való szives indulatját. Ime Biographiamnak harmadik darabja¹ miből fog állani, itten accludalva² elküldöttem a' vegre, a' mint annak a' vegire edgy 's két szóval feljegyzettem. Köszönöm különösen Kemény Jánosnak Sellyei által Erdelybe küldött Levelét. Édes Tiszt. nagy jo Uram láttya Kegyelmed, hogy én Sellyeinek in Artic[ulo] 5. helyet adtam, ugy olvasom mind Bod Péter Uram Athenassában in Artic[ulo] mind a' Kgl'd Transilvaniajában Tom. II. pag. 409. hogy ő Med[icinae] Doctor lett volna, de ennek mind eddig semmi nyomát nem láthattam, tanítson meg Kgl'd, miből lehetne megmutatni, hogy ő valóságos Orvos Doktor lett volna és énnékem írásban annak idejében megküldeni. Ugy láttzik énnékem, hogy más volt Sellyei Balog István a' Rákóczi György udvari papja, más pedig Sellyei István a' Pápai Praedikator és Confessor Hungariae, mert a' minapában kezembe akadván Sellyei Istvánnak a Confessornak halotti Predikatioja, mellyet Hodosi Samuel a' Veszprémi Pedikator 1692. esztendőben d[ie] 19. Oct. mondott el felette Pápán, és Debretzenben a' következett esztendőben Vintze György kinyomtatott volt,³ éppen a Chronologia meg nem engedi, hogy a' gályákon lévő Sellyei az legyen, a' ki Keménnyel edgyütt a' Tatárok kezében volt, annyivalis inkább hogy Erdelyben es egyebütt viselt dolgairól emlékezet nintsen, hanem egész végig Pápán predikátorkodott, és simpliciter Sellyeinek íratatik mind a' maga festett képe alatt, melly nálunk megvayon edgynehány distichonnal edgyütt; magais csak Sellyei Istvánnak írja magát in Oratione Valedictoria Mscta Tiguri recitata,⁴ melly nálam vayon. Mig a' kinyomtatott Praedikatioja kezemre nem jött volna, én magam is egy embernek tartottam e' két Sellyeit, Bod Péter és Tiszt. Uramnak Kgl'dnek opinioja szerent edgy Med[icinae] Doctornak tartván ugy elaboraltam. Iterato instálom édes Barátom Uram Kgl'det, hogy mutassa meg valamely documentummal, hogy Balog Sellyei a' Tatár rab Med[icinae] Doctor lett legyen: nem külömben ama hires Gyulai Pált is, hogy Medicus lett volna, azon az edgy argumentumon kívül, hogy in Commentario rerum Stephani Bathori an[no] 1580. Claudiop[oli] edito,⁵ in Praefatione a' végén írja magát Paullus Giulanus, M[edicinae] D[oc]tor a' mint mondgyák, de én megvallom az említett könyvetskét magam nem láthattam még mind eddig, mellyet mindazonáltal szeretnék olvasni. Valamint a'Magyar Királyoknak Doctorjait kívántam catalogusban szedni, így az Erdélyi Fejedelmeknek Doktorit is avagy csak nevekre szeretném megtudni; méltoztassék Kgl'd Tiszteletes Uram azok felül engemet tudositani, a' mellyek azok közzül a' Kgl'd esmerettségére juthattanak, avagy csak neveket azoknak énnékem írásban által küldeni.

Hogy valaha engemet Levél által Kegylmed az inoculatio dolgában megkérdezett volna, arról éppen nem emlékezem, hogy ha arról kívánna Kgl'd még mostan is informaltatni, elküldhetem M[edicinae] Doktor Burger Jacob Tractusát de

Inculatone, mellyet én Londonban Deák nyelvre fordítottam volt, és a' mint a' Translatiot az Auctor akkoron a' maga pennájával corrigalta volt; Én privatim is, mind pedig in locis publicis jelen voltam sokszor Burger Urammal, midőn az Inoculatiot végben vitte, és minemű Regiment tartott az Inoculatusok gyógyításában. Az én időmben minemű successussal inoculáltak a' Londinumi Doktorok, meg tettzik az én Vltrajectumban ki jött Medica Oberservatioimnak⁶ XIIIdik observatiojabol: én tsak a' magam experientiáját említem, erről mások ezren irtanak. A' Császáruk ö Felsége is itt nálunk lett megfordulásakor arról kívánt értekezödni tőlem, a' mint megtettzik ex Colloquio meo cum Caesare habito, Jenae per Baldingerum Professoremedicinae anno 1772. in 4. in der Biographie ietzlebender Aertzte und Naturforscher Vol. I. part. IV. pag. 175. seqq. publicato. Ha én valamiben szolgálattýára lehetnék Tiszt. Barátom Uramnak, különös szerentsémnek fognám tartani. Maradok álhatatossan

Tiszt. Nagy Érdemű joakaró Uramnak

i[gaz] k[öteles] Sz[olgája]
Wesprémi István msk.

62 Czirjék Sándor Benkő Józsefnek
Nagyszeben, 1779. május 23.

Anyagot ígér Benkőnek, többek között okleveleket bárói, gubernátori kinevezésekről, továbbá leszármazási táblázatokat. Melegen invitálja Benkót Nagyszebenbe. Beszámol saját munkásságáról, történeti iratgyűjteményéről. Függeléként közli saját családja leszármazási táblázatát.

Tiszteletes Uram, Drága Kedves jó Uram barátom Földim!

Vétt Levelit T. Uramnak nagy örömmel tiszteltem, véghezis vettem mikről velem porontsolni teczet: az Gubernatorunk ó Excellja Baronatusságarol, és Gubernatorságarol valo *Diplomakot*, Secretarius Urnak az Ötsinek¹ jelentettem, igitte hogy belöllök copiákat küld, a' mi az Gub[ernia]lis Consiliariusok Cathalogussát illeti, Horvát Registrator Urnak² mondottam, igenis ki szedetteti a tempore D[ivi] Leopoldi Imperatoris, még pedig másokotis a' *Gubernium*nál levöket. *Szilvási Urnakis*³ irtam hogy külgyön Patárol valamit, és a' Genealogiaja deductioját. Szebenbenis egy nihánynak szolottam de magok authenticumait nem merik el küldeni idegenyek által, ugy vagyok énis, hogy lehessen oda küldenem gondolkozom, mert nálam anyi van, hogy T. Uram tsudálkoznék, és azért oly mesze küldeni bajos, és veszedelmesis; Nem volna job soha mint ide jöni, a' mint igiri T. Uram (két 10 egy kis könyü szekérel) hozzánk valo jövetelit, had lehessen nekünkis szerentsénk, kéremis tellyes bizodalommal méltoztassék egyget fordulni, annális inkább, hogy tám senki anyival nem succuralhatna mind én a' kikköl könyvet lehetne irni, nem egyget, hanem többet; és akkor a' miket irt rollunk, Cz[irjék] Á[dám] ötsém Uram hulmiket által adván velemis communicálni; nálamis van *Genealogiánk deductioja*, küldömis talám job volna e' szerint bé tenni, és ne talám oda a' hol tractalni fog Zoltán falurol, hanem máshová tenni kérném, talám szebis volna. (Zoltán pedig ne írja T. Uram *Zoltany*[nak], mert az y[t] i[nek] olvassák, nemis szépen jön ki, annál inkább, hogy az Hunnusok vagyis Schytták hét vezerek vagy Kapitanyok közül egyik volt *Zoltán*, onnanis deducálták eleink kivált a' néhai szegény Attyám ki 70 esztendös korab[an] hala meg Ebesfalván Apaffi váráb[an], kinek paenitentialis, vagyis siralmas beteg agyában irt verseit⁴ ki nyomtattattam Typographus Sárdi Uram által, ki a' minap el temeténk, igen szépek valami 40. valo, ezekből is ugy más sokakból is adnék egy

két exemplárt) instalnámis, a' szerint engemetis tenni a' mint Cz[irjék] Á[dám] ötsém van. És így mivel az ötsém azért ment bé, hogy valami Magyar Versekét exhibeált, Énis exhibeálni nem tsak másét de magam munkáitis egy nihányat exhibeálnék, és mutatnék itten, tsak sietni T. Uram kijöni ezen a' jo füven, midön pedig jön, a' *Disznodi* kapun kén bé jöni az Erdők felöl, a' mely felöl a' Hostátb[an] igen gyönyörűséges épületeket tsináltatott Gubernator Urunk ö Exllja, meszsziinnen meg látszik és a' kapun belöl mikor bé jön az ember balkéz felöl vagjok valami kilentzedik ház, két on tál fityeg valami czegér modra a' falon meg lehet ismérni, két kontignatios az ház, onos lakik benne. Tehát mind másokról rollamis a' szerint irni lo a' Nagy Deák *Titularét*⁵ én kezdettem leg előbször az országb[an] sok munka által bé hozni, mellyek közöl nálamis tsak 3. van, de annis 1767. 1768. 1770. lehet ha Sárdi Uram könyvei közt más esztendőkrölis marat volna, már alig emlekezem. a' kisseb Titulareis mindenkor altalam jön ki, én szoktam rendb[e] szedni, 's ki adni a' Typographusoknak, mely kezdödet B. Püspök Sztojka Ur alatt leg előbször, az más pedig B. Bajtai Ur alatt, minthogy nékiis dedicáltam az néhai Sárdi Uram nevében. 2do a' Magyar Országi utolbszori *Nagy Diaetanak* de anno 1764/5 sok munkajat egyb[e] szettem le irtam, mely in folio egy tenyerni vastak, lehet belölle látni, tanólni. 3o Van *Juridica Collectaim* [?] sok ugymint Appr[obatae] Compil[atae] Constitutiokb[an], Ver-bóztib[en], és masokb[an] fel tanált minden terminusoknak, szoknak, neveknek *juridica* Definitiojok. 4to valami 900. valo kiszedegetet Haza Törvénybéli *Juris Reguliák*. 5to Utolbszori PüspökUr ö Exllja bé jövétele alkalmatosságával Deak Versekkel irt *Votiva aggratulationi*⁶ valami 4. árkus. 6to irtam *Epistolárét*, mellyet sok munka által szedegettem valami 300. és majd mind in originalib[us] meg vannak Kiralyok, fejedelmek, Groffok, Bárok, Cardinalisok, Érsekek, Püspökek, Nemesek, s' Urak, és Papok levelei nálam, meg mutathatom: még pedig három féle könyvet collectáztam, *Német* in folio egy tenyerni vastag, *Deak* hasonló, *Magyar* in 4to hasonló. 7o Irtam *Revisor* koromb[an], midön ama' nagy hirű *Directiva* Commissio mellet voltam, minden *Decrétumok*, és *Rescriptumok* *Diariumat*, melyeket ö Felsege in *Re Contrib[utionis]* küldenü méltosztatott akkori üdüb[en], a' melyek közt az én *Rescriptumom* is van, M[aria] Th[eresia] subscriptioja' alatt, midön Bétsből oda le küldettettem volt *Revisor-operariusnak* in anno 1758. szeretném T. Uramnak meg mutatni az mostani *Collatiommal* együtt, hogy allot fel ezen *Commissio*, és *Dicasterium*, ugy *Nationale Oeconomium* *Directorium*, és kik voltak benne akkor, per extensum bé lehetne irni azokat. 8o M. G. Hadik ö Exllja⁷ bennlétib[en] irtam akkori *Comediakrol* in folio *Collectat* *Nemetül*.

Ezek így lévén mutatnék sokat, ugymint: G. Botyáni Érsek midön maga perorált M[agyar] Ország képiiben Bétsben, mikor a' lakodalmi solennitassa volt mostani Csaszárunknak, mindenik Királyi személynek külön mondot *allocutiót*, és azokra mit felelt a' *Csaszárné*, mind németül, mind Deákul meg van: Meg van mikor G. Hadik instállatott mit perorált tiszta szép *Magyarsággal*, ugy mikor el is ment az Országból, hogy *butsuzot a' Guberniumtól*: meg van G. Lázár *allocutioja* *Buccovhoz*, mikor Svaynitzot elnyertük volt, meg van miket *peroralt* a' ma Bölts teljes tudományu néhai Bajtai Püspök, midön le jöt R. Pleni[potens] Commissariusnak in *Re Contrib[utionis]* Gubernatorunk ö Exllja, és arra mit felelt vissza: meg vannak mostani *allocutiok*, hogy lönek az *introducziok* Tavaj a' Gubernumb[an]. Meg van miket irt G. Grassalkovitsnak M[aria] Th[eresia] ö Felsege maga kezivel mind Deákul, mind Nemetül szép levél: Meg van G. Haller János Gubernator Testamentuma: Meg van a' ma nagyhirű G. Klobusitzki

Erdelyi Püspök, Ersek Funerbalis ritka Diak Oratioja, vagy 20. arkusbol; meg van más sok ily *Oratiok*, sokféle Diák versek, munkák, az Erdelyiekről: Meg van *Zrinyi Peter* és *Nadasdi Ferentz* a' Romai Császárnak szollo Levelei fejek vétetett: meg van *Matyás Király* levele a' Romai Pápához, meg van a' Pápnak [válassza]: meg van *Lajos Király* levele; meg van *Lisabona* el silyedéséről való Level: Meg van azon Rescriptum mikor ad quietem botsátatik *G. Bethlen Gábor* Cancellarius, mint *aurei velleris eques*: meg van Püspök *Bajtai* levele a' Királyné-hoz: Midőn *Inclyta natio* lett a' Szász natio Decretumok meg vannak, és akkori separátum votumok és opinok Nagy Urak közt: *G. Odonelli*, és *G. Clari* oratioi Installaltatasakkor, meg van. Én pedig mindenkor szives barátságáb[a] és drága emlékezetéb[e] magamot ajánlván

igaz hive, szolgaja Czírjék Sandor
23. Pünkösöd napján 1779.

[A levél negyedik lapján:]

Genealogia Nob[ilis] Familiae Czírjék de Zoltán.⁸ *Thurda* genuit *Bendekutz*, qui *Malukhum*, qui *Atillam*, qui *Csabám*, qui *Edus*, qui *Magor* seu *Magyor*, qui *Ugek*, qui *Almum* seu *Almos*, qui *Arpád*, qui *Zoltán*, qui *Taxin* filios. *Hic* Horkam aut *Hárkem* Ethnicos, ille *Michaellem* et *Geýzam* Chistianos genuerunt; *Dux Zoltán* figit sibi sedem Habitationis ad ripam *Alutae* ultra montes et sylvas *Rika*, et *Sarkan* dictas in loco *Septimo* in est *Sepsi* dicto, tanquam *Septimus Ducum* secum filio *Tohun*, Nepote *Harke* existentibus: unde hodieum ille locus mansionis de nomine dicti Ducis villa possessionis *Zoltán* per tot saecula a nobili Familia Cz[írjék] semper, et de praesenti etiam possessa nominatur: non secus a nepote suo *Harke* Sedi *Háromszék*, Loco autem septimo *Etfalva* seu *hetedikfalu* nomenclatio mansit: qui quidem dux Schyтарum, aut Hunnorum *Zoltán* dum e villa, aut pago illo *Zoltán* deambulatum exiret, unam Puellam Ethnicam offendendo subito in campo a se gravida redditur, infanti demum nato nomen *Zoltánka* adhaesit, unde hodieum in territorio pagi illius locus offensionis, de nomine infantis ab illo tempore continuo retinuit nomen *Zoltánka*: successu tandem temporis ab illo populo Schytico Alutano Christianam religionem agnito, ob scelus illud perpetratum *Cziégeres-vétek* dictum. Puerulus *Czigérk Zoltánka* nominabatur, litera g. in y. j. mutata enatum nomen *Czirjék*, aut *Chýryék* de villa, aut vico *Zoltán*, vel *Zoltánka*; qui postquam Christiano modo educaretur, duxit ejatem *Siculam* quacum genuit *Demetrum* Chyrjék: qui Dionem (*Dionisium*) decurionem militum, postmodum tribunum, qui ex uxore *Jáno* (*Janko*) *Blasium* de villa *Zoltán*; qui ex *Anna Miku* *Valentium*, qui ex *Mariana Vajda* *Vitellium* (*Vitályosium*) Judicem *Sepsi*, qui ex *Barbara Miháltzi* *Antonium* partium Alutandarum supremum capitaneum; qui ex *Sophia Lugos* *Michaellem* eximie literatum, tandem *Regni notarium*; qui ex *Maria Vajna* *Simonem* Divi condam Regis *Ludovici II* cubicularium; qui ex *Martha Benkő* *Vitellium*, Sedis *Csik* capitaneum Supremum: qui ex *Agnetha Orbán* *Simonem* causarum Directorem; qui ex *Helena Szépes* *Franciscum* Assessorem Sedis *Sepsi*, qui ex *Clara Datzó* *Franciscum* bonorum *Fiscalium* Praefectum, et *Simonem* Cancellistam principis *Apaffi*.

Franciscus Cz[írjék] germanus *Simonis* ex uxore *Keresztiana* genuit *Paulum* deficientem et *Tomam* nobilem de *Zoltán* ductorem et commendantem plagae *Alutanae Sepsi*, qui ex uxore *Sara Baksi* *Albisiensi* 1° *Joannem* Kurutzonum Capitaneum (hic ex uxore *Jankó Illona* 12 proles progenuit), 2° *Paulum* principis *Francisci Rákoczi* gavollerum praetorianum, tandem Comitatum *Albensis*, et

Kolosiensis Assessorem (qui ex priori uxore Baronessa Sophia Nalatzi Baronis Josephi Nalatzi Consiliarii gubernialis sorore germana genuit Paulum postea-
magistrum pronunc N[agy] Selykiensem, et Petrum in Collegio Enyediensi qua
studentem mortuum; ex altera vero uxore Clara Intzédi pariter duos filios
Alexandrum Concipistam Gubernialem et Sigismundum demortuum, nec non
filiam prius Regii Perceptoris Comitatus Kolos Szvetenei, nunc Joannis Henter
de Szentiván uxorem). 3° *Josephum* qui cum uxore sua Anna Rápolti genuit filios
Tomam, Josephum, Andream, Vitellium, Joannem, Adamum Assessorem, et
Mariam, prius Francisco de Arkos Benkőianam, nunc Andreae Bartaianam,
emeriti v[ice] judicis R[egii] Sedis Sepsi contoralem.

63 Balog József Benkő Józsefnak
Utrecht, 1779. június 3.

Dissertációjának ajánlásában köszönetet mond Benkőnek a botanika elsajátításában nyújtott
segítségért.

VIRO

REVERENDO ACERUDITISSIMO
JOSEPHO BENKŐ,
SANCTISSIMORUM DEI VERBORUM IN-
TERPRETI FIDELISSIMO, DIOECESEOS
ERDŐVIDÉKENSIS NOTARIO OR-
DINARIO, BOTANICO EXIMIO
ET HISTORIAE NATURALIS
CULTORI ASSIDUO, FAU-
TORI SUO OMNIUM
OPTIMO

*In perennem grati animi tesseram
levidense hocce specimen seque
ipsum consecrat
AUCTOR.*

VIR PLURIMUM REVERENDE

Insuperatum accipis munusculam Tibi meritisque Tuis dicatum, quod, quamvis
Celebri Tuo nomine indignum, nihilominus gratum fore confido, ubi intellexeris
non nisi id redditum esse, quod a Te acceperam. Etenim non solum, ut in
utilissimum, at simul laboriosissimum ac taedii plenissimum rei herbariae
studium a nostris tantopere neglectum paulo diligentius incumberem, variis
rationibus auctor mihi suasorque exstitisti affirmans identidem temporis insumti
dispendium fructu aliquando compensatum iri; sed etiam de plantis difficilioribus
ambigenti, accurato Tuo judicio, quam frequentissime subvenisti, promptus
omnia, etiam cum propriarum rerum jactura, exequi, modo mihi prodesse posses.
Invenies his in pagellis, quae Tuae familiaritati, qua tam feliciter mihi frui licuit,
me debere palam fateor: sunt vero plurima, quae Magnus Viennae in Botanicis
PRAECEPTOR. mihi ad ultimos usque cineres Venerandus, Tibi non minus, quam
uniuerso orbi scriptis illustribus optime notus, jure sibi vindicat, cui etiam pro
tantis in me meritis qualicunque hoc monumento gratum animum publice testor.
Haud absimili ratione opus illud omnibus absolutum numeris, regia munificentia
coronatum, quo de publicis Patriae commodis tam praeclare meritus es, atque
exemplo reliquis civibus imitando praeivisti, Tuae acceptum refertur indefessae

solertiae. Esto igitur pro tempore contentus hisce, quas offero, laborum primitiis, exspectaturus meliora, si Botanices studium consilio Tuo susceptum ulterius mihi persequi fata siverint. Vale! Scribebam Lugduni Batavorum III. Nonas Junii.

64 Lisznai Incze István Benkő Józsefnek
Déva, 1779. június 20.

Egy közelebből nem ismertett névsort küld a levélhez csatolva.

Tiszteletes Kedves Notarius Uram!

Igen jól találja Tiszteletes Kedves Notarius Uram, hogy most inkább érkezem a Catalogusnak le írására, mert eléggé sajnálom, hogy sokszori ígéretemre is nem vala annyi időm a synodus napjain annak el készítésére; im azért most le írván, el küldöttem.¹ Kivánok pedig Tiszt. Kedves Notarius Uramnak és Tisztelendő házának állandó békességet, és magomat szeretetibe ajánlván vagyok

Tiszteletes Notarius Uramnak

Déván, 20. Junii 1779.

szives kötelesse
Lisznai Intze István, mpr.

65 Kassai Mihály Benkő Józsefnek
Bécs, 1779. augusztus 10.

Adatokat közöl az alapítványról, amelyet élvez, valamint a gyógyszerárnyítás nehézségeiről; egyben hírekkel szolgál a címzettnek.

Kedves Tiszteletes Uram,

Igen kedvesen vettem ohajtva várt levelét, melyre való feleletem[ben] hogy valamit ki ne felejtsek, rendre vészem. Mindég félek attól hogy a Fundatioból való ki szabadulásunkról eredt hir fundamentum nélkül való, 's hát az is; külömben így is nem sokat gyötördom rajta, a' mint Istennek tettzik, úgy légyen. A mi Fundationk eredetiről nem tudok bizonyost írni; papok¹ azok, a' kik annak projectatori voltak 's talám a' kik most igazgattyák is, és nem lehet hozzájuk közszelíteni, hogy meg ne emésztessek az ember, mástól pedig jól végire menni nem lehet. Az *Aurei montis* v[agy] Gold-Berg Fundationak eredete ez: Egy *Paulus de Sorbait* nevű Doctor a' maga' jóságát testálta az Univeritásnak, és e' mellett még egy nagy Capitalist hogy annak az interesséből tartsanak asztallal 40 Medicus Deákot és az ő házában lakjanak. A' háznak a' neve volt Goldberg (szokás ez itten el nevezni a hazakat) és ezért a Fundatio is azon nevű. Tarthat benne az Institutum szerint 40 Deákot szállással 's asztallal, de köntöst vagy egyebet nem adnak. Egy Provisora vagy a' Deákokra gondot viselő Papra is szakasztottak belőlle. Mi is az, a' miből ők részt nem kívánnak? Mi mar a' F. Cancellariától e mellé a' Fundatio mellé tétettünk bé; és itt tartattunk köntőssel, étellel, szállással, de nem a' Fundatioéból, hanem fizetnek érettünk, abból a' 200 forintokból, melyeket Ő Felsége személy szerint mindeniknek kegyelmesen applacidált. De kérdés a' mint tartnak és a' milyen köntösbe jártatnak, réa' megyen é egy személyre két száz forint? Ezt az Administratorunk, Cons[iliarius] B. van der Márek tudja jobban, de miis érezzük 's egy sillabával felelhetnénk réa. Arról a' pénzről pedig, mely reánk költetik, némellyek azt mondják, hogy a' Haza fizeti; mások hogy Ő Felségének tsupa kegyelmessége; mások pedig mely talám igazabb, úgy vélekednek, hogy megkevesítetvén a

Magyar Gvardisták számok, a' már nem lévöknek fizetésit fordították volna erre, vagy leg alább annyit, a mennyi nekünk elégséges. Hogy legyünk pedig itten, ennek a' maga színében való le írásához hozzá nem fogok, mivel Infandum renov[are]etc.² A mi pedig az Anyám Aszszony állapottyát illeti, nagyon sajnálom hogy az Orvosság Ókegyelmébe nem munkalkodott, de nem tehetek rolla, én azt hiszem, nem az orvosságban volt az hiba, hanem ókemében és az Ókeme élete modjába. Feleltem Ókegyelmeknek is, ne sajnállya Tiszles Uram kezekbe küldeni, ha alkalmatosság adja elő magát. Ha a Szüleimnek tudositását vehetem, bátorkodom ismét a feleletet Tiszles Uram' kezébe küldeni, jollehet nekem reménségem nintsen, hogy Ókemének valamit használhassak. Egy olyan Hysterica Aszszonyt, és egy olyan Cronicus morbus, melynek a curaja sokáig tartó, nints mod benne hogy Bétsből lehessen orvosolni. Más volna az, ha ott is mellette egy értelemes Doctor volna, és minden változásait Stafeton küldhetné írásba, de ebbe nekünk módunk nintsen. Egy holnap el telik mig a' levél égszzer az utat meg járja az alatt tizszer is változhatik úgy hogy vagy változtatni kellene, vagy pedig hozzá adni kénék a praescriptiohoz vagy etc. Ha más féle nemü nyavalya volna, könnyebb volna, de így nem lehet innét segíteni. Jo volna, ha Tiszles Uram nem sajnálná, az Anyámnak javasolni, hogy Doctor Horvátot vitetné oda Vásárhelyről, a Bátyámnak is irok aránta. A' Húgomnak is feleltem, olvassa meg Tiszles Uram. Az Ókeme állapottya is bajos, sokszor az Aszszonyoknak a' szülés által egész temperamentumok változik, sokszor sok vére megyen el a' szülés közbe, másszor kevés, egy szoval igen sok circumstantiákra szükség figyelmezni, melyeket én rolla nem tudhatok, 's maga is szégyenli meg iratni, 's az illyenekért a' távulról való orvoslás ilyen dologba igen bajos. A savoval ér vágás nélkül is élni lehet. És a' mi már engem illet nekem sem lehet égy nagy emberhez tanács kérdeni mennem, ha nem tudom a bajt elő beszélni. Több akadályok elő számlálásával helyet nem foglalok, Tiszles Uram könnyen gondolhattya.

A mi az Hazában való meg telepedésemnek helyét illeti, arról igen keveset tudok írni. Isten tudja hol léssen, el is telik még addig három esztendő, míg rolla gondolkodnom kell. Én külömb[en] a Hazámba lakni szeretném, noha égy előre bajosnak látszik, mivel az emberek Doctorhoz 's Patikához nem szoktak, e denique semmi, hiszem hozzá szoknának, de nagyobb az, hogy Tiszles Uram Patikarol emlekezik, hogy jo volna azt is erigálni de töllem lehetetlen, ilyen okokért: Mikor gradualnak, ha azt érem, meg eshetnek hogy Patikát nem tartok. Költségem így sintsen hát arra hol vennék? Akár milyen kitsin Patika lenne, tsak meg kénék mindennek benne lenni, a' mi az Officinaba van, és leg alább is három ezer forint aloll ki nem lehetne állittani, annak pedig az interessit sem kapnám és ki az orvossághoz nem szokott Udvarhely Székiektől, e felett Provisort, Laborátort, inast kénék tartani, azoknak tartasok, 's fizetések honnét telnék ki? hát még a mely orvosságok el nem kelvén, el romolnak 's ki kell hánni, honnan pótlodnanak ki? A költségem most is nehezen ér; hát meg annyi pénzt honnan tudnek Erdélybe szerezni? Elég baja is van egy Medicusnak a maga Professiojával, ha jól akarja folytatni. De egy Patikariusnak elég a magáéval; nem tsak practicusnak ké lenni a Patikarusnak, milyenek többnyire az Erdelyiek, hanem jó theoreticusnak is, úgy birhatnék az ember az orvosságához. Minthogy tehát mindenikre egész ember kívántatik, én így égyeztem egy Patikarius barátommal, a kit az el múlt héten examináltak itten és talám ebben az esztendőben le menvén, M[aros]Vásárhelyt fog patikát erigalni a Cancellaria engedelméből, hogy Udvarhelyre építsen egy filialis Patikát és tartson egy ügyes Provisort benne, fogatta s reménlem, meg is tselekszi a maga hasznáért. Ha e meg léssen, így a patikabéli

szükség ki pótlódik. Én pedig a más részt hogy, és mikor potolhatom ki, nem tudom, hanem e részből is dolgaimot Tiszles Uram szeretetébe és prudentiájába ajánlom. A Lipsiai Act[ákat] kezdetitől fogva, a míg ki jönnek, és az Agyrostographiat³ is le küldöm Baktsi Laszlo Uramtól a ki Udvarhelyi Conrector volt. Katona Uram⁴ még meg érkezett. Gyarmathi Uram tiszteli Tiszles Uramot, Ökeme meg tudván Tszs Uram mostani válaszsából hogy Balog Uramnak⁵ meg ment volt az árra a könyvnek, ide adta pénz nélkül, nem kívánván Tiszles Uramnak kárát. A Káiserlich k[önigliche] Anzeigen⁶ etc. tsak három esztendőre vagyon 1771-től fogva novella formába in 4to de még ez előtt három esztendővel félbe szakadt 's nem is fog continuáltatni. Dolgozták pedig harman, égy az Imperiumból való; más egy M[agyar]Országi, aki Consiliariusnak tetetvén, felben hadta, harmadik a kiról emlékezik Tiszles Uram. A munka itt nem betses. Az a' quaestio, melyről tudakozodik Tiszles Uram volt kiadva a Mantuai Societástól 1776dik eszt[endő]re és abban az esztendőben Novemberig be kellett adni a' feleletet. A praemium volt 50 forintos Medaille. Erre tehát nem lehet már felelni. Hogy pedig e' bizonyos, meglathattya Tisz. Uram-is annak idejébe a Lipsiai Bücher Verzeichnizsbe.⁷ Hogy a' levélbe való kis tzedula is feleletlen ne maradjon: Tszles Uram én töllem rosz néven vette hogy alkalmatlanságonról engedelmet kértem 's ezt különös szivességgel is köszönöm: de már Tszles Uram eleibe támasztom, hogy vehetném én is jó néven, mikor Tszles Uram azt írja: *En bizony macula nélküül megtartom* (a Lips[iai] Act[ákat]) *Recognitionalis* mellett. Meg vallom nagyon sajnálom hogy Tszles Uram tsak annyira bizonyos magához való tiszta indulatomról! A magok és gyökerekről való commissioira Tszles Uramnak másszor felelek, most el késtem. Zrini Miklos etc. és Ariosti etc.-hez nem sok reménség lehet, mindazon által szemes lészek arántok. Kevés ujsággal kedveskedhetem: A Hollandus az Anglus melle állott, a Prussusról is beszéllek. Ő Felségéről is van a hir, hogy a Frantzianak Belgium felé segítséget küld.⁸ Magamat ajánlom Tszles Uram szeretetibe és vagyok

Kedves Tiszteletes Uram
Béts 10 Augusti 1779.

igaz hive 's szolgálja
Kassai m. k.

66 Franz Joseph Sulzer Benkő Józsefnek
Brassó, 1779. augusztus 11.

A kölcsönkapott könyvet Paul Rothon keresztül juttatja vissza. Felvilágosításokat közül saját magáról, egyben felajánlja segítségét.

Admodum Reverende Clarissime ac Doctissime Domine Fautor, ac Amice mihi plurimum Colende!

Citra intentionem meam ad crastinum usque Diem Coronae detentus officio meo Tibi valedicendi, omniaque fausta precandi deesse nolui. Manuscriptum historicum de Valachia Transalutana, quod tua Benevolentia ad perlegendum accepi, Tit. Domino Rectori Roth, ut jussisti, reddidi. Praeter Nomen et Patriam meam scire cupido honoris summo mihi duco, ut adjungam, me Lauffenburgii, (antiquitus Gannodurum dicta) in Civitate Provinciae Rauracorum, in qua olim Augusta Rauracorum, hodie Basilea eminet, ad Rhenum sita, non tamen Helvetum, sed Austriacum esse natum.

Si de caetero grata quaedam, aut necessaria Tibi Clarissime Vir, occurrant, in

quibus opera mea uti queas, in omnibus de amico, et servo tuo, ut libere disponas,
rogo, et perenni Cultu persevero
Reverendae Dominationis tuae

Servus et Amicus sincerus et
addictissimus
Josephus Sulzer m.p.
quondam Capitaneus et Auditor
Caesareus

Coronae, die 11ma Augusti 1779.

67 Benkő József Incze Mihálynak
Középajta, 1779. augusztus [28. előtt]

Megírja a címzettnek azt, amit augusztus 28-i levelében megismétel.

68 Benkő József Incze Mihálynak
Középajta, 1779. augusztus 28.

Oltványokat, gyökereket kér és ajánl; kéri a kalotai esperességhez tartozó lelkészek névsorát.

Humanissime Domine, eximie mihi Colende!

Egy tzédulán tettem vala a' minapiban valami jegyzésekben kéréseimet Humanitásodhoz Tit. Peregrinans Szabó Mihály Uram által, melyeket most is tsak e' tzédulán ujitok a' nagy sietség miatt.

1) Ha a' Dévai egyezésünk szerint holmi plántákat raggatott Humanitásod, most bé lehet küldeni, 's én is hamar időn azoknak neveit igyekezem vissza botsátani Kolosvárra.

2) Tiszteletes Professor Szathmári Uram kertében (talám Borbély Péter Uraméban is, ha nevét meg nem felejtettem) találtatik fekete *Ribes*¹, melyet Róshintyennek 's kerti vagy egres-szőlőnek is neveznek; nálam pedig veres és fejr-gyümölcsű vagyon tsak: kérem azért, szerezzen Humánitásod egy néhány hegy-ágatskákat, mintegy fél singni hosszúságukat, melyeket fán vagy földön termő *Mohában* bővötskén belé kell előbb kötni (hogy az útban ottan vizeshessék 's nyersségében meg-tarthassék), 's azután valami rossz ruhába; így a' földbe szurogathatom 's meg fogonnak. Hát egy vagy két pár *Ranunculus*² gyökereket azokból a' Kolosvári szépekből nem lehetne é küldeni, most szárazságot ottan bővön találtatván? Szerzettem vala egykor, de fataliter ki fogyék belőlle. Hát én ne küldjek é holmi ritka Magokat tavaszra?

3) Kérem, hogy ha még el nem készült volna, vigye véghez Tiszteletes Esperest Uram³ Fávorából (alázatosan tisztelem), hogy a' Vener[abilis] Kolos-Kalotai Tractusban lévő T. Papoknak neveit végje seriesbe, oly rendel, mint a' Cursualis Eklésiánként szokott járni, 's mostan bé küldeni ne sajnálja. Követem hirtelen-kedve írt tzédulámról, és ennyi terhelésemről, 's magamat szeretébe ajánlván perenno

Hum[anissimi] Nominis

Közép-Ajtae 1779. 28. Aug.
Cursim, ut Canis e Nilo Bibens.⁴

sincerus cultor
Jos[ephus] Benkő. m. pr.

Tessék nékem írni, 's én is örömmel kívánok a' ki telhetőbben szolgálni. Külömben is nem lések Humanitasodról feledékeny.

[C í m z é s :]

Humanissimo Domino *Michaeli Intze* de N[agy] Batzon *Juniori*, Illustris Collegii Litterarii Claudiopolitani Reformati Civi et Alumno Eximio, plurimum observando, *Claudiopoli*.

69 Johann Filtsch Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1779. szeptember

A címzett megkapta Filtsch levelét, de nem válaszolt rá, mert személyesen készült Nagyszebenbe utazni, papi elfoglaltságai azonban megakadályozták.

70 Kendeffi Elek Benkő Józsefnak
Erdőszentgyörgy, 1779. október 5.

Adatokat közöl a Kendeffi családról. Szeretne Benkőnek jobb állást szerezni, esetleg Kolozsvárt.

Tiszteletes Notarius Uram, Régi Kedves Jó Uram!

Még ez előtt jó darab idővel hozzám küldött Levelét Tiszteletes Uramnak az íránt, hogy tsekély Familiám, és más dolgokrol-is, a' mit találnék, és tudnék a' Tiszteletes Uram nagy Ditséretet méltán nyært Munkájának¹ elő-segállítására, közöljem; vettem volt különös Kedvességgel; szándékoztam-is Leveleimet meghányván a' nevezetesebb dolgokat ki-iratni és el-küldeni, de mind eddig rész szerént Sebenb[en] az terhes szolgálát, rész szerént ebb[en] az Esztendőb[en] rajtam által ment nagy Betegeskedés, melyből alig épülheték-ki, meg-akadályoztattak; ígérem pedig, hogy Isten ő Szent Felsége Eletemet meg-tartván minden nevezetes dolgokat közlök Tiszteletes Urammal, ki ezen szegény Haza dolgait olly szépen és jól ki-irta, és a' ki rollamis érdemem felett valo Emlekezetet tett,² 's kihez gyermekségemtől fogva különös szives Barátsággal viseltettem, melyet változás nélkül fenn-is tartok. Familiám régibb Levelei, a' mint azt hitelesen meg-bizonyíthatjuk a' Tatárok által elégettek volt, ugyan tsak 1350 tájáig a' megmaradott Levelekből fel-vihetjük Genealogiánkat, és még akkor-is birták Eleink Malom-Vizet, de osztán 1400-tól fogva sok és igen szép Leveleink vagynak, melyekből az Historiát-is lehet világosítani, 's erősíteni; nevezetesebb virágjáb[an] voltak Eleink Hunyadi János és Mátyás Király idejéb[en], ezektől gyönyörű Donatioink vagynak Joannes Corvinussal a' Mátyás Király naturalis Fiával perlekedtek, arról-is szép Monumentum van, vagyon az Judicium Duelliról, vagyon Wladislaustól³ az Tzigányokrol, vagyon még Sigmond Királytól a' Vaskapui Vámtól, hogy a' Vaskapui Útat procurálják, és az utozok batorságára vigyázzanak az Eleink, e Camere Salis Vizaknensi unum Tumenum Salis faciens quinque Millia Centenariorum, volt deputalva; mind ezekből szép szaparadás lehet a' Tiszteletes Uram Munkáihoz; de egyéb-is a' mi lesz leiratom és el-küldöm Tiszteletes Uramnak; kivált ha személyyesen-is lehetne Tiszteletes Uramhoz szerentsém, azt nagyon akarnám, mert könnyebb[en] tudhatnám meg mire van szüksége Tiszteletes Uramnak. Ellenb[en] pedig én-is kérném Tiszteletes Uramat, hogy a' mik ollyasok, a' melyeket én-is szeretnék közölje véllem: én Karátson táján bizonyosan Sebenb[en] leszek; de addig bizonyosan magam sem

tudhatom hol fogok mulatni. G. Teleki Josef Ur mellett van Cornides nevü derék Antiquarius, nem tudom, correspondeal é velle Tiszteletes Uram, ez sokat segíthetne, úgy az Procuratorok közzül Dobollyi Uram. B. Banffi Farkas Ur ö Ex[cellentiá]ját láttam, hogy dolgozott a' Banffi Familia iránt, úgy értettem volt hogy Tiszteletes Urammal közli, ő Ex[cellentiá]ja is igen sok régi Dolgok[ban] utasíthatná Tiszteletes Uramat: de Szebenb[en]-is az Szászok Archivumabol lehetne sokat tanulni. Én igen szeretném magam-is, ha időm lenne az Hazám dolgait tanulni, de majd már késő nekem, hanem az Fiamra nézve örömet szerzenék egy kis Collectiot, mellyb[e] ha szerentsém lehetne Tiszteletes Uramhoz, Tiszteletes Uram segítségét és utosításait kérném. G. Teleki Samuel Urnak az Consiliariusnak-is igen sok könyvei és Írásai vagynak az Haza dolgaira valók. Kár hogy Tiszteletes Uram olyan benn lakik, a' Tavasszal a' Kolosvári Pap tételekor⁴ fenn forgott Tiszteletes Uram Emlékezete, és én-is javaslottam hogy adjanak Hivatalt; ha ezután ide ki valamely nevezetes Ecclesiakb[an] nyílás lenne, nem tudom el-jönne é Tiszt[ele]tes Uram, és lehetne é bátran Tiszteletes Uramnak Hivatalt adni? Szeretném tudni magam igazgatására nézve szándékát Tiszteletes Uramnak. Ha sok dolgai között Tiszteletes Uram egyszer másszor irni nem sajnálja, igen kedvesen veszem. Erre is Szebenben sokszor van alkalmatosság, az Levelet nekem mind a' két helyrol bizonyoson el-hozzák; akár Vasarhelyre Tiszteletes Borosnyai Uramhoz vagy Kovásznai Uramhoz, akár Kolosvárra Tiszteletes Méhes Uramhoz igazíthatja Tiszteletes Uram, akár Enyedre Tiszteletes Kováts Uramhoz.

Továbbra magamat Tiszteletes Uram szives Barátságáb[a] ajánlván, vagyok állandoul

Tiszteletes Notarius Uram

köteles szolgája

szives Barátja

Erdő Szent György 5a Octobr. A[nno] 1779.

Kendeffi Elek m.p.

71 Franz Joseph Sulzer Benkó Józsefnek
Bécs, 1779. november 8.

Vázolja pályafutása egy részét, beszámol álláskereső próbálkozásairól Budán; kéri Benkót, ajánlja házitanítónak valamelyik erdélyi mágnáshoz.

Admodum Reverende, Clarissime ac Doctissime Domine, Amice mihi summo-
pere Colende!

Non adeo pridem per manum tertiam Litteras ad me misisti, amicitiae, et Benevolentiae Expressionibus refertas, ideoque mihi gratissimas. Si stilus materiae, de qua tecum modo loqui cupio et animi mei dignitati, qua id perficere exopto, non correspondeat; id non Levitati cuidam, sed non usui linguae latinae, et properationi meae, qua me discessui hinc ad Modor oppidum quoddam penes Posonium, ubi Hyemem instantem apud Cognatum quemdam transscribendo Manuscriptum meum transigere cogito, ut imputes rogo; ergo raptim, et culinario modo Tecum tibi loqui licet? En quantum Amicitiae tuae confidam: Budae ad aegrotantem D. Pray non fuit accessus; bene vero ad reliquos Professores, Patrem Piller, Horvath et alios, a quibus adeo familiariter, et benigne habebam, ut mihi operam suam pro obtinenda ibi Cathedra offerrent, nescientes me haereticae uxori matrimonio junctum, et de sic dicta Conversione ipsius parum sollicitum,

imo abhorrentem quoque. Prior hic, et pejor adhuc Intollerantiae furor dominatur, animis semidoctis prorsus, et eo magis ad Deismum, rejecta omni Revelatione vergentibus quid me, nec Deistam, nec intollerantem Christianum (alii me dicent Lutheranum, aut Calvinistam) – quid me tali sub Conditione, qui tacere quidem, et dissimulare, sed hypocrita, renegare nescio, – quid me hic sperare oportet? – heu mihi, quod non tui, Clarissime Vir, sed mei Causa, longiori tempore amicitiae Consuetudinem habuerim, ut saltim congruentius animi mei sensus tibi aperirem, Consilium a te expetiturus: non quod discretionis tuae diffiderem, sed ut de Intentione mea plenius edocta nullum tibi Integritatis meae sinceritatisque dubium remaneret. – Sed quid diu moror? video ex litteris tuis, quod redditum meum in patriam tuam serius aut citius supponis, quia exoptas. Helvetus non quidem subjectione, sed regionis situ sum, et animo, id est ingenuus, et sincerus, aliorum de intentionibus ex propriis judico: politicum quomodo agat erga me Vir ecclesiasticus, doctus et mihi etsi a brevi temporis spatio favens, et amicus! ergo aperiatur tibi cor meum: per jacturam potioris partis bonorum meorum eo redactus ut officium de novo aliquid ambiam, et Intollerantiae praedictae, cuius ratione prolium mearum jam tristes Effectus sentivi, impatiens, huc veni, ut sub praetextu Historiae meae imprimendae ad Helvetos secederem. D. Kurzböck caeterique Typographi, asueti, uti dicunt, ad obtinenda gratis ejusmodi MScripta, nil nisi Exemplaria, prouti et Reverentiae tuae contigit, pro honorario offerunt, mihi parum proficua, gratis ut lucratus fuisset, expensasque fecissem, mihi durum videtur; ergo viam subscriptionis, uti ex annexo folio¹ apparebit, proposui; ergo mihi remanendum est in his regionibus, utpote pro distrahenda, dividendaque majori parte Exemplarium operis mei historici, prouti Clarissimus Schlözerus mihi Göttinga officiose, et familiariter insinuavit, aptioribus, magisque opportunis. Sic circumstantiae non nobis, sed nos Circumstantiis, et fortunae Necessitudini cedimus: est dictum Celeberrimi Yorick auctoris Angli. Si sic: jam non datur optio pro me inter provincias Austriae dominationis; Transilvania, quae et tua est, fautor amantissime, manebit patria mea; Transilvania, ubi saltem aliqualis, et si id succedat, quod tibi proponam integra pro me, et familia mea florebit Conscientiae Libertas. Accedit, quod priori in hanc, ut puto, seniore, mutata Resolutione periculum amittendae olim charae Conjugis, aut maternae saltim haereditatis suae (Exempla hujatum terrent) periculum evadam. – Iam ad rem: nisi promissum mihi ab Excellentissimo Gubernatore, in Transsilvania officium brevi obtinero, vellem, ne Coronam repetere cogar, Magnati cuidam, Hungaro, sed prudenti, docto, et discreto, servitia mea vovere; doctus, ac discretus, itaque ad amicitiam pronus, addo, et reformatus, ut sit; haec est conditio sine qua non. Salarium non peto, sufficit mihi victus, isque parvus utpote ex malo hypochondriaco ad Diaetam obstricto. Sed filium meum penes me habere sinat; eo enim mediante filiis ejusmodi Magnatis gratiorem me utilioremque fore intendo. Filius meus germanica, hungarica, valachica, gallica, italica et anglica lingua sermocinatur, hispanicam, latinam et graecam legit, et pro Viribus aetatis suae, scilicet 12. annorum intelligit. Artem musicam callet, Historiae, Geographiae et Matheseos fundamenta posuit, et in his omnibus fabulando, ludendo, et conversando uterque, aut plures si fuerint, hi omnes majori cum fructu habitum acquirunt, me ductore et praeceptore; cuius officium non detrectabo, si parens talis, qualem exopto, me amici, non praeceptoris loco tractaturus sit. Miram dices, Clar[issim]e Vir; et vero hypochondriacam hanc propositionem Resolutionemque sine stipendio ut Auditor Caesareus emeritus, et pontificio ..... penes A catholicos Hungaros Magistri onere

fungatur: nonne? – Da veniam; de maturitate huius Consilii, (nisi aliud prorsus suadeas) aliquando prolixius te edocere, occasionem spero. Solummodo de Magnate tali sollicitum te esse etiam atque etiam rogo. Nomen meum, donec sors mea decisa fuerit, erga quemcunque, etiam familiares tuos cuiuscunque ordinis et Nationis, occultas, ne revelatio huius inopportuna apud alios, quorum de gratia adhuc dependeo, mihi praeiudicium afferat. Puto me nosse, saltem ex fama, Virum, qualem mihi pro tali Munere optavi dudum, Dominum Comitem Josephum Teleki subintelligo. Scio illum habere 2 filios, in studiis occupatos, scio illum esse Virum discretum, eruditumque, et inde concludo gratam ipsi futuram propositionem meam. Expectatur de die in diem hic Viennae; sed nondum venit: nec si venerit, ipsum prohibere nequeo, Gubernatori hic pariter moranti id quocunque casu detegat; ideoque tuum, Reverende Domine, antea Consilium, et si meum adprobas, Testimoniales Litteras ad eundem Comitem praestolabar. De caetero si mediante folio accluso etiam Magnates aliquos ad subscriptionem invitare posses, et velles, tot favoribus novum addes, et me tibi strictius, si possibile est, ad omnia reciprocabilia paratum devinces.

Vale; tantasque, quas tibi hisce Litteris causo molestias, ignosce
Reverentiae tuae

Servo et amico addictissimo
Josepho Sulzer m.p.

Viennae die 8va 9bris 1779.

72 Két magyar diák Benkő Józsefnek
Leiden, 1779 [vége felé]

Értesítik, hogy meglátogatták Van der Aa-t, akitől megtudták, hogy Benkő József tiszteleti tagja lehet a Haarlemi Tudós Társaságnak.

73 Benkő József Kendeffi Eleknek
Középajta, 1779. december 12.

Örömet fejezi ki, hogy felgyógyult, majd családi iratok másolatát kéri a Transsilvania specialis számára. Közli, hogy nyomtatják Milcoviáját, s tanácsokat ad, hogyan lehet értékes történeti dokumentumokat gyűjteni. Beszámol végül anyagi helyzetéről, figyelmébe ajánlja Kapronczai Ádám nyomdászt.

Méltóságos Groff Consiliarius Ur, Valóban Nagy és Kegyelmes Patronus Uram!

Midőn már tartományunkban, igazságban írom, közönséges fájlalással értettük volna Kolosvár felől Nagyságodnak gyógyulhatatlan (a' mint a' hír hozta) betegségét, és én Nsgdat el is sirattam volna; avagy nem le-írhatatlan örömemre lett é az, hogy én nem csak másoktól, hanem Nsgdnak hozzám különös Kegyességgel és le-ereszkedéssel írni méltóztatott tulajdon Leveléből értem, hogy Nsgd a' sulyos betegeskedést már ki-épülte? Az Istennek Jóvólta tégye ezt a' Gyógyulást mintegy Feltámadássá, hogy mintha igen közel volna Nsgd a' születéshez, oly messze terjedjenek közönséges szolgáló Életének Napjai!

Nagy és igen hasznos szaporodást adnak az én gyenge Munkáimnak azok az különös ritka Levelek, melyekkel e' szegény Hazának ennyi romlásai, 's főképpen Húnyad Vármegyének néhai elpusztulásai után is bír Nsgd és a' Mlgs Familia: zörgetek is alázatos reménységgel Nsgodnál, hogy az Hunyadi Jánostól és Mátyástól való Donatioknak, a' Corvinus Jánossal való perlekedés Monimentumának, a' Wladislaus' Tzigányokról költ Levelének, és a' 'Sigmund Király'

Vaskapui Vámról adott Irásának (melyben különös, a' Sónak *Tumenum* nevezetű summás mértéke) 's egyéb ilyen emlékezetes Instrumentumoknak Copiáját velem közleni méltóztassék, főképpen pedig a' Nsgd Grófi Diplomájának Mássát, és e' mellett a' Mlgs Familia Genealogica Tabelláit, és ezekhez tartozó Momentumokat. Igen sok kerés vagyon ezen én könyörgésemben; de én is nagy indúlatokkal igyekezem, hogy minden ki-telhető háládatosságomat meg-bizonyítsam. Bizony, igazán megvallom, Nagyságodért és különös szép régiségű Mlgs Famíliájáért, 's némely Méltóságokért, kikről illendőképpen akarnék a Maradéknak kedveskedni, késtek az én *Transsilvániá*mnak egyéb aránt szinte három esztendőttől fogva készen lévő Tomussai a' kinyomtatattással; de már ezen a' Télen el-múlhatatlanul fel kell küldenem a' Vármegyékről való Darabot, 's hamar utánna a' más kettőt is, nem nyughatván a' Typographusom ösztönözésétől: a' kinek eddig való nyughatatlanságát azzal szüntettem, hogy a' *Milkoviai* Püspökségről, melyhez tartozott az egész Székelység, és a' Szászságnak jó része, adtam kezére mintegy ötven árkusra menő Irásomat, melyet közben ki-nyomtatason, 's nyomtatja is; Ebben egész Erdélynek summás topographiája is, a' menyiben kívántatik az Haza Ecclesiastica Historiájának fundamentumául meg van; de e' felett annyi ritkaságok, hogy ezt a' munkát velem annak lenni, mely az én tsekély szorgalmatosságomnak bizonyosága, 's az Erdélyi Eccl[esia]stica Historiának fundamentuma lészen. Megszégyenlém, hogy ily nyilván ki írnám e' felől való titkát szívemnek: de ez tsupán a' Nsgd kegyelmességéhez való bizodalmam vívé ki belőlem.

Hogy az Mlgs Groff Urfi Ó Nsga számára oly jó idején Collectiót tenni 's tétetni szándékozik Nagyságod, e' nagy jó dolog nekem is a' mint örömemre van, szintén úgy igyekezni fogok, hogy magam is, a' ki kéz nem lehetek, avagy tsak egy új légyek benne, 's nem mulatom el írni Tiszteletes Méhes Uramnak most Karátsoni alkalmatossággal erről a' jó institutumról: meg-eggyezvén pedig, a' mi nálam lészen, el nem titkolom, sőt másunnan is szerzeni kívánok. A' Mlgs Királyi Táblán volna jó egy szorgalmatos Correspondenset tartani, mivel ott igen sok olyan patrimonialis Levelek fordulnak meg, melyek Erdély Historiájára 's Antiquitassaira szolgálnak: én magam is szép dolgokat nyertem onnan, hát Nsgodért mit nem szerzenének meg. Sőt ha sokan meg-tudják ezt a' dolgot, úgy jár a' Mlgs Urfi Ó Nsga véle, mint néhai Groff Teleki Jósefné Aszszony Ó Nsga a Magyar Bibliothecával, hogy némelyféle Könyvet, ámbár ritkának tartatott, hét 's nyóltz felől is küldötenek. Szebenben a' *Regius Liberek*ben sok szép Leveleket találhatni. A' mely Monumentumok ex originalibus írattnak ki, szükség volna azoknak orthographiájakat, sőt még némely betűknek formájokat is meg tartani: de az ilyen dolgokban kevés az adcuratus ember. Ha rajtam állana, én minden Héti bizonyos pensumat ilyen régi Originálokban ki írásokból szabnék a' Mlgs Urfi Ó Nsga eleibe: így a' régi olvasást is oly promte meg lehet tanulni, mint az újat; mert látom, hogy a' régiek is nem történetből, hanem tanúlva 's formát követve vetették többire azokat a' tsudálatos betűket és abbreviatokat. Nem volna in Civili statu egy hasznosabb Gyűjtemény, mint minden fel-találtatott Diaetalis Articulusokat és Actákat meg-szerzeni; ennek pedig Szebenben van a' jó műhelye: de ott is némelyek igen hibáson írnák; betűről betűre kellene le-írni: én a' mikor ilyeneket írok nyomtatásból, a' rendek számát is meg tartom minden paginákon. Az egyéb Levelek Collectioit nem igen lehet, de talám nem is szükséges bizonyos Materák szerént külön külön szerzeni: hanem az Indexet kellene azok szerént formálni. Úgy hiszem, hogy ezek mellé, a' régi Pénzek is gyűjtettetnek: ritka Collectioja van ilyenekből az Hammersdorffi Papnak is.

Mlgs B. Bánffi Farkas Ur Ó Excellentiája a' miket dolgozott a' Mlgs Bánffi Familiáról, méltóztatott vólt el-küldeni, egyéb szép Leveleket is kaptam Ó Excjánál a' nyári Szebenben létemkor; egyéb felől is igen sok szép Monumentumok közöltettek velem, Munkámba-való bé-tévés végett. Ki is nyomtatok minden Donationalisokat, Metalisokat és hasonlókat azoknak a' Faluknak le-írásokkal, melyekről azon Levelek szóllanak; mindazáltal nem az olyanokat, melyekben valakinek kárát vélhetem.

Nem tudom szóval ki fejezni azt a háladatosságot, Meltóságos Gr. Consiliarius Ur, melyet szivemben viselek Nsgd hozzám való megkülömböztetett Kegyelmes-ségéhez. Az Isten fizesse meg Nsgdnak! A' mi az én állapotomat illeti: Ahoz képest, a' mint e' mi Székely földünkön szokott lenni, és a' menyiben és magam hazámban vagyok, mind betsületem, mind auctoritasom (mely nélkül Lelkeket őrizni 's a' Sz. Hivatalt maga valóságában meg-tartani bajos dolog) jól vagyok, jövedelmem két száz egy néhány kalongya buzából, mely is mintegy 300. vékát ad, és circiter 266 kalongya zabból, 70 szekér fából áll, 's némely szegényebb Hallgatóknak pénzél való fizetésekből, és 8. köből féreje jó szántó földnek culturájából; mert a' *Stola* igen kevésre mégyen. Vizünk, malmunk, fánk van közel, bővön és jó; patrimoniumom is, mely sokat nem téssen, itten vagyon. De mind ezek, az itt való Katonai állapot miatt, e' felett a' mi Méltóságainknak, Tudóssainknak és Bibliothecainknak távól létek, 's ezek szerént, a' bajos és költséges correspondentia miatt, nintsenek oly erejűek, hogy engemet egy oda ki való jó jövedelmű Papságra ki ne botsátanának; az hol (mint itt is) majorkodnom ne kellenék kételenségből. Jóllehet az egészség fenn tartásáért külső dolgoktól itt sem vonom el egészen magamat; kerti munkát tészek a' delectatióért 's botanicáért, méhekkal bánok az haszonért. Kár, hogy az én Jó Mlgs Patronus Uram és Kegyes Patrona Aszszonyom, Gr. Bethlen Gergely Urak Ó Nsgok, nem téznek egy jó fundatiót valamely Ekleziájokban, az hol a' régi Alumnus szolgálhatna. Ó Nsgokat harmad ideje sokat igyekezém fel keresni oda ki, de Feredőre lévén, hijába fíradék; az időn is kívánok vala udvarolni, de FejérVár tájatt tudakozódván, senki nem tudá Ó Nsgok után utasítani. Én pedig Ó Nsgokhoz nagy lelki kötelességemet tartom, minthogy kenyerek mellett tanul-tam: de még semmi háladatosságomat nem mutattam.

Már tudom az utakat, melyeken Leveleim által Nsgdhoz folyamodjam: még is késtem most, egyik felé is Nsgd Levelének vétele után mostanig alkalmatosság nem adattatván, most is pedig Vasárnapi jó reggelem, és itt Compagnia gyűlése van. Nsgd pedig a' mely Írásokat velem kegyesen közölni fog, és azokat tsak Szebenben kerestetem a' Nsgd szállásán, ha mód nem lészen az egyéb forma el-küldésre. Az én igyekezetemen pediglen el nem mulik, tsak az Isten módot adjon benne (de most ha egyébként lehetneis, három lovaimnak egyszer 's mind lett el-lopattatások nem engedné), hogy személyesen Nsgdat, az én szivemnek nagy kívánsága szerént, tiszteljem; a' ki is nyilván meg-tapasztalt Kegyelmessé-gébe Nsgdnak magamat és az én dolgaimat teljes bizodalommal ajánlván, vagyok örökösön

Méltóságos Groff Consiliarius Ur
Nagyságodnak

Közép-Ajtán 12 Decembris
1779.

alázatos és igaz kötelességű
szolgája Benkó József m.k.
Közép-Ajtai Pap.

Bétsben vagyon Kaprontzai Ádám Uram, HunyadVármegyei Fi, oly jó Typographus, a' kinek szép hire felől Nsgd is, úgy reménlem, informatus, külömben is sok jelesség van benne. Maga P. Prayfel kereste Bétsben és hivta Budára Universitatis Typographusnak; de nem ment, a' ki a' maga Vallásában álhatatos kíván lenni. Kár volna, Méltóságos Consiliarius Ur, meg nem tekinteni ezt a' jó ifju embert; de panaszol Levelében, hogy nem adatik néki consolatio; 's új esztendőben hívatalt fog magának keresni, mely dolgot, mint érette való alázatos könyörgésemet úgy bátorkodám Nsgdnak jelenteni: mert sajnálánám, ha ebben az Hazában nem élhetnénk szolgálatjával.

74 Benkó József Pataki Sámuelnak
[Nagyajta] 1780. január 7.

Választ küldött, s levelét két diákra bízta.

75 Paul Roth Benkó Józsefnak
Brassó, 1780. január 7.

Adatokat közöl a töröcsvári barlangra nézve.

Specus Töröcsváriense idem est, cujus mentionem fecit Fridvaldszki, verum descriptionem ejus nec vidi unquam, nec quidquam de ejusmodi descriptione Tibi me narrasse memin. Nec de tabula stannea ibi adfixa adhuc quidquam audivi. De antro illo nihil mihi constat, nisi quod ex eis, qui illud identidem subiere, intellexi: esse illud ingentis ambitus, multis statuis, aut figuris ex humore, lapideam materiem ferente, et superne guttatim delabente, artis distinctum; in aditu ejus casam suam habere Popam Valachorum eremitam; partem anteriorem sacris faciendis inservire, quo, fungente illo eremita, ad cultum Dei congregari solent Valachi loca ea montana incolentes, quos Colibaschen¹ dicere solemus.

76 Benkó József Pataki Sámuelnak
Nagyajta, 1780. január 9.

Fagyott kézzel, rossz pennával írja levelét, amelyben négy példányt kér az Approbatæ Constitutionesből.

Tiszteletes és Tekintetes Professor és Doctor Uram, Kegyes jó Fautor Uram!

A' szomszéd Faluba, Nagy-Ajtára, sebessen tsak azért hozatám le magamat, hogy megtudjam, ki és mikor mégyen az Unitariusok közül a Kolosvári Unitarius Synatra, 's azonnal a 'Sepsi Tszls Esperest megérkezzék, a' ki innen Nagy-Ajtáról megyen ezen hideg éjszakán. Lehetetlen azért írnom, tsaknem meg fagyott kezeimmel és e' rossz pennával, hanem jelentem, hogy ha nem idejében és adaequate is, de ugyantsak felelék 3ad nappal ez előtt Tszls Professor Uramnak, két Syntaxista tanukóra bízott levelem által. Most azt jelentem bizodalommal, hogy négy exemplár kell nékem az Approbata --- Constitutiokból ---, melyeknek az árrokat hamar időn meg-tudom, 's ki küldöm, de még nem vagyok bizonyos, menyi az árrok. Vajha az érdemlett neheztelést el-kerülhetné ezen hirtelen és jeges kézzel irt zédulám! Én különös tisztelettel és engedelmességgel vagyok

T. Jó Fautor Uramnak

Nagy-Ajtán 1780. 9. Januar.

alázatos szolgálja
Benkó Jósef m. k.
Közép-Ajtai Pap.

Versatur

P.S. A Mi Eccl[esiastica] Canonainknak¹ is, melyek in 8va forma ki jöttek, exemplárjából egyet méltóztassék küldetni Szabó György Typographus Uramnak, ki is mind ennek, mind a Törvény könyveknek árráról tudósítson, és betsületsen ki küldöm.

Ha Tszls Professor Uram honn nem lenne a' Synat alkalmatosságával, méltóztassék Pál fordulásakor² az exemplárokat el-küldetni Szabó György Uram által Enyedre, a' Collegiumba Andrád Sámuel (első rendbéli Deák) Uram kezéhez, a' ki nékem el küldi.

Szabó György Uramnak egy néhány Forintja van nálam készen, 's imé el nem küldhetem ezen véletlen alkalmatosságon; de nem sokára ki küldöm; talám Tszls Peregrinans Sófalvi Uram által lészen ez.

Nagy szemtelenség ennyi dologgal való bátorságom; de mind ezeknél nagyobb kegyességét reménylem Tszls. Professor Uramnak.

77 Benkő József Balog Sándornak
Középajta, 1780. február 24.

Tájékoztatja a címzettet fia, Balog József amerikai útjáról, ottani lehetőségeiről; könyvet kíván küldeni Amerikába Balog József kérésére.

Nemzetes Drága Jó Uram, Balog Sándor Uram!

Vettem szeretettel Kegyelmed Levelét Udvarhelyi betsületes Deák által. Azért nem küldhettem volt el akkor kedves Balog Jósef¹ Jó Barátom Uram Levelét, hogy nem tudtam lészen é mód az Udvarhelyről Szent-Imréig való el-utasításra vagy nem, sőt nagyon kételkedtem az én Levelemnek meg meneteléről is. Nem akartam pedig oly Jó Barátomnak messze helyről irt Levelét elveszteni. Azután pedig nálam késleltettem azért, hogy magam igyekeztem Kgdnek megvinni, 's holmi dologban Maros-Vásárhelyre is menni; mert az Kgd nehezen hiheti, mely szives jó barátja légyek én (egy napi együtt lételünkéből esett, esmeretségünk után) Kgd kedves Fiának, de nevezetes akadályim lettek ezelőtt, most pedig a' van, hogy Notáriusi hivatalom szerint Ecclésiastica Visitatióban kell magamat foglalnom. Már azért irom ezen levelemet, Kgdnek igyekezvén tudtára adni Kedves Barátomnak egész állapotját. Ha pedig a' Désen esendő Generalis Synodusra ki találok menni, el nem múlatom könnyen a' Szent-Imrére való menetelt: mert én sokért nem adnám, ha szembe lehetnék Kgltekkel, s úgy irhatnék Balog Jósef Uramnak arról, mint vagynak Kglmetek, és menyire való busulások vagyon kedves Fijok után.

A' Kgd Fija a' mult nyárom irt egy Könyvetskét (*Dissertation*)², melyet kinyomtattak *Lejda* nevű városban *Belgium* Országban, mely is a' napnyugoti tengernek innetső szélénél esik: ezzel a *Dissertation*oval (melyet az Erdély Országi füvekről irt, és már nálam is meg vagyon, Deák nyelven irta pedig) igen nagy ditséretet nyert, és Orvos Doctorságra emeltetett. Azután mind a' Bétsi Fűvész (*Botanices*) Professor³ biztatására, mint a' ki sok esztendeig lakott Amerikában 's úgy tért vissza Bétsbe, mind a' maga erős természetéhez és jó egészségéhez való biztában, mind az idegen világnak látására való okos szeretetéből, mind pedig a' pénzbeli meg-szűkülésből, rea vette magát, hogy a' rettenetes nagyságu tengeren által mennyen *Amerikába*, mellyet *Új Világnak* is neveznek, minthogy ez előtt szinte három száz esztendőkkal nem tudták és nem esmérték azt a' mi Világunk-

ban való Keresztyének. Karátson előtt nem sokkal indult el Ó Kglme a' tengerre *Vronwe Léna Jacoba* nevű hajón⁴ (minden hajónak, vagy is gályának a' tengeren nevet szoktak adni), és ment *Amerikába*, Gujana nevű Országnak *Rió de Berbice*⁵ nevezetű Tartományába, az hol szép fizetése jár a' Belgáktól, a' kik birják azt az Amerikai Országot, de ott azon kívül még többet kereshet, minthogy ritka a' Doctor és igen nagy betsületben tartatik. Utjára 's egyéb költségére is a' Belgák adtak szépen pénzt, melyből az adósságainak is nagyobb részét lerakta, jóllehet még kétszáz forintnival adós, de ha az Isten élteti, azt igen könnyen meg-küldheti onnan. Lészen is alkalmatossága rea, mert minden esztendőben hétszer küldhet Levelet, mi is innen oda annyiszor, és a' pénzt is fel lehet tseréltetnünk utánna való vigyázással, úgy hogy semmi el-veszéstől féltetni nem lehet. Kgd azért valamit tsak meg akar oda írni, mindent írjon meg vékony papirosra, és ha a' dolog sok nem leszen, ne is nagyra, 's nékem küldvén kezembe, én szívesen el-küldöm; mert az ut olyan jól ki van rea tsinálva Posta pénzbéli költsétskével (melyet én örömet adok mindenkor), hogy inkább nem féjthetni az el-veszéstől, mintha Közép-Ajtáról Szent-Imrére küldöm. Kgd azért, édes jó Uram, mentől hamarabb írjon, és küldje kezembe, mert én Husvét tájban bizonyosan Levelemet küldöm Americába, 's ha élek, azután is gyakorta. Irjon meg Kegyelmed minden oda haza való állapotot; mert az igen kedves leszen Balog József Uram előtt. Ezután ő Kglmének is ha mi levelei onnan jőnek, nem úgy bánom, mint ezzel, hanem hamar elküldöm: minthogy már tudom a' küldésnek útját Sz. Imréig.

Kérem pedig Kglmeteket, ne búsulódjanak Szerelmes Fiokon, mert ha az Isten élteti, nagy gazdag ur leszen ő Kglméből, és azután lejő, 's Kglteket megláthatja (adja Isten!); ha akar, négy vagy öt esztendő múlva is lejöhet, és olyan látott-hallott ember leszen, a' minémű Erdélyben egy sem.

Kedves Jó Uram! Bizonyos magyar könyvekről írt B. Josef Uram nékem, hogy küldenünk kellene, ugymint *Páriz Pápai Dictionariumát*, Doctor *Mátyus Ur Diaeteticáját*, és hasonlókat.⁶ Kérem azért, még pedig igen nagy buzgósággal kérem, mutassa meg Atyai szívét idegen Világban bujdosó egy szerelmes fíjához, és azon szükségére küldjön bizonyos embertől kezembe négy aranyokat, a' melyekkel meg is vehessem, fel is küldhessem a' könyveket. Ne féljen Uram Kgd. nékem általadni, mert bizonynal Recognitionalist adok rólla, 's azután Americából is tudósítást hozatok. Azon kívül is, ha én kevés esméretségem után tsak egy Levelére, szegény állapotom szerint bátorkodtam Postán tíz Arannyakat magaméből költsön küldeni Balog Josef Uramnak (melyet bizony tsak a' Kgd bátorításáért irok), mennyivel inkább Kgd négy arannyat az én Papi lelkemre köthet. De hamar kellene, hogy a' könyvek Majusban Bétsben lennének: mert osztán esztendő is belé telnék, míg annyi könyvnek Bétsből a' tengerig való felküldésére jó alkalmatosság lenne. Még ezt a' pénzt, többel együtt, Americából vissza fogja Kgltek venni.

Mindezek után, ajánlom Kgdet az erős Istennek óltalmába, Kedves Jó Aszszonyommal együtt, és szeretettel maradok

Drága Jó Uramnak

Közép-Ajtán 1780. 24-dik Febr.

jó akaró szolgája
Benkó József m. k.
Közép-Ajtai Ref. Pap.

Ezen a' Tavaszon vészek tudósítást Americából, és legottan közlöm Kglmetekkel.

A' mely Arannyakat én adtam, arra mutatott nékem oly adóst Balog Uram, a' ki ő Kglmének annál többel adós: a' nem is tagadja az adósságot, de valami kis akadályt vetett előmbbe, melyet másszor megírok.

U.i. A' Levelet, 's ha egyén is léssen, bátron és egyenesen küldeni kell az Udvarhelyi Collegiumba *Szabó László* Uramhoz, a' ki is elővaló jó Deák, és betületes ember; akár *Kállai István* (idősbik) Uramhoz a' Városra, a' ki is Tszimadia Mester ember, 's nékem fogadott Bátyám.

78 Johann Filtsch Benkó Józsefnak
Nagyszeben, 1780. március 15.

Elmondja Benkó Transsilvaniá-járól vallott kedvező véleményét.

79 Benkó József Johann Filtschnek
Középajta, 1780 [május 1. előtt]

Közli, hogy megkésve bár, de elvégezte azt a feladatot, amelyet a címzett rábízott.

Celeberrime mihique longe charissime Filtsch!

tvvs sincerus Amicus, quod debebat, serius fecit Officium: quae me detraxerint occupationes, explicabo non longo post tempore, dum Cibimum, nisi aliud fata velint, revertar. Interim, ignosce, Domine Amice colendissime, et fave

TVI amantissimo Benkóni.

80 Benkó József Johann Filtschnek
Középajta, 1780. május 1.

Köszöni a Transsilvania-ról írt dicsérő sorokat. Virágmagot ígér, a címzett támogatását kéri történeti munkásságához.

Vir Venerabilis ac Celeberrime,
plurimum mihi colende!

Accepi utrasque Litteras Tuas, magni sane aestimatas, priores quidem, quas mense Septembri praeteriti anni dederas, ejusdem Decembri, alteras die 15-a Martii nuperrime elapsi exaratas, subsequenti Aprili. Ad priores quod non responderim, in causa omnino fuit continuus meus conatus Cibinium Vestrum salutandi, quo tamen impeditus sum, Canonica Visitatione, cui ex officio interesse debui, nostrarum hoc Tractu Ecclesiarum: forte igitur veniam mihi dabis, sincere eam exposcenti, qui ad ora Tecum magis, quam per Litteras, colloqui cupivissem; da, inquam, veniam, fideliter Tibi promittenti tempestiva responsa, ad futuras Tuas, quas expecto, Epistolas. Vtinam unico saltem antehac anno, ita mihi, ac es hodie, notus fuisses! commodam enim Cibinii occasionem superioris anni Junio habuissem et revereri Te, et multos inter nos sermones de Naturali Transsilvaniae Historia conferre. Hac iam fortuna, instante propius aestate, ob iter, in *Districtum Bistriciensem, et Comitatum Szolnok Interiorem, vicinasque oras* instituendum, carebo: at interea commercio epistolico rem nostram agamus.

Nunc, quod ad Litteras Tuas adinet: Non parum gaudii mihi creasti calculo Tuo, quem album *Transsilvaniae* meae adposuisti; quae etsi laudes impertitas non mereatur, non parvo tamen labore, et multo rei meae domesticae incommo-

do, elaborata est. Res illas, quae ad Naturalem pertinent Historiam, non sine aliquo metu operi meo inserui: immiscuissem vero plura, si eos, quos nactus sum, adplausores, sperassem. Alia via, si Superi indulserint, explebo.

Petitus Epilobii¹ semen, quia nemo ante Te, Vir Clarissime, a me poposcit, non congesi: sed veniente collectionis ejus tempore, certissime Tibi transmittam. Fiet, spero, propenso Tuo in me studio, ut in notitiam Magnorum Schreteri et Murrayi perveniam.

Nonne parasti, quaeso, *Catalogum* plantarum, circa Cibinium crescentium, quem mecum communicare posses? Cupio praeterea scire, num velles mihi, res Civiles quoque, et Ecclesiasticas (cujus specimen erit *Milkovia*, duobus Tomis, quorum prior editus est, brevi in lucem proditura)² tractanti, ex instrumentis apud Vos reperiundis, adjumento esse? Hoc de genere forent, se quae de Milkoviensi Episcopatu, cui Sedes quoque Cibiniensis subfuit, ad manus haberes. Opportunitas quaelibet ad me mittendi, erit Coronam versus, praesertim si Celeberrimo Paulo Roth, Rectori Gymnasii Coronensis Meritissimo, Amico meo eximio, tradantur. Jubeas in re botanica, jubeas in negotiis Transsilvaniae historicis; et quidquid valebo, quam lubentissime parem pro pari amicitia referre conabor; gratissimum enim mihi hoc commercium fore, nihil dubita; nec obstat Tibi semen epilobianum, serius, quam voluisti, tradendum. Epistolas nostras properatiores perferet cursus publicus Coronensi-Cibinensis. His, non vulgarem in modum Favoribus Tuis commendatus, perenno

Közép-Ajtai 1-ma Maji 1780.

amicus cultor

Josephus Benkó m. pr.

Parochus Közép-Ajtensis

Scias, etiam Tit. Dominum Primarium Procenturionem *Grau*, Fratrem germanum Reverendi Domini Archidiaconi Cibiniensis, nostro in pago, ab initio elapsi Aprilis, hospitari.

81 Benkó József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1780. augusztus[?]

Beszámol a barcasági sáskajárásról, egy bíróság (a háromszéki törvénytábla) leváltásáról, a Törökországból érkező kereskedők négy-hat hetes karanténban tartásának megszüntetéséről. Nagyszében megjelent Martin Felmer Primae lineae című könyve.

A Sáskáknak az idén már többször volt híre, hogy *Havas-alföldjében* és egyéb Török tartományokban nagy pusztításokat tésznek. A múlt hónapnak elején, a szomszéd-ságról, *Oláh* országból *Erdélybe*-is nagy sereggel által jöttek ezen alkalmatlan vendégek látogatni. Kárt is tettenek nem keveset, kivált a *Bartzaságonn*. Hálá Istennek, hogy látogatások nem sokáig tartott! Vagy két hét múlva mindnyájan onnét ki-költöztek, hihető, hogy vissza Török országba; a hol nyugodalmasabb lakások-is vagyon, mint-sem a tanultabb nemzeteknél, a kik hamar módját lelik ki-írtattatásoknak. Félő azonban, hogy nétalán magvokat hagyván, a jövő esztendőben viszont fel-ne éledjenek. – E múlt nyár ott-is, nevezet szerint *Brassó* vidékén, valamint egyébütt sok helyekén, kevés kellemetes idővel kedveskedett. Többire mind csak esővel komorkodott.

Kegyelmes Aszszonyunk ó Felsége, a hol kíváncsi, büntető igaz-ságát is meg-mutatja. Ennek, az igazságtalan bírónak rettenésekre, nevezetes jelét és bizonyosságát adta a múlt hónapban Erdélyben. Nem bátorodom világosan mindeneget meg-írni: mivel az annál hitelesebb tudósítás-is néha hibás lehet. A

dolognak veleje ez: edj valamely vidékbéli törvény-tévő Széknek bírai, az elől-ülő Igazgatót (*Praesest*) ki-vévén, mind edjre a tisztségből ki-vettettek, és helyekbe mások tétettek; mivelhogy amazok valamely nyilvánosság igaz-ságtalanságú ítélet-tételek felől meg-győztettek.

Nagy reménysége vagyon Erdély országnak, a kereskedésnek abból következő-hető gyarapodása felől, hogy Kis-Aszszony havának első napjától fogva ennek utánna a kereskedők, a kik Török országból által jönnek, nem fognak többé, a mint eddig elé szokás volt, 4 s 6 hétig az ország szélén tartóztatni. Az ilyen tartóztatás, melly *Contumáciának* mondatik, azért volt, hogy a dög-halál Török országból, a hol az gyakran szokott lenni, valahogy el-ne ragadjon s által ne hozattassék. De edjszer-s mind nagy hátra-maradást és akadályt-is szerzett a kereskedésbenn; melly a' miatt Erdélybenn mind alább meg alább s más felé száll vala. Az honnan Erdélynek néminémű el-szegényedése-is következett. A Felső-udvar azért azon szoros rend-tartást felesleg valónak, szükségtelennek és károsnak tapasztalván; az Erdélyi Gubernium által azt hirdettette, hogy ez utánn ki ki Török országból szabadon által jöhet, és csak edj nap sem fog a vámokonn tartóztatni, hanem ha Török országbann valósággal pestis talál lenni. Mert olyankor szükséges leszen edjnéhány hetekig az utazóknak az ország szélén várakozniok. Minden Erdélyi Hazafi áldja s magasztalja a Tsászári Királyi Felsőeknek ezen bólts gondviselését.

A tudományokra nézve-is nem kitsiny elő-menetelt fog abból Erdély venni, hogy az idénn könyv-áros ből állíttatott fel *Szeben* városábann. – Azon könyvek között, mellyek ott mostanság nyomtattattak, emlékezetet érdemel Erdélynek Deák nyelvonn meg-írt históriája. Elég leszen titulusát ide tenni: „*Primaе lineae, M. Principatus Transylvaniae Historiam antiqui, medii ac recentioris aevi exhibentes, auctore Martino Felmer. Typis Barthianis 1780.*”

82 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. augusztus[?]

Részletesen leírja Balog József életét, amerikai útját, kint-tartózkodását, természettudományos tevékenységét.

Edj tudós Magyar, a természeti tudománynak szeretetétől ösztönözvén, nem régen szinte Ámerikába ment; oily szándékkal, hogy azon földnek terméseit fel-keresse, ki-tanúlja, és a tudós világgal meg-esmértesse. – Nem de nem ritkaság-é ez? Sőt inkább olyan újság, mellyel a Magyar nemzet, másokkal szembe szállván, majd méltán fog dítsekedhetni. Egyebek felett méltó dolog tehát, hogy a Magyar Hírmondónak e Levele, s ha a szerentse jól szolgál, még ez utánn több-is, azon Hazafinak légyen szentelve, a kinek szorgalmatoskodása ma hólnap az egész Hazának, de főképpen Erdélynek különös betsületére fog válni. Ez pedig Maros-Székbéli *Szent-Imrei* Nemes Székely, *Balog József* Orvos Doktor Uram. Ki-is minek-utánna Erdélybenn éles és serény elméjével szépen elő-vitte volna maga tanulásait, ment *Bétsbe* az Orvosi Tudományra, melly mellett a fűvész (*botanica*) tudományt-is nagy dítisérettel és elő-menetellel tanulta *Zsakkén* (*Jacquin*) Úr kórmányozása alatt. Ott azért, ettől a híres nagy fűvész Professor Úrtól, ki Ámerikábann sokáig lakott, és az oda való gyökeres termésekről jeles könyvet-is bótátott volt világra, sokat hallván és tanulván Ámerikának mivóltá-ról; reá határozta magát az oda menetelre. Hogy tehát a'-hoz közelebb eshessék, el-ment Hollándiába; az holott tavaly a *Leidai* Universitásonn Orvos Doktori

Tisztességet s Szabad-levelet nyert, edj remek-írása (*Dissertatiója*) mellett, melly hatod fél árkus papirosra ilyen titulus alatt nyomtattatott-ki: "*Specimen Inaugurale Botanico-Medicum, sistens praecipuas plantas, in M. Transsilvaniae Principatu sponte et sine cultura provenientes ac ibidem usu receptas.*" Ezen írását, mellyel szép dítséretet érdemlett, ajánlotta Benkő József Uramnak, Közép-Ajtai Egyházi Tanítónak, kinek-is köszöni a fűvész tudományba való eredését. Az utánn Leidából Ámsterdámba menvén; a múlt 1779dik esztendő végénn, Dirk van de Wal nevű hajós-Kapitánynyal, Vrouwe Léna Jacoba nevezetű hajónn, Déli Amérikanak Güjána tartományjába el-indúlt, és 64 napok alatt a tengerenn által-hajózott, s az említett országnak Rio de Berbice nevezetű meg-szállott-vídekénn (Coloniájábann, vagy-is, a mint a régi Magyarok nevezték, új szállásábann) meg-telepedett. Melly vidéket Amerika képénn nap-kelet felé Szürinamonn fellyúl azon (tudni-illik Berbice) nevezetű folyó víz mellett kell keresni. – Míg a meg-nevezett Hazánk-fia a tengerenn által-ment, minden öltözetéből ki-hízott: de az utánn Amérikában két hónapok alatt igen nehéz betegséggem esett-által. Nyavalyájábann azzal vólt nagy szerentséje azon a valóbann idegen helyénn, hogy olyan jó lelkű emberek találkoztak, a kik gondját viselték: Táplálták Publikán madár (Deákúl *Psittacus*, Németúl *Papagey* a neve) húsából főtt levessell; bővsége lévén ott ennek a madárnak, melly nálunk aranyokat ér. Már ki-gyógyulván betegségéből, szedegeti-ösze az ottani külömb-külobmféle fűveket, köveket, élő-állatoknak formául meg-tartható részeiket és egyebeket, mellyek a termések felől való tudományra (*Naturalis Históriara*) tartoznak. Levelezését az Erdélyiek közül tartja az imént említett Benkő József Urammal. (Mellesleg e' felől a Haza díszére született tudós férjfiú felől írhatom, hogy a hasznos tudománynak és jeles igyekezetnek amaz igaz ítélő Bírāja, Felséges Mária Terésia Fejedelem Aszszonyunk, a Kolozsvári Universitásbéli fűvész Professorságra való hívatatra méltóztatta). Azon jó-akarójának tsak az Ámsterdami Postánn küldött leveleibenn-is ritka magokkal kedveskedik; más úttal pedig sok nevezetes dolgokat küldözget. Sok Amériikai újságokat fog ez a jó igyekezetű ifjú ember a két Magyar Hazával – de mit mondok? Magyar és Erdély országgal? Hányan vagynak itt olyanok, a kik e'-féléhez tudnának, vagy ha tudnak-is, arra költeni kívánnának? – sőt inkább egész Európával, meg-esmértetni, míg ottan múlatozik. Az utánn a szerentsének szárnyainn haza igyekezik. Segélje az Isten! minden igaz Hazafi kívánja. – Noha ugyan kevés számmal vagynak még a könyvekben gyönyörködő Magyarok; még-is nemzetünknek nagyobb betsületére nézve óhajtani bátorkodom, hogy a miket azon földnek mivólta és maga leleményjei felől, levelekben vagy egyébként írni fog ő Kegyelme, avagy tsak edj részént Magyarúl írma inkább, hogy-sem más nyelvem. Mert úgy az eránt-is lehetne reménységünk, hogy írásai Magyarból más nyelvekre fordíttatni fognának. Én ugyan edj könyvetskénél többet Magyarból Németre fordíttatottat soha életembenn nem láttam.

83 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1780. augusztus 27.

Hírt ad a székelyföldi sáskajárás pusztításairól, az árvízről, a várható gabonatermésről.

„Az őszi búzák aratásának kezdeténn Havas-alföldéből felette nagy sereg sáska (*Gryllus migratorius* Linnaei) jött a Bartzába, melly a Brassai és szomszédos határookra szállott, és némelly helyekenn a tavaszi vetéseket (ki-vévén az

haritskát, mellyett Magyar Országban hajdinának, másképpen tatárkának s pohánkának-is neveznek, és a mellyenn ez a pusztító állat nem kap) károsította; de nem éppen olly erősen, mint az ő sokaságától félni lehetett: mert a sok esős, hives és széles idők őket el-lankasztották. A Brassai mezőben, a hol sok napokig hevertének, zsákokkal szedték össze az ugaronn a lakosok, és úgy ölték-meg vízzel. De attól nagy sokasága maradt-meg, melly sok felé oszlott: két nagyobb sereg vált belőle, mellynek egyike *Három-Székre* fel-ment, a más *Miklós-Vár-Szék* szélénél meg-telepedvén az *Apáztai* s *Ürmösi* határokonn, onnan indult *Kóhalom-Szék* felé. Ha a sok esőzések nem lettek volna, több helyekenn, és nagyobb károkat fogtak volna tenni. Az esős és hives idők ellenben a méheknek nagy romlásokra vóltanak. A vizek áradásai-is tettenek nem kevés károkat. A szénával és gabonával való takarodás-is ezek miatt nem mindenütt szerentsésen folyt. Külömben-is Erdélyben, kiváltképpen a Székely-földön kevés őszi gabona van, és szűk esztendőre mutat. Már az idő szépen fel-tisztult, és láttatik szárazságot jövendőlni.”

84 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1780. augusztus [14. után]

Részletesen leírja a háromszéki törvénytáblán (Continua Tabula) bekövetkezett személyi változásokat. A királyi kommisszárius Teleki Sámuel volt, aki júliusban kezdte munkáját az Orbai széki Zabola nevű falujában, és augusztus 12-én távozott.

Léven edj-néhány esztendőttől fogva való keresztülködése vagy-is békességes edjütt-nem-férése, a Székely földön az *Három* (úgy-mint *Sepsi*, *Kézdi* és *Orbai*) Széki Tekéntetes ítélő bíróságnak avagy (a szokásba vett nevezet szerint) *Continua Táblának*, azon Székek Méltóságos Fő-Király-Bírájával, *Sepsi-Szent-Iváni Báro Henter Ferentz Úrral*; azon ellenkezés okainak és eredetének ki-keresésére, a Ts. Királyi Felség rendelkezéséből, még 1778bann tartattatott vala Nemes *Sepsi* Széknek *Úzon* nevű falujábann edj-néhány hetekig való különös ítélet-tétel (*Commissió*) mellynek Elöl-járója s Igazgatója (*Praesese*) vala M. Gyerő-Monostori Báro *Kemény Simon* Ur, *Alsó Fejér-Vármegye* Fő-Ispánja; a mint erről a dologról lehetett akkor olvasni a Bétsi Deák hirlelő Levelekben. Az-után, ennek a Méltóságos *Kommissiónak* munkája, az Erdélyi Felséges *Guberniumból* fel adattatott Bétsbe a Ts. K. Felséges Udvar eleibe; s ottan-is az egész dolog vizsgálásra vétetett, s el-végeztetett, hogy a meg nevezett Báro Úr, Fő-Király-Bírói, és a meg-írt Törvényes Táblánn Elöl-járói hivatalábann meg-ma-radjon, azon Táblának több minden Tagjai helyett pedig egészszen új választás légyen. Ennek végbe-vitetetésére, mint Királyi *Kommissárius*, (Király embere képeben) Római Sz. Bírodalombéli Gróf Széki *Teleki Sámuel Guberniális* Tanács Ur ó Nagysága küldtetett; és a múlt Szent-Jakab havának végénn el-is érkezett Nemes *Orbai* Széknek *Zabola* nevű falujába; az hova az *Három-Széki* Uraságok, Nemesek, és faluk követei igen nagy számmal edjbe-gyülekezvén, anynyira, hogy sok esztendőktől fogva annak a tartománynak olly jeles gyűlése nem tartattatott: a Királyi Kommissárius Ur a maga munkáját az emlétett hónapnak utolsó napján el-kezdette. Minek-utánna tudni-illik a Ts. Királyi kegyelmes parantsolatot a nagy gyülekezetben fel-olvastatta, s maga oda küldtetetésének okait és a választásoknak illendő igassággal lenni kívántató módját igen kelleme-tes és hathatós beszéddel elő-számlálta volna: három napok alatt szedetteték-bé a választó-szók (*Suffragiumok*) mellyekben minden Ur, Nemes, és falusi követ, mindenik választatandó tisztségre hat személyt tartozott ki-nevezni, úgy-mint 3

Római Katholikust és 3 Reformatust; úgy hogy mint-edj más-fél százíg való személyt kellett kinek kinek elő-számlálni, míg a Székeknek számok szerint az 3 *Vitzé-Király-Bíróságra*, *Fő és Vitzé-Nótáriusságra*, *Királyi Perceptorságra*, és *Assessorságra*, a választott urak ki-töltenek. Az-után következett napokonn, a választó-szók nem kevés munkával össze-szedettétvén; a közelebb múlt hónapnak 12dik napján, az Három öszvé-kötetett Székeknek jeles gyűlésébenn fel-olvastattak azoknak az Uraknak neveik, a kik a tisztségekre a több több szó által, vagy-is többeknek meg-edjezésekből választattanak vala. Már a munka fel-küldettetik Bétsbe, hogy ottan a választó-szókból meg-határozó választás és meg-erősítés tétetessék. A Méltóságos Gróf K. Tanácsos és Kommissárius Ur pedig azon Kis-Aszszony havának 14dik napján el-ment *Zaboláról*; mindeneknek szájabann forgó dítséretét hagyván maga Kommissáriusi hivatalának nagy bóltsen lett el-folytatásával.

85 Benkó József a Haarlemi Tudós Társaságnak
Középajta, 1780. augusztus 31.

A Tudós Társaságnak ajándékba küldi két művét, az *Imago specuum Transsilvaniae*-t és a *Transsilvania* két kötetét; ugyanakkor kéri, hogy a Társaság válassza tiszteletbeli tagjává.

Plurimum Venerandi atque Clarissimi Viri, Celeberrimae Societatis Eruditorum Harlemensis Membra, et Directores Gravissimi, Domini mihi Fautores aetatem Colendi!

Spe Honorarii Almae Societatis Vestrae Membri obtinendi Harlema ad me perlata inductus, Tractatum, *Imago Specuum Transsilvaniae* inscriptum¹, ceu specimen quoddam industriae, una cum duobus *Transsilvaniae* meae Tomis, Vondobonae in lucem emissis, donoque Inclitae Vestrae Societati destinatis, transmittere ad Vos, ex hoc dissito Europae angulo, audeo; oroque debita cum Veneratione, maxime Venerandas ac Celeberrimas VESTRAS PIETATES, eodem me, licet indignissimum, Honoris gradu ornare benigne velint; quo ita, in extremam hanc quoque Christiani nominis regionem favor Vaster derivatus, populares meos insigni gaudio et decore adficiat. Dabo omnem, quam potero, operam, ut meis dehinc lucubrationibus placere Vestris institutis queam. DEVS Optimus Maximus perpetua vos, admodum Reverendi atque Eruditissimi Viri, felicitate, illustrissimamque Societatem Vestram perenni gloria ornet, sic precatur mente devota

Plurimum Venerandorum, longaeque Celeberrimorum et Clarissimorum Vestrorum Nominum

cultor additissimus et obsequentissimus

Iosephus Benkó m.p.

Verbi Divini Minister Közép-Ajtensis,

Dabam Közép-Ajtae in Transsilvania,
1780. ultima Augusti.

86 Benkó József Van der Aanak
Középajta, 1780. augusztus 31.

Támogatást kért ahhoz, hogy a Haarlemi Tudós Társaságba beválasszák. Mint a másik, e napon a Társasághoz küldött levelében, úgy itt is megemlíti, hogy ajándékba küldi két művét, amelyet egy leideni magyar diák fog átadni.

Admodum Reverende atque Clarissime Domine, Domine mihi Fautor plurimum Colende!

Anno proxime praeterito ad exitum vergente, duo Hungari e Transsilvania nostra Studiosi, qui Leydae tum scientiis operabantur, indeque Reverendam TVAM Pietatem inviserant, Litteris me suis monuerunt, promissum accepisse, TE id favorabili studio effecturum, ut ego, in Almam ac Celeberrimam Vestram Scientiarum Societatem Harlemensem, tamquam membrum honorarium, recipiar. Spe huius honoris erectus, *Tractatum*¹, quem his Litteris vides adiunctum, concinnavi, Vestris institutis tametsi indignum, hoc tamen nomine, quod peculiari argumento, rarioribusque et nusquam obviis observationibus Transsilvaniam, crassa obscuritate pressam, illustret, commendandum.

Te igitur, Vir Venerande, singulari fiducia obsecro, huic decoris mei oncremento benevole adesse, idque perficere sapienter velis: gratum me erga Te animo atque ra ipsa praebere summo profecto studio adnitar.

Tradentur ad manum TVAM, Transsilvaniae meae duo Tomi, Vindobonae impressi, quos inclitae Societati Vestrae, cui cetera quoque dehinc mea opuscula mittentur, una cum Litteris adnexis, dari volo. Prima opportunitate, tam hos, quam *Milkoviae* (de qua videatur mea *Imago Specuum Transsilvaniae*, pag. 19.) binos Tomos, pro TE singulatim, donum exile, certo accipies. Si quid expensi ad res meas requiratur, id Ornatissimus Vir Iuvenis *Stephanus Török*, Lugduni Batavorum Theologiae Studiosus Hungarus, qui has TIBI reddet, in se recipiet. Vale, Vir Venerande, etiam atque etiam vale, pro ornamento celeberrimae Societatis et Ecclesiae, faveque

Reverendi admodum ac Clarissimi Nominis TVI

Dabam Közép-Ajtae

in Transsilvania

1780. ultima Augusti

cultori addictissimo

· Iosepho Benkő m. pr.

Verbi Divini Ministro Közép-Ajtensi.

[C í m z é s:]

Plurimum Venerando ac Clarissimo Domino Van der Aa.

87 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1780. szeptember [?]

Híradás arról, hogy egy jobbágy meggyilkolta nemes urát.

Nagy-Ajtánn, Miklós-Vár-Székbenn, (melly az Három-széki Fő-Király-Bírótság alatt van, de, az attól el-választó nagy erdő miatt, különös Törvény-tévő Táblával bír) midőn egj Nemes ember, nem éppen józan fővel lévén, vetélkednék szóból egj maga házánál fel-nevelt jobbágy szolgájával, kinek fejébe hágott vólt a bé-ivott pályinkának szeszi, és az híva-híván próbálná, ha ötet meg-merné ütni: a szolga kapván egj fát, földes urát főbe vágja s le-ejti, és ott a maga tulajdon házának ajtaja előtt fejét mind addig rontja, míg szörnyűképpen meg-öli; még-is el-nem fogattatott, hanem békével elébb állott.¹ „E dologból, egyebek között, azt nézhetjük-ki, hogy sok híjával van meg a mi földünk-is a jó erkölcsök ki-mívelésének.”

88 Benkő József Molnár Jánosnak
Középajta, 1780. október 12.

Benkő elkészítette *Nomenclatura Botanica* című munkáját, s ezt a címzettnek ajánlotta. Miután Molnár János már *Phytologicon* című tankölteményében felhasználta, most az egészet közli.

Közép-Ajtai Benkő József Ur, kinek Erdélyről, és a' Milkói Püspökségről irt könyvei érdemek szerint nevezeteseek ('s kinek Erdélyi Floráját alig várjuk) kérésemre fűszéres munkát készített; mellynek jó darabját a' *Phytologicon* nevű könyvemben ki-is adám, az iskola-béli könyvnek rendi szerént; rövideden: hogy édesítsem az ifjakat, 's ne terheljem. Vagyon-is nagy haszna.

Ő ezt így nevezé: *Nomenclatura Botanica*. Fűszéres nevezetek. Lineus rendi szerént. Esméretlen Személyemnek ajánlván az említett könyvet, nagyon magasztalja mind ki-adott munkáimat, mind igyekezetemet. Arra nézve-is el-hagyván ajánló levelét, tsak azt említtem mind abból, mind hozzám botsátott böltse leveliből 1. hogy a' Német, és Frantzia szókat válogatott rendű jó könyvekből szedé; főképpen emezeket illy titulust viselőből: *Histoire Naturelle des végétaux*. Páris 1772. A' Magyar Szókbán hasznát vette Lippainak, Csapónak, Páriz Pápainak, de főképpen tulajdon utazásának. *Adiui ad vsum plebis, quo haec plantas sibi notiores adpellare consuevit*. 2. Arra kéri a' betű-rakókat: hogy a' jelet, ezt tudniillik (-) el-ne hadják. *Hungarica nomina, quae aut in vsu amplius non sunt, aut male a Cl[arissimo] Csapó Med[icinae] Doctore, veteribusque nostris Herbaristis adposita sunt, parentheis nota conclusi; quam Typotheta diligenter obseruabit, non cum punctis (: - :), sed solum sic (-) Ex lit[teris] Közép-Ajtae. An[no] 1780. 12. Octob.*

89 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1780. október [?]

A sáskák egy része az orbai székben telepedett meg, Székelyföldön nagy a szárazság és a gabonahiány, Benkő helyesli, hogy megtöltötták a gabonapálinka főzését.

„A Sáskáknak, mellyekről a minapi hírlelő levelek szóllottanak, egy része meg-telepedett Székely földönn Nemes Orbai Székben; az honnan semmi emberi erő azt ki-nem úzhette; és már igen búján s nagy sokasággal kezdette a tojásit szaporítani. Rajta vagynak azért a tartománybéli Tiszt Urak, hogy a föld népével jó idején el-vesztessék azon tojásbéli szaporítást.

Az 73dik Levélnek 596dik oldalán való jövendőlés¹ szerint, Erdélyre tölt a szárazság. Egynéhány hetektől fogva tsak az eső nélkül való fellegek, és helyen helyen igen kevés harmatozások láttatnak: melly miatt sok helyekenn, nagy része az őszi vetés alá készült földeknek el-magolatlan hever; a mellyeket bé-vetettek-is a serény gazdák, igen ritkáson költ rajtok a vetés; a mi ki-költ, az-is tsak gyenge fű-szálakonn van, és nagyon szomjúhozik. Nem tsuda azért, hogy a jövendőttől való félelem és az idei szűk termés, némelly helyekenn, főképpen a Székelységnek nagyobb részénn, és a Bartzaságban, a gabonának árrát nagyon fel-vitték. *Brassóban* némelly vásári napokonn illyen formán adatnak vala: a búzának köble 4 Német Forintokonn, az alább valónak háromn; a rozsnak két Forintonn és fellyebb-is. Sok esztendőktől fogva nem történt az, a mit most látunk, hogy az bőv gabona termő *Három-Szék*ről sűrűen menjenek a szekerek búzáért és tengeriért (Török búzáért) a *Maros* és *Kis-Küküllő* mellyékeire.

Érthetni innen bõlts okát a Felséges Királyi Gubernium Rendelésének, melly által keményen meg-parantsoltatta minden helységekből, hogy eledelre való gabonából senki pályinkát avagy sert főzni ne mérésszeljen, el-nem engedendő büntetés alatt. Ki-is vagy on adva a rend minden falusi bírának, hogy ha ez ellen tselekedni találnának valakit a község közül, azt mindjárt el-fogják, és a helységbeli Tisztségnek jelentsék; ha pedig valamely Nemes háznál vennének észre a parantsolatot meg-vető személyt el-ne fogják ugyan, de a Tiszt Urnak hírré tegyék. – Ugyan azon okból, és a pénznek szűkülése miatt meg-tíltattak a pénz tsaló játékok, úgy-mint: kötélenn való játszás, kotzkázás, medve és majom tanzoltatás.²

A szűrethez vékony reménysége vagy on Erdély nagyobb részének: minthogy az hideg-is eleinn a szőlőket meg-rontotta vala tsak nem egész hazánkban; és azután-is az idő nem járt a szőlős gazdáknak vígasztaltatásokra. A szőlőknek termése és el-készülése leg-inkább van N. Hunyad-Vármegyében és Károlyvár tájatt: a melly helyekenn a tavasz végénn való hideg a szőlő hegyeket meg-nem rontotta vólt. Mivel pedig az idő a kevés szőlőknek-is nem járt olly meg-érlelésekre, a mint a rend szerént szokott lenni: ez okonn a F. Királyi Gubernium a szűretelő napokat, mellyek Erdélyben Gál napjától fogva szoktanak folyni, hátrébbatska rendelte, úgy hogy Mind-Szent havának 23dik napján kezdődjenek. Segesvár és Medgyes városokban, az hol leg-bővebben van tsak-nem minden időben az el-adó bor, és könnyű áronn lehet többire vásárolni; már a negyvenes tavalyi bornak árra az ötven Magyar forintokat el-érte. Mint fogja az idénn Oláh ország Erdélyt borral segíteni, még nem bizonyos. Itt a' jut eszembe, a mit Erdélynek ama széles tudományu néha Kancelláriussa, Gróf Bethlen Miklós Ur e folyó Száznak eleinn szokott vólt mondani: *Soha, úgy mond, Erdélynek olly bõv bora nem terem, hogy a rossz emberek fel-ne dorbézzolják; de olly kevés sem, hogy a mértékletes emberek meg-ne érvék véle.*

Sem tölgy- sem bik-makk Erdélyben nem termett. Itt pedig rész szerént a' szokott a gabonában bõvséget okozni. Mert midõn makkot hoznak az erdõk, sok ezer sertések híznak-meg minden gabona nélkül. E' felett, némelly helyeknek lakóssi eledelre való olajat-is szoktanak a bik makkból üttetni.

Ki-hírdettette azt-is a F. Királyi Gubernium, hogy akár-ki az adózó rendenn, ha valami sértődését érzi magának az adó fel-írásával: jelentse magát az esztendő felének el-telése előtt az helységbeli Törvényes Táblánn, és könnyebbítést nyér.

Nem lehet a Zsidóknak Erdélyben, az eddig való szabadságnak módja szerént, meg-maradniok: mindazáltal még egy esztendeig való lakások meg-engedtetett."

90 Benkó József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1780. november 10.

Részletes beszámolóit küld Erdély különféle tájain végzett botanikai kutatásairól és az azok során gyűjtött érdekesebb növényekről.

„Mint-hogy az Erdélybenn termő Fák' és Füvek' fel-keresésébenn és le-írásábann foglalatatoskodó fáradozásomat annyira méltóztatta a Tudós Magyar Hírmondó, hogy azt a maga Erdemes Olvasóinak hírré tenni nem sajnálotta, és némellyeknek arra-is okot szolgáltatott, hogy hozzám küldött Leveleikbenn tudakozódjanak ezen dologról: ímé bátorkodom, sőt némellyekre nézve tartozom, ki-nyilatkoztatni, nem tsak azt, mennyire vihettem tsekély igyekezetemet

az *Erdély Flórája** készítésében¹, hanem azt-is minémű alkalmatosságok kezdték magokat elő-adni Erdélybenn a *Füvészségnek* (*Botanica*) tanulására.

Sokat fáradtam, meg-vallom, tíz esztendőktől fogva, s kevés jövedelmemhez képest, magam meg-erőltetésemmel-is költöttem utazó alkalmatosságimra, az esméretlen hegyekenn, havasokonn, és egyéb helyekenn vezető emberekre, s több e' félékre, hogy ki-tanúlhassam, és úgy írhassem-le magam látásomból, minémű Fái s Füvei teremnek Erdélynek. Bé-is jártam már Hazámnak nagyobb részét, és tsak nem minden nevezetesebb helyeit. Meg-visgáltam a Nemes SZÉKELY FÖLDÖNN, *Három-Széknék* (*Sepsinek*, *Kézdinek*, és *Orbainak*) mezős és némelly erdős helyeit-is; néhol egyszer, néhol négyszer s többször-is meg-fordulván. *Miklósvár-Székbenn*, a mellybenn lakom, és *Bardotz-Székbenn*, az hol gyakorta kell járnom, alig búvhatott-el valamelly fü előttem. Jártam *Bardotz-Széknék Mező-Havassán*-is, melly ettől a kettős *Csík-Széket* el-választja, s a szomszédos nagy erdőkönn. Bé-kerültem *Udvarhely* és *Maros-Székeknek* tartományjait nagyobb részént; és ezen helyekről le-folyó két *Homoród* vizeinek, két *Kükölli* folyamatainak, a míg ezek más vizekbe öntenek, egész völgyeibenn, s a közöttök fekvő hegyes völgyes földekenn, nem külömben a *Maros* melljékenn, *Maros-Vásárhelytől* fogva *Déváig*, füveket vizsgálva, le-jártam. Nem kerültem-el *Aranyas-Széket*-is, és az *Aranyas* vizének tér tartományját.

A Nemes MAGYAR VÁRMEGYÉKNEK-is mindenikében tettem széllyel fordulásokat, még pedig némellyeknek részeibenn egy-néhány rendbenn. *Felső Fejér-Vármegyének* lakásomhoz közel lévő helyeinn, úgy-mint: *Bodola*, *Hídvég*, *Szűnyogszeg*: *Úrmös*, *Felső- s Alsó-Rákos*, és ezekkel szomszédos faluk határai között, nem egyszer múltattam füvészséssel magamat. Még féleln eső helyeitől-is, a minémű *Alma-kerék*, *Keresd*, *Réten* s a t. utazásomat nem kéméllettem. *Alsó Fejér-Vármegyének*, egy rendben felső szélénn, a *Forrói* s *Magyar Herepei* völgyönn, és ennek tájékánn fáradoztam: másszor középe tájatt, *Balásfalva*, *Búzás-Botsárd*, *Csombord* körül szemlélődtem, és *Nagy-Ényed* felől le-menvén *Károlyvár* vidékére, amaz híres füves *Bilak* hegyet-is, a mellette fekvő mezőkkel egygyetembenn, ámbár nagyobb sietéssel, mint kívántam volna, gyalog el-jártam; harmad úttal, alsó szélénn, *Vízakna*, *Kontza*, *Alvintz*, *Csóra*, s több helységek határainn, menőleg is jövőleg-is keresgéltem a Zöldélékeny Birodalomnak (*Regni Vegetabilis*) javait. Visgálódttam tzelomra *Húnyad-Vármegyének* jó darab földébenn. *Kükölli-Vármegyének* termésait alkalmasint számba vettem. *Torda* és *Kolosvár* környékeit, hasonlóképpen e két városról neveztetett Vármegyéknek, úgy *Dobokának*-is, a *Mezőségenn* eső s más nevezetes helyeit, sok veréjtékimmel öntöztem. *Belső-Szólnok-Vármegyének* *Dés* körül el-terjedő földénn jártam, és onnan a *Szamos* völgyénn mentem *Kolosvárra*. Útamat folytattam *Fogaras Földénn*-is hosszára végig, és ugyan akkor, mind menet, mind jövet, láttam füveit a *Sárkány* nevű nagy erdőnek.

A Nemes SZÁSZ NEMZET FÖLDÉNN hasonló járásaim vóltanak. *Szeben-Szék* lapáttzának nagyobb részénn dolgaimat követtem; de sajnálva kéntelenítettem akadályok által el-szakadni, hegyeinek és havassainak lábaimmal való nyomdoklásától. *Szerdahely*, *Szász-Sebes*, *Szász-Város*, *Medgyes*, *Segesvár* és *Kőhalom-Székeknek* útamba ejthető tartományjaibann-is tzelomat kergettem. Nagy essők és árvizek által tltattam-el a kised *Újgyház-Széknék*, és *Nagy-Sink-Szék* egy részetskéjének bé-repdesésétől. A *Bartza* Vidékenn, sokszori járásaim után,

* *Flóra* nevet visel ma közönségesen az olyan Könyv, mellybenn valamelly tartományban termő Fák és Fűvek illendő renddel elő-számoltatnak.

már újságot nem igen találhatok; sőt a *Brassai* s *Zernesti* nagy havasokra-is, nem sok van, a miért többször ki-mászszak. Az Erdélyi három Nemzet földénn tett ilyen útaimbann azonn igyekeztem, hogy az a' féle füveknek, melyek az én lakásom földénn nem termenek, vagy gyökereiket, vagy magvaikat hozzam, avagy arra hagyott Jó-akaróim által magamnak meg-küldessem, és természetem kertembenn: az hol-is illy móddal már a Fűvek számát hat százig fel-szaporítottam; de az olyanokét nagyobbára, melyek a mi egünket meg-szenvedik, módombann nem lévén üveg háznak az idegen Piántákért való tartására.

Azt mondhatná már valaki, hogy ennyi járásaimra, ki-adhatom az *Erdélyi Flórát*; és magam-látom, némelly tartományoknak kevesebb utazásokból készült *Flóráit*: de, ha tehetem, nem sokára még utazásomat szaporítom *Csik*, *Gyergyó* és *Kászon-Székeknek* a Székely Földönn, *Görgény* vidékének *Torda-Vármegyé*-benn, és a Szász Földönn *Besztertze* tartományjának, s még némelly helyeknek meg-járásával. Mert ámbár úgy vélekedhessék-is valamely ember, hogy a melly Fűvek, Erdélynek elő-számlált feles és tágas tartományjaibann fel nem találtnak, azok egyéb részeibenn-is talám szintén tsak híjába kerestetnek: de nem úgy vagyon a dolog, hanem a mint a Fűvészek (*Botanici*) tapasztalva tudják, néha egész országnak minden más tartományjaibann híjába kerestetik valamely olly fűvetske, a melly egyetlen egy halmotskájánn, vagy tótsájábann azon országnak fel-találtatik. Elég szép része Erdélynek *Három-Szék* és *Erdő-vidéke* (ez *Miklós-vár* és *Bardotz-Székeket* foglalja magábann) de én, sok rendbéli járásaimra-is, még nem láttam sohol ezekenn az helyekenn, *Körkölyt* (*Myagrum perfoliatum* Linnaei) és *Vad zabot* (*Avena fatua* Linn.) mellyek a mezőségen ollykor némelly gabonákat tsak-nem el-fojtanak. Nem látunk itt, hanemha a tőlem imitt amott el-hányattatott magból kezdett szaporodni, *Ökör-nyelv-füvet* (*Anchusa officinalis* L.) sem *Kék Moly-füvet* (*Verbascum phoeniceum* L.) sem *Szarvas Mákot* (*Chelidonium corniculatum* L.) sem *Kapor Ró'sát* vagy *Sárga Kükörsint* (*Adonis vernalis* L.) sem *Bértse virágot* (*Clematis integrifolia* L.) sem *Matska töviset* vagy *Ördög rokolyát* (*Eryngium campestre* L.)* és némellyeket, mellyek küljebb szintén mindenik Vármegyébenn bővön találtnak. Továbbá, *Onosma echioides* és *Caucalis grandiflora* nevű füveket, tsak *Húnyad-Vármegyé*benn, *Fólt* környékében szemlélttem bővön; *Caucalis platycarpus* nevezetűt, *Sárd*, *Igen*, *Botsárd*, *Karkó* s a t. határainn a *Bilák* körül; *Acer tartaricum* nevű fát-is a' tájatt, s nevezetesen a *Vajasd* felett való kis berekbenn; *Veronica austriacat Szerdahely* felé; *Szelid Sisak-füvet* (*Aconitum anthora* L.) sem egyébűtt, hanem *Udvarhely*-székbéli *Homoród-Almás* nevű falu erdejénn lévő ama híres és igen tsudálatos kő-lyukaknál, mellyeket én le-írtam, *Imago Specuum Transilvaniae admirandorum* titulusu, világra jöendő munkátskámbann. Mind ezek a példák tsak annak mutatására valók, hogy szükség vólna még némelly helyeit Erdélynek szorgalmatosan fel-bolyonganom: de ha nem tselekedhetem; ennyi készüllettel-is a *Flórát* világ eleibe botsátom. Lésznek talám jöendőbenn, a kik azt pótolgatják, a tőlem fel-nem kerestetett Fűvek neveinek meg-írásokkal: adja Isten! mert a hol én jártam-is, nem lehettem olly száz szemű *Argus*, a ki előtt tsak egy Fű-is láttatlanul ne maradhatott vólna. S ezenn kívül-is, nem azon egy időbenn szoktak minden fűvek zöldelleni és virágozni: hanem némellyek tsak tavasszal, mások ősszel; nagyobb részént nyárbann vagynak önnön magok korokbann. Ennyiben vagynak

* Ez előtt 8 esztendőkkal, sok szemeskedéssel-is ilyen töviset nem láttam *Udvarhely-Széknek* a *Nagy-Kükölli* ó n n innen való részébenn: de már most a két *Homoród* között -is nem ritkán kezdettem látni. Úgy hiszem, hogy a szél hajtotta erre magvait.

a Fákkal és Fűvekkel való dolgaim. Következendő levelembenn azt tészem hírré, minémű alkalmatosságai kezdettek lenni Erdélybenn ezen kies és hasznos tudomány tanulásának. Írám Közép-Ajtánn, Sz. András Havának 10dik napjánn, 1780.

BENKÓ JÓSEF.²

91 Benkó József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1780. november 11.

Beszámol a nevezetesebb erdélyi kertekről, üvegházakról és ír azokról, akik könyveket, virágokat küldöttek Erdélybe a tudomány felvirágoztatására.

„Magam kötelezésem szerént, tudósítást tészek már az alkalmatosságokról-is, mellyek adódnak Erdélyben a *Füvészségnek* tanulására. Elsők ezek között azok a Kertek, mellyekben az idegen, és üveg házakba tartható plánták kezdettek szaporodni; a minéműek Hazánkban atyáinknak idejekbenn nem vóltanak. Mert gyönyörűséges dolog, a nálunk önként termő Fákat és Fűveket látni s esmérni: de annál kedvesebb, midőn az Indiákról s más meszsze országokról ide hozattatott nevezetes plántáknak látásával és haszon-vételével-is újíthatják magokat az e'-félékbenn gyönyörködők, s az Isten bölts teremtéseit mentől több tsuda doigokban szemlélhetik és tisztelhetik. Másutt írok én az Erdélyi jelesebb kertekről: most tsak a fővebbrői szóllok.

Az Erdélybenn eddig-elé hallatott, és mostan látható kerteknek fejedelme, vagyon az *Ólt* mellett, Fagaras Földe végébenn, *Fellek* (Németül *Freck*) nevű, *Szeben*-Széki falubann. Ezt maga szép palotái mellé építtette, szép forrású s kristály színű vizek folyamattal bővölködő igen kies és nagy helyre, M. Báró Brukkenthal Sámuel Erdélyi Gubernátor ur ő Excellentiája; és nem tsak közönséges téli üveg házakkal, s azokba illő sok féle Fákkal és Fűvekkel gazdagította-meg; hanem, ezeknek felette, nyárbann-is bé-melegíttetni szokott házzal, mellybenn vagynak ama riuka s drága ízű sok *Ananás* nevű gyümölsők; *Cactus*,¹ *Passiflora*, és sok egyéb idegen piántáknak külömb-külobb-féle nemei, a minéműeket soha ez ideig Erdély nem látott; künn teielő, s a mi levegő egünkhez szokott, de azonbann nem közönséges Fák és Fűvek-is, a konyhai veteményekenn kívül, oly sokasággal vagynak, hogy a ki e'-féléket kíván tanulni, meszsze helyről-is ide méltán el-fáradhat. Érzéketlen légyen pedig bár az, a ki itt gyönyörködést nem találhat. Nem kevés bezzeg a költés, melly erre ment s mégyen, és mellyet ezen kertnek mivólta szerént való, s felső országról hozattatott kertész vészen. Nagyon fogja ez-után segíteni az e'-féle Tudományt-is, és az egész Természeti Históriát, az ő Excellentiája sok ezer árrú Szebeni könyves háza, mellybe mindenféle hasznos tudományokra való drága könyveket szerzett, és most-is szüntelenül szerez. oly kegyes véggel, hogy az arra való emberek azoknak szabadoson hasznokat vehessék. Könyves ház-is soha Erélybenn olyan nem vólt, mint ez. Sem olyan, mint ugyan Szebenbenn (oda vitetvén *Sáromberkéről*) a Méltóságos R. Sz. B. Gróf Széki *Teleki Sámuei* Guberniális Tanács Ur ő Nagysága könyvbéli vagyonja, a mellyre sok ezer költség ment-fel, és mégyen-is minden esztendőnként: ennek-is ottan minden jó emberek hasznát vehetik ő Nagysága kegyességéből. Szép kegyességek ezeknek a Tüdös és Nagy Méltóságoknak! kik a Tudományoknak terjedésébenn gyönyörködnek. Bóldog ideje van külömben-is Erdélybenn a könyvek szaporodásának. Ez előtt örven esztendőkel, nem hiszem, hogy egész Erdélynek annyi könyve lett légyen, tsak a Magyar

Históriára-is, mint most vagyon egyedül ama Tűdös Királyi Professornak, az Áhítatos Oskolákbéli P. *Koppi Károly* Urnak, ki-is a Kolo'svári K[irályi] Universitásbann kiváltképpen való dítsérettel tanítja az Históriákat. – De hadd térjek a Füvekre.

A Fűvészség Tudományjának lábra kaptatására, különös drága gondolatait és sajnálatlan bőv költését kezdette fordítani M. Boros-Jenői Gróf és Ts[ászári] K[irályi] Komornik *Székely Ádám* Ur ó Nagysága; ki-is feles és nagy árru könyveket hozatott a Fűvész Tudománynak és Természeti Históriának jó móddal való tanulására, olly el-íntézzel, hogy a könyvek a Kolo'svári Református Tanuló Társaság (*Collegium Scholasticum*) számára valók legyenek.

Ezeket kívánám az Erdélyi Fűvészségre tartozó dolgokról jelenteni. Örömmel írnék arról-is, mit tselekszik Ámerikai Levelezőm, *Balog József* Doctor Uram, az oda való füveknek szedésével: de régetske, hogy levelét nem vettem: talám azért, hogy utólszori tudósítása szerint, a *Berbicei* lakságból (*Colonia*) fogott utazni a *Caribaei* (Karaibi) szigetekbe. Utolsó levelébenn *Cassia occidentalis* nevű, s még egy meg-nem nevezett plántának magvait küldé, és azt írá, hogy *szándékozik küldeni egy-néhány száz plántákból való részeket, úgy száz ki-készített madarakat, és annyi halakat-is, talám egyebeket-is: mert (úgy mond) itt bajos a meleg' és nedvesség miatt tartani meg-veszés s rothadás nélkül.*" Írám Közép-Ajtánn, Sz. Márton napjánn, 1780.

Benkó József.

92 Benkó József Koppi Károlynak
Középajta, 1780. november 18.

Küldi Milkovia című művét, elnézését kéri egy könyv késedelmes visszajuttatásáért. Beszámol munkásságáról, érdeklődik a címzett terveiről s felajánlja szolgálatait.

Admodum Reverendo ac Celeberrimo Patri, Domino *Carolo Koppi* e Scholis Piis, Historiarum Professori Academico, S. P. D. Iosephus Benkó, Parochus Közép-Ajtensis.

Nomine TVO, mi *KOPPI Dilectissime* aetatemque Venerande, recreor quotidie. Putaresne enim vel ex longinquitate, vel Litterarum mearum silentio, svavissimae memoriae TVAE oblitum me esse? Id certe non fiet, dum spiritus hos reget artus. Non est dies, me *Dius Fidius*, non est dies, quo TE non videam in TVAM me domum deducentem, verbis humanissimis, vultu sereno, pectore candido excipientem, cubiculum, insignem bibliothecam, mensam, omniaque TVA haud fucatis verbis mihi offerentem, Amicis TVIS et Sodalibus, longe Celeberrimo Physices Professori,¹ Clarissimis Bibliothecae Custodibus me commendantem. Haec, scilicet, multaue similia, Te mecum amice egisse, grata mente identidem certe recoło.

Sed dices, juste profecto dicere posses: Cur ergo tum sero Litteris ad TE Meis revertor? Serum Amici officium ne respue. Nolebam enim nudas mittere Litteras, sed comitatas *Milkoviae*² meae duobos (quorum prioris partem fugiente oculo videras, quorumque posterior integram quoque Transsilvaniae chorographiam civilem juxta atque sacram cet. complectitur) Tomis: verum hac spe frustratum me scias, maleficio nescitur cujus, qui typographeum ingressus, duo folia e meo Manuscripto, cujus ternae jam circiter philyare solum erant typis mandandae, delaceravit, atque ita typothetam, ne opus editionis ad finem suo tempore perducere posset, impedit. Die plane hesterno hunc defectum supple-

vi, cursuique publico commendavi Viennam perferendum. Sic igitur, cum exitu currentis anni absolutum iri totum editionis negotium certum habeo. Hoc tamen, quod promisi, quo differtur, non aufertur. Hinc etiam intelligas, velim, quam ob causam *Speciminis Prayani*³ Partem II. a te mecum Claudiopoli ablatam usque huc non remisierim, vel hac occasione, quae sane commodissima esset, non restituam. Scilicet, inserui Tomo II. Milkoviae, Caput unum de Albensi quoque Episcopatu Transsilvaniae, quod quidem pridem jam impressum est, sed nondum ad manus meas pervenit, venturum intra novem dies Cibinio, quo curru veredario (*diligence*) adlatum est. Hoc vero illud est Caput, quod conferre volo cum Tractatu Prayano de eodem Episcopatu: facere autem id ex reliquo apud me Manuscripto impuro, quod mancum et passim mutilatum est, nequeo. Ignosce igitur, Candidum Pectus! et crede, post breve temporis spatium me librum remissurum. Nullius unquam supellex libraria apud me vel periit, vel detrimentum passa est. Sed haec hactenus.

tu vero, Vir Doctissime, quid agis, quid moliris? Vtinam Manuscripta tua visa mihi, in lucem publicam brevi exirent, Historiam patriam illustratura. Svaseram, quod svadeo rursus, Viennam mitti pro subeundo prelo: illic enim Censores livore in talia instituta minus ardent. Memor eorum sum, quae ex te audiveram. Unum adhuc habeo exquirendum. Loquebamur una de Manuscriptis, jusserasque, quod quaedam tibi curarem describi; sed nullum te nominasse memini. Hac adeoque opportunitate scribe, quo velis potiri. Nonne *Bojtini* (Casparis) tribus Libris, qui soli apud me supersunt? manca tamen Historia quantivis est pretii. Scribe, inquam, et me profecto promptum habebis: cum jam et Librarius, cujus opera uti soleo, finem hujus anni rusticationi fecerit.

Commendo te. Vir Eruditissime, Gratiae Servatoris, qui te amplissimis suis donis cumulet, et quam diutissime sospitet! me autem commendo expertis tuis favoribus. Vale, iterum atque iterum vale.

Dabam Közép-Ajtae, 1780. 18. Nov.

Vidisti, vel habesne, mi KOPPI, *Stephani Salagii Libros* III. (reliqui enim IV. Libri, interveniente Auctoris morte, forte editi non sunt) *de Statu Ecclesiae Pannonicae*?⁴

93 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1780. december 8.

1780 novemberében meghalt Brassóban a Vas megyei származású Molnár Ádám, aki 1769-ig Bukarestben folytatott orvosi gyakorlatot. Beszámol a székelyföldi időjárásról, az őszi vetésekről és a gabonaiáségról. Közli az újabban hivatalba lépett háromszéki ítlőtábla tagjainak névsorát.

„A közelebb múlt Sz. András Havábann holt-meg Brassóban ama jeles és kegyes Orvos Doktor *Molnár Ádám*, ki-is Magyar országonn Vas-Vármegyébenn született vólt 1713bann. Lakott vala 20 esztendőök alatt Havas-alföldébenn vagy-is Oláh országbann Bukurestenn, viselvén ottan rend szerént való orvosi hívtalt szép fizetéssel: de 1769benn a Török és Muszka között való háború miatt ott való lakását el-hagyván, Brassóbann telepedett vala-meg. Itten lakik Özvegye-is. Tagja vólt ama Tüdös Társaságnak, melly így neveztetik: *Academia Imperialis Naturae Curiosorum*.”

Ugyan azon vidékről, nevezetesen a Székely földről küldetett levelekbenn jelentetik, hogy az idénn még Sz. András havának közepe tájbann esett sok hó miatt, a barmök igen koránn jászolra szorúltanak. De e mi Székely földünkön,

úgy mond, majd minden falukbann sok bajoskodás és a lakosok között való tzívakodások vagynak, a számtalan sok gabonabéli károknek meg-fizetése felől, melyeket tettek az éjjel nappal széllyel keringő barmok: melyekből azt vehetjük észre, hogy ha a szarvas marháknak nyári jászlonn való lételek fel-nem állhat-is (*mellyet bizony néhol méltán óhajthatni*) de valóbann szükséges volna ki-találni azt, hogy kell a gabonákat a mezőbenn meg-óltalmazni az ilyen (sokszor a gonosz emberek akaratjából eső) kár tévő marháktól.¹

„A minapibann esett hó déli szél által tsak hamar el-olvadván; sok tartomány-jaibann Erdélynek még sok őszi búzát vetének a lakosok Sz. András havának folytábann. De ím Karátson havának elejével a föld meg-fagya, mellyre még eddig (Karátson havának 8dik napjáig) nem sok hó esék. – Ezen idő-járásnak köszönhetni, hogy a gabona valami kevesett óltsódott: mint-hogy ez valamelly reménységetskét nyújtott a szántó-vető embereknek. A Székely földnek abbann a részébenn mindazáltal, a melly Három-Szék nevet visel, tsak meg-tart a gabonabéli szűkülés. Erre nézve a Nemes Második Gyalog Regiment egy Fel-Tiszt Urat küldött a Maros-vize tájékára, hogy szűkült és szűkülendő katona-népnek számára jó móddal gabonát igyekezzék szerezni s alkudni.”

A N. Három-Széki T. *Itélő Szék* (*Continua Tábla*) mellyről a múlt esztendő-benn az 597 s következő levél-oldalonn emlékezet tétetett,² már a Felséges Uralkodó Hatalom által meg újítatott illy rendben: 1) *Vice-Király-Bírák* lettek: *Sepsi-Székbenn*, *Lajos Elek* Ur, ki ez előtt *Auditori* hivatalt nagy dítsérettel viselt a Második Gyalog Székely Regimentben; *Kézdi-Székbenn* *Benkő János* Ur; *Orbai-Székbenn* *Imets Antal* Ur; 2) *Királyi Perceptorok*: *Mátis Mihály* és *Gyújtó Sándor* Urak; *Nótáriusok*: *Miskóltzi Sándor* és *Demény N.* Urak; 4) *Valóságos Tábla Bírák*: (*Actualis Assessorok*) *Vajna István*, *Nagy József*, *Dombi Balás*, *Tompa János* és *Baktsi 'Sigmund* Urak.

94 Benkő József Simon Sámuelnak
Középajta, 1780. december 10.

Felújítja régi barátságukat; adatokat kér Mikháza szerzeteseiről, főleg Domokos Kázmérről.

95 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1780. december 11.

Adatokat kér Doboka vármegyéről.

Méltóságos R. Sz. B. Gróff Camerarius és Fő Ispány Ur, Kegyes Patronus Uram!

A Dési Synodus alkalmatosságával nékem tenni méltóztatott kegyes ígérete Nagyságodnak bátoritt engem, a' Nsgd Gratiájához való folyamodásra.

Élkerülhetetlen szükségem van ennek ki tanulására, *miképpen nevezetetik* Nemes Doboka Vármegyébenn mindenik *Szólga-Bírói Processus*, és mindenik-hez hány 's mely nevezetű Oppidumok és Faluk tartoznak? Nagy reménységgel zörgetek Nagyságodnál az erre való feleletért; de azt is szükséges jelentenem, hogy e' nékem nem kevésbé siető volna. Mert szinte 3. esztendeje már, miolta elkészítettem nyomtatás alá *Transsilvaniámnak* 3dik darabját, (a' többekkel edjűtt), mellybenn a' Nemes Vármegyéket leírtam; sok Leveleivel is unszolta már a' Typographusom annak felküldését, és én sem halogathatom már tovább. De még is, míg minden Vármegyéről a' feltett kérdésre feleletet nem vészek; és

holmiket ahoz képest Írásomhoz nem raggatok, éppen nem akarnám felkúldeni. Méltóztassék azért Nagyságod a' feleletet, melly igen könnyű munkával leszen, megkészíttetni, 's T. Juris Professor Tsomós Mihály Uramhoz Kolosvárra .....> nekem szorgalmatosan megjő, bé-kúldeni.

Akarnám valójában, és bizony jövődöbenn díszére lennének azonn Várme-gyének a' belőlők készülendő dolgok, ha lehetne, vagy mindenikére, vagy bár némelyikére, e' következő kérdéseknek is feleletet tenni, a' felyebb megemlíttet-tek mellé: 1) Mindenik Falunak, mi igaz Oláh neve, ha tsak vagyon a' Magyartól meg-külömböztetve? Kik birják? Avagy tsak az oly Falukról igen jó 's könnyű is vólna megírni, mellyeket vagy egészen, vagy nagyobb részben, bírnak valamely Földes Urak. Az apróbb Possessorokat is, és kiknek melyik Falukbann vagynak Udvar-házaik, könnyen feljegyezhetnék az értelmes Szólga Bírak. Ezenn seculumnak kezdetébenn ilyen forma Conscriptio vólt egész Erdélybenn, mely nálam meg vagyon, sőt említett Munkámba is béírtam: szép vólna azért a' mostani Uraságotis és Nemességet (ki lehetne hagyni a' dubiusokat) felírni, a' maradék Nemzetségek nem kevés gyönyörűségére. 3) Mellyik Falubann hány adózó Ház van? Az Adózás Tabellájából könnyű vólna kijegyzeni. Ezt nem azért kívánnám tudni, hogy így Munkámba tégyem; hanem tsak, hogy tudhatnám magamnak, mekkora nagyságuk a' faluk. 4) Melly Faluk nevezetesebbek Gabona, Bor, 's a' t. termésről, valamely különös életmódjáról, fa-átsságról, kádározásról, dohany tsinálásról 's t. e'féléről? Erről is Szólga Bíró Uraimék könnyen szólhatnak. Arról sem nagyobb elme váslalással, mely falukbann minémű Valláshoz tartozó kő vagy fa Templomok vagynak? Egész Tsíkbann még azt is le-írták számomra, mitsoda példabeszédek avagy mondások vagynak tsak nem minden Falukról. 5) Bontzhida, Búza, 's mások is, nem bírtak é Oppidi Praerogatívával? Vagy talám régen sok helyek tsak azért, hogy vásárosok vóltanak, Oppidumoknak nevezettek. 6) Melly Faluknak határainn mitsoda nevezetes Praediumok vagynak?

Nagyságos Uram! Ezek a' sok kérdések ne szerezzenek únalmat a' feleletre; mert ha kevesebb részéről nyerek is tudósítást, elég szerentsés leszek, tsak az első kérésemre hamarság Választ vehessek.

A' bajosabb kérdések közül ha velemelyikre feleletet kaphatok, késve is hasznát vészem.

A' Mlgs Fő Ispány Urak Catalogussát én kidolgoztam, a' mint egy 's más Írásokbann neveikre találtam. Hasznos dolog lenne, ha a' mely Nevek s' Protocollumokbann meg található, az esztendő számának feljegyzésével elkül-dettetnének. Akármi tsonka légyen is ebbéli Írásom, bizonynyal ki nyomtattatom: jobbnak itélvén, hogy valami légyen, mint semmi sem. Most vólna azért ideje, hogy valamely azon Várme-gyei Jó Hazafi ki-dolgozná. Némely V[árme]gyékből Fő Bíró, Reg. Perceptor, és V[ice]Ispány Urak Catalogussát is velem közlötték. Szép lenne, ha Nemes Doboka V[árme]gye is ebben utólsónak nem találtatnék.

Sok jó Famíliák vagynak ottan: méltóztassék azért Nsgd a' Tekintetes Táblánn elő-mlíteni, hogy a' kiknél régi Levelek vagynak, mint Donatiok, Metalisok, Statutoriák, 's a' t, és olyanok, hogy kárt nem tészünk világra adásokkal, ne sajnálják copiában által küldeni; bizony díszekre fordítom. Az e' félék adnak az én Munkámnak is betset.

Igen várom Nsgd ígérétéből a' N[eme]s V[árme]gye Insignéjéről való Diplomát is, melynek nálam tsak summája van meg: ez is majd olyan siető vólna, mint a' leg elől jelentetett dolog.

Kéréseimet és magamat alázatos bizodalommal Nsgd kegyes Gratiájába ajánlván, vagyok
Méltóságos R. Sz. B. Groff Cam[erarius] és
Fő Ispány Úr Nsgdnak

alázatos szolgálja
Benkó József. m. k.
K. Ajtai Pap.

Közép-Ajtánn 1780. 11. Dec.

96 Benkó József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1780. december 20.

Ír Mária Terézia haláláról és az időjárásról.

„Soha egy Királyt az Erdélyi nép inkább nem sajnállott, mint M. Therésiát, ki alatt illy hoszszas békességben nyúgodott.” – „Decembernek közepe ugyan valóbann hidegen fogta vala, kiváltképpen 16- és 17dik napjainn; melly némelly útasoknak lábaikat meg-is sértette. Most (azon hónap 20dik napján) annyira meg-ereszkedett az hideg, hogy ártalmától a serény és józan emberek nem félhetnek. Az hó tsak középszerű mértékben van.”

97 Katona Imre Benkó Józsefnek
Nagyszeben, 1780. december

Teleki Sámuel megbízásából felkéri, hogy állítsa össze a nála levő egyháztörténeti tárgyú művek jegyzékét.

98 Benkó József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1780. december

Adatokat közöl a székely katonaság törvénykezési fórumairól, híreket küld a gabona áráról, a tiltott pálinkafőzésről és a vadállatok kártevéseiről.

„A Székely Katonaságnak törvényes pereit nem folynak a T. *Continua Táblákon*n, hanem az Hadi Tiszt Úrak Törvény Székénn. Először, midőn 1764benn ezen Nemzetbenn a Katonaság fel-állítatott, rendeltetett volt *Mixtum Forum* név alatt olly Törvényes Szék, mellyben *Hadi s Helységi (Provincialis)* Itélő Bírák valának. Azután a Katonáknak jószágokról és Örökségekről való pereik-is a Tartománybéli T. *Continua Táblákon*n ítéltettek-meg. De az folyó (1780-dik) esztendőbenn kezdődék az említett törvénykezésnek módja. A Második Gyalog Regiment Törvény Székének Feje (*Praesese*) Széplaki Horvát *Petryevith Kázmir* Fő-hadnagy (*Obrist-Lieutenant*) Ur.” – A melly hibás szóllás ez alkalmazhatósággal meg-jegyeztetik; hogy tudni-illik Erdélybenn a Fő-Hadnagyi nevet igen hibáson a Fel-Hadnagy (*Ober-Lieutenant*) nevezet helyett szokták venni; az Magyar országonn-is azonképpen meg-vagyon, a holott sok helyekenn ez Al-Hadnagynak (*Unter-Lieutenant*) nevezetét nem-is tudják.

„A gabonának, Erdély külömb-külobb helyei szerént, igen külömböző árba vagyon; mind-az-által egygyütt sem óltsó, s nintsen mód benne, hogy feljebb-is ne hágjon. Meg-emléítésre méltó az, hogy ámbár a kenyérnek süthető gabonából való pályinka főzés meg-vagyon tiltva; még-is mind-az-által nintsen drágasága a pályinkának, meg-lehetvén annak kupáját venni minden-felé Erdélybenn 4 vagy

5 garasonn; még pedig a szilva pályinkát-is. Mert ugyan a bõv szilvából főzött pályinka okozta, hogy feljebb nem mehetett ennek az itálnak árra, Illyen forma árra vagyon a *Fenyő-víz* nevű pályinkának-is, mellyet főképpen *Udvarhely-Szék*-nek felső részébenn és *Tsík-Szék*benn szoktanak gabonából és fenyő-magból (*fenyő borsból, ex baccis Juniperi communis*) a'-hoz illő mesterséges móddal főzni."² – „Mikor Erdélynek erdeji makkot nem teremnek, ősönként eledel keresni a szélybéli nagy erdőkbe a középbéliekre-is le-szoktanak ereszkedni a medvék. Tsak a mostan múlt ősnek végénn-is egy-néhány helyekre le-szállottanak a kisebb erdőkbe. – Karátson havának elejénn, néhol a Szászok földénn a veszett (*dühös*) farkasok feles károkat tettek.”³

99 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1781. január 6.

Köszöni a két történeti tárgyú könyvét. Beszámol a háromszéki egyház érdekesebb ügyeiről, továbbá történeti anyagot ígér és kér.

Méltóságos R. Sz. B. Gróff Consiliarius Ur, Kegyelmes Patronus Uram!

Az az adósság, mellyet eddig is letehetetlennek esmértem, Nagyságodnak hozzám való sok Kegyelmeiért, ugyan nevelkedik, és valóban megfizethetlenné válék közelebb is, mídon Nagyságod SALAGI EGYHÁZI HISTORIÁJÁNAK egy. SACY HISTORIÁJÁNAK pedig mind két Darabjait, mellyek minden hiba nélkül megjöttek, tulajdon fényes Könyvházából, az én tehetetlen igyekezetemnek felsegíllésére. 's többekre való ösztönöztetésemre kegyelmesen elküldeni méltóztatott. Nem tudok azért egyebet tenni, hanem a' küldülő Barátok szokott szavát igazán elmondom: Isten fizesse-meg! A' mi pedig továbbra tartozik. Még eddig senkinek Könyve, vagy frása, nálam el nem károsodott, meg sem romlott, vagy motskosodott. Úgy igyekezem ezeknek is hasznokat venni, hogy hosszas halogatás nélkül és épen való háládatos haza küldésekkel többeknek által-adására is Nagyságodat alázatosonn bátoríthassam. Mert mikor vagy egy pénzem volna is, módon nem igen van, az ilyeneknek kellete koránt való megszerzésekre.

Egyházi Vidékünkbe feladott terhes Dolgainknak Nagyságod kegyes emlékezetébenn való lételekről kétségbe nem estünk: mellyeket tovább is alázatos engedelemmel ajánlunk. Igaz, hogy ugyan nehezenn szenvedhetjük az Három-Széki Tiszteletes Társasággal való rendetlen szoros egyességünket; melly tsak mostis mint tsala-meg minket helytelen tseledeketével. Meghatározza Kálnokon a' Vener[abilis] Communitas, hogy éppen négy héttel e' mái nap előtt, mindenik Tractus küldje ide Közép-Ajtára a' Kepékről parantsoltatott Táblákat. Eleget váram: írtam is aránta mindenik Tractusba TT. Esperes Uraiméknak; de sem a' Táblákat, sem válaszszoikat Kézdi 's Orbai Uraiméknak nem, Sepsiből pedig egy héttel ez előtt vettem. Így késlelteték szánt-szándékkal a' szoros idő határra parantsoltatott Munkát, mellyet Tractusunk jó idején meg-készített. Fül hegyvel hallom, hogy magok Szebenbe elküldötték; de ide még is hírt nem tettek: ha ugyan elküldötték. Ki lészen azért már oka a' késedelemnek? holott magok határozták, hogy én indítsam innen Szebenbe.

A' köpetzi Mester dolgábann tett Deliberatuma ellen Tractusunknak, mint-hogy sok Szavai vóltanak a' Vener[abilis] Communitasnak, és Három-Széki három Tit. Curator Uraknak; sőt parantsolt is M. Báró Szentkereszti Ur Ó Nga T. Esperest Uramnak, hogy (úgy ír) az elhsbázott Törvényt újra végye 's folytassa a' Mester ellen: én azt bátorikodom Nagyságodnak alázatosan jelenteni, hogy

jónak ítélném, ha a' Mlgs Fő Consistorium méltóztatnék oly formánn parantsolni Tractusunknak, hogy azonn Mesternek dolga vétetessék-elő ugyan ujonnan, és törvényes sarkonn fordúljon-meg, de bizonyos és meghatározott számú Székek napjainn. Mert ha ilyen határ nem vettetik, bizony végét nem érjük a' Causának. Már ismét a' magam dolgaira bátorkodom térni.

Nagyságod kegyelmes parantsolatjából írta vala minapába Tiszteletes Katona Uram, hogy a' mi Egyházi Históriára tartozó Írások vagynak birtokombann, azoknak nevezeteket írnám-le 's közleném Nagyságoddal, hogy a' mík Nsgdnál nem fognának taláztatni, le-íratódhatnának Nsgod számára: a' mellyek pedig vagynak Nsgdnál; és nálam nintsenek, Nsgd is azokkal kegyesenn segítene engem. Nsgd részéről újjabb nagy Kegyelmességnek jele hozzám; mellyel, adja Isten, élhessek Hazám' hasznára: részemről pedig nagy örömmel össze-kötetett készség van, a' nálam lévőknék megnevezésére 's elküldésére; de előbb nem tselekedhetem, (mellyet bánok és szégyenlek), míg a' Brassai Rectorságból Szász-Hermányi Papságra vitettetett Tudós és Kegyes Róth Pál Barátomnak (ki is nem felejlheti azonn való örömét, hogy Nsgodat Brassóban személyesen tisztelhetett) kezéből, és még vagy három helyről is, az hova feltserélő formán avagy költsön adogattam, kezemhez nem vejéndem; mert nintsenek bizony catalogusba véve. Venni pedig hamar, igyekezem. Bátorkodom még holmit más papiroson alázatosonn megjelenteni.

Továbbá, kívánom buzgó Lélekkel, hogy ISTEN ez esztendőben adjon Nsgdnak, és Nagy Méltóságu Uri Szerelmesseinek egészséges (óh adjon!), áldott, unalom nélkül való életet! és magamat Kegyelmességébe ajánlván, vagyok Méltóságos R. Sz. B. Gr. Consil. Úr,

Nagyságodnak
Közép-Ajtánn 1781. 6. Jan.

alázatos hív szolgája
Benkő József. m. k.

100 Simon Sámuel Benkő Józsefnek
Makkfalva, 1781. január 13.

Adatokat közöl Domokos Kázmér szerzetesről, aki később püspök lett; ismerteti életrajzát s felsorolja a hagyatékából származó, Mikházán őrzött egyházi ruhákat, kegyszereket.

Tiszteletes Notárius Uram, Különös jó Fautor Uram!

Hozzám botsátani nem sajnállott szívességgel tellyes Levelét de dato 10a Xbris vettem 22a ejusdem nagy örömmel és egész respectussal. Köszönöm egész szívességgel, hogy ujítani nem sajnállotta nemrégib[en] tett barátságunknak emlékezetét; erősíttessék meg e' mind végig mi közöttünk! En, a' mennyire a' Hellynek távol léte azt meg engedi, nagy örömemnek és szerentsémnek fogom tartani, ha szives indulatu Barátjai közé számlálhatom magamat; mellynek jelét most is a' ki-telhetők[en] kívánom bizonyítani. Míkor a' Tiszls Notárius Uram Levele érkezett hozzám, a' sok Innep éppen következett, ezzel össze elegyedett a' sokadalmunk, mellyek, ' egyéb akadályok annyira el-foglaltanak, hogy semmiképen előbb nem meheték Mik-házára, hanem most 11-a praesentis meg járám valami nyomorusággal, még is nem egész contentummal talám; mert éppen midőn ezen Levél íráshoz akarok fogni, keresem ottan tett jegyzésemet 's igen nagy Confusiomra sohol meg nem találám. Ugyan tsak recens lévén a dolog előttem, gondolom a' momentosumobbakat hiba nélkül communicálhatom Tiszls Notarius Urammal. Eléggé szégyellem 's sajnálom szerentsétlenségemet; de gondolván, hogy talám késő léssen a' tudosításom, ha még is haladni fog, 's

bizván ahoz is, hogy a' nevezetesebb Experientiamat által irhatom a' nélkül is, jobbnak tartám nem halasztani. El-menvén a' T. Atyákhoz betsüllettel fogadtak és a' mit lehetett, a' mi volt, nem is degenáltak. Bé vivén azért a Segestyéb[e], találtunk ott Casimirus Domokosrol ilyen meg-jegyzésre méltó dolgokat.

1o A' Protocollum keveset szoll rolla. Irja hogy Casimirus Domokos Maros-Széki Szovátai Fiu születésire nézve, a' hol most is találhatnak azon Familiáb[a] való Domokosok, és vagyon Inscriptio is az ott valo Rom. Cath. Templomon, mellyet osztán Püspökségib[en] építettett (Ezeket hallám az itt való Administrator Patertől, a' ki ez előtt volt Szovátai Plebanus). E' Magyar Országban tanult, és ott is profitealt, a' mint emlékezem, onnan bé jött ide Maros Székre, 's az Annyát is meg-téritette a' többek között a' Romai Hitre, a' ki talám Unitaria volt. Történt azomb[an], hogy Köszvényesre valami Atyákat küldötenek szüköbb lévén itt akkor a' Papság mint most, a' Bosniai Provinciáb[an] vagy M. Országról, nem emlékezem bizonyoson. Még is inkább M. Országról, a' kiknek egyike volt Stephanus a Salinis. Ezekhez által jött Szovátáról, és nékik segítségével volt Laicus a' népnek tanításáb[an], minthogy ezek nem tudták a' Magyar nyelvet, a' mint a' Protocol[lum] írja, Kezek, labok nyelvek volt ő nekiek a' Néphez. Azomb[an] fel küldtetett Romáb[a] vagy 1629 v[agy] 36b[an], prior Expeditio 29. posterior 36. bizonyos dolog végett, akkor Sacerdossá tétetett, és elsőb[en] Misét mondatt in *Ara-Caeli*.¹ Le jovén szerentsésen, és meg nyervén a' mit kért, második expeditiob[a] küldtetett ismét Rómáb[a], nevezetesen azért, ut haec Provincia in Custodiam erigatur, mellyet nem akartak meg engedni a' Bosniai Atyafiak, ezt is meg nyerte nem tsak, hanem ekkor Püspökké is tétetett, és már ennek a' Pöspöknek találatnak ilyen monumentumai a' Mikházi Klastromban.

2do Egy pár gyapatt kesztyü Fejér, fekete sellyemmel varrott.

3tio Egy pár fejér sellyem kesztyü, arannyal varrott.

4to Egy pár téli veres strinf, talán Coster.

5to Egy pár paputs veres virágos tafota, három rend talp alatta egymásra varva, fejér bérlése ennek a' talpán gyapott töltés.

6to Egy Püspöki páltza fekete, nagy darabból állo, a' mint mondják, Ebum fa, igen nehéz, a' felso fele T. forma, a' hol a' srofolások vagynak fekete tsont van a' végeib[en].

7o Egy Püspöki süveg aranyb[an] szöve, majd olyan solidum, mintha kivert Lamina volna, ezen két dependentia a' mint szokott lenni arany rojt a' végén, arany poszomántb[a] bé szegve a' süveg, és a' dependentiája.

8o Vagyon ismét egy Püspöki süveg veres igen szép Virágos tafotáb[an] ismét hozzá tartozo két dependentiával, ez ezüstel elegyített arany poszomántb[a] van szegve. Egyik dependentiáján vagyon a' tziere szépen ki varva. A Picturához nem tudok, hanem egy kis ideát másolok, hogy jobb[an] concipialhassa Tiszls Notarius Uram. Azután a' Magyarázatb[an] meg értheti.

Ebben a' tziemb[en] vagyon fellyül egy Korona, abb[an] egy Kereszt, erről a' Koronáról le bortsáva két felől valami zöld sellyemmel varrott sinor bogokkal, mellyeket neveznek dependentiae Episcopales vel Cardinalitiae, áll ebb[en] egy fenyő fa a' mint gondolom, három dombon, erre a' fára ágaskodott két vad ketske szemb[en], a' derekak keresztül öszve van foglalva mind valami ruddal, azon három tsillag.

9o Vaygon még égy Casulája veres Virágos tafota; de e' nintsen in prima sua Origine, le-bontották az poszomantot rolla, és másképen készítették. Mind ezeket láttam magam szemeimmel és acriose investigaltam. A' mint mondák a' Protocollumb[an] nem kaptak egyebet rolla, 's magam is vigyáztam de nem

9o Vaygon még égy Casulája veres Virágos tafota; de e' nintsen in prima sua Origine, le-bontották az poszomantot rolla, és másképen készítették. Mind ezeket láttam magam szemeimmel és acriose investigaltam. A' mint mondák a' Protocollumb[an] nem kaptak egyebet rolla, 's magam is vigyáztam de nem emlékezik egyebekről; hanem mondák, hogy vaygon égy Könyvek de ortu et Progressu Ordinis P[atrum] Francisc[anorum]², keresők is ebb[en], de ob brevitatem temporis nem hányhatok mind fel, 's a' mire akadtunk, nem igen több, mint a' Protocol[lumban] a' mennyi vaygon. Profitealt sub custodia S. Regis Stephani. Azt gondolom hogy compensaltam mindeneket, mellyeket fel jegyeztem volt. Külömb[en] nem kétlem, hogy Tizsls Notarius Uramnak is ne volnának subsidiumi, a' mellyekb[en] rolla többeket is találhatna. Denique lehet relegálni Lectorem vel ad fontem Mikhaziensem vel aliorum, a' ki kíván rolla többet tudni. Ez is tsak nem lészen haszontalan jegyzés in hoc genere Antiquitatis. Az Isten segéllye sokakra Tizsls Notarius Uramat a' Köz jonak elé mozdításáb[an]. En ha többet tselekedhettem volna, szivesen meg tselekedtem volna. Ezt is pedig szerentsének tartottam, hogy tselekedhettem, 's tessék egyebekb[en] is parantsolni töllem ki telhetökb[en]. Ki Tizsls Kedves Házának Feleségemmel edgyütt való szives tisztelése, 's az Újj Esztendőnek szerentséltetése mellett tapasztalt favoráb[a] ajánlott allandoul vaygok Tizsls Notárius Uramnak

alázatos, hiv szolgája
Simon Sámuel m. pr.
Makf[alvi] Ref. Pap.

Makfalva 13tia Januar. 1781.

[K í v ü l:]

Meg ne ütközzék Tizsls Notarius Uram benne, hogy a' Jegyzésemet el-vesztetem, mert ebb[en] hiba nintsen, a' mit ide irtam.

101 Benkő József Pataki Sámuelnak
Középajta, 1781. január 13.

Beszámol történészi munkásságáról; botanikai tárgyú szakkönyveket kér kölcsön. valamint két naplót, mely Erdély történetével foglalkozik.

Tekintetes és Tiszteletes Doctor Professor Ur, nékem Bizodalmas Nagy Jó Fautor Uram!

Erdély Históriaját Magyar nyelvonn, az edjütt való beszéd szerént szerzegetem öszve, de nem lészen oly hamar talám, mint éppen kellene, s rajtam levő sokféle dolgok miatt: ugyan tsak meg lészen, ha Isten akarándja. Igen kívánnám én is tudni, mire méné az Erdély öt Mappájának dolga, s Erdélynek Losontzi István Uram szerént való leírása: kérem is alázatosonn, hogy ha maga T. Uram írni sokféle való dolgai között nem érkezik, méltóztassék mondani valamit az Hum[anissimus] Michaël Intzének és ő kegyelme engem tudósit. Nékem most a *Milkoviám* két Tomussa van végződő félbenn Bétsben. Ha e ki-végződik, mindjárt egybhez foghatok.

Kolosváratt létemben, nem lehetvén másodszori s többszöri szerentsém T. Uramhoz, hirtelen Válaszutra való kivittetése miatt, némely szükségemet nem jelenthetém: de jelentem mostan, és bizodalmason kérem, hogyha Bétsi Professor *Jacquin* Urnak vaygon Tiszteletes Professor Uramnál ily könyve: *Enumeratio*

Plantarum circa Vindobonam crescentium, ismét: ejusdem *Observationes Botanicae*.² méltóztassék, jól betsináltatván, rövid haszon-vételemre elküldeni. Vagy ha azok nem, de ím ezek vólnának, avagy pedig valamelyik közülök: 1) *Morandi historia botanica practica*.³ 2) *Scopoli anni Historico-Naturales*.⁴ 3) *Thesaurus rei herbariae hortensisque universalis*.⁵ Kérem alázatosan, valamelyiket elküldeni méltóztassék: meg mutatom, hogy hosszas tartóztatás nélkül és kimélve haza adom. Én is, a mik nálam lesznek, azokból igen örömet adandok a kis Botanophilus Pataki Uramnak. E felett, beszéll vala T. Professor Uram nékem két oly Diariumot (edjik talám edj hajdoni oda való Senatornak írása), melyekben nevezetes dolgok volnának megjegyezve, s Erdély Historiájára valami világosságot adnának. Kérem ezeket is alázatosan; és bizony hamarább haza adom, mintsem goldolhatná T. Professor Uram. Igen jó s bátorságos alkalmazosság van most a béhozásokra, hasonlót igyekezem szerezni ki-küldésekre is. Tudniillik T. Sepsi Unitarius Esperest Uram jó gondviselés alatt elhozza. Az Hum[anissimus] Intze pedig össze kötözi, tsinálja, s elküldi.

Továbbá kívánok az Ur Istentől állandó jó egészséget, és minden áldásokat T. Professor Uramnak s Drága kedveseinek, és magamat favorába ajánlván, maradok örökös tisztelettel

Tekintetes és Tiszteletes Dr. Prof[essor] uramnak

alázatos szolgája
Benkó Josef. m.k.

Közép-Ajtán 1781. 13. Jan.

102 Benkó József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. január [?]

Beszámol a havasföldi kereskedelemről, a hólyagos himlőről, az italok áráról és a Nemere nevű téli szél pusztításáról.

„Helyesen emlékeztek a Magyar Hírlevelek az Oláh országi gabona' Erdélybe hozásának, a Vajda által lett kemény tilalma felől. (*Lásd a múlt esztendőbeli 96dik Levelet.*)¹ De egyebekben tsak jótskán foly annak a földnek e mi Hazánkkal való kereskedébeli szomszédsága. Leg-alább sertéseket tsak elegendő számmal és alkalmasint meg-hízva hajtogatnak onnan: annyira, hogy párját tíz vagy tizenkét forintonn meg-lehet piatzunkonn venni; az alább valókat nyóltzonn-is.”

„Helysegeinkben² szerte szélyvel keményen uralkodik az hólyagos himlő, melly sok falukbann nagyon-is fogyatta s fogyatja a kisdedeket.”³

„Városunknak⁴ dítseretére lehet, hogy ámbár a gabonának drágulása esett itt-is, és egész tartományunkbann, még-is mindazáltal a jó Német sernek (mellyet az itt való Székely aszszonyok jól meg-tanúltak főzni) kupáját meg-lehet venni egy pólturával általagjábann: kevésel drágábbann tsak külön vagy edj ilyen mértékkel-is.”⁵

„Az⁶ eddig elé esett havat a környékből és tsak nem egész Három-Széknek szép tér tartományjáról annyira el-fújta s hordotta a Nemere szele,* hogy a szánkázásra nem igen hagyattatott. Kezdet mindazáltal ismét havazni, s nem késő még ebből jó szán utat reményleni.”

* Nemere szelének, és tsak magára Nemerének-is szokott itt nevezetni a napkeleti szél; melly Mórdvából által-lövell magát Kézdi-Széknek Nemere nevű havasán. és Kézdinek aló tájékát, s egész Sepsit, onnan a Bartzát (Szászok földjét)-is keményen találja. Gonosz, és az emberi életétől hamar meg-fosztó szél ez a saanyarító téli hidegekbeann.

103 Pataki Sámuel Benkő Józsefnak
Kolozsvár, 1781. január [vége]

Benkő tudományos munkásságához anyagot, könyveket küld.

104 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. január [vége]

Rövid híradás arról, hogy miért nem ad életjelt magáról az Amerikába távozott Balog József.

„*Balog Doktor Uram* vagy meg-hala, vagy (a mit inkább hiszek, ő *Kegyelmé-nek* ez előtti panaszából) az Amsterdami emberünk, ki által folytatjuk a levelezést, restesen szolgál; vagy, ki tudja, hát ha sok holmit küld levelei mellett, és ezek késleltetik tudósításait? Mert az igaz, hogy *Balog Uram* nem rest a nékem való írásra s minden ki-telhető szolgálatra.”

105 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. február [?]

Híradás az erdélyi könyvbarátokról, közkönyvtárakról, múzeumokról. Külön szól az ókori emlékek és régi pénzek gyűjtőiről.

„Erdélybenn méltó tekintetbe venni a *Nagy-Enyedi* Református Deáki Társaság könyves házát, a mely sok esztendőktől fogva szaporíttatik, és már gazdaggá is tétetett az újjabb újjabb sok jó könyvekkel. Dítséretet érdemel az, hogy itt a Magyar nyelvonn való régi s új könyveknek külön házok vagyon; mellyhez hasonló ilyen nemű gazdagság, sem Erdélyben, sem Magyar országonn nem találhatik. Ennek nagyobb és ritkábban szerezhető részét ajándékozta vala, hólta előtt nem sok idővel, néhai Gróf Teleki József Ur Özvegye, Gróf *Bellen Kata*, igen nevezetes és tudós Ur-Aszszony, a kit Veszprémi István Doktor Ur méltán dítsért meg *Biographia Medicorum Hungarie et Transilvaniae* nevű tudós könyvébenn. Tudok Erdélybenn különös személyeket-is, kik a Magyar könyveket különös szorgalmatossággal sokra szerzegették-össze. Illyen *Kendefi Rákhel* Gróf Aszszony, *Betleni Gróf Betlen Gergely* Fő-Hadnagy Ur élete Párja; illyen Kolosváratt *Szatmári Mihály* Professor Uram; hogy másokat most ne említsék. Sokan alig hinnék, melly feles számú könyvek vagynak, szépek és jók, a mi nyelvünkönn-is.

Továbbá, szaporodnak és láthatóképpen ékesülnek válogatott könyvekkel. a *Kolosvári*, *Maros-Vásárhelyi* (a hol szép új épület készült ezeknek) és *Székely-Udvarhelyi* Ref. Kollégiumoknak könyves-házaik. Kolosváronn pedig kiváltképpen-való lészen (úgy lehet ítélni) az Ahíatos Oskolákhoz tartozó könyv-ház: mint-hogy az, a Felsőes Császári Királyi kegyelmes és bő kéz adományából vészi naponként szaporodását azokkal az külömb-külömbféle tudományokra tartozó könyvekkel, mellyekre való szükségét az ottani Király-Fejedelmi Univer-sitás, az Erdélyi K[irályi] Felsőes Gubernium által fel-jelenti. Ugyan ottan, és azon Királyi gazdálkodásból való, *Physicum Instrumentumok* szép *Museuma* (természet vizsgálására való eszközöknek tárháza) betsületet érdemel. – De, ha szabad vissza térnem *Enyedre*, az ide való könyves-háznak betsét az-is neveli, hogy abbann, a régi arany, ezüst és réz pénzeknek igen szép gyüleménnye vagyon.

Ugyan tsak, egész Erdélybenn, a régi, ritka, s nagy árú pénzeknek olyan kintse nintsen sohol, mint a minémű *Szebenbenn* a Méltóságos Báró *Bruckental*

Sámuel Gubernátor Ur ó Excellenciájáé. Erdélybenn, melly Dáciának egy szép része vala, mivel itt sok várossaik voltak a régi Rómaiaknak, sok ilyen drága pénzeket lehetett volna a régibb időkben szerezni: de ez előtt, sőt néhol még most-is, az efféléket a kereskedők szedték-fel őltsón, az illy dologhoz nem értő, s azonban szántása, kapálása s egyéb földi művei közt ezen kintseket találó kösségtől, és el-adták ötvösöknek s más hasonló embereknek. Már ugyan ma meg-betsúltetnek Erdélybenn az ilyen pénzek, (mint szintén a régi írásu kövek-is) és vagynak nem kevesen, kik ezeket dítséretes gondossággal gyűjtögetik. *Kornides Dániel* Uramnak ebbenn való szorgalmatossága-is, tudománya-is, a Tudósok előtt mindenfelé esméretes. Nem kitsíny ezen nemű szerzeménnyé vagyon *Seivert János* Uramnak, Szeben-Székbenn *Szent-Ersébeti* Egyházi Tanító-nak; kinek jó emlékezete fenn-marad ama szép Deák könyvéről, mellyet 1773bann illy nevezet alatt adott-ki Bétsbenn: *Inscriptiones Monumentorum Romanorum in Dacia mediterranea*. – Ide számlálom a Kolosvári Áhítatos Oskolákbéli Tüdös Atyát *Koppi Károly* Uramat, és a feljebb említett *Szatmári Mihály* Professor Uramat: kik-is szorgalmatosan szedik és szaporígtatják efféle szép vagyonjokat.

Nagyot hibáznám most, ha nem említeném ama sok tudományu Gróf *Teleki József* Ur ó Nagyságának könyveit, mellyeket tart Maros-Vásárhelyem az úgy nevezett Teleki Háznál. Arról-is nevezetes pedig ez a ház, hogy ennek némelly felső szobáibann vagyon *Museum Animalium*, az az, négy lábu állatoknak, madaraknak s a t. bőreiket meg-töltve s úgy el-készítve, mint-ha elevenen állanának, kígyóknak, gyékeknek s a t. e' f. testeiket pályinkábann állva, magábann foglaló ház; a minémü talám soha Erdélybenn ez előtt nem láttatott."

106 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. február [?]

Híradás a nagyszebeni és kolozsvári nyomda újdonságairól. Pótlás az egyik előző levél beszámolójához az erdélyi könyvtárakról.

„Itt *Hochmeister Márton* Könyv-nyomtató műhelyébenn most nyomtattatnak, Első Apati Mihály Fejedelem idejébéli Erdélyi Kancelláriusnak, *Bethlen Farkas* Urnak, az Erdélyi dolgokról írt Históriajának könyvei (*Wolffgangi de Bethlen Historiarum Libri*) illendő betűkkel. Kezdődik ez a História Második Lajos Magyar Királynak a Moháts mezejénn 1526bann lett szomorú veszedelmének meg-írásánn és foly nyomtatásbann való része (Mert midőn a Nagyságos Bethlen Familiának *Keresd* nevű falujábann nyomtattatnék, Tökölyi Imrének, 1690benn Erdélybe való bé-ütésével félbe-szakadott a nyomtatás, és hátulsó részetskéje kéz-írásbann maradt volt)¹ az 1601 esztendőbéli történeteknek elő-számlálásáig, olly helyesen, hogy az említett idő-szakaszra hiszszük lenni Erdélynek leg-jobb Históriaját ezekbenn a XI könyvekbenn. Láthatni ezen drágalátos munkáról, az 1768dik esztendőre való *Rinteli* Jelentő-leveleket (*Rintelische Anzeigen vom Jahr 1768. p. 374 seqq.*): mivelhogy Rinteli Püspök *Svartz Godofréd* Uram szándékozik vala akkor újonnan ki-nyomtattatni: de sem ő Kegyelme, sem a ki Bétsbenn annak ki-adásáról a jelentő leveleket nem régiben ki-írta vala, szándékjokat (talám egy-másra való nézve)² bé-nem tellyesíték. Anynyival-is inkább tehát nagy hasznu dolgot viszen végbe az ide való betsületes Könyv-nyomtató. Mert a *Keresdenn* ki-nyomtatott *exemplárok*, Erdélynek pusztúlt viszontagságai között úgy el-fogytanak, hogy ötven árrán-is tsak-nem

lehetetlen vala találni; s ez okonn a külső országi Tudósok közül alig találtaknak, a kik ezt a betses Históriát látták volna.

Tudtokra vagyon a Tudósoknak, hogy más Betlen Ur-is, úgy-mint János, ugyan Erdélyi Kancellárius Farkas ideje előtt, írt volt négy könyveket Erdély történetéről (*Rerum Transilvanicarum libri IV*) melyek leg-elsőbenn 1663bann itt Szebenbenn jöttek volt világra, közelebből pedig Betsbenn szép móddal, és némelly reá való jegyzésekkel. De kevesebben látták s olvasták az ő kéz-írásbann lévő Históriáját, melyet ama nyomtatott 4 könyveinek tovább-terjesztésére írt. Ezt-is pedig most egygy valaki Erdélybenn, több efféle foglalatosságai között, nyomtatás alá készítgeti. Nagyobb lészen ez az első darabnál.³

A készülendő Magyar könyvek közül, közönséges hasznokra nézve igen jelesek im' e következő munkák: 1) Húnyad-Vármegyének Orvosa, *Bruz László* Doktor Uram egygy *Házi Patika* nevű könyvet Magyarra fordított:⁴ 2) A Tordai Orvos, *Szegedi Sámuel* Doktor Uram, *Fontenellének* az egynél több világról szóló szép könyvét, továbbá *Tzükkert* (*Zücker*) Jánosnak, a tsetsemőknek nagy korokig *Diéta* szerént való neveltetésekről; a terhes és gyermek-ágyos *Aszszonyok Diétájáról*; és az *asztali orvos* könyvről írt 3 rendbéli munkáit fordította. Mind ezek hová hamarébb ki-fognak nyomtatattatni a Kolozsvári Ref. Kollégiumnak betűivel s költségével. Amaz híres Orvosnak *Tiszszó* (*Tissot*) Urnak – (kiről melleleg most jelentem, noha sokak előtt már régetsken tudva fog lenni, hogy a Felséges Cs[ászári] K[irályi] Udvarból, *Lozannából* (*Lausanne* Helvétziábann)⁵ a *Páviai* Universitásra (Olasz országba) Professornak hívatatván, oda ígérkezett) – a köz néphez intézett *Túdósítását* Pataki Sámuel Doktor és Professor Uram Magyar nyelvre újolgat fordíttatja s ki-is nyomtatattatja.

*

Az utóbb költ levélbenn elő-számlált Erdélyi könyves házok közül kettő el-maradott vala, úgy-mint a *Szebeni* és *Brassai* Évangél. Oskoláé. Noha pedig e kettő az új könyvekre nézve nem ér a többivel; vagynak mindazáltal mind-egygyikébenn némelly régi s ritka könyvek, melyeket másutt nem könnyen találni-fel. A Brassai talám mindeneknél előbb-való lett volna az országbann, ha a forgó Száznak első felébenn valamelly szerentsétlen gyűladás jobb s nagyobb részét meg-nem emésztette volna.

107 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. február [?]

A Miklósvár széki tábla büntetéssel sújtja azokat, akik hamis indokkal tűzkárosultak gyanánt kéregetnek.

„Mint-hogy az érdemetlenül köldülő emberek számát a kenyér szűkülése sokasítani kezdette, s némelly rossz szívűeket még tsaló irással való járásra-is bátorított: dítséretes jelét adta a N. *Miklósvár-Széki** T. Fenn-álló (*Continua*) Tábla a jó rendre való maga vígyázásának, midőn némelly égettség neve alatt költ

* A kikkél azon tartománynak rend-tartása esméretes, tudhatják, hogy minden Széknek Fő és Al (Vice) -Király Bírja vagyon. Némelly Székek ismét, mint ugyan Három-Szék, több apróbb (*Filialis*) Székekre vagynak osztva. Ezeknek-is rend-szerént való Elöl-járójok és Igazgatójok a Fő-Király-Bíró, p. o. Három-Székbenn Sepsz Sz. Iváni Báró *Henter Ferencz* Ur: de maga két Táblakonn azon egy időbenn nem lehervén, az azokbann való Elöl-járói Tisztséget azon Székbéli Al-Király-Bíró, p. o. *Miklósvár-Székbenn* most Nagy-Ajtai *Cseri Jó sef* Ur viseli.

írátskával járó s kéregető személyeket kérdés alá fogott, és az érdemest vereséggel büntette.”

108 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. február [?]

Híradás régi állatok csontjairól, megkövesedett fákról valamint egy farkas garázdálkodásáról.

„A tavalyi leveleknek 695dik oldalann meg-írt nagy tsontokhoz¹ (mellyeket Kegyelmed Elefánt tetemeinek s valamely régi nagy változás jelenségeinek lenni gondol) hasonlók találtattak 8 esztendővel ez előtt *Földváronn* a Bartzábann, midőn ott kútat ásnának: magam láttam. – Kővé vált (meg-kövesedett) fák töredékei pedig, a minémüekről, ugyan ott a 697dik oldalonn emlékezet tétetett, talám sohol olly egészen és anynyi sokasággal nem találtattak, mint *Rápóltonn Húnyad-Vármegyébenn*, ama híres pintzébenn, melyet Jó'sika Dániel Báró Ur egészen kőbe vágatott nagy költséggel. Tavaly ott jártombann azt el-szemlélvén, minden felé meg-számlálhatatlan sokasággal láttam a kövekbenn a kővé vált, s egész világosságann gyönyörűségesen tetsző fa leveleket.”

Tsik nevű Székely Székben, egygy dühös farkas most a téleonn sok károkat tett az emberekbenn; mert egygy falu szélin lévő templomból jövő tsoport emberre kapván, sokakat meg-vesztegetett, úgy hogy hóltanak-is-meg közölők.

109 Nemes Ferenc Benkő Józsefnek
Hídvég, 1781. március 5.

Adatokat közöl a Nemes családról és birtokairól.

Tiszteletes Vram!

Hozzám utasított érdemes Levelét Tiszteletes Uramnak volt szerentsém venni Szebenből lett meg érkezésem után. Ez az oka, hogy választételemmelis valamennyire késtem. Nemes Familiánknak a' nagyobb Világ előttis emlékeztessé tételében jelentett gondos szorgalmatosságát Tiszteletes Vramnak nagy örömmel érttettem: és valamint Tiszteletes Vram, az egész Erdélji Hazát, mind közönségesen mind pedig egyenként, elmés és Világ eleibe botsátást méltán meg érdemlő, hasznos és tudós munkájával arra kötelezte, hogy nem tsak a mostan élők között dítsérettel emlegettessék, hanem egyszersmind az utánunk következő maradékok közöttis jó emlékezete fenn maradhasson, úgy a' Hidvégi Nemes Familiais, Tiszteletes Vramhoz magát egészen kötelesnek isméri, és Szolgálatyára való készségét minden ki telhetőkben jelenti.

Meg érkezésem után harmad nappal bé menvén Brassóba G. Nemes János Ur ö Exc[ellenciá]jához, jelentettem a Tiszteletes Uram szándékát ő Exc[ellenciá]jának, és igen kedvesen vette, lett volna kedve holmi Litteralekot communicálni, de minthogy a Ládáit itten Hidvégin hagyta, hogy holmiket communicationra ki adjon, módja nem volt, nemis vélem, hogy Husvét előtt ki jöjjön ő Exc[ellenciá]ja, meljet valóba sajnállok, mivel minthogy ő Exc[ellenciá]ja a Literar[um] Conservator, lehetett volna ő Exc[ellenciá]jánál nevezetes dolgokat fel tanálni, meljek a Tiszt. Uram tzéljához meg kívántatok lehetnek volna. Mostanában azért tsak azt, a mit tudok, és írásaim között fel tanálhattam, kívántam Tiszteletes Urammal communicálni. Elsőbenis azért:

A mi a Hídvégi Nemes Familia Genealogica Deductioját illeti, a mint nálam, és itiletem szerint hitelesen írva volt, aszerint Tiszt. Uramnak in Copiis el küldöttem. Nemis vélem, hogy sokat-külömbözzék az eddig nyomtatásban ki jött, egymint Epitaphiumokban inseralt Deductioktól, tsak azt vészem észre, hogy a Nemes György Leánya, a ki Lázár Györgyhöz adatott volt ferjhez, azon Epitaphiumokban¹ nem heljesen nevezetett, mert annak neve nem *Maria*, hanem *Klara* volt. Meg tettszik ez egy nálam levő igen régi Deductioból, de azonkívül egy régi Missilis Leveleis vagyon nálam Lazar Györgynének *Nemes Klárának*, meljet a Nagy Atyámhoz Nemes Tamáshoz mint Öttséhez küldött Gyalakutáról, és a meljben magát nem Marianak, hanem Klarának nevezi. *Nemes Mária* pedig nem Lázár Györgyné, hanem Wass Györgyné, és így nem Nemes György, hanem Nemes Tamás Leánya lett légyen, ki tettzik egyéb Documentumokbólis, de közelebbről, a ki a *Károlji Gáspár* magyarra fordított *Franziusár*² meg tekintí, észre veheti abból, hogy azon könyv Czegei idősb Wass Györgynek és Feleségének, *Nemes Mariának* dedicaltatott legyen. Kivántam e mellet a Familia Deductioját anynyibanis terjesztetni, hogy éppen a mostani időre le hozva légyen, és nem tsak magunk, hanem élő gyermekeinknekis Nevek fel tanáltassék, úgy vélem, hogy a ki tsak élő Ferjfiu volt a Familiában, fel jegyezni el nem mulattam, ki hagyván tsak az el holt és ember korra nem lépett gyermekeket.

Minthogy pedig az Akadas Keulustól és azután Comes Vincentiustól lett származásunkat, a Grofi Titulusnak meg nyerésekor a Fels[éges] Udvar előtt a Familia hitelesen demonstralta vala, úgy a IVdik Bélától nyert Donatiosis emlékezetbe hozta vala, ezen Productumunkról költ Recognitioját Néhai Fels. Királynénknak, a mint mái napon az 1755be költ Diplomankban szemlélttem, azon módon ki írni és Tiszt. Urammal communicálni szükségesnek tartottam.

Egyéb Monumentumot most hirtelen fel nem tanálhatván írásba sem tehetek, mint azt, melj vagyon a Familia régi temető heljén, egymint a régen elpusztult Hídvégi Templomnak mintegy közepe táján, holott vagyon egy Koporsó formára ki faragott kő, arra a Familia Czimere kimettzve, és a' mostanában írásban által adott emlékezete leg idősb Nemes Tamásnak, ki Nemes Háromszéknek Fő Kapitánnya vala. A Verseket leginkább azért szeretem, hogy abban a Nemes Familia Czimereis elő adva vagyon.

A Geréb és Beldi Familiák vagy akármelj nevezetet viselő Possessorok, titulo Juris Quartalatu e Bonis Familiae Nemesianae et Mikoianae excisi tsusztanak bé Árapatakára és Erösdre; praetendalták ugyan a Geréb Fiak, hogy ők quasi Donatariusok úgy birnának ottan. és ezen szin és praetextus alatt hoszszas ideig a Leányokat bé nem botsátották, de nagyon ki kaptak a Geréb Leánvok rajtok, mert meg mutatván a Kir. Tábla előtt azt hogy a Geréb Fiak Nemes Familiától ki szakasztott quartalitiumot birtanak, és ez őkból azon Jus Leánytis illetvén, meg nyerék a Gerébb Fiakat, az egyik Lineabeli Leány ág már régenis megosztozott, a másíks azidén ki fogja részt venni. A Beldi Familia, úgy értemtem, hogy Geréb Jusson kapott bé, ugyis szándékoztak a Geréb Fiak, hogy ha a Leányokat még nyerik, a Beldiektőlis revindicalják mások praetendalt jussokat.

Praediumok, vagyis elpusztult falu heljei az Arapataki Határon nintsenek, vagynak ugyan Erdő aljai foglalások, és telepítesekis, de oljas emlékezetet nem érdemlenek. Az egy Arapatki Bor Viz melj fenn az erdő között, és az Arapataki Pataknak meljekin vagyon, meg érdemli a ditseretet, már is el kezdett híresedni. A Hídvégi Erdön Bor Viz két heljen vagyon. Napkelet felől *Fábján Bérze*, Napnyugot felől pedig *Borkut* nevezetű heljen, de egyik sem igen derekas.

A G. Nemes János Ur ö Exc[ellenciáj]ja Háza nagyobb részént régi fundamentumra vagyon építve. Az alsó Contignatiot még a Fő Kapitány Nemes János építette vala, azután kezdett volt néhai G. Nemes Adám Ur superaedificialni A[nn]o Ch[risti] 1760. A Ligeti Haz épült Anno 1758. A Liget, és Eger enyiben különböznek, hogy a Liget fenn a hegyen vagyon, meljet maga Néhai G. Nemes Adám Ur impopolált. Eger pedig alatt az Ország uttyában vagyon, ezt régebben lakják mint a Ligetet. Fele ennek miénk, fele G. N[emes] Ján[os] ö Exc[ellenciáj]jáé. En pedig mind Házamat, mind pedig Olt Vizén levő Malmomat 1767ben építettem vala. A Malomnak fel alitása elég bajt és költséget okozott, tsak kész pénzt költöttem többet reája négy ezer Forintoknál azonkívül a sok nyughatatlanságot és bosszúságot majd annyiért fel nem vettem volna. Az engemet ok nélkül infestalt Földvári Szászokkal ujjabban indult Processusomnak jó kimenetelét Istennek Sz. Segedelméből bizonyoson reménlem, annális inkább, mivel potenti-
ose turbaltanak, et *spoliatus ante omnia restituendus est in integrum*.³ Efféle Violentiajokat a Földvariaknak még 1770ben a Fels. Kir. Gubernium Törvényes Decisioja is tsendesítette vala, most pedig reménlem, hogy ha in merito fog a Deliberatum pronuncialtatni, meg emlegetik a nyakokra háromló Restitutiot.

A Tiszt. Uram Transylvaniáját volt Szerentsém Szebenbe látni, a több jeles dolgok között a IVdik Béla király Donatiojárais rá fordítottam,⁴ és örömmel olvastam, magamis hogy azon jeles munkában részesülhessek, a Bibliopolakat azonnal fel kerestem, találtam is in exemplari, és a mikorra Szebenbe megint bé megyek, bé lészen számomra mind a két Thomus kötve, azon munka mindenek előtt nagy adplausust nyert. Gratulor ex animo, a többireis segilje az Ur Isten Szerentsésen Tiszt. Uramot, tsak azt javallom, hogy az egészségének a mennyiben lehet kedvezzen Tiszt. Uram. *Animum relaxes, otium des corpori. Cito rumpes arcum, si semper tensum habueris*. A Bethlen Farkas Continuatitóját most nyomtattyák Bétsben.⁵ A Felmer munkáját, melj Szebenbe ki jött⁶ reménlem fogta látni Tiszt. Uram. En pedig magamot továbbrais Tiszteletes Uram tapasztalt favorában ajánlott vagyok szives tisztelettel Tiszteletes Uramnak

igen köteles Szolgája
G. Nemes Ferentz t.k.

Hidvég, 5ta Mart. 1781.

P.S. Kérem Tiszt. Uramot bizodalmason, hogy erre felé járván engemet el ne kerüljön. Sajnálom, hogy eddigis beteges állapottya miatt szerentsém nem lehetett. Kivánok azért szerentsés gyógyulást, és állandó egességet Tiszt. Uramnak.

110 Benkő József Kemény Sámuelnak
Középajta, 1781. március 20.

A címzett által levelet küld Adelungnak.

111 Benkő József Pataki Sámuelnak
Középajta, 1781. március 29.

Történelmi célkitűzéseiről ad hírt: corpusokat szándékozik kiadni Teleki Sámuel példáját köverve. Már alig van Erdélyben kéziratos történelmi emlék, amelyet meg ne szerzett volna. Felsorolja, hogy ez ideig mit készített elő.

Tekintetes és Tiszteletes Doctor Professor Úr, nékem igaz Nagy Jó Fautor Uram!

Nagy örömmel vettem vólt Tiszteletes Professor Uram, Januarius végén hozzám írni méltóztatott Levelét, melyre hogy ily későn válaszlok, (holott bizony napom sins, melyen eszemben ne forogion T. Professor Uram, és a reám bízott két vagy három rendbéli dolog), botsánatot kérek.

A Gessner Sacra Phytographyájának¹ 11 darabból álló tsomóját köszönettel vettem, köszönettel is kívánom vissza adni, minekutánna belőlök dolgomat végezem kiméllve.

A Losontzi Uram Munkácskáját² meg-jobbitom, a mint tőlem kitelhetik, a Tiszteletes Professor Uram, és a Méltóságos Halmágyi István Ur tudós jegyzéseikből, és Pünköstre az Enyedi Sokadalom utján Kolosvárra elküldöm. Tovább halad az Historia, melyet vállaltam; de ennek dolga is annyiban vagyon, hogy nem kell mást keresni ezen munkára. Mindenikkel hamarébb bánnám, ha a *Transsilvaniám* hátra lévő Tomussai nem distráhnának, és ha mostanság el nem vontak volna a már ki jött Milkoviám két Tomussai, melyekből egy exemplárral jó szívvvel szolgálók, és többel is, ha kelletik, Tiszteletes Professor Uramnak, mihelyen az exemplárokból hozathatok.

Minden hazánk esmeretére való Historicum Monumentumokat szorgalmasan szedegetek össze, hogy ne tsak *Corpust*, hanem talán *corpusokat* is tsináljunk és adjunk közhaszonra belőlök. Ösztönözött erre engem Méltóságos Gróf Consiliarius Teleki Sámuel Ur ő Nagysága is, éppen oly gondolatokkal, mintha T. Professor Urammal edgyütt tanácskoztanak volna az ilyen dolgok aránt. Már, úgy ízeitem, oly Philosophicum Regnum következett, hogy bátrabban ki is adhatjuk a jó dolgokat, a mint mutatják Felséges Császárunk bölts szavai; talám nem sokat töröl ki belőlök a Censura. Ne tartsa későnek Tiszteletes Professor Uram, hogy most semmit nem specificálok, a mit colligáltam: mert ha engem Tiszteletes Professor Uram maga bérekesztve tartana is egy házban, hogy az ilyen dolgok körül fáradjak, többet nem tselekedhetném, mint így tselekszem; ki véné a Papi Hivatalt, mely (Istennek hálá) nékem igen könyű s kevés időmet kívánja ugyan: de mégis a praxis idő nélkül nem járhat. Semmire nékem olyan szükségem nem volna, mintha két vagy 3 Jó Méltóság találtnék, a kik edgy edgy Deáki Ajumniával segitenének-meg, melyel írókat tarthatnék bár 3 esztendeig, mert pénzt szerezni nem tudok. Gondolkoztam és nevezetesen Méltóságos Gróff Bethlen Gergely (Vice Colonellus) Ur Ó Nagyságáról, mint Deák koromi Patronusomról. Méltóságos Gróff Székely Ádám Ur Ó Nagyságáról, stb. hogy jelenteném magamat és ajánltnám ilyen Gratiájokba, de az utat ki nem találtam.

Továbbá, alig van már Erdélyre tartó s közkézen forgó *Mssa Historia*, melyet meg nem szerzettem volna, és mindenikre, olvasásaim között, colligáltam aonotatiókat is: ha azért az Hírlelő Levélbenn e félét olvasand³ Tiszteletes Professor Uram, légyen értésére, hogy én jelentetem a Mssa Historiák kiadásáról való szándékot: nem ugyan, mintha én azokra magamat elégségesnek itélném, hanem lesznek segédeim, Tanátsadóim, Fautoraim. Bízom nevezetesen Tisztelt Professor Uramhoz, és tanátsa s híre nélkül semmit nem tselekszünk. A Bethlen János Msta Historiáját még nékem conferálnom kell vagy egy jó exemplárral, mert a melyeket eddig olvastam, mind hibások voltak. Valyon az originált nem lehetne é megtalálni? Méltóságos Gróff V. Colonellus Bethlen Gergely Patronus Uram Ó Nagyságának én irattam vólt edgyet Enyedi Deák koromban, bár azt szerezhetném kezemre: írók is Ó Nagyságának; de azonban kérem Tiszteletes Professor Uramat, hogy Ó Nagyságával találkozáván, végye reá, hogy a maga Bethlen Jánossát adja bé Kolosvárra, s onnan nékem által adatni engedje meg. El

hozatom Szebenből is a Consiliarius Gróf Teleki Sámuel Ur Ó Nagyságáét. Hosszas adnotatiókat edgyre sem tésezek, hanem némely hoszszabbatska Instrumentumokat (ha másoknak is tetszendik) hátul adnectalunk, oly módon, mint *Kazy-ban*.⁴ A *Miko Ferentz* Magyar nyelven való Históriácskáját négy vagy öt esztendőkkel ez előtt cum adnotationibus, el-készitettem prelum alá: de ezt sem akarom addig kiküldeni, míg nem conferálom, vagy a Méltóságos Gróf Teleki Sámuel Ur Ó Nagyságáéval, vagy (a mely Ó Nsga kezénél volt) a néhai Cserei Mihály Ur maga tulajdon írásával, mely most Frátán van, és a melynél igazabban le-irattat nem tartanak.

Not[andum]. A maga Históriája in autographo most, nállam van: edgy edgy órát lopok el minden estvéli álmomból, hogy magam leírjam; úgy írom pedig, hogy Compendiumba is szedem edgyzersmint, a menyiben lehet az auctor szavaival: ki tudja, hát ha ezt is megengedik kinyomtatni. Azt gondoltam, hogy a Magyar nyelven való Históriákat mind egymás után, s egyformára nyomtattatnók: ugy a Deákokat, hogy egymás után köttetvén, mint egy *Scriptores Rer[um] Tran[ssilva]nicarum* nével nevezethetnének. – Ezen szándékomat Kolosvárott Tiszteletes Professor Uramon kívül szükséges tudni Tit. Kaprontzai Uramnak: de kár volna talám másnak értésével lenni. – Szebenben Gróf Teleki Consiliarius Urnak tudni kell, és Tiszteletes Katona Imre Uramnak.

A Consiliarius Ur Ó Nagysága szavai, melyeket mondott, itt a mult nyáron, bátorítottak ezekre engemet leginkább. Eddig lett valami a kolosvári Diáriumból, melynek leirattatását számomra Tiszteletes Professor Uram ígérni méltóztatott vala. Vagynak nálam is nevezetes Diáriumok. Egy tsonkát, melyet valamely Ur, I. Rákótzai idejében írtt, megnyertem a kolosvári Bibliotheca számára oly okkal, hogy az ígérő Urnak szépen leirassan abból, melyet én a régiből magamnak leírtam.

Ez az írás felette sietve esék, az alkalmatosságnak eleve nem tudása miatt; de az én reménységem az, hogy Tiszteletes Professor Uram elégnek tartja, ha gondolataimat megértheti.

Én tiszta szívvel minden Jókat kívánván Tszls Prof. Uramnak és Uri kedvesseinek, magamat Favorába ajánlom, s vagyok

Tekintetes és Tiszteletes Doctor Professor Urnak

Közép-Ajtán 1781. 29. Mart.

igen elkötelezett hív szolgálja
Benkó József, m.k.

Miért tétettem hirre a Hirmondó által (mert talám eddig kihirdette) hogy a Mssa Históriáknak kiadása szándékban van? Azért, hogy ha valaki valamelyiket szándékozik kiadni rajtunk kívül, hirünkkel essék annál inkább; vagy ha már fáradtunk véle, nekünk engedtessek a kinyomtatás. Ezután hadd tudják meg (ugy akarom) hogy Tiszteletes Professor Uram igazgatása által jönnek azok világra.

A Huszti András *Vajvodae Transsilvaniae* nevű munkáját is leirattam jó és helyes exemplárból, ugy hogy prelum alá adhatjuk, de ezt bezzeg kellene augeálni: nálam nem sok van, mivel, de Koppi Ur is (most Rosnyait íratja számomra) Kolosvárról írta, noha szándékomat nem tudja, hogy Vajdai Diplomákat küld nemsokára.

[Az összehajtott levél közepén lévő cédula hátlapjára Benkó ezt írta:]

Tiszt. Kolozsvári Pap Deáki Pál Uram jegyzése.

[Ugyennek az előlapján, Deáki Pál írásával:]

Pro Memoria.

Néhai Veselényi Istvánné Asszony dolgozott egy Munkát magyarul, a Praedestinationiuról, a melyet közelebből készített a Johannes Laurentius Mosheimius refutatiojara, ugyan a Praedestinationiuról in Polemica Theologia, Germanice scripta, edita a Windheimio.

Gróf Teleki Adámné Asszony fordította Németből Magyarra *Artem semper gaudendi* az az: A Keresztény embernek hogy kell minden némű állapotjában örömmel, meg nyugodott szívvvel lenni. Ezt írta volt déákul egy *Sarassa* nevű spanyol in quarto. Azután contrahalta Windheim, Erlangi Theologiai Professor, és ki adta Németül in 8vo. Ebből fordította a Grófné.

B. Bánfi Györgyné fordította: Veritatem Religionis Christianae, ex conversione Pauli Apostoli. Ezt írta egy Littleton nevezetű tudós Anglus és Németre fordítattván, ebből a Német exemplárából fordította Magyarra az Asszony. NB. Ezek mind a ketten ki nyomtattatnak minden áron, de az első manebat in Manuscripto.

112 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. március

Felhívás azoknak, akiknek birtokában feljegyzések vannak erdélyi történetírók műveiről; juttassák el annak, aki kérni fogja azokat.

„Sok nevezetes Históriák vagynak az Erdélyi dolgokról, melyeket Erdélybenn sokan írtanak és írtatnak-le; minthogy ez ideig csak kéz írásbann állottanak: de kár volna ezeknek nagyobb világosságot nem látni; kiváltképpen azért, hogy a sokféle Írók sok hibákkal mind ezeket meg-vesztegették. Találtattak azért Erdélybenn Hazájokat szerető emberek, a kik *Somogyi Ambrus*, *Bojti Gáspár*, és némelly más Tudósok Deák Históriáit, nem külömben *Mikó Ferencz*, *Szalárdi János*, és többek, Magyar nyelvonn való Históriás Írásaikat nyomtatásbann ki-adni szándékoznak. Kérettetnek azért a Tudósok egész tisztelettel, hogy ha mi Elmélkedéseik (*Reflexióik*) és Jegyzéseik vagynak az Erdélyi Dolgok Íróinak kéz-írásbann lévő munkáira, méltóztassanak azokat olly írásba venni, hogy midőn újonnan kérettetni fognak, lehessen oda küldeniek, az hová az arra való út ki-mutatatik. Nem marad köszönetlen tudós fáradozások.”

113 Benkő József Gyöngyössi Jánosnak
Középajta, 1781. április 18.

Elismeréssel ír Gyöngyössi írói tevékenységéről, érdeklődik a címzett családjáról.

114 Teleki Sámuel Benkő Józsefnek
Nagyszeben, 1781. április

Beszámol Koppi Károllyal való találkozásáról; nagy elismeréssel ír a tudós kolozsvári tanárról.

115 Katona Imre Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1781. április

Jelentést küld egyházvidékének a zsinatra menő deputátusairól.

116 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1781. május 2.

Történeti művek kéziratát kéri kölcsön, hogy egybevesse saját másolataival.

117 Benkő József Koppi Károlynak
Középajta, 1781. május 2.

Részletesen beszámol történészi munkásságáról; megköszöni, hogy a címzett beajánlotta őt az erdélyi püspöknek.

Reverendo admodum ac Clarissimo P. Carolo Koppi, Artium Liberalium et Philosophiae Doctori, et Historiarum in Academia Claudiopolitana Professori Regio Celeberrimo, Iosephus Benkő, Salutem.

Accipe, Amice Venerande, quid Illustrissimus S. R. I. Comes atque Consiliarius Gubernialis, Samuel Teleki, de TE, ad me, Mense superiore scripserit; hoc ad verbum: „*Ma vala régen kívánt szerentsém P. Koppi Professornak Személyes ösmerettségéhez. Ha sok ilyen munkás, tudós, és világos fejű Tanítók lennének az Oskolákban; hamar ki vennék a' szép Tudományokat régi szennyekből: csak kár, hogy az jó igyekezeteknek, eddig elé több vólt, meg avult praejudiciumból, az akadály, mint a' promotora. A' Rosnyai Dávid Kéz Írását Tiszteletes Uram számára nállam hagyta, és midőn Tiszt. Uram nékem SACYT. SALAGIUST vissza küldi, azon alkalmatossággal kézhez szolgáltatom.*” Est proinde gaudium mihi ingens, TE inter ac Eruditissimum Comitem, amicum jam nexum esse factum. Habeo simul gratias Tibi pro *Rosnyaio*, meam in rationem apud Comitem deposito; immo etiam agendas esse agnosco, et debeo Erit omnino aliquod Msctum, quod TIBI describendum curabo. At de *Szalárdio*, ex quo paucae philyrae sunt descriptae, amplius TE sollicitum nolim: cum eundem typis impressum posthac TIBI dare coner. Opus equidem vastum, sed prelo non indignum. *Francisci* quoque *Mikó* Historiam, haud prolixam eam, lingua Hungarica scriptam, cum nonnullis Adnotationibus, typis aptavi submittendam. Sic enim habe: Historicos Codices Manuscriptos, quos, cum primis ad notitiam rerum Transsilvanicarum, in patria nostra obtinere quivi, non modo integros habere cupivi, sed inter quascunque lectiones meas historicas, Adnotationes in eosdem collegi, nec colligere hodieque desivi. Postquam igitur adfulsisse video felicem istum diem, quo Librorum Censura mitigata est; audeo cunctos Codices luce publica dignos, successivis annis, si Numen probaverit, prelo subicere. Ingens quidem ausus, et opus hoc viribus meis majus est: rem tamen periclitabor. Consilium hoc meum Illustrissimo D. Comiti et Consiliario Teleki notum est: certe, si verum fatendum, ab eodem Magnifico excitatum. Alter auctor consilii est Clarissimus D. Sam. Pataki Medicinae Doctor et physicus Vestras. Omnibus tamen notum esse paullisper nolo. Typographeo utar Claudiopolitano, saltem in plerisque. Hodie plane scripsi Illustrissimo C. Teleki, pro quibusdam Historiarum exemplaribus mihi transmittendis, ideo, ut cum meis conferam, collatis etiam cum aliis correctionibus: nulla enim res majori impedimento est, quam exemplo-

rum depravatio a librariis facta. *Csereium*, prelo quidem minus commitendum, ex originali horis subsecivis, scribo: descriptum TIBI tradam pro faciendo novo exemplari. Quae de Getis, aliisque populis, ope Byzantinorum Scriptorum conaris, cedant, precor, in commune nostrum emolumentum: id quod et credo, et magnopere exspecto. Me a TE Excellentissimo ac Reverendissimo Transsilvaniensi episcopo commendatum esse, vehementer gaudeo, ac hoc quoque nomine Tibi obstrictum esse gratus profiteor. Quae Diplomata nuperis Litteris promise-
ras, de Vajvodis in *Transsilvania* mea haud commemoratis, hac opportunitate (habebis moram debitam, donec tabellarius e Silvania Claudiopolim redierit) si transmiseris, mihi gratum facies, ac forte etiam publicae rei consuleris: auctiorem namque reddes ANDREAE HUSZTI *Tractatum de Vajvodis Transsilvanicis*, qui non multum post tempus typothetis committetur. Vtinam posses mihi dare copiam integri Decreti Josephiani de Librorum censura emanati,¹ cujus quaedam verba notatu dignissima (*si malae crises ab aliquo – – – factae fuerint, sponte liber obliterabitur; si bonae, omnes discemus*) nuper epistolae ad me scriptae inserue-
ras.

Pridem TIBI, mi Fautor eximie, promiseram exemplar *Milkoviae* meae, duobus Tomis comprehensae, totiusque Transsilvaniae Principatus Chorographia instructae, ac jam, tandem aliquando, a prelo liberatae; quo modo Tibi solvam? mea exemplaria non prius, quam autumnii tempore, Vienna in manus venient, tunc habebis, quod debeo. At si ocyor TIBI, commodaque citra omnem molestiam occasio se obtulerit; utere, rogo, adclusa scheda. Vale, etiam atque etiam vale.

Dabam Közép-Ajtae 2. Maji 1781.

Pedum dolor feliciter cessavit.

118 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1781. május 15.

Örül, hogy Koppi Károly megnyerte a címzett tetszését. Beszámol történelmi munkásságáról, a nehézségekről, Teleki támogatását és tanácsait kéri. Visszaküld két könyvet, ígéri, hogy megszerzi azt, amire Telekinek szüksége van.

Méltóságos R. Sz. B. Groff Consillarius Úr, Kegyelmes Patronus Uram!

Minden tőlem kitelhető háládatosságot felyűl-haladott, Nagyságodnak a' közelebb múlt Hólnapban hozzám írni méltóztatott Levele, melyben nagy örömmel vettem Választ, mind Nsgdnek írni bátorkodott Levelemre, mind pedig még a' Tszls Katona Uramhoz küldött Irásomra is. Vigasztalására fog válni Egyházi Vidékünknek, hogy a' léjendő Derék 'Sinatra kinevezendő Députatus Urak aránt való jelentésemet méltóztatta Nsgd bőltessége helybe-hagyni, és a' Mlgs Fő Konsistoriumba való feladását is ígérni. Nékem pedig az valóságos örömemre szolgált, hogy az én igen különös szívességű barátom, *P. Koppi* Uram, Nagyságod előtt kedvességet nyert, és így a' maga ohajtott tzélját elérte.

Mínekutánna a' Nagyságod Köpetzi beszélgetése és tanáttsa, az aránt, hogy a' kezünkönn forgó kéz-írta Historiákból a' világra botsátást érdemlőket és meg-
nyerhetőket nyomtatás alá készíteni jó és szükséges volna, különös nagy ösztön gyanánt esett volna szívembe, és másfelől Doctor Pataki Ur is, éppen Nsgd gondolataival megegy[gy]lező serkentését két rendben is intézte volna hozzám: bátorkodtam arra szánni 's megindítani igen tsekély tehetségemet, hogy ne tsak *Mikó Ferentz* Magyar nyelvonn írt *Históriátskáját*, és *Bethlen János Continuatió-ját*, melyeket még ez előtt készítettem holmi Adnotatiókkal sajtó alá, adjam nyomtatásra, hanem *Bojtinus*nak megmaradott Könyveit (melyek ámbár mind

nintsenek meg; de úgy kell gondolnunk, mintha csak ennyit írt volna, 's mindjárt nem léssen tsonka a' Munka: kiváltképpen, ha melléje gondoljuk, hogy a' több Historiák is mind meg-állanak és végeződnek valamely idő-szakaszon, *Szalárdi*, és még némelyeket, melyekről ezután bátorkodom Nsgdnak jelentést tenni. Minthogy mindeneket ezekben a' dolgokbann Nsgd tanácsától kívánunk függeni, 's míg mások meg látnák, addig Nsgdnak a' sajtó alá bocsátandó Írásokat bémutatni: reménységünk lévén, hogy Nsgd, a' Tudományok terjesztéséhez való nagy szeretete szerént, méltóztatik ezen dolgokhoz bölts tanács[ts]lival szóllani. Mint Nsgdtól halljuk vala Köpetzenn, jobb holmit ki-hagyva világra bocsátani az ily Historiáinkat, mintsem az egész Munkák a' rossz íróktól vesztegettesenek, még is közönséges hasznuak ne légyenek. Külömben, talám a' Könyvek és Írók Munkái Felvissgálásá(*Censurájá*-)nak tágulása, oly hasznunkra léssen, hogy a' kiadandó Historiák igen nagyon meg nem heréltetnek. Ilyenek az én bízodalmaim.

De ellenben vagynak úntató okok és akadályok is. Nem kitsin ezek közül az, hogy ha szintén valamelyik Mscta Historiának Originálja el nem veszett volna is, de én nem láttam, és hol keressem nem tudom. *Bethlen János* Continuationját minden eddig olvastam exemplarbann hibásnak találtam. *Mikó Ferentzel* sem elégedtem-meg, ámbár a' *Cserei Mihály*éből irattatott le (de talám a' le-író nem vólt elég diligens), és azt hallottam leg-jobbnak lenni, 's olyannak, melyet Cserei maga Mikó írásából vett volna által. *Bojtinus*nak 3 Könyvei és *Szalárdi*, melyek az Enyedi Bibliotheca' exemplarjai szerént vagynak nálam, nem láttattatnak hibásoknak lenni: de csak jobb izüleg innánk magokból a' kútfőkből. ¹ Tsak a' Cserei Mihály Mikóját sem tudám Frátáról kezemre keríteni: ez az, a' mely Nagyságodnál állott, magával a' *Csereiana* Historiával együtt, mely most nálam van, és én minden estve egy órát fordítok le-írására; irom pedig kettősleg, egyiket szóról szóra, másikat summázva (a'menyiben lehet az Írónak szavaival) oly véggel, hogy, ha a' Nsgs Teleki Familia jónak itélendő, nyomtatás alá légyen; és így nagy Csereit ne irogassák többé az emberek. Lészen critica adnotatiokkal, és a' Nagy Teleki Mihály Urról való illetlen és ok nélkül (nagyobbára; melyek közzül azonban némelyek ditséretére szolgálnak: jóllehet Cserei még a' virtusokat is Benne rosszra fordítva irta) való dolgoknak néhol ki hagyásával, néhol ok adásaival, miért írt illetlenül, 's a' t.

Ilyen környűl-állások között lévén az én apróság igyekezeteim, bizony csak Nagyságod Kegyelmességére kell szemeimet forditanom a' segítségért. Mostan azért, midőn alázatos háládással küldöm haza *Sacy* két, és *Salagi* egy Darabból álló Munkájokat, melyeket kiméllve igyekeztem viselni, azonn könyörgök Nsgdnak, hogy *Mikó Ferentzel* nekem által-adni méltóztatssék: két vagy három nap az enyimmel conferálván, azon-tul, tsak jó alkalmatosság adja-elő magát, mindjárt haza adom. De, minthogy most ilyen jó alkalmatosság nagyon, Nagy-Ajtai Tks Cserei Miklós Ur által, többeket is bátorkodom ki-kérni, u.m. *Bethlen János* Continuationját, hogy a' magaméval öszve-vethessem, és ezt hamarabb Censurára adhassam, nem külömben *Zamosius Analectait* (mely is nyomtatva van), és ugyan az ő (*Szamosközi* név alatt esméretes) *Pentadesseit* kéz írásban. Romlás nélkül mind haza adom nem sokára. Vajha, ilyen kötelezésem alatt, bár kevés számú *Josephianum Rescriptum*okat is, melyeket Nsgd eddig fogott le-iratni, a' le-írásra nyerhetnék! Nagy és igen kegyes a' Nsgod ígérete, a' nálam nem találtató *Diaetalis Articulus*oknak velem közlések aránt: méltóztatssék azt tselekedni Nsgod, hogy a' melyeket eddig le-írtanak, most, a' többeket ezután (jó alkalmatosságokat szerzek én ennekutánna Szebenből Brassóra) vehessem ke-

zemhez; a' melyek nékem nintsenek, így le-írhatom; a' melyek lejedenek, a' Nsgodeit azokkal tökéletesen conferálván, ha valamit használhatok benne, hiven használlok; kell ezt érteni tsak a' ki nem nyomtattatott Articulusokról. *Pancratius*nak Nsgd számára való megszerzésére nagy gondom léssen: ha nékem volna, bizony Nsgd Bibliothecájába egyenesen menne. Szégyenlem, hogy sok bajaim miatt haladni kellett, de leg-első alkalmatossággal küldök holmi Magyar Országi 's Erdélyi Dolgokról és Diaetalis Articulusokról való Specificatiokat. Magamat és tehetetlen igyekezeteimet Nsgd Gratiájába ajánlván, maradok Meltóságos Gróf Consiliarius Ur, Kegyelmes Patronus Uram, Nsgdnak
Közép-Ajtánn 1781. 15. Maji.

alázatos szolgája
Benkó József.

119 Benkó József Szegedi Sámuelnak
Középajta, 1781. május 15.

Tordai vonatkozású oklevelek másolatát kéri.

120 Benkó József Cornides Dánielnak
Középajta, 1781. május 21.

Mentegetőzik, hogy miért nem válaszolt hamarabb. Köszöni címzett segítségét s további támogatást, adatokat kér. Küldi a Milkovia két kötetét, köszöni a Cornidestől kapott műveket.

Viro longe Clarissimo ac Amplissimo, Domino Danieli Cornides Philosophiae Magistro, S. P. D. Iosephus Benkó.

Binós ante annos acceperam indignus TVAM *Regum Hungariae Genealogiam* dono missam: tunc, quia itineri plane me adcinxeram, respondere Cl. Samueli Szabo, qui TVO nomine ad me perferendum iusserat exemplar, nullo modo poteram. Epistolas postmodum ad TE, juxta ac Clarissimum Szabó exaratas, Militum Siculorum nostrorum, quibus imprudenter commiseram, tumultus aut temulentia perdidit innocentes. Deinde, dum anno 1779. mense Jun. in itinere Synodico Devensi audivissem TE una cum Magnifico S. R. I. Comite D. IOSEPHO TELEKI Cibinii agere, eo properavi: at jam inde discesseras quodam meo sane infortunio. Sciscitanti tandem de TE mihi, relatum plerumque est, in Hungaria TE commorari. Sed cur haec? In meam profecto excusationem: quamvia negligentia mea his satis liberari nequeat. Nuperrime monuit me Ill. D. S. R. I. Comes et Consiliarius SAM. TELEKI, Magn. D. Comitem TVVM. TEQUE Cibinii fuisse, indeque Forum Siculorum et Gernyeszegum discessisse. Hac proinde spe adductus, quod Scheda, quam exaro, jam tandem ad TE pervenire possit, scriptionem intermittere nolui. Ignosce, Vir Maxime, negligentiamque meam liberaliter cond[em]n[a]. In posterum vero observentia TVA me consolare et scribere oro (traditis Litteris Cl. Basa Professori Agropolitano: apud quem curabo requiri) ad me, quam via epistolicum commercium, si volueris, TECUM mihi exercendum sit. Imprimis autem, moneas me, rogo, quorsum mihi mittendum sit exemplum *Milkoviae* meae 2bus Tomis in lucem editae, quod propedeiem Vienna ad me perferetur. Rogo insuper, Wajvodarum et Vice-Wajvodarum Transsilvanicorum seriem, quam TE certo habere intellexi, mihi communicare digneris, additis asteriscis eorum nominibus, quorum memoriam certa apud TE diplomata tuentur: non multum enim post tempus Opus de hoc argumento in lucem protrudendum in

animum induxi; nihilque magis in votis habeo, quam peritissimo TVO auxilio uti. Fac denique, ut etiam Magnifico Domino JOSEPHO S. R. I. Comiti TELEKI commendatus reddar. Gratias demum ago TIBI, qui *Genealogiae Regum Hungariae*, omni mea laude majoris, et immensa eruditione refertae, participem me feceras. Vale, Vir Celeberrime, et ornamento Reipublicae Litterariae quam diutissime superstes et incolumis vive; indulgeasque, ut mea ex TE consolatio perennis sit. Iterum vale. Dabam, celeriori sane, quam volebam, calamo, per festinationem occasionis, Közép-Ajtae, 21 Maji, 1781.

121 Gyöngyössi János Benkő Józsefnek
Újtorda, 1781. május 23.

Benkő kérésére beszámol családjáról, eddigi pályafutásáról, s közli, hogy a levél írása közben felesége leánygyermeket szült.

Tiszteletes Notarius Uram, különösséggel való Nagy Jó Uram!

Hozzám 18a Aprilis botsátott levelét T. Notarius Uramnak vettem 21a Maji. Doctor Szegedy Sogorom már régtől fogva a' Maros mellett Póka-Keresztúron mulat valami Patienségél már hat hetektől fogva. A' mi azért engemet illet különösön, szives indulattal köszönöm, nagyra betsüllöm T. Notarius Uramnak azt az irántam való jó szándékát, hogy tsekély nevemnek és igen-igen közepszerű érdemeimnek, mellyel magamat hazám előtt kedveltethetném, néminémű állandóságot adni igyekezik, és az iránt szorgalmatoskodni nem terheltetik. Egyebet magam életemről T. Notarius Uramnak jelenteni szükségesnek nem tartom, hanem talám azt, hogy az Atyám Gyöngyössi János volt a' Szilágyban Krasznai Predikátor, a' hol én-is születtem, a' Kolosvári Collegium[an] való tanulásom után, Leidában mulattam, ott végezvén tanulásom cursussát. Es mivel a' Francfurti Theologiae Professornak Gyöngyössi Pálnak neve esméretes inkább Nemet országon, erre nézve ha T. Not[arius] Uram előtt jónak látszik, ezt-is fel-lehet tenni hogy a' Nagy Atyám Érmellyéki Esperest testvére volt annak a' Gyöngyössi Pálnak, a' ki Cassáról exterminaltatott vala olyan módon, a' mint T. Bod Uram le-irta az Athenassaban.¹ A' Versek Tomusotskájának titulussa tsak ez légyen *Elegyes Magyar Versek*. Kaprontzai Adám Uram maga ezt sollicitálja. és fogja ki-adni Kolosváratt.² De még azon Tomust addig öszve nem szedhetem. merthogy potolni-is kell. Hanem elebb a' Stapfer Auszugjának³ ki-adasát hadd végezzem-bé. A' mellyel sietnék, mert már szegyenlem. De ezerek az én közben jövő bajaim.

Epen most leve a' feleségemnek, hogy ezeket irám, egy leánya. Ezer bajom leve, sokat most nem irhatok, hanem én Szolgabirákot meg-zaklatom azon dolog iránt. Dr. Szegedinek-is irtam még tegnap előtt, hogy az ott lévő Szolga-birákkal a' dologot igazítsa, és magárol-is írjon a' Régeni Postáról, ha haza még nem jöhet. Egy Kolosvari Catalogust⁴ küldök T. Not[arius] Uram kezébe, talám ebből-is tanulhat valamit, ha eddig még nem látta. En mentől hamarább bővebb levelet irok T. Not[arius] Uramnak. De a' mostani tzelra most ez elég lészen. Kedves de igen erötelen feleségem tiszteli T. Not[arius] Uramat és velem együtt egész T. Hazát. Az alkalmatlam irasrol engedelmel kérek, és magamat favoraba szives szeretetébe noltig ajánlva, maradok

T. N. Uramnak

Új Torda 23a Maji 1781.

igaz köteles szolg[ája]
Gyöngyössi János m. tk

122 Gyöngyössi János Benkő Józsefnek
Újtorda, 1781. május 29.

Pótlást ír előző leveléhez s újabb adatokat közöl saját munkásságáról. Egyben kéri Benkőt, hogy a széki zsinatra utazva térjen be Tordára, ahol sok látnivaló akad. Felesége kertjébe salátamagot kér.

Tiszteletes Notarius Uram, különös Nagy Jó Uram!

Ez előtt nyoltz napokkal irt levelemben el-felejtettem vala fel-tenni, hogy mikor Kolosvári Deákságomnak végett vetettem, és a' Collegiumbol ki-butsuzván Academiákra mentem, akkorra dolgoztam vólt és publice a' Collegium[an] defendaltam egy világ eleibe typusb[an] ki-jött Dissertatiot, mellynek titulussa ez: *Dissertatio Physico-Theologica, In qua Caussam mortis proximam, eamque physicam et naturalem in primis parentibus adhuc integris adfuisse ex Mechanismo corporis humani demonstratur; quo sensu mortem naturae integrae sequelam esse salva Reformatae fidei doctrina deducitur.* Nyomtatott Kolosváratt A[nn]o 1767.

A' Synodus T. Püspök Uram betegeskedése miatt más helyre el-változék, ugy mint Székre. T. Notarius Uramat azon kérem, 's kérjük, hogy mostan ujjabban ki-fordulván erre felé a' Synodusra, hadd légyen szerentsénk Tordán tovább, mint sem tavaly. Igérte vala T. Uram ezt, mikor a' Synodus Széken lenne. Imé ez már meg-lészen. Itten akkor a' Tordai Hasadékok sollenniter el-járnok mivel az essős hónap mostan el-telik, akkor vidamabb időt remelhetünk. E'felett a' mi Tordáról még hátra volna observabile, authentice, a' mi tsak volna, T. Urammal communicálnánk. Varosunk Notariussa Titt. Miklos László Uram ma-is mondá nekem, hogy ha Isten Tiszt. Not[arius] Uramat ide hozza holmi privilegiumokat meg-mútoget. Hiszem bizony azokat mind a' nélkül-is le-lehetne írni. De nem tudom, millyenek vagyunk mi nehezen dolgozunk valamit Tordaiakul (még a' Varmegyét is ide kell érteni). A' Tiszt. Notarius Uram jelenléte pedig akkor mindnyajunkat meg-szoritana. Mindeneket íránk, copiaznánk etc. Dr. Szegedi Uram ismét el-mégyen hazul, de a' felső járást el-igazitja. Nekem mái napon-is ígérék az Alsó Járás béli Szolga-birá, hogy a' faluk, 's helysegek Laistromat az Innepen kezemhez adják. En ugyan rajta lészek.

Erötelen, de Istennek hálá már sokkal jobban lévő feleségem T. Uramat tellyes szeretettel köszönti és ha Isten T. Not[arius] Uramat ki-hozza, azon instalja. a'fele fel nem korodzó saláta-magot, a' mineműt tavaly ígért vala (vagy talám maga-is el-felejtette a' Feleségem minéműt emlegetett T. Not[arius] Uram) bár tsak néhány szemet velle-is közleni ne terheltessék.

Tiszteljük végezetre mostan-is T. Notarius Uramnak egész Tiszt. Házát. En pedig magamat ajánlván T. Notarius Uramnak tapasztalt különös szeretetébe, maradok

T. Notarius Uramnak

mindenkori szives-tisztelője,
köteles Szolgája,
Gyöngyössi János mtk.

Újtorda 29a Maji 1781.

[E z u t á n S z e g e d i S á m u e l í r á s á v a l:]

Köszöntöm T. Kedves Aszszony Anyámat. Tsokolom kezeit. Köszönti T. Vramat kedves Leánya, az én jó izü Feleségem. Köszöni hogy ollyan jó fíjat nevelt T. Vram az ő számára. Meg láthattya T. Atyám Vram az Írásokból.

menyire igyekeztem. Minél hamarébb többetis küldök a' N[eme]s V[árme]gyéről.¹

123 Benkó József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. május 5. [?]

Beszámol Ion Molnar-Piurariu egyik román nyelvű kiadványáról. Ír II. József új rendelkezéseiről s felidézi az 1773-as erdélyi látogatását, amelyet Daniel Filtsch versben köszöntött.

„A sok emlékeztető írások között, melyek néhai Felséges Császári Királyi Nagy Fejedelem Aszszonyunknak halotti tiszteletére itten ki-nyomtatattanak, találhatik fél árkuson 8ad részben egy Oláh nyelven való Ének-vers-is, im e fel-nevezettel: ODE *Entru Pomenírja Muteri tsei dja pururja. A Augúsztei MARIEI THERESIEI.* Szerzője ennek Okulista Doktor *Molnár János* Uram, született Oláh¹: ki a Magyar, Német és Deák nyelveket-is tudja; szem-gyógyító tudományjáról pedig híres és nevezetes ifjú ember.”

„Mostanság² semmi több beszédre való alkalmatosságot nem adott, mint Felséges Császárunknak és Nagy-Fejedelmünknek az a kegyelmes Parants-írása (*Rescriptuma*) a F[elséges] K[irályi] Guberniumhoz, melyben jovaltatik az Erdélyi három, úgy-mint, *Magyar Székely* és *Szász* Nemzeteknek régtől fogva való s a Haza Törvényeiben-is meg-erősített Egygyesüléseknek újabb meg-erősítése s nyilvánosítása: im e dolog által, hogy a Magyar és Székely Nemzeteknek lenne szabad Házakat és Örökségeket vásárolni minden várossaiban és faluiban a Szász Nemzetnek, és viszont ennek-is amazoknak földjeiken; a mely eddig meg-engedve nem vala. Valóságos jele ez. Felséges Urunk Erdélyi Népére való Atyai gond-viselésének, és bizonyossága annak, mely igen akarja a Birodalmaiban való Nemzetségeknek egy-más szeretetében és barátságában való éléseket. Itt juthat eszünkbe az, a mit Ő Felsége 1773dik esztendőbéli járásakor Erdélyben, elmés mondásban szóllott volt az említett Nemzetek hármasszámáról, azt mondván: hogy tsak két Nemzet volna itten, tudni-illik, *Jó* és *Roszs*; de minden Lakosi Erdélynek légyenek egygyé, úgy-mint *Jó Néppé*. Ezt akkor a Szebeni ékes Verselő, ide való Fő-Pap, *Filts Dániel* Uram, *Sinngedichte* fel-nevezetű írásában, így fejezte vala ki:

*Giebt es nur (Caesar spricht) zwo Nationen,
Die eine bös, die andere gut;
So seyd ihr vielen, die hier wohnen,
Nur eine – – – aber gut.*³

„Nemes⁴ Orbai Székben, némelly faluk, főképpen *Zabola* és *Petőfalva* határain, a sáskák a múlt ősön fészket vevén; azoknak tojásait a tavasz ki-nyilatkozásával kiváltképpen, de még a napokbann-is, nagy gondossággal veszítették a Hadi és Helységbéli Tiszt Urak, egész Három-Széknek oda parantsoltatott népével. Nem-is félhetünk már Erdélyben fel-elevenedő sáskáktól: tsak Tatár országból, az hol nékiek rend szerint való hazájok vagyon, vagy Móldovából és Havas-alföldéből, az hol sok telepedett volt-meg, és a föld népétől el-nem vesztetett, afféle tábor ne jöjjön földünkre. – Távoztassa Isten! Mert már-is a Székely Földről anynyira ki-hordattatott a pénz a Vármegyékre gabonáért, hogy rég nem volt itt a pénznek illy nagy szűki. A múlt ősön sem lehete a vetés jó idejében az aszály miatt: a tavaszi napok-is, az hónap el-menetelétől fogva mind eddig nagvobb részében a Székely Földnek esső nélkül valók. Négy R[éne]

Forinton mégyen köble a tiszta búzának, harmad félen az haritská (hajdiná)nak: középszerű terméskor pedig ezek fele ilyen áránál-is óltóbbak szoktak itt lenni.”

124 Benkó József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. május [?]

Közli a Miklósvár székben tartott tisztújítás eredményét; beszámol Stephan Closius haláláról.

„A Miklósvár-Széki fenn-álló (*Continua*) Törvényes Tábla, mellynek Tagjai meg-fogytanak volt, Pünköst havának 14dik napján fel-újítottatott, ugyan Miklósvár nevű falubann tartatott közönséges gyűlésben, mellyet igazgatott M. Báró Sepsi-Szent-Iváni *Henter Ferencz* Ur ő Nagysága, a mint Három-Széknek, úgy Miklósvár-Széknek-is Fő-Király-Bírája. Az eddig való Vice-Király-Bíró, Nagy-Ajtai *Cserei Jó'sef* Ur, hivataljábann meg-erősítettett; új Szék-ülők (így nevezi született nyelvonn az Assessorokat a Székelyek régi Törvényje) pedig lettenek: Úrmösi *Maurer Jó'sef* és Baróti *Szabó János* Urak; és a Lófői (*Primpilaris*) Rendből, Bodosi *Dávid Dániel* Uram.

A szomszéd Szász Városbann, Brassó bann, az előbb múlt hónapbann végezte-el világi életét *Klósus István* Uram, a ki az Erdélyi híresebb Orvos Doktorok közül való, s egyszer-s-mind az említett városonn Tanácsbéli személy vala.”

125 Szegedi Sámuel Benkó Józsefnek
Torda, 1781. június 5.

Benkó megkeresésére közli, hogy Tordán és környékén hol, kitől lehet okleveleket, régiségeket szerezni. Ígéri, hogy adatokat fog gyűjteni Szamosújvárról, Magyarbólkényből és Kispetriből is.

Tiszteletes kedves Atyám Vram!

Majus 15. Napján költ atyai parantsolatlyát vettem. Legg ottan futottam, fáradtam hogy azt szerentsésen tellyesithessem. Irtam Instántiat a' T. C. Tabuláhozis, és éppen ma várom a' resolutiot. De egy Adsector azt mondá, hogy olly véghetetlen munkát, miként vitessen a' Tabula véghez, nem tudja; mert még a' Publicumotis nem győzik irni a' Protocollistak. Ha pénzen fogadnék arra embert könnyebben boldogulhatnék. De e' sokba kerülne. Az ide való Szász Pap nagy Antiqu[itatum] Collector, ígéré, hogy egy hónap alatt minden Antiquitassait egybe szedi, és velem közli. Egy Beretzki Mihály nevű Zalaknai Tiszt, hajdon dolgozott az itt való Romai el pusztult várrol és az egész Tordáról, annak minden fatumirol és változásairol Szép Historiát, de meg halván ez az ember, már most Filep Jacob Nevű Tisztre Zalaknán vagy Abrud Bányán, mint successorára maradott. Jo volna T. kedves Atyám, ha valami jo ember esmérőinak írna oda: mert ugy hallom hogy igen szépen ki dolgozott ritka sőt másutt nemis találtathato munka. Nékem oda semmi Correspondentiam nintsen. Egy Bágyoni *Kinosi* nevezetű Unitarius Pap, nagy munkával, szorgalmatossággal és az egész Unit[arius] Status segítségével dolgozott Tordáról és talám a' V[árme]gyerőlis munkát, de halála miatt nem végezhetette el, hanem a' SzenGerlitz Unit[arius] Papra szállott az a' munka. T. Kozma Vramra. Most a' szomszéd faluban lészen a' Sinat, oda mégyen magais. Igen jó volna T. Atyám Vramnak által rándulni hozzá, és velle beszélni. T. Vramrol, jól lehet azzal esmérettségem nintsen de mégis irok néki, és más ő jo akaroivalis iratok. Légyen velle Correspondenter. Mivel az Unit[arius] Status bizta réa hogy ő maga dolgozza ki, sok Instrumentu-

mokatis szedett össze, mert van in fol[io] annyi mint 3. Concordantia, és már három tudos Historicus Papok holtak ki belőlle, reménlem hogy olyan munka leszsz, mellyből eleget dolgozhatik T. Atyám Vram. Irtam Szamos-Uj-Várrais Consiliarius Togveras Daniel Vrhoz hogy a' Magistratussal dolgoztassa ki az egész Szamos-Uj-Vár Historiáját, és a' Consil. Vr a' maga életétis, és külgye által nékem, reménlem nem leszsz kérésem haszontalan, mert tsak azértis hogy a' maga példás élete bé mehessen a' Munkában, tudom igyekezik ki iratni mindent, de T. Vram se felejkezzék el rolla, ne hogy hazugságban maradhassak. Megis érdemli mert valoban nagy ember, és Szép H[istor]iája vagyon. T. Vice Ispán Josa György Vrra szállott egy hires embernek Sollyomnak sok Collectioja, ezért irtam M[agyar] Bölkényben, hogy ki nyerhessem. De míg kezemhez vehetem, el telik benne 2. 3 hétis. Hát kivel irassam le azután? Mert magam nem érkezem, ingyen senki más nem írja. Ezeket így értvén láttya T. Vram Atyám hogy bennem parantsolattya tellyesítésére nagy készségem vagyon, tsak hogy nem késik é, és mikorra kellene ad summum által küldeni? Petri nevű faluban Lugosi nevű Vri ember sok monumentumokat hordatott által Tordáról, és a' kertiben oszlopokat tsináltatott belőlők. Kellé hogy oda menvén le irjam? Ha irokat fogadok, ki fizetié T. Vram? Ha boldogulhatok én igen sok raritásokat küldök. Bár hamarabb irt volna T. Vram Nékem, mert eddig többet szerezhettem volna, Tudositását el várja

Tiszt. kedves Atyám Vram
Tordán 5ta Junij.

engedelmes fija
Szegedy Sámuel m. p.

[A levél első lapjának margóján:]

A' Coperta belső részére is irtam.²

126 Kemény Sámuel Benkó Józsefnak
Lipcsé. 1781. június 9.

Közlí, mit intézett el abból, amire Benkó megkérte: további szívességekre vállalkozik.

Tiszteletes Kedves Jo Uram!

A' Tiszteletes Uram Közép Ajtáról Martiusnak 20d[ik] napján, Tiszteletes Professor Kovásznai Uram által jelentett kérésemre, hozzám intézni nem terhelhetett Levelét, rég az ideje hogy vettem; de az arra válaszlástól rész szerint feles foglalatosságaim, rész szerint pedig Dresdában, 's némelly körül-bé-fekvő helyekben utazásom mind eddig el-tartoztattak. Consiliarius Adelung Urnak, meg-érkezése után azonnal meg-mutatván a' Tiszteletes Uram Levelét, igen nagy örömmel vette, 's köszöni szívesen ezen joságát Tiszteletes Uramnak. Az Erdélyi Tudosokrol további tudositásait Tiszteletes Uram nem terhelteik Szent Mihály napig hozzám egyenesen ide Lipsiában, annakutánna pedig az ezután Tiszteletes Uramhoz botsátando Leveleimben meg-nevezett helyre utasítani. Lénárt Uram¹ a' Tiszteletes Uram köszöntését nagy szívességgel viszonyittya; én pedig, nagyon el-kötelezvén engemet Tiszteletes Uram ezen Josága által, örvendeni fogok minden alkalmatosságon, holott ezt ha tsak valamelly részében-is Tiszteletes Uramnak viszsza-potolhatom, és meg-bizonyithatom azt, hogy mennyire légyek Tiszteletes Kedves Jo Uram

Lipsia 9d Junii 1781.

Igaz Joakaro Szolgája
Kemény Sámuel m.t.k.

127 Szegedi Sámuel Benkó Józsefnek
Pókakeresztúr, 1781. június 10.

Közlí önéletrajzát, s beszámol eddigi irodalmi munkásságáról. Jelenleg Zückert egyik értekezését fordítja magyarrá; tervbe vette Erxleben állatorvosi munkájának átültetését.

Tiszteletes kedves Atyám Vram!

Szégyenlem hogy semmire sem mehettem a' b.¹ Magyarokkal. Nem hajtanak sok kérésemre, nem a' köz jora, nem a' magok betsületekre, nem egyébre, hanem a' miben jelen valo aproság hasznót tapasztalnak. Ugy tésznek mint a' tyukok, kik jo nagy falatra kapván, addig rázzák, rántzigállyák, míg két három felé törvén és hányván, tsak a' kisebbik után kapdosnak. Rajtam K[edves] A[tyám] Vram semmi el nem mult. Lármáztam sokat, tsak nem az izetlenségig. A' T. Cons[iliarius] T[eleki] utasított T. Vice Ispán Josa György Vrhöz. Mutattam a' Resolutiot, ígérte, hogy mindent le irat; de még eddig nem tselekedte. Most ujjolag réa irtam hathatoson. Viszsa ira e'képpen: Magam akarok égy könyvetskét ki botsátani, nevezetesen Torda V[árme]gyéről, és Censurájára minél hamarébb küldöm annak a' T. Papnak, s ugy nyomtattatom ki. Most a' Synodusra tsak jöjjön hozzánk T. K[edves] A[tyám] Vram, és akkor adok által holmi jedzéseket. Most postán azzal terhelni T. Vramat nem akarom. A' Sokadalmasoktól nem küldhetem, mert rég nem voltam othon. Húsvét előttől fogva mind a' Felső Circulusban mulattam. Haza szaladván égy napra, ugy mutatá T. Gyöngyössi Vram a' T. A[tyám] Vram kedves Levelét. Köszönyük T. Vramnak azt a' buzgo indulattyát, melly szerént nekünk jo hirt nevet kíván szerzeni. Lattyuk, hogy T. Vram, nem azt akarja meg mutatni, mik légyünk, hanem millyeneknek kellene lennünk. Ezt én olyan jo Atyámnak nagyon köszönöm. Ide zárám T. Gyöngyössi Vramnak maga szabásu kised leveletskéjét. Dissertatio Medica Inauguralis Sistens Physiologiam et Pathologiam Muci Samuelis Szegedy de Pesth, Trajecti ad Rh[enum] 1772. Ennél több munkám nintsen. Mit irék? Vagyon K[edves] A[tyám] 2 1/2 Tomus. Kettő már ki jött, égyik ' Sigmond, a' másik, Polyxena; a' fél nem tudom mi. Ha ki jo annakis adunk nevet. Láta T. Vram mind a' Novellából,² mind pedig a' Kol[ozsvári] Kolleg[ium] Catalogussából,³ minémű fordításaim vagynak. Most hozzá kezdettem ugyan tsak Zückertnek Allgemeine Abhandlung von den Nahrungsmitteln, melly Berlinben 1775ben jött ki in 8ve. Magyarul talám jo lessz illyen Titulust irnom: A' Tápláló eszközökről közönségesen. Ha ezt el végzem, majd még más munkájihoz is kezdek. Ezek után szeretném Erxlebennek a' barmok nyavalyájirol irt két Tomus munkáját fordítani, Hazánk valóságos nagy hasznára. De tellyeséggel még eddig Patronust nem kaptam réa, hogy fordításomért a' Mls. R. Gubernium jutalmat rendellyen. Így pedig nehezen foghatok olly bajos munkához. Fordítottam Grof Struense meg térítettése modját, de még el nem végeztem. Fontenellétis fordítottam, de a' mellyet már Bode Vram observatiojival ujjalag kell dolgozni.⁴ Eletem rövid le írását el készitem a' Synodusra. A' melly tsak ebből áll: Születtem Kolosvárt 1740-ben Jakab Apost[ol] napján. Tanultam a' Kolosvári Ref[ormátus] Coll[egium]b[an]. Onnan fel mentem Bétsben. Ott tanultam Medicinát Esztendeig. Onnan mentem Trajectumban, ott voltam 3. esztendőig. Onnan vissza tértem Bétsben és esztendeig a' Praxist tanultam. Onnan haza érkezvén Szamos Ujváron az Örményeknek két esztendeig voltam Physicussa. Onnan jöttem N[eme]s Torda V[árme]gye Physicussának, és azt mind eddig birom. Hiszem nem kell ennél több. De nintsis. Mert egész életemet, melly valósággal égy keserves Roman, nem tehetem fel. Erről ha nem

irokis többet, fogok szollani, ha Isten T. Atyai Személyéhez szerentsémet adja. Egy[gy]et kérek: Van égy jo Barátom Tordán, Hegedús György ez. Tanult M[aros] Vásárhelyen és azután N[agy]Enyeden. Onnan ment Cancellariara. Onnan jött N[eme]s Torda V[árme]gyében Tordára Procuratornak. Ez égy híres Mathematicus, subtilis Advocatus, angyal Déák, jo Theologus és Philosophus, szép Historicus. Elei N[agy]Enyeden voltak. Onnan M[aros]Vásárhelyre mentenek. Ő ott született N[eme]s Személy. Ezt kellene bé írni T. A[tyám] Vram. Ezzel akarnám az ő sok érdemeit, barátságos szívét T. A[tyám] Vram által meg jutalmaztatni, másokat fel serkenteni. Magamrol még a' juta eszemben: Eleim Florentiából valami revolutiok alkalmatosságával M[agyar]Országra jöttek lakni. Voltanak híres kereskedők. Szegeden nyugottanak meg. Onnan Pesthre mentenek. Ott meg nemesedtenek Lajos Király által, ezt confirmálta János Király. Onnan viszont a' revolutiok miatt Erdélyben vetődtenek és itt meg telepedtenek. Maigis Florentinusoknak és Florentináknak neveztetünk, tsak hogy nem szeretem annyi sok nével élni. Meg szolnának érette ha így subscribálnék mindenkor: Samuel Florentinus Szegedy de Pesth. A' Hugomat Maria Florentina Szegedit a' Dévai Pap T. Lisznyai Uram feleségét, meg tanítottam a' Déák Nyelvre, kiis írni és beszélni elég ékesen tudott azon a' Nyelven. Poesissais Szép volt. T. Gyöngyössi Uram nem akarta meg írni Collegiumbéli Dissertationját. Ezért pirongassa meg. En unszolám rá. Vagyok holtig leszekis Tiszteletes Kedves Atyám Vram'

Poka Kereszturon 10. Junij 1781.

engedelmes fija
Szegedy m.k.

128 Gyöngyössi János Benkő Józsefnek
Újtorda, 1781. június 26.

Adatokat közöl önmagáról, szégyenkezik azért, mert a tordaiak nem támogatják a tudományos adatgyűjtést.

Tiszteletes Notarius Uram különös Nagy Jó Uram!

Szívem szerint vártam T. Notarius Uramat, ha ezen Synodusi alkalmatosságra Székre ki-jövé, most még Szerentsénk lehetne a' Torda hasadéka meg-járására. Imé pedig én a' Vármegyénk' Alsó-Járásának öt processusait laistrombann szedettettvén ezen levelemben be-zárva küldöm T. Notarius Uramnak.¹ Dr. Szegedy-is a' Felső-Jarást el-küldötte, és a' mellyben még egy tzedulátskámát zártam vala T. Notarius Uramhoz. Születtetésemet ha szükség említeni, volt 1741ben, a' Szilágyban, Krasznán. Eleget unszalom az ide való Hadnagy és Notarius Uraimékat a' Torda iránt való valami különösebb munka. és meg-jegyzésre méltó dolgok iránt, de magam szégyenlem, melly kevésre mehetek vélek. Tsak véllem valamit communicálnának, és magam ki-dolgozni kész volnék. De kevés jó iz-érzés vagyon még Tordán a' közönséghez.

Mi mind a' két Háztol, mind a' Doctori, mind a' Papi házaktol T. Notarius Uramat T. Notarius Aszszonyommal, és T. Házokkal búzgó és egyenes indulattal köszöntjük. Eltesse Isten T. Notarius Uramat Nemzetünknek díszére és hasznára, mindnyáján. kik a' közönségnek előmenetelén örvendünk, ohajtjuk: még pedig hosszas időig eltesse, ez szives kívánságunk.

Magam-is ajánlván magamat T. Notarius Uramnak tapasztalt jó indulatjába
szeretetebe, maradok állhatatosan
T. Notarius Uramnak
Ujtorda 26a Junij 1781.

igaz köteles Szolgája
Gyöngyössi János m.t.k.

129 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. június 11.

Beszámol az időjárás alakulásáról s ennek kapcsán az őszi vetés, a várható gyümölcstermés helyzetéről.

„E mi tartományainkbann még mind-tsak a szárazság, melly ottan ottan napkeleti széllal vagyon, vészen erőt: ámbár néhol vólt már szép essőzés is. Az őszi vetések kevés falukat táplálnak bővötske termés felől való reménységgel. Az árpák és zabok alkalmason indúltak. Az haritskának vetése száraz földbe esik ezekben a vető napokbann: tsak úgy bízhatunk hozzá, ha a föld essővel meg-újítatik. Gyúmoltsnek bővsége nem lészen: tsak úgy a tölgy- és bikk-maknak-is, vagy talám kevésbé. A sáska még sem szúnt-meg Orbai Székbenn fel-elevenülni a fajzatokbann: azért az Elöl-járók újonnan vesztetik. Némelly helyeken a juhok himlőznek.”

130 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. június [?]

Hír egy „látó” leányról, akinek útmutatásai alapján a bodosiak kincskereséshez fogtak. Leír egy mulatságos esetet, mely a Bráza nevű faluban történt.

„Miklósvár-Székbenn B- – onn találtatik edgy leányka, a ki, tsuda mint meg-mondja a jelen nem lévő személyeknek tselekedeteiket és mivóltokat. El-hitt dolog a községnél, hogy azt-is meg-mondja, akár-hol a földbenn találtasék el-rejtett pénz. Meg-válik, menyinyire való nyereséget hajtának-bé a szomszéd Bodosbann lakó némelly emberek, kik, annak a leánykának el-mutatására, fáradságos sok ásásokat tettenek meszsére bé a földbe, biztatván magokat olyan jelekre való találással, a minémüeket a leányka mondogalt. Úgy hiszem, hogy kerekedik valami ezeknek baromi erős munkájokból, melly az emberek nyelvén fog-mutatva forogjon. De vallyon nem sok emberek gazdagodnak-é meg a föld-nek ásásából és kapálásából? – Nem régen történt *Fagaras* Vitéki *Bráza* Oláh falunak *Költzu Braezi* nevű havassánn, hogy ott valamelly régi Kastélyának romladékjainál találtaték edgy szép lapos, de nagy nehézségű kő, mellyenn ilyen Oláh betűkkel és nyelvén való írás olvastatik vala: *Bóldog lészen, valaki engem fel-emelénd*. Ez írásra találván némelly Oláhok, és Papjokat meg-olvasására híván, hízott reménységgel lévőnek nagy kintsnek találásáról; azért sok erejeknek reá költésével, nagy munkával a követ fel-fordítván, annak más felénn, hasonló Oláh írásra, illy szókra akadának: *Igen jól tévétek, hogy fel-fordítátok; mert már eleget hevertem vala ezenn az óldalonn*. – Jelessen meg-tréfálá ezen játszó írás a rendes munka nélkül gazdagodni kívánókat!”¹

131 Benkő József Koppi Károlynak
Középajta, 1781. július 15.

Bejelenti, hogy elfoglaltsága miatt nem írt, de rövidesen jóváteszi mulasztását.

Admodum Reverende Pater, Domine mihi Fautor in paucis Colende!
Postquam Claudipoli redii, itinera minora suscepi, et officii muneribus ita sum
functus, ut nulli Fautorum, Amicorumque scripsi hunc fere in diem. Scribam TIBI
propediem: at nunc ignosces nihil scribenti. Scio quidem, quo magis TIBI debeo,
eo minus agere: sed veniam dare mihi soles. Vale, Magne Vir, et fave
TVI Clarissimi Nominis
Közép-Ajtáé 1781. 15 Julii.

cultori devinctissimo
at saepe officiperdae
Josepho Benkő. m. pr.

132 Benkő Józsefné Koppi Károlynak
Középajta, 1781. július 15.

Megköszöni az ajándékba küldött hat szép poharat.

Tisztelendő Atya Ur, Kegyes Jó Uram!
Minden töllem ki telhető háládatosságot felyül halad Tisztelendő Uraságod
hozzám való Kegyessége, hogy nem tsak Tit. Ferjemhez mutatott különös
szivessége által méltóztatott az én örömemet nevelni; hanem hozzámis nagy
jövöltát mutatni, 's ezt az el küldött hat szép arannyos pohárokkal mint egy meg
petsételni. En ezt a kiváltképpen és érdemem nélkül való kegyességet meg nem
hálálhatom, de az Egeknek kegyelmessége érettem mindeneket megtetézve
potoljon ki! Vagyon mindazáltal a mit kérdőre venni bátorokodjam: Valyon hogy
Uram Ó Kegyelmének Gyertya tartókat, nékem Pohárokat méltóztatott a'
Tisztelendő Ur adni, ezekkel nem tzelozott é arra, hogy engemet pohározónak
véljen, a' Férjemet pedig gyertyázónak? Nem tehetek rolla. Igaz, hogy már
némelyikből ittam is Tisztelendő Uraságod kedves egésségéért 's életéért, melyet
hogy Isten hoszszason tartóvá tégyen, oiy igen szivesen kívánom, a' mely
valóságosan magamot Kegyességébe ajánlom, maradván igaz tisztelettel

Tisztelendő Uraságodnak
Közép Ajtán 1781. 15 Juli

alázatos szolgálója
Fülei Csook Mária
Közép Ajtai predikátorné

133 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. július [?]

A marosvásárhelyi Fogarasi Pap József már harmadszor nyert díjat a különböző tudományos
társaságok pályázatain.

A menyinyibenn a Tudománybéli jeles Társaságoknak jutalom-adások, a nehéz
kérdésekre való válasz-írásoknak nyilván való helyénn-hagyatások és meg-dítsér-
tetések, s egyszer-s-mind az eránt való köz híru bizonyság-tétel, hogy a meg-jutal-
maztatott remek-munkának szerzője, nem köz elméjü nevezetes tudós ember:
valósággal nagy betsületére válik az a Magyar nemzetnek, hogy *Fogarasi Pap*

Jó'sef Uram, Maros-Vásár-helyenn Filozofiát tanító Professor, már harmad ízben, s ugyan harmadik Tudománybéli Társaságtól emlékeztető pénzt véve. Közelebbről való nyerése egygy nagy ezüst pénz, melyet adott az *Hárlemben* nem régen fel-állított *Theologica Societas*, melly-is magát nevezi *Teylerianá-nak*, *Teyler* nevű Uri emberről, a ki ennek fenn-tartására költséget rendelt. Ezen jutalomra pedig méltónak ítéltetett ím e következő kérdésre válaszoló remek-írásáért: „Meg lehet-e bizonyítani, hogy a világ igazgatására nézve vagyon *különös* Isteni *gond-viselés*, melly nem *közönségestől különbözö* volna; ha vagyon, lehet-e annak olyan jeleit fel-találni, mellyek által annak tselekedetei, ama közönséges gond-viseléstől véghez vitt dolgoktól meg-külömböztetethessenek?” Utánna vólt még ez-is vetve: „A különös Isteni gond-viselésenn azt értjük, melly által olly dolgok mennek véghez, a mellyek a közönséges rend-szabások-ként, mellyek szerént az egész világ igazgattatik, meg-nem lennének; a mellyek mind-azáltal tsuda-tételeknek nem tartattathatnak, avagy-tsak azoknak nem látszanak.” – Előbbi jutalom-nyerését, mellyre a Berliini Tűdös Társaság méltónak ítélte, már hírré tettem a tavalyi levelekbenn. Az első pedig, úgy emlékezem, hogy a *Legatum Stolpianum* nevezetű Hollándiai Fundátzióból való vólt. – Meg-kell azt vallani, hogy *Fagarasi* Uram, mint nagy elméjű Tűdös ember, igen szerentsés, a mélységes igazságoknak meg-fejtegetésébenn.

134 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. augusztus 9.

Ítélet Bardóc szék és Csík szék egyes falvainak határkérdésekben folytatott pereskedésében. Híradás Henter Ádám főkirálybíró haláláról.

„Nemes *Bardotz-Szék* és *Csík-Székbéli* némelly faluk között sok időtől fogva vólt törvényes perlekedés, a két helység között fel-emelkedett Mező-Havasonn és tájékánn lévő határ felett. Kevés napokkal ez előtt végét szakasztották ennek két Királyi Tábla Bírái, u.m. Zágoni *Aranka György* és Szent-Háromsági *Szeredai Kristóf* Urak, kik a Törvény-Székek ítélete szerént határ-halmokat tettenek az hegyek tetejénn. *Bardotz-Szék* részéről (mellynek hasznára s nyúgodalmára esett az határozás) ezen dologbann sokat és hasznos szorgalmatossággal fáradoztanak; *Bibartzfalvi Osvát Sámuel* Ur, *Székbéli Király-Bíró* és Testvére *Osvát László* Ur, azon Széknek rendes Nótáriussa, s *Tordátfalvi Fekete Pál* Ur, a fenn-álló Törvényes Táblának Székülője. – Ezen munkának folyása alatt halameg Báró *Sepsi-Szent-Iváni Henter Ádám* Ur, *Csík*, *Gyergyó* s *Kászon-Székeknek Fő-Király-Bírája*, *Csík-Szent-Imrei Udvar-házánál*.”

135 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. augusztus 9.

Beszámol a Székelyföld gazdasági ügyeiről: a méhek járásáról, a vetés helyzetéről, az aszályról.

„A Székely-Földönn ez esztendőbenn a méhek igen jól szaporodtanak szép rajzásokkal. Szénával való takarodásra jó idők jártanak. Az aratás most vagyon heves napokon: de több részeinn tartományunknak kevés búza és rozs gyűl. Széna-is szűkötskén lett a tavaszi szárazság miatt. Zabok és Haritskák jók vagynak.”

„Midőn¹ mind Falustól látnók, hogy a szárazság miatt későn esett, és a tavaszi szárazító szelek s hévségek miatt nem tenyészhető ős-búza vetésekhez tsak igen vékony reménységgel lehetnénk, meg-edgyeznék azonn, a Tavasz elejénn, hogy az Ugarnak edgy darab részét, melly a falu mellett vagyon, fel-fognók, Török-búzával vé-betnók és kertbe vennók, s ekképpen-is élelmünköt szaporítanók. Ugy tselekedénk. De a tavaszi aszályos idő miatt kevés Török-Búzánk (Tengerink) kele-ki, úgy hogy kapálásra méltónak nem ítélok. Mindazáltal munkánk igen szép haszonra kele. Mert azon bé-vetett földeink tavalyi esztendőbenn Haritskával (Tatárkával) termettek lévén; az akkor el-húllott magok (noha sertések és egyéb barmok éltenek a tarlónn aratás után) olly bővön és szépen ki-költenek a Török-búzával el-magozott szántásokbann, mintha leg-jobb szántó-vető emberek kezeik által hintettettek volna azokba. Tetszett azért nékem, és azonnal mindeneknek, hogy az önként költ haritskát ki-ne szántsuk; né talám meg-fogja Isten terméssel áldani. Ugy-is lett, és ma olly szép termése vagyon, a minéműt leg-jobb időbenn kell kívánni. Ennek aratása idejébben lészen, mint a rend szerént vetett haritskáknak (minthogy földjének fel-szántatása-is Sz. György Havának végénn esett; holott mi az haritskát Sz. Iván havának eleinn szoktuk el-vetni, hogy szemzése (kötése)nek ideje ne essék a leg-hevesebb nyári napokra, mellyek a virágot gyakorta igen el-sütik, és a termésnek bővségét el-rontják): Melly meg-lévén, a földet fel-szántjuk, néhány napokon a nap melegétől meg-süttetni engedjük, és azontul őszi ro's'sal el-vetjük.”

136 A Haarlemi Tudós Társaság Benkő Józsefnek
Haarlem, 1781. szeptember 5.

A Tudós Társaság oklevelet állít ki arról, hogy Benkőt tagjai sorába választotta.

Societas Scientiarum Hollandiae, quae est instituta Harlemi, universis, qui has Litteras videbunt, legent vel audient Salutem dicit.

Quemadmodum summus noster scopus est, ut Artes, Scientiaeque utiles in chara nostra Patria floreant, et alantur; sic etiam bene intelligimus, quam utile sit, ut Viri Docti, qui consilio suo et labore bono huic scopo prodesse possunt, valut membra (Leden) in hanc Societatem adsumantur.

Hanc ergo ob rationem 21 maji anni 1781 Reverendum ac Doctissimum Dominum Josephum Benkő, Verbi Divini Ministrum in Ecclesia Reformata, quae est Közép-Ajtae, etc. etc. Membrum (consocium) petivimus, et summa cum voluptate ejus propensionem, quod nobis invitantibus hujus Societatis Membrum esset, audivimus; eo magis, quod non solum de bono ejus scopo, sed etiam de probata Eruditione, certiores facti sumus plenissime, ac de ejus Sedulitate industriaque omnia fausta speramus.

In manifestum Signum Ejus adsumtionis, tamquam consocii hujus Societatis, Domino supra memorato hasce litteras patentes tradidimus, plane bene sperantes de ejus optimo consilio et auxilio, enixeque Deum rogantes, ut Personae huic ejusque lab[ori] benedicat. Dedimus Harlemi 5ta Septembris Anno 1781. Nomine totius Societatis subscripsimusque et Sigillo Solito confirmavimus.

L.S.

Praesidens C. A. van Sypesteyse
Secretarius C. C. H. van der Aa

Leges Societatis,¹ Belgica itidem lingua exaratae et typis mandatae, constant 12 foliis in 8ve quas, una cum Diplomate, Dominus Secretarius transmittit penes honestissimas suas Litteras.

[A peccét körirata:]

Deo et Patriae. Sig[illum] Societ[atis] Scien[tiarum] Batavo-Harlemens[is].

137 Benkó József Molnár Jánosnak
Középajta, 1781. szeptember 18.

Beszámol arról, hogy Nomina vegetabilium című műve román nyelvű anyagának összegyűjtésében kik voltak segítségére.

A Tudósításban az Író, kinek dícséretes más illy munkája az első Szakaszban található,¹ elé-adja igyekezetének okát: mert az Oláhság igen isméri a füveket s azokat haszonra fordítván, más nemzeteket fellül halad. E nevek össze-szedésében segítője volt Molnár Adám nevezetes Orvos Doktor; ki Brassóban végzé életét 1780-ban, minekutánna majd 20. esztendeig viselte az Orvosi hivatalt Bukeresten Hayas al-földön. Egyéb segítői: Mauks Tóbiás Kolozsvári nagy nevű Patikáros Úr, Weisskircher, Langedorf és Birk Brassói Patikáros Urak. NB. az Oláh s betű = sch, v = w. Tétettek ide olly Magyar szózatok-is, mellyek az elébbenyi munkában el-hagyattak, Adatott ez a Tudósítás Közép-Ajtán, 1781-ben Septemb. 18-dik napján.

138 Benkó József Koppi Károlynak
Nagyenyed, 1781. október 16.

Könyveket küld vissza, beszámol művei helyzetéről, további terveiről. Közli, hogy a Históriás Szekrény előszavában Koppit, Pataki Sámuel és Cornidest nevezi meg a mű értelmi szerzőinek, mozgatóinak. A Milkovia példányait csak most hozzák Bécsből.

Reverendo Patri CAROLO KOPPI Josephus Benkó Salutem.

Litteras TVAS, mi Fautor Optime, una cum adjunctis scriptis, a Domino Csoma emerito jurista,¹ accepi singulari cum voluptate. Interim, accepimus singulorum tractuum Helveticae Confessionis seniores et notarii mandatum superiorum, cujus virtute huc Enyedinum citato itinere convenire debuimus. Jam ergo defatigatio ex molesto itinere, et variae occupationes, vetant scribere.

P. WAGNERI *Analecta Scepussii* 3 Tomis (4tus enim, qui primus est ordine, traditus mihi fuerat minime: utinam tradi posset!) remitto cum devota gratiarum actione.² Adhibui curam, ne detrimentum aliquod et maculam paterentur. *Mandata Regia*³ non secus, ac *Prayi Hierarchia*⁴ et quaedam *Msta*, quae nuper expertieram, hac occasione reddere nequeo, redditurus alia opportunitate.

Labores mei diebus aestivis fuere circa reliquos Transsilvaniae meae tomos edendos.⁵ Mense superiore concinnavi tomum primum Collectionis Hungaricorum Instrumentorum ad *Historiam Transsilvanicam*, sub titulo: *Erdélyi HISTÓRIÁS SZEKRÉNY*. Tomum hunc, ubi domum rediero, mittam ad censuram Cibiniensem. Hoc istud est institutum, quo (ut a me audiveras) singulis annis, singuli tomi, si Superi faveant, edentur. Quod tardius, quam velles, opus progrediatur, in causa

est defectus argenti, quo sine manibus librariorum uti nequeo. Utinam haberemus benefactores, quorum ope boni conatus promoverentur.

Praefatione dicti operis *Historiás Szekrény*, declaratum est, (id quod feras, rogo, animo quieto) *P. Koppium*, *D. Sam. Patakium* atque *D. Kornidesium* esse, quibus hoc institutum debeatur; quique progressum operis suis e supellectilibus litterariis provehant. Da proinde operam, ut varia scripta hinc inde colligas.

Exempla *Milkoviae* meae Vienna nunc feruntur Claudiopolim versus: jam etiam scripsi Dno Kaprontzai typographo Claudiaco, amico sincero, Tibi ut ex iis reddat promissum. Vale Vir Magne, et fave. Dabam Nagy-Enyedini 1781. 16. Octobris.

139 Benkő József Koppi Károlynak
Nagyenyed, 1781. október [?]

Néhány soros levél kíséretében megküldi Wagner *Analecta* című művét.

140 Benkő József Jósa Györgynek
Középajta, 1781. november 3.

Különféle történeti adatokat kér a címzettől.

141 Benkő József Kendeffi Eleknek
Hídvég, 1781. november 10.

Támogatást kér Petki István udvarbíró és Andrád Sámuel, akkoriban Bécsbe készülő orvostanhallgató számára.

Méltóságos Groff Consiliarius Ur, Kegyelmes Patronus Uram!

Illetlenül kell írnom, házamon és író szerszámomon kívül lévén: de Nsgd Kegyes Grátiájában bizom az engedelem aránt. El-jöttem ide Hídvégire, és bizonynyal meg-tudtam, hogy semmit azon jó gazdaságra tartozó virtussáiból bé nem hagyott, sőt azokat nevelte, Petki István Uram. Groff Mikó Pálné Aszszony Ó Nsga itteni Udvarbírája, melyekről Ó Kglmét bátorkodtam vala meg-dítsérni, midőn Fel-Gyógyon oly jó Gazdáról való tudakozását értettem vala Nagyságodnak, a' ki az HúnyadVármegyei Dominiumnak Gondviselőjéül alkalmas lehetne. E' józan, kevélységből nem tselekedő, de a' betsületet szerető 's kereső, a' Jobbágyokkal szelídül bánó, de a' jó függést vélek meg-tartó, a' mit maga meg-tselekedhetik, azt másra nem bizó, Belső Szólnok Vármegyei Nemes Ember, még eddig Feleség nélkül való. De az az akadály vagyon, hogy itten szolgálatjának esztendeje Szent-György napkor telik-ki. Ha így nem volna, el-menne oly helyre, mint a' Nsgd Mlgs Udvara, igen örömet; jóllehet itt Mlgs Groff Mikó Ferentz Ur holtig kívánná maradását, a' mint akaratját jelentette. Ezután is, tudom esik vacantia valamelyik Jóságában Nsgdnak: vélem, hogy méltó leszen erről az Emberről meg-emlékezni; a' ki nem valami nagyot mutató személyében, de jó gazda minden tselekedeteiben.

E' mellett alázatosan könyörgök Nagyságodnak, méltóztassék ezen Levelemet meg-vívó Jó Barátomhoz Kegyelmességét mutatni, u. m. Andrád Sámuel Uramhoz, hogy Medicinára való szándékában elő-menetelt vehessen. Igérete 's Assecuratioja vagyon Ó Kglmének Tszls Püspök Uramnakis, hogy a' Bétsi Goldbergiana Fundatoria mást nem commendal, de erre az is kívántatnék, hogy

a' Kolosvári Cath. Universitasban adhatna Censurát, melynek véghez vitele Nagyságodnál igen könnyen áll.

Oly roszszak voltak az Académiákról mostanság lejött Magyarok, hogy az én *Milkoviám* exemplárjait Bétsből le nem hozták, nemis tudom mikor hozathatom le. De ha Levelem Procurator Teleki Uramat ott találja, bizom, hogy Nagyságod számára, sőt nékem is hoz vagy egy párt. Méltóztassék Nsgd el-sietett Írásomnak botsánatot adni. Én pedig továbbra is magamat Nagyságod Különös Kegyelmes-ségébe ajánlván, vagyok örökös tisztelettel

Méltóságos Groff Consiliarius Ur

Nagyságodnak

alázatos szolgálja,
jótéteményesse Benkó József m. k.

Hidvégén 1781. 10. Nov.

[A levélre írva:]

Petki Uram Collegiumban nem sokat tanúlt, de a' Gazdaságban való tudománya tsak ki pótolja

142 Cornides Dániel Benkó Józsefnek
Marosvásárhely, 1781. november 11.

Értesíti, hogy egy kezébe került régi levél szerint egy német kiadó a dákokkal foglalkozó történelmi művekből gyűjteményt készült kiadni, s közli mindazt, amit megtudott e sorozatról; többek között egészében ismerteti a *Dacia Antiqua* című kiadvány tervezetét. Ugyanez a kiadó tervbe vette Korvin Mátyás életének közreadását is.

Plurimum Venerando, Clarissimo, ac Doctissimo Viro, IOSEPHO BENKÓ Salutem Plurimum Dicit Daniel Cornides.

Fidem, quam TIPI Enyedini obstrinxeram, liberaturus, mitto nunc Wagneri Historiam Iosephi I. Imperatoris quam rogo, ut eo accipias animo, quo abs me proficiscitur.¹ In posterum etiam, si quacunque in re TIPI gratificari potero, faciam id sane perquam lubenter. Tomum ms. rerum Transilvanicarum, cum apud nos esses M. Vásárhelyini, non perlustrasse TE, est profecto, quod doleam, cum is prae caeteris omnibus instituto TVO apprimè inserviturus erat. Continet is Procerum Transilvaniae epistolas, in maximi momenti negotiis publicis sermone Hungarico scriptas, dignissimas proinde, quae una cum Ephemeridibus TVIS Transilvanicis,² et aliis opusculis fugientibus, lucem conspiciant publicam. Sed iam rem audi, quae TUAM attentionem meretur quam maxime. Nimirum incidi nuperrime, quum forte volumina mea MSS. excuterem, in Friderici Wilhelmi de Sommersberg, celebris illius Scriptorum rerum Silesiacarum Editoris, epistolam ad Kölesérium nostrum datam, in qua eum certiore reddidit de sua *Dacia Antiqua* et de sua Collectione Scriptorum rerum Dacicarum proxime typis vulganda. Conspectum Operis confecti, quem cum Köleserio communicat, una cum parte aliqua epistolae Sommersbergianae, hic adscribam. En illum:

DACIA ANTIQVA.

Sectio I. Dacia ante Augustum.

Caput 1) Geographia veteris Daciae.

2) Urbes, Fluvii, et Saltus Dacorum.

3) Gentes Dacorum.

4) Mores, Sacra, et Arma Dacorum.

5) Dacia ante Alexandrum Magnum.

- 6) Philippi et Alexandri expeditio in Triballos.
  - 7) Sarmis Rex³ ex nummo.
  - 8) Daci in Bello Mithridatico.
  - 9) Daci in Bellis Civilibus.
  - 10) Cotis Daciae Rex.
  - 11) Augusti in Dacias expeditio.
  - 12) De exilio et tumultu Ovidii.
  - 13) Ara Dianae Tauricae.
- Section II. Dacia antiqua ab Augusto ad Trajanum.
- Caput 1) Dacia ab Augusto ad Domitianum usque.
- 2) Domitianus contra Dacos.
  - 3) Decebalus Daciae Rex.
- Section III. Trajanus Dacicus.
- Caput 1) Prior ejus in Daciam expeditio.
- 2) Altera.
  - 3) Pons Trajani.
  - 4) Columna Trajani.
  - 5) Monumenta alia: Coloniae, Aquae ductus etc.
  - 6) Inscriptiones ob hanc victoriam actae.
  - 7) Nummi ob Daciam subactam cusi.
- Section IV. Fata Daciae ad destructum usque Orientis Imperium.
- Caput 1) Fata Daciae a Trajano ad Gallienum usque.
- 2) Fata Daciae inter migrationes gentium.

„Et huc usque confectum opus est, cui pauca desunt ordine historico jungenda, votis demum pro salute Caroli Augusti⁴ Victoris finiendum. Dissertationum Scriptorumque, quibus Volumen constabit, numerum rectum dare nondum possum. Jam II. congressi, ex quibus sunt: *Zamosii* *Analecta Antiquitatum Dacicarum*, ex editione Patavina, cum notis; *Opitii* *Sarmaticarum Liber*⁵, cum notis Manuscriptis; *Inscriptiones Gruteri*⁶ emendatae; *Alphonsi Ciaconii* *Historia utriusque belli Dacici*⁷; *Gebaueri* de nummis et gemmis in Transilvania inventis *Dissertatio*; *Trilleri* *Theologiae Doctoris* de re herbaria veterum Dacorum, *Liber singularis*⁸; *Schurtzfleischii* de Transilvaniae Lemmata etc. Neque desunt, qui prelo subjiciendum Volumen petunt, sed terminum lucem publicam aspiciendi, in nundinas vernaes Anni MDCCXXIII, si Deus Ter Optimus Maximus vitam concesserit, prorogavi, interea cum amicis de iis sollicitus, quae amplitudinem conatui meo possint adferre” etc. Idem Sommersbergius vitam Matthiae Corvini e diplomatis maximam partem ineditis, composuit, ut ipsemet testatur Scriptorum rerum Silesiacarum Tom. II. pag. 337. nota his verbis: „Res Matthiae Corvini gestas ab obitu Ladislai Regis⁹ ad annum usque 1490. quo ipse sublatu est Matthias, continua Diplomatum maximam partem adhuc ineditorum, et Annalium mssorum fide, lingua vernacula libro singulari adhuc inedito confeci: dignum enim et operae pretium visum, diversissima fata mirari, quae Ladislaum Regem Juvenem e Thalami aditu in Tumulum: Matthias Juvenem ex Carcere, quo capitale supplicium innocens expectabat. ad Regnum Hungariae vocabat”. Utinam, utinam nobis utrisque contingeret esse tam felicibus, ut opus utrumque, memorata nempe Matthiae Corvini vita, et Dacia antiqua, per nos in lucem protraheretur! Sed haec pia sunt desideria, optatum fortassis nunquam habitura effectum. TVVM est, Vir Celeberrime, dare operam, ut, ubinam nunc MSS. Sommersbergiana delitescant, rescias. Trilleri in primis de

re herbaria veterum Dacorum Liber singularis, quem editum esse non abs re suspicor, TVAM, quam moliris, Floram Transilvanicam, heu! quam exornaret! Tempore excludor, quo minus nunc plura addam. Vale igitur, Vir Clarissime, meque, quod facis, mutuum amare perge! Scribebam M. Vásárhelyini, ipso S. Martini die, 1781.

A Clarissimo Koppio nostro nihil adhuc accepi responsionis ad nuperas meas prolixissimas Litteras. Numquid absens est, aut, quod nolim, morbo impeditus? Quum Wagnerum acceperis, fac me, quaeso, de ea re certiolem. Litteris vero istis festinantissime scriptis, dabis, quam TVA spondet humanitas, veniam. Vale iterum!

143 Benkő József Koppi Károlynak
Középajta, 1781. november 13.

Beszámol újabb kutatásairól, küldi *Téli bokréta* című művét. Közli, hogy írni akar egy román népszokásról. Támogatást kér András Sámuel részére.

Reverendo Patri Carolo Koppi, Historiarum Professori Regio longe Celeberrimo, Salutem Dicit Iosephus Benkő.

Enyedino scripseram Tibi, Vir Celeberrime, duas tresve lineas, quas, una cum *Analectis Wagnerianis* accepisse, non multum dubito. Eodem itinere Enyedensi incidi in duos Historicos Hungarico idiomate res gestas narrantes, quorum alter est *Stephanus Enyedi*,¹ civitatis Nagy-Bányensis olim Notarius, qui descripsit cumprimis expeditionem infaustam Georgii II. Rákóczi in Poloniam; constat pag. 252. in 4to. Alter est, cum titulo operis: *Első Leopoldus és Mahomet negyedik, két Császárok között lőtt Magyar és Török hadakozásoknak Historiája. Szöröztetett Argentoratumi Andtler Hendric János által*,² philiris constat 8. Horum nec fama antehac mihi audita. Scripseram forte (non enim sum hujus memor) Enyedino, Tomum primum Minorum Scriptorum Hungaricorum, et variarum collectionum lingua vernacula exaraturum, ut Epistolarum, Diariorum cet. esse ad prelum jam paratum, sub titulo: *Erdélyi Historiás Szekrény*, quem propediem mittam etiam Claudiopolim. *P. Koppi*, Cl. *Sam. Pataki* Medicinae Doctor et Cl. *Dan. Cornides*, proponuntur in Generali Praefatione, et passim deinde, qui huic collectioni opem ferent. Nunc prelo adparo, ex adcuratissimo exemplo, Joannis Bethlen Continuationem; item, horis nocturnis scriptito *Historiam Michaelis Cserei*, ex autographo: haec ea est, quam Tibi ad describendum nuper promise-ram.

Exempla *Milkoviae* meae Vienna nondum sunt adlata, nec scio, quando adferentur: commoda si Tibi occasio se offerat, promissum Tibi unum, vi schedae a me datae (dedisse enim probe forsitan meministi), adferendum, si placet, jubebis. Alioquin vero, post longam licet moram, a me accipies. Nunc Tibi mitto Opusculum botanicum, *Téli Bokréta* inscriptum,³ quod accipies a Domino Kaprontzai Typographo, mihi Dilectissimo. Si videre cupias, apud eundem ad legendum reperies, copiam translatam Diplomatis Scientiarum Societatis Batavo-Harlemensis, cujus virtute membris ejusdem Almae Societatis me adscriptum comperies.

Intendo concinnare opusculum, *Hungarico Magazino* inserendum, de *Cserbu*, alias *Turka* Valachorum nostrorum:⁴ quid censes de origine hujus instituti. Nonne hoc vetatur in Lege Codicis Theodosiani,⁵ in verbis: *Ludere cervolo*? Utinam bonam aliquam hujus loci explanationem e Libraria Vestra suppellectili posses et

velles mihi communicare. Rogo, insuper, trans mitte mihi *seriem*, brevem illam apud Te mihi visam, *Tributorum et Donorum*, quae Steph. Bocskai, Transsilvaniae Princeps, miserat ad Portam Ottomannicam.⁶

Samuel András, Primarius Gymnasii Nagy-Enyedensis togatus optimae indolis, nisi spe excidat, Vestra in Universitate censuram subiturus est, pro adipiscenda Viennae Fundatione Goldbergiana, Transsilvano Medicinae Studioso destinata: id ei fiat, ut eum, qui multum me in collectionibus botanicis adjuvit, variisque officii generibus erga me functus est, ad subeundam feliciter censuram, et reportandam laudem, tribus saltem verbis inviare atque commendare velis, etiam atque etiam rogo.

Quid habes novi? Eheu, Studiorum Norma - - - - - Habe ex me: Prodiit Viennae typis Kurzbeckianis hoc anno, forma 8va, plagulis 9. liber, sub titulo: *Beyträge zur Schilderung*. Episcopus Catholicus ejus Auctor dicitur.⁷ Opus hoc Protestantibus mirum in modum placet: dignum, quod legatur etiam in Transsilvania. Vale mi Fautor Maxime. Vale mi Koppi aetatem Venerande summeque Diligende, iterum atque iterum Vale. Dabam Közép-Ajtai 1781. 13. Nov.

144 Benkő József Teleki Sámuelnak
Közéapajta, 1781. november 26.

Visszaküldi a nála lévő könyvek egy részét, a többit ígéri. Felajánlja, hogy másolatot készített Enyedi István történeti művéről.

Méltóságos R. Sz. B. Groff Consiliarius Ur, Kegyelmes Nagy Patronus Uram! Szégyenlve bátorkodom írni Leveletem, a' nagy háládatlanság miatt, hogy ily sok Hetektől fogva ebbéli valóságos kötelességemet el-múlattam: holott erre különös tartozásom vala, mint a' Nagyságod nálam lévő könyveire, mind pedig nekem parantsoltatott holmi dolgokra nézve. Méltóztassék Nagyságod meg-bosztítani.

A' *Mikó Ferentz* Historiáját, melyel két nap a' magamét össze-olvastam, és a' ritka *editio*ju *Zamosiust*, melyet igen meg-kimélve forgattam, mostan bizony jó alkalmatosságon, jól is bé-tsinálva küldöm, alázatos köszönettel. Az Isten áldása 's különös őrizete légyen a' Nagyságod ritka Könyves-Házán, és adjon nemzetről nemzetre oly Méltóságos Maradékokat Nsgdnak, a' kik ezt a' nagy Jószágot meg-betsülleni, 's Nagyságod ebbéli institutumát követni tudják; e' mellett pedig a' könyv nélkül valóknak jó igyekezetét is, mint Nagyságod az én tsekély szándékaimat, elő-segítsék.

Bethlen János Historiáját is ezen az Héten haza fogom küldeni Köpetzfalvának Szebenbe menő Expressussaitól. Mind ezeket rég haza küldöttem volna, ha az el-múlt Nyárat és Őszi külömbkülömb helyekre való utazásra nem kellett volna fordítanom. Tsak alig, ha a' Bethlen Janos igaz *autographum*át jó pénzért Nagyságodnak nem keritjük: de ez igen nagy titok attól, a' kitől függ a' meg-nyerés.

Vagyon é Nagyságodnak *Enyedi István* Nagy Bányai hajdon Notarius Magyar nyelven való Historiája, II. *Rákóczy*, *Rhédei* 's *Bartsai* Fejedelmek idejére? E' talám nints tudva még a' Tudósoknál. En nem rég találtam rea, 's most íratom. Ha nintsen, méltóztassék Nsgd írni róla 's én Januariusra le-íratom és ki-küldöm; 252. paginákból áll in 4to.

Bethlen János Historiája haza küldésével egyebekről is bátorkodom írni;
maradván az alatt és örökké
Méltóságos R. Sz. B. Groff Consiliarius Ur
Nagyságodnak
Közép-Ajtán 1781.
26. Nov.

Gratiájába ajánlott
alázatos szolgálja
Benkó József.

145 Benkó József Teleki Sámuelnak
Közéapja, 1781. november 28.

Könyvek cseréjéről ír, a beszerzési lehetőségekről, felajánlja szolgálatait régi történeti munkák lemásoltatására. Egyben beszámol saját munkáiról is, s hírt ad a legfrissebb könyvújdonságokról.

Méltóságos R. Sz. B. Gróff Consiliarius Ur, Kegyelmes Patronus Uram!

Három napokkal ez előtt írt Levelemben, melyel együtt *Mikó Ferentz* Historiáját, és *Zamosiust*, Nsgdnak haza küldöttem, fogadom vala, hogy *Betlen János* Historiáját is mostan ki-küldöm. Eléggé valék rajta, hogy úgy tselekedjem, de öszve-olvasását teljességgel el nem végezhetém; még mintegy 24. óra kívántatván nékie. Méltóztassék tudni Nsgod, hogy én nem magamért tartóztatom annyira, mint, hogy a' nálam lévőből a' Nsgd exemplárját néhol (mert nintsen sok hibája) jobbitsam, néhol pótoljam, és ezzel Nsgdnak tartozó alázatos háládatosságomat bizonyítsam. p.o. tsak leg-elől is, így kezdődik: *Interrupti initium Operis mihi excessus e Tran[ssilva]nia Kutsugh Mehmet Passa erat*. Hibás; és a' nálam valóból így jobbitám: *Passae erit*. A' kilentzedik pagínán nem valának ezek a' szók: *rebus semper se immiscentem*; de üres hely vólt néki hagyva, azért én ki-potoltam, 's a' t. Azonban oly tsinoson bánok a' könyvel, hogy Nsgd ellen ne vétsek benne.

Mihelyen még jó és bizonyos alkalmatosság adódik, haza küldeni el nem mulatom, egyebekkel együtt.

Tsudálhatja Nsgod, mint nem tselekedtem semmit a' magamra Sáromberkén fogadott dolgokban. De tselekednem nem lehetett. Mert

1. Én *Schaeseus* aránt szóllottam Tszls Esperest *Keresztes Máté* Urammal a' Széki Synodusban, 's félig való ígéretet tett is; de Ó Kglme ugyan ott reám igen megharagudván az 3Széki Ecclesiastica Communitást illető némely dolgokért, azután együtt beszédesek nem vóltunk; ha tsak Nagyságodnak a' Könyvet elnem küldötte. Ott a' Könyv bizonynal meg-vagyon.

2. A' Parajdi Ref. Papnál, *Málnási Gábor* Uramnál lévő *Visolyi Bibliának* Mlgs Consil. Groffné Asszony Ó Nsga számára való meg-szerzése felől, Udvarhelyre Tszls Professor *Kis Gergely* Uramnak kétszeris irtam, köszöntvén az Aszszony Ó Nsga szavával: de nem tudom, véghez vitte é, vagy nem; mert nékem (szokása ellen) nem válaszolt, melyet betegeskedésének tulajdonítottam.

3. *Pancratius Mihály* Munkátskáját¹, melyről parantsolt vólt Nsgod, soha senki szorgalmatosabban nem keresheti, mint én: de nem találhattam; vólt Brassóban a' *Seiler*² Könyvek között, de még nyomába nem akadhattam, ki kezére bírt legyen az. Ezek az én panaszaim.

Az Aszszony Ó Nagysága számára *Magyar Könyvet* szerezni igen is igyekéném; de nem tudom mit, Catalogus nélkül: instálok azért Ó Nsgának, hogy az ígért Könyvei Catalogussát velem közölni méltóztassék, és alázatos kötelességgel szolgálók. Ó Nsgának mostan bátorkodom egy *Téli Bokkrétát* küldeni.

Első Levelemben jelentém, ha parantsol é Nsgod *Enyedi István* Historiájának le-íratása felől. Most jelentem, hogy akadott kezemre ilyen titulusu, 's mintegy 8. árkusból álló *Írás is: Első Leopoldus, és Mahumet negyedik, két Császárok között*

lött Magyar és Török hadakozásoknak Historiája. Szereztetett Árgentoratum Andtler Hendric János által. Ha parantsolni méltóztatik Nsgd, szívesen le-iratom. Úgy vélem, hogy e' fordítás, mert ilyen historiának titulussát láttam Francziául.³ Kár, hogy világot nem tudok írni.

Milkoviám exemplárjaiból négynél többet hozatni nem tudtam (mert az háládatlan Academicusok le nem hozták), és azokból sem hagytam magamnak, reménlvén, hogy hamar többeket kapok. Ebben ez a' sajnálkozásom, hogy a' mint *Kassai Mihály* Medicinae Studiosus Uram Leveléből gyanithatom, Nagyságod nem fogta el-hozatni Bétsből az exemplárt, melyre bátorkodtam vólt tzedulát adni. Én pedig azt akartam vólna, hogy Nsgdhoz jusson Erdélyben leg-elébbszer. Már Procurator Teleki Úr fog lehozni egy nehányat, mikor Bétsből le-jövénd.

Most a' *Transsilvaniám* Continuatioja körül forgolodom. Az *Erdélyi Historiás Szekrénynek* is első Tomussát, melybe bé-menendő némely *Diariumokat* méltóztatott vala Nsgtok Sáromberken meg-szemlélni, el-készítettem. *Imago Specuum Tran[ssilva]niae* titulusu Dissertatiomat, Belgára fordítva, ki adta az Hárlemi Eruditor[um] Societas, mely engemis Tagjai közzé venni, 's arról Diplomát és a' Törvényeket el-küldeni méltóztatott.⁴ Az Ur Isten a' Nsgtok életét egészséggel ékesitse! Ismét hamar bátorkodom írni. Magamat Nsgtok Kegyelmisségébe ajánlván, vagyok

Mlgs R. Sz. B. Groff Consiliarius Ur,
Kegyelmes Patronus Uram, Nsgdnak

alázatos szolgája
Benkő József.

Közép-Ajtán 1781. 28. Nov.

Tsak mostanság jött ki Bétsben, BENEDICTI CETTO *Clerici Regularis e Scholis Piis, de Sinensium* IMPOSTURIS DISSERTATIO.⁵ Hatalmas munka. A' Jesuiták tsalárd-ságait fedezgeti. Sok veszekedést szerez ez, a' Tudósok között. Ugyan dolgoznak is már ellene. Méltó ez (mely is *Pars V.*), és több Dissertatioi *Cettonak*, hogy a' Nsgd Könyv-házában helyet találjanak; ha még nintsenek.

146 Benkő József Van der Aanak
Középajta, 1781. december 18.

Köszöni a címzett levelét, jóságát, jó egészséget kíván neki s ígéri, hogy Bécsben megjelent könyveit megküldi a Társaságnak.

Vir maxime Venerande atque Clarissime, Domine Fautor mihi aeterne Colende!

Literas TVAS. 5. Septembris Harlemi scriptas, illas auro mihi cariores, simul cum omnibus adnexis, Diplomate, videlicet, quo Alma Societas Vestra, indignum me tali honore, sibi Membrum cooptare dignata est, *Legibus* item ejusdem Societatis, et Problematis, multo quidem serius, ac destinaveras, propter diuturnam absentiam meam, accepi; at tanto cum gaudio, quam quod omnium sub sole solet esse maximum. Pro his profecto singulis, tantas me TIBI gratias debere sincere agnosco. quantas nunquam agere, nedum referre queam. TVA enim singularis in me pietas, et auctoritas apud Inclitam Societatem, effecit, ut eximio sodalitate *Batavo-Harlemensi* gloriari mihi liceret. DEVS. cujus Numine Erudita eidem Societati ab Actis, et ornamento es, det TIBI annos, servetque felicem ac incolumen, quo aliis etiam de republica literaria aliquid mereri studentibus admoveere stimulos honoris possis diutissime. Ego vero, quas ornare non valebe. partes meas, lucubrationibus saltem, benigno Illustris Vestrae

Societatis examini submittendis, favente Numine, tueri summa semper studio conabor. Exempla Opusculorum meorum, Viennae Austriae excusorum, quae in tempore Hungaris nostris ad oras Hollandicas profectis commendare, ob factum itinera mea, nequivi, tam pro TE Fautore meo Maximo, quam Societate Celeberrima, occasione adfutura certo transmittam. Interea, ac perpetim, singulari me totum favori TVO commendatum ardentem cupio atque perenno, Maxime Venerandi atque

Clarissimi Nominis TVI

Közép-Ajtae 1781.

d. 18. Decembris.

cultor devinctissime
Josephus Benkő m. pr.
Verbi Divini Minister
Reformatus in Ecclesia Közép-Ajtensi
Transilvanorum.

147 Jósa György Benkő Józsefnak
Magyarbölkény, 1781. december 22.

Mentegetőzik a késedelmes válaszáért; beszámol saját történelmi tevékenységéről, s felajánlja, hogy adatokat küld a címzettnek.

Tiszteletes és előttemis igen érdemes jó Vram!

Ez Esztendőbeli Szent András Havának 3dik Napján Közép-Ajtáról nekem írni és küldeni nem terhelhetett érdemes Levelét Tiszteletes jó Vramnak nagy Betsüllettel de későre vettem, mert Tordáról rég el jöttem után ottan ottan Tekéntetes Nemes Táblánk általl viszont oda várattatván, míg bizonyossá lett oda mostani nem mehetésem a' Levél ottan várakozott, azhonnatis mehent Tiszteletes Vram érdemes Levele már mostan Kezemre juthatott volna, leg első Gondom-is a' lön hogy ezen Nemes Torda Vármegyének felső Járásabeli Falukat Processualis SzolgaBírák fel oszlott Tartományai szerént való szakaszokban fel jegyezve Tiszteletes Vram kezére juttassam, mivel mind azon általl a' kezembe jött Tiszteletes Vram érdemes Levelének Késedelme miatt-is félttem hogy továbbá az én késedelmem miattis az örökk ditsiretet érdemlő célja-is Tiszteletes Vramnak ismét késedelmet szenvedhet, ennek eltávoztatására legottan a' Levél vételével a' Faluk Neveinek rendbe jedzéseit a' kívánt mód szerént igen sietve készittvén annak leg első jedzésit láttzik hogy nem tisztábban következett rajszolását is e' Levelem mellé zárva el küldöttem,¹ szégyenlve kelletik meg vallanom hogy tisztába írva illik vala azt elküldönem, de mind az időnek megkésétt rövidsége mind pedig Hivatalaimat nem kerülhető szüntelen Véghetetlen mostani terhes Dolgaim arra ez úttal nekem időtskét nem engedtenek mellyekre nézve illetén hijjánosságomrol Tiszteletes Vramtól bizakodva kérek botsánatot, és e' felett Kérelmemmel jelentem, hogy említett irasomnak most így történt igen szapora sűrűsége miatt ha mikben tanálna Tiszteletes Vramnak meg akadása, vagy bővőbb világosittás végett eshető kérdésre illő oka támadis, ne terheltelessék a' féléről engemet tudósittani, Levelét per *M[aros]vásárhellyinum*, SZASZRÉGEN útasittatni, mert hamarább jutand innét Kezembe, és mehent veszem, tellyességgel nem fogom sajnállani siető Válasz adásomat, és Világosittásait irasomnak, hanem a' mi a' féle Donatiokat és metalis Leveleket illet, azok iránt ha akarnékis, kevesetskét írhatnék, de hogy senkinekis Levelei tartásait az ő Kedve ellen közönségessé ne tegyem, hitlésemet adtam rólla.

Igaz ugyan hogy ennek előtte való Esztendőkben mig az véghetetlen Dolgok-

nak mostan nem szűnő terheivel ennyire meg nem terheltem vala, tsekély szorgalmatosságom által gyűjtöttem bizonyos Munkátskámat *De Rebus memorabilibus Transylvanicae, et de Origine ejus*², melyben nagyobbára antiqvitások foglaltatnak, hanem kevés connexiójára annak a' mostani Idővel ereszkedtem alig, mert abban annyéra tapasztaltam kénytelen meg állásomat sok előttem levő Hivatalombeii veghetetlen Gátlások miatt hogy meg szakasztására már alkalmas rendbe szedett írásomnak végképpen kelleték szállanom, és azért tsak ha az eddig valót jobbanis ki állíthatom Isten segedelmével Praelum alá botsátom már ezután ezt tsak magam.

Ezennel elküldött specificatiom legutolsó Rubricájabeli Possessorok neveiről, és azok birodalmainak jedzett modgyairól leg kissebbet se kételkedgyék Tiszteletes Vram, mert mindazokat a' szerént jól tudva bizonyoson igaz Lélekkel tudva irtam bátorságos fel vételre, 's több világositástis tehetek, – ha Tiszteletes Vramnak bővőbb kérdésekre való okai jövendnek, és egyebekre nézveis érdemes Leveleit Tiszteletes Vramnak mindenkor ohajtva várom, az alatt-is méltó Tisztelettel maradván, Tiszteletes jó Vramnak

M[agyar]Bölkény 22a Xbris 1781.

mindenkori kész, és köteles szolgálja
Mindszenti Jóna Györgv m. k.
Vice Ispány

148 Teleki Sámuelné Benkó Józsefnek
1781. december [25 előtt]

Egy régi magyar könyvet keres a címzetten, amit ez állítólag Sárombekére vitt.

149 Kónya Ferenc Benkó Józsefnek
Héderfája, 1781

Adatokat közöl a balavásári papnak járó egyházi adóról.

Ugyan itt nálunk a *Balavásári* papnak járt quarta iránt igen szép confirmaticia vagyon első Apafi Mihály fejedelemnek, a melly az ecclesia ládájában volt mind addig, míg most újra a *Fületek*iek elvonták a balavásári papunktól a quartát, a mikoris a mostani fungens oda való pap T. Pécsi Ferenc Uram akarván ezen dolgot a Mélt. Supr[emum] Consistorium által promovéaltatni, néhai G. Lázár János Ur ó Excellentiája kezében acta az említett confirmatiót, a kitőlis látván T. Pécsi Ferenc ó Kegyelme, hogy a dolog nem promovéaltatnék, midőn kérte volna vissza a megnevezett első Apafi Mihály confirmatióját, azt mondta, hogy a Méltg. Supr[emum] Consistorium archivumába bétette, és ott, mikor szükség lesz rája, mindenkor meg lehet találni.

150 Baló Bálint Benkó Józsefnek
Fogarás, 1781

Adatokat közöl az Ósinka közelében levő régi kolostorról.

Sinkán felyül igenis vagyon egy *Monasteria*, ennek végire mentem olyan fidedignus úri emberektől, kik benne is voltak, és azt referálják, hogy az, minden részeiből termés kösziklábó! van kivágva, benn a kösziklában, és így annak

szarvazásos fedele nincsenis. A kivágása mesterséges, és igen munkás, csudára méltó. Az ablakai hosszan vagynak oldalul olly szorosan kivágva a kősziklából, hogy midőn a kalugerek benne szolgálnak, a napnak vékonyan bésütő sugárai után hordozzák a könyvet, hogy olvasni láthassanak. Ezen monasterium Buccow idéjében meg maradt, de semmi privilegiuma nem esmeretes.

151 Benkő József Cornides Dánielnak
Középajta, 1781

Cornides sajnálkozik, hogy 1783-ban nem ismeri Benkő két évvel korábban írott levelét.

152 Benkő József Pataki Sámuelnak
Középajta, 1781 ősze

Javasolja, hogy Pataki Mózes, Incze Mihály és a levélfő közösen vegyenek botanikai könyveket ifj. Pataki Sámuel számára.

153 Benkő József Batthyány Ignácnak
Középajta, 1782. január 5.

Támogatását kéri, egyben azt a kedvezményt, hogy az Erdélyi Históriás Szekrény című művét csak egy példányban küldhesse be cenzori ellenőrzésre.

Excellentissime, Illustrissime ac Reverendissime Praesul, Domine, Domine mihi Gratosissime!

Tam sublimes Dignitates, quae munere, et onere suo, solent animos nobilissimos reddere humiles, quam et maxime summa illa ac rarissima eruditio, qua Reverendissimam Vestram Excellentiam ab Altissimo praeditam esse Transsilvania suscipit et admiratur, crearunt audaciam mihi, ut qui frustra, hucusque quidem, conatus sum propria in persona Excellentiam Vestram Cibirii salutare, his nunc literis adirem humillime: quibus oro cumprimis, dignetur Excellentia Vestra, eorum e numero habere me, qui Reverendissimo EJUSDEM Praesulatu Transsilvanico, decus ingens huic Patriae conciliante, toto pectore laetantur et gloriantur; sed simul etiam ex iis, qui libenter in blattis bibliothecae supellectilis, ditissimae illius, Vestrae Excellentiae, transmutari amarent. Spes enim nos alit firmissima, ex amplissima et peculiari illa Literariorum Instrumentorum collectione, lucem rebus Transsilvanicis, quae meae quoque curae sunt quotidianae, exoriri non vulgarem.

Alterum, quod enixissime oro Excellentiam Vestram est, ut exilibus conatibus meis piam opem, opportuno quolibet tempore, pro insigni suo in rem literariam studio ferre dignetur. Quod quidem in praesenti benigne faciet Excellentia Vestra, si licentiam mihi indulgendam censuerit, quo *primum* Monumentorum historicorum Transsilvaniae, lingua hungarica protestantium *Tomum*, qui *Erdélyi Históriás Szekrény* inscribitur, in unico (bina enim exarare mihi molestissimum ac ferme impossibile est: librariis vero, quae meae infelicitas est habitationis, angustaeque conditionis, destituor) exemplo, ad Censuram publicam admittere dignabitur; altero tandem exemplari e Typographeo eidem Censurae submittere. Quam quidem gratiam si obtinuero, laetus illico dictum eundem *Tomum*, qui lucem videre festinat, Inclitae Consurae offerre haud intermittam. Me interim,

meaque studia Benignitati Excellentiae Vestrae obnix commendo, atque perrenno

Reverendissimae Vestrae Excellentiae
devotus cultor, humillimusque servus

Közép-Ajtai, 5. Jan. 1782.

Josephus Benkó m. pr.
Parochus Közép-Ajtensis in sede
Siculicali Miklósvár.

154 Benkó József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. január 7.

Beszámol a szélsőséges időjárásról; a Nemere megölt öt személyt.

„Ezen 1782dik esztendő az híres Nemere-szelének (Nemere nevű havasról neveztetett Nap-keleti szélnek) szörnyű fuvallásával köszönt-bé, mely-is ennek első napján olly kegyetlen hó-fuvataggal ordíta, hogy Kézdi-Vásárhely tájékán öt személyeket, ezek között pedig két szolgáló leányokat öszve-ölélkezve, ölt-meg: mert reggel és dél feléig tsendes tiszta idő lévén, semmi félelem nem tartóztatta-meg az útra indulni igyekezőket. A következett éjszakán egészen fel-tisztulván az idő, olly sanyarító hideggel virradott-fel a második nap, hogy az némelly útasoknak füleiket, másoknak kezeiket, lábaikat és egyéb tagjaikat tsípte-meg Három-Széknek tér tartományán; mellyről az említett szél az havat tsak-nem mind el-seprette vala, s az őszi Vetéseket a takaródzótól megfosztva tartá mái, ú. m. 7dik napig, mellynek hajnalán és reggelén tsendesebb széllel jött hó bé-fedezé.”

155 Benkó József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. január [?]

Beszámol a gabonaárakról, az őszi vetés állapotáról. Dicséri a tengerit és a haricskát, mint amelyek soványabb földön is jó termést hoznak.

„Gabonabéli szűkölködéssel kezdi ez esztendőt földünknek népe. Mert a tiszta Búzának köble ér 4 Német Forintot, harmadfelet a Rozsá, kettőt az Haritskáé: nem drága azonban 9 és 10 Garason köble a Zabnak; mellyből miként lehessen, a tavaly ki-hírlelt Kiszilyen kívül más jó móddal-is a kenyeret szaporítani, ezutánni tudósításunkra hagyjuk. Nagy jó reménységet mutatnak azonban az őszi búza s rozs vetések, mellyek, valamint Erdélynek minden más részeibenn-is, az egész Székely Földön, kellemetes őszi napok által tenyésztetvén, igen jól rekedtenek-el a téltre. Magok a gazda-emberek-is tartományainkban minden föld-mivelést illető igyekezetekkel kívánnák élet-tartási reménységeket támogatni. Mellyre tartozik az, hogy a Török-búzát avagy Tengerit és Haritskát azokonn az határokon-is, mellyek Erdélynek leg-ridegebb részeiben, ú. m. a Székelységnek némelly végső helyein vagynak, természetni igyekezék. Nem-is kell meg-tsüggedni a Székely Földnek akármelly része eránt-is, hogy a nevezett gabonákat (ki-vévén a leg-kedvetlenebb esztendőket) meg-ne termené. Légyen példa Alsó s Felső Csík Székeknek tartománya, melly a legvadann és terméketlenebb helységek közé számláltatik; a' mint ezt a lakosok-is magokkal már el-hitették, a midőn esztendónként érezik magok terhekkal, miként kellek kenyereknek nagy

részét külső helységekből keresni (mert soha hírül sem hallották azt régi atyáiktól-is, a mi 1779 és 1780dik esztendőben esett, hogy a bőv gabonát termő Három-Székre Csikból nagy mértékben hordottak búzát, rozsot, árpát) de a közelebbi múlt 1781dikben, Csíknak-is a leg-soványabb és vadabb részén, Menaság nevű falu határánn, és ennek-is az Havasok felől való mezején, a midőn más maggal nem érkeztek szántó-földjüket bé-vetni, Haritskát vetettek számon, melyet Isten úgy meg-áldott, hogy azon föld, melybe búza vetés tíz véka eshetett volna, sovány oldalos helyt, két véka haritska vetésből termett 20 köblöt, jó bővön mérve; úgy másoknak-is jó haszonnal. Az-is bizonyos, hogy T. Bánkfalvi Kovács Tamás Uramnál, Al-Csik Széknek nagy érdemű Király-bírájánál, nem csak Török-búzának, hanem Dinnyének-is jó termését lehetett sok jó embereknek kóstolni."

156 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. január [?]

Hírt ad arról, hogy a Székelyföldön újra megtiltották a pálinkafőzést. Ismerteti a ber árát.

„Újonnan meg-tiltatott ezekben a tartományokban, hogy se Nemes, se Pap, se pedig Katonák és Jobbágyok, pálinkát főzni ember eledeleire fordítható gabonából ne mérészeljenek, kemény büntetés alatt. Ez azért, a gabonának néminémű szaporaságára vagon; a bornak árrát pedig neveli, mellynek-is kupája (közönséges új borról szöllok) öt és hat Póltránn árútatik, négyenn az-alábbvalója."

157 Benkő József Christian Gottlob Heynének
Középajta, 1782. február 3.

Heyne felkérésére megígéri, hogy magyar és erdélyi történelemmel foglalkozó könyveket szerez a göttingai egyetemi könyvtárnak. A vásárlást és kiküldést Bécsen át kívánja lebonyolítani.

Illustrissimo ac Celeberrimo Viro, Domino Heyne, plenís Honorum atque Officiorum Titulis, Salutem Plurimam Dicit Josephus Benkő, Pastor Ecclesiae Középjáraiensis in Transsilvania, et Sodalis Societatis Eruditorum Batavo-Harlemensis.

Schedam Tuam, Illustrissime Domine, cui aliquot Librorum Historicorum nomina illevisi, laetus accipere, simulque voluntatem intellexi, a Charissimo meo Fratre Domino *Francisco Benkő*, apud Vos agente; quod scilicet Insignem Bibliothecam Vestram Libris Historiam Hungariae atque cumprimis Transsilvaniae nostrae complexis auctiorem reddere et ornare sapienter destinaveris. Totus in eo ero, ut votis Tuis devinctus, tam impressos Auctores, quosquos reperire valebo, quam manu exaratos Codices adcurate describendos, Vestris usibus studiosae conquiram. Quosdam Impressos imminente statim Vere mittere possem: dum esset locus destinatus, in quo commercium hoc nostrum verti queat. Viennae Austriae figendus is locus erit. Spero, tam pretium Librorum, quam vecturae, lubenter Vos soluturos. Interim, non deerunt mei quoque, et Fratris *Francisci Benkő* animi grati erga eandem Bibliothecam testimonia. De his quo certius convenire possumus, mittam propediem elenchum Librorum, quos comparare debemus, nisi jam possideantur. Oro veniam deproperatae hujus Schedae, quam decentiori tandem Epistola liberandam promitto. Vale optime, Illustrissime Domine; meque potente Tuo favore proseguere. Etiam atque etiam vale. Dabam Középjárai die 3. Febr. 1782.

158 Koppi Károly Benkő Józsefnek
Ófehértó, 1782. március 13.

Két naplót és más történeti forrásokat küld a címzettnek.

159 Christian Gottlob Heyne Benkő Józsefnek
Göttingen, 1782. március

Anyagot kér a göttingai Egyetemi Könyvtár számára.

160 Benkő József Pataki Sámuelnek
Középajta, 1782. január–március

Érdeklődik, átadta-e (más iratokkal együtt) Teleki Sámuelnének a keresett régi magyar könyvet.

161 Pataki Sámuel Benkő Józsefnek
Sáromberke, 1782. január–március

Azt állítja, hogy átadta Teleki Sámuel feleségének a keresett régi könyvet.

162 Kendeffi Elek Benkő Józsefnek
1782. április 5.

Tájékoztatja Petki István alkalmazásáról.

163 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. április [?]

Az elhunyt Henter Ádám fő királybíró tisztére Sándor László kapott kinevezést; aki korábban táblabíróként tevékenykedett. Beszámoló az őszi vetések helyzetéről és a gabonákról.

Csik, Gyergyó és Kászon Székeknek néhai Fő Király-bírája, Báró Sepsi-Szent-Iváni Henter Ádám Ur helyett, azon méltóságos tisztségre. Csik-Szent-Tamási Sándor László Ur emeltetett, ki-is sok esztendőig azon tartománybann Királyi Perceptorságot és Táblai Bíróságot viselt vala. – Egész Székely Földönn, sőt Erdélynek minden tartományjaibann, az őszi Vetések igen jól teleltének, vastagon és kellemetesen zöldülnek. A föld népének ezekhez való jó reménysége okozza, hogy a Gabonának arra mostanság feljebb nem hágott. De alább sem szállott, mint a téleln vala.

164 Benkő József Koppi Károlynak
Középajta, 1782. április 8.

Könyvek beszerzéséről, visszaküldéséről ír. Panaszodik elszigeteltsége miatt: Cornides valószínűleg Magyarországra távozik, Weszprémivel megszűnt a kapcsolata. Bejelenti lánya születését.

Reverendo Patri Carolo Koppi, Historiarum Professori longe
Celeberrimo, Fautorum suorum Optimo, Salutem Plurimam
Dicit Josephus Benkő.

Litterae Tuae, quas in Hungariam ad Ó Fejértó cum Illustri Comitello Tuo

Dersóffi profecturus, die 18 Martii mihi scripseras, rursus me recrearunt summopere. Quam pie id agis, ut mei multum indigni memor esse soles. Adlata quoque sunt bina *Diaria* Tua, quae jam sunt etiam pro me descripta: metuo tamen de mora eorum apud me fienda; usque enim ad hebdomadam venientis pentecostis nullam mihi, qua remittere queam, opportunitatem suppeditatum iri puto. Tunc vero, simul etiam *Trapoldinum*, *Genealogicas Tabellas* (quas acceperam; petii tamen a Te alias quoque, quas ex Litteris Tuis Tibi adesse arbitrabar), et aliud *MStum*, Litteras Portae Ottomannicae ad Principes Transsilvaniae, et horum vicissim ad eandem Aulam Turcicam, in se complexum, reddere Tibi prorsus non negligam. Ignosces interim, de longiori mora. Haec mea est calamitas summa, ut a commercio Tuo, aliorumque Eruditorum adeo sim seclusus. Scripseras nuper *hominem* me *avarissimum*, quod scilicet, rarius scriberem. Hujus nunc rationem commemoravi. Nonne tamen interim accepisti Epistolam meam, cui junxeram schedam de Celeberrimo nostro Cettone? Eruditum hunc Litteris meis salutare cuperem, sed ignoro ejus habitationem, et plenum titulum, nisi a Te, ut in memorata Epistola petieram, edocear. Clarissimus noster Cornides, nostro, Bonorumque omnium amore dignissimus, ubi nunc agat, ipse ego quoque non novi. Amittemus, ut puto, Doctum hunc Virum. Cum suo enim Comite Illustrissimo, quem Caesarea Benignitas Administratorem Comitatus Békésiensis esse voluit, in Hungariam procul dubio discedet, rariusque nobis videndi eum occasio dabitur. Nec sic tamen totum amitteremus eum. Mirum Clarissimus Weszprimium, cui Tuis ex collectionibus opem collatam non dubito, aliquid ratione Tui neglexisse: cum videam erga plurimos eum esse liberalem et satis gratum. Cum eo mihi amica intercedit necessitudo – – – Egi proxime cum eodem de insigni Bibliotheca Samuelis Kazzai Apothecarii Debrecinensis, rogatus ab Excellentissimo Transsilvaniae Gubernatore. Suam tamen Excellentiam, vix eandem supellectilem librariam spero coemturam: plurimos siquidem Libros jam possideat, qui ejusdem sint, ac Kazzaiani, editionis, ut hoc quidem ex proximis Excellentiae suae datis ad me Litteras accepi. Plurima in Bibliotheca Kazzaiana sunt Msta optima; insignis etiam Nummorum collectio. Ego sane pueram ex conjuge mea, quae TE multis officiis salutatur, obtinui: sed dum sciam libentius Te Patrini officium amplexurum, si Puer nobis nascatur, eo operam conversurum me scias, ut compatriis olim honor Tui honorem summum in me derivari concedat. Gaudio mihi est maximo, bene Te valere, postquam valetudinarius quoque fuisses. Vale optime. Vale quam diutissime. Vale mihi. Vale Patriae. Vale orbi erudito. Dabam, immo deproperabam adeo, ut ne perlegere, quae scripsi, valerem, Közép-Ajtae 1782. 8. Aprilis.

165 Benkő József Pataki Sámuelnak
Középajta. 1782. április 9.

Botanikai tárgyú könyvek beszerzéséről, cseréjéről ír: visszaküldi a kölcsönkapott kéziratokat.

Tekintetes és Tiszteletes Doctor Professor Ur, Nagy Fautor Uram!

A mult Őszszel jelentettem volt T. Professor Uramnak, az Humanissimus Intze által, hogy össze-állván, T. Professor Uram kedves Fija ifju Pataky Sámuel Uram számára, T. Professor Pataky Mó'ses Uram, az Humanissimus Intze, és én maga, vennénk meg edgy néhány jó Botanicus könyveket, azokat egymás között osztanók föl, és azután rendre egymásénak is vennök költsönös Hasznát. Azt írta

levelemre az H[umanissimus] Intze, hogy tetszett ez a dolog T. Prof. Uraiméknak. Én azért vétettem Bétsben válogatott jó Botanikusokat, melyeknek Specificationját oly véggel küldöttem ki Intze Uramnak, hogy Tiszteletes Professor Uraiméknál hordozza el. Valamint tetszik megosztani Kolosvárott, én azon meg-nyugszom. *Gmelin Sibirica Floráját*¹ és *Haller Bibliothecáját*² ugyan a Bibliotheca számára kellene meg-venni, mind nagy hasznokért, mind költségsétske voltokért. Tudom, könnyen tud erre T. Prof. Uram fundust szerezni. A mely Botanikusokat én vásároltattam, azok tartattatnak ma legjobbaknak a Botanicának tanulására. Méltóztassék válaszolni T. Professor Uram, hogy a könyveknek Academiákra menők által felküldendő árokról és lehozatásokról szorgalmazkodhassam. T. Professor Uram Manuscriptumait már nemsokára haza küldhetem, mert hasznokat szinte kivettem. Az *Erdélyi Históriás Szekrénybe* kette Diariumát bé-tettem. Az ilyen Collectióknak kiadására senki engem oly hathatósan nem serkentett, mint T. Professor Uram. Minden esztendőben edgy Tomust kiadhatunk. Már kész az első. Szebenbe akarom küldeni; az honnan is ígérte a Püspök Ur ó Excellentiájá³, hogy edgy Manuscriptum exemplum bé-vétetődik a Censurára. Lészen-é s mikor prelum Kolosvárott ennek a Munkának és Continuatiójának? Magyar Országban örömet kinyomtatnák két helyen is. Az ilyeneknek előre való kiadása által készítetik út arra, hogy az Erdélyi História sok szennyeiből kitisztuljon és tökéletesebb legyen. Nem tudhatám meg azt is, ha az 5 Mappák Bétsbe felmenének-é Kurzbecknek. Emendatus Losontzit én nem sokára kiküldhetem Kolosvárra, tsak a mappák ne késnének.

Doctor Weszprémi Úr írja Debreczenből, hogy Biographiájának 3-dik Darabját számomra küldötte T. Prof. Uramhoz; nem kell annak M[aros]Vásárhelyre küldésével fáradni, ha eddig meg nem esett, tsak az Hum[anissimus] Mich[ael]. Intzének kell kezébe adni, s Ó kegyelme Enyed felől könnyen bé-küldheti.

Jelentéseimet, Kéréseimet, és egészében minden dolgaimot eléggé tapasztalt Gratiájába ajánlván, vagyok egész el-köteledezéssel

Tekintetes és Tisztelendő Doctor

Professor Uramnak

Közép-Ajtán 1782. 9. Apr.

alázatos szolgája

Benkó József

166 Molnár János Benkó Józsefnek
Buda. 1782. április 12.

Közli, hogy a pozsonyi nyomdász okozta Benkó művének késedelmes megjelenését; ezzel kapcsolatos tanácsok. Ismerteti saját kiadványát, a Magyar Könyv-házat.

Tiszteletes, Fő rendű 's Tudomány Uram!

Meg ne ütközzék levelem válasza. ígéretem tellyesedése késedelmességén. Nem én vagyok az oka, hogy fűszéres munkájának bé-nyomtatott mássát még nem látta: han[em] a' Posonyi Könyv-nyomtató. Már (keves nap héjjával) egy esztendeje, hogy ígérettel táplál. Egy' árkuist ki-nyomtatott, tégér-gyanánt, 's a' többj most-is nála hever munkás-nélkül. Arra fakadt: eléb azokat kell bé-nyomtatni, mellyek néki kenyeret hoznak az asztalára. Ígérje-meg az Úr: hogy (a' mint jelenteni tetszett) 40 példa-írást bé-vészen, 's a' szomszédságban el-oszt, vagy az ő módja-szerént, pénzért ki-taszigál, én illy egy két vévőt öszve-állítván, vegbe-viszem, hogy a' kerék meg-légyen kenyve, 's indúllyon. A' módja ez léssen: tessék Veingandnak Pesti könyv-árúlonak két rendet irni illy titulussal:

(Egregijs Dominis Köppff et Veingand Bibliopolis Pestini: DD! Mittite mihi Abbatis et Directoris J[ohannis] Bapt[ist]ae Molnár Librum, qui inscribitur *Magyar Könyv-ház*, qui apud Landererum Posonii imprimitur; mihique scribite, vbi pretium deponendum sit. Audio primo tempore pro tomo vno 30 xfos acceptandos). Írtam tündillik Fótziusnak nem tilalmas nyomdoka szerint *Magyar Könyv-házat*. Két egész nyaláb készszen-vagyon; az harmadik most készül. Mind merő világi tudományokhoz tartozandó könyvek summája foglaltatik benne magyarul; a' többi-közt az Urnak fűszéres egész munkája-is: az 16 ugyan az elsőben; a' 2dik az oláh a' 2dikban. Teologiahoz tartozandó egy Könyvet se tevék közikbe; hanem minden egyéb tudományból az olasz, deák, német, frantzia, dánus, ujdoni új Könyvek summáit bőven. Tessék rövideden 's hamar meg-felelni. Minden jót, 's Isteni teljes áldást kívánván, maradok

Budán 12. April. 1782.

T. Ur[am] kész szolgálja
Molnár J. Béla Kúti Ap[át] Direct. Consil.
m. p.

167 Benkő József Petki Istvánnak
Középajta, 1782. április 13.

Kéri, hogy ne kötelezze el magát sehová, s elküldi a címzettnek Kendeffi Elek levelét.

168 Benkő József Kendeffi Eleknek
Középajta, 1782. április 19.

Üiből sürgeti Petki István tisztartói szerződésének megküldését. Tájékoztatja egy reformátusokra hátrányos királyi leiratról.

Méltóságos Gróf Consiliarius Ur, Nagy Kegyességű Patronus Uram!

Áprilisnak 5dik napján hozzám írni méltóztatott Levelét Nagyságodnak 16dikán ugyan ezen hónapnak midőn vettem tisztelettel, ugyan meg-dobbantam. Mert még e' máj napig a' Tisztartói Conventiót nem vettem. Mellyből úgy itélek, hogy nem Postán, hanem valami egyéb alkalmatosságon méltóztatta Nsgd küldeni, 's annak restes volta késlelteti valahol: mert a' Postán vártam és minden Héten kerestettem én Nsgd Levelét, midőn az Hir Leveleket és egyebeket Brassóból ki-hozattam. Azonban a' szegény Hidvégi Tisztartónak, Petki István Uramnak Nsgd Jóságába menő szándéka ki-nyilatkozván, Gróf Mikó Ferentz és Ferentzné Aszszony Ő Nsgok nehéz szemekkel kezdték nézni, 's nem elő-menetelére igyekezni. Mellyet látván Petki Uram, és hijába várván Nsgdtól a' Conventiót, nagy nyughatatlanságba esett, hogy a' két között kárt és szégyent vallana. El is jött hozzám, Levelét is küldötte, és én mind jó szóval tartottam; de utóljára látván magam is, hogy a' Conventio nem jó, csak meg-írást Petki Uramnak, negyed nappal a' Nsgd Méltóságos Levelének meg-jövedele előtt, hogy viselne gondot magáról, mert talám valami factio által Nsgd előtt ellene szállaltattak Petki Uramnak. Ugyan csak mindjárt tudósítam és kérem Ő Kglmét, hogy magát másuvá ne obligálja (mert vagynak hívatalai), hanem Nstokhoz, sőt el küldöttem a' Nsgd Levelét, 's ezt válaszolá; hogy most a' két Hétben számoltatják két el-hívatott Nemes Személyek által, és így Hidvégéről megmenekedvén, Nsgtok Jóságába mégyen, csak a' Conventiót előre láthassa. Instálok azért Nsgtoknak alázatosan, méltóztassanak azon Conventiót leg-első

Postán Brassóba bé-küldeni, ezt irván a' Coperta aljára: Per Hidvég, Közép-Ajta. Mert én úgy informálok az alatt Petki Uramat, hogy azzal a' móddal írandó titulus Levelemet Brassóból ki-hozatván, bátran bontsa fel. Véghetetlenül szégyenleném, ha ezen dologban a' Nsgtok kegyes parantsolatját nem valósíthatnám.

Sajnállanám Petki Uramra nézve is, a' kit én indítottam fel Hidvégének el-hagyására, és már annyira meg-haragítottam Principalissát, hogy ha lehetne mindenétől (a' mint bizonytal értem) meg-üresítenék, mindenünnen el-szölnának, holott az Hidvégi Jószágot sokkal jövedelmesbé tette szolgálatjának minden esztendeiben, mint az előtt vólt; annyira, hogy a' tartományban más Udvari Tisztek irigylették hatalmas gazdaságát. Vóltak ugyan, és vagynak hivatalai; de már nagyon szégyenlené, ha *cum promotione* nem lehetne Hidvégéről mozdulása. Meg-eshetik az is, hogy a' Pia Fundatiokról való Tractusunkbéli Tabellákkal elébb mégyen Szebenbe a' Mlgs Fő Consistoriumhoz edgy Mesterünk, mintsem Nsgd Levele a' Postára kelhetne így az a' Conventiót el-hozná, tsak az alatt Consistor[ii] Secretarius Weszprémi Uram tudósítassék a' Nsgdhoz való hír-tételről. Magamat örökös Gratiájába Nsgdnak tökéletes reménséggel ajánlván, vagyok

Méltóságos Gróf Consiliarius Ur

Nagyságodnak

Közép-Ajtán 1782. 19. Apr.

alázatos érdemetlen szolgálja
Benkő Jó'sef. m. k.

Minémú Patens botsáttatott itt ki a' Gyalog Regementől a' Catholica Vallásról el-állandókról, bátoroktam el-küldeni Nagyságodnak Levelemet meg-vivó Egerpataki Pál Uramtól el-küldeni, oly véggel, hogy látni méltóztassanak Nsgtok, valyon a' Királyi Kegyelmes Rescriptum ellen nem járnak é némely Igazgató rendek? Mert nyilván van a' Rescriptumban, hogy, *qui a Religione Catholica deficerent, eorum reductio* 's a t. Melyet éppen nem érthetek úgy, hogy elébb a' Cath[olicus] Paphoz járjon valaki; mert így sem a' *reductionis*, sem a' *deficerent* szóknak helyek nem vólna. Az ilyenek aránt élni fogunk a' Nagyságtok fő búzgóságának gyűmöltseivel.

[Címzés:]

Corona.

Illustrissimo ac Magnifico Domino, Domino Comiti *Alexio Kendeffi de Malomviz*, Sacrae Caesareae Regiae et Apostolicae Majestatis Excelsi Regii in Magno Principatu Transsilvaniae Gubernii Consiliario Actuali Intimo, cet. Domino mihi Patrono Gratosissimo humillime.

Cibinii.

[A boríték hátlapján:]

Anno 1782 24 Maji
Benkő Josef.

169 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1782. május 2.

Ígéri, hogy utánajár egy kölcsönként könyvnek, amelyet visszaküldött a sáromberki paptól, de Telekiék nem találják; ha nem kerül elő a könyv, megvásárolja.

Méltóságos R. Sz. B. Gróff Consiliarius Ur, Nagy Kegyelmességű Patronus Uram!

Mostan küldöm épen, igen kevés viseléssel, azonban ide le nem írható háládatos és alázatos köszönettel a' Bethlen János M. S. Historiáját, melyet az Ősztől fogva mind tsak kívántam haza küldeni, de hogy hallottam Nagyságodnak Sáromberkén létét (melynek okán bizony sokszori búsulást viseltem), mind eddig halasztottam.

Méltóságos Grof Aszszony Ó Nsgának még Karátson előtt hozzám írni méltóztatott Levelét vettem vólt, melyben kérettetett tőlem egy régi Magyar Könyv, melyet is Ó Nsga Gratiájából ki-vittem vólt Sáromberkén a' Papi Házig. De én, tudja az Isten, kéretlen magammal el-hozni meg nem próbáltam volna sok darab Könyvért; Tiszteletes Péterfi Uramra bízam, hogy a' más Könyvel együtt, és a' Királyi Commissio Copiájával, melyet Nsgd Gratiájából meg-olvastam, maga bé vigye Ó Nsgának, és Ó Kglme meg-hármaztatott ígéretével fogadta, hogy tulajdon maga bé-viszi. Irtam azért Tszs Péterfi Uramnak, 's hát ugyan jól is emlékezik az egész dologra. Hoszszan le-írja, hogy bé-vitte, 's tsak úgy hiszi, hogy a' Könyv Szebenbe bé vitettetett. Elég az, hogy nékem véghetetlen nyughatatlan-ságot okozott ez a' Könyv. Irtam volna a' Mlgs Gróff Aszszony Ó Nsgának; de meg-értvén az Ó Nsga súlyos betegeskedését, nem akartam ezen dologgal terhelni. Minekutánna meg-érténdem (jöllehet nagy örömmel értettük ezen a' földön, hogy alkalmas egészségre kapott Ó Nsga: melyet a' Jó Isten vigyen tökéletességre!) hogy Ó Nsga jó egészségben legyen, és a' Levél alkalmatlanságára nem esik; mindjárt írok alázatos kötelességgel Ó Nsgának, és el-küldöm a' Tszls Péterfi Uram Levelét is, mely engem egészen meg-ment. Engem bizony meg nem menthet semmi, minthogy kezemen forgott a' Könyv, hanemha meg-került. Ó vajha ezt érthetném! mert különben magam magamat szégyenletemben és búsultomban kéntelenítettém Nsgtok drága 's gazdag nagy Könyves-Házaiktól el-tiltani. Külömben, ha ugyantsak el-veszne, bezzeg bizony rajta leszek, (ezt fogadja T. Péterfi Uram is), hogy a' két Magyar Hazában, azokat a' Munkákat fel-keressem az Ó Nsga számára. Egyéb Magyar Könyvek fel-találásában is munkás vólnék: de még a' Catalogust Ó Nsgától nem vehettem.

Örvendező háládatossággal hallottuk, hogy Nsgd Sáromberkén, sok tribulatiói között is, sok jó Munkát tett Vallásunk hasznára. Az Ur Isten, az ilyen és minden Jó Dolgoknak vállain való viselésére, Nsgodat jó erőben és egészségben éltesse, és Nagyságos Szerelmesseinek is egészségekkel örvendeztesse! Magamat Nsgd Kegyelmességébe ajánlván, vagyok örökös adóssággal

Méltóságos R. Sz. B. Gróff Consiliarius Ur

Közép-Ajtán 1782. 2. Maji.

Nagyságodnak
alázatos szolgálja
Benkő József. m.k.

170 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. május [?]

Híradás arról, hogy Fogarasi Pap József újra pályadíjat nyert. Közli a Harlemi Tudós Társaság új pályatételeit. Beszámol az erdélyi törvénykezés szervezetében esett változásokról. Hírek a gabona-árakról és több székelyföldi tüzesetről.

Fogarasi Pap József Uram, Maros-Vásárhelyenn Filozofiát és Mathésist tanító Professor, kit, a két Magyar Hazánn kívül-is, a tudós Világ jól esmér nagy elméjéről és mély tudományjáról, ismét egygy szép, és nyóltzvan aranyat nyomó Arany-pénzt nyert attól az Hárlemi Teyleriána Tudós Társaságtól, mellytől tavaly-is érdemlette vala a nagy ezüst pénzt, és a melly 1778bann állítatott-fel. A mostani Aranyat, mellyenn érdemes neve, az esztendő számmal egygyütt, olvastatik, nyerte im e következő Kérdésre való Feleletével: „*Quae est natura Libertatis Moralis, et quomodo, secundum veram eius definitionem, optime demonstrari potest, nos esse entia vera Libertate Morali gaudentia?*” az az: „Mibenn áll az Erköltsbéli Szabadság, és miképpen lehet, az ő mi-vóltának igazán való meg-határozása szerént, leg-jobban meg-bizonyítani, hogy mi valóságos Erköltsbéli Szabadsággal bíró állatok vagyunk?”

Ugyan ez az Hárlemi Tudós Társaság tett-fel egy Kérdést a jövő 1783dik esztendőre, melly-is ilyenképpen esik: „*Quas opiniones habuerunt Philosophi Ethnici, postquam Philosophia in Systemata redigi coepit, ante propagationem Evangelii, de statu hominum post hanc vitam?*” az az: „Mitsoda vélekedéseket tartottak a Pogány Filosofusok az embereknek ez élet után való állapotjuk felől, az Evangyéliomnak terjedése előtt, minek-utánna a Filozofia bizonyos rendbe kezdett vétetődni?” E Kérdéshez hozzá teszi a Társaság: hogy a Feleletbenn nem szükség fel-menni a költeményes Filozofiára, hanem tsak kelletik kezdei Thálesenn, Pythágorásonn, és végezni Cicerónn, vagy leg-feljebb Senecánn; ugyan-tsak, a kinek tetszik, tovább-is viheti. A ki a le-írt kérdésre leg-helyesebb Felelet adánd, annak-is jutalma, 80 Aranyat érő nagy Arany-pénz (hát még a szép betsület!) léssen. Tsak-hogy a Feleletet ezen folyó 1782dik esztendőbeli Karátson Havának első napjáig Hárlembe fel-küldje, illy reá írással: „*Ad Domum Fundationis pie defuncti d. Petri Teyler. Harlemi.*”

Jeles és nagy változása léssen Erdélybenn a Törvény-folyásoknak. Meg-vayon már, hogy itt-is Maros-Vásárhelyenn Hét-Személyü Törvény-Szék (*Septemviralis Tabula*) állíttassék fel, mellyre (és többé nem a F[elséges] Királyi Guberniumra, avagy Bétsbe a F[elséges] K[irályi] Kancelláriára) légyen a Pereknek idéztetése, *appeláltatása*, az ugyan ott Maros-Vásárhelyenn lévő Királyi Tábláról. De meg-érdemli ez a dolog, hogy nem sokára bővebb tudósítással meg-tiszteltessék. A Vármegyéknek és Székely Székeknek Fenn-álló Törvény-Székei (*Continua Tabulák*)-is más állapotra fognak változtatni. Soha örökké meg-nem hálálhatja ez az ország elegendőképpen mostan ditsóségesen uralkodó Felséges Nagy-Fejedelmének bólt jó-voltát, hogy nem tsak eddig meg-maradott igaz szabadságait épen fenn-tartja és fenn-tartatja, hanem újakkal-is önként meg-ajándékozza: a minémü ez, hogy saját hazánkban tulajdon törvényeink szerént, akar, kit-kit közülünk minél könnyebben a maga jussához juttatni.

Száltan szál Erdélybenn a Gabonáknak árra; mivel mindenek azonn igyekeznek, hogy el-adják magok szükségeiktől meg-maradható gabonáikat, míg a reménységben való bőv aratás bé-következnék. A Török-búzának Vékáját sok helyekenn öt Garasson meg-vehetni. Még-is a bor nem igen óltsó; mert Negyvenesse 35 és több Magyar Forintokonn-is el-mégyen: holott a Szőlők-is közép-szerű jó terméssel biztatnak minden-felé. Alma és körtvély termés-is szépen indúlt. Szilva-is léssen némelly helyekenn, mint Enyed tájatt; de másutt vagy igen kevés, vagy semmi, néhol fájoknak-is sok része ki-aszszott a téli hideg miatt. Ugyan e' miatt kevés dió-fa zöldellik.

A minap éjtszaka (a mint gyaníttatik, p[á]pából) támadott tűztől Bardotz-Szék-benn Magyar-Hérmány nevű falu tsak-nem egészen el-ége. Hasonlóképpen

Sepsi-Székbenn-is, Bikfalva, vígyázatlanságot eredett gyűlés által nagyobb részént hammuvá lén a múlt Sz. György havának 23dik napján. Itt némelly Uraságoknak udvaraikon kívül, Baktsi József Uramnak válogatott és szép árru könyvei füstbe mentenek. Azon naponn égett-el nagy része Ujfalunak-is a Bartzábann; nem sok idő közbe-vetéssel Brassónak Bolonya nevű Hóstatjábann feles épületek, mikor még hammuban hevernének ugyan Ó-Brassóban ez esztendő eleinn meg-égett sok házak.

171 Benkó József Koppi Károlynak
Középajta, 1782. június 3.

Köszöni Cetto Benedek címét. Felesége tömlőtűrőt küld a címzettnek. Benkó visszaküld két könyvet, a többi visszajuttatását elhalasztja.

Revenendo ac Eximio Patri Carolo Koppi e Scholis Piis, Philosophiae Doctori, ac Historiarum Professori Regio Celeberrimo S. P. D. Josephus Benkó.

Gratus accepi literas tuas favoris et benevolentiae plenas, quibus, inter cetera, de habitatione R. P. Cettonis, redditus sum certior. Quid nunc scribam, novi quid nihil habeo. Scriberem tamen quidpiam; at incertus sum, num hae meae Claudiopolim pervenire possint: nisi enim ad Nundinas Vestras Antoninianas Udvarhelyino aliquis eat, Literae hae ad me inde referentur. Mittit τῆς, Vir Maxime Reverende, conjux mea Caseolum fartum pelli agninae insutum. Utinam latato tuo arrideat: fiet vero, si ex itinere non corrumpatur, naturaque Tua a caseo non abhorreat; ex optima enim massa factus est. Simul salutem votis ardentissimis.

Trapoldinianum mstum, aliudque, quo Litterae Turcico-Hungaricae continentur, remitto cum summa gratiarum actione. Tabulas simul genealogicas. Dum his adjungere volo duo *Diaria* nuperrime descripta, tunc demum adverto, nondum collata esse mea exempla; ideoque haec detinere placet, donec Csombordinum versus (ubi Bonorum Ill. Comitum et Gubernialis Consilarii Wolfgangi Kemény Praefectus, D. *Petrus Cseh* residet, Frater scilicet meus, cui dehinc Litteras ad Te perferendas commendaturus sum: nam ea via saepius opportunitas mihi suppeditabitur) occasionem mittendi habuero. Tum plura scribam. Vale, mi Fautor Eximie! Vale quam felicissime juxta ac diutissime! Dabam Közép-Ajtae 1782. 3. Junii, summa cum festinatione, praecipitantia.

172 Benkó József Teleki Józsefnek
Középajta, 1782. június 11.

Javasolja, hogy a szerződötendő német nevelő ügyében forduljon Rát Mátyáshoz vagy Windisch tanácsoshoz. Közli, hogy már nyomtatják a *Transsilvania specialis*-t.

Méltóságos Gróf Fő Ispán Ur, Gratosus Patronus Uram!

A' Tudós Cornides Uram tudakozott Posenban valami Német Praeceptort Nagyságod Mlgs Udvarába, de akkor nem találtatott. Most már találtatik jó legény, ha fog Nagyságodnak tetszeni. A' *Magyar Ujság-Levelek (Hírmondó)* Íróját, *Ráth Mátyás* Uramat (a' kiis nagy tudományu 's igen szolgálatra való ember), akár Posoni Tanácsbéli *Windisch* Urat, a' ki Magyar Ország Geographiáját ki-adta Németül, és adogatja az *Hungarisches Magazin* nevű Munkákat is,¹ kellek ezen dolog aránt Levéllel hamarjában meg-találni. Akár pedig nekem

méltóztassék Nsgd parantsolni, cum plena instructione, 's én szívesen irok Ráth Uramnak, a' ki is velem ezt a' dolgot a' közelebb való Brassai postán közlötö.

Már, Nagyságos Uram, *Transsilvaniámnak Specialis Parsa* is kezdett Bétsbenn nyomtatódni; és így mind azokat a' szép dolgokat is, melyeket Nemes Küküllő Vármegyéről Nsgd nékem által adni méltóztatott, nem sokára nyomtatásbann fogjuk olvasni. En ebbéli tanittatásaimat Nagyságodnak alázatos tisztelettel köszönöm. Tovább is az én keveset tehető igyekezetemet, abba a' különös Gratiába, melyet nem egy felől értettem különös örömmel, hozzám és munkáimhoz Nagyságodtól származni, alázatos szível ajánlván, vagyok Méltóságos Gróf Fő Ispán Ur Nagyságának

Közép-Ajtán 1782. 11. Junii.

alázatos szolgálja
Benkő József. m.k.
K. Ajtai Pap.

Egyéb felé alkalmatosságot hamarjában nem találván, haneim egy sietve menőt Udvarhely felé: igen sietve kelle írnom, melyért Nsgd meg-engedni méltóztasson.

173 Kapronczai Ádám Benkő Józsefnak
Kolozsvár, 1782. június 14.

Listát közöl Csatári János műveiről, amelyeket Debrecenből magával vitt Kolozsvárra. Jellemzi a debreceniek közül Sinai Miklóst, Csapó Józsefet, Varjas Jánost és Szilágyi Sámuel püspököt. Ír a nyomtatási lehetőségekről, és felajánlja a szolgálatait Benkőnek.

Ajánlam igaz kötelességű Szolgálatomat Tiszteletes Uramnak!

Most Sz. György Napján Debretzenbe jártam, az honnan el-hoztam Csatári Jánosnak némely Munkáit, u. m.

1. Ostervvald a' Szerzetes Rendeokről – fordítás.
2. Mausoleum Principum Tran[ssilva]niae stilo lapidari.¹
3. Chorographia M. Prin[cipatus] Tran[ssilva]niae.
4. Commentatio Heraldico Critica de Insignibus R. H[ungar]iae et Principatus Tran[ssilva]niae Heraldicis
5. Ars Heraldica avagy Czimerekről való Tudomány
6. Scientia Numismatica avagy Pénzekről való Tudomány
7. Antiqua Romanor[um] Numismata sub Nomine Provinciae Daciae cusa.
8. De Arce Várad, Regibusque Hungariae ibidem sepultis.
9. Succincta Juris Hungarici Historia.²
10. Martin Schmeitzels Siebenbürgische Geschichte von Jahr 1700. bis 1746. ez a' Schmeitzel írása.³

11. Methodus vel Tabula Scientiam Numismaticam tractans.

Egy maradt el még mellyet várok hogy el-küldjenek, u. m. Ecc[lesi]astica Historia Magyarul valami 10. kontzból áll, mostis vettem Levelt hogy el-küldik. Prof. Sinainál jártam és kértem a' Tiszteletes Urammal valo Correspondentziára ha meg-kerestetik, de nehezen vállalja, külömb[en] meg kell próbálni, mert sok ritka collectioit hallom az Ecc[lesi]asticara. Ezt a' Collectionnak ki-adásáb[an] olly fősvénynek mondják, hogy készebb elébb az orrát oda adni, mint sem valakinek valamit kiadni keze közzül, hanem bizonyos Materiarul vagy dologrol meg-kérdettetvén maga ki-keresi és ki-írja, de a' könyvet vagy MSmot ki nem senkinek. Itt sokra lehetne menni Prof. Varjas János által, a'ki nem tsak a' Magáéból igen liberalis, hanem Sinainális sokszor sokra ment az illyen dolgokb[an]. Dr. Veszprémi Uram is Ő Klme által szokot valamit meg-nyerni. Ott léteb[en]

vették Dr. Veszprémi a' Téli Bokrétát, és e' szerint nem szükség mást küldeni, Prof. Varjastólis hallottam valamit, de nem tudom h[ogy] vette, vagy hogy nékiis ígért Tiszt. Uram. Innen alkalmatosság gyakran van, ki-felé, küldhetünk. Varjas Uramnál van' írásba Gabriel Kollinovits Sequiciensis Libri 13. mellyb[en] Deákul a' Kurutz Világot írja-meg 20 Esztendőknék folyását 1720ig.⁴ in Folio nagy MStum. Ott van' Zrinyi Miklosnak MStuma a' Hadi Mesterségről, hogy mikeppen kellessék M. Országot defendálni a' Török ellen, ilyl titulussal: A' Török Afium ellen való Orvosság. A' Bibliothecab[an] láttam egy MStumot *Descriptiones rerum formidabilium*⁵ Magyar és Török között való dolgokat tractal, Varjas Uram által le-lehetne íratni. Dr. Csapo szeretné Tiszteletes Urammal correspondeálni. Superintendens Szilágyi Sam. igen derék fein ember, a' Biblia körül való igyekezetünket nagyon kívánja segitteni. Ugyanis a' Váradi Bibliát⁶ akarnok recudálni, vagyis inkább az a' kérdés, mellyik fordítást kövessük! Szilágyi Uramnak ez a' tanátsa lenne, hogy mindenik Haza deputaljon ahoz értő embereket, a' kik dolgozzanak benne a' hibáknak correctiojában. A' Magyarságnak meg-jobbittásáb[an], és a' Nap keleti nyelvekkel egybe vetésb[en]. Annotatíkokat a' mostani sok jó Auctorokból jobbakat hozzá adjanak, és így légyen egy jó munka melly a' költséget meg-érdemelje. Betüinknek Mustráját küldöm Tiszt. Uramnakis mellyel nyomtatni akarnok, a' nagyobbbat szereti inkább minden. Praefectus Cseh Uramhoz küldött Czéduláját Tiszteletednek még nem vettem se a' turot, hanem vettem most a' most küldött Haritska lisztet, mellyet 1000szer köszönök. Az őt Aranyra való fejez pénztis' vettem, és a' héten fel-is inditjuk Intze Uram meg-írta ki-által. Pater Koppinak mindent által adtam. A' téli haritska liszt el-veszet mert ide nem hozták el, hanem meg-izenték hogy az utba hagyták közel K. Ajtához hogy vissza vigyék. A' mostani lisztes tarisnyát küldöm vissza. Valami exemplarokatis küldök u. m. 2 soltár 2. Esopus. 11 MTheresia felett el-mondot actioakat à xr 55. mellyekből 1. légyen a' Tiszteletes Uramé. 1. K[isdedek] Tárházais⁸ légyen Tiszteletedé. Gyöngyösi Verseiis⁹ 2. gyönyörködjék benne. Ha pénz (!) küldi Tiszteletes Uram, jó szivel el-fogadom. A 30 Rflor[eni] Pataki Uramhoz meg-jött Debreczenbe létembe de még se levélnek se pénznek a' színét nem láttam. Prelumat a' Tiszt. Uram Munkáinak jó szível adunk, nevezetesen azoknak a' mellyek a' közönségesnek[!] mindenik Nemb[en] használhat, a' tudos Munkákb[a] elébeis eresztünk. A' Historias szekrény kellemetes lesz, anyivalis inkább ha a' Scithak bé jövetelétől fogva a' mostani időig folyhat. Téli Bokréta van még nállam, Intze Uram adott volt által 7. és egynek az árrát a' melly nyoltzat téssen. Molnár János Apát Ur könyvéből jó szível distrahalok. Tiszteletes Uramért nints olyan lehets dolog a' melyre ne kötelezném magamat. Nem irok többet mert siet az alkalmatosság.

Mindazonáltal vagyok és maradok

Tiszteletes Vramnak

Kolosvár 14dik Junij 1782.

igaz szolgálja
Kaprontzai Ádám m. p.

P S. Spanyol viaszat a' Bétsi tsinálmányból is kevés va[gy]on küldök most 4 rudatskát. A' tanittás modja tavolrol nem lehet, közélrol itt bajas mert matarialét nem lehet kapni, és költséges, külön[en] jó szível.

[Benkó feljegyzése az aláírás alatt:]

Jó Barátom, emberséges Typographus, M. Vásárhelyen, az hol Typographiát állít vala fel, meghala.

174 Benkó József Christian Gottlob Heynének
Középajta, 1782. június 18.

Tájékoztatást küld a nyomtatásban megszerezhető erdélyi és magyarországi történetírókról.

Viro Illustrissimo, longeque Celeberrimo, Domino Christ. G. Heyne, Magnae Britanniae Regi a Consiliis Aulicis, Eloquentiae et Poeseos Professori Publico Ordinario cet.

Salutem Plurimam Dicit

Josephus Benkó, Verbi Divini Minister Ecclesiae Reformatae Közép-Ajtensis, et Societatis Scientiarum Batavo-Harlemensis Membrum.

Quod Tuum Epistolium svavissimum, Martio adhuc mense scriptum, et cum fine Aprilis ad me perlatum, summa me laetitia adfecit, idem etiam rubore pudoris jam adfundit, quod ob prolixos gravesque Conscriptionis fundorum et proventuum Ecclesiasticorum (quibus cognitis, vult Augustus Imperator sic dictam *Canonicam Portionem*, pro nostris quoque Parochiis instituere) labores, quibus ex officio Notarii desudare debui, serius ac volebam, neque tamen adaequate votum Tuum implere queam. Ignosces tamen, spero, oroque, huic meae tarditati: quae vel si alias quoque (haud enim loco idoneo ad gerenda hujusmodi negotia dego) accadat; crede nihilominus, Domine Illustrissime, effecturum me sensim et pedetentim, ut quaecunque apud nos, ad supplendam ac ampliandam Supellectilem Bibliothecae Vestrae Academicae pro Historia Hungariae et Transsilvaniae reperiri queunt, conquirantur, et ad Vos transmittantur.

Hunc ad finem, non integrum Librorum editorum ac manu exaratorum elenchum, sed ejusdem particulam tantum, nulla habita alphabetici ordinis, vel materiarum ratione, nunc communicare placet; eorum videlicet Librorum, qui ad Majum anni 1783 comparari, et eodem mense (aliis enim anni partibus raro atque cara vectura fieri poterit) Viennam mitti queunt. Commmercium Litterarum, quod forte non recusabis, faciet, ut postea, particulatim saltem, totius Catalogi, qualem conficere valebo, participem faciam.

I. Libri Historici nostrae Gentis in patria editi, vetusti rarissimi, recentiores sunt paulo numerosiores. Reperiuntur vero in *Transsilvania*:

1. *Ioannis Betlen* Rerum Transsilvanicarum Libri IV. edit. Cibinii 12. anno 1663. recusi aliquoties. Sed hujus recentissima editio Viennae habetur.

2. *Wolffgangi de Bethlen* Historiarum Transilvanicarum Libri XI. fol. Keresdini in Transilvania. Hoc opus titulo caret, nec ad finem perductum est, impediante tum bello; non minori tamen, quam 40. 50. 60. florenorum pretio, nec sic vero facile, unum ejus exemplar venale reperitur. At jam in sex tomos 8vae formae divisum, Cibinii imprimi coepit, tomusque primus ibidem excusus reperitur. Sunt bini in Bethlenii Transsilvanorum Historici eximii.

3. *Joannis Szegedi* Decreta et Vitae Regum Hungariae, qui Transilvianiam possederunt. 8. Claudiopoli.

4. *Samuelis Köleséri* Auraria Romano-Dacica (Transsilvanica) 8. Cibinii 1717. Recusa maj. 8. Posonii et Cassoviae 1780. Una cum *Michaelis Schendi* Descriptione Valachiae.

5. *Joannis Seivert*, Die Sächsische Stadt-Pfarrern in Herrmannstadt. Herm. 1777. 8. Opus exiguum. Idem ibidem edidit *Lebelii* Carmen de Oppido Thalmud.

Hujus Seiverti Opus est etiam sub titulo: *Inscriptiones Monumentorum Romanorum in Dacia Mediterranea*. 4. Viennae 1773.

6. *Martini Felmer* Primae Lineae Magni Principatus Transilvaniae Historiam exhibentes et illustrantes. 8. Cibinii 1780.

Lingva hungarica, at latinis titulis insignita, sunt sequentia tria Opera, quae Historiam Transsilvaniae maximopere illustrent:

7. *Approbatarum et Compilatarum Constitutionum Regni Transilvaniae Libri*. Quibus accedunt: *Statuta Municipalia Saxonum Transilvanorum* (latina lingua), et *Articuli Diaetales Novellares*, id est, Decreta Comitiorum Transsilvanicorum, sub Maria Theresia. Unum hujus exemplum Claudiopoli Viennam perferendum in se susceperit, ni fallat, quidam Medicinae Studiosus.

8. *Magyar Athenás*. 8. 1766. Hoc, cum sequente, Opus est, Celeberrimi piaae memoriae Viri Petri Bod, enumeratque Viros Eruditos, qui fuerunt, Hungariae atque Transsilvaniae, ac eorum Opera.

9. *Szent Polikárpus*, tradit Superintendentium in Transilvania Reformatorum Vitam, et res memorabiles, quae eorum aetate evenerunt.

Si historiae lingua quoque hungarica exaratae emendae jubeantur, tum etiam *Dictionarium Latino-Hungaricum*, et Hungarico-Latino-Germanicum Francisci Páriz Pápai, quod auctum, Petrus Bod anno 1767. Cibinii edidit, comparandum commendo; quo ita, si aliquis Hungarus Göttingae olim hujusmodi operi cuipiam adhibeatur, in promptu Lexicon habeat.

II. In Hungaria atque Viennae prostant, inter cetera, sequentia Opera, quae tamen vel cuncta, vel pleraque jam Göttingae possideri puto:

10. *Corpus Juris Hungarici*, fol. 2. Volum. ed. Tyrnaviae. Continet Decreta omnia Regum Hungariae ad medium usque saeculi labentis: his voluminibus carere non poterit, quicumque Historiam Hungariae nosse cupiverit.

11. *Mandata Regia* intimata per Excelsum Locumtenentiale Consilium -- fol. Vacii. Complectitur Mandata varia ratione Prosestantium per Hungariam. Liber vetitus, visum enim est Romano-Catholicis hoc Codice apud externos Protestantes non bene nomini suo consuli: habere tamen in Hungaria poterimus opera Viri Pontificii.

12. *Ratio educationis*, totiusque rei litterariae per Regnum Hungariae, et Provincias eidem adnexas. 8. Vindobonae 1777.

13. *Staphani Salagii*, Presbyteri Quinque-Ecclesiensis, de Statu Ecclesiae Pannonicae Libri VII. Prodiere Libri I. II. III. in 4to Quinque-Ecclesiis 1777. 1778.

14. *Stephani Schönvisner*, de Ruderibus Laconici Caldariiique Romani -- in solo Budensi -- repertis Liber Unicus, fol. Budae 1778.

15. *Caroli Wagneri* Analecta Scepusii sacri et profani partes IV. maj. 4to. Viennae et Posonii. 1773 -- 1778.

16. *Stephani Katona* Historia Critica primorum Hungariae Ducum, Pestini 1778.

17. *Ladislai Turoczy* Ungaria cum suis Regibus compendio data. 4. Tyrnaviae 1768.

18. Joannis Fridvaldszky Reges Hungariae Mariani. 4. Viennae 1775. *Ejusdem* Mineralogia Magni Principatus Transilvaniae. 4. Claudiopoli 1767. Habet hoc Opere Diplomata quoque, quibus Historia Transsilvaniae illustretur.

19. Ex Operibus Celeberrimi Historici Hungariae *Georgii Pray*, num aliquod desideretur? Ejus apud nos prostant: a) *Annales Hunnorum*, Avarum et Hungarorum. fol. b) *Ejusdem Dissertationes Criticae in Annales Hunnorum*, cet.

c) *Annales Regum Hungariae* IV. Part. fol. Viennae et Posonii 1764–67. d) *Specimen Hierarchiae Hungaricae* Part. II. 4to. e) *Dissertatio de Sacra Dextera Divi Stephani primi Hungariae Regis*. 4. Vindobonae 1771. f) *Dissertatio de Sancto Ladislao Hungariae Rege*, 4. Posonii 1774. g) *Diatriba in Dissertationem de Sancto Ladislao Antonii Ganoczÿ, Posonii et Cassoviae* 1777. in 4to. h) *Dissertationes de Sanctis Salomone Rege et Emerico Duce Hungariae*. 4. Posonii 1774.

20. *Stephani Kaprinai Hungaria Diplomatica*. Part. II. in 4to. Vindobonae 1767. 1771.

21. *Danielis Cornides Regum Hungariae Genealogia*, 4. Posonii et Cassoviae. 1778.

22. *Paulli Wallaszky Tentamen Historiae Litterarum sub Rege Matthia*. Lipsiae 176[9.]

23. *Baronis Hohenhausen Die Alterthümer Daciens in dem heutigen Siebenbürgen*. 4. Wien 1775.

III. *Manuscripta* cumprimis ad Historiam nostram requiruntur, quae non pauca habemus melioris sortis. Eorum, nunc quidem, sequentia notare licet, quae ad supra memoratum tempus describi queunt, si librariis 6. crucigeri pro singulis philiris solvantur.

1. *Joannis Kinder Tractatio Historica de Comitibus Saxonum Transsilvanorum* (de qua frater meus Benkő Göttinga scripserat ad me), jam descripta est.¹

2. *Anonymi brevis et Diplomatica Descriptio Nationis Saxonicae in Transsilvania*.

3. *Michaelis Weissi diarium rerum sua aetate in Transsilvania gestorum*.

4. *Martini Schmeizel Notitiâ Principatus Transsilvaniae*. Opus laudabilis.

5. *Joannis Fuchsii Notatio Historica Transsilvaniae ab anno 1586. ad annum 1619*.

De quibusdam aliis Manuscriptis pretiosissimis scribam proxima occasione. Nunc haec hactenus. Vale, Domine Illustrissime, pro insigni Reipublicae litterariae ornamento, et mihi fave. Scribebam Közép-Ajtae in Transsilvania, die 18. Junii 1782. calamo festinantissimo.

175 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. június 29.

Ecseteli a székelőföldi szárazság következményeit.

„Mi nállunk a hosszazon tartott, s máj napig-is tartó felette nagy szárazság és hévség tavaszi gabonáinkat ki-perselte; de kiváltképpen a zabot a bolha e' miatt majd mindenütt egészen el-vesztegette. Sokan ki-szántották, haritskával a földöt bé-vetették; de ez se nőhet a szörnyű hévség miatt. Az ős gabonák-is nagyon meg-tsonkúltak, üdö előtt sárgúlnak: bizonyos, eresztősök, termékenyek nem lesznek. Melly miatt bővséget éppen nem remélhetni helységünkbe.”

176 Benkő József Koppi Károlynak
Középajta, 1782. augusztus 14.

Arról értesíti Koppit, hogy a kölcsönkapott naplókat visszaküldi, de egyebek még nála maradnak; rövidesen újabb levelet ír.

Reverendo atque Clarissimo Patri Carolo Koppi Josephus Benkó Salutem Dicit.

Occasionis, opportunitatem enim dicere nequeo, celeritas, quae calamum scriptioni aptare non sinit, facit, ut Tua Diaria, nulla adjuncta Epistola, summa cum gratiarum habitatione remittam. Scribam vero intra spatium duarum hebdomadarum: perferet Litteras Unitarius quidam studiosus in vicino Köröspatak patriam et moram hoc tempore habens. Digna sunt haec Diaria, quae luce publica donentur. Rogo, similia mecum communicare velis.

P. Pray Hierarchiae Hungariae Specimen adhuc manet apud me. Pariter *Mandata Regia Intimata per Excelsum Locumtenentiale Consilium*, Vacii. folio.¹ Utinam Mandata haec pretio digno comparare possem! Nisi Tu operam dederis, segre sane: nam Protestantibus Librum haud vendi intelligo.

Abi injuriosa occasio, quae iminus permittis meo Koppio, meo Fautori Optimo, plura scribere.

Te osculor, Te complector devota mente, mi Koppi! Vale quam felicissime juxta atque diutissime.

Közép-Ajtae 14. Aug. 1782.

177 Benkó József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. augusztus [?]

Sáskák és káposztalepkék pusztítanak Székelyföldön, tudósít az ellenintézkedésekről. Meghalt Ribiczei Ádám főhadnagy.

„Kis-Aszszony havának 3dik napján Havas-Alföldéből sáska sereg ütött-ki a Bartzára, melly-is Prásmár tájékára szállott. Onnan fel-kergettetvén, a szomszéd Három-szék földére igyekezett. De egygy felől a Második Nemes Gyalog Székely Ezered (*Regement*)nek Fő-Tisztjei, úgy-mint Báró *Majersein* Fő-Kapitány (*Obrister*) és *Horvát* Fő-Hadnagy (*Obrist-Lieutenant*) Urak, ellene vivén feles Székely Katonák seregét; más felől Nemes Három-Széknek Fő-Királybírája, Sepsi-Szent-Iváni Báró Henter Ferencz Ur a nem-Katona népet ellene támasztván: szerentsésen a Bozza és Ladótz nevű erdős helyekre vissza-verték. Ez-után válik-meg, melly-felé fognak menni ostorúl.* Több sáska seregektől-is félnek mindenek, valakik tudják, melly teméntelen seregek emésztek Oláh országoknak zöld terméseit.

Ama más-féle kártékony szárnyas-állatok-is, a fejér Pillangók (*Papiliones Brassicae*) buja szaporodásokkal és seregesleg való széljel-szárnyalásokkal, fenyegetik vala földünket a Székelységen káposztátlansággal, a minémút tavaly-is okoztak vala: de azok a Szent-Jakab Hava elein való ártós essőtskék és a hirtelen lett hévségek miatt hirtelen el-veszének, és bőv káposztához való reménységet engedének.**

Ribitzei Ádám Fő-Hadnagy Ur, kinek saját házára számosan reá rohant tolvajoktól lett halálíg való kínoztatása nem sok hetekkel ez előtt hírül adódott, ugyan tsak meg-is holt volt azon gyflkosok keze miatt.”

* Utólbí tudósításokként, azonn tájonn semmi kárt nem tettek, hanem Brassó felé mentek Fogaras földire.

** „Ennek mindazonáltal nem sokat örülnek a Méhes-gazdák, kiknek méheiket ugyan az az idő annyira meg-fogyatá, hogy bogaratlanabbúl maradának a méhköpkük, mint vóltanak a tavaszi ki-tételkor, és majd semmit sem rajzának.”

178 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. szeptember

Az augusztusi szeszélyes időjárás után újra megkezdődött az esőzés. Sok dinnye termett.

„Nálunk, sőt egész Erdélybenn, Kis-Aszszony Hava hév és száraz napokkal folya, annyira, hogy a kisebb vizeken való Malmok forgása-is némely helyeken megállott vala, a patakokból a halak és rákok ki-fogattattak és fogytak; mivelhogy a göbötzekbe¹ szorúlván, könnyen bírtanak vélek az emberek. Méltó léssen vala tilalmat tenni benne. De ezen Sz. Mihály Havának első napján minden felé meg-indulván a várt esők, melyek híves időt okozának; már heted napja, hogy a föld ázik, és a szántó-vető embereknek munkájok alá készül. – A Dinnye Erdélybenn bővön termett. A szőlők szépek.”

179 Brúz László Benkő Józsefnek
Szászváros, 1782. október 5.

Sok betege miatt nem tudott hamarabb válaszolni. Közli, hogy Benkőt Tordason papnak jelölték. Ír készülő könyvéről, a Házi patikáról.

Tiszteletes Drága jó Barátom Uram!

Tisztelettel vettem kedves Levelét. Választ írnom sok betegeim nem engedték. Most szívemből örvendek azon, hogy az Isten T. U. közelebb hozta és hogy fel vett munkáját szentelje meg, búzgó indulattal óhajtom. Szinte közelebb hozók T. U. de a Tordasiak testamentum szerént hagyott és régi esméretes Papjoktól meg válni telyességgel nem akarván, ez úttal csak a Candidatioval tisztelhetők meg T. jó Uramat.

Házi Patikámat ki dolgoztam, csak kevés puricatio hijja, melyet gyakor praxisom akadályoztat végére vinnem. Ugyan csak azon lésszek, hogy Karácsonkor sajtó alá mehessen.¹ Szerettem volna látni T. U. Nomenclatorát², de nem lehetett szerencsém. Az Officinale és Systemat[icum] nevek után a magyar neveket úgy tettem fel, hogy az első rendben szokásban lévő Pápaiánus nevek legyenek, ezeket követik a Bejte és Mélius Péter nevezeteik,³ melyek után vagynak a német és olá nevezetek. Sok bajom volt a Csapó füves kertével,⁴ melyben a Specieseket többnyire mind őszve zavarta. Találtam é én, mások ítélik meg, ha tudnám, hogy T. U. még ezen holnapba Szebenbe mulat, a neveket ki küldeném. Az olá nomenclatort még a nyár elein közlöttem Oculista Molnárral, hogy valamely Olá Doctorral nézesse meg, de semmi válasszát nem vehettem.

A jó Isten tartsa meg T. jó Uramat Hazánk és Ecclesiánk díszére, szívéből kívánnya

T. jó Uram

Szászváros 5. 8bris 1782.

igaz szívú baráttya
tisztelő Szolgája
Brúz László m.k.

180 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. október [?]

Batthyány Ignác erdélyi püspök körlevelet adott ki, amelyben intézkedik az egyházmegye szervezetéről és az egyházi gyűlések rendjéről. Meghalt Tsernátoni Vajda Péter református püspök.

Utóda Eperjesi Sámuel lett. Június 24-én Kemény Farkas kancellár jelenlétében beiktatták tisztségébe Sándor Lászlót, Csík, Gyergyó és Kászon székek főkapitányát. Erdélyben bő a termés. Szebenben fellépett egy angol lovas társulat.

M. Gróf Battyáni Ignác Püspök és Titkos Tanács Ur ő Excellenciájának Pásztori Levele, mely-is a múlt Kis-Aszszony havának 12dik napján kőlt az Al-Vinczi Püspöki Kastélybann, ezekbenn a napokbann ki-nyomatott Szebenbenn Hochmeister Uram mű-helyébenn hatod-fél árkos papirosra négy rétüleg. Két részre vagyon a Levél osztatva. Az Elsőbenn szőll 14 Szakaszokbann a Püspöki *Foraneus Vicarius*okról, a minémüeket négyet rendelt egész Erdélyre. Az első *Vicariatus*, mely-is Sz. József véde (patrociniuma) alatt van, a Fejérvári, Hunyadi, Szebeni, Ebesfalvi és Küküllői Esperestségeket foglalja magábann. A második *Vicariatus*hoz, mely Sz. Leo Magnusról neveztetett, tartoznak a Kolosi, Dobokai, Belső-Szőlnoki, Szamos-Ujvári, Tordai, Aranyasi és Marosi Esperestségek. Az harmadik Sz. Károlyt tiszteli Védőjéül, és ki-terjed az Udvarhelyi, Gyergyói s Csíki Esperestségekre. A negyedik *Vicariatus*tól, melynek Szálézi Sz. Ferencz rendeltetett Védőjéül, függenek a Miklósvár-Széki, Barczai, Fagarasi, Három-Széki és Kászoni Esperestségek. Elé-adja tovább a *Foraneus Vicarius*oknak hatalmokat, kötelelességeket s a t. A Második részbenn 19 Szakaszok vagynak, melyek főképpen azt tanítják, miképpen kelljen az Egyházi Rendnek minden Hónapoknak elejénn Gyűléseket (*Conferentias seu Calendas*) tartani s t a' f.

A Református Püspök, Tsernátoni Vajda Péter Uram, Kis-Aszszony havábann meg-hala; ki helyébe Eperjesi Sámuel Uramat nevezték; de helybe-hagyatását a Felsőges Udvarról várják.

Ha szintén későnek láttatik-is lenni a következő tudósítás, de avagy-tsak az ide való rend-tartásokat tudni kívánó Olvasók kedvéért, meg-érdemli, hogy emlékezet tétessék felőle. Ez, Mlgs. Szent-Damokosi Sándor László Urnak, az Al és Fel-Csík, Gyergyó s Kászon Székely-Székek Fő Király-Bíróságára ez esztendőbéli Szent-Iván Havának 24dik napján lett beszéltetése. Ezen dologra a F. Királyi Guberniumtól rendeltetett Kommissárius Urak, úgy-mint: M. Győr-Monostori Gróf Kemény Farkas Tanács és Kancellárius Ur ő Nagysága, és Nagy-Ajtai Dónát József Guberniális Székrétárius Ur, Udvarhely-Széken által Oláhfalú felé tartván útjokat az úgy neveztetett Nagy Erdőn; ennek tájékára a tisztelt Mlgs. Személyek eleibe ment harmintz Nemes Ifjakkal az említett Hónapnak huszon-harmadik napján Bánkfalvi Kovács Tamás Ur Al-Csík Széknek Vice Király-Bírója, s illendő köszöntéssel fogadta. Innen ilyen módon való kísértetéssel a Kommissárius Urak bé-mentenek Csík Szent-Királyba; az hol-is, mint az oda való Fenn-álló Törvényes Táblának helyénn, léjendő vala a bé-szentelés. A faluból a Fő Király-Bíró Ur-is ki-ment vala a Kommissárius Uraknak köszöntésekre s fogadásokra. – Más naponn, ú. m. huszon-negyedikenn, minden Rendek ékes sereggel a Tábla-házhoz gyülekezvén, s ugyan ottan a M. Kommissárius Urak-is meg-jelenvén: mindeneknek előtte a Gróf Kancellárius Ur, a Nótárius Urnak kezére adta a Fgs. K. Gubernium Levelét, mely-is szóllott a Kommissárius Uraknak azon jeles dologra lett rendeltetésekről; azután a Fő Tisztségről való Királyi Adomány-Levelet, melybenn a Felsőges Uralkodó nagy kegyelmességgel méltóztatott elé-számlálni Mlgs. Sándor László Urnak érdemes dítséreteit. Ezeket a Nótárius Ur el-olvassván, ugyan maga elől-olvasta az hitlés formáját-is, mellyel a Fő Király-Bíró Ur bé-esküött. Annak-utánna a Fő Kommissárius és Kancellárius Ur ő Nagysága igen válogatott és jelentős szókkal folyó Beszédet mondott az alkalmatosság szerént, mellyet az új Fő Király-Bíró Ur-is hathatós bé-köszönéssel váltott-fel. Követte ezeket a fenn-dítsért Vice Király-

Bíró Kovács Tamás Ur fontos háláló Beszéde. Mind ezek nyomtatásbann világot látni érdemesek valának. – Ezeknek meg-léte után, a M. Kommissárius Urak szállásokra tértenek, a Gyülekezet pedig ott maradt. Az új Fő Király-Bíró Ur Főül ülén, némelly dolgokat folytatott; nevezetesen a Hit-tűréről (Tolerantziáról) való Királyi Rendelésnek ki-hirdetését: *Marcalis Székre* lévén annak ki-hirdetése a F. K. Guberniumtól meg-parantsolva. Ezt közönségesen meg-hallván a jelen-valók, így szóllottak, hogy „azon Királyi Parantsolat a különböző Vallásukat olly helyekenn illeti, a hol azok elegyesen laknak edgyütt, hogy e' szerént tsendességben és felebaráti szeretetben nyugodnának; de Csík, Gyergyó s Kászon Székeken semmi efféle nem lévén, (minthogy, némelly Oláhokat ki-vévén, azon helyeken lakó Székelyek mind Római Katholikusok) jó lészen meg-írni s fel-adni a F. K. Guberniumnak, s a t.' Mindenek így el-végeztetvén, nagy készületű asztal tartatott, mellynél voltanak sok Hadi Tiszt Urak-is, a kik a meg-írt jeles dologra meg-jelentenek volt.

Erdély most a bővségnek örvendhet. Az őszi Vetések minden felé igen szépen zödellesnek. Az idei Török-búzáék jól el-készülve s érve takarítottak-bé; nints panasz az el-kezdődött Szűretre-is.

El-jutott már Nagy-Szebenbe-is ama híres Ánglus Lovas, *Hyam Uram*, könnyű lovagló Játékos Társaságával, és kezdé első Játékját ezen Mind-Szent havának 6dik napján, mindenek tapsoló dítséretével. Tsudálja a Sokaság, a mit eddig ez hazábann nem szemlélt, minémű könnyűséggel és serénységgel futtatják az Ánglusok arra szoktatott lovaikat, és melly nevezetes játékokat tésznek a nyargaló lovaknak hátaikonn. Imez Lovaglóknak meg-érkezésekkel el-mentenek Szebenből a sok idő alatt itten mulatott Mese-Játékosok.

181 Benkő József Kendeffi Eleknek
Középajta, 1782. november 6.

Egyházi jogi jelentést küld meg a címzett és két másik tanácsos számára. Megérkezett korábban megküldött Milkoviája. Tanácsokat ad Kendeffi Elek gyógykezelésére.

Méltóságos Gróff Consiliarius Ur, Kegyelmes és Valóságos Nagy Patrónus Uram!

Bátorkodtam, az Ecclesiasticum Jusra nézve, valami Jelentéseket Nsgdnak küldeni, oly véggel, hogy a' Mlgs két Consiliarius [Ur] Ó Exc. és Nsgokkal is közölni méltóztassék: úgy vélem, hogy hasznokat lehet venni, midőn Nsgdék azt a Munkát nyélbe ütik, melyről én azt tartom, hogy sokkal rövidebben és kevesebb Articulusoknak számával volna szükséges ki-adni, mint az Originálban vagyon.

Úgy tudom, hogy az én Milkoviam..... valahára..... oda éppen most íram..... Uramnak, hogy..... aránt küldeni. Alázatosan botsá[natot] kérek, hogy mind eddig haladt.

Bé telvén..... voltam [?] aránt a' [?] Nsgd jövődölése, mely is nem..... akarja vala a' Várat a' Frantzia és [a' Spa]nyol nagy készületnek fel-adni. De a' Mlgs Gróf Aszszony Ó Nsga gondolatja a' M. Vásárhelyi..... kitsin haszon vétetése felől ugyan nagyobb..... mind kár ..... és idő kíván [?] ..... VII. Virális Táblára. Ugy hiszem, hogy ez a' változás, a' Nsgd egészségére hathatósan szolgálna. Az egészségről esvén szóm, alázatosan és különös bátorsággal jelentem Nsgdnak, hogy Bétsben két igen nevezetes Ifju Medicusok vagynak, u. m. *Gyarmati* és *Kassai* Uraimék. Én Kassai Urammal

vagyok esméretes, és tsudálva 's örömmel hallom [?], minémű nevezetes
gyógyításokat vi[szen] [vég]ben, jöllehet még..... Erről a' Kassai Uram-
ról úgy értettem..... bátorkodom én is jelenteni Nsgdnak,..... Doctor
Pataki Ur mellett szeretne..... töl[li]teni. Okos gondolat volna..... De
ezután [m]éltó lenne Nsgtoknak M. Vásárhelyhez közel szerezni. Magamat Nsgd
Kegyelmességébe aján[li]ván vagyok
Méltóságos Gróf Consillarius Ur.....
Nagyságodnak.....
Közép-Ajtá[n]

..... alázatos....
Benkó József
m. t.k.

[Feljegyzés a levélen:]

Anno 1782 6^a Novembr.

Tisztelet. Benkó József Uram.

182 Benkó József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. november 14.

Több székely székben folyik az ingó és ingatlan javak összeírása, amelynek lebonyolításába a
diákságot is bekapcsolták. A Barcaságban villámlott, mennydörgött, ami ritkaság novemberben.

„A Székely Földnek azon Székeibenn, (tudni-illik, Udvarhely, Maros és
Arannas Székeken kívül), melyekben a Szabad és különös szabadságu Székely
Nép Vég-helybéli Katonaságot visel, éppen most foly igen nevezetes *Irogatás* (így
nevezi eleitől fogva a *Conscriptiót* a Székely Nemzet), mely szerént nem tsak
ingatlan és ingó Javai, nagyobbak és apróbbak, vétetnek számba, hanem afféle
Szántó és Kaszáló helyei-is, melyek néhány esztendőtlől fogva vagy hozzájok,
vagy tölök másokhoz mentek. De mindenek felett nevezetes az, hogy mindenik
Tanuló-Társaságbéli Deákok és ifju Tanulók, erre az Irogatásra, a Professorok-
hoz küldött Királyi Parantsolatnak erejével, hazájokba hívatattak, és az Hadi
Tiszt Urak eleibe állíttattak s állíttatnak. Némelly Tiszt Urak, kik között első,
Hídvégi Gróf *Nemes György* Lovas Kapitány Ur, és követi Gyalog Százados
Penzelini József Ur, nagyon elméjekre vévén, hogy nagy károokra lenne a Tanuló
Ifjaknak, ha sokáig tartóztatnának hazájokbann, igen siető szorgalmatossággal
vélek való dolgokon által-mentenek, és a Kollégiumokba vissza-botsátották. De
úgy véljük, hogy ismét meg-kell jelenniek a nagy Mustrán, mely a következő
esztendőnek két első Hónapjaibann fog meg-lenni.

Ez Hónapnak második napján jó reggel a Bartzaságbann és kiváltképpen
Brassó várossábann, nem külömben a véle határozodó s még távolabb eső
Szekely Székekbenn-is, olly erős villámás, menny-dörgés és égi háboru vala, a
minémüt Sz. András hava rend szerént nem szokott szenvedni.”

183 Benkó József Pataki Sámuelnak
Középajta, 1782. november 19.

Különféle virág- és növénymagvakat ígér, valamint a *Milkoviá-t*. Reméli, hogy a következő évben
már a *Transsilvania specidlis-szal* kedveskedhet.

Tekintetes Doctor Ur! Tiszteletes Professor Uram, igaz jó Fautorom!

Mig Szebenből haza jöttem, mind a *Campanula pyramidalis*ből (noha későtskén szokott nálunk virágozni), mind a *Bonus Henricus*ből kifogytam, ebből az elein való el-érés, amabból a barmok legelése miatt. Irtam volt ugyan *Campanula* mag aránt Bétsbe, s ha hagyott a nagy szárazság, reményilem, hogy küldenek. Bonus Henricusnak úgy vélem idei magvából nőtt fűvét ugyantsak találtam Nagy Batzonban lett járásommal, és specimenül imé küldöttem. Küldök egy hüvelytske leg-aprobb féle Faszulykát is. Borsót és nehányféle magokat is bizonynyal küldök más alkalmatossággal. Azok között fog lenni sárga Répa mag is, a minémüt a Bartzárol kívánt a Tekintetes Asszony: Répát ugyantsak magát két párt küldöttem magnak Kološvári Betsületes Deáktól Demeter Uramtól a mult Héten.

Ha az én Milkoviáim megérkeztek, Tekintetes Ur számára belőle adni irtam Intze Mihály Uramnak. Reménlem, hogy jövő esztendőben a Transsilvaniám Specialis Parsával is udvarolhatok. Mind ezekbenn, régen bátorkodott jelentésem szerént, sokkal serényebben haladhatnék én, ha a mi Nagygyainktol valahonnan annyi segítséget nyerhetek vala, hogy író emberre esztendőnként bár harmincz forintot fordithassak; mert már magamtól nem telik tovább az irogattatás.

Ha Tiszteletes Professor Uram maga személyesen találna menni 'Sukra, jo lenne (méltotzassék is kérem) vinni egy Milkoviát az enyimekből. Transsilvaniát magam vittem volt. Ő Nagysága engemet szépen segített volt, mert Szederjesről 20. m[agyar] forintot küldetett: de én még meg nem köszöntem hálaadó Levelemmel; akarván menni Ő Nagyságához személyesen Potstelkére. Ugyantsak a Levél írást el nem mulatom. Ezek után magamat Gratiájába ajánlván, vagyok

a Tekintetes és Tiszteletes Urnak

alázatos hív szolgája
Benkő Josef.

Közép-Ajtán

1782, 19. November.

Én most igaz Gyömbér gyökereket plántáltam: nem tudom mire vihetem; mert Treibhaus kellene nékie.

184 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. november

Székelýföldön olcsó a gabona. A rozspálinka alacsony ára miatt olcsóbb lett a bor is.

„Székely-Földönn a Természetnek gazdálkodásai alkalmas kellemetességgel vagynak. Ugyanis: Búzának, melly leg-tisztább, köblét 36–40 garasokonn, az elegyesnek 26–29-en: a Rozsna köblét 20, a Zabot 10 garasokon könnyen lehet megvásárolni. Segíti ezt, az őszi szép Vetésekhez való jó reménységünk; ámbár ezeken, az egereknek sokasága, s holmi ártalmas bogarak és tsimazok igen fájlalható károkat tésznek Erdélyben sok helyeken. A Rozsna már említett óltsó, sőt néhol még óltsóbb árra-is lévén, a belőle készülni szokott Pálinka-is igen meg-óltsódott, annyira, hogy ejtelét (ez tsak-nem anynyi, mint egygy Bétsi pint) 6 vagy 7 Krajtzáron általján meg-venni lehet. Az-is okozza ugyan ezen bolondító, erő s élet vesztő italnak óltsódását, hogy mentől tovább annál inkább szokják a Lakósok erre a bort nem termő földre hordani a Vármegyékről és Szász Székekről a Borokat. Nintsen-is most drágasága a Bornak az említett Bor-földe-

ken: mert Vedrét hol 20, hol 24 Krajtzárjával szüreten és az-után meg lehet vala venni. De az is igaz, hogy most Erdélyben nintsenek olyan jól meg-készült Borok, mint a minéműek valának a tavalyiak.”

185 Csernátóni Vajda Sámuel Benkő Józsefnak
Székelyudvarhely, 1782. december 1.

Ismerteti atya, a nemrég elhunyt református püspök pályafutását; részletesen ír temetéséről, a sírról, amelyre maga a néhai püspök készített latin feliratot.

Tiszteletes Notarius Uram különösön tisztelendő Jo Uram!

A Conrád Uram Dissertatiojával együtt szokott kedvességgel tiszteltem hozám adni nem-sajnálott Levelét Tiszt. Notarius Uramnak, a' melyben tudakozodik Néha édes Atyám Uram¹ halálának 's temetésének környül allasai iránt. Akkor nem felelheték, temetésről valo tsak akkori meg-érkezésem miatt sok foglalatosságaim lévén. Ime most tsak ezeket írhatom: Az Atyám 17b[en] született volt, az Attya volt Kézdi Széki Esperest Ts[ernátóni] W[ajda] S[ámuel] kinek-is Jo baráttya lévén Enyedi Prof. és azután Püspök Szigeti István, az Atyámot formálta, és nevelte Enyeden. Minek írnám aprolékos Oskolai Hivatalait, Leydáb[a] ment Academiaakra, az Eredeti Nyelveket Albertus Schultens alatt nagy szorgalmatossággal tanulta, a' mint irasai-is mutattyák. Muschenbroek alatt pedig a' Physicát kedvére tanulta. Akkori Tabulae Praeses Gr. Lázár János Papjának meg-híván, Medgyesen a' Királyi Tábla mellett vitte többet Papi Szolgálattját etc. Dési pap volt szinte 35 esztendőig. 73b[an] tetetett Püspököknek.

Augusztusnak 15 Napjára virradolag holt meg, midőn az előtt való Nap-is fenn járt egy Ujj Papnak Facultatiót adott, 's egy néhány rendbéli dolgokat expedialt, estve-is keveset vatsorált, egy néhány hetektől az előtt réá jött gyakor fulladozasai is láttattak szünni akkor, el-is alutt első álomb[a] de azután réá jöven a' nagy fulladozás, vagy két oráig úgy megrontotta 's gyengítette, hogy utolyára meg-kelle fojlodni.

Most 9bernek 10dik Napján temettük el, prédikállott pedig Tiszt. Neo-super-intendens² Urunk super 2 Regum XXVIII. v[ersus] 17, 18. Orált pedig Tiszt. Gyöngyössi Uram, igen ditsősségesen az igaz Püspökről, vagy hogy mitsoda szükséges minéműséges, és készületis kivantatnak meg arra az hivatalra, sok tsinos tzélozások voltak benne, a mostani idő gusztussa szerént. A' Dési Temetöb[e] puska porral hányatvan el a' kösziklát, oda tsináltattunk szegénynek Kriptát, a' mely feliben tettünk egy nagy kimettzett kö koporsot, melyre réá metztettettük, azt az Epitaphiumot melyet a' Nyáron fogott az elő jární szokott Bibliájáb[a] béirni maga, és magának készíteni, a' Déák ez.

Pars mea nobilior mundi pertaesa labores
Jam propius lustrat celsa theatra Poli.
Corporis exuvias linquo; sed credo resurgent,
Quum Vitae Dominus jusserit hoc fieri.

A Magyart sajnálom el-vesztém, 's eszemb[e] nem jut, de tsak vagy négy rend volt, a' Déáknak magyarrá való fordítása.

Ezzel magamat Tiszteletes Notarius Uram tapasztalt drága Jo indulataib[a]
ajánlván allando tisztelettel vagyok

Tiszteletes Notarius Uramnak

Sz[ékely]Udvarhely

1a Xbr. 1782

mindenkori tisztelője
s szolgája
Tsernátoni W[ajda] Sámuel
m.t.k.

186 Koppi Károly Benkő Józsefnek
Kolozsvár, 1782. december 16.

Biztatja Benkót. Felvilágosítást kér a kunokról és a magyarok régi vallási dolgairól.

187 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. december [?]

A Magyar Hírmondó 1781. április 21-i számában közzétett felhívásra visszatérve közli a címet, ahova a régi erdélyi történetírók műveit, a művekről való véleményeket be lehet küldeni.

Tavaly az 31dik Levélbenn a 244dik levél-félenn jelentettük vala, hogy Erdélynek Deák és Magyar nyelvű költ, de máig ki-nyomtatatlan Históriáit akarná valamely jó Szándék világra bocsátani. Most már az-is jelentetik, hogy ha Valaki az akkori kérésre, Erdélynek ez vagy amaz Históriájáról, valami eszméllését formálta; akár Nagy-Szebenbe, tsak e' titulussal: à *Monsieur Poppes*, akár Kolozsvárra ezzel: à *Monsieur Kaperon*, tessék küldeni; s azontul az, a ki ezeket köz haszonra akarja fordítani, jobban meg-esmérteti magát a Tűdósítóval. Ez a szándék nem tsak arra való, hogy Erdélynek eddig kéz-írásbann hevert Históriáit szabadítsa-ki az hibás író-kezek és molyok hatalmából; hanem arra-is, hogy azon Erdély Históriáját anynyi Darabokbann, a menynyi számú volt a Fejedelem, (de ugyan-tsak Rédei, Bartsai s Kemény Fejedelmek viselt dolgai egygy Darabban fognak lenni) siettesse már külföldi betűkkel világra jóni; hogy a tanult Nemzetek módja szerint, Erdély Históriája-is már a tsonkaság nyavalyájából ki-gyógyúljon. Nagyon használ erre Betlen Farkas Históriájának Szebenbenn való mostani nyomtatásának vége felé való közelítése, melly nélkül el-nem lehet, valaki Erdély dolgait jól ki-tanulni akarja.

188 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1783. január 14.

Néhány kézirat és nyomtatott könyvet kér kölcsön. Nem tudja küldeni a teljes másolatot Enyedi művéről, mert ráömlött a tinta. Írni fog címzettnek a református egyház sérelmeiről.

Méltóságos R. Sz. B. Gróf Consiliarius Úr, Kegyelmes Patronus Uram!

Soha nékem nagyobb szükségem nem volt könyvre, mint Nagyságodnak két Manuscriptus Volumenjére, az

1. *Simigianus* Ambrus Historiája, mely is nálam hibáson és talán nem is egészen van leírva.

2. *Szamosközi Pentades*, melyből nincsen nálam egyéb valami excerptumnál. Ez egyben ugyan kettős nagy kérés. De hogy nem csak jó alkalmatosság leszen az

adandó könyveknek el-hozására (annyira, hogy nem lehet a kártól félni) bátorkodom hozzá tenni:

3. *P[etri] Bod Scriptorum Historiae Hung. Notitiam* in 4-to.

4. *Relationem Historiae Politicam* – von Johann Hieronym[us] Im-hof, von Merlach-Sultzbach 1684 in 4-to.

5. *Dissertationum ad Histor[iam] Hungar[orum]* (a minemü 4 Tomus drága Collectioja van Nagyságodnak in 4-to) *Tomus II-dus*, melyben legelől van *Attila Hunnorum Rex*; sok ez és drága.¹

De Nagyságos Uram! minthogy már a *Transilvániám Speciális Pársának* kézírásban való egész készülése (ki szülőgeti már a Typographeum is) után, egészen arra fordítottam elmémet, hogy minden kitelhető szorgalmatossággal, rész szerént ki kezdjem adni a jó *Mssumoknak* jobbait, rész szerént pedig a többekből adnotatiokat tegyek hozzájuk sat. a mint Nagyságod is ezt méltóztatta volt jóvá hagyni, és segedelmekre kegyelmes ígérését tenni; most van a legszükségesebb idő réá, hogy az a, nem csak Nagyságodnak és Nagyságos maradékainak (KIKET, Nagyságtokkal egyetemben az Isten hosszú és boldog élettel szeressen!) hanem a közjónak számára szerzett drága Bibliotheca, számomra megnyíljék. Bizony megbecsüllöm a könyveket úgy, hogy soha ember inkább nem; nemis sínlódtetem magamnál, és kész leszek arra fogadandó emberem által kiküldeni, ha ily bizonyos és jó alkalmatosság nem lenne.

Azonban, Nagyságos Uram, kegyelmes Patronusom! szégyenere lenne s csaknem kissebbségére annak a könyvháznak, ha a mi abban az én célomra készen áll, azt a közjóra nem fordítám.

Közelebb, minthogy a Bethlen Farkas nyomtatás alatt sínlódó, vagyis, ottan igen késedelmező *Continuatiojának* megvizsgálása, s jobbítgatása (bizony sok helyen hever sok szókban láthatóképpen az hiba; de nem kell félnünk tőle) sőt egy helyen kipótolása is (de én azt különös titok módjára bátorkodom Nagyságodnak alázatosan jelenteni) az én csekélységemre vagyon bízva; erre nézve és némelyik kért darabkönyvre valóban nagy szükségem vagyon. Ha valahogy látnók, hogy Hazánkban fegyveres mozdulatok lennének; úgy is legottan egytől egyig haza küldeni el nem mulasztanám.

Ha megnyerhetem azon könyveket; úgy bízam Tit. nobilis *Kovács László* Uramra, hogy nem csak az hogy ládjában hozza el, hanem e felett, jó takarókat is végyen, és félthetetlenekké tégye a romlástól.

Bezzeg nem érdemlek én ezek közül egyet is: mert a reám Nagyságodtól bízattatott dolgokban kevéssé jártam el. A mivel dicsekedni akartam, az az Enyedi István manuscriptuma, s eddig setéségbn hevert *Históriája* (melyet igen szükséges volt leíratni; ámbár az eleje felől való dolgok jó részint Szalárdiban is meg vannak) (mert az hátulsó felében főként, másutt nem található dolgok vagynak) de ezzel is úgy járék ez órában, hogy két árkos belőle, a réájok dőlt tentám miatt kárba mene.

Mind az által így is küldöm, hogy már feltettem célul; és a közben elmaradó hét árkust újra íratván, négy nap múlva Nagy-Ajtáról Szebenbe induló Tekintetes Cserei Miklós Úr átal elküldöm. Akkor nevezetes bajaink felől, melyek Religiónkat illetik, feladásunk is lészen Nagyságtok eleibe.

A mely nap Szebenből haza indultam volt, azon találtam azon ritka könyvecs-kére: *Gesta S. Nicetae*, egy *Catalogusban*, *Diaconus Miser Uram* közölvén velem; a könyve megvétélét bízam vala Cancellista Pap József Uramra, minthogy akkor kézre nem tudám keríteni: méltóztassék Nagyságod ő kegyelmének azon könyv iránt parancsolni.

A más könyvek megszerzése rajtam haladott: mert soha csak Brassóig való menetelre is még időt nem veheték. Magamat és tehetetlen igyekezteimet Nagyságod kegyelmességébe ajánlván vagyok

Méltóságos Consiliarius Úr Nagyságodnak

Közép-Ajtán 1783. 14. Jan.

alázatos szolgálja
Benkó József

189 Benkó József Thúri Sándornak
Középajta, 1783. február 7.

Kovács Lászlónak címzettnél levő dolgait (pénzét, iratait) kéri, mert lehetőség adódott arra, hogy mindent elküld Szebenbe.

Tekintetes Notarius Úr, Nagy Jó Uram, Fautorom!

Tit. Kovács László Úr, a velem való barátság jussán írt nékem, hogy a Tks Úrnál (nem tudom, supplálásért és confrontatorságért é, vagy miatt) 16. forintja és 44. pénze volna; ismét a Tks. Táblán egy Memorialissa, a Regius Perceptor Úr Levelével együtt; és ezeket ki-vévén, küldeném kezéhez Szebenbe. Úgy látom, hogy ezek aránt a Tekintetes Úrnak is írt. Kérem azért bizodalmason Tks. Notarius Urat, méltóztassék ezen dolgokat kezemre adni, hogy Hétfőn, a menendő alkalmatosságon elküldhessem. Lehet ugyan, hogy keddre maradjon a Szebenbe menő alkalmatosság. Magamat Gratiájába ajánlván, vagyok különös tisztelettel

Tekintetes Notarius Úrnak

Közép-Ajtán 1783. 7. Febr.

alázatos szolgálja
Benkó József m.k.
Közép-Ajtai Parochus

[K í v ü l :]

Spectabili Domino, Domino Alexandro Thúri Juniori de Thamásfalva, Inclytae Sedis Siculicalis Miklósvár Ordinario Notario Consultissimo, Domino mihi Colendissimo, humillime

D[omi]ne Michael Incze! Ezen Levelet maga Kgd mindjárt meg-vigye Bőln.

190 Benkó József Kendeffi Jánosnak
Középajta, 1783. február 10.

Tanácsokkal látja el, hogyan gyűjthet természeti ritkaságokat. Felajánlja, hogy neki dedikálja botanikai művét.

Méltóságos Gróf Úrfi. Nagyra született, Gratosus Ifju Patronus Uram!

A' mint Nagyságodat a' Fűvek, és azok raggatása körül való foglalatosság gyönyörködteti, annyira, hogy a' mulattságra rendelt időt ennél kellemetesebb mulatságra fordítani mostanság nem kívánta: úgy örvendek én is annak, hogy a' Fűvész-tudomány a' mellyet nem csak én, hanem maga magát Nagyságodnak jóvallotta, ennyire Nagyságodra kötötte magát. Ezzel a' szóval téstem-ki; mert ez a' *Botanica*, 's az egész *Naturalis Historia* olyan, a' melly magát annál inkább kívántatja, minél inkább vizsgáljuk. Ezeknek a' Gazdaságra is igen nagy hasznok

vagyon; és mind ez, mind pedig a' belőlle meg-szüntetetlenül folyó gyönyörködés vitte annyira a' Kúlsó Országi Uri Rendet, hogy ebben a' Tudományban már ma majd minden Tanulások felett gyakorolják magokat. A' mi Felséges Császáruk minden Tudományoknak elő-mozdítója fog lenni, minekutánna egyéb dolgairól ezekre fordítandja gondosságát: de úgy tetszik, hogy még is mindenek felett a' Naturalis Historiához fog nagy kedvel lenni, a' melly végre, már Tudósokat is küldött ő Fge Bétsből, kik hajóval a' Világot meg-kerüljék, és a' Természet Adományait gyűjtsék; pénzel is nagyon szaporította a' Natur Cabinetet (*Musaeum Rerum Naturalium*) Bétsben: mellyek arra mutatnak, hogy az Ó Fge szolgálatjára készülő Ifju Uri Rendek, a' Naturalis Historiának nagy hasznát fogják venni. De a' sem jó volna azonban, hogy ezzel a' Tudománnyal el lopjuk egyéb szükséges Tanulásainknak idejét: mert a' Tudományok merő azon egybekötődött Rókonságok. Mindenre jut idő, tsak véle az ember jól tudjon élni.

Nékem pedig a' lészen nagy örömem, ha én meg-érhetem, mellyben nem is kételkedem, hogy Nsgd annyira lépik a' Fűvészségben, hogy se Nagyságodnak kissebbségére ne essék, se én meg ne szégyenlyem magamat, midőn leg-első *Botanicum Opusculum*omat (mert a' mi kevés e'félét ki-adtam, még oly nével nem nevezhetem) Nagyságodnak, mint oly Nagy Kegyelmességű, 's hozzám le-ereszkedni méltóztatott Patronus Uram Szerelmes Fijának, és az én Reménységemnek, tiszteletére (ha Nsgd méltóztatik akkoron meg-engedni) fogom dedíálni. Közelebből pedig ez esztendőnek folyásában arra nagy gondom lészen, hogy én is, avagy tsak a' ritkább füvek szerzésével egy tollatska lehessen a' Nsgd igyekezetének szárnyábann.

Egyebekkel is adós vagyok én Nsgdnak; mert már régetske[n] meg-ígértem a' Mlgs Gróf Consiliarius Ur Ó Nsgának, hogy valami Írások Collectiojában segítségére lészek Nsgdnak. Tselekedtem is valamit; de keveset az én szándékomhoz képest; ebben sem restülök-meg; és még nem késő. Ó Nsgának egy Botanicus Könyvét hoztam-el (Sukovot) nem felejttem, de még bátorodom valameddig magamnál tartani.

Már mennyünk Minerológiára. Nagyságos Úrfi! Erdélyben erre senkinek olyan Collectioja nintsen, mint Mlgs Consiliarius Fichtel Úrnak: könnyű, 's óh melly jó volna ott egyszer is, márszor is belé kapni ezen szép és hasznos Tudományba, tsak játék-képpen. Ezt Nsgd, és a' Mlgs Gr. Consiliarius Ur Ó Nsga érdeme könnyen meg-nyeri a' Fichtel Ur különös jóságától. Én is oda folyamodtam holmi *minerologicum specimen*ekért.

Még-is terhelem Nagyságodat. De nem tereh, Nsgdnak a' Mlgs Gróf Consiliarius Urat, és a' Mlgs Cons. Gróf Aszszonyt, Ó Nsgokat, tisztelni. Alázatosan kérem azért Nsgdat, méltóztassék Ó Nsgokat az én képeben is (talám botsánatot nyer ez az én bátorságom) alázatosan köszönteni; ha ugyan különösön nem írhatok, a' most észre vett, de igen siető alkalmatosság miatt. Magamat továbbá Nsgd Gratiájába ajánlván, vagyok örökös kötelességgel Méltóságos Gróf Urfi

Nagyságodnak
Közép-Ajtán 1783.
10. Febr.

alázatos szolgálja
Benkő József. m. k.

[Címzés:]

Illustrissimo ac Magnifico Domicello, Domino Comiti Joanni Kendeffi de Malomviz, Philosophiae ac Matheseos Cultori Eximio, Filio Carissimo Illustris-

simi ac Magnifici Domini, Domini Alexii Comititis Kendeffi de Malomviz, Sacrae Caesareae Regiaeque Apostolicae Majestatis Excelsi Gubernii Regii Magni Principatus Transsilvaniae Consilarii Actualis Intimi etc. Domino mihi Gratosissimo.

Cibinii.

[A boríték hátoldalán:]

Tit. Intze Uramnak jegyzem: T. Kováts László Uram szállása B. Erzsébet utzában vagyon sub numero 671.

[Tollpróbák:]

ma
ama
a
Qu'elque
pire

191 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1783. február 16.

Bánffy Farkas új hivatalt kapott. Folyik a székely gyalogezredek mustrája.

Kolosvár tájékán az hólyagos himlő veszedelmesen uralkodik, és sok torokat tsinál a gyermekeknek.

Egész Erdélybenn nagy lágysága vagyon az időnek, és hó helyett sárral bővelkedünk.

Nagy-Szebenbenn a Tisztségek dolgábann némelly változásoknak kelletik következni. Efféle az, hogy Mlgs. Báró Lossontzi Bánffy Farkas Ur ő Excellentiája, Guberniumbéli Tanács Ur, és *Provincialis Fő-Commissarius* lett nem régibenn az Erdélyi Tekintetes és Nagyságos *Statusok*nak *Praesidens*évé.

Erdélybenn a vég helyi Katonaságnak most nagy Mustrája vagyon. A Székelyek között a második gyalog Ezeredbenn Közép-Ajtán kezdődött Bőjt elő-havának 13dik napján, és mégyn Kézdi-Vásárhelyig, Miklósvár, Bardotz, Sepsi, Orbai 's Kézdi Székekben Mlgs. *Knesovits* Urnak, Lovas Székelyek Ezeredessének vigyázása 's vizsgálása alatt. Azontúl az első Székely Gyalog Ezerednek, melly-is a két Csfk, Gyergyó és Kászon székekben áll, mustrája mégyn véghez Mlgs. Báró *Mayersheim* Urnak, 2dik Székely Gyalog Ezered Fő-Kapitányjának vizsgálása alatt. Ezek után a Székely Lovas Ezerednek mustrája következik.

192 Benkő József Koppi Károlynak
Középajta, 1783. március 11.

Koppi a kunokról kért tőle adatokat; közli, hogy nem tud felvilágosítást nyújtani, hanem ő szeretne a címzettől tanulni. Örövend, hogy a Milkovia eljutott Koppihoz.

Celeberrimo et Eximio Patri Carolo Koppi Salutem Dicit Josephus Benkő, pariter sua Conjux.

Multo multoque serius, quam Litteris 16ta Decembris 1782 jusseras (tales

scilicet sunt nostri tabellarii), recreatus fui, non jam manibus tantum Tuis, sed verbis etiam (quod nunquam meritis fui) amicissimis, vivi Nominis, quem diutissime vivere incolumem, perpetuum meum votum est. Semel de Cumanis, nunc de illis Hungarorum Sacris, quae Libro 1. Decretorum S. Ladislai Cap. 22. memorantur,¹ sciscitari ex me Tibi contigit. O Clarissime! certe uti nihil de Cumanis poteram, ita de hoc argumento nequeo. Lubens a Te discam, et discemus. Opus illud, oro, perficias! Utinam in ea mihi aliquid re juberis, in qua ignorantiam meam non detegeres! Fac, ut commentatione Tua laus potius, quam dedecus Genti Hungaricae adhaereat: hoc est, etiamsi Hungari sacris istis suis aliquid commiserint, tamen excusentur etc. [?] Occasio erit forte propediem, qua deproperatam hanc schedam coram Te excusare queam. Vale, o vale, mi Fautor! Dabam 11. Mart. 1783. Közép-Ajtae.

Optime factum, quod Milkoviam Intze meus dederit. Aliud exemplar, quod Kassai Medicinae (jam) Dr alicui porrexerit ad schedam, quam ego Tibi tradideram, nonne hodie dum accepisti? Istud Cl. Henkeis tradendum.

193 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1783. március 14.

A január 14-i levélben kért könyvek nyugtázó felsorolása, a szász történészek állításainak cáfolata. Javaslatok a református papság szellemi színvonalának emelésére, az imaszövegek egységesítésére.

Méltóságos R. Sz. B. Gróff Consiliarius Úr, cselekedettel és valósággal Gratosus Nagy Patronus Uram!

Nagyságod Gratiájának bővségéből vettem igen jól becsinálva, s következőleg mindennemű roncsolódás nélkül, ím ezen könyvbeli darabokat:

1. Simigianus Ambrus mssa Históriáját, in folio.
2. Szamosközi Pentadesseit, fol[io] Mss.
3. P. Bod Notitia Scriptor[um] Rer[um] Hung[aricarum] ms. NB. kár ezt complete ki nem dolgozni s adni.
4. Imhoff Relation des Hungarischen Krieges 4-to.
5. Collectiones Dissert[ationum] ad Historiam Hungariae inter quas I-a est de Attila.

Melyeket ki nem fejezhető alázatos háladatossággal azért kívánok feljegyezni, hogy míg haza küldhetem a könyveket, ezen írásom recognitionalis gyanánt legyen.

Most újjólag kéntelenítt engem Nagyságod terhelésére ilyen dolog. Már egy néhány apróság írások kerültek szemeim elébe, melyekben a szász írók azt akarják állítani, hogy 1) A más két nemzet a szászt megcsalta, s minekutánna 400 esztendőök alatt a Szász Natio, boldogul csak magára, külön vállva lett volna, reá vétettetett volna az unióra, még pedig 2) I. János Király idejében 1538-ban. 3) A szász natiót állítják előbb való gradusunak voltnak lenni, mintsem a Székely natiót; melyre hamissan hívják bizonyosságul a Három natiók Pecséteinek inscriptióját, t.i. hogy a magyar-vármegyékején e volna: *Nemes-Há a Szászokén: rom Nemzetből ál a Székelyekén: ló Erdélyországa*. Közelebb az Hammersdorffi Pap Seivert Uram is ezekkel kedveskedett hazájának, az *Ungrisches Magazin*nak tavalyi utolsóbb, az az negyedik Darabjában.

Mind ő, mind mások, a mennyiben láthatom, vették ezeket az ok nélkül való vádakat, és egyéb illetlenségeket, e Johannis Kinder de Friedenberg, brevi et diplomatica Historia Nationis in Transsilvania Saxonicae² (melyet, ha nincsen

Nagyságodnak örömet leíratok) melynek valami kicsin részét már refutáltam Transsilvániámnak prelum alatt forgó 3-ik Tomussában.³ De csak arra nem hagyhatom, hanem minden szelídséggel, mintha ellenünk nem is írtak volna, akarok ellenek egy rövid munkát kiadni kevés idő alatt, a *Natio Uniojáról és Pecséteiről* megis készítettem a munkának Inait és Csontjait, melyben megmutatom cáfolhatatlanul 1) hogy nem 1538 tájatt lett az Unió. Mert Trapoldinus írásai között feltaláljuk az 1459-beli medgyesi Unionis instrumentumát az 3 nemzetnek. 2) Hogy a Pecsétek inscriptióját nem igazán citálják. Mert a régi Pecséteken, melyeket titkon láttam 1779-ben az országos Archivumában a Főméltóságos királyi Guberniumnak, úgy találtam, hogy az említett Epigraphéból egy betű is nincsen a Vármegyék Pecsétén. A Székelyekén van pedig a kezdete, mert azon ezek olvastatnak: *ló Erdély Országa. Ha* – a Szászokén pedig: *rom nemzetből ál*.

De hogy ebbeli munkám tökéletesebb legyen, mind tanácsa, mind segítsége Nagyságodnak igen szükséges. Úgymint: 1) kellene nékem adcuratum exemplum az említett 1459-beli Unionis instrumentumnak. Annál inkább 2) ha még régiebbet is találnánk az Unióról. Ezt pedig úgy hiszem, tudja Nagyságod; tudni kell erről azoknak a nagy Uraknak is, a kikkel conversatioja vagyon, Nagyságodnak. – 3) Kellene spanyor viaszba nyomba a régi Pecséteknek formája, melyek is egy ládában állanak a régi Archivumban. – 4) A magyar Vármegyék, és Szász (mert a Székely natioját bírom) Natio újabb, vagyis mostani Pecsétjének is képei. Mindezek inkább in duplo lennének jók; hogy a mi egyik nyomott képen jól ki nem látszik, tessék meg a másikon. – 5) Szeretném tudni (de a könyvek meg nem tudnak tanítani) mikor formáltattak volt, mind a régiebb, mind az újabb Nationalis Pecsétek. Azt is 6) Minemű instrumentumok vagynak (bizonytal találatik egy, ha több nem is) erről a Fejérvári Káptalanban.

Nagyságos Uram! Patronusom! Várok kitelhető segedelmeket. – Kissebbségére lenne a Nagyságod állásának, ha ebben Nagyságod segedelme engem nem vezetne.

Más dologgal is kénteleníttetem terhelni Nagyságodat, lelkemismeretének ilyen nyughatatlanságából (melyet nem mérek egyenesen az egész Főméltóságú Consistorium eleibe terjeszteni: de méltóságod, ha jónak ítélné, jóra fordítani bővebben is méltóztatik), hogy Ecclesiastica visitatiók folynak gyakran, mint mostan is megnyertük Nagyságtok intercessiójával. De, oh! mely kevés haszonnal! részszerént azért, hogy nem bírunk sok dolgokkal; más részről, hogy a melyekkel bírnánk azokon sem iparkodunk. Én csak ezt bátorodom jelenteni: Hogy semmiért nagyobb szükség nem volna a visitatióra, mint a papok, mesterek, és oskolák jobbítására. Csekély projectumom: 1) Meg kellene kívánni, a visitatióban előkérni hitelesen minden Innepi és vasárnapi alkalmatosságokkal miről prédikáltak; sőt miből dolgozták, és miképpen munkájokat. Kicsin fáradság, erről egy Papnak catalogust készíteni. 2) Adnák elő könyveiknek catalogussait, hogy mindazoknak számát, mind hasznavehetőségeket, meg lehetne ítélni, mind pedig azt, ha újítják-é, szaporítják-é?

E két positió alatt való dolgokat submittálná osztán a visitatió is a Főméltóságú Consistoriumnak. Ezekre, avagy csak az ifjabb Papokat, 15 vagy 20 esztendeig igen hasznos volna szorítani. 3) Számba kérni az ifjabb Papoktól, mesterektől, minemű könyvek olvasásával szokták a restséget úzni? 4) Istenfélő jó ifjú Papokat (ha esperest és notarius aetassa nem elégséges arra) talán hasznos volna Tractusonként nevezni, kik az oskolákat, néha néha megvizsgálják: mert a szokott examenek, melyekre, mint valamely színmutatásokra készíttetnek a Tanulók, kevesebb hasznuk van.

Ezek a visitatiót illető dolgok. Vajha Nagyságtok ezekben még jobb utat mutatni, s intést tenni méltóztatnának! mert ámbár a mi Tractusunk effélét akar elkövetni, de nincsen auctoritásunk.

Ím más színű dolgok is.

A *miatyánkot*, a mennyi Pap, majd annyiképpen, némely hibáson is, mondja, mely különbség mindig elosztatja az Hallgatónak figyelmezését. Ennek jövődre, oh! mely könnyű volna az Orvossága, ha Nagyságtok auctoritásából a Deáki seregek mind egyformán betűről betűre tanulnák elmondani az Úri imádságot. Sőt az Apostoli Hitformáját, és Parancsolatokat is szükség volna egy Stílussal taníttatni, az ifjúsággal.

A *mi Atyánkat és Parancsolatokat* talán úgy a mint a szent írásban vagynak fordítva.

2. Különös ez is, hogy Egy Udvarhelyi, vagy más Deák, Papnak mégyen, és azt is ritkán tudja, hogy köszöntsön bé, Agendához stb. is száz közül alig szoktatta egy magát. Ennek a Collegiumban kellene a fundamentom. Az Ecclesiába való introductiót talán nem volna szégyen megtanulni a szászoktól.

De én mindezekben való alkalmatlanságomról, véghetetlenül könyörgök Nagyságodnak az engedelemért! Papokról szóllottam, magamat is ide értem in infimo gradu. Bizony az Clerusnak kellene az halkal való, s mint egy észre se vehetőképpen való Reformatio. Most ugyan igyekezik a Pápista Felsőség a maga Papjait kötelessége mellé szorítani. Nekünk is Protestáns Papokul most annál inkább kellene igyekeznünk.

Már ismét könyvekről:

Enyedi István volt Felső Bányai Nótárius 1660 tájatt, és a maga idejébeli Históriát írta hitelesen. Láttam én magam az autographumot. Jól íratott le a miénk is belőle. Nem rég írtam, Bányára, hogy Enyediről többet tanuljak; ha tanulok, Nagyságoddal közleni el nem mulatom.

Nem emlékszem, hogy láttam volna Nagyságod Collectiói között ezt:

*Extractus Articulorum et Diplomatum Super Religionis negotio in inclyto Regno Hungariae.*⁵ Én Bartel Bibliopoliumában vettem. Azért említtem, hogyha nincsen, vétethessen Nagyságod. Az ember nehezen várakozván, még ezt írák, igen kell sietnem.

Könyörgök bocsánatért! és vagyok
Nagyságodnak kegyelmes Patronus Uramnak

Sokkötelességű alázatos
szolgája

Benkó József m. k.
Kis-Ajtai Ref. Pap.

Közép-Ajtán, 1783.
14. Martius.

194 Benkó József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1783. május 21.

Beszámol arról, hogy a székely határórkatonaság szemléje befejeződött; várják Jenei generális látogatását. Hírek az időjárásról, a várható terméstről.

A Székely hadi nép mustrája, mellyről a 19dik levélbenn¹ 148dik félen tétetett emlékezet, már Sz. György havának 14dik napján el-végeztetett örömmel. Végeződött pedig ezen jeles dolog Miklósvár Széknek Nagy Ajta nevű falujábann, *Ketskés* Kapitány Ur lovas századján. Szép valójábann, midőn valamelly dolog dítséretes bé-végeződéssel koronáztatik. Így esett itten-is. Ennek a század-

nak rendes és minden hiba nélkül való maga viseletéért, mind *Knezevich* Obrister Urtól, mind másoktól, kiknek vizsgálások alatt ez a mustra véghez ment, különös dítséretet vett a *Skvadronos* Kapitány, Gróf *Nemes* György Ur, a Fel-Hadnagy *Damo* József Ur, 's az Al-Hadnagy *Mátyás* Samuel Ur, kik mind ketten született Székelyek, tökéletes serénységgel munkálódtak ezen század seregnek jól állításában. Említésre való az is, hogy éppen most váratik e mi földünkre Generalis *Jenei* Ur, kinek bé-jövetelével a Királyi Felséges rendeletekből nevezetes változás leszen a Székely vitézlő rend között, melly-is kevesebb számú fegyver viselőkre fog határoztatni.

Szent György havának száraz idővel volt folyását, Pünköst havának eddig való napjai nedves és essős járással válták-fel, mellyek által mind az őszi, mind tavaszi vetések kellemetesen újulának, és már jó reménységünk kezdett lenni a földnek termékenysége iránt. A gyümöls-fák-is Erdélynek nagyobb részében szépen virágoztak; de Erdővidékenn és Háromszékenn, nevezetesen *Sepsi*, *Kézdi* és *Orbai* székekben a szilva fáknak szintén semmi termések nem leszen, ritkán a körtvély fáknak-is.

195 Ajtai Dávid Mihály Benkó Józsefnek
Bécs, 1783. június 20.

Sajnálja, hogy Kolozsvárt nem találkozott; reméli, hogy Benkó nem haragszik rá azért, mert vallást változtatott. Immár bécsi lakos, nyomdát létesít, ahol különböző nyelvű könyvek fognak megjelenni. Rézmetszeteket akar kiadni a csak Erdélyben honos növényekről, ehhez támogatást kér.

Viennae Die 20 Jun. 1783

Reverendissime ac Clarissime Domine, Domine mihi singulariter Colendissime!

A Tiszteletes Vrnak Kolosváron létemben ott jártát, el menetele után P. Kupitól¹, és Typographus Lászlótól, nagy szívbeli fájdalommal értettem, különös szerentsémnek tartottam volna, drága jó különös szivességgel örökké én hozzám viseltető emberemmel bártsak egy szempillantásig szembe lenni; de nem tudom mi lehete az oka, a Religionak változtatásaért, hogy engemet meg vetett volna Claritása, nem gondolhatom, tudván hogy a tudos emberek előtt a Keresztyén vallásb[an] nintsen olyas differentzia hogy azért e világon egyik a' más utálhatnák, anyival is inkább midőn minden Keresztyén Vallásnak folyamatyá tsak egyedül a kutfőtől dependéal, a' melyből a ki iszik soha meg nem szomjuhozik, melyel örökkön örökké kívánok én is élni, tehát nihil aliud nisi nomen Religionis mutatum est, melyre való nézve egyéb okát hogy szembe nem lehattünk nem gondolhatom, hanem tsak azt, hogy egyikünknek se adattatott idejekoránt tuttunkra Kolosváron létünk. Nagy-beszédem lett volna Claritásoddal a Comertzialis dolgok iránt, melyek Erdély[en] fel találhatok, mindazon-által, ha, Kolosváron szerentsénk egyik a máséhoz nem lehetett is, még jobb mod adta elő magát, mivel az Erdélyi fogságból meg menekedvén, már Isten Kegyelmeiből Bétsi Burger lettem, a Kolosvari Professorságot, a hol egyéb nintsen a szenvedésnél s a Piáristákkal való kotzodásnál, fel tseréltem nyugodalommal, lakom Bétsben az Alden Widenen a Fejedelem Shtarenberg házában² No.90. a Brunmeisternél a 42dik lako hely[ben] és Németül tsak ide méltotassék adressálni Claritassa leveletem. Németül ez az adress: *In staten bergischen frey Haus auf der Widen bey BrunMeister No. 42.* itt erigálok Ő Felsége kegyelmességéből egy Magyar, Déák, Frantzia, és más idegen nyelvekre szolgáló Typogra-

phiát oly moddal hogy Charactereim az egész Világ előtt kellemetes legyen, újmodi Frantzia Preseket már készítetttem is, a caractereket pedig reménlem hogy a nyáron és a jövő télen anyi prefectiora viszem, hogy a jövő nyáron mindenfelé szolgálhatok vélek, a Felső Magyar és Erdélyi Cancellária is, munkával s egyéb segítséggel Kegyelmesen protegálni meg ígérte, a Typographiámnak való hely is már Isten jóvoltából készen vagyon, hazasulásom után egy 1200 R[hénes] f[orin]tokat erő ház az Uj Videnen Betsben, tsak a már hátra 1mo Hogy minél hamarébb Sz[áraz] Ajtáról a Keresztségről való Levelemet meg kaphassam s Matkámmal öszve kelhessek. 2do Hogy Érdemes tudos emberekkel, a kik hasznos dolgokat szoktanak Világ eleiben botsátani, ismeretséget vethessek. 3io Hogy a hol jártam s ismeretséget vetettem a Commertiumra való nézve újra magamot munkámmal recomendályam, de mindenek felett az Imperiumban, s Holláudiában, valami Magyar Országi s Erdélyi Ujságokkal kedveskedjem, hogy így mind Nemzetemnek mind hazámnak betsülete nevededvén, nevededjek egyszersmind tudományomnak is betsülete. Nagy alázatossággal kérem azért Claritásodat 1mo Hogy ezen Leveletském mellé includált Levelemet³, ne terheltessék minél hamarébb Tiszteletes Kovásznai Gábor Sogor Vramnak Sz[áraz] Ajtára által küldeni, és onnan a Keresztségről levő Levelemet magához kérettetni, s nékem a Brassai postán minél hamarébb lehet fel küldeni, hogy szerentsémb[en] ne akadályosztassam. Ha Claritássa meg írná Déakul Tit. Kovásznai Sogor Vramnak a formulárét igen kedvesen venném, mivel a Sz[áraz] Ajtai mod szerént azt gondolyák hogy én most is az vagyok a ki voltam, és mivel hogy a Familia nagy, Atyafiai mind fő Consiliariusok a honnan hites társamot vészem, szégyenleném ha Sz[áraz] Ajtai modra érdemem kívül betsülettel illetnének, az az egy kis jó író vaját a kenyér mellé hogy jobban tsuzson ne tennének, ezt nem vészi senki pénz, nekem pedig most ilyen állapotomban használ, azon kívül is mihelyt a Császár szolgáltyára fel vétetöttem, még a Püspök Ő Excellentiája is meg adta, s meg adják más fő renden lévő kis a Spectabilis Titulust, én ugyan magam a mi engemet nézi nem kívánnám, de Bétsb[en] a Characterizált emberek a kik valamihez értenek, ennélkül nem lehetnek, az én Mesterségem is úgy hozza magával mivel, nintsen egy Typographus is a ki ezzel ne élne mert az Typhographiai Mesterség Bétsb[en] Nobilizál mindeneket. 2do A Comertiumra való nézve mivel jó modom vagyon fel tett tzellom az hogy az Erdélyben lévő plántákat melyek más Országokban nem találtnak Kuprumban metzvén s metzettetvén ad vivum illuminályam s a Hollandusoknak pénzért vélek kedveskedjem, de ezeknek meg szerzésére nints más modom, hanemha Claritássa szolgál benne maga irántok való munkájával együt, azért instálom hogy ha a plántákról munkát botsátat ki, juttassa kezembe, a Typus olyan lészen és a papyros a melyen Erdélyben még soha nem volt, ezen kívül Kupromokkal úgy lesz exornálva hogy mindenek előtt kellemetes lészen. A költségen kívül levő nyereséget a' mit prosperálhatunk ha maga költségén nem nyomtatya oszszuk meg. His constanti cum veneratione persevero
Claritatis Vestrae

humilimus Servus
Michael David Ajtay m. p.

[Az első lapon Benkó feljegyzése:]

Ezt az embert T. Ajtai Uram, Enyedi Professor nevelte. De azután a' Romai Vallásra állott, és Bétsben megházasodott.⁴

196 Ernst János Benkő Józsefnek
Köröspatak, 1783. június 27.

Adatokat közöl ezredparancsnokáról, gr. Kálnokiról, aki június 16-án meghalt.

Kedves Tiszteletes Uram Drága Jó Barátom!

Engedjen meg nékem Tiszteletes Uram, hogy oly későn válaszlok, sem Commoditas, sem Restség az Oka, hanem szörnyű sok dolgom. A' Meg Hólt Jó Grófunk¹ született 1705be lett Katonává 1724be, volt házas 50 Esztendőig. Életének Ideje volt 79 Esztendő, holt meg 16ta hujus reggeli 7 Orakor szép tsendesen, halála előtt fél fertály Orával, mikor Orvossággal kénálta volna a feldser, nem vette bé, hanem aztot Mondotta: *had Nyugodjam*. Mindent a Grofnéjának testált; holta előtt negyed nappal a Regimentitul egy Vorschlag jött, hogy valami avancementumot denominályon Eo Excellenciaja, mellyet meg is cselekedte, és OberLaidnánt Hertelendit Kapitánynak Unterlaidnant Rakowskit OberLaidnantnak, Strásamester Preidtot (Brassai Nagy Pap Fiját) UnterLaidnandnak És Káplár [Szentgyörgyit]² Strásamesternek dénominálta.

Parantsolyon ezután is Tiszteletes Uram
Köröspatak
27dik Juny 1783.

Igaz Szolgájának
Ernst mp.
Hadnagy.³

[Címzés:]

A Monsieur Monsieur Joseph de Benkő Ministre de la Parole de Dieu dans L'Eglise de la Confession Helvetique de et a K: Ajta.

197 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1783. július [?]

Ernst hadnagy levele alapján beszámol Kálnoki Antal tábornok haláláról.

Mlgs. Gróf *Köröspataki Kálnoki* Antal Ur, lovag sereg Generálja, ő Excellen-tziája, *Köröspataki* udvar házánál Sepsí székbén a Székely földönn Sz. Iván havának 16dik napján reggeli 7 órakor ki-múlt ez halandó életből szép tsendesen életének 78dik, házasságának 50dik esztendejében. – Kedves Gróf élete Párjának szép testamentumot tett. Halála előtt negyed nappal a Regimentit néző dolog hozattatván eleibe, *Hertelendi* Fel-Hadnagy Urat Kapitánynak, *Rákovszky* Al-Hadnagy Urat Fel-Hadnagynak, *Preidt* Strázsa Mester Urat Al-Hadnagynak, és Káplár *Szent-Györgyit* Strázsa-Mesternek nevezte. Temettetett Sz. Iván havának 24dikénn a *Köröspataki* temető kápolnába, Székely katonaságnak katona módonn való tisztesség tételével. Jelen vólt (még néhány napok alatt életben-is találván) édes Attya ő Excellen-tziája temetésén, Mlgs. Gróf *Köröspataki Kálnoki* Lajos Kamerárius és Torda Vármegyei Fő Ispány Ur ő Nagysága-is, Grófi Párjával ő Nagyságával egyetembe.

198 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1783. július [?]

Székelyderzs faluban az unitáriusok zsinatot tartottak. Baróton új templom épült, amelyet július 13-án szenteltek föl.

Udvarhely székeknek *Ders* nevű falujában Sz. Iván havának 21dik, és következett 4 napjain közönséges Sinatjok (generalis Synodus) Vólt az *Unitariusoknak*, vagy-is *Socinianusoknak* diszes nagy sokaságnak oda gyűlésével, és a Királyi Felséges Guberniumtól rendeltetett két Kommissárius Uraknak jelenlétekben.

Majd egész Erdélyben, sőt küllyebb-is egész Sz. Iván hava, 's Sz. Jakab havának-is fele sok (néha jeges) essőzésekkel, vizek áradásával, és 3 hetektől fogva füst formájú sűrű ködökkel-is teldegelék, a széna tsinálásnak, és egyéb földi munkáknak 's terméseknek nem kitsiny kárára.

Barótonn Miklósvár székek nevezetes falujábann, a melly templomotskát T. Nagy-Ajtai Cserei József Miklósvár széki V[ice] Király-Bíró Ur, és élete kedves Párja T. *Túrótzi* Anna Aszszony magok költségeken újjonnan és ékesen építetttek; az Sz. Jakab havának 13dikánn jeles rendtartással fel-is szenteltetett.

199 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1783. július [?]

Benkő Transsilvania militaris című latin munkájából magyar fordításban jelenik meg Kálnoki Antal életrajza.

A 60dik levélben Mlgs. *Köröspataki Kálnoki* Antal Ur ó Excellentiájának történt halálát jelentettem vólt meg. Méltó már, hogy ennek a nagy és valóban kegyes Hadi Urnak élete folyásáról, és magasztalást érdemlő tselekedeteiről-is hólta után meg-emlékezzünk. T. *Benkő* Jósef Ur Közép-Ajtai Lelki Tanítónak nyomtatás alá készült, *Transylvania Militaris* nevű munkájában, mellyet olly móddal szedegetett öszve, hogy abban világ eleibe terjedjen azoknak az Erdélyi, 's némelly Magyar országi Vitézeknek, régiebbeknek és újjabbaknak emlékezetek, a kik katonai állapotjokban Hazájoknak hasznára 's óltalmára dítséretes dolgokat vittenek véghez, ó Excellentiájáról szólló szakaszban, Deák nyelvről magyarra fordítva, és rövidebb sommába foglalva e következő dolgok vannak meg-írva:

„*Kálnoki* Antal, *Köröspataki* Gróf, mái napon Lovagság Generálja (*Equitatus Generalis*) ó Excellentiája, kinek dítséretes Elei közzül már egynéhány, Hazánk hasznára élt Vitézeket számlálánk, született 1705ben. Oskolai tanulásai után, 1725ben Katonává lett Erdélyben, *Schönborn* Dragonyos Regimentibe állván mint Cadet: az holott köz emberi, Vitze-és *actualis* Káplári, nem különben Strázsamesteri szolgálatott tett különös dítsérettel, 1728dik esztendeig, a mikor-is Generalis *Kevenhüller* Regimentiben Zászlótartóvá, és azután tsak hamar ugyan azon Regimentben, midőn Nyitra Vármegyében kvártélyozna, Grenadiros Hadnagygyá tétetett.

Az említett Regiment többekkel egygyütt 1733ban ment Slésziába, és *Opel* 's *Breslau* (Boroszló) táján táborozott, azután Tseh-országban *Pilsen* városánál Sz. András haváig, mellynek végével ment a Rajna vize mellé, a hol-is a Frantziával egész télen, a következett esztendőbéli Sz. György haváig szüntelen való ellenkezést tartott. Mind ezen viszontagságok között nőttön nőtt jó forgódá-

sival Gróf Kálnokinak betsülete; melyekre nézve 1734nek végén Pestvári újonnan állíttatott szép Huszár Regimentiben Kapitányságra-is emeltetett. Ezzel a Regimentel 1736ban menti Belgyiomi *Luxemburg* tartományába, és a Frantzia ellenséggel való sok küszködésekben adta bátor szívének jó jeleit, mígnen ezeknek a Frantziával lett meg-békéllés végét vetette. Azután Nandor-Fejérvárra jöven, és General *Pálffy* János kommandója alá esvén, Sáros Vármegyébe mentek telelésre.

Kezdődvén 1737ben a Törökkel való háború, a nevezett Ezered (Regiment)-is Báró *Gilányi* General kommandója alatt bé-ütött Havasalföldi Oláh országba. Itt Gróf Kálnoki, *Cumpinán*, és *Campilongon* sok sok Törököket tett rabokká, *Tergovistjára* 's *Bukaresre* elől küldtetetett mint Kapitány 200 lóval, a Vajdát el-kergette, 's két ágyút nyert. De nem sokára *Pitesdnél* 3000 Törökre tsapván, ama híres Fő-Hadnagy (*Obristlieutenant*)nak-is Gróf Barkótzinak 500 Huszárral ottani jelen vóltában sokáig tartott kemény viaskodás után, melyben Gróf Barkótz le-vágattatott, Gróf Kálnoki-is sebbe esett, és a magát vissza vont meg-maradt nép között dítséretes bélyeggel, melyet holtig viselt homlokán, tért-meg.

Szerentsésen meg-gyógyulván, a Pruszsussal való háborúkor, 1741ben *Malevitzi* Batallia után General Baranyai kommandója alatt, mint Fő-Hadnagy, midőn *Rothschlosban* Slésziában igen feles Prusz ellenséggel vólna a viaskodás, fogságba esett, és Boroszlóra vitetett másokkal egygyütt. Onnan meg-szabadíttatván, ismét fel-ujította híres vitézségét; mert tsak hamar *Franksteinnál* 100 lovas Pruszsusnál többet el-fogott. Azonban Tseh országba esvén telelésre, a szövetséges Szakszó, Bavarus, Frantzia, és Prusz ellenségekkel, egész télen hol egygyikével, hol másikával, hó hátán tartott ellenkezésekben szakadatlanul jelen vólt, és ezeknek elein egy Pruszsus Kvártély Mester Generált, 2 Kapitányt, és feles lovasságot el-fogatott. Azután Tseh országban, *Haber* nevezetű falunál a Frantzia lovagságra ütven, azt vissza verte, sokakat közölők rabságba ejtven, és itt a Császárs népe közöl-is sokan sebbe 's halálba esvén, és az Oberster *Benyovszky* Ur-is igen meg-sebesedvén, mind végéig azon hartznak Gróf Kálnoki kommandírozta a Regimentet. A következett tavasszal *Ollmütz* városa Morvában a Prusztól meg-szabadulván, és *Csaszaunál* az egész Prusz lovasság meg-verettétvén, akkor-is a mi Grófunk sok rabokat, lovakat, és a Felsőségeknek nagy jóváhagyását nyerte. Ugy Morvai *Hostop* városban egy Batallion Szakszót le-kaszabálván 4 ágyút nyert, 1 Oberstert és 2 Kapitányt rablott. Annak utánna mikor a Prágai vár vivásban a Frantzia lovag sereg ki-ütött vólna a Császári Huszár Regimentekre, Gróf Kálnoki a tábornak bal szárnyán lévén a Pestvármegyei Regimentel, azon említett Frantzia lovasságot I Ferenzt b. e. Császár és sok Generálok szeme láttára, vissza verte, és a Frantzia Királyi vérből született *Grand-Mont* Generált, sok rabokkal egygyütt el-fogta. Ekkor azért 1742ben a Császári Felső Gróf Kálnokit Obersternek tette, 's az Erdélyi Huszár Regimentet kommandójára bízta.

Ugyan azon esztendőben, Prágának oda hagyásával a Frantzia Bavariába takarodván, és az Osztriai had-is utánna nyomulván, a Császári Felső az ellenség útainak ki- vizsgálására 10 *Stabalis* és Fő Tiszteket küldött; ezek között vólt Kálnoki Gróf-is, kinek az említett dolog aránt tett *Reportuma* egyedül helybe hagyattatván, a szerént vezéreltette az Hadi sereget *Dekendorfra* Bavariában a Dunán által. Ez alkalmatosággal-is sok rabokat tett, és 80 lovakat-is nyert. Nem tsuda tehát, hogy akkor a Császári Felső, Oberster *Paradeis Adjutantja* által irattatott a Grófnak, melyben vitézségéhez való különös jó kedvét jelentette-ki;

1743ban a Rajnára menvén, ütődést (contusiot) kapott; 1744ben leg-első vólt a Rajnán való által-menetelben, és utolsó a vissza menetelben. *Memlen* nevű falunál az ellenség a Császár hadát nyomván, azt tartóztatta, 's némelly részét vissza verte, számosakat le-vágván, és 80 rabokat fogván; mellyért Károly fejedelem és Vezér, a Generálok, és *Báden* Fejedeleme előtt, *Rastach* nevű kastélyában különös köszönettel meg-tisztelte.

Abban az esztendőben Pruszsussal való 2dik háború támadván, és a Császár népének Rajna vizétől kelletvén menni Tseh országba, ott, midőn sok ellenkezést tennének a Pruszsál, a Gróf ismét 80 rabokat fogatott, és *Albis* vizén által menvén, az ellenségnek sok károkat okozott, 1745ben az öreg Prusz Generál *Dessan*, *Neis* városon által menvén az armádjával, harmad napig mind puskázással tartotta. Ment Neustadnak, a hol a Gróf hátúlról késérvén, ditsőséges ellenkezéseket tartott. A bé-következett telet *Bergstadtel* táján töltvén, a tavasz nyilásával Morvában *Benet* nevű falunál, *Brunokovsky* Pruszsus Huszár zöld Regimentét fel-verte, *Oberster Krunungot*, számos Fő- 's Al-Tiszteket, és más 400 rabokat hozott. Tegyük ide, hogy Bélgyiomban-is 2 esztendők alatt, és nevezetesen *Mastricht* vára vivásának alkalmatosságával, vitézséggel magát meg-külömböztette. Első Ferentz Császár koronáztatásakor, a Magyarok közül egyedül a mi Grófunk tétetett *General Majorrá*.

1756béli 3dik Prusz háborúban, *Stolpen* nevű városnál Szaxóniában *Düring* Prusz Oberstert, a Márk Gróf *Bareut* Dragonos Regimentével, a melly 1600 lovasokból állott, meg-verte, az Oberstert, sok Fő- és Al-Tiszteket, nem külömben 500 Dragonyost, és ugyan akkor 30 Huszárokat, rabságba ejtett, 1757ben *Schveinitz* vivásakor sok hasznos szolgálatot tett. Karátson havában Breszlau előtt *Bevern* Fejedeleme vezérlése alatt verekedés lévén, az Ösztriai bal szárnyon való lovas sereget vezette hatalmas viaskodással. Karátson hava végén Császári seregnek szerentsétlen hartza után, kevés néppel *Landshuig* az ellenséget meg-tartotta sok viaskodással, és meg-szüntette a tovább való nyomulástól, 's kéntelenítette Slésziában maradni; melly forgolódásért szép leveleket kapott, és a Lotharingiai Károly Fejedeleme bé-ajánlására, a Császár Ő Felségétől lovag sereg Generáljának tétetett. Már 50 esztendő katonasága után, ez a nagy Vitéz, és maga Székely Nemzetének dísze nyugszik jó öregségben Sepsi-Köröspataki udvarában, alázatos, kegyes életet követvén, és mindenekhez ritka nyájasságot, kedves Grófnéjával élete Párjával egygyütt."

Mivel ezen, már most Istenben nyugovó Méltóság életének elő beszéllésével a Székely földre jutottunk, ne légyen unalmas, azért, hogy valamentén már későbbben, a Császár és Király Ő Felségének azon földön tett útazását örök emlékezetnek okáért ide tétetve, el-olvasni, mellyről-is ilyen az érkezett tudósítás: Ő Felsége Sz. Iván havának 7dikén meg-indulván Nagy-Sebenből, a hol néhány napok alatt igazgató dolgokban foglalatoskodott vala, azon nap estvéjére Brassóba jöve. Onnan más nap, melly-is Pünköst innepeinek elsője vala, dél után 2 órakor indulván, és Maksa nevű Sepsi Székbéli faluban (a hol a katonai részről Báró *Mayersheim Oberster*, és Horvát Kázmér Fő-Hadnagy Urak, a Tartomány-béliek részéről Báró *Sepsi-Szent-Iváni Henter* Ferencz Fő Király bíró Ur sok Nemességgel várják vala) vonó lovakat változtatván, méne hálni Kézdi-Vásárhelybe; innen Pünköst 2dik napján ébédre az essők miatt lett alkalmatlan úttal Csík-Szeredába, hálni Gyergyó-Szent-Miklósra. Sz. Iván havának 10dikén Udvarhely Széknek só-aknás falujába Parajdra ló-háton a bajos útú erdőkön. Itt mind az erdőn (Küküllő-fő nevű helytől fogva) való késérésben, és bővséges beszélgetésben 3 órának folyása alatt, mind Parajdon az Ő Felségével való

ébedlésben, kiváltképen való szerentséje vala Báró Vargyasi Daniel István Udvarhely-Széki Fő Királybíró Urnak; 11dikén Ó Felsege innen-is el-indúlt, és a Székely földet el-hagyta.

200 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1783. augusztus [?]

Felsorolja a református vallásúak számos sérelmét, a címzett támogatását kéri. A gróf pártfogásába ajánlja Koppi Károlyt.

Nem igen vélhetem, hogy tudva ne volna Nagyságod előtt; megis mindazáltal tsak jelentem alázatosan, hogy nékem Poson Vármegyéből ezt írta a' minapibann egy Ur a' Magyar Országi Papokról:

„Magyar Országonn szegény Protestans Papjaink formalis rabok. Mert Augustusbann költ Intimatum szerént,¹ nem szabad nékiek a' Vármegyéből a' Vármegyebéli Magistratusnak passusa nélkül egy tapodást ki-menniek. – – – mivel passust nem mindenkor lehet váltani, hanem tsak akkor, mikor közönséges Gyűlés tartatik; 's annakfelette költséges dolog is ez. Nagy barbaries! Bár tsak már, ha egyébként semmi betsültre méltóknak nem tartatnak, avagy tsak, is honor, ea venia, iis tribueretur, qui litteratis debetur, quibus ipsae leges nobilitares praerogativas concesserunt. Annakfelette, minden tudatlan bírának meg vagyon parantsolva, ut moliminibus Ministrorum in gremio sui constitutorum invigilent. Ki-ki által-látja, mi következhetik ebből.”

Ama Nemes Aszszonynak, Henter Dániel (nehai Pápista Ember) felesége félének, most ugyan baja nintsen (fog lenni hamar), hogy Leányait Pápista Relígiora adja; a' mint feladtam vala Nsgdnak Köpetzen: de háborgat másokat mérgesenn a' Miklósvári Plebanus. Most is (talám hatodszor) katonai fogságban van a' Gyalog Staabnál egy Miklósvári Ref. Ember, fijával (több gyermekei is a' Compagnianál fogságban valának) egy[gy]űtt, hogy Pápista Feleségétől született Gyermekeit annak vallására nem adja által és a' Gyermekek sem állanak, az aszszony sem kívánja. Az újabb rendelések előtt vólt öszve-házasodások, oly okvetés alatt, hogy a' Gyermekek Attyok Vallásánn légyenek. Ezek mellett én írogattam, és mindenkor használt: bízom, hogy most is használ.

Továbbá, van Tractusunknak ily sérelme: A' múlt Augustusig minden Eklésiáinkban (Köpetzen kívül) a' Pápista Emberek nekünk adták a' képét, és ők is úgy éltek Eklésiáink javaival, p.o. fájával, makjával, 's a' t, mint a' R[e]f[ormát]usok. De most közelebb megtilták az ő Papjaik és Esperestjeik, 's nem adják már nekünk. A' mi embereink pedig nekik adják, a' kik közöttök laknak. Mit tselekedjünk, nem éppen tudjuk. Fát, makkot, harangozást halottaiknak hogy ne engedjük, azt gondolják némelyek; esett is vólt ez előtt példa, hogy Köpetzen nem harangoztak, és az halottat magok közé vitték Barótra. Távól légyen, hogy erre a' nehéz kérdésre Nsgd tulajdon írott feleletét várjam; de könyörgök alázatosan, méltóztassék Nsgd erről bár valami részben maga bólt gondolatját kimondani Tiszteletes Katona Uramnak; és Ó Kglme vagy ez, vagy más elő-adandó alkalmatossággal engem, úgy, mint maga elméjéből, fog tudósítani. Itt jut eszembe Urunk szava, hogy

okosok légyetek, mint a' kígyók.²

de mí itt magunktól bajoson tudunk okoskodni.

Még is ezzel terhelni mérészlem nagy alázatossággal Nsgdat. P. Koppi Károly Phil[osophiae] Doct[or] Piarista, Historiar[um] Professor Regius Kolosváratt,

nékem valóságos hiv Jóakaróm, bizony oly Barátom lévén, kihez hasonlóra nem igen találtam, és talám nem is igen kért engemet, hogy ha Nsgd Gratiájában vagyok, őtet commendalni bátorkodjam Nsgdnak. Méltó ez az Ember a' Szeretetre, mind Vallásunkhoz való szelidségéért, mind nagy tudományáért, melynek nem sokára jelét fogja adni Világra jövő Munkájában. Szenvedjen-el azért Kegyelmesen Nsgd engem, hogy bátorkodom ajánlani. Én bizony sokkal tartozom néki: mert minden könyveit rendre kész által adni. Most is írta, hogy a' mi kell, hozassam. Catalogussát is maga önként adta vólt.

201 Koppi Károly Benkő Józsefnek
Kolozsvár, 1783. augusztus 11.

Irigyei akadályozzák műve megjelenését; ezért és más okok miatt elhagyja kolozsvári állását, Bécsbe, majd Pestre költözik.

Clarissimo Viro Josepho Benkő Amico in primis Salutem Dicit Carolus Koppi.
Paucis nunc Te. convenio, nam properat Tabellarius, Scito me ex Dacia vestra discessum moliri. Moliri, inquam; nam sponte qvaero abitum, et dimissionem peto. Ferre amplius nec volo, nec debeo ea, quas exerior ludificationes. Duo decreta Regia de Historia mea¹ adhaerent tam apud me, quam Gubernium; nec imprimatur, obstant invidi quidam et nauci homines, qui tamen aliquibus videntur sapere; Pauci Amici mei qui libenter adjuvarent, ipsi detinentur confusione rerum. Intentus operae [?] pretium non facit hac tanta rerum tradendarum multitudine; ego frustra nitor atque necessum non est me huic loco alligari: ideo missionem petii, et 1a Septembris hinc in Hungariam, dein Viennam discedo, rediturus, ut spero, Pestinum, ubi stationem figam. Tu mihi qvantocius scribe, libellos, et scripta remitte, aut elenchum saltem tua manu confectum, anta 1am Septembris, dein comitte si quid Viennae effectum velis, tandem Pestinum mihi frequenter scribito, denique me semper amice complectere. Ego faveo [?], ut me tibi amicum fuisse, aut habuisse, non poenitet. Vale. Scribe Cornidesio nostro, nam vult scire, ut sis, et quid agas, eumque salutes salute plurima, sicut et uxorem tuam optimam, et proles. Scribebam 11. Aug. 1783. Claudiopoli.

202 Molnár János Benkő Józsefnek
Buda, 1783. augusztus 26.

Közli, hogy Benkő művét szívesen fogadták Kassán. Támogatást kér saját ellenségei ellen, akik a sajtóhibákat az ő rovására írják, s kifogásolják magyar stílusát.

Nagy Tudományu, Kedves, Tiszteletes Uram!
Majd tsak nem egy' egész esztendeje: hogy egy'-mást nem levelezzük. Különös örömmel érteném, ha a' sok dolog keresztül nem állana az Úr-előtt; vette-é, 's mikép' tetszett a' Magyar Könyv-ház? melynek (mindenik részében) nagy ékessége az Urnak fűszéres munkája, 's ugyan a' Kassaiaknak az tettszik leg-felettéb' az első Szakaszban. Ezen Pesti vásár szórja, és szélllyel-ereszti már az 3-dik Szakaszt-is, melly szinte 41 árkusra terjed; és így egy'etemben 91-re az három darab. A' nyomtató keze-alatt vagyon a' 4-dik Szakasz-is, mellyben az utolsó Könyv 323-dik. Abban Benkő Urnak Erdéllye elő-fordul rövideden.¹ Ezekről tudósítván szeretettel az Urat, kérem egy'etemben szíves bizodalommal: hogy némelly piszkálóm-ellen segíteni méltóztassék hiteles méltóságával. Rágja,

marja magyarságomat. A betű-rakó gátsait nékem tulajdonította, 's a' mit ő nem hallott, nem olvasott, goromba véteknél tartja. Én, tsekélységem szerint, nagy igyekezettel, 's elé-menetellel forogván a' Görögben, látván egy'etemben a' Német, és Frantzia példát, Országunk minden szó-ejtését válogatva meg-betsültem. Ez é a' vétek, ez é a' tudatlanság? Laktam Dunán-túl, és innét: Erdélyben, Váradon, -- Felőlem lehessen-é az az ítélet: hogy egy' szúrdék-béli sem Író, sem szó-tevő meg-halladjon, 's bíró Páltza-alá vegyen? De ezt csak fülbe, és suttogva: nem azért, mintha kérkedni, vagy neheztelni kívánnék: egy' morzsányira sem indul szívem, vérem. De szeretném mindaz-által, 's kérem-is az Vrat, ha ideje leszen, szedjen-őszve egy pár bizonyosságot, 's főképpen 'a magaját küldje hozzám: had' vesselem-elejbe paizsúl annak, a' ki ellenem támadni merészel. Még egy' pár szót! Tsudálkozni fog az Vr azon, hogy Benkó Vr Erdélye az 3-dik Szakasznak 152-dik könyvévé vált, 's én mindazáltal azon munkát a' 4dik Szakaszbba keverem ezen Levél-által. A' tsudálkozást meg-szünteti a' 4-dik Szakasz --² Szeress jó akaróm, 's felelly-meg a' benned helyezettett reménységnek. Írám Budán 26 Augst. 1783.

Az Vrnak alázatos Szolgája
Molnár J. Budai Director m.p.

203 Benkó József Cornides Dánielnak
Középajta, 1783. szeptember 3.

Koppi serkentésére beszámol életéről, gazdasági természetű nehézségeiről. Igyekszik befejezni a Transsilvania specialis-t, közli egyéb művei helyzetét. Polemizál Seiverttel, aki hibásan közölte a három bevett nemzet pecsétjének feliratát.

Spectabili ac Clarissimo Viro, Domino Danieli Cornides
Philosophiae Doctori, cet.
Fautori suo Eximio, Salutem Plurimam Dicit
Josephus Benkó. m. pr. Parochus Közép-Ajtensis.

Celeberrimus P. Koppi, qui Viennam iturus, forte jam iter ingressus est, nuper me monuit, *Cornidesium nostrum esse in Transsilvania, et scire velle, quidnam agatur Közép-Ajtae?* Ego profecto, rusticor saepicule, et quidni, amabo, quum mihi et res sit angusta nimium domi, et vix non septenario numero liberi, quorum jam duo Udvarhelyini classicis studiis operantur, nullo, quod antehac aliter sperabam, adhuc Patroni alicujus beneficio fulti. Haec res, et multase aliae, faciunt, ut dum saepe scriptioni vacare vellem, curis abstrahar oeconomicis; dum argentum pro coemendis Scriptoribus, et descriptioni Manuscriptorum expendere cuperem, vestiendis prolibus impendere cogar. Hae tamen curae animum non frangunt meum; lego, scribo, monumenta colligo continenter. *Transsilvaniae* tandem aliquando *Parti Speciali* ultimam imponere manum adlaboro. Wajvodarum Transsilvanorum texo Catalogum, additis Diplomatus, quo in conatu incomparabiles Tuae Collectiones omne mihi punctum ferre valerent. Toto vero hoc anno, nulli adeo rei diligentiam adhibui, ac Comitiorum Decretis (*Articulis Diaetalibus*) Transsilvanicis, ab anno 1542, ad haec nostra tempora, correcto e pluribus exemplis, plerisque authenticis, opere in Volumina referendis; quae curae Dissertatiunculam pepererunt, Elenchum Comitiorum Transsilvanicorum, cum necessariis adnotationibus auctam, et *Promptuario Hungarico* (Ungrisches Magazin) inserendam. Eidem Promptuario innectendam aliam quoque Dissertationem elucubravi, nondum puro calamo in chartam relatam, de Unione et Sigillis

Trium Transsilvaniae Nationum.¹ Ansem hujus rei mihi suppeditavit Dissertatio Seivertiana, eodem in Promptuario² (quod certe, procul adulatione omni, Tuis Operibus cumprimis splendet) legenda, qua duas Nationes violentiae – arguit, suamque Nationem Inclitam Siculicae praefert, vitiose adducens trium Sigillorum Inscriptionem; quum antiquissima, quae non semel oculis meis vidi, Nationum Sigilla ita efficta sint, ut Sigillum Nationis Siculicae, inscriptionem interiorem hanc: *Há ló Erdély Országa: Saxonum sequentem habeat: rom Nemzetből dl.* Sigillo autem Nationis Hungaricae nihil ex hac inscriptione insculptum legatur. Et haec plane illa est materia, quae necessitatem mihi imponit ad Te confugiendi, ut quae antiquitatis monumenta de *Unione Trium* laudatarum *Nationum* possides, eorum me participem pro Tuo favore facias, obligaturus (sed cur hoc verbo utor, quum jam totum me habeas obligatissimum, certe!) me ut quidquid hujus generis thesauri habeam, Tibi vicissim transmittam. Ita vero habeas, ut apud me nullum reperiat antiquius Instrumentum de Trium Nationum Unione, quas illud, quod anno 1459. Medgyesini in sollemni Trium Nationum Conventu concinnatum, in Manuscripto Volumine *Trapoldini* (habes?) legitur, et quidem apud me non absque naevis librarii. Te igitur vehementer etiam atque etiam rogo, consiliis et subsidiis Tuis me juvare velis; alto interea conatum mecum silentio pressurus, dum opusculus istud meum lucem videat. Jube, quaeso, aliquid rei, quo Tibi gratificari queam. Vale communis Patriae nostrae et Orbis eruditi Amor. Iterum vale! Dabam in tugurio Parochiae Közép-Ajtensis, 3. Sept. 1783.

Synodum Generalem Sardinum iturus, quam lubentissime, Te, atque Magnificos Dominos D. Comites venerabundus adirem, si certis interea redderem, ubinam circa illud tempus moram facturi sint. Id enim in summis meis vitiis pono, ut tantis Heroibus nunquam me debito modo commendare potuerim. Sed hujus modi vitia infimae meae sortis sunt et conditionis consequentiae.

204 Cornides Dániel Benkó Józsefnak
Marosvásárhely, 1783. szeptember 19.

Gratulál Benkó készülő műveihez, főleg a Transsilvania specialis-hoz. Küldi az erdélyi vajdák névjegyzékét és egyéb adatokat. Könyveket kér a címzettől, valamint névsort a főispánokról. Kifejti véleményét a három nemzet pecsétjeinek kérdésében. Végül továbbítja Blahó Vince kérését.

Clarissimo ac Doctissimo Viro, Admodum Reuerendo Domino JOSEPHO BENKÓ, Societatis Scientiarum Harlemensis Socio, etc. etc. Fautori suo longe aestumatissimo, Salutem Plurimam Dicit Daniel Cornides.

Incredibili sane voluptate me affecerunt Litterae TVAE nuperrimae, ut omnia, quae abs TE. Vir Celeberrime, proficiscuntur. Vnde facile TVte ipse existimaueris, quantopere doleam, Epistolam illam TVAM, biennio abhinc ad me perscriptam, atque a Herulis Comitibus Telekianis Viennam beneficio cursus publici ad me expeditam, intercidisse. Vtinam deperditae illius Epistolae argumentum paucis duntaxat verbis summatim in postremis TVis repetiisses Litteris, iacturamque, quam passus sum, hac ratione quadammodo sarsisses! Sed iam ad rem. Jucundum in primis mihi fuit intelligere, quod *Transilvaniae* TVAE *Parti Speciali*, tot votis popularium expetitae, supremam tandem aliquando manum imponere connitaris. Dici vix potest, quam impatienter Operis huius praestantissimi desiderium ferant Eruditi, Hungari aequae ac exteri. In Wayvodarum Transylvanorum, quem texis, Catalogo, ad fidem Diplomatum, quae addere constituisti, adornando, magno, fateor, adiumento futura esset mea qualiscunque Collectio Diplomatica, dum-

modo documenta mea exscribendi tempus modusque suppeteret. Sed eheu! mihi rursus linquenda Transilvania est, atque post tres hebdomadas in Hungariam commigrandum. Incertum vero, quando in has rursum reuertemur oras. Accipe interim hic separatim adnexam seriem meam Wayvodarum, cum adscriptis gesti magistratus annis iis, quos e diplomatibus fide dignis liquido comprobare possum.

Nae TV labore suscepisti arduum non minus quam fructuosum, dum in Comitiorum Decretis Transilvanicis ab anno 1542. ad haec nostra tempora, in Volumen referendis, studium operamque TVAM impendisti! Sed dic, Bone, articulos Diaetales anni 1540. consultone negligendos putasti, an quia TVAM effugerunt diligentiam! Bina hoc anno celebrata sunt Comitiae, duplicesque conditi articuli. Alii enim hac insigniti inscriptione sunt: „Articuli Reformationis ac Rectificationis Jurium et Consuetudinum Dominorum ac Nobilium harum Partium Regni Transylvanarum in Diaeta seu Conventu eorum Generali, pro festo Beati Adalberti Episcopi et Martyris novissime transacto, de Regio Mandato Thordae celebrato confecti, et per Regiam Majestatem, Dominum nostrum Clementissimum, approbati atque ratificati.” Subscriptum huic Decreto: „Stephanus de Werbewch Cancellarius Regius in testimonium praemissorum manu propria.” Originale huius Decreti adservatur in Bibliotheca Illustrissimi Collegii Reformati Claudiopolitani, unde meum exemplum exscriptum est.¹ Alii huius anni articuli hanc habent epigraphen: „Articuli conclusi in Diaeta Segesvariensi die Dominico post festum Sancti Bartholomaei Apostoli celebrata Anno Domini 1540.”² Dissertatiunculam TVAM, Elenchum Comitiorum Transilvanicorum cum necessariis adnotationibus complexam, utinam in Promptuario Hungarico quantocyus publici facias iuris! Multa egregia, quae et argumenti dignitate, et novitatis gratia sese commendabunt, e pulcherrima illa Commentatione TVA discimus. Nec minus Lectoribus Historiophilis se probabit altera TVA Dissertatio, eidem Promptuario inserenda, de Unione et Sigillis trium Transilvaniae Nationum.³ Antiquissimum, quod habeo, Instrumentum de trium Nationum Unione, est Confoederatio Nobilium, Sicularum, et Saxonum in Oppido Medgyes facta Anno 1459. feria secunda ante festum Beatae Barbarae Virginis. Instrumentum illius concinnatum per Capitulum Ecclesiae Transilvaniae, Nuncio seu Convocatore Magnifico Johanne de Labatlan, Trintiniensi et Sicularum Comite. Notus TIBI sine dubio est articulus in Comitibus Tordensibus feria quarta post Dominicam Judica anni 1542. sancitus, in haec, quae subiicio, verba: „Item, ex gratia Dei, omnes tres Nationes conuenerunt de mutua pace fovenda, et Rebus omnibus Regni eodem modo, et pari consilio, ac consensu gerendis, et obedientia Domino Locumtenenti praestanda, secundum libertatem, et consuetudinem Regni.”⁴ Huc retuleris etiam articulum 5tum, in Comitibus 10. Junii 1681. Albae Juliae sub Michaelis Apafio promulgatum, qui ita habet: „Noha Kegyelmes Urunk, az egész Universitas ő Kegyelme, Nagyságodhoz és hozzánk-is, közönségesen tartozó magok alkalmaztatásáról mi nem diffidálunk, 's ő Kegyelme-is Nagyságod és mi felállunk-is meg-nyugott elmével vadnak; mindazonáltal a' közöttünk való Unionak, jó emlékezettel való terjedésére, és hazánk nagyobb securitására nézve-is tetszett, a' Nagyságod Kegyelmes Consensusa-is accedálván, egymás között (az Nag[yság]od Méltóságos személye, és Haza tekintet-it-is nagy emlékezetben fenn hagyván) mutua assecuratoria concordiat celebrálnunk, és három Natióknak szokott petseti alatt, futura pro memoria kiadnunk, és a' Captalanban-is bé-iratnunk. Instálván Nagyságodnak alázatoson, méltóztassék Nagyságod-is kegyelmesen annualni.”⁵ Articulus iste hanc habet inscriptionem: „A Szász Natióval tött mutua Confoederatiója az más Két Natióknak.” Quod ad

Sigilla trium in Transilvania Nationum attinet, memorabilis in primis est articulus 3tius sub Achatio Bartsai, in Szász-Sebes 24. Maji 1659. confectus. Hunc, etsi paullo prolixiozem, adscribam tamen integrum: „Láttuk Kegyelmes Urunk ebből is országul nagy fogyatkozásinkat, hogy bizonyos Petsétünk nem lévén, netalám most immáron kárunkon experiállyuk, annak ekkédiglen való szükséges meg-lélelét. Hogy azért ebből is jövendőbenis nagyobb incommoditásunk ne következhessek, illendőnek ítéljük, a' Nag[yság]od tetszéséből, hogy bizonyos négy petsétek mettzessenek, az Országnak négy nagyobb Rendei szerint, mellyeknek egyike ugymint az Erdélyi Vármegyéké, állyon az Ország Praesiden-sénél, avagy az Erdélyi-Itélő Mesternél: A' másik, mely a' Székelységé lészen, az UdvarhelySzéki Fő Capitánynál: Az harmadik, mely a' Szász Natiojé, a' Szebeni Polgár-Mesternél: A' negyedik pedig, mely az Erdélyhez incorporáltatott Magyar Ország részéjé, állyon azon rézben lévő Itélő Mesternél. Ha pedig valamely időben Itélő Mester nem találna lenni a' Partiumban, olyankor állyon a' Bihar Vármegyei Fő Ispánnál, kikis sub fide Christiana kötelesek légyenek azoknak conserválására, úgy hogy semminemű időben, sem senkinek parantsolattyára ki ne adgyák, hanem tsak az Országnak rend és rend kívül való Gyűlésében, olyankor vagy ő magok vigyék elő, vagy hogy igen hiteles emberektől küldgyék-bé, ha ő magok semmi úton bé nem mehetnének; és ha kik ezek közzül az halál által el ragattatnak, maradékok mentől hamaréb, vagy valamely Cápaltanban, vagy hogy az Itélő Mestereknek szorgalmatos gondviselés alatt bé-adgyák, testimonialist vévén róla, egyébaránt azoktól kíványuk elő. A' Petsétek pedig ilyenek légyenek: Az Erdélyi Vármegyéknek a' Petsétre metczett insigniájok legyen egy fél Sas, környúl való Irása: *Sigillum Comitatum Transylvaniae*. A' Székelységnek légyen egy fél Hóld, és Nap, környúl való Irása: *Sigillum Nationis Siculicae*. A' Szászságé légyen hét Kőlcso Város, környúl való Irása: *Sigillum Nationis Saxonicae*. A' Magyar Ország Erdélyhez incorporáltatott részéjé légyen, Négy folyó viz, 's-a' kettős kereszt, környúl való Irása: *Sigillum Partium Hungariae Transylvaniae annexarum*.” Ehez eztis hozzá adván: „Ha valaha valamely időben (kit Isten el-távoztasson) Magyar Ország részei Erdély-től, ha csak ideig-is el-találnának szakadni, a' mint immár szomorú példánkra, egynehányszor meg-is lött, in tali casu, az Erdélyi három Nemzetből álló Statusok, egész Corpust constituálván, az három petséttel, nomine totius Regni, petsételhessenek, és azok alatt minden felé expedialhassanak, szintén úgy, mint a' mikor Magyar Ország részei véle egy Corpus vóltak. Ez Petsétek nélkül, avagy ezek közzül csak valamellyik nélkül-is, excepto casu praemisso, ha valamely expeditiok nomine Regni kelnének, erőtlének, és hitel nélkül valók légyenek.”⁶

Memini, sollicitum TE aliquando fuisse de Instrumentis, a Principe Transilvanica, Maria Christierna, profectis. Apud Marquardum Herrgott in Pinacotheca Principum Austriae, in Auctario Diplomatico,⁷ numero LXXVIII. pag. 100, exstat huius Mariae Christiernae Donatio integrae Decimae ad Ecclesiam Zeuleus facta. Datum Albae Juliae die 16. mensis Junij, Anno Domini 1598. Item, numero LXXIX. pag. 101. recitatur Mandatum eiusdem Mariae Christiernae, quo ad restaurandum Templum Colosmonostoriense Artifices convocat. Datum Albae-Juliae, die prima mensis Augusti, Anno Domini 1598. Item, numero LXXX. pag. 101. legitur Mariae Christiernae Mandatum alterum eiusdem argumenti ad Siculos missum. Datum Albae-Juliae, undecima die Augusti, Anno Domini 1598.

Complura sunt, quae vicissim maiorem in modum TE rogem, Vir Celeberrime. Exponam sigillatim, quid velim. Ac primum quidem promissionem TVAM de

Leonardo Uncio mihi cedendo, in memoriam TIBI reuocare sustineo. Redimam librum pretio eo, quod ipse definiueris; vel, si pro libro TVO librum alium, quam pecuniam, malis, dabo operam, ut liberalitatem TVAM alio quopiam antidono litterario compensem. Quodsi ad conditionem accedis, ut Uncium ad Clarissimum Dominum Professore Fogarasium data opportunitate mittas, TE oro. Is librum mihi serius citius, certo tamen, reddet. Est et aliud, quod Te pro summa TVA humanitate oratum velim. Feceris nimirum rem mihi longe gratissimam, si collectam e diplomatibus seriem Supremorum Comitum, qui moderandis Provinciis Albensi, Tordensi, Colosiensi, Dobocensi, Küküllöensi, Szolnok interiori, Hunyadiensi, Krasznensi item, Zarandiensi, et Szolnok mediocri praefuerunt, mecum benevole communicaueris. Precibus his meis si locum dederis, Syllabum Supremorum Comitum sub exitum mensis Novembris beneficio sursus publici, par *Hermannstadt, Temesvár à Ócsa* mihi mittas, quaeso. Ad extremum, non nulla adhuc abs Te edoceri cupio. Compellauit me nuperrime per Litteras R.P. Vincentius Blaho, Ordinis Minorum Reformatae Provinciae Hungariae Sanctissimi Salvatoris Ex-Diffinitor et Chronologus, ut ad has, quas illius verbis subiicio, quaestiones, certi quidpiam ei rescriberem: 1.) Udvarhelyini, ibi Arx in ruderibus superest, cuius Religiosi Ordinis praeextiterit, ut fertur, Monasterium ac Templum? 2.) Cibinii in inferiore Civitate Ecclesia, quam suo Monasterio adsitam, Fratres Minores Saeculis superioribus possederant, distinctam ab Elisabethana, a quo Sancto vel Sancta denominata occurrat in antiquis documentis? 3) Quamnam Inscriptionem referat insignis illa Campana Coronensis? Qui ad propositas has quaestiones recte respondere posset, praeter TE scio neminem. Quare ego ad TE, Vir Clarissime, velut ad Oraculum Delphicum confugio, enixe abs TE petens, ut si quid eatenus in Adversariis TVIS annotatum habeas, id mihi praecipite mense Novembri Ócsam perscribere ne graveris. Noli vero existimare, me pennis TVIS superbire velle: Absit hoc a me! Fontem, unde hauriam, coronabo, remque omnem Blahoni TVIS verbis TVoque nomine referam; qua de re securum TE esse iubeo. Sed tempus est, ut prolixissimis nugis meis finem tandem aliquando imponam. Numen Supremum TE Patriae, et Reipublicae Litterariae, et TIBI, et TVIS, quam diutissime saluum praestet et incolumem. Vale, Vir Clarissime, et res TVAS age feliciter! Scribebam M. Vásárhelyini, die 19. Sept. 1783.

Windischius Poseniensis nunc totus in eo est, ut Geographiam Transilvaniae ad eundem modum, quo suam Geographiam Hungariae,⁸ elucubret, preloque propediem submittat. TVVM est dare operam, ne TE praeveniat, conatusque TVOS antevertat. Vidistine iam ingeniosissimum, quod recentissime prodiit, Opusculum in 4to, hoc titulo: Joannis Physiophili Specimen Monachologiae methodo Linnaeana Tabulis tribus aeneis illustratum etc.⁹ Mordaciorem Satyram, quae Monachos acriori sale perfricet, deridendosque propinet, vix puto prodixisse unquam. Auctor illius creditur esse Illustris de Born, rerum naturalium Musaeo Caesareo Praefectus. Illustrissimus D. Comes meus, una cum filiis suis, TE perquam officiose resalutant, TIBIQUE prosperrima quaeque precantur. Habesne documentum aliquod de Zingaris, quod typis nondum vulgatum sit? Si habes, ut id mecum communicates, summis abs TE contendo precibus. Grellmann non ita pridem de Zingaribus librum in 8vo Gottingae edidit,¹⁰ mihi tamen nondum visum. Grammaticam linguae Zingaricae sicubi nanciscerer, nae ego mihi gratularer impense. Vale iterum, iterumque.

Wayvodae Transilvani

- 1113 Mercurius. Vajvoda Antesilvanus.¹¹
1176 Leustathius. Vide Huszti.
1201 } Nicolaus.
1202 }
1208 Benedictus.
1209 } Michael.
1211 }
1212 Bertholdus Archiepiscopus Colocensis.
1215 Simon.
1216 }
1217 } Ropoin.
1218 }
1219 Neukra.
1221 } Paulus filius Petri.¹² Vide Kollár de Potestate Legislatoria pag. 95.
1222 }
1231. Pousa.
1230¹³ Gyula. Vide Huszti.
123* Leustathius.
1243 } Vide Husztium.¹⁴
1244 }
1247 } Laurentius
1251 }
1263 Ladislaus.
1271 } --- Vide Szeredai Noti. Cap. pag. 6.¹⁵
1272 } Matthaëus.
1272 }
1273 } Nicolaus, filius Mauriti.
1274 }
1275 }
1276 Matthaëus.
1279 Laurentius.
1281 Pousa, Vide Husti.¹⁶
1286 Nicolaus filius Mauriti. Vide Huszti.
1288 }
1290 }
1291 } Rorandus.
1294 } Rorandus. Vide Huszti.¹⁷
1296 }
1301 }
1307 }
1308 } Ladislaus
1310 }
1313 } Vide Husztium.¹⁸
1315 Nicolaus Konth. Vide Huszti.¹⁹
1320 } Huszti²⁰
1321 } Thomas.
1321 Dausa.

1322	}	Vide Huszti. ²¹ Thomas.
1323		
1324		
1325		
1326		
1327		
1328		
1329	}	Vide Huszti. ²²
1330		
1331		
1333		
1334		
1335		
1336		
1337	}	idem
1338		
1339		
1340		
1341		
1342		
1342	}	Nicolaus.
1343		
1344		
1345		
1346		
1347		
1348		
1350	}	Stephanus.
1351		
1352		
1355		
1356		
1357		
1359		
1360	}	Andreas.
1362		
1363		
1364		
1365		
1366		
1367		
1368	}	Dionysius.
1370		
1371		
1372		
1373		
1374		
1376		
1376	}	Nicolaus.
1377		
1378		
1379		
1380		
1381		
1382		
1383	}	Emericus.
1384		
1385		
1386		
1387		
1388		
1389		
1390	}	Stephanus.
1391		
1392		
1393		
1394		
1395		
1396		

1376	
1377	
1379	
1380	
1382	
1383	
1384	Ladislaus, filius Deseő.
1385	
1387	
1388	1388. Thomas Vajvoda ²⁴
1389	
1390	
1391	
1393	Emericus Bubek.
1394	
1394	Frank, seu Franciscus.
1395	
1396	
1397	Stiborius de Stiborich.
1398	
1400	
1402	duo Wayvodae uterque Nicolaus. Vide ²⁵ Decretum Sigismundi Regis
1403	de an. 1403.
1404	
1404	
1405	
1406	Iacobus Latzk de Szántó, et Johannes Henrici de Tamasi.
1407	Collect. Beth. p. 653. ²⁶
1408	
1409	
1410	
1411	Stiborius de Stiborich.
1412	
1414	
1416	
1418	
1419	Nicolaus de Chaak.
1422	
1423	
1424	
1427	
1428	
1430	Ladislaus de Chaak.
1431	
1434	
1435	
1436	Ladislaus de Chaak, et Petrus Cseh de Lewa.
1437	Petrus Cseh de Lewa
1438	Desev de Lossontz.
1439	

- 1441 Nicolaus de Ujlak.
 1442 }
 1443 } Nicolaus de Ujlak, et Johannes de Hunyad.
 1444 }
 1445 }
 1447 Nicolaus de Ujlak et Emericus de Pelsötz.
 1448 Johannes de Hunyad.
 1453 }
 1455 } Nicolaus de Ujlak, et Johannes de Rozgon.
 1457 } Johannes et Ladislaus Labathlan, 1459.²⁷
 1458 }
 1459 Johannes Comes de Sancto Georgio et Bozyn.
 1459 Ladislaus de Kanyssa.
 1459 Sebastianus de Rozgon et Johannes de Rozgon.
 1459 Johannes Geréb de Wingard, Supremus Capitaneus in partibus Transylvanis.
 1460 Johannes Pongratz de Dengeleg.
 1460 } Sebastianus de Rozgon
 1461 }
 1462 Johannes Pongratz de Dengeleg.
 1463 }
 1464 } Johannes Pongratz de Dengeleg, et Nicolaus de Ujlak.
 1465 } Auctarium Velii p. 230.²⁸
 1466 Johannes de Sancto Georgio et Bozyn.
 1468 Nicolaus Csupor de Monoszló.
 1468 Sigismundus Groff de Bozyn, et Bertholdus Elderbach de Monyorókerék.
 1469 Johannes Pongratz de Dengeleg, et Nicolaus²⁹ Csupor de Monoszló.
 1470 Johannes Pongratz de Dengeleg, et Nicolaus Csupor de Monoszló.
 1472 Nicolaus Csupor de Monoszló.
 1473 } Blasius Magyar.
 1474 }
 1476 Johannes Pongratz de Dengeleg.
 1478 Petrus Geréb de Vingard. Vide Articulum 22. anni 1498.³⁰
 1479 }
 1481 }
 1482 }
 1483 } Stephanus de Báthor. Vide Auctarium ad Velium p. 259.³¹
 1486 }
 1487 }
 1489 }
 1491 }
 1492 }
 1493 }
 1494 } Ladislaus de Lossontz, et Bartholomaeus Drágfi de Belthók.
 1495 }
 1496 } Bartholomaeus Drágfi de Belthók.
 1498 }

- 1498 }
 1499 }
 1500 }
 1502 } Petrus Comes de Sancto Georgio et Bozyn.
 1503 }
 1504 }
 1505 }
 1506 }
 1507 }
 1511 }
 1514 }
 1518 }
 1520 } Johannes de Zápolya³² Vide Articulum 1. anni 1514.
 1522 }
 1525 }
 1526 }
 1527 }
 1528 } Petrus de Perin.
 1528 Caspar Horvath de Wingard, Locumtenens Regiae Majestatis in Transylvania.
 1530 Stephanus de Bathor.
 1533 Franciscus Kendi. 1532.³³
 1534 Emericus Balassa.
 1534 Stephanus Maylath de Szunyogszegh 1538.³⁴
 1535 idem.
 1536 idem.
 1537 idem.
 1538 Emericus Balassa. 1539.³⁵
 1540 Stephanus Maylath.
 1541 idem, Transilvanensis Capitaneus Generalis.
 1544 } Frater Georgius Martinusius, Episcopus Varadiensis, Thesaurarius, Lo-
 1545 } cumtenens Reginalis Majestatis, et Illustrissimi filii sui, ac in Regno
 1550 } Hungariae et Transilvaniae Judex Generalis.
 1551 }
 1552 } Andreas Bathori³⁶ Comes Comitatus Szabolts et Szathmár, Tavernica-
 1553 } num Regalium Magister.
 1553 }
 1554 } Franciscus Kendi de Szent-Ivány, et Stephanus Dobó de Ruszka.
 1555 }
 1556 Petrus Petrovith de Szuraklin Comes Transilvaniae et Hungariae³⁷ Locum-
 tenens.
 1573 }
 1575 } Stephanus Bathori, Vide Diarium Teleki pag. 5.³⁸

205 Benkő József Teleki Sámuelnak
Sárd, 1783. október 2.

Köszöni, hogy főjegyzőnek jelölték, ugyanakkor hívják Borberekre lelkésznek. Nem tudja eldönteni, hogy változtasson-e állást vagy ne.

Méltóságos R. Sz. B. Gróf Consiliarius Ur, Kegyelmes Nagy Patronus Uram!
Végzetlenül és nagy alázatossággal köszönöm Nagyságtok' hozzám való

Kegyelmességét, mely szerént méltatlan nevemnek tisztességet szerezni méltóztattak a' Generalis Notariusi Hivatalra tett Candidatioval.

A' Borberekai Eklezia Conventioja most kezemnél vagyon. Javalják sokan oda menetelemet, többen nem menetelemet. Gyötrődöm, mit tselekedjem: mert csak a' meg-bontakozás sokáig helybe nem állitható változásomra lenne, és mostani Munkáimnak, melyeket nyomtatás alá készítetek, késleltetésére. Ugyantsak mind ezeket meg-győzné a' jövedelem, ha annyira menne, hogy a' következő esztendőben el-vonná elmémet a' mezei gazdaskodástól. – Bizom, hogy a' Nagyságtok Kegyelmeisége ezután is számban tart engemet, ha valami olyan nyilatkozás talál lenni, a' mely alkalmas lenne segitéseemre.

A' Nagyságod különös Kegyelmeiségéből velem közöltetett Könyvek közzül, a' *Scriptorum Hungariae Notitiá*t alázatos köszönettel im haza küldöttem; a többeket is idővel kár nélkül vissza adom. Magamat Nagyságod Gratiájába ajánlom, és vagyok Nagyságodnak

alázatos szolgálja,
jó-téteményesse
Benkó József. t. k.
Közép-Ajtai Pap.

Sárdon 1783. 2. Octobr.

206 Benkó József Christian Gottlob Heynének
Nagyenyed, 1783. október 7.

A könyveket András Sámuel küldte el Bécsből Göttingába; a legközelebbi szállítmányt Benkó 1784 tavaszára ígéri. Heyne jóindulatába ajánlja Benkó Mihályt, aki talán már Göttingába érkezett.

Viro Illustrissimo, Domino Heyne, Magnae Britanniae Regi a Consiliis, Eloquentiae et Poeseos Professori Publico Ordinario Salutem Dicit Josephus Benkó, Pastor Ecclesiae Reformatae Közép-Ajtensis in Transsilvania.

Libros nonnullos in rationem Bibliothecae Vestrae transmisit Vienna Samuel András Medicinae Studiosus Ornatissimus: eorum pretium accipiet a Vobis procul dubio. Habeo paucos alios quoque, et duo Manuscripta; sed haec forte non prius, quam futuro Vere transmittemus. Uti enim jam pridem significavi, opportunitates nostrae non quolibet tempore deserviunt; unde fit, ut quae hoc anno deberemus, sequente faciemus. Promissis tamen stabo. Sed, quia Illustrissimus Dominus Consiliarius Muhl Viennae non residet; alium aliquem, cui res nostras commendem, mihi designabis. Michaellem Benke Fratrem meum, qui jam forte Göttingam adpulit, favoribus Vestris commendo. Daban ex itinere, Nagy-Enyedino Transsilvanorum 7a Oct. 1783. velocissima scriptione. Alia occasione formam Epistolae faciam; nunc vel hanc schedam vix exarare potui.

207 Molnár György Benkó Józsefnek
Héderfája, 1783. október 9.

Megtartva Sárdon tett ígérését, másolatban küldi Bethlen Sámuel héderfáji kastélyának latin nyelvű feliratait.

Tiszteletes T. Notarius, Nékem igen kedves Nagy Jó Uram, Fautorom!
Tartozó kötelességemnek esmerván Tiszteletes Notarius, igen kedves Nagy Jó Uramnak, Sárdon tett ígéretemet telyesíteni, a kívánt *inscriptiot*, Gróf Iktári

Bethlen Sámuel Úr Ó Nagysága Héderfáji Palotájának Dél-felől-való oldalába kő-fal közé rakott *Monumentumról*, betűről betűre, pontról pontra, eképpen írtam le.

+ DI ✚ GRACA ✚

TEM^P ✚ SER ✚ PINCP^S ✚ D ✚ WL -

DSLAI ✚ REGS ✚ HWGARIE ✚ BDE -

MIE ✚ ETC ✚

eddig egy rend. Engedelmet instálok hogy ezen egy rend írásbanis hibáztam. A mint ki jegyeztem keresztel, az ULADISLAI után kel tenni *Dei Gracia*, Regis et cet.

A második rend e szerint mégyen:

FONDVT ✚ DM ✚ ISTM ✚ EGEGV ✚

LEONRDS ✚ BALBAI -- VEWAI ✚

TRAN ✚ ET SCVR ✚ VICE ✚ ES ✚ AO ✚

1° ✚ 7° ✚ 8° ✚

itt végződik a második rend.

Ez a két rendből álló felyül való írás vagyon egy meg párkányozott négy Szegeletü könek a tetején. Ez alatt az Írás alatt vagyon egy *ovalis figurara* mettzett címer, melynek közepette vagyon metzve egy *ökör-fő*.

Igen örvidenék ha ezen tudósítással el nem késtem volna, a 4ta 8bris eddig tudtomra nem esett alkalmatosságot ennek M.Vásárhelyre való el küldésére. Alázatos Tiszteletem mellett, Szíves indulattyában ajánlván vagyok Tiszteletes T. Notarius

K[egyes] N[agy] J[ótevő] U[ram] Fautorom!

Tisztelő Igaz Szolgája
Molnár György noth[arius]
Héderfáji Ref. Predikátor

208 Benkó József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1783. október 15.

Részletesen beszámol a Sárdon tartott általános zsinatról. Ez volt az első olyan zsinat, ahol megjelentek a királyi biztosok is.

Erdélyben az Helvétziai Vallás tételt tartóknak Fő Gyűlések vala szokott jelességekkel, Alsó Fejér Vármegyének Sárd nevű mezző városában, a múlt Sz. Mihály havának 3 utolsó napjain, és el-bomlott e folyó hónapnak első napján. Első napon, melly is Vasárnap vala, a Tiszteletes Egyházi Rend, maga közzül választott 3 Személyek által tisztelettel való hivatalt ada a' Sinatba való bémene- telre az oda rendeltetett 2 Királyi Kommissárius Uraknak, ugymint Mlgs. Magyar-Gyerő Monostori Báró *Kemény* Simon Urnak, Alsó Fejér Vármegyei Fő Ispánynak, és Mlgs Zejkfalvi Zejk Dániel Itélő Mester Urnak, kik is, azon 3 személyektől és magok Udvari népétől késértetvén, magok szállásokról a' Sinat házához menének, a holott már egybe gyülekezve vala az oda tartozó Egyházi Rend, a Mlgs. és Tisztelendő Fő Konsistoriumtól küldettetett Députátus Urakkal egygyütt, kik is valának, Mlgs. R. Sz. B. Gróf *Teleki* Lajos, és Mlgs. *Fekete* Lajos, Királyi Táblai Assessor Urak, és Tettes. Igeni *Dantzka* József Ur. A Zsinati Gyűlésben azért leg-először rövid de hathatós beszéddel elé-mondá az egygyik Kommissárius Báró *Kemény* Simon Ur ó Nagysága, mi végre, arra, tudni illik, küldettettek volna oda a Felséges Királyi Guberniumtól, Országló Felséges Urunknak kegyelmes Rendeléséből, hogy minden dolgokat meg-látván és hall- ván, mellyek abban a Tiszteletes Zsinatban folynak, azokról tudósítást adnának- fel a Felséges Királyi Guberniumnak, és ez által Felséges Urunknak. Melly beszédjére ó Nagyságának feleletet ada minden tisztelettel a T. *Superintendens Eperjesi* Zsigmond Ur, jelentvén, melly nagy örömmel fogadná a Zsinat a Mlgs. Kommissárius Urakat, és igérvén, hogy azon Gyűlésben minden dolgok a Felséges Rendelésekkel meg egygyezőleg folynának. Ezután a Zsinatra tartozó dolgok folytanak szintén tíz óráig, a mikor is a Templomba ment az egész Gyűlés, az holott éneklések zengése után a Dési Vidéknek Éesperestje, T. Abats János Ur prédikált az *Helvetica Confession*nak 26dik részéhez alkalmaztatva, ama Írás- béli helyből, melly Jelen[ések könyvében] 14, 13. olvastatik.

Ezután maga a T. *Superintendens* Ur fel-menvén a prédikáló Székbe, buzgó 's hathatós könyörgést tett Felséges Császár 's Király Urunkért, és szerentsés országlásáért, nem külömben a Keresztény közönséget illető egyéb dolgokért. Mellyet el-végezván, és a Papi hivatalról szíveket által ható beszédet mondván, elé szállította a Papságra rendelendő 50 (illy sokan voltak ezen Fő Gyűlésnek meszsziére, ugymint 3dik esztendőre lett hallasztásáért) ifjú Ferfiakat, és fel-olvas- tatta az Eklésiáknak ezek mellett írt ajánló 's rendeltetéseket kérő leveleiket. Ez is véghez menván, elé-mondá a T. *Superintendens* Ur, hogy ezen fel-véendő Személyeknek a tudományokból leendő meg-visgáltatásokon jelen maga nem lehet a Templomban; kelletrvén lennie a szokás szerént a Gyülekezet házánál, az *Appellatio* által ide hozattatott *Causáknak* meg-visgálására' ítélésére: azért az ő meg-visgáltatásokat bízá, 's az egész Gyülekezet előtt által adá T. *Szabó* Sámuel Urnak, az Enyedi R[ef.] Kollégiomban Theológiát tanító tudós Professornak, *Censurae* Présesnek, ki-is válogatott beszédből álló 's ide illő szép könyörgést tévén Déák nyelven, a vizsgáláshoz kezde. Azomban az ebédnek meszsziére halladott ideje, el-osztatá a Gyülekezetet. A dél-esti Isteni szolgálat estve felére haladott, a mikor is az egész Zsinat a Templomba gyülekezvén, T. *Benkő* József Ur, Közép-Ajtai L[elki] Tanító, Zsid[ókhoz írt levél] 10, 1, verséből prédikált a Rendtartásokról és Czérémoniákról, az *Helvetica Confession*nak 27dik részéhez szabogatván.

A következett napokon a Templomban, feles népnek jelenlétében, foly a *Theologiából*, és egyéb Papi hivatalra tartozó Tudományokból, a Prédikatori állapotr emelendő 50 ifjakkal vizgáltatások; más felől pedig a Tiszteletes

Zsinatot illető törvénykezések és dolgok folytanak egy háznál, melyben öszve gyülekezve voltak a Királyi Kommissárius Urak a Fő Konsistorium részéről való Deputátus Urak, az Egyházi Vidékek Esperestjei és Notáriussai; míg végezetre amaz 50 ifjak a belső hivatalra fel-rendeltettek. Valamelly dolgok a Zsinatban végebe mentenek, mind azoknak velejeket avagy *Extractussokat* Felséges Urunkhoz küldendők a Kommissárius Urak. E vala ezen Vallásúaknál (mint szintén az Ágostai Vallástételt követőknél, és *Unitariusok*nál-is ugyan ebben az esztendőben) a leg-első Zsinat, melly Királyi Kommissárius Uraknak jelenlételekben tartatott.

209 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1783. október

Beszámol Kendeffi Elek temetéséről, a Kendeffi árvák botanikai és más tudományokban való jártasságáról, valamint arról, hogy Nagyenyeden a kollégiumi tantárgyak közé bevezették a természetrajtot; nemsokára Kolozsvár is követni fogja ezt a példát.

Ugyan azon napon, mellyen a minap le-irattatott Zsinat kezdődött, ugymint Sz. Mihály havának 28dikán, volt, Fő, Uri, Papi, 's egyéb rendekből állott jeles sokaságnak tisztesség tételével való temetése Erdő Sz. Györgyön a Kis-Küküllő vize mellett, néhai Mlgs. Gróf és *Gubernialis Consiliarius*, 's a' t. Malom-vízi *Kendefi* Elek Ur ó Nagysága testének, mellytől a nagy lélek ezen esztendőben Sz. Iván havának 24dikén, életének 43dik esztendejében vett vala bútsút Nagy Szebenben; a' honnan osztán az említett helyre hozattatott vala azon meg holt test. A szomorú Gyülekezetet Tiszteletes Borosnyai *Lukás* Siméon Maros Vásárhelyi, és *Verestói* György Kolosvári, tudós Prédikátor Urak mindeneknek szívökre ható 's igen tetsző prédikációikkal; középbten pedig T. *Bodoki* József Kolosvári *Professor* Ur, a néhai Gróf Urnak élete folyását elé-adó fontos Déák órártzióval legeltették. A test temettetett az Erdő Sz. György felett való hegyen épült kő börtbe.

A szomorú pompa véghez menván, más napon nagy vigasztalódására esett a keserves Özvegy *Consiliariusné*nak, Gróf *Betlen* Kristina Aszszony ó Nagyságának, hogy, ottan meg-maradván Losontzi Bárá *Bánfi* Farkas Ur ó Excellenziaja, Guberniumbéli Tanács-Ur, és az Erdélyi Státusok *Praesidense*, *Betleni* Gróf *Betlen* Pál Ur, ó Excellenziaja Tanács Ur, és az Erdélyi Királyi Táblának Présese, más Uri Méltóságokkal, és *Professori* 's Papi Rendből valókkal egygyütt; a néha Gróf *Consiliarius* Urnak Mlgs. Árvái előre való készület nélkül elé fogattatván, a sok népnek hallására olyan jeles vizsgálmányon mentenek által, mintha ara sok hetek alatt különösen készülnének volna. Ugyan-is Gróf *Kendefi* János Urfi, T. *Fogarasi* József, Maros-Vásárhelyi *Professor* Ur által kérdeztetvén, kiváltképen a *Philosophiából* és *Mathesisből*, ifjúi idejét sokkal fellyül múltó jeleit adta a Kolosvári Kollégiumban tett, és most-is folyásban való szorgalmatos tanulásának; nagy dítséreteket érdemlett egyéb tudományokból-is, mellyek közzül való vala a Görög nyelvben való szép próbája-is. Nem külömben Gróf *Kendefi* Susánna és Borbálya Kis-Aszszonyok, a Vallást illető, 's egyéb szép tudományokban olly tanultságokat mutatták, a melly mind magok gyenge idejeket, mind mások várását sok mértékkel fellyül haladta. Valóban ritka-is ezeknek a Kis-Aszszonykáknak tanulásbéli jó rendjek, és minden jóra való szoktattatások. Mind Magyar mind Német könyvekből szedik a tudományoknak nem tsak ama kintseit, mellyeket eddig szoktak vala a leg-jobban neveltetett Kiss-Aszszonya-

ink, hanem a Természet históriáját-is, és főképen a Fűvész tudományt, T. Benkó Ferentz Ur, (ki-is két rendben látogatván-meg a felső Akadémiákat, másodszori úttyával Göttingában a Természet 3 határait, kiváltképen pedig a *Mineralogiát* jó móddal meg-tanulta) vezetése által annyira vitték, hogy tsak az Erdő-Szent-Györgyi határokon gyűjtött és megtanult füveik, mellyeket, *Erdő-Szent-Györgyi Flóra* név alatt, könyvekbe is raggattak, az 300as számot meg-haladták. Sőt, hogy többet mondjunk, Gróf. K. Rákhe! Kis-Aszszonyka, kinek ideje kisebb, mintsem betüket esmérjen, meg-kívánván a nagyobb Kis-Aszszonykáktól a füvek esméretét, ragasztatott 112 füvet papirosokra, mellyek közzül akár mellyik mutattassék eleibe, igaz nevén tudja nevezni. Ezek azért (sőt a leg-kisbektől-is, Gróf Farkas Urfiatskából, és Kristina Kis-Aszszonykából a jó tekintet nagyra mutatván) a néhai Gróf Tanács Urhoz valóban illő Uri Magzatok, ugymint a ki maga-is nagy és sokféle tudományairól, mellyeket gyermekségében Kolosvárott, azután Bâselben, Genévában, Trájectben, Párisban szerzett volt különös szorgalmatosságával, méltán híres vala. Szóll bővebben mind ezekről, és a Mlgs. *Kendefi* Familiának régi, vitéz 's a t. vóltáról az a' halotti emlékezet, melly *Consiliarius Sapiens* nevezet alatt a néhai Grófról íratott, és 4ed részben ki-nyomtatott Kolosvárott a Ref. Kollégium betűivel.¹ Ennek végén Déák és Magyar Versek-is vannak.

Az Enyedi Kollégiumban az Helvétziai Vallástételt tartóknál, az eddig taníttatott tudományokon kívül a Természeti História-is taníttatni kezdett, T. Galambos Mihály Professor Ur által a' közelebb múlt Sz. Mihály havában az ifjúságnak nagy kedvével. Ezen kies tudományhoz nem sokára hozzá fog kezdeni Kolosvárott-is T. Pataki Móses Professor Ur; itt már ehez szép könyvbéli készület-is vagyon a Könyvházban, Boros-Jenői Gróf Székely Ádám Ur kegyességéből. Lészen Enyeden is.

210 Benkó József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783. október 20.

Erdélyben jó termés volt. Folyik a határhozredek hadgyakorlata. Székelyudvarhelyen marhavész pusztít.

Egész Erdélyben¹ végződő félben vagyon minden Gazdáknak mezei jövedelmeikkel való bé takarodások. Elégge áldott esztendő a' termés dolgában. A' búza nem szükön lett, a' Székely-földön kívül, a' hol a' kalangyák keveset eresztenek; török-búza bővön vagyon; zab középszerűleg; de a' rozsnek szintén mindenfelé igen kevés szeme lett, az ő virágzásának idején hullott sok essők miatt. A' szüret-is örömmel kezdődik mai napon országoslág (kert szőlőket már ez előtt bé-szúrték) mert bőv és alkalmasson el-készült termések vagyon mindenfelé a' szőlő hegyeknek.

Az egész Székely Nemzetben a' végbéli Vitézlő-Rend, mind lovagság, mind gyalogság, tüzeléssel való tábori gyakorlásokat vitt véghez dítséretesen.

Székely-Udvarhelyen marha dögi vagyon. A' Szász földön Katzán a' lovak egymásra dögölnek. Nagy vígyázás van rendelve, hogy ez a' veszély ne terjedjen.

211 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1783. október [?]

Ismerteti a különböző vezető tisztségekben bekövetkezett változásokat.

Néhai Mlgs. Gróf és Guberniumbéli Tanácsos *Kendefi* Elek Ur helyett, azon Tanátsi Méltóságba helyhez tette a' Császári 's Királyi Kegyelem Vargyasi *Báró Dániel* István Ur ó Nagyságát, igen jól viselt Udvarhelyi Széki Fő Király-Bíróságából. Ezen változáson kívül, a' Felséges Királyi Gubernium a' Pereknék fő el-látó törvény-Székévé (*Supremum Forum superrevisoriummá*) is tétettetvén egész Erdélyre nézve, 3 Tanács Urakkal, ugymint Mlgs. Hilibi *Gál* János Urral, ez ideig Kints-tartói Tanácsossal, Mlgs. *Bruckenthal* Mihály Urral, eddiglen Guberniumi Szekretáriussal, és Mlgs. Homoród-Szent-Mártoni *Bíró* Sámuel Urral, mostanig a' Királyi Tábla Bírójával, meg-többítettett az Uralkodó Felségnek bólt Rendeléséből.

Szép meleg napokon végeződék egész Erdélyben a' bőv szűret, melly is hol 17, hol 20 krajtzáron adatta a' jó mustnak vedrét: de már az essőt igen szomjúhozza a' száraz föld.

212 Benkő József Osváth Lászlónak
Középajta, 1783. november 10.

Korábbi levelével ellentétben, javasolja az egyházkerületi gyűlés összehívását Kisbaconba.

Tekintetes Király Bíró és Curator Úr, Gratosus Uram!
Örömmel hallottam békességes meg-érkezését a Tks. Úrnak, Uri Szerelmesseivel egyetemben. Hála Istennek!

Én Tekintetes Osváth Király Bíró Úrnak, és Tiszteletes Esperes Uramnak magam írtam, hogy ne siessünk valahol egy Confluxust csinálni, hogy t. i. mind a Tks. Curator és Commissarius Urak haza érkezzenek, mind ne talám Tisztelendő Superintendens Úrtól is a Synodalis Acták, a szükséges részben, in extenso kezünkre jöjjenek. De látom, hogy így több kár leszen az halogatás miatt. Mert sok és nagy dolgok vagynak. Arra is kértem volt a Tit. Tit. Urakat, hogy ante Partialem Synodum Commissarialem éppen immediate első napon lenne Curator et Officialium Confluxus. De látom, hogy igen el-halad.– Én avagy csak nem reménlem, hogy Mlgs Kapitány Curator Úr Köből-kútról hamar bé-érkeznek. Tehát, ha úgy tetszenék a Tks Curator Úrnak, és Tiszt. Esperes Uramnak, jó lenne, hogy ő Kglme két felé Cursust bocsátván, Convocálná a Tractust Gyűlésre, Causánsokkal-együtt. Helye lenne a következőzés szerint Kis-Bacon, az hova már Pro-Rector kell.

Küldök egy Consistorialis levelet, melyet Bibarcfalvára s Baconba kelletik promoteálni, emellett alázatos köszöntést és szíves tiszteletet a Tks Uri Háznak, maradván a Tekintetes Úrnak

Közép-Ajtán 1783. 10. Nov.

alázatos szolgálja
Benkő József

213 Csapó József Benkő Józsefnak
Debrecen, 1783. december 15.

Nagy örömmel olvasta Benkő Nomenclatura botanica-ját, közli ezzel kapcsolatos észrevételeit. Egyben beszámol saját munkásságáról; panaszkodik, hogy a nyomdász már öt éve tartja magánál kéziratát, és sem vissza nem adja, sem ki nem nyomtatja.

Mint Tiszteletes Tudós drága Nagy Jó Uramnak! Ajánlom tellyes becsülettel való kész alázatos Szolgálatomat

Személy szerint is hogy meg tiszteljem az Urat Tiszteletes Uramat, régen igyekezem, de mind Dunán túl lévő Familiám sok Dolgai, Bajai, mind egyéb Hivatalim, azt mind addig meg nem engedtték: Levelem által ugyan ezen kötelességemnek valamennyintelen eleget tenni szándékoztam, de az eszméletlenség ismét meg tartoztatott, mind az mai napig, a' mellyen bátrabb utat nyertem az kívánatos Tzéломhoz való meg indulásra 's el jutásra; Ez pedig a' Nagy Érdemű Molnár János Uramnak a' Budai Fő Iskolában híres Professornak az ő Szép Magyar Könyv Háza, mellynek Első Szakasszában az Nomenclatura Botanicat nagy örömmel és consolatioval olvastam, annyival inkább, hogy Nagy tiszteletre méltó drága Uram, annak jó szagú füvei közzé szegény Nevemetis helyheztesztetni szokott kegyessége szerint méltoztatott, hogy azoknak különös hathatós illattya által én is néminémű halhatatlanságot nyernék, mellyértis haladatos szívemet ezen Levelemben contestálni kívántam, meg valván: csak egyedül azt sajnálom, hogy ezen ékes Kert kapuja felett a' többi között szemembe tűne ez Inscriptio: „Hungarica nomina, quae aut in usu amplius non sunt, aut male a Cl. Csapo Med. Doctore, veteribusque nostris Herbaristis adposita sunt” etc. Nem hiszem, hogy az illetén Szók az Ur Tiszteletes Uram commissiojából 's consensussából tétettek volna oda, ugymint kit a' Lélek és a' Természet másra tanított: így szolhatok méltan: quia Nomina Plantarum Hungarica non male, sed tantum aliter sunt adposita, deprompta tam ex veteribus Botanicophilis quam neotericis”: Nem én általam fingált nevek tehát azok, hanem mind a' Régiekből mind ujjabbakból szedegetettek,* hadd nyugodgyanak hát a' mi réghi jó igyekezetű Atyáinknak tetemei békességben, satis fecerunt in hoc passu pro more illius seculi et populi. Az Füveknek Magyarul való meg nevezésekben (a' többi igen ritka Magyar Füves Könyveken kívül, mellyeket Dunán túl némely Nemes Tudos Urak vélem közlöttek) éltem Albert Molnár és Paris Pápai Lexiconnaikkal és Pétsi, Beithe András 's Melius Péter Füves Könyveikkel, mely utolsó ira és 1578ba Kolosvárott nyomtattata egy Magyar Könyvet, melly közönséges Betegségek ellen való Orvosságokrul szoll. Zwitteringer pedig in Specimine Hungariae Litteratae a' Pannonicus Nomenclatorban Beithének Füvekrül való Magyar Neveit szorol szora inseralta. Ezen kívül: Huszonhat esztendeje már, hogy az Academiákrul le jöttem, az olta Sok N[eme]js Vármegyékben mind a' Dunán túl levő Erdőket 's mezőket, mind a' Tiszán innét valokat jártam bukáltam, a' Füveket szedegettem, neveiket falukban kérdeztem szegényektül és Predikátoroktul (kik közzül némely-lyek Magyar Országbanis az Füveknek eszméletiben nem kevésé versatusok) értekeztem, 's észre vettem; hogy ma id minden Vármegyében más neve van a' Fűnek: így némelylyek a' Bursa pastoris nevű Fűvet *Élekhlok* néven nevezték,

* így: Ujfalusi Praedikator, T. Molnár István Uram communicálá 1766ban Theod. Zwinger Botanicum Theatrumát, mellyben a' temerdék Fák és Füvek képei mellé azoknak sokféle Magyar Neveik irva valának magatúl: mert a' Botanicát 's Doctorságot értette.

mert nem szép zöld, hanem halaván színű; A' Fumariát *Földfüstnek*, mivel a' színe füst színt mutat. Az *Csombort* a' Regiek Chiombornak nevezték, az ujjak Putnok fűnek, mert N[eme]js Gömör Vármegyében Putnok körül leg bővebben terem. A' *Tsallánt* nevezték Tsallánnak mint ha mondanók, ám-csal, mert a' ki nem tudja, hozza nyulván meg csalja meg szurja¹. A *Csaba* ire igazán neveztetik Magyar Király Chábarul, mert az ő Táborába a' Király először hasznossan adhibeálta azt. Az *Solanum Scandens* vagy *Dulcamara* helyessen neveztetik *Mélyfűnek*, mert a' gyökere felette mélyen sok réfnire le mégyen a' viz alatt a' földbe, s' több efféle. Ezértis az Fűves Könyvembe a' leg szokottabb neveit a' Fűveknek Ordine Alphabetico elől helyeztettem 's nagyobb betűkkel ki nyomtatattam, a' főbb Fűvek neveit pedig utánnok kissebb betűkkel exprimaltat-
tam, hogy az Emberek mindenik Vármegyében a' mint nevezik a' fűveket, azokon el igazodhassanak; subnectálván e' végre a' Könyvnek végén az Első Mutató Táblátis. A' Tudományoknak és Böltsességnak Fő Kutféje pedig adgyon erőt és egészséget az Erdélyi várt Florának készítéséhez. Serény vala Posonyban Landerer Mihály Uram a' Magyar Könyv-Háznak fel állításában, de bezeg az én nála lévő két rendbéli Munkáimat már öt Esztendőül fogva se vissza nem adgya se ki nem nyomtattya: Az E[gy]gyiknek ez a' Titulussa: Orvoslo Könyvetske, mely szegény sorsú betegeskedő Magyar Ember számára 's hasznára készült: Ebben 70. féle nyavalyák számláltattnak elől 16 árkusokra írva, melyekben meg mutattatik, miképpen a' pusztán és Falukban lako szegény Emberek, csupán Magyar Országban termő Fűvek által magokat gyógyítsák. A másik Munkácská-
nak Titulussa ez: *Valetudinarium Infantile Novum*, sistens morbos Infantum Centenos, cim Curatione; Subjunctis Cautelis utilissimis aequae centenis: apron 's compresse 12 nagy árkusra írva. Harmadik Köz Haszonra való Magyar Munká-
ban mast foglalatoskodom, olyanban pedig, mely a' mennyire tudom, se a' régiektől, se az Ujjabbaktól még soha se illetetett. Ezekkel magamat Tiszteletes Nagy Jó Uramnak kegyes jó Indulattyában ajánlván tellyes veneratioval maradok Tiszteletes Uramnak az Urnak

Debretzenben die 15. xBris 1783.

Igaz szíves le kötelezett

kész szolgája

Csapo Joseff Orvos Doktor m. p.

P. S. Némely Lengyel Országi Mánások requiráltak, hogy szerezzem meg nekik és külgyem fel azt az Linnaeusban nevezett Országunkbanis termő Acer vagy Ihar fa nemét: *Acer tataricum foliis cordatis indivisis serratis, lobis obsoletis, floribus racemosis*.² Akarnák nevelni az ő Fás új kertyeikbe, mivel igen gyönyörű karmasin színű lapta formájú virági vagynak, melyet itt e' tájon még nem találhattam: Instállom Tiszt. Uramat, hogy Erdélyben ez Fátskának termése hol légyen engem informálni méltoztassék; mert ezen Lodomeriai és Galliciai Nagy Uraknak, kik mint láttzik az Plántákba gyönyörködnek szívesen szolgálni kívánnék.

214 Benkó József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1783. december [?]

Fogarasi Pap József pályadíjat nyert. A levélfő bírája Bethlen János históriájának legutolsó bécsi (1782–1783) kiadását. Beszámoló Erdély új közigazgatási felosztásáról.

Tiszteletes, 's Nagy nevezetű Fogarasi Pap József Ur, Maros Vásárhelyi

Tudomány' Fő Oskolánál a' Böltsekedésnek, és a' Tudákosságnak Tanítója, múlt Mind Szent havának tizen harmadikán *Lajdából* két száz. ötven Belga forintot érő arany érdem pénzt nyert egy különös kérdést meg fejtő jeles munkájáért. 'S 'e volt az: *miként lehet leg jobban meg mutatni, hogy nintsen az Istennek tökéletessége ellen emez ilyen világnak teremtetése, melylyben sok rossz is vagyon.* Már most kitsoda pirúl, hogy a' Magyar Hírmondót reá szedvén, még taval egyszer ezt a' ditsóséget másnak tulajdonítottatta? Nem jó idő előtt olyly igen valamire ásítozni, kivált a' minek kétes még ki menetele, Ihol! most más melylyeszi a' ludat.

Még egyről szóllok: mert meg hagyták nyomos okokra nézve. Tudva vagyon a' Történetekben jártasoknál, hogy néhai *Beilen Jánosnak* az Erdélyi Dolgokról költ Munkája négy Könyvekben már nem egyszer, és nem régen is Bétsbenn kinyomtatódott. De hátra volt annak nagyobb része kéz írásbann, melyly is már ki jött taval Bétsbenn. Közre botsátója azt jegyzé fel magáról a' Homlok fen íráson: *plurimis mendis sublati recognovit.* Erre azt íratik Erdélyből: hogy ezen a' munkán nem kellett volna semmi jobbítás, ha az Író Beilen János tulajdon keze' írása, melyly is Erdélybenn egy e' féléken kapónál találattik, elé hivatott volna. Tehát tanátosabb volna elébb szándékát ki hirdettetni, ha ki ilyen jelesebb dologba kap. Mert egy ember soha sem tudhatja, hogy mi lehet szerte szélylyel, itt is, amott is el rejtve.

ERDÉLYNEK KÜLÖNÖS FORDULÁSI

Egyszer nagyobb újságot Erdélyből nem vehettünk, mint most. Ugyan is egész Erdélynek állapota nevezetes újulásra készül. Tudjuk, hogy Erdélybenn eddig nyóltz, és, Magyar Országnak oda tartozó részével együtt, tizen egy Vármegyék számláltattak: *Felső Fejér, Alsó Fejér, Küköllő, Torda, Kolos, Doboka, Belső Szolnok, Hunyad; Közép Szolnok, Kraszna, és Záránd Vármegyék.* Azután a' Székely Földön kilentz Anya, és négy Fiú Székek vóltanak (*Sedes Filiales*): *Udvarhely Szék, Keresztúr, és Bardotz Fiú Székeivel; Sepsi, Kézdi, Orbai, Miklósvár, Felső Tsik; Alsó Tsik, Gyergyó, és Kászon Fiú Székekkel;* 's végre *Maros, és Aranyas Székek.* A' Szász Földön pedig kilentz Székek, és két Vidékek vóltanak (*Districtus*): *Szeben, Szeliste, és Talmás Fiú Székekkel; Segesvár, Medgyes, Szász Sebes, Nagy Sink, Kőhalom, Szerdahely, Új egyház, Szászváros Székek; Barta, és Besztertze Vidékek.* Ihol ez az egész Erdély, melyly eddig olyly sok részekre, és egymástól különböző Igazgatásokra szakadott, ezután immár, Kegyes Urunk' Felsőges Rendeléséből tíz Vármegye nevet viselendő Tartományokra léssen fel osztatva: a' mint a' múlt Karátson' havának tizen hetedikén onnét íratott tudósításokból vevők. Ezek lesznek pedig azok a' vármegyék. 1) *Zalatna Vármegye,* bé foglalja Alsó Fejért, és Szász Sebes' tájékát. 2) *Hunyad Vármegye,* melylyel Záránd össze foglaltatik. 3) *Szeben Vármegye,* melylyhez jőnek Új egyház, és Szerdahely Székek, Fejér Vármegyének némelyly részével együtt. 4) *Kolos Vármegye,* e' hezz kaptolsztatik Torda Vármegye, és Aranyas Szék. 5) *Közép Szolnok Vármegye,* melylybe Kraszna is foglaltatik. 6) *Besztertze Vármegye,* e' hezz jó Belső Szolnok, és Dobokának nagyobb része. 7) *Küköllő Vármegye,* e' hezz számláltatnak Segesvár, és Medgyes Székek is. 8) *Udvarhely Vármegye,* e' hezz jó Maros Gyergyó és Fel Tsik. 9) *Háromszék Vármegye,* melylyhez foglaltatnak Al Tsik, Kászon, Miklósvár, Bardotz Székek, és Felső Fejérnek némelyly darabjai. 10) *Fogaras Vármegye,* melylyhez esnek a' Barta'

Vidéke, Kóhalom, és némelyly Felső Fejérbéli faluk. E'képen az eddig egymástól sok dolgokbann különbözőzt három Nemzetek, a' Magyar, a' Székely, 's a' Szász, már telylyesebben össze egyesítettnek.

215 Benkó József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1783. december 17.

Részletesen beszámol az 1. és 2. székely határőrezredben történt előléptetésekről, legtöbbet Mózsza László kapitányról ír. Tíz Barcasági magyar falu kérelmezte, hogy vegyék fel a katonai rendbe. Nagyajtán heti vásárok kezdődnek.

Magyar Országhoz tartozó Vég tartományokbann, és Erdélybenn, mindenütt nagy újulások lettenek a' Végbéli Ezeredekbenn (*Legiones Limitaneae*), a' Tiszt Uraknak elébb emeltetésekkel, és az üres helyeknek Tisztelekkel [!] való ki pótoltatásokkal. Ezen újulás szerint ma az Erdélyi Gyalog Ezeredek így állanak.

Az Elsőbenn Obrister, kit Magyarúl Fő Kapitánynak szoktak volt mondani, Széplaki Horvát Petrityevit Kázimír Ur: ki is a' Második Ezeredbenn Kapitányságot, Fő Strázsa Mesterséget, és közelebből Fő Hadnagyságot viselt (Obrist Lieutenant), a' Vitézlő Rendnek el nem felejtetendő ditséretével, és egyenes igazságos vezérleése által nyert szeretetével, Fő Hadnagy Bárá *Seüffertitz Károly* Ur, eddig volt Első Fő Strázsa Mesterségéből. Első Fő Strázsa Mester *Kolly* Ur, Pálfi Seregébenn volt Kapitányságából. Második Fő Strázsa Mester Boros Jenő *Hegyesi István* Ur, Kapitányságából.

Második Székely Ezeredbenn Fő Kapitány Bárá *Mayersheim Honorius* Ur. Fő Hadnagy *Krey* Ur, Prajszak (Preysac) Seregébéli Fő Strázsa Mesterből. Első Fő Strázsa Mester *Martini Józef* Ur az Első Ezeredbéli Második Fő Strázsa Mesterségéből. Második Fő Strázsa Mester *Ernst János* Ur ezen Ezeredbenn ditséretesen viselt Kapitánysága után: ki is Horvát Fő Kapitány Ur helyett leszen már a' Hadi Polgár Törvény Széknek (*Militare Civile Forum*), melylyen az Örökségekről való Perek folynak, Első Bírája (Praeses). Kapitányok a' következő Tiszt Urak. Első Sáros Berkeszi *Mósa László* Ur. Ki, több jelességei között, melylyek közül való ez, hogy, Oskolai Tanulása után az Erdélyi Felsőes Királyi Kormányozó Fő Tisztség mellett (*Gubernium*) Író állapotbann nevelkedvén, a' Hazai dolgoknak, és Törvénynek Valóságos Tudója, még arról is igen nevezetes a' Székely Katonai Rendbenn: hogy maga tudja leg jobban a' Székely Nemzetnek katonai állapotra való fel vétetését, és íratását; mint hogy a' Királyi Biztos Urak mellett (*Commissarii Regii*) maga volt egyik Író a' Had Fel állításkor. Továbbá: *Drassenovits György* Ur, *Walner János* Ur, Bárá *Rauber Miklós* Ur, *Stahrburg Ferentz* Ur. Háromnak hijánossága vagyon még. Helytartó Kapitányok: *Penzelini József* Ur, *Rogovszki Ernest* Ur, és *Kilyéni Székely Károly* Ur. A' többi Ezeredekbenn való újulásokat, és változásokat más alkalmatosságra meg küldik. Mi azt is azonnal örömet fogjuk a' Magyar Hazával közleni, hogy bátorságunkért emberkedő Bajnokinkat jobban esmérjük.

Katonai állapotról folyván a' beszéd, meg érdemli az emlékeztet ez is, hogy a Bartzai Szász Vidékben való Magyar Faluk is (tizen vagynak) már régtől fogva keresik, és Felsőes Urunkat is alázatos esedezéseikkel meg találták felőle: hogy nékiek fegyver adassék, és, mint a' Székely Nemzet, úgy szolgáljanak katonasággal. A' múlt hónapbann azért, a' Brassai Tekéntetes Tanácsba bé hivattatván minden falukból bizonyos számú emberek, meg kínáltattak, hogy, ha tetszik, maradnának az Uraságnak, tudnia illik a' Brassaiaknak, eddig való védelme

alatt. De azt felelték, hogy a' magok fejöktől az egész faluk' képökbenn nem szállhatnak. Haza bortsáttattak azért ilyl rendeléssel, hogy kevés nap alatt írásbann küldjék be feleletjüket. El is küldötték, ilylen jelentéssel: hogy, mivel már egyszer magokat a' fegyverrel való szolgálatra fel ajánlották ó Felségének, szavokat semmi képen meg nem változtatják.

Miklósvár Széknek Nagy Ajta nevű Falujábann Hétí Vásárok kezdődnek, az Új Esztendőbenn, Ked napokon. Barom vásár is mindenkor tartatik. Még 1703 esztendőbenn Néhai Nagy Leopold Császártól nyertett volt ez a' Szabadság, Bójt' más havának 22 napján költ Függő petsétes Levéllel; de lábra nem kaphatván akkor a' Vásárnak tartatása a' következett Kurutz Világ miatt, most újra adatott ez a' Szabadság Felséges Urunknak 1783 esztendőbeli Szent György' havának 2 napján költ Függő petsétes Levele által.

216 Sófálvi József Benkó Józsefnek
Koloszvár, 1783. december 20.

Adatokat kér a Magyar Athenás-hoz végzendő kiegészítésekhez. Benkó a lével üresen maradt harmadik oldalára el is készített egy jegyzéket.

Kedves Tiszteletes Barátom Uram!

Örömmel vettem a' T. Uram Levelét a' Pataki Miklós accludáltatott Contractussával együtt. A' mi az Athenásomat illeti, nem csak a' T. Uramhoz való szives szeretet, hanem a' Publicumhoz tartozó szoros kötelesség is kényszerít, hogy a' T. Uram kérését tellyesítem. Tudom hogy T. Uramnak, mint ebben curiosusabb embernek több additamentumi lehetnek az Athenáshoz; én a' mikor opportune találtam olyan könyvekre, a' mellyek az Athenásba fel nem tétettek, fel jegyeztem, de nem olyan Stílussal, a' mint kívánnám publicum elibe bortsítani. A' fel jegyeztetteken kívül is vagynak nálam connotalva a' melly Auctorokat bé akarok írni, mikor időm lészen ráá, a' mellyek pedig azért multak el, mivel az én Thecámba nintsenek némellyek, hogy a' mikor kedvem volna hozzá, mindjárt elő vehetném, hogy ugy inseráljam, a' mint kívánnám. Kedvesen vészem ha ígérete szerént T. Uram is communicálja velem, a' mellyeket én nem láttam, vagy nem tudok, hogy én is bé irhassam jegyzéseim közzé. Hogy pedig az olyanokkal ne terhelödjék T. Uram, a' mellyeket én is tudok, ha szintén még nem inferáltam is collectionba; accludáltam¹ a' mellyeket készen jegyzésbe kaptam. Ha addig el végezheti véle dolgát T. Uram, a' M. Vásárhelyi Sára napi vásárkor Compactor Berzetei Gábornak vagy Feleségének kell addressálni, valamelyik ott lészen; vagy ha ez meg akadályoztatnék, más Compactorok lészenek. Magamat továbbra is szeretetében ajánlom, és a' közelgető Új esztendőre szerentsés által menetelt kívánván egész háza népével együtt, maradok

T. Uramnak

Koloszvár, 1783. 20. Decembr.

szerető barátja
Sófálvi Jo'sef.

[Címzés:]

À Monsieur

Monsieur Joseph Benkó Ministre de Saint Evangile, et Notaire de la Diocese d'Erdővidéke presentement à

Közép-Ajta

[A levél harmadik lapján, Benkó írásával:]

Bornemisza János estveli órái.²

Lisbona Súlyedése Historiája.³

Taxonyi János Története.⁴

Draskovits János Fejedelmek Serkentő Órája II. része.⁵

Ífjabb Szilágyi Sámuel Ausztriai Parasztja.⁶

Dissertatiók: Mos[es] Beregszászi.⁷

A[ndreas] Nánási.⁸

Jos[ephus] Szent Simoni.⁹

Jos[ephus] Zágoni.¹⁰

Sam[uel] O[rbán] Szakmári.¹¹

P[etrus] Janki.¹² Jos. Balog.¹³

Gr. Vecsei.¹⁴ St[ephanus] Kocsi.¹⁵

Gyöngyösi János.¹⁶

Szabó Dávid Vanieri Predium rusticum.¹⁷

Váli István Hist. Augustorum.¹⁸

Decretum Tripartitum új fordítása Verbóczi képével kalocsai editio.¹⁹

Laskai János Lipsiussa.²⁰

Pápai Franc [iscus] Junior.²¹

Pápai András.²²

Pápai Imre.²³

Szili István Szüntelen égő Áldozatja.²⁴

B. Vesselényi Susánna Selyem bogárról.

– a Len művelésről.²⁵

Júh és Dohány tenyésztés.²⁶

Teleki Ádám Cidje.²⁷

Bessenyei, a Holmi.²⁸

Kemény Sámuel.²⁹

Csernák László.³⁰

Wesselényi Mária.³¹

Bessenyei Popéja.³²

Báróczi Kassándra, Kartigam, Erkölcsei Levelek és Mesék.³³

Bíró István Jesuita Versei.³⁴

Nádudvari Elek.³⁵

Milesz József.³⁶

Benkó Sám[uel].³⁷ Benkó József.³⁸

Szabó Sigmond.³⁹

Gróf Gyulai Sámuel.⁴⁰

Fogarasi József.⁴¹

Szőnyi Benjamin.⁴²

Szőnyi Pál.⁴³

Kovácsnai Sándor.⁴⁴

Kolumbán János.⁴⁵

Szemerei.⁴⁶ Fejérvári.⁴⁷

Osterváld.⁴⁸ Placette.⁴⁹

Horányi.⁵⁰

Veszprémi István Biographia.⁵¹

Alvári.⁵²

Gombási István⁵³
Szeli Károly az Himlőről.⁵⁴
– Bába mesterség.⁵⁵
Vetsei Geographiája.⁵⁶
Sz[atmár] N[émeti] Pap István: Magyar Ország.⁵⁷

217 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1784. január [?]

Rablókat fogtak el Háromszékben.

Öt gyanus ember bé toppana későn estve egy házba. A' gazda éppen akkor valahová oda jár vala. Fiatal felesége kitsiny leánykájával tsak maga vólt otthon. Ettől nagy reménykedve szállást kérenek a' legények: de a' menyetske ura otthon nem léteivel szabadkozott. Azonbann tsak anynyira reá kérik vala még is, hogy végre egy meg tömött zsákjoknak szállást ada. Ezt oda támaszták közel a' tűz helyhez: holott a' menyetske kitsiny leányával éppen azon estve ruhát szapul vala. Azon közbenn ki talál történet képen valami kevés forró lúg víz a' zsákra lótsanni. 'S ihol, mi tsoda dolgot láttanak! a' zsák erre mozogni kezde. Itt a' fris eszű menyetske tsak hamar szépen fel találá magát. Bé merit a' lúgos katlanba egy nagyobb fazékkal, 's azzal le forrázza a' zsákot. Erre a' zsák egészen meg elevenedik: ide is, amoda is vondoskodik: érzi, hogy forró a' lúg. No! tudta már a' menyetske, mi vagyon a' zsákban. Hamar tehát segédül kiáltja szomszédait. Ezek, azonnal oda gyűlvén, ki húzák a' benne valót: 's ihol majd tsak nem fél holtan itt áll a' legény. Mit akart, magától is nyilván vólt: 's azért a' jó virágot le is köték. Hamar utánna lévén, még meleg nyomokbann ott érék társait is a' bor ivó házbann. Ej! be nem jó korty lehetett e' nékiek. Most már mind fogva vagynak.

218 Chistian Gottlob Heyne Benkő Józsefnek
Göttingen, 1783. december 31.

A göttingeni professzor válasza Benkő József 1783. október 7-i levelére.

219 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1784. január [?]

Erősek az erdélyi borok. II. József rendezte a kamatokat.

Erdélybenn a' Borok igen nagy erejük, és többnyire pálinka' módjára meg gyűlnek, minek utánna a' tűznél meg melegítettnek. Azután még ezt is. Felséges Úrunk Kegyelmes Rendelése el jött Erdélybe, melyly szerint ez utánn száznak interese őt lészen az eddig szokásbann vólt *hat* helyett. A' múlt századbann száznak éppen két enynyi, az az, tíz vólt interese az Erdélyieknél.

220 Benkő József Révai Miklósnak
Középajta, 1784. február 12.

Lelkendező hangnemben dicséri Révai nyelvművelő tevékenységét, szeretne vele megismerkedni levelezés útján. Megemlíti, hogy a levélírás előtt két órával fia született.

Uram! hát így-e? Ha így folytatod a Magyar Hazától sokat érdemlő hivatalodat, remélhetjük anyai nyelvünknek álomba indult állapotjából való fel serkenését. Ó Magyar ének csillagai mosolyogjatok ennek a szíves igyekezetnek! Örvendeztetett engemet a méltó dicséretű *Ráth Máttyás* Úrnak nyelvünk gyalulása körül való mozdulatja; szeretnem kellett Mattus Úrnak¹ ahhoz köttetett folytatását, oly igen, a mint féltem a Magyar hírlelő Leveleknek félbenn szakaszkodásoktól: most pedig már emelkedvén emelkedem, és csak nem *Montgolfiér* levegő szekérébe ülve repdesek, örömmel szemlélvén a Magyar Újság Levelek író polcára oly véggel lett ülésedet, hogy hazai nyelvünknek tovább való fejtegetésébenn, és ki szélesítésébenn izzadozz. Ó Mindenható! ez igyekezetbenn nyújtsad szerelmedet meg korcsosulásra hajlott Nemzetemhez! – kivált, ha én is, székely lévén, Magyar Nemzetbéli vagyok.

Mi némű futó az emberi elme! hogy nékem, ez előtt két órával, Fijam jöve világra, észre sem vettem pennám járását, hogy ő úgy ír, mint szokása jó esmérőskökhöz, és jó Uraimhoz írnia. Barátságosan! – Én tégedet talám érdemes Nevedről igazán nem esmérlek; esmérlek pedig tudománybéli Nevedről, mint *Magyar Vers Gyűjteménynek Szerzőjét*:² mert kértem volt barátságosan *Ráth* Urat, hogy téged, mint olyan Gyűjteménynek Dajkáját, velem meg esmértetni ne sajnállana; de füle mellett el bocsátotta e béli kérésemet, vagy feledékenységből, vagy, a mit inkább hiszek, véle közlött akaratodból. Ha szereteted hajlandó leszen hozzám: méltóztassál magadat velem eredetedről, és állapotodról egyenesen meg esmértetni.

Kedves Jó Uram! magas értelmű elmédet, csak leg első levél fele is az első Újság Levélnek, eléggé meg esmértette az értelmesekkel: a hol az időről és örökké valóságról kevés ígékkel oly sok dolgokat hathatósan ki festesz.

Hát Magyarságod kinek ne tetszenék? Haljon meg az a Magyar, a ki ennek szíve telve nem örvend. – – Ha kedvedet találok, annyi levelet írok, a mennyi tisztelettel vagyok hív szolgád.

Közép Ajtán, Böjt elő h[ava] 12. n[apján] 1784.

221 Kazinczy Ferenc Benkó Józsefnek
[H. n.] 1784. február 16.

Dicséri Benkó munkásságát, érdeklődik egyes növények magyar elnevezése felől.

222 Szacs vay Sándor Benkó Józsefnek
Pozsony, 1784. február [?]

Köszöni címzett eddigi közreműködését az újságnál, s kéri, hogy folytassa levelei küldését. Bemutatkozik; ő is székely család fia.

Hozzánk különös indulattal viseltető nagyérdemű t. úr, kedves jó-akaró Urunk!

Én az elmúlt egész esztendőben oly nagy nyavallyák között írván a M. Hírmondót, hogy 15 köveket minekutána kurutolásomban a mellyemből kihánytam volna, még a mai napig is tökéletes egészségemre nem léphettem; nagyon sajnálom, hogy oly unalmas foglalatosságaim között is tiszteletes uramnak

levelemmel nem udvarlottam; mert ha valakinek, tiszteletes uramnak a mi M. Hirmondónk nem keveset köszönhet. Reményilem mindazonáltal, hogy t. uram énnékem eddig esett fogyatkozásomról megengedni méltóztatik; igérvén az eddig elmulattaknak kipótlását.

A mutató-táblát¹ vettük, és szíveségét T. uramnak egész szíveséggel köszönjük. Sajnáljuk, hogy az elmaradott leveleket tiszteletes uram legottan nekünk nem jelentette; mert az efféle elmaradásokat (noha a mi hibánk miatt soha el nem marad) mindeneknek, jelentvén, azonnal megszoktuk küldeni; annál inkább t. uramnak el nem mulattuk volna. Kérjük azért, hogy mihelyt levelünk meg-nem megyen, legottan tudósítani bennünket méltóztassék. Ime most az elmaradottakat, a kijegyzés szerint ide rekesztettük, és a jövő héten a mutató-táblával is udvarlunk a Publicumnak. – A mi t. Fogarasi uram életét illeti, Patzkót még eddig reá nem vehettem, hogy kinyomtatván, a közönség kezébe juthatott volna; de ha ő nem, a magam pénzemen is rövid napok alatt közönségessé teszem. Ha darabonkint akartam volna a Hirmondóba iktatni, eddig rég kiment volna, de egy árkuson akarom hogy légyen; mert különben nem esnék olyan helyesen.

Éppen azt vagyon szerencsénk olvasni a t. uram leveléből, melyről már sok erdélyi kedves tudós hazámfiainak rég hogy ösztönöző levelet irván, még csak nem is válaszoltak, t. i. a Zenebona Historiájának leírását. Legelső alkalmatossággal tiszteletes uram felküldeni elne mulassa; mert azt soholt, Bécsen kívül, nem fogják a revision megengedni, ott pedig bizonyosan megengedik. A Censura után tudósítani t. uramat el nem mulatjuk. Ha megengedik, és jutalom mellett typographus nem találkoznék a ki kinyomtassa, mi a magunk pénzén kifogjuk nyomtatni, és mind árrából, mind az exemplárokból t. uramnak illendő részt adni elnem mulatjuk; reméljük, hogy ha valami, a bizony kedves lészen a hazafiak előtt. Ha Szebenbe a Delisántzra küldhetné t. uram, a legolcsóbban és legjobb móddal kezünkhez adhatná.²

Instáljuk t. uramat, hozzánk és Hirmondó levelünk iránt mutatott eddig való szíveségében megmaradni és velünk, valamint eddig, ugy ennek utána is parancsolni méltóztassék, nem annyira minket, mint a Publicumot tekintvén, mi is a miben csak kitelhetik, t. uramnak hív szolgálatunkat ajánljuk.

Nem kételkedem, t. uram csak a nevemről is, (mint az oroszánt a körméről) ne tudná, hogy nem csak erdélyi, hanem egyszersmind székelyi szülemény legyek – mindazonáltal, hogy megmutassam nemzetemmel való dicsekedésemet (melyet soha nem tagadtam), az én édes atyám *Létzfalvi*, édes anyám pedig *Pákéi* születések voltak; én a Maros mellett Vétsen születtem, lévén az atyám belső hivatalban. Kolozsvárt 4, Debrecenben 3 esztendőig togatus lévén, feljebb szándékozó útamból itt maradván ennek előtte 5 esztendővel, ugy fogtak el ezen hivatalra, éppen midőn az Advocaturára felesküvendő lettem volna, melyet az előre által látott változása a *statusnak* cselekedett. – Volt szerencsém kolozsvári diák-koromban t. uramhoz, de mint esmeretlen gyerek-diáknak.

Mi közönségesen minden jókat és áldásokat kívánván a tiszteletes uram egész háza népének, midőn magamat tiszteletem mellett a t. uram tapasztalt szíveségében továbbra is ajánlanám, örökösön maradtam

Posonyban az Ujság napján, 1784.

igaz jóakaró kész kötelességű szolgája
Szacsvey Sándor M[agyar] H[irmondó]

NB. Kikérem t. uramtól, hogy ezután küldendő leveleiben minden Character nélkül Patriotájának, vagy legfellyebb fiának szollítani méltóztassék; mert egy

olyan szegény legény vagyok, ki ezen két titulusról, a hazafiak között szivesebb titulust nem esmerek. – Ha még egyszer brassai turóval haritska-puliszkát ehetném, talán meggyógyulnék.

223 Benkó József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1784. február [?]

Újabb beszámoló az erdélyi székely határhozrezdek tisztikarában történt változásokról.

A' Székely Lovag Ezeredbenn a' Tisztbéli Személyek aránt ím' ezen leg nevezetesebb változások lettenek. Gróf *Nemes György* Kapitány Ur lett Fő Strázsa Mesterré, 's Gidó falváról Sepsi Székből Tsikba Bánk falvára költözött. Senki nem várta előbbi lak helyéről el menetelét: de érdemei el vitték, és előbb is viszik. *Ketskés András* (Pozsoni eredetű) Kapitány Ur, kinek, és Századjának ditsérete már esméretes a' Hazábann, lett Sadronos Kapitánynya; ugyan ezen Századból pedig a' Fel Hadnagy Lisznyói *Damó József* Ur Kapitánynya, 's Alsó Tsernátonbann lakóvá: az Al Hadnagy Fel Dobolyi *Mátyás Sámuel* Ur Fel Hadnagygyá, 's Gyergyói lakóvá. Kapitány Ketskés Ur mellé pedig Hadnagyúl *Győrfi* Ur jött.¹

Ahítatos Keresztyén nevű Könyv, a' vagy Ahítatos Keresztyén Embernek Reggeli, és Estvéli Gyakorlásai, újonnan nyomtattattak ki a' Tsíki Kalastrombann a' múlt 1783 esztendőbenn, nyoltzad rétűen. A' könyv is szép a' Katolikusok' számokra; de azért is szükség vala említeni, hogy ennek az Erdélyi egyik Nyomtató műhelynek még tsak emlékezetét se tudjak sok helyeken.

224 Benkó József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1784. március 6.

Javaslatot tesz erdélyi történetírók műveinek kiadására. Emlékezteti címzettet arra az ígéreterre, hogy elküldi a három nemzet pecsétjének lenyomatait. Több kérdésben Teleki véleményét kéri.

Méltóságos R. Sz. B. Consiliarius Úr, Kegyelmes Patronus Uram!

Nem holtam-meg; a' mint Nsgdnak valami hír vitte vólt: de el-bújva vagyok szintén mindennap, hogy ez esztendőben a' *Transsilvaniának Specialis Pársát* már valahára ki-költhessem. E' mellett, minden dél-utánni gondom ez, hogy *Scriptores Rerum Transsilvanicarum, tam editos rariores, quam Mstos*, össze-szedjem, recenseáljam, adnotatiokkal, Auctariumokkal – világosítsam; és Göttingában Consiliarius *Heyne* Ur főképpen való vígyázása alatt ki-adassam. Ezer az akadályom; kiváltképpen pedig annak nem léte, a' mit erszényből kell ki-adni. Irok mindazáltal, és szüntelen négy 's öt felé is iratok: ha ezek miatt származó adósságaimat különben nem győzendem; tudom már a' Nagyságtok ajtóinak kegyes nyílásait. Gyötrődöm kivált a' miatt, hogy a' mit Udvarhelyen tanuló két Fiaimra kellene költenem, Irókra – költöm –.

Nagyságos Uram! Eddig hallgattam vélle, de már most leg-először Nagyságodnak ki-jelenteni szándékomat *de edendis Scriptoribus Rerum Tran[ssilva]nicar[um]* el-múlhatatlannak tartám, mind azért hogy méltóztatandó bölts Tanátsától Ngdnak vezéreltessem, mind pedig, hogy, Erdélyben, a' Ngd Gyűjteményei között lévén leg-több ebbéli segitetésemre, el-intézett repülésemre, szárnyakat nyerek.

Azért hát, méltóztassék Ngd kegyelmes Tanátsával éltetni ezekben: 1) Így

légyen é a' Collectiok titulussa: *Scriptores Rerum Transsilvanicarum*? vagy, a' mint én jobbnak vélném: *Scriptores Rer[um] Hungarico-Transsilvanicarum*? Minthogy Erdély Historiáját úgy nem tractálhatjuk, hogy a' Magyar Országé is ottan-ottan melléje ne ragadjon. Ha ez utolsó titulus áll meg: 2) nem lenne é jó leges-leg-elől ki-nyomtatni azt a' *Turóczi*, melly körül Nsgd annyit fáradozt; és a' mellynek *varians lectioinak* össze-szedését tsak alig ha nem bizta Ngd *Seivert Uramra*; a' kinek Irásotskái úgy mutatják, hogy a' Magyar és Székely Nemzetnek tsak olyan jó akarója, mint a' Kurutz világi Szászok. 3) Miket fogna Ngd jóvallani, hogy ebbe a' *Collectióba* bé-légyenek férkeztetve? Azonban, ha Ngd jóvallója fog lenni az én ígyekezetemnek, és parantsolni méltóztat: fel-adom *Specificatioját* mind azoknak, a' miket ki-adatni szándékozom. Szándékozom pedig azok között sok apróság, de jó Munkákat is világra botosítani, melyek vagy kéz írásban hevernek, vagy nyomtatásban lévén, igen meg-ritkultak. Ilyen a' *Pancratius Munkája*, melynek meg-szerzését háromszor is méltóztatott Nsgd parantsolni nékem; de sehol nem találhattam: hanem ez előtt 3. Héttel a' Szász-Püspöki, vagy inkább *Ecclesiastica Universitas* Archivumából kezemre kapván, magam kezeimmal (szebben, mint ezt, és minden missilis Leveleket, mellyeken bajos volna nékem sok időt töltenem), le-írák, annyi levél-félre, 's annyi rendbe, a' mint a' nyomtatásban vagyon; sőt jobban, minthogy az Auctornak tulajdon kezével irt jobbitásai benne valának. Ezt, míg nyomtatásba menne, ha méltóztatik parantsolni, Nsgd számára tökéletesen le-íratom. 4) Akár mennyen, akár ne, Turótz, ebbe a' *Collectioba*; *Heltai* Deák Historiáját Hunyadi Mattyásról (mellyet én tsak a' Ngd Könyv-Tárában láttam) nem lenne é jó belé tenni, meg-jobbitva a' benne ejtett, és *Schwartz* Uramtól meg-jegyeztetett hibáktól, Bonfiniusnak leg-jobb editiójából? --.

Nó már, paraszt durva bátorságom, támadd-meg ezt a' Nagy Urat, az én Nagy Jóltévőmöt! E' Nagyságod. Az három Natoról régen meg-készült, de azonban maga tsonkaságát érző Munkám, nem mehet nyomtatás alá, míg Ngd, kglmes ígérete szerént, valamivel nem segít. Mivel? avagy tsak ezzel, hogy a' *Magyar Vármegyék*, és *Szász Natio* új (mert a' regiek, mellyek az Ó Archivumban tartatnak, nálam le-nyomva meg-vagynak) Petséiteit viaszba nyomva nékem el-küldeni, és meg-írni, mindenik Petsét ma kiknél áll, és a' Vármegyéké miért nem a' Fejér Vármegyei Fő Ispány Urnál? méltóztassék. A' Székelyeké Udvarhelyen tartattatik.

A' Ngd négy darab drága szép Könyvei mindennap kéredzenek haza tőlem (mert alig van napjok, hogy elmémen által nem futnának), és már szinte meg is nyerik, hogy haza botsássam, mihelyen jó szekeresre találok.

Kindernek kevés árkusokból álló, de a' Magyar és Székely Nemzeteink ellen való praejudiciumokkal meg-halmozott Munkáját¹, le-íratam, és mihelyen egyenes alkalmatosságom leszen, ki-küldöm Nsgd számára. Most nem mérem, mert igen lógó alkalmatosságra kell biznom Udvarhelyig ezen Leveletem is.

Ha méltóztatik Nsgd nékem válaszolni, vagy akármikor is írni; tsak Cancellista Pap József Uram kezére kell bizni: ez a' jó Ember nagy gondot tart reám, 's nem fáradozik meg semmiben, a' miben szolgálátját kívánom. Én is az ő Kglmének szőlő Leveletem, bátorkodám a' Nsgdéhoz kötni, azért, hogy a' Nsgd Méltósága miatt, könnyen el ne vesszhessen, vagy (a' mint sokszor esik) előre más fel ne bontsa.

Az Úr Isten Nsgdat, nagy Méltoságu Uri Kedvesseivel edgyútt, sok Kegyelme

között tartsa meg jó egészségben! Magamat Ngd Kegyelmisségébe ajánlván,
maradok a' míg élek
Méltóságos Gróf Consiliarius Ur
Nagyságodnak, Kgl's Patronus Uramnak

Közép-Ajtán, 6. Martii, 1784.

alázatos szolgálja
Benkő József. t. k.

225 Benkő József Kazinczy Ferencnek
Középajta, 1784. április 15.

Érdeklődik Kazinczy családja felől; felvilágosításokat nyújt egyes növénynevekkel kapcsolatban.

Tekintetes Ur!

Bójt-elő Havának tizenhatodikán költ kellemetes Levelét az Úrnak, Bójt-másnak negyedikén vettem különös tisztelettel, mondhatom örömmel is; mert hogy ne örvendének egész szívből, olyan kegyes jó indulatokon, a' minéműeket az a' Levél hozzám hozott? és méltatlan személyemnek olyan kiválasztatásán, melyről ugyan az, bizonyosság előttem? De örömemnek nem volt annyi ereje, szintén mostanig tartott súlyos betegségem miatt, hogy magának szárnyul vehesse ezen Válasz-Levelemet; melyet most is oly gyengélkedés között írok, hogy róla bocsánatot kérni köteleztetem, a' mint szívesen kérek is! Nyerek é?

Ha erről nyertem: mindjárt más bocsánat kérésemre is okot szolgáltatok. Tudni illik leg-elsőbb is perlek az Urral. Miért nem méltóztatott az Úr érdemes Neve mellé tenni azt is Levelében, minémű Rendbéli Férfiu volna? és mi Hivatalban? Tudom ugyan én, hogy azon a' tájékon virágozik egy *Kazinczy* nevű Uri Familia, és el-hittem nem csak a' Néből, hanem a' Levélnek Nemes születést illatozó folyamatjából is, hogy az Úr annak a' Vérnek részesse. Ha jól emlékezem, a' Magyar Hírmondótól hallottam egy *Kazinczy* Urat Zemplén Vármegyéből, ki valami Tisztességgel meg-ajándékoztattott a' Fgs Cs. Udvartól. Beszélli egy S[áros] Pataki deákból lett Szomszéd Pap is ennek a' Familiának érdemes voltát. Talám azért nem helytelenül szállítottam az Urat *Tekintetesnek*. Azonban emelkedő örömmel értem ('s bizony csak alig, ha mástól is nem értettem volt: de most a' meg-száradt agy-velőm nem engedi jól emlékezmem) az Urnak gyönyörű Munkákban való foglalatosságát. A' Böltességnek Kútfeje áraszszon azokra kívánatos elé-meneteleket!

A' mi illeti az *Hedera Poeticát*; készen vagyok annak neve a' Székelyeknél, kik igaz Magyar Nyelvel szoktunk születettni. *Repkény-fa* nálunk az ő neve, úgy tetszik, az egyéb fákön való fel-folyásától avagy repülésétől. Nem tudtam ezt a' Nevet sem akkor, mikor *Téli Bokréta* nevű *Botanica Prédikáziómat* (mellyből egynek útát igyekezem keresni az Úrhoz való juttatására) ki-nyomtatták; sem mikor Főtisztelendő *Mólnár János* Apáthur ösztönös kérésére dolgoztam a' *Botanica Nomenclaturát*, melyet az az Úr a' *Magyar Könyv-Házban* ki-adott. Hallottam először, mintegy két esztendővel, Csiki Székelyektől; de nem vettem bé mindjárt, vélvén hogy csak valami szegelyetbéli szó: azután bé kellett vennem, ki tanúlván, hogy Székely földünkön mindenfelé isméretes nevezet; de mindazáltal nem minden embernél. Hogy is volna? holott egyéb plánták aránt is közönséges az, hogy közülök egy falunak nagyobb része alig tud szóval nevezni húszat, másfelől egy vén Aszszony tud két százat is.

Nálunk *Borostyánnak*, de bizony inkább *Boroszlánnak*, a' *Syringa* nevű tsemetét nevezi a' kösség; talám, hogy a' *Bornak oszlánja, osztója*; minthogy

tavaszzsal szokták virágosan a' bor-tzégérekre sok helyen kőtni, aggatni.¹ Szabó Dávid a' *Bájfű* nevet vette Pápai *Dictionarium*ából – de nem fű ez. Másutt Pápai a' *Borostyánt Hederának*, a' *Borostyán-fát* Laurusnak írta. A' *Pax Corporis*ban a' *Laurus baccáit Bab-írnék* nevezi; talám, hogy *bab* forma, és *ír* az az *fűszer* – Meg-hittem, hogy a' *Borostyán* volna Magyar Országban az *Hedera* igazábbban, mint a' *Laurus*: mert e' nem terem önként a' Magyar Hazában; igen pedig az *Hedera*; és így honn születettebb szó lehet, a' *Hederának* Borostyán nevezete.

Az Ur Hederájának igazi fűvészi neve: *Hedera Helix*.² De ennek 3. külömbsege van, t. i. 1) mikor ifju, vagy a' melly tartományban (mint Erdélyben is) soha nagyot nem is nő, neveztetik: *Hedera humi repens*. 2) mikor nagyobbbat nő, 's Leveleit változtatja: *Hedera major sterilis*. 3) mikor egészen meg-nőtt: *Hedera arborea*; 's tégyük ede a' 4diket: mikor vénségre hajol, és leveleit hosszukó-kerek (*ovata*) formára változtatja, *Hedera poetica*.

Beteges kézzel, és így fogyatkozással 's hejánossággal irt Leveletem, és méltatlan személyemet kegyességébe ajánlván, maradok, a' mint vagyok tisztelettel

Tekintetes Urnak

Közép-Ajtán 1784. 15. Apr.

alázatos szolgája
Benkó József. s. k.
Közép-Ajtai Pap.

A' *Tsalogány* név nekem nagyon tetszik. Többet ilyet! Ha az Ur nekem irni méltóztatik akármiben, örömmel fogadom.

226 Benkó József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1784. április [?]

Bibarcfalván a földcsuszamlás eltemetett hat házat. A katonaság segített a lakosság elköltöztetésében. A bodosi templom tornya összeomlott, nyilván a földrengés miatt.

Erdélybenn Bibartzfalvától nem meszsze a' Bardotzi Fiú Székbenn lévő hegy a' múlt Bőjt' más havának 18 napján külömb külömb helyeken meg hasadott: melylyből azután azon hónap 21 napján éjszakán, és más nap reggel szörnyű sok sárgás, feketés, zöldes, és fehéres föld folyam indult ki négy ölnyi szélesen meg nyílt üregen, olyly erővel, hogy ellent nem lehetett semmi képen állani, de halkal folyt még is, egyenesen a' falunak, hol ott is hat udvart egészen le omlatott, hogy tsak leg kisebb jele se látszatik már. A' lakosok mindenestől ki takarodtak házaikból, és igen rettegnek, mivel még ez a' folyam még szüntelen mozdulóban van, ne talám nagyobb károkat okozzon. Két három ölnyi szélesen is folyik, és egynehány singnyi magasan. *Martini* Fő Strázsa Mester Urnak köszönhetni, hogy azokból a' házakból e' nyilván való veszély elől ki mentődnek mind az emberek, mind a' barmok, melylyeket ez a' tsuda ritkaságú folyam el fogott.

Mondják tovább azt is, hogy Miklósvári Székbenn az a' hely is, melylyen áll a' Bodosi Templom, ugyan azon Bőjt' más havának 31 napján más fél ölnyi szélesre meg-repedett, és a' torony is azon egy úttal össze dült. Az új templom is, melyly még tsak félbenn épült, sok helyeken anynyira meg hasadozott, hogy telylyes össze düléssel fenyegetődzik. Több más házak is azon időbenn alább súlylyedtek. Ezen tsudának az oka a' föld indulás láttatik lenni, melylyről többet írunk, mihelyest mi is bővebb tudósítást vehetünk.

227 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1784. június 6.

Köszöni az útbaigazításokat; ötleteket ad a tervezett kiadványokkal kapcsolatban. Ismerteti Cornides és Bod Péter eltérő felfogását arról, hogy mikor lehet kiadni egy művet. Köszönetet mond a fiainak ígért támogatásért.

Méltóságos R. Sz. B. Gróff Consiliarius Ur, Kegyelmes Nagy Patronus Uram!

Nintsen elmémnek és író tollamnak annyi ereje, hogy ki-fejezhessem azokat az háláadó alázatos indulatokat, a' melyeket ujonnan gerjesztettének bennem Nagyságod' két Levelei.¹ Tsudálkozom az elsőn, melyet Ngd tulajdon maga méltóságos kezeivel írni annyi csoportos dolgai között érkezett és méltóztatott, még pedig úgy meg-rakva, az Erdélyi Históriaikat ki-adni akaró Szándékomnak vezérlésére 's világosítására való Dolgokkal, hogy én ezen drága Levelet egész Instructiómnak tartom; és ezért ki-mondhatatlanul, 's buzgó szívből köszönöm Nagyságodnak ezt a' Gratiáját. Nagy vigasztalásomra esett, hogy Ngd tsak egy nézéssel tekintvén tzéalomra, leg-ottan helyesebb és sokkal illendőbb titulust talált a' ki adandó Munkáknak,² mintsem én sok gondolkodásokkal: ezt azért örömet is tészem az enyim helyébe; jóllehet én is a' Titulus alatt, azon titulusos paginán, meg-világosítottam volna más szókkal, miképpen kelljen a' titulust érteni. De bezzeg sokkal jobb, amikor a' titulusnak első és fő szavai mindjárt egyszeribe ki-mutatják a' Könyvnek continentiaját.

Tudom, az egész Hazával edgyütt, mely sok dolgokat hordoznak a' Ngd vállalai; azért ebben a' materiában is igen sokszor írni, 's azokkal terhelni Nagyságodat, véteknek tartanám. Ugyan tsak, teljességgel semmit, vagy valaha édalit könyvet, vagy Mstumot, úgy fel nem küldök, hogy azt előre Ngdnak meg ne jelentsem. Leg-elsőben (mely is akkor léssen, mikor nálam álló Könyveit Ngdnak haza adom) meg fogom mutatni mind azoknak a' Munkáknak elenchussát, a' melyeket ki-adandó vagyok. Azok között pedig a' Ngd T<h>urótzianak első helye 's úgy léssen, hogy a' Ngd szorgalmatossága által világra jötnék lenni örömmel tudhassa a' Maradék. Ha nem érkezik Ngd az alatt öszve olvasni Turótzit a' *Budense Chroniconnal*;³ érkezem én, a' kinek Papi hivatalomtól meg-maradó órátskáim e' félékre oszolnak. Mikor kezdődik a' nyomtatás nem tudom: de ebben az esztendőben lehetetlen. Azonban, bizony meszsére sem halasztom; hijába arra nem törekedvén, tudós Cornides Uramnak módja szerint, hogy akkor adjunk ki valamit, a' mikor annyira visszsük, hogy éppen hiba nélkül valónak találja a' tudós Világ; hanem inkább áldott emlékezetű Tszs Bod Péter Urammal tartván, hogy t. i. ha szintén esik is hiba, jobb sietni valaminek ki-adásával, mintsem örökké el-múlják a' munkásnak halálával. Mert akár mint igyekezzünk, és halogassuk a' több-több jobbitásért: de tsak találunk az utánnunk következők is, a' mit az effélék körül véghez vigyenek, és jobbitsanak is. Akár hogy 's mint, egy Munkát sem adok úgy ki, hogy Adnotatiokat ne adjak melléjek. A' régiek mellé, főképpen az idegen Írókból, minéműek a' *Freher*, és mások Collectióik; az újjabbak mellé, a' hozzám (óh mely sok gondal! sok költéssel! sok álmatlanságommal! sok ember után való járásommal!) gyúlt Diariumokból; apró, de jó Mstumokból, és sok helyeken a' Diétális Articulusokból. Most azon is igyekezem, hogy a' miket Hazánk Historiájára a' sok tudományu *Schwartz Rinteli* Superintendens Úr, a' külső Országi Bibliothecákból ki-jegyezetett, azokból is kezemre keritsek. Bizom is Annak jóságához, mint a' ki az érdemet felyúl haladó ditséretett tett nem régen is tsekély Munkáimról egy Göttingai Tudóshoz írott Levelében.⁴

Diétalis Articulusok említésével két dolog jött elmémre a' meg-jelentés végett. *Első*, hogy én a' Deák nyelven költ Erdélyi Diaetalis Articulusokat is gondoltam az említett Collectióknak valamely Tomussában ki-adni. Hiszem ezek lennének sok helyen lelke gyanánt a' mi Hazánk újabb Historiájának. *Másik*, hogy ilyen Articulusok Collectióját (melyek között a' Deák nyelven valók kevésre mennek; de a' Magyarok igen sokak) nem vettem észre a' Ngd gazdag B[ibli]othecájában. Én azért gondoltam, hogy Szebenben drága lévén mód nélkül a' jó író, ezen a' földön oltsóbban lehetne le-iratni, ha parantsolni fogná Ngd; jöllehet bizony itt is az Írók drágábbak, mint ez előtt voltak, mert sokan kezdetek iratni, tsak az én példamból is. Hazánk dolgainak tudására ezek a' leg-elsők. Bojtinus Historiájának is egyik lába ezekből áll. Nálam olyan adcurate meg vagynak 1649-ig mind, azontúl is nagyobb részént, hogy még a' Mlgs Gubernátor Ur Ó Excellentiája exemplárját is sok helyeken (mivel voltak nálam olyan authenticumok, melyek nem Ó Excjánál) lehet emendálni; a' mint emendáltam is, a' menyiben így tselekedtem a' Tks Dónát Antal⁵ Úréval, mely is az Ó Excja exemplárjával conferáltattatott. De hogy viszsza térjek.

Kár, hogy a' *Bethlen Farkas* Historiája Erdélyben⁶ már szintén ki-jött; mert ez akárhogy is, de kivált tsinoson ki-adva, nagy ékessége lett volna az én Collectiómnak. Minthogy pedig ennek esztendőig való privilegiuma vagyon, azonban pedig az ő benne le-irattatott esztendőkre való Historia másutt úgy is nintsen meg-irva, mint *Simigianus*ban; törődöm, mit tselekedjem. Nagy ugyan *Simigianus*; de méltó volna őtet ki-adni, és a' mik benne 's *Bethlenius*ban vagy el-maradtak, vagy correctióra valók, azokat adnotatiókba rakni. *Simigianus* adta ki *Bethlen Farkas*, többítve, tsinosítva.

De hát mit tselekedjem a' Ngd *Simigianus*sával? Száznál jóval több szóbeli hibát jegyeztem meg belőle, jöllehet még az enyimmel (ezt is pedig ellenben néhol a' Ngdéből jobbitottam) éppen végig nem conferáltam: belé rakjam é a' *Correctiót* a' Ngd exemplárjába? *Simigianus* a' maga Historiáját tulajdon kezeivel háromszor írta-le. Az első rövid volt; a' második és harmadik egyenlő nagyságu, tsakhogy egyik a' másíknál jobbskán volt le-irva, némely szóknak meg-jobbitásával, keveseknek pedig transpositiójával.

A' mely *Kegyességét* Ngd valamelyik tanuló fiamnak fel-segítésére méltóztatott ígérni, olyan az, melyről én ennél egyenesebben semmit nem irhatok: Az *Isten fizesse-meg Ngdnak és Mlgs Grófi Házának*. Mert az igaz, hogy én magam erőmtől vagy Fijaimat (kikhez harmadik is jött világra; 's még két *Sámuelem* holt meg) nem tanitathatom, vagy sok Írásaimat és *Collectioim*at Hazám hasznára nem fordithatom. Méltóztatott volt *Sámuel* nevű élő Fiamnak ígérni *Alumniát* Mlgs Gróf *Consiliarius* Kemény *Farkas* Ur Ó Nga; mellynek meg-említéséről titkon egy alázatos sugást tettem Mlgs B. *Dániel Consiliarius* Ur Ó Ngánának. Nyomdokomot követni fogó (talám adja *Isten*, felyül muló) *Syntaxista* Fijam, nevetem viseli, és szelid 's igen jó igyekezetű. Most Ngd számára kezdett, de hólnap *Udvarhelyre* menvén tanulásra, el nem végezheti *Canicula* előtt, egy nem sok árkusból álló, de igen helyes szép *Historiát* magyar nyelven le-írni, egy *Kolosváratt* élt *Kurutz Világi Medicusnak* tulajdon Írásából, ki is a' *Kurutz Világi* dolgokat rövideden, de nagy adcuratioval írta le. E' maga sok dolgokat látott azokban az háborukban, szolgálván akkor jó ideig a' *Generalis Károlyi Hadában*.⁷

Tiszteletes *Benkő Ferentz* Uram a' Ngtok *Gratiájából*, ha fundus volna, meg-érdemelné, azt vélem, hogy *M. Vásárhelyre* a' *Naturalis Historiának* és *Német nyelvnek* tanítására tétettetnék: mint *Enyeden* T. *Galambos*, *Kolosváratt* T. *Pataki Móses* Uraimék vagynak.

Ily sok Irással bátorkodám Ngodat terhelni. De Ngod méltóztassék Magát ne terhelni, annyi véghetetlen foglalatosságai között, nékem való Irással. Hanem a' mit hozzám parantsolni méltóztatik, azt a' Ngd Erdemes Cancellistái közül valamelyik meg-irhatja. Így is nagy léssen a' Ngd Grátiája. Az Ur Isten, a' Ngd Mlgs Gróff Uri Házáról, mondja ezt, öldöklő Angyalának: *Elég immár.*⁸ Nagyságtokat, minden Vigasztalások között, ép egészségben éltesse! Magamat Ngd különös Kegyelmébe ajánlván, maradok
Mlgs R. Sz. B. Gróf Consiliarius Ur
Nagyságodnak sok kötelességű alázatos szolgálja

Közép-Ajtán 1784. 6ta Junii.

Benkő József. t. k.

228 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Kolozsvár, 1784. június 30.

Részletes beszámoló az erdélyi református egyház kolozsvári zsinatáról. Június 19–23-án Nyárad-szentlászlón tartották zsinatukat az unitáriusok.

„E” mái napon le-folyó Hónapnak végén tartattaték itten a' Reformátusoknak Egyházi Fő-Gyűlések (Generális Synodusok) a' szokott jeles rendtartásokkal. Szombaton, u. m. Sz. Iván Havának 26dikán az egész Erdélyi Ref. Eklésiákban való T. Esperestek (kik-is tizen-négyen vagynak) és T. Nótáriusok, és a' Ref. Supérintendens vigyázása alatt való két Szász (melyekben mindazáltal Magyarok-is vagynak) Capitulumoknak T. Dékányai 's T. Notariussai, a' Városba bé-gyülekezvén, más napon, mely-is a' Szent Vasárnap vala, egy arra rendeltetett Házban meg-jelenék az Egyházi Rend. Itt a' Tiszteletes Férfiak magok közül bizonyos Személyeket választának, kik illendő betsülettel ezen házhoz meg-hí-vák, a' Méltóságos Fő Consistorium részéről való ki rendelt Urakat, úgymint Mlgs. Gróf Bethleni Ifjabb *Bethlen Gergely* Urat, M. L. B. *Inzédi Sámuel* Urat, és Tekintetés ' *Sombori Elek*, *Fileki Sándor* Kolos Vármegyei Vitzé-Ispán, 's *Radnótfái Sigmond* Kolosvári Fő Biró, Urakat. Azután más rendbéli Tiszteletes Férfiak ugyan ebbe a' Gyűlésbe hívak minden tisztelettel a' Felséges Királyi Guberniumtól ide rendeltetett Királyi Commissárius Urakat is, úgymint, Mlgs. Gróff Széki *Teleki Ádám* Urat, Nemes Doboka Vármegye Fő Ispányát 's Császári Kamarást, és M. Báró Losontzi *Bánffy György* Urat, Nemes Kraszna Vármegyének kormányozóját. (Administratorát) így már mind együtt lévén a' Sinatnak Rendei, azt vették vala munkába, hogy közönséges Notariust (ki az ilyen Fő Gyűléseknek Végezéseit írja, 's a' t.) válaszszanak, Személy nélkül lévén ez a' Hivatal mintegy két esztendőtlől fogva. De nem viheték annyira e' dolgot, hogy tudhatnók, kit választottak: még ezután válik-meg. Azután a' Templomba menvén ez a' Gyülekezet, és utánna a' mindenfelől össze-sereglett sokaság, mely között még más Vallásuak-is nem kevesen vóltanak, lettenek orgona zengés között való szép Éneklések; melyeket követetett a' Prédikálló Székbe fel ment Udvarhely Széki Esperestnek Tiszteletes *Kovácsnai Ts. István* Uramnak könyör-gése 's rendes Prédikátiója. Ennek vége lévén, helyébe fel-állott a' Fő tisztelendő Superintendens Eperjesi ' *Sigmond* Ur, és először buzgó Imádságot mondott az Anyaszentegyházért, a' Felséges Uralkodóért, 's a' t. annakutánna hathatós Beszédet tett a' Papi Hivatalról, 's elő-szólította a' meg-visgálásra a' fel szenie-lendő újj Prédikátorokat, kiknek az Eklésiáktól hozott tanubizonyossági leveleik mindeneknek hallásokra fel-olvastattak; utóljára pedig a' Kolosvári Kollégium

nagy érdemű Professorai közül Tiszteletes *Bodoki József*, *Szathmári Pap Mihály*, és *Méhes György* Uramékra bízva a' Hatalmat (Praesidiumat) a' fel-szentelendő Papotskák meg-*visgálásában*. Le-szállván maga, ment azon Predikálló székbe T. Szathmári P. Mihály Uram, és először áhítatos Deák könyörgést mondván, annakutánna a' Papokká-lejendőknek kérdések által való meg-*visgálását* el-kez-dette deák nyelven. Ezekkel tizenkét óra utánra tölt az idő, mikor a' Gyülekezet a' Templomból ki-*oszlott*. Ebéd után tartattatott a' Déleesti Isteni szolgálat, könyörögvén és hatalmason prédikálván Tiszteletes Gyöngyösi János Uram, az Ujj Tordai Eklésiának Lelki Pásztorá. Prédikáztio után, deák és Magyar nyelven ismét folyamatba indult az új Papok *Visgálása*: Hétfőn, kedden, és szerdán tizen-egy óra feléig, mind ebéd előtt, mind ebéd után, hosszason folyt a' Fel-szentelendők' *visgalása* a' Templomban, mindenkor nagy sokaságnak hallat-tára. Benn pedig a' 'Sinat-Háznál, melyben együtt vóltanak az Egyházi Rendek, a' Királyi (Commissárius) ki rendelt Urak, folytanak az ide hozattatott Törvé-nyek, és a' közönséges Jót illető dolgok. Szerdán délben pedig a' 13 Ujj Papok fel-szenteltettek, erőssen meg-eskettetvén a' Papi hivatalra, és az öreg Tiszteletes Atyák kezeiknek az ő fejekre való vettetéseik között, el énekelte a' Deákul: Jövel Szent Lélek Ur Isten. – Ezen meg nevezett napokon, a' felyebb tisztelt Mlgs. Gróff oda ki rendelt *Bethlen Gergely* Ur ó Nagysága, abban az Kolosvárat épült új Házában, melyben ez ideig csak egyszer-is asztalt nem terítettek vólt, különösen meg-tisztelte az Egyházi Rendet, Hétfőn a' Tiszteletes Esperesteknek, kedden a' Tiszt. Notáriusoknak, Szerdán az akkor fel-szenteltetett új Papoknak, advan szép gazdag szives szeretettel szerszámozott nagy Ebédeket; melyeken, az említett Egyházi Személyeken kívül, más sok Uri, Professori 's Papi Emberek is meg kóstolták ennek a' Mlgs. Gróff Ur kegyességének gyümölteit.

Ugyan Szent János Havának 19-23 napjain vólt jeles Egyházi Sinatjok az Erdélyi Unitarius Atyafiaknak, Maros Székben Nyárad-Szent-László nevű Eklé-siában, melyen, a' Tiszteletes Esperesteken és Notáriusokon kívül, jelen vóltanak 1. a' Királyi Commissarius Urak, u. m. Mlgs. *Torotzkai Mihály* és *Ürmösi Maurer László* Urak. 2) Tekintetes Alsó Járai Papai István és Sárdi Simén György ki rendelt Urak. 3) A' Nyárad és Maros Vidéki Curatorok, u. m. Petrityevit Horvát Ferentz Ur, az Erdélyi Unitária Eklésiának és Oskolának Fő Curatora, 's Tekintetes Iszlai István és Káli Nagy 'Sigmond vigyázo Curator Urak. Vasárnap reggeli órán prédikállott Tiszteletes Kökösi György Uram, Fejér Vármegyei Esperest; Ur Vatsoráját osztott: T. Nagy Elek Uram a' Küküllő Vármegyei Tractusnak Notáriussa. A' Pappá szentelendők meg *visgálásának* Fő vigyázója vólt T. Finta József Uram, a' Fejér Vármegyei résznek Notariussa. A' Törvényes dolgokat a' Templomon kívül háznál folytatta az alatt a' Consistorialis Gyűlés, melynek Praesese vólt Tisztelendő Agh István Uram, az Erdélyi Unitaria Eklésiák Superintendense, Actuariuságot viselt Tiszt. Lázár István Uram, mint közönséges Notárius, a' Kolosvári Unitarium Collégiumnak Igazgatója, 's a' Böltsésségben és Mathesisben Tanítója.

229 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Koloszvár, 1784. július 1.

Erdélyben is bevezetik II. József nyelvi rendeletét. Nagyszebenben ülést tartanak az erdélyi katolikusok, reformátusok, evangélikusok és unitáriusok megbízottai az oktatás egységesítéséről. Szathmári Pap Mihály a Haarlemi Tudós Társaságtól pályadíjat nyert. Beszámoló az Erdélyben megjelent új könyvekről és Janus Pannonius műveinek kiadásáról.

Császári 's Királyi Felséges Urunknak kegyelmes Rendelése el-érkezett hozzánk is, ezen ő Felsége Birodalmának napkelet felől első vég határára, az aránt, hogy ennekutánna mindenek, valakik az ő Felsége Birodalmában akármelyféle Tisztségeket és Hivatalokat akarnak viselni, úgy igyekezzenek a' Német nyelvnek meg tanulásán, hogy ennek tudása nélkül Hivataloknak viselésére fel-nem vétettetnek. Ugyan-is, e' folyó 1784dik esztendőbeli Sz. András Havának 1. napjától kezdve, mind a' Bétsi Udvari Magyar Cancellárián a' dolgok (ki-vévén, még egy esztendeig, a' per folyásbélieket) német nyelven vitettetnek; mind Magyar Országban, úgy Erdélyben a' Fő igazgató Székek (*Dicasteria*) a' magok Munkáikat azon a' nyelven folytatják. A' következő 1785dikbeli Sz. Andr. Havának első napjától fogva pedig a' Vármegyék és Székek Táblái-is hasonló nyelven viselik a' dolgokat, 's t. e. f. Sőt e' jelenvaló esztendő Novemberének 1 napjától fogva senki az tanuló Ifjak közül nem fog botsáttatni a' Deák nyelv tudományának tanulására, hanem előbb meg-mutatja, hogy németül olvasni 's írni tud.

Tudomány dolgába lévén beszédemnek ereszkedése, éppen itt illik hírre tennem azt a' nevezetes ki rendelést, (*Commissiot*) a' mely mostan gyülekezett bé Nagy Szeben Városába, 4 Katólikus, 4 Református, 4 Evangelicus, és 4 Unitárius Személyekből: kik, mind a' Tudományokhoz értő érdemes személyű emberek lévén, fél részben Világiak, másik fél részben, Egyháziak, azt vették munkába a' Felséges Parantsolatból, miképpen lehessen azt a' meg edgyeztetést tsinálni az említett négy féle Vallásuak között, hogy minden ő Oskoláikban egész Erdélyben egy formájú legyen az Ifjuság tanításának módja. Nem sokára ezen emlékezetes dolgokról bőveb tudósítást tészünk, Tudomány dolgához tartoznak ezek is: A' Kolosvári Reformatum Kollégiumnak edgyik nagy érdemű *Theologiae Professora*-val, Tiszteletes Szathmári Pap Mihály Urammal, közöltetett vala Hollandiából, az Hárlemi *Teyleriana* Foundationak Tudóssaitól ki-tétettett egy kérdés, mely-is magyarul így esik: „Minémű állapotja volt a' Keresztyén Vallásnak, kiválva a' Napkeleti Eklésiában, abban az időben, melyben a' Törökök Prófetája Muhámed támadott? és valyon azon akkori állapotja, kevesebb vagy nagyobb mértékben, nem segítetté-e a' Muhamed Vallásának ki-terjedését?” A' sokak közül, melyek ezen kérdésre tétettek, olyan Feleletet irt T. Szathmári Uram, melyért ő kegyelmének íteltetett az Arany pénz, melyet az ilyen leg jobb Feleleteket íróknak szokott adni a' felyebb meg nevezett Tudós Társaság. – Kolosváratt, a' Reformatum Kollégium betüivel világra botsáttattak ilyen Munkák: 1) A' Papi Szent Hivatal' gyakorlására való Tanítás, nyoltzad részben, két darabban. Ezt, az hires *Osterwald Frid. János*nak Frantzia nyelven költ irásából Magyarra fordította, 's holmi Jegyekkel és szükséges Tóldalékokkal tudosan meg bővítette, Tiszteletes *Gombási István* Uram, a' Mező Madarasi Eklésiának érdemes Lelki Pásztor. 2) A' köveknek és Értzeknek külső meg-esmértető Jegyeikről való Munka, melyet *Werner Ábrahám* Ur Német Munkájából Magyarra fordított, és a' két Magyar Hazabéli, 's más idegen kő és Értz Nemekkel-is, a' példákban meg bővített, *Benkő Ferentz* Uram, néhai idvezült Tanácsos Gróff Malomvizi Kendefi Elek Ur Kegyes Özvegyének Gróff Bethlen Kristina Aszszony ő Nagyságának Udvari Papja, 's a' másszor méltán meg ditsértetett Méltóságos Gróff Kis Aszszonyoknak mind egyéb Tudományokban, mind pedig az efféle Természeti-ekben Tanítójok: ennek az érdemes Hazánkfiának kell tehát köszönnünk, hogy a' kövekről és Értzokről való igen nagy hasznu tudomány a' Magyar nyelven-is esméretes kezd lenni; az ő Kegyelme külső Országi Akadémiákon való másod rendbéli lakásának pedig edgyik gyümöltse ennek a' Tudománynak meg-tanulá-

sa, melyre szert tett Göttingában. 3) Egy szép Halotti Magyar Oratio, melyet néhai Méltóságos L. B. Ifjabb Losontzi Bánffy László Urfi' emlékezetére készített Bodoki József Uram, a' Kolosvári Ref. Collegiumnak egyik Professora. – Lépünk ki Hazánkból az efféléknek emlegetésében, még is beszéljünk Hazánkról. – Holláudiában igen szép tiszta nyomtatással ki-adattattak az halhatatlan érdemű *János Pannoniusnak* gyönyörűséges Deák Versei. Nem tette fel nevét, a' ki ezt a' Munkát mostan mintegy ujjolag felelevenítette, nem csak a' ki-nyomtatással hanem egyszer 's mind a' versekre tett tudós jegyzésekkel-is: de tudva vagyon már az Hollandusoknál, hogy ezt az hasznos dolgot valamely tudós és nagy méltóságú 's fő rendbéli Erdélyi Úr tselekedte. – Ugyan ott Holláudiában nyomtatattak ki a' Maros-Vásárhelyi Ref. Kollégium egyik nagy tudományu Professorának, tiszteletes *Kovácsnai Sándor* Uramnak válogatott szép Deák Versei, melyek az Író meg-halni nem engedik emlékezetében.

230 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Kolozsvár, 1784. június 30. – július 1. [?]

Ismerteti II. József btráskodási és vámrendeletét. Az erdélyi terméskilátások nem rosszak.

Szent János Havának 15 napjától fogva két rendbéli Felsőes Királyi Parantolatokat vett az Erdélyi Fő-kormányzo-Szék, melyeket ha ki nyílt szemekkel vizsgálunk, méltán hasznosoknak ítéletjük. Az Ország minden Tiszt viselőinek hivatalokotol-valón meg-fosztodásoknak büntetése alatt meg vagyon parantsalva, hogy a' Perekek folytatásában, mint eddig, olly hosszúságok ne legyenek, hanem az elejébe vitt ügyet leg-ottan fel vévén, mennél hamarabb végét szakasztani el ne mulassák. A' Per igazgatoknak, vagy Prokátoroknak pedig az örökös halgatásnak büntetése alatt keményen meg-parantsoltatott, hogy a' Perhez semmi oda nem tartozó dolgot, az időnek hosszabbra való halasztása végét ne elegyítsenek, sem pedig a' mit egyszer mondtak többször elő ne hozzák. Egy szóval minden Perlekedésben eddig elé hozot tekervényes ösvényeket vég képpen hadgygyák-el, és az egyenes igazságot görbé után ne vezérellyék. – Felsőes Urunk, még Uralkodásának elein, az Erdély Országi határ szeleken lévő Harmintzadokat a' Barmaknak ki és bé hajtások végét el törlette vala; de már most bölts okokra nézve tellyességgel egészszen el törölte, úgy, hogy semminémű Kereskedők ne fizessenek. – Itten mind az aratáshoz mind a' szürethez való reménység nem leg-alabb való, csak hogy némelly részeken, valamint Magyar Országán úgy itten-is a' Pillango a' Gyümöls fákbán igen sok kárt tett.

231 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1784. június [?]

Gr. Kálnoki találkozás a betyárokkal a Rika és a Hagymás nevű erdőben.

„Szent János Havának 26 napján indult ki Brassobol, Gróff *Kálnoki* Ur eő Nagysága. Feleségével és Leányával egygyüt. Kinek, hogy az ő Uttyában fekvő *Rika* és *Hagymás* nevezetű nagy, és töbnyire Haramiákkal tellyes Erdőken, annál bátorságosabb utozása lehessen, két Székely lovas-Katonákat maga előtt, előre el küldett. Ezek a' szokás-szerint egy uttyokban lévő Kortsmába bé-térvén, véletlenül, a' Tolvajoknak 20 főből álló társaságokra találtak: kik közzül csak ugyan

minden kár és sértődés-nélkül ki menekedvén, leg-ottan vissza tértenek, és a' Gróffnak hogy, és mint jártanak légyen minek-utánna meg beszéllettek; elkezdett uttyából szerentsésen vissza tértt; és másnap 30 székely lóvos Katonákat vévén maga mellé, haza menő uttyát *Dráás és Tárílan* felé fordította."

232 Benkő József Christian Gottlob Heynének
Bethlenszentmiklós, 1784. július 7.

Már elkészült néhány kézirat Heyne megrendelésére, de még nem küldi el. Felkéri a címzettet, szerezzen kiadót négy-öt kötetnyi erdélyi történeti forrás kiadására.

Illustrissimo atque Clarissimo Viro, Domino Christiano G. Heyne, Magnae Britanniae Regi a Consiliis Aulicis, Eloquentiae et Poeseos Professori Celeberrimo, Salutem Plurimam Dicit Josephus Benkő, Pastor Ecclesiae Reformatae Közép-Ajtensis, et Societatis Scientiarum Batovo-Harlemensis Sodalís.

Quaedam Manuscripta, pro usibus Bibliothecae Vestrae promissa, jam sunt parata: manebunt tamen apud me, donec vel plura adhuc Vestram in rationem describentur, vel, si vobis meum consilium fuerit probatum, aliter de praecipuis Manuscriptis, Historiam Transsilvanicam complexis, conventum inter nos erit. Scilicet, expertus jam Consilia Eruditorum nostorum, hoc praesertim itinere, ex quo ad Te scribo, apud me constitui, tam typis olim evulgatas, sed factas jam valde quam raras, quam praesertim manuscriptas Historias Transsilvanicas pretii maximi, Tomis 4 aut 5., cum adnotationibus utilissimis, edere: si apud Vos invenero Typographum, qui condigna remuneratione labores meos ab aliquot annis magna diligentia impensos, compensandos suscipere vellet. Emtores procul omni dubio, huic operi non defuturi sunt: huic nempe cunctorum Europae Eruditorum Votis exopto Operi. Velis igitur, Vir Coleberrime, hunc meum conatum, Eruditis nostris maxime probatum, serio expendere, ac tandem vel svadere, vel disvadere sincere. Svasurum te spero omnino. Sed num Typographus, qualem quaero, apud Vos reperitur? Si ita, bene. Facile demum foret convenire de eo, quosnam Historicos, et qua forma, nova vita donare velimus. Te rogo obnix, Litteris ad me datis, hac super re certum me reddere velis.

Wolfgangi de Bethlen Historia exoptatissima, ad eum usque locum, quo ejus impressio intestinis patriae nostrae motibus, exeunte superiore seculo, interrupta erat, quatuor jam Tomis octavis (scis priorem editionem Tomo unico in folio prodivisse) Cibinii recusa est, ad Te quoque transmittenda. Pars quoque inedita lucem Tomis duobus videbit. Voluissem sane, insignem hunc Historicum, Scriptoribus Rerum Transsilvanicarum, quos in lucem revocare adnitor, adnumeratum fuisse: sed praeventus sum, quod praesertim Tipographus Cibiniensis Privilegium pro sua editione impetravit. Nihil est. Habemus Historicos Celeberrimos, quorum Scripta pretium Voluminibus nostris concilient. Non erit Bibliotheca vel publica, vel privata Eruditorum Celebriorum, quae edendis his Scriptoribus facile careat. Vale, Vir Illustrissime, meque, ut facis, ama, et conatibus fave. Dabam veloci scriptione, in itinere meo, Claudiopoli celebrata e Synodo Generali reflexo, Bethlen-Szent-Miklósini, die 7. Julii 1784.

233 Teleki Sámuel Benkő Józsefnek
[Nagyszeben] 1784. augusztus 14.

Vigasztalja Benkót. Borúlátóan ítéli meg a tudomány jövőjét. Támogatást ígér Benkő fiának, Józsefnek.

234 Pap József Benkó Józsefnak
Nagyszeben, 1784. augusztus 24.

Okleveleket küld és ígér; sürgeti Kurtzböck részére a Transsilvania specialis-t. Hírt ad egy rendeletről, mely a lakosság összeírásáról intézkedik.

Tiszteletes Atyám Uram!

Régen vagyok adossa Tiszt. Atyám Uramnak válaszlo Levelemmel. Imé mostan küldöm Maurer Urtól¹ a' Lorandus Lépes² Testimonialissait, melyeket eddig azért nem küldhettem-el hogy vagy az Archivariust olykor meg nem kaphattam, vagy pedig a' mikor meg kaphattam az írást tökéletesen el-nem olvashattuk, de most hiba nélkül a' mennyib[en], el lehetett olvasni le irtam, és conferaltam; a' Matyás királyét de Anno 1459. mely Medgyesen költ azért nem írhattam ki hogy Procurator Kőkösi Urnál vagyon de ha elő jö azt-is el küldöm a' jövő hónapb[an] a' Szebeni sokadalomkor. Donáth Úrtól még nyerhettem annyi időt hogy az Articulusokat melyek Generalis vagy Partialis Diaetan condáltattak ki írhasam de ez-is nem sokára meg lesz, mert eddig mind két részről nem érkezünk réa a' sok dölgek miatt. Accludalom ide³ a' Rozenfeld Ur írását-is es Fichtel Urnak⁴ egy Levelét. Kürtzböcknek két Levelét vettem mellyb[en] ugyan panaszol hogy Tiszt. Atyám Vramnak sok rendbéli Leveleire nem vehette válaszsát egyet hozzám igazított, mellyet ide rekesztettem de ide rekesztem azt is mellyb[en] Kedves Atyám Uram élete felől tudakozodik, holt hírét halván.⁵ Erre én nékie valaszoltam, és bizonyossá tettem ötet hogy nem tsak él Tiszt. Atyám Vram, hanem szorgalmatosan dolgozik a' közönséges Jora. Nagyon ohajtya hogy a' Transilvanianak Specialis részeit fel küldené Tiszt. Atyám Vram. Oh küldje is fel. Ha egy kevéssé a' dologtól üresedem 1ször A Báro Bánffi Familianak deductioját le írom és el-küldöm mert ő Exjától ki nyertem, tsak Veszprémi ne tartoztatna a' leírásáb[an]. 2do A 11 Vármegyékről való Rescriptumot, de ha lehetne, 3o az egész Commissiot mellyb[en] ezen Varmegyék el osztása tractaltattott, el-küldöm, de sokatska le irni. Bánffi Farkas Vr ö Exja Groff Kemény Farkas Vr ö Ntságával Secr[etarius] Türi és N[agy] Sinki K[irály] Biro Salmen Urakkal 27a praesentis indul ki Szebenből a' fő Íspányok installatiójára először Enyedre onnan Dévára, azután ide Szebenb[e] innen Fogarasb[a], onnan bé Háromszékre talám Közép-Ajtán keresztül s' a t. Egy Rescriptum érkezett hogy a' Nemessek és az egész Föld Népe conscribaltassék Gyermekeivel együtt

Isten tudja mi lesz a' vége, de még nem láttam a' Rescriptumot. Tsináljon többször-is utat Fichtel Vrhoz, hogy közelebből esmérkedhessem azzal az Vrral. Groff Teleki Jósef Ur most Bécsb[en] vagyon 's kétség kívül Cornides Vr-is. T. Jantso Vram tegnap indula ki innen F[el]Vintzre Papnak 's házasodni mert a' Püspök két Leányát adja egyszersmind férjhez, egyiket a' Széki Papnak Kotsis Vrnak. Magamat forro szeretetéb[e] ajánlván vagyok allandoul Tiszt. Atyám Vram

Szeben die 24a Aug. 1784.

alázatos szolg[ája]
Pap Josef m. t. k.

235 Benkó József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1784. augusztus 26.

Gratulál Teleki Janus Pannonius-kiadásához. Közli, hogy németül tanul. Köszönetet mond a fiának nyújtott támogatásért és azért, hogy címzett a főjegyzői tisztségre jelöltette.

Méltóságos R. Sz. B. Groff Consiliarius Úr, igen Kegyelmes Pátronus Uram!

Ez Hónapnak 14dikén hozzám kegyelmesen írni méltóztatott Levele Nagyságodnak, sokféle vigasztaltatásomra szolgált, a' sok nem várt változások miatt való gondolataimbéli hánykodásaim között is. Bizony, nem is szűnöm kérni az Istent, hogy Ngodat hozzám való Kegyességéért is meg-áldja.

Leg-elsőbben örvendek, de még a' Synodusi útamban kezdettem örvendeni, M. Vásárhelyen, *Jánus Pannonius*nak oly drága szép újj öltözetben való fel-támadásán; bé is tétettem két rendbéli Ujság-Levelekbe ennek a' szép kiadásnak emlékezetét;¹ és tudatlanságból azt is ki-hírelhettem volna, Kinek tudós réa való jegyezgetéseivel nyert újj fényt; ha Tszs Prófessor Kovásznai Uram azzal nem intett volna meg, hogy ez aránt Nsgod magát ki-adni 's adatni nem akarja. De (hogy Székelyes butasággal szólljak) túl vagyunk azon; nints titokban a' Tudósok előtt; 's ugyan, mit is vétett ez az *editio*, hogy a' mi benne legdíséretesebb, annak Mivesse ne tudattatnék? Még előre tudták ezt sok Olvasó Emberek, és tudniok is kellett, tsak néhai Tszs Bod Uram Áthenássából is, és az én Transsilvániámból.² Az Isten Ngodat, meg-tsoportozott terhes dolgai között is, segítse, hogy a' Tudományokkal, melyekhez választott és példás kedve vagyón, és azoknak Hazánkban való elő-mozdításokkal, magát ujjithassa. Ha Nsgd, Atyáinknak idejekben ült volna a' Tanás-asztal mellett, a' minémü szerentséje vala néhai Gr. Lázár Urnak; minden felől hiszszük, hogy jó Könyveknek Szerzője lett volna Nsgd: de már, mikor a' közönséges terhektől tsak pihenő órája sem marad fenn; kegyetlenség volna azt várnunk, hogy még is Könyveket dolgozzék Nsgd. Bár lehetne írni a' mostan folyó sok Dolgokról valami Diariumat! mert, ha Ngdtől nem, kitől kap ilyet is a' Maradék? Tsudálom, hogy régen az Hadakozások zörgései között a' táborokban is majd mind Diariumokat írtanak a' Nagy Emberek, kivált a' két Rákóczi György Fejedelmek idejekben; látván a' példát magoktól is ezen Fejedelmektől.³

Keserűlve gondolkodom, a' Nsgd előre néző 's igaz ítélet tételéről, melyet a' Tudományokra 's Könyves-Házakra szabni méltóztaték. De gondolkodván arról is, miként lehetne ilyen környül-állásokban is Nsgdat nevetésre inditanom; el-képzelem magamban, hogyha most Szebenben lehetnék, és magam előtt edgy-nehány minutákkal edgy Könyv-árrost Nsgd palotájára bé-állithatnék valamely ritka jó Könyvekkel: rajta érném Nsgdat, hogy fel-tétele ellen, pénzt kezdene az Árrosnak számlálni. É' félét holtig vásárol Ngd. De ne annyit, mint eddig, Nsgs Uram! a' mi van, elég ám az Erdélyben edgy Könyv-Házban, számára nézve is, de hát érdemére? Sokat forog a' Világ; bizony lesznek olyan idők, melyekben a' Tudományok meg-betsúltetnek, és a' jó Könyvek elé kelnek; még a' Deákokis, kivált a' Historicusok.

Ilyen értelemben, ha nem tévelygésben, lévén magam; én tsak Deákul continuálom Erdélyről való Munkámat; minthogy Németül nem tudok írni. Most ugyan (a' mely alatt némely igért Munkátskáimnak világra botsátása valami keveset késék), hogy gyermekeim is inkább tanulhassanak, magamnak bizonyos ideig Német nyelvben tanító Mestert fogadtam házamhoz; kivel edgyszer 's mind íratok is minden napon: mert mikor Pappá lettem, akárkivel is beszélhettem hibáson Németül; de a' nem gyakorlás miatt igen ki szoktam vala a' beszédből; és a' Könyvek értéséhez is többre vala szükségem. Most azért rajta vagyok valójában; hogy 3. esztendő múlva ki ne essem ebből a' Notariusi hivatalból.

A' mindennel bírő kéz fizesse vissza Ngdnak József fiam számára el-szánt Kegyelmességét! melynek akármely időben el-vévője 's kézhez szolgáltatója lehet M. Vásárhelyen T. Fogarasi Uram. De bizony, Ngs Uram! elég segedelmé-

vel élek én Ngdnak, fel-tett tzeljaimra, a' drága Biblióthecának számomra való nyítván állásával: melyből még akarok is kérni, minekutánna a' magamnál valókat nem sokára vissza küldhetem.

Méltóságos Gr. Consiliarius Úr! Valyon háládatlanságnak bűne nélkül el-hallgathatnám é ezt is, hogy az én tsekély Igyekezeteimnek Nsgtoktól edgy meg-jutamzatatása esék a' közelbik G[eneralis] Synoduson is, midőn a' G[ene]ralis Notariusi Hivatalra méltatlan nevem újonnan választásra tétettedék, és tiz választó-szót nyere is. Bizonyos vagyok benne, hogy ezen tisztességemnek edgy nagy oka Ngd: azért ezer háláadó alázatos indulatokkal viselem szívemben. De az igaz, hogy az a' Hivatal Erdélyben Tszs Borosnyai Uramat illeti; és nagy erőtelensége lenne a' Mlgs Fő Consistoriumnak, ha rea nem tudná Ő Kglmét venni; ha ugyan még nem vette. Igaz, hogy bizony tsak esnek az irigységtől Ő Kglme ellen némely szók, mint esének a' minapi Synoduson is: de ha hallona is valami szerént, és az a' féléért meg-botránkozni; nagy gyalróság vólna azért meg-vetni, az egész Statusnak kívánságát, és Ő Kglméhez való ragaszkodását.

Félve jelentem, de tsak próbálok még is. Mlgs Gróf Consiliarius Ur! Ha le van írva Ngdnál, könnyebb; ha nintsen, méltóztassék Nsgd most melegiben le-iratni a' tizen-edgy újj Vármegyék Planumát, t. i. mindenik Vármegyében hány Szolgai-Birói Processusok lesznek, és azokban melyik Oppidumok 's Faluk, 's a' t. foglaltatnak név szerént; úgy a' Vármegyék administratiojának Regulatioját, 's le-iratván, velem közölni (betsúletesen való vissza adásnak kötése alatt) Cancellista Pap Jósef Uram keze által; ki is Brassóba minden Héten el-küldheti. Miért? Éjjel, napot öszve kötök, 's most hirtelen, abból, és az én jegyzéseimből, edgy *Nova Transsilvania*niát nyomtattatok: azért sietvén oly igen, hogy én occupáltam ezt a' materiát, 's tartok, ne hogy valaki előlem ezen részét el-ragadjon. Az UR ISTEN Nsgodat, és Mlgs Gr. Szerelmesseit mindenekben szerentséltesse! Magamat nagy Kegyelmisségebe ajánlván, vagyok örökre

Mlgs Gr. Consil. Ur Ngdnak

alázatos szolgája, cliense
Benkő Jósef.

Közép-Ajtán 1784. 26. Aug.

236 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1784. augusztus [26. után]

Az új vármegyei beosztásnak megfelelően új Transsilvaniát akar kiadni. Közli, hogy a címzett milyen úton tudná eljuttatni hozzá az új területi beosztás tervezetét.

Mlgs Gróf Consiliarius Ur!

A' 11. Vármegyék Planumának le-irattatásával igen vakmerőképpen támadám-meg Nsgdat: de instálok a' botsánatért alázatosan, és újonnan is azon Írásért. Ebből, az edgy újj Tomust olyan hamar ki-dolgozom, mintha készből írnám le. Mert a' mi ritkaságok és régiségek lehetnének benne, már azok a' mostan prélium alatt való Tomusokban meg vagynak. Ebbe az újjba tsak a' jelen való dolgok kívántatnak. Amazok lesznek *Antiqua*, az *Nova Transsilvania*. Mindeniket most leg-jobb írni, mikor mind két állapotját Erdélynek úgy látjuk, mint Nőé a' két Világot. Írásunknak hitele lesz a' Posteritasnál. Ngdnak négy annyit íratok helyette, tsak nyerhessem-meg. Pap Jós[ef] Uram is fogna segíteni.

Már ezen *Nova Transsilvania*niának nálam sok része kész is; de addig nem vehetem rendbe, míg az újj *Planum* kezemen nem lesz: mert Szolga-Birói Processusok (minémű, a' mint hallom, *Három Szék*-Vármegyében 12. lesz) szerént lesznek benne a' Paragraphusok.

Mikor ezeket nagy sebbel-lobbal meg-irtam volna (félvén, hogy edgy reménlett alkalmatosságtól Levelem el-marad), akkor jút eszembe, hogy én a' *Planumot* (de talám tsak a' tíz Vármegyérő], s' mint elsőbben delineáltatott vólt) láttam M[éltóságos] Tabulae Praeses Ur Ó Excja Protocollistájánál; és a' nagy Volumen: melyhez képest leg-jobb lenne, ha edgy olyan kész Volument avagy exemplárt valakinél Szebenben igen kevés időre 's hív kézre lehetne számomra ki-nyerni Ngod auctoritassával. Brassai Urak, és onnan Procurator Ujvárosi Ur is, gyakorta járvák Szebent: jó szível el-hoznák.

237 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1784. szeptember 12.

A Telekitől kölcsönkapott könyvek nem szenvedtek kárt a középajtai tűzvésznel; részleteiről mellékel egy cédulát, melynek szövegét fiának, Józsefnek tollba mondta. Megismétli azt a kérését, hogy a címzett szerezze meg az új vármegyei beosztás tervezetét.

Méltóságos R. Sz. B. Gróf és Consiliarius Ur, Kegyelmes Nagy Patronus Uram!
Miólta Nagyságod drágalátos négy Könyvei Nálam (rend kívül sok ideig, sok felé való kapásaim miatt) múlatnak, holt hirem is ijeszthette Ngodat arántok; égés miatt való romlásom is ijesztő hírt tsinálhatott: de, Istennek légyen különös hálaadás érette! a' Ngd Könyvei megvagynak, még pedig tsak leg-kissebb sértődésnek is érzése nélkül. Ugy is vagynak a' másunnan hozzám adott Könyvek, hogy azok végső romlásom nélkül, nem könnyen eshetnek veszedelembe: mert mikor valami tűz támad, legelső dolog nálam az afféle mások Könyveinek ki-vitele, 's azon kívül is különös rejtékben állanak. A' magam Könyveim, és kivált Írásaim, a' szerentsétlen tűz miatt való hanyattatás miatt, mit szenvedtek; egyéb Jovaim miképen mentenek kárba, bátorodom Ngdat terhelni azoknak meg-írásokkal, az ide zárt tzedulán, mely is a' Ngd Kegyelmességébe 's Patrociniumába jutott *Jósefemnek* keze-írása. Most már bezzeg valóban érzem, minémű segedelmekre leszen Ngdnak abbéli különös Kegyelme, hogy sok kárvallásaimból, melyeket magam erőmtől meg nem lábbalhatnék, emelkedhessem. Alázatos bizodalommal is ajánlom ötet, és így magamat, Ngdok különös Kegyelmébe.

Nagyon terheltem vala Ngodat a' 11. Vármegyék állása felől való alázatos kérelmmel, minapi Levelemben: most is azon várással, és oly fel-tétellel, bátorodom maradni, hogy ha az akkor jelentett mű-szerekhez juthatok, tsak hamar edgy új *Transsilvániát* állítsak világ eleibe. Az Ur Isten Nagyságtok drága életét, egésséggel ékesítve, de sok áldásokkal tetézve, terjssze! Magamat fenn-álló Grátiájokba Ngdoknak alázatosan ajánlom, és maradok

Mlgs Consiliarius Ur, Ngdnak

Közép-Ajtán 1784. 12. Sept.

alázatos cliense szolgája
Benkő Jósef. t. k.

[Melléklet:]

E' folyó Septembernek negyedik napján, mikor éppen sokrendbéli Manuscriptumaimat két lakó házaimban kiraktam, és Compactor kezébe való által-adás végett szedegettem volna, hirtelen a' szomszédomban egy szalmás ház meggyúlván és a' sebesen fúvó szél által a' Papi jószágot el borítván, nem tsak nyári takarmányaimból (a' zab kepeének egy részén kívül, melyet még bé nem hoztak

vólt), és nevezetesen buzámból, annyira, hogy tsak egy sütetre sem maradott, fogyata ki: hanem jo szekereimből, és tsekély gazdaságomra tartozó minden fa eszközeimből, 'sat, minthogy ezek a' sütő házban és körülé vóltanak, sok házi jóvátskáinkal, és még fejérmünknek is valamely részével egyetemben, házainknak mód nélkül való szorosságok miatt. Mert a' néhai T. Atyám Uram is ezen a Parochián szerentsétlen tűz által teljességgel minden Jóvaitól meg-fosztattatván, akkor tsak hirtelen, a' mint a' sok el égett emberektől lehetett, tövel-hegygyel hányták vólt öszve ezt a' házat, vagy inkább kalibát. Öszve omlék pénz bányátskám, melyet, ezen a' jövedelmetlen helyen, a' méh gazdagságban helyheztettem, és ezt szépen fel is vittem vala. Mert azon kosárokon kívül, mellyek egészen el égtenek álló helyeiken, az házam ablakai alatt; a' többeknek egy része a' poltzokon meg olvadott a' tűznek (még ablakomonis valamenyére bé-tsapott) lebbe miatt; más felől, a' melyeket a' tűz közül ki ragadhattunkis nagy bajjal*, nem vittük, hanem hánytuk, öszve rontottuk. A' mi meg maradott, és viszsza raktukis, nem tudván mellyik hol állott; egy mást megölték, ették, és így szintén másfél százig fel-szaporodatt kasáiraimból, már mondani semmi ollyas hasznót nem vehetek.

Még is, hálá Istennek! fejünk felett meg-marada az Ház tsudálatoson, holott leg alább ötvenszer felgyúlt a' sendély fedél: meg tanitván Isten engemet, és az itt lakó Fel-Hadnagy Urat, elménken való lételre, és kezünk közé akadtott kevés embereinknek a' füst és láng között való igazgatására. Gazdag vagyok; mert ruha nélkül nem maradánk, mint némelyek, az itt el égett 35. gazdák közül, kik jollehet nálamnál joval meszszebb laktak a' tűz kezdetitől még is mezőre, hova, lévén, tsak bé sem nézhettek házaikba, a' sebes tűznek el-borítása miatt. Gazdag vagyok, mert ámbár Könyveimben, és főként Irásaimban, mellyek szalma modjára hányattattak és rontsolódtak, megbecsülhetetlen károkat vallottam, és öszve szedésekben sok napokat kell költenem: de nálok nélkül nem maradtam; ki vévén némely aproságokat, melyeket a' hordozódásban el ragattak az oltalomra efféle jutalomért siető kösségbéliek: kiknek kezek által mentek el mindennapi szükségéinkre való egy néhány (mert pénzem soha sem szokott lenni) poroltraimis,[?] melyeket a' könyveim megett szoktam vala tartani. Meg fosztattam kerti gyönyörűségeimtől.

De elég gazdag vagyok, hogy meg maradott Papi hivatalom mellé való ekém. Meg maradtak Hazánk Historiájára tartozó, sok éjjeli 's nappali nyughatatlansággommal, és tehetsegemet feljül mulo költségemben álló gyűjteményeim: melyekből, tsak légyen mi mellett, ezutánis nem kevésbé igyekezem a' köz jóra munkálodni, mint eddiglen.

Nagyot estem; de tsak fel fogok kelni; hét tartó gyermekeimmel együtt: nem magam erőmtől hanem Ngtok kegyes segedelmével. Ezen bizodalmamot támogatja főképpen három fiaim közül, az Udvarhelyen tanuló kettőnek Alumniák által való segitetések. Az edgyiket azért Ngod kegyelmes Igéretébe ajánlom nagy alázatossággal. Az ilyenekis Isten előtt, Nagyságtok gyermekei lésznek.

* Ez az én szerentsétlenségem értette meg velem, a' Szamosközi historiajat, mikor azt írja, hogy a' szegény Szászvárosiak a' kastélyban rekeszkedvén, és onnan a' kegyetlen Bástának a' kastélyt ostromló seregét löni nem igen mérvén jövendőre nézve; sok kasár méheket hánytak le a' kő Falról, melynek a' Básta hadát marnák bezzeg maris ilyenkor.

238 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1784. október 6.

Híreket közöl a szeszélyes időjárásról; már lehullott a hó, és sok kárt okozott a gazdaságokban. Beszámoló a szeptember 4-i tűz pusztításairól.

A' gyümölts érlelő Ősz kedvetlen borzadott színnel úntatja magát. Mert váratlanul bővön esett hóval virrasztá földünkre e' folyo Mind Szent Havának negyedik napját; szintén hasonlóval ötödikét, és nedvességgel 's essözéssel az hatodikát-is: az hónap terhe alatt töredező fák' ágain fázódoznak a' gyümöltsők, a' sáros földre le-verődött az haritska (hajdina), növényekben késlelődnek az Őszi vetések. A' mint az időnek ábrázatjából hozzá vethetni, ez az havazás egész Erdélyre el-hatott; mely ha ugy vagyon, méltán fognak kedvetlenkedni a' szőlős gazdák, kiknek hegyeiket eleintén a' szárazság, minapában pedig az hó-harmat, bántogatta. Jóbb szüretje vagyon amaz hires Brassai méh-sernek, (Mártznak) olly óltsó lévén a' méz, a' méheknek bőv rajzások szerint, hogy a' mely 34 kúpából az az: 68 itzéből telő tseber méz néha tizenennyóltz Magyar forintokat-is szokott érni, most szintén tsak fél annyi áron szedettetik-bé a' Brassai méh-sere-sektől.

A' közelebb múltt Sz. Mihály Havának 4-dik napján, hirtelen gyúladás esvén, és a' kemény szélről nagy erőt vévén, Miklósvár Széknek Közép-Ajta nevű Falujában, annak szebb és jobb részét annyira meg-égte, hogy a' fa épületeknek (a' minéműek nagyobbára itt szoktak lenni) még tsak temető-talpaik is hamuvá lettenek; a' vastag tölgyfa 'sindélyekkel fedett házak meg-nem menekedhettek; a' mezei munkára volt emberek közül némellyek elébb ki-fogytak épületjeikből, és honn való minden keresményeikből, mintsem házokhoz érkezhettek volna: mások pedig házaikból ki ragadott holmijeket az utszán veszítették a' lángnak nagy erejétől. Nem kerülte-el ez a' veszedelmes tűz annak a' helynek Lelki Tanítóját, T. *Benkő Jó'sefet*-is; hanem maga állapotjához való javaiban meg-pusztította: köszönet, hogy a' Magyar Hazák javára szolgáló Könyvei 's Írásbéli sok szép drága Gyűjteményei tsudálatoson meg-tartatván, a' köz' jó el-kerülte azokban való kárvallását. Tulajdonithatni, az Isteni gondviselésből, az Ő Kegyelme, 's azon Faluban lakó, második Székely Gyalog Ezeredbéli Fel-Hadnagy *Grau Bálint* Ur', elmén és helyen állásának, és serénységének.

239 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Kolozsvár, 1784. október

Megjelent Benkő Ferenc Magyar Mineralogiája. Bánffy László halálára Bodoki József mellett Szathmári Pap Mihály is adott ki beszédet. Erdély közigazgatási átrendezésével párhuzamosan Nova Transsilvania címmel új leírás is készül.

Tiszteletes *Benkő Ferentz* Uram, kinek, a' kövek' és Értzek' külső meg-esmer-tető Jegyeikről, *Werner Ábrahám* Munkájából magyarra fordított és meg-bővített, 's itten Kolosvárott ki-nyomtatódott Könyve, nem régen meg-ditsértetett vala, ismét itt nyomtattatt ki egy szép és igen hasznos Munkát, t. i. *Magyar Minerológiát*, nyóltzad részű formában. Nem lehet tsak álmadni-is, hogy nagy betsűje 's kelete ne légyen ezen vartt munkának, és halhatatlan ditsérete a' tudós Irónak, a' ki a' kövekről és Bányászságról való Tudományt maga kezdi leg-előb-ször a' Magyar nyelven igen tudósan és értelmesen meg-izelitetni, 's ismértetni. Ha kiknek e' Könyvhöz előbe-fizetéssel (*praenumeratioval*) tetszik jutni, kevés

árral, ugymint, húsz krajtzárral lehet véghez vinni, a' jövő 1785-dik esztendőbéli Bold. Asz. Havának végeig. Melly igen kevés fizetést lehet le-tenni akát itt Kolosvárott a' Reformatum Collegium Typographiájának Igazgatójához *Deáki Sámuel* Uramhoz, akár Enyeden T. Professor *Galambos* Uramhoz. Az ilyeneknek neveik, a' több előre-fizetőkével együtt, ki-is nyomtattatnak.

Ugyan itt, néhai Losontzi *Bánffy László* Urfi kedves emlékezetére, nem tsak a' T. Professor *Bodoki József* Uram, már ez előtti egyik Hir-levélben meg ditsértetett szép Magyar Oratioja jött vala világra; hanem azzal edjűtt egy igen nevezetes Prédikátzioja T. Professor *Szatmári Pap Mihály* Uramnak is, mellyel fejtegeti sok tudós jegyzésekben, *I. Mós. XXII: 12 Versét*: de úgy, hogy több sok Sz. Írásbéli helyeknek-is ezen Munkából értelmére juthat az Olvasó. E' nélkül nagy tsonkaság esnék azoknál, a' kik a' válogatott Halotti Prédikátziókat meg-gyűjteni szokták hasznos fel-tétellel.

Erdély Földének, a' mostan fel-álló tizen-egy Vármegyék szerént való le írása-is olly szorgosan készül, *Nova Transsilvania* fel-nevezett alatt, hogy mikoron a' vármegyék fel-állítása végződik, a' Munka-is tsak hamar készen légyen, és mindjárt kinyomtattassék. Mellyik nyomtató sajtó alól kél ki, magából a' Munkából nem sokára meg-tudjuk. E' folyó Hónapnak 4-dik és ötödik napjain az *Három-széki* Vármegye állittatott fel; minekutánna már *Fejérvár, Húnyad, Szeben, Küküllő* és *Fogaras* Vármegyék fel-állittattak volna. A' fel-állító Királyi Kommissarius Urak most vagynak utban Székely-Udvarhelyre menni, az onnan nevezendő Vármegyének fel-állítására. Ez új Vármegyékről rövid időn többet.

240 Benkó József Tankó Mátyásnak
Középajta, 1784. október 9.

Érdeklődik Báthory András bíboros, erdélyi fejedelem halálának körülményeiről.

241 Teleki Sámuel Benkó Józsefnek
Nagyszeben, 1784. október 15.

Sajnálattal vette híré a középajtai tűzvésznek. Panaszkodik lábfájására: ágyban írja levelét. Az új vármegyei beosztást egyelőre nem tudja küldeni. Egy új történelmi dolgozaton elmélkedik, de hiányzik hozzá a kellő szabad idő.

Tiszteletes Kedves Jó Uram!

Mult hónapnak 12dik napján hozzam bocsátott levelit Tisztl. Vramnak ide lett bé érkezésemmel vettem; és abból igen nagy sajnálással értettem tűz által esett romlását. Hálá Istennek hogy leg alább Tisztl. Vramnak tudos írásai és hasznos Könyvei meg maradtanak! Az Isteni gondviselés egyebeketis ki-potol.

A' miolta ide bé érkeztem, a lábamnak fájdalmával mind fekszem. Ezen Levelemetis az ágyban írom. A XI. Vármegyéknek fel-állások, és Systemajok iránt kívánt Írásokkal nem szolgálhatok Tisztl. Vramnak, mig a Regius Co[m]m[un]issarius Urak bé nem jönek, mert mindenféle Írásokat, planumokat, Resolutiókat el-vitlenek magokkal; de kezemre kerülnek, és legottan le-iratom Tisztl. Vram számára. Ugy lehet hogy az alatt ebben az ujittásokkal bővös időben egyéb és több változások-is esnek. Szinte a mult éjjel fájdalmaim és álmatlanságam között képzelődtem, mely hasznos és szép munkácskát lehetne a posteritásnak hagyni sub titulo: Succincta Expositio praecipuarum caussarum mutationis status publici M[agni] P[ri]ncipi[um] Tr[an]silva[n]iae, ha valaki ex ante-actis pragmatice ki-dolgozná. Nekem ideam vagyon rolla, talám készültem

se hibáznék, csak otiumom lenne. A' Janus Pannoniusrol semmit sem akarok tudni. Ifiabb koromban a varians lectiones nagy szorgalmatossággal colligaltam, feles Notakat-is irtam reája. Azt akarom hogy leg-alább a Textussát emendálva ki-nyomtatták.

A Josefnek taníttására el-szánt csekély segedelmet kinek kezéhez adjam? ne sajnállyon Tiszt. Vram tudositani, mert már la Sept. el-kezdődött az iskolai esztendő, vagy a mint már ez-után akarják la Novemb. el-kezdődik. Most többet nem irhatván, szives indulattal m[a]r[a]dok

Tiszt. Kedves Jó Vramnak

Szeben 15. 8br. 1784.

igaz köteles szolgálja
G. Teleki Samuel

242 Tankó Mátyás Benkő Józsefnak
Csíkszentdomonkos, 1784. október 25.

Köszöni a Benkótól küldött növényeket és méheket, s kérésére leírja, hogy Csíkszentdomonkoson mit tudnak Báthory András bíboros, erdélyi fejedelem halálának körülményeiről.

Clarissime Domine Domine mihi Colendissime!

Accepi literas Dominationis Vestrae Clarissimae de dato 9. 8bris anni currentis, in quibus de loco, et circumstantiis mortis Andreae Bathori sciscitatur Claritas Vestra, quae petitio eo mihi gratior fuit, qvo majori erga Dominationam Vestram Clarissimam ferebar affectu, plantae hortenses, apium alvearia, et alia, quae mihi exhibere dignata est Claritas Vestra et visu jucunda, et aestimatione dignissima habita sunt; utinam frequentius id mihi liceret, ut cum Dominatione Vestra Clarissima uberius colloquerer. Sed ut petito satisfaciam, breviter ex traditione majorum haec refero.

Atroci bello a Michaela Vajvoda Transalpino in Campis Cibiniensibus devictus, profligatusque Andreas Bathorius Cardinalis, et Princeps Transilvaniae, villosa indutus veste fuga sibi salutem cum suis quibusdam quaerere volebat, qvare a loco Conflictus ad sedem usque Csik superiorem profugit, ubi Caribdim evitare volens, in Scillam incidit, dum enim penes defluentem Alutam ad pagum Sz. Tamás pervenisset, ac territorio ejusdem relicto, et versus alpes per territorium pagi Sz. Damakos properavit, sed qvo fato? dum enim superasset pagum Szent Damakos infra montes silvosos situatum ac penes alutam sursum directa via tenderet, supra Bájános, ubi rivulus Pásztorbükensis in Alutam influit, ignotus aliquis e densa silva sclopeto trajecit socium, unde territus Princeps, Consilium in Moldaviam profugiendi mutare cogitur, ac relicta via, quae ducebat ad alpes Tarkó¹ dictos, relicta Aluta deflectit ad dextram, versus Pásztorbüke dicto in densam silvam se subducens, ubi oberrans tandem in montis verticem pervenit, ubi in loco Pásztorbük opiliones reperit, a quibus sibi Cibaria expetit, lac, panem, et etiam aquam non sine mercede tamen haec rogabat, quae omnia data sunt. hic pluribus diebus commoratum fuisse Principem arbitrantur, donec fama in pagum Sz. Damakos, ad aures Andreae Krestalj pervenisset. Cujus probabilius oves in dicto loco custodiebantur, inaudiens igitur Andreas Krestalj hominem ignotum, non ultimae tamen Conditionis, qui munera dedisset suis pastoribus, ibi commorari, abiit qvo animo ipse noverit, qvinam fuerint cum ipso ignotum est; abiit, inquam, ad locum Pásztorbüke vocatum, a pago Szent Damakos itinere duarum horarum remotum ubi reperit Principem cum pastoribus. Pásztorbüke mons est in mediocri altitudine inter vicinos montes a natura

situatus in territorio pagi Sz. Damokos, spaciosa loca silvosa, et foenilia hominum particularium in se complectens, memorabilem locum illum, vbi effusus est sanguis Principis Bathorij; possidet ab anno 1747. loci parochus ex perennali ablatione parochianorum, ostenditur hic locus determinatus, ubi occisi Principis sanguis in terram effluxit. Diu enim herban non protulit, diu etiam crux in eodem loco posita perstitit. Ab hoc loco Noskalat qui novit nomine alpis distat tribus horis, inter altiores montes computatur, ad orientem solem positus, a pagis Jenőfalva, et Szent Mihály possidetur; sed revertamur unde digressi sumus, et videamus, quid agat Andreas Krestalj cum Principe Bathorio.

Adductus igitur Andreas Krestalj a pastoribus ad suum tugurium in quo morabatur princeps, gravius allaquitur Principem, ac necem comminatur; quam ob causam id egerit ignoratur, nisi illud opinando dicunt, quod Nobilitas eo tempore communiter male habita sit, et hunc unum ex iisdem arbitratus fuerit, ac ideo exarserit. Sed quis quaerat rationem apud populum dum commovetur, et succenditur, dum male se haberi Princeps advertit ad preces convertitur, ad promissiones devenit, promittit immunitatem ab omni onere publico, ab auctoritate, et jurisdictione pagensis judicis absolvit, contributiones remittit, sed incassum, non accipitur, imo nec auditur Princeps ab homine barbaro. Furit Krestalj interim, et ardet, donec eo res devenit, ut securim apprehenderet Krestálj; quod advertens Princeps rogat, ut suomet gladio liceret sibi mori, non pecoris more securi, sed frustra rogat, ne id quidem obtinere potuit, ut suo gladio occideretur, sed rustica securi homo barbarus Collum Principis abscidit, aut potius dicam, crudeli laniena Caput abstulit sui Principis, sed insuper etiam digitum propter anulum, quem forte eximere nequiverat, absecurit. hic finis tragediae. Quid tandem? Caput Bathorij delatum ad Michaellem Vajvodam Transalpinæ, reliquum corpus Albam Juliam, ubi et Caput, et Corpus sepulturae datum. Quid demum Andreae Krestalj evenit? Nocte quadam, dum exutus suis vestibus diurnis, nocturnis tenebris obvolutus in domo sua jaceret (quæ etiam hodie extat, et posteritas ejusdem inhabitat) nomine proprio ad fores domus suæ clamatur, vocatur, ut exiret, qui dum exire cunctaretur, iterum ac tertio rogatur, exiens igitur Andreas Krestalj a duobus Viris equis insidentibus in Colloquium adhibetur, ac subdole circumvenitur, et apprehensus ab iisdem duobus viris abductus, ita ut amplius non redierit, imo nequidquam de ipso auditum fuerit. hæc ex traditione majorum hujus pagi narrat hodie populus, quæ ego fidei Calamo Clarissimæ Dominationi Vestrae perscripsi.

Nitto Claritati Vestrae juniperum, et oleum ejusdem, item gentianam radicem, et picem in quatuor frustis; pro libro Milkovia mihi transmissio gratias remitto, pretium ejusdem solvi. Commendo me etiam pro futuris, omnia cum gratiarum actione saluturum me spondeo, omnia in zacculum inclusa sunt, præter picem.

His benevolentiae Claritatis me commendo, et maneo
Ejusdem Claritatis Vestrae

Sz. Damokos die 25ta 8bris 1784.

benevolus servus
Mathias Tanko
parochus Csík Sz. Damakosiensis

[A levél alsó margójára Benkő ezeket írta:]

Igen szükséges meg tartani ezen Sz. Damokosi Csiki T. Plebanus Úrnak, jó Barátomnak Levelét: mert ez igazán meg-mutatja azt az helyet, hol az Erdélyi Fejedelem, és Cardinalis *Báthori András*, ártatlanul meg-ölettetett. Mely dologban a' mi Historicussaink hibáztak.²

243 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1784. október [?]

Fogarasi Pap Józsefet a pesti egyetem tanárává nevezték ki. Két evangélikus diák tanulmányútra a tübingeni egyetemre indult.

Erdélyből úgy tudossittatunk: hogy ama ritka Tudományjáról már sokok előtt esmeretes *Fogarasi Pap Józseff* Ur, ki eddig a' Maros-Vásárhelyi Réformatum Kollegyomnak Böltsességet tanitto Professora vala, és ki még Felséges Boldogultt Hazánk édes Annyanak 's Királynéjának, *Maria Theresianak* életében, a' Kolosvári Királyi Universitásnak Böltsességet tanittando Professorául tzélban vétetett vala, mostt ugyan azon tudományban, Felséges Urunktol a' Pesti Királyi fő Oskolának 1000 forint Esztendei jutalom mellet Professorává tetetvén, rövid időn Erdély Országnak jó éjszakát fog mondani.

Ugyan innen két Augustána Valláson lévő Déákok mennek a' külső Országi Tudományok Műhelyére; nevezetesen *Tübingába*. Ezek, azért méltók a' meg jegyzésre, mivel tsak alig ha utolsok nem lesznek a' ki menetelben.

244 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1784. október [?]

Közlí, hogy az újonnan létrejött Háromszék vármegye milyen régi székeket ölel fel; ismerteti a fontosabb tisztségekre – főispán, alispán, adószedő, szolgabíró, táblabíró, jegyző, aljegyző, levéltáros stb. – kinevezett személyek névsorát.

Tekéntetes Háromszék Vármegyéről, mellynek az Erdély mostani új fel-osztása szerént való fel-állitását és szentelését igen röviden említettük vala 85-dik Levelünkben, im' így vagyon bővebb tudósításunk; oly le-irással, hogy ebből az Olvasó az Erdélyi más tíz Vármegyéknek-is, mellyek rész szerént fel-állottak, rész szerént most vagynak fel-álló félben, állapotjokat; kivált Tiszt-személybéli mivóltjokat jó formában eszébe veheti.

Ez a *Háromszéki Nemes Vármegye*, melly *Sepsi, Kézdi 's Orbai* (ezek neveztettek eddig tulajdonképpen Háromszéknek), *Miklósvár, Bardotz és Kásson Székely Székekből, Fejérvármegyei* némelly Falukból, és a' Szászok Bartz Vidékjéből állatódott-össze, és ama' 45 esztendőtol fogva Tsászári szolgálatot, elébb a' Felséges Királyi Gubernium mellett Cancellistai – és Secretariusi Hivatalban, annakutánna a' Maros Széki Fő Király-Bíróságnak, böltsen tévő és a Felséges Udvarnál-is különös ditséretben lévő, Szilágyi Somlyói *Halmágyi István* Ur Fő Ispánságára bizattatott, ezen rend szerént lettenek, az Uzonban tartatott Gyűlésben, a' multt Hónapnak 5-dikén a' felsőbb és alsóbb Tisztviselők: Al-Torjai *Benkő János* Ur rend-szerént való Al-Ispán (Ordinarius Vice Comes); és a' Vármegyének 3 kerületre (Circulusra) való oszlása szerént, substitutus Vice-Ispányok: a' *Sepsiben*, Nagy-Ajtai *Cserei József* Ur, a' *Kézdziben* Baróti *Lajos Elek* Ur, a' *Bartzaiban* Enyetter *András* Ur. Fő Adószedő *Mátis Mihály* Ur, kerületbéli Adó szedők: *Sepsiben* Kilyéni *Székely Elek* Ur, *Kézdziben* Pávai *Vajna István* Ur, *Bartzaiban*, *Graeff János* Ur. Ordinarius Szolga Birák: Nagy Ajtai *Donát György* Ur *Sepsiben*, Impérfalvi *Blási József* Ur *Kézdziben*, Brassai *Schobeln György* Ur *Bartzában*. Táblafiak (Ordinarii Adsessores) Székes-Fejérvári *Török Antal*, Kis-Borosnyoi *Tompá János*, Bibartzfalvi *Osváth Sámuel*, Pávai *Miskóltzi Sándor*, Brassai *Paur György*, és Étfalvi *Baktsi Sigmond* Urak, Odinarius Notárius Szent-Katolnai *Demien István*, Vice Notárius Tamásfalvi

Ifjabb *Túri Sándor* Urak. Archivarius *Sepsi-Zoltani Czérjék András* Ur. Iró Deákok. *Zaláni Apór Lázár* és Szant *Katolnai Elekes Antal* Ur. Fiscalis *Valáli Ilyés Sigmond* Ur. *Fisicus Kováts Antal* Ur, Kézi Orvos (Chirurgus) *Stöger János* Ur. Al-Szolga Birák, a' *Sepsi* kerületben: *Sepsi Zoltáni Czírjék Ádám* Ur, *Létzfalvi Keresztes István*, *Kis-Borosnyoi Tompa Antal*, *Rétyi Antos Ferentz*, *Barótzai Szabó János*, *Bibartzfalvi Osváth László*, és *Ürmösi Maurer József* Urak. Komissariusok: *Uzoni Kispál Bálint*, *S. Zoltáni Czírjék Ferentz*, *Bárotosi? Balog Elek*, *Kis-Borosnyoi Tompa Ádám*, *Batzoni? Boda Márton*, *Nagy-Ajtai Dónáth László*, és *Nagy-Ajtai Péterfi Sámuel* Urak.

A' *Kézdi* kerületben *Al Szolga Birák*: *Barátosi Nagy Josef*, *Mátisfalvi Betző Miklós*, *Szörtssei Szörtssei Josef*, *Peselneki Rápolti István*, *Hilibi Gál István* és *Peselneki Rápolti József* Urak. Kommissariusok: *Zágoni? Jankó Ferentz*, *Hatojkai Pótsa Sámuel*, *Imetsfalvi Imets József*, *Karatnai Köntzei Farkas*, *Hatojkai Pótsa József*, és *Csernátoni Cseh József* Urak.

A' *Bartai* kerületben: *Klompe Péter*, *Klósus György*, *Trausch György*, *Hensch Mihály*, *Schneevits Márton*, és *Gaudi András* Urak. Komissariusok: *Boemches György*, *Klés András*, *Servatius Krisztián*, *Jüngling János*, *Czeidner Krisztián*, és *Róth Sámuel* Urak.

245 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1784. november 1.

Visszaküldi Szamosközy művét; most másolatja Kolinovits kéziratát a kurucvilágról. Cáfolja azt a hírt, mintha az új vármegye felállítására kapcsán világi hivatalhoz szeretett volna jutni.

Méltóságos R. Sz. B. Gróf Consiliarius Ur, igen Kegyelmes Uram Pátronusom!

A' *Ngd Gráciájából* e-hozott és ily hosszszason nálam tartott négy darab Könyvek közül, imé most, igen alázatos köszönettel küldöm haza *Szamosközyt*, kinek ilyen félszregségit annyival inkább siratom, mentől nagyobb buzgósággal akarták némely Fejedelmeink ennek a' valóban jó Munkának világra jövését, és még is ennyi veszett el belőle, Nemzetünknek háládatlan vigyázatlansága miatt. *Simigiánussal* sints már semmi dolgom; de nagyobb bátorságának okáért jobbnak itélem, hogy ily nagy Volumenek közül egyszer csak edgyet küldjek-el.

En a' nyáron találtam, a' *Szamosközy*hez hasonló nagyságu *Mstumra*, melyben *Kollinovits* le-írta a' *Rákótzai Fer[enc]* Kurutz Világját, és már szinte le-íródik számomra. Deákul van a' Munka.

Egy Levelemből, melyet *Mlgs Gróf Cosillarius Kemény Farkas Úr* Ó *Ngának* tréfára is ki-szalasztani bátorkodott pennával írtam volt, a' következett, mintha én magamnak, az új Vármegye fel-állításával, külső Hivatalt kívántam volna: de maga *Ö Nsga*, tudván annak historiáját, éppen úgy tréfának értette, a' mint volt, az én írásomat; melyet ugyan nem olvasott, de hallott; a' mint köztünk jártában méltóztatott ki-mondani. A' Levél kezemre vissza jött volt. Az Isten bizonyságom! hogy semmi valóság az aránt benne nem volt, a' mint csak a' stilus is eléggé ki-mutatja. Sajnálom azért, hogy nekem ez még is ártott. Örvendem, ha *Ngd* róla semmit nem tud. Továbbra is magamat *Ngd'* különös Kegyelmébe ajánlván, vagyok mélységes tisztelettel

Mlgs R. Sz. B. Gróf Consil[iarius] Ur

Nagyságodnak

Közép-Ajtán 1. Nov. 1784.

alázatos szolgája
Benkő József. t. k.
K. Ajtai Pap.

246 Teleki Sámuel Benkó Józsefnek
[H. n.] 1784. november [eleje]

Híreket közöl a román népi felkelésről.

247 Benkó József II. József császárnak
Középajta, 1784. december [?]

A császár tudomására hozza, hogy történelmi és földrajzi munkássága mellett régóta foglalkozik növénytanulással is. Hivatkozva anyagi gondjaira, népes családjára és a tűzkárra, támogatást kér botanikai műve kiadásához.

Majestät!

Durch meinen unverdrossenen Fleiss bemühe mich nicht nur die Geschichte Siebenbürgens, und dessen geographische Beschreibung (davon ich bereits in den zu Wien herausgegebenen Abhandlungen über Transsilvanien und Milkowisches Bisthum eine Probe gab) ans Licht treten zu lassen, sondern auch ein besonders von Siebenbürgischen Pflanzen handelndes, und obwohl schon oft gewünschtes, doch bisher noch von Niemanden geleistetes, jetzt mit nöthigen medicinischen und vornehmlich oekonomischen Anmerkungen bereichertes Kräuterbuch herauszugeben, jedoch sowohl, mein gar geringes Einkommen, (bei welchem dass ich ein kostbares Werk der Welt zu liefern mich unterfange, sich viele wundern) wie auch die Menge meiner Kinder, und überdiess die unglückliche Feuersbrunst, die mir den 4-ten September v. J. den grössten Theil meiner Habschaft verzehrte, setzen mir zu grosse Hindernisse, als dass ich mein angefangenes, und mit vieler Arbeit und Reisen fortgesetztes botanisches Werk gänzlich zu Stande bringen könnte: bitte daher kniefälligst, Euer Majestät möchten nach Höchst derselben angebohrnen Grossmuth, und Mildthätigkeit gnädigst geruhen mich zu unterstützen, und auf diese Weise das gemeine Beste unsers Vaterlands auch in diesem Stück zu befördern.

Ich bin bereit meine vorhabende Arbeit zur Prüfung der Wiener Botanischen Censur einzuschicken. So bittet und flehet

Euer geheiligten Majestät

gehorsamster und demüthigster Unterthan Joseph Benkó, der Helv. Confess.

Verwandten Prediger zu Közép-Ajta
in Siebenbürgen in dem Háromszéker
Comitat.

248 Bethlen Gergelyné Benkó Józsefnek
1784. december

Részvétét fejezi ki Benkónak a tűzvész okozta károk miatt.

249 A Gubernium Benkó Józsefnek
Nagyszeben, 1785. január 11.

A Megyei Táblán keresztül felszólítja címzettet, hogy közölje: milyen segítséget kér a Flora Transsilvanica megjelentetéséhez.

250 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1785. január 19.

Fogarasi Pap József halála alkalmából ismerteti az elhunyt pályafutását, méltatja munkásságát.

Hol vagy irigy Halál, ugyan mitt tsináltál?
Fogarasi Urhoz nyulni hogy próbáltál?
Vass a' Fejed! vakok szemeid valóba
Annyi Böltsséget fektetz koporsóba?

Ez az irigy Halál; ki előtt a' Bölt csak ajan [!] mint a' Bolond, a' Gazdag mint a' Szegény; ki a' Fejedelmekkel-is tsak annyit gondol mint a' sepregető a' Pok-halokkal; kinek eddig-is majd mindenek előtt igen kevés becsülete vala, Karátson Havának 16dik napján, Hazánk és Nemzetünk szomorúságára azzal mutskolá-bé a' maga hatalmát, hogy ama ritka böltsségéről nagy hirű kedves Hazánk-fiját t. i. *Fogarasi-Pap-József* Urat harmad nappal annak előtte, hogy a' Pesten virágzó Tudományok Királyi fő-Oskolájába világi Böltsséget és erkölcsi-Tudományt Taníttonak hivatni méltóztattatik vala, életének majd leg-szebb idejében ki-költözteté e' világból. Hol vagy Halál? s. t. Tselekedheted-é még azt, hogy valamint ama tömött fejű Királyt: *Friderikust*, kinek élete fáklyáját ottan oltogatni, 's ujra gyújtogatni szoktad, ezen Hazánk-fiát-is vissza hozzad? tsak alig hihetem! Én ugyan, noha nem leg-nagyobb mértékben természetem a' hazugság, most szeretnem, ha valaki érdemes Olvasoim közül azt írná, hogy hazudtam Levelemben; mert *Fogarasi-Pap-József* Ur életben vagyan; de ebben valo meg-tzáfoltatásomat nem reménylem.

Ezen meg-hidegedett tudós fő, kiról a külső Országi Tudosok bővebben tudnak szollani, a' maga böltsségének 7. szüleménnyit hagyta maga után, t. i. az ő 7. arany pénzeit, mellyeket a' külső-Országi Akadémiákban a' jutalomért fel-tett Kérdésekre valo leg jobb feleleteivel soha el-nem hibázva nyert vala. – E' bizonyította vala-meg a' többi között nevezetesen a Külső Országi Tudosok előtt, mi-lakik, és mi-lakhatik egy jól ki-művelt Magyar elmében. – Sok az Erdő Hazánkban, de nem tudom mikor, és mellyik fábol lehetne ennek helyébe *Merkuriusi* faragni.

251 Benkő József Szathmári Pap Mihálynak
Középajta, 1785. január 21.

Beszámol az előző év szeptember 4-én történt középajtai tűzvészről.

252 Szathmári Pap Mihály Benkő Józsefnak
Kolozsvár, 1785. január 31.

Sajnálkozik a Benkót ért csapás, a tűzkár miatt. Közli, hogy pályázata későn érkezett Haarlembe; érdeklődik új pályatételek iránt. Fogarasi Pap József halálára verseket írt. Csokros meggyfa oltóágot küld Benkónak.

Tiszteletes Esperest Úram, Különös Kedves Nagy Jó Uram, 's Fautorom!
Ezen fólyo, vagy inkább egészszen le-fólyt Hónap-nak 21-dik napján hozzám eresztteni nem sajnállott Kedves Levelét Tiszt. Esperest Uramnak, éppen e' mái napon úgym[int] 31. dik, vagy utolsó napján az első Honapnak vévén, szokott, és érdemlett kedvességgel, 's tisztelettel, kötelességemnek tartom ugyan ezen

napon ara való válaszómat [!] viszontagolni. – A' mi a' T. Esperest Uram véletlen, 's szomorú kár-vallását illeti, azt már az előtt-is hallottam volt szíves fájdalommal, nem csak hallottam pedig, hanem ott, a' hól hasznosnak itéltem, ugyan annak szíves keserülője-is voltam. Ugy tudom, ment-is innen, az el-múlt Adventi napok táján, Méltóságos Gróf Bethlen Gergelyné Aszszonyom Ó Nagyságának-is Tiszt. Esperest Uramhoz szívesen fájlaló Levele. Az Ur Isten, kívánom mind építse fel ujjonnan Tiszt. Esp. Uram romlásait, mind őrizze más minden romlásoktól. – Nem lehetett, el-hiszem, hogy tsekély Prédikatzionnak el-küldése, egy kis Hijába valóságon való kapást fölöllem fel-ne tégyen; de bizony magamért nem tselekedtem; mert igen szeretem magommal lakni, és magomat magomhoz mérni, hanem inkább, a' rossz Szíveknek lágyításokra, ha a' lehetséges lehetne, melyre nézve köszönöm-is Tiszteletes Esperest Uram érdemem felett való jelentését.¹ Az arany Médály iránt pedig, a' mint a' Synoduskor-is kértem vala Tiszt. Esperest Uramat, hogy előre, míg a' dolognak egészen végére nem járunk, ne jelentsük; úgy most-is sajnálom, szívesen hogy a' ról jelentést tétetett, annyival-is inkább, hogy egészen várt ki-menetelnem lehetett. Ugyan-is minекutánna én, a' Harlemi Teyleriana Societasnak végezését meg-tudtam volna, hogy az bé-petsétlett névnek el-nem küldéséért, melyet én nem tudtam, el-vesztem a' nekem íteltetett első arany Jutalmat, irék ugyan a' Societáshoz a' Schultens Uram Jovallása szerint, egy magamat mentő, és a' Hollandiai Jelentéseknek ide nem érkezéseket okozó rövid Levelet; de még-is csak è Levelre minden végezésék, hogy mivel már publicaltatott-is Akaratjok, azt éppen nem változtathatják, noha azt szívesen sajnálják, hanem ugyan csak az ezüst Médály mellett, kívánnak 40 ÷ negyven aranyokkal kedveskedni, melyeket már Pántzél Pál Leydai Déákunknak által-is adtanak, és én hozzám-is a' recognitiót le-küldvén, már subscribálva fel-is küldöttem. Igen szépen emlékeznek a' recognitiojokban-is, és más Levelékben is, tsekély írásotskámrol. Reménylem ennek ki-nyomtatott exemplarjait-is² igéreték szerint el-küldik. De még-is sajnálom hogy első probátskám ily félig szerentsés, ezt-is pedig nem magamért, hanem a' rossz akarókért, Mellyre nézve láthatja Tiszt. Esp. Uram, hogy én igen rossz *Al Chymista*³ vagyok, és néhai kedves emlékezetű Fogarasi Uram helyett nem szemléltethetem, ha mindazonáltal Tiszt. Esp. Uram az ő kegyelme hiv Szívét, és igaz barátságát kívánja keresni, ezt fogadom, hogy minden kissebbülés, és meg-tsonkulás nélkül fel-találja nállam. Mellyre nézve, kérem-is Kedves Tiszteletes Esperest Uramat, hogy méltóztassék engemet meg-tanítani, első és ha lehetséges mentől hamarabb botsátando Levelében, hogy Bétsből, kitől? és mi-modon lehetne mindenkor előre meg-tudni az Európában Jutalomra ki-adattatott Kérdéseket? vagy, magais méltóztassék azokat énnékem meg-írni, hogy, ha nem mindenkor lehetne-is azokhoz hozzá szollani, leg alább had láthatnám hová igyekeznek. Nevezetesen, meg vallom szeretném tudni, hogy a' Superstitionról való Berliini Kérdés,⁴ mellynek meg-fejtését félb[en] hagyta n[éhai] T. Fogarasi Uram, hogy nagyon egészen, és mikorra, 's hogy kellene annak meg-fejtését fel-küldeni; mert az igen szép materianak látszik énnékem. Tudositson e' felől kérem Tiszt. Esp. Uram, ha nem késő, a' közelebb való Postán. – A' néhai T. Fogarasi Uram emlékezetére iratott Versek, a' Tiszt. Esp. Uram Levelének hozzám való érkezések előtt már negyed nappal, nem csak el-végeztetve, hanem el-is vitet-tetve lévén, maga látja Tiszteletes Esp. Uram, hogy a' meg-írt változtatásokat, mellyekben hívségesen kívántam volna foglalatos lenni, nem tehettem; de így-is igen jól vagynak, mindeneknek itten nagyon tetzenek, engem különösen gyö-nyörködtetnek. – A' tsokros megý Fának óltó ágait örömmel küldöm, éppen

jókor volt jelentése, mihelyt meg-érkezik, mindjárt el-kell oltani, én-is Februari-usban igen óltatni szoktam: két agatskát külön tettem, melly valami tseresznye forma, Spanyol megy Fáról való, ha nem volna Tiszt. Uramnak, méltó lenne szert tenni réá; de hól vagyon a' tsokros megy fa egész divatjába, bizony nem szolgálhatok véllé. – Köveim-is, a' mik bővebbetskén vagynak kész szolgálatjára lésznek Tiszt. Esp. Uramnak; de kevés van valamire való, ez-is, majd tsak a' Fiatskámra néz. – A' Leveleket mind meg-adtam. Végre irhatom, T. Esp. Uramnak, hogy a' napokb[an] Debretzeni Doktor Weszprémi Uram velem communicálván, a' Bétsi Thecarius Denis Mihály Úr Levelét, ottan láttam, hogy az Úr Tiszt. Uramrol szorgalmatosan, tudakozik, hogy a' tumultuatiob[an] nem esett é baja? Meg-irtam a' kár vallást. Továbbá minden Jóknak kívánása mellett vagyok

Tiszt. Esperest Uramnak

Kolosvár 31. Januar. 1785.

igaz hiv szolgálja
Szathmári Pap Mihály.⁵

253 Szigethi Mihály Benkó Józsefnek
Marosvásárhely, 1785. február 1.

Aprólékosan beszámol Fogarasi Pap József temetéséről: kik, miről prédikáltak milyen halotti versezetek jelentek meg, hol rendezték a halotti tort stb. Pár szóban saját magáról is ír.

Tiszteletes Esperest Vram! Drága jó Vram!'

Már sok izbenn hozzám méltoztatott Kedves Leveleit igenn kedvesenn vettem, választ mindenikre irnom nem kellett, azzal nem-is alkalmatlankodtam, hanem hogy egy Levelemet már régenn Tszls. Esperest Vramhoz bátorzkodtam volt útasítani, arra emlékezem: azt vette-é, vagy nem? nem tudom. Mind azt tapasztalom hogy a' Postára fel tett Levelek késni szoktak: Én a' Leveleket 's hozzám métoztatott 's küldetett Verseket, bár későre, de ugyan tsak vettem: Az én Levelem pedig, mely a' Brassai Postára ment, kézhez adatott-é? nem tudom.

Azon Levelemben emlékezem hogy-meg-irtam azokat, melyek a' Tszlts Esperest Vram edgyik kérésére parantsolatyára tartoztanak, most még-is illetlen nem lészen a' Tszlts Esperest Vram kéréseire egyenként, a' mint e' mostani siető alkalmatosság engedi, mindeneket meg irnom.

Eljövén a' temetésnek terminussa, Jan. Hónapnak 30dik napja, már mindenek, melyek egy tisztességes, akármely nagy vri Mltsgot is meg illető pompás temetésre meg kívántattak, akár a' hoszszu kárták, 's quárta formában valo Libellusok készületit, a' kár a' Templomnak bé vonattatását, akár a' vendégek traktáltatását nézzük, készen valának. Hoszszu kártákat 20ig valókat nyomtattak; azokbol a' Tszlts Esperest Vram versei ki hagyattak, 's azon kívül más, Déákok Magyar Versei-is; de a' Libellusokba, melyeknek száma 300ra mégyen, mellyek közzül 200at Tisztls Aszszonyom, egy százat pedig, mi a' N[éhai] Tszlts Vram legkedvesebb Tanítvánni magunk költségükön nyomtattattunk, minden Versek 's munkák egészszen, fogyatkozás nélkül, némely Typográfusi hibákat ki vévén, benne vagynak.

Ezek a' temetés terminussa előtt harmad nappal, egy Déákunk szorgalmatos-sága által Kolosvárról meg hozattak; a' melyeknek bé kötésekbe, nem különös Mester emberek, Compactorok; hanem négy, ahoz a' mesterséghez ugyantsak értő Déákjaink fáradoztak, 's jollehet a' Compactorok leg alább-is azoknak bé

kötésekért 20. Német forintot el kértek volna, a' Déákok semmit sem kívántak; nagyobb részént már bé vagynak kötve.

29dik napján már a' múlt Hónapnak, éppen a' temetés terminussa előtt valo nap, a' sir el készült vala oly mélyenn 's oly szépen, hogy mindenek approbálnák; a' Templomba a' karok bé vonatának; az Papok székei, 's más Vri Mltsgok székei is hasonloképpen jó hoszszan; ugy a' Chatedra, a' korona, söt még az első kö Oszlop-is, az három Oszlopok közzül, mely majd a' Templom közepébe vagyon; mind ezek a' Déákok procurátziojából készültek; de ugy hogy volnának ott gazdák is, mint Mlts Groff Toldalagi Ferentz Vr Ö Nga, és Tks Szilágyi József Vr, 's mások-is; e' szerént a' Templom úgy el készüle; hogy soha még senki tiszteletére ugy el nem készült; de ilyen nagy embernek tiszteletéhez ille.

30dik napján az említett Hónapnak, igen sok nagy Vri Mltsgok, Tks Vrak, Papok, Városiak a' Templomat egészszzen bé tölték; elébb T. Borosnyai György Vram a' kissebb, prédikálta, ilyen matériáról: *Boldog ember, a' ki keresi 's meg találta a' böltsességet, a' talált olyan nyereséget, mely aranynál 's ezüstnél jobb.* Szóról szóra most a' matériát-is a' siettség miatt le nem irhatám; ugyan tsak ez a' prédikátzio, a' mással edgyütt, és az Orátzioval edgyütt ki fog nyomtattatni. Szép volt a' munka, mindenek ditsérték.

De bezzeg ditsérték a' T. Borosnyai Simeon Vramét, a' nagyobbikét; mely második 's utolsó prédikátzio vala; ennek matériája a' Sz. Pál Korinthus-béliekhez küldött elsőbb Leveléből vala, ez: *Hol vagyon a' mostani világnak vizsgálója, vagy a' Filosofus?* tsak azt említem itt, hogy az exordiumot vette az Astronomusok jövendöléséből ilyen formán: Meg válik, meg lészen é a' mit ennek az 1785dik Esztendőnek eleire jövendöltek az astronomusok, hogy egy Vstökös Tsillag támadjon fel; beszéllett itt arról, hogy a' Cométáknak-is vagyon járásoknak törvénye, melyet ki találni bajosabb, mint a' fixáknak revoluztioit, a' Planéták törvényit, de még-is ki találták. – Meg esett pedig a mult esztendőnek elfogyásával az, h[ogy] a' mi Hazánk egéről egy Cométa Tsillag le hanyatlék. – Szokások az Astronomusoknak, ha vjj Tsillag származik, annak formáját, fel-tettzésének idejit, helyit 's minden utazásit le írni; én-is ezen Tsillagunknak le írom születésének idejét, helyet etc. Ezeket csak rövideden íram, hogy valami részben a' T. Esperest Vram kívánságának eleget tégyek.

A' Templombol mindenek szép rendel a' temető helyre elsérék a' testet. Onnan haza szállának.

A Fő Mltsgok mind invitátusok voltak Mlts groff Rhédei Sigmondné Aszszony ö Ngához; az hol ebédeltek igen sokan.

Az alsobb rendűek a' Szomoru Özvegy Házánál egy Házat bé töltöttek; kiknek mi Déákok tizen ketten szolgáltunk.

A Több Déákok ugyanakkor a' Kollégyomba vendégeltettek.

Más napra-is a' Collegiumba invitáltattak reggeli nyoltz Orára mindenek az Orátzio hallására; voltak-is annyin hogy alig tértek: itt én valék az Orátor; 's beszéllek erről a' kérdéstről: *Mi az oka, hogy a' kiket az Isten különösönn ki választ, mások felett szép ajándékokkal fel ékesít, nagy emberré térszen, azokat még-is életeknek leg szebb virágjába, mindeneknek szomorúságokra, e' világból ki szolliitya?*

Ez el-mondatván, a' Déákoknak egy része az nap ismét meg vendégelteték; a' várbeli katonák, kik az koporso ki vitelekor prádét tettek vala; a' Rabok, a' Koldusok, egy szóval mindennek jól traktáltattak.

Mindenek úgy menván az Isten igazgatása szerént végben a' mint e' Nagy Ember tisztelete kívánta, a' Libellusok a' Fő Mltsgoknak, Tks Vraknak, Papoknak az nap Dél után ki osztogattának.

A Szomoru Özvegy, a' mint T. Esperest Vramnak nem tudom ki referálta eleinn nem volt igen rosszszul; a' bánat bizony nagy volt; de most, mikor mindenek itt hagyák ugyan rosszszul kezde lenni. Mindnyájan, az Özvegy, az Attya, Anya, Atyafiak, 's Déákok a' T. Esperest Vram tiszteletét nagy köszönettel 's háládatossággal vették.

Kérdeze T. Esperest Vram az én születésemről. Nékem születésem nintsen; mert voltam egy szegény Tsizmadia Mester ember Szigethi Mihály Néhai édes Atyám fia, kitől 7. esztendő koromba árvaságra hagyattam; az édes Anyámat az Isten meddig élteti nem tudom; M.Vásárhelyen születtem, ottis lakom a' Professorok soránn, a' Kollegyomhoz leg közelebb valo Joszágbán.

Magamat ajánlom nagyobb esmerettségébe fávörába

T. Esperest Vramnak

M. Vásárhely, 1785. 1ma Febr.

alázatos szolgálja
Szigethi Mihály m. k.

P. S. Templomba a' koporso mellett oldal felől három három Déákok állottak Togában, és így egyik predikatzio alatt haton.

254 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1785. február 4.

Könyvet küld vissza, Véleményt mond a román népi felkelésről, amelyről anyagot is gyűjt. Beszámol művei állapotáról és családi dolgairol. Ír arról is, hogy az Erdővidéki kerületben nagy a felháborodás a Cserei testvérek magatartása miatt.

Méltóságos R. Sz. B. Gróf Consiliarius Úr, Nagy Kegyelmisségű Pátronus Uram!

A' *Simigianus* *Históriáját*, melyet a' Nsgd Gratiája nékem ily hosszas időre által engedni méltóztatott volt, mostan jól bé-takargatva küldöm haza, igen alázatos és háláadó köszönettel! Tábláját papirossal bé-vontam volt, mig véle éltem, leveleit is eléggé kíméltem: de ilyen nagy Kötemény tsak az hozásban és vívésben is el nem kerülheti a' váslódást. Ezen Nagyságod exemplárjában igen sok helyen volt, egy, két, három és több betübéli hiba, melyet az enyimből könnyen igazítottam; de ellenben, ebből az enyimet valami öt vagy hat helyeken, annyi számu ki-maradott rendekkel pótoltam: vajha még jobb exemplárt találnék az össze-vetésre; mert mindenikben sok még az hiba. Még két könyvet birok most a' Nsgd Könyv-Házából; melyeket ezután haza adok.

Vettem volt melegiben, a' Ngd Kglmes, de méltó siránkozással teljes Levelét, November elein tisztelettel; mely is nagy árvizeket árasztott az én, és más Olvasók szemeinkből; a' Tatárokat hallatlan kegyetlenségekkel felyúl haladott Vad Oláh Parasztság' pusztitása miatt. Én egyebet nem tehetek, hanem ezt az hallatlan Támadást és Pusztitást le-írtam, mindenfelől meg-szerzett hiteles Relatiókból, hogy Posonban, az hova már Irásomat várják, ki is nyomtassák: de még oda fel nem küldhetem, mig a' Commissionak (mellynek Operatioja sok félelmes gondolatokat gyűjtött elmémben) Munkáiból is többetskét nem tanúlok, és a' míg Erdélyben is Ngtok ketten vagy hárman nem revidéálják. Mert jövődre is óh mi kényes materia ez. Elől tettem le-írást az Oláhoknak Erdélybe-jöveletekről, Földes Uraik jószágaikra való telepedésekről, Udvar hamissan és restül való szolgálatjokról (ugy hogy 3. napi szolgálatjok egynél többet nem téssen), lopásokról, Mihály Vajda idejébéli 's máskori kegyetlenségeikről etc. mely dolgokat Erősségekkel támogatok. Meg-mutatom, hogy nem a'

Földes Urak keménysége ösztönözte őket támadásra – p. o. az Óltárok, Szentségek, Papok, Jobbágytalanok – nékiek nem vétettek, sem a' Császári Jövedelmek, mellyeket el-prédáltak.

Ez a' sok láрма az én dolgaímat is igen hátráltatá. Ugyantsak, *de Comitii Tran[ssilva]nicis*, Szebenben, és *de Unione Trium Tran[ssilva]n[iae] Nationum*, Bétsben (mert ezt talám valamely Erdélyi Szász Városban nehezen nyomtatnák ki) nyomtatandó Munkáimat már el-indítom a' Censurákra.

A' *Nova Tran[ssilva]niám* (melly az újj fel-osztás szerént lészen) készüllete aránt Nsgdat bátorzkodtam vólt busítani: de már méltóztassék Nsgd arról mintegy el-felejtkezni; minthogy Mlgs Túri Secretarius Ur ígérte szolgálatját; közlött is 4. Vármegyéket, mellyeket én is ki dolgoztam; és már a' többekért írtam. NB. A' *Vetus Tran[ssilva]nia* ugy nyomtatódik most lassanként Bétsben, a' mint Erdély' állapota vólt tavalyig.

Octobernek 15-dikén írni méltóztatott, és Gratiával teljes Levelét Ngdnak, ez előtt 4-ed nappal vettem, Tit. Pap Josef Uram írásai között lett el-tévelyedése miatt: de nints e' miatt semmi fogyatkozás. Oh vajha, a' *Succincta Expositio praecipuarum Causarum mutationis Status Publici M[agni] P[rinci]patus Tran[ssilva]niae*, Nsgd pennája által születetnék! Nem is nyulhat ehez olyan kéz, a' melly ma Erdélyben nagy székbén nem ül; hanemha másoktól vészen világot, és készültet.

Ngdnak tűz miatt lett szenvedésemen való kegyes megilletődését, és kiváltképpen való Gratiáját, én alázatos szível köszönöm; az Egek pedig jutalmaztassák meg! Josefem segítésének útját, Ngd kegyes parantsolatja szerént, ezután jelenteni bátorodom.

Hálá legyen pedig a' Nagy Ur Istennek! hogy ily siralmas és veszedelmes időkben, az Istennek óltalma Nagyságod Mlgs Uri Házát és Jovait védelmezte! Tovább is ne szűnyék meg a' Mennyei Erő ezt tselekedni!

Tractusunk Erdővidéken fel-fordulva van, a' két Tit. Cserei Curator Uraknak le-rajszolhatatlan szeretetlenségek miatt. Tit. Cserei Sám[uel] Ur a' Testvér Öttsét és Curator Társát nem szenvedheti, de Tractusunknak sem szolgál, sem szolgált, sem ereje nints hozzá; az Öttsé Tks Cserei Jósef Substit[utus] V[ice] Ispán Ur szívesen szolgálna, igen capax is rea, és sokat tehetne külső Hivatalának auctoritássával is, de nem akar szollani a' Bátyja miatt, ki is öregsége 's erőtelensége miatt Curatori Hivatalát resignálta vala a' Mlgs Fő Consistoriumnak, és ezen Öttsét téteté maga helyett. Ezt azért bátorkodám alázatosan jelenteni Ngdnak, hogy ha mikor efféle fogna elő-kerúlni a' Mlgs Fő Consistoriumban, ne legyen előre való hír tétel nélkül. Magamat Ngd Gratiájába tovább is alázatos bizodalommal hajtván, és hirtelen irt Levelemről Botsánatot kérvén, vagyok örökre

Mlgs R. Sz. B. Gr. Consil[iarius] Ur
Nagyságodnak
Közép-Ajtán 1785.
4. Febr.

alázatos cliense
Benkó Jósef. t. k.

255 Teleki Sámuel Benkó Józsefnek
Nagyszeben, 1785. február 22.

Megkapta a visszaküldött Simigianus-kötetet, köszöni az eszközölt javításokat.

256 Benkő József a Guberniumnak
Középajta, 1785. február 22.

A császárhoz intézett decemberi beadványával kapcsolatban a Gubernium felszólítására bizonyítékokat sorol fel botanikai tevékenységéről (művei, gyűjtőútjai, nevelőmunkája, botanikus kertje stb.), majd közli, hogy miképpen segíthet rajta a Gubernium.

Ad Gratosum Excelsi Regii Gubernii De 11. Januarii Anni 1785 sub Nr. 35 exaratum Decretum per Consultissimam Tabulam Incl[yti] Comitatus Háromszékiensis mihi transmissum de subsidio in Opus Botanicum Transsilvanicum, ab Augustissimo Imperatore nuper orato sequentem Eidem Excelso Gubernio *Declarationem perquam humillime submittit infrascriptus*.

Ex quo Augustissima quondam Magna Princeps Maria Theresia, Patriae nostrae Mater Providentissima, Naturae hac in Provincia Producta sparsis Anno 1774. Gratosius Gubernialis Decreti exemplis indaganda, et notificanda clementer jusserat, ac post modum, tam Sacratissimae suae Majestati, quam Excelso Regio Gubernio, meus in re Botanica conatus exstiterat probatus, uti patet e Gratosius Decretis Gubernialibus Anno 1775 Die 12 Januarii, sub Nro. 9942 item Die 1a Sept. sub Nro. 5515 ac Anno 1776 Die 5ta Mart. sub Nro. 831. nec non Die 14ta Octobr. sub Nro. 4994 emanatis dedi operam, in hunc Diem haud lassatam, ut susceptis proprio meo impendio, itineribus botanicis, Plantas in Tran[ssilva]nia provenientes, inquirerem, et ad publicam notitiam proferrem. Fatigiorum meorum et itinerum Botanicorum testes sunt.

1. Non exigua pars Illustrium Patriae hujus, Magnatum, Nobilium et Parochorum, quos in itineribus salutavi.

2. Quaedam Epistolae meae Botanicae, Ephemeridibus Hungaricis Poseniensibus *Magyar Hirmondó* dictis, Anno 1780 sub Numeris 95 et 96 insertae.

3. *Nomenclatura Botanica*, Nomina Plantarum Latina, Hungarica, Germanica, et Gallica, juxta methodum Linnei exhibens; in qua plura vocamina Hungarica Vegetabilium, ante me libris nunquam comprehensa ex usu Incolarum, patefeci; edidit hoc opus Illustr. ac Reverendissimus Dominus Abbas, Regius Consiliarius etc. *Joannes Molnár* in suae eruditae Collectionis *Magyar Könyv-Ház* nuncupatae, Tomo 1o Posenii 1783.

4. *Nomina Vegetabilium* Tomo 2o ejusdem Magyar Könyv Ház ibidem eodem impressa; quo in opusculo praeter nomina Plantarum Latina et Hungarica, etiam Valachica nunquam ante hac vulgata, multo labore ac laboriosa investigatione, a me collecta, omnium primus Orbi erudito publicavi. Nec immerito, quum Gens Valachica plurimas herbas in officinis Pharmaceuticis nondum receptas in usus medicinales trahere consueverit.

5. Opusculum *Téli Bokréta* inscriptum et Anno 1781 Cibirii 4ta forma editum, in quo Natura Regni Vegetabilis et initia Philosophiae Botanica lingua Hungarica panduntur.

6. Optimae Spei Adolescentes, quos Rudimentis Rei Herbariae, gratis initiavi, e quibus nominare placet *Samuelem Andrád* et *Paulum Egerpataki* in Universitate *Viennensi*, *Michaëlem Incze* in Pestiensi Medicinae praecipua laude operam navantes.

7. Hortulus Botanicus, quem in hujate Fundo Parochiali erexi, et Sexcentis circiter Plantis, eo fine effectum optatum sortito instruxi, ut discere cupientibus et adventantibus pro sanitate herbas cumprimis medicates redderem notas; et morbo gravatis opem simplicibus, ex adparatu herbarum, medicamentis ferrem, prouti etiam tuli perquam plurimis, nulla unquam accepta mercede: id quod

omnis, late vicinia confitetur, doletque fatali nuper incendio, hortum hunc magna sui parte destructum esse, quem tamen in Dies restaurandum suscepi.

8vo Plantae pro vivis Herbariis collectae, et partim in Libros relatae, quibus similiter dolendum, licet *damnum* intulit, memoratum incendium, possideo tamen specimina, haud contemnenda, cumque deinceps colligendis complenda, ac in aliorum usus porro quoque convertenda.

9no Schedae et Notationes quas manu mea feci ex itineribus et observationibus botanicis. Ex his jam praeparamentis adnitor concinnare:

1o *Transilvanicam Floram*, hoc est, stilo botanico Librum Herbarium, methodo Linnaeana, cum Scopolianna temperata, qui complectatur vegetabilia in Transsilvania habitantia, cum eorum descriptionibus, locis natalibus *praecipuisque* usibus *medicinalibus* ac oeconomicis et qui tam extraneis Eruditis voluptati, quam Patriae hujus Civibus desideratae utilitati deserviat.

At quoniam Liber tali modo componendus ob *leniter* tractatam, hucusque in Transsilvania Scientiam Botanicam, haud rite, a patriotis intelligi queat, nisi prius Artis hujus terminos, et plantarum partes distincte explicatas, habuerint: ideo conor Florae praemittere:

2o *Philosophiae Botanicae Compendium*, id est Terminologiam Botanicam, Latinam, Germanicam et Hungaricam, nec non terminorum descriptionem, ac exempla cum necessariis figuris; imitaturus Christiani Friderici Reuss *Compendium Botanices Ulmae* anno 1774. editum, terminologiam vero Hungaricam noviter additurus. Ita scilicet utrumque opus ad votum et pro materiae dignitate absoluturus; si benignum Magni Principis Nostri Subsidium vires meas clementissime auxerit.

Quibus sic constitutis in planum evadit, sequenti duplici modo mihi per vices subveniri posse.

Primo. Si certa pecunia subsidiaria suppediabitur, qua adjutus, apud domum meam mansurus, et scripturus, tam commemoratum, *Philosophiae Botanicae Compendium* quantocyus hoc Anno edam, quam dictae *Florae* Praeparamenta, in justum ordinem ita redigam, ut si completam talem Floram, qualem mente concepi, et quem futuris meis itineribus adhuc ditare constitui, mors inopinata praeveniret: tamen scriptum meum si non *Florae*, saltem *Speciminis Florae Transsilvanicae* titulo in lucem emitti mereatur. Ne autem Caesereum Subsidium per me eludi possit, angariatim, vel menstruatim illud suppeditari posset, penes Testimonium Dicasterii, cui operationes meas, earumque quantitatem de tempore, in tempus demonstrare obliger.

Secundo. Quia restant adhuc quaedam Loca, praesertim Alpeustria, et a me remotiora, quae vel nondum vel simplici tantum vice peragravi; multum vero intererit, ut ex eorum peragratione Flora et ditior, et Caesareis Suppetiis dignior in lucem prodeat: propterea subsidium in certo diurno, ad perficienda, cum adjungendo viae ductore itinera, si elargietur iis sub conditionibus, ut singulorum itineris dierum et locorum profectuumque exactam rationem reddere, nec non ex omnibus repertis, et reperiundis Plantis *Specimina* in Librum, vulgo *Vivum Herbarium* dictum, cum adnotatione nominum, et natalis *Loci* colligere, et Augustissimo Imperatori, in testimonium diligentiae submittere adstringer.

Oro igitur mente devota Excellentissimum Dominum L[iberum] Baronem Gubernatorem Regium, atque Excelsum Regium Gubernium, ut hanc praefatam, ac me subveniendi Modalitatem, pro felici precum mearum Augustissimo

Imperatorum humillime submissarum eventu, penes gratiosam suam informationem, suae Majestati Sacratissimae porrigere dignentur benignissime. Dabam Közép-Ajtae, die 22. Febr. 1785.

Josephus Benkó m. p.
Minister Helveticae Confessionis addictorum
Közép-Ajtensis.

257 Benkó József Háromszék vármegyének
Közéapjta, 1785. február 23.

Beküldi a vármegyéhez az előző napon fogalmazott nyilatkozatot.

Illustrissime Domine Supreme Comes, Spectabiles item Domini Officiales Comitatus Háromszék, Domini mihi Gratosissimi!

Declarationem de orato ad terminandum Opus meum Botanicum Subsidio Caesareo, ab Inclita Tabula mihi sub dato 31. Januarii a. c. gratiose junctam Eidem humillime submitto Excelso Regio Gubernio formaliter porrigendam, gratus et favoribus obnix commendatus,
Illustrissimi D. Supremi Comitatus
Spectabilium Dominorum Officialium

Közép-Ajtae 1785.
23. Febr.

humillimus Servus
Josephus Benkó m. p.
Parochus Közép-Ajtensis.

258 Rát Mátyás Benkó Józsefnek
Pozsony, 1785. február[?]

Rövid levél kíséretében megküldi saját, Róth Tamásné fölött mondott halotti beszédét és Klanicza Márton egyháztörténeti művét.

259 Benkó József Szathmári Pap Mihálynak
Közéapjta, 1785. február [?]

A címzett 1785. január 31-i levelére válaszolva botanikai kérdésekről, valamint Szathmári Pap pályamű írási iránti szándékáról ír.

260 Szathmári Pap Mihály Benkó Józsefnek
Kolozsvar, 1785. március 14.

Meggyfa oltóágakat és kövületeket küld; panaszkodik családi és tudományos gondjai miatt. Kéri a címzettet, hogy értekezéséről ne írjon a Magyar Hírmondó-ba. Érdeklődik Benkó munkásságáról. Véleményét kéri egy régebbi dolgozata kinyomtatásának lehetőségeiről.

Tiszteletes Esperest Uram, különös Kedvességű Nagy Jó Uram, 's Fautorom.

A' mint szives ohajtással vártam-is, úgy vettem-is hozzám eresztett Kedves Levelét Tiszteletes Esperest Uramnak méltó kedvességgel, és tisztelettel, az ide gyülekezett Sokadalmasoktól. És leg-elsőben-is a' Tiszt. Uram tetteit a' tsokros Megy-fa ágok, és a' Myrtus tsemeték iránt (noha még-itt a' föld fagyos) fő kötelességemnek tartám teljesíteni. Által-is adtam azokat a' Dominus Kósának nem azért, mintha sajnálottam volna magam a' bétsinálásokat, hanem inkább azért, hogy úgy gondolkoztam, hogy Tiszteletes Uram, valami jobb bé-tsinálások-

nak modját parantsolt nékie. Ugyan-tsak magam-is némelyekben oktattam. – Küldök egy darabotska KövárVidéki *Chalcedont*-is Tiszteletes Uramnak, ha még az nem volna, ugy egy darab Olah Sz. Györgyi Savanyu Vizről magamtól hozzattatott petrificált Fa darabotskát-is, és valami petrificált tsigátskákat. Ezután többel szolgálhatok talám, de most meg-vallom annyi alkalmatlanságokkal vagyok környül vétetelve, nem annyira a' magam tulajdon egészségtelenségem miatt (mert Isten Jovoltából most a' felöl kevesebb panaszom lehet) mint egyetlen egy kis Fiatskámnak, már két esztendőtol fogva tartó bokájában való fitzomodása, és meg-nyomorodása miatt, hogy sokszor azt sem tudom mit lehessen reményleni, ilyen véletlen meg-szorittatásomban. – A' M.Vásárhelyről küldendő kérdés ha ideje koránt kezemhez jöhetne, meg-vallom szeretném látni. Kivált ha előre meg-tudhatnám azt-is, hogy mitsoda időre kelletik a' Feleletnek el-készülni. – A' mi pediglen Kedves Tiszteletes Esperest Uram! az én tudva lévő szerentsétlen Dissertatiotskám történeteinek ki-irattatását illeti, a' ra nem tsak, hogy, a' mennyiben rajtam áll, én engedelmet telyességgel nem adhatok, hanem egyszer' smind barátságoson-is reménykedem Tiszteletes Uramnak, hogy azt éppen ne tselekedtesse Tiszteletes Uram. Avagy tsak most telyességgel ne. Bizony meg-vallom azt Tiszteletes Uramnak, éppen ezt javalotta vala, a' minapában Tiszt. Professor és Doctor Pataki Uram-is énnékem igen atyafiságoson; de én Ő Kglmének-is azt mondám, hogy nem kelletik semmiképen. Leg-alább addig nem, mig bizonyoson meg-tudom, hogy az ezüst Numisma mellett adatott 40. aranyokkal, a' Gronovius és Graevius¹ Görög és Romai Antiquitásoknak Thesaurusokat, a' melyekre már régen commissiot adtam, számomra meg-szerezték. Ezt ha meg-tudhatom bizonyoson, inkább fogadom, hogy Tiszt. Esperest Uramnak mindjárt meg-irom, és akkor osztán talám inkább lehet publicálni. Látom én Kedves Tiszteletes Uram! hogy a' Tiszteletes Uram Gondosságának szemességét nem kerülhette-el az én belső indulatom-is. Esméri Tiszteletes Esperest Uram az én szemérmességemet, és ezért únszol Tiszt. Uram hogy nagyobbban kelletik az irigyeknek irigységeket contemnalnom, mint valójában azt tselekedni láttatom! Vajha Kedves Tiszteletes Esperest Uram ezt tselekedni láttatom! Vajha Kedves Tiszteletes Esperest Uram ezt tselekedhetném, semmi bajomat nem mondanám. De igen sokszori Lövöldözések azoknak már nagyobbban meg-gyengitettek, mint sem azt tehetném. Tsak alig lehet hogy egy sorsomnyi ember azoktol, ártatlanul többet szenvedett volna mint én. Kivált miolta nem éppen szerentsétlenül esett Hazasodásom. Még nagy *Codrúsom*-is volt – – – *ut ilia Codro*.² Oh melly igen szeretném most Tiszteletes Esperest Uramnak magamat egészszen ki-panaszolni! De félbe szakasztom Reménylven, hogy azt mászszor talám személyesen jobben tselekedhetem. – Hát a' *Magyar Szekrény*³ dolga Tiszt. Esperest Uram! miben vagyon? El-hiszem eddig annak nem tsak egyik Fija tölt meg, még-is én éppen semmit sem érthetek felölle. Bizony a' Transilvaniát-is sokan szív szakadva várják. Majd annyira meg-változik, hogy talám a' hátra lévő Reszei az elsővel egybe sem egyeztethetnek. – Egy dolgomat kívánom még Tiszt. Esp. Urammal közleni. Én még Leydában laktomban dolgoztam volt egy hoszszabbatska Dissertatiot, ilyen titulussal: *Silentium Divinitatis S[anctis]S[imae] Interpres*. Mellyben Divinitatem S[anctis]S[im]am ex Silento plurimarum S[anctis]S[im]ae rerum demonstro. Ezt, az akkori Regens Schultens Jakab, a' ki nékem különös Jó Uram, söt bizony Barátom volt; (mert egy nap 3. esztendők alatt alig tölt el, hogy vagy ő nállam, vagy én nálla ne lettem volna) szüntelen ígérte, hogy ki-nyomtattatja, de mivel in rebus agendis restes volt, el-huzta, 's halasztotta. Mikor el-jöttem, kérte, hogy

hagynám ott, 's ki-nyomtattná; de én el-hoztam, félvén hogy el-hányodik nálla. Akkor ő ugyan csak sajnálván, hogy miatta maradt-el Dissertatiom ki-nyomtatása, önként a' Testimoniumomb[an], melly most-is itten vagyon, ezt írja: *Excellentium suorum in Studiis Profectuum Specimen per quam luculentum publice repraesentasset, nisi ego ipsemet, variis obrutus negotiis exeunte anno Academico prohibitus fuisset, quo minus Dissertatiionem lautam sane ac luce dignissimam, de argumento, quod de Divina Scripturarum origine, a prudenti plurimarumque rerum, Silentio ducitur, exacte recognoscerem, typisque describendam traderem* etc. Már Kedves Tiszteletes Esperest Uram! meg-vallom, e' felől, olyan formalag gondolkodtam, hogy ha a' Harlemi Societásnak dedíálnám, minthogy e-is a' Naturalisták ellen vagyon, talám ki-nyomtatnák. De a' Tiszt. Uram opinioját-is kívánom ez íránt érteni. Ugyan Leydá[ban] irtam vólt még két Epistolica Dissertatiot, egyet de *Loquela*, arg[umen]to pro existentia Dei: mást ugyan csak de Silentio Rationis. Ezeket még egy kevéssé szeretném pallérozni. – Még egyet kértem vólt Tiszt. Uramtól, hogy ne salynállaná meg-írni Tiszt. Esp. Uram, hogy Bétsből, miképpen nyerhetné meg az ember mindenkor a' Praemiumra ki-tétetődött Materiákat? Továbbá Jó Istenem oltalmáb[a] ajánlván Tiszt. Uram egész Virágzó Tiszt. Házát, vagyok

Tiszteletes Esperest Nagy Jó Uramnak

Kolosvár 14. Martii 1785.

igaz hiv szolgája

Szathmári Pap Mihály m. t. k.

Numismák íránt most is kérem, ugy régi Magyar Könyvekert Tiszt. Uramat.

261 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1785. április 27.

Sajnálkozik, hogy a címzett Nagyváradra kerül, de örvend is, és egyben gratulál; további pártfogását kéri maga és fia számára. Bocsánatot kér, mert két könyvet nem küldött el.

Méltóságos R. Sz. B. Gróf és Regius Administrator Ur, Nagy Kegyelmességü Patronus Uram!

Nagy-Váradra menetelét¹ Excellentziádnak ezen a' félen való földön sajnálva is, örömmel is értettük; teljes örömmel tudósittattunk Excá Bétsi különös Audientiájáról is. Hazánknak Excellentziád elmenetelével való kárvallását az Isteni Hatalom tsudálatoson pótolja-ki! Az Erdélyi Egyházi Rendbéliek közzül én vallok legtöbb kárt, ugy tetszik, Excellentziád kimenetelében: de ott is olyan Napom lészen Excád, a' Kinek világossága és sugarai kegyesen onnan is reám tündökölnék. A' Nagy Isten, napoknak hosszúságával, tartós egésséggel, és minden jó környül-állásokkal úgy megáldja Excellentziádat, hogy nagy méltóságú Hivatalait örömmel folytathassa, 's azok a' Tartományok, a' Nemzetet és Vallást – néző minden dolgokban Excád kegyelmes szárnyai alatt örvendezhessenek! Nagy Méltóságú egész Grófi Házát virágoztassa 's állandóképpen meg-erősítse!

Kegyelmes Uram! Félve könyörgök Excellentziádnak, méltóztassék nékem megbotsátani, hogy a' két Könyvet ki nem küldém. Irtam Bétsbe, irtam Schwarz Superintendens Urnak Rintelbe – de sohol ezeket a' ritka szép Dissertatiokat, melyek az Excád Collectioi között vagynak, meg nem szerezhettem: azért a' Schwarz Munkáit már szinte mind le-irom; de csak ugyan el nem végezhetem. Rajta vagyok nyugalom nélkül, hogy el-végezzem, és vagy Sáromberkén, vagy Kolosvárátt, utól érjem Excellentziád ki-menő utját vélek; ha nem érném, bizony Váradig küldöm. Könyörgök buzgóságosan Excádnak, méltóztassék

megszánni nyughatatlanságomat, és ki ne vetni Kegyeméből ezen dologért. Bizonnyal ki-küldöm: és valyon ezekért el veszteném é én Excád Grátiáit. Ugy is még vagy két darab Irás van nálam, Excád számára ki-küldendő: tsak collatio hijával vagyon mindenik.

Szegény Fijam tanulásának felsegítésére való Kegyelmét Excellentiádnak az Isteni Hatalom fizesse-meg: a' ki-szolgáltatásnak útja leg-jobban eshetik, ha Tiszteletes Professor Basa Uram kezébe adatik.²

Én tovább is magamat, tehetetlen Igyekezetemet, és házamat, Excellentiád Kegyelmébe ajánlván, vagyok örökös és megfizethetetlen adóssággal Excellentiádnak

Közép-Ajtán 27. Apr. 1785.

alázatos cliense, méltatlan szolgálja
Benkő József. t. k.

262 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1785. április [?]

Közli, hogy Fogarasi Pap József helyébe Csernátoni Vajda Sámuel nevezték ki a bölcsélet professzorává. Jelenti, hogy megjelent nyomtatásban a falusi iskolák számára készített tanterv.

Maros-Vásárhelyre, néhai Tiszteletes *Fogarasi Ur* helyébe, vitetett a' Böltseledésnek (Világi Tudományban) és Tudákosságnak Tanítójává Székely-Udvarhelyről, Tiszteletes Professor *Tsernátoni Wajda Sámuel Ur* igen jeles és bőv Tudományú Ifju Ember.

Ezek az Heteken hirdettetett és osztattatott-ki Erdélynek Tartományaiban, még a' múltt Esztendő végén Szebenbenn az Hochmáister Műhelyébenn ki-nyomtatott ilyen fel-nevezetű Munka: KÖZÖNSÉGES REND-TARTÁS, mely a' *Falusi Iskolák számára a' Felséges Királyi parantsolatokból egybe szedetett*. Jött ki negyed rétüleg, és 20 Tzikkélyekből 's azokat követő Táblákból áll, tizenedgy leveleken. Ez a' Falusi Oskola-Mestereket és Tanítványokat illeti – mit tanítsanak, és a' Gyermeknek mit tanuljanak 13 esztendős korokig. Intéztetett ugyan most a' R. Katolikusokhoz; de vélhetni, hogy a' több Vallásuakhoz-is eljút. Minden Oskolákhoz Vigyazokul rendeltettek, nem tsak az helybéli T. Papok, hanem edgy edgy Világi Ember-is.

263 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1785. április [?]

Március közepén és végén hatalmas hóesések voltak a Székelyföldön, fehér volt a húsvét; félő, hogy tönkremegy az őszi vetés.

Jól szokta volt a' Török ejteni, midőn valakit beszédével áldani akart, és irni is régen egyik Erdélyi Fejedelemnek, ezt a' minden jó kívánságot kifejező Mondást: *A' te Teled légyen Tél: a' Te Nyárad légyen Nyár;* mert midőn (hogy tsak ezt illessem) *a' Tél magát Tél-képpen nem viseli,* a' Tavaszon pótolja ki a' maga kedvetlen keménységét, a' mint sok Esztendőnként való példákból tanuljuk. Szomorúan bizonyítja ezt, im ez a' mostan minden napi hideglelésben sinlődő Tavasz, melytől egész Erdély, nem tsak e' mi Székely Földünk, méltán meg-rettent. Ugyan is, e' folyó Böjt-más' Havának 14dikén szüntelenül hullván a' fergeteges hó, 's a' reája következett éjtszakán még sokkal bővebben meg-tetézödvén, oly vastagon befedte a' földet, hogy az utazók nagy kételenségből is alig

tudtak egyik helyből a' másikba töretni. De ezzel sem fúttá-ki haragját a' levegő-ég, hanem 21diken ismét az óra sok havat hintett. A' következett napokon is többnyire (Székellyesen mondva) pilinkélt, az az, gyengén havazott, mind mostanig. Mely miatt, a' fejér öltözetben járó Husvét oly sanyarító hideggel köszöntött minket, melynél keményebbet akármely Karátsontól sem várhatunk. Semmit sem-is akar mozdulni a' vastagon fekvő hó: hanem ijeszti felettébb a' szántó-vető embereket, hogy ha hirtelen jó meleg lesz, és a' földnek melege feljövendő, el-veszti (le főzi) az őszi szép Vetéseket. Eszünkbe juthat most a' régieknek az hivatlan Télről való im e' mondások: *a' Farkas nem észli-meg a' Telet.* És a szántó-vetőké: *Mártiusban romol a' Vetés, ha csak 'Sákban vonnyák-is el rajta az Havat.*

264 Drasenovich György Benkó Józsefnak
[H. n.] 1785. január [12. után]

Egy korábbi leveléből kimaradt adatok a Horea vezette román parasztfelkelésről; a kapitány javaslatai arról, hogy a mozgalom többé meg ne ismétlődhessék.

265 Révai Miklós Benkó Józsefnak
Győr, 1785. július 11.

Beszámol sérelmeiről, terveiről. Előfizetők gyűjtésére ösztönzi Benkót, akinek a munkásságáról lelkesen ír, úgyszintén azokról, akik Benkó tisztelői. Véleményét kéri helyesírási kérdésekben, adatokat kér a rovásírásról.

NAGY ÉRDEMŰ, SZÉLES TUDOMÁNYÚ, TISZTELETES BENKÓ JÓZSEF ÚRNAK TETÉZETT MÉR-
TÉKKEL KÍVÁN SZÁMTALAN JÓKAT RÉVAI MIKLÓS.

Más fél esztendeje már, hogy leveledet vettem, Bécsbenn, leg nagyobb keservembenn, állapotomnak fel forgattatása közbenn. A' mikor olvastam, 's valahányszor az utánn Jó Baráttal is közlöttem: mind anyynyszor mind azon zokogás félbe félbe tördöste szavamat, öreg cseppekkel omlottak meg áradott könyveim, szakadott érzékeny szívem: hogy az a' szép igyekezet, melylynek te, olyly öröm érzéssel, magadat olyly forrón kiöntve, telylyes szivedből örvendeztél, még virágzása előtt kezdett el nyomatni, mind azokkal a' gyönyörű szándékokkal egyetemben, melylyek a' jövő időt már is olyly mosolygó színbenn mutatták, hogy vídúlt, és újult minden Jobb Hazafi reá néztébenn.

Az a' szörnyű kár, melylyet a' Haza akkor vallott, epesztő buslakodásba olyly mélyen el merített, úgy el zsibbasztott, hogy meg is szüntem már érzeni. Időt kívánt, míg csak valamenynyire is fel éledhettem. Ne csodáld tehát, hogy el késtem válaszzommal.

Úgy hiszem, szóllott már véled Gyarmati Sámuel. Ó alkalmasint tudta állapotomat, és, a' melyly szeretettel viseltetik hozzám, már el is beszéllhetette dolgomat. Mind azon által nem csak meg beszéllve, hanem meg írva is, fen maradjon ez a' történet.

Te tehát csak elő készületimből is által látván azt, a' mit az olyly igyekezet utánn remélhetünk, melylyel forrón buzogtam, emelkedvén emelkedtél, 's örömmel szemlélted, és kegyes ohajtásokkal kívántad még az égből is segélytetni új hivatalamat? Mind ugy cselekedett, valaki csak szerette Hazáját. Kegyes is volt erre mind az Ég, mind az Udvar. Hanem mért vagy az emberi szabad akaratra még is anynyi ereje, hogy, gonosz szándékjábann meg átalkodván,

sokszor el keveri még azt is, a' mit mind az Ég, mind földön a' Jobbak óva, és áldva ápolgatnak?

A' míg csak fen marad a' Magyar Név, Halhatatlan leszen Rát Mátyás az ő dicső fáradságáért, melylyet a' Hazának számtalan hasznára kezdett, folytatott is három álló esztendeig, nagy szorgalommal ugyan, de nagyobb küszködéssel. A' Hál'adatlanság, az Írígység, a' Fösvénység, a' Hitért, 's Illendőségért helytelenül való Buzgódás, jobb jutalmat érdemlő hivataljának mind kezdetébenn, mind folytatásábann, sokat háborgatta, sokat keserítette.

Mikor hivataljától meg válni szándékozott; jól tudván maga tapasztalásiból, mi erősen lángodozó Hazaszeretés kell ide erre a' helyre, hogy a' háborgó szelek el ne fojtsák lángját, és élesztő erejét; olyly igazán Hazája' hasznáért buzgódo bátor Lelket kívánt maga' helyébe, a' ki ezekkel meg víhasson. Én láttattam néki már akkor is olyly bátornak: engem' ajánlott a' Nyomtatósna. De emezt a' Fösvénység máshová ragadta. Gyarlóbb írótt gyalázatos kicsiny béren fogadott, hogy a' nyereségből csak maga hízzék. Hanem roszúl találta el: mert a' Váltók igen alább szállottak. Kárával tudta meg, hogy az Író szerzi valóbb érdemét a' Hírmondónak, nem pedig az ő szurkos mázolósa. Azért engem' kívánt már ő is, jobb kötelezésekkel, mint Rát vólt véle.

Én kaptam a' jó alkalmatosságon, hogy itt öntsem ki bővebben a' Hazának, a' mivel már régtől meg teltem, a' Haza Javát óhajtvá, és Anyai Nyelvünk gyarapodására szaggatva. Én az Újság írást, melylynek még sokaknál igen alá valón vagyon le festetve az képe, magasabb, és érdemesebb polcra akartam fel emelni; annyival is inkább, hogy a' Fösvény Nyomtatósok vissza élnek azzal az alkalmatossággal kárunkra, melylyel az igaz meg világosodásnak, és Nyelvünk gyarapodásának eszközeit a' Közönségnek ki mondhatatlan nagy hasznára egész Ország szerte, mennél könnyebben, és mennél többekkel közöltethetnők, ha Haza szerető Lélek ülne a' Kormányán.

Régtől össze szóllottam már több Haza szerető Jámborokkal egy Magyar Nyelv művelő Társaságnak Fel állíttatásáról. Csak mindég ott akadtunk fen, hogy jövedelmünk nem vólt.

Én látván, hogy a' Hírmondó állapotja igen rosz fordulóban vagyon: holott egy részről a' gyávabb írás, más részről még is a' képtelen fizetés kérés, az után a' Postákan lévő rendetlenségek is a' meg korcsosulásra igen hajtották: azt akartam leg inkább fen tartani, és a Társaságnak fő Jövedelméül tettem.

Fel tettem sokkal többel kedveskedni minden Posta napon, leg szebb rendelés tétellel, kivált a' Posta Tisztekkel barátságosabban meg egyezvén, és még is olyly kicsiny áron, hogy még a' szegényebbek is igen örömet váltották[!] vólna. Harmad magammal írtam vólna. Mert olyly hamar dolognak meg íratására egy ember nem elégséges, kivált, ha helyesen akarja az ember a' Közönséget szolgálni. Ország szerte a' Levelező társak is segítették vólna, kiknek is ugyan azért bizonyos részök jutott vólna a' nyereségből, hogy annyival is buzgóbbak lettek vólna a' levelezés dolgábann. Ilylyent én harmincat rendeltem. Annyian össze dolgozván, olyly munkával kedveskedhattünk vólna a' Hazának, hogy e' leg bővebb Jövedelme lett vólna a' Társaságnak.

Mint hogy szabad most Könyv nyomtató Sajtót is tartani mindennek, a' ki akarja: a' Társaságnak is vólt vólna Könyv nyomtató Sajtója. És ebből lett vólna a' második Jövedelme. E' mi bőven fizet, nyilvánágos példája, hogy a' Nyomtatósok olyly hamar olyly roppant házakat állíthatnak. Pedig a' kezdete igen kicsinyen lehet. A' Társaság annyival is jobban fel kaphatott vólna, hogy sokkal ócsóbban árulta vólna Könyveit. Csak Magyar Könyveket nyomtatott vólna. A'

Magyar Íróknak itt fő képen akartam kedvezni, hogy némű némű jutalmok is legyen hathatós b ösztönül az Írógatásra. Mert azon kívűl, hogy ingyen nyomtatódta volna írásaik, a' nyereségből is bizonyos részt vettek volna.

Nagyjaink közül egynéhányan értvén ezen szándékomat, önként adakozásokra eredtek. Ezeknek példájok még többeket is szerzett volna. Ez a' Jövedelem a' harmadik lett volna. Ezt én arra szántam főképen, hogy esztendőkönt ként ki tettett Kérdésekre vetekedő Meg fejtéseket készfettek volna Anyai Nyelvünkön Hazánkna Tudósai, és a' három első vette volna a' ki tettett jutalmat. Ki mondhatatlan lett volna ezzel a' penna csatára fel lázasztódott iparkodás.

Ezek voltak fő intézeteim e' három fő Jutalommal egyéb mellesleg való rendeléseken kívűl, melylyeket gyönyörű össze függéssel egybe írtam. A' ki csak látta, és pözsgött még benne valami kicsiny csepp magyar vér, mind örült a' Hazai Nyelvnek emez igazabb és hathatósabb fel emelkedésének. Csak a' Hazától el hasonlott gonosz Haza árulóknak szúrta a' szemöket. Ezeknek olyly gonosz volt a' szándékok, hogy szép igyekezetemnek el nyomatására mint egy össze szövetkezvén, a' Magyar Nyelvnek ez által fel újúlható viragzóbb állapotját egészen fel forgatták az Udvarnál. Annál az Udvarnál, melyly, bátor ugyan Német, de még is olyly kegyes Nemzetünkhöz, hogy annak Nyelvét el törleni magától ugyan soha nem volt szándéka: hanem őseiktől el fajúlt rosz mieink azok az alacsony hízelkedők, kik Nemzetünkről, 's Nyelvünkről, gonoszúl sügnak bé. Az én dolgom ebbenn eleven példa. Senki sem akarta ügyemet segíteni. Kéntelen voltam magam a' Felséghez fel menni. Ki tettem szóval is előtte, 's bé adtam írva is bőven, mit akarok a' Haza Javára, és Nemzetünk' Meg világosodására. A' Fejedelem nem tehetett többet annál, mint sem a' mit tett. Meg jelölve küldötte által a' Leveles Háznak Esedező Levelemet. Ezen múlt, de fő képen a' Királyi Helytartó Tanácson, vagy is annak Gonosz Fején, ama' sok Átok tárgyán, Haza áruló Nickin,¹ hogy a' Haza nem lehetett közelebb Nyelve' ki miveléséhez. Mert ez a' gonosz ember olyly fordítást tett az egész dologbann, hogy engem', mint némű némű eszközt álomba indúlt Nyelvünk' fel serkentésének, más bé kevert vádolással meg támadván csak nem szám ki vetésbe igazított. Nem merte ez a' Derék Tanács megínt olylyan nyilván való hízelkedéssel el nyomni akarni ezt az igyekezetet, mint Rátnak jó szándékát el akarta volt tiporni. Méltó ezt is fel jegyzeni, bátor ugyan méreg; és boszszankodás nélkül lehetetlen meg tenni.

Halljad csak, az a' Magyar Helytartó Fő Tanács mit követett el a' Hír Mondónak bé jelentetésekör. Egészen ellene volt, ellenkező Vélekedést adott fel iránta a' Felségnek, hogy ha meg engedtetik, úgy mond, ezzel a' Magyar Nyelvnek gyarapodása nagyobb nagyobb erőt vészen. A' Magyar Helytartó Fő Tanács, kit Nagyságos Eleink a' Magyar Hazának fen maradására oszlopúl, és első kő falúl kívánt, és rendelt, az a' Magyar Helytartó Fő Tanács lehetett rendelése' végétől olyly el hasonlott, hogy a' Magyar Nyelvnek gyarapodását maga merte volna gátolni! De pírúlhatott érette: mért hogy eme' helytelen hízelkedését azonnal meg útálta maga a' Kegyes Fejedelem Aszszony: maga is ilyly éktelenségen meg boszszonkodván ezeket mondotta vala: *ha! das wäre arg, in Ungarn nicht einmahl die ungarische Zeitungen zu lassen zu wollen.* Ha a' Kegyes Király Aszszony jobban nem gondolkozott volna szerette Magyariról, a' Magyar Helytartó Fő Tanács a' Magyar Hír Mondót még kezdetébenn el nyomta volna.

En bízván jámbor szándékomnak jó ügyébenn, az utánn ezeket is tudván, annyira fel bátorodtam, hogy még annyi ellenkezéseken is keresztül akartam jární. A' kik jobban által láthatták a' dolog' ki menetelét, azonbann még is igen

tartóztattak, hogy olyly hevesen ne sürgetném a' dolgot. Nagy Marhák, a' kik ellenem vagynak. Jobb, hogy el hallgatván, várok inkább az időtől. Újonabb esedezéssel, vádolással, még másnak is bé vághatnám az útját.

Ezeknek engedelmeskedvén Gyórré húztam magamat egy Jó Magyar Uraságnak Gyermekéi mellé. Itt ki nyugodván, lestem untalan azt az időt, hogy valahogyan leg alább a' Magyar Költeményes Gyűjteménynek Közre bocsattatását kezdhetném. Erre is nem anynyira magamtól fakadtam, mint Jó Barátimnak szüntelen való unszolási által.

Bele kaptam tehát már. 'S ihol neked is mi terhet küldök a' nyakadra. Látod e! úgy vagyon ám az, a' ki Hazáját szereti, hogy arra elég a' teher, de kevés a' jutalom. Hanem a' jó, hogy mi a' Haza szeretéstől mint egy meg-részegeedvén, nem is érzük a' teher súlyját, sőt édesen érzük, és gyönyörködtető foglalatosságul, vagy is inkább mulatságul fogadjuk.

Örömet vállalod tehát magadra, a' mire kérlek. Ihol hozzád is folyamodom: hogy Tekéntetbenn lévő Uri Személyednek közbe vetésével, és hathatós ajánlással igyekezetemet mennél többekkel meg esmértesd: és az előre való fizetést is Drága Neveddel alá íratott Menedék Levélnek oda adatásával bé szedni, 's mennél hamarább meg is küldeni ne terheltesd. Hál' adatossággal is tartozó adósod fogok ugyan lenni, de egyébként is akarom meg szolgálni fáradságodat.

Látod az ide bé köttetett Hírré adásból, mibe kaptam már. Csak már a' Haza kedvezzen, nem sajnálván azt a' kicsiny segedelmet, melylyért esedezem, majd többel is szolgállok. Tudom Szegény Hazánknak pénzetlen voltát: azért is szállottam olyly alkura: csak hogy ne veszejtsék, a' nyereséggel nem gondolok.

Jól esedezz az Istennek, hogy a' jövő Esztendőre a' szívek valamennyire meg változzanak, és ne akadályoztassák többre törekedő jámbor szándékunkat. Ráttal, és Szerencsi Nagygyal, mi azon vagyunk, hogy a' Társaságot csak ugyan megint fel állítani igyekezzünk, Társaság név nélkül is, hogy megint lármát ne tegyen. Fen maradásunkra kettős Jövedelemre akarunk szert tenni. Az egyike ez a' Hónapokon ként való nyomtatás: most a' Költeményeken kezdem, azoknak végökre menvén másokba is bele kapok. Meg maradok pedig még is szüntelen azon kicsiny fizetés kérés mellett. A' Jövő Esztendővel akarnánk olylyan valamit is kezdeni Rátnak neve alatt, milylyen az Újság, ilylyen Fen írás alatt, *Köz Haszonra való Levelezés*. Foglalatját képezheted, kivált, hogy tőlünk származik. Ennek egy darabja minden héten fog járni, bőven, szépen, és még is igen ótson, egész esztendőt által csak 6 forinton, és pedig Postán, 's Pecsét alatt. Társakat akarunk pedig mind a' két igyekezet, és dolog mellé; 's olylyan kötelezéssel, hogy a' tiszta nyereségnek harmadik része köztök fog mindég fel osztatni. Csak ugyan célunkat fogjuk érni.

Az alatt, hogy Bécsbenn voltam, az üldözetet el mellőzni, ki rándúltam egykor is, másszor is, a' Terésiai Nevelő Házbann lévő Jó Barátimhoz. hol vigasztalást keresni, hol tanácsot kérni. Kettő volt közülök. kik Leveled' közletésére, már az előtt régóta szívekbenn támadott hajlandóságokat akkor is újra hozzád olyly hathatósan ki jelentették, hogy ezt néked örömedre mentől előbb meg írni gerjedeztem, hanem a' bánat ezt is enynyire el nyomta.

Első Dénis Mihály, Néhaj Jézus' Társaságának Erdemes, és Nagy nevezetű Szerzetese, Császári Tanácsos. Akkor azon Nemes Nevelő Házbann a' Garelli' Könyv Tárának Gond viselője, 's a' Könyv tartásnak, és a' Tudománybéli Történeteknek Tanítójak volt. Kit a' Német Költeményességbenn Halhatatlanná tettek nyomos Munkái, az Oszszeán, és az Éjszaknak Nagyságával íratott egyéb

Énekei: a' miért is az egész Németség csodálja, és áldja. Nevezetes egyéb Írásiról is: a' Könyvtár tartásról: a' Garelli Könyvtárnak jelesebb dolgairól: a' Bécsi Könyv nyomtatósságnak Történetiről. Most a' Császári Nagy Könyvtárnak Gondviselője Kollár helyett. Míg a' Terésiai Nevelő Házbann volt, az óta, hogy meg esmért Írásidből, soha egy Erdélyi Ifjú se tért vissza Hazájába, a' kinek különösen nem ajánlott volna. Meg taval meg hagyta, hogy köszöntselek nevével. Utóbbik Munkájábann több helyen is dicséretes emlékezetet téssen rólad. Fő képen azért szeret, és magasztal, hogy nem követsz hasonlást Írásidbann, egy aránt dicséred a' jót, vallás meg különböztetése nélkül minden Íróbann, és szemérmes emberséggel egyenesen meg mondod, hol ismét az el tévedés.

Másika az a' Férfiú, kinek szép igyekezetéről már a Hírmondóbann is dicsérettel tettem bővebb emlékezetet, még taval: 1784, a' 26. Levélbenn. A' Neve Paintner Mihály. A' néhai Jézus' Társaságának volt ez is egy kicsiny ideig Szerzetese: melylynek hogy az utánn való dicsőségére nem lehetett, mint már akkor is igen ifjantan kezdett mindeneket öröm reménységgel meg tölteni, ezt annak a' Társaságnak szomorú el törtétese szakasztotta félbe. Ennek fő foglalatossága a' Hazai Dolgokat 's Történeteket nyomosabban tudni. Eleget boszonkodik ő is Horányinak hamar porú, meg gondolatlan, lepke Íróságán. Sok fogyatkozásokat fel fedez benne, és sürgeti, hogy meg jobbítva gondosabban adja megint közre a' Jó Horányi Munkáját; vagy pedig szorgalmatosb Társakkal maga fog hozzá, kéntelen lévén hebe hurgyaságát meg bilylyegezve hagyni még a' jövő nyomnál is. Mert szörnyű dolog az, hogy mi keveréket téssen, kivált a' késő időkre nézve, az e' féle gondatlanság, milylyennel rakva Horányi majd minden írásibann. Fogadta Horányi, s' talám erre az intésre adta is már ki még taval Munkájának újonan való ki nyomtatásáról azt a Tudósítást, melylyet, a' mint reménylem, már te is láthattál.

Hanem Paintnerről szölván, meg nem írhatom, mi nagyon beléd szeretett, mi nagy tisztelőd, mi igen kívánczik barátságodbann lenni. En, ha ebbenn eszközül lehetek, nagy dolgot követek el, melylynek a' Jó Haza méltán örvendezhet. Te mind azon rejtett kincs tár vagy: ő pedig fiatalabb erejéhez képest a' régiségeket tanulni, és fel fürkézni olyly mohón el indult: hogy, ha ti össze fogtok, társaságokból[!] ki mondhatatlan újulást nyerhetnek a' Magyar Tudományos Történetek. Most kivált, hogy Préposti Méltóságra is emeltetett elég bő jövedelemmel, még anynyival is inkább fogja pályáját futhatni, mint hogy arra költsége is bővebben lehet.

A' milylyennek ábrázolnak gyönyörű Munkáid, azaz, emberséges, egyenes szívű, örömet közlő, a' köz jót szerető, egy tettébenn való derekas embernek, ez a' te igaz képezeted már anynyira is bátorította őtet, hogy magát meg nem tartóztathatván, míg erre engedelmet kérhessen, mindjárt értekezik is tőled, 's némelylyeket közöl is maga véled, melylyekről bizonyosabb tudománya vagyon.

Úgy ám, de meg teszed e azt, kivált, a' mit leg először is kért? Hanem ugyan meg kell tenned, ha én is már teszem azt, fogom is tenni, a' mire kértél leveledbenn. Ha hajlandó leszen hozzád szeretetem, úgy írod vala, egyenesen esmértessem meg magamat veled eredetemről, és állapotomról. Hasonlót kíván tőled Paintner. Bővebb tudósítást akarna mind magad, mind Szajvert² élete folyásáról: mint hogy egyiktőkről se talál semmit is Horányibann. Fogadta ugyan Kornides, hogy ebbenn szolgál ő is, de még eddig általa sem érte vég célját. Leg jobb hozzád, a' kút főhöz folyamodni: mert, hiszem, kiki magát leg jobban esméri.

Még többekről is kívánczik tőled érkezni[!]. Először is, ha vagyon e arról

valami bizonyos tanúságod, hogy Pannónius János' Atyjának igaz neve Cesinge: az utánn, ha közre bocsátotta e már Szajvert a' Szász Írókat, 's végtére, ha jött e ki nálatok újlag valami Munka, melyly vagy a' Hazai, vagy a' Tudománybéli Történeteket illetné.

Már a' miket ő is közöl veled, ezek némelyly bizonyosabb tudósítások, melylyek munkáidat illetik. Azokat Deákul maga fel is tette, és úgy közlöm veled.

Ad paginam 25 Tomo I. Milkoviae notatur Professore illum, Authorem Utopiae Sapientis fuisse Magistrum *Adamum Nyíró*, Jaurini anno 1782 defunctum. Qui anno 1748 Claudiopoli Rhetoricam docuit, *Patris Répszeli* nomen esse *Ladislai*, qui Budae 24 April. 1763 mortuus est. Dacica Sicilia, Authorem habet Paulum Sziláczek, Claudiopoli 1735 Rhetoricae Magistrum. Qui in dissolutione Societatis, postquam aliquot domicilia Provinciae rexisset, Neosolii vivebat. Metempsychosis, siue Fabulosa Transmigratio Animae Fl. Pulcheriae, Orientis Imperatricis in Augustissimam Occidentis Imperatricem Mariam Theresiam, potentissimam Regni Hungariae Reginam Claudiopoli 1749 in formato octauo prodiit Auctore Magistro Moyse Léstyán. Huius Vngarica Vita Sancti Francisci Xauerii tantum, Cassoviae anno 1757 (contra ac apud Benkő Trans. Tom. II pagina 456, annus 1740, et Sancti Ignatii vita coniunctis exponitur) prodiit, quo 1757 anno auctor Ungvarini ad Concionem Vngaricam Festis Diebus dixit.

Hát már magunk is egymással értekezhetünk e valamiről. Nékem anynyira volna kedvem, hogy ez a' kicsiny sietős idő meg sem engedi. A' mik szükségesebbek voltak, előre bocsátottam. A' mit kívántál tőlem eredetemről, 's állapotomról, arról másszor írok. Most csak ezekről.

Mit mindasz betűimről? Nem volna e jó, a' mit már Rát Mátyás elég régtől egyszer jelentett, 1781, Hírmondójának 19 Levelébenn, a' 147 oldalon, azt az egybe szerkeztetés valahogyan el kezdeni? Így minden hangozatra tulajdon betűink volnának. Bé tekintettél, 's igen is járatos vagy a' Régiségekben: ott láttál már ilyeneket:

gy, ly, ny, ty, sz, zs, ts, tz

Nálunk mind egy betűt jelent, igaz az, úgy e? én ezeket elég szép formákban gondoltam ki mind nyomtatásra, mind pedig kéz írásra.

G L N T S Z C C g l n t s z c c

G L N T S Z C C g l n t s z c c

G L N T S Z C C g l n t s z c c

G L N T S Z C C g l n t s z c c

G L N T S Z C C g l n t s z c c

Ezeknek a betűknek bé vételekkel félbe szakadna azonnal sok Ortographiai per. Én írok ezekről különösen abbann a' Vetélkedésbenn, melylyet szerzettem a' Magyar Írásnak külömb külömb féle Viszontagságról. Boldogítanál, ha valami bizonyosabb tudósításokat adnál a' Székely Betűkről, mint sem Bél Mátyás adott. Igazak e azok a' Fen írások Székelységben, kivált az, melylyről Desericius is szól. Azt mondják, hogy Kornides már kulcsát találta. En véle erről még nem szólhattam. Ha mit tudsz róla, és kivált ha egészen meg küldhetnéd, tedd meg kérlek, igen fogod Munkámat gazdagítani. Hat mit tartasz arról a' régi Énekesről, melylynek Darabját be is iktattam Hírré adásomba? Igaz! vagyon e még régiebb valami írásod annál, melylyet Sajnovits ki írt a Pozsoni Mise Mondóból?³ Bezzeg jobb magyarázást találtam én annak. Meg tetsz örömmel, ha olvasod.

Hanem, Kincsem Édes Barátom! már valójábann ki fogyok az időből. Mindjárt hatot üt az óra, 's a' Posta Szekére későn jövök. Isten hozzád, frisen légy, szeress. En igazán szerető tisztelőd vagyok holtig.

Győrött Szent Jakab Havának 11 napján 1785.

Jobbítsd meg magad hibáimat, nincs időm el olvasni

266 Karl Joseph Eder Benkő Józsefnek
Nagyszeben, 1785. augusztus 12.

Beszámol Nagyszeben környékén végzett botanikai gyűjtéseiről és címzettől növénymagvakat kér.

Vir clarissime mihi singulariter colende!

Sumsi hoc mihi, vt ad TE vel ignotus scriberem, quod existimarem, hominem ita perpolitum litteris nisi humanissimum esse non posse. Suscepi ego itemque vir ornatissimus scholae normalis Director rem botanicam, fecimusque eas progression-ones, vt plantarum, quae ad Cibinium nascuntur, potiozem partem extricasse e Linneo; et siccitas digessisse nobis videamur; sed nempe facile tuis e libris vidimus, quantum superesset ad plenam vel generum Transsiluanorum collectionem. Vnum itaque erat reliquum nobis apud te perfugium, a quo genus istud studiorum in patria nostra vel imprimis impense coli sciremus. Itaque a te maximum in modum petimus, vt earum potissimum plantarum, quae abstrusis in locis et alpebus proueniunt, atque a te fortasse ad hortum translatae sunt, semina nobis aliqua reponas, quae subinde aut mihi ipsi, si quod spero, hoc autumnu tui mihi videndi copia fuerit, aut alteri alicui, quem ex Kilién ad te allegauero, tradas. Nihil est, quod ab humanitate me tua consequuturum non confidam; item autem verissime recipio, me si quid te cupere intelligam, quod quidam sit potestatis meae, semper diligentissime accuratissimeque facturum.

Cibinii 12. Aug. 1785.

Josephus Eder
Poëseos Professor

267 Benkő József Teleki Sámuelnek
Középajta, 1785 nyara

Megköszöni a Székelyudvarhelyen tanuló fia számára küldött 30 forint segélyt.

268 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1785. augusztus [?]

Meghalt Teleki Ádám felesége, Wesselényi Mária. Bánffy György bonchidai kertjében virágzik egy aloefa.

„Amaz híres *Dániel Poliksénának* Leánya, Méltóságos R. Sz. B. Grof Teleki, *Teleki Ádám Urnak* Belső Szolnak Vármegye Fő-Ispánnának Élete-párja, minek utánna a' Gyermekek szülésnek hasonlíthatatlan Fájdalmait által minden tetemeiben keménnyen meg-rontattatott volna, az örök nyugalomra, és boldogságra által ménne. Ez Erdélyben azon kívül hogy a' Frantzia, és Német nyelvén úgy szollott és irt mint tulajdon született nyelvén, a' Déákat is értette, és a' Tudományoknak kölömbégeit-is jól tudta. Edgy szoval a' két Hazában a' mai Időben ennek a' Fő Méltoságnak az emberi nemzet utolsó sorában párja nem találtatott.

Az az Aloës-fa, a' mely Száz Esztendőben edgyszer szokott virágozni, Erdélyben Bontzida nevű Faluban a' Méltóságos Grof Bánfi György Ur ő Excellentiája Virágos Kertében meg-virágzott, melynek tsudájára sokan járnak, és már a' gyümölcst mindenek nagy ohajtással várják.”

269 Benkő József Rhédei Ádámnak
Középajta, 1785. szeptember 2.

Mellékelten küldi Rhédei László naplóját, várja a kéziratért ígért két aranyat. A Napló benne lesz az Erdélyi Históriás Szekrény című gyűjteményben.

Méltóságos Gróf Urfi, Kegyes Patronus Uram!

A' szaladó, de jó alkalmatosság miatt, csak futó-betűkkel kénytelenítetem Nagyságodhoz ama' ritka Mstumát néhai Gróf Rhédei László úrnak, Ferencz fejedelem' fiának, küldeni. – Ebben a' Diáriumban szép jegyzések is vagynak; de azoknál kell még lenni az adfectionis pretiumnak: bizonyos is vagyok benne, hogy Nagyságod ezért nagy örömmel segíti a' meg ígért két aranynyal az én szegénységemet, mellyet az értelmes levél-megadóknak kelletik kezére bízni. Nékem is sokban áll, nem ennyi papiros. Adjon Isten gyönyörködést benne Nagyságodnak! Elémeneteleket a' tudományokban örömmel értettem. – Magamat Nagyságod' grátiájába ajánlván, vagyok nagy tisztelettel

Méltóságos Gróf Urfi Nagyságodnak

Közép-Ajtán, 1785. 2-da Sept.

alázatos szolgája

Benkő József t. k.

K. Ajtai ref. pap

P. S. Néhai Gróf Rhédei László úr' életéről, ha parancsol Nagyságod, sokat írhatok olyat, a' melly ritkaság. Most nem írhatok. Alig fogá kezem ezen betűket is a' nagy sietség miatt. De nem sokára fogok önként is írni Nagyságodnak, Tiszteletes professor Szathmári és Sófalvi Uraméknak küldendő írásom mellett.

[Kívül, a borítékra írva:]

Méltóságos Gróf Úr! A' nagy sietség miatt elfelejtém belül megírni; de jelentem, hogy én az *Erdélyi Históriás Szekrénynek* (melly titulus alatt nem sokára nyomtatni kezdem Erdélyre tartozó sok drága Gyűjteményeimet, mellyek között egynehány ilyen *Diáriumok* is lesznek) egyik tómusába bele írtam már ezen Diáriumot, és bizonynyal kinyomtatatom.

Mihelyen pedig Ngd' tudósítását (mellyet adni méltóztassék Ngd) veszem, oda ragasztom azt is, hogy az originál Ngdnál vagyon stb., és így a' posteritas ezt Ngdnál keresi, 's conservációját várja. Mert vajmi szép dolog, mikor hazai historiánk ilyen bizonyos jegyzésekből erősül stb.

[Címzés:]

Illustrissimo ac Magnifico Domino, Domino Comiti Adamo Rhédei de Kis-Rhéde, optimarum scientiarum cultori clarissimo, Domino mihi gratioo Claudiopoli.

270 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1785. május–november

Beszámol a szeszélyes időjárásról, a pusztító árvízről; ezek miatt a mezőgazdasági munkálatok is eltolódtak. Korán lehullott a hó, s a fagy sokféle termést tönkretett, többek között a fontos néptáplálékot, a kukoricát. Emiatt drágaság van. A kedvezőtlen időjárást előre jelezte bizonyos növények viselkedése. – Meghalt Háromszék vármegye főispánja. Előkerült Haller Gábor naplója.

E' mi Székely Földünkön, nevezetesen Három-Széken, Erdővidékén, és a' Tsiki Tartományokban, koránt sem a' Kalendárium szerént folyának-el a' Tavaszi, Nyári, 's Őszi Napok; annyira, hogy ezen Esztendő *Regens Planétájának*, a' meleg és száraz természetű *Mártnak* meg-vénüléséről, vagy természete meg-tseréléséről kelljen gondolkodnunk. A' *Tavas*z, tsak nem egész folyásában mordosó hidegekkel kedvetlenkedék. A' *Nyár* szintén minden folyóvizeinket és Patakjainkat ellenünk támasztá, 's mind Faluink, mind Határaink között, sokaknak igen nagy romlásokat és károkat szereze, Sz. Jakab Havában. Ekkor *Közép-Ajtát*-is tsak nem helyéből mozdítá-ki az előre nem-is vélhető rettenetes árvíz, melyhez hasonlóról nem tsak nem emlékeznek a' leg-öregebbek-is, hanem Eleiktől-is ilyenről soha hallani nem tudtak. Ez, némely erős Épületeket el-ronta 's horda szemeink láttokra; az erdőkben és mezőkben is, a' patakok mellyékein való Terméseket el-sepré. És így, tavaly a' szerentsétlen Tűz, most a' szörnyű Víz nyomorgatá szegény Falunkat. Külömben, Erdélyben majd mindenfelé panaszolhatnák az Emberek a' Vizek' árjairól. Azonban közöttük, edgymás után két vagy három tiszta 's meleg napot alig láthattunk, ottan ottan hideg essözésekkel terheltettünk. Példabeszéddé-is vált, hogy most a' *Nyárral meg-esmérkedni sem tudánk*. Ez okból a' Széna tsinálás, melyet a' mi Embereink Kis-Aszszony Haváig, úgy el-szoktak többnyire végezni, mintha ők adták volna *Juliusnak* a' Német avagy *Széna-Hónap* (*Heumonat*) nevet; sok helyeken aratás utánra, sőt Mind-Szent Havára-is haladott. A' nyári szántásokat a' víztől el-részegedett föld nem, vagy rosszszul, szenvedte. Kellemetes *Őszünk* tehát hogy következhetett volna, az őszi módon járt Nyár után? Bezzeg kedvetlen-is lén. Mert az igen el-ázott szántó földek meg-agyagasodának, és azonnal száraz napok következén, 's a' föld szánthatatlanná változva, az Őszi vetésekkel sok helyeken a' Föld-mivek meg-késének; a' vetések gyenge szálakkal jutnak a' telelésre. Az hideg-is hozzá adá magát mind ezekhez a' váratlan vendégekhez. Mert Szent Mihály Havának utolsó napjára virradólag, midőn az emberek alunnának, bé-lopá magát földünkön való erdős hegyeinkre az hideg Hó; melyet Mind Sz. Hava első napjának virradtára őlly kegyetlen hó-harmat és dér követte, hogy a' Gyümölsőket az ő termő fáikon el-veszté, mintegy le-forrázván. Most-is a' meg-veressedet és hideg-vette vad almák bővön vagynak a' fákon, némely helyeken még Szilvák-is. A' Bik-makk-is, mely ez esztendőben bővön termett, az hidegebb és havasos helyeken, meg-sanyarított: noha nagyobbára más helyeken alkalmas épségben maradt, és már a' Sertéseket szépen hizlalta, olajat-is bőven ad a' Kösségnek. A' le-szedetlen Dohányt-is haszontalanná tette ez a' dér. Ki számlálhatná elé tölle vett minden kárainkat? Hát, ha mi ezen a' Szőlőtlen (mert ez a'

nemes gyümölcs tsak némely Kerteinkben újságul láttatik) Helységen ennyire panaszlunk; hogy gyöznék panaszszokat ki-önteni a' Bor-földi szegény *Gazdák*, kiket szüret nélkül hagyja az említett és sokáig emlegetendő hó-harmat? – Sirással panaszolnak a' Török-buzás *Gazdák*-is mindenfelé. E' mi székely Földünkön ugyan, az hol nem oly régen és bőven, mint a' külsőbb helyeken, kezdték a' Lakosok vetni, valamivel több része értt-meg, mint a' Maros' mellékén, és a' szomszédos tartományokban, melyek ezt a' Gabonát igen szeretik. Melynek oka ez, hogy ottan a' tavaszi szárazság miatt későre kelhetett-ki a' földből; lehetetlen azért, hogy koplaló böjtire ne jusson Erdélyben sok ember, kiváltképen pedig az Oláhságnak az a' része, mely alig él egyébel Kukuruznál (Török-búzánál); ilyenek főképen az hegyeken és havasokon lakó Oláhok, kik *Muntyánoknak* és *Mokányoknak* neveztetnek, és a' kikből álla nagy része a' tavaly halálos méreggel dühösködő Paraszt Seregnek.

Mind ezekhez képest, tsak hirtelen meg-kezde drágodni egész Erdélyben minden féle Termés. E' mi Székely Földünkön alkalmas termése lévén Búzának, Rosnak, a' Búzának köblit két Magyar Forintokan, a' Rosnak edgy Német Forinton, lehet vala venni ez előtt négy Hetekkel; úgy a' Bartzábann-is: de ennek hire fútván a' külsőbb helyekre, annyi (kivált' száz) szekerek kezdenek jöni, hogy a' Búza más fél, a' Ros két annyi árron-is el-mégyen. Szedni kezdék azon külsőbb helység-béliek a' Pálinkát-is, hogy vinnék a' Bor-földre, mely most borotlan földé lett; és annyira vivék, hogy ennek kupáját, melyet addig öt póltrán lehetett venni, már nyóltz alól nem találhatni. Hogy-is ne volna így? holótt a' szegény ember Bort nem ihatik, melynek negyvenesse 70. 80 Forintokat-is meg-ér.

Ennek a' kedvetlen Ősznek hideg dérral sietését jövendölték a' természetben némely Növötények (*Plánták*) is, mint elein és fagyoson jövendőnek. Emlitem tsak az Őszikét avagy Őszi kökürtsént (*Colchicum autumnale*), melyet itt Gusaly-ülő-Virágnak neveznek; ez, jöllehet *Szeptemberben* szokta rendes virágzását kezdeni: de ebben az esztendőben a' mi mezőnkön lehetett találni Virágját Kis-Aszszony-Havának 14-dik napján. Eddig a' Természet itteni rendjéről való Tudositások.

Az emberek között, és vagy Polgári, vagy Hadi állapotjaiban Földünknek, sok változások nem estenek. Méltó ezt emlékezetre írunk, hogy Nemes *Három-Szék* (melyhez van foglalva a' *Bartza* Vidéke, 's t.) Vármegyének nagy érdemü, kegyes, és mindenek előtt különös kedvességü Fő-Ispánnya, Méltóságos Szilágy-Somlyai *Halmágyi István* Ur, gyengétske egéssége után, Pünköst Havának első napján ágyba esvén, nyóltzadikán tsendes szép halállal elköltözött, az egész N[emes] Vármegyének nagy szomorúságára, és 12-dikén el-temettetett Kilyénben edgy Prédikáztionak és edgy Oráztionak mondattatásokkal, igen nagy és szép Seregnek kísérésével.

Amaz hires, nagy tudományu, vitézségü, méltóságu 's a' t. Urnak, Hallerkői *Haller Gábornak* (kinek I. Apafi Mihály' Erdélyi Fejedeleme' idejében, Érsek-Ujjvár alatt, álnok tsalárdsággal a' Török Vezér fejét vétette, 's testét el-dugatta, 's a' t. vala) Erdélyi Fő-Tanátsosnak, tulajdon keze-írásbann ollyan *Diariuma'* került elem, melyben maga dolgain kívül, sok drága Jegyzések vagynak az Haza-dolga-ira 's Históriajára; áll a' könyv nyóltzad részben szinte 200. levelekből. Ilyenekből készül a' jó Hazai historia. Ha a' Mélt. Familiából valakinek, vagy más Tudósnak tetszik 8 aranyakért, Brassóban keresse érdemes Patikárius *Matthaeides Dániel* Urnál.

**271 Kapronczai Ádám Benkő Józsefnek
Marosvásárhely, 1786. január 1.**

Tudatja, hogy Marosvásárhelyt telepedett le, ott létesít nyomdát; közli, hogy mit szeretne kinyomtatni. Tanácsokat kér a címzettől.

Tisztelendő Ur! nékem jó Fautor Uram.

Régen szándékozom Tisztelednek írni, de az én sok bajaskodásaim miatt ily hosszúra haladt;

A' MVásárhelyre keresett Privilegiumrol meg-jöven nékem a' Flgs Udvartol a' Flgs Gubernium által az applacidalt notifikatoria, Sz. Mihály nap tájatt ide által költözödtem, az holott még-eddig sok felé valo kopásaim és bajaskodásaim miatt semmihez sem foghattam, és nevezetesebben a' költségnek nemléte miatt, hanem már most fogadtam a' G. Toldalagi Ferentz Aszszony¹ felett el-mondott Actiokat, vajha az alatt u. m. Martiusnak az eleire a' Néhai Halmágyi Fő Ispány felett el-mondott Actiokis el-készülhetnének, hogy egy másután folytathatnám, Kérem Tiszteleteteket ha lehet addig szolgáltatassék kezünkhez, hogy egy két xrt kaphassak a' kezembe, mert meg szorultam, és sohonnanis pénzt nem kaphatok, most ígértenek egy helyről, ha succedálna, mellyből a' T. Basa Uram javaslására, az Új Testamentomat Kölöséri formában kinyomtatnám.² A' Házi Kintsreis³ nagy gondom van' ha költséget kapnék, mind addigis egyéb aproságokra meg-segit az Isten. Hát a' T. Köpetzi Uram⁴ fordításának dolga miben van? Tisztelednek eddig meg esmért szivessége, reménlem ezután sem fogyatkozik meg, melly szerint okos tanács adását az én körül álló dolgaimban szeretettel ki-kérem, és nevezetesen a' kellendőbb munkátskáknak ki-adásában utasítását és meg-válagatását Tisztelednek szívesen kérem. A' Feleségem velem együtt köszöntjük Tiszteletes Aszszonyomat, magam pedig állandóul maradtam és vagyok

Tisztelednek

MVásárhely la Januarij 1786.

alázatos szolgálja

Kaprontzai Ádám m. k.

P. S. Az Új Esztendőben mindenémű lelki és tésti áldásokat kívánok a' Tiszteled egész Házának. A' Feleségem Tiszteletes Aszszonyomnak egy kis haritska liszt iránt alkalmatlankodik.

[A levél végén Benkő saját kezű megjegyzése:]

Ettől a' jó Barátomtól tanultam-meg a' Spanyolviasznak készítését. melyhez Ó igen jól értett, és midőn Bétsben a' Kürtzbeck Typographiáján lakott Sp[anyol] viaszszal tartotta az Erdélyi Cancellariát. Ez által Felséges Mária Theresia rendbe szedette az Örmény Typographiát Triestben; az honnan nékem sokféle Tsigákat hozott, a' tengerből szedvén; hozott, a' mit tengeri Lónak neveznek is.

[Címzés:]

de MVásárhely
a Monsieur Monsieur Josephe Benkő
Ministre du S. Evangeli
à
Közép Ajta

272 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1786. január [?]

Kapronczai Ádám nyomdász Marosvásárhelyen telepedett le. Meghalt Sándor László, Udvarhely vármegye főispánja. Erdélyben enyhe idők járnak, a juhok döglenek. A közigazgatási választásokat jövő májusra halasztották.

Nemes *Kaprontzai Ádám* Uram, ki a' Kőnyv-nyomtatás Mesterségét Bétsben tanulta, de Triestben-is lakott, bizonyos Örmény Nyomtató-műhelynek rendbe szedésében; már magának Szabadságot nyervén mind a' Felséges Uralkodótól, mind az Erdélyi Fő Kormányozó Tanástól, Maros Vásárhelyre telepedett, és ezután ott nyomtat külömb külömb Kőnyveket.

Székely-Udvarhelyen,¹ Méltóságos Szent-Domokosi *Sándor László* Ur, Tsik és Gyergyó Tartományaival, edgyesült Nemes *Udvarhely* Vármegyének Fő-Is-pánnya, bódogul ki-múlt e' világból, éppen a' múlt Esztendőnek ki-múlásával. Mind ezen utolsó Hivatalát, mind Tsiki Fő-Királybiróságát, és az előtti kisebb Tiszteit kegyesen és ditsérettel viselte. – Erdélyben mindenfelé Hó nélkül való, igen lágy idők járnak, melyet Tavaszkor fogunk meg-bánni, 's fütözni. A' Pálinka főzés tiltattatik, hogy a' Gabona kevésbé drágodjék. A' Juhok döglenek a' tavalyi sok essős napokon fel-szedett métely, és sárga víz miatt, azokon kívül, melyek Havasokon és magas füvelő helyeken legelődtek. Ez esztendőben azért ne bizzunk a' jó Székely Túrónak óltsóságához. Erdélynek Igazgatása 's Vármegyéi, jövő Pünköst Haváig, meg-maradnak mostani állapotjokban: akkor lesznek-meg a' nagy Változások; melyek ugyan ez Esztendőnek kezdetére voltak határozva: de bizonyos okokból hátrább halasztattak.

Bardóc székben Nagy Baconban a Tudósítónk a mint írja, edgy 17. esztendős Macskát látott, még jó erőben, egésségben, mintha csak 5 esztendős volna. Ezen a jó levegő-egű helyen, (utánna teszi) ily sokáig, és sokkal tovább-is el-élnek az ilyen nemű állatok. Ez elég Újság, mert a macska az első esztendőben tökéletes magasságra, a másodikban meg-állapodott vastagságra lépik, az honnan néki a tizen s tizenkét esztendőn feljül az élete ritka történet.

273 Karl Joseph Eder Benkő Józsefnek
Nagyszeben, 1786. február 27.

Megismétli korábbi kérését: virágmagvakat szeretne kapni Benkőtől. Bejelenti, hogy Nagyszebenben tudományos társaság alakult.

Vir clarissime mihi singulariter colende!

Exspectanti mihi iam dudum litteras tuas commodum se obtulit vir iste, qui se diceret ad te profecturum. Itaque deesse mihi nolui, quin te etiam atque etiam rogarem, vt, quod facturum te proximo auctumno coram recepisti, de seminibus florum mihi accommodes. Noui, quod quidem scire te ex me cupere putem, nihil est; nam illud iam satis vetus, societatem quamdam litterariam auctore Antistite meo heic loci coaluisse, cuius id esset institutum, vt, quae ad historiam patriae cum physicam tum politicam pertinent, magis etiam illustrentur. De qua re, si quid erit magis certum, (adhuc dum enim pendent omnia) dabo operam, vt omnia quam plenissime ex me intelligas. Francisci Benkő Mineralogia Hungarica iam

typis excessit, videre nondum potui. Vale Vir clarissime. Semina mea, meque ipsum tibi vehementer commendo.

Cibin. 27 Febr. 1786.

Josephus Carolus Eder
Litterarum humaniorum Professor Regius

[C í m z é s :]

à Monsieur
Monsieur Joseph Benkó
Curé de Paroisse à Közép Ajta.

274 Szathmári Pap Mihály Benkó Józsefnek
Kolozsvár, 1786. március 2.

Közlí, hogy pótlásokat ír Bod Péter Magyar Athenás-ához s Benkótól is adatokat kérek célra; Pataki Sámuelről ígéretet kapott a kinyomtatásra. Érdeklődik az Erdélyi História Szekrényéről.

Tiszteletes Esperest Uram, Különös Kedves Nagy Jó Uram.

Nem vagyok ugyan én mostan, a' mint tudom, ados Tiszteletes Uramnak Válaszló Levéllel; de ugyan tsak kívánom Tiszteletes Uramhoz való Kötelességemet ujjitani és erősíteni. Egyszer' smind pedig jelentem azt-is, hogy Tiszt. Doktor Pataki Uram látván feles Jegyzésimet, mellyeket tettem a' néhai Tiszt. Bod Uram Magyar Athenássára, kért hogy azon hasznos Munkát, minthogy felettebb szorgattatik Ő Kglme Magyar-Országrol, késziteném ujabb ki-nyomtatásra, nem banná Ő Kglme ha három, vagy négy Darabra telnék-is, örömet ki-nyomtattná.¹ Én ezen Ő Kglme helyes tetzésének engedtem, és a' Munka már nőtön nő-is kezem alatt. Mellyre nézve kérem szivesen Tiszteletes Uramat-is, hogy ha mi ide tartozó Jegyzései lennének Tiszt. Uramnak, azokat-is ugyan, de kivált a' maga életére, és Munkáinak esméretére tartozó Jegyzéseket velem közleni ne terheltessek. Nagy reménységet nyujtott Tiszt. Pataki Uram, hogy kevés idő alatt, hozzá kezdett, és szorgalmatosan ösztönözni fogja ki-jöhetését. Vagynak bizony abban, néminémű hibák, a' mint mind *Wallaszki Pál*, mind *Szeivert Janos*, mind *Horányi*, és magam-is nemelyütt észre vettem. Nem kétlem tapasztalt Tiszteletes Uram-is némelyeket, ezek iránt is azért ki-kérem Tiszteletes Uram Jegyzéseit. – Hát a' *Magyar Szekrény* felől semmit nem érthetünk. Az oláhok Históriajának el-maradását pedig szivesen sajnálom. Továbbá midőn Tiszteletes Uram Istent-félő Házát Jó Istenem' oltalmáb[a], magamat pedig a' Tiszt. Uram tapasztalt Szeretetéb[e] is ajánlanám, vagyok

Tiszt. Esperest Uramnak
Kolosvár, 2a Mart.
1786.

igaz hív szolgálja, 's tisztelője
Szathmári Pap Mihály m. t. k.

A' régi Numismák és Könyvek szerzése iránt való Kérésemet most nem-is recantalom.

275 Szigethi Mihály Benkó Józsefnek
Marosvásárhely, 1786. március 17.

A néhai Fogarasi professzor műveinek kinyomtatásáról ír, valamint saját kellemetlenségeiről: azzal vádolták, hogy megsértette a bizottságot, mely levizsgáztatta őt külföldi utazása előtt.

M. Vásárhely Anno 1786. Die 17. Mart.

Tiszteletes Esperest Vram, Drága érdemű jó Vram!

Jó darab ideje, hogy a' Tiszteletes Esperest Vramhoz való alázatos kötelességemet nem a' magam hibám, hanem állapotomnak 's környül állásimnak szerentsétlen volta miatt mind e' mostani időig halasztani kéntelenítettem; a' Tiszteletes Esperest Vram érdemlett tiszteletében soha azólta, a' mitől fogva engem kedves esméretére méltóztatott, restes nem voltam; az idő mostohasága, vagy az én szerentsétlen sorsom parantsolt nékem ily hosszas halgatást.

Leszsz vala ugyan kötelességem a' Tiszteletes Esperest Vram mindnyájunk előtt kedves parantsolattyára, a' Néhai Tiszteletes Fagarasi Vram Dissertátzioji dolgába annyival inkább bé ereszkednem, mivel Tiszteletes Esperest Vram méltóztatott először kegyesen tenni ígéretet azoknak ki-nyomtattatások iránt; én a' mennyiben kötelességem vala, irtamis Tiszteletes Fagarasiné Aszszonyomnak, ezenn jó szándék felől; de sem én nem elég bátorsággal tudakozodtam Tiszteletes Aszszonyomtól, sem ő Klme nem eléggé sietett az alkalmatosságnak, melyben akarattyát kijelentse, keresésébe; mert oly személyel kellvala itten bännünk, a' kit, egyaránt talám mind a' ketten félünk vala, ne hogy meg sértsünk. Mlts. B. Kemény Sámuel Vr Ő Nga; drága érdemű jó Vri méltóság, még jó eleve, akkor, a' mikor én a' Néhai Tiszteletes Fagarasi Vram haláláról jelentő Levelet küldenék, 's a' szegény Özvegyet leg elsőbben ajánlanám az Ő Ngok gondviselésekbe Isten után, a' meg Holtnak utolsó akarattyának megjelentése mellett; még akkor mondom Ő Nga kegyesen méltóztatott tenni ígéretet azon Dissertátzioknak ki nyomtattatások felől; Nem bátorkodott Tiszteletes Fagarasiné Aszszonyom Ő Ngát ezenn kegyes ígéretére emlékeztetni jó darabig; most pedig, nem oly régen izene nékem, hogy Tiszteletes Esperest Vramnak alázatos köszöntése mellett írám meg, hogy a' Tiszteletes Esperest Vram valósággal kegyes ígéretére meg hajlott, 's a' Dissertátzioknak ki nyomtattatásokat bátorsággal ajánlja; tsak ez egyet instálja, hogy méltóztasson Tiszteletes Esperest Vram azoknak el küldtetésekre egy leg jobb utat 's bátorságot parantsolni; ha postán parantsolja azoknak el küldtetéseket, méltóztasson parantsolni az iránt, hogy keljen adressirozni; ezek mellett az autographumokat, nem tudom mitsoda indulatból, haza fogná kívánni.¹

En magam-is voltam karátson előtt a' Tiszteletes Özvegynél; nagy kedvességébe, grátziájába vagy valósággal Ő Ngoknak; az idő hosszas volta nyujtogat reménységet az iránt, hogy a' Tiszteletes Özveggy bánattya el oszol.

Már bátorkodom Tiszteletes Esperest Vramnak, mint drága bizodalmas jó Vramnak, a' magam sorsáról vagy fatumarol is írni: En meg holtam vala, de már az Isteni Kegyelem fel támasztott: E világi életbe egyébb hivatalok közt a' belső hivatal, a' mint közönségesenn szolnak, vagy különösöbben a' Papi hivatal tettem volt tzélúll magamnak; a' külső idegen Országokra is szándékozom vala elmenni; e' végre a' bé vett rendtartás szerént az három Collegyomokban magamat meg próbáltattam; 's már azt gondolom vala, hogy mindenenn által estem; de akkor veszem észre, mely rossz lábonn áljon az én egyébbaránt jó gondolatom, a' mikor egy parantsolattyát veszem a' Mlts Fő Consistoriumnak, hogy a' meg próbáltatáskor ejtett hibáimért solenniter deprecáljak, a' Tiszteletes MVásárhelyi Professorokat meg kövessem, külömben sem Akademiára, sem semmi belső hivatalra nem botsáttatom; El hülök e' parantsolatonn; mert a' magam ártatlanságát jól tudtam; Elsőbben is mindjárt arra határozom magamat, hogy kész légyek a' belső hivatal nélkül el lenni, mint sem publice deprecálni; ugyan tsak, hogy minden kétségemet is tégyem, el mégyek egyenként a' Tisztele-

tes Professorokhoz, meg kérdezem, mibe hibáztam 's mivel érdemlettem ezeket, ha hibáztam, nékem engedjenek meg, mert szántszándékkal senki ellen véteni nem akartam; elé számlálják az én hibáimat; melyek közönségesenn e' kettőből állanak, hogy én engedetlenül 's kevélyenn viseltem magamat. Különösöbben pedig ezekből állattak hibáim: Hogy három Kolosvári Déákkal nem állattam elé a' probára; Hogy a' Mlts. Groff Teleki Domokos Vr, Curátor Vr Ő Nga abbéli végezésébenn, hogy vagy azonn Déákokkal elé áljak, vagy más napra maradjak: jó szívvvel meg nem nyugodtam; 's ezt ily szóval jelentettem: e' nékem elég rossz végezés; Hogy mikor a' próbáltatás volna, a' Tiszteletes Professorok értelménn meg nem nyugodtam; szavokat contradisputáltam; ezekben nem éltem engedelem kérésbéli szép formulákkal. Végre hogy mikor Groff Bethlen Pál Vr Ő Excellentiája ezekért az hibákért a' Tiszteletes Professorok információja után feddene, az Ő Excellentiája szavai erőssen meg hatottak, 's onnan el jöven, Barátimnak a' mi rajtam esett meg beszéllettem, 's azt is mondtam, hogy: Bánom hogy Ő Excellentiájához bé mentem, ha tudtam volna, bé nem mentem volna. En ezeket nem tartottam, soha nem is tartom oly nexusba, a' milyenbe estek, vétkeknek; azért meg értvén ezeket, egészszen meg határozám magam, hogy az Akadémiáról le mondjak. Meg halják ezt némely kegyes Vri méltóságok, hogy mire határoztam magamat, parantsolnak, hogy apologiát írnek; én meg irtam azt, 's meg mutattam egész életem le írásával hogy soha engedetlen nem voltam, ugymint a' ki soha még nem is prvocáltattam; kevély kitsin tudományommal nem voltam, ugymint a' ki a' közönséges magam mutagatásán nem kapdáltam, különösöbben pedig a' fennebb említett hibákat azoknak környül állásival egybe genuine le irtam, hogy akárkinek ki tettzett, mind azokban az én ártatlanságom; ezenn Apologiát Mlts Groff Bethlen Sándor Vr Ő Ngsának ajánlottam, hogy ott az hol illenék mutatná bé; Ő Nga elsőbbenis parantsolt, hogy a' hogy a' T. Professorok mellettem Instántziát írának a' Consistoriumba: ezenn készültek 's az Isteni Kegyelem által arra ment a' dolog, hogy deprecatio nélkül én felszabadultam; De szégyellem még is Vrak eleibe menni; valahogy mindazáltal el megyek a' külső országokra, mint legszegényebb legény. Alázatos engedelem kérés mellett magamat továbbra is kegyes indulattyába' s szolgálattyára ajánlott vagyok Tiszteletes Esperest Vramnak

alázatos elkötelezett szolgálja
Szigethi Mihály m. t. k.

276 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1786. május

A Teleki Sámuelról kikölcsönzött könyvek ügyében ír.

277 Kendeffi Rákhel Benkő Józsefnak
Kolozsvár, 1786. június 17.

Kéri a címzettet, keresse fel, mert tárgyalni akar vele könyvekről.

Kedves Tiszteletes Vram

Remenlven a Sinoduson letett Tiszts Vramnak kívánom emlekeztetni, postára tett levelemben irtt kérésemre, azon kérvén ne sajnáljon tudositani hogj mi időtájban lehet reménsegem hogy kevés időtt szakaszthatt Gyéresre, vagy Sz. Miklosra jöhetésre, mertt én édes Tiszts Vram azon tudva lévő könjvek állapotja

íránt tsak Tiszts Urammal kívánnék egjett érteni, s' jó moddal számba venni, az igaz hogy az én szerentséttlen környül állásim is felette terhesek lévén, még bizonytalan vagyok, hol, s' mikor mulatthatok többett, mertt már mostt nem-sokára Szebenbe is bé kel mennem, mulatásom ide[je] íránt bizonytalan lévén, de ha ez alkatmatossággal meg tudhatom hogy mikor lenne többetske ideje Tiszts Vrnak a nállam mulatásra ugj igyekezném igazítani dolgomatt s ha nem lehetne (minthogj részszerint másoktól is füg mostt kevés ideig), azonnal fogom tudositani, ne hogj hijában ki fáradgjon Tiszts Uram, most többett nem írhatok, hanem ajánlom magamatt esméretes jóindulatiban, mintt a ki meg másolhatatlanul vagyok

Kedves Tisztels Vrnak
Kolosvár, 17. Juni
1786

igaz szívú szolgálója
Árva Kendeffi Rákhel

P. S. ha valahogj levelemett nem vehette volna T. Vram, kívánom jelenteni, hogj tsak el hagjom a N[éhai] Kedves Férjem halála íránt való hir tételtt, az ujság ironak, mivel igen sok semmiségek jőnek ki egj darabb időtől fogva s' nem akarom oda elegjiteni.

[A végén, Benkó József kézírásával:]

Ez a' Mlgs Gróf Aszszony, (beteges, kedvetlen, de igen Istenfélő) nékem e' Világon leg-nagyobb Patronam. Midőn Alumnussa voltam Enyedi Deák koromban, rend kívül adott harmintz Aranyat, annyit Pap koromban is, sok egyéb Gratiai mellett. Most maga mellett tartja Rákhel nevű Leányomat.¹

278 Lénárt Sámuel Benkó Józsefnak
Sáromberke, 1786. június

Teleki József megbízásából kikölcsönzött könyveket keres Benkónél.

279 Benkó József Lénárt Sámuelnak
Középajta, 1786. június

Válaszol a keresett könyvek ügyében.

280 Lénárt Sámuel Benkó Józsefnak
Sáromberke, 1786. július

Az előbbi levelet nem kapta meg, újból sürgeti a könyveket.

281 Benkó József Lénárt Sámuelnak
Középajta, 1786. július

Hangoztatja, hogy csak egy könyvet tartott vissza, ezt is csak azért, hogy érméket rajzolhasson ki belőle.

282 Benkő József Lénárt Sámuelnak
Középajta, 1786. szeptember 17.

Küldi a Milkovia egy példányát. A gróf könyveit még magánál tartja, mert le akar rajzoltatni néhány régi pénzt.

Tekintetes Praefectus Ur, nékem Gratosus Uram!

Két Leveleit vettem tisztelettel Tekintetes Praefectus Urnak; az elsőre feleltem *először* a' Synodusból, oda én majd a' vége felé érkezvén és sokféle 's felé való bajaim miatt nem irhatván, tsak izenettel, Tiszteletes Nótárius Péterfi Uram által; és ugyan akkor 's említett Tiszls Uram által küldöttem-el, régi ígéretem szerént, Tks Ur számára *Milkovia* nevű Munkámnak exemplárját, melyről azt jegyzem-meg, hogy ha még bé nem köttettek; nagyon vigyázzon a' Compactor, mert egyik Tomusnak végére van valami nyomtatva, a' mit a' Compactor a' másik Tomushoz kössön. 2szor válaszoltam egy Régenti Embertől, a' ki Háromszékről gabonát vitt Juliusban (nevét fel-jegyztettem; de hirtelen nem akadok rea), és jó szívvvel látásomra fogadta, hogy bizonnyal meg-adja; de vagy nem adta meg, vagy későn, a' mint a' Tekintetes Ur másodszori Leveléből szégyenelve értettem.

A' dolog és válaszem ez, mellyet Mlgs Gróf Urunk Ó Excellentiájánakis más Levelem által alázatosan meg-jelentettem, hogy Ó Excja szép Collectiós Könyvéből valami nékem kellett, és így tsak nem egészen ki-irtam, és igen igen régen el-küldhettem volna; de vagynak benne egy néhány Numismák és egyebek figurái, mellyeket még mái napig is le nem rajszoltathattam mind, házamtól a' Könyvet másnak ki-adni teljességgel nem mérészelvén; hanem már *Penzelini* nevű Kapitány Ur, szép Pictor, házamhoz jó, 's itt' fogadta el-végezni.

Édes Tekintetes Ur, hibás és késett Válaszaimnak meg-engedni méltóztassék, és engemet egy tzedulával, mellyet a' Vásárhelyi Collegiumba az Humaniss. *Moses Bekéhez* jó lészen be adatni, tudósítani, a' Milkoviának vételéről; mivel imni méltóztatott Levelében arról semmit nem olvasok; és engemet meg-esmért régi Gratiájában tartani, mint a' ki nagy tisztelettel vagyok

Tekintetes Praefectus Urnak

Közép-Ajtán 1786.
17. Sept.

egészen el kötelezett szolgálja
Benkő Jósef. t. k.

283 Szerencsi Nagy István Benkő Józsefnek
Nagy-Győr, 1786. szeptember 27.

Közlí, hogy Bécsben befolyásos urak biztatták, adja ki Bod Magyar Athenás-át bővített formában. Erdélyi adatokat kér Benkőtől, s külön kéri, küldje el önéletrajzát és művei jegyzékét. Beszámol könyvgyűjtő tevékenységéről.

Tiszteletes Senior Uram! Nékem bizodalmas Nagy Jó Uram!

A' Napokban Bétsben meg-fordulván éppen akkor jött-ki a' N[agy] T[iszteletű] Bod Uram M[agyar] Athénásának újra lehető nyomtatására való engedelem: Kérettettem azért némelly érdemes Uraktól, hogy itt Győrben jó módom lévén benne vállalnám-fel megbővitéssel való ki-adását. Én ezt nem annyira tehetségemben, mint meszsze ki-terjedett Tudós Urakkal való esméretségemben bizván, magamra váltaltam, és Munkába-is vettem. Azok közzé a' Tudos Jó akaró esmerőim közzé, meg pedig a' leg első Classisba, számlálom Tiszt. Esperest Uramat-is, a' ki a' köz jóra született és szüntelen arra-is törekedő esméretes

tehetsége szerint, nékem ezen jó igyekezetemben különös nagy segítséggel lehet, melly felől nagy embersége kételkednem nemis hágy. Tudom azt bizonynyal, hogy szélessen ki-terjedett Tudománya szerint, leg több segítséggel lehet kivált az Erdellyi Tudósok felől való Relációkban. Meg vagynak ugyan nállam ezek a' Subsidiumok: P. Horányinak a' Memoria Hungaror[um], Dr. Veszpréminek Biographia Medicor[um], T. Valaszky Uramnak, de Eruditis Hungariae, de mind a N[agy] T[iszteletű] Bod Uram Athenásában, mind pedig ezen említett érdemes Uraknak munkájokban sok Error omissionis et Commissionis vagyon, én azért ezeknek ki-potolásokra és megjobbításokra törekedem, mind a' magam tsekelly tehetségem szerint mind nevezetesen az érdemes Tudos esmerőimnek 's azok között Tiszt. Esperest Uramnak segítségekkel. Méltóztassék azért Tiszt. Esperest Uram sok dolgai között nékem fel-jegyezgetni azokat, a' kiket mind a' régiekbe közzül, mind pedig az újabbak közzül esmérni fog, és a' mellyek az említett munkákból ki-maradtak, vagy hibáson mentek-be. Nem lévén P. Horányinak valami jó Erdellyi Correspondense kivált az ott lévő közzül, sokakat el-hagyott. A' maga érdemes személyének Biographiáját különösen ki-kérem Tiszt. Senior Uramtól, mind már nyomtatásban lévő, mind pedig az alá készülő betses Munkáinak fel-tételekkel. A' T. Ráth Mátyás Kedves Barátom relatiojából Schlötzer igen ditséretesen emlékezik a' Staats-Anzeigen-ben a' T. Senior Uram Milkoviájáról.¹ T. Ráth Uram most közelebbről egy munkát akarván készíteni, de Statu Eccl[esi]arum Protest[antium] in Hungaria et Tran[ssilva]nia, kérni fogja Tiszt. Senior Uramot holmi Relatiokra, nevezetesen az Ecc[lesi]ák Elenchusának meg-küldésire. En pedig viszontaglom szives kérésemet, hogy méltóztassék nékem a' közelebb jövő Uj Esztendőnek első hónapjának vége feléig ezen fenn meg-irt dologban kívánságomat tellyesíteni. Nagy reménségem van munkámnak jo előmeneteliben, mivel Mlgs idősb B. Ráday Gedeon Ur ö Nsága-is, a' kinél három Esztendőig laktam, ezen igyekezetemben különös segedelmét igéri, a' kinek a' Litteraria Historiáb[an] közönségesen, és különösen a' Magyarban, igen szelessen ki-terjedett esmeretsége vagyon. E' mellett Collectioja olyan van, hogy a' két M[agyar] Hazáb[an] hozzá-hasonlithatatlan. Én ebben sokat forogván sok jegyzéseket tettem magamnak, és a' M[agyar] Bibliothecának, a' melly külön v[agy]on, Catalogusát le-irattván, sokakkal esmerkedtem itt a' mellyeknek másutt hireket sem hallottam. Magam-is e' tájatt sok M[agyar] Könyveket gyűjtöttem a' mellyek igen ritkák, és sem az Athenasb[an] sem a' fen említett Tudos Uraknak munkájokban nem emlitetnek, sőt a' mellyek a' Mlgs B. Rádai Ur ö Nsága Bibliotecájáb[an]-is nintsenekmeg. E' tájatt hajdon sok Typographiák voltak, és nem lévén M[agyar] Országb[an] az a' Tudosok között való Correspondentia és Könyvekkel való kereskedés, néha tsak azon a' vidéken maradtak és lettek esméretesek sok könyvek, a' hol irattak 's nyomattattak. Ezek után Tiszt. Nagy Jó Aszszonyomat, (a' kinek hajdon sok emberségivel éltem jó Szüléjkt Házánál, mikor én-is alá 's-feljáró Udvarhelyi Déák voltam) igen szivesen tisztelem, és magamot jó indulattyába ajánlván maradok

Tiszteletes Senior Uramnak
N[agy] Györött 27dik Sept.
1786

igaz köteles Jó akaró szolgálja
Szerentsi Nagy István²
N. Györi Ref. Prédik[átor] mk.

P. S. Ezt az ide accludált Tiszt. Keresztes János Uramnak szolló czédulámat ne terheltelessék Tiszt. Senior Uram kézhez méltatni.

[A hátlapon:]

Ezen Levél' Nagy érdemü T. authorához lévén közel lakása, 's esmeretsége Pap János Etsémnek, ne mulassa el mikor válaszát adja, lakása helyéről, állapotairól tudakozodni, szómmal 's nevemmel tisztelvén ezen Tisztelendő Urat.

284 Rozsnyai Sámuel Benkó Józsefnek
Apáca, 1786. november 7.

Apjától örökölt iratokat kölcsönöz Benkónek.

Drága Kedves Tiszteletes Esperest Uram!

Igeretemszerint ezenn jelen valo Expressusam által küldem nehai szüle Atyam Rosnyai David holmi bizonyitto Leveleit eleteről, melyekbol még anyit ki nem lehet hozni mind ha az tobbi jelen lehetne melyekkel most ez uttal Tiszteletes Esperest Uramnak nem szolgálhatok. sub Nro 9 vagyon egy Instantiája az Ifiu Apafi Mihalyhoz maga tulajdon keze irasa Nro lo az Hertzegetol neki adatot Passussa. Nro 11 Magaval tett Computussa, és még 3 darab Levelek melyek is bizonyityak Török Deákságát, vagy pedig Interprességit, mindenestől fogva küldök tehát 6: Darab Levelet, 's instálom senkinek kezéb[e] ne adja vagy el ne veszesse, melyet ha kezemb[e] vissza szolgáltatni méltóztatik, Bárátságat tehetségem szerint még Gyermeküknek meg szolgálni kötölőztetem az töb Leveleket is mihent meg talalom ladaimb[an] kommunicalni elnem mullatom köszöntem Tiszteletes Aszszonyt és Áldás kívánása mellet egész Házához vagyok Az Tiszteletes Esperest Uram

Apatza d[ie] 7ta 9bris. 1786.

elkötelezet alázasos szolgálja
Rosnyai m. ppria
Ing[enieur] Hadnagy

285 Benkó Ferenc Benkó Józsefnek
Nagyszeben, 1786 második fele

Teleki Sámuel megbízásából felszólítja, hogy a nála maradt könyveket küldje vissza.

286 Kovács József Benkó Józsefnek
Nagyenyed, 1786. december

Teleki Sámuel megbízásából felszólítja, hogy a kölcsönvett könyveket adja vissza.

287 Benkó József Teleki Sámuelnek
Középajta, 1786. december 30.

Panaszkodik a posta vagy az alkalmi levélvivők megbízhatatlansága miatt. Mostanáig rajzoltatja le a pénzeket a vissza nem küldött könyvből. További támogatást kér maga és fia számára. Beszámol munkásságáról; többek között említi, hogy abbahagyta a Transsilvania specialis nyomtatását.

Méltóságos R. Sz. B. Gróf, Status Consiliarius, etc. Ur,
Kiváltképpen való 's Nagy Kegyelmességű Patronus Uram!

Az Excellentiádról való gondolkozásaim, már nagy darab időtől fogva, félelemmel és szomorúsággal bizony el-borították elmémet; minekutánna Tszls Benkó Ferentz Uramtól Szebenből egy, Tit. Lénárt Sámuel Uramtól Sáromber-

kéről két Leveleket vettem volna, az Exd Kegyelméből még nálam fogjoskodó Könyveknek haza küldések felől; de kivált tegnapi napon Enyedről Tizsls Prof. Kováts Uram Levele hozzám érkezvén, ugyan a' Könyvek dolgában, tsak nem guttaütés találja.

Kegyelmes Uram! Valyon olyan háladatlan lehetnék é én, hogy azon Könyvek', vagy egyebek' dolgában is, az Excellentiád hozzám, más Jóltévóim felett, mutatott Kegyelmeiért boszszusággal fizessek? Bizony elég mentségem nem lehet, a' mint vészem észre. De azt véltem, hogy két rendben Exdhoz küldeni bátorzkodott Leveleim meg-mentettek.

De, ugyan e' gyötör engem, minekutánna Excd Levelét nem vehettem Váradról egyszeris, (holott nékem Excd Szebenből, ilyen mélységes méltatlanságomra, minden Leveleimre kegyelmesen, még többnyire maga tulajdon Mlgs fáradhatatlan kezeivel szokott vólt felelni), hogy, vagy az én két Leveleim meg nem mentek, vagy Exdnek valami, el-hiszem, méltó neheztelései estek reám.

Igaz, hogy a' Brassai, Kassai, 's még más Postákon is ez előtt nem kevés Leveleim vesztenek-el; kivált Brassóban, az hol Leveleimet nagyobb részben Postára szoktam tenni, igen sok rendbéli kárain történtek, egyéb okon is, kivált' pedig azért, hogy az innen egyszeris másszor is Só hordással Brassóban kereskedő szegény Emberek, kik többire a' Kösségnek is nyomorúlt alyassai, Leveleimet kezekre vévén, a' Posta pénzt (különös inventioval) magok el-költötték, és Leveleimet el veszítették. Ilyen szenvedésem vólt ottan egy Patikabéli esméretes Inassal is. Mellyeket, nagy kárain után, észre vévén, jó darab ideig, hol a' Brassai Rector Professorokra, hol egy Patikárius Barátomra biztam Leveleimnek Postára való adásokat. De ezekből ki fogyván, úgy gyanitom, hogy ismét sok rendbéli tsalattatásaim estek. Mert az esztendőben, holott nagy vigyázással küldöttem, még is tsak Munkátsra küldött Leveleim hármak vesztek-el. E pedig bizonynyal nem a' Brassai Posta Mestertől esett. Ilyen az én állapotom tsak a' Levelezésre nézve is e' félen való nyomorúlt helyen: jóllehet magunk szájunktól is minden Héten el vonok valamit, 's forditom Leveleimnek vivóire, hozóira.

Már azért, Kegyelmes Uram! számba vészem, hogy 1. Leveletem Excellentiádnak, küldöttem az 1785béli nyárban a' Brassai Postára, ide való *Gyárfás Mihály* nevű Paraszttól, a' ki eskúszik, és magát ördögnek igéri, ha a' Postára bé nem adta. Ha ez a' Levelem megment Excellentiádhoz, ennek jele az, hogy az Excd Kegyelméből, nevemet viselő 's most Udvarhelyen Görög Classist gyakorló Fijamnak rendelt Alumnnialis harmintz M[agyar] Forintokat köszöntük benne, Fijammal együtt: melly pénzt, az én szíves kérésemre, az Esztendőnek nem végén, hanem közepe tájatt, ki-adott Tit. Lénárt Uram Sáromberkén; meg tekintvén akkori nyomorult állapotomat, mellybe ejtett vólt, 's talám holtig benne is hágy a' szerentsétlen tűz, melly a' Könyveimen kívül, majd minden Jovatskáimból ki fogyata.

2dik Leveletem, e' muló Esztendőbéli Májusban botsátottam Exdhoz, Kézdi-Vásárhelyi *Kováts N.* nevű esmérősömrre (egy véka zabnak adásával) ugy bizván, hogy ha, az alkalmatlan út miatt, Torotzkóra nem mehet, és az Enyedi Posta-Mester Cseh Péter Bátyámra nem bizhatja (az hol 4. xből tsak 3at fizetek), Segesváratt, az hol Bort fog venni, a' Postára tégye. Ezt az Embert soha azután nem láttam, jóllehet K[ézdi] Vásárhelyen kerestem is. De ez engem talám meg nem tsalt; jóllehet meg-eshetett az is.

Ezek szerént, meg nem mentek é Leveleim? Nem tudom. Ha meg-mentek; azokban vagy is az utólsóban magamat így méntettem, hogy az Exd drága Könyveivel dolgomat egyébként el-végeztem, tsak hogy, vagynak benne *Figu-*

rák, és házamtól ilyen drága, 's betsületem vesztese alatt ki-kért Munkákat nem adhattam idegen helyre, hogy azokat delineaáltassam. Azért Kapitány *Penzelini* Ur fogadván, hogy, mint a' szomszédban lakó Jó Uram, a' Figurákat nékem copizálja; kénytelenítettem a' Munkákat, melyekből a' nálam nem vóltakat, sok dolgaim között is, ki-írtam, itt tartóztatni, 's mostanság a' Figurákat számomra a' Munkák eleibe le rajszoztatni. Instáltam egyszerismind Excdnak, hogy ne légyen nehéz a' Könyveknek még tovább is itt késések: mert bizony kár benne nem lett, hiszem, hogy nem is léssen; lehet pedig, hogy magam viszem Váradra, mint a' ki Erdélyből soha (Felső és N[agy]Bányán kívül) ki nem léptem, 's szeretném bár Magyar Országra menni –

Ha Leveleim meg mentek, és Excd előtt kegyelmet nem nyertek; így már bódogtalanul vagyok. Mert ki segít engem tudományaival, tanácsaival, és egyebekkel? De könyörgök töredelmesen Excdnak, nyerjem egy vigasztaló czéduláját Excdnak, bár leg-kisebb Udvari Szolgája az ő maga neve alatt írja azt.

Ne veszesse el Szegény tanuló Fijamis Excd Kegyelmes Alumniáját, melyért, hogy e' ki-múló esztendőre ki-adattassék, világért sem mérnék Sáromberkére küldeni: mert bizony félbe kell hagyni tanulását külföldben. Hiszem! Sámuelemet, ki két esztendeig tanult Udvarhelyen, már itt Közép-Ajtán nyomorogtatom a' tanulásban, nem lévén tehetségem taníttatni egyébűtt; mert hijába ígérték néki az Alumniát: tsak egy esztendőre jött (de e' sem *tsak*, hanem az Isten fizesse meg Mlgs Gr. Kemény Farkas Ur Ó Excjának!) 30. M[agyar] Forintja.

Az Excd méltatlan Alumnussa irt le Excd számára holmi (bizony nem sokból álló, de meg-betsülendő) ritka Írásokat; mostanság, mikor honn vólt, irogatta, az 3dik Teleki Mihály Tudós Gróf Urnak jó darab Munkáját, mely is Erdélynek Historicum Calendariuma, igen szép, de még teljességgel esméretlen Munka a' Tudós Világban (melly ezt nyomtatásb[an] is bezzeg jó neven venné), irogatja pedig ex autographo. Ezt, és egyebeket, az Excd tulajdon Könyveivel, ki-szolgáltatjuk Váradra.

Második Levelemben irtam vólt Excdnak az Oláh Zenebona Historiájáról, melyet XV. Részben, III. Tomusra, egész Esztendő alatt, óh melly sok fáradsággal, költséggel, és magam Házamra való gondviselésnek hátra hagyásával írék; de meg tilták Világra való jövését, talám *Papilla* Ur¹ munkálkodásából.

Bethlen Farkas Continuatíóját most nyomtatják (ha igazán ír Hochmeister) Szebenben; még az én kezem alatt lévén egy része, mellyet őt exemplárból, nagy költséggel (de senki nem fizet érte; holott én e' Falu helyen, a' kikkel conferálok, mind azokra költök sokat, és fogyatom időmet) conferálok. Meltóztassék pedig meg hallani Excd, hogy Simigianus és Szamosközius Historiájával is conferálok, itthonn tanuló Sámuelem segítségével.

Nints kárunk, hogy Simigianus és Szamosközius Írásai nem jöttek publicumra, tsak Bethlen ki-jöhessen: mert Szamosközit Bethlen szintén szóról szóra végig le-írta; tsak hogy amannak Írását forgatta; a' mi elébb vólt, hátrább etc. tette. Óh melly igen zúgolódik pedig és busul a' mi kedves Tudos Professorunk T. Kovásznai Uram, hogy Szamosközi el-veszett, vagy el-vész. Szamosközi pedig Simigianust magáévá tette vólt egészen.

Az én *Transsilvániám* nyomtatását Bétsben felbe hagyattam vólt, a' mostani sok változások miatt, és Írásomat vissza hozattam a' változtatás miatt; de ez már ez is ujonnan kezdődik nyomtatódni.

Az Erdélyi *Historiás Szekrénynek* már Írásban 4. Tomussai meg vagynak nálam: várjais a' Typhographia; de én is várok és vigyázok, ne hogy ugy járjak,

mint az *Oláhok Historiájával*. Ha Excdnak egy tzeduláját vehetem, úgy osztán meg-vigasztalodván, Tudományok dolgáról mindjárt sokat bátorkodom írni.

A' Mindenható, bőv Kegyelmeiben éltesse Excdát, Kegyelmes Pátrona Aszszonyom Ó Excjával, és Nagyra Született Mlgs Szerelmesseikkel! kívánja teljes szívvel, és magát kegyelmekbe ajánlja

Excellentiátoknak

Közép-Ajtán 1786. 30. Xbris.

alázatos alumnussok

Benkó József. K. Ajtai Pap.

[A levél negyedik oldalának margójára (ahol a levélvivőkkel foglalkozik) Benkó ezt írta:]

Már most bizonyos fogadott Emberemtől küldöm e' Leveletem a' Postára.

288 Benkó József a Magyar Kurir-nak

Középajta, 1787. február 15.

Előléptetések a a székely lovasezredben. Szűk volt a termés, nagy a drágaság.

1. A' nemes Székely lovas Ezere (Regiment)ben, e' folyo Esztendő kezdetével kellemetes változás esett, némely Tiszt-Úrknak felyebbedésekkel (promotio) t. i. *Schultz* Ur lett Obesterré eddég való Obrist-Lieutenánti állapottyából: minekutánna lakását Bágyonból még e' múlt esztendőben változtatta volna a' Sepsi-Szent-Györgyön álló Obesteri Kvártélyra, és azonn sok építéseket tett, 's az obersteri ürült hivataltis folytatta volna. Helyébe állott az Obrist-Lieutenánti tisztbe, Gróf Hidvégi *Nemes György* Úr, addig viselt fő Strása-mesteri hivataltyából. Mely felyebbedéséből származott öröméhez, egy házi szives vigasságot ragasztta a' Gróf Úr életének szerelmes párja *Ürmösi Maurer Anna* Grófi Ifjú Aszszony, szülvén Pál-fordúlása napján egy szép magzatot, kinek B. Aszszony Havának 28dik napján *Samuel* név adatott a' Sz. Kereszttségben, mely lett Ürmösön. Sok nagy emberek származtak eleitől fogva e' Grófi nemes Familiából; de Sámuel neven egyet sem olvasok, hanem leginkább Tamás, János és Ferentz neveken. Ezen ujj Sámuellel, a' névnek tulajdon szépségén kívül, vagyon tekintet a' Grófi Ifju Ur-Aszszonynak néhai édes Attyára Ürmösi *Maurer Sámuel* Ur. Minekutánna a' mi Grófunk e' folyó hónapnak 12kén ugyan Ürmösön egy szép Báltis adott volna, bé indúlt költözködve *Aranyos Székbe*, *Bágyonba* az Obrist-Lieutenanti Kvártélyra. Szerentsés utat! nagy elemeleteleket! Ugyan azon Ezereben *Kilényi Székely Antal* Kapitány Úr lett Skvadromos Kapitánnyá: úgy Lisznyai *Damó József* Kapitány Ur, és e' költözött Dobrára Hunyad Vármegyébe (lévén ottis némely Székely-helyekben Székelyekhez tartozó Lovas vitézek) ama pedig megyen Gidofalvára Sepsi Székben, és helyette Nagy Ajtára Gróf Széki *Teleki Tamás* Kapitány Úr.

2. Most látják, mint szintén tavalyis látták a' Székely-földnek Háromszék (*Sepsi, Kézdi és Orbai*) nevü tartománnyai, 's a' Szászok' *Bartza* nevü vidéke, hogy a' tavalyi ragyán (melyet székelyesen rosda-essőnekis nevezünk) és sok helyeken által-ment jég-esőkön kívül, felettébb nagy pusztitást tettek vólt a' múlt esztendőben, a' harmadévi bőv makkból felette igen elszaporodott egerek, a' nagy erdökhöz közelebb eső Faluk' határaitra kiszéledvén, és a' vetéseket elpusztitván Erdélynek tsak nem minden olyas helyein; mert a' múlt hónapban, a' nagy bőséggel esett hóból derék szán-út következén, az Udvarhely Vármegyeyi, 's külyebbvaló erdő-melyéki falukból, mint a' tábor, megszámlálhatatlan szának

jöttek minden naponként az említett Háromszékre, 's Bartzára gabonát vásárolni. Megis drágítottak mindenféle gabonát. A' búzának köble ittis 4 és 5 Rf. a' ro'snak 3., a' török-búzának 3. és 20 kr., a' haritskának (hajdinának) és árpának 2 for. és 48 kr., a' zabnak 1 for., de némely vásárban még árossabbanis elmennek. A' külső tájéki falusi Szászok, kik ezelőtt a' bórnak ezen Székely-földre hordásával nem kitsiny keresetet tettek; most már mióta két esztendő alatt bór nem termett, innen hordjákki a' pálinkát: nevezetesen Kézdi-Vásárhelyből, a' hól ezt fáradhatatlanul főzik; ezért, és a' ro's drágaságáért, ejtele (pint) a' pálinkának két annyivalis többre hágott, mint a' böv gabona' idején. Háromszékennis tsak Sepsiben, és Kézdiven, 's ottis tsak a' nagy gazdák adják pénzért a' búzát. Ellenben a' többek szánólag nézik a' gabonának ezen földről való kihordását. Mert vagynak ittis szűkös Faluk. Kilyebb, az Erdővidéken, melyis Miklosvár, és Bardótz Székből áll, az említett ragya, jég, és egerek miatt, (kiváltképpen, hogy az előbbi esztendők sem szolgáltak böv gabonával) felette igen szűkösök a' lakosok.

289 Rát Mátyás Benkó Józsefnek
Győr, 1787. február 28.

Fel akarja újítani a félbeszakadt levelezést; címzett közreműködését kéri több tervezett munkájához, köztük a német-magyar-latin szótárhoz.

NagyGyör[ben] Bójt elő hav[ának] 28. n[apján] 1787.

Különös tiszteletre méltó Barátom Uram.

Régen félbe-szakadott levelezésünket, ha nem ellenzi, meg-újítani kívánván, alkalmatosságot vevék reá azon szándékomról, melyet a közelebbi múlt esztendőnek utóljánn költ Tűdősításombann hírré tevék. Ugyan-tsak ezen okból tselekedtem, hogy az ottan hirdetett könyvekre kívánt elő-fizetésnek Számba-vevői között Tiszteletes Uramat-is híre nélkül meg-nevezni bátorkodtam; nem pedig olly vélekedésből, mint-ha a Székely-földön afféle előre-fizetők fognának találkozni. Mindazonáltal egynéhányat azon Tűdősítésnek Mássaiból T. Uraságodnak-is küldöttem, s reménylem, hogy eddig kezéhez vette azokat Brassóból T. Gödri Uramtól, a kihez azok többekkel együtt útasítva valának. Már akarmit tett légyen vagy tégyen velek Uraságod; kevés gondom reá. Más nagyobb dolgok vagynak előttem.

Ez-előtt mint-egy két esztendővel Brassóbann lakos, velem Onoka-gyermek Graf Mihálytól küldöttem vólt Uraságodnak néhai Róth Tamásné felett mondott Halotti Prédikáziómat és Klanitza Uramnak a Magyar országi Protestánsoknak hajdani virágzásokról írt Könyvetskéjét,¹ futtábann írt levelemmel együtt: mellyek hogy kezéhez mentek vólna, annak mind ekkoráig semmi nyomát nem láthattam.

En most sok munkától, vesződségtől és bajtól megmenekedett szabad ember vagyok; s egy könnyen nem-is szándékozom többé hasonló hivatalos foglalatosságokba kötelőzni. Hanem némelly szükséges Könyveknek írásával fogom időmet tölteni. Azokonn kívűl, a mellyeket az említett Tűdősítésbann meg-ígértem, de a mellyeknek világra jöhetések még bizonytalan, mivel lassan jelentetik magokat, a kiknek egyikhez s másikhöz kedvek vólna, – most először im ilyenek körül foglalatoskodom: 1) Gegenwärtiger Zustand der NichtrömischKatholischen in den K. K. Erbländern; 2) Genie, Sprache und Litteratur der Ungern; 3) Deutsch, Ungarisch-Lateinisches Wörterbuch, 3 kötetb[en].

Mind a háromra senki a két Hazábann jobban nem segíthet, mint T. Barátom Uram. Ugyan-is, hogy az útolsórról kezdjem, ámbár hallom, hogy Erdélybenn T. T. Galambos és Sófalvi Uraimék valamelly hasonló munkához hozzá fogtak, mindazáltal tudom, hogy az enyim, úgy-mint egygy bő, és mind a három nyelvnek idiotismusait, kiváltképpen pedig a Németbenn és Deákban a törvénybéli szövegeket magábann foglaló könyv, nem leszen felesleg-való. Erre T. Uraságod, előre mind Deák mind Magyar szöveget és szövegeket gyűjtögethet, a melyek Erdélybenn az írásokban és köz beszédbenn elő-akadnak, és Pápai Dictionarium[an] nem találhatnak. Én annak idejéb[en] abbéli gyűjteményjét kész pénzenn, úgy, a mint még talám semmiféle írásának jutalmát nem vette, magamhoz váltanám, s annak-felette, kivált ha az bővetske fogna lenni, nem csak az elől-járó beszédbenn, hanem szinte a titulus közbenn illendőképpen Uraságodnak tulajdonítanám.

A' két elsőre pedig csak egy a segítség. T. i. minthogy az elsőnek elején a kétféle Protestánsoknak, a Socianusoknak és a Görögöknek Eklésiáikat, és külön-külön mindegyikhez tartozó Egyházi s Oskolabeli Tanítóknak s hallgatóknak számokat kívánnám le-írni, a másodiknak pedig utóljárn a Magyarul szövege Magyar Nemzetnek sokaságából szeretnék okoskodni a Német nyelv közönségesse váló tételének lehetetlen: – és annak szükséges-voltáról, hogy a Magyar nyelv önnön tisztaságában meg-tartassék és az Oskolákba taníttassék, – ha ugyan csak immár az Országos dolgoknak Németül kell-is folyniok: mindegyikre nézve kérem T. Uraságodat, ne sajnálja attól való fáradságát, hogy még a tavasszal vagy leg-feljebb a jövő nyáron Erdély felől ím ezekről való tudósítását vehessem: 1.) A Reformátusoknak hol vagynak Eklésiái? a mostani osztály szerint mely Vármegyékhez tartoznak azok? Mely helységek a Filiái? Hány lelkekből, vagy – házas személyekből állanak? Ugyan ott másféle Vallásuk hányan lehetnek? (Ha valamelly Eklésia csak a Tolerantia után támadott volna, azt-is külön meg-kellene jegyezni. És ha sem a Lelkeknek, sem a Párosoknak számokat nem lehetne meg-tudni, legalább az esztendőnként vagy 3 esztendőktől fogva kereszteltetetteknek öszve-hiteztetteknek, és temettetteknek számokat igen óhajtanám.) Mitsoda nyelvenn szövege a hallgatók, és melyenn tartatik az Isteni tisztelet? Hol vagyon egynél több Tanító, Lévitá vagy-is Mester Prédikátor nélkül? A Superintendesnek, Esperesteknek, Prédikátoroknak, Professzoroknak s Mestereknek miből jár a jövedelmek? s mennyi lehet a Superintendensé az ő Püspöki jószágaiból? Kik a Consistoriumnak Tagjai? Minden Tractushoz hány s mely Eklésiák tartoznak? Mely más Vallásu Eklésiák vagynak alája vettelve? 2. Hasonló formánn az Evangélikusokról. (Írnék, s talám fogok-is írni ezek eránt a Szász Püspökhöz. De nem igen bízom a Szászoknak emberségekhez.) A Magyar Év[angélikus] Eklésiák felől T. Gödri Uramtól várok afféle tudósítást. Hanem vagynak Év[angélikus] Oláhok (eredet szerint Cserkeszek) mint p. ok[áért] Bungárdonn, a kiknek, még-is Németül kell énekelniük és, a mit nem értenek, hallaniok. Effélékről s, ha úgy tetszik, többekről-is Uraságodnak hiteles tudósítása leg-többet érne. 3.) A Socinianusok eránt hasonlóképpen az önnön Püspökjöket fogom reá kérni, hogy tudósítson; így nem külömben 4.) a nem-egyesült Oláhok eránt a Károliczi Metropolitát. De még-is bátorodom T. Barátom Uramat kérni, hogy kiváltképpen a lelkeknek számokra nézve mind ezek eránt légyen emlékezzettel. Sokat ugyan már maga T. Uram világ eleibe terjesztett mind a Transilvániájában, mind Milkóviájában; a minthogy fogom-is ezen betses munkáknak hasznokat venni. Mindazáltal mivel az-ólta sok változások történnének, és maga leg-jobban tudja, hol mit írt, s mit nem szükséges

újra meg írnia; leg-alább méltóztassék engemet útba igazítani. 5.) El-hiszem, hogy kezénél vagyon Uraságodnak Erdélynek újonnan való fel-íratása. Ezt nagyon óhajtanám, arról való jegyzésekkel; mellyek a Magyar helységek? hány a pápista és unitos Oláh? hol tudnak a Szászok, és Oláhok Magyarul s t. a f.

Be sokkal alkalmatlankodom! Mindenekről botsánatot kérek, háládatosságot s köszönetemet ígérem, és maradok mind holtig T. B[arátom] Uramnak
tisztelője és barátja
Rát Mátyás

[Lejjebb, nem Benkő írásával:]

Nb. Ezen Ráth Mátyás kezdett volt Posonban magyar ujságot kiadni, – onnan ment Győri lutheranus papságra.

290 Benkő József a Magyar Kurir-nak
Középajta, 1787. február [?]

A rókák és a nyulak nappal is falvak közelébe merészkednek. Népszámlálás Háromszék vármegyében.

„Hát ugyan itt Székely földünkön, mit éreznek némely vadak, és madarak? Karátson előtt, némely helyeken, nagy seregenként szokatlan, és itt nem látott vad rétzék láttattak, és sokáig mulattak, 's azután elmentek. A' rókák, és nyulak, (kivált az elsők) nappalis a' falú mellé jönnek, és félelmet nem mutatnak, mégis ritkán fogathatnak el a' vadászoktól. A' régi Magyar, és más Irókis a' vadállatoknak hasonló magok viseléséről soha jót nem irtanak, és nem jövendöltenek. Azonban a' vadak' húsát mégis drágán kell venni. Egy nyúl, melyet ezelőtt 7 Krajtzáron gyakorta meglehetett venni, most 8. garasonis elment. Egy tsászár madár most négy annyi áronis, u. m. 4 garason kél. Egy nyúl-bőr 10 kr, melyet ezelőtt egy póltránis vehettünk: mely szrént, itt most minden megdrágodott. De

Hogy a' Székely nemzet mind egyebütt, mind Háromszék Vármegyében mostanság nagyon szaporodott: bizonyos. A vitézljő rend népesedését tudjuk a' Regementek' Prothokollumaiból. Az Uri, és Nemes (értse a' nem Katona, 's adót nem fizetőket: mert külömben a' Székely-Katona mind igaz Nemes) Rend, 's ezeknek szabad parasztyaik, egy esztendőtol fogva t. i. minekutánna 1785-ben megszámláltattak, mennyivel szaporodtak Háromszék Vármegyében, meg tudjuk már nagy érdemü *Hertelendi* Kapitány (Magyar Országi Nemes Hazafi) Uról, kiis ezen tartománybéli születtek, és holtak megszámlálását e' folyó hónapnak elején végezé el.”

291 Ungi Pál Benkő Józsefnak
Pozsony, 1787. június 5.

Felkéri, hogy sajtólevelezőként támogassa a Magyar Hírmondó-t. Közli, hogy a Milkovia egy részét kivonatossan magyarra fordította.

Poson, 5 Junii 1787.

Tiszteletes Esperest Vr! Drága érdemü esméretlen Jó Uram!

Engedelmet kérek, hogy esméretlen létemre bátorlakom Levelemmel megkeresni. Vóltt ugyan a' közelebb való Kolosvári 'Sinatban szerentsém drága

személyét tisztelnem, a' midőn mint Dési Oskola Rektor Tiszteletes *Abats János* Urammal magam is jelen valék és a' Dési Patikáriusnak *Komjáti* Vramnak nevével tiszteltem Tiszteletes Vramot a' Collégiumban; de ez olly sok nagy dolgokra széljel vonodó Férjfiúnak emlékezetében helyet nem foglalhat; mivel érdemetlen Személyem homályosabb, mint sem ezen szerentse által emlékeztetnem csak ár-nyé-kát is nyomhattam volna Tiszteletes Vram elméjébe. – Elég az: hogy a' gondolatlanság 's más játéka az ifjui gondolkodásnak megtsaltt engemet, és noha külső Országi Oskolákba szándékoztam örökké, még-is a' Hazában maradtam. Posonig tsak ugyan felverekedtem, a' hol sok szép Leveleit szemlélttem Tiszt. Uramnak *Szatsvai* Urnál, kivel Bétsbe felmenvén az elmúlt Esztendőnek a' farkán, a' *Músa* és *Kúrir* Irásában *Cooperatora* voltam ez esztendőnek két első hónapjaiban, a' mikor kéntelen voltam ott hagyni: mert Ő Kelme igen kevés *Practica Philosophiát* tanultt, és tellyességgel nem tudja, miket nem szenvedhet-el a' Nemes és pallérozott elme. – Betsből hát lefelé indulván, Posonban *Hirmondó*-Írónak meg-marasztottak, mellyet a' most közelítő Júliusban elis kezdek. – Ide jön hát ki levelem, hogy T. Uramot kérem, hogy méltóztasson némellykor Tudósításaival meg-tisztelni, kérvén egyszersmind, hogy ha valami kibotsátásra elszántt kéz-írása vagyon, ha tetszik, velem közleni ne terheltelessék; én Tiszteletes Vramot tisztelő egyenességemre fogadom, hogy világosságra botsátom, még pedig úgy, hogy egészsz helybe hagyásának megnyerésével méltán ketsegtetem magamat, mellyet bizony (lelkem szerént mondom) *Szatsvai* Úr nem tselekedhetik; sőt Ő Keme a' maga állapotját eléggé megzavarta midőn a' maga Ura akart lenni. Itt azt is ki kérem Tiszteletes Vramtól, hogy ezen igaz szavaim által *Szatsvai* Uramhoz hajló indulatját meg-sértettetettnek lenni ne tartsa; mert a' miképpen hogy a szem semmi gazt el nem szenved, szintolylan lehetetlen nékem akárkinek 's kiért hízelkedni; egyedül tsak az érdemet tudom betsúltni, és elég hálát az Égnek nem adhatok ezen Talentomért. – Én nékem ezen ujság-írás felvállalásában egyedül való okom s tzélom kevés elmebéli tehetségemnek gazdagítása, hogy annál alkalmatosabb tagja lehessek édes Hazámnak; ezt pedig a' Tudosokkal való megismerkedés viheti-végbe; ez az ok vett arra engemet, hogy Tiszteletes Uramat levelemmel mint egy megtámadni bátorokodjam; kinek nagy érdemeit én is jól esmérem, és a' kitől többet tanultam, némelly dőlgekban, mint minden Professoraimtól. – Tiszteletes Vram' *Milkóviájának* egy darabját summáson magyar nyelvre is fordítottam, olly szándékkal, hogy világosságra botsássam. Oh, melly szeretnem elébb Tiszt. Urammal censeáltatni!

Ujra engedelmet kérek Tiszteletes Vramtól, és boldognak tartom magamat, ha bizonyos lehetek benne, hogy ezen Levelemmel meg nem sértettem. De ha meg sértettem is, még is örökké tsudálója is tisztelője lészen
Tiszteletes Uramnak

kész szolgája

Ungi Pál. m.k.

P.S. Senkinek nints ollyan sok féle szókra szüksége, mint az ujság-írónak; ez hat az én alázatos kérésem Tiszteletes Vramhoz, hogy a' melly szokot gyűjtött össze sok fáradságai által ollyakat, a' mellyek a' mi Magyar Nyelvünknek Tárját gazdagítják, minéműek főképpen a' Katonai Mesterségben, gyakorlásban, naturalis historiában és más akármmely színű dőlgekban elő forduló nevek, meltoztasson nekem fel-küldeni; nem én érettem, hanem kedves Hazánkért és nyelvünkért, hogy az elő forduló alkalmatoságokkor velek hasznoson élhessek.

292 Benkő József Daniel Istvánnak
Nagycsány, 1787. június 24.

Hálálkodik a tanári kinevezésért, de anyagi támogatásért folyamodik, mert nyolc gyermeke van. Ír arról, hogy milyen tantárgyakat fog tanítani a székeljudvarhelyi iskolában.

Méltóságos L. B. Status Consiliarius és Fő Curator Úr, Kegyelmes Nagy Patronus Uram!

Nyelvem, pennám és valamivel látható jeleket tehetnék, imind elégtelenek kiadására annak az alázatos buzgó háladatosságnak, mellyel az Excellentziád sok rendbéli kegyelmességéből tele vagyok az én szívem. Elevenítette hálaadó indulataimat közelebből az a Kegyelme Excellentziádnak, mely szerint az Udvarhelyi egyik Professorság reám bízattatott. Erről ugyan Excellentziádhoz és a Méltóságos Fő Consistoriumhoz hálaadó Leveletem felbocsátani el nem mulatom, mihelyen jobb író helyet találok ennél a Csáni mezőnél: de addig is bátorodom alázatosan folyamodni Excellentziád Kegyelmességéhez ím ezen alázatos jelentésemmel, hogy ámbár a Professori fizetésnek nexusa a tanítással és az Ifjúság körül való munkálódással, nem pedig a Professornak külső környüállásaival vagyok; mindazáltal ha mód vagyok benne, méltóztassanak Excellentziátok az én terhes állapotomon segíteni, a néhai Tiszteletes Professor Kiss Uram egész fizetésének számomra való meghagyásával. Mert 8 élő Gyermekeknek attyok vagyok, és szükségképpen 11 vagy 12 személyeknek eledelekre, öltözetekre s nevelésekre kell gondomnak lenni; azonban a falusi élet módját is kénytelen leszek költségesebbre változtatni. A mi az általam tractálandó Tudományokat illeti, minthogy az iskolaiaktól ennyi esztendő alatt képes nem volt alkalmasint el nem szoknom, és így különös szorgalmatosságot kell mostan reájok adnom; az Orientalis Nyelveknek tanításához, ugy, a mint egy Professortól várhatni, avagy csak egy elsőben, nem foghatok, kivált a' Sidóhoz (mert a Görög nékem nem igen nehéz) de továbbad, ha nékem marad ez a Sparta, fogok tanuló társok lenni benne a Deákoknak. Ugyantsak, ha kitelik, jobbnak látnám ifjabb emberre bízni ezen Nyelveket. A Deák Literaturát, a mennyire a mostani aetásban szükséges, igen szívesen tractálnám. 'Sidót tanulni eddig sem érkezett az Udvarhelyi Deákság.

Vállaltam a *Theologiat* egészen minden részeiben, és így a Catecheticát is: nem is jó, hogy a Catechizatiót két Professor vigye, a mennyiben Deák koromban experiálhattam. Vállaltam a *Concionandi Methodust*, melyre nagy szükség van, minthogy már Udvarhelyről is Papjaink kezdettek szaporodni. Vállaltam az *Históriát universim*; különösen az *Hazáét*. A *Geographiát*. A *Naturalis Históriának Principiumait*, és haszonra leginkább fordítható czikkelyeit. De ezekre igyekezném rendkívül való órákat szabni, hogy a cardinalisabb Tudományok ne szenvedjenek miattak. Ezeknek alázatos jelentésekkel, magamat és Instantiámat Excellentziád Kegyelmebe ajánlván, vagyok mélységes tisztelettel

Excellentziádnak
a N[agy]-Csáni mezőben, midőn
Kolozsvárra mennék.
1787. 24. Junii.

alázatos cliense
Benkő József t.k.
Közép-Ajtai Pap.

293 Benkő József Csorvási Mihálynak
Marosvásárhely, 1787. július 4.

Hatvan forintot kér kölcsön hosszabb időre.

Édes Drága Csorvási Ur, Bizodalmas Számtartó Uram!

M. Vásárhely 1787. 4. Jul.

Most érkezem Koloşvárról ide M. Vásárhelyre. Bizom, hogy engemet meg-segit, Mlgs Gróf Urunk Ó Excja Gratiájából két esztendőre való 60. Forintokkal.

Édes Számtartó Uram! Én most egész életem módját változtatván, igen nagy szükségem van a' pénzre; gondoljon velem, és hidje meg, hogy én is jóvóltát meg hálálom. Quietantiát úgy adok, ha a' pénzt látom. Tessék azért egy Jobbágyot az én erszényemre ide küldeni, és én annak a' Quietantiát által adom. Kedves Ipja Ura, Tszs Notarius Uram, bizom, hogy addig kezesem leszen: hiszi talám, hogy tsalárd Ember nem vagyok. De lehet, hogy maga Számtartó Uramis bé jó a' Vásárra itt létemig.

Ha ugyan nem lenne pénz, ne terheltessék írni egy Assecuratoriát, és Tekintetes Districtualis Secretarius *Thuri Sándor* Ur ki-fizet engemet, ha fogadja Számtartó Uram, hogy két Hónap múlva vissza fizeti.

Tit. Udvarbíró Urat Kedves Párjával együtt el-kötelezett tiszta szívvvel köszöntöm. A' nagy féle foghagymából egy gyökeret instálok az ifju Aszszonytól; melyet ígért a' Kertész. Nékem is gandom leszen a meg-ígért gyapott Fűsűkre; bizonyoson küldök.

Tiszteletes Notarius Péterfi Uram Atyámra bizom ezen Kérelmeimnek exsequ-tiojokat, alázatos tiszteletem mellett. Vagyok tiszta szívvvel

T. Számtartó Uramnak
M. Vásárhelyen 1787.
4. Jul.

hív jó akaró szolgája
Benkő József. t. k.
K. Ajtai Ref. Pap.

294 Benkő József Daniel Istvánnak
Marosvásárhely, 1787. július 5.

Pótlás a címzettnek június 24-én írt, de még el nem küldött leveléhez a Benkő által tanítandó tárgyak dolgában.

Kegyelmes Uram!

Bizonyos okból ezen Leveletem Koloşvárról el nem küldvén, magammal hoztam. M.-Vásárhelyre; jól is esett: mert itt holmiket corrigálok benne. Úgy látom Tiszteletes Bodola Uram Leveléből, hogy a 'Sidó és Görög Nyelvek reám maradnak; tsak fel is ujitom azokbéli régi tanulásaimat, és meg is szaporitom, A Deák Literatura hogy légyen, megeggyezünk Tiszteletes Bodola Urammal. M.-Vásárhelyen, 1787. 5. Julii.

295 Benkő József Csorvási Mihálynak
Marosvásárhely, 1787. július 5.

Nyugtázza a felvett hatvan forintot.

Hogy Mlgs. R. Sz. Birodal. Gróf Széki Teleki Sámuel Udvari Cancellarius Ur Ó Excellentiája Gratiájából, Udvarhelyen tanuló edgyik Fijam számára, ad annos 1786. et 1787. Tit. Tsorvási Mihály Sáromberki Számtartó Uramtól flor.

hung. 60. az az, hatvan Magyar Forintokat percipiáltam légyen, praecentibus
háládatoson recognoscalom. Sig[natum] M.Vásárhely 1787. die 5ta Julii

I[d] e[st] Flor. hung. 60.

Benkő Josef. t.k.
Közép-Ajtai Ref. Pap.

[Kívül, nyilván a számtartó írásával:]

N 21

Supr(a) Fhg 60.

Közép Ajtai pap

T. Benkő Josef <...>

1787. die 5a Julij.

296 Vécsey Zsigmond Benkő Józsefnek
Nagyszeben, 1787. július

Adatokat közöl a trónkövetelő Zólyomi Miklós elítéltetéséről.

Tiszteletes Esperest Ur, ösméretlen drága jó Uram, Fautorom!

Tserey Miklós Urnak relációjára, mely által Néhai Zólyomi Miklósnak Absolutionálissáról biztatni méltóztatik, bátorkodom a T. Esperest Urat egész bizodalmu reménységgel, ámbátor ösméretlen szolgálja, ha személyyemben kötelességem szerint meg nem jelenhetekis, bár tsak Levelem általis meg találni a véget. Miképpen A[nn]o 1666. die 24ta Aug. az öreg Apaffy Mihálytól Zólyomi Miklós absolváltatott légyen, azt kezemnél lévő említett esztendő béli Absolutionálissasatis, superqve bizonyittya.

De Sub Diaeta in Alba Julia ad djem 20mum Apr. 1667. Indicta, Conclusorum Articulor[um] 1mus de Nicolao Zólyomi Jud[icia]rie prosequendo így találattik a Fiscusnál:

A Zólyomi Miklós dolgáról, és állapottyáról Kegyelmes Urunk. Nem régi példa lévén Székely Moyses, és Petki Ferencz sorsok, kikis hasonló dolgokban elegytvén magokat, noha akkor az Haza a mostani állapottyájához képpest jobb Karban volt, de mégis nem külömben, hanem Ország Törvényye szerint per Directorem de Bonis evocáltattak, s úgy condemnáltatván a Jóságokis azon Sententiának vigorával apprehendáltattak; mostanis azért végeztük, hogy Zólyomi Miklós ellenis via Juris procedálván a Director, úgy condemnáltassék, ha a mostani Követ Attyánkfiának adatot Instructiónk szerint nem redeál.

Jam autem in Extractu Articulor[um] per Tit. Joannem qvondam SIMON Ca[us]ar[um] Advocatum concinnato, iste Articulus extractualiter sic memoratur.

A[nn]o 1667. 20ma Apr. Art. 1mo Nicolaus Zólyomi, nisi ad Homagium redire velit, per Directorem evocetur, et condemnet[ur]. Convincitur, sed ad Intercessionem Statuum eidem Magnates facta de genu publica deprecatione poenam remittunt.

Proinde qvoniam in citato, ac etiam prius, per extensum descripto Articulo hujus Deprecationis, et poenae remissionis, imo etiam per Directorem factae prosequutionis, et convictionis nulla haufferetur mentio, de his ulterius adhuc inquirendum, ac sic providendum uberius.

Hogy lehetet azért 8. Hónapok alatt újra Nótáztatni? úgy gondolom, vagy edgyik, másik esztendő hibás fog lenni vagy az Articulusban, vagy az nálam lévő Absolutionalisban, melynek bizonyos voltát magamnak ki kérem annyival

inkább, hová hamarább, a mennyivel említett néhai Simon János Procurátor az illeténeket az újjából nem szopta.

Ha azért T. Esperest Ur azon 1667dik esztendő béli Articular[is] Nótáztatására Zólyomi Miklós részére az Absolutionálissát kezemhez méltatná, vagy szerezhethetné, in recognitionem ejusdem énis a száz aranyat minél hamarább T. Esperest Urnak meg adni ell nem mulatnám anynyival inkább bizonyítván, hogy vagyok míg élek

Tisztelendő Esperest Urnak
N.Szebeny d[ie]¹ Julij 1787.

Igaz szívü szolgálja
B. Wétsey Zsigmond m.p.

Ha történet szerint T. Esper. Uramnak Szebenben való érkezését érthetném, különös szerentsémnek tartanám bővvebb ismeretséget, akkor coram plura.

297 Szathmári Pap Mihály Benkő Józsefnak
Kolozsvár, 1787. szeptember 8.

Gratulál kinevezéséhez, visszakér egy kölcsönadott könyvet. Kéri Benkót, hogy a könyvaukción vásárolja meg azokat a könyveket, amelyeknek jegyzékét levelében megírja.

Tiszteletes Professor Uram, Különös Kedves Jó Uram.

Kivánom leg elsőben-is, hogy az Ur Isten elkezdett Hivatalját Tiszt. Uramnak szerentsés elő-menetellel áldja meg a' maga Ditsösségére, sok örvedetes Esztendőknek el-folyások alatt.

Mind vártam a' Tiszt. Uram Levelét, és a' kis Analysisemnek¹ vissza küldtetését: kétség nélkül késleltette ezeket a' Tiszt. Uram lakásának változása. Már most ezennel szükségem leszen magamnak-is az írásra. Kérem azért szívesen annak vissza küldtetését: másodszori el-tanításommal reményilem meg igazíthatok, és pallerozhatok valamit rajta.

Ha el-nem késnék ezen Levelem az Auctionrol, kérném igen szívesen Tiszteletes Uramat, ne salynállaná ezen alabb fel-jegyzett könyvek iránt figyelemmel lenni, hogy ha felyebb nem verettetnének, az le-irt árrokon, vagy azok alatt, meg-vásárolni méltóztatnék: én az első alkalmatossággal árrokat, köszönettel meg-küldeni el-nem mulatom. A' könyvek ezek:

Nro.	Forma 4a	Árrok Ft.	Dr.
44.	Michaëlis Syntagma Commentation[um] ²	–	80
46.	Surrenhusii βιβλος καλα[λαγης] ³	1	50
63.	Historia Compendiosa Dynast. Ahab ⁴	–	80
99.	Mosheim Erklarung der 2. Brief Timot. ⁵	1	40
100, 101.	Binghami Origines et Dissert. Tomis XI. ⁶	6	–
109.	D. Michaëlis omnia quae sunt sub Nro 109. ⁷	5	–
111.	I. Peynii ⁸ et Bensoni Comment. ⁹	1	30
114.	Dalleus De Cultibus Religiosis ¹⁰	1	68
122.	Heideggeri Historia Patriarch[arum] ¹¹	1	80
127.	Schröck Allgemeine Welt Hist. ¹²	4	–
150.	Stillingfleet Origines ¹³	1	20
160.	Walchii Bibliotheca ¹⁴		3
161.	Algemeine Deutse [!] Bibl. incompleta ¹⁵	4	–
168, 169, 170.	Ciceronis ora[ti]ones, Ep[is]t[ol]ae, officia Tomis XI. ¹⁶	–	
200.	Stosch Theologia ¹⁷	1	–

230.	Nösselt Anweisung zür Kaentnis ¹⁸	2	–
246.	Plutarchus Tomis VI. ¹⁹	3	–
268.	Ebert Naturlehre ²⁰	3	–
In Folio			
1.	Iselii Allgemeine Lexikon Tom. 6. ²¹	18	–
2.	Gesneri Thesaurus Tomis 4. ²²	20	–
8.	Calvini Institutiones in folio ²³	1	20
in ²⁴			
140.	Trapp Versuch einer Paedagog. ²⁵	1	–
203.	Lesz Christliche Religion Theor. ²⁶	1	–
178.	Rollin De la manier. Tom. IV. ²⁷	3	–
181.	Lowt De Poësi Hebr. ²⁸	1	20
183.	Lactantius Valchii ²⁹	1	40
184.	Perizonii H[isto]ria Resp. Sec. XVI. ³⁰	1	–
229.	Magazin für Schulen ³¹	3	–
239.	Livius Tom. III. ³²	3	–

Igen öszve kelle zavarnom a' könyvek neveit; mert siető az indulása a' Déáknak, és mások-is committaltak. Kerjük szívesen Tiszteletes Uramat közönségesen, méltóztassék úgy vásárolni Tiszt. Uram, hogy köszönhessük meg. Ha lehet felyebb ne mennyen az árok; de még ezen árrokat-is nem kell könnyen meg-ígérni. Bizunk Tiszt. Uram szívességében. Báró Kemény Samuel Urnak-is vagynak itten Commissióji.

A' Szatsvai Sandortól Tiszt. Kis Gergely Uramhoz küldött könyveknek árroktól-is tudositását kérem Tiszt. Uramnak és minden Joknak szíves kívánása mellett vagyok

Kedves Tiszt. Professor Urnak
Kolosvár 8a Sept.
1787.

igaz hiv szolg[ája] Barátja
Szathmári Pap Mihály m.t.k.

Igen sietve kelle írnom, másszor valami Kolosvári Ujságot-is irok. Itt az én szomszédomb[an] a' Tiszt. Uram szavait tsudáson referaljak. –

298 Benkó József az Egyházi Főtanácsnak
Székelyudvarhely, 1787. szeptember 22.

Az Egyházi Főtanács és a püspök részére küldi az ágendát, elnézést kér a késedelemért.

Méltóságos Fő Consistorium. Kegyelmes Nagy Patronus Uraim!

Már régetskén vettem vala Excellentiátok és Nagyságtok kegyelmes parancsolatját, hogy a közelebb múlt Generalis Synoduson reám a leírás végett bizattatott Agendát, Tisztelendő Püspök Uram által, a Mlgs Fő Consistoriumba felbocsátánám.

Szégyenlem valóban, hogy okot szolgáltatam a Méltóságos Fő Consistoriumnak ezen nyughatatlanító gondoskodásra, holott régen el kellett volna készítenem. De minthogy a Synodus igen kívánta volna látni az három Synodusokon készült Ágendát, mellyet ez előtt submitáltunk Excellentiátoknak, és nevezetesen Méltóságos R. Sz. B. Gróf Teleki Josef Deputatus Urunk ó Nagysága is nagyon gondoskodik vala annak látása aránt: mind eddig szorgalmazatoskodtam, hogy azt meg-kerithetném, és az is ujonnan a Méltóságos Fő Consistoriumba felmenne e jelen való ujjal együtt. De sem annak *Purumát* itten Udvarhelyen néhai Tiszteletes Kis Gergely Uram Írásai közül, sem *impurumát* magamnál meg

nem találhatám, mivelhogy a Közép-Ajtai Papi új Háznak beszakadása, s azután következett költözködő rakodásaim miatt, igen össze hányodtanak irásaim.

Már azért a Gernyeszegi Synodus végezése szerént való *Agendát* (mert tetszett ezt a titlust meghagyni a Synodusnak) küldöm a Tisztelendő Püspök Uramnak kezébe, hogy onnan Excellentiátok eleibe promoveáltassék. De hogy Excellentiátok ez aránt bizonyosabbak lenni méltóztassanak, ím küldöm annak mássát a Méltóságos Fő Consistoriumba is, mellyis az Enyedre küldtetetettel szóról szóra megegyez. E pedig leg kisebb pontig írva vagyon a Generalis Synodus megegyezett értelméből.

Az írás nem ékes; mert leaktartam újra írni; de költözködésem minden időmet, s majd kevés eszemet is elvette. Méltóztassanak Excellentiátok és Nagyságtok ezen nagy hibáimat kegyelmes feledékenységbe meríteni. Mellyel magamat Kegyelmebe ajánlván, mélységes tisztelettel vagyok Excellentiátoknak, és Nagyságtoknak

alázatos méltatlan szolgálók
Benkő József t.k.

Székelly-Udvarhely 1787. 22. Sept.

[M á s k é z z e l:]

Relatum 7a 8bris 1787.

299 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak
Székellyudvarhely, 1787. szeptember 23.

A maga és tanártársa, Bodola Sámuel nevében beszámol tanári működésük megkezdéséről; az ünnepélyen rajtuk kívül beszédet mondott Bethlen János, Benedek Antal és Kandó Mihály. A levél második részében alapítványi helyre javasol két arra érdemes diákot.

Méltóságos Fő Consistorium, Kegyelmes és nagy Méltóságú Patronus Uraink! Excellentiátok és Nagyságtok Kegyelmes Parancsolatjára, nem csak eljöttünk már és beszállottunk az Udvarhelyi Nemes Gymnasium Professori Házaiba; hanem, valóságos akadályok miatt elébb nem lehetvén, e folyó Hónapnak 18-dik napján, csekély Orationkal bé is köszöntöttük a Professori Hivatalokba. Míg e lett volna, addig is cselekedtünk, a mit lehetett, a tanuló Ifjúság javára; azután pedig Leckéket csináltunk, mindenikünk minden nap három három órákon; edgyikünk, *Benkő József* a *Theologiából*, *Zsidó nyelvből*, és *Universalis Historiából*; másikunk, *Bodola Sámuel*, a *Philosophiából*, *Deák Litteraturából*, és *Geometriából*: mellyekben minémű jó vagy hibás elémnetelünk lészen, kötelességünkben foly, arról a Mlgs Fő Consistoriumot ennekutánna alázatosan tudósítani.

Introduciónk, a Méltóságos Fő Consistorium Kegyelmességéből, lévén Mlgs Gróf Consiliarius és Ordinarius Ispány Bethlen János Úr által, Ő Nagysága minket Ciceroi igen szép Deák Praeloquiiummal méltóztatott ajánlani a Tanuló Seregnek; azután egyikünk Benkő József a Cathedraba fel-állván, perorált a maga által pertractalendő *Theologiáról*, *Historiáról* és *Eredeti Nyelvekről*; panaszolva beszélvén, melly károsan tanítanak azok a Professorok, a kik mindent el akarnak, de hét és nyolc esztendő alatt egy cursusban mondani a Deákságnak, valamit magok a nagy könyvekből meg-győztek olvasni, de megmutatván azt, a ki azon igyekezik, hogy által-utat (*viam compendiosam*) mutathasson az utazónak. És, hogy a Systemának, akármelley Tudománybanis, rövidnek kell lenni, hogy *Systematicus intellectust* az Ifjú könnyen formálhasson magának; s annakutánna tudván hol jár a Tudományban, a mit a Könyvekben olvas, sőt magától is fel-talál,

tudja azt a maga helyére alkalmaztatni. A Deák Oratiót elvégezvén, azokért, a kik azt nem érthették, mondott egy rövid Magyar Oratiót is, mellyben megmutatta, hogy voltak eleitől fogva, és miként nevelkedtenek Erdélyben a Tudományok, mindenik vallásúaknál; nevezetesen pedig, mikor eredtenek és hogy nevelkedtenek az Erdélyi Reformatum Collegiumok.

Azután, a másikkunk, *Bodola Sámuel*, fel-állván, azt a dicséretét mondotta elé a Philosophiának, mellyet természetében visel az a Tudomány, és megmutogatta annak hasznait mind a Theológiában, mind az egész életnek folyásában; és jelentette, miképpen kelljen azt tanulni, s ilyen hasznokra fordítani.

Elvégezvén a Professorok; fel állott a Collegium részéről és képében, annak érdemes Seniora, *Benedek Antal* Ó Kglme, a ki is egy valóságos szép Deák Oratiócskával fogadta az újj Tanítókat.

Végezetre, maga ülő székiből felkelvén ezen Gymnasiumnak egyik nagy érdemű Inspector Curatora, Tekintetes Dályai *Kandó Mihály* Úr, egy hathatós Deák Oratiócskát mondott oly Deáksággal, mintha azon nyelvenek Tanítójává készítette volna magát. Ajánlotta is minden szívességet ezen Districtualis Tabulae Adsector Úr, mint vigyázó Jó Curator Urunk, ennek a Gymnasiumnak elémnetelére.

Minekutánna ezeket Excellentiátoknak és Nagyságtoknak alázatosan jelentetük volna; ez is jelentéseink közzé tartozik, hogy itten a melly Árvák számára való Fundációk vagnak, azokban némelly Vácantiák találtatnak; úgymint, az Alsó-Rákosi Bethleniánium Beneficiumról ideje kitelvén Háromszéki *Benkő János* nevű Gyermekek, már arra más kívántatik. Arra azért alázatosan jelentünk egy Nemes Ifjat, Nagy-Küküllőfalvi *Lukátsfi Sámue*lt, a ki jó születése mellett, és jóra mutató jeleivel igen méltónak láttatik lenni azon Fundatoria, nem lévén Özvegy Annyának módja tanítására.

Vagyon egy Vacantia néhai T. *Nagy Boldizsár* Úr Fundatioján is, mellyre ismét alázatos reménykedéssel ajánljuk Excellentiátok és Nagyságtok Kegyességébe a Bodosi (Erdővidéken) néhai Tszs. Papnak *Baló István*nak árvaságra maradt igen jó születésű Nemes apró 4. fiai közül a nagyobbikat, *Istvánt*. Kikről alázatosan elvárjuk Exctok és Ngatok Kegyelmes parancsolatját, Magunkat pedig Exctok Gratiájába nagy alázatossággal ajánlván, vagyunk mélységes tisztelettel Méltóságos Fő Consistorium,

Kegyelmes Patronus Uraink,
Excellentiátoknak és Ngtoknak
Székely-Udvarhelyen
1787. 23. Sept.

alázatos méltatlan szolgálói
az Udvarhelyi Gymnasium méltatlan Professorai
Benkő József t. k.
Bodola Sámuel manu propria

[C í m z é s:]

Ad Illustre Reformatorem in Magno Transsilvaniae Principatu Consistorium
Supremum, Dominos, Dominos nobis Patronos longe Gratosissimos, per quam
humillime.

Cibinii.

[M á s k é z z e l:]

Relatum 7a 8bris 1787.

Elküldi falusi iskolák számára készített műveit elbírálásra, érdeklődik a kinyomtatás lehetőségeiről.

Tiszteletes Professor Uram! Különösön Tisztelendő régi Jó Uram!

Én a' Tiszt. Uramtól commendáltatott Geographiákat eleget keresém, de meg nem kerithetém. Hanem, a mint a' Sz. Synodusonis mondtam vala, nállam van egy Sz. Geographia ilyen Titulus alatt: Eduard Wells historische Geographie des Alten und Neuen Testaments in vier Theilen abgefaßt.¹ Ennek felette L'enfant Jakab által az Uj Testamentomi Szent Írások olvasására készítettet, és Magyarrais fordítottatott Bevezetésbenis a' 384dik és követk. Leveleken² láttam az Uj Testamentomi Geographiára tartozo igen Szép Tráktát; ezekből és egyébűn, egy rövid le-írását a' Szent földnek készithettem volna, 's ígéretem szerint, megis készitem vala; de a' Falusi Oskolák számára készített Specifica Tabellának, a' Kis Káthékhésis Magyarázatjának, és a' mi Innepeink' Historiájának correctioja, és ujja lett le-írása, Hivatalomtól és egyéb bajoskodásimtól üressen maradt Orátskáimat a' már elmúlt nyáron elfoglalá. Már a' Télen, Tavaszig, ismét nem tudom mi modon érkezhetek, mivel egyéb írásom adta elő magát. Azután pedig, ha parantsolják Tisztelendő Uramiék, jó szível megkészitem aztis 's a' mi készen van aztis pallérozom és béküldöm, ha kívántatik. Ha pedig Tiszt. Professor Uram maga érkezhetnék ezt a' Résztis a' többekhez adni, hogy a' munka egészszen egy forma lenne, a' mindennél jobb volna. Én e' végre a' Well Geographiájával szívesen udvarlok, ha parantsolja Tiszt. Professor Uram. Mostan pedig, ha Kézdi-Vásárhelyre alkalmatosságot nem találok (mellyetis legalább a' Levél hátára felfogok jegyezni) az elébb említett Munkátskáimatis tsak a' Tiszt. Professor kezébe fogom küldeni, olly' alázatos kéresemmel, hogy méltóztassék őket megolvasni, és azután a' maga bölts és Kegyes Reflexioival együtt, Tisztelendő Generális Notárius Uramnak, az én levelem mellett, kezébe küldeni. Engemet a' Tisztelendő Uramiék hozzám valo Atyai szeretetének és különös jó indulatjának tapasztalása bátorított, fejemet arra a' vakmerőségre vetni, hogy abból a' setét Barlangból, a' mellyben eddig a' világ nyelve előtt lappongottam 's tsendesenis nyugodtam, most már ezen tsekély Munkáim által, a' világosságra ki-menjek, ha lehetséges lészen. Én azért továbbrais mind magamot, mind Tsekély Munkáimat a' Tisztelendő Uramiék atyai szeretetébe egész bizodalommal ajánlom, és kérem alázatosan Tiszt. Uramiékát, hogy ha méltónak találják őket (vagy legalább valami részetskét belőllek), a' ki menetelre, méltóztassanak épen ugy corrigálni, bőviteni, vagy röviditeni a' mint jobbnak itélik; és osztán vagy nékem vissza küldeni az újabb leírásra, vagy ottan az én erszényemre, valakivel purizáltatni, azután pedig approbálni és Szebenbenis approbáltatni, hadd adhassuk mentől hamarébb, ha lehet, az Ifjak' kezébe. Mert én erre, vagy más ehez hasonló Könyvetskére igen nagy szükségét látok a' Falusi Oskolákban, magamis egy-néhány Oskoláknak Subinspectora lévén e' mi Tractusunkban. Ha egyéb mód nem lenne, (mellyet nem reménlek) ki nyomtattatásában, talám a' Győri Pap Tiszt. Szeretsi Nagy István Uramis, mint régi Jó Barátom Uram, szolgálna nekünk ebben, de talám az Erdélyi Typographiák sem lésznek hozzánk olyan idegenek, hogy más Országra igazítsanak, tsak a' Munka egyszer approbáltathassék. Idvezült Kaprontzai Adám Uram magais kért vala engemet arra, hogy a' Sz. Sákramentomokrol készítsek egy rövid Tráktát, mivel a' nélkül, ugy mond, nagyon szükölködünk, és önként ígérte vala, hogy ki fogja nyomtatni, de ő

Kgylime már oda van; hanem vagynak mások Isten' Kegyelmességéből. – Én az enyimekkel együtt, Tiszt. Uramnak mostani ujj Hivataljában ezer jó szerentséket, egész contentumat, és továbbrais mindenekben jó előmenetelt kívánván, Tisztelendő Házát pedig nagy szivességgel tisztelvén, kegyes válaszsát alázatosan ki-kérem, 's el-várom. Mellyel ujjabbanis tapasztalt jó indulatiban ajánlott maradtam

Tisztelendő Prof[esszor] Uramnak

alázatos szolgálja, igaz tisztelője
Nagy Josef mtk. MRégeni
Ref. Préd[ikátor].

M. Régen 22dik 8bris
1787.

301 Benkó József a Magyar Kurir-nak
Brassó, 1787. december 29.

Egyesek iratokat közöltek vele, mások családtörténeti felvilágosításokat kértek: ígéri, hogy válaszolni fog. Többen segítséget kértek kiadandó munkájukhoz: ezeknek megadja a kért anyagot; ismét mások kéziratok lemásoltatását kívánták: ezt is megteszi, és hírt ad ismeretlen művekről. Összegyűjtötte az erdélyi országgyűlési törvényeket. Elmaradását az 1784-i tűzvészrel mentetgeti, közli postacímét. Támadások érték az erdélyi Calendarium maius titolare helynevei miatt, ezek ellen védekezik.

Szégyennel tselekeszem, hogy a' Ujjság-levelekben jelentsem mentségemet, kiváltképen ez okból, hogy sok Erdemes Úrak és Aszszonyok olvassák ezeket, a' kikre nem néz az én jelentésem. De minthogy, ellenben olyanok-is sokak olvassák, a' kik velem Levelezést tartottak, és bizonyos dőlgoakat-is parantsoltak nem kevés felől, hogy azokban, gyenge tehetségemhez képest, szolgáltnék; azonban pedig én, kevés napok alatt, nem győzők minden-felé feleleteket írni: tsak reá bátoritám magamot, ámbár bizony tellyes Ortza-pirúlással, hogy itt és mostan tégyem hirré mentségeimet ezekben.

1. Vagynak Magyar-országon olyan Erdemes Uraim, a' kik rész-szerént magok Familiájokról közlöttek velem nevezetes Irásokat bizonyos végre, rész-szerént pedig töllem tudakozódtanak magok nemzetségeket illető dőlgoak aránt, mint hogy M. Országnak azon részein laknak, melyeket Erdélyi Fejedelmeink birtanak, és így ditséretes Eleik vagy Erdélyben laktanak a' Fejedelmek' szolgáltyában, vagy leg-alább itt viseltenek bizonyos dőlgoakat, és ezek-szerént itten hagyták jó emlékezeteket. Tudtokra adom azért egész tisztelettel, hogy jóllehet még némelyeknek parantsolattyokra keveset; másokéra semmit sem érkeztem szolgáltni, az alább meg-irandó akadályok miatt; de már, nem sok idő mulva különkülön mindeneknek meg-fogom mutatni, mennyire mehettem a' parantsolt dőlgoakban; edgy Tekintetes Familián-kivül, mely-is engemet edgy Tisztelendő Katólikus Pap Ur által keresett volt meg, és a' melynek diszesítésére semmi Irásokat nem tudok elé venni az én Gyűjteményeimből.

2. Találkoznak igen számosan még ez Házában-is, sokkal inkább pedig ezen-kivül, és főképpen Bétsben, Posonban, Györben, Pesten, Debretzenben, 's a' t. Jól-tévőim, Jóakaróim, Barátim, kik-közül némelyektől kérettettem, hogy ki adandó Munkájokhoz én-is valamit adnék azokból, a' mik nálam találtnak; másoktól, hogy magam félbe szakadott Munkátskáimnak ki vagy nem adásokról tudositánám; másoktól más okokon vettem Leveleket: ígérem mindeneknek,

hogy egészségem maradván, a' jövő Húsvétig mindenüvé irok, 's a' mi tölem ki-telik egész készséggel közlöm.

3. Némelyek kértenek, hogy bizonyos ritka Manuscriptumokat a' Magyar Historiára pénzes írók által szereznék meg-számokra: ez is meg-lészen ha békességben maradhatunk; leg jobb szívvel pedig azoknak, a' kik költsönösön iratnának másokat számomra. Én továbbat közlöm-is a' Magyar Tudosokkal némely még eddig esméretlen, de nagy hasznú Manuscriptumoknak neveiket, melyeket sok utánna való járással és költséssel szereztettem-össze. Mert ha így nem teszünk edgymással, sok hasznos írások hirtelen-el-veszhetnek, hazánk' kárával.

4. Kértek némelyek Erdélyi *Diaetalis Articulusokat* (melyek t.i. Erdélynek M. Országtól lett el-szakadásától fogva költenek, /: igyekezem iratni; minthogy nálam jól le-irva, némelyek *in originalibus*-is, mások nyomtatásban-is találtatnak. Ezek pedig oly dolgok, melyek nélkül Erdélynek Historiáját nem lehet jól tudni. Imé mely bővön és könnyen ígérék! Ez utolsokat kiváltképen oda, az honnan nekem-is ígérték Felső M. Országról, *Brutus' Manuscriptumát*.

5. Hogy eddig nem szolgáltattam, mentségem van azoknál, a' kik tudják, hogy 1784-dikbéli Sz. Mihály Havának 4-dik napján a' szerentsétlen tűz el-rontván engemet, 's az után újj Ház építéshez kezdvén a' Közép-Ajtai Ekklesia (melyben 21. esztendeig viseltem a' Papi Hivatalt), minden könyveim és írásaim össze hányva 's ládákba rakva állatának szintén mostanig; mely miatt igen bajosan lehetett valamit munkálódnom. A' közelebb múlt nyáron és őszön pedig Udvarhelyre költözvén által, ismét nem nyulhattam Könyveimhez. De már ezután nyulhatok, és jó Uraim parantsolatjokra munkálodni igyekezem; ha szintén senki nem kötelezett-is engemet jutalommal. Azért

6. Ha kik engemet ezután akarnak Leveleikkel meg szállítani, az Erdélyi Posta-utat így alkalmaztassák a' Levél borítékján: *per Hermanstadt, Schaesburg, à Sz. Udvarhely*, mert Brassó felől már igen későre vehetném.

7. Ragalmazást szenvedtem némelyektől, az Erdélyi *Calendárium Majus Titulare* végéhez az esztendő elején ragasztott *Elenchusért*, mely elé adja: *Nomina Civitatum, Oppidorum, et Pagorum, in Comitatibus M. Principatus Transylvaniae* (én így szoktam írni: *Transsilvaniae*) *juxta Circulos et Processus existentium, prout Hungarice, Latine, Germanice, et Valachice submissa sunt, exhibens*. De a' kiknek a' szemek a' fejekben vagyon, látniok kell, hogy nintsen nekem részem azokban a' soha eddig nem hallatott, hanem most küldtetett Deák és egyéb nevekben, minthogy azokat az egész Erdélyi Processualis Szólga-Bíró Uraktól kérték, és így mindenfelé költvén, úgy küldötték-bé Szeben-be; ki keze alá? nem tudom; ott pedig ismét sokat változtatták. Meg-kell vallanom magam mentségemre, hogy ez a' munka sok kárt tett az Helységek Neveikben. Mi szükség vala olyan neveket adni, melyeket soha nem adtak magok Lakosok? *Deákul, Németül, Oláhul*, miért nem tarthatyuk-meg valamely Magyar Falunak *Magyar névét*, ha eddig más nyelven való nevei nem vóltanak? mi szükség szaporítani a' szót az elme' terhelésére? Ki hallotta valaha, hogy *Közép-Ajtának* deák neve *Mediolanum* lett vólna, mint itt adattatott? Vagy *Oláhul Közajton*? holott az oláhok mind *Fel-ajtnak* nevezik. Az én *Milkoviámot* híjába emlited; mert abban a' különböző nyelveken való Neveik az Helységeknek csak azok, a' melyek szükségesek, szokásban vóltak és vagynak; a' melyeket valami bővítéssel adok-ki nem sokára az én *Transsilvániám Specialis Parsában*. Költ ezen *Elenchus* ellen egy kéz írás, ily név alatt: *Ilias in Nuce*, az az, *Erdélyben*

egész világ; mert t. i. a' mostani újj nevek között találatnak: Albania, Nicopolis, Hellespontus, és igen sok ilyenek.

8. Éz-előtt-is, a Postától távól lakván, sok boszszúságot és kárt vallottam Leveleimben; de leg-nagyobb a' múlt nyári történet, midőn a' Paraszt annyi eszet kapott, hogy Postára küldött Leveleimet el-sikasztotta, 's a' posta pénzt magára költötte. Melyből már ez a' bajom-is van, hogy nem tudhatom bizonynyal: hová írott Leveleim vesztenek-el. Azért, a' kinek dólga vagyok hozzám, méltoztassék ujjolag irni. Ezek után, a' kikért ezen Mentségemet készítettem, azoknak Kegyességekbe 's békességes türesekbe magamot bizodalmason ajánlván, vagyok hív tisztelettel, el-kötelezett szolgálók.

Benkő József. m.k.

Iráam Brassoban 1787. Karátson
Haván. 29-dik napján.

302 Mósá László Benkő Józsefnek
Hersa, 1788. március 17.

Értesíti arról, hogy Moldovának Hersa nevű falujában teljesít szolgálatot. Kifejti, hogy nézete szerint honnan ered a falu elnevezése.

Tiszteletes Kedves Professor Uram!

Eddig talám halhatta Tiszteletes Uram, hogy más Stabalis Tiszt Urakkal együtt az Moldovai és Olá Országi Passusokra rendeltetvén 17. Febr. nékem jutott ez az Ojtozi Passus, és 20dik énis Népeimmel bé rukkoltam Moldovába Gorzafalvára, és Hersába. Most két héttől fogva ez utolsoba vagyok magam in meditullio Ojtoz és Gorzafalva közt quartéljban, a' Népem pedig, elöll, velem, és hátul az Ojtozi Passusson. Curiosuskodtam itten ezen *Hersa* nevezetű Falurol, régi é? és mi okból nevezett *Hersának*? Végére is jártam: Egy élő öreg 70. esztendőös Ember azt beszéli, hogy ő érte, és nem több cir[ca] 50. esztendeinél hogy itt több épület nem volt, tsak egy Vendég fogado (most van 47. Ház 's Gazda Ember) és az Falu azolta lassan lassan tsak azoltától fogva kezdett szaporodni; a' mi nézi az *Hersa* nevet, az innet származott, hogy ez előtt 50. esztendővel, mikor a' mint irám tsak egy Fogadó volt még itt, akkor egy Vén Magyar Kortszárósné lakott itten, kinek neve *Ersébet* vagy *Ersók* volt, 's midőn az utazók kérdezték egy mást hová mészsz még ma? úgy feleltek: el-mégyek *Ersihez* (az Fogadosnéhoz) és onnan maradott 's vétetődött ezen Falunak mostani *Hirsa* vagy *Hersa* neve.¹ Jó lenne ha minden Faluk neveinek így lehetne végire menni. Ezt kívántam Tiszt. Professor Uramnak mint Curiosusnak meg irni. Hát a' kis Sogor Miko Gyúri hogy van? jól tanul é? Ajállom Tiszt. Uramnak 's Collegáinak különös köszöntésem mellett az réa valo attentiot, köszöntven hogy jól igyekezzék tanulni, mert ha az Ur Isten végít adja ezeknek az mostani Háborus időknek lészen gondom réa.

Melyel maradok mint mindenkor

Tiszt. kedves Professor Uramnak

Hersa – Moldovában, 17. Mart. 1788.

köteles szolgálja baráttya
Mosa m. p.
Major

303 Teleki Sámuel Benkő Józsefnek
Nagyszeben, 1788. május 5.

Sürgeti a címzettnél levő könyvek visszajuttatását.

304 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1788. június 10.

Közli, hogy ha a hazaküldött könyvek (Bod Péter és Szamosközy művei) elkallódtak volna, a kárt megfizeti.

305 Zilahi Sámuel Benkő Józsefnek
Marosvásárhely, 1788. június 22.

Segítségét kéri egy magyar versantológia összeállításához. Eladásra kínál néhány könyvet.

Tiszteletes Professor Uram!

Rég az ideje mióta szándékozom Tiszt. Professor Uramot Levelemmel meg-látogatni: És ámbár kéttzer-is hozzá fogtam meg-írásához: de még-is mind eddig el-maradott 's most-is pedig el-hiszem ugyan roszkor alkalmatlankodám; az *Examen*' folytatásával kellestven Tiszt. Professor Uramnak bajlódni.

Holmi *Collectiot* akarnánk itt kézen közön tsinálni Magyar Versekből. Felesen bé-is gyűjtöttünk. Kivántam Tiszteletes Professor Uramot-is ez iránt meg-keresni, hogy ha a' maga gyűjteményei között nevezetes régi, vagy most-is életben lévő emberek derék versei találatnának: azokat ne sajnálloná velünk közleni. Nevezetesen ha N[éhai] Tiszt. Hermányi Uramnak vólnának valami e'féle maradványi. Egy szóval akár kijé légyen, tsak köz-kézben foroghasson, és elő-menetelt, ditséretet érdemeljen. Mert inkább igyekeznénk azon, hogy az Írót a' versiért betsültessük, mint sem a' verset az Íróért. *Argumentuma* lehet akár mi: tsak botránkoztató ne légyen. A' *moralisokon* kapnánk inkább.

E' mellett bátorokodám most ismét ajánlani a' Ianus Pannoniusok' *Distractioj*át. Most tám jobb alkalmatossága vagon Tiszt. Prof. Uramnak a' többekkel való meg-esmértetésre mint Közép-Ajtán. Ha szokás vólna ilyenkor *Examenben praemiumokat* osztani a' jó Tanulóknak: úgy tartom nem vallana kárt benne a' kinek jutna belőle. Négy M[agyar] forintra le-botsátottam. Egyet küldöttem vólt rég az ideje Tiszt. Prof. Uram kívánságára még Közép-Ajtára: mellyről azután semmit sem hallottam. Az árát-is Tiszt. Prof. Tsernátoni Uramtól, a' mint tettett vólt Tiszt. Prof. Uramnak ez iránt rendelést tenni, még kezemhez nem vettem. A' Tiszt. Prof. Kovásznai Uram munkásákái is még találathatnak egy Nemet forinton az *Inauguralis Oration* kívül, mellynek külön 20 xr az ára. Ezeket bátorokodám Tiszt. Professor Urammal közleni. Mellyekre téjendő válaszsztát nem sokára el-várván, az alatt-is magamot tapasztalt jó-akaratiába ajánlom és vagyok

Tiszteletes Professor Uram'

MVásárhely 22a Jun. 1788.

alázatos szolgája
Zilai Sámuel mk.

306 Benkő József Pataki Sámuelnak
Székelyudvarhely, 1788 nyara

Megküldi a Kis Gergely székelyudvarhelyi tanár hagyatékából származó könyveket.

307 Basa István Benkő Józsefnek
1788 vége [?]

Sürgeti a Teleki Sámuel könyvtárából kikölcsönzött könyvek visszaszolgáltatását.

308 Benkő József Teleki Sámuelnak
Székelyudvarhely, 1789. január 15.

Mentegetőzik a kölcsönkért könyvek késedelmes visszaküldéséért, s felajánlja, hogy az esetleg elveszettekért egyebet küld. Beszámol Bethlen Farkas művének kiadási előkészületeiről és ír olyan könyvekről, amelyekre Telekinek esetleg szüksége lehet.

Méltóságos R. Sz. B. Gróf és Cancellarius Úr Valóban Kegyelmes és Nagy Patronus Uram!

Valamint Excellentziád' még Pünköszt Hava 5dikén hozzám Kegyelmesen írni méltóztatott Levele szívemet megdobbantotta vala: éppen úgy találá engemet a' napokban Tiszteletes Professor Basa Uram Levele is; melyben Excellentziád három Kézíratos Könyveinek visszaszolgáltatásokra emlékeztet engemet.

Kegyelmes Uram! Nagyon háladatlan voltam én Excellentziádhoz; de még is, ha azon Kézírásokat magamnál vagy késleltetném, vagy lappangtatnám: bizonyosan magamat Lénárt Sámuellel (kit Excellentziád állított vala lábra, 's még is ő oly példás lopással fizete) egy mértékű Háladatlannak tartanám.

De, alázatosan esedezem Excellentziádnak, méltóztassék meghallgatni engemet, szokott Kegyelme szerint, ím ezekben: Mihelyen Excád Levele hozzám érkezett, hánytam-vetettem, égésemben, Papi Szállásomnak újra-építésében, és ide lett, vagy inkább hányattatott, költözésemben felette öszve zavarodott Levelezéseimet; de a' néhai T. áldott emlékezetű *Bod Uram Notitia Scriptor[um]* etc, és Szamosközi *Pentades* nevű Munkáikról semmit nem találván bizonyosságul, hogy haza küldöttem volna; folyamodtam Sáromberkére Tiszt. Péterfi Uramhoz, ha nem látta volna-e azokat Lénártnál? a' ki azokat kezéhez vette volt (a' menyiben emlékezhettem) Köpetzi Emberektől, Szebenben; tudakoztam Köpetzen is, 's a' t. Fel nem tudván azért nyomozni, mikor és kitől küldöttem-el azokat az Excellentziádtól parantsoltatott helyre; írtam azonnal Margit napkor Excellentziádnak a' Segesvári Postán (mit? mindjárt eléadom), bízván Levelemnek Postára tételét ide való Tsizmadiára, kiis Medgyesi Sokadalomba ment. De én úgy vészem észre, hogy az, Excád eleibe nem jutott; a' mely gyanum újabb bánatot hozott nékem.

Azt írtam vala akkor, hogy ha ugyan elveszett ezen említett két Munka, Excellentziád nyughatatlanítására nézve, felette igen nagynak tartom és bánom; magamra 's a' megfizetésre nézve igen könnyen kiállhatónak érzem. Mert 1) *Bod Uram Notitiáját*, mint kevés árkusból állót, igen könnyű szépen leíratnom. 2) *Szamosközit* jobban le-íratam valamivel, mint az Excellentziádé vala; minthogy egy Brassai Exemplárral is úgy conferáltam volt, hogy ebben is tettem kevés igazítást helyen-helyen. E' nálam lévén, örömet Excellentziádnak kezéhez szolgáltatom, valahova méltóztatik parantsolni. Mert már; teljes vígasztalódással írhatom, hogy *Szamosközi* (a' kiért soha senkinek olyan nyughatatlanságát nem vettem észre, mint Excellentziádnak, és Tszs Professor Kovásznai Uramnak) el nem vezett. Ugyan is, ötet *Bethlen Farkas* Uri Historicusunk, annyira magáévá tette, hogy a' menyiben a' *Pentades*eknek kezünkénél találtató Romladékaiból arányozhatjuk, tsak legkisebb érdemű dolgot is belőle ki nem hagyott. Három árkosig is néhol szóról szóra Szamosközi ír Bethlen Historiájában.

Ezeket inkább tudom, mintsem kívántam volna. Mert most végezzük *Bethlen Farkas* 5-dik Tomussának nyomtatását, a' *depraváltatott* Mstumokból. Ezt Szamosközi Írása nélkül nem is tudtam volna emendálni, el-annyira megvesztegetőde találtam Bethlen Farkasnak minden előmbé akadott Exemplárjait. Tanuló Fiamat is ennek össze-olvasásáért (öt Exemplárból kelleitven) esztendeig kellett Közép-Ajtán honn tartanom. Ez az 5dik Tomus teljes ugyan mindenütt a' nyomtatásbéli hibákkal; még is azonban örvendeztetni fogja Nemzetünket. Az eleibe függesztett Praefatióban bátorkodtam úgy emlékezni *Excellentziád Mstuma*i közzül némelyekről, mint a' melyek nekem, e' részben is, segítségül voltak. Ezen *Tomustra* az *Indexet* és *Correctat* éppen mostani Postán indítom Szebenbe; a' Praefatiót már régen elküldöttem volt; és így már kevés nap alatt világot lát. De

A' dologra térvén; látja Isten, hogy én az említett két darab Írást is haza küldöttem minden bizonnyal, (ha jól emlékezem; de meg nem eskünném) Lénárt Sámuel Uram keze által. Hogy pedig *Simigianust* vissza adtam, erről vagyon nálam a' Bétsi kőfalaknál nem erőtelenebb bizonyosság, ú. m. Excád Szebenből K. Ajtára 22. Febr. 1785. írni méltóztatott Kegyelmes Levele, mely is sok hasznos dolgokkal teljes, és így kezdődik: „A *Simigianust* hiba nélkül el-vettem. Köszönöm Tiszts Uramnak meg-jobbitása körül nem sajnállott fáradságát.” Ezen Levelet, mint *Excellentziád* Kegyes újjainak drága tseppjeit, ha parantsolatot vészek, kéntelenitem bé kötött Leveleim közzül is, nóha keservesen, ki-metszeni, 's felküldeni. De kész vagyok a' magamét is, ha amaz el-tévelyedett volna, által-engedni, olyan jó Conservatoriumba. Az enyim pedig ugyan adcurate vagyon le-írva; ámbár máig sints ez, és sok egyebek, a' tehetetlenség miatt, békötve.¹

Ezekhez képest, méltóztassék Excád meg-nézetni, valyon ugyan ezek említett Írások nintsenek é a' több Könyvek között? Ha nintsenek; hova küldjem ezeket? mert már nem tudom, kell é, vagy nem, Lénárt József Urhoz?² Itt még sok apróság *Collectio* vagyon Excád Bibliothecájára nézve; minémük: 1) Bethlen Miklós Úr *Apologiája*, a' Magyar Országi Papok aránt.³ 2) *Pancratii (Mich.) Tractatus Politico-Historico-Juridicus*; és más ilyenek, melyekre Excád szükségét vettem észre. Vagyon egy *Telekianum Opusis* itten, melyet prelum alá le-irtam. Mindezekről jövő Postán bátorkodom írni, 's instálok az *Excellentziád* parantsolatjának addig való késéséért. Azonban magamat Excád Kegyelmébe ajánlván, egész Erdélyben legnagyobb adóssággal, és mélységes tisztelettel, vagyok örökre Kegyelmes Uram, leg-méltatlanabb cliense, *Excellentziádnak* Benkó József. t. k.

Sz. Udvarhely 15. Jan. 1789.

309 Benkó József a Magyar Kurir-nak
Középajta [?] 1789. május 19.

Sorozatos rablások, betörések történtek a környéken.

Itten olly világ kezdetett; mellyben széltibe verik-fel a' házakat. Most közelebb-ről, és nevezetesen Sepsi-Szent-Györgyön *Gyárfás Pál* nevezetű Katonát fel-vérének, és sok portékáit el-vivék. Óltszemin a' Ref. Prédikátor' házát, Hidvegin G. *Nemes János* Úr ó Exc. költséges kamaráit fel-dúlták; B. *Henier Ferentz* Úrhoz bé-izentenek a' tolvajok, hogy ha önként nem ad, erővel fognak venni; azért már most éjjel nappal 24 fegyveres katonáktól őriztetik.

**310 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak
Székelyudvarhely, 1789. május 23.**

Székelyudvarhelyről való elköltöztetésével kapcsolatban támogatást, megértést kér. Az ellene felhozott vádakra más alkalommal válaszol. Történeti műveivel kívánja megszerezni a felsőbb szervek jóindulatát.

Méltóságos Fő Consistorium, Kegyelmes és Nagy Patronus Uraim!

Mostani körülményeim mennyi szűgyennel és bánattal borítottak-el, akárki megítélheti. Mindazáltal nem lévén bennem munkátlan az Isteni kegyelem, reménység nélkül valóvá nem lettem. Ezen reménységemnek erősítésére pedig és vigasztalásomra rendelte az Isteni Irgalmasság Excellenciátok és Nagyságtok hozzám való különös Kegyelmességét; mely is a mint sok egyéb jelekből, és ide rendeltetésemből, megvilágosodott, úgy a Méltóságos Fő Consistorium most utolján hozzám írni méltóztatott Atyai Levelének minden betüiből is valóban kitetszik.

Meg is nyugodtam azért haladatos indulatokkal az Excellenciátok Rendelésében, és bölcs tanácsok szerint szegény s tíz gyermekű terhes házamhoz Közép-Ajtára telepedem. Könyörögvén Excellenciátoknak és Nagyságtoknak ezekért:

1. Ne tulajdoníttassék nékem vétségül, hogy még itten vagyok, és valamely kevés ideig még itten lenni kénytelenítettem. Mert jóllehet, mihelyen a Rendelést vettem, azonnal költöződni kezdtem: de teljességgel nem tudtam szert tenni elegendő szekerekre egész el-költözésemre. Én ugyan itt nem kívánok késni, merő kisírtetem lévén az itt való lakás.

2. Ezen iskolai esztendőre, mely is *Junius* végével határozódik, méltóztassanak Excellenciátok nékem adni a Professori fizetést, ily romlásaimnak gyámlítására, s arról (ha megnyerhetem) Kegyelmes Commissiójokat hozzám küldeni.

3. A kegyelmesen megígért *Stipendiumom* ne essék ki Excellenciátok és Nagyságtok könyörülő szivekből.

4. Méltóztassék elszenvadni a Méltóságos Fő Consistorium, hogy az ellenem való vádokra mostan semmi mentségemet nem submitálom. Mihelyt innen elköltözhetem, bátorkodom mindeneket megírni, minden tsendességgel, titkos formán, és Vallásomnak megbecsülésével. Akkor sok dolgokban fog Excellenciátok álmélni, s engemet inkább is szánni. Megvallatja azt velem a jó lelkiismeret, hogy sokat hibáztam, de azokra vittek engemet, minden szokásom ellen, az én rossz-akaróimnak munkái, melyek miatt edgyik hiba könnyen más szülhetett.

5. Tartoznám, tartozom is, mind külön külön írni, a Méltóságos Fő Consistorium nagy Méltóságu Tagjainak; melyet el sem mulatok: de hogy ezen alázatos kötelességgel késleltet mostani bolyongásom, az aránt való kegyes botsánatkért Excellenciátoknak alázatosan instálók.

Vége pedig jelentem alázatosan, hogy az Hazai dolgok körül való Munkáimmal kívánom minden szorgalmatossággal magamhoz fordítani Excellenciátok és Nagyságtok kegyelmes szemeit, mint a ki élni s halni kívánok

A méltóságos Fő Consistorium

gratiájában megnyugodott
alázatos szolgája, cliense
Benkő Josef. t.k.

Székely-Udvarhely,
23. Maji. 1789.

311 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1789. november 8.

Bejelenti, hogy mihelyt alkalom adódik, küld egy skatulyát iratokkal, könyvekkel. Befejezte a törökbúzáról írt munkáját.

Méltóságos Consiliarius Úr, Kiváltképpen való Gratosus Uram!

A' Méltóságos Úr' engemet újító kegyes Levelét *Tit.* Cserei Úr még a' Nyárban meg-küldötte vala. Ahoz képest öszve-szerkettem én is az hozzám készítettett és Könyveimmel haza küldött Skatulyát bizonyos jó Írásokkal, és melléjek tett hoszszas Levellemmel; mellyekkel midőn vártam Méltóságos Lajos Elek *Tit.* Urat, hirtelen el-szalasztottam, egy ifju Fákkal bé-ültetett és még ültetendő Kertemben létemmel: de ha honn lettem volna is, a' Skatulya itt fogott volna maradni; házamnál egyedül honn volt Szolgám által úgy értvén, hogy a' *Tit.* Úr tsak lovagolva ment volna el. Sajnálom azért, és valóban szégyenlem, hogy ennyi időtől fogva semmi bizonyos jó alkalmatosságom nem lén (mert *Tit.* Praeses Cserei József Urat teljességgel nem akarom fárasztani a' Correspondentiával) a' ki-küldésre: de ezen kárt egyéb hozzá-adásokkal kívánom ki-pótolni, mihelyen jó alkalmatosságot vések észre. Lészen is talám hamar. Ugyantsak, ha a' Mlgs Úr hamarabb mutatni méltóztatik, mint én vehetnék valamelyet észre, szívesen élnék véle. Ez előtt, míg az útagóknak Fogadóssok lehettem étellel, itallal, és barmaiknak valóval, mindenfelé elég Postám volt: de most itt példás szűk termés lévén (ki válva Közép- és Száraz-Ajtán nem teremvén annyi Ősz gabona, a' megnyit el-vetettünk), és 15. Forintra is köble a' búzának a' minap fel-hágván, szintén úgy kerülöm a' jövő-menő embereket. De akár hogy 's mint, méltóztassék hinni arántam e' kettőt, hogy 1) én az haladékokat ki-pótolni, 's leg-titkosabb Gyűjteményeimet is közleni el nem mulatom. Vagynak pedig, mellyeket sok gondal szerzettem és rejtegettem (*rejtegettem*; mert a' mi Embereink alig adnak vissza valamit, ha kezekre kaphatják) még a' jobb jobb Uraim előtt is. Most is sokakat iratok mind Kolosváratt, mind KárolyVáratt, költsönös kezek által; még azon helyeken betsületem, és az hozzám való bizodalom igen fenn lévén. 2) Ha hirtelen halnék is, rendelésem van Írásban, hogy Írásaimban a' Mlgs Úr vállogasson.

Mik körül fáradozom, meg írtam ('s még melléje írok) fenn említett 's ezután ki-küldendő Levelemben. Nem írtam abban, de írhatom, hogy közelebb nyomtatás alá írtam a' *Török-Búzáról* meg nem szégyenlendő Munkát. Ezt előre a' Mlgs Urral, mint olyan *Tengerivel* híres földi Gazdával majd fogom közleni.

Honnan érdemlettem én, hogy a' Mlgs Úr engemet, a' ki *Ceresnek* sem tudok e' bajos időben áldozni, *Bachus'* szüreti Innepére méltóztatott hívni? Tehetségem az utazáshoz nintsen teljességgel, míg ki nem tsinálok; de bízom. Az Egek jutalmaztassák-meg egy ilyen érdemem kívül való Jóltévőmnnek Kegyességét. T. Kazintzi Urral a' Mlgs Úr mít tsinála? -- Élek és halok

a' Mlgs Consiliarius Úrnak
Közép-Ajtán 8. 9bris 1789.

alázatos Szolgája
Benkő József. t. [k.]

312 Benkő József ismeretlennek
Középajta, 1789

Adatokat közöl a bodoki templomban található, főleg a Mikó-családdal kapcsolatos régiségekről.

Találtatik a bodoki templomban (Három széken) két zászló,
1) az elsőn olvastatik:

Vexillum

super obitum G[enerosi] D[omini] Nicolai Mikó de Bodok, qui vitam suam pietatis candore, ac humili obsequio coram Deo, et Hominibus condecorans Fraternali Charitatis, devotionisque Divinae Omnibus Exemplar ad Gloriam Nominis Dei, et emolumentum Ecclesiae nitens cum laude et veritatis speculo in hac lachrimarum Valle vixit annos ... Menses ... dies octo, obiit Anno ... die ... Mensis Febru[arii] Hora Noctis in Silentio.

2) A másodikon e van:

Epitaphium

super obitum Spect[abilis] ac Gen[erosi] Domini Stephani Mikó de Bodok Trium sedium Siculical[ium] Sepsi, Kézdi et Orbai Supr[emi] Judicis Regii, qui vitam cum pietatis Cand[ore] ac humili obsequio coram Deo et hominibus condecorans, fraternali Charitatis, et divinae devotionis speculo ad Gloriam Dei, et Ecclesiae emolumentum nitens cum laude, et veritatis Candore in hac Lachrimarum valle vixit annos 38. obiit Cibinii die 9a Men[sis] Julij Anno 1686 noctis in silentio, hora 11. sepultus est Bodokini. Eva Bálpataki piaie reminiscenciae quondam mariti Relicta.

Az első zászló régiebb, és szakadozottabb, és mindeniknek az egyik felén címer van, és az utolsón fenn az esztendő szám: 1686, de az elsőn esztendő szám nem látszik.

3) Említett Mikó Istvánnak címere ugyan a templomban selyemre festve vagyon, és felakasztva, de ezen címerben nincs semmi oroszlány, hanem csak három farkas fő, és pedig mindeniknek korona a fején. A körülírás pedig ez:

Insignia spec[tabilis] ac G[ene]rosi D[omi]ni Stephani Mikó de Bodok, Supr[emi] Judicis Regii Trium Sedium Siculicalium Sepsi, Kézdi, et Orbai. Obiit Cibinii 1686 die 9 Junii aetatis suae annorum 38.

4) A predikáló szék faragott kőből vagyon, mellyen az ugyan ezen Mikó Istvánnak címere van béfaragva, és a felesége Bálpataki Éváé, melly utolsónak címere mindenkben hasonló a Bánffy familia címeréhez, t. i. egy koronából fel-álló griff madár, fejen lévő koronával, és lábában lévő egyenes karddal, és B. E. betűkkel. – A széknek egyik oldalán pedig illy írás van fel metszve:

Isten házához való
Búzgó szerelméből
A T[ekintetes] N[emes] Mikó István Úr
H[árom] Sz[éki] F[ő] K[irály] B[író]
alkudt volt egy predicallo
Széket a Bodoki Templum-
Ba, melyet életének rő-
vid volta miat el nem
végeztethetvén, az ő Ke-
gyelme házas Társa
Bálpataki Éva Aszony ma-
ga költségeivel végeztette
A[nn]o 1686. D[ie] 11. Decembris.

313 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak
Középajta, 1790. április 17.

Beszámol nehéz gazdasági helyzetéről és állandó segílyt kér, hogy családját fenntarthassa, s folytatni tudja munkásságát. Részletes jelentést terjeszt elő korábbi és folyamatban levő munkáiról.

Erdélyi Méltóságos Fő Consistorium! Kegyelmes, Nagyságos és Fő Méltóságú Patronus Uraim, és rész szerént Tisztelendő Fautor Uraim!

Sok szégyen vallásaim és hányódásaim után, melyeket én ekkorátka személy emberi gondolat felett elviselék éjjeli, nappali kiürthatatlan gyötrelmeimben; ímé, az én végső veszedelmemet jövendölve váró gondolatok, és engemet végső romlásra s még elmémről való megfosztattatásra is szorgalmaztatva készíteni kívánó hírlelések ellen, szerencsém vagyon ép elmével és meg-ujult testtel leborulnom Excellentiátok és Nagyságtok Kegyelmes tekinteti előtt, s keservesen vallást tennem arról, hogy ámbár testi és kézi munkákra is, melyektől soha üres nem voltam, alkalmatlan nem vagyok; de ezek után ilyen bajos időben és helyen, az hol tavaly majd semmi gabona nem termett, harmadéve pedig jégeső által el-rontattatott, lehetetlen tíz személyü nyomorúlt házammal élnem; minekutána a gabonák köblinek öt, tíz és több forintokon való vétele el-tsüggesztett. Elmém, Írásaim és azokhoz tartozó Gyűjteményeim után kellene azért élnem; de a külső eszközöktől való megfosztattásom ebben is felette igen késedelmeztet.

Akármit kerüljem azért a szemérmetességből, kénytelenítem a szükségűtől, töredelmes alázatossággal esedezni a Méltóságos Fő Consistoriumnak, hogy ingyen való Kegyelmeiből származott Levelében hozzám tenni méltóztatott Igérete szerint, méltóztassék engemet a Kegyes Pensioval fel-emelni terhes elesésemből, és mintegy újj életre hozni, s a munkálódásra mind inkább inkább alkalmatossá tenni, és ebben (távol légyen tőlem a ditsekedés, a ki nyomorúságnál egyébbel ditsekedni nem tudok) az Hazára kiterjedhető hasznocskát is Atyai-képpen tekinteni.

Ha bizonyos lehetek én Pensiomnak menységéről és állandóságáról; így házi s külső foglalatosságaimot tágitván, azokba kezdek merülni, melyet tsaknem gyermekségemtől fogva szedegettem, sok utazással, fáradsággal és költéssel az Haza Geographiájára, Históriájára stb. Házam népének gyakorta való megszűkösitésével is.

Miólta házamhoz szorultam is ugyan, nem ültem Írásbéli munka nélkül. Mert jóllehet Bardotzon özvegyiségre maradt Papné Hugom segítségére, Juniustól fogva mostanig, a Papi szolgálatot nagy részben én tettem (az hol az Eklésia magáéva is tenni kíván vala; de én mind különben, mind a Pensiora nézve kívántam magamat a Méltóságos Fő Consistorium Kegyelmes Leveléhez tartani), mindazáltal küldöttem oly Írást Hochmeister Uram kezébe a talám meg lévő nyomtatás végett, melyből, és kivált utolsó szakaszából, melyet *Jelentés* név alatt készítettem, észre lehet venni mind igyekezetemet, mind meg tett munkálódásaimot. Készítettem ennek felette közelebb két Munkátskát, Hazánk régiségeivel és igen ritka Írásokkal meg-rakva; edgyikét az *Három Nemzet Uniojáról*, *Pecskéitéről*, stb. másikat az imminealó Diaetára nézve, *De Comitibus Transsilvanicis*, melyek ismét mentegetni fognak az engemet kissebíteni még meg nem szűnt némely kormányatlan nyelvek ellen. Ez utolsóban az Erdélyben celebrált Diaeták is elészámálva találtnak. Hogy egyebekkel ne alkalmatlankodjam; valyon nem elég volna-e ezen Hivatal nélkül való még nem egész esztendőmre a

Wolffgango-Bethleniana Historia 6-ik Tomussának hét Manuscriptumból és egyéb Írásokból (mivel a Mstumok igen depráválva vagynak) rabi munkához hasonlóval való készítése a nyomtatás alá? Ennek pedig eleje már Hochmeister Uramnál vagyon, és a több részét is Május elejével oda küldöm. Kitetszik ezen. dolognak fáradsággal teljes volta az 5-ik Tomus eleibe nyomtatott *Praefatiomból*.

Hát az ilyen *Historicumokon* kívül, hova lesznek az Erdélyi *Botanicára* tett Írásaim, melyeket szerzettem az Haza hegyeinek, völgyeinek, havassainak stb. sokszori költséges eljárásaival, ha Excellentiátok és Nagyságtok segedelmétől megfosztattatnám? Mert egyebet világra nem adhattam a két rendbéli *Botanica Nomenclaturákon* kívül, melyeket néhai Molnár János Ur nyomtatott ki Magyar-könyv-Házaiban.

Míg *Transsilvaniám* Speciális Parsának (melyet már régetskén készítettem) 3 Tomussai, a *Milkoviám*hoz való Additamentumom világra jó, csak a Correspondentiára való sok költést is Bétsig kiállanom szintén erőm felett vagyon. Ezekből is már némely árkusok ki vagynak nyomtatva.

Hogy azért ezekre nézve, ha szintén eddig való sok verejtékeim szembe nem ötlődnének is, a Méltóságos Fő Consistorium állandó Kegyelmet bizonyosabban kinyerhetném, oh mely hasznos volna, ha Szebenben (mert a közel való szomszédosság gyakorta legártalmasabb) az én Munkáimnak revisiojára, valakit vagy valakiket rendelni méltóztatnék, míg azok rész szerint praelumra, rész szerint depositoriumba mennének. Sőt gondolkodtam, hogy sok *Collectioim* és ritkább Könyveim a Méltóságos Fő Consistorium keze alá jutnának; mint az Evangelicusoknál az Hanerianumok. Ha a Méltóságos Fő Consistorium méltóztat engem Kegyelmes Resolutiojára, vagy a Pensiora is, Hochmeister Uramnál leszen a bátorságos hely. Végre, magamat Kegyelmekbe ajánlván, vagyok mélységes tisztelettel

A Méltóságos Consistoriumnak

legalázatosabb méltatlan szolgálja
Benkő József t. k.

Közép-Ajtán
17. Apr. 1790.

314 Az Egyházi Főtanács Benkő Józsefnek
Nagyszeben, 1790. május 2.

Tekintettel arra, hogy a címzettnek jelenleg nincs hivatala s nehéz anyagi helyzetben van, az Egyházi Főtanács százötven forint segélyt utal ki.

Közép-Ajtai Tisz. Benkő József Atyánkfiának!

Néhai Gróf Székely Ádám Úrtól, Fő Consistoriumunk szabad rendelése alá hagyott ingó Jókból bújóható Pénzbeli Fundusnak mennyisége még nem tudóhatván, az Instánsnak maga Személyére Fő Consistoriumuktól megígért Segedelm Pénzt is mind eddig meghatározni nem lehet. Méltó tekintetve vévén mindazáltal az Instánsnak mostani Hivatal nélkül való állapottyában, Házának a szűk idő miatt még jobban is terhesült Környülállásit: ez úttal 150 német Forintokat kívánt Kegyelmednek jelen való Szükségeinek felsegélésekre Fundo-

rum Consistorialium Administrator Tiszt. Málnási Atyánkfiához a szükséges rendelés meg is tétetett.

Költ N.-Szebenben Pünkösöd Havának 2-ik napján 1790.

315 Aranka György Benkó Józsefnek
Marosvásárhely, 1790. augusztus [?]

Bejelenti, hogy meglátogatja Középajtán; megkérdezi, hogyan küldhet el neki egy átalag bort.

316 Benkó József Aranka Györgynek
Középajta, 1790. szeptember

Megköszöni, hogy a címzett meg akarja látogatni, ír Aranka megígért ajándékáról.

317 Benkó József Pataki Sámuelnek
Középajta, 1790. október 16.

Felújítja a régen félbeszakadt levelezést; tájékoztatja újabb műveiről, melyek közül a *Diaetae* címűből szeretne minél többet eladni Kolozsvárt.

Tekintetes és Tiszt. Doctor és Professor Úr, Kegyes Nagy Fautor Uram!

A' régen félbe szakasztott levelezést bátorodom újítani, melyet sok változásaim megakadályoztattak vala. Utolsó levelemet Udvarhelyről 1788béli Kolosvári nyári sokadalomra küldöttem vala Kállai Györgyné nevű Tszimadiánétól, a' néhai Tiszteletes Professor Kis Gergely Uram könyvei közül vett három (többet meg nem vehetvén, sokkal drágább árrok miatt, mint Tkts Ur fixe committálta volt) darabokkal edjűtt, melyre választ maig sem vehettem: holott nem igen kételkedhetem meg menése felől, megmenvén ugyan azon alkalmatossággal akkor Kolosváratt volt Leányomnak küldött Levelem.

Már a' jelentés tőlem ez: hogyha az Hármás Tükörnek edjik része u. m. Erdély kis Tüköre tetszeni fog, ki küldhetem. Ugyan jól esett ennek (sok változásaim miatt) ennyire tett haladása; minthogy Erdélynek sok változásai is rövideden belé mentenek. Mind erről, mind a következőkről, ha tetszeni fognak jelentéseim, Levelét Tekintetes Ur könnyen küldheti, akár a Dominus Josephus Intzének, Kolosvári Jó igyekezetű Deáknak adván által, akár pedig, ha szorgos lenne, a' Brassai Postára.

A' *Székelyek Törvénye* is, melly 1555-ben írásba vétettetett vólt publica auctoritate, készen van nálam prelum alá cum notis, magyarul. E' valami 8 árkusra mégyen nyomtatásba.

Az Erdélyi Fő Íspányok, és Fő- s Szász Király Bírák Catalogusai is magyarul; mellyeket sok apró darabokban, a Vármegyék- és Székenként, mint periodicum Scriptumot, kívánom kiadni. Sok ritkaság vagyon benne.

Van a' *Diaetáról* is valami sok ritkaságokkal megtömött Munkám deákul, mely talám most nyomtatódik Szebenben. Felmégyen többre 20 árkusnál. Ebből egy kis Compediumot Magyarul írok (a' *Diaeták Catalogussával* együtt) és szándékozom az immineáló *Diaetára* kiküldeni Kolosvárra, kivált ha addig Tkts Ur választ vehetem. Azt bizonynyal tudom, hogy a' *Diaetákról* való Munkáimnak, mellyeket senki censurájától nem féltek, keletek lészen. Jó volna sietve kinyomtatni, 's a' *Diaeta* folyása alatt jó pénzt kapni belőle. Ha ez a tőv-szomszédos

okom nem volna, hogy t. i. a Diaeta mellett nyomtatódjék, elég helyen talállok prelumot.

Jelentéseimet és magamat Gratiájába ajánlván, vagyok örökös tisztelettel
Tekintetes és Tiszteletes Úrnak

Közép-Ajtán 16. Oct. 1790.

alázatos szolgálja
Benkő József, t.k.

Követem alázatosan maculált írásomról, mely is az eleve nem tudott, futó
alkalmatosság miatt esett.

318 Aranka György Benkő Józsefnek
Kolozsvár, 1791. január 26.

Lajstromot küld azokról az erdélyi magyar történetírókról, akiknek művei kéziratban maradtak.

319 Benkő József Kovásznai Sándornak
Középajta, 1791. január 26.

Történeti anyagot küld Kemény Jánosról, akivel Kovásznai foglalkozik.

320 Martin Hochmeister Benkő Józsefnek
Nagyszeben, 1791. január 27.

Közli, hogy Benkőnek az erdélyi országgyűlésekről frott könyvéből már kinyomatott tizenkét ívet.

321 Benkő József Aranka Györgynek
[Középajta, 1791. március 1.]

Kifejti, hogy ellensége a túlzásba vitt purizmusnak: a már meghonosodott latin szavakat nem kell kiirtani a magyar nyelvből. Értekezést ír a szombatosokról. Köszöni a küldött könyveket.

Méltóságos Úr, Kegyes Jóltévő Uram!

Ímé legelőször is megakadva vagyok írásomban'; mert ma (áldassanak az Egek!) tisztán magyarul kíván szólni az Haza, én pedig magyar szókkal kitenni nem tudom a' Méltóságos Úrnak Tisztbéli (*Tabulae Regiae Adressor*) Neveit: vajha azért már Kolosváratt megmagyarosítottak volna ezek és több ilyen nevek, és én is kinyerném a' Mlgs Urtól ezeknek megtudását! Ezt én ugyan valóban ohajtom. Igaz ugyan, hogy felette sajnálom némelyeknek sok új magyar Szókkal való sietéseket: mert az ilyent lassanként, csak halkal, és nem edj két embernek, hanem köz akarattal kellene tselekedni, 's meggondolni, valyon tanácsos é, de lehet é, nem csak ily hírtelen, hanem valaha, mind kirázni Nyelvünkől az idegen, kiváltképpen deák szokat; holott *Nevünk, Papunk, Mesterünk, Templomunk, Prokátorunk, Oltárunk, Orgonánk, Táblánk, Segestyénk, Czinteremünk, Misénk, Soltárunk, Predikázióink, mód, forma, fundamentum, materia, pár, s a' t.* és hány száz szó! mind a' deákból jöttek, és már annyira érthetők, hogy ha ujabbakkal teszszük ki született nyelvünkön, a' legértetlenebb is inkább megérti amazokat az újabbnál. De erről egész tsemő Írást szándékozom a' Méltóságos Úrnak küldeni.

Már most pedig a' Valóságra fordulván, mindeneknek előtte csoportos háláadó indulatokkal köszönöm, de soha minden igyekezettel is eléggé megköszönni nem tudom, hogy engemet, egészen méltatlant, nem csak kegyes emlékezetében'

tartani, hanem még betses Leveleivel is újítani 's vígasztalni méltóztatik. Ugyan is, bizonyos legyen benne a' Méltóságos Úr, hogy még a' múlt nyáron, Kis Aszszony Havának vége felé, vettem vólt teljes örömmel a' Mlgs Úr levelét, melynek tzélja a' meglátogatás mellett a' vala, hogy mutatnék alkalmatosságot, mély az én számomra a' Mlgs Úr Gratiájából edj általag bort elhozna.

Ezt én buzgó szívvel köszönöm mostan, és Sz. Mihály Havában' küldött Levelemben' is íygekeztem köszönni. De most vettem észre, a' Mlgs Úrnak B[oldog] Asz[szony] Hava 26dik napján költ drága Leveléből, (melyben' kételkedik a' Mlgs Úr, a' múlt nyári Levelének megjövéséről), hogy az én Levelem meg nem ment. Nagyon bánom; és Fülében' lakó Csog Elek nevű Sógoromat három nappal ez előtt igen megszorítottam érette; de tsak azzal fizetett, hogy maga (kereskedő utját követvén) nem mehetett M.Vásárhely felé, a' mint intézte vólt, hanem a' Maros mellett lefogott, és M.Vásárhelyre íygekező Magyar Emberre bízta Leveletem. Most azért, leírhatatlan háládatossággal köszönöm mind a' kegyes Látogatást (és vélem, hogy Isten is kedvelli, a' ki vígasztalódásomat segíti), mind a' jó szívvel adni kívánt Bort. De a' midőn ezt írom, bezzeg véghetetlenül szégyenlem, a' Mlgs Úr elébbeni Boráért való fizetésem; ez az, hogy még itt vagyon az Hordó. Soha bizony nem találék ily sok időtől fogva alkalmatosságot a' ki-küldésre: mert igaz, hogy Tit. Thuri Sándor Úr kétszer is szívesen ígérte, de emberei mindenikszér úgy mondták az indulás idejét, hogy azt megelőzték; el hiszem, hogy ne bajoskodjanak vélle. Íygekezem ez aránt betsületem' sebét meg-orvosolni. Ha magam mehetnék, útaazhatnék, mindeneket jobban folytatnék; de ideig é, vagy örökösön, az Istennek tetszett el venni tőlem ezt a' módot.

Írtam vólt akkor sok egyebet is; de bizony már többnyire el is felejtettem; hanem különös kérelmem a' vólt, hogy a' Mgs Úrnak közéről, M.Vásárhelyről, könnyű módja lévén benne, méltóztatnék N[agy] Ernyén minden Házról fel íratni a' Szombatosoknak és Házok népének neveit, melyet titok nélkül meg-tudhatni ottan; én is így le-írtam a' Bözöd-Ujfalusiaknak neveiket a' legkissebbig, két oda való jó ember szájából. Arra való ez, hogy a' Szombatosokról edj Írásom készült az Haza Historiájának világosítására. Azon Levélbe zárva küldöttem vólt T. Professor Kovásznai Uram számára is edj Levelet petsételetenül, hogy a' Mlgs Úr is láthatna benne szép ritkaságokat *Kemény János* Fejedelemről, kiról is T. Kov[ásznai] Uramnak munkás íygekezete vagyon. Ugyan jól esett, hogy többet nem küldöttem vólt. Ki-pótolom T. Kovásznai Uramnak, a' mik el-vesztenek, vagy nálam is meg-készenek.

Ígen szívesen hálálom a' Mlgs Úr gyönyörű 's bátor Munkáját az *Anglus és Magyar Szabadság' egybe-vetéséről*, és nem győzőm eléggé magasztalni mind azokkal edjűtt, kik már kiviselték kezemből. Az Isten áldja-meg érette az író kezet! A' nyomtató kezet sem átkozom; de bizony jól megkopolnám, ha hatalmamban vólna, a' sok látható hibákért. Annyival inkább, hogy még a' Tudósotskák is, kik a' Nyomtatás mivóltát nem tudják, az Írónak tulajdonítják amannak hibáit. A' többek között nintsen jól a' *bann benn* vagy *ban ben*, és *ba be* közt való külömbség; vajon mindenik felét nem így találták é a' Mlgs Úr munkájában a' betűszedők: b, b, mert az ilyenből ó akár *ban* akár *ba* szólabat könnyen rak. Igaz, hogy az ilyent a' jó Corrector igazithatja.

Engedje a' Tudományok Osztója, hogy *Julia Levelét*,¹ *Béla Notáriussát*,² *Budai Basát*³ és *Újmódi Gonosztévőt*⁴ (e' két utolsó nálam is meg vagyon Írásban a' Mlgs Úr gráziájából), sok azon Szorgalmatosságtól származandókkal edjűtt örömmel és haszonnal tisztelhessük, olvashassuk!

Ide több sarkalatos dolog nem fér; de hólnap 's azután *continuálom*; minthogy bizodalمام vagyon Kolosvárra menő Emberekhez. Magamat és dolgaimat különös megtapasztalt Gratiájába ajánlván, vagyok teljes tisztelettel, Méltóságos Úrnak alázatos szolgája, Benkó József.

322 Benkó József Aranka Györgynek
Középajta, 1791. március 2.

Huszonhét, kéziratban maradt erdélyi történeti munkáról közöl részletes adatokat.

ELSŐ LEVÉL.

Az Erdélyi Méltóságos Királyi Törvényszék nagy Tudományu 's Tekintetű Ítéldbírájához, Méltóságos Zágoni ARANKA GYÖRGY Urhoz, Benkó József. t.k.

A' Méltóságos Úrnak e' folyó 1791dikébéli B. Aszszony Havának 26dikán Kolosvárról hozzám írni méltóztatott Kegyes Levelében' im ezen Függelék vagyon:

Az Erdélyi Kéz Írásba lévő, nyomtatatlan Történet Írók Laistroma.

Esméretesebbek:

Mikó Ferentz
Somogyi Ambrus.
Szamosközi István.
Boyti Gáspár.
Kemény János.
Bethlen Miklós.
Rosnyai Dávid.
Cserei Mihály.
Apór Péter.

Husztai András
Ő és Új Dacia.

Esméretlenebbek:

Heltai Gáspár Mátyás Király élete.
Gyulafi Lestár Eustachius.
Déczi Czimor János.
Szűnyogszegi Ambrus.
Gálfi János Cancellarius.
Szamosközi Origines Hungaricae.
Borsos Tamás.
Davidis Hermannii Annales.
Gelei István Florus Hungaricus.
Martini Opii Dacia Antiqua.
Johannis Burii Historia Hungariae.
Johannes Jacobinus.

1mo. Ezeket, kivált az Originálékok hol lehet meg kapni?

2do. Még azokat, melyeket én nem tudok, 's T. Uram tud, melléjek tenni 's nékem a' Laistromot ki küldeni. Csak NB. az Erdélyiekről van most szó.

Az első Pontra ezeket felelem, még pedig

A. AZ ESMÉRETESEBBEKRŐL.

1. MIKÓ FERENCZ, először maga kezeivel leírta az ő neve alatt esmeretessé lett Históriát, és ebből valóknak találtam mind azokat a' M[anuscripta] *Históriákat*, melyeket Erdélyben' szerte-szél'yel leírva láthattam. *Cserei Mihály* írta volt le az Eredeti írásból legelőször igazán; de már a' sok által-írók igen megvesztegették. Nékem pedig az az örömem vagyon, hogy (a' mint vélem) nálam e' Világban' legigazábban leírva találhatik. Mert én írtam-le abból a' Könyvből, melyet maga Mikó Ferencz Bárá Ur szépen le-íratott Bethlen Gábor Fejedelem számára 's parantsolatjából, és a' mely eleibe tulajdon kezeivel írta a' *Tinulust*, 's a' Fejedelemhez intézett Ajánló-Levelet; magában' pedig az Históriában' tett

helyen-helyen való 's kevés szóból álló jobbításokat is tulajdon kezeivel. Ezek pedig, t. i. sem Titulus, sem Ajánló-Levél, sem jobbításotskák, nintsenek a' több Mikó Historiákban', melyek *Cserei Mihály* által terjedtek Világra, 's a' melynek Eredetije talám végképpen elveszett. De MIKÓRÓL más' darabban' többet fogok jelenteni.

2. SOMOGYI AMBRUS' deák nyelven költ Írása,¹ mely is, a' mint emlékezem (bajos helyen, ládám fenekén lévén, szoros házamban') 194. árkosból áll. Ennek Eredeti-Írását sohol fel nem találhattam; hanem legjobban leírva Gróf Teleki Sámuel (*Tit*) Ur Excellentiájánál meg-kapván, én is szépen és igazán leírtam és írtattam, 's egyéb munkát is tettem körülé.

3. SZAMOSKÖZI ISTVÁN *Pentadesseinek* is nagyobb része elveszett, vagy leg alább nem találják ilyenek után fáradozó Tudósaink; holott ennek kinyomtatására szép summát testált, és átok alatt hagyta vala Botskai István Fejedelem. A' mely részek belőlök megvagnak, azokat is leg-igazábban által-írva találtam Mlgs. Gr. Teleki Sámuel Ur Excellentiájánál, 's onnan írtattam vólt le igen igen igazán. De Ó Excellentiája az alatt Váradra, 's onnan Bétsbe költözödvén, én Szebenbe küldöttem Lénárt Sámuel kezébe, a' rendelés szerént; 's még is Ó Excja azt vélvén, hogy magamnál tartóztatom, és aránta kétszer is írván nékem Udvarhelyre, akkori zavaros állapotomban' kifogyatám (bizony keseredve) magamat belőle. Mert, méltóztassék emlékezni, én M.Vásárhelyre a' Méltóságos Úrhoz küldém, oly kérelemmel, hogy ha fog tetszeni, méltóztassék Maga számára leíratatni, 's azután Tiszteletes Basa Uramnak által adni, hogy Ó Kglme béköttesse, 's tisztelt Uram Excellentiájának, lévén onnan olyan rendelés, elküldje.

4. BOJTI GÁSPÁR ha többet írt is, de tsak három Könyvei találtatnak mái napon az Erdélyieknél. Ezeket, minthogy az időnek rendje úgy hozza magával, *Bethlen Farkas* Historiájának hatodik Darabja után (mert most az 6-dik nyomtatatik, és így az utolsó, az én *recenziómból*) *Continuatio* helyett akarom Hochmeister által kinyomtatatni. Eredetijét ennek sem találtam-fel, de nem edgyel olvasván-öszve, tökéletesnek találtam. *Auctarium* név alatt, sok szép Régiségeket rendeltem ennek végére.

5. KEMÉNY JÁNOS Historiája² jó Ember keze által, de nem a' Szerző régi írás-szerével (*orthographiájával*), igen jól le vagyon írva, mint látta a' Méltóságos Úr is, az én Gyűjteményetském között. A' Kemény Fejedelem tulajdon kezeírása pedig, melyet bajoson olvashatni, vagyon mostan Báró *Kemény Sámuel* Tit. Ur kezénél. Én ennek kinyomtatására már régetskén szereztettem vólt Magyar Országban Nyomtatót, és Ó Nga is ígérte vólt okkal 's móddal (*Udvarhelyi Synodus* alkalmatosságával) való által-adását, hogy azzal a' nálam valót öszve-olvassam. De azonban sok változásaim következvén, mind ezek elmaradának.

Kemény Jánosról nagy Könyvet tölthető sok ritkaságok vagynak nálam, melyeket rész szerént Mlgs Gróf Kemény Farkas Praesidens, és Báro Kemény Simon Urak Excellentiájoktól, rész szerént sok jó helyekről szedegettem-öszve, melyek között maga tulajdon kezeírásai is találtatnak. Az akkori időre megbetsúlhetetlen darab História válnék belőlök.

6. BETHLEN MIKLÓS Életének és Dolgainak 's a' t leírása³ ez előtt vólt Bényén Gróf Bethlen László Úrnál, t. i. *in Originali*, 's ígérte is, hogy által-adja az én Jó Patronus Uramnak, néhai V[ice] Colonellus Gróf Bethlen Gergely Úrnak: de nem láthatám azon Eredet' írást, és hol létét ma sem tudom.

7. ROSNYAI DÁVIDnak Munkája, mely is Erdélynek és a' Török Portának edgymás között való Dolgait foglalja magában, nálam vagyon *in originali*. Sokat érő Munka.

8. CSEREI MIHÁLY Históriáját ezen mí időnk, melynél soha edgy hibásabban író idő-század nem vólt, annyira öszve-rontotta a' sokszori le-írás, hogy felettébb sok helyen értelmét is el-vesztette. Az Originál vagyon Tit. Fő-Strá'sa-Mester Mósa László Úrnál, felesége jussán, melyből én is minden betű változtatás nélkül le-írtam és irattam. De már az enyim sokkal jobb az Eredetnél, mivelhogy az igen sűrű, apró, 's nehezen olvasható. Minden árkosból éppen kettő tölt az enyimbem*. Cserei Mihálynak sok apróság tulajdon kezeírásai is szállottanak reám.

9. APÓR PÉTER, tudom, hogy sokfélét írt; mert néhány rendbéli Írásait láttam, és belőlök ki is irogattam. Nem tudom, melyik Munkáját érti a' Méltóságos Úr. Vagyon magyar nyelven edgy szép Darabja, talám (mert Írásaimat most hirtelen fel nem hányhatom) *Metamorphosis Transsilvaniae* nevezet alatt, melyben még a' mi Nemzetünkben való Társalkodásnak, Lakadalmazásnak, 's több ilyeneknek régi módját is leírta. Ezt érte a' Mlgs Ur? Az *Originálnak* hol létét nem tudom. De jól le-írva találtam Mlgs Gróf Consiliarius Eszterházi Ur Ó Nagyságánál, és Szebenben ki-írtattam belőle válogatott dolgokat 1788-ban; de akkori gyötrelmeim között egészen le nem íráthatnám, melyet felette bánok, és megszerzeni igyekezem.

10. HUSZTI ANDRÁS Ó és Új Dáciájának Originalissát sem nyomozhattam-fel. Külömben nálam is jól le van írva. Nem érdemli, hogy azon mostani valóságában' ki-nyomtatassék. De ha valaki meg-jobbíthatná 's pótolgatná, valóban érdemes vólna Világra botsáttani, szép *delineatio*val lévén írva.

B. AZ ESMÉRETLENEBBEKRŐL.

1. HELTAI GÁSPÁR Mátyás Király Élete. Gróf Teleki Sámuel Cancellarius Ur Excellentiája Könyvei között van nyomtatásban', *in folio* (alphab. X. 2.), edj Könyv, ezen nevezet alatt: *Historia Incltyi Matthiae Hunnyadis, Regis Hungariae augustissimi. Ex Antonij Bonfinij, Historici disert, libris, Decadis primum Tertiae, deinde Quartae (quae latuit hactenus, nullibique impressa fuit) in unum congesta ac disposita. A Caspare Helto, Claudiopolitanae Ecclesiae Ministro ac Typographo* – – – *Claudiopoli in Transylvania, Anno post datum et natum Messiam 1565.*⁴ Én ugy hiszem, hogy ha szintén kézírásban' taláztatik is (talám látta a' Mlgs Uris) ez a' Munka; de a' nyomtatásból íratott le, mint ugyan Heltai Magyar nyelven való Historiája is, az igen meg-ritkulás miatt, sokaktól le-íratott ez előtt. Ezt (ha hibás is) Schwarz nem kevésé dítséri.

Ha pedig még is más Munka vólna, háládatos indulattal kívánnám a' Mlgs Urtól ki-tanúlni.

2. GYULAFI LESTÁR (*Eustachius*), meg-írta a' maga idejébéli dolgokat;⁵ de írása ma (a' menyiben tudhatom)sohol nem taláztatik. Nem vallottunk mindazáltal benne kárt; mert mind ezt, mind pedig *Somogyit, Szamosközi Pentadesseit, Gálfi Jánost, Brutust és Borsos Tamást*, úgy ki-írta 's maga Historiájába elegyítette *Bethlen Farkas*, hogy semmi emlékezetet érdemlő dolog el nem maradt edjiktől is.

3. DÉCZI CZIMOR JÁNOS. Ez, az ő *Syntagma Institutionum Iuris Imperialis et Hungarici* nevű nyomtatott Munkájának⁶ Előbeszédében' így írt: „– *hoc desideratur, ut collatis omnibus omnium in hoc genere Scriptorum monumentis ac fragmentis, Universa rerum Hungaricarum Historia vere breviter ac pure inde usque a primordio ad hanc nostram memoriam in unum quoddam corpus ac breve compendium redigatur. Et quidem redigatur a nostratibus, ne semper arcessita peregrinorum industria nostram orbis adcuset infantiam ac negligentiam, plus-*

* Cserei Mihálynak sok apróság tulajdon kezeírásai is szállottanak reám

quam certe barbaram. Hoc si aut mihi unquam facere licuerit, quod jam diu cogito, et non exiguis laboribus molior, aut quispiam, me vel impedito occuparet, vel mortuo effecerit, is certe non solum Studiis eorum, qui Sapientiae Studiis delectantur, sed etiam universae Patriae Summe necessariam atque gloriosam praestiterit.” ---

Egy Tudós, ez előtt majd 200 esztendővel, a’ Déczi Syntagmájába (melyet bírt) ezeket jegyzette-bé: *Fecisti, quod cogitasti, nec infeliciter. Vidi an. 1603 in Bibliotheca magni quondam Nicolai Istvánfi Mstos Commentarios tuos, hoc in argumento dignos luce, dignos commendatione. Mi Deci! vidi etiam adservatos Vinitziae in Slavonia (Croatia), non procul a Varaschino et Ormosd.*⁷

De, ha szintén bizonyos is ezekből, hogy Déczi Históriát írt; hol légyen ma, ki tud végére járni?

4. SZÚNYOGSZEGI AMBRUS. Megvallom, hogy edig hírit sem hallottam; és gyanakszom, hogy ez a’ név Somogyi Ambrusból származhatott.⁸

Alázatos kérelemem azért ez, hogy ha erről, úgy, Gyulafiról, Décziről, Gálfiról, Borsosról, Opitiusról, Buriusról, bizonyosabbat és többet ért (melyet reménylek) a’ Mlgs Ur, mint én írok; méltóztassék sok és nagyobb foglalatosságai között is, bár valamenyére engem tudósítani.

5. GÁLFI JÁNOSRÓL, ki is Maros-Újvárat birta, és Székely Kotsárdon is (az hol edjik harangon láttam nevét, ’s a’ t.) bizonyos részt, tsak azt tudom, a’ mit jegyzék az 2. szám alatt.

6. SZAMOSKÖZI *Origines Hungaricae*. Ezt a’ Munkát kezére kapta vólt *Otrokotsi*, és semmit ki nem hagyott belőle, hanem bővítette, kivált’ a’ napkeleti nyelvekből, a’ magától azon titulus alatt íratott Munkájában. Azért ortázza Nagy-Ari Jósefhíres Papunk,⁹ hozzája küldött Levelében, hogy még is Szamosközinek tsak nevét sem említette. Ez aránt is tehát nints kára a’ Tudós Világnak.

7. BORSOS TAMÁSRÓL nem tudok többet (az az Historiájáról; mert magáról többet), mint T. Bod Uram M. Athenássza.

8. DAVIDIS HERMANNI *Annales*. Kétféle, t. i. 1) *Annales Rerum Trans[silva]nicarum Ecclesiastici*. Kezdi 1520-on és viszi 1607-ig. Religiónknak rossz-sz-akarója lévén, a’ miket felőlünk méregből írt, Vallásán való más Írók is tőle költsönözték, mint az idősb Haner, és mások. 2) *Annales Rerum Trans[silva]nicarum Politici*. Vagyon 3) *Iurisprudentia Ecclesiastica* név alatt való Munkája. Mindeniket lehet sokaknál megtalálni Szebenben’, Brassóban’, és másutt való Papoknál. Minde-nikből szedegettem-ki; de nem tartottam károsnak az egész Munkák leíratásának elmúlatását.

9. GELEI ISTVÁN (de nem a’ Püspök¹⁰ féle) *Florus Hungaricussa*. Hogy ilyen *Titulus* alatt, az Hollándiai Académiákra menő Erdélyi tudósabb Ifjak, a’ Magyar Nemzet történeteit, az oda való Tudósoktól tanáttsal és Könyvekkel segítettén, megírják köz haszonra, *Instructiót* adatott vala 2dik Rákótzai György Fejedelem a’ Püspök által, hogy mindenik gyűjtögessen az elejébe adott lineamentumok szerént, ’s a’ t. Öt Ifjak dolgoztak ebben, de Nadányi János inkább néki feküdt ’s igen sokkal feljúl multa a’ többit: ő is mindazonáltal vette hasznát a’ Gelei ’s többek fáradságának. És így, minthogy megvagyon *Nadányink* (ha szintén igen ritka is), él benne *Gelei* is. nints kárunk.

10. OPITIUS *Antiqua Daciáját*¹¹ Silesiában’, Prussiában’ és Russiában’, mint-hogy hijába keresték sok szorgalommal *Bél Matyás* és *Sigefr. Bayer* Tudóssaink: talám mi is hijába nyomozzuk. NB. Ha el-vesztek is sok jó Írások; de azon edj időnek dolgait többen jegyezgetvén, nem vallottunk olyan kárt, hogy Históriánk-nak minden idő szakaszokra való részeit tsonkaság nélkül ki ne lehetne dolgozni,

a' megmaradott Munkákból, tsak vólna a' kik (mert edj Ember erre nem elég) már össze-szednék!

11. JOHANNIS BURII *Hist[oria], Hungariae*, t. i. *Ecclesiastica*, inde ab exordio Ecclesiae Hungarico-Christianaе, – ad sua tempora.

Ennek a' *Burius*nak (ki is Korponai Pap és Esperest vólt), maga nevét viselő fíja, utólján vólt Halberstadi Pap, ottani lakásában Magyarokat szeretettel nem látó, időt vesztegető Ember, ki az édes Attya Históriáját is kiadni elmulatta. Azért őtet kedvezés nélkül tziromolja *Rotarides*, kinek igaz neve Házi Mihály.

12. JOHANNES JACOBINUS leírta Báthori Sigmond Fejedelem dolgainak némely részét: de e' nem kézírásban', hanem nyomtatásban' találtatik, mind *Bongarsius*, mind *Schwandter* Gyűjteményeiben'.

Ezekről parantsolt nékem a' Méltóságos Ur főképpen de azután arról is méltóztatott, hogy ezeken kívül is, ha kiket tudni fogok, le-írfam. Oh! ezeknél sokkal többen találtnak Erdélyben az Haza dolgainak kézírásban' heverő Írói. Azért, ezeknek megírására sokkal több idő kívántatik, mint a' menyí idő alatt ez Levelemet el-sietém inkább, mint íram; hogy a' Krizbai Embertől el ne maradjon.

De mennek Köpetzről, és másunnan is Tartományunkból Emberek, talám három vagy négy nap múlva, az Ország-Gyűlésre: az alatt tehát a' mit írhatok a' 2dik Pontra, azt elküldeni valóságos kötelességemnek esmérem; az alatt magamat Gratiájába ajánlván nagy bizodalommal.

Közép-Ajtán 1791-béli Bójtmás Havának 2dik napján.

323 Benkó József Aranka Györgynek
Középajta 1791. március 7.

Az előző levél folytatásaként újabb adatokat közöl erdélyi történetírókról és műveikről, egyben beszámol saját munkásságáról.

MÁSODIK LEVÉL.

K. Ajtán 7. Mart. 1791.

Méltóságos Zágoni Aranka György Tit. Tit. Úrhoz Benkó Jóseftól. m. k.

Az első levelemben' ígért Feleletet, a' kéz-írásban' való Erdélyi Históriás Munkákról, közbeszakasztom ezen Írásommal, melyben egyenes és bizodalmas szívvel ezeket jelentem.

1. Nagyon örvendezett a' Mlgs Úrnak mostanság készült Munkáimhoz kijelenteni méltóztatott öröme. Én eléggé igyekezem; de mint a' szűkölködő Sz. Pált a' Sátor tsinálás, az halász Tanítványokat az háló kötözgetés, 's a' t: így el-fognak engemet is szegény szűkölködő Házamnak dolgai; annyira, hogy mikor szép Gyűjteményeimet kellene forgatnom, és azokból köz haszonra való dolgokat össze-írogatnom, ezt kéntelenitettem elmémben' forgatni Karátsontól fogva (mert azóltá magam Gazdaságom a' mezőről segiteni megszűnt), honnan teljék-ki a' pénz a' gabonára, 's pénzel honnan szerezhetni gabonát, tíz (tsak) házi szájra? mert itt most is a' Buzának köble 7.–10. magyar forint.

2. Ugyantsak a' *Dietákról* való Munkámon, és a' *Székely Nemzet Képén*¹ kívül, melyet deákul is, magyarul is elég bővön kidolgoztam*, és Kolosvárra által-adtam, még küldöttem Hochmeister Uram kezébe a' Diétához alkalmaztatott edj Munkátskámát, *Közép-Ajtai Dohány* név-alatt,² mintha a' Kolosvári piatzra a' mostani alakalmatossággal eladni vittem vólna. Négy rendbéli *Dietalis Articulus*

* De ezen még, míg kijőne. igazítok; mert az hogy mostan vagyom, a' Béla Notariussának írásával nem edjez.

tettem belé, melyek Erdélyből a' Dohányt kitiltották, most pedig Hazánk állapotját szépen világosítják; és egyéb Ország dolgait illető nevezetes Írásokat is. A' Munka 6. árkos, és Husvét előtt nem fogja Hochmeister Censurára adni, (a' mint írja), igen sokak lévén dolgai.

A' mint ugyan Hochmeister Uram írja, Januariusban kapta-ki a' Censuráról im ezen titulusu Munkámat:

KÖZÉP-AJTAI
készítésü
SPANYOR-VIASZ,
melyet,
edj emlékezetes
TÓLDALÉKKAL,
az Erdélybe idegen Földekről
régén hozattatni szokott
Arukról;
és valami szükséges
JELENTÉSEL
az
Erdély Historiája Iróinak magyar nyelven találtató
Kézírásaikról,
öszve szerketett [!]
BENKÓ JÓSEF.³

Ennek 3dik részéből ide íratom a' következő edj árkost, mely is így van:

„JELENTÉS
az Erdély Historiája Iróinak magyar nyelven
találtató Kézírásaikról.”⁴

I.

Magyar Ország Historiájának megírásában' nagy érdemű 's értelmű Férfiak fáradoztak, a' mint nyilván bizonyítják az önnön históriás Munkáik; melyek nagy részént nyomtatásban öszevességgel ki is adattattak, nem régén Bétsben, ama szép emlékezetű Schwandtner Úr szorgalmatossága által, im ezen nevezet alatt: *Scriptores Rerum Hungaricarum*. És minthogy Erdély is Magyar Országához tartozott, míg János Király halálával 1541-ben' különös Fejedelemséggé lett: ez okból ennek sarkalatosabb dolgai 's viszontagságai is azokbann az Írásokbann eléfordúlnak. Ennek pedig Magyar Országtól lett meg különözésétől fogva, sokkal bővebb Historiáját készítették deák nyelven nevezetes Emberek, kiket többnyire elészámoltam a' néhai *Bethlen Farkas* Úr Erdélyi Historiájának 5-dik Kötetje (*Tomussa*) eleibe tett Előljáróbeszédben.

De minthogy némely ditséretes Hazafiak Erdély Historiáját született nyelvünkön is irogatták; mások pedig ha szintén formába nyomott Historiát nem készítettek is; de ugyan csak az Haza állapotját világosító Írásokat és Jegyzéseket hagytak magok után: légyen szabad közüllök az előttem esmérteesebbeket elészámolnom; kézírásaikat megneveznem és ezek aránt a' köz jóra intézett szándékomat, némely kérelmeimmal edjűt, kijelentenem.

II.

Hidvégi Báró MIKÓ FERENTZ, született Hidvégén 1584-ben, és ámbár Erdélyt nem sokára igen háborus idők borították-el: mégis mindazáltal ifjuságának esztendeit nem csak fegyver viselésben, (a' Nemesi Rendnek akkori módja szerént) hanem a' tudományokban is ditséretesen gyakorolta. Annnyira is ment jó igyekezete által, hogy Bethlen Gábor és Első Rákóczi György Erdélyi Fejedelmek alatt, Tanács-Ur, Kintstartó, Királyi Tábla Adsessora, 's Csik, Gyergyó és Kászon Székeknek Fő Kapitánnya lenne; míg 1635ben, Szent Jakab Havának 17dik napján, az halandóságból ki szállítottatott. Irt szép Historiát ez Hazának dolgairól; melyben egyenes indulattal, és a' dolgoknak tzifrázása nélkül, lefeste azt az idő szakaszt, melynél keserveesebb és nyomoruságosabb állapotokon soha Erdély által nem ment, úgy mint, 1594-től fogva 1612-ig. Irásának im e' *Titulust* adta: *Erdély Országának siralmas változásai, melyeket leirt Hidvégi Mikó Ferentz*; és ajánlotta Bethlen Gábor Fejedelemnek. A mint ezt az Historiát sok helyeken le-irva láttam, és magam is tulajdon kezeimmel leirtam; tsonkaságát vészem észre: mert sem a' *Titulust*, sem az Ajánló Levelet benne nem találom. De leirtam és másodszor abból a' Könyvből, melyet Mikó Ferentz Úr szépen leiratott a' Fejedelem számára 's parantsolatjából, és a' mely eleibe tulajdon kezeivel írta a' *Titulust* 's Ajánló Levelet. Ebben továbbá helyen helyen maga kezeivel kevés szóból álló Jobbittásokat is tett. Illyen maga épségében' mégyen ezért nyomtatás alá ez a' sokaktól váratattott jó História. Nemis késhetik ennek ki nyomtatattatása; minthogy magunk halandók vagyunk, és az e' féle kézírások eltévelyedendők 's veszendők. Ez ugyanis született nyelvünkön az az História, mely Erdélynek dolgait fennebb kezdi a' többeknél; és így illő, hogy azoknál elébb is kezdődjék ennek nyomtatattatása. De arra kérem én jó szívű Olvasómat, hogy mig ez a' nem hosszas Munka a' sajtó alól kikél, ha addig ezen jelentésemet véendő; és Báró Mikó Ferentz Úr életére tartozó szükséges dolgokat tud: velem közönséges jó végre, közölni ne terheltelessék, az alább jelentendő úton. Ezzel főképpen arra vigyázok, hogy ezt az Uri Irónkat megmentsem némely haszontalan nyelvek rágalmazásától; a' mint tselekedtem *Transsilvaniám*' második darabjának 403 és 404. Levellein is.

Ez a' Mikó Historiája áll az én szokott elégséges sűrű kézírásomban' 21 árkusból. Erre pedig a' levelek sarkain lesznek apróbb betűkkel szükséges Jegyzések (Adnotatiók), más jó Irásokból is, kiváltképpen pedig *Weis* (Fejér) *Mihály*, Brassai Biró, ki is a' Báthori Gábor táborától a' Bartzában' Földvár mellett 1612-ben ölettetett-meg, és *Fuchs Márk* ugyan Brassai nagy Pap, régi kézírásaikból. Sőt más apróbb Bartzai Jegyző-Könyvekből is, melyeket jobb részent köszönök Tisztelendő nagy Tudományu *Róth Pál* Uram, mostan Szász-Hermányi Évangyélíkus Pap, barátságának. Nem külömben a' *Bojti Gáspár* szép és jó Historiájából: ámbár ezt deáku, a' mint irattatott, kinyomtatani fogjuk, Bethlen Farkas Historiájához tóldva.

Továbbá, két nevezetes dolgot, mélyről Mikó csak igen futólag emlékezik, szükségesnek tartok egyebűnnen megvilágosítani a' Jegyzések között. *Első*, a' *Mária Christierna* Fejedelmi méltósága. Mert jóllehet bizonyos dolog, hogy ő nem csak Fejedelem Aszszony volt, az az, nem csak felesége Báthori Sigmond Fejedelemnek, hanem olyan valóságos Uralkodó Fejedelem, ámbár kevés idő alatt, hogy minden rendbéli Igazgatóknak és Nemzeteknek ez Hazában' törvényes hatalommal parantsolt; az érdemeseknek Hivatalokat és Jóságokat (*donált*) ajándékozott, melyek azoknak birtokokban azután is megmaradtak; a'

törvénykező Levelek a' perfoliásokban' hozzá *titulált*tettek avagy tizmeztettek; maga is magát uralkodó Fejedelemnek írta; még is mindazáltal valakik mái napiglan az Erdélyi Fejedelmeket leírták, azok közzé ötet nem számlálták; kivéven valamenyire az *Ungrisches Magazin* nevű érdemes Posoni Gyűjteményt, melynek edjik darabjában' ugy hozattatik-bé, mint a' ki magát Erdély és Oláh Országok Uralkodó Fejedelmének, Székelyek Ispánjának, 's a' t. írta. Én azért mind az Erdélyi Országos Rendeke végezéséből, mind a' Mária tulajdon Leveleiből, megmutatom ötet Fejedelemnek vólnak lenni: annál könnyebben pedig hogy nem régen ez előtt, deáku edj kised Munkát készítettem vala, im e' nevezet alatt: *Maria Christierna, in numerum legitimorum Transsilvaniae Principum relata*. Melyre a' többek között, segítségül hvtam edj szép Levelet néhai széles tudományu 's emlékezetű *Kornides Daniel* Uram ritka szedeményeiből; mást T. Dálnoki (már SzentBenedeki) *Veres Jób* Uramnak, Fejér Vármegyei Erdemes *Fiscalis*nak, ősi Jóságait illető Leveli közzül. *Második* megvilágosítandó dolog a' *Báthori András* Fejedelem és Kárdinális ártatlan halála; melyet a' köz kézen forgó Históriák ugyan Ördög Balás nevű, Csiki Székelynek tulajdonítanak, és én sem tagadom, hogy ő az ártatlan vérnek ki ontására fel nem támadott vólna: de én megtzáfolthatatlan bizonyításokkal megállítom azt, hogy ugyan Csiki Székely, Szent-Domokosi *Krestely András* vólt az, a' ki kegyetlen kezeivel a' jóféle 's vétségtelen Fejedelmet megölte; 's halálának helyét is világosabban kimutatom, több ide tartozó környülállásokkal. Ebben' háládatoson megvallom, szépen használt nékem a' Szent Domokosi Megye buzgó Plebánussával, Tiszteendő *Tankó Mátyás* Urammal való Levelezésem, melyis a' Fűvész tudományon kezdődött vala.

Végezetre, hogy még is világosabb légyen ez az História, és nagy haszonnal nőjjon akkorára, a' mekkorára fognak nevelkedni a' következő Kötetek (*tomusok*); létszen hozzá ragasztva ilyen Tóldalékok.

1. Elnyugodott Eleim közzül *Benkő Máté* rövid *Napló Könyvetskéje**, melyben leírta e' mi Mikó Ferentzünknek már akkor Csik, Gyergyó és Kászón Székek Fő Kapitányának, és Bethlen Gábor Fő Hop Mesterének, 1619-béli Szent Jakab és Kis Aszszony Havaiban, a' Fényes Portánál, vagy is Török Császári Udvarnál véghez vitt fő követségét és utazását; Ő lévén Mikónak ezen utjában' edjik kísézője. A kevés írásban' sok szép dolog találtatik.

2. *Székely Mósesnek*, ki is Udvarhelyszéki köz Nemzetből való Embernek fija lévén, edj ember fülének elvágásáért Báthori Istvánhoz Lengyel Országba bujdosott vólt, de annakutánna vitézségével igen elhiresedvén, a' Fejedelmi méltóságig nevelkedett, és azonban Brassónál elesett, Életének leírása.

3. Bocskai István Fejedelem Nemzetségének rövid le-rajzolása.

4. Ugyan *Bocskai*** István *Testamentuma* melyben sok szép dolgok találtatnak.

5. Erdélynek 1613-ban költ edjik rendbéli Országos Végezései (*Diaetales Articuli*); melyek között vagyon Erdélynek Báthori Gábor Fejedelemtől *butszuzó Levele*, és sok emlékezetes dolgok annak az időnek historiájára. Ezek nálam

* Napló-könyv; ezen szót *Diarium*ért vészem, és semmi nyíltól nem is féltem. Mert találtam nagy Magyar Úrnak Bethlen István Erdélyi Gubernátornak, *Pro Memoria* név alatt költ írásában', melyet Velentzébe ment *Kovács Gáspárnak* adott, és a' melynek végére ezt tette: *Napló könyve légyen, melybe minden nap mindent feljegyezzen*.

** Most *Bocskai*-nak vagy *Botskai*-nak írjuk: de a' régi Írásokban *Bochkai* olvastatik; akkor a' *ch*, a' mostani *cs* vagy *ts* helyett szölgálván.

nyomtatásban' vagynak; de minthogy igen ritkán találhatunk, valóban méltóknak ítélem a' kinyomtatásra.

6. Az Erdélyi három, ugymint, Magyar, Székely, és Szász, Nemes Nemzeteknek, hazafiságos Egyesületekről, melyről az Országos Végezések között sok szó vagyon, bővebb tudósítás, a' régebb időkbéli Írásokból. E' nem egyéb, hanem veleje im e nevezetű Kézírásomnak: *Politica TRIAS TRANSSILVANICA; seu Tractatus de Unione, tribusque trium in Transsilvania Receptarum Nationum Sigillis*. Ezen hatodik Tóldalétkotskára az én szedeményeimet, hasznos Írásokkal szaporították-meg ez előtt régetskén ez három Nemes és Tudós Jóakaró Hazafiak: T. Fagarasi PAP JÓSEF Uram Fagaras Vármegyei *Archivarius*, kinek egyéb jó Írásokkal való sok rendbéli fáradságait is meghálálni nem tudom*; T. Újvárosi ÚJVÁROSI ISTVÁN Uram, Brassai *Procurator*, és T. Kőkösi KÖKÖSI ANDRÁS Uram, Szeben Vármegyei *Fiscalis Procurator*.

Ezek fognak lenni az első Kötetben'.

<III.

ENYEDI PÁL, kinek életéről, lakó helyéről és állapotjáról igen keveset tudok, irt (ez a' nevezete) *Éneket az Erdélyi Veszedelmekről*. Nem Ének ez pedig valósággal, hanem mint régen Rogerius *Carmen miserabile* név alatt irta>

Ezen leírt szakaszból méltóztatik által-látni a' Mlgs Úr, hogy én már régen (mert esztendejénél több az ideje, hogy én Hochmeisternek által-adtam volt) Laistromba szedtem és *historice* leírtam azokat a' Tudósokat, kik Magyar Nyelven meg-írták Erdély dolgait, és még nyomtatatlan hevernek.** Itt azért legelső alázatos kérelmem a' volna, hogy ha a' Mlgs Úr valami olyan Tudósok Laistromának készítésére tette volna szándékát; méltóztassék kedvezni az én izzadásaimnak, hogy tsekély munkámnak ki-nyomtatattása ne akadályoztassék. De ez a' Mlgs Úr' esmérletes Kegyességére 's Bóltességére bízattatik. Hanem a' megírt titulus alatt való Munkámról e' következőket kívánom jelenteni:

1. Abban a' *Spanyor Viasz* készítésnek*** sokféle módjait úgy le-írtam, hogy akárki megtsinálhatja az értelmes Ífjak közzül. De nem ez a' mesterség volt munkámnak fő tzélja; hanem olyan három Materiát kívántam össze-fogni, hogy a' vevőkre nézve edjik a' másikat vonja 's kellesse

2. Az *Árukról* való *Tóldalékban* le-írtam Kamuti Istvánnak, az híres Kamuti Farkas Consiliarius (kit Kemény János ditsér, és Feleségét is mosolyogva emlegeti (Fiának két Diariumát, melyekben szépen leírja, miknek vásárlását bízták rea a' Fejedelem, és Fő Rendek, 's miket vásárlott Velentzében, társaival edjűtt, 1627, és 1628 esztendőkből. Igen sok szép ritkaság vagyon benne, Hazánk' akkori 's mostani állapotjának össze vetésére.****

3. Báró MIKÓ FERENTZnek Históriájával menyit és mire készültem, látja a' Mlgs Úr. Igaz, hogy még azzal vagyon edj Hónapig tartó erős munkám. Húsvét után mindjárt ahhoz fogok, és Budán fogom ki-nyomtatani, T. *Tertina* Ur

* nb. Itt változtatom míg nyomtatni kezdenék; melynek is Húsvét' utánra határozott idejét írja Hochmeister Uram.

** A' Deák Mstumokról is készen van Munkátskám, a' melyekben t.i. Hazánk Históriája aluszik. Jövő Hónapban Censurára adom. Sok ritkasággal igyekeztem töltöni.

*** Én tökéletesen tudom a' Spanyor Viasz készítését, tanulván Kaprontzai Ádám barátomtól; de magam tsak *Nyirfa* hajból készült feketével élek, ilyen lészen ez Levelelem is, mint a' kinek petsételő viaszszam, papirosam, tentám ez előtt meg sem éreztetett; de mos más az állapotom.

**** Ebben' az edjik Diariumban *Velentze* (nem a' város) sok helyen emlittetik, 's edjet öt forinttal vett. De mi ez? Vajha edj Kereskedőtől meg-tudhatnók ottan! Szótt portéka volt bizonynyal. Elein azt gondoltam hibáson, hogy Velentze sárga réz tábla volna.

szolgálatja által; ha edj pénzt sem kapok is annyi fáradságomra a' Nyomtatótól. Néhai Gróf *Mikó Miklós Ur* látván azzal való sok Munkámat, bőv jutalmat ígért vala nagy assecuratioval. Mert Ő Nga Kedves Urfiának, és Gr. Mikó Ferentz 's István Urak Fiainak intéztem is dedicálni. De azonban én sokat változám, Ő Nga, kárunkra meg-hala. Most bezzeg az Özvegy Gróf Aszszony és Gr. Mikó Ferentz Ur 's Aszszony Ő Ngok bár annyi búzával segitenének Hidvégéről, Óltszeméről, a' menyi idő alatt Irásomat végzem.

Méltóságos Ur!

A' Kamuti Diariumában találom, a' Velentzén kívül, ezen szókat is:

Kiritziások. Ezek valami Török kísérő katonák fogtak lenni.

Szablya maiczia. most talám írnök: *Majtsa*; nem az a' része é a' kardnak, melyet meg-markolunk? nb. ezt meg is aranyzták, a' mint írja.

Zomak.

Sleitek.

Korona arany. nem a' pléh (nálunk *pili*) aranyé, mellyel asztalosok 's a' t. aranyoznak?

trébellett réz medentze.

Kutnik sok féle színű.

Parangon bársony.

Kaparára imide amoda, írja hogy költött. Mi a' kapara? ezzel és a' két következő szóval Velentzében éltek.

Fidét váltottunk.

Biberázo, e' talám ital pénz, hajós Legényeknek, és másoknak.

Zubbon.

Fringia Kard. Eleget hallottam a' *Fringiai Kardor*; de még sem tudom, mi? miért neveztetik -- ?

Vajha ki-tanúlhatnám!

Hát valyon, a' Dietatis Articulusokban' mi a' *Bagaritzás Szekér.* Hallottam róla valamiket; de nem elégedtem-meg azokkal.

324 Benkó József Aranka Györgynek, Kandó Mihálynak, Thúri Sándornak
Középajta, 1791. március 8.

Mellékeli Nemes Jánoshoz intézett levelét, a címzettek támogatását kéri a grófnál művei gazdagítása céljából.

Méltóságos és Tekintetes

ARANKA GYÖRGY

KANDÓ MIHÁLY és

THÚRI SÁNDOR

} Tit. Tit.

Urakhoz, a' Székely Nemzethez való szeretetből származott Jelentése Benkó Józsefnek. t. k.

Méltóságos és Tekintetes Urak! Hogy módom ne legyen az hosszas terhelésre, többre terjedő betüim által; ilyen kis papirosra tészem-le alázatos kérelmemet; melyet ennek tulsó feléből, az hol Mlgs Gróf Nemes János Ur Excellentiájához botsátott alázatos Levelemnek mássa olvastatik,¹ eléggé meg lehet érteni.

Bizom, hogy Ő Excja méltóztatik helyet adni alázatos jelentésemnek; de

annyival bátrabb lések még is ez aránt, ha a' M. és T. Urak vagy emlékeztetni fogják Ő Excját; vagy, ha úgy hozná a' szükség magával, Nemzetjekhez való szereteteknek indulataiból Magok megszerezni, a' mely is könnyű uton megeshetik, méltóztatnak.

De ezt is melléje tészem, hogy 1) az hol e' Világon legjobban leírva gondolhatnák a' M. és T. Urak ezt a' Székely Törvényt, azzal volna jó engemet segíteni: mert nálam öt rendbéli is vagyok; és nem találják edjmást. 2) Ha valami Ritkaságot vennének észre, a' minémű már a' tőlem jelentetett Brassai *Instrumentum*, méltóztassanak azzal engemet világosítani.”²

Ezeknek bizodalmas várásával, magamat Gratiájokba ajánlván, vagyok örökös tisztelettel

a' Mlgs és Tks Uraknak

Közép-Ajtán, 8. Martii, 1791.

fennebb megírt
alázatos szolgálók.

Ó, mint örvendém, hogy a' Mlgs Ur érkezik a' Lapideum Regnumban is magát gyönyörködtetni.

Panitbann a' Mlgs Bethlen László Gr. Udvar-Kertében van egy fűzfa levelű körtvélyfa. Ha ebből, minden unalma nélkül óltathatna a' Mlgs Ur M. Vásárhelyi Szőlőjébe 's nékem is óltó ág (mikorra a jobb alkalmatosság meg-lészen) maradhatna; ditsekedném véle!

Ha az ottani *Typographeumban* károm nem lenne; két kised munkát oda adnék nyomtatni; azért főképpen, hogy a' Mlgs C[onsiliarius] Ur szemei előre meg-igézhetnék azokat. *Edjik* az 3. Natio Uniojáról, más a' Székely Nemzet Törvénye.

325 Benkő József Nemes Jánosnak
Középajta, 1791. március 8.

A Nemes Székely Nemzet című művének előkészítéséhez szeretné a címzett révén Brassóból kölcsönkapni az 1466-os Statuta Siculorumot.

Méltóságos Gróf, Status Consiliarius, és Fő Király-Bíró Ur, Kegyelmes Uram, nagy Patronusom!

A' Nemes Székely Nemzetről, deákul *Imago Nationis Siculicae*, magyarul *Nemes Székely Nemzet Képe*, nevezetek alatt költ, 's talám nyomtatás alá is menő tsekély Munkáim, úgy hiszem, hogy Excellenzriad előtt, mint a' kire ezen Nemzet figyelmetesen néz, tudva 's talám látva is vagynak.

Valamint azért azokat nem tzifrán, de igazán és a' Kösségtőlis megérthetőképpen igyekeztem ki-dolgozni: úgy, és oly móddal készítgetem mostan a' *Székely Nemzetnek* 1555-b[en] Dobó István és Kendi Ferentz Vajdaságok alatt költ *Törvényeit*, historiai 's törvénybéli világításokkal ki adni, 's már annyira vagyok, hogy belé nem maradhatok.

De hogy bódogabb végét érthetném ebbéli törekedésemnek, vagyon még szükségem edgy nevezetes Írásra, mely is a' Brassai Archivumban, az *E* betűnek 6-dik száma 's az S-nek elsője alatt, ily meg nevezés alatt, találhatik: *Johannis Comitis de S. Georgio et Bozin in papyro, cum parvo sigillo, continens Statuta Siculorum, de anno 1466.*

Excellenzriadnak és Nagyságos Nemzetségének a' Brassai Urakkal esméretes szomszédsága mások felett lévén, én pedig éppen nem is akarván, nálam tudva való okért, hogy tsak tudják is meg-írt szándékomat; Excellenzriadnak alázatosan

könyörgök, hogy vagy Kolosváratt találtató Tit. Biró Ur, vagy más Brassai Urak által, véghez vinni Kegyelmesen méltóztassék, hogy Brassóból Kolosvárra által adattassék annak *Copidája*, az honnan én Tekintetes Thúri Sándor Király-Biró Úr munkája által könnyen és hamar kezemhez nyerhetem. Excellentiádnak ebben való, és sok egyebekben is meg kívántató Kegyelmeit várván, 's magamot és tehetetlen igyekezeteimet abba ajánlván, vagyok mély tisztelettel

Excellentiádnak
Közép-Ajtán 8. Mártii
1791.

méltatlan aláz[atos] szolgája
Benkő József.

326 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1791. március 9.

Felsorolja azokat és rövid jellemzést ad róluk, akik magyar nyelven írták meg Erdéllyel foglalkozó történeti műveiket.

HARMADIK LEVÉL.

Meltóságos Zágoni ARANKA GYÖRGY Úrhoz, az Erdélyi M. Királyi Tábla fő érdemű Adessorához. Benkő József. t.k.

Már kezdem feleletemet az előmbbe tett 2dik *Pontra*: úgy pedig, hogy elsőbben azokat számlálom-elé, a' kik Magyar nyelven írták Erdélynek dolgait. Légyen hát

I. RÉSZ.

Erdély Historiája Íróinak magyar nyelven találtató kézírásaikról.

Az első Levélben' megnevezettekén kívül még ezeket tudom, kiket minden betűi 's idői rend nélkül számlállok-elé.

I. ENYEDI PAL, kinek születéséről, lakásáról, hivataláról, 's a' t, semmi bizonyost nem tudok *Énekek* nevezete alatt írt az *Erdélyi Veszedelmekről*. Az Originálról semmit nem tudok; de bizonyos az, hogy mind azoknál, a' melyeket láthattam, igazában leírva találtam Mlgs Gróf *Eszterházi Tanács* Úr Ó Ngánál.

II. LASKAI JÁNOS írt ilyen Históriát: *Erdély Országának szerentsés és szerentsélen viszontagságai, 1588-tól fogva 1622-dikig*. Az Originálból írta-le betűről betűre, a' kitől én is leírtam.

III. ENYEDI ISTVÁN, Nagy-Bánya Városának Hites Notariussa, leírta Második Rákóczi György, Lengyelországba 1657-ben' lett menetelét, – és 1658. 9. esztendőre tartozó dolgokat. Igen jó História, 's nálam tökéletesen vagyon leírva attól, a' ki tulajdon kezeivel kiírta Enyedi kézírásából.

IV. SZALÁRDI JÁNOS Históriája magáb[an] foglalja főképpen a' két Rákóczi György, Rhédei Ferentz, Bartsai Ákos és Kemény János Fejedelmek idejében' való dolgait Erdélynek. Titulusa: *Síralmas Magyar Krónika 8. Könyvei*. Ez az, a' melyet 12 Apr. 1789. Mlgs Urnak által-adtam vólt bé-kötetlen 195. árkoson Udvarhelyen. Sok jó dolog van benne. Ki lett légyen Szalárdi, ugyan homályban van Hazánk fiai előtt; de én jól ki-tanúltam állapotját.

V. *Szilágy-Somlyai* HALMÁGYI ISTVÁN Ur, az én néhai igen választott Jó Uram, le-írta a' *Buccov* Generál idejébéli dolgokat sok árkosokra igen fontoson. Végig olvastam; a' mi benne ma edgyütt találtatik. Következő Levelemben fogom erről bővön tudósítani a' Mlgs Urat.

VI. Már következnek nem Históriák hogy már, de még is szép Históriák, *Diarium* név alatt, u. m.

A. BÀNFFI GERGELY Írása, ilyen titulus alatt: *A' Felséges Második János', Magyar Országnak választott Királyának Szultán Szulimán Török Császárhoz menetelinek módja és rendi 1566.* Ezt Udvarhelyen le-íratam és elküldöttem volt a' Mlgs Ur számára.

B. BALOG FERENTZ, Hunyad Vármegyei Nemes, Írásai 1576-ra, a' mikor is ő a' Török Portára járt, Adóval, Ajándékokkal, 's a' t. Báthori Kristóf idejében.

C. Csiki Csitsói CSEREI MIHÁLY Jegyző Könyve, Bethlen Gábor idejére. Nálam van az Originál.

D. Egy DIARIUM I. Rákóczi György idejére; gondolom, hogy a' meg-nevezett Szalárdié. Le-írja szépen, mindennap hogy és mik folytak a' Fejedelemtől. Az Originál Tit. Mósa Fő Strása Mester Uré volt; de én az Urnak is, magamnak is edj betűig igazán le-írván belőle, magát bé-adtam a' Kolosvári Ref. Collegium Bibliothecájába.

E. BÀNFI GYÖRGY Napló-Könyve 1644re, mely[ben] naponként megírta, hogy ment és miket mivel I. Rákóczi György a' Svecussal, az Östria Ház ellen.

F. KÁLNOKI ISTVÁNNAK hasonló Diariuma 1645re. Mind ezt, melynek is Originálja már ma Mlgs Gróf Consil[iarius] Kálnoki Lajos Urnál van; mind a' Bánfi György Urét, melynek originálja Doctor Pataki Uré, magam kezeimmel igazán leírtam.

G. RHÉDEI LÁSZLÓ Grof, Rhédei Ferentz Fejedelem fia Diariuma, melyben le-írja, mint mentek 1657-ben Rákóczi a' Lengyel ellen, és hogy vesztették-el a' tábornok. Az Originált két arannyért adtam Gr. Rhédei Ádám Urfinak; minekutánna magamnak betűről betűre le-írtam.

H. HALLER GÁBOR Diariuma 1629 – – – 1644-re. Sok szép dolog van benne. Edjik esztendőben publicáltatam a' Magyar Novellista által, hogy a' nálam találtató Originált 8. Arannyért el-adom. Erre, a' mostani Erdélyi Püspök Ur Excja Szebenbe kéréte, 's máig fél pénzt sem fizete; mert talám el-felejtette, 's nints ki eszébe juttassa: holott még sok Originálokkal szolgálhatnék drága Gyűjteményeinek öregbítésére. De erről következő Levelemben írok a' Mlgs Urnak. Haller Gábornak a Török vétette fejét M. Országon 1663-ban'.

I. Egri FODOR SÁMUEL le-írta az 1663-béli nevezetes dolgokat, mint ment Apafi Fejedelem maga hadi népével Érsek-Ujvár alá a' Fő Vezér Táborára; 's a' t. Szép munka.

K. Első APAFI MIHÁLY Fejedelem maga Életének le-írása születésétől fogva. Nagyön világosítja az Haza Historiáját. Kornides Ur az Originálból írta ki.

L. GULÁTSI ALBERT, ki is Hondorfon lakott, és az Apafi Fejedelmi Háznak volt Titoknokja, megírta a' II-dik Apafi Mihály Fejedelem Dolgoit. Sok szép dologgal bővös. Az Originál van Tit. Mósa Fő Strása Mester Urnál.

M. VIZAKNAI BERCZK (BRICCIUS). A' Kurutz Világról ír bővebben. Drága jó írás. A' Dr. Pataki Urnál való Originálból írtam-le magamnak.

N. DÁLNOKI VERES GERSON is, ámbár Declinatio sem tanult volt, a' Kurutz Világot leírta Verseken.

Már következő Levelemben' az Erdélyi Deák kézírás[os] Munkákról írok. Most igen sietett Írásomról alázatosan bocsánatot kérve.

Közép-Ajtán 9. Mart. 1791.

327 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1791. március 15.

Részletes jegyzéket küld az erdélyi magyar és szász történetírókról, kéziratok műveikről.

IV-dik LEVÉL

Méltóságos ARANKA GYÖRGY Úrhoz Benkő Jóseftól. t.k.

Azoknak a' Tudósoknak neveik, kik közönségesen Erdélyről, vagy valamelyik ide való Nemzetről (a' mely rendben' Szászok vagynak többen), vagy különös dolgokról, olyan Kézírásokat hagytnak deák nyelven magok után, melyek az Haza' köz hasznu esmértetésére tartoznak, így következnek az én Munkámból, melyet én Betük rendi szerént írtam.¹

A.

1. JOHANNIS ALZNER'S *Diarium* von Jahr 1687–1716. cum Continuatione *Anonymi*. Reperitur *Coronae*.

2. MICHAELIS II. APAFI, *Electi Principis Transsilvaniae IDEA BREVISSIMA status Principatus Transsilvaniae in Familie APAFIANA*. Adnectuntur huic, variae Apafii Literae, Libelli supplices ad Rom[anorum] Imperatorem, Ministros Aulicos, etc, aliaque instrumenta statum Patriae illustrantia. Continentur 20 circiter philiris.²

B.

MARTINI BÁMFI, *Coronensis*, *Diarium* ab anno 1586. ad a[nnum] 1626. sub titulo: *Annotationes Historicae*.

PETRI BÁMFI, itidem *Coronensis*, *Diarium* lingua germanica, ab a[nn]o 1593. ad a[nnum] 1602. Cum Continuatione ad a[nnum] 1661.

Utriusque Bámfii *Opuscula* apud *Coronenses* habentur.

DOM[INICI] BENKNERI *Chronicon* sive *Diarium* ab 1600 ad 1618. Auctor fuit *Coronensis*, adeoque *Scriptum* quoque ejus manibus *Coronensium* teritur.³

BETHLEN (NICOLAUS COMES) praeter propriae suae Vitae descriptionem, cujus jam alia Epistola meminimus, sequentia post se reliquit Msta: 1) *Gemebunda Transsilvania ad pedes Augusti Caesaris projecta*; scripta a[nn]o 1687. 2) *Columba Noë cum ramo Olivae*; quod hungarice etiam exhibuit, sub titulo: *Olajágat viselő Nőé galambja*. 3) *Sudores et Cruces Nicolai Bethlen*; hoc postremo careo; priorum vero apographa possideo.

BIRTHALMER (DANIELIS), alias *Henrici*, *Diarium* idiomate germanico exaratum, ab 1646. ad 1680.

BOD (PETRI) *Manuscripta* recensentur *Transilvaniae meae* Tom II. P. 463., de quibus haec duo moneo: 1) *Ecclesiastica Historia*, non 2bus, sed 3bus Tomis.

BRUTUS MICHAEL Scriptor *Albae Juliensis*, cujus Scripta in Fragmentis tantum adservabantur in Tabulario Capituli *Albensis*; si quidem ipsum Originale Steph. Báthori, Rex *Poloniae* ad se acceperat. Így ír erről Mikola, in *Historia Genealogica Transsilv.* (nékem ez a' könyvem sint; tsak excerptáltam belőle); de én a' Fragmentumokat nem találtam a' Káptalanban. Báró Ifju Pronai Sándor Ur beszéllette nékem, hogy Magánál a' Munka egészen jól le-írva vagyon, etc. Brutusról 's némely más Írókról emlékeztem én a' Bethlen Farkas Historiája 5dik Tomussa eleibe írt Praefatioban.

C.

CSATÁRI JÁNOS, kiról más Levelemben emlékeztem, írt ilyen titulusu Munkát: 1) *Succincta Juris Hungarici Historia*. És annak végébe ragasztott ilyent is: *Historia Juris Tran[ssilva]niae*, mely edj árkosból áll. Ugyan akkorát e' titulus alatt is: *Bibliotheca Libror[um] ad Materiam Juris Tran[ssilva]nici pertinentium*. 2) *Antiqua Romanorum Numismata sub nomine Provinciae Daciae cusa*. 3) *Succincta Commentatio Heraldico-Critica, de Insignibus Regni Hungariae, ut et Principatus Tran[ssilva]niae*.

CSEREI ELEK Úr is sokfélét írt, és Mlgs Maradékitól, nevezetesen a' M. Itélő Mester Urtól sokat lehetne ki-kapni. A' Szászokról ugyan markoson dolgozott. Ilyen im ezen titulus alatt is: *Reflexiones ad concinnatas ac Suae Ma[jes]t[at]i S[a]cr[atissi]mae porrigendas, nobisque communicatas Almae Nationis Rationes, quibus Thesaurarius Officium sibi competere, contra duar[um] aliar[um] Nobilium Nationum Repraesentationes urget*. 15 árkos.

COLBIUS LUCAS, Pastor Rosnaviensis in Districtu Barcensi, et Capituli Daceanus, a[nno] 1753 vita functus, congressit magnum *Volumen Privilegiorum Capituli Coronensis*.

F.

FELMER MARTINUS, Rector Gymnasii et ad extremum Pastor Cibiniensis eruditissimus, reliquit Mstum: *Anleitung zur nöthigen Kenntniz des Fürstenthums Siebenbürgen*.

FILSTICH JOANNES, Rector Gymnasii Coronensis, scripsit 1) *Geographisch-Historische Anmerkungen von Siebenbürgen*. 2) *Ecclesiasticam Historiam Tran[ssilva]niae*. Nagy Könyv. Nálam van az Originál. Inkábbat a' Lutheranus Atyafiak Egyházi dolgaikat adja-elé.

FORGÁTS MICHAEL, Coronensis, natus patre Valentino Forgáts, matre Gertruda Raum 1563. 24 Sept., professione fuit Lanio; dignitate 1596. 28. Dec. factus Centumvir; a[nno] 1604. 28 Dec. Senator; obiit 1636. 16. Jan. Reliquit *Diarium rerum Tran[ssilva]nicarum; quod Coronae adhuc superest*.

FUCHSIUS (al[ias] *Vulpinus*) MARCUS, Pastor Coronensis, reliquit *Chronicon*, sive Notationem Historicam Rerum gestarum in Ungaria et Tran[ssilva]nia, ab a[nno] 1586, ad 1619. Ezt Schwandtner ki-adni szándékozta vólt, *Christianus Lupinus* és *Joan. Oltardus* Szebeni Papok Continuatioival. Nálam igen jól le vagyon írva az Originálból 11 1/2 árkosra.

G.

GRUNDZCY (al[ias] *Grondsky*) SAMUELIS *Elenchus* praecipuorum inter Hungariam et Tran[ssilva]niam, ab occasione illor[um] in vicinis Regnis gestorum, ex Historia Spect[abilis] ac M[agnifici] D[omi]ni Wolffgangi de Bethlen excerptus, opera et labore Samuelis de Grundi Grundzcy. Foly 1526-tól fogva 1663-ig. In 4to 552 paginákat foglal-el Grof Teleki Sám[uel] Ur Excjánál. Igen bánom, hogy le nem irathattam. Hogy szerezhetnók-meg?

GUNESCH ANDREAE, Pastoris Kelnekensis, et post Sabesiensis, *Expediio Schirmeriana*, das ist, Kurz Beschreibung aus was Ursachen Herr Antonius Schirmerus, im Jahr 1602 von einem Ehrsamem und Wohlweisen Rath in der Königl. Hermannstadt nach Szathmár, und von dar nacher Prag in Böhmen zu

Ihro. Königl. Kayserl. Majestät dem Rudolpho Secundo sey ausgesandet word[en] einfältig von einem Liebhaber der Historischen Wissenschaften entworfen. A[nno] 1699. mense Martio.⁴ Vagynak benne emlékezetes dolgok. Ugyan Gunesch hagyott ilyen Munkát is: *Sachsen Treu in Siebenbürgen. Collectaneá-járól* is talállok emlékezetet; de nem láttam.

H.

HANER GEORGII Historia Tran[ssilva]niae Ecclesiastica continuata et aucta. Ejusdem etiam est: *Compendium Privilegiorum Ordini Ecclesiastico Saxo-Evangelico in Tran[ssilva]nia variis ab Imperatoribus eorumque Locumtenentibus clementissime concessorum*. A' Szász Püspöki Archivumba adta a' Fija.

HANER GEORGII JEREMIAE, prioris filii, Evangelicorum Superintendentis, varia relictta sunt Msta, uti: 1) *Assertiones de Privilegio Saxonum Nationali* etc. 2) *Adversaria de Scriptoribus Rer[um] Hung. et Transsilv.* Ennek edj része ki van nyomtatva; a' más talám nintsen. 3) *Chartophylax* Tom. 2. 4) *Der Siebenbürgische Fürst Gabriel Báthori aus unververflichen Urkunden und glaubwürdigen Nachrichten historisch beschrieben*. 5) JURISDICTIO Saxonum Transilvanor[um] Ecclesiastica, contra quosdam ejus impetitores Regio Principali verbo adserta, 1755. Vagynak több Írásai is, melyeket sok Tomusból (én is edjnehánynak vettem hasznát, titkoson házamhoz kerítvén Berethalomból) álló szép Collectioival edjött a' Szász Püspökség hasznára hagyott. 6) *Praejudicia de Decimis*, nagy Volumen.

HERMANNI DAVIDIS *Ruina Tran[ssilva]niae*, melyből én is excerpaltam. Több munkáit egyébűtt megemlítettem.

HEVENESI GAB[RIEL] Collectioi között is vagynak Erdélyre tartozó dolgok. Sok Volumenek. Ő Bétsben meg halván 1715-ben, az ottani Jesuitákra maradtak. Maradtak a' Nagy-Szombatiakra is.

HUSZTI ANDRÁS igen szép Munkát írt az Erdélyi Vajdákról deákul;⁵ de ezt bőviteni kell sok Vajdákkal, a' kiket ő nem tudott. Honnan? Haner Jeremias Szász Superintendens' *das Königliche Siebenbürgen* nevű Munkájából, az én Collectiómból, 's a' t. Diplomákat pedig vállogatva lehetne tenni a' néhai Cornides Ur drága Gyűjteményeiből. De ugyan, Mlgs Ur! méltóztassék engem meg tanítani, hol vagynak a' Cornides Collectiói? Gróf Teleki József Ur Ó Ngánál é? 's melyik Jóságában? Ezekből lehetne, 's kellene is világosítani Hazánk Históriáját. Mert megvallom, hogy sohol nem találtam olyan Collectiót. Ezenkívül, minthogy M. Országi Professorságában *Diplomaticat* tanított, 's Írásban másokkal közlötte, ezt is igen igen szükséges volna le-íratni. Ugyan nintsen é meg a' Mlgs Urnak? – mert tudom, hogy egymásnak igen nagy Baráti voltak.

HEDGYES ANDREAE Senatoris Coronensis Diarium ab a[nno] 1603 ad 1617. A' Szász Hermányi Papnál van az autographum.

K

KINDER nevű Szebeni Szász írt ilyen titulus alatt: *Diplomatica Descriptio Nationis Saxonicae in Tran[ssilva]nia*. Nálam igen jól le vagyon írva. Szép is a' Munka annak a' Nemzetnek kedvére. De van hazugság is benne; nevezetes az 3. Nemzet Petsétjeiről; mint ezt hamar meg fogja látni a' tudós Világ, az Három Nemzet Uniojáról és Petséteiről nyomtatás alá megkészült Munkámból; melyet is Hochmeister Uram megértvén, nagyon siettetette, hogy kinyomtassa: de most látom igen sok dolgai vagynak; 's halasztottam kezébe való küldését. Már ebbe sok ritkaságot raktam, melyről keveset tudnak az Hazafiak.

KOLLINOVITS nagy Volumenben foglalta deákul a' Kurutz Világ Historiáját. De erről nem írok, minthogy magát által adtam vala a' Mlgs Urnak. Ebből, Cserei Mihályból, Vízaknai Bricciusból, és Veres Gersonból, ugyan jól ki lehetne dolgozni az említett Rákóczi Kurutz Világának Historiáját.

KRAUSS GEORGIUS Saxo, scripsit sub titulo: *Ausfürliche Ferzeichnung des Elendes und der Noth, velche fon A. 1599, bis 1605, Schaesburg und andere umliegende Oerter erlitten.*

KÜSCH LAURENTII Centumviri Coronensis *Diarium*,⁶ a' mult Seculum közepe tájára.

M.

MASSA SIMON Pastor Coronensis, scripsit *Chronicon* ad ann[um] 990–1586.

MATTHIAE GEORGIUS, varia collegit Msta ad Historiam Patriae. Scripsit *Barciam Eruditam*. Excerptáltam ebből végig a' Feketehalmi Papnál, Draudt György Urannál; az hol sok egyéb jó Írásokhoz is vólt szerentsém.

MEDERI PETRI Scripta sunt: 1) *Narratio Historica* eorum, quae in Hungaria ac Tran[ssilva]nia annis 1658 et 1659. gesta sunt. 2) *Continuatio* eorundem ad ann[um] 1660 et 1661. Ennek a' Brassai Papnak fíja is, *Asarela Mederus*, tudós, de hamar el-hólt Ifju, hagyott valami Fragmentákat 1688–1689. esztendőkre.

MIHÁLTZ MIHÁLY, Emeritus Fő Strása Mester Mihálcz Úr édes Attya írta ezen Munkát: *Philippica Siculica, seu Compendium Rerum gestarum Inclitae Nationis Siculicae*.⁷ Áll a' Munka XI. Részből, hosszas Dedicatioján kívül 13 árkuson, Torján említett Miháltz Úrnál.

MOLNÁR ALBERTI Vitae descriptio, ignoto mihi Auctore.⁸ Világosodik ezzel Erdély Historiája. Van in folio Gr. Teleki Sámuel Cancellarius Úr Excjánál.

Ennek a' Molnárnak Levelei, életére tartozó dolgok, még borostyán koszoruja is, vagy a' valóságos *Laurus* (igaz Lärbör ága) ág in folio edj nagy Volumenben vagynak a' Károlyvári Káptalanban.

MÓSA LÁSZLÓ Fő Strása-Mester Urnál vagynak, az édes Attyának Mósa Lászlónak Munkái: 1) *Civilis Tran[ssilva]niae Historia*. 2) *Ecclesiastica Tr[anssilvaniae] Historia*. 3) *Opus quoddam de Contributione Trans[silvaniae]*.

N.

NAGY MATTHIAE Archidiaconi de Udvarhely, et Parochi Zetalakensis [!], *Notationes de Origine Sicularum*. A[nno] 1505. Az Originálból írtam-le.

NEKESCH (al[ias] Schuleri) DANIELIS Fragmenta historica ab a[nno] 1648–1660. Róth Pál Urannál, a' Szász-Hermányi Papnál (ki is valóban tudós Ember, és nagy Collector), vagyon az Originál.

NÖSNERS SIMONIS, Pastoris Heltviniensis in Barcia, *Diarium* ab a[nno] 1570, ad an[num] 1611.

O.

OSTERMEYERS HIERONYMI *Chronicon* 1520–1560. De hoc Mart[inus] Schmeizel in *Historia Msta latina*, praelecta a[nno] 1744. ad an[num] 1561. scribit: „Hoc anno explicit Mstum Hier. Ostermeyer, Organoedi Coronensis, quem bonum Virum nos Germanum fuisse putamus.”

P.

POMARI CHRISTIANI *Litterarum Privilegialium Civitatis Coronensis Congestio*. a[nno] 1553. E' tsak Catalogus; de még is sokat tanulhatni belőle.

R.

RHEINII DANIELIS Pastoris Neovillani in Barcia Diarium 1704–1715.⁹

RHETER GEORGII, Quaestoris Coronensis, Opus idiomate germanico, sub titulo *Memorial* etc., quo demonstratur contra impetitionem Fisci, Districtum Barcensem esse in Terra Saxonum, et Privilegio Andreano comprehendi.

S.

SCHARSII ANDREAE Saxonis Superintendentis, 1) *Ordinata Digestio Status Saxo-Ecclesiastici in Tran[ssilva]nia*. 2) *Duo Volumina Privilegiorum*. 3) *Congeries Privilegiorum Sax[onum]*. Szép dolgok.

SCHMEIZEL MARTINI Msta videantur Tran[ssilva]niae meae Tom. 2. p. 524.

SEYBRIGER MICHAELIS, Aurifabri Coronensis *Anmerkungen* ab a[nno] 1599. ad ann[um] 1611.

SOTERII GEORGI 1) (Descriptio Tran[ssilva]niae). 2) Cibinium. 3) Particula historica in Vrhem Sabesum, vetustate et fatis insignem, cum Praefa[t]ione. 1745. 6. plagulis. 4) *Nomenclator* Hungarico-Tran[ssilvan]nicus, sive Lexicon Reale Familiarum et Personarum in Hung[aria] et Transsilvania celebrat[ar]um. Est in 4to. 579. paginára írva birja Mlgs. Gr. Teleki Sam. Ur Exja. De nagy margói vagynak. Soterius erat Pastor Crucensis. Az ő Munkái közé tartozik ez is: *Duces Valachiae*.

T.

TARTLER THOMAE, Pastoris Prasmarensis 1) *Brevissima et Verissima Deductio*, quod Barcenses ipsi sint etiam Teutones sive Saxones in Privilegio Andreae II. d[e] d[ato] 1224. allegati. 2) *Catalogus Judicum, Quaestorumque Coronensium, et Pastorum Capituli Barcensis*. 3) *Diarium Rerum memorabilium Barcensium* 1716–1750.

TEUTSCH JOSEPHI, Pastoris Mellimontani. 1) *Besondere Nachricht* von Burzenland. 2) *Kurtzgefaszte Jahrgeschichte* von Ungarn und Siebenbürgen, ab a[nno] 1748. Brassai Ústgyártó Fiánál vagynak az Originálok.

TRAPOLDINI DANIELIS Notarii Reipublicae Mediensis, *Paria Privilegiorum, aliorumque diversor[um] Instrumentorum etc.* Szép Munka. Nálam jól le vagyon írva in 4to 181. paginákon.

W.

WEIDENFELDER LAURENTII, Diaconi Müllenbacensis. 1) *Problema Historico-Criticum*, in Daciae Veteris et Romanae Inscriptiones Lapidarias etc. 1744. Constat philyris 10. 2) *Particula Historica* in Urbem Schabesum. 3) *Noctes Michaëlis-Montanae*, seu Specimen Historiae et Antiquitatis Romano-Daciae.

WEISS MICHAELIS (nobis *Fejér Mihály*), Liber Annalium raptim scriptus. Nem kitsin Könyv, melyben emlékezetes dolgok vagynak 1569-től fogva 1612-ig. Az

első esztendőkre kevés vagyon. E' vólt az híres Brassai Biró, a' ki Báthori Gábor ellen hadakozván, Földvár alatt a' Bartzában' elesett, feje Szebenbe vitetett, 's a' t. Az Orig[ínál]t irtam-le.

WOLFF DANIELIS, Pastoris Sax[onici] Nádaschensis *Hydra Tran[ssilva]nica*. Describit Revolutiones a Francisco Rákoczio excitatas.

Z.

ZABANI ISAACI *Apologia Ordinis Ecclesiastici*, contra vim Ordinis Secularis illi factam; id est, Zabanius Pater, Zabanio Filio (ez az híres Szász János, kinek Rabutin fejét vétette Szebenben) Judici Regio Cib[iniensi] oppositus, et contra hunc defensus.

ZIEGLER MARTINI. Gymnasii Coronensis Rectoris, et demum Parochi Prásmáriensis. Brenndorffensisque, 1) Vironum Coronae Illustrium Vita, Honores et Mores 1549–1687. Sed et ultra tandem continuavit. 2) Continuatio Chronici (melyet Schwandtner ki-adott) Coronensis, 1678. 1679. 3) Collectanea Historica 1665–1691. 4) Excerpta ex Albo (ebből én is végig excerptáltam) Scholae Coronensis, 1544 – – 1678.

Még elhagytam felyebb a' G. Betü alatt.

GRAFFII *Apodixis* – – Ennek velejét vé-tettem *Milkoviám*ba.

GUNTARDI STEPHANI *Annales Ecclesiastici*.

Vagynak még sok *Apróságok*. Még azért más Levelemben is Tóldalékot kívánok küldeni. Ezeket a' nyomtatás alá készült Munkámból jegyegettem ki, tsak úgy, a' mint ezer nyomoruságok alatt nyögőtől lehetett.

Találtnak még nálam, és másoknál: 1) *Erdély Ártatlansága*, hogy t. i. nem maga magát vesztette el Erdély, hanem II. Rákoczi György 1657-ben'. 2) *Görgénynek Kurutz Világi állapota*,¹⁰ 's a' t.

K.Ajtán 15. Martii 1791.

328 Benkó József Aranka Györgynek
Középajta, 1791. március 15.

Folytatja az előző, ugyanazon a napon kelt levelében megkezdett jegyzéket.

V-dik LEVÉL

Méltóságos ARANKA GYÖRGY Úrhoz, Benkó Jóseftól. m.k.
n.b. a' következendőkben várom alázatosan tanittatásomat.

Lehet, hogy a' Méltóságos Úrra nézve is valami kevés haszonra szolgáljon a' következő Elészámlálás:

+ 1. *Ant[oni]us de Simeonibus de Bello Tran[ssilva]nico* 4. Romae 1713.¹

+ 2. *Manthiae Bahil* tristissima Ecclesiar[um] Hun[gariae] facies, latine et germ[anice] in 8vo. Bergae 1747.²

+ 3. *Commentarii della Gverra di Transilvania* – – in Vinegia 1565. 4to. complectuntur 266 paginas. Possidet Exc. D[omi]nus S. R. I. Comes Sam. Teleki Cancell.³

4. *Stephani Katona* Historia Ducum Hungar[iae].⁴

5. *Introductio ad Historiam Hungariae Critico-Policam*,
Viennae 1770. 8vo min[ore]. *Kis Könyv*.⁵

6. *Emerici Tököli ad Regnatores Europae Epistola* 120.⁶

Ezek is meg-
vagnak Gr.
Teleki Sám.
Exc.

7. *Commentatio, qua de propagatione Lucis Evangelii seculo nati Christi primo apud Majores hodiernorum Hungariae Incolarum ita exponitur, ut Civilis simul Gentis notitia indicetur, Auctore G. Q. H. Vitembergae 1753.* Ez a' Könyv is Ó Exjánál találattik más Munkákkal össze-kötve. Valyon a' G. Q. H. betük alatt kit értsünk?⁷

8. *Curieuse Nachricht, von dem bisherigen Zustande der Evangelischen Religion in Siebenbürgen, Cölln 1708.*⁸

9. *Historia Chronologica Pannoniae – – – studio et opera M. Gotardi Arthus Dantiscani. Francofurti] 1608. 4. habet paginas 290. Multa continet Tran[ssilva]nica, praesertim de Principe Sig. Báthori.*⁹

+ 10. *Andreae Helmanni Dissertatio de Origine Septem Castrensium Germanorum, Upsaliae 1726.*¹⁰ Ezt felette kívánnám, mert soha nem láttam.

+ 11. *Joh Szegedi e Soc. J[esu] Andreas II., Saxonum in Tran[ssilva]nia Libertatis Assertor. Jaurini 1751.* E' kitsin Könyvet sem láttam, [!] 's látni nagyon kívánnám. Kaptam ugyan Excerptumat belőle. A' mi Szász Tudósaink nem betsúlik igen nagyra.¹¹

+ 12. *Mauritio Nitri Raggualio dell' ultime guerre di Transilvania. 4. Venet. 1666. et 1668. Exstat etiam hujus versio gallica ab Anonymo.*¹²

+ 13. *Igazfalvi allerneueste Beschreibung v[on] Siebenbürgen.*¹³

14. *Csatári János Magyar Historiája. 8. Hala. 1749.*¹⁴ Ezt még Deák koromban a' Mlgs Úrnál láttam, azután sohol sem. Szeretném meg-olvasni. Ennek a' Csatárinak (ki is Debretzenben hivatal nélkül holt-meg) sokféle Írásai vagynak nálam ex originalibus le-írva, melyek Kaprontzai Adám által kerültek vólt kezemre.

15. *Stiltingii Vita S. Stephani.*¹⁵ Még edjszer kívánnám el-olvasni.

16. *Desericius Tomussait is.*¹⁶

+ 17. *Joh. Severini Hung[ari] Pannonia, cum Dacia Tibissana, in 8vo. Lipsiae 1770.*¹⁷

+ 18. *Lammermannis Inscriptiones Tran[ssilva]nicae.*¹⁸

+ 19. *Steph. Turinus de Lapidibus Dacicis.*¹⁹

+ 20. *Monimenta Tran[ssilva]niae a Webero et Vrantio collecta.*²⁰ } Azt sem tudom, valyon ezek ki nyomtatódtak é valaha.

21. *Joh. Pelcz Hungaria sub Vajvodis et Ducibus, 8. 1775. Sopronii.* Ezt is olvastam Gr. Teleki Sám. Ur Excja sok ritka Könyvei között. Most erre újonnan ugyan nagy szükségem vólna.²¹

+ 22. *Memoires de la guerre de la Transilvanie et de Hongrie entre 1' Emp[ereur] Leopold. I. et Mehemet IV. in 12. à Amsterdam; chez Elzevir, 1680.*²²

+ 23. *Joh. Mich. Weinrichii Fata Evangelii apud Hungaros, in 4to. Meining 1712.*²³

+ 24. *Schmeitzelii Dissertatio de Joanne Hontero.*²⁴

25. *Joh. Gradelen Hungarische, Siebenbürgische, Moldavische Chronica, in 4to. 1665.*²⁵

26. *Historiae Hungaricae Literariae, antiqui, medii, atque recentioris aevi Lineamenta. – Studio ac sumtu H. M., (nb. a' két betü Hási Mihályt jelent) Altonaviae et Servestae 1745. in 4to. Possidet Excell. D[ominus] Comes Sam. Teleki.*²⁶ Erre is vólna rövid ideig való szükségem.

27. *Bartha Bóldisár, (a' mint Köleséri Sám[uel]nek edj Könyvéből tanultam, Debreczeni Senator, leírta magyarul Debreczen Várossának eleitől fogva való állapotját, kiváltképpen pedig és bővebben 1657-től fogva 1664-ig. Olyan Könyv in 8vo ez, mely Erdélynek és Magyar Országnak azon siralmas esztendők alatt*

való állapotját nagyon világosítja; de igen ritka ma ez a' Munka. Én soha edjnél többet nem láttam; az a' T. Doctor Pataki Uré; de nagy kár nagyon benne, mert nintsen meg a' titulusa, és 8. 9. 49. 50. 63. 64. 65. 145. 146. *paginák*, 's a' 156-ton hátul minden (nem tudom hány) levelek kiszakadtak belőle. Én a' nyomtatásból a' többi annyi paginára 's lineara le-irattam (még ugyan a' nyomtatás is nálam van), és már az héjánosságokra vólna igen nagy szükségem. Azért a' Mlgs Urnak instáló[m], hogy ha ezt az igen ritka Munkát Debreczeni vagy más Jóakarója által meg szerezhetné, méltóztassék velem is közleni.

A' mely Munkák eleibe (+) keresztet tettem, azokat soha nem láttam.

Hát az Erdélyi Urak Familiáiról, Genealogiájokról, 's a' t. nem colligált é a' Mlgs Ur? Én igen jótskán. De ugy tudom, hogy Tit. Vas (Szászvárosi) Procurator Urnál van sok és jól. Oh vaj[ha] a' Mlgs Ur, igen jó módja 's keze ügye lévén benne, colligálná, hogy onnan én is meg szerezhetném! K. Ajtán 15. Martii 1791.

329 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1791. április 2.

Kronológiai kérdésekben kolozsvári szakemberek segítségét kéri Aranka közvetítésével.

Méltóságos Ur; Kegyes Uram, Jóltévőm!

Nintsen mostan kezemnél olyan Könyvem, melyből magamnak meg-felelhessek a' következő Kérdésekre; Kolosvárbán pedig vagynak, a' kik játék-képpen meg-felelhessenek; mint Tisztelendő *Murányi* Professor Úr az Universitasban, nálunk pedig Tiszt. Professor *Méhes* Jó Uram. A' Kérdések ezek, mely napjaikra esnek ma az Hónapoknak ím e' következő Dominicák és Napok:

- 1542. Crastinum Conversionis S. Pauli.²
- 1542. Feria 4ta post Dominicam Judica.³
- 1443.[!] Feria 4. post Festum S. Catharinae Virginis.⁴
- 1548. Dominica Sanctissimae Trinitatis.⁵
- 1551. Dominica Judica.⁶
- 1552. Dominica ante Festum Ascensionis Domini.⁷
- 1554. Festum Pentecostes.⁸
- 1554. Dominica proxima ante Festum S. Barnabae Apostoli.⁹
- 1556. Dominica Oculi.¹⁰
- 1558. Dominica Judica.¹¹
- 1558. Festum S[ancti]s[simae] Trinitatis.¹²
- 1560. Feria 6ta proxima post Dominicam Reminiscere.¹³
- 1561. Dominica Quasimodo [geniti].¹⁴
- 1563. Festum S[ancti]s[simae] Trinitatis.¹⁵
- 1564. Dom[inica] 1a post Festum S[ancti]s[simae] Trinitatis.¹⁶
- 1566. Dominica Reminiscere.¹⁷
- 1566. Feria 3. ante Festum Pentecostes.¹⁸
- 1567. Feria 4ta post Festum Beatae Magdaleneae.¹⁹
- 1570. Dom[inica] 1. post Fest[um] Pentecostes.²⁰
- 1571. Dominica Judica.²¹
- 1572. Festum Pentecostes.²²
- 1576. Dominica Cantate.²³
- 1577. Dom[inica] Misericordiae.²⁴
- 1578. Dominica Cantate.²⁵
- 1580. Dominica Misericordiae.²⁶
- 1582. Dominica Misericordiae.²⁷

1582. Dom[inica] prox[ima] post Festum S[anctae] Crucis.²⁸
 1583. Dominica Palmar[um].²⁹
 1583. Dom[inica] proxima post Festum exalta[ti]onis S[anctae] Crucis.³⁰
 1584. Dom[inica] pox[ima] post Fest[um] B[eati] Georgii.³¹
 1584. Dom[inica] proxima ante Festum Beati Matthiae Apostoli.³²
 1585. Dominica Cantate.³³
 1585. Dominica proxima ante Festum Beati Matthaei Apostoli.³⁴
 1586. Dominica Cantate.³⁵
 1587. Dom[inica] proxima post Festum Lucae Evangelistae.³⁶
 1588. Dominica proxima post Festum S[ancti] Georgi Martyris.³⁷
 1588. Dom[inica] proxima post Festum Sancti Nicolai Episcopi.³⁸
 1589. Dominica proxima ante Festum Beati Georgii Martyris.³⁹
 1590. Dom[inica] prox[ima] post Fest[um] S[ancti] Georgii.⁴⁰
 1591. Dom[inica] prox[ima] post Festum Paschatis.⁴¹
 1592. Dominica Jubilate.⁴²
 1592. Dom[inica] prox[ima] ante Festu[m] S[ancti] Matthaei.⁴³
 1593. Dominica Quasimodogen [Liti].⁴⁴
 1595. Dominica Jubilate.⁴⁵
 1596. Dom[inica] prox[ima] post Fest[um] Paschae.⁴⁶
 1597. Dom[inica] prox[ima] post Fest[um] B[eati] Georgii.⁴⁷
 1601. Dominica Exaudi.⁴⁸

Ezek a' kérdések ha feleleteket nyerhetnének, segítenének engemet az Erdélyi Dietakról sajtó alatt való Munkámban, melyet Hochmeister Uram tartozott volna régen ki-nyomtatni; de talám most is tsalatkozom, edj árkost sem látván nyomtatva; holott 27. Jan. azt írja, hogy akkor már 12 árkos ki vólt belőle nyomtatva.

Méltóságos Ur, mások felett való Választott Uram, Jóltévóm! Ha a' Mlgs Ur olyan alkalmatosságot talál, mely semmi fáradságot nem kíván, méltóztassék nékem ezekre feleletet adadni. Ha pedig nem lehet, maradjanak Jegyzéseim Ó Kalendarium gyanánt. Mind végig igaz és mély tisztelettel

Méltóságos Urnak leg-méltatlanabb alázatos
szolgája

Közép-Ajtán, 2. Apr.
1791.

Benkó József. t.k.

330 Benkó József az Egyházi Főtanácsnak Középajta, 1791. április 7.

Kéri elmaradt járandóságai kiutalását, ugyanakkor beszámol folyamatban levő történelmi munkáságáról.

Méltóságos Fő Consistorium, Kegyelmes és Nagy Méltóságu Patronus Uraim!

A kegyesen megigért Pensiót 150 R[énes] forintban Excellentiátok és Nagyságatok Gratiájából tavalyi Junius végén kinyertem vala. Bízván ebbéli kegyelmekhez, mostan előre való kiadásáért, a mi számomra fog kirendeltetni, alázatosan könyörgök, terhes házam és gabonátlan állapotom miatt, melyért gyötrelem nélkül való napom nintsen.

Ezenkívül, az Udvarhelyi Collegium eltartotta sok pénzemet, edgy részét olyan Exemplárokért, mint *Zakariás*, stb. melyeket néhai Tiszteletes Kis Gergely Uram kiosztatott, és én fel nem szedethettem; más részét ú.m. 60 M[agyar]

forintokat azért, hogy néhai Méltóságos Gróf Székely Lászlóné Aszszony ó Nagysága, annyit adván néhány esztendőök alatt néhai Tiszteletes Kis Gergely Uram fizetésének pótlására, azt annakutánna két fiaimnak Alumniául fordította, mihelyt T. Kis Gergely Uram megholt azt írván Udvarhelyre, hogy többé Professornak nem adja, hanem két Alumnusnak; mint ezt Tiszteletes Kassai Sámuel Uram, és Domesticus Curator Arday Pál Uram előre nekünk Professoroknak által adták. Én pedig, hogy fiaimnak fordíttassék, soha elmémre sem vettem, hanem valamely engemet szánó jó Uram vitte végbe egy említésével a néhai Gróf Aszszonynál; mely adományról ó Nagysága Írásának mássát ide kaptoltam. Edgy néhány véka buzám is benn maradt. Ezek, és többek rajtam könnyen megeshettek, a ki sok gyötrelmeim közt két hétig sem ettem, sem aluttam, és a víztől is részeg voltam.

Könyörgök azért, méltóztassanak Excellentiátok és Nagyságtok e részben is velem jól tenni, s ki-rendelni, hogy írt Arday Pál Uram (a ki velem külömben mindenkor igen betületesen tselekedett, és talán ezeket is valami ígézésből tselekedte) velem oly számot vessen, melyet Méltóságos Fő Consistoriumba vihessek.

Ebben Méltóságos Gróf, Fő király Bíró s Curator Bethlen János Úr ó Nagysága Gratiáját főképpen ki instálom, Excellentiátok és Nagyságtok intézése szerint.

A mi az én kötelességemet illeti; melyet a Méltóságos Fő Consistorium ígért Pensióm mellé tenni méltóztatott, hogy t. i. az Haza Historiája mellett munkálódni meg ne szünnyem; tudja Isten, hogy ettől való pihenésem nintsen. Mert a mint tavalyra az Országos Gyűlésekről való Munkám már kijött; úgy az időre is a Nagy Bethlen Farkas Cancellarius Ur minden más Historiáinkat feljül muló Historiájának hatodik Tomussát is igen sok munkával recenseáltam, és nyomtatatik; ezt tselekedtem continuatióképpen Bojtinus Gáspár Historiájával is; Irtam ezenkívül deákul és magyarul a Nemes Székely Nemzetről nyomtatás alá, mely dolog nyilván nagyon Kolosvárótt. Kész Munkám van továbbá legtöbb fáradsággal az Három Nemes Nemzet Uniojáról.

De mind ezek mellett, ha Excellentiátok és Nagyságtok Gratiájából valami kenyerem nem leszen, a súlyos szűkölködés minden igyekezettől el fog, és kedvetlen gondolataim (mint eddig is történt gyászos szomorúságomra) rosszabbá téznek. Ezek szerint várván a Kegyelmet, vagyok örökös mély tisztelettel

A Méltóságos Fő Consistoriumnak
Közép-Ajtán, 7-a Aprilis
1791.

legméltatlanabb alázatos szolgálja
Benkó Jó'sef.

Magam ügyem felett jelentem alázatos buzgósággal, hogy néhai Tiszteletes Fogarasi Pap Baló Bálint Uram könyvei között valami 14 Tomus olyan Halotti Actiók collectiója maradt, a minémű bizonyára Erdélyben nem volt és nintsen. Ezek minthogy az Haza Historiáját és Uri s Nemes Familiák Genealogiáit majd más Emlékezetek felett segítik, méltóztassanak Excellentiátok és Nagyságtok valamelyik Collegium Thecájába bé vétettetni. Ezt Tisztelendő Generalis Notarius Uramnak is régetsken elméjére adtam vala, hogy a Fő Consistoriumnak bé jelenteni ne terheltelessék.

[Csatolva Benkó saját kezű írásával:]

másolat gr. Toroczka Zsuzsa leveléről, melyben úgy rendelkezik, hogy a néhai

Kis Gergely fizetéspótlékát ezután ösztöndíjként Benkó két diák fia, József és Sámuel kapja.

[A másolat végére Benkó ezt írta:]

Az Originált küldöm vala; de féjtvén az útban való el-vesztetéstől, bátorkodom csak a Copiát küldeni. Hogy pedig e betűről betűre úgy van, igaz Hitem szerint írom. Benkó József. t. k.

331 Benkó József Aranka Györgynek
[Középajta, 1791. március 8. – április 10.]

Közli, hogy Hochmeisternek pótlást küldött az *Imago Nationis Siculicae* című értekezéséhez, s ennek kapcsán kérdezi, hogy címzett szükségesnek tartja-e ennek kinyomtatását. Ezenkívül helyesírási kérdésekben kéri Aranka véleményét, illetve kifejti saját nézeteit.

Méltóságos Úr!

Hogy ha az *Imago Nationis Siculicae* nevű Munkám nyomtatásba megyen, (menni is kell annak bizony, vagy itt, vagy Magyar Országban: mert hiszem, hogy keleti lészen), szükségesnek tartottam ahoz még adni Valamit. Azt bátorkodtam a' M. Ur levelébe zární petsét nélkül, Hochmeister Uramhoz intézett borítékba, ím ezen kérelmeim mellett, hogy

1. A' Mlgs Úr valyon olyan szükségesnek tartja é, mint én tartom, annak ki-nyomtatását?

2. Méltóztassék (tudom, hogy edjűtt van társalkodások) Mlgs Kandó Urral is, hasonló értelem vételért, közleni. Úgy is az én Munkám onnan függ.

3. Méltóztassanak edjűtt az Urak azt tselekedni vélle, a' mi jobbnak tetszik, 's azután Hochmeister Uramnak, vagy (ha maga ott nem lenne) Factorának úgy kézbe-adatni, hogy el ne vesszen.

Ítéletetském szerint, igen nagy kár volna ki-maradni ennek a' Rákóczi György 1636-béli Privilegiumának.

Továbbá,

Mlgs Ur! Ezeket a' szókat *mely, ily, oly, tsekély, Székely, hely*, és számtalanak ilyeneket, nosza! írjuk tsak így, 's miért két *ll* betűvel, ha majd mind a' Magyar Világ kettővel írja is. Az ablativusban igen is *mellyel*, Székellyel, hogy compen-sáltassék edjik *l* által a' v. mivel így volna valósággal: *mellyvel*.

A' *teljes* is, ugymint, a' *mely* jó ettől a' szótól *teli* vagy *tele*, igazábban irattatik edj *l* és edj *j* betűvel, mintha így írnök *telies*. Leg-inkább vagyok megnyomorodva az *edgy*-el, hogy írjuk? mert a' közönséges egy bizony, nem jó, az *edgy* is sok (mert az hol tsak lehet a' szükségtelen betűknek kihányásával is rövidíteni kell írásunkat), az *edj* pedig igaz, és ha szintén gy betű láttatik is kívántatni a' végibe, de nem szükség, hanem tsak *j*, mint ezekben': *adjabatok, mondjabatok, tudjuk*, 's a' t. ezek helyett: *adgyatok, mondgyatok, tudgyuk*, 's t. e' f.

Az *Unionis* vagy *subunionis* notát is talám ki kellene hánynunk a' *composita* szóból, 's ezzel is röviditenünk, p. o. *megadom, kivészem, elviszem, legnagyobb* 's a' t. Ebben követhetnök a' Magyar Bibliák nyomtatásait.

Továbbá, az *adcusativus* és *ablativus* végére bizony, két *nn* kívántatnék, mint: *kertbenn, házban, emberben[n]; mezőnn, erdőnn*, 's a' t. Hogy ez is meg-légyen, 's még-se hosszabbítsuk írásunkat, ne vastagítsuk oly sok betűkkel (minthogy igen gyakran jönének elő az ilyen kettős betűk) Könyveinket, nem jó

vólna é *apostrophussal* pótolni, ilyenképpen: *kertben*’, *mezőn*’, ‘s a’ t. Én így fogok tselekedni, ha Írásaim kinyomtatódnak. A’ Frantziák’ megrövidített szavaikban’ elég példa vagyon az ilyenre. Ditsérem *Kazintzy*, *Déczy*, ‘s más Jó Urainknál az ilyen rövidítéseket is: *vissza*, *kulattsal*, pro *viszsa*, *kulttsal*, ‘s a’ t. Ezekről botsánatot kérek alázatosan.

Ezt a’ szót *Szabadék*, pro *Privilegium*, bé-végyük é? hallottam Tordán [...]¹

332 Aranka György Benkő Józsefnek
Marosvásárhely, 1791. április 10.

Tudományos kérdésekről kér felvilágosítást. Támogatásáról biztosítja a címzettet.

333 Aranka György Benkő Józsefnek
Marosvásárhely, 1791. április 20.

Érdeklődik, hogy Benkő megkapott-e egy tőle visszaküldött okiratot. Ír sokirányú elfoglaltságáról.

334 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1791. május 9.

Hozzászól különböző helyesírási, történelmi kérdésekhez, egyben beszámol személyi ügyeiről. Köszöni Aranka többrendbéli támogatását.

Méltóságos *Tabulae Regiae Adsector* Ur, hozzám meg-köszönhetetlen Kegyes-ségű Uram, Jóltévóm!

Két rendbéli Leveleit vettem a’ Mlgs Úrnak meg nem hálálható köszönettel. A’ leg-újabbra, mely is Szent György* Havának 20-dikán, útból érkezésekor költ, alázatos Válaszom ezekből áll.

1. Gyűjteményeimnek 3dik Darabját épen és köszönettel vettem, Mlgs Gróf és Consiliariusne Aszszony, Kendeffiné Ó Nga Gratiájából; H[omoród] Sz[ent] Pálról egyenesen meg-hozván tegnap edgy Jobbágya.

Ez helyett én Kolosvárra mást nem küldök, látván, hogy a’ Mlgs Úr Kolosváratt számtalan sok dolgokkal el-foglaltatva vagyon. De, Isten engemet bár kevés ideig éltetvén, kívánom meg-bizonyítani, hogy a’ Levelezést és Könyveket vivő Skatulyája a’ Mlgs Urnak, melyet Udvarhelyen, ez én bódogtalanságomnak helyén, készítettett vala, meg nem fog szűnni kötelességének folytatásától; mely is eddig leg-inkább azért haladott, hogy belőlök, mint a’ melyekben mindenek elegendesleg vagynak, nyomtatás alá készült Munkátskáimat segíthessem.

2. *Piasecius*ért az edgy formalis Arany meg-jött; én is ezt a’ ritka ‘s valóban jó Historiát, fennebb tisztelt Grófné Aszszonyunk Ó Nga Jóságain Kolosvárig való ki-vitelre általadtam; de minden Levél nélkül, akkor házamtól kéntelenítettvén el-menni, mikor a’ Sz[ent] Páli ember hozzám érkezett.

3. Teljes szívvvel köszönöm, és Isteni meg-jutalmazásnak ohajtásával hálálom, hogy a’ Mlgs Urnak reám nagy gondja van, nem tsak a’ Mlgs Fő Consistoriumnál, hanem még a’ Kegyelmes és egész Haza előtt esméretes jó szívű Ngs Gróf Gubernator Urunk Excjánál is. Ó Excellentiájának minémű Levelet, és Adclusu-

* A’ György napján, két jó Uraimnak nálam létekben, éppen oly szíves tisztelettel emlékeztem a’ Mlgs Úr Nagy érdemű drága Nevéről, mintha szemben tiszteltem vólna. Vajha szembe is lehettem vólna. Kérdés, (melyet talán még feltettem vólt). miért esett, hogy a’ közelebb múlt Időszázbán György napja némely esztendők alatt 23. Április-e-vett, mint láthatni Kalendariumokban, és Csipkés Komáromi *Pápiuság Ujságában*?

mot írtam, bátorkodom azzal is alkalmatlankodni a' Mlgs Úrnak, oly alázatos kéréssel, hogy azokat annyi foglalatosságai között is, megolvasni, 's ha helytelennek itélni nem fogja, meg-petsételni, és vagy ezen Közép-Ajtai embertől, vagy más móddal, által küldeni Ő Excjának, avagy pedig által-adni méltóztassék. Erre nékem utat készítettek és bátorítottak leg-inkább a' Mlgs Urnak némely betűi [?]. Erőssen bánkódnám rajta, úgy tetszik, ha Írásom a' Tit. Statusok és Rendek eleibe nem juthatna: lévén bizodalمام, hogy avagy tsak valamelyik, főképpen az első Punctum, nem fog üres válaszszal járni. De ezt előre a' Mlgs Ur jobban meg-itélni méltóztatik.

4. Hasonló háládatos szívvel jelentem, hogy a' Mlgs Ur munkálódása szép gyümölcst termett nékem Mlgs Consiliariusné, Gróf Kendeffi Elekné Aszszony-nál, küldetvén Ő Nsga leg-ottan Sz. Pálról öt köből búzát, mely is sok gondtól tsendesítette elmémet, és segíti tehetetlen ígyekezetem.

Elébbi, ú. m. 10. Apr. írt Levelére a' Mlgs Urnak ezeket jegyzem.

a. Ez a' Nevezet, *Tábla Fia*, bé-véve vagy az Hazában; tsak hogy nékem nem tetszik díszsnek, ha így élnék véle: *Méltóságos Tábla Fia Ur!* Nem tudom azért, mit tselekedjem véle.

b. Valóban bólsnek tetszik nékem a' Mlgs Ur értelme az aránt, *hogy az hol meg-szűkülünk, jobb a' deák szót meg-tartani, mint az ujítással sietni*. Bár késtek volna számos szókkal mostanság némely Könyveknek Írói. A' projectált Társaságot illetné, 's publica auctoritate lehetne az ilyeneket köz hasznúvá tenni.

c. A' *Julia Leveleit* tsak kézírásban vólt szerentsém látni a' Mlgs Urnál M. Vásárhelyen.

d. A' *Kamuti Diariuma* nálam vagy is originali, melynek jobb részét tettem Toldalékul a' *Spanyor Viaszhoz* mely Munkátskám hogy még a' Mlgs Ur szemei eleibe nem került, bizonynal bánom. A' Censuránál által menvén, Hochmeister-nél vagy.

e. A' *Diétáról* írott Munkámban (melynek 2-dik darabjával <...>¹ miért késik Hochmeister) magam is tészek jobbitást, ne <...> igen szarvas nyomtatásbéli hibákról, mint *aucti, mixtus, Magistrati*, 's a' t; *pro nacti, msus, Magistri*, hanem magamtól ejtett hibákról is, a' ki-jövő második Könyvnek végén.

f. *Bocskainak* írjuk mostani betűk módjával a' b[oldog] e[mlekezetű] Fejedelmet; de mind magamagát *Bochkainak* szokta vólt, az akkori orthographia szerént, írni; mind pedig Historicusok, *Epitaphiuma*, 's a' t.

g. A' *Politica Triast*, vagy is 3. Nemzet *Uniojáról* való Munkámat, és így a' Petsétekről való részét is (melyben nem sokat félek hibázhatásomtól) Kolosvárra küldöm továbbad; úgy pedig, hogy leg-először a' Mlgs Ur kezére 's ítéletére menjen.

h. *Pariz Pápainak* birom valami toldalékjait kézírásban, melyeket a' végre szedegetett vólt, hogy közbe közbe tenné, ha Dictionariumát újra *edálhatná*, 's abban van az *hazafiságos* szó; deákul *Patrioticus*, mely is *Ammianus*-nál találhatik.

i. A' nálam való Történetes Írásokat, melyek az Új Tudós Társaságnak fognak tetszeni, úgy Mikót is, oda adom inkább, mint Budára, vagy egyébűve, ki-nyomtatás végett. Ezek is okai vóltak szegényedésemnek, nem sajnálván őket minden úton módon még koplalásommal is meg-szerzeni; de tudom én, hogy az enyim meg-jó.

k. *Szabadék*, Privilegium; a' Mlgs Ur hajdoni nevelkedése helyén is Széken, hallottam Getse Sámuel Fazakasnál, oda való Emberektől, Nagy-Bányán a' Kántortól 1762-ben, és mindjárt Könyvbe írtam: mert még Deák koromban colligáltam mindenfelé az esméretlenebb szókat. *nb.* Felső-Bányán pedig ugyan

akkor a' Hédi Vásárban ezt hallám: *Hány Petét ad edgy garason?* 's hát ottan a' Tyuk tojás *Peté*-nek neveztetik. Sok van ilyen nálu[nk] <...> sok Leveleimet és dolgaimat a' Mlgs Ur mind kegyesen e[l]ig[azította], ezerszer hálálom.

[M]ár két leg nagyobb dolgaim ezek vólnának, melyeket az al[kal]matosságnak indúlása miatt lehetetlen el-végeznem.

1. Hogy a' Mlgs Ur tudós és fontos reflexióit 's correctióit a' *Szék[ely] Nemzet Képében* rendre fel-végym 's feleljek: de ezekről ma[jd] Levelet és köszönést írok leg-első alkalmatossággal; most tsak azt felelhetvén, hogy híven élek a' correctiókkal, melyeket kimondhatatlanul köszönök.

2. Mlgs Gróf ESZTERHÁZI Consiliarius Urral (hozzám való Gratiával teljes Patronus Urammal) ha szemben lészen a' Mlgs Úr, a' melyet egészen is hiszek, hogy gyakorta vagy; méltóz[as]ék engemet menteni, hogy késem Ő Nga Kegyelmes Levelére való Válaszommal és egyébbel. Melyek után, magamat elev[en] és hathatós Gratiájába ajánlván, élek és halok

Mlgs Uramnak
Közép-Ajtán 9. Maji,
1791.

alázatos szolgája
Benkó József. t. k.

335 Benkó József Bánffy Györgynek
Középajta, 1791. május 10.

Csatoltan küldi az országgyűléshez intézett levelét; kéri a gubernátort, hogy a levél tartalmát hozza az országgyűlés tudomására.

Méltóságos Gróff Erdélyi K[irályi] Gubernator Úr! ez Hazának igaz Attya! Kegyelmes Patronus Uram!

Excellentiád példás Kegyelmességű Szívének méltatlan személyemhez való könyörületes hajlandósága bizonyos úton tudtomra esvén, és ezenkívül is mindenfelé ki-terjedő Kegyességét jól esmérvén, nagy bátorsággal folyamodom Excellentiádhoz, hogy ha valami ellent álló okok nem lészen; ezen ide kapcsolt Irásomat¹ a Nemes Ország Gyűlésével közölni, s szerencsétetni méltóztassék: hogy e részben is vigasztalást, és a köz jóra való búzgó, de maga erejétől keveset és lassan léphető igyekezetében kívánatos elő-mozdítást nyerhessen Excellentiád Közép-Ajtán, 10. Maji,

1791.

leg-méltatlanabb alázatos szolgája

Benkó József t.k.

erőssen meg-próbáltatott és hanyattatott
Székely.

336 Benkó József az Országgyűlésnek
Középajta, 1791. május 10.

Pénzbeli segílyt kér a Diétai cikkelyek és más művei kinyomtatásához, megemlítve, hogy munkájával a hazának kíván szolgálatot tenni.

Felséges, Méltóságos, Tekintetes, Statusok és Rendek!

Midőn látnám, hogy az egész Hazának szíves és valóban méltó örvendezése között, a nagy Érdemű s Tehetségű Rendek búzgó indulattal fáradnak oly közönséges hasznú Építésben, mely által, mint erős kőfallal, ez Hazát körül vegyék, benne pedig a késő Maradéknak nyugodalmára is állandó Hajlékokat szerezzenek: gondolkodván, ha tudnék én is valami kicsint ragasztani ezen

dicsőséges Építéshez; elmémre jött, hogy ámbár kicsinek a fővény szemek; jók mindazáltal és szükségesek a falnak építéséhez; és talám ennyicskével én is járulhatok ehhez a munkához, ha a Bölcs Építők ahhoz való közelítésemet engedni méltóztatnak.

Első rendbéli fővényecském nem egyéb, hanem ahhoz való készültem, hogy sok esztendőktől fogva, szintén erőm felett való költéssel és fáradsággal, többnyire *originale* s *authentice* költ Írásokból, és 1612-től fogva ottan-ottan nyomtatásokból is öszve-szerzett, és több *Exemplárok*nak öszve-olvasásával tökéletessé tétetett, Erdélyi Országos Végzéseket (*Diaetalis Articulusok*), melyek Magyar Országtól való meg-külömböztetésétől fogva ez Hazának mostanig költenek, nyomtatás alá tisztán le-írnám és íratnám jó kezekkel, melyet illendő költséggel kevés Hetek alatt véghez tudnék vinni, s majd osztán az Hazafiakat; kik ezeket sok száz árkusokra kívánják le-íratni, a külömb-külömb kezek alatt meg vesztegetődött *exemplároktól* meg-menteni. Ezek körül való munkásságot ugyan fővényhez hasonlítom; de magok a dolgok merő azon leg-drágább Kövek, melyeket Hazánk Fő Rendeinek boldogult Elei sok munkával és nagyobbára zür-zavaros időkben faragtanak-ki, és a melyeknél Erdély *Historiájá*nak s *Jus Publicumának* készületére becsesebb matériálékat nem hagyhattak volna.

Második fővényecském, arról való gondolatom, sőt némű-némű készültem is, mely edgy Tekintetes Úrral való edgyütt beszélésünkből eredett, hogy ha Erdélynek minden Helységeiből, a Felséges Királyi Gubernium ereje által, Városokként és Faluként, a *Ló Bélyegek* öszve-szedettetének, azokat valami rövid *Geographiai* hasznos Jegyzésekkel, sőt bár a nevezetesebb Helységek Címereinek és Pecséteinek is hozzá adásokkal ki-készíteném e folyó esztendőben; bizonyos lévén benne, hogy azonnal találkozik könnyen *Typographus*, ki a maga hasznáért mindeneket ki-metszessen és adasson. Az egész Hazára nézve szép haszon fogna származni ezen Munkából; melyből a Tartományok Tisztjei akárhonnan el-lopott számtalan sok Lovakra utasíthatnák a Károsokat; és így szertelen sok gonoszság meg-akadályoztathatnék.¹

Harmadik fővény szemecském, edgy sajtó alá készült, és már csak tisztán való le-írás híjával lévő, s mintegy 24. árkusra nyomtatható Munkám, im ilyen nevezet alatt: *Politica TRINITAS TRANSILVANICA, sive, Unio Trium in Transsilvania Receptarum Nationum, triaque earum Sigilla, ut et Insignia*; melyet azért kellett deákul írnom, hogy ezen nyelven költ nevezetes Leveleket és *Unio* Formáit belé raknom el-kerülhetetlenül szükséges vala. De kívánom rövidebb summában magyarul is ki-adni. Erre a munkámra nézve kívántatnék ki-nyomtatásra való költség, hogy annál inkább el-távoztathatnának a nyomtatásbéli hibák is, melyekkel mostan teljeseek majd minden *Typographiáink*.

Volna még negyedik is, úgy mint, néhai Nagyságos *Bethlen János Cancellarius* Ur *Historiájának Continuatioja*; mely megbecsülhetetlen Munkát jöllehet a Tudós és Nevezetes Páter *Horányi* ki-nyomtatottatott Bécsben; de oly hibás kézírásból, és annyi szakaszoknak ki-maradásával, hogy Hazánknek nagy kára nélkül nem lehet új nyomtatás alá nem húzni. Nálam vagyon pedig a *Bethlen János* Ur tulajdon kezeírása, mindenütt el-olvashatóképpen, melyet sok nagy Emberek is láttak nálam. Ezt is tisztán le-írni s ki-adni, csak a költség nem léte hátráltatja.

Bátorkodom azért alázatos bizodalommal folyamodni a Felséges, Méltóságos és Tekintetes Rendeihez; méltóztatassanak vagy mindenik, vagy akármelyik, vagy bár és kiváltképpen az első csomó Fővényemnek, a Nemes Haza Építésének

munkájába való vihetésére tehetetlen igyekezetemet valami közönséges, vagy különös költséggel segíteni. Melyről ha biztatást nyerhetnék, legottan szorgalmas lennék edgy, és azután több csomó Írásoknak oda küldésében, az hova Hazánk Elöljárói fognák rendelni. Ha pedig nem nyerhetek, úgy is elég nyereséggel járok; csak e mostani bátorságomról bocsánatot nyerhessek. Ebbéli reménységgel maradok és mélységes tisztelettel lések

a Felséges, Méltóságos, Tekintetes
Statusoknak és Rendeknek

Közép-Ajtán 10. Maji 1791.

alázatos érdemetlen szolgálja
Benkó József t. k.

[C í m z é s :]

Az Három Nemes Nemzetből álló Erdélyi Nagy Fejedelemség Felséges, Méltóságos, Tekintetes STÁTUSAIHOZ és RENDEIHEZ alázatos esedezése Benkó Józsefnek, az aránt, hogy az Erdélyi Országos Végzéseknek (Diaetalis Articulusok), és némely más hasznos Írásoknak, világra bocsátásában valami költséggel a köz Jóér segedelmet nyerhessen.

337 Az Egyházi Főtanács Benkó Józsefnek
Kolozsvár, 1791. május 15.

Értesítük, hogy ha beküldi nyugtáját százötven forintról, az összeget kifizetik a Consistorium pénztárából.

338 Benkó József az Egyházi Főtanácsnak
Középajta, 1791. június 30.

Nyugtát állít ki arról, hogy Kandó Mihály udvarhelyszéki királybíró közvetítésével megkapta 1790-91. évi penzióját.

Hogy az Erdélyi Méltóságos Fő Consistorium Kegyelmeességéből számomra rendelt Pensiót 1790/1dik esztendőre, száz ötven Rh. Forintokban, Tekintetes Kandó Mihály Udvarhely Széki Király Bíró Úr kézbe-küldéséből vettem légyen, jelenvaló Írassommal háládatoson bizonyítom. Közép-Ajtán 30. Junii 1791.

Benkó József. t. k.

Udvarhelyi Ref. Emeritus Professor.

339 Benkó József Bánffi Györgynek
Középajta, 1791. november 11.

Küldi Bethlen János művéről írt jelentését, s ígéri a Három Nemzet Uniójájáról készített értekezésének előterjesztését.

Fő Méltóságú Groff K[irályi] Gubernator Ur, Kegyelmes Uram, Jóltévóm!

Excellentziád meghálálhatatlan nagy Kegyelmeességű Válaszsa által bátorítatván küldöm a' *Bethlen János* Kézíroványáról a' Tekintetes Társasághoz intézett alázatos Jelentésemet;¹ ezt Excellentziád Kegyelmébe buzgó könyörgéssel ajánlván; hogy, ha lehetséges én a' közönségnek szolgálhassak, 's arra magamnak segedelmet nyerjek.

Az Erdélyi Három Nemzet Uniójáról való Munkámat pedig, minekutánna

ujjonnan le-irattatik, maga egész valóságában kívánom Excellentziádhoz fel-botsátani, mint a' ki nagy bizodalommal és mélységes tisztelettel vagyok

Excellentziádnak

K. Ajtán, Sz. András Hav. 11-dikén
1791.

legalázatosabb és
méltatlan szolgája,
Benkó Josef. t.k.

340 Aranka György Benkó Józsefnek
Marosvásárhely, 1791 ősze

Megküldte négy példányban a Magyar Nyelvművelő Társaság felállításáról szóló Újabb elmélkedései-t.

341 Aranka György Benkó Józsefnek
Marosvásárhely, 1791. november

Megküldte a Budai basa és az Újmódi gonosztevő című munkáit.

342 Benkó József Aranka Györgynek
Középajta, 1791 vége (?)

Megvan nála Lukas Hirscher diáriuma és Johannes Filstick egyik kéziratos történeti munkája.

Méltóságos Z[ágoni] Aranka György Tabulae Regiae Adessor Úrhoz való
Jegyzés.

Több kézírások is vagynak nálam az Erdélyi Dolgokra azoknál, melyeket ez előtt, a' Diaeta alkalmatosságával, tsak fűtőlag fel-adni tudtam vala. Ilyenek: *Hirscher* Feketealmi tudós Pap (a' 16-dik seculumra) *Diariuma*,¹ vagy minek nevezzem, mely is nálam eredetiképpen vagyon. *Filstick* Brassai Rector sok árkusokból álló Historiája:² mely mindazáltal tsak excerptálást érdemlene; mint szintén más némely Írások is, melyek a' Magyar Kurirban emlékezetbe jöttek.

343 Benkó József ismeretlennek
Középajta, 1792. január 15.

A számára megállapított évi segély folyósítását kéri.

Tiszteletes Curator és Consistor Úr, Kegyelmes Uram, Jóltévőm!

Igen szűkült állapotom lévén, midőn leg-jobb alkalmatosságot látok Kolozsvár-ra, ú. n. a szomszéd Nagy-Ajtáról való Tszs. Unitarius Papot és Notáriust, T. *Szolga Ferenc* Uramat, bátorkodtam Levelemmel folyamodni Mlgs. L. B. *Thesaurarius Bánffy Farkas* Urunk Excellentiájához; bátorodom Tisztelendő Úrhoz is, hogy a számomra kegyelmesen el-rendelt Pensiomat ez esztendőre, vagy ha ugyan nem lehetne egészen, bár felét ki-adni, a kezéhez vévőnek interimalis quietantiájára, míg én mást küldenék, kegyesen méltóztassanak. E

mellett, régi Atyai hozzám való kegyességébe magamat végiglen ajánlván,
vagyok nagy tisztelettel

Tisztelendő Úrnak

Közép-Ajtán 15. Ian.

1792.

alázatos szolgája

Benkő József t. k.

[A levél hátlapján:]

Ezen levelet fel-bontottam gyanítván csak nem bizonynal mi legyen benne;
ugyancsak el-küldöm oly Jelentésem mellett: hogy tegnap 100. m[agyar] for[intot]
küldöttem számára az ő Exja tetszése szer[int].

Cseh János

344 Benkő József Bethlen Gergelynek

Középajta, 1792. január 15.

Érdeklődik Bethlen János történeti művének folytatásához írt jegyzetei felől, amelyeket elküldött
a gubernátornak; amennyiben a küldemény elveszett volna, másik példányt küld.

Méltóságos Gróf Gubernialis és Tudós Társaságbéli Secretarius Úr,¹ Kegyes
Patronus Uram!

Még a' múlt Sz. Márton napkor indítottam innen edgy Levelet, és abban
Bethlen János Cancellarius Históriája Folytatása—(Continuatiojá—)ról való Jegy-
zéseket, Mlgs. Gr. Gubernator urunk Excellentiájához; oly véggel, hogy méltóz-
tatnék Excja a' Tudós Társaságnak által-adni. Ha megment; tudom, hogy
Nagyságod kezén vagyon; és én könyörgök, hogy erről íratni nékem Ngd
méltóztassék: ha valahogy megnem ment volna, újonnan el küldöm. Nálam
vagyon Bethlen János (nb. H. nélkül írja maga nevét) tulajdon keze írása; nagy
kints veszne-el, ha úgy ki nem nyomtatódnék, mint az eredeti írásban vagyon. Az
Úr Isten Nagyságodat virágoztassa, éltesse, az Hazának oszlopául, és a Tudós
Társaságnak díszéül! Magamat kegyelmébe ajánlván vagyok mély tisztelettel
Mlgs. Gr. Secretarius Úr Nagyságodnak

Közép-Ajtán 15. Ian. 1792.

alázatos szolgája

Benkő József.

345 Benkő József Aranka Györgynek

Középajta, 1792. január 18.

Ígéretet tesz arra, hogy ritka szavakat gyűjt. Beszámol az Arankától küldött könyvek hatásáról,
majd ír művei helyzetéről, terveiről. Segítségért folyamodik.

Méltóságos Tabulae Regiae Adsector Úr, Igen Kegyes Uram, Jóltérvőm!

Mint ez előtt nem egyszer, úgy mostan is kéntelenittem megeszmérni 's
vallani, a' Mlgs. Úr hozzám való sokféle Kegyessége aránt nálam találtató
háládatlanságot; de erről előre Buzgó szívvel kérem a' botsánatot. Ugyan is,

Még a' múlt Ősszel vettem vala betses Levelét a' Mlgs. Úrnak, a' *Magyar Nyelv
Mivelő Társaságról való újabb Elmélkedésnek* négy Nyomtatványjaival edgyütt;
melyek közül edgy nékem maradott, más ment (a' rendelés szerént) T. *Ósváth
László*, 3dik T. *Thúri Sándor* KirályBíró Uraknak, kik általam igen szívesen

köszönik, a' 4diket a' nálam meg fordúltak közzúl valaki lopva vitte-el: de jól tselekedte, ha igaz haszonra akarja fordítani.

Azután *Novemberben* vettem a' másikat, a' mellette jött Hollándiai papirosra nyomtatott *Budai Basával*, és *Újzmódi Gonosztévóvel* edgyütt; melyeket én sem nem érdemlettem, sem meg nem hálálhatok: hanem a' kire bíztam megfizetését a' Mlgs Úr hozzám való sok Kegyességének, arra a' Mindenhatóra bízom búzgó szívvel ezeknek jutalmát is. De azonban, imé tsak Írásom által való háládatosságom is mely meszsze haladott!

A' mi már a' mentséget illeti; ez, hogy teljességgel semmiféle M.Vásárhelyre menő alkalmatosságot nem vehettem észre mái napiglan. Azután pedig, jóllehet Udvarhelyről hozzánk jött vala, éppen Ujj Esztendőre ragadva, *Sólymosi János* Uram, igen betsületes Szabó Mester-ember (ki is Sz. Már[t]on napkor¹ M.Vásárhelyről a' Mlgs Úr Levelét el-hozta vólt), és meg-érteté velem, hogy Ó Kglme által Udvarhely felé alkalmason tarthatom a' Mlgs Úrral való Levelezést: de itt létében éppen nem lehete, az Ó Kglmének tett szorgalmatos szolgálat miatt, hogy a' Mlgs Úrnak illendőül írjak. Most ezeket írom.

1) A' *M. Nyelv mivelő Társaságról való újabb Rajzolat* meg-betsülhetetlen Elmélkedésekből áll; és nem tudom ugyan menyire ment maga a' dolog: de a' Mlgs Úron semmi el nem múlt; és ha tökéletességre most nem mehetne is, mivel bajos dolog Erdélyben ily hamar két Társaságot fel-állítani; mindazáltal a' következő idők annak hogy jó hasznát vegyék, nem kételkedhetni felőle.

A' mi én reám néz; a' mint nekem a' Mlgs Úr parantsolt, *régi, ritka*, 's a' t. Magyar szóknak gyűjtögetések aránt; abban munkás vagyok, és bízom, hogy gyűjtésem sovány nem leszzen.

2) A' *Budai Basát* minden ember szereti; és igen nagy kár is lett vólna annak Magyarra nem fordittatni: mivel ha tsupa költemény vólna is, nagy gyönyörűségre szolgálna; de annál is inkább ditséretes, hogy nintsen Valóság nélkül.

Az *Újzmódi Gonosztévó*hoz minthogy a' tudósabb Olvasók értenek; de a' Kösségbéliek az ilyen színű dolgokhoz Nemzetünkben még nem szoktanak: azért ugyan ezek koránt sem kapnak úgy ezen, mint a' Basán; a' Tudósoknál pedig nem kisebb, ha nem nagyobb betsűjü. E' mi setét Tartományotskánkról ezen ítéleteket bátorkodám megírni.

3) Éppen nem gondolhatom, hogy a' Mlgs Úr most is nyugodalmat engedne Író-tollának: de miket dolgozzék, rég nem értettem senkitől. Az Egek segítség sokakra, Hazánk hasznáért! De azonban szemeinek kedvezzen, kiváltképpen éjjel.

A' mi engemet illet. A' ki *szegény*, a' mindenben szerentsétlen és

a) *szegvény*. Az én *Imagomat* (Nationis Siculicae) még a' múlt Juliusban kinyomtatta Hochmeister Uram: de én még sem láthattam mái napig; és úgy hiszem, hogy *de Comitii*s irt Munkámat sem láthattam vólna, ha a' Mlgs Úr nem kért és küldött vólna edgyet Kolosvárról. Nekem előre tsekély Írásaimért szokott edgy edgy kevés pénzt [küldeni] Hochm[eister] Uram, tudván erre való minden-kori szükségemet: én is osztán szégyenlem nyomtatványokat kérni; 's Jó Uraimat effélékkel nem tisztelhetem. De ezután tsak alkalomra mégyek, hogy Exemplarokat is bár kevés számmal adjon, ha Munkáimat nyomtatja: nyomtatja pedig; és e' végre most dolgoztam 7. árkusra edgyet, ily név alatt: *A' Magyar és Török Nyelv menyire edgyezzen*,² 's a' t. melybe sok ritkaságokat, és edgy néhány száz szókból álló *Szótárotskát* is M[agyarul] 's Törökül, raktam. Már dolgozom a' *Székelyek* 1555-béli *Törvényei* körül;³ melyekhez edgynehány rendbéli *Constitutioik* is járúlnak: olyanok pedig, melyek már a' Nemzet szeme elől egészen el-tűntek

volt; p.o. az 1468-béliek, melyeket különös nyomozásból a' Brassai Archivumban találtam meg. Oh mely ritka dolgok vannak benne!

b) *Betlen János* Cancellarius *Historiájának Continuatiojáról*, sőt több Kézírásokról is, minémü *Jelentést* tettem a' T. Társasághoz, Mlgs Gubernator Urunk Excjához küldvén, még a' múlt Sz. Márton napkor; meg-láthatja Mlgs Úr az ide rekesztett *Impurum*-ából (ámbar ez is tsonka), melynek figyelmetes megolvasását bátorlodom alázatosan ajánlani.

Máig rólla semmit nem vettem, meg-ment é? nem é? Kételkedem a' Gub[erná-tor] Ur Excja Bétsbe készülése miatt is, hogy ha vette, sem figyelmezhetett rea; az el-vivő alkalmatosság miatt is, a mely volt az Udvarhely Széki T. Unitar[ius] Esperestől Kolosvárra küldtetett Leveleknek nem tudom mi móddal lett elküldtetéseikkel. De már irtam Mlgs Gr. Bethlen Gergely Titoknok Úr Ó Ngának, az hova a' fennebb említett *Jelentést* is megírtam – – talám ezután valamit hallok rólla.

Nálam vannak a' sok jó Irások, még pedig nem kevesek eredetiképpen (*nb.* ezek között *Rosnyai Dávid Volumenje* is Erdélynek a' Török Portával való *Correspondentiáiról*), halálommal könnyen el-veszhetnek: de ezekkel, a' Mlgs Uron kívül kevesen gondolnak úgy, $\triangle \triangle$ a' mint kellene. Én még, ha élek, sokat tehetnék; de ilyen ember, a' ki mindennapi szűkölködések közzé rekesztetett, illendő segítség nélkül tsak késő lépéseket tehet. Mlgs Gróf Consil. Eszterházi Úr Nga meg venné; de ily formán bajos dolog el-adnom, míg élek – – Magamat Gratiájába ajánlván, vagyok igaz és örökös tisztelettel,

Méltóságos (Tit.) Úrnak

Közép-Ajtán 18. Jan. 1792.

alázatos szolgája

Benkó József. t. k.

$\triangle \triangle$ Levelemnek ezen jegyü utolsó szakaszában van jelentés az én nyughatatlanságomról. Ha az Isten Segítőket adna nyomoruságimnak könnyebbítésére; bizony hamar sok Irásokat tökéletesen le-írva, 's jó Adnotatiokkal támogatva tétetnék közzé a' Tks Társaságnak által-adva: de tsak a' biztatás van iminnen amonnan; és nints egyéb, vagy igen kevés; igen drága pedig az idő; és a' mi jó nekem, koránt sem elég szűkölve is. A' Tks Társaság, a' menyiben tudom, szépen segíthetne: de onnan még tsak szót sem kaptam. Tudván azért a' Mlgs Úrnak mind a' T. Társaságban való tekintetes helyét, mind pedig mindenféle való tehetségét; tsak oda panaszlok, ott zörgetek – – méltóztassék el-szenvedni, 's mint eddig, úgy tovább is, naponként való bódogulásomra szokott Kegyességgel figyelmezni. Applaudáltak nekem Kolosvárról (mint Mlgs *Balia* Úr), hogy a' T. Társaságnak Tagja vagyok; de a' Mlgs Gr. Secr[etarius] Úrtól máig semmit nem tudok. Vajha a' Mlgs Úrtól a' Társaknak egész Catalogussát meg-nyerhetném. Erre nyughatatlanul való várással vagyok.

Az Erdélyi
Történeteket bé-foglaló Kéz-Iro-
ványokat ki-adó
Tekintetes Tudós
TÁRSASÁGHOZ;
néhai
Erdélyi Cancellarius Úr,
BETLEN JÁNOS,
Historiájának 1663-tól
1673' végéig Folytatásáról,

mely is 1782- és 1783-ban
el-szenvedhetetlen és számta-
lan hibákkal jött-ki Bétsben,
ezen Jelentést
alázatosan
tészi

Közép-Ajtáról
Benkő Josef. t. k.

Notandum. Én ezt tisztábban, és a' dolgokatis pallérozottabban ki-írva
küldöttem el.

§. I.

Kemény János Fejedelem *Betlen János* és *Farkas* Cancellariusok, *Cserei Mihály*, és többek Historiái, sok tudatlanok és igen siető kalákás Deákok 's mások által eddig igen sok rendben le-íratatván, és a' rosszszúl ejtett kéz írásból tovább tovább mind rosszabbúl esvén, annyira megromlottak, hogy már sok részekben alig, vagy nem is értethetnek.

§. II.

Betlen* János Historiájának Folytatása (*Continuatioja*) is hasonló meg romlott Írásban jutott ama Tudos és hasznos Papnak, *Horányi Elek* Úrnak kezére. Abból mindazáltal ki-nyomtatattván, ezt tévé mind az Előljáró beszédbe, mind a' Munkának végére: Menda quae in hoc Msto Lector repererit, neque Scribis neque Conferentibus, verum autographo attribuere dignetur, Cibinii 31. Julii 1771. Hogy pedig ez az Horányi Úrhoz jutott tudósítás felette nagy hazugság légyen, valójában meg-mutatom.

§. III.

Ugyan is, nálam vagyon a' *Betlen János* tulajdon kéz irovánnya, mely is hogy hibátlan légyen, maga magának elég bizonyága az értelmes Olvasó előtt; de ezer bizonyásnál több a' nyomtatásban és ki-adásban esett igen tetemes vétkek ellen is. Mert a' ki-jött egész Munkának két Részei szintén ezer lapok(*paginák*)ból állanak; már pedig az alább látható hibák, *Táblájából* világosan ki-tetszik, hogy minden lapra esik tíz hiba: mert ha edgyen keveseb, a' másan szintén kétszer tíz hiba is találtatik kisebb és nagyobb.

§. IV.

Talátnak pedig nevetségre, vagy is, az én érzékenységem szerint, szánásra méltó igen igen szarvas hibák, mint p. o.

Hibák:
Algámque
tellus ipsum satisfacere
meus Apaffius
taxatorum delatus

ezek helyett
Ali Agamque
tallus ipsa fatiscere
Affinis meus
Tartarorum delatus

* Maga magát így írta, h nélkül.

stolide
communicatio
parvi momenti

polite
comminatio
Patriae magni momenti

és ezer ilyenek, mint az említett (§. III.) Táblából észre vehetni. Ide tészem ugyan, hogy mentől tovább mennek a' levelek, annál többek a hibák, és sok helyeken egész mondások hagyattak-el, és im ilyen --- vonásokkal pótoltatnak.

§. V.

A' sok hibák közzül még el nem halgathatom, a' melyek estek valami görög szókban, a' Ildik Résznek 122dik lapján, u. m.

ΕΤΑΚΟΤΑ ΝΟCΕCΤΟ
ΕΤC ΒΑΕΤΑΕΥC
és a' 125-diken
ΕΙCΚΟΙΚΑΒΕCΙΟ
ΕΙCΒ & CΙΛΕΟ

– alább pedig hasonló görög mondás egészszel el maradt. Nó bezzeg emelkedjék és borzadjon itt minden haj szál, a' mely alatt valami kevés görög értelem vagyon! Nem vólt és nints olyan született Görög a' ki ebből valamit értsen. Olyan ez, mint mikor időnkben edgy értetlen Deák, a' malom kőnek e' szép symbólumát: Terar, dum possim; ily hibáson irta vala le: *terardó prosmi*, és osztán maga sem értvén, 'sidó szók gyanánt mondotta-el. Meg valloam ugyan, hogy azon Görög szókat Betlen János Ur is, mint a' ki görögül nem tanult vólt, hiba nélkül nem, mert így irta-le:

ΕΤC ΚΟΙΡΑΝΟC ΕCΤΟ
ΕΤC ΒΑCΤΑΕΥC
és
ΕΙC ΚΟΙΡΑΝCΟ ΕCΙΟ
ΕΙC ΒΑCΙΛΕΟ.

De itt más embereknek két Írásait helyhetvén maga munkájába; el-hiszem, hibás kéznek szennyét vette által: A' mit maga dolgozott, azt jól értette 's irta. Ha a' Munka ujra nyomtattatik, akkor jobbithatni.

A' Deák nevek is, a' nyomtatásban, az Historia egére kiáltó vétkek sok helyeken, mint tsak a' 116-dik lapon:

Scovendii, Belgiotae, Darnpertae, Bugnoii, ezek helyett: *Schwendii, Belgiosae, Dampierii, Buquoii*.

§. VI.

De továbbá, ez a' nyomtatás, ezen Betlen Historiának egész alkotvánnya körül is hibás e' következendőkben.

1. Két *Pársokra* osztotta az egész Munkát, és mindeniket külön külön paginák szerént adta-ki; a' mely külömbségnek hire sint[s] az eredeti írásban. Sokkal nagyobb

2. Hogy 1673-ra olyan két Írást ragasztott hátul; melyek sem azon esztendőre nem határozthatnak, sem a' Betlen János keze írásában (mely nálam minden tsonkaság nélkül találtatik; ugy, hogy a' végén fél levélnél több maradt tisztán) nem taláttatnak. Ugyan is, a' mi a' nyomtatás 2-dik Darabjának 460 lapján, a 17.

és 18. sorokban, így olvastatik: *Annus tandem hic infaustus inter hos motus nobis valedixit*. Ezek éppen az utolsó szók Betlen János írásában, és a' mi osztán mindjárt nem hogy új Szakaszbba tétetnék, de tsak nagy betűkkel sem kezdetik a' nyomtatásban, ezen szokkal: *quod calamitosissimis hisce temporibus*, 's foly a' 496-dik lapig, az egészszen más színű munka, 's kérdés, ha Betlen János írtaé? Ismét egészszen más színű, 's más időre való u. m. 1658-ra, ez a' Munka, a' mely ottan kezdődik *Innocentia Transilvaniae* nevezet alatt. Igaz ugyan, hogy már ez a' Betlen János Munkája, melyben menti az Erdélyieket, és Erdélynek a' Pogányok által lett pusztulását egészen 2-dik Rakóczi Györgyre rakja, de ezt külön írta 's nyomtatta volt is-ki.

A' szókbéli minden hibákat Horányi Urnak tulajdonítani nem lehet, hanem a' nyomtatónak is*; de már az ilyen dologbéli helytelenségekben nem lehet a' Ki-adót eléggé meg-menteni.

3. Nints *Indexe*, §. VII., mely nélkül tsak olyan a' könyv, mint az ház ablak nélkül.

Akár kire háromolyanak a' hibák; de igaz ez, hogy ezt a' ki-adást szégyenlhetjük a' külső Nemzetektől, és igen fájlalhatjuk magunkra nézve. Mert ez a' drága munka öszve romlott. Ugy tetszik azért, mintha a' Tekintetes TARSASÁGHOZ zengeni hallanám ama Virgiliusnál való szót:

*Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,*⁵

hogy ez a' Munka, mely is más Historicusoktól le nem irt időt foglal bé, újabb kinyomtatást nyerhetne.

Honnan? Nálam vagyon a' Betlen János Ur tulajdon írása, minden tsonkaság nélkül, negyed rétbén, 357 levélen (*foliumon*), mely is 89 árkost téssen, vászonnal béllett veres bőr táblában. Ha valaki vakmerőképpen kételkednek benne; könnyen meg-győzöttetnék annak az Urnak Erdélybe szerte, de legbövebben az Udvarhelyszéki Leveles Házban találtató törvényes Leveleiből.

El-kelne az új ki-adás a' Bétsi miatt? Lehetetlen, hogy ne. A' tudós Europa meg megszerzené, ha tsak magában adódnék is ki szépen és hiba nélkül. De hogy ennek mind a' két Magyar Hazában, mind Külső Országokban nagyobb kelete lenne, kellene válogatott ritka *Adnotatiókkal*, és a' végén, *Auctarium* vagy más név alatt, eddig setétben hevert *Instrumentumokkal*, melyek betsessé tennék a' Könyvet.

Mind erre, mind egyéb ki-adando Munkákra nézve, hogy Magyar Országon egy vagy két helyt, úgy Bétsben is Könyv árulója lenne a' T. TARSASÁGNak és a' mindenfelé tudni adódnék, ez igen szükséges és haszon hajtó dolog lenne; a' nyomtatásra 's a' t. való költés szép interessel meg-fordulna.

Hol irattatnék le? Valami Deákra, vagy hasonló íróra, a' ki nem szokott typographiára írni, 's régiséget olvasni, ítéletem szerint nem bizhatni. Ha azért másutt nem, talám nálam jól le irattatnék; és ezt minden legkissebb hibának büntetődése alatt fogadnám. Az *Adnotatiókra* 's *Auctariumokra* való készületet is meg-tellegettem.

De sokban áll nékem az a Historia; sok a' terhem mostoha állapotomban; igen terhes és számos ház néppel vagyok; azért kegyesen megítéli a' Tekintetes Társaság, hogy ilyen Munkához, jó okvetesél végzésre segedelem kívántatik; ha nékem ezaránt méltóztatik parantsolni.

Vagynak pénzért meg-szokott Íróim, kikkel szemem előtt jól és sietve le-írnók, ha olyan rendelés lenne aránta. Én magam ugyan inkább dolgoznom az

* Magam is példa vagyok a' Bethlen Farkas Historiájának 5-dik Darabjára nézve.

*Adnotatió*kon, melyekben, egyebek között, némely külső Irók helytelen szavait tázáfolnám tsendes betsülettel. A' Tks Társaság dolga lenne az ilyen *Adnotatió*kat meg rostálni.

Ha pedig fogna tetszeni, hogy a' T. Társaság előre magát Betlen János Irását meg látná 's vizsgálná; kész lészek legottan Kolosvárra kiküldeni oly fogadott Embertől, a' ki megvárná, 's vissza is hozná.

§. VIII.

Én ugyan még bővebben is bátorodom a' T. Társaságnak alázatosan ki jelentem gondolatomat; t. i. nevezetes jó *Históricussai* vóltanak Hazánkknak, kik között Fogadottjai is valának régibb Fejedelmeinknek, mint Szamosközi Báthori Sigmondnak és Bocskainak, *Bojtinus* Bethlen Gábornak – De minekutánna a' Bojtinus előtt valokat töbnyire mint *Brutust*, *Simigiánust*, *Gyulafit*, *Gálfit*, *Borsost*, *Bánfi Gergely* darab Irását, *Enyedi Pált*, 's a' t. ki-irta 's mintedgy öszve-olvasztotta *Bethlen Farkas*, már azokra nintsen nagy és olyan szükség, mint *Bojtinusra* 's a' következőkre. Azért *Bethlen Farkast* (kinek a' nyomtatásban esett hibáit, és egyebeket is, edgy *Critica Dissertatio* formán meg lehetne jobbitani) talám lehetne ugy fel tenni; mintha a' többek lennének *Continuatori*. És így, mivel *Bojtinus* ott kezdi, mint Fejedelem *Historicussa*, az hol Szamosközi, 's ahoz képest Bethlen Farkas is (a' kiben él egészszen Szamosközi, ha szintén maga betüi nagyobb részént elvesztenek is) végezték: tehát a' *Bojtinus* 3. Könyveit kellene leg-először nyomtatni, igen szükséges *Adnotatiókkal**, 's 1629dikig való *Continuatio*val (melyben, mint minden *Adnotatió*kban is szükséges és leghasznosabb, a' *Diaetalis Articulus*okat segítségül venni) vagy is Folytatással.

Miért ezen időre a' *Continuatio*? Azért, hogy (tudómrá) erre éppen nintsen olyas *Históriája* Erdélynek, sem deákul, sem magyarul. Mert *Bojtinus*' 9 Könyvei Bethlen Gábor idejére vagy teljességgel elvesztenek, vagy a' mint legfontosabban gyanithatni, tsak *delineálva* vóltanak; de soha el nem készültenek: jóllehet edgykor hallatik vala, de valóság nélkül, a' menyire végére járhattam, hogy néhai Mlgs *Cserei Farkas* Udvari Tanács Úr sok drága Gyűjteményei között találtatnának. *Bojtinus* után pedig nem írt más Betlen Jánosig, ki is 1629en kezdi a' maga kinyomtatott *Históriáját*, és 1663-dikon végzi; tsak az egy *Laskai János* rövideden a' Magyarok közül; Szászok pedig *Fuchs* és *Continuatori*. Nb. *Mikó* is valamit.

§. IX.

Úgy tetszik továbbá, hogy Bójtí Gáspár után szükséges vólna a' Betlen János' régen ki-nyomtatott 4. Könyveit kiadni.

Miért? Azért, hogy 1) Igen röviden írt oly sok esztendőkre; azért jó vólna bővíteni *Adnotatiókkal* *Kemény János* Fejedelem, *Szalárdi János*, *Enyedi István*, *Weis Mihály*, 's többek Irásaiból, és *Bánffi György*, *Haller Gábor*, *Rhédei László*, *Szalárdi*, *Kálnoki István*, 's mások nevezetes napló könyveikből**, *Bartha Bóldisár* nyomtatott de igen ritka *Históriájából* 's a' t.

Mi okon ezekből? Én úgy tartom, hogy azon említett magyar nyelven való

* Úgy tetszik, hogy edgy ilyen Tudós Társaságnak köteletségében is áll, minden Kézirványokat legszükségesebb *Adnotatiókkal* botosítani ki.

** Gróf Bethlen István hajdoni Gubernator Úr Irásaiban találtam ezt a' szót *napló-könyv*].

Munkák, melyeknek jobbis tsak a' két Magyar Hazákban olvastatniok, idegen nyelvekre alig vagy nem is fordittatnak soha: tehát a' külföldiekért szükséges vagy a' leg méltóbb dolgoknak summájokat *Adnotatiok*ba tenni belőlők, vagy pedig mind öszve belőlők deákul edgy Munkát készíteni, főként az Idegenekért; kiknek fejekből sok vélekedéseket ki-verni igen szükséges vólna, melyekkel tele vagynak Hazánk, Nemzeteink, és kiváltképpen Nemesseinknek Jussaik aránt.

2) Mintedgy félnek és tsonkának tetszenék a' *Continuatio*, a' 4. első Könyvek nélkül, ujonnan való nyomtatásban.

Elégszer ki nyomtattattak ugyan azon 4. Könyvetskék, mint közelebről Betbenis 1779ben *Daniel Georg Neugeborn* (ki is nevét fel nem tette) Szebeni jó igyekezetű Ifjú ember által. De ez helyettis mind a' Tudósok meg-szerzenék az *Adnotatiok*kal, 's hátha még *Auctarium*mal is betsesülendő ki-adást.

§. X.

Betlen János után mostanig ismét nintsen Históriánk deákul; de lehetne készíteni 's öszve önteni Apafi Mihály Vitae Vehiculumából Gr. *Betlen Miklós*, *Gulátsi Albert* Írásaikból, és Algyógyi *Török Ferentz* Diáriumából, *Csereiből*, *Rosnyaiból* *Kollinovitsból* (ki, mint a' két következők is, a' Kurutz Világról irtanak) *Vizaknai Briciusból*, *Dálnoki Veres Gersonból*, ismi [??] *Mosa László*, Grof 3dik *Teleki Mihály*, és edgy ujjabb idő szakaszra *Halmágyi István*, 's némely dolgokra B. *Apor Péter* és *Mihaltz Mihály* Írásaikból.

§. XI.

De már Betlen János Historiájának hibás nyomtatású *Continuatio*jára vissza térvén; azon (nálam több levelekre való) Táblából ide tóldok edgy darabotskát, mely a' nyomtatásnak hibáit és az eredeti írásnak épségét eléggé kifogja mutatni, 's a' szörnyű romlást minden Hazánk Historiáját szeretőkkel fájaltatni.

Következik a' TÁBLA.

Itt már t. i. a' véghetetlen hibák, melyekből nehány leveleket el-küldöttem a' Mlgs Gróf Secretarius Úrnak; mint az előtt Mlgs Grof Gubern. Urnak Excnak.

Toldalék

a' magyar nyelven való Historiai

Kézíróványokról.

Valahány efféle közönségesen kezünkön forog, vagy nálam találtatik, és másutt nem, mindenre vagynak Jegyzéseim, mind az Irókra, mind az Írásokra (hol a hibákat is meg-jegyzettem, ha találtam) nézve; melyeket rendel kész vagyok a' Tks Társasággal közölni. Vagynak olyan gyűjteményeim, melyekből némely Iróinknak életeket (melyeket is szükség a' Munkákhoz ragasztani) lehet le írni, mint p. o.

Kemény Jánosra kinek tulajdon keze íróvannya Mgs Báró 's Fő Ispán *Kemény Sám[uel]* Ur ó Ngnál találtatik; meg vagyon a' tulajdon Fejedelmi kéz által maga idejéig le irt *Kemény genealogia* nyomtatásban.

A' Fejedelmi Levelek, melyek által

a. Fogarasi Fő Kapitánynak,

b. Fejérvármegyei Fő Ispánnak,

c. Udvari Fő Hop-Mesternek,

d. Nagyságosnak (*Magnificusnak*), a' régi mód szerént – tétetett.

3. Lengyel Országi két Levelei szép *Diplomák* (originálokból), melyek által a' Lengyel Nemesség közzé-fogadtatott.

4. Krimi fogságból való igen nevezetes Levelei, ottan készült egyéb írásai, sok darabokban, melyek a' foglyok dolgait és azt az időt igen világosítják.

Többeket is számlálhatnék –

*

Parantsolhat nékem a' Tks Társaság a' Brassai Postán, és ha a' szándékok tudtomra lesznek, azután más utat is találhatni, magam is mutathatok ottan ottan alkalmatosságot.

A' tőlem ajánlott dolgok sokak; az én napjaim fogynak; sok írásaim olyak; melyekkel holtom után más vagy nem vagy bajoson bánhatik. Jó azért a' sietés.

Botsánatért könyörgök alázatosan, hogy el-vivő alkalmatosság adván elé magát, ezen Jelentést tisztábban le nem írhatom.

346 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1792. február 28. – március 3.

Különböző tudományos kérdésekben útbaigazításokat kér; beszámol a problémákról, amelyek foglalkoztatják; javasolja egyes régi történetírók művének kiadását.

Méltóságos Zágoni ARANKA GYÖRGY Úrhoz, az Erdélyi Mlgs Királyi Tábla nagy Érdemű 's Tudományu Adessorához, mint választott Kegyes Urához,

Közép-Ajtáról 28. Febr. 1792.¹

Benkő József. t. k.

A' közelebb múlt Hónapnak közepe tájatt írtam Mlgs Úrhoz edgy Leveletem, melybe tettem bizonyos *Jelentésem*et is; oly véggel, hogy Udvarhelyi igen betsületes Szabó *Sólymosi János* Ó Kglmének küldje, a' M. Vásárhelyre utasítás végett: de tsak innen Udvarhelyig való küldését is fel nem találhattam, a' felettébb való sáros út miatt, mely az embereket utazni nem engedi. Már most jobbúlván az utak; reményilem, hogy vagy oda, vagy M. Vásárhelyig tsak adatik valami alkalmatosság: azért írom ezt, hogy eleve készen légyen. De, mit használok velle, holott ez tsak nem egészen kérésből és könyörgésből áll; u.m.

1. T. *Kazintzy Ferentz* Úr, ma minémű Hivatalban és Titulussal van; hol (Kassán é?) lakik? Nem adott é ki valamit újjonnan?

2. *Kovachich* Úr – – állíthata é *Társaságot*, szép *Projectuma* által? melyet vettem a' Mlgs Úr közbenjárása által.²

3. Hát *Magyar Nyelv Mivelő Társaság* álla é fel, 's jó móddal é M[agyar] Országban? A' mi az Erdélyi ilyen fel-állandó *Társaságot* illeti; ha a' Mlgs Úr meszsze intéző tudós Elmélkedése szerént ez fel nem állhatna hamar: valyon nem lehetne é, hogy ennek tárgyát is magáévá tenné a' Kéz Íróványokat ki-adó Erdélyi T. Tudós *Társaság*? Kivált; hogy a' Mlgs Úr Elmélkedésében is vagynak olyanok, melyek a' mint a' már fel-állott *Társaságot*, úgy a' fel-állandó M[agyar] Ny[elv] M[ivelő] *Társaságot* is edgyaránt illethetnék.

4. Ennek az Erdélyi Kézírásokat ki-adni szándékozó T. *Társaságnak* kik a' Tagjai? Ez a' Catalogusból kitetszenék. Vagynak é, a' Rajzolat szerént, fizetésért munkálódók?

5. Edgy *Piaseciust*, melyért az Aranyat Mlgs Úr tavaly előre megküldötte vala, kiküldöttem Kolosvárra. Még vagyon edgy; valyon ezért is az Aranyat nem nyerhetném é el? Én sokért el nem adnám ezt az igen ritka 's mindenfelé nagy árru Könyvet; ha belőle a' magam tzielomra valókat jó móddal ki nem szedtem

vólna. Régen kéreztettem vólt, hogy szerzenék a' M.Vás[árhelyi] Colleg[ium] Bibliot[hecája] számára.

6. *Barta Bóldisár*nak, ki is, a' mint *Kölesérinek*, hajdoni Debretzeni Papnak edgy Munkájából kitanúltam, Debretzeni Senator vólt, régen ki- nyomtattatott Históriajáról, a' mely már felette ritkává lett; már régen írtam vólt Kolosvárra Mlgs Úrnak: ugyan nem lehete [!] é még valahol találni, melyből a' nálam valónak (T. Doctor *Pataki Úré*) hijánosságai kipótoltathatnának? Sok szép dolog van benne (vagy is sok keserűség) II. Rákóczi 's Bartsai Fejedelmek idejére. Debretzenben nyomtatták; azért leginkább annak környékében kereshetni. Nagy kár lenne meg nem kapnunk.

7. N[agy]Ernyén még alkalmas számmal vagynak *Szombatosok*; valyon oly közléről ezeket nem íratathatná é le Házanként, gyermekeik nevek – szerént? mint én tselekedtem nem igen rég a' Böződ Újfalusiakkal. Erről a' *Sectár*ról oly szép dolgok vagynak nálam, hogy a' nyomtatást valóban meg érdemelnék.

8. *Husztí Ó és Új Daciája* ki jött Bétsben; valyon pénzelt nem találhatnók é már meg M.Vásárhelyen? Ezen kérdésekre, ha mikor mód lesz, könyörgök Mlgs Úrnak, felelni méltóztassék.

Jelentem pedig ezeket.

a. *Bojtinus* Historiájának ki-adására, hogy az Erdélyi Tudós T. Társaság számot tartson, nem szükséges; mert az egyébütt, az eredetiből igazán leírva, 's *Adnotatiok*kal és *Auctarium*mal felkészítve, világra jó nem sokára.

b. *Haller Gábor* Diariuma igen sok szép nevezetes dolgokat foglal magában; nálam állott az Originál; én tudom *Haller Gábornak*, annak a' Nagy és tudós Fő Embernek életét; nálam van az az *Historia* is, melyben bővön megíratik (több emlékezetes dolgokkal edgyütt), hogy ölette-meg a' Török Érsek-Ujvár alatt. Ha találatnék olyan Tit. *Haller* Méltóság, a' ki ennek az igen nevezetes Fő Embernek igaz emlékezetét, a' mint érdemli, kívánná feltámasztani, általam két Hét alatt ki-készülne, tsak valami segedelem lenne rea. Alázatosan kérem azért, hogy ha – találkozása lenne; méltóztatnék ezt a' jó dolgot ajánlani, azon Ngs Familiának 's Házánk Historiájának diszéért.

c. A' Mlgs Úr Skatulyája vagy Ládátskája, melyet még Udvarhelyen tsináltatott vala, menyi ideje, hogy nálam hever. Valyon alkalmatosság adatván, mit küldjek benne?

d. B. *Mikó Ferentz* Historiáját kellene, majd más Munkák előtt, világra botsátani a' T. Társaságnak. E' pedig hol találatik igazán? Mindenfelé szélyel hibásan íratatott, és a' Szerzőnek első Írásából: de én írtam-le Mikónak második és így pallérozottabb Írásából, melyet tulajdon kezével készített és *Bethlen Gábor* Fejedelemnek ajánlott vólt. Ma pedig ez az Írás nintsen a' Világon; hanem tsak valami rongya, melyet edgy likas ládájában néhai Gr. *Mikó Miklós* Úrnak Öltsemén az egerek meg-enni nem győztenek; minekutánna én, valami különös Isteni gondviselésből, le-írtam vólna. Erre nekem végig jegyzéseim is vagynak vállogatott ritka dolgokból. Ezt, ha adtam vólna, eddig Budán és Pesten kinyomtatták vólna – már majd rea szorúlok, hogy ennyi fáradságomat el-költsem.

Ezek után, a' Mlgs Úrnak állandó egésséget, megszokott drága foglalatosságaihoz egész kedvet, és a' mit tsak Jónak gondolhatok, teljes szívből kívánnván, és magamat hathatós Gratiájába bizodalmason ajánlván, vagyok igaz tisztelettel

Méltóságos Úrnak
Közép-Ajtán 3. Martii,
1792.

alázatos szolgája
Benkó Jósef. t.k.

Mlgs Úr! *Pelz Munkáját*, úgy Katona Istvánét is de *Ducibus et Wajwodis Tran[ssilva]niae* valahol meg tudni, 's engem rea igazítani kegyesen méltóztassék. Ott talám könnyen találhatni; de itt kinél?

347 Benkő József Aranka Györgynek
Közéapajta, 1792. március 9.

Elnézést kér, hogy előző leveleit csak most küldi.

Méltóságos Úr!

Két Leveleimet, melyeket a' Méltóságos Úrnak ez előtt szándékoztam vólt el küldeni, de el nem küldhettem, most indítom Udvarhelyre, hogy onnan *Sojmosi János* Uram, betsületes Szabó Mester ember, a' Mlgs Úrnak esmerője 's tisztelője meg külgye. Alázatosan botsánatot kérek eddig való hosszas haladékomról, és magamot Gráciájába ajánlván, vagyok igaz tisztelettel,

Méltóságos Úrnak
Közép-Ajtán 9. Mart.
1792.

alázatos szolgája
Benkő József.
Fiam keze által.

348 Aranka György Benkő Józsefnek
Marosvásárhely, 1792. március 27.

Vigasztalja Benkót. Ajándékba küldi Az igazgatás formáiról és az uralkodó kötelességeiről című, franciából fordított művét.

349 Benkő József Aranka Györgynek
Közéapajta, 1792. május 12.

Köszöni a küldött könyvet; elküldi Bethlen János történeti művének kéziratát és egy saját értekezését. Jelenti, hogy nem tud elmenni az országgyűlésre, mert nincs sem lova, sem tisztességes ruhája.

Méltóságos Tabulae Regiae Adsector Úr! Különös Kegyességű Mlgs Uram, Jóltévőm!

Bőjt-más' Havának 27-dikén költ Levele tegnap előtt tölte-bé engemet oly vigasztalódással, a' minéműt minden Leveleiből szoktam meríteni a' Mlgs Úrnak.* Vettem mellette szíves háládatossággal az *Igazgatás Formáit* is: hólnap akarom jól meg-olvasni; mert tegnap széljel jártam.

Én semmit nem tudok küldeni ezen szegény gyalog embertől, kit eléggé meg-terheltem *Bethlen János autographa* Historiájával; melyet küldök Mlgs Bethlen Gergely Úr Ó Ngának, oly véggel, hogy minapi Jelentésemmel öszve vetvén, ugyan ezen embertől vissza is várhassam. Láttá vólt ezt a' Mlgs Úr; de ha tetszik, méltóztassék fel-bontani, megtekintgetni, a' Jelentéssel bár edgy lapon, kettőn öszve olvasni, 's meg-ítélni a' ki-nyomtatott példát, és újra bépetsételni.

Küldök ugyan tsak drága óráinak el-lópására edgy kis Írást, u. m. a' minap jelentett *Magyar és Török Nyelv öszve-vetéséről* való Munkámnak *Impurumát*, oly alázatos kéréssel, hogy míg a' *Tabellarius* Kolosvárat megjárja, ha a' Mlgs

* Megvétém a' magyar szóllást, melyet így kell vala ejtenem: a' Mlgs Úrnak minden Leveleiből szoktam meríteni. botsánatot kérek.

Úrnak sok, tsudára méltó sok foglalatosságai megengedik, megolvasni 's reflexio-
kat tenni rea méltóztassék; melyekkel edgyütt magát e' kis Munkát is vissza
kérni, ámbár szégyenlve bátorodom: mert nálam edgy betű sem marad belőle,
felette nagy szükség vagyon pedig rea; minthogy a' *Puruma* (mint Hochmeister
Uramtól értem) most Censurán vagyon, vagy által is ment; akarnék pedig az
alatt, míg nyomtatják, edgynehány jobbításokat tenni benne. A' mely Jegyzésem
a' 41. és 42-dik lapokon vagyon, nem kívánnám, hogy előre tudja Dr Mátyus Ur,
ki is Diaeteticájában kétségbe hozta az én *Tátorjánomat*,¹ a' mely Széki határon
is, nevezetesen Pap-telkén bővön terem; az hol ásattam és sülve ettem belőle. A'
Tátorjánról különös kis Munkát akarok ki-adni; hogy meg-múttassam, mely sok
száz szekerekkel lehetne az egész Mezőségen ásní. Tsuda, hogy Dr Mátyus Ur
még sem esméri Erdélyben, mint a' ki *Botanicát* nem tanúlt. De Írásomban meg
nem sértem, tsak magamat mentem, hogy Tudósításom adatott-ki a' *Magyar
Hírmondóban*. Írásommal nem vetélkedésre, hanem haszonra vígyázok a' valaha
Füvészséget tanuló Ifjakra nézve.

A' M[agyar] és T[örök] Nyelv – a' Mlgs Úrnak lészen ajánlva,² ha méltóztatik
el-szenvedni; 's ez az oka, hogy ámbár nagy nyílásom lett vólna benne a' M. Ur
Magyar Nyelvről való tudós Rajzolatját emlegetnem: de kívántam a' *Dedicatiora*
tartani. Igéri Hochmeister Uram, hogy igen sietve ki-nyomtatattja.

Különösen a' Diaetára is, a' Mlgs Úr serkentése szerént, igyekezem készíteni;
ámbár bajos ilyen elmének, mely a' sok nyomorúságoktól szüntelen szélyel
vonattatik. Bizám a' Tudós Társaság Erszényének avagy tsak igen mértékletes
meg-nyílásához: de mi lészen belőle, ezután válik-meg.

Itt hirhesztik, hogy már M. Vásárhelyen erőssen folya a' Székely Armalisták-
nak Productioja; de nem hiszem, míg jobban meg nem hallom. Én *Primipilaris*
vagyok; és óh mely igen kívánnék a' Mlgs Úr bölts tanácsával élni, miként
nyerhetnék magamnak 's a' Bögözi Pap Bátyámnak Nemes Levelet a' Fgs
Uralkodó Háztól, mely Nemteleneknek is ingyen adott, mint Professor Nemegeyi
Uramnak.

Katona Duces Hungariae, ha a' Mlgs Úr kevés ideig kerülhetné, 's ez a' gyalog
ember el-hozhatná: én hamar vissza küldeni igyekezném, a' nekem parantsolt
Írásokkal edgyütt; 2. vagy 3. nap véget érnék velle.

A' *Diaetara* hív a' Mlgs Úr engemet. Óh mely kívánnám! 's talám nem is
vallanám kárát; de sem lovam az útra, sem illő öltözetem oly fényes alkalmatos-
ságra, az hol talám némely Uraink szégyenlenének engemet. Hát ha a' Székelyek
1555-béli Törvényének ki-adása által jelenem-meg; tsak érkezzék ki-nyomtatá-
sára valamelyik Typographia, mely is abból bizonnyal hasznót hajtana.

AZ ISTENNEK karjai erősítsék, hosszszasítsák a' Mlgs Úr közönséges hasznu
életét! óh mely teljes szívből ohajtja

a' Mlgs Úrnak
Közép-Ajtán, 12. Maji,
1792.

legméltatlanabb és leginkább el-
kötelezett alázasatos szolgálja,
Benkó József. t. k.

Úgy! a' Magyar Nyelvre is, ha elébb nem, a' nyáron küldök valamit; minthogy
akkor sem kaszálni, sem aratni nem tudok.

350 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1792. június 4.

A levél átadóit ajánlja Aranka figyelmébe a nemességet felülvizsgáló, küszöbön álló eljárás kapcsán.

Méltóságos Úr! Mindenek felett való Uram, Jóltévőm!

Mgs Úr parantsolatjára némely Írásokat szándékozom küldeni, de még halad edgy keveset. Azt véltem, hogy leg-alább edgy Hetet késnek ezen Levelemet el-vivő Vargyasi Armálisták; de indulnak M. Vásárhelyre, 's én el nem készíthetem, a' miket küldeni akartam; mert százak a' bajaim.

Másik bánatom ez, hogy a' Mlgs Urnak Levelemet és egy Kézírást küldöttem a' minap, 's a' rossz Követ választ nem hozott.

Drága Mlgs Uram, Jóltévőm! a' Vargyasi Armalistákat, kik az én Írásommal mennek a' Mgs K[irályi] Táblára producálni, ajánlom Gratiájába, mint igen betsületes Jó akaróimat; hadd vehessék észre, hogy a' Mlgs Úr nékem nagy Jóltévőm. Óh szerentsétlen óráim, hogy készületlen vagyok Írásaimnak küldésére! Magamat, igyekezetetskéimet, szegénységemet -- Gratiájába ajánlván, és azt jelentvén, hogy a' Magyar Nyelvre nem sokára edgy kis Darabotskát küldeni el nem múlatom, vagyok ki-írhatatlan szives és alázatos tisztelettel

Méltóságos Urnak

K. Ajtán 4. Jun. 1792.

méltatlan szolgája

Benkő József.

[C í m z é s :]

Méltóságos Zágoni Aranka György Urnak, az Erdélyi Mgs Királyi Tábla különös Erdemű M. Adsectorának, alázatos tisztelettel.

M. Vásárhely

351 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1792. június 11.

Jelzi, hogy hamarosan elkészül a Közép-Ajtai Abécé című műve, amely a régi magyar írásmóddal foglalkozik.

Méltóságos Ur! Kegyes Mlgs Uram!

Éppen az útról fogám-fel történetből ezen betsületes alkalmatosságot. Nints azért időm tsak író tollamnak jobbitására is. Tsak ezt akarom alázatosan jelenteni, hogy innen is hamar időn mégyen alkalmatosság, és akkorra talám elkészíthetem a' KÖZÉP-AJTAI ABÉCÉT, a' régi Magyar Írás módjának esmértetésére. Ez a' régi orthographia, mint ewrewc, Chyazar, Terec, choda vagy chuda, chac, 's a' t. a' régi Magyar Könyvekből; pro örök, Császár, Török, csoda vagy csuda, csak, s' a' t.

Magamat nagy botsánat kérés mellett, Gratiájába ajánlván, vagyok tisztelettel Méltóságos Urnak

K. Ajtán 11. Jun. 1792.

érdemetlen alázatos szolgája
Benkő József. t. k.

KÖZÉP-AJTAI
 ABECE
 MELLYET
 A'
 RÉGI MAGYAR IRÁS
 MODJÁNAK ESMÉRTETÉSÉRE,
 AZ E' FÉLÉKET
 SZERETŐKNEK KEDVEKÉRT,
 KÉSZITETT
 BENKÓ JÓSEF,
 KÖZÉP-AJTÁNN.

ELŐJÁRÓ BESZÉD.

Ambár mind Magyar Országban, mind Erdélybenn, sokan találtnak, kik a' régi Magyar Irás módját tudják, és a' leg idősebb Irásokat is folyvást olvashatják: az ilyenek mindazáltal felette igen kevés számuak azokhoz képest, kik írástudóknak mondatnak ugyan, de a' régi Kézírásoknak olvasására elégtelenek; sőt a' nyomtatott Könyvek olvasásában és értésében is akadoznak. Melynek edgyik oka ez, hogy a' mely Betűkkel mostan mi élünk, azoknak edgy részét a' Régiak másokkal meg-tserélték: és így következett, hogy midőn a' Mostaniak megavult Irásokat olvasnak, sok szót különben ki nem találhatnak, hanemha a' több szóból összevontatott dolognak rendéből; sőt néha ebből is vagy nehezen, vagy éppen nem érthetnek.

Például hozok, a' számtalan sokakból, edgy néhány szót, melyeket, ezelőtt, mintedgy két száz esztendőekkel, Magyar és Székely Eleink így irtanak: *Chyázar*, vagy *Chyaszar*, *Chehec*, *Terec*, *Kulchyar*, *chac*, *chodac*, avagy *chudac*, *bochya-tyak*, *giőle*, *ewrewk*, *bewlchec*, 's a' t. Ezek mind valóságos olyan magyari szók, melyekkel ma is közönségesen élünk: hányadik született Magyar mindazáltal, a' ki ezeket külön külön csak magokra olvasva meg-érthetné? és valjon miért nem? Bizonynal a' régi irás módja akadályoztatja a' meg-értést. De ha a' mostani szokás szerént való betűkkel irom-le; legottan akárki könnyen értelmeket veheti ezen szóknak, melyek t. i. így esnek: *Császár*, *Csehek*, *Török*, *Kulcsár*, *tsak*, *tsodák* avagy *tsudák*, *botsátják*, *gyüle*, *örök*, *böltsek*. Több nemzeteknek nyelveikenn is, nevezetesen a' Németénn, sok ilyen változásokat lát, a' ki az ó és új irás módját össze-veti.

Minekutánna azért el szemlélttem volna a' Betűknek nyelvünkenn való ily nagy változásait: az a' vélekedés foglalta el elmémet, hogy mind gyönyörködésre, mind szükséges haszonra fogna szolgálni; ha a' Betűknek régi jelentéseik és erejek közönségesen olvasható Irásba foglaltatnának. Melyhez képest tetszett nékem, hogy a' magyar Betűket, az ő szokott *Abéce*-béli rendjek szerént, mind hajdoni, mind mostani jelentésekre nézve, a' figyelmetes szemek eleibe tégyem. Tessék tehát ezekbenn gyönyörködni: azoknak, kik édes Nemzetünknek Régiségeihez igaz szeretettel viseltetnek. Tessék ezekből bár valami kevés hasznát venni azoknak, kik a' régi Irásoknak gyors olvasásában kívánják magokat könnyebbíteni. Tessék hallgatni azoknak, kik csak ehez hasonlót sem érkeznék írni.

Nékem pedig, míg *Abécé*-met az olvasásra ki nyitanám, tetszik előre im ezen jelentéseket tenni.

352 Benkó József Aranka Györgynek
 Középajta, 1792. június 15.

A nemesség felülvizsgálását célzó hivatali eljárással kapcsolatban a címzett figyelmébe ajánlja a Boda-családot.

Méltóságos Tabulae Regiae Adsector Úr! Kegyes Uram és valóságos Jóltévóm!

Még itten vagyon a' Lisznyai Katona, ki által a' Mlgs Ur Kegyes levelét vévém, a' *Katona* Munkájával edgyütt, ki-mondhatatlan háladatossággal.

En ezekről, 's az elébbeniekről többet irok, és holmi kevés Írásokat küldeni fogok, a' Generalis Synodusról Kolosvárra vissza menendő Tiszs Papoktól; mostan pedig Kedves Testvérem, néhai Tiszteletes Czegei Pap *Boda Gergely* Uram (kit a' Mlgs Ur bizonynal esmért) Özvegye nyakra főre szaladván hozzám Füle nevű Faluból, buzgó kérésére én is könyörgök mély alázatossággal Mlgs Úrnak, hogy ha út lészen rea, méltóztassék ezt ki-mutatni a' Füle *Boda* Familiának, hogy Seriest nyerjen mostan a' sok Producensek között is, és producálhasson; ne fáradna többször nagy költséggel. Oh mely sokszor és sokkal terhelém a' Mlgs Urat tsak ezen Productio alkalmatosságával is! de tudja az egész tartomány a' Mlgs Urnak hozzám való Kegyességét, és kívánják közbenjárásomat.

Erzékeny panaszza a' Mlgs Urnak engemet annyira megkeserített, hogy a' Magyar Nyelv Mivelő Társaság Munkái közzé sok darabokat dolgozni bizony legfővebb gondom lészen. Vagyok továbbá és maradok nagy tisztelettel

Méltóságos Úrnak
Közép-Ajtán 15. Junii,
1792.

legérdemtlenebb aláztos szolgálja
Benkó József. t.k.

[C í m :]

Méltóságos Zágoni ARANKA GYÖRGY Úrnak, az Erdélyi Mgs Királyi Tábla különös Erdemü M. Adsectorának – alázatos Tisztelettel, M. Vásárhely.

353 Benkó József Aranka Györgynek
Középajta, 1792. szeptember 14.

Beszámol betegeskedéséről s közli, hogy ha pénzsegélyt kapna a Kézírások Társaságától, kiadhatná Bethlen János művét és egyebeket.

Méltóságos Tabulae Reg[iae] Adsector Ur, Kegyes Uram, Jóltévóm!

En a' nyáron sok bajok és betegeskedések között által-úszván, egésségesen várom az ajtó előtt álló Őszet; de amazok miatt a' Mlgs Urnak kedves parantsolatjai közzül tsak edgyet is, tökéletességre nem vihettem. Azt, a' melynek Titulussát és elejét e' Levélkének 2dik felén küldöm, talám fél napra el-készíthetem vala tisztán, s' el-küldhetem vala, ha meg nem előz vala a' *Móritz* Uram által való jó alkalmatosság. De mind ezt hamar, mind a' többeket ottan ottan elküldöm.

Most a' Mlgs Úr Kolosváratt az Hazának fényes Piatszán lévén, tudom, hogy a' köz jóra sokat mozdítani el nem múlatja. Segéljék az Isteni Karok!

Ha a' Kézírások Társasága pénzbéli Segedelmével hamarka éltetne, úgy hiszem, hogy nem tsak *Betlen János* Historiájának, hanem sok egyéb Nevezeteseznek nyomtatás alá való készítésében (kivált hogy sokak már szépen le is vagynak írva) élhetne fáradsággal. Biztam is vala, 's azért arra fordítottam egyéb pénz kereső részét időmnek; de még nem látom, hogy segedelmem lenne. Honnan várjak hát, nem tudom. En pedig az ilyenekben foglaltam több időmet. Mégyen a' jó alkalmatosság, 's többet nem írhatok – hanemha jövő éjtszakán, 's

hajnalban Mórítz Uram után Köpetzre küldhetném – a' ki tökéletes tisztelettel
vagyok
Méltóságos Urnak

alázatos tisztelője,
méltatlan szolgája
Benkó Josef. t.k.

Közép-Ajtán 14. 7br. 1792.

354 Aranka György Benkó Józsefnek
Marosvásárhely, 1792. november 11.

Bejelenti, hogy nemsokára Középajttára látogat.

355 Benkó József Aranka Györgynek
Középajta, 1792. november 26.

Jelenti, hogy Marosvásárhelyre utazik nemessége elismerése ügyében; akkor majd átveszi a
harminc aranyat, amelyet címzett szerzett neki.

Méltóságos Tabulae Regiae Adessor Úr! Igaz Jóltévő Uram, Patronusom!

Hozzám való Kegyeséggel mostan is valóban megtetézett Levelét a' Mlgs
Úrnak, melyet Sz. Márton napján hozzám irni méltóztatott, igaz tisztelettel és
valóságos vigasztalódással vettem, még pedig Maros Vásárhelyre készülőkörnyűl
állásaim között: mivel-hogy én is a' több Székely Armálisták között a' Mlgs
Királyi Táblán még Karátson előtt producalni akarok; könyörögvén teljes
bizodalommal a' Mlgs Úrnak, hogy mig igen sánta Kúldus módjára tehető
utazásom oda vinne, a' Productiora való Seriest ki munkálódni méltóztassék;
hogy gyámoltalan házamtól hosszason távol lenni ne kénteleníttessem.

E szerént meg-fogom előzni a' Mlgs Úrnak Közép-Ajtára jövetelét; 's ez nékem
annyiban jól esni láttatik, hogy az én füstös kalibám nem méltó a' Mlgs Úrnak
benne való meg-jelenésére. Tudom ugyan, hogy azt a' Mlgs Úr igazságonkönyörüle-
tességből tselekedné.

Igy lévén a' dolog, magam fogom a' Mlgs Úr kegyes kezeiből elvenni azon 30.
Arannyakat, melyeket az én igaz Arannyam, a' Mlgs Aranka Úr buzgósága
szerzett minden bizonnal számomra. Vajha fel érne elmém és nyelvem ennek
meg-hálálását!

Szándékoznám M. Vásárhelyen Karátson Havának 10-dik Napja tájatt jelen
lenni, ha az igen alkalmatlan út engedné: de előre félek az úttól, hogy talám nem
Szekéren, hanem csak Lóháton kéntelenítettetem menni, és így szintén üres
formálag találtatni. Akár hogy légyen, tselekedje velem a' Mennyei Könyörüle-
tesség, hogy én avagytsak még edgyszer lehessenek
a' Méltóságos Urnak

buzgó szívből való alázatos
és személjes tisztelője
Benkó József.

K. Ajtán 26-dik Nov.
1792.

Beteges Fiam keze által

356 Benkó József Aranka Györgynek
Középajta, 1793. január 1.

Köszöni a küldött harminc aranyat. Beszámol arról, hogy miért nem utazhatott Marosvásárhelyre.
Küldi egy új munkáját, ír többi értekezéséről.

Méltóságos Királyi Táblai Assessor Úr! Mások felett való Kegyes Jóltévő Uram!

Tit. *Bydeskuti Bóldisár* Úrfi által a' Tks. Tudós Társaságnak 30. Arannyakból álló Adományát, melyet a' Mlgs Úr hozzám való különös Kegyességébéli ki-munkálódásának köszönök (óh mely buzgón köszönöm!), el vettem örökös háládatosságra kötelezett szívvvel. A' kikhez illik, bé fogom mutatni Áldozatomat háládó Leveleimmel; sőt, a' mint bízom, személyes tiszteletemmel is.

Edgy különös, de e' mellett az idő 's útbéli közönséges nagy akadály nem engedék, hogy Karátson előtt Productiora mennek. Így kell még is mondanom, hogy Lóhátonn elmehettem volna, de hogy mind a' Mlgs Úrra, mind a' T. Társaságra nézve Írásbéli Darabokkal mennek szekerenn, el kelle haladni az Antal napi M. V[ásár]helyi Sokadalom tájékára; bizván, hogy a' Mlgs Úr Kegyes intézéséből edgyseribe terminusom leszen a' Productiora.

Küldöm azonbann a' Kászon Szék Eredetét. E' mellett edgy Tzédulát, melyet Teks Kováts László Uram Kedves Komám, fog maga írásával világosabbá tenni. Az Istenért! ha lehet, méltóztassék megmutatni, megnyit szolgálhasson a' Mlgs Ur. Jól tudom, hogy eddig engettem és általam száz Ember is nyitogatta a' Mlgs Urnak igen könnyen (kegyesen) nyíló ajtaját. Hadd légyen; mert bízom a' botsánatért, mind a' többi, mind e' felől.

Miért terhelném most a' Mlgs Urat több Irással? holott nem sokára személyesen fogom mondani: a' Méltóságos Urnak

érdemetlen alázatos szogája
Benkő József. t.k.

Oh mely igen örvendem, hogy 1. Jan. 1793. én a' Mlgs Urnak írhattam leg-első Levelet!

Időnek és Örökkévalóságnak Ura! áldjad-meg kellemetes Jókkal, egészséggel és étellel. Azt ez, és sok földi esztendeiben, a' kihez ezen Leveletem írom engedted.

A' Közép-Ajtai *Abecét* már 4szeris jobbitva iratom le, 's magam vagyok viendő. Én éppen most készitem a' Bethlen Farkas Historiajának 6-dik és így utolsó Kötetére, az Előbeszédet és Mutató Táblát, annyira ki-nyomtatódott.

Continuatio gyanánt ugyan most recensealom nyomtatás alá *Bojtínust* sok szükséges Adnotatiokkal. Ezt előre a' Mlgs Urnak meg-fogom mutatni M. Vásárhelyen, 's még edgy Jó Mlgs Uramnak.

Hogy a' Productiora Seriest nyerjek unalmas késedelem nélkül annak idejében, hiszem, hogy azt véghez vitte 's viszi a' Mlgs Urnak hozzám való Kegyessége.

357 Benkő József Benkő Ferencnek
Köpec, 1793. augusztus 25.

Feljűjtja a levelezést; jó egészséget kíván és ajánlja figyelmébe Kaller Bálint diákot.

Tisztelendő Professor Úr! Kegyes Fautor Uram!
Illy sok időnek le-folyása után bátorkodom Levelezésemet újítani innen Köpetzről, az hol Sz. György naptól fogva Papi Hívatalt viselek. De mit írjak? Cicero szerint, a' Levélnek az is argumentuma lehet, ha meg-írjuk, hogy nintsen mit írunk. Lehetne írom aprólék dolgokról; de azokkal nem terhelem. Elég nagy és nékem igen kedves ez, hogy ez előtt hat Héttel Tiszt. Prof. Uramnak

kellemetes Egészségét örömmel érthettem; melynek állandóságát sok esztendőkre igen szívesen kívánom. Ezen Levelemet meg-vivő igen betsületes és nagy igyekezetű 's reménységű *Kaller Bálint* nevű Deákot, ki is ide való Nemzetségű, nagy bizodalommal ajánlom Fávorába, mint magamat is, a' ki nagy tisztelettel vagyok

Tisztelendő Professor Urnak

Köpetz 25. Aug. 1793.

alázatos szolgálja
Benkő József. t.k.

[C í m z é s :]

Tisztelendő és Fő-tudós Professor BENKŐ FERENTZ Urnak, teljes tisztelettel.
N. Enyed.

358 Benkő József Pataki Sámuelnak
Köpec, 1795. június 13.

Jelenti, hogy nyolc darabból álló kéziratot munkát küld a Gubernatorhoz és az Erdélyi Tudós Társasághoz.

359 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak
Köpec, 1795. június 13.

Gyenge anyagi helyzetére való hivatkozással segélyért folyamodik. Beküldi az 1545-ös erdódi zsinat cikkelyeit. Védekezik a rosszakarók támadásai ellen.

Erdélyi Nagyfejedelemségbéli Méltóságos Fő Consistorium Kegyelmes és Nagyméltóságú Patronus Uraim!

Minekutánna az Isteni méltó dorgálás által sok és keserves változásokon által menvén, magam Közép-Ajtai kunyhómba rekesztettem volna, a Méltóságos Fő Consistoriumnak 150 rh. for. segedelem pénzével, adattatott vala hivatalom edgy Papságra; de azt szomorú környülállásaimban nem vállalhattam: félvén hogy a megígért *Pensiót* is elszalasztom. De azután a Méltóságos Fő Consistoriumhoz folyamodván és tanátsot kérvén méltóztatott vala idvezült Méltóságos Bárá Consiliarius és S[upremi] Consistorii Praeses *Bánfi Farkas* Ur Excellentiája kegyesen azt válaszolni maga kezeivel, hogy örömmel fogná venni a Méltóságos Fő Consistorium, ha még magamra Papi hivatalt vállalnék és azzal a megígért Pensiómat is el nem veszteném. Ehez való bizodalommal azért két esztendővel ezelőtt vállaltam a köpetzi Papságot; az hol igaz, hogy magamnak, s terhes és népes Házamnak kenyere vagyok; de láttya az Isten, hogy sem öltözetünkre, sem egyéb sokféle szükségseinkre jövedelmünk nintsen; mindennap szűkölködöm, úgy hogy minden naponként fejem fűsti mégyen fel, miképpen folytassam Hivatalomat, és miképpen használhassak az Hazának sok Írásbéli Gyűjteményeimből, melyeknek megszerzésére fordítottam egész életembéli keresetemnek nagyobb részét; kíváltképpen, hogy kénytelenítettem igen terhesen meg is adósodni a mult igen szűk Esztendőkben, vévén a drága Buzának köblit sok Személyeinkre tizennégyszáz és több forintokkal is.

Folyamodom azért a Méltóságos Fő Consistoriumnak könyörületességéhez, méltóztatásuk kegyesen megígért két Esztendei Pensiómat mostan, fogadott és küldött, bizonyos Emberem kezébe kiadni, s ez után is kiszolgáltatni: hogy így

alkalmas lehetne mind Papi hivatalomnak jó kedvel való folytatására, mind a Nemes Hazának, Gyűjteményeimmel és Írásaimmal való szolgálattára.

Bátorkodám mondani, hogy az Hazának szolgálattára, mert ennek most is küldöm jeleit Nagyméltóságú Gubernátor Ur Excellenciájához, és az Erdélyi Tudós Társaság Méltóságos Tanácsához 8 darab kézírásos, és szintén másfél száz árkusból álló, s nyomtatás alá elkészített Munkákban. Küldök ezeken kívül a Méltóságos Fő Consistorium Archivumába edgy Munkát, az Erdődön, Szathmár Vármegyében 1545-ben celebrált Generalis Synodusnak Confessióját, XII. Articulusokban, melyeket az Protestans Tudósok ez ideiglen elveszetteknek lenni gondoltanak, és csak nem sirattanak, mint *Haner, Párizspapai, és Lampe Ecclesiastica* Históriáikban látjuk: de az Isteni gondviselés ezt számomra s a közhaszonra megtartotta. Küldöm az ugyan Erdődön 1555-ben celebrált Synodusnak XX. Articulusait; melyekről a mi Íróink még csak nem is emlékeznek. Ezek mellé, s közzé sok Izzadással való munkámat tettem. Ezekből láthatni minemű lépést tettek legelsőbbben a Magyar Protestánsok, mikor a Római Eklésia kebeléből kijöttek. Ezek nélkül sovány a mi Egyházi Históriánk.

Ezen mint egy 12 árkusból álló Munkámat ugyan én már a kinyomtatás végett, Academizáns Szotyori József Uramtól elindítottam Göttingába, nagyhirű s nevű Correspondens Uramhoz, Professor és Consiliarius Heyne Urhoz: de még is könyörgök a Méltóságos Fő Consistoriumnak, méltóztassék ezt a maga Archivumába bététetni, sőt a Kolosvári Ref. Collegiummal is leirattatni; hogy ha a Göttingába indított Exemplar el találna is tévelyedni; ne vesszen el Hazánkban ez a két Confessióból álló drága Kints.

Továbbá akármit festsenek engemet, a még sem szünhető roszakarók; legyenek védelmem gyanánt szintén másfél száz árkusból álló Írásaim, melyekben az Haza Históriájára tartozó sarkalatos dolgok vagynak, mint fennebb is jelentettem.

Ezek után magamot, tsekély, de fáradságos igyekezeteimet, és terhes szükségemet Kegyelmességekbe ajánlván mélységes tisztelettel vagyok a Méltóságos Fő Consistoriumnak
Kegyes és nagy Patronus Uraimnak

legméltatlanabb alázatos szolgálók
Benkő Josef. t.k.
Köpetzi Prédicátor.

Köpetz 13. Junii
1795.

360 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1795. augusztus 25.

Részletes beszámolót küld az utóbbi időkben kifejtett tudományos munkásságáról. Közli, hogy az erdódi zsinat nyilatkozatait három különböző helyen letétbe helyezte. Címzett támogatását kéri a Miklósvár széki notáriusi állás odaítélésében.

Nagy Méltóságú R. Sz. B. Gróf Cancellarius Úr, Kiváltképpen való Kegyelmes Patronus Uram!

Minekutánna megverettetem, megpróbáltattam, rosszakaróim miatt rosszá lettem, elkedvetlenedtem és hypochondriával küszködtem volna; már ismét alkalmason vissza állottam csekély elmém járásaira s igyekezetemre. Kedvetlen és igen nyomorult állapotomban is gyűjtögettem ugyan és Írásaimat szaporítottam; dolgoztam is a nyomtatásban kijött *Erdélyi Dietákat; Imago Nationis Siculicae-t, Közép-Ajtai Dohányt*; de mióta jobban lettem, és a Köpeci Papságot is (melyben 3dik esztendőtol fogva vagyok) felvállaltam, attól fogva többre

mentem és menni szándékozom. Az Erdélyi Tudós Társaságnak már bé-adtam tíz darab gyűjtemény munkát az Haza Históriajára, magam nem kevés számú Adnotatioimmal. Ezeken kívül *Mikó* és *Bojtinus* Históriajokat Sajtó alá el-készítettem sok szükséges Jegyzetekkel, és ez utolsó talám már nyomtatódik is. A mászt pedig edgy Gróf Úr nyomtattatja ki.

De mind ezeknél többet kívántam tenni azzal, hogy a *Reformatiónak* a Magyar Eklésiákba való bé-jövetelének legelső kezdete igen csonka volt, az Erdődön 1545-ben tartatott *Synodus Confessiójának* (a mint gondoltatott) elveszése miatt; a mint látjuk *Haner, Pápai s Lampe Ecclesiastica Históriajokból*: én pedig nem csak ezt a Confessiót találtam meg, még Enyedi Deák koromban, *Dési István* nevű, Bethlen Gábor Fejedelem idejebeli szászvárosi Papnak egy darab Gyűjteményiben: hanem az ugyan Erdődön Báthori György patrociniuma alatt, 1555-ben celebráltatott *Synodusnak* 20 Articulusokból álló *Confessióját* is; ezeknek alkalmatosságával és bétételével dolgoztam a *Reformatiónak* kezdetéről, mintedgy 13 árkosból álló Munkát,¹ melyet a nyomtatás végett, Akadémiákra ment igen érdemes Szotyori József nevű Deáktól utasítottam Göttingába Professor és Consiliarius *Heyne* nagy Correspondens Uramhoz. De hogy valamiképpen mégis az útban el ne vesshessen, ebből edgy exemplárt a Mlgs *Fő-Consistoriale*, mászt a *Püspöki Archivumba*, 3dikát a Brassai Gymnasium Bibliothékájába tétettem bé. Most a *Székelyek Törvényeit*, és mellesleg a *Rozsnyai Dávid Munkáját* (még pedig ezt az Originálból) készítgetem, melyben a Török Porta és Erdélyi Fejedelmek között való Correspondentáit foglalja.

De ezeket 40nél több Török Levelekkel, igen nevezeteskkel szaporítom.

Miért bátorkodám ezeknek jelentésekkel Excellentiádat terhelni? Nem csak azért, hogy Excdnak az effélékben való példás gyönyörködését jól tudom, s tudják mások is; hanem kiváltképpen hogy számot adjak ilyen velem és gyermekeimmel meghálálhatatlan sok jót tett nagy Patronus Uramnak edgy néhány esztendeimről, melyekben semmi jelentést nem tettem; unalmas lévén én magam magamnak is. Már ha valamiben, akármi tőlem kitelhetőben szerencsém leénd Excellentiád parancsolatját venni, nagy örömem lészen azt teljesíteni.

Írt volt nékem igen szépen Tit. Mihelyes uram², Excád érdemes és tanult Cancellistája, talán ugyan Excd rendelésiből a Scythiai Betűkről és Írásokról; hogy ha mik ezekhez nálam találatnának, én is adnám Excd Collectiójához. Válaszoltam volt Ó Kglmének Confusiom között is valami soványon! edgy Akademizáns kezére bízam; de vagy meg nem adta; vagy ha vette Mihelyes uram, igen kicsinnek tartotta feleletemet, és mind mostanig semmi válaszát nem vettem. Valami fülhegygel úgy is hallottam, hogy ő Kglme mostan Excd mellett nem volna. De ha ottan vagyon és Excd nékem a felől parancsolni fog: tészem kötelességem.

Azt írtam volt Ó Kglmének, és mostan is jelentem, hogy erről a materiáról Doctor *Gyarmati Sám[uel]* Uram írt bővön³ és ha igazán hozták hozzám, már a Grammaticája nyomattatik is.

Nem állhatom, hogy Excdnak, mint Hazánkban Vallásunk Fő Oszlopának edgy dolgot ne jelentsek: t.i. Ebben a kicsin Miklósvár székben igen csudálatosan foly a dolog már sok időtől fogva, a mi Vallásunkon való Tisztviselésre s Adsessorságra nézve. Ez előtt mind Király Bíróságot, mind Nótáriusságot Római valláson valók viselének. Mostan is a V[ice] Király Bíró *Thúri Sándor* úr Catholicus, igen érdemes és nagyobbra is méltó, sokat tenni tudó Férjfiú; a Notariusságra pedig legtöbb votummal választottak a R[eformát]usok közül *Bölöni Rácz Mihály* Uram, az Unitariusok közzül Nagyajtai *Péterfi Sámuel* Uram

ki edgy időcskétől fogva <...> substituáltatott vala a Vacantiába esett Notarius-ságnak viselésére. Nem tagadom, hogy szépen tanult ifjú ember; de Primipilaris Rendből való személy Katona Jurisdictio alatt vagyon; *Rácz* uram pedig igaz immunis Ember Régi Eleitől fogva, szép tanultságú, jó Conceptusú tiszta és serény pennájú ifjú Ember; de nem olyan, hogy valamit vadásszon a maga elémnetelére, igen modestus lévén. Én azt elgondolván, hogy ámbár vallásunkon való két Adessorok vannak itten, de az Officialisok sok időtől fogva csak más Vallásúak: azonban *Rácz* uramnak igaz erre elégséges érdeme vagyon, Bölöni pedig a népes Unitaria Ecclesia között, kicsi Ecclesiánknak elei között búzgó s hasznos Férjfiú, holott unitarius Atya nemzette (Reformata szülte) bátorkodom Excdnak alázatosan könyörögni, hogy Bécsben Kegyelmed kezein fordulván meg ez a dolog, méltóztassék ennek a jó ifjú Férjfiúnak számára a nótáriusságot megszerezni. Továbbá magamat kegyelmébe ajánlván, vagyok mély tisztelettel Excellentiádnak

igen méltatlan alázatos szolgálja
Benkő József
köpeci fungens Pap

Közép-Ajtai házamnál rossz író szerszámmal 1795. 25. Aug.

361 Benkő József Pataki Sámuelnak
Középajta, 1795. augusztus 27.

Jelenti, hogy elküldi az anyagot az Erdélyi Kis Tükör-höz: eddig nehéz állapota akadályozta a munkában. Beszámol egyéb munkáiról, köztük említi a két erdődi zsinat cikkelyeit.

Tekintetes Doctor Ur! Különös Nagy Jó Uram, Fautorom:

Bezzeg megfelelék a Becsületnek! Ennyi Esztendeig tartám magamnál az *Erdély kis Tükörét*; már, ha az új kiadattatása aránt való szándéka Tekintetes Doctor Urnak meg nem változott, tessék parancsolni, és a mint kikészíthettem, kiküldöm a nállam állott Írásokkal edgyütt.¹ Ha mostan honn nem találná Levelem; tessék kikérem bizodalmasan, akármi kitsin Válasz tzedulát adni T. *Pap Josef Ingrosista*² Urhoz, kedves fogadott Fijamhoz, és onnan híven el fog jőni. A *Mappát* most küldöm, alázatosan bocsánatot kérvén nálam ily hoszszasan való állásáról. A könyveket is nemsokára haza küldöm, tsak azt várom, hogy Magyar Országról vehessem edgy ide ígért exemplárját a *Bartha Boldisár* krónikájának, melynek igen sok hija van a Tekintetes Doctor Uréban, és abból a tsonkaságokat kipótolhassam. Sok Confusióim között és miatt haladott eddig e kis munka: jóllehet olyan állapotomból való felébredésemig s újulásomig is nem hevertem, a mint kiadott Munkátskáim is bizonyítják, melyeken kívül *Mikó* és *Bojtinus* Históriájit is sajtó alá elkészítettem, sok Adnotatiókkal. A Tudós Társaság Méltóságos Tanácsának is beadtam már Gyűjteményeimből tisztán leirva tíz Darabot. Ezek között vagynak a *Bánfi György* és *Vizaknai Beretzk* Napló Könyveik, melyeknek előljáróbeszédeikben illendőül megjelentettem, hogy azoknak Origináljaikat Tekintetes Doctor Urtól nyertem ki.

Készítettem 13 árkosra még edgy Munkát a Reformationnak Magyar Országon való kezdetéről, melyben eddig homály volt, az első, ú. m. Erdődön 1545-ben tartott Synodus Confessiojának, a mint Eccl[esiastica] Hist[oria] Íróink vélték, elveszése miatt.

De ezt én Munkámba belé írtam, az 1555-ben ugyanott celebráltatott Synodus

Confessiojának 20 *Articulusaival* edgyütt, melyekről még tsak emlékezet sintsen a mi Iróinknál. Ezen Munkámat a kinyomtatás végett Göttingába utasítottam, nagy Correspondens Jó Uram *Heyne* Professor és Consiliarius Urhoz, Academiákra ment *Szotyori Josef* nevű érdemes Ifju által: de hogy valamiszerént el ne vesszen, edgy exemplárt belőle a Fő Consistoriale, mást a Püspöki Archivumba, 3-dikat a Brassai Gymnasium Bibliothecájába is bététtem.

Ezekután hozzám gyakorlott Kegységének megújítását teljes szívvel kikérvén, Tekintetes Úrnak áldott hosszú életet kívánván, és magamat nagy Jóságába bizodalmason ajánlván vagyok nagy tisztelettel

Tekintetes Doctor Urnak

elkötelezett alázatos szolgálja

Benkő József. t.k.

Köpetzi Prédikátor.

Közép-Ajtai házamnál, 27. Aug.

1795. roszsz író szerszámmal a

jobb Köpetzen maradván.

362 Mikes János Benkő Józsefnek

Uzon, 1795. szeptember 22.

A Gubernium meghagyására magához hívja Benkót, hogy bemutassa a szkumpia, más néven ecetfa nevű növényt, amelynek a bőrfeldolgozásban való alkalmazása esetén nem kellene más anyagot importálni.

363 Benkő József Bánffi Györgynek és a Tudós Társaságnak

Köpec, 1796. március 1.

Küldi Hieronymus Ostermayer krónikáját és magyarázatokat fűz hozzá.

Fő Méltóságú Királyi Gubernátor Ur! és Méltóságos Tudós Társaság Tanátssa! Kegyelmes Uraim, Jóltévőim!

Excellentziátok és Nagyságtok hozzám régen eljött Méltóságos Parantsolatja szerint, kellett volna sokkal ezelőtt 4 darab írásokat bémutatnom: de ketteje azoknak a néhai Tiszteletes *Roth Pál*, Szász Hermányi Prédikátor sok szép Könyvei a gyűjteményei között lévén; minthogy mind azokat öszveséggel a Brassai *Gymnasium* számára hagyta, s onnat e mái napig is mind ki nem rakattathattak, a Bibliothecának nagyobbbitása várattatván; nékem azokhoz még szerencsém nem lehetett. Én pedig azokból tsak a nékem tetszett dolgokat jegyeztem volt ki magamnak. *Rosnyai Dávidnak* is tsak az 1663-ra való kitsin, de különben igen szép históriátskáját küldhettem volna fel. Az ő nagy, és igen sarkalatos Munkáját pedig most írogatom, magam, az ő régi, s már az olvasásra igen bajossá lett írásából; ritkán találván magam mellé alkalmas segitőt ezen az igen Falusi helyen: mert különben eddig, ugy érzem, hogy sok kézírásokat bocsátottam volna a Mlgs Tanács eleibe. Ezeket mentségemre elől botsátván alázatosan:

Most ugyantsak e kitsin darabot, mint tizenedgyediket, u. m. *Hieronymus Ostermayer*, hajdon Brassai igen hires neves organista Krónikáját mélységes tisztelettel küldöm. Az írás melyből által íratam, régi, s igen nehezen olvasható, melyen magam elsem mehettem volna; ámbár Brassóban a legértelmesebb Deákok keze által költ: mindazáltal a leírásban némely hibák estenek. De a Brassai *Gymnasium* Tudós Rectorának, T. *Teutsch János* Uramnak, szemessége, s keze által mindenütt tökéletesen megjobbítottak. A mely kivonások és

jobbitások miatt csaknem impurumnak tetszhetik, de már ebből igen könnyű nyomtatás alá tisztábban leírni.

A mi magát a munkát illeti; az én rövid látásom szerint, elég szép és jó. Mert noha nem sok dolgok vagynak benne, melyek másokban is meg nem találatnának: de hiszem annál hitelesebbek a dolgok, mentől többek azoknak bizonyosságai. Továbbá, csonkának vélhetné valaki a munka eleibe tett Jegyzésből: „*In welchem weder der Anfang, noch das Ende zu finden ist,*” és lehet, hogy 1520-nál fennebb kezdette írását, de ha tizzel, és több esztendővel kevesebb időre írt volna is, nem volna csonka Írás, a magában foglalt dolgokra nézve. Ha kinek tetszik, szabadságában áll, tsak edgy vagy két esztendőre való Krónikát írni. A mi pedig nézi ennek végét, *Ostermayer*re nézve éppen nem tsonka: mert 1561-dikén végezi, s ő is abban az esztendőben megholt. Hanem bizonyos, hogy azt valaki szaparította volt 1570-ig; a mint ezt magam is futólag láttam vala sok idővel ez előtt, *Teutsch Jó'sef* nevű *szász-Hermányi Pap'* Maradékainál Brassóban; az előtt nem is tudván semmit e kised Munkáról. És ez az oka, hogy *Transsilvaniám* 2-ik Darabjának 622-ik lapján azt írtam, hogy *Ostermayer* 1570-ig vitte volna; nem olvasván én hirtelen, és így észre nem vehetvén az ő 1561-ben történt halálát. Bátorkodám erről ily hosszasan írni, a végre, hogy midőn idővel a Munka ki fog nyomtatódni, akkor a ki ennek Előljáró Beszédet írand, innenis nétalám valami kis világosságot vehessen.

Ezeknek jelentésével, magamat, és tsekély igyekezetemet meg-esmért kegyelmességekbe ajánlván, vagyok mélységes tisztelettel,

Excellenciátoknak és

Nagyságtoknak,
Köpetzen, Böjtmás Hav:
első napján. 1796.

igen alázatos és legméltatlanabb szolgájok,
Benkó József. t. k.
köpetzi prédikátor.

364 Benkó József Mikes Jánosnak
Köpec, 1796. március 6.

Öt kecskebőrt küld Brassóba egy tímárhoz, hogy próbát tegyen a szkumpiával, melynek segítségével kordovánt lehet készíteni. A főkirálybíró támogatását kéri.

Méltóságos Gróf Fő Király Bíró Úr! Kegyes Uram, Patronusom!

A nékem parancsoltatott Munkácskát ímé küldöm alázatos tisztelettel. Méltóztassék Nagyságod eleve meg-olvasni, s úgy küldeni a F[elséges] K[irályi] Guberniumba.

E mellett, én az Héten öt kecske bőrt küldök Brassóba, hogy az én Szkumpiámnak újonnan próbát tégyen *Heinrich Fuhrmann*, s ez aránt írok Mgs Bíró Fronius Úrnak, s hiszem, hogy mint máskor, úgy mostan is fogamatja lészen írásomnak: mindazáltal, hogy hathatósabb légyen az, és ez a nagy importanciájú dolog annál jobban menjen végbe a Kordoványinak ugyan jó móddal való ki készítésével; méltóztassék Nagyságod is írni a Tkts. Brassai Bíró Úrnak, alázatos bizalommal ajánlom. Ennekfelette bűzgóságosan instálok Ngdnak a köz Jót munkálódni kívánó Kegyes indulatait jól tudván, méltóztassék Ngod is parancsolni valami jó Nemes embernek, vagy másnak, ki a Bükkszádi Üveg-csüárnél próbát tétessen egy bőrön, azzal a Szkumpiával, melyet én egy zsákocskábann Ngodnál bátorkodtam vala le-tenni. Mert K[ézd]i V[ásárhelyre] intéztünk vala azt; de Uzonból el-jöven, mindjárt kitanulám S[epsi] Sz[ent] Györgyön, hogy K. V[ásárhelyen] nem találtatik Kordoványt készítő Tímár.

Nagyságod *Krunitzét* és Írásait, két rendbéli Dietalis Articulussokkal; másod rendben pedig az Erdélyi Dietalis Articulussoknak Extractussait el-küldöttem volt; talám mind meg-mentek: de Ngdtól semmi parancsolatot nem vettem a felől, miket írának ki belőlök per extensum. Ezeknek jelentésivel magamat Ngd hathatós Gratiájába ajánlván, a *Szkumpia* körül való teljes igyekezetemmel, vagyok alázatos tisztelettel,

Nagyságodnak
Köpec, 6. Mart.
1796.

alázatos méltatlan szolgája
Benkő József t.k.
Köpeci Prédikátor.

365 Bánffy György Benkő Józsefnek
Kolozsvár, 1796. március 10.

A Tudós Társaság nevében köszönetet mond Ostermayer krónikájáért.

Tiszteletes Benkő József köpeci Reformatus Praedikator Úrnak
Ezen folyó Hónapnak Első napján hozzám utasított kedves Levele mellett bé küldött *Ostermayer* Krónikáji munkáit el vettem. El nem mulatom első alkalmatossággal tartandó Társaság Ülésében ezen becses munkát Levelével együtt Tiszteletes Uramnak bővebb használhatása végett a Társaságnak által adni; addig is pedig a Társaság nevében ebbéli fáradozásait, és a közönséges Jóra dicséretesen célzó törekedéseit Tiszteletes Uramnak illendő szívességgel köszönnén, különös Tárgyának fogja mindenkor a Társaság esmerni szorgalmatos munkálkodásaiért jutalmazó háladatosságát minden elő adandó alkalmatosságban Tiszteletes Urammal is a lehetőségig éreztetni, aki egyéb aránt szíves indulattal maradtam Kolozsvár 10dik Martius 796.

366 Benkő József Bánffy Györgynek
Köpec, 1796. április 10.

Szorgalmazza az ecetfa terjesztését, melyet egy brassói tímár sikerrel kipróbált. Közli, hogy az ecetfa vagy szkumpia Kolozsvár környékén is található.

Nagy Méltóságú Gróff Királyi Gubernator Úr! és Felséges Királyi Gubernium! Kegyelmes Uraim, Patronusim!

Excellenciátok Méltóságos Parancsolatjára készített Írásomat az *Ecetfáról*, ez előtt egy Hónappal által-adtam vala Mlgs Gróf *Mikes János* Úr ÓNagyságának, Nemes Háromszék Fő Király-Bírájának; hogy a Felséges Királyi Guberniumba fel-küldené; melynek teljesítéséről nem kételkedem. Mostan pedig bátorodom magam egyenesen küldeni egy kisded *Kordoványt*, mely mással együtt azon Ecetfának Levelével készült Brassóban, Heinrich Fuhrmann nevű becsületes Tímár keze által; és ámbár a Kecse bőr igen igen gyarló volt (minthogy akkor jobbat küldeni nem tudtam) mindazáltal meg-tetszik belőle, hogy az Ecetfa tökéletesen jó Szerszám a Kordoválynak érlelésére. Mert a mostani levelek hóharmattól meg-sanyorítottak volt; még is a Mester-ember alkalmason talált vélek mívelni; mennyivel inkább, ha alkalmatos időben ú. m. *Júliusban* szedet-tettek volna meg? Mostan az említett Mester-ember ismét próbál jobb Kecse bőrökkel; de nem Szükség már több próbát tenni; minthogy Méltóságos Fronius Mihály Brassai Fő Bíró és Consiliarius Úr, nem különben az ott való Mester-emberek meg-ítélték mind az ez előtti, mind mostani próbákból, ezen plántának erre a munkára való tökéletes jóságát; melyről attestálnak is, ha parancsoltatni fog.

Úgy tettzik azért nékem, hogy nincsen már egyéb hátra, hanem hogy mindenfelé az Hazában ez a Növény szorgalmatosan természetessék a Mester emberek, sőt mások által is; a mely munka csak kevés esztendő múlva mely nagy summa pénzeket tartson-meg Erdélyben, az ehez értők örömmel által-láthatyák. Igen könnyű is ezt nagy szaparasággal kevés idő alatt az elégségig el-terjeszteni; kiváltképpen ha a Fgs. K. Gubernium oly rendelést méltóztatna adni az ösztönzést várni szokott Erdélyieknek, hogy ha nyolc, vagy leg felyebb tíz esztendőig eleget szaparítanak; tehát azon túl az Oláh Szkumpiát ez Hazába be hozni szabad ne légyen. Lehet is szaparítani való gyökereket találni nem csak nálam; hanem némely Udvari kertekben is: minekutánna Bethlen Gábor Fejedelem idejében Hazánkba bé-hozattatott volna. A Kolozsvári határon is, *Asszúpatak* nevű helyen valamikor valamely gondos ember kezdette volt szaparítani: mert Kolozsvári T. Jónás Ferenc Uramnak, Mgs L. B. Inczédi György Úr Udvari Tisztjének, és magával itt nálam meg fordult Szabó Mester-Legénynek, Szabó Lászlónak, s egy ugyan Kolozsvárat lakott Leányzónak *relatio*jok szerint, a meg-nevezett Asszúpatakban alkalmas termése találtatik. Ennek könnyű végére jártatni míg a plánta meg-leveleznék is azokból az ágacskákból, melyeket én a Kordoványba bé-kötve küldök.

Ellenben a *Rhus Cotinus*, avagy Oláh Országi Szkumpia, igen későre szaparakdik; a mint sok esztendőtol fogva kertemben tett próbámból ki-tanultam. A néhai Fridwaltzky Jészuita Pap ebbéli próbája is a Vajda-Hunyadi Uradalomban, a menyiben érthettem, igen kevésre fogott menni.

A mi illeti az Ecetfáról való Munkámot (melynek ki-nyomtatását Deákra fordítva jó szívvel ígéri fenn tisztelt Mlgs *Fronius* Úr), ha a Fgs K. Gubernium annak ki-nyomtatását találná parancsolni; méltóztassék egy vagy két nap alatt léendő meg-pallérozása felől nékem parancsolatot adni. Nevezetesen a IX. §-ban hibát ejtettem; azt írván, hogy egy Ecetfával készült Kordoványt a Brassai Tit. Bíró Úr nagy Méltóságú K. Gubernator Urunk Excellenciájának Kolozsvárra küldött volna; holott csak a szándék volt meg a fel-küldésre. Mind ezeket, és ezek körül való búzgó igyekezetemet Excellentiátok Kegyelmisségébe ajánlván, vagyok mélységes tisztelettel Excellenciátoknak

leg-alázatosabb méltatlan szolgálja

Benkő József

Köpeczi Prédikátor.

Köpec 10. Apr.
1796.

[C í m z é s :]

Az Erdélyi Nagy Fejedelemség Felséges Királyi Guberniumához, Kegyelmes Uraimhoz, Nagy Patronusimhoz, Ó Excellenciájokhoz, mélységes tisztelettel *Kolozsvár*.

367 Benkő József a részleges zsinatnak
Köpec, 1796. május 23.

Kéri, hogy tekintsék semmisnek a tőle erőszakkal kicsikart cédulát, amelyben káplánt javasol maga mellé.

Tekintetes Curator Úr! Tisztelendő Esperest, és Pro Senior Uraim! és Tiszteletes Sz. Partialis Synodus!

A köpeczi Nemes Eklesia képében, némely Becsületes Hallgatóim fogják beadni egy Tzédulámat, kívánván azzal bizonyítani, hogy Káplánnak mellém való hozására, a mennyiben rajtam állott, facultáltam volna. De azon én Tzédulám ennyi tekintetben koránt sem igaz: mert

1) Ennek ki-facsarására hozzám edgy néhány különös feltételű Hallgatóim úgy jöttek, a Becsületes Megye Biránkat is erre erővel erőltetvén, mintha egész Eklesia akaratját adnák előmbé: az Eklesiának nagyobb része pedig a mint ebben akkor semmit sem tudott; úgy ma is teljességgel nem akarja; látván azt, hogy ha akkor lábamnak futosó köszvénye miatt nem egészen teljesíthettem is (tsupántsak a Mives napi) Szolgálatomat, – de már egésségem tökéletesen helybe állván, Hivatalomnak éppen eleget tehetek.

2) Azon Tzédulára hosszas unszolással engemet, mint igen confusus Beteget, koránt jó reggeli fel-ébredésemkor, oly okvetés alatt erőltettek és vettek, hogy az egész Eklesiát összegyűjtvén, és azzal Tzédulámat eleve közölvén, annakutánna magamat is oda hívnának, és ottan edgyütt (a mint az én szóm volt) nyelbe ütnők; azaz, minthogy ezt tsak úgy adtam volt, mint *primum formulárét*, ottan bővebben és a szükséges *Conditioknak* (melyeknek sok meg-határozás kívántatnék) fel-tételével írnök meg, pecsét alatt. De egész Eklesia Gyűlése teljességgel nem volt; engemet is oda nem hívtanak. Miképpen lehetne tehát Papnak Káplánt hozni, Pap híre nélkül; nem olyan volna ez, mint valakit maga híre nélkül meg-házasítani?

Méltóztassék azért a Sz[ent] Partialis Synodus azon erővel kicsakort Tzédulámat számba sem venni; s ennek felette megtekinteni, hogy (a mint nevezetesen Tisztelendő Esperest Uram jól tudja, s a nálam lévő resolutio bizonyítja) a Dévai Generalis Sz. Synodus a Köpeczi Eklesiát és annak Papját egymásra bízta, és a Káplán hozáshoz nem szólani. Azt pedig különösen instálom, több Hallgatóimnak kívánságokra, hogy a Káplánság dolgának investigatiójára, Votorum Collectorokul két Tiszteletes Atyafit, a kivántató napra, kirendelni méltóztassék az én szíves költésemre. A többit én a Mlgos Fő Consistoriumnál hamar el-igazítani kívánom. Melyeknek jelentésével magamat kegyességekbe ajánlván, vagyok hív tisztelettel, A Sz. Partialisnak

Köpecz, 23. Maji, 1796.

alázatos szolgája
Benkő József t.k.
Köpeczi Pap.

368 Benkő József Bánffi Györgynek
Köpecz, 1796. május 25.

Beküldi néhány országgyűlési cikkely szövegét.

Nagyméltóságu Gróf Királyi Gubernator Úr! és Felséges Királyi Gubernium! Kegyelmes Uraim!

A Felséges K. Guberniumnak még az 1793-dik Esztendőbeli B[oldog] Asszony havának 22-dikén költ Parantsolatját vette vala Nemes Háromszék is, az aránt, hogy egy néhány ritka s még addig Hazánkban meg nem találtatott *Diaetalis Articulusokat*, ha itten valakinél lennének, botsátának fel a Törvényekben foglalatoskodó *Systematica Deputatio* kívánságára.

Az én *Dietalis Articulusaim*, melyeket igen keveseken kívül, vagy Authenticum kézírásokból gyűjtögettem össze, vagy Nyomtatványokból állanak, akkor na-

gyobb részént más jó Uraimnál el széledve lévén, nem tudtam vélek a Felséges Parantsolatra szolgálni.

Mostan pedig, ha végképpen el nem késtem volna vélek, e végre, a Rendelés szerént, fogadott emberemtől küldök három rendbélit, úgy mint, a melyek költek:

- 1) Anno 1540, Festo Beati Adalberti Episcopi et Martyris, Thordae.
- 2) A[nno] 1540. Dominica post Festum Bartholomaei, Segesvár.
- 3) A[nno] 1542. In Crastino Conversionis S. Pauli Apostoli, Székely-Vásárhely.

Ezek közül az elsőt írtam-ki abból az Originálból, melyet maga *Verbótz István* hires Itélő mester Ur subscribált, és petsételt volt meg. Azért, ha a Mlgos *Deputatio*hoz el késni találtam is véle; méltó fog lenni arra, hogy a Flgs K. Gubernium *Archivumában* bététessék.

Melyeknek felküldések mellett, magamat kegyelmességekbe ajánlván, vagyok mélységes tisztelettel Excellentiátoknak

25. Maji. 1796.

legméltatlanabb és alázatosabb szolgálja
Benkő József t.k.
Köpetzi Predikátor.

369 Danczkay József Benkő Józsefnek
Kolozsvár, 1796. július 28.

A Gubernium megbízásából értesíti, hogy húsz dukát értékű aranyérmet kapott a szkumpiának a kordován készítésében való alkalmazásáért.

Josepho Benkő Ecclesiae Helveticae Foffessione addictorum Köpetziensium Verbi Divini Ministro.

Dissertatione de usu Plantae Rhus Coriaria dictae ad praeparandas Pelles Cordovan vocatas applicandae per Dominationem Vestram concinnata, et medio supremi Judicis Regii Sedis Siculicalis Háromszék horsum exhibita, prout etiam Specimine eatenus istic producto, Suae Majestati Sacratissimae demisse repraesentatis, eadem altefata virtute benigni Sub 30-a Junij anni currentis, exarati Decreti clementissime indulgit, ut memorata Dissertatio, in quantum illa iis, qui fruticem hunc aut plantare, aut in elaboratione Coriorum adhibere vellent, pro instructione deservit, omissis reliquis illius punctis ad culturam, usum, et propagationem hujus fruticis minus necessariis, Sumtibus Cassae Provincialis Typis excudatur, et in Provincia hac gratis distribuatur, quo per introducendum ejus usum pecuniae pro Szkumpia in Turcicas provincias evectio praepediri possit; ipsi autem Dominationi Vestrae in Signum complacentiae Regiae, et in recognitionem praevia ratione cum promotione emolumenti publici connexae ejusdem industriae et impensi Laboris 20. Ducatorum monetam auream clementer transponere dignata est.

Editis proinde de impressione hujus Dissertationis suis locis necessariis dispositionibus, altissimam hanc resolutionem Dominationi Vestrae ea cum declaratione significari, quod antelata Moneta Aurea fine consignationis sub hodierno, suprafato Sedis Háromszék Judici Regio transposita exstiterit.

Claudipoli die 28-a Julii 1796.

Danczkay

370 Benkő Ferenc Benkő Józsefnak
Nagyenyed, 1796. szeptember 1.

Panaszkodik félbeszakadt levelezésük miatt. Felajánlja segítségét, diákokkal másoltat szövegeket a címzett részére.

371 Benkő József Benkő Ferencnek
Köpec, 1796. október 12.

Kifejezi örömét az újrakezdett levelezés miatt. Beszámol munkáiról. Kéri, készíttessen kivonatot az Angliai Biblia egy részéből. Beajánlja címzettnek Tompa Lászlót.

Tiszteletes Prófessor Úr! Kedves Drága Uram Ötsém!

Ki-írhatatlan vígasztalódásommal vettem igen betses Levelét T. Prof. Uramnak, melyet a' közelebb múlt Sz. Mih[ály] Havának első napján, nékem kedvességgel megszóvva, írni méltóztatott. Annak kezdete méltó panasz, a' Levelezésnek félbeszakasztásáról; óh újúljon-meg az! E' jelenvaló pedig, hogy T. Prof. Uramat kellemetes békességben és környülállások között tisztelhesse, teljes szívemből ohajtom; most csak mintegy vendégképpen (K. Ajtai terheink másképpen nem engedhetvén) velem lakó Kedves Feleségemnek is buzgó köszöntését ide ragasztván.

A' *Közép-Ajtai vén Templomban találtatott Scithiai betűkkel költ Irást* most ugyan nem küldhetem, K. Ajtai házamnál lévén; de elő-adandó legelső alkalmatossággal ki-küldeni el nem mulatom mind Enyedre, mind Göttingába T. *Doctor Gyarmati* Úrnak; parantsolván onnan ez a' nagy érdemű Barátunk Urunk aránta, 's egyszersmind ösztönözvén, hogy az *Erdélyi Florámat* is már valahára purizálván, fel-küldénem; hogy míg ottan mulatna, ki-nyomtatódnék, *Hoffmann* Ifju, de igen tudós *Botanices Professor* közbenvetése által, ki maga is Német Országnak híres Floráját tette közönségesse kitsin formábann.

Az *Erdődi Synodusokról*, és így a' M[agyar]Országi Reformatiónak kezdetéről való Munkámat bé-tétettem egy exemplárban a' Fő Consistoriumi, másbann a' Püspöki Archivumokba, 3dikban a' Brassai Bibliothecába, negyedik magamnál vagyon impure; az ötödiket pedig *Szotyori József* Uramra úgy bízam, hogy T. Prof. Uram kezére adván, ha mód leszen benne, az Enyedi Bibliotheca számára le-írattassék; hogy így ennyi helyen lévén, ez a' Ritkaság annyival inkább el ne vesshessen. Az Enyedre küldetett pedig Szotyori Uram vinné vagy küldené Göttingába *Heyne* Professor és Consiliarius Úr kezébe; reménylvén, hogy azt ottan ki-fognák nyomtatni, vagy leg-alább gondosan meg-tartani. Kérem azért nagy bizodalommal Tszs. P. Ötsém Uramat, méltóztassék hibátlan Írókkal le-íratni azon Enyedi Collegium számára, az én Írásomnak pedig (melyet már régen Göttingában lenni véltem) fel-küldésére módot gondolni. Én Bétsig a' *Deligencet* gondoltam; onnan pedig vagy Tit. *Bikfalvi Sám[uel]* Uram, vagy más Jóakaróm *Heyne* Úrnak talám el-küldi.

Köszönöm nagy indulattal segítségemre való maga kedves ajánlását T. Prof. Uramnak; melyre sok szükségem van. Közelebből, igen bizodalmason kérem, hogy egy értelmes Deákkal méltóztassék ki-íratni az Angliai Bibliából summás értelmét a' Prédikatori Könyv XII-dik Részének, t. i. a' Vénységnek mesterséges le-írását, és a' mikor módom leszen, én meg-kerestetem. De talám egy jó Serény Deák most csak egy éjszakán is végbe vihetné; minthogy igen rövid extractust kívánok; és így ezen Levelemet meg-adó Köpetzi *Benkő Márton* jó Atyámfia el-hozná, 4. vagy 5. kövér szőlő fából való késalja fával.

Tks. Bibartzfalvi *Osváth László* Úr igen sokat fáradozott és költött vala T. Próf. Uram Levelére az Enyedi Collegium' Batzoni Balói Adósságának fel-vételében; most azon instál közel való kedves Vér-Attyafiának *Tompa Lászlónak* egy Principiát nyerhetne; instálok én is – – méltóztassék Válaszában erről emlékezni, hogy számot adhassak véle. Magamat Kegyességébe ajánlván vagyok örökös hív tisztelettel

Tszs Professor Kedves
Uram Ötsémnek
Köpetz, 12. Oct. 1796.

alázatos szolgálja
hív Attyafia
Benkő József. t.k.

[C í m z é s :]

Tisztelendő Professor BENKŐ FERENTZ Urnak, teljes tisztelettel.

N[agy] Enyed

372 Aranka György Benkő Józsefnak
Marosvásárhely, 1797. szeptember 3.

A Nyelvmívelő Társaság különféle ügyeiről ad hírt.

373 Aranka György Benkő Józsefnak
Marosvásárhely, 1797. szeptember 5.

Felsorolja, hogy Benkő milyen könyveket és kéziratokat ajánlott fel a Nyelvmívelő Társaságnak. Mivel a Társaság kötetet ad ki, arra kéri a címzettet, küldje be valamelyik kész dolgozatát.

Tisztelendő Benkő József úrnak.

A Társaság rendes titoknoka eléadta mai gyűlésében a Társaságnak mind azt az atyafiságos szívességet, melyet a Tisztelendő úr a Társasághoz kinyilatkoztatott, és képében a titoknokot is fogadta; mind pedig mostani szép ajánlásait, és további készségeinek ígérését.

A Tisztelendő úr ajánlásai, melyeket a Társaság a titoknok által most elvett, ezek:

I. Könyvek.

1. Valkai András: *Genealogica historica regum Hungariae*. 4 r. Magyar.¹ – Hozzá vagynak kötve

a) Két szép historia. Az első a nagy úr Bánk bánról; a második Hunyadi Jánosról. Kolosvár. 1580.²

b) A régi magyaroknak első bėjövetelőkről. Kolosvár 1580.³

c) *Historia ex Partenii Nicensis „De amatoriis affectionibus” collecta*. Kolosvár. 1577.⁴

d) Valkai András: *Krónika, vagy szép historiás ének Barbarossáról*. Kolosvár. 1573.⁵

e) *Krónika Prister Johannesről*.⁶

2. *Apologia ministrorum evangelicorum*. 1677. 4r.⁷

3. *Benedicti Accolti „De bello sacro” Libr. IV. Gröning[en] 1731. 8r.*⁸

4. Holmi. Bécs. 1779.⁹
5. Additamentum ad imagines antiquae et novae Hungariae. – Timon levelei Apor Péterhez.¹⁰
6. Belagerung 1602. der Stadt Bistric. 1779. 8r.¹¹
7. P[áriz] Pápai Rudus redivium. 1682. 12r.¹²
8. Postillák. Csonka. Magyar. 12r.¹³
9. Téli bokréta. Kolosvár. 1781. 8r.¹⁴

II. Kézírások.

1. Michaelis Pancratii Tractatus polit[ico]-hist[orico]-jurid[icus]. Cassov[iae] 1668.¹⁵
2. Kemény János fejedelem dolgait illető irás.¹⁶
3. Három-szék privilegiuma. 1466.¹⁷
4. Simon Balázs primipilaris levele. 1649.¹⁸
5. Rudolf császár levele Erdélyhez, midőn commissariusait béküldötte. 1598.¹⁹
6. Ferdinand instructiója commissariusainak. 1552.²⁰
7. Más instructió a lustratióról. 1553.²¹
8. Meggyes, s a két szék közt való articulások megerősítése. 1555.²²
9. Apor István, a gubernator, pápa és Cserei Mihály levelei. Hat darab.²³
10. Elenchus fossilium Transsilvanicorum. Fichtel munkája.²⁴

Ezeket a Társaság igen kedvesen veszi a Tisztelendő úrtól, és nagy atyafiságos bizodalommal kéri még ezek felett, méltóztassék minél hamarabb írásai között felkeresni, vagy másunnan elészerezni, s a Társaságnak megküldeni ezeket:

1. Ferdinand commissariusainak relatióját.²⁵
2. Nagy Mátyás irását: Annotationes de origine Siculorum.²⁶
3. De modo exercituandi Transsilvanorum;²⁷ melyekre a Társaságnak nagy és siető szüksége vagyon. Ne sajnálja a Tisztelendő úr is a Társasággal parancsolni, és valamiben szolgálatjára lehet, nagy örömmel, s atyafiságos készséggel kívánja teljesíteni.

Most a Társaság munkáinak 11-dik darabjának kiadására készülvén, ha valamely olyas munkáscskája készen volna a Tisztelendő úrnak, melyet a cikkelyek rendjébe bé kívánna iktatni: méltóztassék azt is kiküldeni. Ajánlja a Társaság nemes igyekezetét, és különös szívességgel elvárja nemes és atyafiságos segítségét a tudósítását. – A Társaság gyűléséből, szentmihály-havának 5-dik napján, 1797.²⁸

374 Benkő József Aranka Györgynek
Köpec, 1798. január 11.

Beszámol dolgozatairól, címzettnek anyagot küld. Lefirja a délibábot. Segítséget, választ kér különböző tudományos és gyakorlati kérdésekben.

Méltóságos Királyi Táb. Actualis Adessor Ur! Kivátképpen való Jóltévő Uram!

A' Mlgs Úrnak egyszersmind két Leveleit, u. m. a' September 3dik és 5dik napjain írottakat, hozta 's adta az itt való Káplárhoz valami Bardotz Széki roszsz Ordonnantz, a' ki sietett is, de talám restellette is ide kerülni; de mikor? Karátson előtt való Héten, és ugyan 3ad nap azután 3-dik Levelét vettem Tks *Thúri Sándor*

Király-Biró Úrtól, a Tks Osvát Urnak szállóval együtt, melyet az' napon fel is küldöttem Bibartzfalyára.

Tekintetes Thúri Úr szép levelével mentette magát, hogy egy darabotska ideig az *Archivarius* Nagy Gergelyt, ki is ide való, 's itten udvarlott vala a' Mgos Urnak, ide botsátania lehetetlen, oly sok és nagy baja lévén a' Széknek, és a' Scriba nem segíthetvén Attya 's Anyja nélkül maradott egyedül valóságában. Tks Osváth Urral még nem egyeztem; de meg-értettem, hogy ott is felette igen sok munka van. Egyedül pedig ennyi munka nékem bajos és késedelmes; kiváltképpen hogy a' könyves házban nem tűzelhetek téli időben.

Ugyan tsak már jobban vagyok ezzel, hogy pedig a' jó Író fiamnak ebbéli hasznát nem vehettem. Miért? azért hogy az ide való Katonaságnak táborozása miatt kevés ember találhatván Bérest, és én sem, a' Fijamnak kellett K.Ajtán béreskedni: de már fogadtunk 3-ad nappal ezelőtt jó Legényt; mely szerént ezután a' Fijam nélkül Tavaszig keveset ülök.

En pedig most a' sokféle *committált* dolgok közzül csak az Erdélyi régi *Exercituumdi Modust* küldöm, érdemes *Cancellista Porsolt Mihály* Uramtól, ki is ezt maga írta-ki, egy néhány renden kívül, azon én *Munkámból*, melyett a' Mlgs Ur itten látván, méltóztatnék károsnak ítélni, ha ki nem nyomtattatnék. Már készen van a' Munka, melyet mihelyt ('s nem oly sok időt kíván) tisztán leirathatok a' Sajtó alá, azonnal igyekezem leg-ottan Mlgs Urral censuráztatni, kívált' hogy az Erdélyi Nemes rendet megbántanom ne történnyék egész tzielom ellen; onnan osztán kívánom Bétsbe Kurtzbek Uram Műhelyébe küldeni.

Nagy Mátyás is siet ki-indúlni; de még egy kevés bajom van véle. Úgy még egyebek is; de másokkal késni is valámenyire kénytelen vagyok: mert igen terhes életem módja vagyon. Mind meg lesznek.

A' *Manuscriptumok Catalogussa* szinte készen vagyon, melyet nagy örömmel kívánok, a' Mlgs Ur közbenjárása által, Nagy Méltóságú Gróf Cancellarius Urunk Ó Excjával: tsak hogy ezt magamnál is Copiában kell hagynom. Azután a' nyomtatott könyvekkel kevés napok alatt elvégezem dolgomat. Várom is, hogy ezeket (tsak az elkerülhetetleneket hagyván magamnak és Gyermekeimnek) el-adhassam: mert ha holtom történnék, senki sem maradna nálam, a' ki ezekhez értene.

Ugyan méltóztassék engemet meghallgatni Mlgs Ur az Erdélyben is található *Delibabáról*. Én 1778-ban 31. Maji Brassóba utazván, Földvártól olyant láttam azon Város tájékán, másokkal együtt, és majd osztán valóban tsudáltuk, látván a legtörpebb ködnél is sokkal alább esését, és fejr színét; de nem tudtuk mi legyen? Én soha hírét sem hallottam, míg a' Mlgs Ur Írásából ugyan újító örömmel nem olvastam.

Ismét hasonlót láttam egy *Müller* nevű Brassai Patikárius Legénnyel és valami minket kísérő két Oláhokkal, még pedig a' Brassai *Schuler-Gebürge*¹ nevű igen magas Havasról Höltyövényénél, 1781-ben, Juniusnak nem emlékezem hányadik napján. Melyet midőn egy eszténa ajtajából tsudálva néztünk, feleltek a' Bácsok,² hogy az ő előtök nem újság, Háromszék felé nézve is. Szép hév időben láttam mindeniket dél előtt egy vagy talánn két órával is. Ennél az Havasnál jóval magassabb Rosnyó felett a' *Butsetz* nevű; de ez is elég magas; mert rajta létünkben alatta hullott az eső és repeselt a' villámlás: melyet mi felyülről gyönyörködve szemléltünk. Ezenkívül, igen vékony és tiszta lévén ottan a' Levegő-ég, két töltéssel is lóttuk-el egyszeribe a' puskát; de tsak annyit tett, miatha egy rossz kender ostorral rittyentettünk volna. A' lélegzet vétel is oly

igen könnyű, hogy az *Asthmaticus* embereknek olyan helyeken volna leg-jobb élniek. E' féléket olvasunk *Orteliusnál* és másoknál a' Karpatus hegyekről is.

Utóljára alázatos bizodalommal való kérésem a' M. Urhoz ezek:

1. Mlgs *Dónáth Antal* Urral találkozáván, méltóztassék képeemben instálni, hogy a' Dr *Pataki* Úr auth[entikus] 1540-béli *Dietalis Articulusait*, melyeket Verbótzai István subscribált és petsételt meg, 's én balgatagul ezen másét által adtam (a' mint Levelei nálam bizonyítják) méltóztassék vissza-adni: mivel én sok időtől fogva háborítatva lévén ez aránt, kéntelenítettem a' Fgs. K. Guberniumhoz panaszt adni. Szégyenlem; de nem kerülhetem. A' Mlgs Úrnak ez aránt instáltam vala Köpetzen.

2. Én Tit. *Oeder Josef* Urat láttam, két szép Levelét is tartom, de talám még sem tudom igaz titulusát, a' Normalis Oskolában való Inspectorságán kívül; mert a' *Siebenbürg[ische] Quartal-schrift Abbe*-nek is láttatik nevezni: és így ha *Abbé*, tehát Pap is; de én utazásában világi forma öltözetét láttam. Ha alkalmatosság leszen, méltóztassék *Titulusát* megírni, 's

3. Azt is, ha tudva van a' Mlgs Úr előtt, mi Spanyorúl a' Spanyol Viasznak neve; mert a' nálam találtatos rövid Spanyol Szótárban fel nem kaptam.

4. Azt is ugyan várnám, ha a' Székelyekről való 1451-béli *Constitutio*kat egyes ígéretéből el-nyerhetném; melyek után nagy tisztelettel és háládatos szízzel vagyok Méltóságos Tit. Urnak igen méltatlan alázatos szolgálja

Köpetzen, 11. Jan. 1798.

Közép-Ajtai Benkő Jósef. t.k.

375 I. Ferenc Benkő Józsefnek
Bécs, 1798. október 12.

Királyi leiratot bocsát ki, mely elismeri Benkő és családja nemességét.

Franciscus Secundus Dei Gratia Electus Romanorum Imperator, semper Augustus, Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Rex Apostolicus, Archidux Austriae, Dux Burgundiae et Lotharingiae, Magnus Princeps Transilvaniae et Comes Siculorum etc. etc.

Illustres, Reverendi, Spectabiles, Magnifici, Generosi, Egregii, Prudentes item, ac Circumspecti, Fideles Nostri sincere Nobis dilecti. Revisis, excussisque Actis in Causa productionali Nobilium Michaelis, Josephi Benkő, nec non alterius Josephi senioris, Stephani ac Joannis fratrum Consangvineorum. Stephani item Benkő junioris, Andreae et Josephi Junioris, pariter fratrum Consangvineorum; non absimiliter Francisci et Stephani Benkő, mediocris Josephi, Viduae item Joanne-Benkőianae, et Martini tanquam fratrum aequae Consangvineorum, singulorum in Közép Ajta residentium, Samuelis denique Martini, et Stephani Benkő in Köpec residentium, ortum tamen e pago Arkos ducentium, per Regium Gubernium sub 1a Septembris Anni 1796. Nro 1608. submissis, conformia Tabulae Nostrae Regiae Judiciariae, Vestrique Regii Nostri Gubernii in substrato lata Deliberata approbamus, praenominatosque Producentes pro Nobilibus lege immunibus declaramus, quemadmodum statuimus, atque decernimus praesentium per vigorem, Actis in substrata Causae hujus productionalis submissis in advoluto restitutis.

Vobis in reliquo Gratia Nostra Caesareo Regia et Principali benigne propensi manemus. Datum in Archiducali Civitate Nostra Vienna Austriae Die duodecima Mensis Octobris, Anno Domini Millesimo septingentesimo nonagesimo octavo,

Imperii Nostri Romani, Regnorum item Nostrorum haereditariorum septimo
Franciscus II. imperator

Samuel Comes Teleki
Ad Mandatum Sacrae Caesareae Regiae et Apostolicae Majestatis proprium.
Comes Joannes Nepom. Esterházy

376 Abacs János Benkő Józsefnak
Nagyenyed, 1799. január 24.

Batthyány Ignác katolikus püspök feljelentése nyomán több rendbeli törvénytelen esketéssel
vádolja címzettet.

377 Benkő József Abacs Jánosnak
Köpec, 1799. március 11.

Felel arra a vádra, hogy különböző vallású személyeket törvénytelenül összeeskettett.

Reverendissime Domine Superintendens!
Domine mihi Praelate Colendissime!

Epistolam religiosam Reverendissimi Domini Superintendentis 24. Jan. anni
currentis exaratum summa veneratione ac debita obedientia accepi 15. Februarii,
una cum adclisis Copiis queribundis Excellentissimi quondam Domini Domini
Episcopi Transsilvaniensis Comitis Ignatii de Battyán; ad quas actutum respon-
dere nequivi ob rationes sonticas. Nunc vero, post seriam adcusationum Reve-
rendi Domini *Alexandri Bernád*, Parochi R. Catholici Baróthiensis, investigatio-
nem, haec humillime respondeo:

1) Diffiteri nequeo, *Nicolaum Mikle*, cum Muliere Helveticae Confessioni
addicta, me copulasse; ita scilicet, tamquam mihi bene notum, ac eidem
Helveticae confessioni addictum¹ in absentia Parochi sui; deinde quoque relatum
mihi est, deceptum me haud fuisse: quum utraeque hae Personae hodie etiam in
Ecclesia Száraz-Ajtensi Religionem nostram sequantur.

2) Barothiensem Feminam R. Catholicam, *Mariam Bodosi*, cum *Iosepho*
Nagy, Helveticae Confessioni, Virum similiter me matrimonii vinculo junxisse;
sed cum *consensu* Titulati Domini Parochi Bernád scripto tenus mihi transmissio:
quem quidem consensum per aliquot dies inter litteraria mea instrumenta
incassum indagavi, sed nihil dubito eundem ad manus meas ex patria Közép-Ajta
reventurum. Haec indagatio moram huic meae Relationi objecit.

3) *Iosephum Pirkovits* tota nostra regio non novit, nec ego eundem copulavi
cum *Maria Rózsa*, quae, videlicet, inter Virgines hodiedum floret, et Bartóthini
vitam agit.

4) *Georgii Egyed* Conjugem, hac in Ecclesia natam, nostrae Religioni ad
mortem usque adhaerentem, scilicet *Andreae Kocsis* filiam, ego funebri Concione
in sepulcretum sequutus sum; ipsumque Georgium Helveticae Confessioni
addictum fuisse dubium prorsus non vocavi, quum eum hic apud Nobilem Virum
in servitio mercenario annos transegisse, atque Templum nostrum sedulo
frequentasse observaverim. Sic itaque cum *Maria Farkas* conjunxi; quos Tit.
Dominus Plebanus deinde recopulavit, et in iugi matrimonio vivunt.

5) Per omnes functionis meae in Köpec Annos nullum prorsus Personam R.
Catholicam ad Reformatam Religionem recepi. Nec quisquam hoc adcusationis
punctum probabit.

Sunt proinde praemissae adcusationes nullis documentis innixae.

Quamobrem humillime ad Reverendissimum Dominum Superintendentem refugio, dignetur meam ab his adcusationibus absolutionem pie perficere, meque in favore paren[!] habere: cujus firma expectatione persevero Reverendissimi

Domini Superintendentis

Köpec, 11. Mart.

1799.

humillimus servus

Iosephus Benkö m. pr.

Parochus hucusque Köpeciensis, ad quietem jam discessurus.

[C í m z é s :]

Reverendissimo Domino, Domino *Ioanni Abats* de Hunyad, Ecclesiarum in Magno Principatu Transsilvaniae Reformatarum Superintendenti, Ionge Meritissimo, Domino mihi Colendissimo submitte.

Nagy-Enyedini.

378 Benkö József Ernst Jánosnak

[H. n.] 1798 [után]

Láttamozást kér a Benkö családnak a Főparancsnoksághoz intézett kérvényére, melyben bejelenti, hogy a császár elismerte nemességüket.

Méltóságos Obrister és Regiment Commendans Úr, Kegyes Fő Tiszt Urunk és Elöljárónk!

Igaz és Régi Nemesi Szabadságunkról miképpen producáltunk az Erdélyi Méltóságos Királyi Táblán, és annak a mi Nemességünket meg-erősítő Deliberatumát mint hagyta légyen helyben, nem csak az Felséges Királyi Gubernium, hanem maga Felségesen Uralkodó Császári Fejedelmünk is, meg-mutatják magok az arról költ Deliberatumok.

Nagyságodnak azért alázatosan instálunk, méltóztassék ezen dolog aránt a Nagy Méltóságú Generál Commandóhoz intézett Könyörgő Levelünket meg-olvasni, *vidámázn*i, s azzal Ó Excellentiája eleibe fel-bocsátani, mely Hivatalbéli Kegyeséginek egyéb reménység alatt való várásával, magunkat további Gratiájába is ajánlván, vagyunk teljes és örökös tisztelettel s engedelmességgel,

Méltóságos Obrister, és

Regiment Commendans Úr,

Nagyságodnak

alázatos hív szolgálai, a Közép-Ajtán
és Köpecen lakó *Benkö* Familiabéli
Huszárok közönségesen.

379 Benkö József Ernst Jánosnak

Középajta, 1801. július 29.

Kéri, hogy a Benkö család tagjait szereljék le a katonaságtól, vegyék el fegyverüket, mert igazolták nemességüket.

Méltóságos Obrister és Regiment Commendans Úr, Kegyes Fő Tiszt Urunk és Jóltévőnk!

Productionk ügyével, melyet már ez előtt is alázatosan fel-adtunk, ismét igen alázatosan jelenünk-meg Nagyságod előtt, és bizodalmason instálunk, méltóztas-

sék a Királyi Felséges *Decretum* vagy is *Deliberatum* szerint (melyet bé-mutatunk a B. alatt) a Katonai Fegyvertőlünk el-venni és vétetni; vagy pedig ha e nem lehetne; a Méltóságos Generál Commandóhoz intézett alázatos Könyörgő Levelünket vidimázni s azzal minket Ő Excellentiája eleibe fel-bocsátani, ajánlani, mely Hivatalbéli Kegyességének egyéb reménység alatt való várásával magunkat további Gratiájába is ajánlván, vagyunk teljes és örökös tisztelettel s engedelmisséggel,

Méltóságos Obrister és Regiment Commendans Úr,

Nagyságodnak

Költ Közép-Ajtán,

29. Julii 1801.

alázatos hív szolgálai
a Közép-Ajtai Benkó Familia
Közönségesen.

[Címzés:]

Méltóságos *Ernst* Császári s Királyi Obrister Úrhoz, a Második Nemes Székely Gyalog Regiment nagy Érdemű s bölcs igazgatású Commendánsához, Kegyes Fő Tiszt Urunkhoz, Ő Nagyságához, igen alázatosan.

380 Benkó József a Guberniumnak
[H. n.] 1801. július [29. után]

A család nevében a Guberniumhoz fordul, mert noha igazolták nemességüket, az illetékesek nem akarják adójukat leszállítani, fegyvereiket bevenni.

Felséges Királyi Gubernium! Kegyelmes Patronus Uraink!

A Mlgs Királyi Táblán folytatott Nemességbéli *Production*knban

A. kívánságunk szerint költ *Deliberatum*at ámbár mind a Fgs Királyi Gubernium, mind a Felséges Császári s Királyi Udvar 1798

B. ban méltóztatott vala meg-erősíteni, mint kitetszik a B. alatt: mindazonáltal sem a Nemes Második Székely Gyalog Regiment, sem a Nemes ugyan Székely Huszár Regiment Commendans és Obrister Urai az *Adót* rólunk le-szállítani, és a *Fegyvert*őlünk el-venni nem akarják; hanem Írásban ki-adott Válaszaikban, melyek vagynak

C. D. a C és D. betűk alatt, utasítottak a Fgs K. Gubernium és a Mgs General Commandó eleibe, hogy Törvényes Kívánságunknak teljesítése aránt ezen Fgs és Mlgs Igazgató Székektől vinnénk végső Rendelést.

Melyre nézve Excellentiátokhoz igen alázatosan folyamodunk és könyörgünk, méltóztassanak Írásbéli Kegyelmes utasításokkal és közben-vetésekkel a nagy méltóságú General Commandónál véghez vinni, hogy a nevezett *Deliberatum*nak Felséges Megerősítéseik Szerént, a Nemesi *Immunitas*nak hasznaival élhessünk, mint ezen Nagy Fejedelemségbéli más közönséges Nemes Familiák; mely Kegyelmességeknek nagy óhajtvá való várásával, és magunknak azon Kegyelembe való várásával, vagyunk mély alázatossággal

Felséges Királyi Gubernium,
Kegyelmes Patronus Uraink,
Excellentiátnak

legméltatlanabb és alázatosabb
szolgái, az Árkosról Közép-Ajtára és
Köpecre telepedett, és mind eddig
Adózás és Fegyver-viselés alá hú-
zatott Benkó Familia.

381 Benkő József Benkő Ferencnek
Középajta, 1802. május 13.

Köszöni az oltóágakat, viszonzásképpen haricskalisztet küld.

Közép-Ajtán 13. Maji, 1802.

Tisztelendő Professor Úr! Kíváltképpen való Kegyes Uram és Jóltévóm!

Nem régiben Betsületes Deák Tanítványaitól küldött igen kedves Levelét, a' mellette való szép küldeményeivel edgyütt, vettem vala tisztelettel és nagy szívességgel; melyeket mostan is köszönök teljes szívből. Az oltó ágatskáknak ugyan, nedvességek el-száradása miatt, nem fogjuk hasznokat érni: de úgy köszönnyük, mintha azoknak sok terméseikkel éltünk volna.

En ez uttal semmit sem tudok küldeni, a' Feleségem sem egyebet, hanem vagy két főzet *haritska lisztet*, melynek nem kell szítálás. Bizony melléje új Túrót is szándékozom vala küldeni; de meg tsala az előre fizetést vett Báts, és még csak 8ad napja is, hogy az Juhokat esztenára vitték. Az Úr Isten minden Javai között éltesse Tiszt. Személyét és virágoztassa Uri Házát!

igaz szívvel kí vánja

Tisztelendő Próffessor Úrnak

hív Attyafia 's alázatos Szolgája
Benkő Jósef. t.k.

Vertatur

Ezen ide rekesztett és a' mi erdeink közzül sokakon bővön termő, 's zöldségét télben is meg-tartó *Suffrutex*¹ valyon Enyed tájékán terem é? 's ha igen, minek nevezik ottan? Szeretném tudni (mert nem emlékezem, hogy láttam volna) és már heven készülő *Florámba* bé-tenni.

[C í m z é s :]

Tisztelendő Tudós Benkő Ferentz Urnak, a' Nagy-Enyedi Nemes Ref. Collegi-umban, az *Historia Naturalis* és *Geographia* Professorának, és a' Jénai Természet' vizsgáló Társaság Erdemes Tagjának etc. egész tisztelettel.

Ezen levél mellé tartozik a' *Haritska Liszt*.

Nagy Enyed.

382 Benkő József Benkő Ferencnek
Középajta, 1802. augusztus 22.

Figyelmébe ajánlja Bertalan Mózes két fiát, Jánost és Józsefet.

Tisztelendő Professor Úr!

Atyám helyett való Drága Ötsém Uram!

A' Nyári idő töltésemről nem elébb, hanem *Gálnapi*, Sokadalomkor akarok számot adni. Előre mindazáltal azt akarom hírré tenni, hogy a' *Minerológiában* nyomdokait követni kívántam az Urnak, és másokat is azon nyomdokra vezetni; ezek közül való Bibartzfalvi *Bertalan Moses* igen különös jo akarom, ki is sok féle Collectiokat tett, és ezután az Urral közli, két Fijai vagynak *János* és *Jósef*, Atyai Lelkekre kötöm, mintha én Fijaim volnának. Itt honn szük a' Kenyerek, bővitse

meg az Isteni Gondviselés, Tisztelendő Professor Uramék kezek által. Az engemet érdemes felett meg-betcsüllött Tisztelendő Professorné Aszszonyomat tsokolom az alázatosságnak tsókjával. Ismét az írom hogy Gálnapkor többet; tsak most érettem Bertalan Jánosnak szolgáljon. Nehai Tiszt. Baritz Uram Uj Esztendő napján, ezzel áldotta volt meg-halगतóit: *a' Tűzes ménkő Üssön meg Szerelmes halगतóim*; az honnan ez származnek, onnan száljon sok millio áldás Tiszt. Professor Ur Uri házára. Ezek után magamot továbbra is szivességekre ajánlván, vagyok

K. Ajtán 22a Aug. 1802.

igaz jó akaroja
Benkő Josef. t.k.

[C í m z é s :]

Tisztelendő *Benkő Ferentz* Enyedi Professor Urnak, Titt. Titt. Drága Jo Uramnak, nagy tisztelettel. *N. Enyed.*

383 Benkő József védekezése Bitai Péter esperes előtt
Középajta, 1803. február 9.

Tagadja, hogy a felhozott három esetben törvénytelenül esketett, a felhozott személyeket nem is ismeri.

Fő Tisztelendő Püspök Urunk parancsolatjából, Tisztelendő *Bitai Péter* Erdő Vidéki Esperest Uram személyesen házamhoz jöven, és velem a Tit. Tit. Felsőbbség Parantsolatját közölvén, alázatosan és nagy tisztelettel felelem arra e következőket. 1) *Veszij Pojant* hogy valakivel copuláltam légyen, bizony nem emlékezem, sőt tsak hogy nevét hallottam volna is, nem tudhatom.

2) *Fel-Ajtának e mi Közép-Ajtánkat* hívják az Oláhok, de itten *Román Gudáta* nevű személyt soha nem hallottam, és hogy ki értethetnék rajta, tsak nem is gyanithatom, és így semmi dolgomat véle nem tudhatom.

3) *Tot Zsigmond* nevű köz katonát is és házasságát bizony, hogy láttam, és tselekedtem volna, telyességgel nem emlékezem. A Mennyei Nagy bíró büntessen meg engemet, ha igazságoson nem tészem ezen Jelentésemet. Azonban a Tit. Tit. Felsőbbségeknek, és Rendeléseiknek igaz és alázatos engedelmisségemet igyekezem meg-bizonyítani. Írám Közép-Ajtán 9. Febr. 1803.

Benkő József t.k.
Ref. Prédikátor.

384 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak
Középajta, 1803. június 3.

Anyagi nehézségeire, tűzkárra hivatkozva kéri segélye további folyósítását; ígéri, hogy műveivel a hazának továbbra is hasznára lesz.

Méltóságos és Kegyesen Igazgató Fő Consistorium! Kegyelmes Jóltévó Uraim!
Nagyságtok Könyörületességéből egynehány Esztendőktől fogva volt sok kedvetlen változásaim között való pénzbeli Segíttetésem *Pensio* név alatt. Erre mindenkor nagy szükségem volt és leszen; de vagyon kíváltképpen mostan, midőn mint sokakat másokat ezen Vidékben úgy engemet is vónó és egyéb barmaimban nyomos kár talált, tavaly pedig ujonnan magam örökségemre (mivel

zálogos Jószágon lakom) épült Házamat a szerentsétlen tűz elrontá. Nagyságtokhoz azért folyamodom igen alázatos könyörgésemmel, méltóztassanak mostanis abbéli kegyelmességekkel engemet nyomorúságaimból emelni. Tudom sok elvádoltatásaimat, melyek nem mind úgy vagynak, a mint feladattak; de teljes igyekezettel azon igyekszem, hogy már öregségemben az illyeket ellenkező jobbakkal válthassam-fel. Azonban igen közel vagynak azok a napok, melyeken nem tsak a Magyar, hanem a külső Nemzetek előtt is meg-bizonyítatik, ha szintén magam hirtelen meghalnék is, hogy Nemes Hazámnak ujabban is használni igyekeztem sok keserves viszonytagságaim között is kijövő Munkáim által; a minémüek közül való munkálkodásaimtól meg nem szünöm holtomig, a míg vagyok magamat Kegyelemességökbe ajánló a Méltóságos Fő Consistoriumnak Kegyelmes Jóltévő Uraimnak

igen alázatos, sok viszonytagságokkal küszködő, méltatlan szolgálók
Benkő József t.k.
hajdan Erdővidéki Esperest.

Közép-Ajtán
3. Junii 1803.

[C í m z é s :]

Az Erdélyi Nagy Fejedelemségbéli Méltóságos Reformatum Fő Consistoriumhoz, Kegyelmes Jóltévő Uraimhoz, Ó Nagyságokhoz, mély alázatossággal.

385 Benkő József Bánffi Györgynek
Középajta, 1804. október 22.

Jelenti, hogy Sepsi székben ezüstércet találtak nagy bőségben; mintát küld a Guberniumnak, s kéri szakértők kiküldését, hogy a feltárást megkezdhessek.

Nagy Méltóságú Gróf Királyi Gubernator (Tit. Tit.) Úr! és Felséges Királyi Gubernium! Kegyelmes Patronus Uraim!

Tartozó igen alázatos kötelességgel jelentek Excellenciátoknak, hogy Nemes Sepsi Székben, egy igen könnyű állású helyen találtak nagy bövséggel efféle termés Ezüst kö, melyből 3. darabokat, és éppen annyi mértékübol ki-jött ezüstöt bátorkodunk Excellenciátok Kegyelmes tekintete s ítélete eleibe küldeni, oly véggel, hogy ha ezek a Bányász munkát meg érdemlőknek, s következés szerint az Uralkodó Felséges Ház, és Nemes Haza hasznaira jókra ítiltetnek; tehát méltóztassanak Excellenciátok és a Thesaurarius ahoz értő Tiszti Férjfiat vagy több Személyeket is ki-rendelni, kik Közép-Ajta felé jöven az Ezüst terméseknek, és könnyen s szintén meg nem érezhető költséssel lehető munkálódásnak minden környül-állásait meg-vizsgálván, törvényes móddal el-kezdődhessek a Bányász Munka, melynek folytatásának mi is a Fgs Kegeyelemből részesei lehessünk.

Mely alázatos jelentésünket nem tanácsolás képpen, hanem egész Függésképpen bátorkodunk tenni, s ha látándjuk a dolognak kellemetes lábra állását, akkor fogjuk alázatos Könyörgésünket magunk aránt bővebben ki-jelenteni. Előre mindazáltal jelentvén azon tartozó alázatos kötelességgel, hogy ennek a messze terjedő Ezüstös materiának közülünk első Fel találója *Lakatos Ferenc* nevű ifjú, Provincialista Adó, s egyéb azzal járó terhek alatt való Személy; ezzel edgyet

értett vizsgálódó, s a következhető munka körül részt tartani kívánó Személyek pedig Benkő Sámuel Gyalog Katona, úgy Banfardi György nevű Molnár, és én ki ezen Jelentést bátorkodom tenni. Azért igen alázatos bizodalommal bátorkodunk Excellenciátokhoz folyamodni, hogy ha ezen Fel-találásunk az említett hasznokra valónak találtatnak, méltóztassanak hozzánk ahoz értő Hiteles Személyeket küldeni, s e mellett nekünk is ezen dolgot hasznunkra fordítani. Azonban várván a meg-vizsgáltatást, az alatt bátorkodunk egy csomócska Matériát ki-szedni, hogy ha valami igen alkalmatlan időben lenne a meg-vizsgáltatás, úgy is könnyen lehessen a meg-vizsgálás. Végre magunkat, s dolgainkat kegyességekbe ajánlván, vagyunk

Excellenciátoknak

Közép-Ajtán 22a 8bris 1804

alázatos szolgálja
Benkő József mp.
Ref. Pap.

386 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak
Középajta, 1806. április 10.

Hivatkozva a dögvészre, tűzkárra, a rossz termésre, segélye felújítását kéri. Jelenti, hogy megfogadta a figyelmeztetést: nem esket többé törvénytelenül, bár most is vádolják.

Nagy Méltóságú Reformatum Fő Consistorium! Kegyelmes Jóltévő Uraim!

A Nagyságtok kiváltképpen való Gratiájokból számomra adattatni szokott *Pensio*ért már szintén Esztendeje, hogy nem küldöttem; mind a lévén szándékom, hogy magam személyesen jelenjek meg bizonyos Mentségeimmel, de szegény Házamnak sok szomorú változásai s egészségemnek is gyengülése meg nem engedték.

Mostan azért alázatos reménységgel bátorkodom folyamodni Nagyságtok Kegyelmességéhez, méltóztassanak azon *Pensiobéli* Gratiájokat meg-újítani és fenn tartani: meg-tekintvén könyörületesen az én felettéb való nyomorúságos állapotomat, u. m. hogy szép szarvas marháimból a dög nem igen régiben kipusztita; Örökségemre (minthogy Zálogos Jóságban lakom, miolta hivatal nélkül vagyok) épült jó új Házamat a gonosz ember tüze meg-égeté; a Gabonának itteni nagy terméketlensége sok Nemesi Házakat is ejtett adósságokba; menyivel inkább engemet, a ki Oeconomiám mellé nem álhatok; és a mely Gazdaságomat folytató *Mihály* nevű Fijam el-bujdosott vala, nintsen is reménységem haza jöveteléhez. Esztendeje szintén, hogy az Özvegységnek terhet is hordozom.

Méltóztatott vala Nagyságtok engemet ennekelőtte sokatska idővel Uri s Atyai-képpen meginteni, hogy ne Copulálgatnék; jobb volna a Pensiómmal élnem. Láttya Isten, híven meg-fogadtam a Kegyelmes Intést. Igaz ugyan, hogy ezután is fogtanak reám vagy két Copulatiot; nevezetesen Bartza Ujfalusi László Istvánnak és Máté Rebekának öszve-eskettetéseket; de a Brassai T. Magistratus ki-küldvén ide a Nemes Szék színére Máté Rebekát, egészen el-romlott az ő Vallástétele; és ki-jött, hogy az én nevem alatt más Copulator adott olyan Írást, melyet magam is igen nehezen tudtam meg-mutatni (tsak két betűnek vonásából) hogy nem az én írásom.

Ezekhez képest alázatos töredelmességgel folyamodom Nagyságtok Kegyelmességéhez, hogy méltóztassanak az én sármalmas állapotomat tekintem, és

Istenes Pensioval sok szükségeimből ki-segíteni; mely Kegyelmességeknek nagy reménységgel való várásával, vagyok mély tisztelettel, a méltóságos Fő Consistoriumnak

igen alázatos és valóban szegény
Jótéteményes Szolgájok
Közép-Ajtai Benkő József, t. k.
hajdon Udvarhelyi Ref. Professor.

Közép-Ajtán 10-a Aprilis 1806.

387 Teleki Lajos Benkő Józsefnek
[H. n.] 1809. január 15.

Az Egyházi Főtanács nevében megfeddi Benkőt újabb törvénytelen esketései miatt, s megfenyegeti, hogy elveszti nyugdíját.

15. Januar 1809.

Exp. Gr. Teleki Lajos

Kinek kinek arról való meggyőződése, hogy a maga Tselekedeteire nézve, Lelkiesmérete tsendességben vagyon – nagy Boldogság! és a jó Hír név, egy a legbecsesebb Kintsek között.

Kegyelmed hasznos Munkái, s régibb Foglalatosságai által, ezen Kintsből szép részt nyert vala, és mind addig, míg erőtelenségének hibái, józan értelmén erőt nem vettenek, Hazánknak betsületére volt; de méltán lehet sajnállani: hogy szerzett szép Érdemeit, helytelen Tselekedetei által ottan-ottan nem átalja homállyban borítani!

Kegyelmed, noha tökéletes nyugalomra tétetett a papi functiokra nézve, oly szoros értelemben: hogy azoktól egyáltaljában el is vagyon tiltatva, mégis nem szűnik-meg törvénytelen és a felsőbb Rendelésekkel ellenkező Tselekedetei által a kegyelmed ellen való panaszokra okot adni, és az által, a kegyelmed boldogságáról gondoskodóknak is kedvetlenséget okozni.

Panaszsképpen, és elég-tételnek kérésével terjesztetett ugyanis közelebből Fő Consistoriumunk eleibe: hogy kegyelmed az Ertz Hertzeg József Lovas Ezrede-béli, Ürmösi Kovács János nevű közkatonát, kinek az Házasodásra engedelve nem volt, Ketseti Elekes Susánnával, törvénytelenül öszve eskette, és azt maga is kegyelmed arról adott írásával megesmérte légyen, melynek szomorú követke-zése az lett: hogy a Katona keményem meg veretett; a Leány pedig gyalázatos szerentsétségbe esett.

Erről tehát, a midőn kegyelmedet keményen meg-feddeni köteleztetik Fő Consistoriumunk, arra inti atyáiképpen: hogy magát az illetén papi Hivatalt illető kötelességekben főbbképpen az ilyenekbe, mellyek a királyi Rendelések által szorosan meg vagynak tiltva, többé avatni ne merészelje; mivel külömben kéntelenítettni fog Consistoriumunk a kegyelmed Pensiojának, melyet érdemei-ért rendelt, el-vonattatása végett Határozást s Rendelést tenni, s tart attól Consistoriumunk, hogy az effélékért a külső Tisztviselők által is oly móddal meg fog büntettetni, mely gyalázatos lenne.

**388 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak
Középajta, 1812. május 5.**

Megfogadja, hogy soha többé senkit sem esket össze, s ha ígérletét megszegné, maga ítéli magát a legkeményebb büntetésre.

**389 Abacs János az Egyházi Főtanácsnak
Nagyenyed, 1815. február 14.**

Jelenti Benkő József halálát.

Méltóságos Reformatum Consistorium!

A Régen volt Udvarhelyi Professor és *Historicus Benkő József* *ő* *Kegyelmének ezen folyó Esztendőnek második Napján történt Halálát,*¹ az Erdővidéki Esperest, tudván azt, hogy említett Benkő József *ő* *Kegyelme* a Mlgs Fő Consistoriumtól Esztendőnként 180 Forint Pensiot szokott vala venni, énnékem a fel-jelentés végett megírta és tudtomra adta, melynek következtésül én is ezen változást alázatosan jelentvén, változhatatlan tisztelettel maradtam
A Méltóságos Reformatum Fő Consistoriumnak

alázatos hív szolgája

N.-Enyed 14-dik Február
1815.

Idősb Abacs János,
Ref. Püspök

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Függelék

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

I Megjelent Benkő Transsilvaniá-ja

Vindobonae typis Iosephi Nobilis de *Kurzbök* in lucem prodiit: *Transilvania, siue Magnus Transilvaniae Principatus, olim Dacia mediterranea dictus, orbi nondum satis cognitus, nunc multifariam, ac strictim illustratus, Auctore Iosepho Benkő, Transilvano Siculo, Parocho Közep-Ajtensi et Notario Vene. Dioeceseos Erdőuidekensis Helueticae Confessionis addictorum ordinario. Pars prior, siue generalis.* Haec prima pars duos Tomos diuiditur, de quo utroque propediem plura disseremus.

II Ismertetés Benkő Transsilvaniá-járól 1778

Opus Iosephi *Benkő* de Magno Transilvaniae Principatu, cuius mentionem in Eph. h. a. N. XIII. fecimus, duas in partes diuiditur. Pars prior, seu generalis, quae sola huc vsque typis excusa est, duobus Tomis continetur, quorum primus quatuor libros complectitur. Libro I. varia geographica tam hodierna, quam antiqua Transilvaniae nomina, vti etiam politica Magni Principatus denominatio adfertur. Liber II. mathematicam Transilvaniae notitiam, nimirum eius figuram, longitudinem, latitudinem, et fines exhibet. In Libro III. cognitio physica Transilvaniae datur, id est, atmosphaera illius, tellus, et quaecunque ad tria Regna naturae pertinent, describuntur. Liber IV. primum de Principibus Transilvaniae, et quidem 1mo. De primis Transilvaniae Ducibus; 2do. De Regibus Hungariae, qui Transilvaniam possederunt; 3tio. De Ducibus et Palatinis (*Wojwodis*) Transilvaniae, qui auspiciis Regum Prouinciis praefuere; 4to. De patriis Principibus; 5to. De hereditariis Principibus Austriacis; 6to. De Principum successionem, iuribus, prouentibus, et impensis agit: subin varias Principatus eius nationes, videlicet Hungaros, Siculos, Saxones, Valachos, Armenos, Graecos, Iudaeos, Morauos, Polonos, Russos, Bulgaros, Seruios, Sclauos, et Aegyptios (*Cingaros*), ac demum nobiles et ignobiles incolas recenset. Tomus secundus docet, qua ratione Politia, Iustitia, Aerarium, res Militaris, et Ecclesiastica in Transilvania administretur. His subiungitur rei literariae apud Transiluanos tam Catholicis, quam aliis sacris addictos conditio, quo loco etiam Typographia Transilvanica, et viri eruditi, praesertim qui editis in lucem Operibus Seculo XVI. XVII. et XVIII. famam sibi nomenque collegerunt, commemorantur. Pars posterior quae propediem euulgabitur, in tres Tomos, prout Auctor in Conspectu Operis sui dicit, distribuitur. Tomo I. De Terra Hungarorum; Tomo II. De Terra Siculorum; Tomo III. De Terra Saxonum ita disseretur, vt cuiuslibet Comitatus nomen, limites, magnitudo, natura, res memorabiles, modus regiminis, et postea

vrbes, oppida, et pagi singuli accurate describantur; ac denique Capitibus quibusbet res Ecclesiasticae, Literariae, et Militares adnectantur. Commentarios hos haud exigua laude et commendatione dignos esse censemus. Nam imprimis magna cum diligentia et accuratione conscripti, et ex optimis tam editis, quam manu scriptis operibus, vt haud falso Auctor in Praefatione adserit, conscripti sunt, quod primam Partem legenti, cui alteram non dissimilem fore putamus, facile patebit. Dein nihil omnino in iis desideratur, quod ad plenam rerum Transilvanicarum notitiam pertinet, cum in aliorum Auctorum Transilvanicorum Scriptis peculiaria fere tantummodo argumenta tractentur.

III A Transsilvania ismertetése a Göttingische Gelehrte Anzeigen-ben

Aus dem Verlage des Edlen von Kurzbök haben wir schon im Jahre 1778. ein neues und sehr merkwürdiges Werk in Octav unter folgendem Titel erhalten: Transsilvania sive magnus Transsilvaniae Principatus, olim Dacia mediterranea dictus, orbi nondum satis cognitus, nunc multifariam, at strictim illustratus: Auctore Josepho Benkö, Transsilvano-Siculo, Parocho Közep-Ajtensi et Notario vener. Dioeceseos Erdövidekensis Helveticae confessioni addictorum ordinario. Pars prior sive generalis. In der Vorrede rühmt der Hr. Verf. die gütigen Gesinnungen vieler einländischen Herren aus allen Ständen, und entschuldigt sich über die Fehler, die er vielleicht in der Ausarbeitung begangen haben möchte, mit einer fast ängstlichen Bescheidenheit. Ohngeachtet sein Wohnplatz von Bibliotheken und Collegien, wie er in seiner am 28. May 1777. datirten Unterschrift bemerkt, sehr weit entfernt ist, so gelang es ihm doch, sich eine Menge von gedruckten und geschriebenen historischen Werken und Urkunden anzuschaffen, und man merkt überall, daß diese Sammlung im Fache der mittlern und neuesten Landesgeschichte beträchtlich seyn müsse. Nach seinem Entwurfe sollten der III. IV. und V. Tomus, oder die eigentliche Erdbeschreibung, zugleich mit dem ersten und zweyten Bande abgedruckt werden, wir haben aber nur die beyden ersten Theile aufreiben können. Jeder besteht aus kurzen Paragraphen und umständlichern Erläuterungen, welche letztern einen Schatz von Bemerkungen, die den Ausländern bisher unbekannt gewesen sind, und bey einer fruchtbaren Kürze zureichende Citationen, Urkunden und kritische Prüfungen enthalten. Ein gutes Register macht diese Materialien brauchbarer. *Im ersten Bande* ist von dem Landesnamen, der mathematischen und natürlichen Siebenbürgischen Erdkunde, dem Staatsrechte, den vornehmsten Begebenheiten Siebenbürgischer Beherrscher und den Vorrechten und Eintheilungen der Unterthanen nach ihren Nationen und Ständen gehandelt. Der Name Erdely kommt vom Ungarischen Worte Erdö, ein Wald, her. Die Benennungen Ultrasilvania und Transsilvania, die zuerst in K. Andreas II. Urkunden erscheinen, beziehen sich auf die waldichten Gespanschaften Szolnok und Kraszna, durch welche die alte Ungarische Heerstrasse nach Siebenbürgen lief. Die Veranlassung des Namens Siebenbürgen läßt sich nicht angeben. Die Römer nannten, wie der Hr. Verf. irrig glaubt, das Land Daciam mediterraneam, und rechneten es zu Thracien. Von den fünf ältesten Dacischen Königen, deren Lebensgeschichte der Hr. Verf. aus des P. Fasching Vetus Dacia entlehnet, soll einer, Sarmis, der Stammvater der Sarmaten, und der Urheber ihres Volksnamens seyn. Zur Bestimmung der geographischen Länge und Breite fehlte es dem Hrn. Verf. an zuverlässigen Beobachtungen, denn er hat die von 1769. bis 1773. aufgemessenen, ingleichen die 1735. von I. C. von Weiß herausgegebenen Charten nicht erhalten können,

und mußte seine Bemerkungen aus der Müllerisch-Homannischen Landcharte entlehnen, die er denen des Krekviz, Seuter und Losontzi zwar vorzieht, aber auch für unvollkommen erklärt. Innerhalb 1073. und 1738. hat die Pest sieben allgemeine Verheerungen in Siebenbürgen angerichtet. Allein nachher lernte man (1755., 1757. und 1770.) diese scheusliche Krankheit jedesmal bey dem ersten Andrang zu unterdrücken. Aus dem Mineralreiche besitzt Siebenbürgen grosse Reichthümer, die hier nach Anleitung der 1767. vom Hrn. Fridvaldzy herausgegebenen Mineralogia M. P. Transsilvaniae beschrieben sind. Nicht minder beträchtlich ist das Siebenbürgische Pflanzenreich, von welchem der Hr. Verf. eine ausführlichere besondere Abhandlung verspricht. Vom Thierreiche ist nach Linneischer Methode ein kurzer Abriß gegeben; allein die Anwendung dieser Producte ist, wenn man ein Paar Worte vom Handel abrechnet, fast gar nicht berührt. Siebenbürgen ward bekanntlich am 2. November 1765. für ein unabhängiges Großfürstenthum erklärt, und die darüber ausgefertigte Urkunde ist hier (S. 38) abgedruckt. Der erste Fürst von Siebenbürgen, den der Hr. Verf. kennt, ist der Gyulas, dem S. Stephan sein Land 1002. entriß. Nach diesem herrschten 37 Ungarische Könige über Siebenbürgen, deren Siebenbürgische Thaten der Hr. Verf. kürzlich berührt. Unter diesen standen Herzoge, welche Prinzen vom Geblüte waren, ingleichen Woiwoden und Unterwoiwoden, deren Verzeichniß man hier vollständiger als im Haner findet. Die eingeschaltete Geschichte der Türkischen Lehnfürsten enthält manche Anecdote. Jezt besitzen die Stände zugleich mit dem Großfürsten nur das Recht, Gesetze zu geben oder zu vernichten, Steuern zu erheben und Ausländer unter die Bürger aufzunehmen. Alle übrige Hoheitsgerechtigkeiten sind großfürstliche Reservatrechte, und zu diesen gehören auch die Rechte, alle katholische und andere Pfründen zu vergeben, die Einkünfte der eröffneten Pfründen zu beziehen, Dispensationen in Ehesachen zu ertheilen, über protestantische Ehestreitigkeiten das höchste Urtheil zu fällen, Standeserhöhungen vorzunehmen, und das Erbgut ausgestorbener ansässiger Geschlechter und Staatsbedienten zur Kammer zu schlagen. Die jährliche gewisse Steuer trägt 1,300,000 Rthlr. ein, und ist auf verschiedene, hier umständlich beschriebene, Weise gehoben werden, ehe man das jetzige oder Bethlenische Steuersystem einführte. Die drey Nationen haben sich zuerst am 25. April 1545. vereinigt, und ihre Union ist 1744. bis auf die Artikel, welche den Majestätsrechten oder der römischkatholischen Religion nachtheilig waren, von der Kaiserin Königin bestätigt. Von jeder Nation ist der Ursprung, die Geschichte, die Sprache und der Charakter genau, aber nicht allemal mit genugsamer Kenntniß der neuesten Entdeckungen in diesem Fache bemerkt. Die Sekler sollen, noch des Hrn. Verf. Meynung, von den Hunnen, die 470. aus des Attila Reiche nach Dacien gekommen sind, abstammen, und von den Gepiden ihren Namen und die Pflicht der Gränzbewahrung erhalten haben. Von ihren Abtheilungen in Primores, Primipilos und Plebejos, wie auch ihren Vorrechten und Pflichten ist sehr vieles beygebracht worden. Die Sachsen sind 1142. aus Obersachsen und Thüringen hereingerufen, haben aber erst innerhalb den Jahren 1317. und 1366. ihre sieben Sitze errichtet. Bis 1691. mußten sie Reisende unentgeltlich bewirthen und weiter schaffen. Viele von ihnen, die, wie es scheint, auf der angewiesenen Königserde keinen Platz hatten, begaben sich als Leibeigene auf Ungarische Landgüter, und als Bürger in Gespanschaftsstädte, wo sie noch jezt sind. Unter den tolerirten Nationen sind die zahlreichsten die Walachen, von welchen man 547,243 im Jahr 1761. zählte, da die übrigen Einwohner zusammen nur 392,190 Personen, einige Griechen, Juden, Mähren und Zigeuner

abgerechnet, betrogen, Die Armenier sind 1672. aus Moldau hieher geflohen, haben 1726. und 1738. Vorrechte für ihre zwey neuerbauten Städte erhalten, und sind größtentheils mit der römischen Kirche vereinigt. Den Griechen ist 1588. aller Handel und Aufenthalt im Fürstenthum untersagt, allein 1609. erhielten sie eine Toleranzurkunde, und seit 1672. eine Octroy über eine sogenannte Compania orientalis. Es giebt deutsche und türkische Juden, welche zwey Synagogen zu Karlsburg besitzen. Die Mähren oder Wiedertäufer wurden 1622. aufgenommen, um die erneuerte Stadt Al-Vintz in Aufnahme zu bringen, ihre Nachkommenschaft bestehet aber jezt nur aus 20 katholischen Haushaltungen. Unitarische Polen sind seit 1660. zu Klausenburg, und lutherische Russen in verschiedenen Dörfern. Von den 1690. nach Alvintz geführten 500 Bulgarischen und Arnautischen Familien sind jezt nur 14 vorhanden. Die Servier oder Raitzen dürfen, vermöge eines 1601. gegebenen Gesetzes, sich nur an den Gränzen aufhalten. Die Slaven (Tot) sind gänzlich ausgegangen, oder zu den drey Nationen getreten. Man hat dreyerley Zigeuner oder Völker des Pharao, wie man sie in Ungern nennt, nemlich durchstreifende, die fast nackt gehen (Zingari linteati), ferner solche, die Handwerke treiben, und in Häusern neben den Dörfern wohnen, und endlich solche, die im Sommer unter Filzzelten, im Winter aber in Höhlen, die mit Mist bedeckt sind, von Schmiedearbeit, Siebmacherey, Drechseln und Musiciren leben. Die Hausgesessenen sind größtentheils Leibeigene und Goldwäscher. Alle halten den Namen Zigeuner für schimpflich, nennen sich Rom, und haben von der jetzigen Kaiserin Königin die Benennung, Neue Bauren, erhalten. Sie haben eigentlich keine Religion und keine Priester, und reden Walachisch, ingleichen eine Art Rothwelsch, in welchem wenige Wörter ihrer alten Stammsprache übrig geblieben sind. Der Siebenbürgische Adel bestehet hauptsächlich in der Freyheit von Steuern, und gespanschaftlichen Gerichtszwange, und man rechnet daher zu den adlichen Personen auch alle Geistliche bis auf die Landpfarrer und Mönche. Er haftet auf Aemter, gewisse Ländereyen und Geschlechter, und wird auch durch Adoption und Veräusserung adlicher Güter fortgepflanzt. Die alten Baronate sind 1607. aufgehoben, und waren den deutschen Pannierherrschaften gleich. Die jetzigen Baronen und Grafen sind nur im Range von den übrigen adelichen Personen verschieden. Eine niedrigere Classe des Adels muß gewisse Steuern und Dienste leisten, und in diese gehören die Armalisten, die nicht die gehörige Anzahl von Leibeigenen haben, ferner die Bürger der freyen königlichen Städte und die Jagdbediente des Fürsten. Ignobiles sind die Bürger der übrigen Städte, die freygelassenen Unterthanen und die Jobbagyok oder Leibeigenen. Die Vorrechte dieser verschiedenen Stände und Einwohner füllen die lezten Capitel dieses Bandes an, und auf selbige folgen viele Verbesserungen und Zusätze, von welchen die beträchtlichsten neuere Entdeckungen römischer Alterthümer, Untersuchungen der Herkunft Johann von Hunyad, den der Hr. Verf. für Kaiser Sigismunds Sohn hält, Zwistigkeiten über den Sächsischen Gnadenbrief des Königs Andreas und das Steuerquantum jeder vereinigten Nation betreffen. Der zweyte Band fängt mit der Beschreibung des Reichstages und der hohen und niedrigen Regierungs- und Gerichtscolliegen an. Die Magnaten der Zekler haben das Vorrecht, daß sie nicht zu den Landtügen verschrieben werden dürfen, vermuthlich weil jeder Verschriebener, der nicht erscheint, 200 Gulden zur Strafe zahlen muß. Die Kammersachen verwaltet der königliche Thesaurariat, der in den Thesaurarius specialis et Thesaurarius in Monetariis et Montanisticis getheilt wird. Die Oberaufsicht des Kriegswesens hat das großfürstliche Generalat, welches dem K.

K. Kriegesconsilio untergeordnet ist. Ausser dem teutschen geworbenen Besatzungsheere, welches vom Regenten aus den Contributionen besoldet wird, und jezt aus 3 Regimenten Reitern und 5 Regimenten 1 Bataillon Fußvölkern besteht, ist 1764. und 1762. ein Landgränzheer der Zekler und freyen Walachen errichtet, wovon zwey Regimente Fußvölker und eines von 12 Compagnien Reiter aber Walachisch sind. Dieses Gränzheer ist nach deutscher Weise eingerichtet, versieht die Gränzwachen, bleibt in seiner Heimath, und bekömmt Feuer- und Seitengewehr, Sold aber nur so lange es wirklich dient. Im Jahr 1765. errichtete die Kaiserin Königin eine hohe Commissionem (Catholicam) Regiam in Publico-Ecclesiasticis. Das Bischofthum zu Weissenburg gieng 1556. unter, ward aber 1697. wieder hergestellt, und 1715. neugestiftet. Es gehören jezt dazu 17 Archidiaconate, von welchen einige von dem 1440. zerstörten und 1518. gewissermassen wieder angerichteten, aber auch bald wieder vernichteten, Bischofthum Milko, zwey aber der unirten Armenier, von dem armenischen Erzstifte zu Lemberg genommen sind. Seit 1770. ist ein grosses königliches Waisenhaus in Hermanstadt, auch ist die Zahl der katholischen Pfarren bis auf 148 vermehret. Der Superintendent helvetischer Confession hat zwey lutherische Districte unter seiner Aufsicht; im Gegentheil stehen einige Kirchen seiner Confession unter dem lutherischen Superintendenten und unter den ungarisch reformirten Superintendenten zu Debreczin. In seiner Diöcese sind 12 Seniores, etwa 500 Pfarren und fünf Gymnasien, in welchen 1766. 2660. Studenten waren. Das Consistorium ist 1713. errichtet, und hat 21 weltliche Edele zu Beysitzern. Von der Verfassung der lutherischen Kirche ist von dem Herrn Verfasser nichts mehreres, als was man schon in Schmeizels 1722. edirter Abhandlung findet, gesagt: allein die helvetischen Confessions-Nachrichten sind reicher, und liefern sogar Verzeichnisse und kurze Lebensgeschichten aller Seniores. Auf der 216. Seite ist ein kurzes Glaubensbekenntniß der Siebenbürgischen Unitarier oder Antitrinitarier eingerückt, und überhaupt erhalten die Nachrichten von den Verwandten dieser vierten recipirten Religion sowohl Siebenbürgischen als Polnischen Ritus verschiedenes Unbekanntes. Die unirte griechische Kirche ist seit 1697., da sie sich unirt, recipirt, und wird für einen Theil der katholisch Siebenbürgischen Kirche gehalten, ohngeachtet sie seit 1700. einen eigenen Vladica oder Bischof hat. Dieser besitzt seit 1736. die Herrschaft Balasfalva, heißt aber der Bischof von Fogaras. Ausser dem Kapitel und Kloster vom S. Basiliusorden sind 48 Archidiaconate in seinem Sprengel, und eine sehr grosse Menge von Popen, deren man 1696. schon 3000 zählte, die sich aber 1760, da die Walachischen Gränzregimenter zu den Unirten traten, sehr vermehret haben. Die dissidenten oder altgläubigen Griechen stehen unter einem Vicarius und 30 Archidiaconis, und werden nur toleriret. Ihre Popen müssen sich von dem Bischof zu Ofen ordiniren lassen. Die Secte der Sabbatharier oder Judaizantium, welche 1618. auf dem Landtage verdammet ward, fand sich ehemals unter den Unitariern versteckt, ist aber jezt beynahe untergegangen. Den Beschluß des Bandes machen drey litterarische Kapitel, in welchen von dem Zustande der Wissenschaften, den Buchdruckereyen, und den Schriftstellern, die im Lande gelebet haben, oder aus selbigen gebürtig gewesen sind, gehandelt wird. Die fünf katholischen Gymnasien und der größte Theil der 1775. aus dem alten Jesuitercollegio errichteten königlichen Universität zu Klausenburg sind in der Gewalt verschiedener Orden. Letztere bestehet nur aus der theologischen, juristischen, philosophischen und artistischen Facultät, und hat unter 18 öffentli-

chen Lehrern vier weltliche, deren einer in der Anatomie, Chirurgie und Hebammenkunst Anweisung giebt. Die Lutheraner besitzen sechs, und die Unitarier zwey Gymnasia. Die Walachen unirter griechischer Religion studieren im Kloster zu Balasfalva, und die nicht unirten Griechen in einem Kloster zu Kronstadt. Den Vorschlag des Hofes, eine protestantische Universität in Siebenbürgen zu errichten, lehnten die protestantischen Glaubensgenossen 1764. ab. Die erste Buchdruckerey legte Joh. Honter 1533. zu Kronstadt an. Katholische Buchdruckereyen sind bey der Universität und bey den Franziscanern zu Csik-Somlyo; Reformirte zu Klausenburg und Nagy Enyedin, lutherische zu Hermanstadt und Kronstadt, und walachische zu Balasfalva. Es fehlt an Verlegern, daher viele Schriften nur durch Abschreiben bekannt gemacht werden. Bücher, in welchen etwas zum Nachtheil einer der vier recipirten Religionen gesagt ist, werden unterdrückt. In der Arzneywissenschaft wird kein Unterricht ertheilt, daher die künftigen Aerzte in Wien studieren müssen. Die Wissenschaft der Landesgesetze wird in den Gerichtsstühlen und in den Arbeitszimmern der Protonotarien und Advokaten praktisch erworben. Die mitgetheilte Gelehrten-geschichte erweist, daß Siebenbürgen in den mehresten Fächern arbeitsame und geschickte Männer aufzuweisen hat. Bey dieser Geschichte hat der Herr Verfasser erst am Ende den Horanyi gebrauchen können, der nur selten vollständiger, für die Ausländer aber öfters brauchbarer, als der Herr Verfasser ist, weil er die Ungrischen Büchertitel übersetzt. Die Lebensgeschichten sind kurz, ausser bey verschiedenen Gelehrten reformiter Religion und bey einigen aus dem fürstlichen und adelichen Geschlechtern Bethlen, Apafi, Kemeny, Teleki, Kálnoki, Daniel, Cserei und Wesseleny, von welchen ganze Stammbäume eingeschaltet sind. Das Haus der Reichsgrafen Teleki von Szik, aus welchen einige auch unsere Akademie besucht haben, scheint jezt zu den vornehmsten Beförderern der Wissenschaften in Siebenbürgen zu gehören: denn der Graf Joseph hat eine Bibliothek von Büchern aus der Naturkunde, die hier sonst sehr vernachlässigt wird, nebst einer Sammlung von Thieren (die erste ihrer Art in Siebenbürgen ist) zu Maros Vásárhely; Graf Samuel aber eine Bibliothek von Handschriften und historischen Werken zu Sáromberke kürzlich angelegt.

IV Benkő Flóra Transsilvania-ja

Ama tudós és hazájának esmértetése körül jeles szorgalmatossággal forgolódo Erdélyi Edjházi Tanító *Benkő József* Uram, most Erdélynek tartományit járja, olly véggel, hogy a mint a *Transsilvania* nevű könyvébenn, melly *Bétsbenn* jött vala-ki, meg-ígérte, naponként a *Transsilvanica Flórát* (az Erdélybenn termő füveknek meg-íratását) készíthesse. Melly munkát végbe vivén, nem kisebb köszönetet és dítséretet fog érdemelni, mint Erdély országának állapotja felől írt könyvével; melly felől a többek között a *Göttingai* Tudós Társaságnak tagjai az ő *tudomány-hírlelő Leveleikbenn* dítsérettel tellyes ítéletet tettek.

V Ismertetés Molnár János Phytologicon-járól

Ez úttal emlékezzünk valamivel bővebbetskén, a közelebb múlt esztendő végénn el-készült *Phytologicon* nevezetű munkájáról, mellyet ez esztendőbéli 3dik levelembenn rövideden emlétettem. Kívánnám én, hogy azon könyvetskét minden Tanulók és Tanítók egynehányszor figyelmetesen meg-olvasnák. Nem-is bánja-meg, merem mondani, valaki azt tselekedéndi. A ki pedig egyszer végig

meg-olvasta, tudom, hogy többször-is elő-vészi. Mert nem csak az, hogy a fákról, bokrokról és füvekről való tudományt szép renddel, fontos és a feledékeny elméket-is könnyen emlékeztető rövidséggel, jeles alkalmaztatásokkal és haszonra való fordításokkal mulatságosan s gyönyörködtetve elő-adja; hanem azonon feljül sok válogatott jegyzésekkel és új találmányokkal-is bővülködik; olyanokkal pedig, mellyeket híjába fog az ember más könyvekben keresni: úgy anyyira, hogy a természeti tudományokban jártosok-is úntig eleget találnak benne, a mit annak-előtte nem tudtanak. Ide tartozik többire mind az, a mi Magyar hazánknak ritkább termései és némelly különös haszonvételek felől sok helyekenn s tsak-nem minden levélenn jegyzőre vétetett. Tsudálkozásra méltó (kiváltképpen olyan Személyre nézve, a kinek koránt-is más a fő-tudományja) az a sokat-olvasottság, melly sok külömb-külfölbféle régi s új könyveknek előhordatásokból nyilván meg-tetszik. A jól igyekező hazafiaknak (hogy a M. Hírmondónak íróját azok közé számlalta, azt alázatosan köszöni) nem kevés serkentésekre szolgál az, hogy valahol tsak lehetett, dítséretes emlékezetet méltóztatott felölök tenni: p. o. az 61dik lev. felénn, *Balog* és *Benkő* Uraimék felől, kiknek a versek folyamatajában igen kegyesen hosszú életet s állandó egészséget kíván. – Szeretném, hogy-ha ezen alkalmatossággal, valamelly örvendetes hírt írhatnék azon Amerikában járó tudós Hazánk-fia felől.

VI Az Erdélyi Históriás Szekrény

Erdélyben *Benkő József* Uram, némelly nevezetes Erdélyi Tudosoknak segítségével, holmi apróság jó históriáknak, históriás verseknek s több afféle Magyar írásotkáknak gyűjtéséhez kezdett, és már egygy jó kötésre válót el-is készített. Ez az első kötés majd tsak Diáriumokból (nap-számonként való jegyzésekből) áll, mellyeket rész szerént az Erdélyi Fejedelmek, rész szerént hadakozásokban forgott emberek írták és írtak. Esztendőnként egygy egygy kötet, reményli, hogy könnyen ki-adhat egyéb dolgai között. A titulussa pedig, *Erdélyi Históriás Szekrény* lészen. – Méltó s igen hasznos dolgot tenne, ha valaki a Históriás vagy akár Mesés énekeket, sőt akár-melly régi Meséket Magyar országonn-is öszve szedné s egygyüvé ki-nyomtatattatná. Ha szinte hazánk Históriája nem nyerne-is sokat vélek; leg-alább a Magyar szónak bővülése s gyarapodása mellett, eleinknek szokásaikra, rend-tartásaikra és vélekedéseikre nézve igen-is sokat tanulhatnánk belőlök. Hogy nem híjába-való dolgot óhajtok, azt más tudós nemzeteknek példáikból könnyű volna meg-bizonyítanom.

Bruz László Orvos Doktor Urnak, Húnyad-Vármegye Fisikussának *Házi Patika* nevű könyve, mellyről ez esztendőnek elejénn egykor tudósítást tevénk, nem fordítás, (a mint akkor írtuk vala) hanem új munka. Kolozsváratt a Ref. Kollégiumbéli nyomtató-műhelyben nyomtatattik.

VII A Milkovia ismertetése I

Vindobonae typis Iosephi nobilis de *Kurzbek* haud ita pridem egregium opus foliis bessalibus (in octauo) editum est, quod inscribitur: *Milkouia, siue antiqui Episcopatus Milkouiensis, per terram Transilvanicam, maximae Dioeceseos suae parte, olim exporrecti, Explanatio, quam ex variis certisque monimentis ad illustrandas penitus res praesertim Ecclesiasticas Transilvaniae, cuius etiam chorographia huc vsque desiderata exhibetur, concinnauit Iosephus Benkő V. D.*

M. Helueticae Confessionis Ecclesiae Közép-Aitensis in Transilvania, et Notarius Tractus Erdöuidekensis. Tom. I. continet 364 p. Tom. II. 616 p.

Opus istud summa cum industria elaboratum in duos libros generatim diuiditur, quorum primus tradit statum Episcopatus Milkouiensis sub Romanis Pontificibus; alter docet conditionem rerum, quae tractibus Episcopatus Milkouiensis, per secessionem multarum eius a Romana Ecclesia Regionum in interitum delapsi, postea acciderunt. Liber primus septem capita complectitur, quorum tertio et quarto non pauca de Hunnis, ac eorum posteris Siculis, praecipue de horum militaribus ordinibus ac nobilitate, memoratu digna adferuntur. Caput quartum eiusdem libri vetustis monimentis plenum est; prodit insuper nomina Episcoporum Milkouiensium, quae reperiri potuerunt. Cap. VI. eiusdem libri de limitibus et populis Episcopatus Milkouiensis; Cap. VII. de Episcopatu Albensi Transilvaniae, vti etiam de quibusdam Saxonum Sedibus, antiquis limitibus Dioecesis Albensis inclusis, ac omnibus Comitatibus Hungaricis in Transilvania, partibusque Hungariae ad hanc adplicatis agitur. Vtrumque hoc caput Geographiam Transilvaniae quam maxime illustrat. Non dubitamus, quin opus hoc breui non tantum Hungaricis et Transiluanicis, sed vniuersim omnibus historicis et geographicis bibliothecis decus additurum sit. In praefatione Auctor spem nobis facit, Transilvaniae, cuius *Partem Generalem* tomis duobus a. 1778 ediderat, breui etiam *Partem specialem* editum iri.

VIII A Milkovia ismertetése II

Fel-tett szándékomat ki-telhetőképpen teljesíteni akarván, ottan ottan, a hol egyéb nevezetes tudósításoknak híjjával vagyok, tudós Hazánk-fiainak munkáikról szoktam tudósítást tenni. Akar-mint ítéljenek különben némellyek ezen dolog felől; bizonyos, hogy ez, a tudós világnak mostani állapotjához képest, el-múlhatatlanul szükséges, valahol a tudományoknak valaminémű derekas virágzását kívánják. – Azok között a világra jött tudós munkák között, melyeknek bővebben való jelentetése még hátra vagyon, méltán elsőséget érdemel *Benkő József* Uramnak *Milkoviája*. Noha pedig elég bő ennek titulussa, s azonn kívűl, a mi a 63dik Levél végénn meg-íratott, még a második Szakasz eleibe-is valamenynyire meg-változtatva fel-téetett ekképpen: *Milkovia, sive Antiqui Episcopatus Milkoviensis explanatio. Quam una cum Albensis Episcopii apud Transsilvanos descriptione, atque ita, integra etiam Magni Principatus Transsilvaniae Chorographia, concinnavit Iosephus Benkő*: mindazáltal el-merem mondani, hogy az koránt sem jegyzi-meg mind azon nevezetes dolgokat, melyeket e két darabból álló könyv magábann foglal. Nem vétek véle, ha mondom, hogy ez, Erdély ország régi s mostani Egyházi állapotjának tellyes meg-írása, sok más rendbéli jegyzésekkel meg-világosíttatva. Erre főképpen egygy néhai R. Katholikus Püspökségnek régi homályjából való ki-nyilatkoztatása szolgáltatott alkalmaztosságot. Ennek Széke, Móldovábann *Milkó* vize mellett lévő *Milkó* avagy Nyilkó városa vala, megyéje pedig, vagy-is tartományja, Havas-Alföldénn kívűl, Erdélynek azzal határos részére, úgy-mint a Székely és Szász földre terjedett. Első eredetét az ötödik Száznak kezdete tájbann keresik. Másod ízben, a tizen-egygyedik Százbann fundáltatván, vagy-is helyre hozattatván, az Esztergomi Érsekség alatt, sok viszontagságok között, szinte a 16dik Száznak közepet-tég virágzott. Akkor tájbann, egygy felől a Török bírodalomnak el-hatalmazása, más felől a Vallásnak viszontagsága, végét szakasztotta; nem tsak olly formánn pedig, mint egyéb el-enyészett Püspökségeknek, melyeknek nevezete mind e

mái napig fenn-tartatik, hanem úgy, hogy a hírénel egyéb emlékezete nem lévén, nyomába-is alig akadhattak azok, a kik körülötte vizsgálódtak. Benkő Uramnak szorgalmatoskodása mind ezeket hiteles s nagy részént ritka írásokból olly világosságra hozta, hogy, valakik efféle dolgoknak olvasásábann gyönyörködnek, ezen (Bétsbenn nyomtatott) könyvéből azok eránt bő tudósítást vehessenek. Mellesleg valamelly *Bakói*, ugyan ott Móldva országban volt Római Katholikus Püspökségről-is emlékezik; az első résznek egész 7dik ágazatja pedig, a *Károly* (hajdan *Gyula*)-*Fejérvári* Püspökségnek néhai s mostani állapotját fejtegeti. Sőt, mivel a *Szilágy* most valósággal Erdélytől tartja függését, itten azon tartománybéli Vármegyéknek helységei-is elő-adatnak; ámbár azok nagyobbára, a mi a Római Katholikusokat illeti, most a *Várad*i Püspökség alá tartoznak. E' szerént látni való dolog, hogy e könyv egyszer-s-mind egész Erdély országnak meg-íratása, nem tsak Egyházi, hanem némi-némüképpen Országos állapotjára nézve-is; a minthogy minden Vármegyékben, Székekben és Vídékekben az helységeknek neveik, lakosaiknak Vallások, s a' mellett minden Vallásbéli *lakosoknak számok* (az 1766dik esztendőben lőtt számlálás szerént) rendesen elő-vagynak számlálva. – Újságot-is eleget talál benne, valaki az Erdélyi dolgokat maga a kútfőből szorgos vizsgálással nem tanulta. Illyen p. o. a Szász Papoknak az I. K. 6. Részében meg-írt adózások: az-is, hogy az Három-Széki Római-Katholikus Papok még a közelebb múlt Száznak közepette tájbann nagyobb részént házasok voltak, el-anynyira, hogy a nóteleneket nem-is akarták Esperesteknek választani s meg-esmérni; mire nézve 1649benn s viszont 1653bann az ország gyűlésénn illyen végezés tétetett: „A *Vicariusságról* Néhai Idvezült Rákóczi György Fejedelemtől, akkori *Vicarius*nak adatott levele szerint, hogy tisztiben el-járhasson, és hogy nótelen Pap-is lehessen Esperest, ha a nős Papok-is választják, végeztetett.” – Ez elegendő fog lenni e minden részeiben emlékezetes dolgokkal tellyes könyvnek előre való meg-esmértetésére.

IX Az Imago specuum megjelenése I

Erdély országnak nevezetes barlangjai felől tavaly meg-ígért munkája *Benkő József* Uramnak (*Imago Specuum Transsilvaniae*) már ki-vagyon nyomtatva; de olly nyelvén és olly könyvbenn, a melly mi köztünk ritka szájbann s ritka kézbenn forog. Az *Hárlemi Tudós Társaság* azt Hollándus nyelvre fordíttatván, maga gyűjteményjébe bé-iktatta; Szerzőjét pedig, még múlt Pünköst havának 21dik napján *Tagjai* közé számlálta.

X Az Imago specuum megjelenése II

Opus clarissimi Iosephi *Benkő*, quod inscribitur: *Imago specuum Transilvaniae*: Academia scientiarum Harlemensis in Hollandicam linguam versum inter acta sua typis vulgavit; ipsum autem Auctorem multa eruditione clarum et editis libris celebrem in numerum membrorum suorum adscripsit.

XI A Bethlen Farkas Históriá-ja kiadásának előfizetési felhívása

Pro Notitia

Frequentissimae non paucorum Patriae Civium super paucitate exemplarium Historiae Transylvanicae Auctore Wolffgango de Bethlen conscriptae querelae,

votaque eo directa, ut illud immortalitate dignum celeberrimi Auctoris Opus denuo Typis excuderetur, incitamento mihi fuerunt, ut novam praedicti Operis editionem suscipere, ac partem etiam, quae hactenus in manuscriptis delituit, sub praelum vocarem. Totum Opus Bethlenianum, tam nimirum illud, quod priori seculo typis excusum fuit, quam quod in manuscripto habetur, res Transylvaniae ab Anno Domini 1526. usque annum 1609. gestas continet, quod ego in sex Tomos distinxi, horumque primum jam publici juris feci, daturus operam, ut residui etiam quinque Tomi saltem per decursum Annorum 1782. et 1783. in publicum prodeant. Quoniam autem non mediocres sumptus ad tam vasti operis editionem desiderarentur, via praenumerationis utendum esse censui, ita quidem, ut his, quibus pro singulis sex Tomis simul & semel praenumerare libuerit, totum opus novem Rh. Florenis venale fiat, qui vero non praenumeraverint, his Tomus quilibet duos Rh. Florenos constabit.

Praenumeratio praeter officinam meam Cibiniensem in sequentibus librariis officinis fieri poterit.

Viennae apud D.D. Thoman de Trattner, Rudolph. Graewer, & Adamum Ciochino.

Posonii apud D. Michaellem Landerer.

Pestini apud DD. Veingand, & Köpf,

Claudiopoli in Collegio Reformatorum apud D. Adamum Kaprontzai,

Nagy-Enyedini apud Cl. D. Ios. Kováts.

Marus-Vasárhelyini apud Cl. D. Stephanum Basa.

Udvarhelyini apud D. Georgium Kiss.

Martinus Hochmeister
Caesareo-Regius Privilegiatus
Typographus & Bibliopola
Cibiniensis.

XII Rát Mátyás a Magyar Könyv-ház-ról

A *Magyar Könyv-Háznak* előmbe akadott első árkusából, melly után vajha a többi-is mentül hamarább következne! (a nyomtatásról szóllok, melly nem régibenn munkába vétetődött) már közelebből s világossabban, mint ez-előtt valamelyik levélbenn meg-írtam, lehet a nagy érdemű Szerzőnek, Molnár János Apát-Urnak azzal fel-tett szándékát meg-jelentenem. Az elől-járó beszéd, vagy-is Bé-vezetés, a többi között így szóll felőle: „A’ mint a’ válogatott hasznú könyveket, s’ főképpen a’ minapiakat olvasám, úgy azokat ama’ nyomdok (*Főzius*nak példája) szerént elé adom rendre; ki szedvén belőlök azt, a’ mit a’ tudósításra gyönyörűnek, a tudományra hasznosnak, az igyekezet nevelésére hathatósnak, az okos mulatságra, beszédre, írásra készületesnek véltem lenni.” – S ezt, igazán mondhatom, hogy jelesen végbe-is vitte, a mint az előttem lévő első árkus nyilván elő-mutatja. – Az efféle munkának, mellyhez hasonló a mi nyelvünkön még nem íratott, igen helyes okkal bizonyítja hasznos-voltát, a midőn így folytatja beszédét: „Se nem minden könyv jó, se nem minden jó könyvnek jó mindenik része. Azért nagy jót téssen velünk a’ ki az ilyenek’ javát válogatva méltatja előnkbe.” Mellyhez azt-is hozzá lehet tenni, hogy ritka ember, a kinek tsak a leg-nevezetesebb (többnyire nagy árú) könyveknek meg-szerzésére és olvasására elegendő értéke avagy érkezése volna. S ugyan azért, hogy az afféle kintsekbenn a tehetetlenek-is részesülhessenek, szükséges dolognak talál-ták a mostani időbéli külföldi Tudósok, hogy azokat, a régieknek szokások

szerént rövideden egybe-foglalják. Azonba a mi e közelebb reménylhető Magyar Könyv-Házat illeti, ebben új munkák-is fognak elő-fordulni. Illyen p. o. *Benkő József Úr Fűszeres bővebb nevezeti.* – Méltán reménylhetjük, hogy e meg-emléltett könyv nagy világosságot fog terjeszteni Magyar Hazánk-fiai között, főképpen azok között, a kik egyéb Európai élő nyelveket nem tudnak; kivált ha a földnek utólszori körül-hajózásához alkalmaztatott Mappátska (föld képe) szerkesztet-hetnék melléje. Mellyet én ugyan nagyon óhajtok.

XIII Gottfried Schwarz levele Michael Traugott Froniusnak

Viro juveni nobilissimo et ornatissimo Michaeli T. Fronio salutem et felicitatem plurimam

Accepi literas tuas, quas, relicta Brema, Hamburgo ad me exarasti: o Te felicem, cui ad illam Germaniae nostrae Corinthum accedere contigit, ad quam ego, magnis meis impendiis, iter per Germaniae fines idoneos emensus, adire non potui. Perceptis literis tuis jam etiam alteris, gratulor primo Tibi ad musas Göttingenses reditum, utque Tibi diuturniores in hoc Parnasso noctes prospere feliciterque cedant vigilatae, precor. Sed heus Tu! arcum si semper tensum habueris, cito rumpetur, vel certe diu non habebis expromtum. Quare interponendas identidem vehementer Tibi suadeo relaxationes liberales, non animi tantum, sed et corporis. Ceterum, quos mihi destinasti et transmisisti libellos, pergratis spectavi oculis et evolvi festine. Felmerus vero tuus, incredibili diligentia, merum tamen compilatorem agit vulgatorum scriptorum, narrationumque ab illis proditarum. In Siculo Benkő mirari subiit sic satis in latinitate pura rerum copiam et varietatem. Sed pernix admodum mihi quidem videtur consecrari adamatas Transilvanico vulgo admirabiles; nisi iudicium de ipso ampliandum putes, dum penitus illum excutiam, quem hactenus fugitivo tantum oculo cognovi, et nunc bibliopecto traditum, nondum recepi. Mitto pro eo Tibi pretium conductum, taleros tres.

Si vir industrius, bibliopola vester Dietericus, quos in Catalogo suo novissimo venum exposuit libros, ut sunt:

Wolfgangi de Bethlen De rebus Transilvanicis Historia 2 vol. 8 maj. Pestini 1782. 3 rhtl.

Jo. Betlenii Historia rerum Transilvanicarum cet. cet. cet. 2 partes, 8. Viennae 1782. 1 rhtl. 12 ggrl.

Bossueti Tractatus super reunione Protestantium cet. cet. cet. mai. 4. Viennae 1782. 20 ggrl.

quamprimum mittere ad me voluerit, fidem oro Te eidem verbis meis facias, accepturum illum abs me pretium, quod ipse constituit in numis aureis, et quod superat, in moneta probata. Dolet mihi, editorem Wolfgangi de Bethlen noluisse me in consilium vocare iteratae editionis suae, quem ego, nullius lucri cupidus, libenter instruxissem adnotationibus ad operis intelligentiam pragmaticam conducibilibus, in aperta luce quidem, sed non cocliti cuique, positus. Vellem deinde par persuadendo esses honestissimo viro, Dieterico vestro, velit ipse Wolfgangi de Betlen Operis continuationem, quam apparavi, excudendam suscipere, ad duo quoque in forma chartae octavae volumina facile excursura; cum adjuncta appendice Geitzkofleri, quod jam perspexi, S. C. Majestatis et totius Domus Austriacae Consiliarii Intimi.

Quem dono mihi misisti Felmerum, hostimenti in vicem accipe Recensionem meam criticam libelli Toppeltiniani, Origines et Occasus Transilvanorum inscrip-

ti; cum qua, bene feceris, si conjugere voles scriptum periodicum recens, Ungarisches Magazin in des dritten Bandes zweitem Stück a. 1783. Addidi ad Toppentinianam Recensionem alteram Epitomes rerum Hungar. Petri Ranzani et Schediasma in Esaiae cap. 53. cet. Plura Scriptionum istarum si desideraveris, accipies exemplaria quot voles. Salve a conjuge mea hujusque a nepte ex avunculo. Oblectarunt omnes nos iconismi juvenum utriusque sexus Walachicorum. Vale resque tuas feliciter age. Scribebam Rintelii ad Visurgim di 4. Aug. a. 1783.

Tui studiosissimus

G. Schwarz Dr et Superintend[ens]

P. S. Revoca mihi in memoriam nomen Rectoris quondam Coronensis, V. D. Ministri, ni fallor, in Honigbach.

[Benkő József feljegyzése a levél végén:]

Az híres Rinteli Evangelicus Püspök Godofredus Schwartz ezen Levelében rólam szépen emlékezik.

XIV Bethlen Farkas Historiája V. kötetének előszava

Historia testit temporum, lux varitatis, vita memoriae, nuntia vetustatis, magistra vitae.

Cicero de Oratore.

MAGNIFICAE
AD MODUM!

RERUMQUE IN TOGA
NON MINUS, QUAM SAGO, GE-
STARUM AMPLITUDE, AB IPSIS
CONDITAE REIPUBLICAE TRANS-
SILVANICAE INCUNABULIS LONGE
ILLUSTRISSIMAE, DOMINORUM
COMITUM DE BETHLEN
FAMILIAE

HOC

ERECTISSIMI SPIRITUS
BETHLENIANI
MONUMENTUM,
DICATUM ET CONSECRATUM.

AD LECTOREM!
PRAEFATIO EDITORIS

Herois nostri illustrissimae memoriae, Magnifici WOLFGANGI de BETHLEN, Transsilvaniae olim Cancellarii longe Consultissimi, HISTORIA DE REBUS TRANSILVANICIS, adeo proprio suo lumine coruscat, ut nulla prorsus alienae laudis face indigeat. Arbitror igitur fore longe consultius, si loco encomiorum, quae prolixa admodum serie, et quidem citra adulationis culpam, in honorem Auctoris necti possent, momenta nonnulla, quibus praesens Opus ponderabitur,

quibusque ejus vicissitudines, et hujus cumprimis Editionis rationes, exponentur, in medium adferam. *Primo* adeoque de praecipuis *Historicis*, quos in concinnandis Libris suis tantus Auctor consuluit, et de *Monumentis*, *Documentisque*, quibus lucubrationibus suis eximiam fidem conciliavit; *post* de *Fatis* hujus Historiae celeberrimae; et *postremo* de praesente *Editione* nostra, narratio absolvetur.

I. Quod ad *primum* attinet; sicuti peritis probe notum est, *Res Historicas* non ita esse comparatas, uti *Theologicas* ac *Philosophicas*, et quae hujusmodi sunt; quarum cultores, qui gradum sibi, supra alios, ad gloriae culmen parare nituntur, suis se cubiculis, includunt, variisque meditationibus eo rem adducunt, suis ut e cerebris Volumina excrescant; dum, e contrario, nullus Historicorum, qui propria ex opinione, quae, juxta Ciceronem, imbecilla est adsensio, sed vel ex ipsis rebus sibi expertis, vel Historicorum minus suspectorum testimoniis, vel instrumentis publica auctoritate nixis, vel similibus dignis fide monumentis, Historiam concinnet, fidem ullam et gratiam apud cordatos mereatur: ita etiam Illustris Auctor noster, qui scribendae Historiae legibus sincere se adstrinxerat, quique nec praerogativis Civium Patriae, nec libertatibus Receptarum in Provincia Religionum, vel propter gentem, vel ob sectam infensus, neque adeo partium ullarum studiosus, vel e minimo, uti quidem mihi videtur, scriptorum suorum vestigio deprehendi potest; sed potius tolerantiae et moderationis, raro certe, eo praesertim seculo, quo vixit, exemplo, sectator suspicitur merito; nihil, quod vel ex imaginatione, vel e praeconceptione opinione, vel anilium fabularum rumoribus, et similibus coenosis scaturiginibus, promanare possent, chartis suis inlinire voluit. Prono itaque fluit alveo, uti Eum debuisse Historicorum cumprimis Voluminibus. Usus quoque est profecto, et quidem eorum plerumque adjumentis, qui vel eodem tempore, quo res litteris mandatae evenerunt, vixere, vel etiam rerum in Transsilvania conversionibus testes ipsi oculati interfuerunt, immo quandoque calamitatum, quarum pleni sunt hi Libri, participes esse debuerunt. Hos inter, (ut Auctores Operum Historicorum, formis chalcographicis editorum, et minutiorum Manuscriptorum, nunc taceam), praecipui sunt:

I. IOANNES MICHAEL BRUTUS; cujus *Historiam Rerum Hungaricarum*, ad manus fuisse Illustri BETHLENIO nostro, ipsemet sincere passim confitetur. Post hanc aetatem Bethlenianam, nescio quo casu damnoso, longe eximia haec Historia paucis visa mihi videtur; immo inter deperdita paulo antehac habita. Singulari tamen Numinis providentia, hanc jam manu exaratis in apographis obtinuimus, Librariorum quantumvis calamis non satis adcurate exceptam. Hujus vero Historiae BRUTI, quantum quidem mihi innotuit, praecipuum et adcurate descriptum illud erit exemplum apud Gentem nostram Hungaram, quod Magnificus Dominus ALEXANDER JUNIOR PRONAY, Liber Baro de Tót-Próna, prout est, ceteras inter eruditionis amplissimae partes, Historiarum Hungaricarum Collector et Scrutator indefessus, rarusque simul aestimator, si bene meminerim, e Polonia procuravit. Non procul forte tempus illud distat, quo desideratum hocce opus publicam in lucem prodeat.

2. AMBROSIIUS SYMIGIANUS, Hungaris *Somogyi Ambrus*, qui de *Rebus Hungaricis* (potissimum tamen *Transsilvanicis*) tam vastum elucubravimus Volumen, ut centum ac nonaginta plagulas justa descriptione illud Manuscriptum apud me impleverit, hac sub inscriptione: *Ambrosii Symigiani* (quibusdam in exemplis *Simigiani* per simplex i.) *Pannonii, Notarii Comitatus Szólnok Interioris in Transsilvania, Rerum Hungaricarum, post Bonfinium gestarum, Libri Tres*. Libri scilicet in Capita sua numerosa, eaque inaequalia, divisi. Pertexuit hoc Opere Historiam ab

anno 1490, ad 1605 inclusive. Priorum annorum Gesta concise pertractat; prolixius paulo res ab eo tempore, quo Transsilvania abs Hungariae Regno avulsa est, recenset; fuse vero vicissitudines, quibus, sub initium seculi XVII–mi, Patria nostra agitabatur atque exagitabatur, posterioribus Capitibus Libri Tertii, duobus prioribus simul sumtis productionis, exposuit; eas videlicet alternationes Transsilvanicas, quarum ipse quoque spectator extitit; eamque immanitatem prorsus furiosam, nec ullo alio aevo auditam, qua *Georgius Básta*, et *Michael Valachiae Transalpinae Wajvoda*, execranda Transsilvanis nomina, eorumque turbae militares, omni scelerum nefandorum genere famosissimae, miseram Transsilvaniam extremum in modum divexarunt. Vir eximius, sui hujus Operis Dedicationi, sequentem praemisit titulum: *Amplissimae dignitatis, multarumque rerum experientia Praestantissimis Viris, Emerico Gelyén Primario, Michaelique Szegeði Regio Judicibus, Senatoribusque ceteris Claudiopolitanis, utriusque Nationis¹ Dominis suis observandissimis, Ambrosius Symigianus Pannonius, Notarius Comitatus Szólnok Interioris, salutem plurimam, suaeque officia promptissima commendat.* In ipsa porro Dedicatione, Scripti sui occasionem, his exponit: *Cum ergo, post devictum Sigismundum Báthorium, Principem Transsilvaniae, in campis Goroszloiensibus Ditionis Szilágy, Caesariani in hanc Provinciam hostiliter irrupissent; coactique essemus in tutiora ex Oppido Dees profugere: profugimus, venimusque Bistrícium; ubi satis ingrato otio, adversisque flatibus fortunae usi sumus, paene per undecim menses. Cogitanti igitur mihi, quonam pacto taedium temporis fallerem, medelamque adhiberem animo, propter amissa Bona, per se satis contristato: Historiae imprimis ad hoc idoneae visae sunt, cet.* Fontes vero, e quibus sua hausit, hunc in modum coronat: *Illud etiam significandum aperiendumque omnibus duxi, unde etiam haec collectanea sumserim, ne alienis plumis superbire redarguerer, videlicet, ex Sambuco, Pauloque Jovio,² qui praeter alios, inter alia, de rebus Ungaricis, plurima scipsere, cet.* Et, paucis interjectis: *Ex utrisque ergo, quae digna visa sunt, mihi annotavi, mutuavique, et quasi pro meis introscripti: quia aliunde narrationis seriem, rerumque gestarum memoriam, materiamque petere non potui; hoc adjecto, quod quaedam consulto omisi, quaedam omissa superaddidi. Porro, ubi ad Báthoreorum Familiae³ narrationis series pervenit gesta; hoc totum ex proprio penu desumptum in medium attuli: quia his interdum aut interfui, aut vero a fide dignissimis referentibus hoc modo audivi, comperique pro certo.* Dedicationem denique his verbis claudit: *Datum Claudiopoli in Transsilvania, in Festo Paschae, circa natalis mei diem; quo annos 40. agebam, Anno Domini 1604.* Ex qua anni adnotatione perspicere nobis licet, Operi huic, qua extensione ad nos pervenit, extremam Auctoris manum deinde accessisse: postremum enim ultimi Libri Caput res anno 1605. gestas complectitur. Inter visa mihi hujus Historiae exemplaria, illud adcuratius descriptum et revisum comperi, quod Excellentissimus Dominus Sacri Romani Imperii Comes SAMUEL TELEKI de Szék, Camerarius Caesareus, Status Consiliarius, Excelsae Cancellariae Hungarorum ac Transsilvanorum Aulicae V. Cancellarius, cet. praeter vastam omnigenae scientiae cognitionem, Historiarum (ut cum Gellio loquar) exsequentissimus, inter varia, rarioraque et numerosissima, tam alia, quam ad Historiam Patriae facientia suppellectilia libraria, quorum multa ad

¹ *Hungaricea* nempe et (quae eadem in Urbe propemodum jam deficit) *Saxonicae*.

² Praeter hos, in *Catalogo Auctorum*, post Dedicationem, et brevem Transsilvaniae descriptionem, distichis comprehensam, Operi praefixo, decem Scriptores commemorat, quorum testimonio usum se non diffitetur.

³ Ab anno videlicet 1571.

tenues conatus meos quoque redundavit utilitas, possidet. Cur haec, prolixius forte, quam debebam, de Simigiana Historia adtulerim? Ideo profecto, ut huiusmodi rerum, et Litterariae Hungarorum Historiae aequis aestimatoribus, quorum plurimis hoc Opus eximium nondum visum esse in comperto habeo, gratificarer. Cum maxime autem, ut monstrarem, quale lumen lucubrationibus suis Illustris BETHLENIUS adhibuerit hoc Volumine, in quo vix aliquid memorabile continetur, quod Noster suos in Annales non transtulerit.

3. EUSTACHIUS GYULAFI de Rátoth, Vir varia eruditione excultus, et peculiaris prudentiae laude conspicuus; quem sub Principe Sigismundo Báthori saepe Legationis munus, tam ad Christianos Principes, quam Turcarum Imperatorem, strenue fideliterque obiisse, Consiliarium item egisse aequissimum, fidem merentia testantur documenta, docent etiam Bethlenianae paginae; tametsi et res proprias oeconomicas naviter curaverit, et studiose muniis publicis functus fuerit, testante ejusdem Diario: illi tamen sat suppetebat temporis, quod inter Libros ac calamos, Scriptorios transmitteret, scriptitaretque; prout etiam, lucis noctisque vicibus dextere usus, condidit *Historiam* suae aetatis *Transsilvanicam*, fide et laude dignam; quam BETHLENIUS noster, in exsudando hocce Opere, non raro, nec sine emolumento consuluit. Vir hic, ad chartae labores impiger, conscripsit *Diarium* quoque, paucorum hunc in diem oculis usurpatum; nec, quod aliquo indicio advertere possem, BETHLENIUS usibus commodatum; cujus pagellis, rerum Patriae amatores, Hungaricam, qua exaratum legitur, linguam callentes, non possunt non delectari.

4. THOMAS BORSOS; qui initio seculi XVII-mi publicis jam in Patria muneribus fungebatur, tandem autem, fasces Principatus Transsilvanici Gabriele Bethlen tenente, Oratorem ad Portam Ottomanicam agebat; chartis (ut Catulli dictum usurpem) doctis et laboriosis adsvetus, sui praesertim temporis rerum conscriptione perita, insigne Annalibus Gentis nostrae fecit augmentum, ac Historiographo nostro importavit adjumentum. Sed

5. STEPHANUS SZAMOSKÖZI (antiqua scriptione Zamosközy) Albensis, prae ceteris omnibus, et quasi unus pro multis, Illustri Auctori, historico suo Opere laboriosissimo opportune anteivit. Alienum proinde a scopo nostro haud erit, si Hominem eruditissimum, Eruditis, quam hucusque fuit, reddidero notiozem. Hic, ex illo Hungariae loco, qui in Comitatu Szatmarensi, ab irrigante *Samosio* (Hungaris *Szamos*) fluvio, *Szamosköz* sive *Szamos-köz* audit, originem et nomen suum traxit; facto ejus genitore Albae Juliae in Transsilvania Cive. Rectius igitur idem nomen *Szamosközi*, vel latina terminatione *Szamosközius*, quam *Szamosközi*, depravate vero apud nonnullos *Zamoscius*, scribitur. Ipse quidem *Szamosközi*, dum anno 1593, Opus suum, laude Doctorum merito cumulatam, sub titulo, *Analecta Lapidum vetustorum, et nonnullarum in Dacia Antiquitatum*, Patavii ederet, proprio suo calamo *Zamosius*⁴ scriptus legebatur: ast hoc fecisse videtur, ut ab exteris, qui Hungarorum litteram Ō recte pronuntiare minus valent, nomen ejus efferri facilius posset. Sed quid hinc evenit? Ut *Zamosius* et *Szamosközius*, pro duobus diversis Viris, et hic quidem *Pentadum*, ille autem *Analectorum* Auctores haberentur etiam ab Eruditis: uti hoc patet exemplo quoque Clarissimae memoriae *Petri Bod*, in *Athenis Hungaricis* (*Magyar Athénás*), pag. 281. Ceterum, apud Eruditos superiorum Seculorum Hungaros mos ille invaluerat, ut nomina sua facile interpolarent; immo etiam in peregrina, praesertim graeca vocabula commutarent: sic, exempli gratia, celeberrimus olim *Petrus Melius*,

⁴ Ea, antiquioreque auctore, Hungarorum Sz per litteram Z scribatur.

quoniam e Gente *Juhász*, quod vocabulum *Opilionem* significat, oriundus erat; adpellationem *Mélios*, sive *Mélius*, id est, *Ovillus* seu *Ovis*, (quamvis haec vox pro nomine quoque proprio habeatur), sibi adoptavit. Sed ad rem redeamus. Szamosközius ex erudita et academica peregrinatione, quam, ipse licet Helveticae Confessionis addictus⁵, per Italiam praesertim instituerat, in Patriam redux, tetrīs et turbidissimis illis tempestatibus, quas Sigismundus Báthori civerat, locis tutioribus, quae putabat, latuit potius, quam habitavit: fultus beneficiis Magnifici *Stephani Botskai de Kis-Maria*, qui jam antea et oras exterarum studiorum causa salutare eidem persvaserat; nec exiguum sumtuum ad itinera partem largitus fuerat; et auctor Principi Sigismundo extiterat, ne parcas ad haec manus, pro maximae spei et olim communi Patriae inservituro juvene Viro, aperiret. Mox vero in Principem Transsilvaniae, et non paucarum Hungariae Partium, electo eodem Serenissimi nominis Bocskai, is magnae existimationis Virum inter Intimos Aulae suae adlegit, Historiographumque Principalem constituit: qui non modo res a se gestas, sed antecessorum etiam Principum acta, litterarum monumentis mandaret. Functus quoque est hoc munere Szamosközius quam fidelissime, et Annales, quos antea, auspiciis Principis *Sigismundi*, orsus fuerat, sed, propter continuas belli calamitates, non sat commode texere potuerat; jam sub *Bocskai*, utut nec tunc halcyoneo prorsus tempore, eo perduxit feliciter, ut initium a *Ludovici* Secundi Hungarorum Regis interitu, anno 1526, ad fatalem campum Mohács acerbissime facto, capiens, et filium Historicum per aetates cunctorum hujus Provinciae deducens, suo tandem aevo, non tantum acta *Stephani Botskai* complecteretur, verum etiam successoris ejusdem, *Sigismundi Rákóczi* gesta, recenseret. Operi suo, tersa latinitate, decenti gravitate, magnoque documentorum adparatu elaborato, quod nusquam non eruditionem, judicium, et candorem spirat, hunc praefixit titulum: *Stephani Szamosközi, Rerum Hungaricarum Pentades VII.* Hanc Historiam Auctoris Maecenas, Princeps *Botskai*, quod omnes illas partes, quae ejus mortem praecedunt, vivens percensuit, magnique fecit; ac dum, praepropera morte se ex hac vita discessurum sentiens, Testamentum et quidem aliqua ex parte holographicum Cassoviae 17. Decembris 1606, conderet, pro ea imprimenda (verba sunt *Bethlenii* nostri, Lib. XV.), summam duorum millium⁶ florenorum hungaricalium reliquit. Monuit insuper Testamenti scriptores et executores (*Testamentarios*), qui *Petrus Alvintzi* Concionator Aulicus, *Paulus Órvendi* Consiliarius ac Thesaurarius, et *Simon Pécsi* Secretarius Principis, erant, ut nisi ejus hanc de excudenda Historia voluntatem ultimam fideliter ac strenue perficiant; sciant, se ad tribunal Dei provocatos. Quod tamen mireris et demireris, Opus undique praeciosissimum non modo non exscriptum est Typis chalcographicis; verum etiam multa sui parte periisse merito autumamus et dolemus, ex eo, quod eruditus hujus seculi Patriotis frustra quaesitum sit. Ingens, Medius Fidius, damnum! Nam aliquot centenas phylaras interiisse, certum est ex illis particulis, quae ad nos pervenerunt. Scilicet, ego saltem nec possideo nec vidi plures Libros, quam *Pentadis* Quintae Librum

⁵ Ob respectum principis Sigismundi Báthori, quo apud Italos, sibi acceptissimos, ac in aula ipsius frequentes, pollebat, Transsilvani cujuslibet Religionis in Academiis Itolorum, cum primis Patavina, recipiebantur.

⁶ Nonnulli septem millium numerant. Idem ego etiam feci (*Transsilvaniae* Tomo II. pag. 412.) autoritate Clarissimi quondam bob inductus, qui in *Athenas Hungaricas*, pag. 281. sic vernacula Testamenti verba transtulit: két ezer forintokat. Sed quoniam inter maxime sibi similes literas, videlicet h in hét, i. e. septem, et k in két h. e. duo, facile commutatio fieri poterat; non difficulter etiam venia dabitur. Connexa vero Testamenti verba, meis in exemplaribus paulo aliter ac loco citato, hunc v. l. in modum leguntur: Az Historicus, mellyeket mind magunk. és előttünk való Fejedelmek idejében 's dolgairól ír, Szamosközi István Uramnak, deputáltunk az Kolosvári Conventről két ezer forintot; mellyeknek ki-nyomatására hogy szorgalmatos gondgyok légyen, Lelkekre kötönük az Testamentumosoknak; és az Istennek Széke eleibe idézzük őket éreite, hogyha abban híven és szorgalmatosan el-nem járnak.

IV-tum, mancum a priore parte, XI. et dimidia plagulis constantem, qui his verbis initium habet: „*quo progredetur, serio secum expenderet*”, ceterum agitur de rebus Sigismundi Báthori, et cum primis de successoris sui Fratris, Andreae Cardinalis, ad Principatum Transsilvaniae promotione. Item, ejusdem *Pentadis* Librum V-tum, qui XIX philyris continetur. Nec non *Pentadis* Sextae Librum I-mum, qui etsi per intervalla quasdam lacunas habeat; nihilo secius tamen congruente scriptura XC. plagulas explere potest; narratque Bellonae inter *Georgium Básta* et *Mosen Székely* flagella, ac in haec desinit verba: „*consilia sua ad incolumitatem publicam dirigeret*”. Quum ergo paucissimi hi Libri, duo nempe et dimidius, vix paucioribus, quam centum et viginti philyris, si decens scriptio curetur, arctari possint: nonne vides oppido, longe majorem Annalium Szamosközianorum partem oculis Eruditorum esse subtractam? Quo vero fato hoc acciderit, non est expeditum dicere. Videntur Testamentarii supra memorati officio suo non satisfacisse. Quorsum igitur Szamosközi literarium illud cimelium deposuit? In Archivum Capituli Albensis Transsilvaniae; ubi ipse tempore denati Botskaii; subsequente (sed quamdiu, mihi haud liquet), *Requisitorem Litterarum* munus obibat. Inde postmodum oblatum fuit quopiam ab aliquo totum Opus, nec amplius repositum. Sunt qui censent, hoc plane autographum Bethlenio nostro, dum historicis suis chartis impallescere, ad manus fuisse: quod tandem, ob insecutas rerum patriarum vicissitudines, restitui nequiverit. Hoc, quia nullo vestigio cognoscere potui, adfirmare nequaquam ausim. Nihil autem comperti magis habeo, quam supra ceteros omnes, quorum jam hoc in praefamine meminimus, duce Szamosközio, in componendis Annalibus suis, Illustrissimum Auctorem fuisse versatum: quippe, non tractata tantum ab eo argumenta pertractat, verum modum quoque et stilum ejusdem observat tam stricte, ut intergras passim phyliras reperiatis vel ad verbum, vel fere, ab ipso mutuatas. Nullo detrahendi, sed potius laudandi, Auctorem studio, post institutam diligentem collationem, hoc sincere aperire placuit. Nec ullam injuriam magnis Auctoribus Manibus illatam esse, dudum intelligere potuerunt, quicumque Libros ejus evolverunt. Ipsemet enim Libro XV-to, qui ultimus est, ubi summam Testamenti Botskaiani exposuit, idem plane, ut est sincerus, confessus est, in haec verba scribens: *Pro imprimenda per Stephanum Szamosközium conscripta Historia (ex qua, quidquid ad praesentem hanc nostram Historiam necessarium videbatur, summa fidelitate depromsimus) sumam* cet. Semper igitur certeque, honos nomen et laudes manebunt BETHLENIO: qui studiis suis diligentissimis adeo fontem illum limpidissimum exhaustit, ut si reliquas ejus cum Bethlenianis commentationibus composuerimus, vigere in BETHLENIO totum SZAMOSKÖZIUM, nec quidquam ex ejus Scriptis periisse, arbitrandum sit. Vivit apud me Vir Doctissimus in *Donationalibus* etiam *Literis* Principis Sigismundi Rákóczi, Albae Iuliae, die 5-ta Octobris, a. 1607. emanatis, quibus eum, et qua *Requisitorem* Litterarum in Tabulario Capituli Albensis, et qua *Historicum*, non vulgariter laudat; quamdamque Curiam Nobilitarem in Civitate Albensi eidem conferet.

Praeter elaborata Historicorum Opera, jam laudata, ad Annales suos consummandos, varia Noster adhibuit Monumenta authentica, uti sunt: *Tabulae Pactio-num*, Transsilvanos inter et externos Principes factarum; *Litterae* summorum Virorum, Caesarum, Regum, Principum, cet.; cum maxime vero *Decreta Comitiorum*, quae vulgo *Articuli Diaetales* apud nos nominantur. Id genus documentis Szamosközii quoque *Pentades* fulciebantur. Bene profecto; hujus siquidem modi instrumentis publicis fidem legentium Historia devinciat. Ad *Comitiorum* speciatim quod adinet *Decreta*; nihil his ad Historiam, Jusque

Publicum Patriae fecundius, nihil jucundius. Tantum enim abest ullum sine Transsilvanorum Comitibus annum transivisse; ut potius tria, immo plura quoque eodem anno, ordinarie tamen per plerasque aetates duo, celebrata fuerint:⁷ in quorum Decretis res momentosiores, et Provinciae mutationes, plerumque adnotabantur, ac tali modo fundamenta Historiae Transsilvanicae ponebantur. Hujusmodi Decreta, lingua partim et prioribus annis latina, potiore tamnen parte hungarica, per Protonotarios concinnata, quorum nulla ante annum 1612, plurima vero, neque tamen omnia, post idem tempus, prelo subjecta fuerunt, aliquot scapos chartarum apud illos, qui haec quantivis praetii instrumenta collegerunt, uti etiam apud me, impleverunt⁸. Utinam veniret tempus, quo cujuspiam industria hocce filo Decretorum Historiam Patriam deduceret! Postquam igitur sic praecipuos Historiae Bethlenianae fontes returavimus; apagete jam aniles et indignas relatu fabellas! Illorum intelligo mendatium, qui (uti quaedam consignationes produnt) comminiscebantur antehac⁹ Auctorem nostrum in ea monumenta, quibus suum Opus perfecit, Constantinopoli dum legati ad Portam Ottomanicam munere fungeretur, incidisse,¹⁰ ea inde in Transsilvaniam transtulisse, et hic demum, in conscribenda ex iisdem Historia, duorum exulantium Polonorum, utpote, *Samuelis Grenzey* (Grondzki) ac *Vengierski*, opera hunc in modum usum fuisse, ut hi res a Bethlenio suggestas in stilum nexumque historicum rede-gissent. Haec omnia nullo fundamento nixa facile evertuntur. Nam etsi certissimum sit, Auctorem nostrum, una cum *Clemente Mikes* de Zabola, Illustris Prosapiae Heroe, et Viro quodam Saxonicae Nationis, anno 1678. in Legationem Constantinopolim missum fuisse a Statibus Transsilvaniae, ibi tamen, ut recte jam dudum Illustris *Samuel Köleséri*, Gubernialis apud Transsilvanos Consiliarius, in quadam scheda animadvertit, pauculos admodum dies commoratus, vix Historiarum monumentis conquiendis vacaverit; et, si vacasset, reperissetque, vel fortuito in acervum historicorum Instrumentorum incidisset, an ex iis Annales suos accurate potuerit? minime gentium. Et enim Byzantio itinere molestus redux, publicis gravissimisque Reipublicae Transsilvaniae negotiis tractandis, veluti Provinciae Cancellarius¹¹ simulque Consiliarius Principis Intimus, et Supremus Comes Albensis, incumbere continuo debebat; atque ita tempore scribendi Historiam excludebatur.¹² Sed, quod propius adsertionem meam evincit, neque tam diu legationi Constantinopolitanae supervixit, ut prolixum suum Opus, Historiam tanti ponderis, condere quiverit, nisi antea elaborasset: subsequente siquidem 1679-no anno, magno Trans-

⁷ Nihil igitur est, quod mireris, dum in elencho Comitiorum (vulgo *Diaetarum* sive *Dietarum*) post Transsilvaniae ab Hungaria secessionem, quae in annum 1541 incidit, apud nos celebretorum numerum eorundem ad quadringenta circiter adcrevisse observaveris. Habita vero fuerunt in Transsilvania antea quoque Comitibus numerosa.

⁸ De hoc argumento fusius egi, seriemque Comitiorum dedi, in Opusculo, quod sub titulo, *Comitia Transsilvanica*, propediem lucem videbit.

⁹ Dico, *antehac*; intelligoque aetatem Auctoris adhuc vivi, ac eidem proximam; qua aestuans nonnullorum invidia, oleba aliis imponere, et persuadere, Illustris Historicum alieno vitulo arasse. Ast hodie nemo cordatus putido huic commento adsentitur. *Livor post fata quiescit*.

¹⁰ Huic figmento aliam quoque appendicem, ab indoctis aliquibus sterilibusque Historiarum hominibus, fuisse adsutam, ex traditione accepi. Hanc, scilicet, quod monumenta illa, e Budensi Matthiae Corvini Regis Hungariae gloriosissimi Bibliotheca, dum haec Civitas in Turcarum potestatem redacta fuit, Byzantium translata fuissent. Sed haec fabula male ruit sua: quum constet, Annales Bethlenianos subsequentium, a capta Buda, temporum res maxima ex parte tradere.

¹¹ Hoc munere, citato 1678-vo anno, menseque Aprili, in Comitibus Fagarasensibus, Auctor mactatus fuerat: quamvis antea quoque vices Illustrissimi *Joannis Bethlen*, Cancellarii, trium fere annorum spatio valetudinarii, sustinuerit.

¹² Ipsemet Auctor scribit, in suis, ad Historiam *Joannis Bethlen*, proxime laudati, Notationibus nihil sibi temporis, ob graviora munera, ad historiale Opus amplius suppetere. Verba ipsius, eaque vernacula, sunt: *Kellett volna Hazánk Historiáját tovább-is vinni — — — Vigye, a' ki érkezik 's Hazáját szereti. Tölem már nyughatik; meg-fosztionak ahoz való időmtől a' terhes Hivatalok*.

silvaniae Reipublicae ac Historiae damno, inexpectata morte portum aeterna quiete placidum intravit die 30. Dec. anno aetatis suae 45., *Bethlen Szent Miklosini*, post septem dierum anginam gutturis; unde ad possessionem *Keresd* translatus, in cryptam sepulcralem Magnificae Familiae, quae pro duabus Gentis Lineis duas concamerationes habet, reconditus est. Si porro rem probe trucinabimur, nec potuerunt monumenta pleraque, quae Auctor Scriptis suis passim inseruit, *Claudiopoli* reperiri; nec id certo aliquo teste traditum unquam fuit: quum e contrario, citatos supra *Historicos*, quibus sedulo se usum Noster sincere fatetur, legenti, plurima ejusmodi documentorum, apud illos occurrant; cetera vero, tam e sanctioribus *Transsilvanorum Archivis*, quam privati Magnificae feracisque *Virorum Doctissimorum Gentis BETHLENIAE* tabulariis depromere potuerit. Nec demum alia opera duorum illorum exulum *Polonorum* fuit usus, quam post elucubratos *Libros*, pura illorum de charta in chartam scriptione. Neque hic audiendi sunt illi, qui nonnullis e vocibus stili Auctoris, a probatissima latinitate discedentibus, nec *Hungaricae*, sed *Polonicae* (ut volunt) Nationi usitatis, illud comprobare nituntur. Usi enim sunt iisdem tam *Historici*, supra jam non semel laudati,¹³ quam *Transsilvanorum Jureconsulti* nec eorum usus in hodiernum diem prorsus evanuit. Unde ergo fama illa de his *Polonis* increbuerat? Non solum ex apographo, quod illos, caligraphiae peritos, ex Auctoris (ut vocant) impuro transscripsisse memoravimus: sed quod etiam iidem prolixi Operis *Bethleniani* compendium fecerint; quod, non tamen autographum Bibliotheca supra laudati *Exc. Domini SAMUELIS S. R. I C. TELEKI, (Tit.)* primum omnium mihi videre contigerat.

II. Quod ad *secundum* adinet, videlicet, *Fata* hujus Historiae, de iis sequentia quam brevissime teneamus. Auctor noster primicerius, ex Illustrissima *BETHLENIORUM* Gente, quae inter *Procerum Transsilvaniae Familias*, Nobilitate antiquissimas, et Meritis fulgentissimas, locum non mediocre omni aevo obtinuit, ad publicum Patriae emolumentum oriundus,¹⁴ postquam adparatu cariorum *Scriptorum* copiosissimo, proque pertractandis rebus in *Transsilvania* gestis opportunissimo, privatum suum grammatophilatium eximie instruxisset: incepit tandem ex eadem monumentorum literariorum congerie *Historiam* anno 1674. scribere, cujus initium fecit ab anno 1526, illa scilicet clade luctuosissima, quae in campo *Mohátsensi* *Ludovicum Secundum Regem*, una cum flore *Nobilium Regni Hungariae*, imiserandum in modum absorpsit; praetexitque *Libris XVI*, usque ad primordium Principatus *Gabrielis Báthori*, annum nempe 1609-num tantummodo.¹⁵ Termino *tantummodo* est animus significare, voluisse auctorem, *Historiae* filum ultra quoque ducere, ad annum videlicet 1630; ubi tandem incipit (annum enim 1629 leviter attingit) *Historia Rerum Transsilvanicarum* Illustris

¹³ Nulla est natio, quae non habeat peculiares voces latinas. Talia apud Hungaros etiam ac *Transsilvanos* est facile reperire; v. g. *Fenetum* sive *Foenetum*, pro quo Cicero *campum fenicularium* dixit: *Intertentio*, quod *Ulpianus* per *sustentationem*, *Curtius* per *alimentum*, *Varro* per *alimonium*, expresserunt; *Siligo*, pro *secali cereali*; *Fagopyrum*, pro *Zea mays*; *Zea*, pro *Fagopyra*; *pifa* (reperi hanc vocem, apud nos notissimam, in quodam etiam *Vocabulario*, ducentis ferme annis antehac *Debrecini excuso*), pro *pulte milliari*, seu e milio, cet. Pagina 81. hujus *Tomii*, praespecificata, cet.

¹⁴ *Conscisam* Inditae *BETHLENDUM* prosapiae Geneologiam exhibuit dudum *Joannes Dajka Keszérü*, *Gabrielis Bethlen* Principis *Concionator* *Aulicus*. in *Epistola* responsoria ad *Davidem Pareum* anno 1618. *Heidelbergam* perscripta, quae legitur in *Historia Eccles. Palatina Henrici Altingii*, pag. 227.; nec non, in *Specimine Hungariae Literatae Davidis Czvitingeri*, pag. 67. seqq. Latiorem vero tabulam gentilitiam ego adpendi *Transsilvaniae* meae *Tom. II. a* pag. 365. ad 384; ubi paginis 374. et 383. 384. breviter de *Nostro* etiam actum est.

¹⁵ Qui hanc *Historiam*, in parte nunquam typis mandata, usque annum 1663. excurrere tradunt, certo decipiuntur ex alia *Historia Bethleniana*, quam videlicet Ill. *Johannes Bethlen* ad huncce an. deduxit, evulgavitque ac tandem ad 1673. continuavit. Quae continuatio in publicam prodiit lucem *Viennae Austrae*, anno 1782, typis *Nobilis Josephi Kurzbeck*: qua de editione, quam autographum Autoris ad manus habeam, non pauca habeo in medium proferenda.

JOANNIS BETHLEN, usque ad 1673 inclusive deducta et continuata: verum anno 1678, ad Cancellarii munus, ut supra dictum est, provocatus ille, aliisque simul Officiis suis pro publica salute strenue excubans, in sinuoso Historiae Transsylvanicae pelago non se potuit ulterius Palinurum praebere; quod sane vehementer dolendum. Neque tamen tantum impedimenti gravia haec obsequia Nostro intulerunt, quo a serio Patriam Annalibus juvandi studio amoveretur. Anno enim 1679, fecit pactionem de opera, typisque chalcographicis, cum Typographo quodam Cassoviensi, (cujus nomen ex *Adversariis*, meis, nunc absconditis, alias producturus sum) qui Typothetam, ad imprimendum hoc Opus historicum, aliaque minutiora, in Transsilvaniam immitteret, apud Illustrem Auctorem mansionem habiturum. Sed, pro dolor! prius, quam Typographiam quivisset erigere, die 29. Decembris, ejusdem 1679. anni, aetatis suae quadragesimo, insigni profecto rei publicae damno, postquam septem dierum intervallo gravi cum morbo colluctatus fuisset, in ipso vitae ac fortunarum flore, e terra migravit Bethlen Szent Miklosini, et sepultus est Keresdini, in antique Familiae Mausoleo. Accessit tamen, ad edendum hocce Opus, providi Numinis cura. Nam frater germanus Auctoris, Magnificus ALEXIUS BETHLEN, Vir literis longe ornatissimus, Comitatus Szólnok Interioris Comes Supremus, Principis Apafi ac postea Leopoldi Imperatoris Consiliarius, et Statuum Regni Praesidens, inchoato a fratre negotio operam suam adhibuit, atque insignia Inclitae Gentis BETHLEN castro Keresdensi¹⁶ (Saxobinus *Kreusch*, Valachis *Krisch*), a Civitate *Schaesburg* non multum remoto, Typographiam bene instructam, anno 1683. exeunte, excitavit. Ubi tandem, anno subsequente coepit Historia WOLFFGANGI, in Folio minori, sat nitide imprimi. Ast, quoniam ultimam ab erratis typographicis Correctionem ALEXIUS ipsemet peragere solebat; interim vero per officia publicorum munerum saepe avocabatur: moram justo longiorem opus editionis patiebatur; minoribus interea Libellis in lucem ex eadem Officina prodeuntibus.¹⁷ Hanc ob rationem memorabile fatum de hoc Opere accidit. Scilicet, orsus fuerat impressionem Typographus per Librum I., seu paginam primam, (*Titulum* enim, *Dedicationem* ac *Praefationem*, quibus haec editio destituitur, ultimo tandem excudere constituerat) ubi verba initialia leguntur: WOLFFGANGI de BETHLEN HISTORIARVM LIBER PRIMVS, Pannoniae gentis originem cet.; perveneratque ad Librum XI-mum, e quo etiam septem folia typis commissa habemus, cujusque ultima sive 832-da pagina his clauditur: *quicquid in terris erat absconditum, id eruebant, quicquid extra in pagis erat reper-* (custos typographicus) *tum imo:* ultra quae verba editio *Keresdensis* non processit, sed manca mansit, propter hostiles barbarorum in Transsilvania procellas; quas Comes *Emericus Tököli*, Turcis, Tataris, Valachis, et aliis id genus hominibus stipatus, senescente mense Augusto anni 1690, hanc in Provinciam irrumpens, Principatumque sibi repere volens,

¹⁶ In pago *Keresd*; qui saxonibus et valachis subditis habitatur, duo sunt Castella. Unum possidet: Ill. D. Comes LADISLAUS de BETHLEN Senior, (*Tit. plen.*) aliud vero, Excellentissimus D. Comes PAULUS de BETHLEN, Status et Excelsi Gubernii Transsilvanioci Consiliarius intimus, Tabulae Regiae judicariae Praeses, etc.; in cujus interiori pariete, ab euro, infra serpentinum Insaigne BETHLENIORUM, legebam pridem: *Alexius de Bethlen Celsissimo Principi Transsilvaniae Consiliarius ac Supremus Comes Comitatus Szólnok Interioris ex fundam. erexit.* 1683. Sed jam antea, inclusae Castro aedes pleraeque, multo extiterunt, docentibus inscriptionibus. Castellum ingredienti, illico obvenit a sinistra Templum modica amplitudine (*Oratorium*) vetustate attritum, hoc exstrinsecus supra vestibulum Symbolo ALEXII signatum: *Honesta fama, aeternum patrimonium.* Huic contigium fuisse Typographeum, certa indicia produnt.

¹⁷ Opuscula hic excusa nimium sunt rarissima, uti 1.) JOSEPHI NAGYAR *Hegyes Ösztön*; id est, Acutus Stimulus, 7. plagularum in 8-vo. 2.) Ejusdem *Élegetés Kegyelem*, hoc est, Sufficiens Gratia, plag. 7 1/2, 8-vo, impressa anno 1684. 3. PAULI MEDJESI *Lelki A. B. C.* i. e. Spirituale Abecedarium, 8-vo, edi. 1684. 4.) GEORGII TUTI Kis-Schenkensis Poetae Caesarei, et Augustanae Confessionis Ecclesiae Schaeseae Pastoris, *Epigrammatum Catonis Christiani Libri Quatuor.* Keresdini, 1686. 8. Virum hunc forte ego ab oblivione liberavi, *Transsilvaniae* II. pag. 436.

tantas excitaverat,¹⁸ ut in urbibus et locis munitis quaerere refugium Patriae nostrae Cives cogerentur. His turbis turbata etiam fuit Typographia Bethleniana, tantopere quidem, ut tam instrumenta chalcographica, quam historici voluminis impressae philyrae potiori ex parte, Schaesburgum, tutioris conservationis causa, tumultuaria fuga transferrentur, ibique abderentur; reliquis exemplaribus Keresdini in grandem quamdam arcam congestis, ac in secretiorem cellam, quam faber murarius occlusit, conditis. Arx Keresdensis equidem in his Reipublicae motibus incolumis¹⁹ permansit: neque Schaesburgum vastatum fuit: utrobique tamen exempla Historiae magnum discrimen adiverunt. Keresdini enim reposita, quoniam formidoloso illo tempore aperire cellam tutum non videbatur, adeo mures depasti sunt, ut, si vere ex traditione acceperimus, nullum ex iis integrum colligi potuerit. Schaesburgi conservata sortem aliquanto mitiorem habuerunt: non contemnendo siquidem numero²⁰ Keresdinum reducta, et hinc postea in alia quoque Heredia Bethleniana translata sunt. Horum deinde cimeliorum participes, ex liberalitate Illustr. Heredum, (nullum enim pecunia divenditum est), facti sunt diversi Homines. Sed quae Schaesburgi, ob temporum vicissitudines, ac praesertim bellum a Francisco Rákóczi, initio labentis seculi, concitatum, in hospitio remanserant; pleraque ea ad rudes manus devenerunt, et in usus culinaries, sutorios, similesque, conversa. Expertus etiam narro, fuisse Studiosum Enyedensem, qui a cive Schaesburgensi tria exemplaria totidem florenis hungaricibus coëmerit. Utcunque autem se haec habeant, certum est, Opus Bethlenianum rarissimum in orbe erudito ad praesens tempus extitisse, et quam plurimo venivisse; etiamsi mancum esset.

III. Jam demum de praesente, quam sistimus, Editione, praefari quaedam oportet. Hanc, uti titulus Tomorum ostendit, suscepit Vir Nobilissimus D. MARTINVS HOCHMEISTER, Typographus et Bibliopola Caesareo-Regius Privilegiatus Cibirii Transsilvanorum, singulari in communem nobis Patriam amore, et benefaciendi studio ad exequendum hoc consilium inductus. Egregium profecto in publicum Bonum animi Ejus testimonium, Annales hos adcuratissimos, a longo tempore tam Patriae, quam exterarum orarum Eruditibus tantopere desideratos,²¹ in publicam lucem postliminio revocare! Laudatos adeoque Chalcographus noster, initium impressionis faciens anno 1782. jam sat pridem excudit X. Libros, is est, ad paginam 818. inclusive, e prima editione, Keresdensi videlicet; ast non in folio, ut ibidem; verum pro commodiore Lectorum evolutione, forma 8-va, Tomis IV: quorum primo, *Titulum, Epistolam dedicatariam* ad Transsilvaniae Principem Apafium, et *Praefationem*, quae nunc primum beneficio typorum in lucem prodierunt recte praefixit; XI-mi vero Libri, qui gestorum anni 1601

¹⁸ Quae huc pertinent, tradidi breviter Transsilvaniae Tom. I. §. CXXIV.

¹⁹ Clarissimus quondam *Gonlob Kranz*, Professor, Bibliothecarius cet. Wratislavisensis, uti etiam Nobilissimus *Leopoldus Róth der Rothenfels*, Notarius cet. Cremniciensis, in Literis suis, quas evulgatas legimus, non modo arcam a barbaris expilatam, et destructam, verum etiam Auctorem, quem antea vita pridem functum retulimus, in tristem servitutem abductum, ibique extra patriam mortuum, tradiderunt. Sed haec mera sunt figmenta. Exteri igitur Scriptores adtendant, oportet, ne fabulis decipiantur.

²⁰ Apud externos quosdam Eruditos pro certo habetur, praeter duo exemplaria sub sole plura non reperiri integra. Id etiam adserit citatus *Kranz*, scribens: „mirum sine dubio, et paradoxum videbitur, imo vix fides asserenti dabitur, ex multis typis impressi Operis voluminibus non nisi duo integra, ut vocantur, Exemplaria extare in orbe litterato.”

Item: „Cum abhinc rudibus per Seculum integrum involuta Arx citata, nostro demum tempore [restauraretur, Operarii cellam undique clausam aperientes, eam dispersis confusisque, partim et tempore] situque corruptis chartis plenam reperiabant; ex quibus omnibus non nisi duo illa, quae citavimus, exemplaria colligi potuerunt”. Sed haec a vero aliena sunt. Quidni, amabo, quum mihi soli nunc etiam tria prae manibus sint? Et viginti minimum exempla diversis hucusque vicibus meis manibus contractavi in Transsilvania. Vidi praeterea talia quoque, quibus plures vel pauciores ex impressis philyris defuerunt.

²¹ Clariss. quoque *Godofredus Schvvartz*, Superintendens Ritelensium celeberrimus, conabatur hos edere, sed insigne molimen effectum caruit.

memoriam complectitur, partem priorem, Keresdini evulgatam, hoc est, a pag. 819, ad 822, servavit ad huncce Tomum V-tum, Libris antehac non impressis coniungendam. Nunc ergo de his, qui in manu exaratis hucusque Codicibus latuerunt et qua via celebris Typographus eorundem editionem perficere gestiverit, pauca exponamus: quae, praefiscine dixerim, literariam Transsilvanorum Historiam congruenter juvabunt.

Turbatis, ut supra expositum est, per Tökölum, anno 1690. Transsilvaniae rebus, et Typografia Keresdensi, numerosissimisque impressis chartarum plagulis Schaesburgum inde translatis; quo originale huius Historiae Manuscriptum ablatum,²² et quo abditum fuerit, nihil certi adserere valemus: sed vix etiam sperare possumus, ex aliquo latibulo literariorum Instrumentorum Inclytae Bethlenianorum Domus in lucem aliquando protractum iri; quum plurimis ab eo tempore annis inbellibus, privata Ejus, aliarumque Familiarum Tabularia, jam esse reserata et recensita, ambigendum sit minime. Videtur nihilominus e Transsilvania in exteram aliquam regionem nunquam fuisse²³ abreptum; sed hic fato nobis ignoto intercidisse. Unde igitur genuinum aliquod exemplum, erudita manu perscriptum, obtinendum fuit, quod Originali substitui in Typographia mereretur? Hoc certo factu non modo fuerat difficillimum, sed et impossibile. Nam complures licet Conterraneorum nostrorum Historiae huius, in typographeo interruptae, partem residuam in manuscriptis (sub titulo *Continuationis*) possideant: nullum attamen seorsim exemplar, vel post diligentissimam indagationem, inventum novimus, e quo sincera editio adornaretur. Usque adeo scilicet depravata manu Librariorumprehenduntur, non solum in nominibus Hominum, Locorum, et si quae sunt talia; sed etiam in nexu rerum ac verborum, signisque distinctionum: ut vel intelligi crebris locis nequeant; vel diversum ab auctoris scopo sensum fundant. Hujusmodi mendis Scribarum pleraque etiam alia Manuscripta²⁴ scatent. Conquisita proinde et tradita mihi sunt tria Exemplaria, ut iis collatis, ex unico emendatum, Typothetae porrigendum, conficerem. Unum eorum est Excell. D. SAMVELIS L. B. de BRUCKENTHAL, Magni Principatus Transsilvaniae Gubernatoris Regii Emeriti (*Titt. plen.*); aliud, e quo Historia prelo subijcitur, Excell. D. Comitum WOLFFGANGI KEMÉNY, L. B. de Magyar-Gyerő Monastor, Districtus Cibiniensis Commissarii Regii (*Titt. plen.*); tertium Ill. ac Magn. quondam D. Comitum ALEXII KENDEFFI de Malomviz, Consilarii Gubernialis Intimi, cet. erat; nunc est Filii, D. Com. JOANNIS KENDEFFI, Adolescentis Genere juxta ac multiplici Eruditione Illustrissimi; his addidi meum quartum,

²² *Titulus, Dedicatio et Praefatio* in Originalibus pervenerant ad auctoris Nepotem, Comitem Franciscum de Bethlen; unde alii transcripserunt: sed, qui ineditos Historie Libros, in authentica scriptione ad prelum destinatos vidisset, reperimus neminem. Bene tamen notandum, Librum XIV. nec non partes Lib. XV. et XVI. in ipso autographo, forma 4-ta, cum literis ac correcturis, apud Cl. Joannem Tsétsi, Professore olim Sárospatakensem, invenisse Ill. Samuelem Székely de Doba, Centurionem Caesareum, Historiae Hungaricae peritissimum, et monumentorum collectorem eximium; a quo facultatem exscribendi aegre satis impetrare potuit anno 1754. ac tandem anno 1765. in usum Cl. Josephi Benzur, describendum curavit; prout ex ipsiusmet adnotatione patet.

²³ Manuscripto equidem huius Historiae Volumini, quod in augusta Vindobonensi Bibliotheca adservatur, primo sive tituli folio, haec inscripta leguntur verba: „Exemplaria (*in Curia Keresdensi*) impressa, una cum Manuscripto Originali: et aliis undequaque conquisitis Documentis et Instrumentis Litterariis per Tökeliū direpta, et e Provincia ablata; nonnullis Manuscriptis ad Historiae Continuationem, et periorum Annorum Acta pertinentibus, cum tenui Haereditate Tökeliāna, post ejusdem mortem ad Rákóziū delatis.” Verum enimvero non aliter Tökölus diripuisse haec dici potest, nisi quatenus res Transsilvanicas incursione atque impetu suo turbavit, hocque modo amissioni Operis pretiosissimi occasionem suppeditavit.

²⁴ Solo exemplo Historiae Michaelis Tserei, Inclytae Prosapiae et multae eruditionis Viri de quo egi *Transsilvaniae* Tom. II. pag. 466. 470. non piget hoc commonstrare. Hujus nempe Operis exemplaria, quorum plus minus ducenta in Transsilvania reperias, ita jam apud complurimos adulterata sunt; et, dum ex alio haud correcto alia describuntur, integrae periodi passim a falsis Liberariis omittuntur. fiunt indies magis magisque vitata; ut pluribus in locis sensus erui minus possit. Meum quidem ex autographo ad litteram transcriptum est.

quintumque Amici. Neque tamen ex his omnibus praesentis Operis imaginem (quae ne minimi quidem lineamenti mutationi committenda erat) recte formare potuissem: si Historiae supra laudatae, ac per Scribas minus vitatae, SIMIGANI, et cumprimis SZAMOSKÓZI, cujus stilum per integras saepe pericopas ad verbum sincere retinuit, in auxilium vocati non fuissent. Sed nec hunc in modum omnem difficultatem exuere potuimus, ob deperditam, et incassum in erudito Hungarorum orbe quaesitam Libri XI. particulam: quam tandem (nullo laudis amore tumens fateor) rogatus ego supplere debui, per 14. illas paginas²⁵, quae, uno folio interposito, paginam 64 excipiunt. Supplementum itaque excurrit usque ad haec verba GREGORI KOZARVÁRI, rel; quae leguntur linea 6ta pag. 65tam praecedentis. Sic igitur Tomum hunc V-tum, cujus pag. 30. editio Manuscripti inchoata est, absolvimus: absoluturi, brevi sub tempore, juvante DEO Benignissimo, sextum etiam, qui ultimus Bethleniani Operis (fieri enim poterit, ut ex *Bojtini*, aliorumque Mstis Continuationem demus) erit, Tomum. Temporarius profecto sedulus noster Typographus impressisset: si me mutata habitationis sedes, aliaque obstacula momentosa non retardassent. Et, si verum fatendum, in opere hocce laboriosissimo, quod pauci sibi persvadere queunt, multos certe dies, multasque noctes urgere ac consumere coactus sum. De sphalmatibus Typographicis, ubi eorumdem emendatio, post *Indicem*, exhibebitur, monitum meum adnectam. Jam demum, Lector Benevole! Tuum est, hoc etiam Tomo uti, et providentiam DEI Clementissimi, qui, supra spem humanam, acerbissimis illis temporibus, quorum durissimae hic deflentur calamitates, Rempublicam Transsilvanicam prorsus everti non permisit, admirari atque devote revereri.

Vale! Dabam Székelly–Udvarhelyini, die 4-ta Decembris, 1788.

JOSEPHUS BENKÓ,
apud Helv. Conf. addictos ibidem
Theol., LL.OO. et Hist. Prof.,
nec non Societatis Erud. Harlemensis Membrum.

XV Bethlen Farkas História-ja V. kötetének ismertetése

Wolffgangi de Bethlen, Celsissimi Principis Transilvaniae Consilarii Intimi, Supremi Comitatus Albensis, nec non Regni Cancellarii Historia de Rebus Transilvanicis Tomus V. nunc primum e Manuscripto editus. -- Hunc recognovit, supplevit, Praefatione, ac Indice instruxit Iosephus Benkő. – Typis, et sumtibus Martini Hochmeister Cibinii 1789. 8uo. – Quatuor adhuc, quos habuimus Tomos Historiae Wolffgango-Bethlenianae, e tipo impresso Keresdini exemplari recusati fuere; hic quintus paucis, ut sensus integritati consuleretur, ex impresso huc translatis, ex manuscriptis pluribus adhuc locis exstantibus depromptus sub vigilantissimi Benkőnis curis prodiit. Et certe hic a summa sedulitate commendatissimus Vir vnus esse poterat, qui dubias scriptiones conferendo, quales nempe imperiti describentes admittere solent, dignitati Libri consuleret. Certum enim est, mansuram vel ideo Viri huius Optimi Iosephi Benkőnis memoriam, quod

²⁵ Inter fata horum Annalium hoc etiam referendum, quod dum supplementum in Typographeum transmissi, illud Cursorum illico manibus tractatum, separatimque depositum, aliquamdiu repertum non fuit, quia nihilominus Typotheta opus suum continuare debuit; philyra illa, qua supplementum continetur, absque numeris paginarum mansit. Et haec est ratio, cur has paginas hoc modo citaverim.

Indice tamen non carebunt.

variae fortunae, non semper fauenti colluctetur perpetuo, neque tamen curas litterarias, quibus ille sortem suam, sibi relictam, condire solet, vnquam dimittat. Sane non in rebus solum Historiam Litterariam spectantibus, verum in naturali etiam historia versatissimum declarauere complura opuscula; ne enim opera ederet, Paupertas (fateri aperte debemus) auxiliorumque defectus impedire. Sed vero totius Wolffgangi Bethlen Historia in meliorem Tipographiam incidere debuisset. Est quippe inexplicabile, quantis tipi erroribus scateat, quam indigesta sit litterarum collocatio, quam capitales aptae desint. Vel in hoc V. Tomo, vt ceteros taceam, videas post D. litteram integram phyliram numeris marginalibus, et signatura carentem; accedit tipi pallor mediis, integrisque litteris fatigans oculos, et illudens adeo, vt altera pro altera collocata fallere potuerit etiam oculatissimum Benkönem. Quod vero illud Editoris iudicium attinet de Grondszkio, Bethleni Scriptore, aut adiutore, quod quidem volebant, necdum doctissimus Benkö editam per Cl. Carolum Koppium in Pestiensi Vniuersitate Historiae Vniuersalis Professorem Grondszkii Historiam Cosacco-Polonicam viderat; certe, quae ibi in praefatione ad Lectorem erudite de Grondszkio disputauit, apte huc transferri potuissent. Non fuisse sane Grondszkium auctorem eius Historiae, quam Wolffgango tribuimus, patet ex vtriusque stilo, et Bethlenianis, quae Grondszki fecerat, excerptis. Ceterum Numen Optimum det diuturnam, constantemque valetudinem, sed et opitulatores meritos Viro diligentissimo Iosepho Benkö, vt plura Historiam patriam illustrantia opera, et vel maxime Tomum VI. et postremum Historiae huius Bethlenianae, qui iam sub praelo sudat, in publicam quo ocyus proferre possit lucem. – Commodum hic nobis Grondszki incidit, quem Popularibus nostris notiolem facere volumus.

Historia Belli Cosacco-Polonici authore Samuele Grondszki de Grondi. Conscripta Anno 1676. -- Ex Manuscriptis monumentis Historiae Hungaricae in lucem protulit Carolus Koppi, in Regia Scientiarum Vniuersitate Hist. Vniv. Prof. Pestini, MDCCCLXXXIX. Litteris Franc. Aug. Pátzko 8uo. mai. Nobilis, et docti Viri Poloni Samuelis Grondszki Historia in Transilvania conscripta, ibidem in apographis scripturis a pluribus tenebatur, non indigna luce, quam ei Editor noster Hungarus attulit, cum ex autographis manuscriptis proferret, additis geminis Cosaccorum, Calmuckorum, et Georgii Secundi Rákóczy Principis Transilvaniae, nitidissime aeri incisis, imaginibus praefixoque insuper illustri nomine Samuel. Com. Teleki Hung. et Transilv. Procancellarii, cui illam dedicauerat, exornaret, atque vita Scriptoris, et Indice etiam locupletaret. Egregium dat Grondszki Reuolutionis, qualis apud Polonos esse solet, cum auctoritas Regis vices subit, specimen. Fide autem dignus est, quod rebus, quas scribit, ipse aut praefuit, aut interfuit. Rarae moderationis Virum vel ideo laudamus, quod cum res etiam Religionarias scriberet, nihil vnquam cum conuicio, aut calumnia in aduersarios dixerit, quod aut tam facile faciunt aliqui, aut difficulter, ne facerent, a se impetrant. Cupiendum est, vt Editor Cl. Car. Koppi plures etiam ex insignibus Collectaneis Scriptorum manu exaratorum, quae multis impendiis, et diligentia collegit, in lucem proferat; id quod gratis animis vniuersi accipiemus.

XVI A Diaetae ismertetése I

Diaetae sive rectius Comitia Transsilvanica eorumque decreta, quae vulgo adpellantur Articuli Diaetales Auctore *Iosepho Benkö*, Societatis Scientiarum Batavo Harlemensis Sodali. 4. Cibinii Typis *Martini Hochmeister* 1791. -- 40 xr.

In Charta scriptoria -- 50 xr.

Ungemein mußte die Freude jedes Forschers der Siebenbürgischen Geschichte bei der ersten Ankündigung dieser Schrift seyn; weil ihm die Aufschrift des Buches ein Werk zu versprechen schien, das ihm nicht anders als höchst willkommen seyn konnte. Und der fleissige Verfasser der Bücher *Transsilvania* und *Milkovia* war eben der Mann, von dem man, wo nicht eine zusammenhängende Geschichte der Siebenbürgischen Landtage, doch einen Auszug der Protokolle und die Landtagsschlüsse erwarten konnte. Vielleicht daß der Herr Verfasser, der den Mangel eines solchen Buches gewiß so gut als irgend jemand fühlt, sich noch einmal diesem wichtigen Werke unterzieht. Indessen ist gegenwärtige Schrift bloß eine allgemeine Abhandlung über die Siebenbürgischen Landtage, und zerfällt in sieben Hauptstücke.

I. Hauptst. Einleitung. II. Hauptst. Der Ort. III. Hauptst. Die Zeit und Dauer der Landtage. IV. Hauptst. Die Art der Berufung auf den Landtag. V. Hauptst. Die Personen welche berufen werden. VI. Hauptst. Die Art den Landtag zu halten. VII. Hauptst. Landtagsschlüsse.

Die Aufschrift S. 1. *Liber Prior* und die Note S. 4 lassen uns eine Fortsetzung dieser Schrift hoffen, die gewiß jedem willkommen seyn wird, dafern von den älteren Landtagen nicht etwa bloß eine Anzeige des Jahres und des Ortes geliefert wird.

S. 47. verspricht der Verfasser eine neue Schrift: *Politica Trinitas Transsilvanica*.

Wir wünschen dieser Schrift ein günstigeres Schicksal, als vermuthlich die *Pars Specialis Transsilvaniae*, die uns der Verfasser so lange schon hoffen läßt, (Vergl. *Milkov. B. II. S. IV.*) getroffen hat. Was der Verfasser übrigens von den Nationalsiegeln erwähnt, darin können wir ihm fast schon im Voraus beipflichten.

Der Leser von Geschmack hätte dem Verfasser die etimologischen und philologischen Erklärungen der Worte *Comitia* und *Diaeta* (S. 2) freylich gerne erlassen, so wie die Erwähnung der verschiedenen *Comitiorum* bei den Römern; es werden ihm Sprachunrichtigkeiten z. B. S. 10. *Exemplaribus corrupte in lucem publicam emanatis*, und geschmackwidrige Phrasen aufstossen, z. B. S. 20. *Postquam haec (Transsilvania) relicta matre Hungaria patriis suis Principibus nupsit*: Allein wie leicht übersieht man nicht Flecken dieser Art, wenn uns übrigens der Verfasser durch seinen unermüdeten Fleiß wichtigen Nutzen schafft, wie dieß genau der Fall bei Herrn Benkö sowohl in dieser als in seinen vormaligen Schriften ist. Der Geschichtsforscher Siebenbürgens hat ihm die Bekanntmachung mancher wichtiger Urkunde, und besonders sehr vieler ungedruckter Landtagsschlüsse zu verdanken. Es muß mehrere Schriften dieser Art geben, ehe ein Robertson oder Schmidt seine Geschichte schreibt, und jeder, der die Trokenheit und die Schwierigkeiten dieser Arbeit zu ermessen im Stande ist, wird dem Fleisse des Sammlers mit Dank lohnen.

Da die Recensionen sowohl über den ersten Theil der von Hr. Prediger Lebrecht herausgegebenen Siebenbürgischen Fürstenbiographien als auch im Betreff des 5. Theils der Wolfgang Bethlenschen Geschichte nur während dem Abdruck dieses Bogens eingegangen; so können wir von selbigen erst im folgenden Hefte Gebrauch machen.

A. d. H.

XVII. A Diaetae ismertetése II

Cibinii et Claudiopoli, typis sumtibusque Martini Hochmeister: Diaetae, siue rectius Comitia Transiluanica, eorumque decreta, quae vulgo adpellantur Articali diaetales. Autore Josepho Benkö, societatis scientiarum Batauo Harlemensis sodali. 1791. Praef. pag. III., reliq. paginarum 120. in 4.

Eleganter et docte literatissimus autor de comitiis Transiluanicis, legibusque in iisdem latis, hoc, non quidem magnae molis, verum succincte non minus ac erudite scripto libello disserit. Absolvitur autem opusculum capitibus septem, quorum, I. definitionem et distinctionem comitiorum comprehendit. II. agit de loco comitiorum; III. de tempore et termino eorundem; IV. de conuocatione ad comitia; V. de conuocatis ad comitia; VI. de conuocatorum comparitione, et ipsa comitiorum celebratione; VII. de decretis comitiorum, seu vulgo Articulis Diaetalibus. Ceterum, qua methodo, et qua ratione celeberrimus autor tractauerit opusculum, ipse in praefatione libelli his explicat verbis: *Hoc vero quidquid sit, etsi tumualtuarium prodeat opus; quum tamen probe nouerim, paucorum versari manibus cuncta illa literarum monumenta et documenta, quae ego sumtu multo, multorum annorum decursu, ad cognoscendas penitus res Transiluanicas conquisiui: ita per decursum singulorum capitum procedere visum est, ut integra instrumenta, integrosque Articulos diaetales, qui profecto historiae Transiluanicae fontes sunt limpidissimi, seruata saepius vetere orthographia passim intexerem; atque hunc in modum adolescentum, in spem patriae surgentium oculos, ad cognoscendum diuersis in expeditionibus veterum stimulum, spectandasque variis in negotiis formulas, aperirem. Hungarica vero lingua, qua videlicet sunt exarata, plurima huiusmodi documenta adtuli: ut dulcius ex ipso fonte ab Hungaris et Siculis, una eadem lingua utentibus rerum momenta haurirentur; neque tamen eorum sensus extraneis, praesentem forte lucubrationem legentibus celaretur. Haec autoris adserta, ipsum opus, omni laude maius, recte dispositum, elaboratumque diligentissime, luculenter probat. Ea certe in eo beneuoli deprehendent lectores, quae eruditissimos quosque latuerunt, et quorum in historia Transiluanica magnus esse protest, et erit usus.*

XVIII Az Imago Nationis Siculicae ismertetése

Imago inclytae in Transsilvania Nationis Siculicae historico-politica, auctore Iosepho Benkö. 8. Cibinii et Claudiopoli, typis Martini Hochmeister 1791. S. 88. 24 kr.

Ehe noch die jungst versprochene Schrift Politica Trinitas Transsilvanica (Quartalschrift Jahrg. 2. Heft I. S. 91.) erschienen ist, liefert der fleissige Herr Benkö gegenwärtige historisch-politische Schilderung der Sekler, eigentlich einen blossen Auszug von dem, was er bereits in seiner Transsilvania und Milkovia von dieser Nation weitläufiger gesagt hat. Dieser Umstand machte, daß wir uns bei dieser wiederholten Bearbeitung des nämlichen Gegenstandes etwas Vollendetes versprochen. Folgende Erinnerungen mögen beweisen, wie weit unsere Erwartung sei befriediget worden.

S. 1. Tres sunt Nationes, quae jure Civitatis gaudent, nempe Hungarica et Siculica *Originariae ac haereditariae*, nec non Saxonica ab antiquo *legetenus* inter Status recepta. Wir müssen bekennen, daß uns diese Stelle ausserordentlich befremdet hat. Eine so gesuchte Unterscheidung unter den drei Nationen mußte

in dem Munde des Verfassers, der sich sonst über den nämlichen Gegenstand ganz anders ausgedrückt hatte, außerordentlich fremd klingen, und wir mußten dabei auf besondere Vermuthungen verfallen. Die Stelle mag indessen entweder vom Verfasser selbst so geschrieben worden, oder ein *f r e m d e s* Einschlebsel seyn, so wünschten wir zur Erläuterung folgende Fragen beantwortet zu wissen. 1. Wer bürgt dafür, daß die Nationen der Hungarn und Sekler in Siebenbürgen entsprungen und daher *originariae nationes* Siebenbürgens sind? Unseres Wissens sind sie es nicht mehr und nicht weniger als die Spanier von Amerika. 2. Wie es zu verstehen sei, daß eine Nation vom Ursprunge an im Besitze eines Landes gewesen sei, und doch dasselbe auch ererbt habe? (*haereditariae*). 3. Was das Wort *legetenus* für einen Sinn habe? Im Noltenius oder einem andern *lexico antibarbaro* wird man dieses Wort kaum finden, und ein Römer würde nach der Analogie der Sprache verstehen: bis an das Gesetz sowie Collotenus bis an den Hals. Daß man sich bei dieser Stelle geplaget habe, sie recht zu verschrauben, ist dies wohl ein hinreichender Beweis, daß man seine Zuflucht zu einem neugemachten oder wenigstens nur bei derlei Leuten üblichen Worte nehmen mußte, von denen Schriftsteller ihre Latinität nicht zu holen pflegen. Es soll also vermuthlich heißen: Die Sächsische Nation sei durch ein Gesetz zu einem Landesstand angenommen worden. Wir könnten wohl fragen, wenn es auch nur um Aufklärung der Geschichte wäre, durch welches? In der ältesten Unionsurkunde stehet das nicht, da heißt es: *praedictos Nobiles ac Saxones et Siculos talem fraternam disposuimus Unionem* (1437), und eben so in der Unionsurkunde vom nächst folgenden Jahre. Ferner im 6ten Landtagsartikel von 1744. heißen alle drei Nationen *receptae*. Welchen Geist verrathen also diese neuen Schwänke?

S. 2. Die Unterscheidung der Worte: *Advena* und *Inquilinus* ist sehr kleinlich, und selbst nach Isidors Definition ließ sich noch behaupten, daß man die Walachen *Inquilinos* und nicht *Advenas* heißen müsse.

S. 6. lit. a. Recensent erinnert sich selbst einmal die lächerliche *Caprize* gehabt zu haben, eine Aehnlichkeit zwischen der hungarischen und hebräischen Sprache zu finden: aber in einer kleinen Schrift über die Sekler hätte er die hebräische Etymologie des Wortes *Hunnus* nie gesucht.

S. 6. lit. b. In einer Schrift von sechsthalf Bogen müssen Ausschweifungen, wie diese von dem Namen der *A v a r e n*, und dann eine andere durch zwölf Seiten, folglich fast den siebenten Theil der ganzen Schrift ausgedehnte Ausschweifung von den Augen, den Haaren, der Nase, der Gesichtsfarbe, der Wohnung, Kost, Kleidung, dem Nasenbluten des Königs *Attila* und von den eilf tausend Jungfrauen einen Leser von Geschmack sehr befremden; besonders wenn er sieht, daß der Verfasser dort, wo es eigentlich um seinen vorgefaßten Gegenstand zu thun war, sich äusserst kurz faßt, und zur Entschuldigung *angustas opusculi paginas* (S. 55.) und Mangel an Platz und Zeit (S. 64.) anführt.

S. 14. 15. Glaubet man dem *Jornandes*, daß *Attila* einen stolzen unstätten *B l i c k* gehabt habe, so ist es nicht abzusehen, weswegen man ihn für einen Lügner halten müsse, wenn er erzählt: dieser König habe kleine Augen gehabt.

S. 26. *Hanc Siculorum originem codex quoque legum, quem Reges jurata fide observare obligantur, manifestissime probat.* Was soll denn dieser Eid der Könige dabei? Soll er ein Beweis der eingeschalteten Erzählungen seyn? Das *Tripartitum* ist doch kein symbolisches Buch, dessen Dogmen man beschwörte.

S. 26. u. f. Wider das, was der Verfasser vom Ursprunge der Sekler sagt, ließ

sich so manche Erinnerung anbringen: aber wer dürfte sich wohl noch vermessen, auch nur den geringsten Zweifel zu äußern, da der Verfasser seinen Widersacher im Tone eines Generalinquisitors mit unvermeidlicher Fiskalaktion bedrohet: Turbator ergo Legis, Regis et Regni, atque contemtor Privilegiorum regionum (ein Privilegium über den Ursprung!!) sit oportet, qui posthabitis eorum *oraculis* sincerisque Historicorum Domesticorum (wenn sie gleich um tausend Jahre später gelebt hatten, wie Thuroz und Olahus) testimoniis Spuria (z. B. wenn man sie mit Pray von den Petschänegen abstammen läßt) Siculis incunabula fabricaverit.

S. 38. Was der Verfasser hier von den Walachen und von Swentibald in einem so entscheidenden Tone spricht, gehört wohl nicht unter die historischen Dogmen, die Recensent auf das Ansehen des ungenannten Schreibers von Bela blindlings zu beschwören Lust hätte (S. Pray Dissert. VII.): allein das sind hier nur Nebendinge.

S. 50. Die Beibehaltung der fehlerhaften Schreibart in einer solchen Urkunde ist doch nur eine gelehrte Kapritze. Welcher streitige Punkt der Geschichte soll wohl dadurch aufgekläret werden, daß der Schreiber eines Königs preterea statt praeterea geschrieben hat.

S. 53. *Natio Siculorum terra quam incolis, effuso largo sanguine* adquisitam etc. Der Verfasser hat von seiner Nation den Vorwurf nicht zu befürchten, daß er es bei seiner Erzählung von derselben an Bestreben nach Magnifizenz habe fehlen lassen. Aus der Geschichte des Magister Thuroz, seiner Hauptquelle, welcher erzählt, daß drei tausend Hunnen, die Stammväter der Sekler, aus Furcht vor andern Nationen sich unter einem fremden Namen an der Gränze Pannoniens unbemerkt niedergelassen haben (Vergl. S. 27), konnte man eine so prachtvolle Behauptung wirklich nur mit Mühe herausbringen.

Und nun sollten noch einige Erinnerungen über den Ausdruck folgen. Auch hatten wir, ohne eben darauf ausgegangen zu seyn, ein paar Dutzend Stellen gefunden, die ein rüstiger Orbilius nicht ungestraft würde gelassen haben, z. B. *Bellum committunt* statt *praelium* (S. 3.), *Horendissimi Hunni* (S. 15.), *Fiebant* und *Gaudebant* statt *facto fuerunt*, und *gavisi sint* (S. 50.), *Tributi obnoxios* (S. 77.) u. s. w. Allein dies sind Kleinigkeiten, und vielleicht Druckfehler.

Übrigens muß man dem Herrn Verfasser für die Bekanntmachung einiger noch nicht gedruckten Urkunden, meistens Landtagsschlüsse Dank wissen. Obgleich Recensent auch in dieser Rücksicht eine der Sekler Nation sehr glorreicht Urkunde vom König Ladislaus 1289 vermißt, welche zur Berichtigung eines gewöhnlichen historischen Irthums in der Geschichte der Sekler würde gedienet haben. Die Mittheilung dieser Urkunde würde mehr wahren Glanz über die Nation der Sekler verbreiten, als so manche hyperbolische Phrase.

XIX Benkő József tudósítása az Erdély Históriája íróinak magyar nyelven található kézírásaikról

I.

Magyarország historiájának megírásában nagy érdemű s értelmű férfiak fáradoztak, a mint nyilván bizonyítják az önnön historiás munkáik, melyek nagy részént nyomtatásban öszveséggel ki is adattattak nem régen Bécsben ama szép emlékezetű *Schwandtner* úr szorgalmatossága által ím ezen nevezet alatt:

Scriptores rerum Hungaricarum. És minthogy Erdély is Magyarországhoz tartozott, míg János király halálával 1541-ben különös fejedelemséggé lett, ez okból ennek sarkalatosabb dolgai 's viszontagságai is azokban az írásokban eléfordulnak. Ennek pedig Magyarországtól lett megkülönböztetésétől fogva sokkal bővebb historiáját készítették deák nyelven nevezetes emberek, kiket többnyire elészámoltam a néhai *Bethlen Farkas* úr erdélyi historiájának 5-dik kötete eleibe tett előljáróbeszédben.

De minthogy némely dicséretes hazafiak Erdély historiáját született nyelvünkön is irogatták; mások pedig ha szintén formába nyomott historiát nem készítettek is; de ugyancsak a haza állapotját világosító írásokat és jegyzéseket hagytak magok után, légyen szabad közölnök az előttem ismeretesebbeket elészámlálnom, kézírásaikat megneveznem, és ezek aránt a közjóra intézett szándékomat, némely kérelmeimmel együtt, kijelentem.

II.

Hidvégi báró MIKÓ FERENC, született Hidvégén 1584-ben és ámbár Erdélyt nem sokára igen háborús idők borították el: még mindazáltal ifjúságának esztendeit nem csak fegyverviselésben, a nemesi rendnek akkori módja szerint: hanem a tudományokban is dicséretesen gyakorolta. Annyira is ment jó igyekezete által, hogy Bethlen Gábor és első Rákóci György erdélyi fejedelmek alatt tanács ur, kincstartó, királyi tábla adsessora és Csík Gyergyó és Kászon székek főkapitánya lenne; míg 1635-ben szent Jakab havának 17-dik napján ez halandóságból kiszóllított. Irt szép historiát ez hazának dolgairól, melyben egyenes indulattal, és a dolognak cifrázása nélkül lefestette azt az időszakaszt, melynél keservesebb és nyomorúságosabb állapotokon soha Erdély által nem ment, úgymint 1594-től fogva 1613-ig. Írásának ím e titulust adta: *Erdélyországnak siralmas változásai, melyeket leírt Hidvégi Mikó Ferenc*; és ajánlotta Bethlen Gábor fejedelemnek. A mint ezt az historiát sok helyeken leírva láttam, és magam is tulajdon kezeimmel leírtam, csonkaságát veszem észre: mert sem a *titulust*, sem az ajánlólevelet benne nem találom. De kiírtam én másodszor abból a könyvből, melyet Mikó Ferenc úr szépen leíratott a fejedelem számára s parancsolatjából, és a mely eleibe tulajdon kezeivel írta a *titulust* s ajánlólevelet. Ebben továbbá helyen-helyen maga kezeivel kevés szóból álló jobbításokat is tett. Ilyen maga épségében megyen azért nyomtatás alá ez a sokaktól váratott jó historia. Nem is késhetik ennek kinyomtattatása; minthogy magunk halandók vagyunk, és az efféle kézírások eltévelyedendők s veszendők. Ez ugyan is született nyelvünkön az a historia, mely Erdélynek dolgait fennebb kezdi a többeknél; és így illő hogy azoknál elébb is kezdődjék ennek nyomtatása. De arra kérem én jó szívű olvasómat, hogy míg ez a nem hosszas munka a sajtó alól kikel, ha addig ezen tudósításomat veendi, és báró Mikó Ferenc úr életére tartozó szükséges dolgokat tud, velem közönséges jó végre közölni ne terheltelessék az alább jelentendő uton. Ezzel főképpen arra vigyázok, hogy ezt az úri írónkat megmentsem némely haszontalan nyelvek rágalmazásától; a mint cselekedtem *Transsilvaniám* második kötetjének 403. és 404. levelein is.

Ez a Mikó historiája áll az én szokott elégséges sűrű kézírásomban 21 árkusból. Erre pedig a levelek sarkain lesznek apróbb betűkkel szükséges jegyzések (adnotációk) más jó írásokból is; kiváltképpen pedig Weiss (Fejér) Mihály, brassai bíró, ki is a Báthori Gábor táborától a Barcában Földvár mellett 1612-ben ölettetett meg, és *Fuchs Márk*, ugyan brassai nagy pap régi kézírásaikból. Sőt más

apróbb barcai jegyzőkönyvekből is, melyeket jobb részint köszönök tisztelendő nagy tudományú *Róth Pál* uram, mostan szász-hermányi evangelicus pap barátságának. Nem különben a *Bojti Gáspár* szép és jó historiájából: ámbár ezt deákul, a mint íratottat, kinyomtatattatni fogjuk, *Bethlen Farkas* historiájához toldva.

Továbbá két nevezetes dolgot, melyről Mikó csak igen futólag emlékezik, szükségesnek tartok egyebűnnen megvilágosítani a jegyzések között. *Első*, a *Mária Christierna* fejedelmi méltósága. Mert jóllehet bizonyos dolog, hogy ő nem csak fejedelemasszony volt, azaz, nem csak felesége Báthori Zsigmond fejedelemnek, hanem olyan valóságos uralkodó fejedelem, ámbár kevés idő alatt hogy minden rendbéli igazgatóknak és nemzeteknek ez hazában törvényes hatalommal parancsolt, az érdemeseknek hivatalokat és jószágokat (donált) ajándékozott, melyek azoknak birtokokban azután is megmaradtak; a törvénykező levelek a perfolyásokban hozzá *tituláltattak* avagy címezettek; maga is magát uralkodó fejedelemnek írta: még is mindazáltal valakik mai napiglan az erdélyi fejedelmeket leírták, azok közé őtet nem számlálták; kivéven valamennyire az „*Ungrisches Magazin*” nevű érdemes pozsonyi gyűjteményt, melynek egyik darabjában úgy hoztattik be mint a ki magát Erdély és Oláhországok uralkodó fejedelmének, székelyek ispánjának, stb. írta: én azért mind az erdélyi országos rendek végezéséből, mind a Mária tulajdon leveleiből megmutatom őtet fejedelemnek voltnak lenni; annál könnyebben pedig, hogy nem régen ez előtt, deákul erről egy kisded munkát készítettem vala ím e nevezet alatt: *Maria Christierna, in numerum legitimorum Transsilvaniae principum relata*. Melyre a' többek között segítségül hívtam egy szép levelet, néhai széles tudományú s emlékezetű *Cornides Dániel* uram ritka szedeményeiből; mást t. Dálnoki (már Szent-Benedeki) *Veres Jób* uramnak, Fejérvármegyei érdemes *fiskálisnak*, ősi jószágait illető levelei közzül. Második megvilágosítandó dolog a *Báthori András* fejedelem és cardinális ártatlan halála, melyet köz kézen forgó historiák ugyan *Ördög Balázs* nevű csíki székelynek tulajdonítanak; és én sem tagadom, hogy ő az ártatlan vének kiontására fel nem támadott volna: de cáfolhatatlan bizonyításokkal megállítom, hogy ugyan csíki székely, Szent-Domokosi *Krestély András* volt az, a ki kegyetlen kezeivel a jóféle és vétségtelen fejedelmet megölte s halálának helyét is világosabban kimutatom több idetartozó környülállásokkal. Ebben, háládatoson megvalom, szépen használt nekem a szent-domokosi megye buzgó plébánussával, tisztel. *Tankó Mátyás* urammal való levelezésem, mely is a fűvész-tudományon kezdődött vala.

Végezetre, hogy még is világosabb legyen ez az historia, és nagy haszonnal nőjjön akkorára, a mekkorára fognak nevelkedni a következő kötetek (tomusok), létszék hozzá ragasztva ilyen toldalékok:

1. Elnyúgodott eleim közül *Benkő Máté* rövid *naplókönyvecskéje*¹, melyben leírta e mi Mikó Ferencünknek, már akkor Csík, Gyergyó és Kászonszékek főkapitányának és Bethlen Gábor fő hofmesterének 1619-dikbeli szent Jakab és Kisasszony havaiban a fényes portánál vagy is török császári udvarnál véghez vitt fő követségét és utazását; ő lévén Mikónak ezen útjában egyik kísérője. A kevés írásban sok szép dolog találtatik.

2. *Székely Mózesnek*, ki is udvarhelyszéki köz nemzetből való embernek fija lévén, egy ember fülének elvágásáért Báthori Istvánhoz Lengyelországba bújdo-

¹ *Naplókönyv*; ezen szót *Diarium*-érvésem, és semmi nyíltól nem is féltém. Mert találtam nagy magyar úrnak *Bethlen István* erdélyi gubernatornak Promemoria név alatt költ írásában, melyet velencébe ment Kovács Gáspárnak adott, és melynek végére ezt tette: *Naplókönyve* legyen, melyben mindennap mindent feljegyezzen.

sott volt, de annak utána vitézségével igen elhíresedvén a fejedelmi méltóságig nevelkedett, és azonban Brassónál elesett, életének leírása.

3. *Bocskai István* fejedelem nemzetségének rövid lerajzolása.

4. Ugyan *Bocskai² István testamentuma*, melyben sok szép dolgok találatnak.

5. Erdélynek 1613-ban költ egyik rendbéli országos végezései (*Dietales articuli*), melyek között vagyon Erdélynek Báthori Gábor fejedelemtől *búcsúzó levele*, és sok emlékezetes dolgok annak az időnek historiájára. Ezek nálam nyomtatásban vannak, de minthogy igen ritkán találatnak, valóban méltóknak itélem a kinyomattatásra.

6. Az erdélyi három úgymint magyar, székely, és szász nemes nemzeteknek, hazafiságos egyesülésekről, melyről az országos végezések között sok szó vagyon, bővebb tudósítás a régibb írásokból. É nem egyéb hanem veleje íme nevezetű kézírásomnak: *Politica Trias Transsilvanica seu Tractatus de unione, tribusque trium in Transsilvania Receptarum Nationum Sigillis*. Ezen hatodik toldalékocskára az én szedeményeimet hasznos írásokkal szaporították még ez előtt régecskén ez három nemes és tudós jó akaró hazafiak: t. Fogarasi *Pap József* uram, Fogaras vármegyei *archivarius*, kinek egyéb jó írásokkal való sok rendbéli fáradságait meghálálni nem tudom, t. újvárosi *Újvárosi István* uram, brassai *procurator³* és t. *Kökösi András* uram Szeben vármegyei *fiscalis procurator*.

III.

ENYEDI PÁL. kinek életéről, lakóhelyéről és állapotjáról igen keveset tudok, írt (ez a nevezete) *Éneket az erdélyi veszedelemről*. Nem ének pedig ez valósággal, hanem mint régen Rogerius *Carmen miserabile* név alatt írta le az akkori siralmas állapotokat: úgy Enyedi is, a mit siralomnak nevezhetett volna, akarta *Éneknek*, t. i. mintegy *Síralom Énekének* írni. Leírt híven és minden cifrázás nélkül sok szomorú dolgokat, melyek Erdélyen általmentek a' XVI. századnak vagy *seculumnak* végén és a XVII. elején: és így a mely időszakaszt Mikó írásba foglalt, ő is annak bizonyos részét hagyta emlékezetre, ilyen különböztetések alatt: Első romlása Erdélynek. Második romlása Erdélynek, stb. Honnan és mikor kezdett ez az historia kiterjedni, hol találtathatnék föl az eredeti írás (*originalis*, vagy *autographum*) és hol lehet legigazabban leírva: semmiképpen ki nem tanulhatam. Szebben lenni pedig sehol nem láttam, mint méltóságos gróf galanthai *Eszterházy Nep. János* aranykulcsos és a felséges királyi rendtevő kormányshéken hivatalvivő belső tanács úr sok drága kéziratot gyűjteményei között, minthogy ő nsága az ilyeneknek tökéletességben való leíratásokra méltóképpen megnyílt kezeket visel és tulajdon szemeivel meg is vizsgálni szokta. Vagyon reménységem, hogy nállam is jól leírva találtatik mind újabb írásban, mind pedig régiben, melyet bírok Kolozsvárról *Dobó József* uram jó akaratjából, kinek szemei és kezei sokat fáradoztak számomra való írások körül. Melyhez képezt az eredeti írás nélkül is kívánok bátor lenni e munkának világra bocsájtásában és hasznos jegyzésekkel való világosításában.

De minthogy ez csak magánosan nem elegendő egy kötetre, minemű t. i. az elsőhöz illethetnék: ez okból hozzá ragasztva leszen a

² Most *Bocskainak* vagy *Botskainak* írjuk, de a régi írásokban *Bochakai* olvastatik, akkor a *ch* a mostani *cs* vagy *cs* helyett szolgálván.

³ Az *ügyész* szóval mások után élhetnék én is a *procurator* helyett.

IV.

LASKAI JÁNOS historiája, im ezen nevezet alatt: Erdélyországának szerencsés és szerencsétlen viszontagságai, 1588-tól fogva 1622. esztendeig, melyeket megírt Laskai János. Négy könyvekből áll ezen írás, melyek közül az utolsó többet foglal magában, mint az három első. Ez azért a Bethlen Gábor fejedelemségének kezdetén eredvén, és 1622-ig folyván, annyival szükségesebb és hasznosabb historia vagy inkább krónika, a mennyivel szűkebben találunk írásokat, erre a szakaszdőre, hazánk dolgairól: míglen osztán deákul *Bethlen János*, magyarul pedig *Kemény János* és *Szalárdi* megindítják az önnön historiáikat.

Kérdésbe jó, ki lett légyen ez a *Laskai*? Én nem tudom. Tudok ugyan annyit, hogy testvére, bátyja-e vagy öcsce? volt amaz akkori híres Laskai *Csokás Péter*nek, ki is a felsőországi akademiákon háromszor megfordulván, azután Maros-Vásárhelyen oskolamesteri s végre Fogarasban papi hivatalt viselt dicséretesen, és könyveket is bocsátott világra; tudom azt is, hogy 1589. tájatt Fejerváron káptalan (a mint régen nevezték, azaz *capitulanus* avagy *Capituli Albensis Requisitor*) volt egy Laskai János nevű érdemes személy, de ki nem tanulhattam, ha vajjon ez a káptalanos volt-e a mi Laskaink, s élhetett-e 1622-ig, vagy pedig ennek akár fia akár atyjafia. De ugyancsak még is gyanítván, hogy ez az historiás Laskai lehetett az; nem restellem ide általírni betűről betűre azt, a mi róla s némely más személyekről irattatott a Lipsiai Pál által Debrecenben, 1611-ben negyedrészen nyomtatott Verbóci törvényes könyvének előljáró-beszédében ilyenképpen:

„Mely ugyan ezen decretumot most is kiadtunk deákul és magyarul. Az magyarnak fordításában munkálkodván ilyen hazája szerető férfiak, úgymint 1565. esztendőben Veres Balázs Bihar-vármegyének íródeákja⁴ és váradi főbíró levén. Ismét 1571. esztendőben Kolozsvárott lakó öreg Helthai Gáspár, az könyvnyomtató. Ismét, 1589. esztend. Laskai János, Erdélyben akkort Fejervári káptalan. Mostan pedig 1611. esztendőben

Az felséges *Báthori Gábornak* Istennek kegyelmességéből Erdélyországának és Havasalföldének fejedelmének, Magyarországnak részeinek urának, és az székelyeknek ispánjának, az mi kegyelmes urunknak és fejedelmünknek fejedelemségének idejében

Az nagyságos és tekintetes úrnak Zeredahelyi IMREFI JÁNOSNAK azon Erdélyország fejedelmének főbbik tanácsának segítségével: és az Kolozsvárat lakó nemes becsületes Gellyén Imre főbíróságában és atyafiúi szeretetből táplálásából, Helthai Gáspár, az kolozsvári könyvnyomtató, és az város híres notáriussa munkája által deákul és magyarul újabban kiadatott, az tekintetes vitézlő nemes magyar nemzethöz való szeretetiből. Ugyanazon Helthai Gáspár és Debrecenben lakó könyvnyomtató Lipsiai Pál által ki is nyomtatottatott.”

Ezek után apróbb betűkkel ez is olvastatik: „Ezt itt azért akarók megjelenteni, hogy senkinek igaz munkájával talált jó hírét nevét se el ne titkolnók, s olyanoknak ne tulajdonítanók, kik abban nem fáradtak.”

Akár ki lett légyen a mi Laskai Jánosunk; és akár hol legyen vagy letéve vagy elveszve az ő saját kezeivel készítettett írás: (mert hollétét fel nem nyomozhatam), elég nekünk az, hogy más keze által szépen és jól leírva megtaláltatott. Én aki azt sem azelőtt, sem azután soha másutt nem láttam, így találtam reá. Midőn enyedi deák koromban, 1761-ben Aranyas-Gyéresen nyáraltam volna néhai

⁴ Az íródeákon ért notáriust.

méltóságos R. sz. B. gróf (negyediknek mondatott) *Teleki Mihály* úr, és élete párja méltóságos gróf *Kendeffi Rákkel* úrasszony ó nságoknál, mint kegyes patronus uramnál és p. asszonyomnál; a gróf úr kezde velem leíratatni valamely nagy úr számára egy darab írást, melynek elejét már az előtt valakivel leíratta volt; ezt én csak magamra is legelső látásra mindjárt megszerettem; de ottan megfordulván, és csak futólag megtekingetvén t. kökösi *Dobollyi József* sok dolgokban járt költ *procurator* úr mikoron csudálta, hogy addig nem látta, s megdicsérte volna: annyira felgerjeszte ezzel engemet, hogy míg ő nagyságának leírtam, addig magamnak is megerőltetett szorgalmazossággal elvégeztem. Idővel osztán jobban jobban megjövén szemem világa az efféléknek vizsgálására, úgy kezdettem megesmérni, hogy ez, és minemű légyen, a *Laskai János* historiája. Honnan vette pedig ezt az idvezült⁵ gróf úr? maga édes úratyja, ama nagy tudományu III. *Teleki Mihály* gróf úr saját kezeivel írta volt ezt le a *Laskai* tulajdon kezeirásából Paszmoson 1731-ben, a mint maga följegyzette ennek végére. Kitől kapta s hová tette az eredeti írást, semmit arról nem tudok. De midőn ilyen tanúlt úr azt szórul szóra kiírta, s ettől én is tökéletesen átalvettem annak mását, mi tilt meg engemet, hogy már közre ne bocsássam? Azonban

Nem állhatom meg, hogy intézésemén kívül is itt többeséket ne emlékezzem III. *Teleki Mihály*ról. Ez a gróf úr különben is, de nevezetesen éles elméjéért, igen kedves gyermeke lévén a II. *Teleki Mihály* úr grófnak, kit mint mások, úgy én is méltán számláltam a tudósok közé *Transsilvaniámnak* 2-dik kötetében, valóban szorgalmatoskodott nagy költéssel ezen fijának széles kiterjedésű tanulása körül: ki annyira is ment, hogy tudományát és bölcsességét egész Erdély csudálná s becsülné, a mint bizonyosságot tesznek erről valakik esmérték, és írással is kihirdette ezt néhai gróf *Lázár János* tanácsos úr, *Praesidens* stb. az ő halotti tisztességére írt szép deák verseiben, melyeket olvashatni több kinyomtatott ékes versei között. Gróf *Teleki* pedig jöllehet nagy hivatalokat viselt, lévén a királyi kormánysszéken (guberniumban) tanács úr, és a *fő exactoratuson* elődenes⁶ avagy *Praeses*: érkezett mindazáltal az ő szorgalmazossága mind másoktól készítettett egynehány historiákat leírni tisztán és épen, mind maga, sok apróbb írásain kívül, im ezen nevezetű munkát dolgozni: *Compendium Chronicae Transylvanicae a primo Hunnorum in eam ingressu ad praesentem (1731) usque annum deductae, studio et opera M. S. R. I. C. T. d. S.* Kezdi pediglen ezt a munkát a Krisztus születés után való 268-ik esztendőn. Másszor többet erről az urról, és írásairól, most pedig

Térjünk vissza *Laskaira*, kinek historiájához bővebb értelemnek okáért még ezek toldattatnak: 1. *Gyulafi Lestár*-(Eustachius)-nak egy darabocska írása Básta idejére, melyet kaptam volt régen t. Alsó-Csernátoni *Cseh Péter* uramtól, nagyenyedi postamestertől, és deákból magyarra fordítottam. 2. Göncruszkai *Kornis Zsigmond* úr munkája, mely is áll sok úri s nemes neveknek előszámlálásából és megírásából, kik hol estek el táboron, vagy egyéb halállal Básta s Mihály vajda idejében, és azon időtájatt. Becsületet érdemlő írás. Nálam a vagyon, melyet néhai gróf Al-Torjai *Apor István* kincstartó s tanács úr maga számára az eredetiből íratott le *Kornis Zsigmond* volt szentelt vitéz, tanács úr, Bihar vármegyei főispán és háromszéki főkapitány.

⁵ Ugyanis ez a kegyes drága gróf úr, azon 1761-béli szent Mihály havának 4-dik napján estve alkonyodatkor gyéresi udvarában (mely is a grófkisasszony ó nagysága ós jószága), a palotának akkor kőmíves kezek által újított homlokfala (*fronispicium*)nak hirtelen lett leszakadásával össze rontatván, harmadnap múlva e világból kiműlék. Én pedig, a kivel azon romlásnak helyén épen csak egyedül beszélget vala, csudálatosan kimenekedém.

⁶ Hogy az elődenes, a *Praeses* név helyett, régi jó szó lett légyen székely nemzetben, mint a *székülő* is az *assessor* helyett; elavult időbeli jó írásokból könnyű megmutatnom.

Magyar-Gyerő-Monostori KEMÉNY JÁNOS, erdélyi fejedelemségre való emeltetése előtt készített egy historiát, melyben maga életének folyását is 1607-ben Karácson havában lett születésétől fogva, 1655-ig alkalmasint leírta; de ezenkívül sok szép dolgokat foglalt be hazánk historiájára. Melyhez képest, nem csak Erdélyben, hanem Magyarországon is sok urak, úrasszonyok, és más érdemes emberek, méltán iratták le és olvasták ezt a hasznos könyvet. De még is, minthogy a kézírásokat sok általíróknak vagy értetlenségek, vagy sietések és több hibáik miatt erősen megromlani gyakorta tapasztaljuk: nem ok nélkül kívánják sokan ennek nyomtatás által közvilágosságra való jövetelét.

Ez is nálam jó időtől fogva készen vagyon sajtó alá, nem magam kezem által, megvallom: de egy mind születésére mind tudományára nézve olyan férjfiú által, a ki régen ez előtt tökéletesen általírta a fejedelemnek abból a tulajdon kézírásából, a mely mai napon egy igaz vérénél, méltóságos liber báró M. Gy. Monostori *Kemény Sámuel* consiliarus úr ő nagyságánál írás és tudománybéli kincsei között nagy becsben tartatik, és a melyből, a mint értettem a Maros-Vásárhelyi *Reformatum Collegium* számára is épen leíratott. Ha mindazáltal közvilágosságra jöni engedik a szelíd idők, szíves elintézésem szerint, az én fáradozásom is meg fog tetszeni körülötte.

Ugyan is a munka eleibe általam készült Előbeszéd után tészem a nagy méltóságú s fényes hírt viselő M. Gy. Monostori KEMÉNY familiának nemzetségi ágazatait, nem csak addig nyújtva, mint maga megírta volt gerendi kastélyában, és Szamosfalvi báró Mikola László kinyomtatta maga toldásával Kolozsvárott 1701-ben negyed rétbén (in quarto), leírván a fiúágon már *magva-szakadott Gyerőfi, Mikola, Rádó s Vitéz*, és a még törzsökén virágzó *Kabos* familiával való egységét: hanem a jelenvaló ideig lehozva, mind azokon az úri személyeken, kik a fejedelem élete után ezen nagyságos nemzetben virágoztak, és virágoznak. Továbbá ehhez ragasztom Kemény János életének különös leírását, nem csak ezen maga munkájában találtató tulajdon említéseiből, és *Gyöngyösi István* nagy dicsérettel esméretes verseiből; de nem is csak *Bethlen János* erdélyi cancellarius deák nyelven költ szép historiájában, és *Szalárdi János* krónikájában való jeles bizonyágtételekből: hanem ezeken kívül mind egyéb hiteles ritka írásokból, és magát s régi úri eleit illető királyi és fejedelmi levelekből; mind kiváltképpen maga tulajdon jegyzéseiből, és krimi iszonyú fogságából írt, s hív embere *Szigeti Péter* által jött küldemény leveleiből, és jegyzéseiből stb.

Honnan szerzettem ezeket? vagynak olyanok kezemen, melyeket a dicsőséges emlékezetű Kemény János maga kezeivel írt tatárországi rabságából; de vagynak bővebben azok, melyeket tulajdon kezeinek betűiből írtam által, *részszerént* 1781-ben Szebenben méltóságos gróf és camerarius *Kemény Farkas*, akkor gubernialis consiliarius stb., most status actualis intimus consiliarius, szebeni districtusban regius commissarius, főispán (tit. tit.) úr excja írásbeli gyűjteményeiből, maga ottani méltóságos udvarában, és asztaláról való élésem mellett; *részszerént* 1783-ban, Magyar-Gáldon méltóságos liber báró és cancellarius *Kemény Simon*, akkor alsófejérvármegyei főispán, azután ezen erdélyi nagyfejedelembéli méltóságos királyi táblán Vice-Praeses úr ő nagysága kegyelméből, sok ritka levelei között.

Ezekkel az írásokkal pedig nem tartom elégnek azt cselekedni, hogy csak a maga életére tartozó szakaszocskákat lássuk belőlök; hanem, minthogy több részeiben is Erdély állapotjának világosítására szolgálnak, de azonban hosszab-

bacskák, mintsem a rövidséget kívánó életi leírásba férkeztethetném: tehát pótolékok módjára szóról szóra világra bocsátom azokat a historia végén; egész hitellel levén, hogy minden hazájokat szeretők igen kedvesen fogják venni.

Hogy még is világosabban kijelentsem szándékomat; ezen toldalékíráások között lesznek: 1. Brandenburgi Kata fejedelemszöny levele, melylyel Kemény Boldizsárnak, János édes atyjának, a fogarasi főkapitányság hatalmát (auctoritását) megerősítette szent Mihály havának 13-dik napján, 1630-ban. 2. Rákóci György fejedelem levele, melylyel Kemény Jánost idvezült atyja Kemény Boldizsár helyett a Fejér vármegyei főispánságba állatta, Tholdalagi János director thordai kamaraispán és Harasztosi Balázs követi által 1631. 3. Két levelek, melyek által Kemény János a Lengyelország úri rendei közzé vétettetett, melyeket a lengyelországi eredet-írásból vettem által m. gróf *Kemény Farkas* úr exja könyvházából. 4. Ruina exercitus Transylvanici, melyben leírta, miképpen esett az erdélyi hadisereg tatár rabságába; megvagyon ez az írás a *Szalárdi János* és *Enyedi István* historiáikban; de még is akarom itten kiadni a tulajdon kézírásból. 5. Egy darab írás Memoriale név alatt 16 punctumokban, melyet írt Kemény János Tatárországban krími rabságában, és kiküldött Erdélybe Szigeti Péter által 1658-ban, mind maga rabságából leendő kiszabadulása, mind pedig házát és hazáját illető sok dolgok aránt. 6. Ismét olyan írás, ugyan Memoriale néven, 15 punctumban. 7. Szigeti Péternek adott (mint maga nevezi deákul) instructio, melyet Krimből Erdélybe küldött. 8. Fejedelemez és fejedelemszönyhöz írt levelei. 9. Maga fijához Kemény Simonhoz küldött levele. 10. Erdélyi három nemzet írása Rákóci György fejedelemhez, *Kemény János* erdélyi hadak generálisa, tanács úr, s Fejérvármegyei főispán és Ruskai *Kornis Ferenc* Kolos vármegyei főispán, s több raboknak Krimből leendő kiszabadítások aránt, melyben ígérk, hogy saccoknak⁷ negyed részét országul akarják letenni. De ebből semmi nem lett az hazára jött veszedelmes idő miatt. 11. Azoknak neveik és ajándékaik, kik Kemény Jánosnak rabságában pénzt vagy egyebet küldöttek, p. o. Stephan vajdáné ingeket, lábravalókat: Vezérné inget, lábravalót, keszkenőt; hasonlóképpen Hasznedár pasáné; Haslán agáné inget, keszkenőt. *Erdélyiek:* Bethlen Ferencné inget, lábravalót, keszkenőt, orcatörölt⁸; Barcsai Ákosné inget, lábravalót, keszkenőt stb. Ezek közzül némelyek, és mások pénzt is. De Kemény Jánostól több pénz ment más raboknak váltságokra, mint másoktól magáért. Meg is csalattatott a jó szívu úr némelyektől, kiket maga kezességén szabadított meg. Ez és többféle szenvedéseit könyveim kiesése nélkül nem olvashatom. 12. Azoknak előszámlálása, kik Kemény Jánossal a rabságból kijöni igyekeztenek, mint Nemes Tamás, Vas György, Török Pál, Bors István, Benkő Péter, Vajna György, Cserei György, Imecs Tamás, Kövér Ferenc, Váradi István, és többek sokan. 13. Kemény János éneke, melyben siránkozik keserves rabságán. Némely elől bocsátott fontosmondások után maga az ének így kezdődik: „Sok színben változik, Mikor hízelkedik, Világ az embereknek” stb. 14. Kemény János könyörgése, ilyen nevezet alatt: Anno 1657. 31 Julii, tatárországi cham rabságába esett, és Chrim országbéli lakóhelyen Bakce Szarán nevü város fölött kőszikla tetején építettett Zsidóvárba szörnyű fogságra vitetett raboknak buzgó imádságok, melyet sz. Dávid és Jób szavai közzül kiszedegetett és a raboknak állapotjokra alkalmaztatott a rabok atyjokfia, Kemény János. 15.

⁷ A sac vagy rab-váltás, deákul *lytrum* mind ebben, mind a több ezen időbéli jó írásokban sarcnak írtatik.

⁸ Orcatörkő már szokatlan szó, melynek helyibe jött a keszkenő; akkor pedig keszkenőn kendőt értettek, *kendő-keszkenőnek* is hívták.

Kemény János holttestéről való új emlékezet. Ugyan is Bethlen János, Timon, és más íróink után, én is azt írtam Transsilvaniám első kötetében, hogy Kemény fejedelem a Kucsuk basával való ütközetben Nagy-Szóllósnél, közel Segesvárhoz elesvén 1662-ben, Boldogasszony havának 23-dik napján, teste nem is kerestetett idejében, nem is találtatott meg; de másképpen vagyon a dolog. Mert maga testvére Kemény Kata által való kedves sógora Bethlen Ferenc, ki is volt I. Rákóci György fejedelemnek hofmestere, melegiben reá talált holttestére, de szántsándékkal eltitkolta s titkoltatta a több holttestek között. Miért? Hogy illetlenséget ne szenvedne. Mert ugyan is egy basa jó barátja elesvén Kucsuknak, kit a mint keseregve mondotta egész Erdélyért nem adott volna, megesküdt vala, hogy Keménynek holttestén is boszut áll, bőrét lenyúztatván, szalmával megtöltetvén, és testivel együtt egész Erdélyben gyalázatosan széljel hordoztatván. Ezt akarta azért Bethlen Ferenc eltávoztatni. Ezeket így bizonyítja maga levele, melyet felesége Kemény Katának írt. Hogy ezen dolgot kitanúljam, utat mutatott reá M. Bogáthi t. *Körmendi Gábor* uram, nagy érdemű procurator. 16. Magyarországi palatinus gróf Esterházy úr levelei közzül, melyeket I. Rákóci György fejedelemnek írt, kettő vagy több is. Ezek tartoznak a harmadik kötetbe.

VI.

SZALÁRDI JÁNOS, kinek historiáját néhány esztendőtol fogva kezdték a hazafiak olvasni, igen esméretlen vala állapotjáról és hivataljairól, míg én (távol vagyon szavaimtól a legkisebb dicsekedés is) bizonyos ország végezéseiből, melyek a dietalis articulusoknak neveztetnek, Transsilvaniámnak második kötetében valamennyire megesmertetem: annyira, hogy a kikkel, hazánk historiáját szerető s azután járó férfiak közzül, szerencsém volt róla beszélni, mindnyájan volt papi embernek lenni vélték; levén munkájában, kiváltképpen annak elején, hitet és vallást vagy egy vagy másképpen illető dolgok; annak végén pedig két predikációk. De az említett országos végezések közzül, az 1666-béli bőjtelő havának 26-dik napján költ 19-dik articulus megtanít minket az ő külső vagy világi (secularis) állapotjának és hivatalának tudására, mely is betúról betűre így irattatott meg, és ki is nyomtatattott: „Akarván ez aránt is a hódoltságon levő szegénységnek kedvezni, annál inkább partialis perceptoroknak; azért a Partium-béli és Kolos, Doboka, Belső-Szolnok vármegyebéli hódoltatás alatt levő részeinek minden rendbéli pénzbeli adónak és egyéb jövedelemnek generalis perceptorának rendeltük nemzetes Szilárdi János atyánkfiát, hogy percipiálja azon jövedelmet, és erogálja is oda a hová parancsolatja lészen.” Leírt hivatalai előtt pedig, hogy az országban vice-secretarius lett légyen, bizonyítja az háromszéki és erdővidéki reformatus egyházi rend privilegiuma, melyet Kisasszony havának 10-ik napján 1614-ben adott Bethlen Gábor fejedelem, és megerősített I. Rákóci György 1647-ben, pünkösöd havának 10-ikén, mely alá ekkor Szilárdi is úgy írta nevét, mint v. secretarius. Továbbá, hogy 1666-ban meg is holt légyen, tanuljuk ismét az országnak 3-dik végezéséből, mely lett ezen esztendőben sz. Mihály havának 27-dik napján, és nyomtatásban így találtatik: „Néhai Szilárdi János helyett rendeltük Kolozsvárra fizető mesternek, perceptornak és káptalan-nak Virginás István atyánkfiát.”

Írt ez a jó ember olyan historiát két Rákóci György, Rhédei Ferenc, Barcsai Ákos és Kemény János fejedelmek idejére, hogy nagy kárral lehetnének el a nélkül. Mert jóllehet ezt az időszakaszt szépen leírta deák nyelven Bethlen János: mindazáltal Szilárdiban sokat láttunk, a mit amannál nem találunk. „Siralmas

magyar Krónikának VIII könyvei, melyeket a következő posteritásnak megírt Szilárdi János 1662-ik esztendőben.” Hol és kinél találtassék ma valamelyik magyar hazában ennek a historicusnak tulajdon kézírása, ki nem nyomozhatam. Nem kételkedem mindazáltal, hogy tökéletesen ne volna nálam leírva, a melyet nyomtató sajtó alá szántam. De ha még is tudtára volna valamely igaz szívű hazafinak az eredeti írás holléte, s ez aránt tudósítására méltóztatna, valóban jó dolgot cselekednék.

Sokból, úgymint, nem sűrű írásban 195 árkosból áll ez a munka; mennyiségétől mindazáltal megijedni nem illő senkinek: mert ha egészen jőne is ki, a nyomtatásban igen sokkal kevesebbre menne. De ez így nyomtatásra nem mehet. Ki kell belőle maradni soknak, a mi a hit dolgait hántorgatja. Lássanak effélékhez a papok. Ők is pedig már a szelid türedelem mellett igen le kezdték hagyni legalább a kecskeszór fölött való tépelődést. Azt mondod hát, hogy herélt munka leszen, ha betűről betűre ki nem nyomtatódik. De, kérlek, nem herélódik meg ezzel. Mert valami csak legkisebb igéig benne az haza közönséges dolgát illeti, szóról szóra belé nyomtatva leszen. És hogy ez a leendő nyomtatás hívségesnek lenni megbizonyíttassék, hol mennyi szó marad ki belőle, mindenütt számokkal igazán följegyeztetik. És így e csak olyan, mintha én egy bizonyos dologról beszédbe erednék; történetből pedig másról is szó keverednék közbe. A ki azonban az én beszédemet csak amaz egy föltett dologról mondaná el valakinek, de minden változtatása nélkül szavaimnak, s a mi csak mintegy véletlen elegyedett vala közbe, azt el hallgatná: vajjon nem is ítélthetnék-e azért igaznak az ő kölcsönzött beszédében? Ha pedig így is csak sajnállani fogja valaki a képzelt csonkúlást; ám maradjon a kézírás mellett; mert a sem fogy úgy ki a hazából, hogy a jó könyvesházakban örökre is ne maradjon; és ha valakinek tetszik vizsgálni mi hagyattatott ki, az írást és nyomtatást össze ne vethesse. De ha legbuzgóbb vagy a reformata vallásban, melyet Szilárdi tartott; még is meg kell vallanod, hogy elkobzattatnék⁹ ez a historia, ha ki nem hagyattatnék, a mi nem jó helyen áll benne.

VII.

ENYEDI ISTVÁN, kinek születését és életét igen kevésbé tudom, volt Nagy-Bánya városának hites notáriussa, és írt szép historiát Erdélynek négy esztendő alatt történt keserves viszontagságairól, melyeken általment 1657 – 1660. esztendőben. Magyar nyelven költ írásának, mely is nálam illetes sűrű írásban 16 árkos papiroson találtatik, ím ezen deák titulust adta: *Occasio suscepti itineris et belli principis Georgii Rákóczi II. in Poloniam*. De ebbéli jelentésénél több időre való dolgokat is találunk benne.

Debrecenben is Bartha Boldizsár nevű jó hazafi nyomtatásban nyolcadréti könyvben kiadta az ezen időtájban, nevezetesebben 1657 – 1664. esztendőben török, tatárok és mások által az hazában, kiváltképpen pedig Debrecenben és vidékén történt keserves állapotokat. De ez a könyv igen ritka lévén, Enyedi

⁹ Uj szót hallasz-e? nem éppen, mert ha kezdedre kerftheted amaz igen ritka könyvet, mely Kolozsvárott az Heltai Gáspár műhelyében, nyolcad részben *Hispaniai Vadasság* (érts hispanica inquisitiót) nevezet alatt jött régen világra; abban a fiscus magyarul mindenütt kobzó; confiscare, elkobozni; confiscarunt, elkobzották stb. Az ilyen régi szókkal, mineműeket a mi székely földünkön leginkább találhatunk, és más igaz magyar eredetű igékkel csak szerettem élni az hol helyét látom. egyébkor pedig szívesen tartok én ama tudós magyarunkkal t. Kazinczy Ferenc úrral, a kassai tudománybéli megye nemzeti iskoláinak igazgatójával, ki is Geszner Idylliumit fordítván, ajánló levelében a többek között így szól: „Erőlködve akarunk mindent magyar szóval kitenni, s elfelejtjük megfontolni, ha ezen új elnevezés által nem vesz-e az értelem.” Méltó tovább is figyelmetesen olvasni.

István historiája mellé foglaltam az újabban való kinyomtatás végett. Meg kell ugyan vallanom, hogy nálam a Bartha munkája, melyet t. doctor és professor *Pataki Sámuel* uramtól Kolozsvárról nyertem ki haszonvételre, a melynél többet látni soha nem is volt szerencsém, valami kevés hijánossággal vagyon. Ezt pedig ilyen kérelemmel jelentem, hogy ha a közjót szerető valamely igaz hazafinál egész épségben találta, és nékem értésemre adni nem terhelte: kipótolhassam a nálam valónak kevés fogyatkozását. Ezen kötetbe megyen

Székelyhidi PASKÓ KRISTÓF, nemes rendbeli jó embernek *SIRALMA* is, melyet írt versekben Erdélyországának 1658 – 1660. esztendőiben lett pusztításáról, és hetedfél árkuson ki is nyomtatott volt; de már igen megrikult. Lésznek ez három munkák után is bizonyos toldalékok, úgymint, néhány küldevény levelek nagy embereknek, és válogatott országos végezések. Az ilyen végezések, melyek dietalis articulusoknak nevezetnek, és hazánk historiájának legbővebb és tisztább kútfejei közzül valók, régen igen nagy számmal írtak, és sokak közzülök nyomtatásba is mentek: lévén minden esztendőben rendszerént kétszer, úgymint szent György napkor tavaszi, szent Mihály nap tájatt pedig őszi, de rendkívül több országgyűlések is avagy dieták, melyeken mindenkor vagy több vagy kevesebb számú articulusok íratottak. Ezeknek öszveszerzésében a mi időnkbeli urak és más rendbeli értelmes emberek sokan szorgalmatoskodtak, és céljokat szerencsésen el is érték. Hogy itt egyszer megjegyezzem, effélékkel nem csak ezt, hanem a több köteteket is bővölködők kivánom tenni, valahol csak a világosításra szükségeseznek ítélfhem.

VIII.

Gróf Bethleni BETHLEN MIKLÓS, ki is magát Kis-Bunról írta, Erdélyben tanács úr, cancellarius és Máramaros vármegyei főispán, nagy elméjű s látású férfiú, sok egyéb írásai között leírta a maga életét is magyar nyelven, négy könyvben, 1642-től fogva 1703. esztendeig. De ebbe az erdélyi dolgokat is úgy foglalta, hogy egy jó historia gyanánt szolgáljon: melyre nézve sokan is szokták nemzetünkben olvasni. Valamik azért ebben hazánk közönséges állapotját és historiáját illetik, híven kiszedegettem nyomtatás alá, mindenütt változtatás nélkül a maga tulajdon szavaival élván. Akadémiai utazásakor jegyzőkönyvéből is ragasztottam bizonyos dolgokat ennek végére stb.

IX.

Nagy-Ajtai CSEREI MIHÁLY, kinek familiáját, és életét is leírtam Transsilvaniám második kötetében, született Csíkban Rákoson 1667-ben Mindszent havának 21-ikén; dicséretesen tanult Fogarasban, ott lévén főkapitány az édesatyja Cserei János, és Udvarhelyen. Annakutána 1685-ben ment ama nagy úrnak Teleki Mihálynak udvarába, 1686-ban táborba, 1690-ben jelen volt az zernesti veszedelmes ütközetben, 1690-ben, a hazának zavaros állapotjában, más úri s nemes személyekkel búdosodott Havasalföldében. Onnan 1692-ben visszajöven, ment gróf Apor István thesaurarius úr mellé, és mintegy tíz esztendő alatt viselt a thesaurarius mellett secretariusi hivatalt. 1703-ban támadván az úgynevezett kurucvilág, mely Erdélyt és Magyarországot öszvezavarta vala, Görgény várába vonta magát. Innen ebben a háborus időben küldtetett Csík, Gyergyó és Kászon székek igazgatására a német részéről, hogy az oda való népet az hívségben tartaná. De ott meg nem maradhatván, bételepedett Brassóba, mely

akkor német vitézlő néppel jól meg volt erősítve, és ott lakott nagy költéssel, míg a háború 1711-ben becsendesedett. Megholt éltes korában 1756-ban, sz. György havában, Nagy-Ajtán, az hol el is temettetett.

Minemű historiáját írta légyen hazánknak, főként a kurucvilágból, esmeretesebb az, mintsem sokat kelletnék róla szólnom: mert legalább háromszázszor íratott le, s mindenfelé találtatik. Azt ugyan nem lehet róla eltitkolni, hogy a sokszori leírások annyira meghibáztatták némely kezeknél találtatókat, hogy az értelmes olvasó is alig fejtheti ki ottan-ottan az igaz értelmét. Az eredeti írás, melynek betűi aprók-aprók, sűrűk és bajosan olvashatók, vagyon méltóságos Sáros-Berkeszi *Mosa László* úrnál, a második nemes székely gyalog ezred nagy érdemű főstrázsamesterénél, élete kedves párja gróf *Mikó Klára* ifjú úrasszony után; ki is leánya gróf *Mikó Istvánné Cserei Trézsia* asszonynak, a mi historicusunk egyetlen egy unokájának. Ebből írtam én le oly épségben, hogy egy betűben sem különbözz.

De mit kell ezzel a historiával cselekedni? mert vagynak az haza közönséges dolgait nem illető szakaszok benne; vagynak vallást és némely személyeket bántó darabok is. Ezek azért kimaradnak azt cselekedvén az írással, a mit Szalárdiról jelentettem: és így semmi igazságtalansággal nem illetvén. Világosítására némely levelek sarkain lesznek jegyzések, *Vizaknai Bereck* (Briccius) kolozsvári orvos doctor naplókönyvéből, melynek eredeti írását találtam fennebb tisztelt t. doctor és professor *Pataki Sámuel* úrnál; és kiváltképpen a *Kolinovics* deák nyelven költ nagy historiájából, melyben a kurucvilági történetek a napoknak rendjek szerint íratnak meg. Lésznek valami kevés helyen jobbítások is, p. o. 1689-re azt írja, hogy akkor adattatott a nagyságos Teleki familiának a római szent birodalombéli grófi titulus; de különben vagyon a dolog, mint ez a császári adomány-levélből kitetszik. Adattatott ugyanis nem az első, hanem második Teleki Mihály úrnak, kinek temetése volt Kolozsvárott 16. mart. 1771-ben.

X.

ROZSNYAI DÁVID. Apafi fejedelem idejében volt a török (portán) császári udvarnál török deák, azaz az erdélyi követek mellett rendszerént való tolmács: onnan Erdélybe haza jövéen 1669-ben, attól fogva tett szolgálatot a fejedelmi udvarban 1679-ig. Holt meg Fogarasban 1718-ban. Szamos-Ujvárat 1683. tájatt rabságot szenvedvén, mint akkor könnyen megesett vétségtelenül is, ottan is idejét hiába nem töltötte, hanem fordított magyarra egy Humajon Náme nevű nagy török könyvet, melynek értelme királyi leveleket téssen. Sok szép ábrázolások, költött beszédek stb. vagynak benne. Uri maradékai közzül közlöttem velem Maros-Járai tit. Rozsnyai Sámuel úr, a második nemes székely gyalog ezrednél császári hadnagy. De vagynak nálam hazánk historiájának öregbítésére ennél sokkal nevezetesebb két darab írásai is, melyekben nevezetesebb a török udvar levelei. Az első darab, mely is tulajdon keze írása, áll 178 levéllapokból im ezen titulus alatt: „A néhai felséges és dicsőséges I. Ferdinánd római császárnak; konstantinápolyi szultán Bajazid khánnak, VI. László budai magyar királynak idejektől fogva, a felséges I. Leopold római nagy császárig, konstantinápolyi szultán Mehemmed khánig; II. Rákóczi György erdélyi fejedelemig; napkeleten s napnyugoton, délen s éjszakon folyt hajborzasztó, kétfelé nézni tanító, kit-kit nemzetéhez ragasztó, vallásnak, nemzetnek s hazának haszonnal szolgálni oktató, németes, magyaros, törökös, lengyeles és több szomszédságbeliekkel elegyes, nevezetes, császári királyi és fejedelmi asztalra méltó nagy dolgok, melyeket,

Konstantinápolyban laktában, költséges, de nemzetét szerető nyughatatlansággal, egyszer is másszor is török írásban kezéhez kerítgetvén, és a feljebb való időkben a keresztyének hasznára magyarra fordítván, ura parancsolatjára a fejedelmi házba bé is adta vala, de egy feljebb élő praepotens valaki azt onnan kivévén, újabb munkával transferálá, és az időkhez képest rendben vévén, egynehány méltóságos régi jó urai számára elkészíté. Ezt penig, némely observabilitásokkal amplificálván, istenben boldogult néhai jó ura méltóságos fiának, méltóságos gróf tekintetes nagyságos Bethlen Miklós uramnak ő nagyságának, ő felsége nagy tanácsu hívének, erdélyi érdemes nagy cancellariusának, Máramaros vármegye húséges főispánjának etc. mint nagy bizodalommal való méltóságos nagy jó urának, ő nagyságának alázatosan ajánlá egy ő nagysága régi méltatlan és alázatos szolgája, Rosnyai Dávid, Erdélyben már régen haszontalanul vánszorgó török deák.”

A más darabban is, melyet tisztelendő pater *Koppi Károly* kolozsvári (most pesti) professor úr kegyességéből bírok, többnyire csak azon dolgok és levelek foglaltatnak, melyek az elsőben, de nem tulajdon kezeírása; titulusának hátulsó része is különböz, ím ilyenképpen: „Ezt pedig a méltóságos úrnak, tekintetes Kis-Sárosi János uramnak, ő felsége tanács úr hívének, Küküllő vármegyének érdemes főispánjának, erdélyi ő felsége generalis commissariusának, ország főítélő mesterének, és nagy bizodalommal való méltóságos régi nagy jó urának ő kegyelmének igen alázatosan ajánlá egy ő nagysága régi méltatlan és alázatos szolgája Rosnyai Dávid, Erdélyben már régen haszontalanul vánszorgó török deák.”

Ez a Sárosi János hosszas és keserves rabságából szabadult meg 1703-béli bójtmás havában, fejevári országgyűlésben.

Ha ezen darabbéli munka világra bocsáttathatik; fognak más rendbéli kegyetlen török levelek is a végéhez ragasztatni; melyek közül nevezeteseket közlött velem Kolozsváratt tit. *Érsekújvári István* uram, azon nemes város leveles házának gondviselője. Ha mind ezek az írárok nyomtatásra kelhetnek; ezekből és a deák nyelven való íróinkból, Erdélynek akármely időre tartozó dolgai alkalmas világosságban fognak lenni Magyarországtól való megkülönböztetésétől fogva.

XI.

Továbbá találatnak nálam nagy számmal olyan írárok, melyeket ugyan historiáknak nem nevezhetek; és többnyire nem is hosszúira terjedők: de hazánk historiáját megbecsülhetetlenül bővíthetnék, és világosíthatnák. Ezek nagyobára *Diáriumok*, avagy naplókönyvek. Legyen elég közzülök ím e következőket elemlítenem.

1. Losonci *Bánffy Gergely* új írása, ilyen titulus alatt: „A felséges második János Magyarországnak választott királyának szultán Szulimán török császárhoz menetelinek módja és rendi 1566.” Megvagyon deákul is ezen titulusa. Bethlen Farkas is deák historiájának ötödik könyvébe jobb részént beszérette ezt az írást. Bánffy Gergely pedig egy volt ebben az útban a János király kísérei közzül.

2. Hunyad vármegyei *Balog Ferenc* követsége a török udvarhoz. Báthori Kristóf fejedelem idejében 1576-ban, melyben a bévitt adó, ajándékok, egyéb dolgokkal együtt megíratnak.

3. Csíki Csicsóban 1603-ban született *Cserei Mihály* jegyzőkönyve, melyben vagynak valami hasznos jegyzések Bethlen Gábor fejedelem idejére.

4. I. Rákóci György fejedelemségének kezdetén 1630-ban költ írás, melyben

megíratattik, mi dolgok folytak mindennap a fejedelmi udvarban. Kár, hogy ennek eleje elveszett, mely nélkül írójának nevét sem tudhatni. Az eredeti írás feljebb tisztelt méltóságos *Mosa László* császári fő strázsamester úré volt, de ajándékkul ment már a kolozsvári reformatum collegium könyvházába. Ezt valóban gyönyörködve lehet olvasni. Áll jó sűrű írásomban nyolcadfél árkusból.

5. Losonci *Bánffy György* úr naplókönyve, melyben leírja napról napra Rákóczi Györgynek a felséges austriai ház ellen való hadi útját, mint a melyben maga is jelen volt 1644-ben, midőn a fejedelem öszveszövetkezett a svékussal. Az eredetírás, melyből én kiírtam, t. doctor és professzor *Pataki Sámuel* úré, egy azon esztendei kalendáriumban.

6. Sepsiköröspataki *Kálnoki István* naplókönyve 1645-re, melyben ez az úr is megírta napról napra azon fejedelemnek az austriai felséges udvar ellen való havivését, melyben maga is ott forgott. Az eredeti írást, melyből én átalvettem, találtam néhai idvezült méltóságos gróf generális (tit. tit.) *Kálnoki Antal* úr excellentiájánál Köröspatakon.

7. Gróf Kis-Rhédei *Rhédei László*, Rhédei Ferenc fejedelem fija, tanács úr és háromszéki főkapitány naplókönyve; melyben ír elsőbb időbéli dolgokat is, de főképpen a II. Rákóczi György fejedelem Lengyelországba 1657-ben lett szerencsétlen hadvivését. – Az eredeti írást bizonyos jutalomért én adtam örökül mélt. gróf Rhédei Ádám úrfi ő nagyságának.

8. Hallerkői *Haller Gábor* tanács úr naplókönyve, melyben leírta mind külső országi akademiákon való járásait, és tanulásait, mind kiváltképpen az hazában való dolgokat, melyekben maga is forgott 1629-től fogva 1644. végeig. Az eredetírás általment tőlem az erdélyi püspök méltós. gróf Kollegrádi *Kollonics László* státus consiliarius (tit.) úr exja írásokkal gazdag könyvházába. Sokacska az írás, sok dolog is találtatik benne. – Többet írtam e jó úrról Transsilvaniám második kötetében.

9. Egri *Fodor Sámuel* általírta a mint vallja szemmel látott de előttem esméretlen *bizonyság* írásából, miként ment Apafi Mihály fejedelem a török fővezért Köpöli Amhet basa táborába, Érsekújvár alá Magyarországra, 1663-ban, és hogy volt ottan s mint jött vissza, nevezetesen pedig azt is, hogy ölette meg azon fővezér az ártatlan nagy urat, Haller Gábort.

A fejedelemnek ezen hadi néppel való kimeneteléről még bővebben írt egy valaki; de nevét ki nem találhattam. Írása ugyancsak épségben vagyon nálam. Haller Gábort nem kevésbé dicséri stb.

10. Első *Apafi Mihály* fejedelem naplókönyve; melybe születésétől fogva halála feléig, beírta naponként a maga életére s fejedelemségére tartozó nevezetesebb dolgokat; magyar nyelven költ írásának ilyen deák titulust adván: *Vehiculum vitae Michaelis Apafi*.

11. Al-Gyógyi *Török Ferenc*, fejedelem bejárója (cubiculariusa), deákus tarkás magyarsággal leírta Apafi Mihálynak, három úgymint 1681. 1682 és 1683 esztendőbeli haddal való menetelét Magyarországra, utolján Bécsig a török parancsolatjára és segítségére.

12. Hondorfon lakott *Gulacsi Albert*, a két Apafi Mihály fejedelemnek belső íródeákja (secretarius), leírta 1691. és 1696-ban Bécsbe tett útjait, és ifjú Apafi könyörgő-leveleit felséges Leopold császárhoz, fő tanácsosihoz stb. nagy dolgokban. Sokat lehet ezek között látni. Jó csomólék az írás is.

13. *Vizaknai Bereck* (Briccius) Kolozsváratt orvosdoctor, káptalan, királybíró, ispotály-mester és a reformata ekkleziájának curátora naplókönyve, melyben leírta külföldi akademiákon való lakását; haza jövele után pedig egyéb

emlékezetes dolgokat is, de kiváltképpen a kurucvilágot, melynek viszontagságai között magának is parancsoltatván a Magyarországra való kimenetel, ott töltötte azon mostoha időnek némely részeit, *Károlyi Sándor* generalis úr mellett. Az eredetírás egy levél híjával Kolozsváron vagyon t. doctor és professor *Pataki Sámuel* úrnál; meg is érdemli a jó gondviselést.

14. Dálnoki *Veres Gerzson*, lakott Küküllő vármegyében Gálfalván, és viselt szolgabírótságot 1730. tájatt. Mint maga vallja gróf Haller Gábor úrhoz írt ajánlólevelében, soha csak rudimentát sem tanult (elhiszem a háborús idők miatt), leírta mindazáltal 1704-től fogva egyszer is másszor is, 1722-ig a fontosabb dolgokat nem cifra de hiteles versekben; sőt tett némely jegyzéseket 1732-ig is. Megírta főként a Rákóczi Ferenc német császári felség ellen való s kurucvilág nevet viselő hadakozását, melyben maga Gerzson is forgott. Láthatni oly dolgokat verseiben, melyek másutt fel nem találhatók: azért vagy csak az ilyenek megérdemlenék, hogy kiszedettetnének, és a maradéknál tudva maradnának. Munkája hátulján a kuruci akkori ezerede-(Regimente)ket emlegetvén, így végezi bé: Vájó András szaladóji, Kos Mihály hódoltatóji, Kis Albert akasztófára-valói, Pintye tolvaji, Csáki András kóballói. Ezen Gerzson eredetírása találhatik feljebb már tisztelt Mosa László főstrázsmester úrnál.

XII.

Ezen XI-dik szakaszában már elészámlált, és még ezekhez könnyen számlálható apróbb rendű írásokkal, miként szolgálhassak másoknak? Ha fog találni hív tanácsoló s a munkácskákat jó szándékába venni kívánó, akár más rendbeli, akár könyvnyomtató (typographus), jó uraim közzül, könnyen hajthat engemet méltó akarattjára; mind jól leírva lévén fáradságos gyűjteményeim között. De vagyon egy kételkedésnek köve előttem; a t. i. hogy én ezeket a kisebb munkákat olyan betűkkel és szószterrel (orthographiával) írtam el, mint az eredeti régi írásokban találtam, p. o. a mostani j, y, ts, v, tt helyett írván i, cz, ch vagy chi, u, és t betűket ilyen szókban: *io, olian, czelekedet, choda, chiászár, ualó, adot* stb. melyeket ma így írunk, *jó, olyan, tselekedet, tsuda, tsászár, való, adott*, stb. Kérdés azért nem jobb-e a könnyebb olvashatásért mostani betűk ereje s jelentése szerént adni ki, ha valami kiadódhatik.

XIII.

Végezetre ha kérded, mire nézek e jelenvaló egész tudósításommal? arra, *először*; hogy vehessék észre a jó igyekeztű ifjak, a kikre főképpen vigyázok minden betűmmel, miféle írásokat szükséges gyűjtögetni az haza historiájára. *Másodszor*, hogy bár valamennyire tudhassák mások is, kik Erdély historiája körül szorgalmazatoskodnak, hol, kiknél, és minemű írásokat lehessen keresniük. Kiváltképpen pedig *Harmadszor*, hogy a miket és magam köz haszonra való igyekezettel, tulajdon szükséges házi dolgaimnak hátrahagyásával és sokakban való szükölködésemre gyűjtögettem, azoknak is hasznát vehessék, a kik igen kicsint tehető szolgálatommal akarnak élni: mert halandó vagyok, és hirtelen másokra maradhatnak mind jelentett, mind pedig azoknál sokkal több irományaim, elébb, mintsem azokból csak a legszükségesebbeket is világra bocsáthatnám.

Jegyzetek

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Néhány szó a jegyzetek elé

A kötet szerkesztői az egész sorozat céljának megfelelően arra törekedtek, hogy a kötetbe foglalt, nehezen elérhető vagy teljesen ismeretlen anyag feltárásával a tudományos kutatást támogassák, és hozzájáruljanak egy majdani szintézis alapvetéséhez. Ebből a célból következett egyfelől a levelek betűhív közlése, másfelől a magyarázó jegyzetek takarékos alkalmazása; a kötet olvasóinak eleve föltételezett nyelvtudása miatt nem gondoltunk a nem magyar szövegek lefordítására sem. Annál nagyobb gondot fordítottunk viszont a kötet használhatóságára: a levelek előtt tartalmi kivonatok olvashatók, a mutatók az egyes helyekkel és személyekkel foglalkozó kutatást könnyíthetik meg. A Függelékkel egyfelől a XVIII. század második felének hazai tudományos közéletét – elsősorban a kritikát, ennek formáit és fórumait – kívántuk jellemezni; másfelől annak bemutatására törekedtünk, hogyan épültek be egy sokat dolgozó tudós munkásságába a levelezéssel megszerzett adatok.

A szövegek kiadásában a nemrég jóváhagyott szabályzatot követtük. Nem lehetetlen, hogy éppen e kötet vegyes nyelvű anyaga teszi először szembetűnővé a magyar és idegen szövegek esetében ajánlott eljárás eltéréseit: a magyarban kötelező – vagy legalábbis ajánlott – bizonyos rövidítések feloldatlanul hagyása, más esetekben a kiegészítések szögletes zárójelbe tétele, a latinban nem. Mi a konszenzussal kialakított eljáráshoz tartottuk magunkat, de megvalljuk, hogy véleményünk szerint egy-egy kiemelkedő latin szerző autográfját épp úgy tiszteletben kellene tartani, mint az anyanyelvi szövegek személyhez kötött sajátosságait.

A szerkesztés során nyilvánvalóvá vált, hogy a források pusztulnak, vesznek: ötven-száz éve kiadott leveleknek már ritka esetben akadunk nyomára, s kiadásunkban a régi közléssel kellett beérnünk; az is előfordult, hogy a szerkesztés során frissen lemásolt szövegeket sem sikerült összevetnünk újból az eredetivel. E hiányokért a kötet olvasóinak elnézését és megértését kérjük. Örvendetesen érvényesült viszont a kutatás ama újabb tendenciája, amely az eddig fel nem tárt külföldi források feldolgozására irányul. Nekünk Soós István volt szíves Benkő József Göttingenben őrzött leveleit rendelkezésünkre bocsátani; más esetekben a jegyzetekben mondunk köszönetet azoknak, akik külföldi anyag közlését tették lehetővé.

A személy- és helynevek írásában a mai formákat használtuk. A XVIII. században még csak felfedezték az egységes helyesírás szükségességét, norma még nem alakult ki; ugyanazon családok tagjai sem írták egyformán a nevüket.

Sajnálatos, hogy a történeti nevek helyesírásában máig nem alakult ki teljes egyetértés a kutatók között.

A Magyarországi Tudósok Levelezésének első kötetét abban a reményben bocsátjuk útjára, hogy a sorozat fontos forrás lehet a történeti Magyarország művelődésének alaposabb megismeréséhez.

T. A.

A hónapok magyar elnevezései

Boldogasszony hava – január
Bójtelő hava – február
Böjtmás hava – március
Szent György hava – április
Pünkösdi hava – május
Szent Iván hava – június
Szent Jakab hava – július
Kisasszony hava – augusztus
Szent Mihály hava – szeptember
Mindszent hava – október
Szent András hava – november
Karácsony hava – december

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Jegyzetek az Előszóhoz

- 1 101. § 8.
- 2 339. § 2.
- 3 NBK Ms. 283, 187.
- 4 Benkő nemcsak a hozzá írt leveleket vette föl a bekötött gyűjteménybe; a Mike-gyűjteményben 491–494. lapszámозással olvasható Gottfried Schwarz 1783. augusztus 4-én kelt levele is Michael Froniushoz (Függelék VIII).
- 5 Mikó: Benkő 61. Negyvenhárom levelezőtárs nevét adja.
- 6 Valószínűleg 1783-ban keletkezett.
- 7 Török 63.
- 8 Jancsó 151, 238, 250, 259 stb.
- 9 Uo. 243, 249–250.
- 10 1774. augusztus 31, 1775. január 12. Okos, szép elemzést ad erről Éder 30.
- 11 Mikó: Benkő 98, 102.
- 12 1779. október 5, 1782. október 5.
- 13 1783. október 2.
- 14 1789. január 15.
- 15 1792. január 18. Ez a nézete nem volt egyedülálló: levelezőtársa, Gyöngyössi János újtordai református lelkész, költő is ír arról, hogy a közönség nem támogatja a tudományt, lásd az 1781. június 26-i levelét. Anyagi helyzetéről Benkő részletesen ír az 1795. június 13-i levélben.
- 16 1784. augusztus 26.
- 17 1775. március 12.
- 18 1781. május 2, május 15.
- 19 1787. szeptember 8, 1783. december 20.
- 20 A *Transsilvania specialis* e sorok írójának fordításában, bevezetőjével és jegyzeteivel kiadás előtt.
- 21 1783. január 14, 1783. március 11.
- 22 1783. szeptember 3-i szász székek közül kettőnek, Kóhalomnak és Újegyháznak a leírása sohasem készült el.
- 23 1784. március 6, 1784. augusztus 24.
- 24 1784. augusztus (26 után).
- 25 1782. április 12. – Talán nem fölösleges idéznünk Wespriemi István vejének, Földi Jánosnak Hajdúhadháztól 1796. augusztus 18-án egy ismeretlenhez, lehet hogy Arankához írott leveléből pár sort: „én soha életemben nyomtatásért fizetni nem akarok. minthogy az tőlem nem is telik. Hanem, ha érdemes reá, nyomtassák ki az én hasznommal. Ha nem nem tetszik, itt maradhat.

De haszon nélkül mégsem adom ki. Utálom a' Nyomatatóknak a' mi Hazánkban átkozott uralkodó kupeczségeket, és az Íróknak betstelenségeket 's munkájoknak sikertelenségét.” (Mike-gyűjtemény, AkTL).

- 26 1783. június 20.
- 27 1784. június 6.
- 28 Ms. 1678 a KvEK-ban, 24–62.
- 29 Az 1780. május 1-jén Johann Filtschhez írt levelében „a brassói gimnázium nagyérdemű tanárának”; „kiváló hírűnek”, „nagyszerű barátjának” nevezi Paul Rothot.
- 30 Révai Miklós levele, 1785. július 11.
- 31 1782. június 11. A más vallásúak közti barátságnak különösen szép példája az 1780. november 18-án Koppi Károlyhoz írt, gazdag érzelmi töltetű levél, főleg ha egybevetjük azzal, amit Sulzer 1779. november 8-án az „intollerantiae furor”-ról mond.
- 32 1796. április 10, 1796. július 28, 1804. október 22, 1798. január 11, 1779. augusztus 10, 1785. február 22.
- 33 1780. november 10, 1780. november 11.
- 34 MH 1783. november 8.
- 35 MH 1781. június 2.
- 36 MH 1781. július 21.
- 37 MH 1781. április 21.
- 38 MH 1781. február 24.
- 39 MH 1784. november 3. Figyelmet érdemel az is, hogy a még pályája felfelé ívelő szakaszában levő Benkőt nem törte le a kár, sőt gazdagnak mondja magát: épségben maradtak ruhái s főleg könyvei, iratai – írta Teleki Józsefnek 1784. szeptember 12-én.
- 40 Természetesen közöljük azt is, hogy a levél mikor jelent meg az MH-ban.

Jegyzetek a levelekhez

1 K: KvEK Ms.2425 (másolat). M: Mikó: Benkő 239–241: „A Mike Sándor gyűjteményében lévő nyomdai kefelevonatból, mely Benkő saját kezével van kijavítva.” Ezt közöljük.

1 Pontos lelőhelye: 2Kor 6,4–5.

2 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. VII. Comitatus Szolnok Interior (részleges másolat). M: –

1 A helynév etimológiája: FNESz 178 (a Deus személynévből).

2 Mindhárom feliratról és a kőről: Kádár József: Szolnok-Doboka megye monográfiája III. Dés 1900. 80–81. A kő neve: tanácskő (86–87).

3 A kolostor 1311–1553 között állt fenn (Kádár III. 110–112, 115).

4 A levél végén a másoló Kemény József megjegyzi, hogy a Dés nevet magyarázó vers megtalálható Lisznyai Kovács Pál Magyarok Cronicaja (Debrecen 1692. 216; RMK I. 1421) című művében és a következő megjegyzést fűzi hozzá: „Hic sane dormivit bonus Lisznyaius, dum haec scriberet.”

3 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd az 5. számú levelet.)

4 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd az 5. számú levelet.)

5 K: AkTL Mike-gyűjtemény. Másolata: KvEK Ms. 2425. M: Mikó: Benkő 244–246. Ezt közöljük. A levél keltezésére: Éder 20. A befejező formulák hiánya és a szövegjavítások arra vallanak, hogy a fogalmazvány maradt meg.

1 Benkő nem egy meghatározott műre gondolt.

2 Trák szokás volt fehér, ill. fekete kavicsokkal számon tartani a jó és a rossz napokat.

3 Kapronczai Adám.

4 Chenot műve: Tractatus de peste. Vindobonae 1766. Vö. Tr. g. I. 52–57.

5 Benkő összetévesztette Prométheuszt Próteusszal.

6 Áthúzza: „ad Paschatis festum”.

7 Áthúzza: „pro adolescentibus”.

8 Áthúzza: „nactus sum”.

9 Benkő Mihály.

6 K: ErdGubL Másolata: KvEK Ms. 2425. M: – Iktatási száma: 9942/1775.

7 K: ErdGubL Másolata: KvEK Ms. 2425. M: Mikó: Benkő 247–250. Ezt közöljük.

1 Ecetfa.

2 Műve: Dissertatio de Skumpia. Claudiopoli 1773.

8 K: ErdGubL Másolata: KvEK 2425. M: Mikó: Benkő 252–253. Ezt közöljük. Iktatási száma: 5515/1775.

9 K: KvRefEgyhL 97/1775. M: – Az Egyházi Fótanács 1775. júliusi levelének nem Benkő volt a címzettje.

1 A levélnek nincsen melléklete.

10 K: ismeretlen. Másolata: KvEK Ms. 2425 és 2820. M: Mikó: Benkő 253–256. Ezt közöljük. Mikó (Benkő 49–50) Pataki Mihálynak nevezi a címzettet, holott – amint a későbbi levelekből (többek között a Koppi Károlyhoz intézett 1781.

május 2-aiból) kiderült – Pataki Sámuelről van szó, aki 1769-től a kolozsvári ref. kollégium nyomdáját vezette. (Török II. 63.)

1 Jakó 223–226, 230–231.

2 A könyv pontos címe: Compendium botanices. Ulmae 1774.

3 Enchiridium. Vindobonae 1765.

4 Az említett növények magyar neve: Marsilea natans (ma Marsilea quadrifolia) = metyelfű; Stellera passerina (ma Thymelaea passerina) = cicó; Lythrum hyssopifolium = alacsony fűzény; Soldanella alpina = havasi harangrojt; Triglochin palustris = mocsári huszta.

11 K: KvRefEgyhL M: Mikó: Benkő 256–257. Ezt közöljük. Iktatási száma: 11.1776.

1 I Sám 3,1–9.

12 K: Kemény: Tr. poss. t. XIV. Terra Siculorum (részleges másolat). M: ÜMM 1854. I. 51–53 (Kemény József). Ezt közöljük.

1 II. Rákóczi Ferenc szabadságharca.

2 III. Károly magyar király.

3 Difine de Pivoda alezredes 1716-ban Bukarestben elfogta Nicolae Mavrocordat havasalföldi fejedelmet, és Erdélybe vitette. (Eudoxiu Hurmuzaki: Documente IX/1. B 1897/623.)

13 K: Kemény: Tr. poss. t. XIV. Terra Siculorum, a „Csík sedes”, „Madéfalva” és „Madaras” címszavak (részleges másolat). M: –

1 Az oklevél dátuma: 1593. január 8 (12).

2 II. Rákóczi György.

3 I. Apafi Mihály.

14 K: ismeretlen. M: Tr. g. I. 546–547. Csak az idézőjelbe tett részek és az antik felirat származnak a levélírótól. Egy passzust Benkő átfogalmazott, lerövidített; ugyancsak tőle származik a bevezető mondat: „Rever. ac Eruditiss. Vir, D. JOAN. KERESKES, Illust. D. Comiti GREGORIO Seniori de BETHLEN a Sacris Aulicis, amicus dilectus; quasdam mecum Schedas Inscriptionum Romano-Dacicarum communicavit, Viri alicujus Eruditi, Pastoris Helv. Confess. addicti (cujus tamen nomen non latet,) qui Petovium ad Saxopolim (Hung. Szász-Város) oppidum locat, scribens:” – Kerekes János nem azonos tehát a közölt levél frójával, de az ismeretlen levelét ő küldte meg Benkőnek. A Tr. g. első kiadásában a „non latet” helyén „nos latet” olvasható.

1 Benkő betoldása: „(forsan Fornacem)”.

2 A szó után Benkő betoldása: „(vid. infra)”.

3 Fasching Ferenc műve: Dacia vetus. Claudiopoli 1725.

4 Az idézet feloldása: Seivert: Inscriptiones monumentorum Romanorum in Dacia mediterranea. Bécs 1773. 3, 117, 118. – A kipontozott részben: „Ad pag. 27.”

15 K: ErdGubL M: –

16 K: ErdGubL M: – Iktatási száma: 831/1776.

17 K: ErdGubL M: –

1 A *Scintilla botanica* kézírata elveszett, és Benkő javaslata ellenére sem került sor kinyomtatására.

18 K: ismeretlen. Említi Gyöngyössi János. (Lásd a 20. számú levelet.)

19 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. XV. Terra Saxonum (részleges másolat). M: –

1 Timon Sámuel: Epitome chronologica rerum Hungaricarum et Transilvanicarum. Claudopoli 1764. 39.

20 K: AkK Mike-gyűjtemény. M: ErPPrK 1873 (III) 29–30, 37–38 (Szabó Károly). Gyöngyössi János Batz János levelét sajátjának mellékleteként küldte el Benkőnek. – Batz levelének toldalékát Gyöngyössi írta.

1 Önálló falu volt, egybeolvadt Tordával.

2 Azon az áron, amelyen Erdély egyik legfontosabb sószállító központjában, Marosportuson árulták.

3 A szó után áthúzva: „s itt is halt meg”.

4 Helyesen: Sövényfalvi; a következőkben helyesen írja.

5 Előbb: „1609be”.

6 Először ezt írta: „1769”, de áthúzta.

21 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 A kancellár ismeretlen.

2 A névcseréhez: Tr. g. II. 530.

22 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 256. számú levelet.) Iktatási szám: 4994/1776.

23 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. XI. Comitatus Zaránd (részleges másolat). M: –

1 Rinaldo d'Este hercegről van szó, 1732-ben ő jutott jelentős birtokhoz Zaránd és Arad vármegyében. (Márki Sándor: Arad vármegye és Arad szabad királyi város története II. Arad 1895. 304.)

2 Grassalkovich Antal.

3 Két zarándi főispánt ismerünk e néven, az első 1721–1729 között töltötte be a tiszteket s 1729-ben meghalt, a második 1739-ben volt főispán.

24 K: KvEK Kerekes Ábel-gyűjtemény, Ms. 576/III (részleges másolat). M: –

1 A mű címe: Historia Unitariorum in Transilvania. Lugduni Batavorum 1776. A második nem jelent meg. Lásd még a 42. sz. levél 1. jegyzetét.

25 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. II. Comitatus Albensis superior (részleges másolat). M: –

26 K: ismeretlen. Említi Trausch II. 150. Címe: De veteri conditione Sedis Mediensis. Epistola ad Jos. Benkő anno 1776 exarata.

27 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 28. számú levelet.)

28 K: AkTL Mike-gyűjtemény. Másolata: KvEK Ms. 2425. M: Mikó: Benkő 258–260. Ezt közöljük.

1 A Tr. g. második, kézíratos másolatokban fennmaradt részéről van szó, melynek megjelenítésére Benkő több ízben tett kísérletet: a Tr. sp.

29 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel. 38. csomó. M: –

1 A már kidolgozott Tr. g. két kötetére, valamint a Tr. sp. három fő részére gondol.

2 Tr. sp. 54. § 1.

3 Hibás etimológia; a Küküllő török eredetű szó (FNESz 367).

4 A Nagyszebenben megjelenő Calendarium.

30 K: ismeretlen. Említi Körösi György. (Lásd a 34. számú levelet.)

31 K: ismeretlen. Említi Kovásznai Sándor. (Lásd a 32. számú levelet.)

32 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 Teleki Sámuel.

2 A levél ismeretlen.

3 Szerzője nem Kunits, hanem Szilatsek Pál.

4 Kéziratai: KvEK Ms. 959, OSzKKt Fol. Lat. 1093, Quart Lat. 503, Oct. Lat. 324. Egy részének magyar fordítása: ErdR 2. sz.

5 Gesta S. Nicetae veteris Daciae episcopi, et apostoli. Honoribus... Neo-Magistrorum dum In... Universitate Claudiopolitana Promotore R. P. Stephano Pongrácz... Suprema AA. LL. et Philosophiae Laureae ornarentur, a rhetoribus Claudiopolitanis dicata... Claudiopoli 1750. Szerzője Fekete József.

6 A kiadások: RMK III. 835, 917.

7 Specimen Hungariae literatae. Francofurti et Lipsiae 1711. 20: Samoscasius; 48: Szamoscius.

8 Valentin Franck (Frank) műve: Breviculus originum nationum et praecipue Saxonum in Transilvania. Cibinii 1696 (RMK II. 1865). További kiadások: Claudiopoli 1697 (RMK II. 1881), Helmstadii 1697 (RMK III. 4036), Gedani 1701 (RMK III. 4287). Német fordítása: Hermannstadt 1696 (RMK II. 1866).

9 Bél Mátyás Oláh-kiadása: Aparatus. Posonii 1735. 31.

10 A Pentadesre: Szamosközy István: Erdély története. Ford. Borzsák István, válogatta, a bevezetést és a jegyzeteket írta Sinkovics István, Bp. 1981. – Vö. Tr. g. II. 601–602.

11 Bethlen Farkas, kinek történeti művét Schwarz is készült kiadni.

12 Carolus Sigonius könyvének megjelenése: Venetiis 1563.

13 Nem a Duna szorosáról, hanem az azonos nevű hágóról van szó.

14 Az idézett rész: Szamosközy István történeti

maradványai III. kiad. Szilágyi Sándor. Bp. 1877. 280–281. A magyar fordításban: 452–453.

15 Heltai csak kiadta Bonfini magyar történetének Mátyás királyra vonatkozó részét (RMNy 209); a Bonfini-fordításnak nevezett mű a Chronica (Kolozsvár 1575. RMNy 360).

33 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel. 38. csomó. M: –

1 Az idézet lelőhelye pontos.

2 Utólag betoldott mondat.

3 A Tr. g. II. kötete.

4 A családról: Tr. g. II. 413–418; Teleki Sámuelről: 504, 618.

5 Tr. g. II. 410–411.

6 Művét Koppi Károly adta ki (Historia belli Cossacco-Polonic. Pestini 1789), az EphVindben jelent meg ismertetése. (Lásd a Függelék: XV.)

7 Milkovia, sive antiqui episcopatus Milkoviensis ... explanatio I–II. Viennae 1781.

8 Specien hierarchiae Hungaricae I–II. Posonii – Cassoviae 1776–1779.

9 Tr. g. II. 140–148.

10 E tárgykörbe tartozik a Tr. g. II. 329–532.

11 A 3–7. szám alatti tervek nem valósultak meg.

12 Nicolaus Schmitth: Imperatores Ottomanici, Tyrnaviae 1747–1752; ed. 2. Tyrnaviae 1760–1761. Az idézett hely: Pars VIII. 16.

13 Lásd a 28. számú levelet.

14 Ajtai Dávid Mihályról lásd a 195. számú levelet.

34 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 RMNy 360.

2 Oltard, Lupinus és Fuchs krónikáját egybe- szerkesztette Joseph Trausch: Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum sive Annales Hungarici et Transylvanici. Coronae 1847.

3 Vö. Tr. g. II. 522–523.

4 Offerhaus könyvének címe: Compendium historiae universalis. Gröningen 1750.

35 K: ismeretlen. Említi Sófalmi József. (Lásd a 42. számú levelet.)

36 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. II. Comitatus Albensis Superior (részleges másolat). M: –

1 A név etimológiáját nem ismerjük.

2 A név eredetéhez: Reuter Camilló MNy 1972. 221.

37 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. XIV. Terra Siculorum (részleges másolat). M: –

1 Hibás etimológia, a szó szláv eredetű. (FNESz 333, 661.)

2 A karácsony szó szláv eredetű, az áldozó valószínűleg finnugor. (TESz I. 130; II. 371.)

38 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. XV. Terra Saxonum (részleges másolat). M: –

39 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. XIV. Terra Siculorum (részleges másolat). M: –

1 Benkő korában Városfalva Udvarhely székhez tartozott, Homoróddaróc Kőhalom székhez, tehát a szászok földjéhez.

40 K: ismeretlen. Említi Szegedi György. (Lásd az 50. számú levelet.)

41 K: ismeretlen. M: Trausch I. 228 (részlet).

1 Trauschnál: „fuent”.

2 A mai Vrancea megyében két falu is őrzi a nevet: Milcovel és Milkovul, de lehet, hogy mindkettő a Milkov folyótól kapta nevét.

42 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 Historia Unitariorum in Transilvania, Lugduni Batavorum 1778. A kötetet Sófalmi rendezte sajtó alá, és ő írta a Teleki Sámuelnek címzett ajánlást.

2 Sövényfalvi Jánosról: Jakó Zsigmond – Juhász István: Nagyenyedi diákok 1662–1848. B. 1979. 10.

3 A cím helyes, az eredeti szerzője Benkónél Schulzer (Tr. g. II. 498).

4 E két szó Benkő kézirása.

43 K: ErdGubL és KvEK Ms. 2425. (Másolatok.) M: Mikó: Benkő 261–262. Ezt közöljük. – A pontos dátumot Benkő 1778. április 5-i Kendeffi Elekhez írott leveléből lehetett megállapítani. Iktatási száma: 1728/1788.

44 K: Erd GubL M: –

45 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 49. számú levelet.)

46 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 Utalás Benkő 1778. március 20-i kérvényére. (Lásd a 43. számú levelet.)

47 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 48. számú levelet.)

48 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: – Filmje nehezen olvasható.

1 A mellékletek hiányoznak.

2 Bánffy Farkas táblai elnök 1761. április 7-én halt meg. (Tr. g. II. 58.)

49 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: – Egy sor szövege a boríték felbontásakor megsérült.

1 A levél március 31-én kelt. (Lásd a 45. számú levelet.)

2 A kifogásolt hely: „Joan. Baptista Castaldus Ferdinandi Dux posteaque Lucumtenens, eidem Ferdinando denunciavit, eum, salvo Martinusio, quia Transsilvaniae possessione nunquam potiri: a quo accepit responsum, ut si sublato Martinusio, res in tranquillo futuras censeret; ageret, quod e republica fore videretur.” (Tr. g. I. 223.)

3 Lásd Tr. g. II. 275.

50 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 EphVind 1778. február 13. 13. sz. 76 és uo. február 24. 16. sz. 94–95. (Lásd a Függelék: I, II.)

2 Ez után három sor át van húzva; a levélíró megismétli a már leírtakat.

3 *Ortus et progressus Collegii Academici Societatis Jesu Claudiopolitani ab anno 1579. Honoribus ... Comitis Pauli Haller ... Dum in ... Academia Claudiopolitana Promotore ... Georgio Daróczi ... A.A. LL. et Philosophiae laurea insigniretur a ... condiscipulis dicatus. Claudiopoli 1736. A szerző Sommervogel (II. 1825) és Szinnyi (II. 634) szerint Daróczi György.*

4 Lásd a 32. számú levél 5. jegyzetét.

5 *In idola orbis terrarum actio continuata honoribus ... Neo-Doctorum Cum In ... Universitate Claudiopolitana per ... Andream Peringer ... Suprema Philosophiae Laurea ornarentur a ... Facultate Oratoria ablata. Claudiopoli 1749. Szerzője (Sommervogel VI. 539. Szinnyi III. 108): Dobra László.*

6 Lehet két liber gradualis, amelynek címlapján Jánossi Miklós promotorként olvasható: *Silvae, seu varia elegiarum artificia. Claudiopoli 1737. Vagy: Consultatio, quae fides et religio sit capessenda. Claudiopoli 1738.*

7 *Ortus et progressus variarum in Dacia gentium, ac religionum cum principibus ejusdem ... honoribus ... Neo-Magistrorum. cum in ... Acad. ... Claudiopolitana suprema ... Laurea condecorarentur per ... Andream Illia ... ab Oratoria Facultate ... oblatus. Claudiopoli 1730. Szerzője (Sommervogel IV. 344. Szinnyi X. 481): Pataki Ferenc.*

8 *Magni Manes Transylvaniae Principum. Honori ... Neo-Doctorum: Cum In ... Academia Claudiopolitana, suprema Philosophiae Laurea insignirentur. Promotore ... Francisco Csernovics, ... ab ... Rhetorica Claudiopolitana oblatus. Claudiopoli 1722. Szerzője (Sommervogel IX. 1163. IV. 1154. Szinnyi VII. 129): Kőszeghy János.*

9 *Architecturae militaris tyrocinium editum olim a ... Ernesto Vols ... Nunc vero honoribus ... Dominorum ... Dum In ... Academia Claudiopolitana suprema Philosophiae laurea ornarentur, promotore ... Nicolao Janosi ... a Neo-Doctoribus condiscipulis dicatum. Claudiopoli 1738.*

10 *Utopiae sapientis, remp. instituentis in tres partes divisae, honoribus ... Neo-Doctorum oblatus, ab ... rhetorica Claudiopolitana, dum In ... Universitate Claudiopolitana suprema laurea doctoratus philosophici ornarentur, promotore ... Georgio Szegedi ... Claudiopoli 1748. Szerzője (Sommervogel IX. 1355. V. 1854. Szinnyi IX. 1178): Nyíró Ádám.*

11 *Syncharmaticon in adventum ... constituti novi per Transylvaniam praesulis per idyllia instructum. Claudiopoli 1742.*

12 *Syntagma juris Hungarici, kiadásai: Kolozsvár 1742, 1745, 1760; Kassa 1747, 1763.*

13 Ellentétben Szegedi közlésével, amely sze-

rint Vangrovczius Virna Jakabbal azonos, Veress Endre Wujek Jakabbal azonosítja. (*Fontes Rerum Transylvanicarum* I. Bp. 1911. 124–126)

14 Az *Approbatae constitutiones* kolozsvári, 1696-i kiadásában (RMK I. 1486. Pars I. titulus 2.): „A Jesuitai Szerzetnek kirekesztésének Mődgjáról és Okairól.”

15 (Kazy Ferenc): *Posthuma memoria trium insignium ex Hungaria Societatis Jesu Virorum, Tyrnaviae 1749, Sigray András, Fitter Ádám és Kolosvári Pál életével.*

16 Szegedy János itt említett művei: 1. *Tripartitum juris Ungarici tyrocinium* I–III. Tyrnaviae 1734, 1751, 1755, 1767; *Zágráb* 1736, 1762. *Decreta et vitae primorum regum Hungariae. Claudiopoli 1744. 1763.*

17 *Syntagma juris Hungarici, ac Transylvanici, partiumque iisdem annexarum. Claudiopoli 1742, 1745, 1760; Cassoviae 1747, 1763. Névtelenül jelent meg.*

51 K: ErdGubL. Másolata: KvEK Ms 2425. M: Mikó: Benkő 262. Ezt közöljük.

52 K: AkK Kemény: Chart. Tr. t. XIX. M: –

1 Mikola László: *Historia Genealogico-Transylvanica. 1731.*

2 A Hahót (Haholt) nemzetség.

3 A melléklet hiányzik.

4 A kivonat hiányzik.

53 K: ismeretlen. Említi Szász Pál. (Lásd az 56. számú levelet.) M: –

54 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. XV. Terra Saxonum (részleges másolat). M: – Az idézett kéziratból a levél írójáról csak annyi derül ki, hogy „*Quidam ex Media*”, „*Quidam Mediensis*”.

1 A melléklet hiányzik.

55 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. XIV. Terra Saxonum (részleges másolat). M: – Korábban Sófálvi József kért adatokat Sárdírról (lásd a 42. számú levelet), de ez még nem elegendő ahhoz, hogy a levélíróval vele azonosítsuk.

1 II. Rákóczi Ferenc szabadságharca.

2 Széljegyzet XIX. századi írással: „*Circiter anno 1708.*”

3 Széljegyzet XIX. századi írással: „*Circiter anno 1762.*”

4 Széljegyzet a XIX. századi írással: „*Ergo scripta sunt haec anno 1778.*”

56 K: KvEK Ms. 568. (Másolat.) M: –

1 Ezek szerint a levél egy másolat másolata.

57 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: – Papírja sérült.

1 A következő mondat a lap alján utólagos betoldás.

2 A pontokat három különböző korból származó kézírással írták; a legutolsó levéltáros feljegyzése.

58 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

59 K: ismeretlen. Említi Paul Roth. (Lásd a 60. számú levelet.)

60 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 A levélnek nincsen melléklete.

61 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: ErPrK 1873 (III) 53 (Szabó Károly).

1 Megjelent Bécs 1781.

2 A melléklet hiányzik.

3 RMK I. 1578.

4 Szinnyei szerint (I. 461) a kézirat Kemény József gyűjteményében volt meg: „Danksagens-Rede, mit welcher die vertriebene (!) Ungarische (!) Prediger von der Zürichische Stadt Abschied nehmen,... Anno 1677.” Ma nem található.

5 RMNy 491. és RMK III. 713. Kiad.: Szabó György: Abafáji Gyulai Pál. Bp. 1974. 74–82.

6 Disputatio inauguralis medica sistens observationes medicas. Trajecti ad Rhenum 1756.

62 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 Michael von Brukenenthal, a későbbi guberniumi tanácsos.

2 Horvát Antal.

3 Talán Szivási János főstrázsamester.

4 A versek ismeretlenek.

5 A Nagyszebenben megjelenő Calendarium Titulare.

6 A Kollonich László tiszteletére kiadott kötet: Daciae felicitas. Én. n. A versek szerzői névtelenek.

7 Hadik András 1764–1768-ban Erdély katonai főparancsnoka, a Gubernium elnöke volt.

8 A genealógia a korban elterjedt családlegendák közé tartozik, nem helyesek a helynév-etimológiák sem.

63 K: ismeretlen. M: Specimen inaugurale botanico-medicum, sistens praecipuas plantas, in M. Transsilvaniae Principatu sponte et sine cultura provenientes, ac ibidem usu receptas, quod, Supremo favente Numine, ex auctoritate Magnifici Rectoris Dionysii van de Wypersse, A. L. M. SS. Theol. et Phil. Doct. Philos. Math. et Astron. Professoris, nec non Amplissimi Senatus Academici consensu et Nobilissimae Facultatis Medicae Decreto, pro gradu doctoratus, Summisque in Medicina Honoribus et Privilegiis rite ac legitime consequendis Publico Examini submittit Josephus Balog, Transsilvano-Hungarus. Ad diem XI. Junii MDCCLXXIX. H. L. Q. S. Lugduni Batavorum, Apud T. Koet, MDCCLXXIX. Megj. még: Delectus opusculorum botanicorum. Ed. Paulus Usteri I–II. Argentorati 1790–1793. Balog műve: I. 259–298. A disszertáció címlapjának és ajánlásának fotóját a British Library Vekerdi József és Szabó Géza közbenjárásával volt szíves rendelkezésünkre bocsátani.

64 K: KvEK Ms. 488. és SAK Ms. 488/II. 334. M:

Benkő József Hunyad megyéről. Ford. Koncz József, Benkő adatait ellenőrizte Téglás Gábor. Déva 1901. 69. Ezt közöljük.

1 A levélnek nincsen melléklete.

65 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 Javítva a „napok” szóból.

2 Idézet Vergilius Aeneis-éből (II. 3).

3 Jean Scheuchzer: Agrostographiae Helveticae prodromus. H. n. 1708. Vagy: Agrostographia sive graminum, juncorum, cyperoidumisque affinium historia. Zürich 1719.

4 Valószínűleg Katona Imre nagyszebeni lelkész.

5 Valószínűleg Balog József (Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica, t. 36 (1965), 136. Fodor István).

6 Pontos címe: Allergnädigst priv. Anzeigen aus den sämtlich-kaiserlich-königlichen Erbbländern. 1771–1776. (Dezsényi Béla: A magyar hírlapirodalom első százada 1705–1805. Bp. 1941. 41.)

7 A lipcsei vásárcatalógusról lehet szó.

8 1778–1783-ban Franciaország háborúban állt Angliával, a franciákat Ausztria is támogatta.

66 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

67 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 68. számú levelet.)

68 K: OSzK Kt levelestár. M: Erney József: Benkő József természettudományi hagyatéka. Botanikai Közlemények 1932. 69–70 (csak a botanikai tárgyú részek).

1 Ribes grossularia = fekete egres.

2 Ranunculus acer = boglárka.

3 A címzett hasonnevű apja.

4 Phaedrus I, 25.

69 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 80. számú levelet.)

70 K: AkTL Mike-gyűjtemény. Másolata: AkK Kemény: Ch. Tr. t. XIX. M: –

1 A Tr. g.

2 Tr. g. II. 482.

3 II. Ulászló magyar király.

4 Előtte áthúзва: válto(zásakor).

71 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 A melléklet hiányzik.

72 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 86. számú levelet.)

73 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

74 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 76. számú levelet.)

75 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. XV. Terra Saxonum (részleges másolat). M: –

1 Elférdített román szó; colibaş = kunyhóban lakó.

76 K: AkTL Mike-gyűjtemény. Másolata: KvEK Ms. 2425. M: –

1 Canones Ecclesiastici ex veteribus qua Hungariensibus qua Transilvaniensibus in unum collecti, Claudiopoli 1768.

2 Január 25.

77 K: ismeretlen. M: Történeti Lapok 1874 (I). 475–477 és Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica 1965. 35. 136–138 (Fodor István). Az első szövegforrást közöljük.

1 Balog Józsefről: Rácz Gábor–Voik–Rácz Erzsébet: Balog József doktori értekezése. (Kézirat.) Rövidítve megj.: Korunk (Kolozsvár) 1980. 449–452.

2 Specimen inaugurale botanico-medicum. Lugduni Batavorum 1779. (Lásd a 63. számú levelet.)

3 Nicolaus Joseph von Jacquin.

4 A hajó nevének nyilván eltorzult alakja.

5 A folyó New Amsterdammnál ömlik a tengerbe. – A gyarmatot 1627-ben alapították.

6 Pápai Páriz Ferenc szótára: RMK I. 1746. Mátyus István műve: Diaetetica I–II. Kv 1762–1766.

78 K: ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 80. számú levelet.)

79 K: KvEK Ms. 2820. (Másolat.) M: –

80 K: KvEK Ms. 2820. (Másolat.) M: –

1 Talán ugyanarról az Epilobiumról van szó, amelynek egyik változatát Balog József mesterének tiszteletére Epilobium Benkóianum-nak nevezte el.

2 Megj. Bécs 1781; az előszó kelt: 1779. június 1.

81 K: ismeretlen. M: MH 1780. szeptember 2. 71. sz. 576–577.

82 K: ismeretlen. M: MH 1780. szeptember 9. 73. sz. 589–591. Az újság Benkó levelét a következő megjegyzéssel közölte: „Mit szönlünk már mi Magyar országiak mind ezekhez? Meg-előztek már bennünket az Erdélyiek a föld termései felől való tudománybann. Meg-vagyon már az Erdélyi Flórának kezdete. Majdan nagyobb része-is elkészül. Néünk edj kis (nem tudom, mitsodás) Tyrnaviensis Flóránál (Nagy-Szombat körül termő füveknek meg-frásánál) egyéb semmink sintsen. Fogadjá ugyan Posonbann lakozó Lumnitzer Orvos Uram, hogy sok fáradozásai után már készülő Posoni Flórája nem sokára világot fog látni. De hol van több? Orvos Uraimék közül, a kiket a dolog leg-közelebből illet, némelyeket az aurea praxis, aranyt szerző gyakorlás, sokakat az értetlenség, másokat más akadály a tanulástól, keresgéléstől, vizsgálástól el-fog.

Azonbann az-is igaz, hogy ritka már most a tehetős Urak között a Battyányi Bóldizsár, a ki ama híres fűvészt, Klusius Károlyt esztendőnként kétszer háromszor szokta vala maga kotsjiánn és költségénn Bétsből Magyar országra, nevezetesen Német-Ujvár várába hozatni és, hogy az ország terméseit ki-kereshette s meg vizsgálhatta, abbann mindenképpen meg-segétetni, s még udvari papjával-is arra reá segéttetni; kit-is ezen tudós Belga, a gyökeres termésekről írt minden könyveibenn, mind nagy tudományjáért, mind a tudósokhoz mutatott nyájás jó-akaratiáért, mind pedig a hasznos tanúság terjedése kedvéért tett sok költségeiért számtalanszor dítsér; a többi között (in dedicatione praemissa Fungorum in Pannoniis observatorum Historiae) ezen szókkal: „Singulorum – – quae observabam, genera, nativis coloribus a perito pictore exprimi curabam, sumtus faciente Illustri Hero Balthasare de Bathyan, haereditario Dapiferorum Regni Vngariae Praefecto, qui me unice amabat.” Meg-hólt még 1590dik esztendőbenn. – Sőt néha napjánn, s a mi nagyobb, azokbann az időkbenn, melyekben különbben a tudománynak nem igen vólt dívatja, a Magyarok, némelly homálybann lévő dolgoknak meg-tudakozása kedvéért, p.o. 4dik Béla Király idejébenn az ő régi eleik lakásoknak ki-kereséséért, meszsze földre-is küldöttek némelly tanultabb személyeket. Most azt írják felölünk, hogy még sokáig fog az reánk illeni, a mit Seneca a vad nemzetekről mondott: „Marcetis in rebus vestris, nec cogitatis.”

83 K: ismeretlen. M: 1780. szeptember 9. 73. sz. 595–596. A szerkesztő bevezető szavai: „A sáskáról újlag a múlt hónapnak 27dik napjánn költ ilyen tudósítás jött Erdélyből.”

84 K: Ismeretlen. M: MH 1780. szeptember 13. 74. sz. 597–599. A szerkesztő bevezető szavai: „A 71dik Levélbenn neve nélkül említett Erdélyi vidékbéli Törvény-Székn történt változásnak ebenn áll igazi mivólta.” (Vö. a 81. számú levéllel.)

85 K: Haarlem, Hollandia. M: – A 85. és 86. számú levél xerox másolatának – többek bekapcsolódásával való – megszerzéséért Benkó Árpádnak (Szolnok) kell köszönetet mondani.

1 Lásd a Függelékét: IX, X.

86 K: Haarlem, Hollandia. M: –

1 Lásd a Függelékét: IX, X.

87 K: ismeretlen. M: MH 1780. szeptember 13. 74. sz. 602.

1 A szó után a következő szerkesztői betoldás következik: „Ezen hír-adásnak a Levelező ilyen jegyzést vét utánna”:

88 K: ismeretlen. M: Magyar Könyv-Ház I. Pozsony 1783. 318. Molnár János a hozzá intézett ajánló levélből szó szerint csak az aláhúzott latin mondatokat vette át.

89 K: ismeretlen. **M:** MH 1780. november 8. 90. sz. 727–730. A szerkesztő bevezető mondatai: „Erdélyi tudósítások. Most e'-félével többel vagy szerentsém kedveskedhetnem, mint egyébkor. S ugyan azért külön el-választva kívántam azokat a tudósító Jóakarónak maga szavaival meg-írni.”

1 Lásd a 83. számú levelet.

2 A szó után a szerkesztő a következőket toldotta be: „(Valósággal böls és idvességes rendelések! Mellyeknek alkalmatosságával méltó, a Bázeli Tanátsnak, ez előtt vagy két hónappal hirdettetett hasonló rendelését meg-jegyezni. Azon *Helvétziai* tartománynak (*Katonnak*) falu helyeibenn, először-is akar-melley égett bor itallal való élés erősen meg-vagyon tiltva, s 10 Tallér annak bírsága, ha valaki másnak meszsze-lyenként pályinkát mér adni; hanemha világosan meg-bizonyíttathatik, hogy az orvosságnak kívántatik. Továbbá a vendég-fogadó házokbann és a tsap-székekenn, nyáron 9 óra után, télen pedig 8 óra után, a bor-ivókat tellyességgel meg-nem szabad szenvedni; a ki ez ellen véteni talál, minden személytől 3 három[!] Tallért vésznek rajta. A kotzkázás és kártyázás az ollyas házoknál hasonlóképpen meg-vagyon tiltva. Mind ezen tilalmok pedig, mellyek leg-inkább a részség és hivalkodás ellen szegezettek, különösen azzal tétettek foganatosokká, hogy a vendég-fogadósoknak és tsaplároknak, a borért avagy pályinkáért való adósságokra nézve, nem hogy igazság szolgáltattnék, sőt inkább magoknak büntetésül 5 Tallért kell fizetnie. Utóljára a falusi papok és tiszt-tartók arra íntettetnek, hogy az ő helységekben lévő részséges emberek eránt szemes vígyázással légyenek s ha lehet, íntés és oktatás által azon feslettségről el-szoktassák, ha pedig ekképpen semmire sem mehetnének vele, leg-ottan a tartománybéli felsőségnak meg-jelenteni el-ne mulassák.)”

90 K: ismeretlen. **M:** MH 1780. november 25. 95. sz. 765–771. „Erdélyi Tudománybéli Tudósítások” főcím alatt.

1 Soha nem jelent meg. Benkő növénytani munkásságához Ernye József már idézett cikkén kívül: Alodiatoris Irma: Benkő József (1740–1814). *Elővilág* 1964. 2. 49–50; Emil Pop: *Cei dintii culegători ai numelor românești de plante*. Tara Bârsei 1930. 2. 164–174.

2 A közlemény végén a következő szerkesztői megjegyzés olvasható: „Tsak a napokbann vette a tanult világ ezen tudós és szorgalmatos Haza-fiatól, kinek levelét sok okokra nézve egészen ide bé-kívántam iktatni, tudományjának s fáradhatatlan szorgalmatosságának két darab gyümölcset. Még én ugyan emezt nem láttam: hanem úgy hallom, hogy valamelly Havas-alföldi hajdani Püspökség felől (*de Episcopatu Milkoviensi*) vagy on irva. Im ismét más két rendbéli munkáival bíztart bennünket. Mellyeknek világra jövőjét ki-ki méltán óhajthatja. Tsak abbann-is, mellybenn az Erdélyi tudálatos barlangok fognak

meg-írva lenni, reménylhetni, hogy sok elme gyönyörködtető s a természetnek munkáit tsudálató, eddig nem esmért dolgok fognak világosságra hozódni. Némelleyek idővel öszve-omlanak; mások újontan szoktak támadni. Kár pedig, ha a maradékok nem tudják, millyen volt az ő eleiknek idejebenn, honnjoknak állapotja. *Fichtel* Tanács Ur, a minap dítsért (*Beytrag zur Mineralgeschichte von Siebenbürgen* titulusu) könyvébenn, a *Büddös* nevezetű, belől még most-is égő barlangot meg-írván, azt jegyzette-fel, hogy annak edjik ürege nem régen valamelly menyyny-dörgés és villám miatt öszve-omlott. Ki tudja, meg-vagynak-e még a *Tsuda-köbenn* volt nagy üregek, mellyekről *Tsere János* az ő *Magyar Encyclopaediájábann*, a *120dik félelenn*, a világnak egyéb emlékezetes hegyei között, ezen szókkal emlékezik: »Erdélyben a Fogarasi havasok; ugyan itt Fejér-várhoz nem meszsze a Ketske-kő, Bartzában a Kotla; Vargyas mellett a Tsuda-kő, mellynek az oldalábann egy nagy kekekdéd lik vagyon, kire nehezen hághatni-fel, és osztán oda bé rettenetes üregek vagynak, s denevereknek sokasága, egynehány óráig jártam tizem eggyed magammal gyertyáknál benne, de véget soha nem érhattünk, sok emlékezetre méltó dolgokat láttam benne.«”

91 K: ismeretlen. **M:** MH 1780. november 29. 96. sz. 773–777.

1 Rát Mátyás jegyzete: „Ennek edj neme, mellynek *Cactus grandiflora* a neve, arról emlékezetes, hogy tsak edj éjtszaka virágzik; mikor a virág tokja meg-nyílik, akkor fél-mért-földnyire-is el-hat körös körül annak kedves illatja. Én azt, a Göttingai Universtásnak füves kertjébenn 1776bann láttam virágozni. Kis-Aszszony havának 3dik napján, délj-esti 6 órakor nyílt vala-meg: más nap reggel pedig, mint-edj 5 óta tájbann, szép nagy virágja viszont el-hervadt, és fonynyadtan hanyatlott s hullani kezdett.

A M. H. jegyzései”

92 K: KPL V 158/47. M. –

1 Valószínűleg Murányi Ignác.

2 Megjelenéséről Lásd a Függelék: VII.

3 *Specimen hierarchiae Hungaricae*. I–II. Posonii–Cassoviae 1776–1779.

4 *De statu ecclesiae Pannonicae* I–VII. *Quinque-Ecclesiis* 1777–1800. Az utolsó kötetek valóban csak a szerző halála után jelentek meg.

93 K: ismeretlen. **M:** MH 1781. január 6. 2. sz. 10–12. A szerkesztő bevezető szavai: „Brassó vidékéről.”

1 Az idézőjel nélküli bekezdést Rát szerkesztette Benkő leveléből.

2 Lásd a 84. számú levelet.

94 K: ismeretlen. Emliti Simon Sámuel. (Lásd a 100. számú levelet.)

95 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétei 38. csomó. M: –

96 K: Ismeretlen. M: MH 1781. január 6.[!] 3. sz. 23. A szerkesztő bizonyára egy hosszabb levélből ragadta ki a részletet. Bevezető szavai: „Közép-Ajtáról, Miklósvár-Székbenn.”

97 K: Ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 99. számú levelet.)

98 K: Ismeretlen. M: MH 1781. január 13. 4. sz. 30–31. A közleményt a szerkesztő a következő mondatral vezette be: „A Székely földről, az ország állapotjának eszméretire tartozó ím' ezen jegyzést méltó hírré adnom.”

1 A bevezető mondat: „Ugyan azon földnek Közép-Ajta nevezetű helységéből.”

2 Zárójeles szerkesztői betoldás következik: „Ezt Magyar országonn-is főzik, nevezetesen Túróc-Vármegyébenn”.

3 Az utolsó mondat végéről az eredetiben az idézőjel lemaradt.

99 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó M: –

100 K: AkK Mike-gyűjtemény. M: –

1 A Santa Maria d'Ara Coeli templom Rómában.

2 A könyv: Gyórrffy (Gyórrfi) Pál: Ortus, progressus, vicissitudines, excisio et restauratio... Ordinis Minorum. Csíksomlyó 1737.

101 K: ismeretlen. M: Mikó: Benkó 263–264.

1 Losontzi (Hányoki) István: Hármaskis-tükrör. Pozsony 1773. A III. rész foglalkozott Erdéllyel.

2 A könyvek pontos címe: Enumeratio stirpium plerarum, quae sponte crescunt in agro Vindobonense. Vindobonae 1762; Observationes botanicae. Viennae 1764–1772.

3 A cím: Historia medico-practica plantarum, quae ad medicinam pertinent. Mediolani 1744.

4 Annus historico-naturalis I–V. Lipsiae 1769–1772.

5 Thesaurus rei herbariae hortensis universalis I–II. Norimbergae 1770–1772.

102 K: ismeretlen. M: MH 1781. január 27. 8. sz. 57–59. A bevezető szó: „Brassóból.”

1 Lásd a 91. számú levelet.

2 Szerkesztői bevezetés: „A Székely-Földről.”

3 Szerkesztői jegyzet a bekezdés végén: „Tsu-da, hogy ide-is bé-nem férkezhetett még, a szomszéd Törököknek a himlő bé-oltását (Inoculatio) követő jeles szokások; holott az Anglusok már ez előtt szinte 60 s egynéhány esztendőkel fel-kapták tőlök. Most ezektől tanuljuk, (bár tanulnánk!) a mire mi taníthatunk volna őket.”

4 Szerkesztői bevezetés: „Kézdi-Vásárhelyről.”

5 Szerkesztői jegyzet: „Kérdés: Nem volna-e

inkább tanácsosb, e'-féle italokonn (úgy-mint a serenn, égett boronn s a t.) ki-adni, mint sem azokat lábra kaptatni, olly országonn, melly borral úntig bővölködik, hasznát sem veheti? Ugyanis tudni való dolog, hogy az említett ital nemei olly tartományokbann találtattanak-fel, a melylyekbenn nintsen szóló termés, hogy még-is légyen valamijek, a mivel az emberek bor gyanánt élhessenek.”

6 A szerkesztő bevezető mondata: „A következő tudósítást, melly ugyan onnan érkezett, lég-inkább tsak az utánna helyheztetett jegyzés kedvéért bocsátom közre; mivel azon föld mivoltának eszméretére jelesen szolgál.”

103 K: ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 111. számú levelet.)

104 K: ismeretlen. M: MH 1781. február 14. 13. sz. 99. A szerkesztő a levelet a következőképpen vezette be: „Szeretném, hogyha ezen alkalmatossággal valamelly örvendetes hirt irhatnék azon Amérikában járó tudós Hazánk-fia felől. De Erdélyi levelezője már régtől fogva semmi nevezetes tudósítást nem tehetett felőle. Ez volt a leg-utolsó.”

105 K: ismeretlen. M: MH 1781. február 21. 15. sz. 114–116. A szerkesztői bevezetés: „Tavaly költ leveleim közül némellyikébenn emlékezet tetetett vala az Erdélybenn lévő fővebb könyves házokról. A könyves házok külömben-is, valamimű szükséges segédi a tudományokbann való gyarapodásnak, szintén ollyan emlékezetes részei az országok eszméretének. De kíváltképpen az útazni kívánó tanult embereknek szükséges azokról tudakozniok. Az útazás pedig, főképpen az hazábann és azzal határos tartományokbann való útazás, egyegy leg-jelesebb része a jó nevelésnek. S tudok egygy fő-méltóságú Uri Személyt ez hazábann, a ki nagy reménységű Tanuló Fiait, esztendőnként a két hazának hol egygyik hol másik táján széllyel útaztatja. – Illy okokra nézve, méltó, úgy vélem, a feljebb említett Erdélyi tudósításnak tovább-terjesztését-is közre bocsátanom. Lehetne ugyan, s hasznos-is volna, a Magyar országonn lévő jelesebb könyves házokat hasonlóképpen jegyzőre venni. De ezek alkalmasént tudva vagynak mindeneknél. Ollyas különös tudósításaim pedig nintsenek, hogy azok eránt új hírekkel kedveskedhetném. A mellyek most hamarjában eszembe jutnak, ím' ezek: Budánn a K. Univerzitaté, Kalocsánn Zajezdai Báró Patacsics Érsek Uré ó Excellentziájáé, Pétsenn néhai Klímó Püspök Uré, Eszterházánn R. Sz. B. Fejedelem Eszterházi Uré, Keszthelyenn Tólnai Gróf Festetics Pál Uré ó Excellentziájáé, Pételeenn R. Rádai Gedeon Uré, Debretzenbenn és Patakonn a Reformátusok Kollégi-umaiké, s t. a' f. – Azt ugyan mind ezekről, valamint szinte az Erdélyiekéről-is, meg-kell vallani, hogy koránt sem érnek a külső országi híres könyvbéli tárházokkal. Mindazáltal nálunk a kis-

sebb dolgok-is jegyzésre méltók, mivel napról napra nagyobb tökéletességre emelkedő jeles szerzeményeknek dítséretes kezdeteik.”

106 K: ismeretlen. M: MH 1781. február 24. 16. sz., 121–124. A szerkesztő bevezető szavai: „Következnek most némelly ide tartozó Erdélyi tudósítások. – Nagy-Szebenből.” (A cikk Molnár János Oryctologicon-jának ismertetése után következik.)

1 Bethlen Farkas művének kereti kiadása: RMK II. 2036. Az új kiadás hat kötetben 1782–1783-ban jelent meg Nagyszebenben. (Lásd a Függelékét: XI, XIV, XV.)

2 A szerkesztő jegyzete: „Német országonn, (a régi Rómaiak munkáikat ki-vén) ritka keleti vagyon a Deák nyelvonn írt könyveknek. Azért felettébb bajos dolog, olyan könyv-árásra találni, a ki egygy olyan könyvek ki-nyomtatását magára vállalja. Ez az oka, hogy Svartz Uram, dítséretes szándékábann nem bődölgülhatott. De hallom, hogy ő Kegyelme azon könyvet maga szép jegyzéseivel meg-bővívte, kész másokkal-is közleni, valakik azt ki-nyomtatni kívánják. Kár volna, ha ezen kegyes ajánlás haszonra nem fordíthatatnék a Szebeni nyomtatásban.”

3 Bethlen János Műve: RMK II. 1022. Benkó többször sürgette új kiadását. Vö. KvEK Ms. 1678. Az idézett kéziratban Benkó rámutat, hogy az eredeti kézirat hibátlan, a nyomtatás tele van bántó hibákkal.

4 A MH 1781. október 10-i száma szerint Brúz László könyve nem fordítás, hanem eredeti munka. (Lásd a Függelékét: VI.)

5 A zárójelben levő részlet valószínűleg a szerkesztő betoldása.

107 K: ismeretlen. M: MH 1781. március 3. 18. sz. 142–143. A szerkesztői bevezetés: „A Székely földről.”

108 K: ismeretlen. M: MH 1781. március 7. 19. sz. 149–150. A szerkesztő bevezető mondata: „A természet vizsgálásábann gyönyörködőkre nézve, im e két apróságot sem kell el-hallgatnom, mely alkalmas idővel ez előtt Erdélyből íratott.”

1 Az idézett helyen egy kolozsvári levelező következő sorai olvashatók: „Itten (önnön maga szavai ezek) Kolosvárat a múlt esztendőben, a Szamos fenekében találtak egy-nehány darab igen nagy tsontokat, a mellyek-is, úgy látszik hogy valamely négy lábú állatnak, nevezetesen Elefántnak tsontjai vóltnak. Én magam ezek között láttam egy fogat, a melly még az áll kaptzájából ki-nem esett vólt, s tsupán tsak a fognak nagyságát megmérvén, így találtam: a fognak tetején való szélessége 9 újni (hüvelynyi, Zoll), „vastagsága 3 újni, a fognak pedig magossága 7 újni. Ezen kívül láttam egy lapotzka tsontot, a mellynek tsak az öbli, mellyben a forgó tsont szokott állani, hosszúságára nézve egy egész láb-nyomnyi, szélességére fél láb, és kerületi mint-edj harmad fél lábnyi. Azt tartom, hogy ezen Elefántot valamikor kereskedés végett hordozván itten mutogatni, azon helyben történt

el-veszte.” Meg-lehet. Az sem hihetetlen dolog, hogy valamely Erdélyi Méltóság avagy Fejedelmi Személy pompa s gyönyörűség kedvéért tartotta, a kinek bírtokából osztán halál által ki-költözött: a mint a minapábann Kaszelbenn a Hassiai Landgráfnak külföldi vadaskertjében vólt leg-nagyobb és leg-szebb elefánt meg-dög-lött. De hát ha ezen lelemény arra mutat inkább, a mit némelly nagy hírvű Tudósok más hasonló tapasztalásokból sajdítottak, hogy tudni-illik a föld valaha az ő régi tengelyéből ki-forgott, vagy hogy más valamely nagy viszontagságonn által-esett, melly által a föld tartományjainak külömb-külobb meleg és hideg-vóltok meg-változott: úgy hogy annak éjszakra hajló része az előtt az elefántoknak lakó helyek lehetett; holott most tsak a nap-térítő (*Tropicus*) környék alatt lévő tájakon tartják lakásokat? Nem lehet ezen dolog felől semmit bizonyoson meg-határozni. Mert más valaki meg azt mondhatná, hogy e'-féle tsontok valamely régi Asiai hadaknak, mellyek elefántokkal szoktak viseltetni, meg anynyi nyomdoki s maradéki. Jegyzésre méltó dolog, hogy még ama hideg Orosz országnak *Sibiria* nevezetű tartományjábann-is, nem tsak edjenként pedig imitt amott, hanem sok helyeken feles számmal talátnak, hol a vizek fenekénn, hol a földbe temetve, néha meg-kövesedve. Akadtnak másutt-is, a földet ásván, a'-félére; a minthogy azok a nagy áll s egyéb tsontok, a mellyek néhol a város háza kapui előtt tsadaként lántzokon függnek, és hajdani óriások tsontjaiknak tartatnak, nem egyebek, hanem elefánt tsontjai.”

109 K: AkTL Mike-gyűjtemény. AkK Kemény: Ch. Tr. t. XIX (másolat). M: –

1 A nyomtatványt nem találtuk.

2 Megjelent: Lócse 1702. RMK I. 1658. A magyar fordító Miskolci Csulyak Gáspár. A könyv újabb kiadása: [h. n.] 1769.

3 Vö. Werbőczy Tripartituma. Pars I. 68.

4 Tr. g. I. 446–447 (IV. Béla oklevele).

5 Bethlen János folytatásáról lehet szó, amit Horányi Elek adott ki (Bécs 1782–1783).

6 *Prima lineae. Cibinii* 1780.

110 K: ismeretlen. Említi Kemény Sámuel. (Lásd a 126. számú levelet.)

111 K: AkTL Mike-gyűjtemény. KvEK Ms. 2425 (másolat). M: Miko: Benkó 264–267. Ezt közöljük. A levél melléklete itt jelenik meg először.

1 Dissertatio Phytographica sacra generalis. Zürich 1759.

2 A Hármaskis tükör.

3 Lásd MH 1781. április 21. 31. sz. 244. (a 112. számú levél).

4 *Historia Regni Hungariae I–III. Tyrnaviae* 1737–1749

112 K: ismeretlen. M: MH 1781. április 21. 31. sz. 244. „Tudománybéli dolgok.” címmel a következő szerkesztői bevezetéssel: „Erdélyből küldött tudakozás és kérés.”

113 K: ismeretlen. Említi Gyöngyössi János. (Lásd a 121. számú levelet.)

114 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 117. és 118. számú leveleket.)

115 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 118. számú levelet.)

116 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 117. számú levelet.)

117 K: KPL V 158/47. M: –

1 A rendelet 1781. júniusban jelent meg.

118 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. M: –

1 Ovidius Ex Ponto III. 5, 18.

2 Lásd a 117. számú levél jegyzetét.

119 K: ismeretlen. Említi Szegedi Sámuel. (Lásd a 125. számú levelet.)

120 K: MTAK Kt M. Irod. Lev. 4r. 56. I.köt. M: –

121 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: ErPrK 1873 (III) 38 (Szabó Károly).

1 Magyar Athenás. H. n. 1766. 97.

2 Kapronczainál ez idő tájt csak a Menyegzői versek jelentek meg. (Kv 1784. Sófalvi József és Farkas Anna házasságára. Vö. Gyöngyössi Jánosnak Magyar versei I–II. Pest 1802–1803.)

3 Johann Friedrich Stapfer: Grundlegung zur wahren christlichen Religion. Zürich 1746–1753 című műve utóbb rövidített változatban is megjelent. Gyöngyössi fordításának megjelenéséről nem tudunk.

4 Catalogus Librorum, qui in officina Libraria Ill. Collegii Ref. Claudiopolitani excusi, addito praetio, venales prostant. Claudiopoli 1781.

122 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: ErPrK 1873 (III) 38 (Szabó Károly).

1 Nem tudunk közelebbit arról, hogy Benkő hogyan és mikor fogadta családjába e sorok íróját, aki nevelőapját tiszteli benne. Azt, hogy e sorokat Szegedi Sámuel írta, a 125. és 127. számú levelekből állapíthattuk meg.

123 K: ismeretlen. M: 1781. június 2. 43. sz. 340–342. A tudósítás bevezető szavai: „Erdélyből. Szebenből.”

1 Molnár-Piariuról: Andrei Veress: Bibliografia româno-ungara II. B 31.

2 A szerkesztői bevezetés: „Ugyan Szebenből.”

3 A vers másutt is előfordul Benkőnél (Tr. g. II. 624 és Tr. sp. 2. § 1).

4 A bevezető szavak: „A Székely Földről, Pünköst hav. 15dik napján.”

124 K: ismeretlen. M: MH 1781. június 6. 44. sz. 345–346.

125 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 Kozma Gergely szentgericei ev. pap örökölte át Kénosi Tózsér művét. Az Ms. 2515 (KvEK) egyik Benkőtől írt lapja szerint Kénosinak több műve jutott Kozma tulajdonába, Tordáról szóló azonban nincsen. (Kénosiról: Csegezy László: Feljegyzések Kénosi Tózsér János életéről. Keresztény Magvető 1887. 195–196.)

2 A boríték elveszett.

126 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 Talán Lénárt Sámuel.

127 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 A „b.” feloldását nem találtuk meg.

2 Újságokból. Lásd még a 106. számú levelet, amelynek egy részét talán egy kolozsvári levelező küldte el a MH-nak, és a szerkesztő tette hozzá Benkő József tudósításához.

3 Lásd a 121. számú levél 4. jegyzetét.

4 A híres dán miniszter, Johann Friedrich Struensee (1737–1772) emelkedésével és kivégeztetésével sok egykorú röpirat, történet és irodalmi mű foglalkozott (Elisabeth Frenzel: Stoffe der Weltliteratur. Stuttgart 1963. 601–606.).

5 Fontenelle: Entretien sur la pluralité des mondes (Párizs 1686) című munkáját Johann Joachim Bode fordította németre és látta el jegyzetekkel. – Szathmári Pap Mihály Bod Péter Magyar Athenás-ához frott pótlásaiban (KvEK Ms 404) többek között ezt írta Szegediről: „szép deáksággal élt úgy, hogy Második Cicerónak nevezetett... Maradtak sok munkái még írásban, melyek, ha boldogabb időben és helyben élt volna, néki becsületére lettek volna.”

6 Lásd a 122. számú levelet.

128 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: ErPrK 1873 (III) 44–45 (Szabó Károly).

1 A melléklet hiányzik.

129 K: ismeretlen. M: MH 1781. július 4. 51. sz. 405. – A szerkesztő bevezető szavai: „A Székelységről, Sz. Iván hav. 11dik napján.”

130 K: ismeretlen. M: MH 1781. július 7. 52. sz. 412. – A szerkesztői bevezetés: „A jeles tseledetek után következzenek holmi *balgatagságok*.”

1 A történetet Benkő beledolgozta a Tr. sp.-ba (178. § 5).

131 K: KPL V 158/47. M: –

132 K: KPL V 158/47. M: –

133 K: ismeretlen. M: 1781. július 21. 56. sz. 442–443. „Tudománybéli dolgok” főcím alatt.

134 K: ismeretlen. M: MH 1781. augusztus 25. 66. sz. 527–528. A szerkesztő bevezető szavai: „Székely-Földről. Kis-Aszsz. hav. 9dik napján.”

135 K: ismeretlen. M: MH 1781. augusztus 29. 67. sz. 534–535. A 134. és ez a levél Benkő ugyanazon tudósításából való. A szerkesztő bevezető szavai: „*Székely-Földről*, Kis-Aszszony-havának 9dik napján.”

1 Szerkesztői bevezetés: „Gazdaságra néző tudósítás *Közép-Ajtról*, a *Székely-Földről*.”

136 K: OSzK Kt Quart. Lat. 1265. (Hollandból latinra készült fordítás másolata.)

1 A melléklet hiányzik.

137 K: ismeretlen. M: Molnár János: Magyar Könyv-Ház II. Pozsony 1783. 405–406. Molnár kivonatolva közölte Benkő levelét.

1 Lásd a 88. számú levelet.

138 K: KPL V 158/47. M: –

1 Valószínűleg Csoma Antal László, a királyi helytartóságon az iktatóhivatal vezetője.

2 Megj. I–II. Viennae 1774; III–IV. Posonii – Cassoviae 1778.

3 Mandata regia intimata per Excelsum Consilium Locumtenentiale Regium. Vacii 1775.

4 Specimen Hierarchiae Hungaricae. I–II. Posonii – Cassoviae 1776–1779.

5 A Tr. sp.

139 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 143. számú levelet.)

140 K: ismeretlen. Említi Jósa György. (Lásd a 147. számú levelet.)

141 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

142 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 Franz Wagner: Historia Josephi Caesaris Augusti felicitis. Viennae 1745.

2 Az Erdélyi Históriai Szekrény latin neve.

3 Ilyen nevű dák királyt ma nem ismer a szakirodalom.

4 III. Károly magyar király.

5 Variarum Lactionum Liber, in quo praecipue Sarmatica. Dantisci 1637.

6 Corpus inscriptionum antiquae totius orbis Romanorum. I–II. Heidelbergae 1802–1803 (új kiadás).

7 Historia utriusque belli Dacici a Trajano caesare gesti. Romae 1556–1616.

8 A Pritzel-féle Thesaurus literaturae botanicae omnium gentium (Lipsiae 1872) nem ismeri a művet.

9 V. László magyar király.

143 K: KPL V 158/47. M: –

1 ETA IV. 219–316.

2 Latin címe: Memoria Belli Hungaro-Turcici inter Caesares Leopoldum et Mahometem. IV. Massiliae 1665. Kézírtas másolata: Lakó Elemér: Catalogul manuscriptorilor unitariene păstrate la Biblioteca filialei Cluj-Napoca a Academiei RSR II. Cluj-Napoca 1980. 584 (kézirat).

3 Nagyszeben 1781.

4 Román népi színmű, amely ősi szertartási játékokból alakult ki.

5 Kiadása: Lyon. 1655

6 ETA II. 325.

7 Címe: Beyträge zur Schilderung Wiens I–II. Wien 1781. Szerzőjéhez: Michael Holzmann – Hanns Bohatta: Deutsches Anonymen-Lexikon I. Weimar 1902. 159 (három jelöllet).

144 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. M: –

145 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. M: –

1 RMK II. 1134.

2 Johann Seuler 1736–1757 között vezetett nyomdát Brassóban.

3 Lásd a 143. számú levél 2. jegyzetét.

4 Lásd a Függelék: IX, X.

5 Megj. Viennae 1781.

146 K: Haarlem, Hollandia. M: –

147 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 A melléklet hiányzik.

2 Ismeretlen, a szakirodalom nem tud róla.

148 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 169. számú levelet.)

149 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. III. Comitatus Küküllő (részleges másolat). M: –

150 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. XIII. Districtus Fogaras (részleges másolat). M: –

151 K: ismeretlen. Említi Cornides Dániel. (Lásd a 204. számú levelet.)

152 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 168. számú levelet.)

153 K: GyfvPL M: Veszely Károly: Gyulafejevári Füzetek I. Kv 1861. 90–91. Ezt közöljük.

154 K: ismeretlen. M: MH 1782. január 30. 9. sz. 71–72. A szerkesztő bevezető szavai: „*A Székely-Földről*.”

155 K: ismeretlen. M: MH 1782. február 6. 11. sz. 87–88. Szerkesztői bevezetés: „*A Székely-Földről*.”

156 K: ismeretlen. M: MH 1782. február 9. 12. sz. 89. Szerkesztői bevezetés: „*A Székely-Földről*.”

157 K: Göttingen, Universitätsbibliothek. Handschriftenabteilung Bibl. Arch. A 112:2. M: –

158 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 164. számú levelet.)

159 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 174. számú levelet.)

160 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 169. számú levelet.)

161 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 169. számú levelet.)

162 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 168. számú levelet.)

163 K: ismeretlen. M: MH 1782. április 20. 30. szám 242–243.

164 K: KPL V 158/47. M: –
1 Teleki Józsefet 1782. május 14-én iktatták be Békés vármegye adminisztrátori tisztebe.

165 K: ismeretlen. M: Mikó: Benkő 268–270.
1 Flora Sibirica I–IV. Pétervár 1747–1749.
2 Bibliotheca botanica I–II. Zürich 1771–1772.
3 Battyhány Ignác.

166 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: ErPrK 1873 (III) 53 (Szabó Károly).

167 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 168. számú levelet.)

168 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

169 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. M: –

170 K: ismeretlen. M: MH 1782. június 29. 50. sz., 393–395. „Erdélyi tudósítások” főcím alatt jelent meg.

171 K: KPL V 158/47. M: –

172 K: OL P 654. 8. doboz 31. tétel. M: ItK 1918. 95–96 (Iványi Béla).

1 Geographie des Königreichs Ungarn I–II. Pressburg 1780. A folyóirat helyes címe: Ungarisches Magazin.

173 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: MKSz 1899. 276–278 (Ferenczi Zoltán).

1 Benkő utólagos beszúrása: „28. 9bris 1781”.
2 Benkő-bejegyzés: „Schediasma Historicum”
3 Pontos címe: Entwurf der vornehmensten Begebenheiten, die sich in Siebenbürgen von 1700 bis 1746 zugetragen haben. Folytatta: Christian Ziegler. (Wurzbach 30, 163.)
4 Műve: Commentariorum de rebus Hungaricis libri XIII.

5 Valószínűleg a Vicissitudines rerum formidabilium című kézirat a Tiszántúli Ref. Egyházkerület Nagykönyvtárában. Jelzete R. 64. (Dr. Korompai Gáborné szíves közlése.)

6 Az 1657-ben Váradon elkezdett nyomtatást Kolozsvárt 1661-ben fejezték be. (RMK I. 970.)

7 Ezüst pénzt.

8 Marie Leprince de Beaumont: Kisdedek tudománnyal teljes tárháza I–II. Kv 1781. Ford. Dézsi János és Tordai Sámuel. Az első királyfalvi, a második kolozsvári ref. lelkész volt. Eredeti je: Magazin des Enfants I–IV. Nancy 1757.

9 Gyöngyösi István.

174 K: Göttingen, Universitätsbibliothek. Handschriftenabteilung Bibl. Arch. A 112:2. M: –

1 A levél ismeretlen.

175 K: ismeretlen. M: MH 1782. július 17. 55. sz. 434. A szerkesztő bevezetője: „A Székely földről Sz. Iván havának 29dik napján.”

176 K: KPL V 158/47. M: –

1 1775-ben jelent meg. (Lásd a 138. számú levelet.)

177 K: ismeretlen. M: MH 1782. augusztus 31. 67. sz. 529, 531–532. – A szerkesztő ugyanazt a levelet két részletben közölte. Mindkét rész bevezetése: „Erdélybenn.”

178 K: ismeretlen. M: MH 1782. szeptember 18. 72. sz. 574. A szerkesztő bevezetése: „Székely Földről.”

1 Gödör a patakmederben.

179 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 Megi. Kv 1781(!).

2 Magyar Könyv-Ház I. Pozsony 1783. 317–432.

3 Az említett könyvek: RMK I. 1387 (Pápai Páriz Ferenc), RMNy 765 (Beythe István), 413 (Melius).

4 Új füves és virágos magyar kert. Pozsony 1775.

180 K: ismeretlen. M: MH 1782. október 30. 84. sz. 665–668. Benkő szerzőségéhez a közlemény második felében nem fér kétség; Battyhány pásztorlevelét Hochmeistertől ismerhette meg. A szerkesztői főcím: „Erdélyi tudósítások.”

181 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: – A levél fotómásolata nagyon nehezen olvasható.

182 K: ismeretlen. M: MH 1782. november 30. 93. sz. 743–744. A közlemény előtt: „Erdélyből Sz. András hav. 14dik n.”

183 K: ismeretlen. M: Mikó: Benkő 270–271.

184 K: ismeretlen. M: MH 1782. november 30. 93. sz. 738–739. Bevezető szava: „Erdélybenn.” Lehet, hogy a 182. számú levél része volt.

185 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 Csernátoni Vajda Péter.

2 Az új szuperintendens Eperjesi Zsigmond.

186 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 192. számú levelet.)

187 K: ismeretlen. M: MH 1782. december 21. 99. sz. 792.

188 K: TBK Teleki Sámuel osztály; KvEK Ms 2820 (másolat). M: Mikó: Benkő 271–273. ItK 1910. 214–216 (Gulyás Károly).

1 Az NBK Ms. 283. 33–35. említi e kötetet, az Attilával foglalkozó rész szerzőjének Rudolphus Rothot mondja.

189 K: SÁL Miklósvár szék L. M: –

190 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

191 K: ismeretlen. M: MH 1783. március 5. 19. sz. 148–149.

192 K: KPL V 158/47. M: –

1 Corpus juris Hungarici. Magyar törvénytár I. Bp. 1899. 57 és Závodszky Levente: Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai. Bp. 1904. 161.

193 K: TBL Teleki Sámuel osztály. M: Mikó: Benkő 273–277. UMM 1855 (Kemény József), ItK 1910. 216–218 (Gulyás Károly).

1 Ungrisches Magazin. 1782. 498: Vom Siegel der Sächsischen Nation, als eines Landstandes. A témáról lásd még a 203. és 204. számú levelet. Ugyanerről: Kemény József: Értekezés Erdélynek nemzeti pecsétjein találtató körülírásokról. NT 1833. II. 145–160, 271–272. Jancsó 263, 282, 283, 309.

2 Kézirat művének címe: Ruina Transylvaniae seu brevis et diplomatica descriptio nationis Saxonicae in Transylvania.

3 A Tr. sp.

4 Lásd a 192. számú levél 1. jegyzetét.

5 A cím végéről hiányzik a „conditorum” szó. Megj. h. n. é. n.

194 K: ismeretlen. M: MH 1783. június 14. 46. sz. 363–364. A szerkesztő bevezető szavai: „Székely Földről. Pünköszt havának 21dik napján.”

1 A 191. számú levél.

195 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 Koppi Károly.

2 A tulajdonos Ernst Stahrenberg gróf (1724–1807). (Verzeichnis der um die k.k. Haupt- und Residenzstadt Wien befindlichen Vorstädten, Gründen, Gässen, numerirten Häuser, Innhaber ind ihre Schilde. Wien 1776. 36.)

3 A levélnek nincsen melléklete.

4 A MH 1784. március 24-i 23. számában (193–194) a következő hirdetmény jelent meg: „Azon kívül a Magyar Országi, és Erdélyi Uraknak illendő tisztelettel jelentetik: hogy Bétsbenn a' Wieden nevű kül városban a' 90 Szám alatt való Házbann lakozó Ajtai Dávid Mihály Magyar

Vízi Mester (*Hydraulicus*) minynyájoknak maga szolgálatját ajánlja: a' kik Uri kertekbenn, vagy épületekben, ugró, 's már mesterséges kútakat, tsatornákat, 's több a' félélt akár helybenn általa, készíttetni, akár Bétsbenn ugyan általa tsináltatni, és el küldetetni, vagy tsak le rajzoltatni akarnának: melylyekben annál készebb szívvel szolgálni kíván, mennél könnyebben, és kedvebben fog minynyájoknak esni, hogy egy Haza' fiának olyly szolgálatját tapasztalhatják, melylyet a' külső nemzetek is betsólni tudnak.”

196 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 Kálnoki Antal tábornok, ezredtulajdonos.

2 A MH-nak küldött levélből (lásd a 197. számú levelet) tudjuk, hogy a megsérült levél kiszakadt részén Szentgyörgyi neve olvasható.

3 Benkő feljegyzése.

197 K: ismeretlen. M: MH 1783. augusztus 2. 60. sz. 480. A közlemény szerkesztőtől származó bevezető szava: „Erdélyből”.

198 K: ismeretlen. M: MH 1783. augusztus 6. 61. sz. 488. A levél elején: „Erdélyből.”

199 K: ismeretlen. M: MH 1783. augusztus 9. 62. sz. 489–495. A közlemény „Elegyes Tudósítások” főcím alatt jelent meg. Első bekezdését Benkőtől nyert információk alapján a szerkesztő fogalmazhatta, ezért nincsen idézőjelben.

200 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. M: – A hiányos levél keltezéséhez az szolgáltat némi támpontot, hogy Koppi 1784-től már Pesten tartózkodott, márpedig kinevezéséig el kellett telnie néhány hónapnak.

1 Az 1783. augusztus 23-i 6963. sz. intimátum foglalkozik ugyan vallási ügyekkel, de ezt a rendelkezést nem tartalmazza.

2 Máté 10,16.

201 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 Talán a Praelectionum historicarum tomos I. Pestini 1788. (Horváth Ambrus: Koppi Károly működése. Bp. 1940. 101.)

202 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: ErPrK 1873 (III) 60 (Szabó Károly).

1 Magyar Könyv-Ház. Pozsony 1783. IV. 24–41.

2 Ahol a könyvre újra visszatér (IV. 286).

203 K: MTAK Kt M. Irod. Lev. 4r. 46. I. köt. M: –

1 Kéziratban maradt.

2 Die Grafen der Sächsischen Nation und Hermannstädtlichen Königsrichter im Grossfürstentum Siebenbürgen, Ungrisches Magazin 1782. 261.

204 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 EOE I. Bp 1875. 23. 1. jegyzet.

- 2 EOE I. 40.
 3 Benkő munkájának címe: *Politica trinitas Transsilvanica seu tractatus de unione tribusque trium in Transsilvania receptarum nationum sigillis*. A szerző 1791. április 7-én a dolgozatot késznek mondta.
 4 EOE I. 84.
 5 EOE XVII. Bp. 1894. 117.
 6 EOE XII. Bp 1887. 248.
 7 Marquard Hergott: *Genealogia diplomatica Augustae Gentis Habsburgicae I-II*. Viennae 1737.
 8 *Geographie des Grossfürstentums Siebenbürgen*. Pressburg 1790.
 9 Szerzője Ignaz von Born.
 10 Heinrich Moritz Gottlieb: *Die Zigeuner, ein historischer Versuch*. Dessau – Leipzig 1793.
 11 Benkő betoldása. – 1176-nál a bejegyzés idegen kéz írása.
 12 A folytatás Benkő betoldása.
 13 Az egész bejegyzés idegen kéz írása.
 14 Idegen kéz betoldása.
 15 Idegen kéz betoldása.
 16 Idegen kéz írása.
 17 Az egész sor idegen kéz betoldása.
 18 A két szó idegen kéz betoldása.
 19 Benkő frásával: „Konth”. Idegen kézzel: „Vide Huszti”.
 20 A szám után idegen kézzel: „Huszti”.
 21 A szám után idegen kéz írása következik.
 22 A szám után idegen kéz betoldása.
 23 A „Comes” szótól Benkő betoldása.
 24 Benkő betoldása.
 25 A folytatás Benkő írása.
 26 Az utolsó rész Benkő frásával.
 27 Az egész mondat Benkő kézírása.
 28 A mondat Benkő írása.
 29 Cornides eredetileg ezt írta: „Johannes”.
 30 A következő mondat Benkő betoldása.
 31 A toldalék Benkőtől származik.
 32 A toldalék Benkő betoldása.
 33 Az évszám Benkő betoldása.
 34 Az évszám Benkő betoldása.
 35 Az évszám Benkő betoldása.
 36 A folytatás Benkő betoldása.
 37 E két szó Benkő betoldása.
 38 Az utalás Benkőtől való.

205 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2 tétel 38. csomó. M: –

206 K: Göttingen, Universitätsbibliothek, Handschriftenabteilung Arch. A 112:2. M: – A levélre Heyne fotóról nehezen olvasható följegyzéseket írt. E szerint a levelet október 30-án kapta meg, december 31-én válaszolt rá.

207 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. III. Comitatus Küküllő (másolat). M: –

208 K: ismeretlen. M: MH 1783. november 5. 87. sz. 690–693. Az újságíró bevezető szavai: „Erdélyből. Mind Szent havának 15dik napján ezek írtak:”

209 K: ismeretlen. M: MH 1783. november 8. 88. sz. 701–704. A közlemény „Erdélyi tudósítás.” főcím alatt jelent meg.

1 Consiliarius sapiens. Claudiopoli 1783. A latin nyelvű életrajzot és halotti versezetet magyar búcsúztatóvers követi.

210 K: ismeretlen. M: MH 1783. november 12. 89. sz. 708–709.

1 A bekezdés előtt: „Székely-Földről. Mind-Szent havában.”

211 K: ismeretlen. M: MH 1783. november 15. 90. sz. 717–718. A közlemény után a Kapronczai Ádám vezetése alatt álló kolozsvári református nyomda magyar nyelvű kiadványainak listája következik. Nem valószínű, hogy ezt Benkő állította össze.

212 K: SMúz M: –

213 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 A szó török eredetű (TESz I. 472).

2 Tatárjuhar.

214 K: ismeretlen. M: MH 1784. január 7. 2 sz. 13–16. Az újság szerkesztője alighanem átfogalmazta a levelet. A közlemény „Tudományos dolgok.” főcím alatt a következő bevezetéssel kezdődik: „Megint a' Tudományokról? – Az igaz, észre se vevém magamat, mennyire elterjedék a' minap is, egyszer az írásnak neki eredvén. egész Szent Iván' éneke lett belőle, De ugyan csak ma is írnom kell. Vétenék az Édes Haza ellen, ha öröme nem tenném mennél előbb köz hírré egy Tudós Gyermekeének ditsőségét, kit a' kül földiek megint meg tiszteltenek.”

215 K: ismeretlen. M: MH 1784. január 10. 3. sz. 17–19.

216 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 A levélnek nincsen melléklete.

2 Bornemissza János Estvéli időtöltése. Kv 1777.

3 A lisszaboni földrengésről.

4 Taxonyi János példagyűjteménye: Győr 1740–1743.

5 RMNy 994.

6 Johann Wiegand könyvének fordítása: Pozsony 1774.

7 *Dissertatio philologico-theologica de peccato in Spiritum Sanctum*. Lugduni Batavorum 1731.

8 Nánási (Lovász) Andrásnak két disszertációja van: *Franequerae* 1723 és 1726.

9 Szent-Simóni József disszertációját nem ismerjük.

10 *Ratiocinium theologicum*. Tiguri 1753.

11 Szinnyeinel: Orbán (Szathmári) Sámuel, két disszertációja van.

12 Janki Péter Utrechtben, 1740-ben disszertált.

13 Az orvos Balog József.

14 Vécsey Gergelynek két disszertációja jelent meg Utrechtben (1739, 1740).

15 Valószínűleg Kocsi Csörgő István.

16 A költő Gyöngyössi János (Kolozsvár 1767).

17 Baróti Szabó Dávid Paraszi majorsága. Kassa 1779–1780.

18 Szinnyeinél Wályi. Műve: Római imperatorok tüköre. Pozsony–Kassa 1778.

19 Ford. Weress Balázs. Kalocsa 1773. Első kiadása RMNy 207 (Debrecen 1565).

20 RMK I. 709 vagy 714.

21 Disszertációja: Halle 1714.

22 Megjelent az Odera-parti Frankfurtban. 1732.

23 Pápai Páriz Imre: Keskeny ut. Utrecht 1647 (RMK I. 798).

24 Szei Józsefről lehet szó (Tr. g. 525–527. Benkő egy kézírata szerint – AkK Ms 1725 –, amely Bod Péterhez tartalmaz kiegészítéseket), imakönyv 1755-ből.

25 Wesselényi Zsuzsanna ilyen tárgyú fordításairól a bibliográfiák nem tudnak.

26 Fordítás.

27 Kolozsvár 1773.

28 Bécs 1779.

29 Dissertatio juridica. Claudiopoli 1779.

30 Chernák László 1775-től Deventerben tanított.

31 A Sarassa-fordító.

32 Az embernek próbája. Bécs 1772.

33 Kassándra I–VII. Bécs 1774; eredetijének szerzője: La Calprenède. Mészáros Ignác Kartigamja Pozsonyban, 1772-ben jelent meg. Német eredetijének írója Menander (= D.C. Walther). Báróczi Sándor: Erkölcsei mesék. Bécs 1775; eredetijét Marmontel írta.

34 Számos alkalmi verset írt.

35 Fogadás-tételnél jó illüetü áldozatja. Kv 1772 (fordítás).

36 Orvosi könyveket írt.

37 Sok műve ismeretes.

38 Benkő saját műveire gondolt.

39 Ilyen nevű szerzőt nem találtunk.

40 A szerzőnek (1723–1802) számos műve ismeretes.

41 Fogarasi Pap József.

42 Hódmezővásárhelyi református pap, számos munkája van.

43 Talán: Mezei beszélgetés. Pozsony é. n.

44 Lásd Kovácsnai Sándor: Az ész igaz útján. Bev. Kócziány László. B 1970. 255–258.

45 Két műve ismeretes.

46 Azonosíthatatlannak bizonyult.

47 Talán Fejérvári István, disszertációja: RMK III. 3293.

48 Műveinek számos magyar fordítása van.

49 Van magyarra fordított munkája.

50 Horányi Elek.

51 Emmanuel Alvarez, a jezsuiták iskoláiban tanított latin grammatika szerzője.

52 Wesszprémi István orvosi biográfiája.

53 Sok műve van.

54 Tr. g. II. 527.

55 Johann Steidele könyvét fordította. Bécs 1777.

56 Vetsei (Pataki) István: Magyar geográfiája. Nagykároly 1757.

57 Magyar Ország verseiben-való rövid le-írása. Nagykároly 1763.

217 K: ismeretlen. M: MH 1784. február 7. 11. sz. 81–82. A szerkesztői bevezetés: „Nem minden szándék telylyesedik. Kivált a' gonoszat még a' vak történet is fel keveri. Ihol ennek itt is egy különös példája. Erdélyből vevők. Három szék-benn történt nem olyly igen rég.”

218 K: ismeretlen. Vö. a 206. számú levél jegyzetével.

219 K: ismeretlen. M: MH 1784. február 18. 14. sz. 115. A szerkesztő előbb egy Vajdahunyadon kelt levelet ismertetett, majd így folytatta: „Közép Ajtáról íratott más levélből ... ezeket vevők.”

220 K: ismeretlen. M: Csaplár Benedek: Révai újságíró Pozsonyban. Figyelő 1882 (XII) 294.

1 Mátyus Péter, aki 1784 elején szerkesztette a MH-t.

2 A magyar alagának I. könyvek. Nagykároly 1778.

221 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 225. számú levelet.)

222 K: ismeretlen. M: Jakab Elek: Szacsuvay Sándor. Figyelő 1882 (XII) 42.

1 Benkő készítette a MH mutatóját (Kereső).

2 Benkő egy három könyvből álló dolgozatot kívánt kiadni a románokról. Csak az első ív jelent meg, a folytatást nem engedélyezte a cenzúra. Ennek a Pozsonyban, Patzkónál kinyomtatott résznek a címe erősen hasonlít a levélben említett: „Az 1784-ben támadott oláh zenebonának leírása”. (Kiad. Kolozsvári Nagy Naptár 1865-dik közönséges évre, szerk. K. Papp Miklós). Ami a MH-t illeti, 1784 végén és 1785 folyamán sorozatosan ismertette a Horea-felkelés eseményeit, de ezeket nézetünk szerint nem Benkő írta, mert neki áttekintése sem lehetett az Erdélyi középső és nyugati felében gyorsan alakuló eseményekről, s ha írt is egy-két levelet, ezek Szacsuvay átírásában és névbetűje alatt jelentek meg (pl. 1785. január 5., február 12. és 26., március 2. stb.). Emiatt a MH e tárgyú cikkeinek közlésétől eltekintünk. Benkő könyvének sorsáról: MH 1785. 295–296, 420, 720.

223 K: ismeretlen. M: MH 1784. március 6. 19. sz. 157–158. A szerkesztő a cikket így vezette be: „Meg írók már egyszer elég felesen Erdélynek hadi tiszt változásait. A' többi tsak most toldhatjuk hozzája. Azt egyik nagy érdemű, és széles tudományú Levelező Társunk imígyen írta meg.”

1 E mondat után szerkesztői betoldás követ-

kezik: „Tudományos dolgok. Meg meg ugyan Erdélyből azon Levelező Társunknak tudósítása ez is.”

224 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. M: –

1 A 193. számú levél 2. jegyzetében említett kéziratról lehet szó.

225 K: MTAK Kt M. Irod. Lev. 4r. 41. M: Kazinczy Gábor: Kazinczy Ferenc levelesládájából. UMM 1853. 502 és Váczy János: Kazinczy Ferenc levelezése I. 1890. 59.

1 A szó szerb-horvát eredetű (TESz I. 347–348.)

2 Repkény borostyán. Az utána következő nevek ugyanennek különböző ökológiai körülmények között, ill. különböző életszakaszokban kialakult formaváltozatai. (Ifj. Szabó Attila szíves felvilágosítása.)

226 K: ismeretlen. M: MH 1784. május 1. 33. sz. 276–277.

227 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. M: –

1 A két említett levél dátumhoz nem köthető.

2 Talán az Erdélyi História Szekrény.

3 Hess András kiadványa (RMNy 2).

4 Lásd a Függelék: XIII.

5 Dónáth Antalról Jancsó (155, 272, 353).

6 Bethlen Farkas kiadása a levél írásakor már folyamatban volt.

7 Bereczk György naplója. Kiad. Szabó Károly és Szilágyi Sándor. Pest 1860. A kuruc generális Károlyi Sándor.

8 Teleki Sámuelnek feleségétől, Bethlen Zsuzsannától 1771 és 1787 között kilenc gyermeke született, de a felnőtt kort csak három érte meg. (Deé Nagy Anikó: Teleki Sámuel és a Teleki Téka. B 1976. 24)

228 K: ismeretlen. M: MH 1784. július 21. 55. sz. 460–464.

229 K: ismeretlen. M: MH 1784. július 21. 55. sz. 457–461. „Kolosvárról. Szent János [=Iván] Havának 30 napján.”

230 K: ismeretlen. M: MH 1784. július 21. 55. sz. 457–460. – „Magyar Hazánk' Erdély Ország' Tudománybéli dolgai” cím alatt, „Szent Jakab Havának 1. napján:” bevezetéssel, „Böls Rendeles.” főcímmel.

231 K: ismeretlen. M: MH 1784. július 14. 53. sz. 450–451.

232 K: Göttingen, Universitätsbibliothek. Handschriftenabteilung Bibl. Arch 112:2. M: –

233 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 235. számú levelet.)

234 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 Maurer József alszolgabíró.

2 Lépes Loránd alvajda (1415–1438).

3 A melléklet hiányzik.

4 Talán Johann Friedrich Czekelius (1739–1809). – Johann Fichtel (1732–1795).

5 A mellékletek hiányoznak.

235 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. M: Deé Nagy Anikó: Teleki Sámuel és a Teleki Téka. B 1976. 169–173.

1 Iani Pannonii ... Poematum, Elegiarum et Epigrammatum p. I–II. Trajecti ad Rhenum 1784.

2 Tr. g. II. 504. Magyar Athenás. 209.

3 Koncz József: I. Rákóczi György naplója. Erdélyi Múzeum 1900. 466–472, 524–528.

4 II. József közigazgatási reformjának bevezetéséről van szó.

236 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. M: – A záradék hiányzik.

237 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. M: –

238 K: ismeretlen. M: MH 1784. október 30. 84. sz. 699–700.

239 K: ismeretlen. M: MH 1784. november 3. 700–702. Az első bekezdés szerzője kétséges lehet.

240 K: ismeretlen. Említi Tankó Mátyás. (Lásd a 242. számú levelet.)

241 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

242 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 A kéziratban: „Terkő”.

2 Tr. g. I. 248–250.

243 K: ismeretlen. M: MH 1784. október 30. 84. sz. 694. Átfogalmazott szöveg.

244 K: ismeretlen. M: MH 1784. november 10. 87. sz. 717–718. Szerkesztői bevezetés: „Erdélyből a' Székely Földről:”

245 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. M: –

246 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 254. számú levelet.)

247 K: ErdGubL M: Mikó: Benkő 277–278. Ezt közöljük. Iktatási száma: 14631/1784.

248 K: ismeretlen. Említi Szathmári Pap Mihály. (Lásd a 252. számú levelet.)

249 K: ErdGubL Említi Benkő József. (Lásd a 256. számú levelet és Mikó: Benkő 85.)

250 K: ismeretlen **M:** MH 1785. január 19. 5. sz. 37–38.

251 K: ismeretlen. Említi Szatmári Pap Mihály. (Lásd a 252. számú levelet.)

252 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –

1 Lásd a 229. sz. levelet.

2 De Staat der Christenheid. Haarlem 1785.

3 Célzás Benkőnek Fogarasi Pap halálára kiadott munkájára (Oltso érzeket arannyá változtató ... Erdélyi Alkimista, Kv 1785.)

4 A berlini kérdés: „Qua ratione optime superstitio ex animis hominum extirpari potest.”

5 Az aláírás mellé Benkő ezt írta: „Kol[ozsvári] Theol[ógiai] Professor.”

253 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –

1 A megszólítás után Benkő följegyzése: „Ennek küldője igen kedves Tanítványa volt boldogult Barátom Prof. Fagarasinak. Most Academicus van.”

254 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. **M:** –

255 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 308. számú levelet.)

256 K: ErdGubL Hivatalos másolat. **M:** Mikó: Benkő 285–288. Ezt közöljük.

257 K: ErdGubL Hivatalos másolat. **M:** –

258 K: ismeretlen. Említi Rát Mátyás. (Lásd a 289. számú levelet.)

259 K: ismeretlen. Említi Szatmári. (Lásd a 260. számú levelet.)

260 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –

1 A könyv címe:

2 Vergilius Ecl. 7, 26.

3 Erdélyi História Szekrény.

261 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. **M:** –

1 Telekit az új területi beosztás kapcsán nevezték ki a nagyvárad kerületbe. (Deé Nagy Anikó: Teleki Sámuel és a Teleki Téka. B 1976. 29.)

2 Lásd a 241. számú levelet.

262 K: ismeretlen. **M:** MH 1785. április 23. 31. sz. 248. A szerkesztő bevezető szavai: „K. Ajtáról még edgy Jelentés.”

263 K: ismeretlen. **M:** MH 1785. április 30. 33. sz. 260–261.

264 K: KvEK Ms. 576/III. (Másolat.) **M:** –

265 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** ErPrk 1873 (III) 60 (Szabó Károly).

1 Niczky Kristóf.

2 Seivert.

3 A Halotti Beszéd.

266 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –

267 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 287. számú levelet.)

268 K: ismeretlen. **M:** MH 1785. augusztus 31. 68. sz. 543–545. A szerkesztő bevezető szava: „Erdélyből.”

269 K: ismeretlen. **M:** Magyar Történelmi Társaság 1855 (I) 220–221 (Vass József).

270 K: ismeretlen. **M:** MH 1785. december 17. 99. sz. 797–801. A szerkesztőtől adott cím: „Erdély. Közép-Ajtáról Székely Földi Tudósítások, Pünköszt Havától fogva, egész Szent András végéig.”

1 Haller Gábor naplóját Szabó Károly adta ki (ETA IV. Kv 1862. 1–111).

271 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** MKSz 1899. 278 (Ferenczi Zoltán).

1 Temetési oszlop. Marosvásárhely 1786.

2 A szakirodalomból ismert egy 1717–1719 között (h. n.) megjelent, Köleséritől átnézett Biblia-kiadás.

3 Catechismusi ház kints, melyet ... felfedezett Stehlin Christoph. Kv 1752. Fordítója Csirke Ferenc.

4 Tr. g. II. 486.

272 K: ismeretlen. **M:** MH 1786. március 11. 12. sz. 91–92. A közlemény előtt erdélyi tudományos hírek.

1 Előtte szerkesztői betoldás: „Ugyan Erdélyből, egyéb némű Tudósítások.”

273 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –

274 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –

1 Szatmári Pap Mihály kéziratban maradt pótlásai a Magyar Athenás-hoz: KvEK Ms. 404. Vele egy időben Szerencsi Nagy István foglalkozott ugyanezzel a tervvel. Benkő kéziratosa gyűjtése: Additamenta ad Notitiam Scriptorum Historiae Hungariae Clar. quondam Petri Bod in Ecclesia Ref. M. Igenensi V. D. M. AkK Ms. 1725.

275 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –

1 Fogarasi Pap József kéziratosa művei nem jelentek meg nyomtatásban. A levélfőről: Fogarasi Sámuel: Marosvásárhely és Göttinga. B 1974. 76.

276 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 287. számú levelet.)

277 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –

1 Benkó Rákhel később Torkos József káplár felesége lett. Rajta kívül Benkónek három lánya volt: Mária, Klára és Lidia.

278 K: ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 282. és 287. számú levelet.)

279 K: ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 282. számú levelet.)

280 K: ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 282. és 287. számú levelet.)

281 K: ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 282. számú levelet.)

282 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. M: – A levél tartalmából és lelőhelyéből következően a címzett Lénárt Sámuel lehet, Teleki Sámuel tisztartója Sáromberkén.

283 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: ErPrK 1873 (III) 45 (Szabó Károly).

1 Staats-Anzeigen 1785 (VIII) 301, ahol a „Von geweibten katholischen Geistlichen in Ungarn” című cikkében idézi a Milkoviá-t; azt írja róla, hogy „sok újat és fontosat” tartalmaz, szerzőjét pedig „tudós és szorgalmas” református papnak nevezi.

2 Az aláírás után Benkó írásával: „nb. nőtlen ember.”

284 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

285 K: ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 287. számú levelet.)

286 K: ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 287. számú levelet.)

287 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. M: NyIRK 1968/1 (Jancsó Elemér).

1 Tábornok Bécsben; Jankovich Antallal együtt Erdélybe küldték Horea felkelésekor. (David Prodan: Răscoala lui Horea I–II. B 1979. passim.)

288 K: ismeretlen. M: MK 1787. március 17. sz. 159–160. A szerkesztő bevezető szavai: „Székely földről; 1787beli Böjt-előnek 15-kén, ezek irattak:”

289 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: ErPrK 1873 (III) 45 (Szabó Károly).

1 Christiana seculi XVI. per Hungariam in religione tolerantia, Pestini 1783.

290 K: ismeretlen. M: MK 1787. március 17. 22. sz. 179–180.

291 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

292 K: ismeretlen. M: Mikó: Benkó 288–289. Iktatási szám: 205/1787.

293 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. M: –

294 K: ismeretlen. M: Mikó: Benkó 289–290. Iktatási szám: 203/1787.

295 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. M: –

296 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –
1 A dátumból a nap kimaradt.

297 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 Török nem említi Szathmári művei között. Valószínűleg egyik előadásáról van szó.

2 David Johann Michaelis: Syntagma commentationum. Göttingae 1759.

3 Helyesen: Wilhelm Surenhusius.

4 Azonosítatlan.

5 Christian Gottlob Kaiser (Index locupletissimus librorum 1750–1832 IV. Leipzig 1834) sok publikációját sorolja fel, de ezt nem említi.

6 Joseph Bingham: Origines ecclesiasticae I–X. London 1708–1722.

7 Azonosítatlan mű.

8 Azonosítatlan szerző és mű.

9 George Benson: Geschichte der ersten Pflanzung der christlichen Religion, oder Commentar über die Apostelgeschichte, aus dem Englischen übersetzt von Johann Peter Bamberger. Halle 1768.

10 Jean Dailé (Dallaues): De cultibus religionis Latinorum. Genf 1671.

11 Johann Heinrich Heidegger: Historia sacra patriarcharum I–II. H. n. 1667.

12 Johann Matthias Schröck: Allgemeine Weltgeschichte für Kinder I–IV. Leipzig 1786–1795.

13 Edward Stillingfleet: Origines sacrae. London 1662.

14 Johann Georg Walch: Bibliotheca patristica. Jenae 1770.

15 Allgemeine deutsche Bibliothek. Berlin-Stettin 1766.

16 Catalogus librorum venalium in bibliopoliis Martini Hochmeister [Cibinii] 1795 A4 szerint: M. T. Ciceronis Opera quae supersunt omnia, tomi I–XII. Mannheimii 1784.

17 Philipp Stosch: Introductio in theologiam dogmaticam. Francofurti ad Viadrum 1778.

18 Johann August Nösselt: Anweisung zur Kenntnis der besten theologischen Bücher. Leipzig 1779.

19 Valószínűleg előírás, a Vitae ötkötetes kiadása volt az ismertebb. (Bibliotheca Samuelis S. R. I. Com. Teleki de Szék I. Viennae 1796. 47.)

20 Johann Jakob Ebert: Naturlehre für die Jugend I–III. Leipzig 1776–1778.

21 Iselius (Iselin): Allgemeines historisches Lexicon I–VI. Basel 1728.

22 Thesaurus eruditionis scholasticae I–II. Hága 1735.

23 Institutio religionis Christianae. Amstelodami 1667.

24 Hiányos feljegyzés.

25 Christian Trapp: Versuch einer Pädagogik. Berlin 1780.

26 Gottfried Less: Christliche Religionstheorie fürs gemeine Leben. Göttingen 1779.

27 Charles Rollin: De la manière d'enseigner et d'étudier les belles-lettres I–IV. Halle 1774.

28 Robert Lowth: Praelectiones Academicae de sacra poesi Hebraeorum. Oxford 1753.

29 Lucius Caelius Firminius Lactantius: Opera omnia quae supersunt, ed. Joh. G. Walchius. Lipsiae 1715.

30 Jakob Perizonius: Rerum per Europam maxime gestarum ab ineunte saeculo XVI. ad Caroli V. mortem, ... commentarii historici. Lugduni Batavorum 1710.

31 Magazin für die Schulen und die Erziehung überhaupt I–VI. Nördling 1781–1783.

32 Számos háromkötetes Livius látott napvilágot.

298 K: KvRefEgyhL M: Mikó: Benkó 290–291. A kiadott szöveget közöljük. Iktatási száma: 267/1787.

299 K: KvRefEgyhL M: – Bodola Sámuel aláírásának kivételével a levelet végig Benkó írta, a stílus után ítélve, egyedül ő fogalmazta.

300 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 Historische Geographie des Alten und Neuen Testaments, übers. v. G. M. Panzer. Nürnberg 1765.

2 Megj. Kv 1775.

301 K: ismeretlen. M: MK 1788. január 19. 52–56. Mikó: Benkó 291–294.

302 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

1 Ion Pătrut (Onomastică românească. B 1980. 59) személynevekből eredezteteti a falu nevét, Iorgu Iordan (Dicționar al numelor de familie românești. B 1893. 242) a Hírje(a) személynevet a hírj főnévből származtatja, amelynek jelentése: kis faház, amelyben a tejes, tejfőlős edényeket szokták tartani.

303 K: ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 308. számú levelet.)

304 K: ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 308. számú levelet.)

305 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

306 K: ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 317. számú levelet.)

307 K: ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 308. számú levelet.)

308 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel

38. csomó. M: NyIRK 1968/1. 132–134 (Jancsó Elemér).

1 Harminc évvel később is Benkó fölött lebegett a gyanú, hogy nem volt tiszta kezű, ha könyvek, kéziratok visszaszármaztatásáról volt szó.

2 Személyéről: Vita Zsigmond: Művelődés és népszolgálat. B 1983. 32.

3 Apologia ministrorum evangelicorum (Kolozsvár) 1677 (RMK II. 1400).

309 K: ismeretlen. M: MK 1787. június 6. 45. sz. 362. A szerkesztő bevezető szavai: „*Háromszék Vármegyéből* a' múlt hónapnak 19dikén ezt írják:”

A helyes dátum (1787) a levelek számozása és a kötet megszerkesztése után derült ki. Emiatt a levelét már nem sorolhattuk a kronológiailag megfelelő helyre.

310 K: KvRefEgyhL M: Mikó: Benkó 295–296. A kiadott szöveget közöljük.

311 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 64–65. M: Éder 219.

312 K: AkK Kemény: Misc. t. XX. Varia. „Régi kémlékek” főcím alatt (töredékes másolat). M: –

313 K: KvRefEgyhL Másolatok: KvEK Ms. 2820 és 2425. M: Mikó: Benkó 296–299. Ezt közöljük. Iktatási száma: 145/1790.

314 K: KvRefEgyhL M: Mikó: Benkó 299. A kiadott szöveget közöljük. Iktatási száma: 145/1790.

315 K: ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 321. számú levelet.)

316 K: ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 321. számú levelet.)

317 K: KvRefEgyhL M: NT 1834. II. 25 és Mikó: Benkó 299. Ez utóbbi szöveget közöljük.

318 K: ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 322. számú levelet.)

319 K: ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 322. számú levelet.)

320 K: ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 329. számú levelet.)

321 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 28–29. M: Éder 220–222.

1 Julia levelei Ovidiushoz. Ford. Aranka György. Kassa 1790. Vö. György Lajos 279.

2 Csak 1746–1772 között hat kiadása jelent meg. (Veress I. 279.)

3 A könyvről: György Lajos 282.

4 Szerzője: Falbaire Fenouillet. Egy másik könyvét Wesselényi Zsuzsanna fordította magyarra (Gállya–Rab Kv 1785).

322 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 1-t. M: –

1 Historia rerum Vngaricarum et Transsilvanicarum ab anno 1490 usque 1606. Kiad. Carl Joseph Eder. Scriptores rerum Transsilvanicarum II/1. Cibinii 1800.

2 Kemény János önéletírása.

3 Bethlen Miklós önéletírása.

4 RMNy 209.

5 MHH SS II. Bp 1894.

6 RMNy 719.

7 Az idézetet egyetlen ma ismert példányban sem találtuk.

8 Ilyen nevű történetíró nem ismeretes.

9 Levele ma ismeretlen.

10 A püspök Geleji Katona István.

11 A mű ma sem ismeretes.

323 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 7–12. 24. M: – A Jelentés című rész egész terjedelmében: UMM 1853. 217–238. Az új megszólítással kezdődő rész Éder 226 szerint is ehhez a levélhez tartozik.

1 Az Imago megjelenése: Kv 1792.

2 Megj. Nagyszeben és Kv 1792.

3 A már 1782-ben elkészült kézirat elveszett vagy lappang.

4 A Jelentés Benkó fiának írása. (Vö. Függelék: XIX.)

5 A ritka szavak közül csak azokhoz fűzünk jegyzetet, amelyekhez sikerült adatot találnunk, ill. azokhoz, amelyek a mai olvasó számára érthetetlenek. Így: kiritziások, vö: a román crija nyelvjárási szóval, amely acélt jelent; maicz: öv, amire a kardot kötötték; zomak: kígyófajta; sleit: 1. értéktelen, gyenge, 2. méhviasz; trébellett: kalapálással domborított (ma: trébelt); kapara: vö. olasz caparra: fogláló, előleg; fidét váltottunk: húséget fogadtunk; biberázó: vö. lat. bibo = iszom; bagaritzás szekér: talán bagaria bőrfedéllel ellátott jármű.

324 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. f. 26, 25'. M: –

1 Lásd a 325. számú levelet.

2 Vö. Székely oklevéltár. Szerk. Szabó Károly. I. Kv 1872. 205–207.

325 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. f. 27. A levél mellékleteként maradt meg, Benkó másolatában. M: –

326 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 13–14. M: –

327 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 16–21. M: –

1 A szász forrásokra: Franz Zimmermann: Handschriftliche Urkunden-Sammlungen sieben-

bürgischen Ursprungs. Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. NF 1884 (XIX) 98–125 és Trausch.

2 Kemény: Coll. min. t. XIX. 214. Benkó másolatában.

3 Benkó itt és a Tr. g. II. 622-n tévesen nevezi Dominicusnak, keresztnéve Johann volt. (Trausch I. 105.)

4 Az Expeditio Schirmeriana szerzője Thomas Bordan (Trausch I. 161).

5 Benkó ki akarta adni a Vojvodae Transsilvaniae-t. (Lásd a 204. számú levelet.)

6 Neve helyesen Kusch (Trausch II. 218).

7 A TBK Ms. 161. jelzetű kézírata (Novum Supplementum Chartophylac., Miscellanea): „Quaedam Mssta ex collectione Benkóiana” alcímmel, a szerző neve nélkül ezt a kéziratot is felsorolja; a KvEK Ms. 598. viszont a szerzőt is megnevezi. Ezt kivonatolja uo. az Ms. 568.

8 Kemény József: Lexicon Eruditorum III (AkK Ms. A. 251) terjedelmes címszót tartalmaz Szenciről, de ezt a kéziratot nem említi. (Vö. KvEK Ms. 598.)

9 Trausch nem említi a szerzőt, Szinnyi erről a művéről nem tud, hozzá ellenben Benkó KvEK Ms. 598.

10 A KvEK Ms. 598. jelzetű kézírata említi e két művet (2r-v).

328 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 22–23. M: –

1 Franciscus Antonius de Simeonibus: De bello Transylvanico, et Pannonico libri sex Romae 1713.

2 A könyv kiadási helye: Brigae.

3 Commentarii della Guerra di Transilvania, del Signor Ascanio Centorio de gli Hortensii ne guali si contengono tutte le cose, che successero nell'Ungheria dalla rotta del Re Ludovico XII sino all'anno MDLIII ... In Vinegia appresso Gabriel Giolito de Ferrari MDLXV.

4 A Historica critica I. kötete (Pestini 1778).

5 Szerzője a jezsuita Horváth Mihály.

6 RMK II. 1540.

7 A szerző nevét nem ismerjük.

8 RMK III. 3670.

9 A szerzőt nem sikerült azonosítani.

10 A pontos cím: Andreas Heldmann: Disputatio historica de origine Septem Castrensium Transylvaniae Germanorum. Vpsaliae 1726.

11 Assertor libertatis Ungaricae Andreas II. Jaurini 1750 és Andreas II. dictus Hierosolymitanus, Saxonum in Transilvania libertatis assertor. Jaurini 1751.

12 A cím folytatása: ... ed Ungaria tra l'Imperatore Leopoldo I. e il Gran Signore de Turchi Echmet IV.

13 A szerző Martin Schmeizel (Trausch III. 203).

14 Magyarország Históriájának rövid Summája. Halle 1749.

15 Joannes Stiltingus: Vita Sancti Stephani Regis Hungariae. Jaurini 1747.

- 16 Desericzky Ince művei.
 17 Pannonia veterum monumentis illustrata. Lipsiae 1771.
 18 Nehezen azonosítható szerző.
 19 Ismeretlen.
 20 Ismeretlen.
 21 A helyes megjelenési év 1755.
 22 Mauritio Nitri francia fordítása lehet.
 23 Hibátlan cím.
 24 Epistola Martini Lutheri ad Joannem Honterum. Jeane 1712.
 25 Hungarische-Siebenbürgische, Moldau-Wallach-Türkische etc. Chronica, Frankfurt 1665.
 26 A H.M. itteni feloldása szélthében elterjedt nézet.

329 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 59–60. M: –

1 A következőkben a dátumokat szükség esetén a régi és az új naptár szerint egyformán adjuk meg.

- 2 Január 24.
 3 Március 29.
 4 November 28.
 5 Május 27.
 6 Március 15.
 7 Május 22.
 8 Május 13.
 9 Június 10.
 10 Március 8.
 11 Március 27.
 12 Június 5.
 13 Március 15.
 14 Április 13.
 15 Június 6.
 16 Június 4.
 17 Március 10.
 18 Május 28.
 19 Július 23.
 20 Május 21.
 21 Április 1.
 22 Május 23.
 23 Május 20.
 24 Április 21.
 25 Április 27.
 26 Április 17.
 27 Április 29.
 28 Szeptember 16. (május 6. ?).
 29 A régi naptár szerint március 24, az új szerint április 3.
 30 A régi naptár szerint szeptember 15, az új szerint szeptember 18.
 31 A régi naptár szerint április 26, az új szerint április 28.
 32 A régi naptár szerint szeptember 20, az új szerint szeptember 16.
 33 A régi naptár szerint május 9, az új szerint május 19.
 34 A régi naptár szerint szeptember 19, az új szerint szeptember 15.
 35 A régi naptár szerint május 1, az új szerint május 4.

36 A régi naptár szerint október 22, az új szerint vasárnapra esik.

37 A régi naptár szerint április 29, az új szerint az ünnep vasárnapra esik.

38 A régi naptár szerint december 8, az új szerint december 13.

39 A régi naptár szerint április 20, az új szerint április 23.

40 A régi naptár szerint április 26, az új szerint április 29.

41 A régi naptár szerint április 11, az új szerint április 21.

42 A régi naptár szerint május 11, az új szerint április 19.

43 A régi naptár szerint szeptember 20, az újszerint szeptember 17.

44 A régi naptár szerint április 22, az új szerint Szent György napjára esett.

45 A régi naptár szerint április 6, az új szerint április 16.

46 A régi naptár szerint április 18, az új szerint április 21.

47 A régi naptár szerint Szent György napjára esik, az új szerint április 27.

48 A régi naptár szerint május 24, az új szerint június 3.

330 K: KvRefEgyhL M: Mikó: Benkó 301–302. A kiadott szöveget közöljük. Iktatási száma: 117/1791.

331 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. f. 15. M: Éder 226–228. A keltezés innen való.

1 Itt megszakad a levél; az utolsó mondatföredék az első lap margóján található.

332 K: ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 334. számú levelet.)

333 K: ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 334. számú levelet.)

334 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 37–38. M: Éder 228–231.

1 Itt és a következőkben a szöveg több helyen romlott, olvashatatlan.

2 Imago Inclytae in Transilvania nationis Siculicae historico-politica. Cibinii – Claudiopoli 1790. Magyar fordításban: Az Erdély országi nemes székely nemzet képe. Kv 1806.

335 K: ErdGubL M: –

1 A 336. számú levéllel azonos.

336 K: ErdGubL M: –

1 A Gubernium 8651/1791. sz. alatt intézkedett ebben az ügyben.

337 K: KvRefEgyhL Benkó József 1791. április 7-i (330. számú) levele mellett. Ismeretlen.

338 K: OL R 313. 1. csomó. M: –

- 339 K:** OSzK Kt Quart. Hung. 1994. f. 58 (Benkó sk másolata). M: –
 1 A melléklet hiányzik. Megtalálható ifj. Benkó József másolatában a 345. számú levél mellett.
- 340 K:** ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 345. számú levelet.)
- 341 K:** ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 345. számú levelet.)
- 342 K:** OSzK Kt Quart. Hung. 1994. f. M: –
 1 Ma ismeretlen (Trausch II. 162).
 2 Vö. Trausch I. 308.
- 343 K:** KvRefEgyhL M: –
- 344 K:** ismeretlen. M: Figyelő 1878 (IV) 385 (Radvánszky Béla).
 1 A Társaság titkára ebben az időben Bethlen Gergely volt.
- 345 K:** OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 30–32. M: Éder 231–234.
 1 Benkó a novemberi levelet kaphatta meg Szent Márton napján (november 11).
 2 Lásd Éder 101–133.
 3 Az Imago 1837-i kiadásában jelent meg.
 4 A jel a levél végén levő pótlásra vonatkozik.
 5 Georg. 4,625.
- 346 K:** OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 33–34. M: MKSz 1985. 298–300 (Enyedi Sándor).
 1 A levél végi dátumtól való eltérés azzal magyarázható, hogy Benkó több nappal később fejezte be a levelet.
 2 Kovachich Márton György: Planum.
- 347 K:** OSzK Kt Quart. Hung. 1994. f. 35. M: MKSz 1985. 300 (Enyedi Sándor).
- 348 K:** ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 349. számú levelet.)
- 349 K:** OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 39–40. M: Éder 234–236.
 1 Brassica tataria.
 2 Kiad. Éder 101. 153–213.
- 350 K:** OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 41–42. M: MKSz 1985. 300–301 (Enyedi Sándor).
- 351 K:** OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 41–42. M: MKSz 1985. 300–301 (Enyedi Sándor).
- 352 K:** OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 45–46. M: MKSz 1985. 301 (Enyedi Sándor).
- 353 K:** OSzK Kt Quart. Hung. 1994. f. 63. M: MKSz 1985. 301–302. (Enyedi Sándor).
- 354 K:** ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 355. számú levelet.)
- 355 K:** OSzK Kt Quart. Hung. 1994. f. 68. M: MKSz 1985. 302 (Enyedi Sándor).
- 356 K:** OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 66–67. M: MKSz 1985. 302–303 (Enyedi Sándor).
- 357 K:** OL P 686. Másolatok: KvEk Ms. 2825 és 2425. M: –
- 358 K:** ismeretlen. Említi Mikó: Benkó 106.
- 359 K:** KvRefEgyhL M: Mikó: Benkó 306–307. A kiadott szöveget közöljük. Iktatási száma: 208.1795.
- 360 K:** TBK Epistolae Eruditorum. M: ÜMM 1855 (I) 467–470 (Kemény József) ItK 1908. 474–476 (Gulyás Károly). Az utóbbi szöveget közöljük.
 1 Valójában a Filius Posthumus című kéziratos művében foglalkozik bővebben a reformáció kezdeteivel (Székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár. 1193.)
 2 A két levél ismeretlen, időhöz nem köthető.
 3 A levél ismeretlen.
- 361 K:** ismeretlen. M: NT 1834/II. 308–309 (Nagyajtai Kovács István) és Mikó: Benkó 308–309. Az utóbbi szöveget közöljük.
 1 Catalogus librorum qui in Officina Libraria Ill. Collegii Ref. Claudiopolitani excusi. Claudiopoli 1781. 13. sajtó alatt levő könyvek között említi a következő szöveggel: „A Néhai Losontzi István Hármaskönyvnek harmadik részét, mely Erdély Országáról vagy, minthogy igen hibás, most dolgozza újjól egy ahhoz értő derék Ember, mellyhez Erdélynek újjabban rajzolt Mappácskái-is járulni fognak.”
 2 Számadásíró, számjegyző.
- 362 K:** ismeretlen. Említi Mikes János 1795. október 25-én a Guberniumhoz intézett levelében (6091/1795).
- 363 K:** AkK Kemény: Coll. Mai. t. XIX. Másolata: KvEK Ms. 2820. M: Mikó: Benkó 312–313. A kiadott szöveget közöljük.
- 364 K:** SMúz Levéltára. M: –
- 365 K:** AkK Kemény: Coll. Mai. t. XIX. (másolat). M: – Az aláírás hiányzik. A levél első lapján: „Expediit Enyedi. Expediit G. Bánfi.”
- 366 K:** ErdGubL M: – A címzés végén Benkó feljegyzése: „egy kisdied Kordovánnal edgyütt.”
- 367 K:** ismeretlen. M: Mikó: Benkó 314–315.
- 368 K:** ismeretlen. M: Mikó: Benkó 315–316. Ezt közöljük. Iktatási száma: 3833/1796.
- 369 K:** ErdGubL M: Mikó: Benkó 317–318. A kiadott szöveget közöljük.

370 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 371. számú levelet.)

371 K: OL P 686. Másolata. OL P 618. 1. tétel (csonka). M: Mikó: Benkő 318–319.

372 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 374. számú levelet.)

373 K: ismeretlen. M: ÚMM 1854 (I) 421–423 (Vass József).

1 RMNy 368.

2 RMNy 468.

3 RMNy 437 (megj. 1579).

4 Fordította Szakmári Fabricius István. RMNy 390.

5 RMNy 327.

6 Az RMNy 327. része.

7 Szerzője Bethlen Miklós (RMK II. 1400).

8 De bello a Christianis contra barbaros gesto, libri IV. Gröningen 1731.

9 Bessenyei György műve.

10 Viennae 1754.

11 Kurz gefasste Bericht von der Belagerung der Stadt Bistritz, welche ... im Jahr 1602. vorgenommen. Bistritz 1779; a szerző: Stephan Dekani. (Veress I. 302).

12 RMK II. 1133.

13 Azonosíthatatlan.

14 Benkő munkája.

15 RMK II. 1133.

16 Talán az emlékirat.

17 Székely Oklevéltár I. kiad. Szabó Károly. Kv 1872. 205–207.

18 Azonosíthatatlan.

19 EOE IV. Bp 1878. 136–238 vagy 443–448.

20 Kiad. Johann Christian Engel: Geschichte des ungarischen Reichs und seiner Nebenländer II. Th. Halle 1798. 17–22 (az ÚMM jegyzete).

21 EOE I. Bp 1875. 494.

22 Azonosíthatatlan.

23 Azonosíthatatlan.

24 Nachricht von den Versteinerungen des Grossfürstenthums Siebenbürgen. Nürnberg 1780.

25 Engel: i. m. 22 skk. (az ÚMM jegyzete).

26 A KvEK Ms. 595. számú kézírata „De origine Siculorum” cím alatt említi „Az erdélyi kéz-írásban lévő történet írók esztendő szám szerint való laistroma” negyedik darabjaként.

27 „T. c. Mike Sándor úrnak, az erdélyi országos levéltár al-igazgatójának szíves közléséből, Zsigmond királynak ily szellemű intézvénye fekszik előttem 1435-ből; I. Mátyásnak pedig 1463-ból. Eredetie az orsz. levéltár. okleveles szekrény. A. I.” (Az ÚMM jegyzete.)

28 Jancsó 249.

374 K: ismeretlen. M: ItK 1935. 50 (Csúry Bálint).

1 Magyar néven: Keresztényhavas.

2 Juhászok.

375 K: ErdGubL M: – Ugyanezen 8433. szám alatt a kolozsvári Gubernium felszólítja Háromszék előjáróit, hogy értesítsék az érdekelteket a királyi leiratról, és Benkő nevét töröljék az adózók listájáról. Mint a következő levelekből kiderül, ez nem történt meg.

376 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 377. számú levelet.)

377 K: KvRefEgyhL M: – Benkő védekezését a püspök 1799. április 25-én terjesztette elő az Egyházi Főtanácsnak, megjegyezve, hogy Benkő „más erőtlenségei” is kitűntek a generális vizitáció alkalmával, s ezért hivatalából elmozdították.

1 Törölve: „pro tunc”.

378 K: ErdGubL M: –

379 K: ErdGubL M: –

380 K: ErdGubL M: –

381 K: OL P 686. Másolata: KvEK Ms. 2820. M: Mikó: Benkő 330–331.

1 Felcserje.

382 K: OL P 686. Másolata: KvEK 2820 és 2425. M: Mikó: Benkő 331–332.

383 K: ErdGubL Másolata: KvEK Ms. 2425. M: Mikó: Benkő 332–333. A kiadott szöveget közöljük.

384 K: KvRefEgyhL Másolata: KvEK Ms. 2425 és 2828. M: Mikó: Benkő 333–334. A kiadott szöveget közöljük.

385 K: ErdGubL M: –

386 K: KvRefEgyhL Másolata: KvEK Ms. 2425 és 2828. M: Mikó: Benkő 336–337. A kiadott szöveget közöljük.

387 K: KvEK Ms. 2425 (másolat). M : Mikó: Benkő 339–340. A kiadott szöveget közöljük.

388 K: ismeretlen. Említi Mikó: Benkő 190.

389 K: KvRefEgyhL Másolata: KvEK Ms. 2425. M: Mikó: Benkő 340. A kiadott szöveget közöljük. Iktatási szám 39/1815.

1 Téves adat: Benkő József 1814. december 28-án halt meg.

Jegyzetek a Függelékhez

I K: ismeretlen. M: EphVind 1778. február 13. 13. sz. 76.

II K: ismeretlen. M: EphVind 1778. február 24. 16. sz. 94–95.

III K: ismeretlen. M: Göttingische Gelehrte Anzeigen 1780. június 10. 24. sz. (Zugabe) 374–384. Szerzője Ludwig Albrecht Gebhardi. (István Futaky – Kristin Schwamm: Die Ungarn betreffenden Beiträge in den Göttingischen Gelehrten Anzeigen 1739–1839. Bp. 1987. 45. Az ismertetés fotómásolatát a szerzők voltak szívesek rendelkezésünkre bocsátani.)

IV K: ismeretlen. M: MH 1780. július 15. 57. sz. 464–465.

V K: ismeretlen. M: MH 1781. február 14. 13. sz. 98–99. Vö. a 121. számú levéllel.

VI K: ismeretlen. M: MH 1781. október 10. 78. sz. 621–622. A hír nyilvánvalóan Benkótól származik (vö. a 138. számú levéllel), a megfogalmazás nem; a néprajzi jellegű gyűjtés gondolatát biztosan Rát Mátyás írta.

VII K: ismeretlen. M: EphVind 1781. május 1. 35. sz. 211–212. „Res literariae” cím alatt.

VIII K: ismeretlen. M: MH 1781. október 17. 80. sz. 633–635.

IX K: ismeretlen. M: MH 1781. november 24. 91. sz. 721.

X K: ismeretlen. M: EphVind 1781. november 30. 96. sz. 584.

XI K: ismeretlen. M: Calendarium maius titolare pro anno 1782. Cibinii 1782. 136–137. A kéziratnak 1781 közepe táján kellett nyomdába kerülnie.

XII K: ismeretlen. M: MH 1782. június 26. 49. sz. 388–389.

XIII K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –

XIV K: ismeretlen. M: Bethlen Farkas: Historia de rebus Transsilvanicis. Tom. V. Hunc recognovit, supplevit, Praefatione ac Indice instruxit Iosephus Benkó. Cibinii 1789. a2, 1–36.

XV K: ismeretlen. M: EphBud 1790. május 3. 10. sz. 95–96.

XVI K: ismeretlen. M: Siebenbürgische Quartalschrift. 1791. (II) 90–92.

XVII K: ismeretlen. M: Novi Ecclesiastico-Scholastici. Vol. I (1793) Trimestre I. 86–87.

XVIII K: ismeretlen. M: Siebenbürgische Quartalschrift. 1791 (II) 215–221.

XIX K: ismeretlen. M: ÚMM 1853 (III) 217–238.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Mutatók

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A levelek címzettjei

A név után következő szám a levél sorsszámát jelenti.

Aa, Van der 86, 146

Abacs János 377

Aranka György 311, 316, 321, 322, 323, 324, 326,
327, 328, 329, 331, 334, 342, 345, 346, 347, 349,
350, 351, 352, 353, 355, 356, 374

Balog Sándor 77

Bánffy Dénes 49

Bánffy Farkas 47, 48

Bánffy György 335, 339, 363, 366, 368, 385

Batthyány Ignác 153

Benkő Ferenc 357, 371, 381, 382

Bethlen Gergely 344

Bitai Péter 383

Chenot, Adam 5

Cornides Dániel 120, 151, 203

Cserei Farkas 27

Csorvási Mihály 293, 295

Daniel István 292, 294

Egyházi Főtanács 9, 11, 298, 299, 310, 313, 330,
338, 359, 384, 386, 388, 389

Ernst János 378, 379

Filtsch Johann 79, 80

Gubernium 7, 15, 17, 51, 256, 380

Gyöngyössi János 18, 113

Haarlemi Tudós Társaság 85

Háromszék vármegye 257

Heyne, Christian Gottlob 157, 174, 206, 232

Incze Mihály 67, 68

Ismeretlen 312

Ismeretlen 343

Jósa György 140

József II. 247

Kandó Mihály 324

Kazinczy Ferenc 225

Kemény Sámuel 110

Kendeffi Elek 46, 73, 141, 168, 181

Kendeffi János 190

Koppi Károly 92, 117, 131, 132, 138, 139, 143,
164, 171, 176, 192

Kovácsnai Sándor 31, 319

Körösi György 30

Középajtai református gyülekezet 1

Kurtzböck, Joseph 28

Lénárt Sámuel 279, 281, 282

Magyar Hírmondó 81, 82, 83, 84, 87, 89, 90, 91,
93, 96, 98, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 112,
123, 124, 129, 130, 133, 134, 135, 154, 155, 156,
163, 170, 175, 177, 178, 180, 182, 184, 187, 191,
194, 197, 198, 199, 208, 209, 210, 211, 214, 215,
217, 219, 223, 226, 228, 229, 230, 231, 238, 239,
243, 244, 250, 262, 263, 268, 270, 272

Magyar Kurir 288, 290, 301, 309

Mária Terézia 43

Mikes János 364

Molnár János 88, 137

Nemes János 325

Országgyűlés 336

Osváth László 212

Pataki Sámuel 10, 74, 76, 101, 111, 152, 160, 165,
183, 306, 317, 358, 361

Petki István 167

Részleges zsinat 367

Révai Miklós 220

Rhédei Adám 269

Roth, Paul 41, 59

Simon Sámuel 94

Sófai József 35

Szász Pál 53
Szathmári Pap Mihály 251, 259, 274
Szegedi György 40
Szegedi Sámuel 119
Szentkereszti Sámuel 57

Tankó Mátyás 240
Teleki József 172
Teleki Sámuel 29, 33, 95, 99, 116, 118, 144, 145,
169, 188, 193, 200, 205, 224, 227, 235, 236, 237,
245, 254, 261, 267, 276, 287, 304, 308, 360
Thúri Sándor 189, 324

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A levelek írói

A név után következő szám a levél sorszámát jelenti

Abacs János 376, 389
Ajtai Dávid Mihály 195
Aranka György 315, 318, 332, 333, 340, 341, 348,
354, 372, 373

Baló Bálint 150
Balog József 63
Bánffy Dénes 45
Bánffy Farkas 52
Bánffy György 365
Basa István 307
Bayer, Jakob 58
Benkő Ferenc 285, 370
Benkő Józsefné 132
Bethlen Gergelyné 248
Brúz László 179

Chenot, Adam 4
Cornides Dániel 142, 204

Csapó József 213
Csernátoni Vajda Sámuel 185
Czirjék Sándor 62
Csiszér József 2

Danczkay József 369
Dési György 39
Drasenovich György 264

Eder, Karl Joseph 266, 273
Egyházi Fótanács 314, 337
Ernst János 196

Ferenc I. 375
Filtsch Johann 69, 78

Gubernium 6, 8, 16, 22, 44, 249

Gyöngyössi János 20, 121, 122, 128

Haarlemi Tudós Társaság 136

Heydendorf, Michael von 26
Heyne, Christian Gottlob 159, 218
Hochmeister, Martin 320
Hollaki Pál 23
Huszár Mihály 25

Ismeretlen 54
Ismeretlen 55

Jósa György 147

Kapronczai Ádám 3, 24, 173, 217
Kassai Mihály 65
Katona Imre 97, 115
Kazinczy Ferenc 221
Kemény Sámuel 126
Kendeffi Elek 70, 162
Kendeffi Rákkel 277
Kerekes János 14
Keresztes Máté 36, 37
Két magyar diák 72
Kónya Ferenc 149
Koppi Károly 158, 186, 201
Kovács József 286
Kovács Tamás 12, 13
Kovácsnai Sándor 32
Körösi György 34

Lénárt Sámuel 278, 280
Lisznyai Incze István 64

Mikes János 362
Molnár György 207
Molnár János 166, 202

Nagy József 300
Nemes Ferenc 109

Pap József 234
Pataki Sámuel 103, 161
Petrichevich Horváth Kázmér 21

Rát Mátyás 258, 289
Révai Miklós 265
Roth, Paul 19, 60, 75
Rozsnyai Sámuel 284

Simon Sámuel 100
Sófalvi József 42, 216
Sulzer, Franz Joseph 66, 71

Szacsvay Sándor 222
Szász Pál 56
Szathmári Pap Mihály 252, 260, 274, 297
Szegedi György 50
Szegedi Sámuel 125, 127
Szeli József 38, 125

Szerencsi Nagy István 283
Szigethi Mihály 253, 275

Tankó Mátyás 242
Teleki Lajos 387
Teleki Sámuel 114, 233, 241, 246, 255, 303
Teleki Sámuelné 148

Ungi Pál 291

Vécsey Zsigmond 296

Weszprémi István 61

Zilahi Sámuel 305

Helynévmutató

A helynév után következő szám a levél sorsszámát jelenti

Abrudbánya (Abrud) 124
 Adrinápoly lásd Drinápoly
 Agropolis lásd Marosvásárhely
 Aknai út, Tordán 20
 Alba Julia lásd Gyulafehérvár
 Albensis Comitatus lásd Fehér vármegye
 Albis (Albis) 62
 Albis lásd Elba
 Alcsfk szék 155, 178, 214
 Almakerék (Mălincrav) 90
 Alsócernáton (Cernatul de Jos) 223
 Alsó Csfk szék lásd Alcsfk szék
 Alsó Fehér vármegye 84, 90, 208, 214, XIX
 Alsórákos (Răcoșul de Jos) 25, 90, 299
 Alsóvolál lásd Kanta
 Alsózsuk (Jucul de Jos) 183
 Aluta lásd Olt
 Alvinc (Vințul de Jos) 89, 90, 180, III
 Amsterdam 82, 104
 Apáca (Apața) 83, 284
 Apulus lásd Ompoly
 Arábia 101
 Arad (Arad) 23
 Arad vármegye 23
 Aranyas bástya Mikóvárán 12
 Aranyos (Aranyas) szék 90, 180, 182, 214, 288
 Aranyos (Aranyas) vize 20, 89, 90
 Aranyosgyéres (Cîmpia Turzii) 277, XIX
 Aranyospolyán (Poiana) 20
 Árapatak (Araci) 109
 Árapataki patak 109
 Argentoratum lásd Strassburg
 Árkos (Arcuș) 20, 375, 376, 380
 Aszupatak (Ásszupatak) 366
 Bábolna (Bobilna) 20
 Bacon (Batzon) lásd. Kisbacon
 Bacău (Bákó) X
 Bács (Baciu) 50
 Bágyon (Bădeni) 125, 288
 Bahcsiszeraj XIX
 Bájános, határ rész 242

Bakce Szárán lásd. Bahcsiszeraj
 Bákó lásd Bacău
 Balavásár (Bălăușeri) 149
 Balázsfalva (Blaj) 90, III
 Bálványos vár 37
 Bánkfalva (Bancu) 223
 Báránykut (Bărcut) 58
 Barca lásd Barcaság
 Barcarozsnyó (Rîșnov) 327, 370, 374
 Barcaság (Barcia, Barca, Barca vidék) 5, 60, 81, 82, 89, 90, 102, 108, 170, 177, 180, 182, 214, 215, 244, 270, 288, 323, 327, XIX
 Barcăuifalu (Satul nou) 170, 327, 386
 Barcia lásd Barcaság
 Bardóc (Bardótz) szék 5, 9, 57, 90, 134, 170, 191, 214, 226, 244, 272, 288, 313, 374
 Barót (Baraolt) 9, 198, 200, 377
 Basel (Basilea) 66, 89, 209
 Bécs (Vienna, Vindobona, Wien) 3, 5, 20, 24, 28, 29, 33, 34, 42, 50, 56, 62, 63, 65, 71, 73, 77, 82, 84, 85, 92, 101, 105, 106, 109, 127, 141, 143, 145, 165, 170, 173, 174, 181, 190, 195, 201, 203, 204, 206, 214, 222, 234, 247, 252, 256, 261, 265, 271, 272, 287, 291, 301, 322, 327, 345, 360, 374, 375, I, II, III, X, XI, XVII, XIX
 Bene (Benești) Begendorf 58
 Békés vármegye 164
 Belgrád, Nándorfehérvár (Beograd) 199
 Belső Szolnok vármegye 2, 52, 80, 90, 141, 180, 204, 214, 268, XVII, XIX
 Bénye lásd Magyarbénye
 Berbice 91
 Berethalom (Biertan) 60, 327
 Berlin 127, 133, 252
 Beszterce (Bistrița) 373, XVII
 Beszterce földje (vidék) 80, 90, 214
 Beszterce vármegye 214
 Besztercebánya (Banská Bistrica, Neosolium) 265
 Bethlen (Beclean) 49
 Bethlenszentmiklós (Simiclaus) 5, 230, 277, XVII
 Bétz patak (Szászváros mellett) 14

Bibarcfalva (Biborțeni) 9, 212, 226, 374, 382
 Bihar vármegye 204, XIX
 Bikfalva (Bicfalău) 170
 Bilak hegy 90
 Birlhelm lásd Berethalom
 Bistrica, Bistritz, Bistric, lásd. Beszterce
 Bocárd lásd Buzásbocárd
 Bodok (Bodoc) 312
 Bodola (Budila) 90
 Bodos (Bodoș) 130, 226, 299
 Bodza szoros 177
 Bogárd (Bungard) 289
 Bogártelke (Bagara) 50
 Boldogfalva (Sintămărie) 14
 Boldogváros (Seliștat, Seligstadt) 58
 Bolonya, Brassó elővárosa 170
 Bonchida (Bontida) 95, 268
 Bonyha (Bahnea) 29
 Borberek (Valea Vinului) 205
 Borkút, határrész Hídvég mellett 109
 Borosjenő, Ineu (Arad megye) 23
 Boroszló (Wrocław, Breslau) 199, XVII
 Bosznia 100
 Botfalva (Bod) 327
 Bozza lásd Bodza
 Bögöz (Mugeni) 39, 349
 Bölön (Belin) 9, 189, 360
 Bözödújfalva (Bezidul Nou) 346
 Brád (Brad) 23
 Brassó (Brașov, Kronstadt) 5, 6, 7, 8, 10, 11, 15, 16, 19, 20, 42, 49, 55, 60, 66, 71, 75, 80, 81, 83, 89, 93, 99, 102, 109, 124, 137, 145, 168, 170, 172, 177, 196, 199, 204, 215, 235, 236, 238, 270, 272, 287, 289, 301, 308, 323, 324, 325, 327, 342, 360, 361, 363, 364, 366, 371, 374, III, XIII, XIX
 Brássói havasok 90
 Bráza (Breaza) 130
 Bréma (Bremen) XIII
 Brenndorf lásd Botfalva
 Breslau lásd Boroszló
 Bucegi (Butsetz) havas 374
 Buda 71, 73, 105, 166, 174, 202, 213, 227, 265, 346, III, XVII
 Bukarest (București) 12, 93, 137, 199
 Bungárd lásd Bongárd
 Butsetz lásd Bucegi
 Buzásbocárd (Bucerdea grinoasa) 90
 Büdös barlag 90
 Bükkszád lásd Sepsibüdszád
 Časlav (Csaszlau) 199
 Cassovia lásd Kassa
 Cege, Czege (Țaga) 352
 Centumcollis lásd Százhalom
 Cibinium lásd Nagyszeben
 Colțul Braziil havas 130
 Corona lásd Brassó
 Cosdrense capitulum lásd Szászkezd
 Cremmiciu lásd Körmöcbánya
 Crux lásd Szászkeresztur
 Czeiden lásd Feketehalom
 Császár kútja, Tordán 20

Csaszlau lásd Časlav
 Csicsó (Cetetea Ciceului) XIX
 Csik szék 5, 12, 13, 62, 90, 95, 98, 108, 134, 155, 163, 180, 191, 223, 225, 242, 270, 272, 323, XIX
 Csikgömröcsfalva lásd Göröcsfalva
 Csikjenőfalva (Ineu) 237
 Csikmadaras (Mădăraș) 13
 Csikrákos (Racul) XIX
 Csiksomlyó (Șumuleu) 12, 223, III
 Csikszentdomokos (Sindominic) 242, 323, XIX
 Csikszentimre (Sintimbru) 134
 Csikszentkirály (Săncrai) 180
 Csikszenttamás (Tomești) 242
 Csikszereda (Miercurea Ciuc) 12, 199
 Csombord (Ciumbud) 90, 171
 Csóra (Cioara de Sus) 90
 Csudakő (Tsudakő) 90

Dalmácia 21
 Dálya lásd Székelydália
 Daróc lásd Homoróddaróc
 Debrecen (Debrecin) 61, 105, 164, 165, 173, 213, 222, 301, 328, 346, III, XIX
 Ders lásd Székelyderzs
 Dés (Dej) 2, 52, 77, 90, 95, 185, 208, 291, XVII
 Déva (Deva) 64, 68, 90, 120, 127, 234, 367
 Disznódi kapu, Nagyszebenben 62
 Dobófalva lásd Székelydobó
 Doboka vármegye 90, 95, 180, 204, 214, 228, XIX
 Dobra (Dobra) 288
 Dráás lásd Homoróddaróc
 Drezda (Dresden) 126
 Drinápoly, Adrinápoly (Edirne) 33

Ebesfalva (Dumbrăveni) 62, 180
 Eger, Hídvég mellett 109
 Egyházfalva, Torda része 20
 Elba folyó 199
 Enyed lásd Nagyenyed
 Erdőd (Ardud) 359, 360, 361, 371
 Erdőfüle (Filia) 9, 321, 352
 Erdőszentgyörgy (Sîngeriu de Pădure) 70, 209
 Erdővidék 9, 15, 29, 57, 90, 254, 270, 288, 299, 383, 384, 389, I, III, VII, XIX
 Erlangen 111
 Érmellék 121
 Erősd (Ariusd) 109
 Érsekújvár (Nové Zámky) 270, 326, 346
 Esztergom X
 Eszterháza 105
 Étfalva-Zoltán (Zoltan) 62

Fábján bérce, határrész Hídvég mellett 109
 Fehér (Fejér) vármegye 25, 29, 36, 62, 204, 224, 228, 239, 244, 323, 345, XVII, XIX
 Fejér vármegye lásd Fehér vármegye
 Fejérvár lásd Gyulafehérvár
 Feketehalom, Czeiden, Zeiden, Schwarzenburg (Codlea) 19, 327, 342
 Felcsik szék 13, 155, 214
 Felek (Avrig, Fleck) 91
 Felgyógy 141
 Felső Csik szék lásd Felcsik szék

Felső Fehér vármegye 90, 214
 Felsőbánya (Baia Sprie) 193, 287, 334
 Felsőrákos (Rakoşul de Sus) 90
 Felsővolál, Torja része 36
 Felvinc (Vinţul de Sus) 234
 Ferrea porta lásd Vaskapu
 Firenze (Florentia) 127
 Fogaras (Făgăras) 42, 150, 234, 345, XVII, XIX
 Fogaras földje 90, 91, 130, 150, 177, 180, III
 Fogaras vármegye 214, 239, 323, 330, XIX
 Fogarasi havasok 90
 Folt (Folt) 90
 Forró (Fărău) 90
 Forum Siculorum lásd Kézdivásárhely 120
 Földvár (Feldioara, Marienburg) 19, 108, 109, 323, 327, 374, XIX
 Frankenstein lásd Żabkowice Śląskie
 Frankfurt (Odera) 121
 Frankfurt am Main 32
 Fráta lásd Magyarfráta
 Füle lásd Erdőfüle
 Fületelke (Filitelnik) 149

Galicia (Gallicia) 213
 Gannodurum lásd Laufenburg
 Garat (Dacia) 38
 Genf (Geneva) 209
 Gernyeszeg (Gorneşti) 120, 298
 Gidófalva (Ghidfălau) 223, 288
 Gogán (Gogan) 357
 Goldberg ház Bécsben 65, 141, 143
 Goroszló lásd Magyargoroszló
 Gorzafalva (Grozăşti) 302
 Gömör vármegye 213
 Görgény lásd Görgényszentimre
 Görgényszentimre (Gurghiu) 90, 327, XIX
 Göröcsfalva (Satul Nou) 13
 Göttingen (Göttinga) 91, 157, 159, 174, 204, 206, 209, 218, 224, 359, 360, 371, III, IV, XIII
 Gradistia lásd Várhely
 Graz 50
 Guyana (Güjana, Gujana) 77, 82

Gyalakuta (Fintinele) 109
 Gyéres lásd Aranyosgyéres
 Gyergyó szék 13, 90, 134, 163, 180, 191, 214, 223, 272, 323, XIX
 Gyergyószentmiklós (Gheorgheni) 199
 Győr 265, 283, 289, 300, 301
 Gyulafehérvár (Károlyfehérvár, Károlyvár), Alba Iulia, Weissenburg, 60, 89, 90, 180, 204, 242, 296, 311, 327, III, VII, X, XIX

Haarlem 72, 85, 86, 133, 136, 143, 145, 146, 157, 170, 174, 204, 229, 232, 252, 260, VII, IX, XVII
 Hagymás erdő 231
 Halberstadt 32
 Halmágy (Hîlmagiu) 23
 Hamburg 32
 Hammersdorf lásd Szentertzsébet
 Háromszék 5, 9, 42, 57, 62, 83, 84, 87, 89, 90, 93, 99, 102, 107, 124, 154, 155, 177, 180, 217, 234, 288, 312, 366, 368, 369, 373, 375, X, XIX

Háromszék vármegye 236, 239, 244, 249, 256, 257, 270, 290
 Héderfája (Idrifaia) 149, 207
 Hermannstadt lásd Nagyszeben
 Hersa (Hirja) 302
 Hídvég (Hăghig) 90, 109, 168, 308, 323, XIX
 Hévíz lásd Őlthévíz
 Hódmezővásárhely 216
 Holdvilág (Hoghilag) 54
 Homoród vize 39, 90
 Homoródalmás (Mereşti) 90
 Homoróddaróc, Drăuşeni 39, 231
 Homoródszentpál (Sînpaul) 334
 Homoródszentpéter (Petreni) 39
 Hondorf lásd Hundorf
 Honigberg, Honigbach lásd Szászhermány
 Hosszúaszó (Valea Lungă) 29
 Hőltővény (Hălchiu) 374
 Hundorf (Vişaoara) 326, XIX
 Hunyad vármegye 50, 64, 73, 89, 90, 106, 108, 141, 180, 204, 214, 239, 288, 326, VI, XIX

Igen lásd Magyarigen

Jakabfalva, Jacobfalva (Iacobeni) 58
 Jankófalva puszta 39
 Jánosfalva (Ioneşti) 39
 Jegenye (Leghia) 50
 Jena 61, 381
 Jenő lásd Borosjenő
 Jenőfalva lásd Csikjenőfalva

Kaca, Katza (Caţa) 58
 Kajántó (Chinteni) 50
 Kálnok (Cîlnic) 99
 Kalocsa 216
 Kanta, Kézdivásárhely része 36
 Kapjon, Kaplyon (Coplean) 52
 Karatna, Torja része 36
 Karibi szigetek 91
 Karkó lásd Krakkó
 Karlóca (Sremski Karlovci) 289
 Károlyfehérvár, Károlyvár lásd Gyulafehérvár
 Kárpátok 374
 Kassa (Košice, Cassovia) 32, 50, 121, 265, 287, 346, XVII
 Kászon szék 13, 90, 134, 163, 180, 191, 214, 244, 323, 356, XIX
 Kecsed, Kecset (Aluniş) 387
 Kecsekő (Ketskekő) 90
 Kelnek (Cîlnec) 327
 Kenyérmező (Cîmpul Pîinii) 32
 Keresd (Criş) 90, 106, 174, XIV, XVII
 Keresztényhavas, Schuler-Gebürge 374
 Keresztesmező, Tordán 20
 Keresztur szék 214
 Keszthely 105
 Kézdi szék 36, 84, 90, 93, 99, 102, 185, 191, 194, 214, 244, 288, 312
 Kézdióroszfalu (Ruseni) 36
 Kézdivásárhely (Tîrgu Secuiesc) 36, 37, 102, 154, 191, 199, 287, 288, 300, 364
 Kilyén, Kilién (Chilieni) 265

Kisbacon (Bătanii Mici) 212
 Kisbun XIX
 Kisdisznód (Cisnădioar) 327
 Kisküküllő, Kiskököllő vize 89, 90, 209
 Kispetri (Petrinzel) 125
 Kissink szék XVII
 Kisszöllös (Seleuş) 204
 Kolozs (Kolos) vármegye 90, 180, 204, 214, XIX
 Kolozsmonostor (Mănăstur) 50, 204
 Kolozsvár 8, 10, 11, 15, 16, 20, 28, 32, 33, 40, 42,
 49, 50, 68, 70, 73, 82, 90, 91, 92, 101, 103, 105,
 106, 111, 117, 121, 122, 127, 131, 137, 138, 141,
 165, 171, 173, 174, 183, 186, 187, 191, 195, 201,
 204, 209, 211, 216, 222, 227, 228, 229, 230, 232,
 239, 243, 252, 260, 261, 265, 269, 274, 275, 291,
 292, 293, 294, 297, 311, 317, 321, 322, 323, 325,
 326, 329, 334, 343, 345, 346, 349, 353, 365,
 366, 369, 375, III, XI, XVII, XIX
 Koltzu Braezi lásd Coltul Brazii
 Konca, Kontza (Cunja) 90
 Konstantinápoly 38, XVI
 Koppánd lásd Magyarokoppánd
 Korpona, Karpfen 322
 Kotla hegy 90
 Köbölkut (Fintanîta) 212
 Kóhalom (Rupea) 38, 39, 58
 Kóhalom szék (Sedes Rupensis) 38, 58, 83, 90,
 214
 Köpec (Chepet) 7, 9, 99, 118, 200, 308, 322, 357,
 358, 359, 360, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 371,
 374, 375, 377, 380
 Körömcébánya (Cremnicium) XVII
 Köröspatak (Valea Crisului) 176, 196, 197, XIX
 Köszvényes lásd Nyárádkönyvénes
 Kővár vidéke 260
 Köves hágó 20
 Közép Szolnok vármegye 23, 204, 214, III
 Középvölai lásd Karatna
 Krakó (Cricău) 49, 90
 Kraszna folyó 121, 128, 214
 Kraszna vármegye 23, 204, III
 Krim 345, XIX
 Küküllő folyó 29, 54
 Küküllő (Küköllő) 29, 90, 149, 172, 180, 204,
 214, 239, XIX
 Küküllőszéplak (Suplac) 21
 Ladóc (Ladótz) erdős hegy 177
 Ladoméria 213
 Lajda lásd Leiden
 Landshut 199
 Laufenburg (Lauffenburg) 66
 Lausanne 106
 Lázárfalva (Lăzăresti) 12
 Lécfalva (Let) 222
 Leiden 42, 72, 77, 82, 86, 185, 214, 252, 260
 Lemberg lásd Lvov
 Lengyelország 143, 213, 323, 326, 327, 345,
 XVII, XIX
 Liget (Arini) 109
 Lipce (Leipzig, Lipsia) 65, 126
 Lisszabon (Lisabona) 62, 216
 Lodomeria lásd Ladoméria

London 61
 Lőcse (Levoča) 55
 Luxemburg 199
 Lvov (Lemberg) III
 Maastricht 199
 Madaras lásd Csikmadaras
 Mádefalva (Ciceu) 13
 Magaré (Pelişor) 58
 Magosmart, elpusztult falu 39
 Magyarbénye (Biia) 322
 Magyarbogát (Bogata de Sus) XIX
 Magyarbőlkény (Beica de Jos) 125, 147
 Magyarfráta (Frata) 118
 Magyargoroszló (Guruslau) XVII
 Magyarherepe (Herepea) 90
 Magyarhermány (Herculian) 170
 Magyarigen (Ighiu) 32, 90, 274
 Magyarkeresztes lásd Keresztesmező
 Magyarokoppánd (Copăceni) 20
 Magyarrégén (Reghin-Sat) 300
 Makkfalva (Ghindari) 100
 Maksa (Maocşa) 199
 Malomvíz (Rîu de Bori) 70
 Mantova (Mantua) 65
 Máramaros XIX
 Marienburg lásd Földvár
 Maros folyó 89, 90, 93, 222, 270
 Marosportus (Partoş) Gyulafehérvár része 20
 Marosszék 82, 90, 100, 180, 182, 214, 228, 244
 Marosújvár (Ocna Mureş) 322
 Marosvásárhely (Tirgu Mureş) 29, 32, 50, 65, 70,
 77, 90, 105, 127, 133, 142, 147, 165, 170, 173,
 181, 204, 209, 214, 216, 227, 229, 235, 243, 253,
 260, 262, 271, 272, 275, 282, 293, 294, 295, 305,
 321, 322, 324, 332, 333, 334, 340, 341, 345, 346,
 348, 349, 350, 352, 354, 355, 356, 368, 372, 373,
 XI, XIX
 Marosvécs (Brîncovenesti) 222
 Marticht lásd Maastricht
 Medgyes, Media, Medias 26, 54, 60, 89, 185, 193,
 203, 204, 308, 328, 373
 Medgyes szék 26, 29, 90, 214
 Mellimons lásd Szászhermány
 Menaság (Armăşeni) 155
 Mezőhavas 90
 Mezőmadaras (Madaras) 229
 Mezőnagycsány (Ceanul Mare) 292
 Mezőpanit (Pănet) 324
 Mezőség 90, 349
 Michaelis Mons lásd Kisdisznód
 Mikháza (Călugăreni) 94, 100
 Miklósvár (Mikloşoara) 9, 200
 Miklósvár szék 9, 49, 83, 87, 90, 96, 107, 124,
 130, 180, 189, 191, 198, 214, 215, 226, 238, 244,
 288, 360
 Mikóújvára lásd Mikóvára
 Mikóvára (Mikóújvára) 12
 Milcov folyó 41
 Milkó, Milcovia, Milkovul 33, 41, 46, 90, III,
 VII, X
 Milcovel 41
 Milkovul 41

Modena 23
Modor (Modra) 71
Mohács 106, XVII
Moldova (Moldva) 12, 41, 102, 123, 242, 302, 328, III
Müllerbacium lásd Szászsebes

Nagyajta, Aita Mare 5, 9, 74, 76, 87, 188, 194, 215, 288, 343, XIX
Nagybacon (Băţanii Mari) 9, 183, 272
Nagybánya (Baia Mare) 143, 287, 326, XIX
Nagycsány lásd Mezőnagycsán
Nagyenyed (Aiud) 1, 5, 20, 29, 32, 33, 34, 70, 76, 90, 105, 111, 118, 127, 138, 139, 143, 165, 170, 185, 206, 208, 209, 227, 239, 286, 287, 357, 370, 371, 376, 377, 381, 382, 389, III, XI, XIX

Nagyerdő (Udvarhely székben) 180

Nagyernye (Ernei) 346

Nagygyőr lásd Győr

Nagykükküllő (Nagykükkőhő) vize 90

Nagyselyk (Şeika Mar) 62

Nagysink szék 58, 90, 214, 234

Nagyszében (Sibiu) Marmannstadt 4, 5, 6, 7, 8, 10, 15, 16, 17, 22, 29, 33, 42, 44, 46, 52, 55, 57, 60, 62, 69, 70, 78, 80, 81, 91, 92, 97, 105, 106, 109, 111, 114, 115, 118, 122, 138, 153, 168, 169, 174, 179, 180, 183, 187, 188, 189, 190, 191, 204, 209, 222, 227, 229, 232, 233, 234, 240, 242, 249, 255, 256, 262, 266, 273, 277, 285, 287, 296, 297, 299, 300, 301, 303, 308, 312, 314, 320, 322, 326, 327, 345, III, XVII, XIX

Nagyszombat (Tyrnavia, Trnava) 50, 82, 327

Nagyszőlős (Vinogradov) XIX

Nagyvárad, Oradea 173, 202, 261, 287, 322, X, XIX

Nándorfehérvár lásd Belgrád

Nemere havas 102

Németújvár (Güns) 82

Neosolium lásd Besztercebánya

Neovilla lásd Barcăuifalu

Neustadt lásd Újváros

New Amsterdam 77

Nílus folyam 68

Noskálát havas 242

Nyárádkőszvényes (Mătrici) 100

Nyárádszentimre (Eremieni) 77, 82

Nyárádszentlászló (Sînvasii) 228

Nyitra (Nitra) 199

Óbrassó lásd Brassó

Ócsa 204

Ófehértó (Ófejértó) 158

Ófen lásd Buda

Ótői szoros 5, 302

Oláhfalva, Vlăhiţa 180

Oláhkeresztés lásd Keresztessmező

Oláhország lásd Havasalföld

Oláhszentgyörgy (Sîngeorzi-Băi) 260

Olaszország 32, 106

Olasztelek (Tălişoara) 5, 9

Olmütz lásd Olomouc

Olomouc (Olmütz) 199

Olt folyó 14, 25, 62, 91, 109, 242

Olthévíz (Hoghiz) 25

Oltszem (Olteni) 309, 323, 346

Ompoly (Apulus) 14

Opel lásd Oppeln

Opelln 199

Orbai szék 84, 89, 90, 93, 99, 123, 129, 191, 194, 214, 244, 288, 312

Ormosd (Ormoş) 322

Oroszfalu lásd Kézdiroszfalu

Ősánc 5

Ősinka (Şinca Veche) 150

Ótorda lásd Torda

Padova Patavium (Padua) 32, 106, 142

Páké (Pachia) 222

Panit lásd Mezőpanit

Pápa 61

Paptelek (Paptelke) Popteleac 349

Parajd (Praid) 5, 145, 199

Párizs 209

Paszmos (Posmuş) XIX

Pásztorbük pataka 242

Pata (Pata) 62

Patavium lásd Padova

Pávia lásd Padova

Pécel (Pétzel) 105

Pécs (Péts) 105

Pest 127, 166, 200, 201, 243, 256, 301, 346, XI, XIX

Pestvár lásd Pest vármegye

Pest vármegye 199

Petovium lásd Szászváros

Petőfalva, Peteni 123

Petri lásd Kispetri

Péts lásd Pécs

Pétzel lásd Pécel

Pilsen lásd Plzeň

Plsen (Pilsen) 199

Pócselke (Păucea) 183

Pókakeresztur (Pacureni) 121, 127

Polyán lásd Aranyospolyán

Pozsony (Bratislava) 82, 166, 172, 204, 213, 222, 223, 254, 258, 265, 272, 289, 291, 301, 323, XI

Pozsony vármegye 200

Prága 199, 327

Prasmar lásd Prázmár

Prázmár (Tartlau, Prejmer) 177, 231, 327

Prépostfalva (Probstdorf, Sejárşul) 58

Prussia lásd Poroszország

Putnok 213

Quinque-Ecclesiae lásd Pécs

Rajna folyam 199

Rápolt (Rapoltu Mare) 108

Ravasz lásd Róvás 58

Régen lásd Szászrégen

Réten (Retiş) 58, 90

Réty (Reci) 57

Rika erdő 62, 231

Rinteln, Rintel 32, 106, 227, 261, XIII, XVII

Rio de Berbrice folyó 77, 82

Róma 50, 100
 Rosaevallis lásd Rozsonda
 Róvás (Rávásel) 58
 Rozsnyó lásd Barcarozsnyó
 Rozsonda (Rosaevallis, Ruja) 58
 Rupes lásd Kóhalom
 Russia lásd Oroszország

Sárd (Şard) 14, 90, 203, 205, 207, 208
 Sargetius lásd Városvize
 Sárkány erdő 62, 89
 Sáromberke, Dumbrăviora 32, 33, 91, 169, 261, 278, 280, 289, 308, III
 Sáros vármegye 199
 Sárospatak 34, 105, 225, XVI
 Schaesburg lásd Segesvár
 Schenkensis sedes lásd Nagysink szék
 Schuler-Gebürge lásd Keresztényhavas
 Schwarzenburg lásd Feketehalom
 Schweinitz (Schweinitz) 62, 199
 Sebes lásd Szászsebes
 Sebeshely, Sebesély (Sebeşel) 14
 Segesd (Şaeş) XVII
 Segesvár (Schaerburgum, Sighişoara) 38, 58, 89, 204, 287, 301, 308, 368, XVII, XIX
 Segesvár szék 54, 90, 214, 327
 Seligstadt lásd Boldogváros
 Selyk szék 29
 Seps szék 62, 84, 90, 93, 102, 170, 191, 194, 197, 199, 214, 223, 244, 312, 385
 Sepsibükszád, Bicsad 364
 Sepsiszentgyörgy, Sfîntul Gheorghe 25, 288, 309, 364
 Silvania lásd Szilágy
 Sinka lásd Ósinka
 Slészia lásd Szilészia
 Somlyó lásd Csiksomlyó
 Sospatak (Tordán) 20
 Sövényesség (Sövénysezg; Fişer) 38
 Sövénysezg lásd Sövényesség
 Stolpen 199
 Strassburg 143, 145
 Suk lásd Alsózsuk
 Svaynitz lásd Schweinitz

Szabéd (Sabad) 32
 Szamos folyó 2, 32, 90, 108
 Szamosújvár (Gherla) 125, 127, 180, XIX
 Szárazajta (Aita Seacă) 9, 195, 311, 377
 Szászhermány (Hărman; Honigberg) 99, 323, 327 363, XIII, XIX
 Szászkeresztúr (Crij) 327
 Szászkézd (Kizdul) 58
 Szásznádas (Nadeş) 327
 Szászregén (Reghin) 121, 147
 Szászsebes (Sebeş, Mülhenbach) 42, 204, 327
 Szászsebes szék 90, 214
 Szászváros (Orăştie, Saxopolis) 14, 179, 237, 360
 Szászváros szék 90, 214, 328
 Szathmár lásd Szatmár
 Szatmár 327
 Szatmár vármegye 359
 Százhalom (Movile, Centumcollis) 58

Szeben lásd Nagyszeben
 Szeben szék 90, 91, 105, 214
 Szeben vármegye 214, 239, 323
 Szederjes (Mureni) 183
 Szeged 127
 Szék (Sic) 122, 128, 145, 234, 334, 349
 Székelydály (Daia) 39
 Székelyderzs (Dirju) 39, 198
 Székelydobó (Dobeni) 9
 Székelykocsárd (Lunca Mureşului) 322
 Székelyudvarhely (Oderheiu Secuiesc) 65, 77, 105, 145, 171, 172, 185, 193, 203, 204, 210, 224, 227, 237, 267, 272, 283, 285, 292, 295, 298, 299, 301, 306, 308, 310, 317, 322, 326, 327, 330, 345, 346, 347, 360, 386, 389, XI, XVII
 Székelyvásárhely lásd Marosvásárhely
 Székelyszombor (Jimbor) 38
 Szentdomokos lásd Csikszentdomokos
 Szenterzsébet (Gusterita, Hammersdorf) 105
 Szentgerice, Szentgerlic (Gălăţeni) 125
 Szentimre lásd Nyárádszentimre
 Szentmihályfalva 20
 Szentmiklós lásd Bethlenszentmiklós
 Szenttamás lásd Csikszenttamás
 Szepes vármegye 138, 174
 Széplak lásd Küküllőszéplak
 Szereda (Săraca) 14
 Szerdahely szék 90, 214
 Szilágy vármegye 117, 121, 128, X, XVII
 Szilészia 142, 199
 Szolnok 85
 Szolnok vármegye lásd Közép Szolnok vármegye
 Szolnok-Doboka vármegye 2
 Szolnok Interior lásd Belső Szolnok vármegye
 Szováta (Sovata) 100
 Szunyogszeg lásd Szunyogszék
 Szunyogszék (Dumbrăviţa) 90

Talmács (Tâlmăciu) 174
 Talmács szék 214
 Tarkó havas 242
 Tártlan lásd Prázsmár
 Temesvár (Timişoara) 204
 Tergoviste (Targoviştea) 199
 Thalmud lásd Talmács
 Thracia III
 Thurdh lásd Torda
 Tiburc pusztá 50
 Tigurum lásd Zürich
 Torda (Turda) 18, 20, 90, 106, 119, 121, 122, 125, 127, 128, 204, 228, 331, 368, XIX
 Torda vármegye 20, 90, 122, 127, 147, 180, 197, 204, 214
 Tordos (Turdaş) 179
 Torja vize 36
 Torja (Turia) 37, 327
 Torja-Vására lásd Kézdivásárhely
 Torocko (Rimetea) 287
 Töröcsvár (Bran) 75
 Trajectum ad Rhenum lásd Utrecht
 Trieszt 271, 272
 Tsik lásd Csik
 Tsudakó lásd Csudakó

Tubinga lásd Tübingen
Turóc vármegye 98
Tübingen 10, 243
Tyrnavia lásd Nagyszombat

Udvarhely szék 5, 9, 39, 57, 64, 65, 90, 98, 180,
182, 198, 199, 204, 211, 214, 228, 323, 338, 345,
XIX

Udvarhely lásd Székelyudvarhely

Udvarhely vármegye 272, 286

Újegyház szék 90, 214

Újfalú lásd Barcaújfalu

Újtorda lásd Torda

Újváros (Noistat, Neustadt) 58, XIX

Últrajectoryum lásd Utrecht

Ungvár, Uzsgorod 265

Utrecht (Trajectum) 32, 61, 63, 127, 209

Uzon (Ozun) 84, 244, 362, 364

Ürmös (Ormeni) 9, 83, 90, 288, 387

Vajasd (Oieidea) 90

Vajdahunyad (Hunedvara) 219, 366

Válaszút (Răscruci) 101

Várad lásd Nagyvárad

Varasd (Varaždin) 322

Vargyas (Virghiș) 90, 350

Várhegy, Kőhalom mellett 37

Várhegy (Grădiste) 32

Városfalva (Orășeni) 39

Városvize patak 14, 32

Vas vármegye 93

Vásárhely lásd Marosvásárhely

Vaskapu hágó 32, 70, 73

Vécs lásd Marosvécs

Velence (Olaszország) 323, XIX

Veszprém 61

Vinice (Horvátország) 322

Vízakna (Okna Sibiului) 53, 56, 70, 90

Vizsoly 145

Vrancea vármegye 41

Zăbkowice Śląskie (Frankenstein) 199

Zabola (Zábala) 84, 123

Zágon (Zagon) 62

Zalakna lásd Zalatna

Zalatna (Zalakna, Zlatna) 58, 125

Zalatna vármegye 214

Zaránd vármegye 23, 204, 214

Zemplén vármegye 225

Zernyest (Zărnești) 90, XIX

Zetelaka (Zetea) 327

Zelueus lásd Kisszőlős

Zoltán lásd Étfalva-Zoltán

Zürich 61

Zsidóvár (Idicara) XIX

Zsögöd (Jigodin) 12

Zsuk lásd Alsózsuk

Személynévmutató

A név után következő szám a levél sorsszámát jelenti.

- Aa, Christian Charles Hendrik Van der (1718–1793) haarlemi ref. lelkész, az ottani tudós társaság titkára 72, 86, 136, 146
 Abacs (Abats) János (1746–1815) ref. esperes, később püspök 208, 291, 376, 377, 389
 Accolti, Benedetto (1415–1464) olasz jogász, történetíró 373
 Adelung, Johann Christoph (1732–1806) drezdai főkönyvtáros, német nyelvész 110, 126
 Ágh István (1709–1786) unit. szuperindens 228
 Aiszoposz (Aesopus, Esopus) mondai görög személy, akinek neve alatt a görög fabula nagy része ránk maradt 173
 Ajtai Abod Mihály (1704–1776) a nagyenyedi ref. kollégium tanára 195
 Ajtai Dávid Mihály nyomdász, konvertita, Bécsben hidraulikával foglalkozó mester (1783) 33, 195
 Alexander lásd Sándor
 Akadas fia lásd Vince
 Ali pasa, szerdár (1660) 12, 13
 Allodiatoris Irma 90
 Álmos (Álmus) magyar fejedelem 62
 Alting (Altingius), Heinrich (1583–1639) német ref. teológus, heidelbergi egyetemi tanár XVII
 Alvarez (Alvari), Emmanuel (1526–1582) portugál jezsuita, egy latin nyelvtan szerzője 216
 Alvinczi (Alvintzi) Péter (1570–1634) kassai ref. lelkész, író 32, XVII
 Alzner, Johannes erdélyi szász naplóíró (1687–1716) 327
 Ammianus Marcellinus (330 k.–395?) római történetíró 334
 Andernach lásd Guinterius
 András Sámuel (1751–1807) orvos, író 76, 141, 143, 206, 256
 András, II. magyar király (1205–1235) 327, 328, III
 Andreas lásd Lackfi András
 Andtler, Heinrich Johann német történetíró XVII. sz. 143, 145
 Anonymus (P. mester), Béla király jegyzője 52, 321, XVI
 Antonius de Simeonibus lásd Simeonibus
 Antos Ferenc Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
 Apácai Csere János (1625–1659) ref. tanár, filozófus 90
 Apafi cs. III
 Apafi Mihály, I. erdélyi fejedelem (1661–1690) 2, 12, 13, 20, 49, 62, 106, 149, 204, 270, 296, 326, 327, 345, XVII, XIX
 Apafi Mihály, II. erdélyi fejedelem (1690–1691) 284, 326, 327, XIX
 Apor István (1638–1704) Csfk, Gyergyó, Kászon székek főkirálybírája, kincstartó 50, 373, XIX
 Apor Lázár Háromszék vm. írnoka (1784) 244
 Apor Péter (1676–1752) író 322, 345, 373
 Aranka György (1737–1817) az erdélyi kir. tábla ülnöke, író 134, 311, 315, 316, 318, 321, 322, 323, 324, 326, 327, 328, 329, 331, 332, 333, 334, 340, 341, 342, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 372, 373, 374
 Arday Pál a székelyudvarhelyi kollégium kurátora (1791) 330
 Ariosto (Ariosti), Ludovico (1474–1533) olasz költő 65
 Árkos Ferenc, Czirjék Mária első férje 62
 Árpád magyar fejedelem 62
 Arthusius (Arthus), Gothardus vagy Godofredus danckai születésű történetíró (XVII. sz. eleje) 328
 Artz, Georg Kóhalom szék bírja (1721) 38
 Attila hun nagyfejedelem 62, 188, 193, III, XVI
 Augustus római császár (i. e. 63–i. u. 14) 142
 Axinus Aelianus, Dacia prokurátora (i. u. 228) 14
 Bagosi cs. 52
 Bahil, Matthias (1706–1761) ev. tanító, lelkész, író 328
 Bajazid, II. török szultán (1481–1512) XIX
 Bajtay (Baitai) Antal (1717–1773) piarista, erdélyi róm. kat. püspök 62
 Bakcsi (Baktsi) József bikfalvi birtokos (1752) 170
 Bakcsi (Baktsi) László volt székelyudvarhelyi konrektor (1779) 65
 Bakcsi (Baktsi) Sára, Czirjék I. Tamás felesége 62
 Bakcsi (Baktsi) Zsigmond háromszéki táblabíró (1780) Háromszék vm. rendes asszesszora (1784) 93, 244
 Balassa Imre erdélyi vajda (1538–1540) 204
 Baldinger, Ernst Gottfried (1738–1804) jénai, majd göttingeni orvosprofesszor 61
 Balia Sámuel (1792) 345

- Baló Bálint (megh. 1791 előtt) 1769-től fogarasi ref. lelkész 42, 149, 330
- Baló István (megh. 1787 előtt) bodosi ref. lelkész 299
- Baló István, az előbbi fia, székelyudvarhelyi diák (1787) 299
- Baló László, ifj., hosszúasszói (1777) 29
- Balog Elek Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
- Balog Ferenc Hunyad vm.-i nemes, naplóiíró (1576) 326, XIX
- Balog József (megh. 1780) orvos, botanikus 63, 65, 77, 80, 82, 91, 104, 216, V
- Balog Sándor, B. József orvos apja (1780) 77
- Bálpataki Éva, Mikó István (1648–1686) felesége 312
- Bánfi I. Bánfi
- Banfardi György molnár (1804) 385
- Bánffy (Bánfi, Bánffi) cs. 48, 52, 70, 234, 312
- Bánffy (Bánffi) Ágnes, Barcsay Akos fejedelem felesége, Bánffy Zsigmond leánya XIX
- Bánffy (Bánffi) András (1678) 38
- Bánffy (Bánffi) Dénes (megh. 1674) 45, 48, 49
- Bánffy (Bánffi) Dénes (1778) Kolozs vm. főispánja, titkos tanácsos, főlovászmester 45, 49
- Bánffy (Bánffi) Farkas (megh. 1761) a kir. tábla elnöke 48
- Bánffy (Bánffi) Farkas, Kolozs vm. főispánja, kincstartó, guberniumi tanácsos (1783), az egyházi főtanács elnöke 47, 48, 52, 70, 73, 191, 209, 234, 343, 359
- Bánffy (Bánffi) Gergely naplóiíró (1566) 326, 345, XIX
- Bánffy (Bánfi) György (megh. 1659) Doboka vm. főispánja, naplóiíró 326, 345, 361, XIX
- Bánffy (Bánffi) György, erdélyi gubernátor (1691–1708) 13, 48, 369
- Bánffy (Bánffi) György, a gubernátor (1691–1708) fia (megh. 1735), Doboka vm. főispánja 48
- Bánffy (Bánffi) György (1739–1805) alezredes, Kraszna vm. adminisztrátora, Wesselényi Zsuzsanna férje 20, 228, 268
- Bánffy (Bánffi) György (1747–1822) erdélyi gubernátor 13, 20, 334, 335, 339, 344, 345, 358, 359, 363, 365, 366, 368, 385
- Bánffy (Bánfi) Györgyné I. Wesselényi Zsuzsanna
- Bánffy (Bánffi) Kata, Tholdalagi Ferencné (megh. 1785) 271
- Bánffy László, (megh. 1784) 229, 239
- Bánfi, Martin brassói polgár, naplóiíró (1625 k.) 327
- Bánfi Peter brassói polgár, naplóiíró, (1593–1602 között) 327
- Bánk bán lásd Bár-Kalán nembeli Bánk
- Bár-Kalán nembeli Bánk nádor (1212–1213) 373
- Barabás György (megh. 1777 előtt) kézdívasárhelyi lakos 36
- Baranyay (Baranyai) János (bodorfalvi) lovasági tábornok (XVIII. sz. közepe) 199
- Baranyai Decsi (Csimor) János (megh. 1601) történetíró 322
- Barbarossa lásd Hariadenus, dictus Barbarossa és Horuk, dictus Barbarossa
- Barbelius I. Borbély
- Barcsay (Bartsai) Akos erdélyi fejedelem (1658–1660) 13, 144, 187, 204, 326, 327, 346, XIX
- Barcsay Akosné lásd Bánffy Ágnes (XVII. sz.)
- Barcsay (Bartsai) Gergely (1686–1752) Zaránd vm. főispánja 23
- Baricz (Baritz) János (megh. 1788) nagyenyedi ref. lelkész 382
- Barkóczy (Barkótzai) lovassági alezredes (megh. 1737) 199
- Barlabássy (Barlabasi) Lénárt erdélyi alvajda, a székelyek grófja (1508) 207
- Báróczi (Báróczy) Sándor (1735–1809) testőr, író, fordító, 216
- Baróti Lajos Háromszék vm. másodalispánja (1784) 244
- Baróti Szabó Dávid (1739–1819) jezsuita tanár, költő 216, 225
- Bartai András, Czirjek Mária második férje 62
- Bartel nagyszebeni könyvkereskedő (1783) 193
- Barth, Johann, legidősebb, nagyszebeni nyomdász (1716–1745) 55
- Barth, Johann, id., nagyszebeni nyomdász (1747–1775) 55
- Barth, Johann, ifj., nagyszebeni nyomdász (1776–1779) 55
- Bartha (Barta) Boldizsár (1623/24–1689) debreceni főbíró, krónikaíró (XVII. sz.) 328, 346, 361, XIX
- Bartsai I. Barcsay
- Basa István (megh. 1808) a marosvásárhelyi ref. kollégium tanára 120, 261, 271, 307, 308, XI
- Basta, Giorgio (1544–1607) olasz-albán származású császári tábornok 32, 237, XVI, XIX
- Báthory (Báthori) cs. 52, XVII
- Báthory (Báthori) András (megh. 1566) Szabolcs és Szatmár vm. főispánja, Erdély kormányzója (1552–1553) 204, XIX
- Báthory (Báthori) András erdélyi fejedelem (1598–1599) 240, 242, 323, XIX
- Báthory (Báthori) Gábor erdélyi fejedelem (1608–1613) 20, 34, 323, 327, XVII, XIX
- Báthory (Báthori) György (1555) 360
- Báthory (Báthori) István erdélyi vajda (1479–1493) 204
- Báthory (Báthori) István erdélyi vajda (1529–1534) 204
- Báthory (Báthori) István erdélyi fejedelem (1571–1586), lengyel király 50, 61, 204, 323, 327, XIX
- Báthory (Báthori) Kristóf erdélyi vajda (1576–1581) 2, 50, 326, XIX
- Báthory (Báthori) Zsigmond erdélyi fejedelem (1586–1597), 1598–1599, 1601, 1601–1602) 32, 50, 322, 323, 328, 345, XVII, XIX
- Batthyány (Batthyányi) Boldizsár (megh. 1590) 82
- Batthyány (Battyáni) Ignác (1741–1798) erdélyi róm. kat. püspök, könyvgyűjtő 153, 165, 180, 195, 326, 376, 377
- Batthyány (Botyáni) József (1727–1799) esztergomi érsek 62

- Batz István ótordai ref. lelkész (1776) 20
 Bamberger, Johann Peter, George Benson német fordítója (XVIII. sz.) 297
 Bautz, Martin Kóhalom város jegyzője (1613) 38
 Bayer, Jakob kcai ev. lelkész (1779) 58,
 Bayer, Gottlieb Siegfried (1694–1738) német filológus 322
 Bebek Imre erdélyi vajda (1392–1393) 204
 Becker brassói gyógyszerész (1774) 5
 Beczó (Betzó) Miklós Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
 Beithe, Bejte lásd Beythe
 Beke Mózes marosvásárhelyi diák (1786) 282
 Békési János ótordai ref. lelkész (1610–1614) 20
 Bél Mátyás (1684–1749), pozsonyi ev. lelkész, polihisztor 32, 265, 322
 Béla király jegyzője lásd Anonymus
 Béla, IV. magyar király (1235–1270) 82, 109
 Béli cs. 12, 109
 Belgijoso (Belgiota), Giovanni Giacomo (megh. 1625) császári tábornok 345
 Benczur (Benzur) József (1728–1784) ev. tanár, történész XVII
 Bendegúz (Bendekutz) hun vezér 62
 Benedek, Korlát fia, erdélyi vajda (1201–1203, 1208–1209) 204
 Benedek Antal a székelyudvarhelyi ref. kollégium szeniora (1787) 299
 Benedictus lásd Benedek, Korlát fia
 Benke Mihály (1757 k.–1817) göttingeni magyar hallgató, a nagyenyedi ref. kollégium tanára (1783) 206
 Benkner, István, id. (megh. 1565) brassói bíró 327
 Benkner, Johann, ifj. (1580–1653) naplóíró 327
 Benkó cs. 375, 377, 378, 379, 380
 Benkó András, ifj. Benkó István és József testvére 375
Benkó Árpád 85
 Benkó Ferenc, árkosi, Czirjék Mária első férje 62
 Benkó Ferenc (1745–1816) ref. lelkész, a nagyenyedi ref. kollégium tanára 157, 174, 209, 227, 229, 239, 273, 285, 287, 357, 370, 371, 381, 382
 Benkó Ferenc, Benkó István és Márton testvére 375
 Benkó István, ifj., Benkó András és József testvére 375
 Benkó István, Benkó Ferenc és Márton testvére 375
 Benkó István, Benkó János testvére 375
 Benkó István köpeci lakos 375
 Benkó János Kézdi szék vice-királybírája (1780), Háromszék vm. alispánja (1784) 93, 244
 Benkó János, Benkó István testvére 375
 Benkó János székelyudvarhelyi diák (1787) 299
 Benkó Jánosné 375
 Benkó József, Benkó József nagybátyja 375
 Benkó József, ifj., Benkó József fia, Teleki Sámuel támogatója 227, 233, 235, 237, 241, 254, 261, 267, 287, 295, 330, 339
 Benkó József, Benkó István és András testvére 375
 Benkó Józsefné Fülei Csók (Csog) Mária (megh. 1805) 132
 Benkó Klára, Benkó József leánya 277
 Benkó Lídia, Benkó József leánya 277
 Benkó Mária, Czirjék II. Simon felesége 62
 Benkó Mária, Benkó József leánya 277
 Benkó Márton, Benkó Ferenc és István testvére (1796) 371, 375
 Benkó Máté naplóíró (1619), Benkó József öse 323, XIX
 Benkó Mihály, magyarhermányi (1718–1720), bardóci (1728–1752) végül középpajtai (1752–1768) ref. lelkész, erdővidéki esperes, Benkó József apja 1, 5, 237
 Benkó Mihály, szitáskereszturi ref. lelkész, Benkó József testvére (1777) 375
 Benkó Mihály, Benkó József elbujdosott fia 386
 Benkó Rákhel, Benkó József leánya 277
 Benkó Sámuel (1773–1825) miskolci orvos 216
 Benkó Sámuel, Benkó Mihály fia, ref. lelkész, Benkó József testvére 375
 Benkó Sámuel, Benkó József meghalt fia 227
 Benkó Sámuel, Benkó József meghalt fia 227
 Benkó Sámuel, Benkó József fia, székelyudvarhelyi diák (1786) 227, 287, 330
 Benkó Sámuel köpeci lakos (1798) 375
 Benkó Sámuel gyalog katona (1804) 385
 Benson, George (1699–1762) angol egyházi író 297
 Benzur I. Benczur
 Benyovszky Sámuel lovassági ezredes, Benyovszky Móric apja, tábornok 199
 Bereczk (Briccius) György (Vizaknai), (megh. 1720) kolozsvári orvos, naplóíró 227, 326, 327, 345, 361, XIX
 Bereczki (Beretzki) Mihály zalatnai tiszt (1781) 125
 Beregszászi Mózes (megh. 1772) leideni egyetemi hallgató (1729–1731), ref. lelkész, esperes 216
 Bernád Sándor baróti kat. plébános (1799), 377
 Bertalan János, Bertalan Mózes fia (1802), 382
 Bertalan József, Bertalan Mózes fia (1802), 382
 Bertalan Mózes bibarcfalvi lakos (1802) 382
 Bertholdus lásd Bertold
 Bertholdus Elderbach lásd Ellerbach Bertold
 Bertold erdélyi vajda (1212–1213), 204
 Berzetei Gábor kolozsvári könyvkötő (1783) 216
 Bessenyei György (1747–1811) író 216, 373
 Bethlen (Betlen) cs. III, XVII
 Bethlen Elek (1643–1696) Bethlen Farkas testvére, Belső Szolnok vm. főispánja, I. Apafi Mihály és I. Lipót tanácsosa XVII
 Bethlen Farkas (1639–1679) erdélyi kancellár, történetíró 28, 32, 34, 106, 109, 174, 187, 188, 227, 232, 287, 308, 313, 322, 323, 327, 330, 345, 356, XI, XIII, XIV, XV, XVII, XIX
 Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1613–1629) 20, 38, 322, 323, 326, 345, 346, 360, 366, XVII, XIX
 Bethlen Gábor (megh. 1768) erdélyi kancellár 62, III
 Bethlen Gergely, id. (1717–1792) 14
 Bethlen Gergely (1733–1785) alezredes, Benkó József pártfogója 1, 5, 73, 105, 111, 277, 322

- Bethlen Gergely, ifj., az Erdélyi Tudós Társaság titkára (1792) 228, 344, 345, 349
- Bethlen Gergelyné lásd Kendeffi Rákhel
- Bethlen István erdélyi fejedelem (1630) 20, 38, 323, 345, XIX
- Bethlen János (1613–1678) erdélyi kancellár, történetíró 32, 106, 111, 118, 143, 144, 145, 169, 174, 214, 336, 339, 344, 345, 349, 353, XIII, XVII, XIX
- Bethlen János (1752–1812) Udvarhely vm. alispánja, főkirálybíró (1791) 299, 330
- Bethlen Kata (1700–1759) író, könyvgyűjtő 73, 105
- Bethlen Krisztina (1744–1807) Kendeffi Elek felesége 190, 209, 229, 334
- Bethlen László kamarás, Hunyad vm. adminisztrátora 20, 322, 324, XVII
- Bethlen Miklós (1642–1716) erdélyi kancellár, író 32, 89, 308, 322, 327, 345, 373, XIX
- Bethlen Pál (1715–1797), a kir. tábla elnöke, guberniumi tanácsos, Torda vm. főispánja 209, 375, XVII
- Bethlen Sámuel (iktári) (megh. 1767), a királyi tábla ülnöke 207
- Bethlen Sándor (1741–1793) Küküllő vm. főispánja, guberniumi tanácsos 275
- Bethlen Zsuzsanna, Teleki Sámuel felesége 145, 148, 160, 161, 169, 227
- Bevern, August Wilhelm, herceg (1715–1781), porosz tábornok 199
- Beythe István (1532–1612) prot. prédikátor, botanikus 179, 213
- Biás István, ifj.* 326
- Bikfalvi Falka Sámuel lásd Falka Sámuel, bikfalvi
- Bingham, Joseph (1668–1723) angol egyháztörténész 297
- Birk brassói gyógyszerész (1781) 137
- Bíró Ferenc (megh. 1820) a kolozsvári ref. kollégium tanára 325
- Bíró István (1724–1782) jezsuita tanár, költő 216
- Bíró Sámuel, a feljebbviteli bíróság tanácsosa (1783) 211
- Birthalmer I. Birtelmer
- Birtheimer (Birthalmer), Daniel (megh. 1684) brassói polgár, naplóíró 327
- Bitai Péter erdélyi ref. esperes (1803) 383
- Blahó Vince ferences, rendtörténész (1783) 204
- Blási József Háromszék vm. szolgabírája (1784) 244
- Bocskai (Bochkai, Botskai) István erdélyi fejedelem (1604–1606) 32, 52, 143, 323, 334, 345, XVII, XIX
- Bod Péter (1712–1794) olthévi (1746–1750), majd magyarigényi ref. lelkész, történész 24, 25, 32, 33, 42, 49, 61, 121, 127, 174, 188, 193, 216, 227, 235, 274, 283, 308, 322, 327, XVII
- Boda Gergely (megh. 1792 k.) cegei ref. lelkész 352
- Boda Márton Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
- Bode, Johann Joachim (1730–1793) német titkos tanácsos, fordító 127
- Bodoki József (1730–1799), a kolozsvári ref. kollégium tanára 209, 228, 229, 239
- Bodola Sámuel (megh. 1796), a székelyudvarhelyi ref. kollégium tanára 294, 299
- Bodosi Mária baróti lakos (1799) 377
- Boemches György (Georg) Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
- Bogáthi Torda vm-i birtokos 20
- Bohatta, Hanns* 143
- Bojti (Boyti, Bojtinus) Veres Gáspár (1595–1640 után) történetíró 32, 92, 112, 118, 227, 322, 323, 330, 345, 346, 356, 360, 361, XVII, XIX
- Bonfini, Antonio (1427–1503) történetíró 32, 224, 322, XVII
- Bongars, Jacques (Bogarsius, Jacobus) (1554–1612) tanár, történész, diplomata 322
- Bónis János Belső Szolnok vm. alispánja (1758) 2
- Borbély (Barbelius) György (1540–1603) karánsebesi bán 32
- Borbély Péter kolozsvári lakos (1779) 68
- Bordan, Thomas (megh. 1592) ev. lelkész, történetíró, jogtudós 327
- Bornemisza Ignác (megh. 1761) kincstárnok, felesége Kornis Krisztina 20
- Bornemisza János Hunyad vm. főispánja, író (1777) 216
- Borosnyai Lukács György (1744–1802) erdélyi ref. püspök 253
- Borosnyai Lukács Simon (1731–1802) marosvásárhelyi ref. lelkész 70, 209, 235, 253
- Born, Ignaz von (1742–1791) erdélyi születésű osztrák természettudós 204
- Borromeo, Károly (1538–1584) szent, biboros, milánói érsek 180
- Bors István, Kemény János krími fogolytársa XIX
- Borsa nembeli Loránd erdélyi vajda (1282, 1284–1285, 1288–1297) 204
- Borsos Tamás (1566–1630 után) történetíró 32, 322, 345, XVII
- Borzsák István* 32
- Bossuet, Jacques-Bénigne (1627–1704), kat. püspök, író XIII
- Botyáni I. Batthyány
- Boyti I. Bojti
- Böjti Gáspár I. Bojti Veres Gáspár
- Brandenburgi Katalin, Bethlen Gábor felesége, erdélyi fejedelem (1629–1630) XIX
- Brukenenthal, Michael von guberniumi titkár, a feljebbviteli törvényszék tanácsosa (1783) 62, 71, 211
- Brukenenthal (Bruckenthal) Samuel von, erdélyi gubernátor (1777–1787) 62, 91, 105, XVII
- Brunikowski (Brunokovszky) gróf, porosz tábornok (1740-es évek) 199
- Brutus Mihály (Bruto, Gian Michele, 1517–1592) humanista történetíró 301, 322, 327, 345, XVII
- Brúz Lajos* XIX
- Brúz László Hunyad vm. orvosa (1781–1782) 106, 179, VI
- Bubek lásd Bebek

- Buccow (Buccov) Adolph Nicolaus (1712–1764) császári tábornok, kormányiszéki elnök 62, 150, 326
- Buquoi (Bugnoii) Charles Boneventura (1571–1621) császári tábornok 345
- Burger, Jakob (1733–1842) osztrák orvos, bécsi kormánytanácsos 61
- Burius János (megh. 1688) ev. lelkész, egyháztörténész 322
- Burius János, ifj., ev. tanár, lelkész, az előbbi fia 322
- Bydeskuti Boldizsár (1793) 356
- Calprenède lásd La Calprenède
- Calvin I. Kálvin
- Capeci, Ferrante a kolozsvári jezsuita kollégium rektora (1583–1586) 50
- Castaldo, Gian Battista (1500–1562) olasz származású császári generális 49
- Catullus, Caius Valerius (84/82–47) római költő XIII
- Centorio (degli Hortensi), Ascanio (megh. 1648) olasz jogász, történész 328
- Cetto Benedek (1731–1799) piarista tanár, történész 145, 164, 171
- Chaak lásd Csáky
- Chacon, Alfonso (1540–1599) spanyol dominikánus, történetíró 142
- Chenot, Adam (1721–1789) az Országos Orvosi Bizottmány tagja, Erdély luxemburgi származású főorvosa 4, 5
- Chernák László (1740–1816) orvos, deventeri tanár 216
- Ciaeconius I. Chacon
- Cicero, Marcus Tullius (i. e. 106–43) római szónok, államférfi, író 33, 127, 170, 260, 297, 299, 357, XVII
- Cionchio, Adam bécsi könyvkereskedő (XVIII. sz.) XI
- Clary (Clari) und Aldringen, Leopold herceg (1736–1800), guberniumi tanácsos, az erdélyi kincstartóság elnöke (1769-től) 62
- Closius (Klosius) György (Georg) Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244,
- Closius, Stephan (1717–1781) brassói orvos 124
- Clusius (Lecluse), Carolus (Charles de) (1524/25–1609) németalföldi botanikus 82
- Colb (Colbius) Lukás (1680–1753) ev. lelkész, a barcasági káptalan dékánja 60, 327
- Conrád Mihály, heydendorfi lásd Heydendorf, Michael von
- Corneli János (megh. 1730) jezsuita tanár, történész 50
- Cornides Dániel (1732–1787) egyetemi tanár, történész 32, 70, 105, 120, 138, 142, 143, 151, 164, 172, 174, 201, 203, 204, 227, 234, 265, 323, 326, 327, XIX
- Corvin (Korvin) János (1473–1504) herceg, I. Mátyás magyar király fia 70, 73
- Cotiso (Cotis) dák király (i. e. 40 k.) 142
- Crantz (Cranz) Heinrich Johann Nep. von (1722–1799) bécsi orvos, botanikus 5
- Cremer (?), Franciscus szászsebesi rektor (1778 előtt) 42
- Curio, Caius Scribonius (i. e. I. sz.) római politikus, szónok 33
- Curtius Rufus, Quintus (II. sz. második fele) római történetíró XVII
- Czeidner (Zeidner ?) Keresztély (Christian) Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
- Czekelius lásd Rosenfeld
- Czerjék lásd Czirjék
- Czigérek Zoltánka 62
- Czirjék cs. 62
- Czirjék Adám, Czirjék I. József fia, ülnök (1779), Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 62, 244
- Czirjék (Czerjék) András, Czirjék II. József fia, Háromszék vm. levéltárosa (1784) 62, 244
- Czirjék Antal, Czirjék I. Vitályos fia 62
- Czirjék Balázs, Czirjék Dénes fia 62
- Czirjék Bálint, Czirjék Balázs fia 62
- Czirjék Demeter, a Czirjék család őse 62
- Czirjék Dénes (Dio, Dionysius) Czirjék Demeter fia 62
- Czirjék I. Ferenc, Czirjék II. Simon fia, királybíró (1620) 62
- Czirjék II. Ferenc, Czirjék Ferenc fia (1650) 62
- Czirjék III. Ferenc Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
- Czirjék I. János, Czirjék I. Tamás fia, I. Pál testvére, kuruc kapitány 62
- Czirjék II. János, Czirjék I. József fia 62
- Czirjék I. József, Czirjék II. Pál fia. 62
- Czirjék II. József, Czirjék I. József fia 62
- Czirjék Mária, Czirjék I. József leánya, Árkos Ferenc, majd Bartai András felesége 62
- Czirjék Mihály, Czirjék Antal fia 62
- Czirjék I. Pál, Czirjék II. Ferenc fia 62
- Czirjék II. Pál, Czirjék I. Tamás fia, II. Rákóczi Ferenc testőre 62
- Czirjék III. Pál, Czirjék II. Pál és Nálaczi Zsófia fia, nagyselyki postamester 62
- Czirjék Péter, Czirjék II. Pál fia 62
- Czirjék Sándor, Czirjék II. Pál és Inczédi (Intzédi) Klára fia, guberniumi fogalmazó (1779) 62
- Czirjék I. Simon, Czirjék Mihály fia (1516) 62
- Czirjék II. Simon, Czirjék II. Vitályos fia 62
- Czirjék III. Simon cancellista, Czirjék II. Simon fia 62
- Czirjék I. Tamás, (megh. 1704) Czirjék II. Ferenc fia 62
- Czirjék II. Tamás, Czirjék I. József fia 62
- Czirjék I. Vitályos (Vitellius), Czirjék Bálint fia, Sepsz szék bírása (1458) 62
- Czirjék II. Vitályos (Vitellius), Czirjék II. Simon fia, Csik szék főkapitánya (1520) 62
- Czirjék III. Vitályos, Czirjék I. József fia 62
- Czirjék Zsigmond, Czirjék II. Pál fia 62
- Czompó (Tzompó) Vásárhelyi Mihály újtordai ref. lelkész (1714 k.) 62
- Czvittinger Dávid (1680 k.–1743) irodalomtörténetíró 32, 33, 213, XVII
- Csaba (Chaba), Attila fia 62, 213
- Csák nembeli Máté (Matthaeus) erdélyi vajda (1270–1272, 1274, 1274–1275, 1276–1277) 204
- Csáky András kuruc ezredes XIX
- Csáky László erdélyi vajda (1426–1437) 204

- Csáky Miklós erdélyi vajda (1402–1403, 1415–1426) 204
Csaplár Benedek 220
 Csapó József (1734–1799) debreceni orvos, botanikus 88, 173, 179, 213
 Csatári János (1730–1782) történész 173, 327, 328
 Csécsi (Tsétsi) János, ifj. (1689–1769), a sárospataki ref. kollégium tanára XVII
Csegezy László 125
 Cseh János, az Egyházi Főtanács titkára (1792) 343
 Cseh József Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
 Cseh Péter erdélyi vajda (1436–1438) 204
 Cseh Péter, csombordi jószágkormányzó (1782) 171, 173
 Cseh Péter nagyenyedi postamester (1786) 287, XIX
 Cserei cs. III
 Cserei Elek (1714–1769) jogász, táblai ülnök 327
 Cserei Farkas (1719–1782) udvari tanácsos, író 27, 28, 33, 345
 Cserei György (megh. 1774) Cserei Mihály történetíró fia XIX
 Cserei János (1640–1712) Cserei Mihály történetíró apja, fejedelmi főasztalnok (1668), fogarasi kapitány (1679) XIX
 Cserei Józsefné lásd Thuróczi Anna
 Cserei József Miklósvár szék vicekirálybírája (1781–1783), Háromszék vm. másodalispánja, (1784) kurátor (1785) 107, 124, 198, 244, 254, 311
 Cserei Mihály (szül. 1603) naplóíró 326, XIX
 Cserei (Cserey) Mihály (1668–1756) történetíró 33, 111, 117, 143, 322, 326, 327, 345, 373, XVII, XIX
 Cserei Miklós (megh. 1844) táblai ítélmester, guberniumi tanácsos 188, 296
 Cserei Sámuel kurátor (1785) 254
 Cserei Terézia lásd Mikó Istvánné
 Csernák lásd Chernák
 Csernátóni (Tsernátóni) Vajda Péter (1717–1782) dési ref. lelkész, püspök 180, 185
 Csernátóni Vajda Sámuel, az előbbi apja, Kézdi szék esperese (XVII–XVIII. sz.) 185
 Csernátóni Vajda Sámuel (1750–1803) a székeludvarhelyi, majd a marosvásárhelyi ref. kollégium tanára 185, 262, 305
 Csernovics Ferenc (1680–1736) jezsuita tanár 50
 Csiki (Tsiki) János ref. lelkész, esperes (1787–1806) 32
 Csipkés Komáromi lásd Komáromi Csipkés
 Csirke (Tatai) Ferenc (1707–1765) ref. püspök, egyházi író 271
 Csiszér József, Benkő József dési levelezője (1769) 2
 Csoma Antal László a királyi helytartóságon az iktatóhivatal vezetője (1781) 138
 Csomaközi cs. 52
 Csomós (Tsomós) Mihály (megh. 1796 után), a kolozsvári ref. kollégium tanára 95
 Csoók (Csog) Elek, Benkő József sógora (1791) 321
 Csorvási Mihály, Teleki Sámuel tisztartója (1787) 293, 295
 Csupor Miklós, Monoszlói, erdélyi vajda (1468–1472) 204
Csúry Bálint 374
 Daczó József kurátor (1779) 57
 Daczó (Datzó) Klára, Czirjék I. Ferenc felesége 62
 Dadai János (1645–1678) újtordai ref. lelkész 20
 Daillé (Dalleus), Jean (1594–1670) francia prot. teológus 297
 Dálnoki Veres Gerzson (megh. 1722 után) II. Rákóczi Ferenc alhadnagya, szolgabíró, verses krónika szerzője 326, 327, 345, XIX
 Damó József lovassági kapitány (1787) 194, 223, 288
 Dampierre, (Darnperta) Henri Duval, comte de (1580–1620) császári generális 345
 Danczkay (Dantzka) József guberniumi titkár (1783, 1796) 208, 369
 Daniel, Vargyasi cs. III
 Daniel István, Vargyasi, (1684–1744) Udvarhelyszék főkirálybírája (1783) 199, 211, 227, 292, 294
 Daniel Lőrincné lásd Gudenus Elenóra
 Daniel Polixena (1720–1775) Wesselényi Istvánné, írónő 111, 268
 Darnperta lásd Dampierre
 Daróczi György (1699–1756) jezsuita tanár 50
 Dausa lásd Debreceni Dózsa
 Dávid Dániel, bodosi, Háromszék asszesszora (1781) 124
 Dávid (Davidis) Ferenc (megh. 1579) erdélyi reformátor, író 28
 Dávid Mihály lásd Ajtai Dávid Mihály
 Deáki Filep Pál (1738–1779) 1767-től kolozsvári ref. lelkész 111
 Deáki Sámuel, a kolozsvári ref. kollégium nyomdájának igazgatója (1784) 239
 Decebalus (Decebál) dák király 32, 142
 Debreceni Dózsa (Dausa) erdélyi vajda (1318–1321) 204
 Déczi Czimor lásd Baranyai Decsi (Csimor)
 Decsy (Décsi) Sámuel (1742–1816) orvos, újságíró 331
Deé Nagy Anikó 227, 235, 261
 Dekani, Stephan (megh. 1682) besztercei ev. pap, történetíró 373
 Demény N. nótárius Háromszékben (1780) 93
 Demeter kolozsvári diák (1782) 183
 Demjén (Demien) István Háromszék vm. főjegyzője (1784) 244
 Denis, Johann Michael (1729–1800) osztrák jezsuita, költő, bibliográfus 252, 265
 Dersóffi lásd Dessewffy
 Desev de Lossontz lásd Losonci Dezső
 Dési György városfalvi ref. lelkész (1777) 39
 Desericzky (Desericius) József Ince (1702–1763) piarista tanár, történész 265, 328
 Dési lásd Dézsi
 Dési (Desius) Jó Lukács dési unitárius lelkész (1578–1611) 2

- Dési (Dézsi) István (megh. 1639) szászvárosi ref. lelkész 360
- Dessan porosz tábornok lásd Lipót II. Miksa
- Dessewffy József (1771–1843) író, Koppi Károly tanítványa 164
- Dezsényi Béla 65
- Dézsi (Dési) János királyfalvi ref. lelkész (1782) 173
- Dietrich (Dietericus) göttingeni könyvkereskedő (1783) XIII
- Dimich von Papilla, Paul Freiherr (1722–1802) császári tábornok 287
- Dio Cassius (150–235) görög történetíró 32
- Diocletianus, Caius Aurelius Valerius római császár (284–305) 25
- Dionysius (1360–1367) lásd Lackfi Dénes
- Diószegi (Kis) János (1708 k.–1782) olthévi ref. lelkész (1734–1735) 25
- Dobner István (1694–1770) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora 50
- Dobó István egri kapitány, erdélyi vajda (1553–1555) 204, 325
- Dobó József Kolozs vm. táblabírája, történetíró (XVIII. sz.) XIX
- Dobolli József táblai ügyvéd (1779) 70, XIX
- Dobra László (1720–1784) jezsuita tanár 50
- Dombi dési lakos (1769) 2
- Dombi Balázs táblabíró Háromszékben (1780) 93
- Domitianus római császár (81–96) 142
- Domokos cs. 100
- Domokos Kázmér minorita szerzetes, erdélyi róm. kat. püspök (1668–1677) 94, 100
- Domokos Tamás főkirálybíró (1654) 12
- Dónát (Dónáth) Antal, az Erdélyi Nyelvművelő Társaság tagja (1784) 227, 234, 374
- Donát György Háromszék vm. szolgabírája (1784) 244
- Donát (Dónát) József guberniumi titkár (1782) 180
- Donáth László Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
- Drágffy Bertalan erdélyi vajda (1495–1498) 204
- Draskovich (Draskovits) János (megh. 1613) horvát bán, író 216
- Drasenovits (Drassenovits) György kapitány (1783) 215, 264
- Draudt, Georg (1729–1798) brassói tanár, feketehalmi lelkész 60, 327
- Düring (?) porosz ezredes 199
- Ebert, Johann Jakob (1737–1805) német természettudós 297
- Eder, Joseph Karl (1760–1810) nagyszebeni tanár, történetíró 266, 273, 322, 374
- Éder Zoltán 5, 311, 321, 323, 331, 334, 345, 349
- Edus, Csaba fia 62
- Egerpataki Pál bécsi orvostanhallgató (1782, 1785) 168, 256
- Egyed György köpeci lakos (1799) 377
- Egyed Györgyné, Kocsis András köpeci lakos leánya (1799) 377
- Elderbach I. Ellerbach
- Elekes Antal Háromszék vm. írnoka (1784) 244
- Elekes Zsuzsanna kecsedi lakos (1809) 387
- Ellerbach Bertold erdélyi vajda (1465–1467) 204
- Emericus I. Lackfi Imre
- Engel, Johann Christian (1770–1814) az erdélyi kancellária fogalmazója, történész 373
- Enyedi guberniumi expeditor (1796) 365
- Enyedi István (megh. 1698 után) Nagybánya város jegyzője, főbírája, történetíró 143, 144, 145, 188, 193, 326, 345, XIX
- Enyedi Pál Szamosközy István Ének az erdélyi veszedelmekről c. művének másolója (1604 után) 323, 326, 345, XIX
- Enyedi Sándor 346, 347, 350, 351, 352, 353, 355, 356
- Enyetter András guberniumi titkár (1776), Háromszék vm. másodalispánja (1784) 16, 244
- Eperjesi Zsigmond (Sámuel) erdélyi ref. püspök (1782–1793) 180, 185, 208, 228
- Ernst János hadnagy (1783), kapitány (1783), főstrázsamester (1785), ezredes (1798) 196, 197, 215, 378, 379
- Ernyei József 68, 90
- Ersekújvári István Kolozs vm. levéltárosa (XVIII. sz.) XIX
- Erxleben, Johann Christian Polycarpus (1744–1777) német természettudós 127
- Esopus I. Aiszoposz
- Esterházy Miklós (1625–1645) Magyarország nádora XIX
- Esterházy Miklós herceg (1714–1790) a magyar testőrség kapitánya 105
- Esterházy (Eszterházi) János, Nep. (1754–1831) guberniumi tanácsos 322, 326, 334, 345, 375, XIX
- Eszterházi lásd Esterházy
- Fabius lásd Szabó Fábian
- Fabricius, Jakob Kóhalom polgármestere (1613) 38
- Fagarasi lásd Fogarasi
- Falck (Falk), Márkus Kóhalom szék bírja (1659) 38
- Falka Sámuel, bikfalvi (1766–1826) betűmetsző és rajzoló 371
- Farkas Anna, Sófálvi József felesége 121
- Farkas Mária köpeci lakos (1799) 377
- Fasching (Fassching) Ferenc (1686–1747) jezsuita történész III
- Fejérvári István orvos (1680-as évek) 216
- Fekete József (1713–1789) jezsuita tanár 32
- Fekete Lajos táblai ülnök (1783) 208
- Fekete Pál táblai ülnök (1781) 134
- Felmer, Martin (1720–1767) erdélyi szász történetíró 42, 81, 109, 174, 327, XIII
- Fenouillet de Falbaire de Quincey, Charles-Georges (1727–1800) francia drámaíró 322
- Ferdinánd, I. magyar király (1526–1564) 49, 52, 373, XIX
- Ferenc, I. magyar király (1792–1835) 369, 375
- Ferenc, I. német-római császár (1745–1765), Mária Terézia királynő férje 199
- Ferenc, Szalézi (1567–1622) szent, genfi püspök 180

- Ferenc, Xavéri (1506–1552) szent, jezsuita misz-
zionárius 265,
Ferenczi (Ferentzi) Torda vm.-i birtokos 20
Ferenczi Zoltán 173, 271
Festetics Pál (1725–1782) Baranya vm. főispánja
105
Fichtel, Johann Ehrenreich (1732–1795) kor-
mányszéki tanácsos, mineralógus 90, 190, 234,
373
Fileki Sándor Kolozs vm. alispánja (1784) 228
Filep Jakab zalatnai tiszt (1781) 125
Filstick (Filstick), Johann (1684–1743) brassói
tanár, történész 327, 342
Filtsch, Daniel (1730–1793) ev. lelkész, költő 42,
69, 78, 79, 80, 123
Finta József Fehér vm.-i unit. egyházkerületi
jegyző (1784) 228
Fitter Adám (1679–1741) jezsuita tanár, a kolozs-
vári kollégium rektora 50
Flavia Pulcheria I. Pulcheria
Fodor István 65, 77
Fodor Sámuel történétíró (1663) 326, XIX
Fogarasi Pap József (1744–1784) a marosvásárhe-
lyi ref. kollégium tanára, filozófus 133, 170,
204, 209, 214, 216, 222, 235, 243, 250, 252, 253,
262, 275
Fogarasi Pap József, Fogaras vm. levéltárosa
(XVIII. sz.) 323, XIX
Fogarasi Pap Józsefné, a marosvásárhelyi tanár
felesége 253, 275
Fontenelle, Bernard Le Bovier de (1657–1757)
francia író 106, 127
Forgách (Forgáts) Ferenc (1535–1577) erdélyi
kancellár, történétíró 32
Forgáts, Michael (1563–1633) brassói mészáros,
naplóíró 327
Forgáts, Valentin, Michael Forgáts apja (XVI.
sz.) 327
Fóztius lásd Photiosz
Franck (Frank), Valentin (1643–1697) az erdélyi
szászok grófja, királybíró, történétíró 32
Frank lásd Szécsényi Frank
Fráter György lásd Utyeszenics
Franz (Franzius), Wolfgang (1564–1628) evan-
gélikus teológus, wittenbergi egyetemi tanár
109
Freher, Marquard (1565–1614) német történész
227
Frenzel, Elisabeth 127
Fridvalszky (Fridwaldszky, Fridwaltzky) János
(1740–1784) jezsuita történész, természettudós
7, 75, 174, 360, III
Frígyes, II. porosz király (1740–1786) 250
Fronius, Michael (1727–1799) brassói bíró 364,
366
Fronius, Michael Traugott (1761–1812) göttingeni
egyetemi hallgató, az erdélyi kancellária
fogalmazója XIII
Fuchs (Fuchsius, Vulpus), Markus (hibásan Jo-
annes) (1557–1619), brassói ev. lelkész, törté-
netíró 34, 174, 323, 327, 345, XIX
Fuhrmann, Heinrich brassói tímár (1796) 364,
366
Fülöp (Philippus), II. makedon király (i. e. 359–
336), Nagy Sándor apja 142
Gál András jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium
rektora (1753–1755) 50
Gál István Háromszék vm. alszolgabírája (1784)
244
Gál János, a feljebbviteli törvényszék tanácsosa
(1783) 211
Galambos Mihály (megh. 1789) a nagyenyedi
ref. kollégium tanára 209, 227, 239, 289
Gálffy (Gálfi) János, kocsárdi, (megh. 1593)
királybíró, fejedelmi tanácsos, író 322, 345
Gallienus római császár (253–268) 142
Gánóczy Antal (megh. 1790), nagyváradi kano-
nok, történész 174
Garelli, Pius Nicolaus (1690–1739) orvos, a bécsi
császári könyvtár prefektusa 265
Gaudi András (Andreas) Háromszék vm. alszol-
gabírája (1784) 244
Gebauer, Georg Christian (1690–1773) német
történész 142
Gebhardi, Ludwig Albrecht (1735–1802) törté-
nész, a hannoveri lovagi akadémia tanára,
majd könyvtáros és levéltáros III
Gecse (Getse) István középajtai lakos (1778) 56
Gecse (Getse) Sámuel széki fazekas (XVIII.sz.)
334
Geitzkofler von Gailenbach, Zacharias az arany-
gyapjas rend lovagja, titkos tanácsos (XVII.
sz. eleje) XIII
Gelei (Geleji ?) István történétíró (XVII. sz.
közepe) 32
Geleji Katona István (1589–1649) erdélyi ref.
püspök, író 322
Gellius, Aulus (i. u. II. század) római író XVII
Geréb cs. 109
Geréb János, állítólagos erdélyi vajda (1459) 204
Geréb Péter, Vingárti, erdélyi vajda (1478) 204
Geregye nembeli Miklós (Nicolaus) erdélyi vajda
(1272–1273, 1273–1274, 1274) 204
Gergely, XIII. római pápa (1572–1585) 50
Gessner, Johann (1709–1790) svájci orvos, bota-
nikus 111
Gessner, Johann Matthias (1671–1761) filológus,
göttingeni egyetemi tanár 297
Gessner, Salomon (1730–1791) svájci festő, író
XIX
Getse I. Gecse
Géza magyar fejedelem 62
Gidófalvi János újtordai ref. lelkész (1717–1733)
20
Ghillány (Gilányi) Károly János tábornok,
aransarkantyus vitéz (1741) 199
Ginterus I. Guinterius
Giulanus I. Gyulai
Gmelin, Johann Georg (1709–1755) orvos, bota-
nikus 165
Gombási István (megh. 1814 után) mezőmada-
rasi ref. lelkész 216, 229
Gordianus római császár (238–243) 25
Gödri János (megh. 1795) brassói ev. lelkész,
történész 289

- Görgei Imre (1720–1723) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora 50
- Graeff János (Johann) Háromszék vm. kerületi adószedője (1784) 244
- Graeve (Graevius,) Iohannes Georgius (1632–1703) polihisztor 373
- Graewer, Rudolf bécsi könyvkereskedő (XVIII. sz.) XI
- Graf Mihály Rát Mátyás rokona, brassói lakos (1787) 289
- Graffius, Lukás (1667–1736) ev. szuperindens, történetíró 327
- Grand-Mont francia tábornok 199
- Grassalkovich Antal (1694–1771) 1744–1751 között Arad vm. főispánja 23, 62
- Grau Bálint főhadnagy (1784) 80, 238
- Gregorius I. Gergely
- Grellmann, Heinrich Moritz Gottlieb (1756–1804) német történész 204
- Grondski de Grondi, Samuel lengyel származású erdélyi történetíró (XVII. sz.) 33, 327, XIV, XVII
- Gronow (Gronovius) Johann Fridrich (1611–1671) filológus, leideni egyetemi tanár 260
- Grundzcy I. Grondski
- Gruter, Janus (1560–1627) Németországban élő holland költő, filológus 142
- Gudenus Eleonóra, Daniel Lőrincné, Vargyasi (XVIII. sz.) 9
- Guinterius (Joannes) Aldernacus (1487–1574) német történetíró, orvos 32
- Gulácsi (Gulátsi) Albert II. Apafi Mihály titkára, naplóról 326, 345, XIX
- Gulyás Károly 188, 193, 360
- Gunesch, Andreas (1648–1703) ev. lelkész, történetíró 327
- Gundhard (Gunthard), Stephan (megh. 1698) erdélyi szász történetíró 327
- Gyárfás Mihály középpajtai paraszt (1786) 287
- Gyárfás Pál sepsiszentgyörgyi katona (1789) 309
- Gyarmathi (Gyarmati) Sámuel (1751–1830) orvos, nyelvész 65, 181, 265, 360, 371
- Gyerőfi cs. XIX
- Gyöngyösi István (1629–1704) költő 173, XIX
- Gyöngyösi I. Gyöngyösi
- Gyöngyösi János, id. krasznai ref. lelkész, Gyöngyössi János, a költő apja (XVIII. sz.) 121
- Gyöngyössi János (1741–1818) ref. lelkész, költő 18, 20, 113, 121, 122, 127, 128, 185, 216, 228
- Gyöngyössi (Gyöngyösi) Pál (1668–1743) ref. lelkész, odera-frankfurti egyetemi tanár 121
- Győrfi lovassági hadnagy (1784) 223
- Győrfi (Győrfi) Pál (megh. 1762) ferences szerzetes, író 100
- György Lajos 321
- Gyujtó János olthévi ref. lelkész (1735–1737) 25
- Gyujtó Sándor királyi perceptor Háromszékben (1780) 93
- Gyula magyar fejedelem (1003) III
- Gyulafi Lestár (Eustachius) (1557–1605) történetíró, diplomata, kancelláriai titkár 322, 345, XVII, XIX
- Gyulai (Giulanus) Pál (megh. 1592) politikus, író 61
- Gyulai Sámuel (1723–1802) altábornagy, író 216
- Hadik András (1710–1790) tábornagy, Erdély katonai főparancsnoka, a Gubernium elnöke (1764–1768) 62
- Hariadenus, dictus Barbarossa pasa (XVI. sz.) 373
- Hahót (Haholt) nemzetség 52
- Haller cs. 2, 52
- Haller, Albrecht von (1708–1777) író, természettudós 165
- Haller Gábor (1614–1663) portai követ, naplóról 270, 326, 345, 346, XIX
- Haller János erdélyi gubernátor (1734–1755) 62
- Haller Pál (megh. 1766) Belső Szolnok vm. főispánja 2, 50
- Halmágyi István (1719–1785) naplóról, Maros-zék főkirálybírája, Háromszék vm. főispánja 111, 244, 270, 271, 326, 345,
- Haner, Georg (1672–1740) ev. lelkész, történetíró 313, 327, 359, 360, III
- Haner, Georg Jeremias (1707–1777) ev. püspök, történetíró 313, 327
- Harasztosi Balázs I. Rákóczi György követe (1631), XIX
- Hárke I. Horka
- Haslán aga felesége (XVII. sz.) XIX
- Hasznadár (Hasznedár) pasa, tatár kincstartó felesége (XVII. sz.)
- Házi Mihály I. Roterides Mihály
- Hedjes (Hedgyes), Andreas (1578–1627) brassói városkapitány, történetíró 327
- Hegedüs György Torda vm. prokurátora (1781) 127
- Hegyesi István fősztrázsester (1783) 215
- Heidegger, Johann Heinrich (1633–1698) német ref. teológus 297
- Heldmann (Heltmann), Andreas (megh. 1738 után) ev. lelkész, upsalai tanár 328
- Heltai Gáspár (megh. 1574) teológus, író 30, 32, 34, 224, 322, XIX
- Helvig, Andreas Kóhalom város consula (1721) 38
- Henkei kolozsvári lakos (1783) 192
- Hensch Mihály (Michael) Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
- Henter Ádám (megh. 1781) Csík, Gyergyó és Kászón szék főkirálybírája 134, 163
- Henter Dániel (megh. 1763) guberniumi tanácsos 200
- Henter Dánielné (1783) 200
- Henter Ferenc (megh. 1789) Háromszék főkirálybírája 84, 107, 124, 177, 199, 309
- Henter János, Czirjék II. Pál leányának férje 62
- Hergott (Herrgott), Franz Jakob (Marquard) (1694–1762) bencés történész 204
- Hermann, David (megh. 1682) ev. lelkész, történetíró 322, 327

- Hermányi Dienes József (1699–1763) nagyenyedi ref. lelkész, író 305
- Hertelendi lovassági kapitány (1783–1787) 196, 197, 290
- Hess András budai nyomdász (XV. sz.) 227
- Hevenesi Gábor (1671–1715) jezsuita tanár, író 327
- Heydendorf (Heidendorf), Michael von (1730–1821) erdélyi százsz tisztviselő, történetíró 25, 54, 185
- Heyne, Christian Gottlob (1729–1812), göttingeni egyetemi tanár, könyvtáros, 157, 159, 174, 206, 218, 224, 232, 359, 360, 361, 371
- Hirschler, Lukás (megh. 1590) brassói városbíró, naplóíró 342
- Hochmeister, Martin, id., a nagyszombati városi nyomda vezetője (1778–1789) 33, 42, 55, 106, 180, 262, 287, 297, XI, XV
- Hochmeister, Martin, ifj. (1767–1837) a nagyszombati városi nyomda vezetője, polgármester 313, 320, 322, 323, 327, 329, 331, 345, 349, XIV, XVII, XVIII
- Hodosi Sámuel (1654–1748) dunántúli ref. püspök (1708), majd szikszói lelkész 61
- Hoffmann, Franz Georg (1761–1826) német botanikaprofesszor 371
- Hohenhausen, Silvester Joseph Freiherr von (1735–1814) őrnagy 174
- Hollák Pál Zaránd vm. főispánja (1758–1770) 23
- Holzmán, Michael 143
- Homann, Johann Bapt. (1664–1724) német térképész III,
- Honterus (Honter), Joannes (1498–1549) erdélyi százsz filológus, reformátor 328, III
- Horányi Elek (1736–1809) piarista tanár, történész 33, 109, 216, 265, 274, 283, 336, 345, III
- Horea, Nicolae Ursu (megh. 1785) a román parasztfelkelés vezére 222, 264, 287,
- Horka (Harke) magyar vezér 62
- Horuk, dictus Barbarossa pasa (XVI. sz.) 373
- Horváth (Petrichevich) cs. 21
- Horváth (Petrichevich) kancellár Dalmáciában (1775) 21,
- Horváth Ambrus 201
- Horváth András jezsuita tanár, a kolozsvári kolégium rektora (1709–1712) 50
- Horváth Antal guberniumi regisztrátor (1779) 62
- Horváth (Petrichevich) Boldizsár (1776) 21
- Horváth (Petrichevich) Ferenc (megh. 1804), az erdélyi unit. egyház főkurátora (1784) 228
- Horváth Gáspár, vingárti, lásd. Vingárti Horváth
- Horváth János (Ker.) (1732–1799) jezsuita tanár, író 71
- Horváth (Petrichevich) Kázmér (1714–1794) tábornok 21, 98, 177, 199, 215
- Horváth Mihály (1728–1810) jezsuita, egyetemi tanár, történész 328
- Horváth Sámuel marosvásárhelyi orvos (1776) 32
- Hulst, Hendrik Christoffer van de Teyler a harlemi tudós társaság megalapítója 133, 170, 229, 252
- Hunyadi János (megh. 1456) Magyarország kormányzója (1446–1453) erdélyi vajda (1441–1446) 70, 73, 204, 373, III
- Hunyadi Márton ótordai ref. lelkész (1710–1737) 20
- Hunyadi (Abats) Márton, ifj. (megh. 1768) ótordai ref. lelkész (1737–1768) 20
- Hurmuzaki, Eudoxiu 12
- Huszár Mihály olthévi ref. pap (1750-tól) 25
- Husztai András (1700 k.–1755) tanár, történész 111, 117, 204, 322, 327, 346
- Hutter, Johann Georg guberniumi tisztviselő (1776) 16
- Hyam angol mutatónyos (1782) 180
- Igazfalvi lásd Schmeizel, Martin
- Ignác, szent lásd Loyola
- Illia András (megh. 1754) jezsuita tanár 50
- Illyés (Ilyés) Zsigmond Háromszék vm. ügyésze (1784) 244
- Imecs (Imets) Antal, az Orbai szék vice-királybírája (1780) 93
- Imecs (Imets) József Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
- Imecs Tamás, Kemény Jánossal együtt krimi rab (XVII. sz.) XIX
- Im Hof (Imhof), Johann Hieronymus (1624–1705) történész 188, 193
- Imre herceg, szent (megh. 1031) 174
- Imrefi (Szerdahelyi) János, Bethlen Gábor tanácsosa XIX
- Incze (Intze) József kolozsvári diák (1790) 317
- Incze (Intze) Mihály, id. (1723–1795) ref. lelkész, kolozskalotai esperes 68
- Incze (Intze) Mihály, ifj. (1762–1836) az előbbi fia, orvos 67, 68, 101, 152, 165, 173, 183, 189, 190, 192, 256
- Inczédi György földbirtokos (1796) 366
- Inczédi (Intzédi) Klára, Czirjék II. Pál második felesége 62
- Inczédi (Intzédi) Sámuel Torda vm. főszolgabírája (1776), a ref. egyházi főtanácsos tagja (1784) 20, 228
- Iordan, Iorgu 302
- Iselin (Iselius), Johann Christoph (1681–1737) svájci teológus 297
- Isidorus Hispalensis (600/01–636) sevillei püspök, író XVI
- István, I., magyar király, szent (1000–1038) 192, III
- Istvánffy (Istvánfi) Miklós (1538–1615) történetíró 322
- Iszlai István unit. kurátor (1781) 228
- Iványi Béla 172
- Izabella magyar királyné, I. János magyar király özvegye, Erdély fejedelme (1541–1551) 52
- Jacobinus János (1573–1603) erdélyi kancellár, történetíró 322
- Jacobus Latzk de Szántó lásd Szántai Lack Jakab
- Jacquin, Nikolaus Joseph Freiherr von (1726–1817) bécsi egyetemi tanár, botanikus 63, 77, 82, 101
- Jakab Elek 222
- Jakó Zsigmond 10, 42
- Jancsó (Jantsó) felvinci ref. lelkész (1784) 234

- Jancsó Elemér* 287, 308
Jancsó (Jantsó) József (1778) 42
Janki Péter (megh. 1784) ref. lelkész 216
Jankó Ferenc Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
Jankó (Heléna) Ilona, Czirjék I. János felesége 62
Jánó, Czirjék Dénes felesége 62
János, I., (Szapolyai) magyar király (1526–1540) 193, 204, 326, XIX
János, II., (Szapolyai) választott magyar király (1540–1553), *János Zsigmond erdélyi fejedelem* (1556–1571) 326, XIX
János deák (Literatus) Csík szék jegyzője (1593) 13
Jánossi (Jánosi) Miklós (1700–1741) jezsuita tanár 50
Janus Pannonius (1434–1472) pécsi püspök, humanista költő 32, 229, 235, 241, 265, 305
Jenei tábornok (1783) 194
Joannes ductor nobilium Belső Szolnok vm.-ben (1758) 2
Joannes Literatus I. János deák
Joannes Physicophilus lásd Born
Jónás Ferenc kolozsvári udvari tiszt Inczédi György mellett (1796) 366
Jordanes (Jornandes) római történetíró (VI. sz.) XVI
Jósa György Torda vm. alispánja (1781) 125, 127, 140, 147
Jósika Dániel (1781) 108
Jósika Mózesné tordai birtokos (1776) 20
Jovio, Paolo (Jovius, Paulus) (1483–1552) olasz történetíró XVII
József, I., magyar király (1705–1711) 142
József, II., magyar király (1780–1790) 61, 62, 117, 118, 123, 174, 190, 199, 208, 219, 229, 230, 235, 247, 256, 257, 265
Jöcher, Christian Gottlieb (1694–1758) német bibliográfus 32
Juhász István 42
Jüngling János (Johann) Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
Jüngling, Stephan nagyszzebeni nyomdász (XVII. sz. második fele) 55
- Kabos cs.* XIX
Kacsics nembeli Mihály erdélyi vajda (1209–1212) 204
Kádár dézsi lakos (XVI. sz.) 2
Kádár József 2
Kaiser lásd Kayser
Kállai Györgyné székelyudvarhelyi csizmadia felesége (1790) 317
Kállai István, id., székelyudvarhelyi csizmadia (1780) 77
Kaller Bálint diák (1793), utóbb Gogánban ref. lelkész 357
Kálnoki cs. III
Kálnoki Ádám (megh. 1719) Csík szék főkapitánya 9
Kálnoki Antal (1705–1783) lovassági tábornok, ezredtulajdonos 196, 197, 199, XIX
- Kálnoki István Miklósvár szék alkirálybírája* (1645) 326, 345, XIX
Kálnoki Lajos (megh. 1786) kamarási tanácsos, Torda vm. főispánja 197, 231, 326
Kálvin János (Calvin, Jean) reformátor 297
Kamuti (Kamuthy) Farkas (megh. 1626) fejedelmi tanácsos, *Kamuti István apja* 323
Kamuti (Kamuthy) István (megh. 1638) fejedelmi komornok, naplóíró 323, 334
Kán nembeli I. László erdélyi vajda (1260–1267) (1275–1276) 204
Kán nembeli II. László erdélyi vajda (1297–1315) 204
Kándó Mihály (1787), a székelyudvarhelyi ref. kollégium egyik kurátora 299, 324, 338
Kanizsai László erdélyi vajda (1459–1461) 204
Kapron kolozsvári lakos (1782) 187
Kaplyon nemzetség 52
Kaprinai István (1714–1785) jezsuita, történész 174
Kapronczai (Kaprontzai) Ádám (1744–1786) Bécsben, később Marosvásárhelyen élő nyomdász 3, 5, 24, 28, 33, 42, 73, 111, 121, 138, 143, 173, 211, 271, 272, 300, 323, 328, XI
Károly, I., (Károly Róbert) magyar király (1307–1342) 54
Károly, III., magyar király (1711–1740) 12, 32, 142, *Károly, V., spanyol király* (1516–1556), német-római császár (1519–1556) 34
Károly Sándor (1712–1780) lotharingiai herceg, osztrák tábornagy 199
Károly lásd Borromeo
Károlyi cs. 52
Károlyi Sándor (1668–1743) kuruc generális 227, XIX
Kassai Mihály bécsi orvosnövédék, 1787-ben Bethlen Gergely orvosa, utóbb Nagybányán tevékenykedett 65, 145, 181, 192
Kassai Sámuel székelyudvarhelyi ref. lelkész (1802–1812) 330
Katona Imre nagyszzebeni ref. lelkész (1779, 1780, 1783) 65, 97, 99, 111, 115, 118, 200
Katona István (1732–1811) jezsuita történész, egyetemi tanár 174, 328, 346, 349, 352
Kayser (Kaiser), Christian Gottlob (1782–1857) német könyvkereskedő, bibliográfus 297
Kazinczy (Kazintzi) Ferenc (1759–1831) író 221, 225, 331, 346, XIX
Kazinczy Gábor 225
Kazy Ferenc (1695–1760) jezsuita tanár, történetíró 50, 111
Kazzay Sámuel debreceni gyógyszerész (XVIII. sz.) 164
Keczeli (Ketzeli) András újtordai ref. lelkész (1630) 20
Kecskés (Ketskés) András lovassági kapitány (1783–1784) 194, 223
Kemény cs. III, XIX
Kemény Boldizsár (megh. 1630), *Kemény János erdélyi fejedelem apja, fogarasi főkapitány, Fehér vm. főispánja* XIX
Kemény Farkas (1741–1805) guberniumi tanácsos 171, 180, 227, 234, 245, 322, XVII, XIX

- Kemény János erdélyi fejedelem, író (1661–1662) 32, 61, 187, 320, 321, 322, 323, 326, 345, 373, XIX
- Kemény József 2, 12, 13, 19, 23, 25, 36, 37, 38, 39, 52, 54, 55, 61, 70, 75, 109, 149, 150, 193, 207, 312, 323, 327, 360, 363, 365
- Kemény Kata Kemény János testvére, Bethlen Ferenc második felesége (XVII. sz.) XVII, XIX
- Kemény Miklósné tordai birtokos (1776) 20
- Kemény Sámuel (megh. 1817) Torda vm. főispánja, táblai elnök, tanácsos 110, 126, 216, 275, 297, 322, 345, XIX
- Kemény Simon (1633–1675) K. János fejedelem fia XIX
- Kemény Simon (1736 k.–1799) Kraszna és Alsó Fehér vm. főispánja, a kolozsvári ref. kollégium főgondnoka 83, 208, 322, XIX
- Kendeffi (Kendefi) cs. 46, 70, 73, 209
- Kendeffi Borbála, Kendeffi Elek leánya (1783) 209
- Kendeffi (Kendefi) Elek (1740–1783) Hunyad vm. főispánja, guberniumi tanácsos 43, 46, 70, 73, 141, 162, 167, 168, 181, 190, 209, 211, XVII
- Kendeffi Elekné lásd Bethlen Krisztina 190
- Kendeffi Farkas, Kendeffi Elek fia (1783) 209
- Kendeffi Gábor Boldogfalva földbirtokosa (XVIII. sz.) 14
- Kendeffi János, Kendeffi Elek fia (1783) 73, 190, 209, XVII
- Kendeffi Krisztina, Kendeffi Elek lánya (1783) 209
- Kendeffi László Boldogfalva földbirtokosa 14
- Kendeffi Rákhel (megh. 1798) Teleki IV. Mihály, majd Bethlen Gergely felesége, könyvgyűjtő 73, 105, 248, 252, 277, XIX
- Kendeffi Rákhel, Kendeffi Elek leánya (1783) 209
- Kendeffi Zsuzsanna, Kendeffi Elek leánya 209
- Kendi Ferenc erdélyi vajda (1553–1556) 204, 325
- Kénosi cs. 39
- Kénosi Tózsér János (1708–1772) unit. lelkész, egyháztörténész 125
- Kerekes Ábel 24
- Kerekes János id. Bethlen Gergely udvari papja 14
- Keresztes István Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
- Keresztes János, ref. lelkész, Szerencsi Nagy István ismerőse (1786) 283
- Keresztes Máté (1727–1795) kézdivásárhelyi ref. lelkész, esperes 36, 37, 145
- Kereszti lány, Czirjék II. Ferenc felesége 62
- Keserői Dajka János (1580 k.–1633) erdélyi ref. püspök XVII
- Khevenhüller, Ludwig Andreas (1683–1744) osztrák tábornagy 199
- Kinder von Friedenburg, Johann (1672–1740) a nagyszebeni kerület polgármestere, történetíró 174, 189, 193, 224, 327
- Kinosi lásd Kénosi,
- Kis Albert (1664–1704) kuruc ezredes XIX
- Kis (Kiss) Gergely (1738–1787) ref. lelkész, a székelyudvarhelyi ref. kollégium tanára 145, 292, 297, 298, 306, 317, 330, XI
- Kispál Bálint Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
- Klanicza Márton (1740–1810) ev. lelkész, egyháztörténész 258, 289
- Klés András (Klesch, Andreas) Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
- Klimo György (1710–1777) pécsi püspök, könyvgyűjtő 205
- Klobusiczy (Klobusitzki) Ferenc (1707–1760) erdélyi róm. kat. püspök (1741–1748), 50, 62
- Klompe Péter Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
- Klosius lásd Closius
- Klusius lásd Clusius
- Knesovics (Knesovits), a székely lovasezred ezredese (1783) 191, 194
- Kocsárdi Gálffy lásd Gálffy
- Kocsi (Csörgő?) István (megh. 1726) egyetemi hallgató Svájcban, Hollandiában és Angliában 216
- Kocsis (Kotsis) széki ref. lelkész (1784) 234
- Kocsis András köpeci lakos (1799) 377
- Kolinovics (Kollinovits) Gábor, senkvici, (1698–1770) történész 173, 245, 327, 345, XIX
- Kollár Adám Ferenc (1718–1783) a bécsi udvari könyvtár igazgatója, történész 204, 265
- Kollinovits lásd Kolinovics
- Kollonich László (1736–1817) erdélyi püspök, kalocsai érsek 62, XIX
- Kolly főstrázsamester (1783) 215
- Kolosvári Pál (1684–1731) jezsuita tanár, író 50
- Kolumbán János táblabíró, író (1759) 216
- Komáromi Csipkés (Csipkés Komáromi) György (1628–1678) ref. lelkész, író 334
- Komjáti dési gyógyszerész (1787) 291
- Koncz József 64, 235
- Kónya Ferenc héderfajai ref. lelkész (1781) 149
- Kont Miklós erdélyi vajda (1351–1356) 204
- Koppi Károly (1744–1810) piarista történész, egyetemi tanár 10, 33, 91, 92, 105, 111, 114, 117, 118, 131, 132, 138, 139, 142, 143, 158, 164, 171, 173, 176, 186, 192, 195, 200, 201, 203, XIV, XIX
- Korda György tordai birtokos (1776) 20
- Korneli lásd Corneli
- Kornides lásd Cornides
- Kornis Ferenc (1607–1661) Kolozs vm. főispánja, tatár rabságban volt Kemény Jánossal XIX
- Kornis Zsigmond (1578 k.–1648) tanácsos, Bihar vm. főispánja, Háromszék főkapitánya XIX
- Kornis Zsigmond erdélyi gubernátor (1713–1731) 33
- Koródi Torda vm.-i birtokos (1776) 20
- Korompai Gáborné 273
- Korvin János lásd Corvin János
- Kos Mihály szentjóni kapitány (1689), kuruc ezredes XIX
- Kósa kolozsvári diák (1785) 260
- Kotsi lásd Kocsi

- Kovachich Márton György (1744–1821) törté-
nész 346
- Kovács (Kováts) kézdivásárhelyi lakos (1786)
287
- Kovács (Kováts) Antal (megh. 1843) Háromszék
vm. főorvosa 244
- Kovács (Kováts) Gáspár, Bethlen István velencei
megbízottja (XVII. sz.) 323, XIX
- Kovács János lovas közkatoná (1809) 387
- Kovács (Kováts) József (1752–1795) a nagy-
enyedi ref. kollégium tanára 29, 70, 286, 287,
XI
- Kovács (Kováts) László (1783) 188, 189, 190, 356
- Kovács (Kováts) Tamás, Bánkfalvi, Csík szék
táblabírája (1775), Alcsík szék vice-királybí-
rája (1782) 12, 13, 155, 180
- Kovacsóczy (Kovatsci) Farkas (1540–1594) erdélyi
kancellár, politikai író 32
- Kovácsnai Gábor, Ajtai Dávid Mihály sógora
(1783) 195
- Kovácsnai Csorja (Tsorja) István udvarhelyi es-
peres (1777–1802) 228
- Kovácsnai (Tóth) Sándor (1730–1792) a maros-
vásárhelyi ref. kollégium tanára 31, 32, 33, 70,
126, 216, 229, 235, 287, 305, 319, 321
- Kozárvári Gergely (XVII. sz.) XVII
- Kozma Gergely (megh. 1849) unit. lelkész, egy-
háztörténész 125
- Kökösi András Szeben vm. fiscalis procuratora
(1784–1791) 234, 323, XIX
- Kökösi György Felső Fehér vm. unit. esperese
(1784) 228
- Köleséri Sámuel, id., (1634–1683) debreceni ref.
lelkész 328, 346
- Köleséri (Kölöséri) Sámuel, ifj., (1663–1732)
orvos, guberniumi tanácsos, író 13, 142, 174,
271, XVII
- Könczei (Köntzei) Farkas Háromszék vm. ko-
misszáriusa (1784) 244
- Köpeczi (Köpetzi) Bodosi Sámuel bonyhai ref.
lelkész (1777) 29, 271
- Köpf (Koepf), Johann Georg pesti nyomdász,
könyvkereskedő (1774–1785) 166, XI
- Köprülü (Köpöli) Ahmed török nagyvezér
(XVII. sz.) XIX
- Körmendi Gábor prokurátor (XVII. sz. vége)
XIX
- Körmendi Imre (1670–1733) jezsuita tanár, a
kolozsvári kollégium rektora 50
- Körösi György (megh. 1779), a nagyenyedi ref.
kollégium tanára 30, 34
- Kőszeghy János (1714–1750) jezsuita tanár 50
- Kövér Ferenc tatár rab Kemény Jánossal XIX
- Kranz, Gottlob tanár, boroszlói könyvtáros
(XVIII. sz.) XVII
- Kratalkovics lásd Grassalkovich
- Krauss Georg (1607–1679) segesvári jegyző, törté-
netíró 327
- Kreckwitz (Krekwitz), Georg német földrajzi író
(XVII. sz.) III
- Krestalj, Krestély lásd Kristály
- Krey gyalogsági alezredes (1783) 215
- Kristály András csíkszentdomokosi székely, Bá-
thory András gyilkosa 242, 323, XIX
- Krunitz, Johann Georg (megh. 1796) osztrák
gazdasági szakíró 364
- Krunung (?) porosz ezredes 199
- Kucsuk Mehmet (XVI. sz.) XIX
- Kunics (Kunits) Ferenc (1697–1763) jezsuita ta-
nár, történész 32
- Kupi lásd Koppi
- Kurtzböck (Kürtzbeck) Joseph (1736–1792) bécsi
nyomdász, kiadó 28, 29, 71, 143, 165, 234, 271,
374, I, III, VII, XVII
- Kusch, Lorenz (megh. 1670) brassói polgár,
naplóíró 327
- Kutsuk Mehmet lásd Kucsuk Mehmet
- Küküllő-Vári Balázs újtordai ref. lelkész (1631)
20
- Küsch lásd Kusch
- Lábatlan János állítólagos erdélyi vajda (1459)
204
- Lábatlan László állítólagos erdélyi vajda (1459)
204
- La Calprenède, Gaultier de Costes (1609/10–
1663) francia író 216
- Lackfi András erdélyi vajda (1356–1359) 204
- Lackfi Dénes erdélyi vajda (1359–1367) 204
- Lackfi Imre erdélyi vajda (1369–1372) 204
- Lackfi I. István erdélyi vajda (1344–1350) 204
- Lackfi II. István erdélyi vajda (1372–1376) 204
- Lackfi Miklós erdélyi vajda (1367–1369) 204
- Lactantius, Lucius Caelius Firmianus (IV. sz.
eleje) római keresztény író 297
- Ladislaus lásd Kán nembeli I. László
- Ladislaus lásd kán nembeli II. László
- Ladislaus de Chaak lásd Csáky László
- Ladislaus de Kanyssa lásd Kanizsai László
- Ladislaus de Lossontz lásd Losonci I. László
- Ladislaus, filius Deseő lásd Losonci II. László
- Lajos, XII., francia király (1498–1515) 328
- Lajos, II., magyar király (1516–1526), 62, 106,
127, XVII
- Lajos Elek Sepsi szék vice-királybírája (1780),
Háromszék vm. másodalispánja (1784) 93, 311
- Lakatos Ferenc, Sepsi székben az ezüstérc felfe-
dezője (1804) 385
- Lakatos István katolikus plébános, író (1702),
32, 33
- Lakó Elemér 143
- Lampe, Friedrich Adolph (1683–1729) ref. teoló-
gus, egyetemi tanár 351, 360
- Lamparti, Johann Kóhalom szék villicusa (1613)
38
- Landerer János Mihály (1750–1795) pozsonyi
nyomdász 166, 213, XI
- Langedorf brassói gyógyszerész (1781) 137
- Laskói (Laskai) Csókás Péter (megh. 1587) ref.
tanár, filozófus XIX
- Laskai János (szül. 1605) fordító, történetíró
216, 326, 345, XIX
- László, I., magyar király, szent (1077–1095) 174,
192
- László, IV., magyar király (1272–1290) XVI
- László, V., magyar király (1453–1457) 142, XIX
- László kolozsvári nyomdász (1783) 195

- László István barcaújfalui lakos (1806) 386
 Latzk lásd Lack
 Laurentius lásd Lőrinc
 Lázár András, szárhegyi, Csík, Gyergyó és Ká-
 szon székek királybírája (1593) 13
 Lázár György, Nemes Klára férje 109
 Lázár István (1742–1811) a kolozsvári unit. kollé-
 gium igazgatója, püspök 228
 Lázár János (1703–1772) guberniumi tanácsos, a
 rendek elnöke, költő 62, 149, 185, 235, XIX
 Lazius, Wolfgangus (1514–1565) osztrák orvos,
 történetíró 32
 Lebel, Johann (megh. 1566) ev. lelkész, író 174
 Lebrecht Michael (1757–1807) nagyszebeni ev.
 tanár, lelkész, író XVI
 Leleszi János (1548–1594) jezsuita tanár, misszio-
 nárius 50
 Lénárd Sámuel guberniumi tisztviselő (1778) 44
 Lénárt Sámuel, Kemény Sámuel kísérelője (?)
 Lipcsében (1781), Teleki Sámuel számtartója
 Sáromberkén 126, 278, 279, 280, 281, 282, 287,
 293, 308, 322
 Lenfant, Jacques (1661–1728) németországi fran-
 cia teológus 300
 Leó, I., pápa, Nagy szent (440–461) 180
 Leopold(us) lásd Lipót
 Lépes Loránd erdélyi alvajda (1415–1438) 234
 Leprince de Beaumont, Marie (1711–1780) fran-
 cia író 173
 Lesták (Leustathius) erdélyi vajda (1176) 204
 Lestyán (Léstyán) Mózes (1720–1774) jezsuita
 tanár 265
 Leustathius lásd Lesták
 Leustathius állítólagos erdélyi vajda az 1230-as
 években
 Less (Lesz) Gottfried (1736–1797) német ev.
 teológus 297
 Lévai Cseh Péter erdélyi vajda (1436–1438) 204
 Linné (Linnaeus) Carl von (1707–1778) svéd
 botanikus 10, 88, 213, 266, III
 Lipót, I., magyar király (1657–1705) 50, 62, 143,
 145, 215, 328, XVII, XIX
 Lipót II. Miksa (1700–1751) dessau herceg,
 porosz tábornagy 199
 Lipp, Franz Joseph freiburgi egyetemi tanár
 (XVII. sz.) 10
 Lippai János (1606–1666) jezsuita, botanikus 88
 Lipsiai (Rheda) Pál, a debreceni nyomda veze-
 tője (1596–1619) XIX
 Lipsius, Justus (1547–1606) németalföldi huma-
 nista író 216
 Lisznyai Incze (Intze) István (1741/1742–1789)
 dévai ref. lelkész, esperes 64, 127
 Lisznyai Kovács Pál (1630–1695) a debreceni ref.
 kollégium tanára, történész 2
 Littleton lásd Lyttelton
 Livius, Titus (i. e. 59–i. u. 17) római történetíró
 297
 Losonci Antal, Losonci Tamás testvére (1527?) 52
 Losonci (Losonczy) Dénes (?) Zsigmond alatt
 Dalmácia és Horvátország bánja 52
 Losonci Dezső erdélyi vajda (1438–1440) 204
 Losonci István (megh. 1552) temesi bán 52
 Losonci I. László erdélyi vajda (1376–1391/92)
 204
 Losonci II. László erdélyi vajda (1493–1494) 204
 Losonczy Tamás (XVI. sz.) 52
 Losontzi (Losonczy) Hányoki István (1709–1780)
 nagykőrösi ref. tanár 101, 111, 165, 317, 361,
 III
 Lossontz lásd Losonci
 Lowth, Robert (1710–1787) angol teológus 297
 Loyola Ignác (1491–1556) szent, a jezsuita rend
 megalapítója 265
 Lőrinc (Laurentius) állítólagos erdélyi vajda
 (1279) 204
 Lőrinc (Laurentius), erdélyi vajda (1242–1251)
 204
 Lucas Desius lásd Dési Jó Lukács
 Lugos Zsófia, Czirjék Antal felesége 62
 Lugosi kispetri lakos (1781) 125
 Lukácsfi (Lukátsfi) Sámuel székelyudvarhelyi
 diák (1787) 299
 Lumnitzer István (1747–1806) pozsonyi orvos,
 botanikus 82
 Lupinus (Wolf) Christian (1564–1612) ev. lel-
 kész, történetíró 34, 327
 Luther Márton (Martin) (1483–1546) reformátor
 328
 Lyttelton (Littleton), George (1709–1773) angol
 államférfi, író 111
 Magyar Balázs erdélyi vajda (1472–1475) 204
 Mahomet, Mahomat lásd Mohamed
 Majersein lásd Mayersheim
 Málnási Gábor parajdi ref. lelkész (1787) 145
 Málnási László (1722–1793) ref. lelkész, egy-
 ideig Bethlen Kata udvari papja, az Egyházi
 Főtanács pénzügyeinek kezelője, 10, 25, 314
 Marcali Miklós erdélyi vajda (1402–1403) 204
 Marek, B. van der, a bécsi Goldberg ház admi-
 nisztrátora, tanácsos (1779) 65
 Mária Christierna (1574–1621) Báthory Zsig-
 mond erdélyi fejedelem felesége 204, 323, XIX
 Mária Terézia magyar királynő (1740–1780) 2, 6,
 7, 8, 10, 11, 43, 46, 62, 81, 82, 96, 109, 122, 173,
 243, 256, 265, 271, III
 Márki Sándor 23
 Marmontel, Jean-François (1723–1799) francia
 író 216
 Martini József fősztrázsamester (1783–1784) 215,
 226
 Martinusius, Georgius lásd Utyeszenics
 Massa, Simon (megh. 1605) brassói ev. lelkész,
 történetíró 327
 Máté Rebeka barcaújfalui lakos (1806) 386
 Mátis Mihály királyi perceptor Háromszékben, a
 megye főadószedője (1784) 93, 244
 Matkó (Vásárhelyi) István (1625–1693) ref. lel-
 kész 20
 Matthaides Dániel brassói gyógyszerész (1785)
 270
 Matthaues lásd Csák nembeli Máté
 Matthiä, Georg (1719–1768) szász ev. lelkész,
 történetíró 327
 Mattus, Mátyus lásd Mátyus

- Mátyás, I., magyar király (1458–1490) 32, 62, 70, 73, 142, 224, 234, 322, 373, XVII
- Mátyás Sámuel lovassági alhadnagy (1783), főhadnagy (1784) 194, 223
- Mátyus (Máttyus) István (1725–1802) marosvásárhelyi orvos 77, 349
- Mátyus (Mattus) Péter újságíró (1783) 220
- Maurer Anna, Nemes György felesége 288
- Maurer József Háromszék asszesszora (1781), Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 124, 234, 244
- Mauer László királyi zsinati megbízott (1784) 228
- Maurer Sámuel, (megh. 1787 előtt) Maurer Anna apja 288
- Mauks Tóbiás kolozsvári gyógyszerész (1781) 137
- Mavrocordat I. Nicolae Mavrocordat
- Maximianus, Caius Galerius Valerius, Diocletianus társuralkodója (293–311) 25
- Mayersheim (Majersein), Honorius von, ezredes, a második székely gyalogezred parancsnoka (1782–1783) 177, 191, 199, 215
- Maylád (Maylath) István erdélyi vajda (1534–1540) 204
- Mederus, Asarela (1660–1689) ev. lelkész, történetíró 327
- Mederus, Petrus (1602–1678) ev. lelkész, császári koszorús költő (1638), történetíró 327
- Medgyesi Pál (1605–1663) ref. lelkész, író XVII
- Medve Mihály (megh. 1786) ügyvéd a Királyi Táblánál 38, 48
- Mehemed lásd Mohamed
- Méhes György (1746–1809) a kolozsvári ref. kollégium tanára 70, 73, 228, 329
- Mehmed lásd Mohamed
- Melius Juhász Péter (1536 k.–1572) ref. püspök, egyházi író, botanikus 179, 213, XVII
- Mercurian, Everard (1514–1580) jezsuita rendfőnök 50
- Merkur (Mercurius) erdélyi vajda (1111) 204
- Mészáros Ignác (1729–1800) érseki titkár, író 216
- Michael I. Kacsics nembeli Mihály
- Michaelis, Johann David (1717–1791) orientalista, göttingeni egyetemi tanár 297
- Miháltz Mihály, id., történetíró, a főstrázsames-ter apja 327, 345
- Miháltz Mihály főstrázsames-ter (1791) 327
- Miháltzi Borbála, Czirjék I. Vitályos felesége 62
- Mihály (Vitéz) havasalföldi vajda (1593–1601) 34, 254, XVII, XIX
- Mihály, Taksony fia 62
- Mihelyes János bányatisztviselő, Teleki Sámuel kancellistája, naplóíró (XVIII. sz.) 360
- Mike Sándor 1, 5, 20, 21, 28, 32, 34, 42, 46, 48, 49, 50, 57, 58, 60, 61, 62, 65, 66, 70, 71, 73, 76, 100, 109, 111, 121, 122, 125, 126, 127, 128, 141, 142, 147, 166, 168, 173, 179, 181, 185, 195, 196, 201, 202, 213, 216, 234, 241, 242, 252, 253, 260, 265, 266, 271, 273, 274, 275, 283, 284, 289, 291, 296, 297, 300, 302, 305, 373,
- Mikes János háromszéki főkirálybíró (1795) 361, 362, 366
- Mikes Kelemen (1690–1761) író XVII
- Miklé Miklós százazajtai lakos (1799) 377
- Miklós László Torda város jegyzője (1781) 122
- Mikó cs. 109, 312
- Mikó Ferenc (1584–1635) Csík, Gyergyó, Kászon székek főkapitánya, történetíró 12, 32, 111, 112, 117, 118, 144, 145, 322, 323, 334, 345, 346, 360, 361, XIX
- Mikó Ferenc hidvégi birtokos, Mikó Miklós fia (1782, 1791) 168, 323
- Mikó Ferencné hidvégi birtokos (1782, 1791) 168, 323
- Mikó György, Mósa László sógora, székelyudvarhelyi diák (1788) 302
- Mikó Imre 1, 5, 7, 8, 10, 11, 28, 43, 51, 101, 111, 165, 183, 188, 193, 247, 256, 292, 294, 298, 301, 310, 312, 313, 314, 317, 330, 358, 359, 361, 363, 368, 369, 371, 381, 382, 383, 384, 386, 387, 388, 389
- Mikó István (1648–1686) Háromszék főkirálybírája 312
- Mikó István, Mikó Miklós fia (1791) 323
- Mikó Istvánné Cserei Terézia 312
- Mikó Klára, Mósa László felesége XIX
- Mikó Miklós (1648–1686) Sepsi, Kézdi és Orbai szék királybírája 312
- Mikó Miklós (1743–1790) táblabíró 323, 346
- Mikó Miklósné (1791) az előbbi felesége 323
- Mikó Pálné hidvégi birtokos (1781) 141
- Mikola cs. XIX
- Mikola László (1665–1742) táblai ülnök, genealogus 48, 52, 327, XIX
- Miku Anna, Czirjék Balázs felesége 62
- Milesz József (megh. 1793) orvos, tanár 216
- Mindszenti Antal (1687–1736) jezsuita tanár 50
- Miser nagyszebeni diakónus (1783) 188
- Miskolczi (Miskoltzi) Sándor Háromszék jegyzője, Háromszék vm. rendes asszesszora (1784) 93, 244
- Mithridates, VI., a Nagy, pontusi király (i. e. 120–63) 142
- Mohamed, IV., török szultán (1648–1691) 143, 145, 328, XIX
- Molly főstrázsames-ter (1783) 215
- Molnár Ádám (1713–1780) orvos Bukarestben, majd Brassóban 93, 137
- Molnár Albert lásd Szenci Molnár Albert
- Molnár György héderfaji ref. lelkész (1783) 207
- Molnár István újfalu ref. lelkész, botanikus (1766) 213
- Molnár János, Ker. (1728–1804) jezsuita tanár, író 88, 106, 137, 166, 173, 202, 213, 225, 256, 313, V, XII
- Molnar-Piuaru, Ion (1749–1815) szemészfőorvos 123, 179
- Montgolfier, Jacques-Étienne (1745–1799) a léggömb feltalálója 220
- Montgolfier, Joseph-Michel (1740–1810) az előbbi testvére, a léggömb feltalálója 220
- Morandi, Giambattista olasz botanikus (XVIII. sz.) 101
- Móricz (Móritz) (1792) 353
- Mósa László, id., (1710–1775) Belső Szolnok vm. főjegyzője, fősolgabírája, történetíró 327, 345
- Mósa László, ifj., gyalogsági kapitány, főstrázsames-ter (1788) 32, 215, 302, 322, 326, 327, XIX

- Mosheim, Johann Lorenz von (1694–1755) teológus, göttingeni egyetemi tanár 111, 297
- Muessert Kristóf (1712–1770) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora 50
- Muhl bécsi tanácsos (1783) 206
- Murányi Ignác (1742–1804) piarista tanár, természettudós 92, 329
- Murray, Johann Andreas (1740–1791) orvos, botanikus, göttingeni egyetemi tanár, 80
- Muschenbroek, Pieter van (1692–1761) természettudós, leideni egyetemi tanár 185
- Müller brassói patikuslegény (1798) 374
- Müller, Johann Christoph (1673–1721) térképész III.
- Nadányi János (1643–1707) ref. tanár, történetíró 322
- Nádasdy (Nádasdi) Ferenc (1625 k.–1671) országbíró 62
- Nádudvari Elek sófalvi birtokos, író (1772) 216
- Nádudvari Sámuel (megh. 1754) ref. lelkész, a marosvásárhelyi ref. kollégium tanára 32
- Nagy Boldizsár, a székelyudvarhelyi ref. kollégium alapítványtevője (1787 előtt) 299
- Nagy Elek, a Küküllő vm.-i unit. egyházkerület jegyzője (1784) 228
- Nagy Gergely levéltáros (1798) 374
- Nagy István középajtai lakos (1778) 56
- Nagy István, Szerencsi lásd Szerencsi Nagy István
- Nagy József baróti lakos (1799) 377
- Nagy József táblabíró (1780), Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 93, 244
- Nagy József magyarrégeni ref. lelkész (1787) 300
- Nagy Mátyás zetelaki ref. lelkész, udvarhelyi esperes, történetíró 327, 373, 374
- Nagy Zsigmond unit. kurátor (1784) 228
- Nagyari (Nagy-Ari) József (1650/1651–1694) ref. lelkész, egyházi író 322, XVII
- Nalácz (Nalátzi) cs. 20
- Nalácz István (1748–1818) Zaránd vm. főispánja 23
- Nalácz (Nalátzi) Istvánné tordai birtokos (1776) 20
- Nalácz (Nalátzi) József guberniumi tanácsos, Nalácz Zsófia apja (XVIII. sz) 62
- Nalácz (Nalátzi) Károly keresztesmezei és bábolnai birtokos (1776) 20
- Nalácz (Nalátzi) Zsófia, Czirjék II. Pál első felesége, Nalácz József lánya 62
- Nánási (Lovász) András (megh. 1683 v. 1684) ref. lelkész 216
- Nekesch (alias Schuler), Daniel szász naplóíró (1648–1660) 327
- Nemes cs. 109
- Nemes Ádám (1711–1765) a királyi tábla elnöke 109
- Nemes Ferenc (1781) 109
- Nemes György, Nemes Klára, Lázár György feleségének apja 109
- Nemes György lovassági kapitány, főstrázsmester (1784), alezredes (1787) 182, 194, 223, 288
- Nemes Györgyné I. Maurer Anna
- Nemes János (megh. 1793 k.) Marosszék főkirálybírája 109, 309, 324, 325
- Nemes János Háromszék főkirálybírája, guberniumi tanácsos (1771) 109
- Nemes Klára, Nemes György leánya, Lázár György felesége (XVII. sz.) 109
- Nemes Mária, Wass Györgyné (1691) 109
- Nemes Sámuel (szül. 1787) Nemes György és Maurer Anna fia 288
- Nemes Tamás krími tatár rab Kemény Jánossal (XIX)
- Nemes Tamás, legidősb, Nemes Ferenc nagyapja, Háromszék főkapitánya (1691) 109
- Neugeboren (Neugeborn), Daniel Georg (1759–1822) ev. szuperintendens 345
- Neuka (Neukra) erdélyi vajda (1219–1221) 204
- Nicetas I. Niketas
- Nicolae Mavrocordat havasalföldi vajda (1708–1730) 12
- Nicolaus (1201–1202) lásd Miklós
- Nicolaus filius Laurentii lásd Kont Miklós
- Nicolaus filius Mauritií lásd Gergye nembeli Miklós
- Nicolaus Konth [!] (1315) lásd Pok
- Nicolaus (1342–1344) lásd Sirokai Miklós
- Nicolaus (1351–1356) lásd Kont Miklós
- Nicolaus (1367–1368) lásd Lackfi Miklós
- Nicolaus (1402–1404) lásd Csáky Miklós
- Nicolaus (1402–1404) lásd Marcali Miklós
- Nicolaus Csupor de Monoszló lásd Csupor Miklós, Monoszlói
- Niczky Kristóf (1725–1787) a Helytartótanács elnöke, író 265
- Niketas (Nicetas) (kb. 335–414) dáciai missziós püspök 32, 33, 50, 188
- Nitri, Mauritio olasz író (XVII. sz.) 328
- Nolte (Noltenius), Johann Friedrich (1694–1754) német filológus, tanár XII
- Nösner, Simon (megh. 1619) ev. lelkész, történetíró 327
- Nösselt, Johann August (1734–1807) német teológus 297
- Nuszbaumer (?) szászsebesi rektor (1778 előtt) 42
- Nyirő Ádám (1723–1782 v. 1784) jezsuita tanár 50, 265
- O'Donnell (Odonelli) Karl (1715–1771) lovassági tábormok, az erdélyi katonai főparancsnok 62
- Oeder lásd Eder
- Oertel (Ortelius), Hieronymus (1543–1616) történeti és földrajzi író 374
- Offerhaus, Leonhardus (1699–1779) holland egyetemi tanár, történész 34
- Oláh Miklós (1493–1568) esztergomi érsek, történetíró 32, XVI
- Oltard (Oltardus), Johannes (1576–1630) nagy-szebeni ev. lelkész, történetíró 34, 327
- Opitz (Opitius), Martin (1597–1637) német költő 142, 322
- Orbán Agnes, Czirjék II. Vitályos felesége 62
- Orbán (Szathmári) Sámuel (megh. 1757) ref. lelkész 216

- Ostermayer, Hieronymus (megh. 1561) brassói organista, krónikairó 327, 363, 365
- Osterwald, (Ostervald, Osterváld) Jean-Frédéric (1664–1747) ref. lelkész, egyházi író 173, 216, 229
- Osterwald, Peter von (1718–1778) bencés történész, matematikus 214
- Osváth Károly királybíró (1783) 212
- Osvát László Bardóc szék jegyzője, az erdővidéki ref. egyház kurátora (1781), Háromszék vm. alszolgaírája (1784) 134, 244, 345, 371, 374
- Osvát Sámuel Bardóc szék királybírája (1781), Háromszék vm. rendes asszesszora (1784) 134, 212, 244
- Osztrovics Ferenc jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora (XVIII. sz.) 50
- Otokocsi Főris Ferenc (1648–1718) ref. lelkész, konvertita 322
- Ovidius Naso, Publius (i. e. 43–i. u. 18) római költő 118, 142, 321
- Ördögh Balázs csíki székely, Báthory András fejedelem feltételezett gyilkosa 323, XIX
- Örvendi Pál Bocskai István tanácsosa, végrendeletének egyik végrehajtója 32
- Paintner Mihály (1753–1826) jezsuita, utóbb c. püspök, győri prépost 265
- Pál, Péter fia, erdélyi vajda (1221–1222) 204
- Pálffy János (1663–1751) tábornok, Magyarországnádora 199
- Pancratius, Michael (1631–1690) ev. tanár, püspök, 118, 145, 224, 308, 373
- Pánczél (Pántzél) Pál leideni egyetemi hallgató, Kendilónán ref. lelkész (1786) 252
- Pannonius János I. Janus Pannonius
- Panzer, G. M. német fordító (1765) 300
- Pap János ref. lelkész, Szerencsi Nagy István ismerőse (1786) 283
- Pap József kancellista (1783–1784) Fogaras vm. levéltárosa (?) 188, 224, 234, 235, 236, 254, 323, 361
- Pápai István (1784) 228
- Pápai Páriz András (1703–1763) orvos 216
- Pápai Páriz Ferenc (1649–1716) orvos, nagyenyedi tanár 77, 88, 174, 179, 211, 213, 225, 289, 334, 359, 360, 373
- Pápai Páriz Imre (1618–1667) ref. lelkész, író 216
- Papilla I. Dimich von Papilla
- Papp Miklós, K. 222
- Paradeis ezredes, császári adjutáns (1742) 199
- Pareus, David (1548–1622) német ref. teológus XVII
- Partheniosz (Partenius), nikarai születésű (i. e. I. sz.) felszabadított rabszolga, görög költő 373
- Páriz Pápai, Párizpápai I. Pápai Páriz
- Partheniosz lásd Partheniosz 373
- Paskó Kristóf (1634–1685) portai követ, versíró XIX
- Patachich Ádám (1717–1784) váradi püspök, kalocsai érsek 105
- Patai András (1697–1755) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora 50
- Pataki Ferenc (1704–1740) jezsuita tanár 50
- Pataki István (1640–1693) ref. lelkész, a kivégzett Bánffy Dénes papja (XVII. sz.) 49
- Pataki Miklós (1783) 216
- Pataki (Patak) Mózes (1779–1816) a kolozsvári ref. kollégium tanára 152, 162, 165, 209, 227
- Pataki Sámuel (1731–1804), orvosdoktor, a kolozsvári ref. kollégium tanára 10, 74, 76, 101, 103, 106, 111, 117, 118, 138, 143, 152, 160, 161, 165, 173, 183, 260, 274, 306, 317, 326, 328, 346, 358, 361, 374, XIX
- Pataki Sámuel, ifj., az előbbi fia 101, 152, 165
- Patrut, Ion 302
- Patzkó Ferenc Ágoston pozsonyi és pesti nyomdász (XVIII. sz.) 222
- Paulus, filius Petri lásd Pál, Péter fia
- Paur György (Georg) Háromszék vm. rendes asszesszora (1784) 244
- Pechi (Pécsi) Lukács író, botanikus (1595 k.) 213
- Péchi (Pétsi) Simon (1570 k.–1642 k.) erdélyi kancellár 32, XVII
- Pécsi Ferenc fületelki ref. lelkész (1781) 149
- Peine (Peynius), Johann Hieronymus von (1696–1754) német ev. teológus 297
- Pekri Lőrinc (XVII. sz.) 49
- Pel, Lukás Kóhalom szék alkirály bírja (1613) 38
- Pel, Matthias Kóhalom szék villicusa (1613) 38
- Pelcz (Pelz) János soproni városi tanácsos, történetíró, (XVIII. sz.) 328, 346
- Pellio, Georg Kóhalom királybírája (1659) 38
- Pelsőci Imre állítólagos erdélyi vajda (1447) 204
- Penzelini József gyalogsági százados (1782) 182, 215, 282, 287
- Perényi Péter erdélyi vajda (1526–1529) 204
- Peringer András (1711–1784) jezsuita tanár 50
- Perizonius, Jacobus (1651–1715) történész leideni egyetemi tanár 297
- Péterfi László sáronberki ref. lelkész, görgényi esperes (1797–1804) 169, 282, 293, 308
- Péterfi Sámuel Háromszék vm. komisszáriusa (1784), Miklósvárszék jegyzője (1795) 244, 360
- Petky (Petki) Ferenc (megh. 1640 előtt), Doboka vm. főispánja; a Székely Mózzsal való szövetség gyanúja miatt Törökországba szökött, utóbb mohamedáná lett 296
- Petki István (1601 k.–1667) Csík. Gyergyó és Kászón szék főkapitánya, utóbb Küküllő vm. főispánja 12, 13
- Petki István hidvégi udvarbíró (1781–1782) 141, 162, 167, 168
- Petrarca, Francesco (1304–1374) olasz költő 33
- Petrigyevits, Petrichevich lásd Horváth (Petrichevich)
- Petronius (Arbiter), Caius (megh. 66) római költő 260
- Petrovics (Petrovich) Péter temesi ispán (1556) 204
- Pétsi lásd Péchi
- Peynius lásd Peine
- Philippus római császár (244–249) 25
- Philippus lásd Fülöp
- Photiosz (Fotzius, kb. 820–897) bizánci pátriárka 166, XII
- Physicophilus, Joannes lásd Born

- Piazeski, (Piasecius), Paulus erdélyi lengyel krónikás (XVII. sz.) 334, 346
- Pildner, Martin Kóhalom szék királybírája (1721) 38
- Piller Mátyás (1733–1788) jezsuita, egyetemi tanár 71
- Pirkovits József (1799) 377
- Pivoda, Difine de, császári alezredes (1716) 12
- Placette (Laplacette, De La Placette), Jean (1639–1718) utrechti teológiai tanár 216
- Plutarkhosz (Plutarchus) (45 után–120?) görög író, biográfus 297
- Pócza (Pótza) József Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
- Pócsa (Pótsa) Sámuel Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
- Pok nembeli Miklós erdélyi vajda (1277–1278, 1315–1318) 204
- Pomarius, Christian (megh. 1565) ev. lelkész, történetíró 327
- Pongrácz János, Dengelegi, erdélyi vajda (1462–1465, 1468–1472, 1475–1476) 204
- Pongrácz (Pongrátz) István (1713–1767) jezsuita tanár 32, 33, 50
- Pop, Emil 90
- Pope, Alexander (1688–1744) angol költő 216
- Poppes nagyszebeni lakos (1782) 187
- Porzolt (Porsolt) Mihály kancellista (1798) 374
- Pósa (Pousa), Solyom fia, erdélyi vajda (1235–1241) 204
- Pozsgai (Posgai) Sámuel újtordai ref. lelkész (1700–1702) 20
- Pray György (1723–1801) jezsuita történetíró 32, 33, 34, 71, 73, 92, 138, 174, 176, XVI, XVIII
- Preidt lovassági alhadnagy, a brassói ev. lelkész fia (1783) 196, 197
- Preidt, Georg (1726–1806) brassói tanár, ev. lelkész 60, 196
- Pritzel, G. A. 142
- Prodan, David 287
- Prónay (Prónai) Sándor (1760–1839) tudománypártoló főúr, a magyar Akadémia tagja 327, XVII
- Pulcheria Aelia Augusta római császárnő (414–453) 265
- Putnoki István (megh. 1751) újtordai ref. lelkész 20
- Pütkösti Mihály tordai lakos (1776) 20
- Püthagorasz (Pytharogas) (i. e. II. sz.) görög filozófus) 170
- Rabutin, Bussy de, Johann Ludwig (1642–1717), francia származású császári tábornagy, Erdély katonai parancsnoka 327
- Rácz Gábor 77
- Rácz Kelemen olthévi ref. lelkész (1737–1742) 25
- Rácz Mihály Miklósvár jegyzője (1795) 360
- Ráday (Rádai) Gedeon, id., (1713–1792) író, könyvgyűjtő 105, 283
- Radnótfai Zsigmond kolozsvári főbíró (1784) 228
- Rádó cs. XIX
- Radvánszky Béla 344
- Rafain (Ropoin) erdélyi vajda (1217) 204
- Raicsani (Rajcsáni) György (1669–1734) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora 50
- Raicsani (Rajcsáni) János (1671–1733) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora 50
- Rákóczi Ferenc, II., erdélyi fejedelem (1704–1711) 12, 54, 55, 245, 327, XVII, XIX
- Rákóczi György, I., erdélyi fejedelem (1630–1648) 20, 111, 235, 323, 326, 331, X, XIX
- Rákóczi György, II., erdélyi fejedelem 13, 33, 61, 143, 144, 235, 322, 326, 345, 346, XIV, XIX
- Rákóczi László (megh. 1612) hajdúvezér, Lipppa parancsnoka 32
- Rakowski (Rakovszky, Rogovszki) Ernő főhadnagy (1783), kapitány (1785) 196, 197, 215
- Ranzano (Ranzanus), Pietro (†1492) olasz történetíró XIII
- Rápolczi (Ráplótzai) József Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
- Rápolti Anna, Czirjék József felesége 62
- Rápolti István Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
- Rát (Ráth) Mátyás ev. lelkész, újságíró 91, 172, 220, 258, 265, 283, 289, IV, V, VI, IX, X, XII
- Rátót nembeli Gyula, erdélyi vajda (1230–1231) 204
- Rauber Miklós kapitány (1783) 215
- Raum, Gertruda, Michael Forgács anyja (XVII. sz.) 327
- Repszeli (Répszeli, Repszéli) László (1703–1763) jezsuita tanár 50, 265
- Reuss, Christian Friedrich (1745–1813) tübingeni botanikaprofesszor 10, 256
- Reuter Camillo 36
- Révai Miklós (1750–1807) piarista tanár, újság-szerkesztő, nyelvész, költő 220, 265
- Rhédei Ádám (1768–1849) Doboka vm. főispánja 269, 326, XIX
- Rhédei János (1713–1768) tábornok 32
- Rhédei Ferenc erdélyi fejedelem (1657–1658) 144, 187, 269, 326, XIX
- Rhédei László (1636–1664) Rhédei Ferenc fejedelem fia, naplóíró 269, 326, 345, XIX
- Rhédei Zsigmondné lásd Wesselényi Anna
- Rheinius, Daniel barcaúfalui ev. lelkész, naplóíró (1704–1715) 327
- Rheter, Georg brassói polgár, történetíró (XVII. sz.?) 327
- Ribiczei (Ribitzei) Ádám (megh. 1782) alezredes a második székely gyalogezredben 177
- Robertson, William (1721–1793) skót író, történész XVI
- Rogierus váradi főesperes, író (XIII. sz.) 323, XIX
- Rogovszki lásd Rakowski
- Rollin, Charles (1661–1741) francia fiziko-teológus 297
- Román Gudáta (1803) 383
- Ropoin lásd Rafain
- Rorandus lásd Borsa nembeli Loránd
- Rosenfeld, Czekelius Freiherr von, Johann Friedrich (1739–1809) nagyszebeni polgármester, királybíró, guberniumi tanácsos 234, 324

- Rosnyai lásd Rozsnyai
- Rotardies (Házi) Mihály (1715–1747) irodalom-történetíró 322, 328
- Roth, Paul (1724–1793) brassói ev. tanár, szászhermányi lelkész 19, 41, 59, 60, 66, 75, 80, 99, 323, 327, 363, XIII, XIX
- Roth, Peter Kőhalom város polgármestere (1659) 38
- Roth, Rudolphus, egy jénai disszertáns (1671) 188
- Róth (Roth) Sámuel (Samuel) Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
- Róth Tamásné Vatai Borbála (megh. 1784) 258, 289
- Rozgonyi János erdélyi vajda (1450–1458, 1459–1460) 204
- Rozgonyi Sebestyén erdélyi vajda (1458–1461) 204
- Rózsa Mária baróti lakos (1799) 377
- Rozsnyai Dávid (1641–1718) török tolmács, történetíró 111, 117, 284, 322, 345, 360, 363, XIX
- Rozsnyai Sámuel hadnagy (1786) 284
- Rudolf magyar király (1576–1608) 327, 373
- Sacy, Claude-Louis-Michel de, (1736–1790) francia irodalmár, magyar történelem szerzője (1778) 99, 117, 118
- Sajnovics János (1733–1785) jezsuita tanár, nyelvész 265
- Salagius (Salagi) István (1730–1796) pécsi kanonok, történész 92, 99, 117, 118, 174
- Salamon magyar király (1063–1074) 174
- Salinis, Stephanus, de lásd Szalinai István
- Salmen, Martin Friedrich (1726–1787) nagysinki királybíró 234
- Sambucus lásd Zsámboky
- Samosciasius lásd Szamosközi
- Sámos-Köz lásd Szamosközi
- Sándor cs. 39
- Sándor, Nagy, makedón király (336–323) 142
- Sándor László (megh. 1785) Csík, Gyergyó és Kászton szék főkirálybírája, Udvarhely vm. főispánja 163, 180, 272
- Sarasa (Sarassa) Antonius Alphonsus de (1618–1667) spanyol jezsuita író 111, 216
- Sárdi Sámuel nagyszombeni nyomdász (1747–1778) 42, 55, 62
- Sarmis (nem létező) dák király 142, III
- Sashegyi Oszkár 117
- Schaeus lásd Schesaeus
- Scharsius, Andreas (megh. 1710) ev. szuperintendens, történetíró 327
- Schaeus (Schaesus), Christian (megh. 1585) medgyesi ev. lelkész, költő 145
- Scheuchzer, Johann (1684–1738) svájci orvos 65
- Schirmer, Anton (1602) 327
- Schlözer, August Ludwig (1737–1809) történész, göttingeni egyetemi tanár 71, 283
- Schmeizel (Schmeitzel), Martin (1679–1747) történész, jénai egyetemi tanár, 32, 34, 173, 174, 327, 328, III
- Schmidt, Benedikt (megh. 1770) német jogász, egyetemi tanár XVI
- Schmitt Miklós (1707–1756) jezsuita, történész 33
- Schnel brassói gyógyszerész (1774) 5
- Schnevic (Schnevit Schnevitsch) Márton (Martin) Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
- Schobeln György (Georg) Háromszék vm. szolgabírája (1784) 244
- Schönwisner (Schönvisner) István (1738–1818) jezsuita, egyetemi tanár 174
- Schreter, Johann Samuel (1735–1808) német természettudós 80
- Schröck, Johann Matthias (1733–1807) német történész 297
- Schtarenberg lásd Stahrenberg
- Schultens, Albert (1686–1750) leideni orientalista 185
- Schultens, Joannes Jacobus (1716–1778) leideni teológiai tanár 252, 260
- Schultz, a székely lovagezred ezredese (1787) 288
- Schurtzfleisch, Conrad Samuel (1641–1708) wittenbergi egyetemi tanár, történész 142
- Schwandtner, Johann Georg (1716–1791) osztrák történész, forrás-kiadó, 322, 323, 327, XIX
- Schwarz, Gottfried (1707–1788) szépeességi születésű rinteln szuperintendens, történész 32, 106, 224, 227, 261, 322, XIII, XVII
- Schwendi, Lazarus (1522–1584) államférfi, hadvezér 345
- Schwenits Márton (Martin) Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
- Scopoli, Antonio Giovanni (1723–1788) olasz botanikus 101
- Scovendus lásd Schwendi
- Sebastianus de Rozgon lásd Rozgonyi Sebestyén
- Seibringer (Seybringer) Michael brassói ötvös, naplóíró (1599–1601) 327
- Seiler lásd Seuler
- Seivert, Johann (1735–1785) ev. lelkész, történetíró 14, 105, 174, 203, 224, 265, 274
- Sélyei M. István (1627–1692) a dunántúli ref. egyházkerület püspöke 61
- Selyei (Sellyei) Balogh István (megh. 1666/1667) II. Rákóczi György udvari papja 61
- Seneca, Lucius Annaeus (megh. 65) római filozófus, költő 82, 170
- Serrarius, Jakob Kőhalom villicusa (1613) 38
- Servatius Keresztély (Christian) Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
- Seuler, Johann brassói nyomdász (1736–1757) 145
- Seutter (Seuter), Georg Matthäus, id., (1678–1757) német térképész III
- Seüffertitz Károly főstrázsamester (1783) 215
- Severini János (megh. 1789) ev. tanár, történész 34, 328
- Seybringer lásd Seibringer
- Siderius János (megh. 1608) abaúji ref. esperes, író 32
- Sigismundus Groff de Bozyn lásd Szentgyörgyi Zsigmond
- Sigonio, Carlo (Sigonius, Carolus) (1520–1594) olasz történész 32
- Sigrai András (1681–1734) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora 50

Simén György (1784) 228
 Simeonibus, Franciscus Antonius de (1713) történész, jogász 109, 328
 Simigianus lásd Somogyi
 Simon erdélyi vajda (1215) 204
 Simon Balázs primipiláris (1649) 373
 Simon János (kb. 1724–1764) ügyvéd 296
 Simon Sámuel makkfalvi ref. lelkész (1780–1781) 94, 100
 Sinai Miklós (1730–1808) debreceni ref. kollégium tanára, püspök, történész 173
Sinkovics István 32
 Sirokai Miklós erdélyi vajda (1342–1344) 204
 Sófalvi József (1745–1794) ref. lelkész, író 24, 35, 42, 55, 76, 121, 216, 289
 Sófalvi Józsefné lásd Farkas Anna
 Sólymosi (Sojmosi) János székelyudvarhelyi szabómester (1792) 345, 346, 347
 Sólýom, Torda megyei régiséggyűjtő (1781 előtt) 125
 'Sombori Elek (1784) 228
 Sommersberg, Friedrich Wilhelm von (1698–1756) boroszlói könyvkiadó 142
Sommervogel, Carlos 50
 Somogyi (Simigianus, Symigianus) Ambrus (1564–1637) Belső Szolnok vm.-i jegyző, történétíró 32, 112, 188, 193, 227, 245, 254, 255, 287, 308, 322, 345, XVII
 Sonnenberg, Michael (megh. 1783 k.) guberniumi titkár 6, 8, 16
 Sorbait, Paulus de (megh. 1691) bécsi udvari orvos 65
 Soterius, Georg (megh. 1728) ev. lelkész, történétíró 327
 Söményfalvi lásd Sövényfalvi
 Sövényfalvi János új-, majd ótordai ref. lelkész (1709-ig) 20
 Sövényfalvi János leideni egyetemi hallgató (1778) 42
 Stahrburg Ferenc kapitány (1783) 215
 Stahrenberg, Ernst Graf von (1724–1807) bécsi háztulajdonos 195
 Stapfer, Johann Friedrich (megh. 1775) svájci ref. teológus 121
 Stehelin (Stehlin) Christoph német egyházi író (XVIII. sz.) 271
 Steidele, Johann (1737–1823) osztrák orvos 216
 Stephan lásd István vajda
 Stephanus (1345–1350) lásd Lackfi István
 Stephanus (1373–1376) lásd Lackfi István
 Sterne, Laurence (1713–1768) angol író 71
 Stiborici Stibor (Stiborius de Stiborich) erdélyi vajda (1395–1401, 1409–1414) 204
 Stillingleet, Edward (1635–1699) worchesteri püspök, teológus 297
 Stultinck (Stiltingius), Jean (1703–1762) németalföldi jezsuita, történész 328
 Stosch, Philipp (1691–1757) német ref. teológus 297
 Stöger János Háromszék vm. seborvosa (1784) 244
 Struensee (Struense) Johann Friedrich, gróf (1737–1772) dán államférfi 127

Suckow (Sukov), Wilhelm Karl Friedrich (szül. 1770) orvos, jénai egyetemi tanár 190
 Sulzer, Franz Joseph (megh. 1791) osztrák származású történétíró 66, 71
 Sulzer, Johann Georg (1720–1779) német író, esztéta 42
 Surenhusius (Surrenhusius) Gulielmus holland orientalista (XVIII. sz.) 297
 Svartz lásd Schwarz
 Szabó Dávid lásd Baróti Szabó Dávid
 Sypersteysse, C. A. van a haarlemi tudós társaság elnöke (1781) 136

Szabó Atila, ifj. 225
 Szabó Fábián dési bíró (1578–1582) 2
Szabó Géza 63
 Szabó György középpajtai születésű kolozsvári nyomdász (XVIII. sz.) 10, 76
Szabó György 61
 Szabó János Háromszék vm. asszesszora (1781), alszolgabírája (1784) 124, 224
Szabó Károly 20, 61, 121, 122, 128, 166, 202, 227, 265, 270, 283, 289, 324, 373
 Szabó László szabólegény (1796) 366
 Szabó László székelyudvarhelyi diák (1780) 77
 Szabó Mihály külföldön tanuló ref. diák (1779) 68
 Szabó Sámuel (1747–1789) ref. lelkész, a nagyenyedi ref. kollégium tanára 120, 208
 Szacsavay (Szatsvai) Sándor (1752–1815) újságíró 222, 291, 297
Szádeczky Lajos 326
 Szajvert lásd Seivert
 Szakmári lásd Szathmári
 Szakmári Fabricius István énekszerző (1577) 373
 Szakmári Orbán Sámuel lásd Orbán (Szathmári) Sámuel
 Szalárdi János (1601–1666) történétíró 30, 32, 33, 34, 112, 117, 118, 188, 326, 345, XIX
 Szalainai (de Salinis) István (megh. 1652) ferences szerzetes, az erdélyi ferencesek vezetője 100
 Szamosi lásd Szamosközy
 Szamosközy István (1565–1612) történétíró 32, 34, 118, 142, 144, 145, 188, 193, 245, 287, 308, 322, 323, 326, 345, XVII, XIX
 Szamossius lásd Szamosközy
 Szántai Lack Jakab erdélyi vajda (1403–1409) 204
 Szapolyai János lásd János, I., magyar király
 Szapolyai János Zsigmond lásd János, II., választott magyar király
 Szász Pál, szemerjai, vizaknai királybíró (1778) 53, 56
 Szathmári Pap Mihály (1737–1812) a kolozsvári ref. kollégium tanára 68, 105, 127, 228, 229, 239, 248, 251, 259, 260, 274, 297
 Szatmár-Németi Pap István nyomdász, versíró (XVIII. sz.) 216
 Száva I. Mihály (megh. 1729) Zaránd vm. főispánja (1721–1729) 23
 Száva II. Mihály, Zaránd vm. főispánja (1739) 23
 Szécsényi Frank erdélyi vajda (1393–1395) 204
 Szécsényi Tamás erdélyi vajda (1321–1342) 204
 Szegedi lásd Szegedy

- Szegedi György (1711–1786) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora 20, 40, 50
 Szegedi Mária Florentina, Szegedi Sámuel húga, Lisznyai Incze István dévai ref. pap felesége 127
 Szegedi Mihály kolozsvári királybíró (1604)
 Szegedi Polixena, Szegedi Sámuel lánya (1781) 127
 Szegedi (Szegedy) Sámuel (szül. 1740) Torda vm. orvosa (1781) 106, 119, 121, 122, 125, 127, 128
 Szegedi Zsigmond, Szegedi Sámuel fia (1781) 127
 Szegedy (Szegedi) János (1699–1770) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora, jogtudós 50, 174, 328
 Székely Ádám (megh. 1789) kir. kamarás 91, 111, 209, 314
 Székely Antal lovassági kapitány (1787) 288
 Székely Elek Háromszék vm. kerületi adósze-
 dője (1784) 244
 Székely Károly gyalogsági kapitány (1783) 215
 Székely Lászlóné lásd Thoroczkay Zsuzsanna
 Székely Mózes erdélyi fejedelem (1603) 296, 323, XVII, XIX
 Székely Sámuel, dobai (1704–1779) gyalogsági kapitány, könyvgyűjtő XVII
 Szeli József (1710–1782) ev. lelkész, író 38, 216
 Szeli Károly (1748–1780 k.) orvos 216
 Szemere Mihály Csík, Gyergyó és Kászon székek királybírája (1593) 13
 Szenci Molnár Albert (1574–1634) író, szótár-
 szerkesztő 213, 327
 Szendrey József (1720–1775) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora 50
 Szentgyörgyi strázsamester 196, 197
 Szentgyörgyi János erdélyi vajda (1465–1467) 204, 325
 Szentgyörgyi Péter erdélyi vajda (1498–1510) 204
 Szentgyörgyi Zsigmond erdélyi vajda (1465–1467) 204
 Szentkereszti Sámuel táblabíró, főkurátor (1779, 1781) 57, 99
 Szentpáli cs. 56
 Szentpáli Sándor (1778) 56
 Szentpétery Imre 109
 Szent-Simóni József (megh. 1775) ref. lelkész 216
 Szépes Ilona, Czirjék II. Simon felesége 62
 Szeredai Antal (1740–1799) gyulafehérvári kano-
 nok, történész 32, 204
 Szeredai Kristóf, a királyi tábla bírása (1781) 134
 Szerencsi Nagy István (megh. 1789) győri ref. lelkész, irodalomtörténet-író 274, 283, 300
 Szigethi Mihály, id., Szigethi Mihály apja, csiz-
 mada 253
 Szigethi Mihály, ifj., (1785) 253, 275
 Szigeti Gyula István (1678–1740) a nagyenyedi ref. kollégium tanára, erdélyi ref. püspök 185
 Szigeti Péter krími magyar fogoly Kemény János-
 sal XIX
 Szilágyi József (1785) 253
 Szilágyi Sámuel (1719–1785) ref. püspök 173
 Szilágyi Sámuel, ifj., az előbbi fia, fordító 216
 Szilágyi Sándor 32, 227
 Szilatsek (Sziláczek) Pál (1706–1783) jezsuita tanár 32, 265
 Szili lásd Szeli
 Szilvási János (1721–1805) főstrázsamester 62
 Szinnyi József 50, 61, 216, 326
 Szolga Ferenc nagyajtai unit. lelkész, esperes (1792) 343, 345
 Szolimán (Szulejmán), II., török szultán (1520–1566) 326
 Szotyori József (1767–1833) göttingeni orvostan-
 hallgató, orvos 359, 360, 361, 371
 Szőnyi Benjámin (1714–1794) hódmezővásárhe-
 lyi ref. lelkész, író 216
 Szőnyi Pál író (XVIII. sz.) 216
 Szörcei (Szörtsei) József Háromszék vm. alszol-
 gabírája (1784) 244
 Sztójka Zsigmond (1698–1770) erdélyi róm. kat. püspök 62
 Szvetenei Kolozs vm. perceptora, felesége Czir-
 jék II. Pál lánya 62
 Taksony, (Taxis) Zoltán fia 62
 Tamás (Thomas) állítólagos erdélyi vajda (1388) 204
 Tamási János erdélyi vajda (1403–1409) 204
 Tankó Mátyás csíkszentdomokosi plébános (1784) 240, 242, 323, XIX
 Tartler, Thomas (1700–1770) ev. lelkész, törté-
 netíró 327
 Taxis lásd Taksony
 Taxonyi János (1677–1746) jezsuita tanár, író 216
 Téglás Gábor 64
 Teleki cs. 33, III
 Teleki prokurátor 141, 145
 Teleki Ádám (1740–1792) Belső Szolnok vm. főispánja, kamarás, író 20, 216, 228, 268
 Teleki Ádámné lásd Wesselényi Mária
 Teleki Domokos (megh. 1824.), a marosvásárhe-
 lyi ref. kollégium főgondnoka 275
 Teleki József, Bethlen Kata második férje 105
 Teleki József (1738–1796) koronaőr, író 70, 71, 105, 120, 164, 172, 204, 234, 298, 327, III
 Teleki Józsefné lásd Bethlen Kata
 Teleki Lajos (1746–1815) táblai ülnök, az Egy-
 házi Főtanács tagja 208, 387
 Teleki I. Mihály (1634–1690) erdélyi kancellár 33, 118, XIX
 Teleki III. Mihály (†1745) kővári kapitány 345 XIX
 Teleki IV., Mihály, Kendeffi Rákhel első férje, Benkó József pártfogója XIX
 Teleki Sámuel (1739–1822) erdélyi kancellár, könyvgyűjtő, mecénás 29, 32, 33, 34, 42, 70, 84, 91, 95, 97, 99, 105, 111, 114, 116, 117, 118, 120, 127, 144, 145, 169, 188, 193, 200, 205, 224, 227, 233, 235, 236, 237, 241, 245, 246, 254, 255, 261, 267, 276, 285, 286, 287, 293, 295, 303, 304, 307, 308, 322, 327, 328, 360, 374, 375, III, XIV, XVII
 Teleki Sámuelné lásd Bethlen Zsuzsanna 160
 Teleki Tamás lovassági kapitány (1787) 288
 Tertina Mihály (1750?–1808) tanár, latin költő 323
 Teutsch, Johann (1754–1835) a brassói gimnázium rektora 363

- Teutsch, Josef (1702–1770) szászhermányi ev. lelkész, történetíró 327, 363
- Teyler, lásd Hulst
- Thalész (i. e. II. sz.) görög filozófus 170
- Thaly Kálmán 326
- Theodosius II., római császár (408–450) 143
- Tholdalagi (Toldalagi) Ferenc táblai ülnök (1784), Marosszék főkirálybírája (1789) 253
- Tholdalagi (Toldalagi) Ferencné lásd Bánffy Kata
- Tholdalagi (Toldalagi) János tordai kamaraispán (1631) XIX
- Thomas, lásd Szécsényi Tamás
- Thomas lásd Tamás
- Thoroczkai (Thoroczkay) cs.
- Thoroczkai (Torotzkai) Mihály királyi zsinati kommisszárius (1784) 228
- Thoroczkai (Toroczkai) Pál (1776) 20
- Thoroczkay (Toroczkai) Zsuzsanna, Székely László felesége (megh. 1791 előtt) 330
- Thököly Imre erdélyi fejedelem (1690) 32, 106, 328, XVII
- Thuri Sándor Miklósvár szék jegyzője (1782) királybíró (1783), Háromszék vm. aljegyzője (1784), Miklósvár szék vice-királybírája (1795) 189, 244, 293, 321, 324, 325, 345, 360, 374
- Thuróczi (Turóczi) Anna, Cserei József felesége (1793) 298
- Thuróczy (Turóczi, Turotzi) János (1435–1488/1489) történetíró 32, 52, 224, 227, XVI
- Timon Sámuel (1675–1736) jezsuita, történész 19, 373, XIX
- Tissot, Simon-André (1728–1797) svájci orvos 106
- Tofeus (Tophaeus, Dobos) Mihály (1624–1684) erdélyi ref. püspök
- Togyeras Dániel tanácsos (1781) 125
- Tohun, Zoltán fia 62
- Toldalagi lásd Tholdalagi
- Toldi (megh. 1778 előtt) krakkói ref. lelkész 49
- Tolvaj Imre (1694–1775) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora 50
- Tomaj (Tomoj) nemzetség 52
- Tompa Ádám Háromszék vm. kommisszáriusa (1784) 244
- Tompa Antal Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
- Tompa János Háromszék vm. rendes asszesszora (1780) 93
- Tompa László nagyenyedi diák (1796) 371
- Tophaeus lásd Tofeus
- Toppeltinus lásd Töppelt
- Torda (Turda) magyar szék- és nemzetségnév 62
- Tordai Sámuel (1731–1801) kolozsvári ref. lelkész, esperes 173
- Torkos József káplár (XVIII–XIX. sz.), Benkó József lányának, Rákhelnak férje 277
- Tornyai György (1654?–1718 előtt) ótordai ref. lelkész 20
- Toroczkai I. Thoroczkay
- Tót Mihály Kóhalom szék bírása (1613) 38
- Tót Zsigmond közkatoná (1803) 383
- Tököli lásd Thököly
- Töppelt (Toppeltinus), Lorenz (megh. 1670) nevelő, történetíró XIII
- Török Antal Háromszék vm. rendes asszesszora (1784) 244
- Török Ferenc naplóíró (1680–1682) 345, XIX
- Török István leideni magyar egyetemi hallgató (1780) 86
- Török István 10
- Török Pál krimi tatár rab Kemény Jánossal XIX
- Traianus, Marcus Ulpius, római császár (98–117) 14, 32, 142
- Trapolder (Trapoldinus), Daniel (megh. 1601) városi majd kerületi jegyző, történetíró 164, 171, 193, 203, 327
- Trapp, Christian (1745–1818) német pedagógiai író 297
- Trattner, Thomas (1717–1798) bécsi nyomdász, könyvkereskedő XI
- Trausch György (Georg) Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
- Trausch, Joseph 26, 34, 41, 327, 342
- Triller, Daniel Wilhelm (1695–1782) német orvos, botanikus 142
- Tsere lásd Apácai Csere
- Tserei lásd Cserei
- Tsernátoni lásd Csernátoni
- Tsétsi lásd Csécsi
- Tsomós lásd Csomós
- Turi lásd Thuri
- Turóczi (Turótz) I. Thuróczi
- Turóczi, Turotzi lásd Thuróczy
- Turóczi László (1682–1765) jezsuita tanár, történész 174
- Tutius, Georg (megh. 1705) segesdi ev. lelkész, koszorús költő XVII
- Türi László guberniumi titkár (1784) 234, 254
- Tzompó lásd Czompó
- Ugek, Magor fia, magyar vezér 62
- Ujlaki Miklós erdélyi vajda (1441–1458, 1462–1465) 204
- Ujvárosi István brassói prokurátor (1784, 1791) 236, 323, XIX
- Ulászló, II., magyar király (1490–1516) 70, 73, 207
- Ulpia Traiana lásd Várhely
- Ulpianus Traianus lásd Traianus
- Uncius, Leonardus erdélyi származású humanista költő (XVI. sz.) 32, 33, 204
- Ungi Pál (megh. 1788) hírlapíró Pozsonyban 291
- Ursinus Velius, Caspar humanista (XVI. sz. eleje) 204
- Utyeszenics (Martinuzzi) György (Fráter György) váradai püspök, erdélyi helytartó (megh. 1551) 49, 204
- Váczy János 225
- Vajda Marina, Czirjék Bálint felesége 62
- Vajna György krimi rab Kemény Jánossal XIX
- Vajna István háromszéki táblabíró (1780), Háromszék vm. kerületi adószedője (1784) 93, 244
- Vajna Mária, Czirjék Mihály felesége 62

- Vájó András (Zsigmond?) kuruc ezredes XIX
Valaszky lásd Wallaszky
Váli lásd Wályi
Valkai András (1540–1587) énekszerző 373
Vangroviczius lásd Wujek
Vanière, Jacques (1664–1739) francia jezsuita, latin költő 216
Váradi István krimi rab Kemény Jánossal XIX
Varjas János (1731–1786) a debreceni ref. kollégium tanára, fró 173
Varro, Marcus Terentius (i. e. 116–27) római polihisztor XVII
Vas lásd Wass
Vásárhelyi János egyházfalvi ref. lelkész (1608) 20
Vásárhelyi János olthévi ref. pap (1727–1734) 25
Vass József 269, 373
Vecsey Gergely utrechti egyetemi hallgató (1739–1740) ref. lelkész 216
Vecsey Zsigmond (1739–1802) altábornagy 296
Veingand lásd Weingand
Vekerdi József 63
Vér cs. 20
Vér András tordai birtokos (1776) 20
Verbótzai lásd Werbóczy
Veres lásd Weress
Veres Gerzson lásd Dálnoki Veres Gerzson
Veres György olthévi ref. lelkész (1742–1746)
Veres Jób Fehér vm. fiskálisa (1791) 323, XIX
Veress Endre 50, 321, 373, 123
Verestői György (1739–1794) ref. lelkész, fró 209
Vergilius Maro, Publius (i. e. 70–19) római költő 65, 341
Veselényi, Vesselényi, lásd Wesselényi
Veszely Károly 153
Veszij Pojan (1803) 383
Veszprémi lásd Weszprémi
Vetési cs. 52
Vetsei (Pataki) István (megh. 1743) ref. lelkész, földrajzi fró 216
Vince (Vincentius) ispán, Akadas fia, sebesi székely (1252) 109
Vincze (Vintze) György (megh. 1709) debreceni nyomdász 61
Vingárti Horvath Gáspár erdélyi királyi helytartó (1528) 204
Virginás István kolozsvári perceptor (1666) XIX
Virna lásd Wujek
Vita Zsigmond 308
Vitéz cs. XIX
Vízaknai Briccus lásd Bereczk György
Voik-Rácz Erzsébet 77
Vols, Ernst (1650–1720) osztrák jezsuita tanár 50
Wagner, Franz (1675–1748) osztrák jezsuita, történész 142
Wagner Károly (1732–1790) jezsuita tanár, történész 138, 139, 143, 174
Wal, Dirk van de holland hajóskapitány (XVIII. sz.) 82
Walch (Walchius), Johann Georg (1693–1778) német történész, filozófiaprofesszor 297
Wallaszky Pál (1742–1824) ev. lelkész, irodalomtörténész 174, 274, 283
Walner János kapitány (1783) 215
Walthier, D. C. német fró (XVIII. sz.) 216
Wályi István ref. lelkész (1778) 216
Wass György czegei, (1658/59–1705) Nemes Mária férje, kolozsvári vicekapitány, naplóíró 109, XIX
Weichenberg, Simon Thaddaus a kolozsvári jezsuiták nyomdásza (1731–1737) 32
Weidenfelder, Lorenz (1693–1755) ev. lelkész, történetíró 327
Weingand, (Veingand), Johann Michael pesti nyomdász, könyvkereskedő (1774–1785) 166, XI
Weirauch, David Kóhalom szék királybírája (1613) 38
Weinrich (Weinrichius), Johann Michael (1683–1727) német ev. teológus 328
Weiss, I. C. von, német térképész (XVII. sz.) III
Weiss (Weisz), Michael (1569–1612) brassói bíró történetíró 174, 323, 327, 345, XIX
Weisskircher brassói gyógyszerész (1781) 137
Wells, Edward angol teológus (XVIII. sz.) 300
Werbóczy (Werbewch, Verbótzai) István (1460 k.–1542) politikus, Magyarország nádora 62, 109, 204, 216, 368, 370, XIX
Weress Balázs, Werbóczy fordítója (XVI. sz.) 216, XIX
Werner, Abraham (1750–1817) német mineralógus 229, 239
Wesselényi cs. III
Wesselényi Anna (1735–1788) Rhédei Zsigmondné 253
Wesselényi Istvánné lásd Daniel Polixena
Wesselényi Mária, Teleki Ádám felesége (megh. 1785) írónő 111, 216, 268
Weszprémi, az Egyházi Főtanács titkára (1782) 168, 234
Weszprémi István (1723–1799) debreceni orvos, történész 61, 105, 164, 165, 173, 216, 252, 283
Wiegand, Johann (megh. 1776) osztrák mezőgazdasági fró 216
Wildheim, Christian Ernst (1722–1766) német teológus, erlangeni egyetemi tanár 111
Windisch, Karl Gottlieb (1725–1793) Pozsony polgármestere, fró, szerkesztő 172, 204
Wladislaus lásd Ulászló
Wolff, Daniel (megh. 1729) szászánadasdi ev. lelkész, történetíró 327
Wujek, (Wagrovitius, Vagrovicius), Jacobus a kolozsvári jezsuita kollégium első rektora (XVI. sz.) 50
Wurzbach, Constant von 273
Wynpersee, Dionynius van der 63
Yorick lásd, Sterne, Laurence
Zabanius, Isaac (1632–1707) ev. tanár, lelkész 327
Zabanius, Johann (1664–1705) az erdélyi szászok grófja 327

Zágoni József (megh. 1770 után) ref. lelkész 216
 Zágoni Márton újtordai ref. lelkész (1751 után)
 20
 Zalányi Péter felvinci ref. lelkész, fordító (1778)
 42
 Zamoscius lásd Zamoyski
 Zamosházi lásd Szamosközy
 Zamosius lásd Szamosközy
 Zamoyski (Zamoscius), Jan Sarius (1542–1606
 k.) lengyel kancellár, író 32
 Zápolya lásd Szapolyai
 Závodszky *Levente* 192
 Zeyk (Zejk) Dániel (1745 k.–1796) királyi ítlő-
 mester 208
 Zeyk (Zejk) Mózes (megh. 1758) Fejér vm.
 főispánja 48, 52
 Ziegler, Christian (1709–1771) ev. lelkész, nagy-
 szebeni dékán, történetíró 173
 Ziegler, Martin (megh. 1716) ev. lelkész, törté-
 netíró 327

Zilahi Sámuel (megh. 1800), a marosvásárhelyi
 ref. kollégium tanára 305
Zimmermann, Franz 327
 Zoltán, Árpád fia 62
 Zólyomi Miklós (megh. 1670 után) erdélyi politi-
 kus 296
 Zrínyi (Zrini) Miklós (1620–1664) horvát bán,
 költő, hadvezér 65, 173
 Zrínyi Péter (1621–1671) horvát bán 62
 Zückert, Johann (megh. 1778) német orvos 106, 227
 Zwinger, Theodor (1658–1724) német orvos,
 botanikus 213
 Zwitteringer lásd Czvittinger
 Zsámboky János (1531–1584) humanista, filoló-
 gus, író, költő 32, XVII
 Zsigmond magyar király (1387–1437) 13, 52, 54,
 70, 73, 373, III

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Forrásjelzések és rövidítések

- AkK – Románia Szocialista Köztársaság Akadémiája Könyvtára Kolozsvár–Napoca
AkTL – Románia Szocialista Köztársaság Akadémiája Történeti Levéltára Kolozsvár–Napoca
B – Bukarest
B., b. – báró (személynév előtt)
Bp – Budapest
cet. – cetera
cs. – család
d. – dies, die
D. – Dominus, Domine
DD. – Domini
D. V. – Dominatio Vestra
Éder – Éder Zoltán: Benkő József nyelvészeti munkássága és az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság. Bp. 1978
EOE – Erdélyi országgyűlési emlékek. I–XXI. Kiad. Szabó Károly. Bp. 1875–1898
EphBud – Ephemerides Budenses
EphVind – Ephemerides Vindobonenses
ErdGubL – Erdélyi Gubernium Levéltára (a Magyar Országos Levéltárban)
ErdR – Erdélyi Ritkaságok
ErPrK – Erdélyi Protestáns Közlöny
ETA – Erdélyi történelmi adatok I–III. Kv 1855–1858 (szerk. Mikó Imre) IV. Kv 1862 (szerk. Szabó Károly)
Excell., excja – excellenciája
F., Fg., Fgs., Flgs. – felséges
FNESz – Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. 3. kiad. Bp 1983
G., gr. – gróf (személynév előtt)
GyfvPL – Gyulafehérvári Püspöki Levéltár
György Lajos – György Lajos: A magyar regény előzményei. Bp
Helv. Conf. – Helvetica Confessio
Hum. – Humanissimus
Ill., Illustr. – illustrissimus, illustrissime
ItK – Irodalomtörténeti Közlemények
Jakó – Jakó Zsigmond: Írás, könyv, értelmiség. B. 1976
Jancsó – Jancsó Elemér: Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság iratai B. 1955
K – kézirat
Kemény: Ch. Tr. – Kemény József: Chartophilatium Transsilvanicum, kézirat az AkK-ban
Kemény: Coll. Mai. – Kemény József: Collectio maior manuscriptorum historicorum, kézirat az AkK-ban
Kemény: Coll. min. – Kemény József: Collectio minor manuscriptorum historicorum, kézirat az AkK-ban
Kemény: Misc. – Kemény József: Miscellanea, kézirat az AkK-ban
Kemény: Tr. poss. – Kemény József: Transsilvania possessionaria, kézirat az AkK-ban
Kg., Kgd., Kld., Klm. – kegyelmed
KPL – Központi Piarista Levéltár Bp
Kv – Kolozsvár, Kolozsvár–Napoca

KvEK – Kolozsvár–Napocai Egyetemi Könyvtár
 KvRefEgyhL – Kolozsvári Református Egyházkerületi Levéltár
 L. B. – Liber Baro
 L. S. – locus sigilli
 M – megjelent
 M., Mgs., Mgs. – méltóságos
 MH – Magyar Hírmondó
 MHH SS – Monumenta Hungariae Historica Scriptores
 Mikó: Benkő – Mikó Imre: Benkő József élete és munkái. Pest 1868
 MK – Magyar Kurir
 m. k. – maga kezével
 MKSz – Magyar Könyvszemle
 MNy – Magyar Nyelv
 M. P. – Magnus Principatus
 m. p., m. pr. – manu propria
 MS., Ms., MSct., Mss., Mst. – manuscriptum, manuscripta
 m. s. k. – maga saját kezével
 MTAK Kt – Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattár Bp
 m. t. k. – maga tulajdon kezével
 N. – nemes
 NB., Nb., nb. – nota bene
 NBK – Nagyenyei Bethlen Könyvtár
 Ngs., Ngod., Nsga – nagyságod, nagysága
 NT – Nemzeti Társalkodó
 NYIRK – Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények. Kv
 OL – Magyar Országos Levéltár Bp.
 OSzK Kt – Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára Bp
 Okeme – ökegyelme
 P. – Pater
 p., pag. – pagina
 P. S. – postscriptum
 p. t. – pro tempore
 R. – Regnum, regius
 RMK – Szabó Károly – Hellebrant Árpád: Régi Magyar könyvtár I–III. Bp. 1879–1898
 RMNy – Régi magyar nyomtatványok I–II. Bp. 1971–1983
 R. P. – Reverendus Pater
 R. Sz. B. – Római Szent Birodalmi
 S. – Sanctus
 SÁL – Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár
 seqq. – sequentes
 SMúz – Sepsiszentgyörgyi Múzeum
 S. P. D. – Salutem Plurimum Dicit
 S. R. I. – Sacri Romani Imperii (comes)
 Szinnyi – Szinnyi József: Magyar írók élete és művei I–XIV. Bp. 1891–1914.
 T., Tek., Tks., Tkts., Ts. – tekintetes
 T. – Tisztelendő, Tiszteletes
 TBK – Teleki-Bolyai Könyvtár Marosvásárhely
 TESz – A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–III. Főszerk. Benkő Loránd. Bp. 1967–1976.
 Tisz., Tiszles., Tszls., Tszs. – tiszteletes
 Tit., Titt. plen. – Titulus plenis
 t. k. – tulajdon kezével
 Török – Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története I–II. Kv 1905
 Tr. g. – Benkő József: Transsilvania generalis
 Tr. sp. – Benkő József: Transsilvania specialis (kézirat)
 Trausch – Trausch, Joseph: Schriftsteller-Lexikon I–IV. Kronstadt 1868–1871
 T. U. – Tiszteletes Ur(am)
 UMM – Új Magyar Múzeum
 Veress – Veress Endre: Bibliografia romana-ungara I–II. B. 1931
 v. g. – verbi gratia
 Wurzbach – Wurzbach, Constant von: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich I–LX.
 Wien 1856–1891
 xr., xfer – krajcár, crucifer

Tartalom

Előszó (Szabó György)	5
Benkő József levelezése	15
1 Benkő József a középajtai református gyülekezetnek Nagyenyed, 1766. október 28.	17
2 Csiszér József Benkő Józsefnek [Dés] 1769	18
3 Kapronczai Ádám Benkő Józsefnek [Bécs] 1773. november vége	19
4 Ádám Chenot Benkő Józsefnek [Nagyszeben] 1773. november 30.	19
5 Benkő József Ádám Chenot-nak [Középajta] 1774 eleje	19
6 A Gubernium Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1775. január 12.	21
7 Benkő József a Guberniumnak Köpec, 1775. március 12.	22
8 A Gubernium Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1775. szeptember 1.	24
9 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Nagybacon, 1775. szeptember 18.	25
10 Benkő József Pataki Sámuelnek Középajta, 1775. október 8.	27
11 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Brassó, 1775. október 27.	29
12 Kovács Tamás Benkő Józsefnek [H. n.] 1775. december 28.	30
13 Kovács Tamás Benkő Józsefnek [H. n.] 1775	31
14 Kerekes János Benkő Józsefnek Szászváros, 1775 [?]	31
15 Benkő József a Guberniumnak Középajta, 1776. január 29.	32
16 A Gubernium Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1776. március 5.	33
17 Benkő József a Guberniumnak Középajta, 1776. május 7.	34
18 Benkő József Gyöngyössi Jánosnak Középajta, 1776. július 26.	35
19 Paul Roth Benkő Józsefnek [Brassó] 1776. augusztus 2.	35
20 Gyöngyössi János Benkő Józsefnek Újtorda, 1776. szeptember 9.	36
21 Petrichevich Horváth Kázmér Benkő Józsefnek Árkos, 1776. október 9.	40
22 A Gubernium Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1776. október 14.	41
23 Hollaki Pál Benkő Józsefnek [H. n.] 1776. október 26.	41
24 Kapronczai Ádám Benkő Józsefnek Bécs, 1776. november 24.	41
25 Huszár Mihály Benkő Józsefnek Olthévíz, 1776	42
26 Michael von Heydendorf Benkő Józsefnek Medgyes, 1776	43
27 Benkő József Cserei Farkasnak Középajta, 1777 eleje [?]	43
28 Benkő József Joseph Kurtzböcknek Középajta, 1777. február 22.	43
29 Benkő József Teleki Sámuelnek Középajta, 1777. május 8.	45
30 Benkő József Körösi Györgynek Középajta, 1777. július 23.	46

31	Benkő József Kovásznai Sándornak Középajta, 1777. szeptember [18. előtt]	46
32	Kovácsnai Sándor Benkő Józsefnek Marosvásárhely, 1777. szeptember 21.	47
33	Benkő József Teleki Sámuelnek Középajta, 1777. december 3.	51
34	Körösi György Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1777. december 14.	54
35	Benkő József Sófalvi Józsefnek Középajta, 1777. december	56
36	Keresztes Máté Benkő Józsefnek Kézdivásárhely, 1777	56
37	Keresztes Máté Benkő Józsefnek Kézdivásárhely, 1777	56
38	Szeli József Benkő Józsefnek Székelyzsombor, 1777	57
39	Dési György Benkő Józsefnek Városfalva, 1777	58
40	Benkő József Szegedi Györgynek Középajta, 1778. január 24.	59
41	Benkő József Paul Rothnak Középajta, 1778. március 7.	59
42	Sófalvi József Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1778. március 17.	59
43	Benkő József Mária Teréziának Középajta, 1778. március 20.	61
44	A Gubernium Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1778. március 31.	61
45	Bánffy Dénes Benkő Józsefnek 1778. március 31.	62
46	Benkő József Kendeffi Eleknek Középajta, 1778. április 5.	62
47	Benkő József Bánffy Farkasnak Középajta, 1778. április	64
48	Benkő József Bánffy Farkasnak Középajta, 1778. május 2.	64
49	Benkő József Bánffy Dénesnek Középajta, 1778. május 15.	65
50	Szegedi György Benkő Józsefnek Marosvásárhely, 1778. május 20.	67
51	Benkő József a Guberniumnak Középajta, 1778. május 27.	70
52	Bánffy Farkas Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1778. június 10.	70
53	Benkő József Szász Pálnak Középajta, 1778. október 1.	72
54	Ismeretlen Benkő Józsefnek Medgyes, 1778. október 18.	72
55	Ismeretlen Benkő Józsefnek Nagyszeben [?] 1778	73
56	Szász Pál Benkő Józsefnek Vízakna, 1778 vége	74
57	Benkő József Szentkereszti Sámuelnek Középajta, 1779. február 15.	75
58	Jakob Bayer Benkő Józsefnek Kaca, 1779. március 18.	76
59	Benkő József Paul Rothnak Középajta, 1779. április 5. [körül]	78
60	Paul Roth Benkő Józsefnek Brassó, 1779. április 16.	78
61	Weszprémi István Benkő Józsefnek Debrecen, 1779. május 20.	80
62	Czirjék Sándor Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1779. május 23.	81
63	Balog József Benkő Józsefnek Utrecht, 1779. június 3.	84
64	Lisznyai Incze István Benkő Józsefnek Déva, 1779. június 20.	85
65	Kassai Mihály Benkő Józsefnek Bécs, 1779. augusztus 10.	85
66	Franz Joseph Sulzer Benkő Józsefnek Brassó, 1779. augusztus 11.	87
67	Benkő József Incze Mihálynak Középajta, 1779. augusztus [28. előtt]	88
68	Benkő József Incze Mihálynak Középajta, 1779. augusztus 28.	88
69	Johann Filtsch Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1779. szeptember	89
70	Kendeffi Elek Benkő Józsefnek Erdőszentgyörgy, 1779. október 5.	89
71	Franz Joseph Sulzer Benkő Józsefnek Bécs, 1779. november 8.	90
72	Két magyar diák Benkő Józsefnek Leiden, 1779 [vége felé]	92
73	Benkő József Kendeffi Eleknek Középajta, 1779. december 12.	92
74	Benkő József Pataki Sámuelnek [Nagyajta] 1780. január 7.	95
75	Paul Roth Benkő Józsefnek Brassó, 1780. január 7.	95

76	Benkő József Pataki Sámuelnak Nagypajta, 1780. január 9.	95
77	Benkő József Balog Sándornak Középajta, 1780. február 24.	96
78	Johann Filtsch Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1780. március 15.	98
79	Benkő József Johann Filtschnek Középajta, 1780 [május 1. előtt]	98
80	Benkő József Johann Filtschnek Középajta, 1780. május 1.	98
81	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. augusztus [?] .	99
82	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. augusztus [?]	100
83	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. augusztus 27. .	101
84	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. augusztus [14. után]	102
85	Benkő József a Haarlemi Tudós Társaságnak Középajta, 1780. augusztus 31.	103
86	Benkő József Van der Aanak Középajta, 1780. augusztus 31.	103
87	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. szeptember [?] .	104
88	Benkő József Molnár Jánosnak Középajta, 1780. október 12.	105
89	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. október [?] .	105
90	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. november 10. .	106
91	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. november 11. .	109
92	Benkő József Koppi Károlynak Középajta, 1780. november 18.	110
93	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. december 8. .	111
94	Benkő József Simon Sámuelnak Középajta, 1780. december 10.	112
95	Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1780. december 11.	112
96	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. december 20. .	114
97	Katona Imre Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1780. december	114
98	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. december . .	114
99	Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1781. január 6.	115
100	Simon Sámuel Benkő Józsefnek Makkfalva, 1781. január 13.	116
101	Benkő József Pataki Sámuelnak Középajta, 1781. január 13.	118
102	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. január [?] . .	119
103	Pataki Sámuel Benkő Józsefnek Kolozsvár, 1781. január [vége]	120
104	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. január [vége]	120
105	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. február [?] . .	120
106	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. február [?] . .	121
107	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. február [?] . .	122
108	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. február [?] . .	123
109	Nemes Ferenc Benkő Józsefnek Hídvég, 1781. március 5.	123
110	Benkő József Kemény Sámuelnak Középajta, 1781. március 20.	125
111	Benkő József Pataki Sámuelnak Középajta, 1781. március 29.	125
112	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. március . . .	128
113	Benkő József Gyöngyössi Jánosnak Középajta, 1781. április 18.	128
114	Teleki Sámuel Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1781. április	128
115	Katona Imre Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1781. április	129
116	Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1781. május 2.	129
117	Benkő József Koppi Károlynak Középajta, 1781. május 2.	129
118	Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1781. május 15.	130
119	Benkő József Szegedi Sámuelnak Középajta, 1781. május 15.	132
120	Benkő József Cornides Dánielnak Középajta, 1781. május 21.	132
121	Gyöngyössi János Benkő Józsefnek Újtorda, 1781. május 23.	133

122	Gyöngyössi János Benkő Józsefnek Újtorda, 1781. május 29.	134
123	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. május 5. [?] . . .	135
124	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. május [?] . . .	136
125	Szegedi Sámuel Benkő Józsefnek Torda, 1781. június 5.	136
126	Kemény Sámuel Benkő Józsefnek Lipcse, 1781. június 9.	137
127	Szegedi Sámuel Benkő Józsefnek Pókakeresztúr, 1781. június 10. . . .	138
128	Gyöngyössi János Benkő Józsefnek Újtorda, 1781. június 26.	139
129	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. június 11. . . .	140
130	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. június [?] . . .	140
131	Benkő József Koppi Károlynak Középajta, 1781. július 15.	141
132	Benkő Józsefné Koppi Károlynak Középajta, 1781. július 15.	141
133	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. július [?] . . .	141
134	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. augusztus 9. . .	142
135	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. augusztus 9. . .	142
136	A Haarlemi Tudós Társaság Benkő Józsefnek Haarlem, 1781. szeptember 5.	143
137	Benkő József Molnár Jánosnak Középajta, 1781. szeptember 18.	144
138	Benkő József Koppi Károlynak Nagyenyed, 1781. október 16.	144
139	Benkő József Koppi Károlynak Nagyenyed, 1781. október [?]	145
140	Benkő József Jósza Györgynek Középajta, 1781. november 3.	145
141	Benkő József Kendeffi Eleknek Hídvég, 1781. november 10.	145
142	Cornides Dániel Benkő Józsefnek Marosvásárhely, 1781. november 11. .	146
143	Benkő József Koppi Károlynak Középajta, 1781. november 13.	148
144	Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1781. november 26.	149
145	Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1781. november 28.	150
146	Benkő József Van der Aanak Középajta, 1781. december 18.	151
147	Jósza György Benkő Józsefnek Magyarbólkény, 1781. december 22. . .	152
148	Teleki Sámuelné Benkő Józsefnek 1781. december [25. előtt]	153
149	Kónya Ferenc Benkő Józsefnek Héderfája, 1781	153
150	Baló Bálint Benkő Józsefnek Fogaras, 1781	153
151	Benkő József Cornides Dánielnak Középajta, 1781	154
152	Benkő József Pataki Sámuelnak Középajta, 1781 ősze	154
153	Benkő József Batthyány Ignácnak Középajta, 1782. január 5.	154
154	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. január 7. . . .	155
155	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. január [?] . . .	155
156	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. január [?] . . .	156
157	Benkő József Christian Gottlob Heynének Középajta, 1782. február 3. .	156
158	Koppi Károly Benkő Józsefnek Ófehértó, 1782. március 18.	157
159	Christian Gottlob Heyne Benkő Józsefnek Göttingen, 1782. március .	157
160	Benkő József Pataki Sámuelnak Középajta, 1782. január–március . . .	157
161	Pataki Sámuel Benkő Józsefnek Sáromberke, 1782. január–március . .	157
162	Kendeffi Elek Benkő Józsefnek 1782. április 5.	157
163	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. április [?] . . .	157
164	Benkő József Koppi Károlynak Középajta, 1782. április 8.	157
165	Benkő József Pataki Sámuelnak Középajta, 1782. április 9.	158
166	Molnár János Benkő Józsefnek Buda, 1782. április 12.	159
167	Benkő József Petki Istvánnak Középajta, 1782. április 13.	160
168	Benkő József Kendeffi Eleknek Középajta, 1782. április 19.	160
169	Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1782. május 2.	162
170	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. május [?] . . .	162

171	Benkő József Koppi Károlynak Középajta, 1782. június 3.	164
172	Benkő József Teleki Józsefnek Középajta, 1782. június 11.	164
173	Kapronczai Ádám Benkő Józsefnek Kolozsvár, 1782. június 14.	165
174	Benkő József Christian Gottlob Heynének Középajta, 1782. június 18.	167
175	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. június 29.	169
176	Benkő József Koppi Károlynak Középajta, 1782. augusztus 14.	169
177	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. augusztus [?]	170
178	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. szeptember	171
179	Brúz László Benkő Józsefnek Szászváros, 1782. október 5.	171
180	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. október [?]	171
181	Benkő József Kendeffi Eleknek Középajta, 1782. november 6.	173
182	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. november 14.	174
183	Benkő József Pataki Sámuelnek Középajta, 1782. november 19.	174
184	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. november	175
185	Csernátoni Vajda Sámuel Benkő Józsefnek Székelyudvarhely, 1782. december 1.	176
186	Koppi Károly Benkő Józsefnek Kolozsvár, 1782. december 16.	177
187	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. december [?]	177
188	Benkő József Teleki Sámuelnek Középajta, 1783. január 14.	177
189	Benkő József Thúri Sándornak Középajta, 1783. február 7.	179
190	Benkő József Kendeffi Jánosnak Középajta, 1783. február 10.	179
191	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783. február 16.	181
192	Benkő József Koppi Károlynak Középajta, 1783. március 11.	181
193	Benkő József Teleki Sámuelnek Középajta, 1783. március 14.	182
194	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783. május 21.	184
195	Ajtai Dávid Mihály Benkő Józsefnek Bécs, 1783. június 20.	185
196	Ernst János Benkő Józsefnek Kőröspatak, 1783. június 27.	187
197	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783. július [?]	187
198	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783. július [?]	188
199	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783. július [?]	188
200	Benkő József Teleki Sámuelnek Középajta, 1783. augusztus [?]	191
201	Koppi Károly Benkő Józsefnek Kolozsvár, 1783. augusztus 11.	192
202	Molnár János Benkő Józsefnek Buda, 1783. augusztus 26.	192
203	Benkő József Cornides Dánielnak Középajta, 1783. szeptember 3.	193
204	Cornides Dániel Benkő Józsefnek Marosvásárhely, 1783. szeptem- ber 19.	194
205	Benkő József Teleki Sámuelnek Sárd, 1783. október 2.	202
206	Benkő József Christian Gottlob Heynének Nagyenyed, 1783. októ- ber 7.	203
207	Molnár György Benkő Józsefnek Héderfája, 1783. október 9.	203
208	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783. október 15.	204
209	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783 október	206
210	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783. október 20.	207
211	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783. október [?]	208
212	Benkő József Osváth Lászlónak Középajta, 1783. november 10.	208
213	Csapó József Benkő Józsefnek Debrecen, 1783. december 15.	209
214	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783. december [?]	210
215	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783. december 17.	212
216	Sófalvi József Benkő Józsefnek Kolozsvár, 1783. december 20.	213
217	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1784. január [?]	215

218	Christian Gottlob Heyne Benkő Józsefnek Göttingen, 1783. december 31.	215
219	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1784. január [?] . . .	215
220	Benkő József Révai Miklósnak Középajta, 1784. február 12.	215
221	Kazinczy Ferenc Benkő Józsefnek [H. n.] 1784. február 16.	216
222	Szacsvay Sándor Benkő Józsefnek Pozsony, 1784. február [?]	216
223	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1784. február [?] . . .	218
224	Benkő József Teleki Sámuelnek Középajta, 1784. március 6.	218
225	Benkő József Kazinczy Ferencnek Középajta, 1784. április 15.	220
226	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1784. április [?] . . .	221
227	Benkő József Teleki Sámuelnek Középajta, 1784. június 6.	222
228	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Kolozsvár, 1784. június 30. . . .	224
229	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Kolozsvár, 1784. július 1. . . .	225
230	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Kolozsvár, 1784. június 30.–július 1. [?]	227
231	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1784. június [?] . . .	227
232	Benkő József Christian Gottlob Heynének Bethlenszentmiklós, 1784. július 7.	228
233	Teleki Sámuel Benkő Józsefnek [Nagyszeben] 1784. augusztus 14. . . .	228
234	Pap József Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1784. augusztus 24.	229
235	Benkő József Teleki Sámuelnek Középajta, 1784. augusztus 26.	229
236	Benkő József Teleki Sámuelnek Középajta, 1784. augusztus [26. után]	231
237	Benkő József Teleki Sámuelnek Középajta, 1784. szeptember 12. . . .	232
238	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1784. október 6. . . .	234
239	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Kolozsvár, 1784. október	234
240	Benkő József Tankó Mátyásnak Középajta, 1784. október 9.	235
241	Teleki Sámuel Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1784. október 15.	235
242	Tankó Mátyás Benkő Józsefnek Csíkszentdomonkos, 1784. október 25. .	236
243	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1784. október [?] . . .	238
244	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1784. október [?] . . .	238
245	Benkő József Teleki Sámuelnek Középajta, 1784. november 1.	239
246	Teleki Sámuel Benkő Józsefnek [H. n.] 1784. november [eleje]	240
247	Benkő József II. József császárnak Középajta, 1784. december [?] . . .	240
248	Bethlen Gergelyné Benkő Józsefnek 1784. december	240
249	A Gubernium Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1785. január 11.	240
250	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1785. január 19. . . .	241
251	Benkő József Szathmári Pap Mihálynak Középajta, 1785. január 21. . .	241
252	Szathmári Pap Mihály Benkő Józsefnek Kolozsvár, 1785. január 31. . .	241
253	Szigethi Mihály Benkő Józsefnek Marosvásárhely, 1785. február 1. . .	243
254	Benkő József Teleki Sámuelnek Középajta, 1785. február 4.	245
255	Teleki Sámuel Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1785. február 22.	246
256	Benkő József a Guberniumnak Középajta, 1785. február 22.	247
257	Benkő József Háromszék vármegyének Középajta, 1785. február 23. . .	249
258	Rát Mátyás Benkő Józsefnek Pozsony, 1785. február [?]	249
259	Benkő József Szathmári Pap Mihálynak Középajta, 1785. február [?] . .	249
260	Szathmári Pap Mihály Benkő Józsefnek Kolozsvár, 1785. március 14. . .	249
261	Benkő József Teleki Sámuelnek Középajta, 1785. április 27.	251
262	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1785. április [?] . . .	252
263	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1785. április [?] . . .	252

264	Drasenovich György Benkő Józsefnek [H. n.] 1785. január [12. után]	253
265	Révai Miklós Benkő Józsefnek Győr, 1785. július 11.	253
266	Karl Joseph Eder Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1785. augusztus 12.	259
267	Benkő József Teleki Sámuelnek Középajta, 1785 nyara	259
268	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1785. augusztus [?]	259
269	Benkő József Rhédei Ádámnak Középajta, 1785. szeptember 2.	260
270	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1785. május– november	261
271	Kapronczai Ádám Benkő Józsefnek Marosvásárhely, 1786. ja- nuár 1.	263
272	Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1786. január [?]	264
273	Karl Joseph Eder Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1786. február 27.	264
274	Szathmári Pap Mihály Benkő Józsefnek Kolozsvár, 1786. március 2.	265
275	Szigethi Mihály Benkő Józsefnek Marosvásárhely, 1786. március 17.	265
276	Benkő József Teleki Sámuelnek Középajta, 1786. május	267
277	Kendeffi Rákhel Benkő Józsefnek Kolozsvár, 1786. június 17.	267
278	Lénárt Sámuel Benkő Józsefnek Sáromberke, 1786. június	268
279	Benkő József Lénárt Sámuelnek Középajta, 1786. június	268
280	Lénárt Sámuel Benkő Józsefnek Sáromberke, 1786. július	268
281	Benkő József Lénárt Sámuelnek Középajta, 1786. július	268
282	Benkő József Lénárt Sámuelnek Középajta, 1786. szeptember 17.	269
283	Szerencsi Nagy István Benkő Józsefnek Nagy-Győr, 1786. szeptem- ber 27.	269
284	Rozsnyai Sámuel Benkő Józsefnek Apáca, 1786. november 7.	271
285	Benkő Ferenc Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1786 második fele	271
286	Kovács József Benkő Józsefnek Nagyenyed, 1786. december	271
287	Benkő József Teleki Sámuelnek Középajta, 1786. december 30.	271
288	Benkő József a Magyar Kurir-nak Középajta, 1787. február 15.	274
289	Rát Mátyás Benkő Józsefnek Győr, 1787. február 28.	275
290	Benkő József a Magyar Kurir-nak Középajta, 1787. február [?]	277
291	Ungi Pál Benkő Józsefnek Pozsony, 1787. június 5.	277
292	Benkő József Daniel Istvánnak Nagycsány, 1787. június 24.	279
293	Benkő József Csorvási Mihálynak Marosvásárhely, 1787. július 4.	280
294	Benkő József Daniel Istvánnak Marosvásárhely, 1787. július 5.	280
295	Benkő József Csorvási Mihálynak Marosvásárhely, 1787. július 5.	280
296	Vécsey Zsigmond Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1787. július	281
297	Szathmári Pap Mihály Benkő Józsefnek Kolozsvár, 1787. szeptem- ber 8.	282
298	Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Székelyudvarhely, 1787. szeptember 22.	283
299	Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Székelyudvarhely, 1787. szeptember 23.	284
300	Nagy József Benkő Józsefnek Magyarrrégen, 1787. október 22.	286
301	Benkő József a Magyar Kurir-nak Brassó, 1787. december 29.	287
302	Mósa László Benkő Józsefnek Hersa, 1788. március 17.	289
303	Teleki Sámuel Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1788. május 5.	290
304	Benkő József Teleki Sámuelnek Középajta, 1788. június 10.	290
305	Zilahi Sámuel Benkő Józsefnek Marosvásárhely, 1788. június 22.	290
306	Benkő József Pataki Sámuelnek Székelyudvarhely, 1788 nyara	290
307	Basa István Benkő Józsefnek 1788 vége [?]	291

308	Benkő József Teleki Sámuelnak Székelyudvarhely, 1789. január 15. . . .	291
309	Benkő József a Magyar Kurir-nak Középajta [?], 1789. május 19. . . .	292
310	Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Székelyudvarhely, 1789. május 23.	293
311	Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1789. november 8.	294
312	Benkő József ismeretlennek Középajta, 1789	295
313	Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Középajta, 1790. április 17. . . .	296
314	Az Egyházi Főtanács Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1790. május 2. . . .	297
315	Aranka György Benkő Józsefnek Marosvásárhely, 1790. augusz- tus [?]	298
316	Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1790. szeptember	298
317	Benkő József Pataki Sámuelnak Középajta, 1790. október 16.	298
318	Aranka György Benkő Józsefnek Kolozsvár, 1791. január 26.	299
319	Benkő József Kovásznai Sándornak Középajta, 1791. január 26.	299
320	Martin Hochmeister Benkő Józsefnek Nagyszeben, 1791. január 27. . . .	299
321	Benkő József Aranka Györgynek [Középajta, 1791. március 1.]	299
322	Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1791. március 2.	301
323	Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1791. március 7.	305
324	Benkő József Aranka Györgynek, Kandó Mihálynak, Thúri Sándornak Középajta, 1791. március 8.	310
325	Benkő József Nemes Jánosnak Középajta, 1791. március 8.	311
326	Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1791. március 9.	312
327	Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1791. március 15.	314
328	Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1791. március 15.	319
329	Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1791. április 2.	321
330	Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Középajta, 1791. április 7. . . .	322
331	Benkő József Aranka Györgynek [Középajta, 1791. március 8.– április 10.]	324
332	Aranka György Benkő Józsefnek Marosvásárhely, 1791. április 10. . . .	325
333	Aranka György Benkő Józsefnek Marosvásárhely, 1791. április 20. . . .	325
334	Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1791. május 9.	325
335	Benkő József Bánffy Györgynek Középajta, 1791. május 10.	327
336	Benkő József az Országgyűlésnek Középajta, 1791. május 10.	327
337	Az Egyházi Főtanács Benkő Józsefnek Kolozsvár, 1791. május 15. . . .	329
338	Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Középajta, 1791. június 30. . . .	329
339	Benkő József Bánffy Györgynek Középajta, 1791. november 11.	329
340	Aranka György Benkő Józsefnek Marosvásárhely, 1791 ősze	330
341	Aranka György Benkő Józsefnek Marosvásárhely, 1791. november . . .	330
342	Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1791 vége [?]	330
343	Benkő József ismeretlennek Középajta, 1792. január 15.	330
344	Benkő József Bethlen Gergelynek Középajta, 1792. január 15.	331
345	Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1792. január 18.	331
346	Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1792. február 28.– március 3.	339
347	Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1792. március 9.	341
348	Aranka György Benkő Józsefnek Marosvásárhely, 1792. március 27. . . .	341
349	Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1792. május 12.	341
350	Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1792. június 4.	343
351	Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1792. június 11.	343
352	Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1792. június 15.	344

353	Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1792. szeptember 14.	345
354	Aranka György Benkő Józsefnek Marosvásárhely, 1792. november 11.	346
355	Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1792. november 26.	346
356	Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1793. január 1.	346
357	Benkő József Benkő Ferencnek Köpec, 1793. augusztus 25.	347
358	Benkő József Pataki Sámuelnek Köpec, 1795. június 13.	348
359	Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Köpec, 1795. június 13.	348
360	Benkő József Teleki Sámuelnek Középajta, 1795. augusztus 25.	349
361	Benkő József Pataki Sámuelnek Középajta, 1795. augusztus 27.	351
362	Mikes János Benkő Józsefnek Uzon, 1795. szeptember 22.	352
363	Benkő József Bánffi Györgynek és a Tudós Társaságnak Köpec, 1796. március 1.	352
364	Benkő József Mikes Jánosnak Köpec, 1796. március 6.	353
365	Bánffi György Benkő Józsefnek Kolozsvár, 1796. március 10.	354
366	Benkő József Bánffi Györgynek Köpec, 1796. április 10.	354
367	Benkő József a részleges zsinatnak Köpec, 1796. május 23.	355
368	Benkő József Bánffi Györgynek Köpec, 1796. május 25.	356
369	Danczkay József Benkő Józsefnek Kolozsvár, 1796. július 28.	357
370	Benkő Ferenc Benkő Józsefnek Nagyenyed, 1796. szeptember 1.	358
371	Benkő József Benkő Ferencnek Köpec, 1796. október 12.	358
372	Aranka György Benkő Józsefnek Marosvásárhely, 1797. szeptember 3.	359
373	Aranka György Benkő Józsefnek Marosvásárhely, 1797. szeptember 5.	359
374	Benkő József Aranka Györgynek Köpec, 1798. január 11.	360
375	I. Ferenc Benkő Józsefnek Bécs, 1798. október 12.	362
376	Abacs János Benkő Józsefnek Nagyenyed, 1799. január 24.	363
377	Benkő József Abacs Jánosnak Köpec, 1799. március 11.	363
378	Benkő József Ernst Jánosnak [H. n.] 1798 [után]	364
379	Benkő József Ernst Jánosnak Középajta, 1801. július 29.	364
380	Benkő József a Guberniumnak [H. n.] 1801. július [29. után]	365
381	Benkő József Benkő Ferencnek Középajta, 1802. május 13.	366
382	Benkő József Benkő Ferencnek Középajta, 1802. augusztus 22.	366
383	Benkő József védekezése Bitai Péter esperes előtt Középajta, 1803. február 9.	367
384	Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Középajta, 1803. június 3.	367
385	Benkő József Bánffi Györgynek Középajta, 1804. október 22.	368
386	Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Középajta, 1806. április 10.	369
387	Teleki Lajos Benkő Józsefnek [H. n.] 1809. január 15.	370
388	Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Középajta, 1812. május 5.	371
389	Abacs János az Egyházi Főtanácsnak Nagyenyed, 1815. február 14.	371

Függelék 373

I	Megjelent Benkő Transsilvaniá-ja	375
II	Ismertetés Benkő Transsilvaniá-járól 1778	375
III	A Transsilvania ismertetése a Göttingische Gelehrte Anzeigen-ben	376
IV	Benkő Flóra Transsilvania-ja	380
V	Ismertetés Molnár János Phytologicon-járól	380

VI	Az Erdélyi Históriás Szekrény	381
VII	A Milkovia ismertetése I	381
VIII	A Milkovia ismertetése II	382
IX	Az Imago specuum megjelenése I	383
X	Az Imago specuum megjelenése II	383
XI	A Bethlen Farkas História-ja kiadásának előfizetési felhívása	383
XII	Rát Mátyás a Magyar Könyv-ház-ról	384
XIII	Gottfried Schwarz levele Michael Traugott Froniusnak	385
XIV	Bethlen Farkas História-ja V. kötetének előszava	386
XV	Bethlen Farkas História-ja V. kötetének ismertetése	397
XVI	A Diaetae ismertetése I	398
XVII	A Diaetae ismertetése II	400
XVIII	Az Imago Nationis Siculicae ismertetése	400
XIX	Benkő József tudósítása az Erdély Históriája íróinak magyar nyelven találtató kézírásaikról	402
Jegyzetek		417
Mutatók		447
A levelek címzettjei		449
A levelek írói		451
Helynévmutató		453
Személynévmutató		461
Forrásjelzések és rövidítések		485

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

